

2.º Opp. 95 a

2

38/34/18

283

~~unpag.~~ Mark 168

Picken

1943
Colon 7/83

Franklin Ave. 1903

<36609344180016

<36609344180016

Bayer. Staatsbibliothek

S

33

W. L. L. L.

Pick

1873
March 12

1873
March 12

MARCI VELSERI
OPERA
IN UNUM COLLECTA.

Sedet hîc, sedata temeritate hostium,
(dum aliæ stant civitates ac provinciæ)
Illa Jovis, Junonis, Neptuni mater, Saturni uxor Cybele,
turribus comas cincta.

Magnam matrem magna decet filia,
salvo BOJORUM clypeo insignis, alta, & strenua,
quem ideò tenet, quia nunquam abjecit.
Antiquo robore *pinus* ingentes tendit ramos,
densis hoc montis culmen obumbrans
frondibus, & nulla lucos agitante procella:
In quam puram & castam arborem *Atys* conversus est,
velut arctius dilectam *Cybelen* Deam brachiis suis complexurus.

Est succincta comas, hirsutaq; vertice pinus
grata Deum matri; siquidem Cybeleius Atys
exuit hac hominem, truncoq; induruit illo.

Hinc *pinus* coepit esse certissimum *virginitatis* symbolum,
hinc pronuba castos accendit *pinus* amores,
& *februa* poscenti *pineae* virga data est.

His *Cybeles* pomis suis itaq; ut honos esset,
VELSERUS *pineam nucem* fregit nucleum esse volentibus.
A dextris dexterrimè *Tempus* pariter ac *Virtus*
ad calamum dictant Historico, quod factitatum est ad gladium;
Dictum! Factum!

Flaminii cassis, Gargeno detracta, non cassa annuit fide,
munita Viro cui vertice surgens

triplex crista, jubas effundit crine SUEVO:
Aurea caesaries ollis,

auro virgatæ vestes, manicaq; rigentes
ex auro, & simili vibrabat crista metallo.

HIC LABOR, HOC OPUS EST!

A sinistris haud sinistrè res *Vindelicorum* agitur,
confluvio pari atq; consilio *Vindonis* ac *Lyci*,
queis aqua nunquam hæret:

Ad sacras illorum origines *Rætia* sua sic pandit retia,
ut capere possis, quod capit.

Nunc *Drusi* victoria, mox detrusi *Vindelici*;
hinc in *Alpibus trophæa*, illinc *rostrata* ad lacum *statuæ*:
Donec *Musarum volucres*, parcae, fideles, in coloniam missæ,
has pedibus confinxerunt ceras, queis opera ac labores suos
otio haud marcidus *MARCUS* manu sua inscriberet,

G.C. Emmart delinavit et sculpsit.

MARCI VELSERI,
MATTHÆI F. ANT. N.
REIP. AUGUSTANÆ
QUONDAM DUUMVIRI,
OPERA
HISTORICA
ET PHILOLOGICA,
SACRA ET PROFANA.

In quibus

Historia Boica, Res Augustanæ, Conversio &
Passio SS. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ,
Eutropiæ, Vitæ S. Udalrici, & S. Severini, Narratio eorum, quæ contigerunt
Apollonio Tyrio, Tabulæ Peutingerianæ integræ, Epistolæ ad Viros
Illustres Latinæ Italicæque, & Proteus satyra continentur.

Accessit

P. Optatiani Porphyrii Panegyricus,

Constantino M. missus,

ex optimo Codice à PAULO VELSERO divulgatus,
unà cum *Spicilegio Critico* Christiani Daumii.

Premissa his fuit

Præfatio ad Lectorem, de singulis scriptis nunc recusis,
juxta Virorum eruditissimorum sententias:

Nec non

VITA, GENUS, ET MORS
AUCTORIS NOBILISSIMI.

Accurante

CHRISTOPHORO ARNOLDO.

NORIMBERGÆ,

Typis ac sumtibus WOLFGANGI MAURITII, & Filiorum
JOHANNIS ANDRÆ, ENDTERORUM.

ANNO cId Idc LXXXII.

MARCI VELLERI
MATTHEI F. ANT. M.
REIP. AUGUSTANAE
QUONDAM DUMVIRI
OPERA
HISTORICA
ET PHILOLOGICA
SACRA ET PROFANA

Historia Boica, Res Augustanae, Conventus &
Filio S. Martini, A. D. 1581, Digne, Funnoribus,
Europae, Vires, Vires, Vires, Vires, Vires,
Apollonio Tyrio, T. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000. 1001. 1002. 1003. 1004. 1005. 1006. 1007. 1008. 1009. 1010. 1011. 1012. 1013. 1014. 1015. 1016. 1017. 1018. 1019. 1020. 1021. 1022. 1023. 1024. 1025. 1026. 1027. 1028. 1029. 1030. 1031. 1032. 1033. 1034. 1035. 1036. 1037. 1038. 1039. 1040. 1041. 1042. 1043. 1044. 1045. 1046. 1047. 1048. 1049. 1050. 1051. 1052. 1053. 1054. 1055. 1056. 1057. 1058. 1059. 1060. 1061. 1062. 1063. 1064. 1065. 1066. 1067. 1068. 1069. 1070. 1071. 1072. 1073. 1074. 1075. 1076. 1077. 1078. 1079. 1080. 1081. 1082. 1083. 1084. 1085. 1086. 1087. 1088. 1089. 1090. 1091. 1092. 1093. 1094. 1095. 1096. 1097. 1098. 1099. 1100. 1101. 1102. 1103. 1104. 1105. 1106. 1107. 1108. 1109. 1110. 1111. 1112. 1113. 1114. 1115. 1116. 1117. 1118. 1119. 1120. 1121. 1122. 1123. 1124. 1125. 1126. 1127. 1128. 1129. 1130. 1131. 1132. 1133. 1134. 1135. 1136. 1137. 1138. 1139. 1140. 1141. 1142. 1143. 1144. 1145. 1146. 1147. 1148. 1149. 1150. 1151. 1152. 1153. 1154. 1155. 1156. 1157. 1158. 1159. 1160. 1161. 1162. 1163. 1164. 1165. 1166. 1167. 1168. 1169. 1170. 1171. 1172. 1173. 1174. 1175. 1176. 1177. 1178. 1179. 1180. 1181. 1182. 1183. 1184. 1185. 1186. 1187. 1188. 1189. 1190. 1191. 1192. 1193. 1194. 1195. 1196. 1197. 1198. 1199. 1200. 1201. 1202. 1203. 1204. 1205. 1206. 1207. 1208. 1209. 1210. 1211. 1212. 1213. 1214. 1215. 1216. 1217. 1218. 1219. 1220. 1221. 1222. 1223. 1224. 1225. 1226. 1227. 1228. 1229. 1230. 1231. 1232. 1233. 1234. 1235. 1236. 1237. 1238. 1239. 1240. 1241. 1242. 1243. 1244. 1245. 1246. 1247. 1248. 1249. 1250. 1251. 1252. 1253. 1254. 1255. 1256. 1257. 1258. 1259. 1260. 1261. 1262. 1263. 1264. 1265. 1266. 1267. 1268. 1269. 1270. 1271. 1272. 1273. 1274. 1275. 1276. 1277. 1278. 1279. 1280. 1281. 1282. 1283. 1284. 1285. 1286. 1287. 1288. 1289. 1290. 1291. 1292. 1293. 1294. 1295. 1296. 1297. 1298. 1299. 1300. 1301. 1302. 1303. 1304. 1305. 1306. 1307. 1308. 1309. 1310. 1311. 1312. 1313. 1314. 1315. 1316. 1317. 1318. 1319. 1320. 1321. 1322. 1323. 1324. 1325. 1326. 1327. 1328. 1329. 1330. 1331. 1332. 1333. 1334. 1335. 1336. 1337. 1338. 1339. 1340. 1341. 1342. 1343. 1344. 1345. 1346. 1347. 1348. 1349. 1350. 1351. 1352. 1353. 1354. 1355. 1356. 1357. 1358. 1359. 1360. 1361. 1362. 1363. 1364. 1365. 1366. 1367. 1368. 1369. 1370. 1371. 1372. 1373. 1374. 1375. 1376. 1377. 1378. 1379. 1380. 1381. 1382. 1383. 1384. 1385. 1386. 1387. 1388. 1389. 1390. 1391. 1392. 1393. 1394. 1395. 1396. 1397. 1398. 1399. 1400. 1401. 1402. 1403. 1404. 1405. 1406. 1407. 1408. 1409. 1410. 1411. 1412. 1413. 1414. 1415. 1416. 1417. 1418. 1419. 1420. 1421. 1422. 1423. 1424. 1425. 1426. 1427. 1428. 1429. 1430. 1431. 1432. 1433. 1434. 1435. 1436. 1437. 1438. 1439. 1440. 1441. 1442. 1443. 1444. 1445. 1446. 1447. 1448. 1449. 1450. 1451. 1452. 1453. 1454. 1455. 1456. 1457. 1458. 1459. 1460. 1461. 1462. 1463. 1464. 1465. 1466. 1467. 1468. 1469. 1470. 1471. 1472. 1473. 1474. 1475. 1476. 1477. 1478. 1479. 1480. 1481. 1482. 1483. 1484. 1485. 1486. 1487. 1488. 1489. 1490. 1491. 1492. 1493. 1494. 1495. 1496. 1497. 1498. 1499. 1500. 1501. 1502. 1503. 1504. 1505. 1506. 1507. 1508. 1509. 1510. 1511. 1512. 1513. 1514. 1515. 1516. 1517. 1518. 1519. 1520. 1521. 1522. 1523. 1524. 1525. 1526. 1527. 1528. 1529. 1530. 1531. 1532. 1533. 1534. 1535. 1536. 1537. 1538. 1539. 1540. 1541. 1542. 1543. 1544. 1545. 1546. 1547. 1548. 1549. 1550. 1551. 1552. 1553. 1554. 1555. 1556. 1557. 1558. 1559. 1560. 1561. 1562. 1563. 1564. 1565. 1566. 1567. 1568. 1569. 1570. 1571. 1572. 1573. 1574. 1575. 1576. 1577. 1578. 1579. 1580. 1581. 1582. 1583. 1584. 1585. 1586. 1587. 1588. 1589. 1590. 1591. 1592. 1593. 1594. 1595. 1596. 1597. 1598. 1599. 1600. 1601. 1602. 1603. 1604. 1605. 1606. 1607. 1608. 1609. 1610. 1611. 1612. 1613. 1614. 1615. 1616. 1617. 1618. 1619. 1620. 1621. 1622. 1623. 1624. 1625. 1626. 1627. 1628. 1629. 1630. 1631. 1632. 1633. 1634. 1635. 1636. 1637. 1638. 1639. 1640. 1641. 1642. 1643. 1644. 1645. 1646. 1647. 1648. 1649. 1650. 1651. 1652. 1653. 1654. 1655. 1656. 1657. 1658. 1659. 1660. 1661. 1662. 1663. 1664. 1665. 1666. 1667. 1668. 1669. 1670. 1671. 1672. 1673. 1674. 1675. 1676. 1677. 1678. 1679. 1680. 1681. 1682. 1683. 1684. 1685. 1686. 1687. 1688. 1689. 1690. 1691. 1692. 1693. 1694. 1695. 1696. 1697. 1698. 1699. 1700. 1701. 1702. 1703. 1704. 1705. 1706. 1707. 1708. 1709. 1710. 1711. 1712. 1713. 1714. 1715. 1716. 1717. 1718. 1719. 1720. 1721. 1722. 1723. 1724. 1725. 1726. 1727. 1728. 1729. 1730. 1731. 1732. 1733. 1734. 1735. 1736. 1737. 1738. 1739. 1740. 1741. 1742. 1743. 1744. 1745. 1746. 1747. 1748. 1749. 1750. 1751. 1752. 1753. 1754. 1755. 1756. 1757. 1758. 1759. 1760. 1761. 1762. 1763. 1764. 1765. 1766. 1767. 1768. 1769. 1770. 1771. 1772. 1773. 1774. 1775. 1776. 1777. 1778. 1779. 1780. 1781. 1782. 1783. 1784. 1785. 1786. 1787. 1788. 1789. 1790. 1791. 1792. 1793. 1794. 1795. 1796. 1797. 1798. 1799. 1800. 1801. 1802. 1803. 1804. 1805. 1806. 1807. 1808. 1809. 1810. 1811. 1812. 1813. 1814. 1815. 1816. 1817. 1818. 1819. 1820. 1821. 1822. 1823. 1824. 1825. 1826. 1827. 1828. 1829. 1830. 1831. 1832. 1833. 1834. 1835. 1836. 1837. 1838. 1839. 1840. 1841. 1842. 1843. 1844. 1845. 1846. 1847. 1848. 1849. 1850. 1851. 1852. 1853. 1854. 1855. 1856. 1857. 1858. 1859. 1860. 1861. 1862. 1863. 1864. 1865. 1866. 1867. 1868. 1869. 1870. 1871. 1872. 1873. 1874. 1875. 1876. 1877. 1878. 1879. 1880. 1881. 1882. 1883. 1884. 1885. 1886. 1887. 1888. 1889. 1890. 1891. 1892. 1893. 1894. 1895. 1896. 1897. 1898. 1899. 1900. 1901. 1902. 1903. 1904. 1905. 1906. 1907. 1908. 1909. 1910. 1911. 1912. 1913. 1914. 1915. 1916. 1917. 1918. 1919. 1920. 1921. 1922. 1923. 1924. 1925. 1926. 1927. 1928. 1929. 1930. 1931. 1932. 1933. 1934. 1935. 1936. 1937. 1938. 1939. 1940. 1941. 1942. 1943. 1944. 1945. 1946. 1947. 1948. 1949. 1950. 1951. 1952. 1953. 1954. 1955. 1956. 1957. 1958. 1959. 1960. 1961. 1962. 1963. 1964. 1965. 1966. 1967. 1968. 1969. 1970. 1971. 1972. 1973. 1974. 1975. 1976. 1977. 1978. 1979. 1980. 1981. 1982. 1983. 1984. 1985. 1986. 1987. 1988. 1989. 1990. 1991. 1992. 1993. 1994. 1995. 1996. 1997. 1998. 1999. 2000. 2001. 2002. 2003. 2004. 2005. 2006. 2007. 2008. 2009. 2010. 2011. 2012. 2013. 2014. 2015. 2016. 2017. 2018. 2019. 2020. 2021. 2022. 2023. 2024. 2025. 2026. 2027. 2028. 2029. 2030. 2031. 2032. 2033. 2034. 2035. 2036. 2037. 2038. 2039. 2040. 2041. 2042. 2043. 2044. 2045. 2046. 2047. 2048. 2049. 2050. 2051. 2052. 2053. 2054. 2055. 2056. 2057. 2058. 2059. 2060. 2061. 2062. 2063. 2064. 2065. 2066. 2067. 2068. 2069. 2070. 2071. 2072. 2073. 2074. 2075. 2076. 2077. 2078. 2079. 2080. 2081. 2082. 2083. 2084. 2085. 2086. 2087. 2088. 2089. 2090. 2091. 2092. 2093. 2094. 2095. 2096. 2097. 2098. 2099. 2100. 2101. 2102. 2103. 2104. 2105. 2106. 2107. 2108. 2109. 2110. 2111. 2112. 2113. 2114. 2115. 2116. 2117. 2118. 2119. 2120. 2121. 2122. 2123. 2124. 2125. 2126. 2127. 2128. 2129. 2130. 2131. 2132. 2133. 2134. 2135. 2136. 2137. 2138. 2139. 2140. 2141. 2142. 2143. 2144. 2145. 2146. 2147. 2148. 2149. 2150. 2151. 2152. 2153. 2154. 2155. 2156. 2157. 2158. 2159. 2160. 2161. 2162. 2163. 2164. 2165. 2166. 2167. 2168. 2169. 2170. 2171. 2172. 2173. 2174. 2175. 2176. 2177. 2178. 2179. 2180. 2181. 2182. 2183. 2184. 2185. 2186. 2187. 2188. 2189. 2190. 2191. 2192. 2193. 2194. 2195. 2196. 2197. 2198. 2199. 2200. 2201. 2202. 2203. 2204. 2205. 2206. 2207. 2208. 2209. 2210. 2211. 2212. 2213. 2214. 2215. 2216. 22

A D

STUDIOSUM LECTOREM PRÆFATIO

CHRISTOPHORI ARNOLDI.

Erè ac præclarè Tacitus : Suum cuique decus posteritas
rependit. Hic enim mortuorum memoriæ propaganda la-
bor est suscipiendus ob eos, qui dum mortalem hanc vitam
incolerent, cum sapientia atque doctrina cæteris anteirent,
ad scribendum se contulerunt ea, quæ ab ipsis essent inven-
ta & excogitata divinitus. Benè igitur de Repub. litera-
ria mihi mereri videntur, qui illustrium Virorum scripta, nostra ætate flo-
rentium, quæ (sicut alia omnia) vetustas obrueret, omnium seculorum po-
steritati commendare, atque ab oblivione vindicare nituntur : Hæc ipsa,
inquam, Cognatorum diligentia fuit, ne aliquo in angulo MARCI VEL-
SERI cimelia, olim evulgata, pulvere situq; marcescerent ; aut inedita
muribus blattisq; cibum præberent. Quamobrem gaudeo, mihi, ad posteros
recreandos, id esse oblatum, quod & lectoribus gratum fore non dubito ;
cum summi illius Viri Opera, conquistata & collecta, publicæ luci restituo.
Cæterum in hæc ipsa Amicorum cohortatione incitabar, qui & mihi manus
porrigebant, operamq; suam sedulo addebant. Inter primos aut primus oc-
currit Venerabilis Vir, & exactæ jam ætatis, Joachimus Camerarius, uni-
cum posteritatis suæ decus ac ornamentum ; sic enim is fatur in literis suis :
Mitto epistolas Magni Velseri ad Avum meum, quas non ingratas fore
spero Illustri Familiæ ; cui me quàm plurimum commendo, dum in par-
te felicitatis pono, extare monumentum amicitiae Illius erga meos. Valdè
lætor de adornatione editionis, quam mihi significas ; cui an fortè aliquid
successurum sit de Vita Viri magni, deinceps intelligam. Et post non-
nulla : Porro quin, quæ paratur editio opusculorum illorum, futura sit
elegans, ut fuit Velserus pater elegantiarum, dubitare me non finit Typo-
graphi studium ; qui Augustanis & Venetis, ut puto, cedere non volet.
Tam in omnia pariter intenta bonitas & accincta Nic. Heinsii erat, ut in-
cunctanter in suis etiam fateretur, se auxilio mihi affuturum : De Marci
Velseri, Viri & dignitate & doctrina conspicui Operibus in unum colli-

*Ann. IV,
35.3.*

*Heidelb. 5.
April. 1678*

*Viana, Non.
Nov. 1678.*

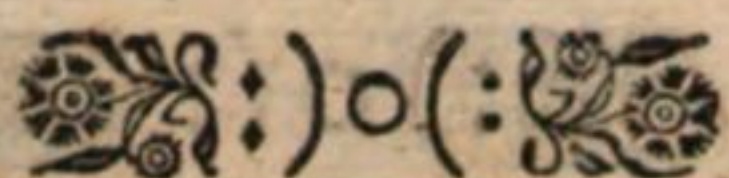

Viana, 1679
Eid. Febr.

Viana, 1680
m. Sept.

gendis ac permittendis luci consilium vestrum non possum non vehementer approbare. Memini quidem in scriniis meis extare complures ejus epistolas, ad Josephum Scaligerum τὸν πᾶν exaratas, quæ ex hæreditate jam olim paterna ad me devenerint; conquisturus cum cura has ipsas, ut animus multo torpore immerfus, ex angustiis funestissimorum ac valetudinis diuturnæ incommodis emerget. *Præterea salivam tantum nobis movit, dum epistolam his obsignavit verbis:* Videor vidisse olim apud Parisios, in Mazariniana bibliotheca Marci Velseri commentarios in KALENDARIUM ROMANUM, cujus exemplar edidit Petrus Lambecius è bibliotheca Cæsaris Vindobonensi; ejus libelli an apographum extet apud Velseri hæredes, haud scio. *Nec quicquam omisit Vir amicissimus (quo ante multos annos in celeberrima Batavorum Academia usus sum valde familiariter) ut commodis nostris strenuè inserviret; quare V. Cl. Emericum Bigotium mihi adjuncturus, alio tempore, de eodem Kalendario subindicavit sequentia:* Idem amicus meus, ait, cum scribat, se brevi excursurum rure, ubi sedem nunc fixit in Neustria, ad Parisios; atque illic partem quadragesimæ potissimam à se fore exigendam, per literas mox rogabitur, ut bibliothecam aditurus Mazarinianam, inquirat in Kalendarium, de quo proximè agebam; si illic etiamnum asservetur. Nam ex quo mihi à Gabriele Naudæo exhibebatur, ipsam bibliothecam, auctione publica distractam fuisse, sed postea majori ex parte ad veterem rediisse dominum audivisti credo. Porro, ubi primum licebit per otium & valetudinem, scrinia omnia excutiam; etiam ea, quæ paternæ hæreditatis jure ad me pervenerunt, ut Marci Velseri τὸ πᾶν Epistolas ad Jos. Scaligerum exaratas, & si quæ præter has offerentur, eruam; tibi-que, immò posteris vindicem. De his in transcurso nunc te monendum duxi. *Nec fefellit opinionem meam, sed fidem suam (per candidas Carpzovii manus) mihi præstitit Vir integerrimus: Immò non satis habuit explere, quæ promiserat; hoc videlicet studio parum contentus, nisi gemmas auro quoque includeret:* Vir Illustris, inquit, Constantinus Hugenus Zulichemius possidet syllogen haud parvam literarum, à Viris clarissimis illorum temporum exaratarum ad Justum Lipsium; quas inter Velsarianæ complures comparent. Harum ne gravetur copiam nobis facere, possessorem, parentis mei, ut scis, amicum veterem rogavi. *Neque rogatio hac in irritum redacta fuit; Illius enim concessu & beneficio, filius meus, ad Batavos tunc flectens iter, in edibus Hugenanis, ex aureo illo Epistolarum tomo ab An. 1594. usque ad An. 1602. omnes illas amantissimè descripsit (nihil enim potuit fieri amantius) quas hîc publicavimus. Gratias laudesq; divino Seni agimus, ac porro aduri sumus, quod benevolentiam suam in nos navare voluit; tranquillam Nestoris ætatem semper precaturi. Easdem Heinsio etiam post mortem debemus, quem Virum principem celerius, quàm opus fuerat, rebus humanis sua ingentia in cælum merita evocarunt: Plura enim edidit veræ eruditionis monumenta, quam quisquam alius, qui una esset ætate: Ita doctè, ita eleganter, ita*
com-

commodè scripsit, tum soluta oratione, tum versibus, ut sit difficile judicare, utrum ille melior fuerit Orator, quàm Poëta: Verum obiit is, Hagæ Comitum magno Viris in Gallia, Anglia, Germania, Suecia, & Italia eruditissimis (quibus erat unicè charus) dolore nuper ac luctu relicto. Præterea huc accessit exhortatio doctrina pariter ac prudentia Nobilissimi Viri F. B. Carpzovii, (cujus amor & auctoritas hoc ipsum mihi negotium imperare poterant) ut verba Epistolæ Illius pensculatius æstimarem, & forti imperio facile obtemperarem, dum ait: A doctissimo Daumio relatum accepi, te novam Velsæri Monumentorum Augustanorum & aliorum Operum editionem moliri; quo labore nec meliorem nec utiliorem, adde nec splendidiorē suscipere poteris; famamque nominis tui ultra Monumentorum ipsorum ætatem extends, & opus exiges, quod nec Jovis ira nec ignes: nosti cætera. Quæso, nihil te ab hoc proposito dimoveri patiaris, neque ulla antiquior tibi cura sit, qua studeas, ut tanti Boni citius compotes reddamur. Venit mihi in mentem Magni Hetruriae Ducis Bibliothecarius, summis laudibus ad cælum efferendus; tanta enim sollicitudo & cura (quam ipsemet sibi in hac nova Operum Velsærianorum editione struxerat) Illius fuit, ut sempiternæ gloriæ meritò commendari debeat: Omnes eruditi, in universo orbe, videntur mihi perspicere ipsius animum propensum ad salutem Rei literariæ; dum hoc unicè ac semper agit, & acturus est, ut cunctis ultrò inserviat, qui literis se totos involvunt, quosque in altum doctrinamisit. Nomina feci, quæ ego versura facta solvere haud queo: Debemus enim Illi Epistolas ad Nobilissimam gentem suam, hujusq; ad Nostrum, perscriptas; debemus varias, ex instructissima ipsius bibliotheca, eclogas, manu sua descriptas; nec aliam certè ob causam, quam ut celebre Velsæri nomen dignis laudibus veneraretur; aureamq; huic Heroi statuam, ab Italis longè gratissimis adhuc ponendam, politissimis ad me literis ultrò polliceretur. In prioribus Illum hoc decoravit elogio: Pochi Vomini hà avuto questo secolo equali ad esso, e forse niuno superiore, per le tanti doti, che congiuntamente in esso risplenderono, di dottrina grande, ed universale; giudizio purgatissimo; bontà di vita; nobiltà di sangue; cariche onorevolissime; affetto, e protezione verso tutti i Letterati più celebri di tutte le professioni. Solo in questo è stato sfortunato, che niuno ne hà scritta una Vita, come si doveva, e fattolo vedere, per quel grande Vomo che esso è veramente stato. Postea insatiabili gaudio compleri se testatur, quod commodare se nobis possit: Oh come mi rallegro di poter contribuire al meno con questa piccola pietruzza, alla nobil fabbrica della nuova edizione di un Vomo insigne per Nascità; per Letteratura; per Dignità; per bontà di costumi; per cortesia; per beneficenza verso di ogni sorta di Letterati; per il quale non cede la gloria la Germania alla Francia per il Peirelchio, ne all' Italia pel Pinelli. Verbo satis digno tam operosa industria appellari nullo modo potest; neque commodior desiderii sui explicator mihi videtur, quam ipse Magliabechius, cujus iterum verba conabor exprimere:

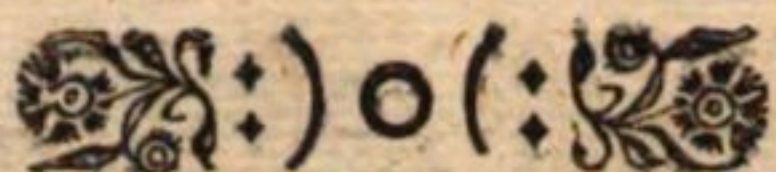
Avevo

Lipsia, d. 15.
Nov.
A. 1678.

Firenze, li
Dicemb.
1680.

Li 7. Di-
cemb.

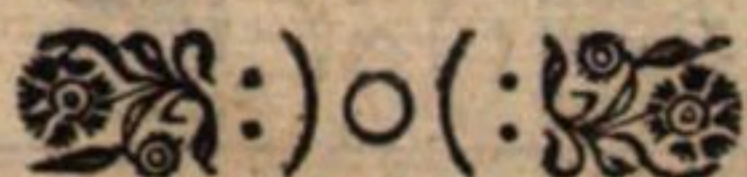
Li 21. Dic.
semb.

Avevo deliberato di scrivere solamente sei fogli , mà tanta e tanta roba mi viene intorno à quel grand Vomo alla memoria, che ne hò scritti dodici, e ne aurei potuti scribere anche cento. Spero però che da questi dodici, come dall' ugnà del Leone, chi non avesse quella gran cognizione di questo grand' Vomo, conoscerà, che maggior li esso non hà forse prodotto il nostro seculo. Ben sò, che in diverse cose hà avuto de' superiori ad esso, mà certo, che non si troverà un altro, nel quale fossero insieme congiunte tante singolarissime doti, e virtù, ed anche ognuna di esse con eccellenza. Niuna cosa hò mai fatta tanto volentieri, quanto lo scrivere questi fogli, per pagare questo piccol tributo, alla memoria immortale di un Vomo, anzi UN EROE, AL QUALE DOUREBBE LA NOSTRA ITALIA INNALZARE UNA STATUA D' ORO. Furono Letteratissimi, nonci è dubbio, nel suo tempo frà gl' altri Giuseppo Scaligero, Giusto Lipsio, ed Isaaco Casaubono; ma Dio buono, i due primi particolarmente, come poco amici, anzi nemicissimi della gloria nelle Lettere de gl' Ingegneri Italiani. Pel contrario, il Velfero, quanti amici eruditi, ed in ogni professione, aveva in Italia? Con quanta stima ne parlava? Con che affetto? *Et ne impudenter fecisse, meoq; nomini ex aliorum cimeliis libare laudem voluisse videar, gratus agnosco officiosè & peramanter factum, quod Frid. Spanhemius & Jac. Gronovius (quanta, & quàm amica nomina!) ex scriniis bibliothecæ Batavæ, nec non paternæ, Velferianas cum filio meo benignissimè communicarunt. Habuere illos sibi documento Henr. Meibomius, nec non Henr. Gunth. Thulemarius; qui huic Operi quedam adjumenta atq; ornamenta cupide & libenter subministraverunt.*

Auctoris, nunquam sine laude nominandi, libros uno hoc volumine comprehensos, ordinatim, velut exhibitifuerè, numerando percensimus: His antecedit Historia Boica, quæ veluti Sol, astrorum obtinens principatum, habet aliquid, quod huic ordini prævertendum putet: Illam dein subsequuntur Res Augustanæ: Conversio & Passio SS. Martirum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ; Vita S. Udalrici, Augustanorum Vindelicorum Episcopi: Vita S. Severini, ab Eugipio Abbate scripta: Narratio eorū, quæ contigerunt Apollonio Tyrio: Tabulæ Peutingerianæ: Epistolæ ad Viros illustres; & Proteus, satyra.

Visus est HISTORIAM BOICAM acri subtiliq; ingenio & judicio percensuisse Is. Casaubonus, Thuanum procul dubio secutus: Habent igitur tandem, ait, Boji tui historiam rerum suarum ea diligentia è tenebris erutam, ea stili felicitate compositam, ut quid amplius in ea quidem parte desiderent, reliquum sit nihil. Utri potius gratuler? illi genti, an tibi, nescio: Sed gratulor certè utrique ex animo; tibi, quod opus susceptum, ut erat dignum, graviter & ex fide perfeceris: genti Nobilissimæ & nostræ συγγενεί, uti probas, quod virtutum suarum dignum tandem sit nacta præconem. Præses THUANUS, Vir omni laude major, cum ex indicibus Francofordiensibus de libri hujus editione cognovisset,

visset, non quievit prius, quàm totum *εις πόδας ἐν κεφαλῇς* devorasset. Ex
 quo potes intelligere, quod sit ipsius de iis, quæ à te proficiscuntur, ju-
 dicium. *Idem omninò fecit Lingelshemius, ceu ipse fatetur in sua, ad* Epist. 38.
Bongarsium: Boica Velferi devoravi, nihil jam diu est, ita me rapuit in
 admirationem. Mirum mihi, quod toties P. Æmilium vestrum notet,
 qui tamen accuratus valdè Scriptor; sed istius hominis diligentiam nihil
 fugit. *Summa, ut autumo, eorum voluntate factum est, ut unum atque*
idem sentiret Jac. Bongarsius: Boica tua legi cum admiratione & dili- Epist. ad
Velfer. an.
1602.
 gentiæ & elegantia, qua veteres certè æquas, veteres inquam notæ me-
 lioris: Itaque & quod mē exemplo privatim donaveris, exulto; &
 quod tam accuratum opus publicum feceris, huic seculo nostro gratu-
 lor. *Exultat animus, maximorum Virorum testimonia percurrentes, quæ*
silentii sipario involvenda haud existimo; sed ne diu in eorum enumera-
tione verfer, verba ipsa citabo, prætextis semper nominibus. Læl. Biscio- Tom. II. Hor.
Subf. lib.
III. cap. 7.
num. 84.
la: Hæc tibi parum videbuntur, Amice Lector, erudita & solida, si cum
 iis contuleris, quæ diu post scripta legi ejus Historiæ initio, quam de re-
 bus Boicis prudenter, doctè & eleganter summo judicio Vir, atque do-
 ctrina, cum pari Nobilitate conjuncta, Marcus Velferus condidit, & ad
 me ex Germania liberalissimè dono misit, hominem sibi planè ignotum.
Haut aliter, in Vitis Germanorum Politicorum Melchior Adamus: An-
 nales Boicos scripsit tanta perspicuitate, tanta fide, tanta prudentia, tan-
 to nitore; ut meditati videantur adstitisse hinc Musæ & Gratia: hinc
 Confus, Apollo, Suada, Venus. *Nec non Nic. Serarius, in Moguntiacis* Lib. III. No-
tat. 28.
Rebus: Hæc Augustanus ille, Boicusque TACITUS. *Haut aliter*
Andr. Brunnerus in Annalibus Boicis: Atque hætenus Nobilissimus Part. II. lib.
VI. pag. 1170
118.
 idemque doctissimus Vir, Marcus Velferus, Reip. Augustanæ Duum-
 vir, Bojorum res narrando perduxit; quos ego eodem jure felices appel-
 lem, necesse est, quo Achillem Alexander; quod & ipsi talem laudum
 suarum naçti sunt præconem, dignissimum certè, qui LIVIO, vete-
 rum Bojorum res Romanæ historiæ inserenti, successor daretur; eoque
 minus molestè fero, eum seculi nostri TACITUM à quibusdam indigi-
 tari: Etsi enim eo nomine non amplissimè laudatum intelligo, Bojis
 tamen gloriosum erit, suæ quoque genti LIVIUM & TACITUM lau-
 datores obtigisse. At enim quia illi egregiè coepti cursus metam mors
 invidit, nos, quo possumus pede, certissimo duce destituti, cujus Mani-
 bus benè precamur, iter prosequemur. *Boh. Balbinus, Vir in studiis do-*
ctrinae multi atque celebrati nominis, & Amicus noster vel Lælio comior,
jucundiorq; (quid enim obstat, quo minus digno optimum Virum elogio
prosequar, qui in variis scriptis suis omnes bonos juxta ac eruditos justis
dignatur præconiis?) plus simplici vice, & quidem plena manu Historici
nostri laudes in astra sustollere, nulla satietate defatigatur: Potestne, in- Synagm.
Hist. de
Fam. Gut-
tenst. fol. 6.
 quit, his tam vetustis originibus ad gloriam illustrius quidpiam adjici?
 potest; & magnis quidem authoribus nixum. Observant egregii Fa-
 miliarum & antiquitatis Boicæ & Bohemicæ indagatores; quos inter cho-
 rum

Matthæi F. Historia rerum Augustanarum venit ad manus meas integra, seriùs quàm cupieram. Quam attentè legens, atque perpendens, non solùm Germanicis, verum etiam Romanis rebus, præsertim coloniis, pernoscendis perutilem si quis neget, maximè erraverit. Dictio Romanam dignitatem sine ullis ambagibus sapiens. Nil in ea turgidum, nil laxum; si qua in re immoratur, id ad rem solidè explicandam facit. Historicorum porrò lapsus (Aventini præsertim) planissimè reteggit. Quod si reliqui Historici (dicam fidenter) etiam antiqui celebriores adeò accuratè cum gestorum ipsorum narratione chronographicas tabulas rectè delineatas, & antiqua monumenta sive Nummorum, sive Marmorum, & Inscriptionum antiquarum conjunxissent, non ita fuisset sequentibus seculis laboratum: Quin & semel perspecta memoriæ tenacius inhæssissent, eadem autem opera ingens eruditis ingeniis supellex veterum notitiæ rerum accessisset. Venetiis autem hæc Latina Historia cussa est anno 1594. apud Aldum, Paulli F. Ea verò res Augustanas & Rhæticas per quingentos quinquaginta annos à Colonia Augusta deducta continet, quibus paruit Romanis & Gothis; donec denique sub Francorum Imperium ditionemque recidit; sed & novissimè Historiam Boicarum rerum è typographia Augustana edidit, tanto dignam ingenio, &c. *Ne Casaubonus quidem nos de se tacere patitur, qui simpliciter & candidè, ceu justus rerum æstimator, judicium inclutum judicavit, de rebus Augustanis, ad Augustanum:* Ubi primum scripta illa tua videre mihi contigit, quibus patriæ gloriam auxisti, tibi autem æternum decus comparasti, simul mirari excellentissimum illud ingenium tuum coepi & amare. Nihil dabo auribus tuis, sed profectò ita lectio ejus operis totum cepit, itaque tibi adjunxit, ut videar mihi jure meo posse à te postulare, habeas me deinceps in eorum numero, qui te amant juxta & observant: nam equidem nemini concessero illorum, quos novi habere te plurimos tuarum virtutum admiratores. Deus bone, quàm mihi placuit ille candor, illa φιλαλήθεια, quæ nusquam non apparet in eo scripto. Liceat mihi per te veram vocem mittere, unus tu mihi adhuc repertus es, qui ad ornandam patriam simul & veritatem inveniendam defendendamq; accesseris. Cæteros enim, qui de antiquitatibus vestræ Germaniæ libros ediderunt, quis est judicio aliquo præditus, quin videat plerosq; omnes, dum cupiunt patriæ splendorem adjicere, ἀφαιδέν τῆς ἀληθείας; sive is cæcus quidam patriæ amor, sive judicij imbecillitas, aut potius utrumq; hoc puto verius: nam & τὸ φιλεῖν το φλεῖσθαι καὶ τὸ φιλέμενον certum, & plures esse, qui ingenio valeant quam judicio, assensurum te mihi non dubito. *Paganinus itaq; Gaudentius, in singulari tractatu, de favore Principum erga literas & literatos, maximas Vindelico Livio, pro Rhetis popularibus suis, gratias egit, specioso hoc ritu verborum:* Gravementi peccarei, se di te non facessi commemorazione, o Marco Velsero, splendentissimo lume della tua Germania, e principal direttore della Repubblica Augustana. Tu con l' ampio possedere de' beni paterni, e con la

Tom. II. Biblioth. select. lib. XVI. c. 48.

Epiſt. 74.

L' Anima de gli Studi, cars. 493.

): ( ): (

prisca

prisca stirpe della nascita, accoppiasti tanto recondito sapere. Tu sgombrasti le tenebre, che folte regnavono nelle remote memorie de' Vindeli e de' miei Rheti. Alla tua diligenza, ed esattezza tanto dee la mia dolcissima Patria, che da te ricevuto hà segnalatissimo beneficio. *Atq; hæc procul dubio caussa fuit, ob quam melioris ingenii ac sincerioris animi homines opera pretium fore existimarunt, qui interpretum fundi munere Res Augustanas, de Latino conversas, diversis in locis, & hinc tomis duobus Germanicè loqui instituerunt.* Georg. Hieronymo Welschio (qui sæpius literatissimas ad me literas dedit) monumentis quidem Augustanis nonnulla addere curæ fuit, quæ Illustris quondam Marcus Velserus, fato abreptus vidisse non potuit, quia serius eruta & cognita fuerunt; sed de his nihil sibi constare D. Lucas Schröckius, in Memoria communis nostri amatoris scribit. Nec tamen ea breviter referre supersedebo, quæ Vir ille eruditissimus circa eadem Monumenta circumspectè satis ac modestè monuit: In marmore scilicet quadrato Rhetico Draconatium conspici, sed ex parte Vindelicorum, qui cum Romanis ad lacum Acronium confluerunt, ab Augusti, ut videtur, ævo; quo his dum insueta signa fuisse putat: Idoli præterea caput, quod Noster non tam Cifæ, quàm Medusæ suspicabatur, is sua opinione numen potius triforme Ægyptiorum representare existimat: Deniq; trocho, perquàm egregiè delineato inibi & exposito, istud etiam ex conjectura sua addit, cum trochus in marmore illo minor appareat, quem puellus elata manu aut versare, aut jacere videtur; fuisse haut dubiè etiam majores gravioresque, quos pueri adultiores circumagerent; nec enim aliud sibi velle innuit Martialis epigramma alterum 168. lib. XIV:

Inducenda rota est, das nobis utile munus;

iste trochus pueris, at mihi canthus erit.

Dicerem modo, quid de AUGUSTANIS MARTYRIBUS scripserit Marcus, nisi hoc satis liquere ex dictis Cardinalis Baronii crederem, quæ silentio involvi non debent. Annotavit is ad Martyrologium Romanum, editionis secundæ (in prima enim, nec non Antverpiensi A. C. 1613. elogium illud, fideliter monente Magliabechio, non habetur) verba sequentia:

Quod ad tempus persecutionis spectat, sub Diocletiano potius passam in Annalibus professi sumus, quod ex antiquioribus in lucem prodidit Marcus Velserus Augustanus, Vir sanè doctissimus, in Actis eorundem Augustanorum Martyrum, quæ nuper edidit. Idem & de Udalrici me-

moria sic scribit: Quo nomine benè precamur Viro maximè pio, atq; disertò, Marco Velsero Augustano; qui latentem & pænè obrutum terra fonticulum, ut iterum flueret, laboravit: Dum, inquam, ejusdem Udalrici Vitam primitus scriptam ab Autore, qui eum oculis vidit, & cum eo conversatus est, jam oblivione sepultam, typis cudendo, & notis illustrando revocavit ad vitam, &c. Nec non postea: Habes omnia, ad eundem Sanctum spectantia, in unum redactum volumen, lucubratum, & notulis illustratum, à disertò Viro Marco Velsero, Nobili Augu-

stano

Francos.
An. 1594.
Basil. An.
1595.

Memor.
Welsch. c. 9.
num. 64.

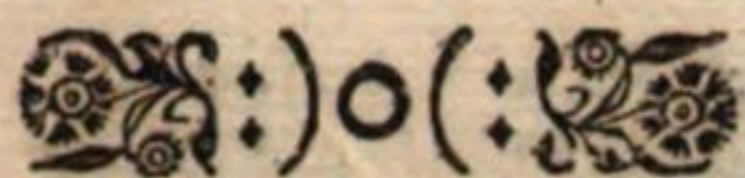
Welsch. de
Ven. Medin.
cap. 3.

Ibid. c. 12.

Roma, An.
1630. die
18. Mart.
fol. 144.

Tom. X. An-
nal. ad A.
C. 924. &
972.

stano, de quo superius mentio facta est. *Bœclerus* *πραχὴ λόγων* comprehen- Bœcler. in
Henrico I.
pag. 275.
dit: Anno 924. Udalricus, Nobilissimo genere ortus, Augustæ Vindelico-
rum Episcopus factus est; cujus Vitam æqualis temporum ejus Anony-
mus rudi sermone exposuit; interpolatam ab aliis, sed à Marco Velfero,
citra immutationem, cum notis editam. *Laur. Pignorius*, in Epistola ad
Andr. Chiocum: De Draconibus hætenus, de quibus accuratè & co- Symb.
Epist. 13.
piosè disquirat, ut solet, Velferus noster, illud Margaritum Germaniæ
suæ, in Commentario ad Conversionem S. Afræ.

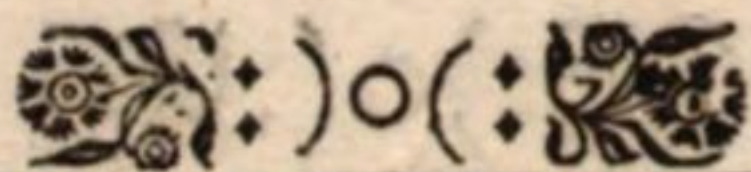
Vitam S. SEVERINI, ab Eugippio descriptam, docto hoc dignatus est
judicio suo *C. Barthius*: Veterem & satis probum, nisi quòd Germanismis Lib. XIX.
Advers. c. 7.
aliquibus detorta phrasis ipsius, Scriptorem Eugippium summo Viro,
Marco Velfero, cui & alia non pauca, grati volentèsq; debemus. Eum
nuper legere per otium aggressi paucula ista, nec indigna tamen hoc in-
stituto opere, primo aspectu notanda offendimus. *Explana vit autem*
Vir incomparabilis loca aliquot obscura interpretando, apertissimèq; ex-
posuit; quem vide.

APOLLONII TYRII Historiam, ab erudito quopiam monacho, Lib. code
cap. 20.
ante multa secula, Latinitati traditam debemus, ait idem *Barthius*, edito-
ri Clarissimo, Marco Velfero. Eam versibus Græco-barbaris politicis
descripsit anno M. D. Constantinus quidam, ut ab eruditissimo Viro, Jo-
hanne Meursio didicimus, editis ante hoc seculum. Descripsit & Latinis
hexametris quinq; circiter secula numerans Gotfridus Viterbiensis, in
Pantheo Chronico; sed adeò ineptis, & putidorum rythmorum affe-
ctantibus, ut vix lectione quis dignos arbitretur. *Hæc ille, cujus anno-*
tationes consule, si vis, quas chartæ inibi commendavit. *Præclarè insu-*
per de Scriptore illo meritus est Gronovius pater, ὁ θαυμάσιος, dum aliquot
menda, apud eundem Historiæ illius interpretem, feliciter correxit; pri-
scisq; Geographis facem præferens, pro civitate Curia restituit Teuchri-
am, eam videlicet Pentapoleos partem maritimam, quæ post ὁ Ἀρσινοῦς
nomen accepit.

Verum ne ab ipso scriptorum ordine, velut à recto tramite deviasse
videar, ad ITINERARII schedas Peutingerianas aggrediar: Provin- Exposit.
Mens. Ise
cap. 3.
cias, & urbes, inquit *Pignorius*, videmus in libro, cui titulus est Notitia
utriusq; Imperii; & in Tabula Itineraria, quam debemus Marco Velfe-
ro, Clarissimo Viro; cujus beneficio factum est, ut nobile illud Antiqui-
tatis monumentum in lucem prodiret. *Unde nec mirum videri nobis*
debet, quod Celeberrimus Jurisconsultus, Pancirolus, nominis Velferiani Infra in
Monum.
Peregr.
fol. 434.
memoriam in Commentario suo in Notitiam aliquoties cohonestavit. *Ad-*
stipulator hujus gloriæ Cardinalis quoq; Baronius rursus iterumq; id
ipsum confirmavit: Quibus accedant, ait, quæ Vir Nobilis, & cum Tom. IV.
Annal. ad
A.C. 383.
primis disertus, Marcus Velferus, in Fragmentis Itinerariæ antiquæ Ta-
bulæ, summa peritia illustratis, haud pridem edidit; ubi agit de Præto-
rio Agrippinæ, ad mare sito: cujus sententiæ antiquorum monimentorū
fide certa testatæ haud inviti subscribimus. Tu, velim, ipsum consulas.

):( ): (2 Quantò

Part. II. lib.
I. cap. 1.

Part. II. lib.
II. cap. 15.

Part. II. lib.
III. cap. 19.
§ 20.
lib. IV. c. 21.

Tract. de Pi-
leo, sect. 18.
sub fin.
Ad lib. 17.
Ann. Mar-
cellini.

Not. in Au-
son. Mosel.
vers. 434. &
435.

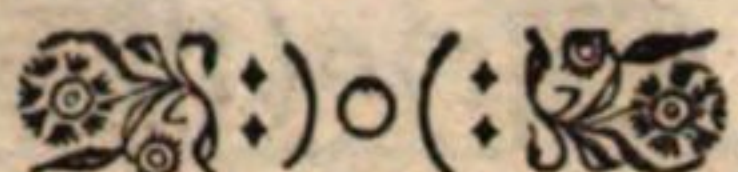
Annot. all'
Immagini
de gli Dei
del Cartari,
della II.
parte,
cart. 3.

Lib. de Vit.
Germ. Ju-
nisc. & Po-
lit. pag. 480.
seqq.
In Vita Fabr.
de Peiresk.
lib. I.

Quantò Paul. Merula præclarius? quantò frequentius? qui cum intelli-
geret, quid Heros ille literarum præstitisset, non solum in præfatione Co-
smographiæ suæ, verum etiam per singulos ferè libros Peutingerianum il-
lud cimelium perpetuis laudibus honestavit: Tripartitam hanc Orbis
terrarum distributionem primùm per chorographiam ostendisse Divum
Augustum, scribit incertus Autor libri de Mensura Orbis terræ; quem
manuscriptum mihi transmissione liberali communicavit Vir, cum No-
bilissimus, tum doctissimus, & rerum Geographicarum aliarumq; quod
Monimenta ab ipso edita planè loquuntur, peritissimus, Marcus Velse-
rus, Patricius & VII-Vir Augustanus. Quare non potuit, quin faceret
commissionem non solum cum iis, quæ ad idem iter extant in Tabula
Peutingeriana, verum etiam cum hodiernis urbium oppidorumque,
quantum in re tam ab ævo nostro remota fieri potest, nomenclaturis. In-
certus quidam Scriptor, nondum editus, quem ad me misit anno cdo Io
xcix, mense Septembri, Vir cum Nobilissimus, tum humanissimus & do-
ctissimus (inquit aliàs) sua manu exscriptum ex Codice membranaceo,
quo Notitia utriusque Imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia,
quæ conjungi plerumq; solent, continebantur. Theoph. Raynaudus cum
cura innuit, in Notitia utriusq; Imperii, & in Tabula Itineraria per M. Vel-
serum edita, visi provinciarum & urbium imagines diadematas. Videre
præterea nos jubet Lindenbrogius, quæ de hoc castello, accurato studio,
annotavit Clarissimus, & inter præcipua Virtutis atq; Doctrinarum ex-
empla nominandus, Marcus Velserus, II Vir Aug. in explicatione Sche-
dæ Itinerariæ antiquæ. Nihil jam de Marq. Frehero loquar, qui de ve-
tere Francia hæc annotavit: Unicè huc facit inspectio Tabulæ illius Iti-
nerariæ, in cujus expositione bellissimè hunc locum adducit, & illustrat
D. Marc. Velserus cap. III. cui Barbarica titulum fecit. Addo tamen:
Diversa sunt, FRANCIA, & CHAMAVI, etiam in Tabula illa, ut ibi
apparet. Deinde Francos inter & Germanos discrimen indicans, pergit:
Et differentiam distantiamq; optimè oculis exhibet Tabula vetusta Iti-
neraria Velseri. Plura de hac, ex optimis auctoribus, sub finem, velut in
acervum conjeci. Tandem Pignorius, in Annotationibus suis, ad Carta-
ri Imagines Deorum, suum quoque calculum adjecit: Di questa descriz-
zione di Solino si vede ancora qualche vestigio nell' antica Tavola Itine-
raria pubblicata dà Abr. Ortelio, ad istanza del Nobilissimo Sig. Marco
Velsero, Gentiluomo di rarissime qualità, al quale i Letterati non anno
questo solo obbligo.

Sed ne institutæ narrationis fines & cancellos præfatio mea
transgrediatur, de EPISTOLIS deniq; (quarum ab initio multa
mentio facta est) dicendum adhuc erit, quod testatur, apud Melch. Ada-
mum vel unicus Janus Gruterus; qui penes se ultra trecentas adservavit
epistolas, quibus Velserus eum fermè hebdomatim suaviter compellare
solitus. Salivam, ut puto, omnibus movet Pet. Gassendus, de amicitia
Velseri erga Peireskium hæc inter aliam memoriæ prodens: Velserus lite-
ris ad Peireskium datis testatus est, tanti se facere ipsum, ejusque amici-
tiam,

tiam, ut nihil sibi fuerit ex tota Pinelli hæreditate expetibilius. Quin etiam ipse quoque illum non modò virtutum Pinelli hæreditate exhæredem agnoscens, sed futurum quoque suarum successorem conjiciens, diligere coepit, tanquam filium, & literarum frequentia, quoad vixit, non destitit testatum facere affectum. *Sed tabulas collegisse, post naufragium, abundè sit. Italarum operam, & sedulitatem satis laudare non possum; Franc. enim Sparaverius, Nobilis Veronensis, Vir acutissimus, Epistolas Velferi ad Medicum Chiocum, & Nicherolam Canonicum, August. Oldoinus, S. J. Perusie similes ad Bonciarium, Franc. Vanni, S. J. Romæ quasdam ad P. Bencium aliosq;, Ang. Mar. Arcionius, Abbas & Præses Generalis Benedictinorum nonnullas ad Ang. Grillum, in gratiam ac favorem Illustris Magliabechii sui, sedulò investigabant, sed frustra: Verum & illis maximis Viris, in Germania quoq; nostra dudum celeberrimis, gratiæ debentur; nam voluisse sat est.*

De cætero quod non satis exploratè perceptum est, & cognitum, sine ulla dubitatione defendere quidam conantur; mihi autem tenebræ sunt. Jo. Rhodius pro certo affirmat, quod incertissimū est: Marcus Velferus, inquit, auctor SCRUTINII VENETI, liber editus & Latinè & Italicè aliquoties diversis formis, Libertatem Venetam oppugnat, & totam hanc Remp. Imperio Romano vendicat. Eum M. Velfero Augustano deberi, in vita ipsius Melchior Adamus silentio præteriit. Benè factum; neq; enim sustinuit Vir prudentissimus temerè atq; inconsultè ea affirmare, de quibus ipse, unà cum aliis, vel maximè dubitabat. Sed illum secutus est porrò Vinc. Placcius, haud indiligens talium scriptorum indagator; qui quoque Pet. Scavenii, idem cum vulgo statuentis, Catalogum nonnullorum librorum (qui vel suppresso vel ficto auctorum nomine prodierunt) libro suo inseruit. Ante hos verò Henr. Ernstius ea de re confidentius ita scripsit: Libellus Italica hac inscriptione, *Squitinio della Libertà Veneta*, scriptus est à Viro Amplissimo M. Velfero. Ostendit in eo, Remp. Venetam non semper fuisse liberam, sed Imperio Rom. Germanico subjectam, contra Bern. Justinianum, Sansovinum, aliosq; Historicos Venetos. Scrutinio huic (monente Rhodio) oppositi libri peculiæres extant publicè; nimirum Theod. Graswinkelii *Libertas Veneta, seu Venetorum in se ac suos imperandi jus, contra Anonymum Scrutinii Scriptorem*. Item Italicè *Squitinio della Rep. di Venetia Squitiniato, id est, Scrutinium Venetum Scrutatatum* à Raph. de Turri, Genuensi. Patavii, apud Theatinos, extat etiam Refutatio MS. Anonymi, qui aliorum (queis pectus sapit) iudicio, Welferum prorsus haud assecutus est. Herm. Conringii (cujus obitum ingens Amicorum examen meritò mecum luget; hoc enim Sole, è cælo Eruditorum sublato ignorantia tenebras valdè metuimus) ea fuit modestia, ut Anonymum saltim auctorem Scrutinii appellaret, nempe conantem ostendere, Venetos ante annum millesimum trecentissimum pro liberis sese nunquam gessisse: Postremò argumentis Anonymi probè & accuratè perspectis, litem istam componit hoc epiphonemate: Quicquid sit, saltim Rudolfum, aut ejus ætatis Cæsares, in Venetos ipsos nihil sibi arrogasse,

In Auct. Suppos. pag. 20. 21.

In Script. Anon. & Supp. c. 15.

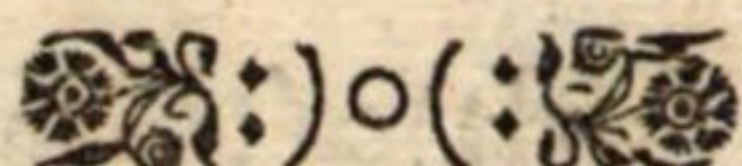
Lib. II. Obs. Var. cap. 36

Lugd. Bat. a. 1634.

Genua, a. 1654.

Tract. de Fin. Imp. cap. 23.

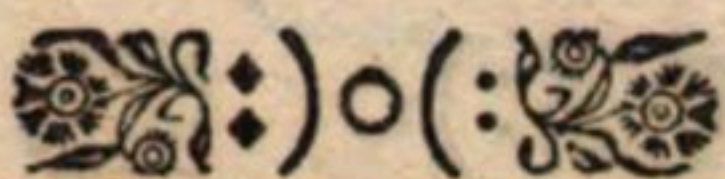
CLARUM ADEO EST, UT PUTIDUM SIT, VELLE ID NEGARE! *Vox, Veneta Majestate digna! Quamobrem Venetiis, sub gravissima poena prohibitum est, istud Scrutinium venditare; quod tamen in Patrimonio Petri liberrimum esse perhibent: Ut illic vicissim Prophetiam Abbatis Joachimi, in sedem Romanam, ejusq; Praesules virulentissimam, obtrudi saepe emtoribus neminem latet. Scioppium schediasma istud ab auctore nostro profectum credidisse, Vir magni nominis, sed majoris tamen eruditionis, Oët. Ferrarius, anno superiore, his me lineolis docuit: M. Velleri scripta eo plausu à studiosis excipientur, quem ingens Viri fama & celebre nomen meretur. Nollem tamen illis inferi V. Reip. Scrutinium, cujus illum auctorem fuisse, sæpè mihi Scioppius firmavit. Verum id ipsum, ut incompertum (quia tam anceps conjectura est) in medio relinquens, verecundè dubitanterq; Gassendus rem suam agit; dum innoxios purgavit, firmissimo hoc velut propugnaculo decenter usus: Prodiit per hæc tempora liber Italicè scriptus, titulo Squitinii, quo Libertas Veneta ab ipsis Reip. fundamentis fuit discussa. Is, quia visus est continere eximiam quandam Imperii Gothorumq; Regum Historiæ notitiam; idcirco statim creditus fuit (quæ etiamnum est multorum persuasio) Peireskium habere auctorem. Enimverò testari licet, nihil tale ipsi venisse in mentem. Quin potiùs sic semper reveritus fuit Reip. Majestatem, quosq; in illa amicos habuit, ut ad præstandum obsequium potiùs, quàm ad contumeliam fuerit comparatus. Ac non disquiro quidem, an auctor hujus libri fuerit Ant. Albizius, Nobilis ille Florentinus, qui Christianorum Principum stemmata ediderat ante duos annos, ut nonnullis persuasum est; an, ut videtur verosimilius, insignis ille Marcus Velferus, cujus sæpius meminimus, ob consummatam eruditionem, propensionemq; singularem erga domum Austriacam: Addo duntaxat, immerito videri quosdam suspicatos, tam Gualdum quàm Pignorium, aut contulisse operas in eo opere conscribendo, aut communicasse cum Peireskio, quos digereret commentarios. Ii fuere enim magis ingenui, patriæq; suæ magis amantes, quàm ut ea impietatis labe commaculari voluerint. Utcunq; sit, Peireskio certè nihil simile unquam cogitavit. Quid? quod auctor libelli Gallici, Conjuration des Espagnols contre la Republique de Venise, sub finem (ubi de instructione Legati Hispanici agitur) Marchionem de Bedemar pro auctore ac veluti patre foetus istius haud obscurè habet. Verba hæc sunt potissima: L'autre point étoit, que dans toutes les affaires, qu'il auroit à negocier touchant les Droits & les Préeminences de la Republique, il se servit pour tous memoires, du Squitinio della Libertà Veneta, à quelle Marquis de Bedemar renvoye dans plusieurs endroits de cette Instruction, & en des termes, qui, bien que retenus, découvrent assez L'AMOUR PATERNELLE, QU'IL AVOIT POUR CE LIBELLE. Verum quàm falsus etiam hic auctor fuerit, ex Instructione secreta, ab Alfonso della Cueva, Hispanico apud Venetos Legato, successori suo Lud. Bravo data, cuius uni ad oculus statim apparet; prout Laur. Bank eandem cum Scrutinio divulgavit:*

Pataf. Id.
Mars. 1681

Lib. III. de
Vita Peir.

Conjur. de
Espagn.
pag. 176.

vit: E perche in tempo mio, fù divulgato un libretto, intitolato *Squittinio della Liberta de Veneziani*, opretta veramente degna d'esser letta. *Deinde omnem isti derogat fidem, ob multas fallacias, veritati inimicas, quæ inibi occurrunt; ac vivos magistros mortuis longè præferendos censet:* Questo ancora vorrei, che si tropasse apresso di lei, scoprendosi per la lettura di quello, molte fallacie introdotte dà gli Historici moderni, che trascurando la pura verità, contenute nelle Chroniche antiche, hanno dato ad intendere, à posteri, tutto quello, che gli è parso à proposito, per stabilire la loro libertà. Ne minor profetto farà, che Vostra Eccellenza potrà trarne dà libri vivi, che s' harà cavato dà Volumi morti, voglio dire, che l'informatione à bocca di persone pratiche solite à frequentar la casa nostra, &c. *Sed quid pluribus verbis opus est? Mentis acies se ipsam intuens nonnunquam hebescit.*

Bizzar. Po.
lit. num. 144
15. pag 85.
seqq.

Hieronymus quidem Ghilinus ILLUSTRIMUM IMAGINES ex Bibliotheca Peutingerorum, per Marcum Velsorum, ære incisas, inter Hujusdem scripta commemorat, sed nobis prorsus ignotas; & fortassis monitu vel instinctu Ejus, ab artificibus Augustanis in lucem protrahatas; quas Operibus inseruisse nil attinet. Opera Illius omnia recensentur in Bibliotheca Augustana, in voce, Marcus; præterea cistas ibi juvat inspicere Velsorianas, literis alphabeticis, per Facultates, & linguarum idiomata, ex ordine distinctas.

Part. 1. de
Teatr.
d'Vom. Lett.
ter. cart.
163.

*P. OPTATIANUM deniq; PORPHYRIUM à Nobilissimo Paulo Velfero, Marci fratre concordissimo, in lucem protrahatum, quam circumspedè, quam exactè cum Pithoei editione Christianus Daumius, Vir in studiis literarum egregius contulerit, ex Spicilegio Ejusdem Critico clarissimè emicabit. Lil. Greg. Gyraldus, ne istunc docta ignoraret posteritas, hæc de illo retulit: Hac eadem Constantini ætate Porphyrius, poëta quidam Latinus fuisse perhibetur, qui variis de rebus poëmata scripsit; inter quæ librum Constantino ipsi Cæsari dedit, quo munere, ipsum relegatum ab exilio revocavit, ut est ab Hieronymo & Beda in Chronicis observatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui epigrammata citat, ex quibus hic est versiculus: *Nudus, egens Veneris, naufragus in tabula.* Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam versus notare solitum; & propterea illius se exemplo versus facturum pollicetur. *Non absimilem huic fortunam expertus est Theodulphus, Aurelianensis Episcopus, qui composuerat in carcere suo, quem conspirationis in Ludovicum socius meruit, hymnum, ab Ecclesia in festo Palmarum, post cani solitum: Gloria, laus, & honor Tibi sit Rex Christe Redemptor, &c. Hunc hymnum cum, prætereunte Ludovico Pio, suavi voce captivus decantaret, mox libertatem recuperavit. Sed rursus ad Porphyrium, ex hoc diverticulo, revertor: Laudat hunc Beda de metris. C. Barthius liberrimè de eo judicavit: Felicior, quàm suavior, atq; eruditior Scriptor fuit Optatianus Porphyrius, qui Panegyrico suo exilium evadere potuit. Præmissæ illi epistolæ sunt duæ, quarum, quæ Porphyrii est, mendosissima est; nec placent emaculationes Pithoeanæ editionis, ni-**

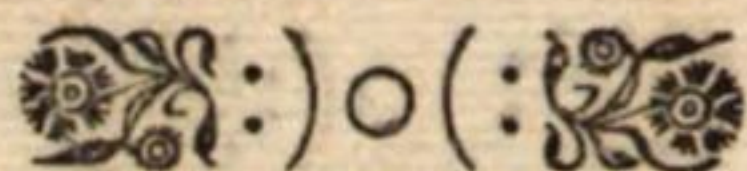
Lib. II. Dial.
4. de Poët.
Hist. fol.
188.

Bæcler. in
Ludo. Pio,
pag. 92.

Pag. 2380.
edit. Putsch
Lib. XXII.
Ad. cap. 18

mium

miū confidentes , ut de collatione Manuscripti Velferiani facile deprehendimus. De studiis Constantini , quæ etiam à Poëtica laudat Porphyrius , multa Eusebius. Is verò bis edidit hæc logodædala , poëmata , ut ex fine epistolæ ad Imperatorem constat : Priorem editionem putat Barthius expressisse exemplaria , quibus usi sunt Pithæus & Juretus ; posteriorem Velferi codicem , qui auctior , & illa ipsa melius pleniusque concipit ; ad quæ augenda Imperatorem se excitasse , ait ipse poëta. Ceteras suspiciones hîc recensere , nec tempus nec locus patiuntur. Eruditorum princeps , Vossius , P. Optatianum Porphyrium misisse Constantino M. Panegyricum tradit , quo meruit ab exilio revocari : Nec tam ingenium , vel spiritum poëticum in eo laudandum judicat , quàm ingentem laborem atq; industriam. Sed valdè deceptus fuit doctissimus Baronius , cùm putaret , carminis hujus auctorem fuisse Porphyrium illum , qui contra Christianos scripsit : Ac longè etiam minus assentire potuit Vossius doctissimo illi Annaliū Ecclesiasticorū Scriptori ad annū 325 , qui jam senē denuò ex gentili Christianum factū putat. Nempe propter Hieronymi hæc verba ad annum 2345 , in Chronicis : Porphyrius misso ad Constantinū insigni volumine exilio liberatur. Sanè hodieq; extat laboriosissimum carmen panegyricum ad Constantinum Augustum ; quod Christiani hominis est , ac Porphyrio tribuitur : Sed alius à Porphyrio philosopho est Publius Optatianus , carminis ejus pater ; ut jam dudum Scaligero ad Eusebium est observatum. Nunquam enim Porphyrius philosophus in exilium missus fuit , nunquam sua retractavit ; neque , si fecisset , veniam à Christiano quoquam Imp. impetrasset. Similem verò laudem Aldhelmus , Justiniani junioris temporibus sibi peperit XXXVIII. versibus heroicis , quorum primæ literæ descendendo , ultimæ ascendendo efficiant versum illum , unde incipit carmen : Metrica tirones nunc promant carmina castos. Immo & ultimus versus , retrogrado si ordine literas legas , eundem efficit sensum. Talis denique est Eugenius , à Sirmondo editus.

Fruere his mecum , Erudite Lector , quæ haud vulgaris ENDTERORUM , in luce Germania , in oculis totius Europæ clarissimorum , industria (nam didicisse fideliter artes , & varias lustrasse terras admodum juvat) nobis veterum librorum cupidissimis , renovavit atq; revocavit. Oblivionem sæpenumero celebriori famæ occasionem dedisse , multaq; cecidisse , ut ornatiores resurgerent , non tantum parietinæ desertæ , ac neglectæ diu rudera , quæ vetustate deposita , novam faciem & augustiorem formam induunt ; sed ingenii etiam monumenta , quæ indies castigantur , emendatiora eduntur , & Typographorum sedula diligentia è situ & pulvere rursus in lucem ac diem protrahuntur , fidem faciunt , & abundè testantur. Postremò Taciti verbis , ceu gemma præfationem hanc obsignabo , idem de Nostro , quod ille de suo , dicturus : Quicquid ex Velfero amavimus , quicquid mirati sumus , manet , mansurumq; est in animis hominum , in æternitate temporum , fama rerum. Nam multos veterum velut inglorios & ignobiles oblivio obruet , Velferus posteritati narratus , & traditus , superstes erit !

VIRI

Lib. de Poët.
Lat. cap. 4.

Lib. II. de
Hist. Græc.
cap. 16.

Lib. de Poët.
Lat. cap. 5.

Tac. in A-
gric. cap.
ult.

VIRI ILLUSTRIS,
MARCI VELSERI,
VITA, GENVS,
ET
MORS,

PER
CHRISTOPHORVM ARNOLDVM
DESCRIPTA.

ANNO M.DC.LXXXII.

LIBRARY
UNIVERSITY OF CHICAGO

WIRI ILLUSTRI
MARCI VELSERI
VITA, GENVS
ET
MORS

PER
CHRISTOPHORVM ARNOOLDVM
DESCRPTA

ANNO MDC LXXVII

Efert Fl. Vopiscus, Junium Tiberianum ex se quæsiuisse, an quis Aureliani Imperatoris vitam literis consignasset? & Vopisco negante, in hæc verba erupisse: *Ergo Thersiten, Sinonem, cateraq; prodigia vetustatis & nos benè scimus, & posterifrequentabunt? Divum Aurelianum, clarissimum Principem, severissimum Imperatorem, per quem totus Romano nomini orbis est restitutus, posteri nescient? An non jure bono & nos cum Boëthio interrogemus: Ergo multorum humani generis catharmatum & pestium extant publica monumenta, & posteritati transmissa superat memoria? Solus Vellerus, Vir Nobilissimus, summèq; eruditus, de Augustana Republica, deq; bonis literis & earum cultoribus optimè meritis, Musarum Evergetes opt. max. neminem virtutum suarum preconem, vitæq; & rerum gestarum scriptorem potuit invenire? Mentio Viri apud eruditos orbis universi non infrequens, laudes crebræ: Quapropter operæ pretium me facturum semper putavi, si, quod perficere alii insuper habuerunt, laborem eum mihi sumerem; quæq; de Musarum hoc Hercule (ut verba alterius mea faciam) sparsim in antiquissimis Familiæ monumentis, variisq; Scriptoribus supersunt, in unum collecta & coagmentata, omnium oculis exponerem. Propositis magnorum virorum exemplis, ait Sulpicius, non parva emulatio legentibus excitatur:*

In Aureliani
no.

Lib. II. de
Philosoph.
Consol.
prof. 7.

Proem. de
Vita B.
Martini.

In Proculo.

In Vita A-
poll. lib. I.
cap. 13.Lib. IV.
Ann. cap.
38. § 4.Lib. II. di-
di. 1. 1. 1.
1. 1. 1.Lib. II. di-
di. 1. 1. 1.
1. 1. 1.

Horum enim, ingenia non tantum, & scripta, aut facta morésq; laudamus; sed & cætera notare non omittimus, quæ adhæserunt. Rationem pro nobis addit Fl. Vopiscus, quod illorum etiam *minima quæq; jucunda sint, & habeant aliquid gratiæ, quando leguntur.* Quo sensu congruè ac convenienter Damis, apud Philostratum: *Etiam ea, quæ de mensis Deorum deciderent, colligi oportere; ne ambrosia illius pereat quidquam.* Nihil itaq; prætermissum est à me, quod quidem ad notitiam meam (curante id Celeberrimo Magliabechio) pervenerit. At fuit optanda vis ingenii & orationis, qua quidquid nostro Semoni libitum erat, ita aptè, ita affabrè, ita concinnè elegantérq; verbis, tanquam coloribus, expressit; ut illud non tam describere, quàm oculis subicere videretur: Verùm vim eloquentiæ longè est optare, quàm sperare facilius. Mihi sat erit, non ignobilem obtigisse materiam; neque ego nunc facultatem eloquentiàmq; polliceor, sed Viri clarissimi scripta atque *famam nominis cum laude & bonis recordationibus prosequendo*, efficiam, ut multa ac bona facta immortalem apud animos omnium gloriam Ipsi concilient; ut Tiberii, ex Tacito, verbis hic utar.

AVGVSTA VINDELICORVM, optimorum semper ingeniorum, ad omnis eruditionis, ac præsertim ad antiquitatis & historiciæ facultatis laudem efflorescentium, feracissima extitit; atque ut innumeros taceam, quos, ex superiorum seculorum memoria edidit, uberrimo demum foetu ager ille fertilissimus MARCVM VELSERVM extulit. Sed hujusmodi, quæ ad locum pertinent, decoris quidem aliquid afferre videntur; attamen ferè communia sunt infimis juxta ac summis: Quare in tanta laudum copia ea potius consecremur, quæ magis propria Marco fuerunt; quale est illud, quod ei præclara adeò stirpe contigerit nasci. Numerabatur tum à Christo nato annus seculi quintidecimi octavus & quinquagesimus, dies affulgebat duodecima Cal. Quinctil. cum scenam hujus mundi, qua personam suam decenter sustineret, ingressus esset. Parens fuit Nobilissimus *Matthæus Velserus*, Secretioris Consilii Senator fulgentissimus; qui ut pietatis, ita prudentiæ omnes explevit numeros; perque Laboris templum progressus, trophæa perennaturæ gloriæ in Honore fano feliciter ad Memoriam aram suspendit. Mater, propter quam sua visissimam hanc lucem aspexerat,

An-

Anna Bumelia fuit, tam genere insignis, quam virtute nobilis: Ab avo ortus est *Antonio*, aviaq; *Paumgartneria*, multas insignesq; familias, paterna Nobilitate complexa.

Patent jam longè lateq; spatia producendi porrò in hunc famæ campum originem dignitatèmq; *Vellerorum*, qui longa serie in numerato habentur; quare cum ea non minus pulchra sint præclaræque, summam exponam, ut ad capita rerum perveniam. Ab ipso *Belisario*, homine

Germano, *Vellerorum* nomen pariter ac familia omnis defluxit; cujus ipse *Marcus* in *Rebus Augustanis* meminit, his verbis: *Romani Belisario potissimum & Narse usi, quorum priorem Germanum fuisse, Hubertus Giphanius edito proximè de Justiniano commentario docuit; tum nominis notationem, tum multò magis Procopii auctoritatem secutus.*

Lib. VIII.
fol. 341.

Edit. No-
rimb. pag.
126. seqq.

Oriundus autem erat ex ea Germaniæ parte, quæ inter Thraciam & Illyricum sita est. Neque id novum videri debet, sed jam ab Imp. Constantino (teste Zosimo) receptum, Germanis & militares & civiles honores summos mandari. Huic maximè imputamus testimonio causam fuisse, quod Romanus Consul Tacitus dudum perhibuit:

Lib. XIII.
Ann. cap.
55. §. 5.

Nullos mortaliū armis aut fide ante Germanos esse. Verum ut ex hoc diverticulo in viam revertar, *Belisarii* illi per multas ætates Romani fuere Patricii & Consules; qui tandem, ob invasiones Gothorum, Hunnorum, Longo-

Plantin. in
Helvet.
nov. & an-
tiq. pag.
321.

bardorumq; in tutiora *Vallesia* (Germ. *Wallis* aut *Walliserland* / Galli *Valley* aut *Valez*, vocant) loca, montibus vestita, secessionem fecere, *Vallisii*, sive *VValliseri*, & *Velseri* postea dicti. Literis testata sunt omnia, quas *Johannes Bartholomæus Velserus*, Imperatoris Ludovici V. Bavari,

Consiliarius, & Argentinensis Ecclesiæ Canonicus, in Comitibus Spirensibus, A. C. 1336. ad hunc ipsum Cæsarem scripsit; pro vetustissimæ Familiæ suæ gloria ac dignitate non rogans solum, verum etiam obsecrans, ut Germanicam libelli versionem sigillo annuli sui confirmaret; quæ auctoritate ac jussu ipsius Imperatoris, Stephanus Colonna, Summi Pontificis tunc Vicarius, & Cardinalis, ex omnibus instrumentis, tabulis, literisque publicis ab A. C. 545. usq; ad *Johannem Velsrum*, Joh. Bartholomæi fratrem germanum, omni cura & diligentia complexus est: Hunc

verò idem Bartholomæus, A. C. 1327. Romæ Latina veste primùm induerat, cū Ludovicus Imp. præsentis officio Palatino in regia Romana temporibus illis degeret. Id ipsum

Fort. Spre-
cherus lib.
VII. Pal-
lad. Rhæt.
pag. 196.
& seqq.

roboravit *Emmanuel Velserus*, Basiliensis Ecclesiæ Cano-
nicus A.C. 1071. à Burkhardo Episcopo sollemniter consti-
tutus, epistola sua ad fratrem *Octavianum*; agitata inibi
mentionem de *Carolo Belisario*, qui unà cum conjugē *Paula Vrsina*, Vallesiam versus, ad Rheni fontes, A.C. 620. ex
urbe Roma, ob sævisimos & violentissimos in omnem
Nobilitatem Longobardos, exemplo aliorum, egressus est.
Sæpe etiam majores, in tabellario suo, *Philippi Valliseri*
meminere, qui Caroli M. gratia, inter subsidiarias Ger-
manorum cohortes, floruit: Cadaver ejus conditorium
accepit in Cœnobio Disertinensi, cui Otto I. Imp. in Du-
catu Allemanniæ, Comitatu Hattonis, & provincia Rhæ-
tiæ Curiensis multa donavit: Posterius verò sacra etiam se-
pultura in Monasterio *Campidona* (quæ urbs Germaniæ
in Algoia est, vulgò *Kempten*) honorati sunt.

Caput ac fundator Equestris hujus prosapiæ fuit
FRANCISCUS BELISARIUS, qui circa A.C. 564. *An-
toniam, Pompeji* filiam, sororis Anastasii I. Imp. consobri-
nam, in matrimonio habuit; duobus filiis *Petro & Caro-
lo* auctus: Quorum ille uxorem accepit *Mariam Colon-
nam*, Mediolani decedens sine prole; *Carolus* verò is ipse
est, qui secessum montium (ceu diximus modò) dilexerat,
sepultus in agro Sedunensi, ubi arcem Valeriam cum suis
longè possedit.

Sed cur tam diu OCTAVIANVM VELSERVM,
Julii, Ductoris Generosissimi (de quo plura sumus dicturi)
filium, ceu *primum Augustana Civitatis Patricium*, com-
memorare supersedeo? Sive enim paternam originem,
sive conjugis nobilitatem pensiculatius æstimemus, laude
sua certè privandus non est: Matrimonium ejus tenebat
Sibylla Vildeccia, veterrimæ apud Bavaros Nobilitatis
fœmina: Sive animo lustremus officia, Conradi Franco-
niæ Ducis Consiliarium, Augustæ Capitaneum Reique
militaris Curatorem fidissimum fuisse intelligimus. Fatis
idem concessit A.C. 1074. ritè completis ibi ad tumulum
sollemnibus.

Lib. II. No-
ribergico-
rum, pag.
31. Fran-
cof. a. 1574

Jam quis inter *primos* urbem *Norimbergam* initio
habuerit, protinus exequamur: JACOBI nomen in-
proclivi est, qui A. C. 1493. ardore quodam se ad hanc ci-
vitatem rapiebat; dum ita canente Læto, Cimbrico vate
doctissimo, & Academiæ Hafniensis Professore olim cla-
rissimo,

In-

*Interea variis urbs sortibus auctior altè
surgit, & extenso protendit culmina muro:
Contrahiturq; virum numerus, quibus æmula magni
pectora successus totas implere cohortes,
urbanasq; habitare domos, & tecta laborant.*

Mirum, nisi integerrimum Virum prisca ac venerabilis
Reipublicæ hujus facies invitavit: Magna laus, honesta
ratio. Nobilitatem sine probro actam civitati nostræ con-
sultò & de industria intulit, ob ipsam morum similitudi-
nem, quæ in alijs nos delectat: Imaginem, credo, illorum
temporum vidit in rebus suis. Velim, nolim, in lætissimi
Poëtæ de Norimberga versiculis cedro dignissimis adhuc
hæream, necesse est: Eundem ad testimonium rursus ite-
rùmque citare quis vetet, qui egregiam prorsus Rempubli-
cam oculis animisque nostris subjecit:

*Honestis
quæ legum morumq; modis composita labantis
jam passim virtutis opes, secliq; vetusti
integritatem animis & agendi more reducit.
Vnica, quæ mundo jam lucem præbeat, hanc si
quis tamen aspicere, & complecti pectore lucem
vellet, & optandos animis inducere motus.
Principio consensus enim ter maximus illis
in sua lucra manet: Lucrum Respublica vera
definit bonitate; ubi non injuria, non vis,
non quemquam damno fraus circumscribit inani.
At animis quæ recta colit; operasq; beatis
promovet officiis, & mutua commoda firmat.
Omnis in hoc conatus abit, quo quisq; secundis
utatur vitæ propria in certamina votis;
& nusquam alterius quæ sit fortuna, moretur:
Cui nunc panè malo totus vacat orbis, ubi omnes
omnibus invideant; nec quenquam excellere quisquã,
aut præstare velit: Tantum improbitate malòq;
peccatur genio, & studiis peccatur acerbis.
HAS DAMNAT NORIBERGA VIAS: hæc
monstra luemq;
pestiferam tota virtutibus arcet ab urbe;
& commune bonum officiis molitur honestis.*

Haftenus laudator ille temporis acti, qui dixit tanquam
in Platonis πολιτεία, non tanquam in Romuli fæce senten-
tiam.

Ibidem,
pag. 33. &
34.

tiam. Hinc audire mihi videor monentem, & auribus meis insusurrantem Jacobum illud auctoris Thebaidos:

A& II, v. 9.

Ego ille sum, qui scelera committi vetem;

Ego sum magister juris, ac moris probi.

Quare etiam adjutu Dei optata procellere; præstitit enim divinus favor Nobilissimam atque optimam uxorem, in ipsa urbe Norimberga, *Ehrentrudem Tummeriam*; neque Is à conjugio sic abhorruit, ut quidquam libero lectulo negaret esse jucundius: Sed sicut agros imber ubertat, ita cœli benignitas tanta erat, ut fertile conjugii solum impensam coloni laborémq; magno foetu remuneraretur. Ex Ehrentrude enim *filios sex, & filias undecim* tulit: *Johannem, Jacobum, Antonium, Sebastianum, Gabrielem, & Ludovicum*; de cætero *Catharinam, Annam, Ursulam, Helenam, Magdalenam, Ehrentrudem, Apolloniam, Barbaram, Brigitam, Felicitatem*, alteramq; *Brigitam*. Tantum verò abfuit, ut re uxoria impeditus, religioni minus vacaret; ut potius de sacris æquè ac privatis ædibus suis maximè sollicitus esset: Quoties enim ipse in Sacello Sanctissimæ Dei Genetricis nomini dicato, res divinas facio, toties Aram principem grata & humili mente suspicio; quam Jacobus ille, Patriarcham (ut autumo) imitatus, gloriosissimè & magnificentissimè confecit: Nam fornicibus cælatis, auro, vitro, colorumque pulchritudine instructa est egregiè; & picturis miris veterum artificum circumsecus variegata: Vt multos etiam apud nos Polygnotos & Parrhasios fuisse, quivis unus facile intelligat. Dignum profectò opus, quod factum & tectum, ut ajunt, ab omni incommodo, ruina, detrimento sincerum integrumque conservetur! Dignissimus sanè Evergeta, cujus gloria vivat per omnem seculorum memoriam; perpetuamque obtineat ævitatem! Atque haud scio, an vasa, redditus, sacræque vestimenta proferre necesse sit; hæc enim liquent. Manum erogandæ stipi non solum porrigebat, sed pia & recta voluntate donum pauperibus ponebat, quod singulis crucifixi Servatoris nostri diebus, in domo *Velserei Senioris*, precibus Deum percolentibus dabatur: Verum citius Is vivere desiit, quam benè facere; fato perfunctus A.C. 1544. & in cœmiterio, ad templum S. Johannis, molliter situs. Ne multa; nomen Ejusdem in urbe nostra maximè viruit, & quodam flore virtutis ita exarsit ac ferbuit, ut apud Nobilissi-

lisimas gentes hodiernum enitescat; & in Illustris hujus Reipub. sanctissimo Consilio sententiam perpetuò dicat.

Jam verò quis vel disertissimus Familiarum clarissimarum multitudinem explicet, quas maximè VELSERI propinqua cognatione, affinitate, aut necessitudine aliqua attingebant? Cæsar Augustus, cum censorem ageret, censoriam auctoritatem suam contra Romanum Equitem usurpavit; qui contra legem matrimonium recusarat. Conjugium tolle, desinet esse, cui cœli & elementa & quicquid in natura usquam est rerum, famulentur: Ruent insuper familiæ, urbes, respUBLICÆ, exercitus; quæ hominum constant collectione & numero. Ipsæ res rationis expertes paris conjugii ideam præ se ferunt; arbor arborem, frutex fruticem amplectitur; LILIA LILIIS gaudent: Horrent à solitudine feræ, cum leone leæna, cum ovibus dux gregis aries ambulat: Jam pridem concidisset imperium illud Romanum, nisi Pompilios, Brutos, Horatios, Scipiones, Fabios, Catones generosissimæ matres edidissent. ITALIAM insipientibus occurrunt gentes fulgentissimæ, *Pompeja* scilicet, *Colonna*, *Vrsina*, & *Colatina*; ex hac enim *Philippam* duxit uxorem *Ottorgius*, qui terræ redditus fuit A. C. 749. in S. Mauricii monasterio, superioris Vallesiæ. Dicamne modò de HELVETIA? neq; hæc Belisariis sua denegavit conjugia: *Philippus* enim, *Ottorgii* F. Miles fortissimus *Annam de Rapoltstein*; *Antonius*, *Philippi* F. *Kunigundam ab Haselen*, haud procul a *Bulavv*, agri *Tigurini* oppido, ad fluvium *Glattam* sito; *Julius*, *Antonii* F. Vir altus & excellens, magno animo, verè fortis, & infra se omnia humana ducens, *Catharinam à Romanshorn*, *Castoris* ac *Pollucis*, hoc est, *Octaviani* & *Emmanuelis* fratrum matrem felicissimam; & *Lucas Velserus*, *Pauli* F. *Octaviani* N. *Elisabetham à VVartensee*; item *Bartholomæus*, *Seifridi* F. *Margaretam VViltenbergeriam*, conjuges domum feliciter duxerunt. Neq; diutius silere de le patitur BAVARIA, perfectæ cumulataq; Nobilitatis officina: In medium ergò prodeat *Leonora VVildeccia*, conjux *Philippi Velseri*; & *Maria de Schembach*, *Antonii Barth. F.* socia; nec non *Christophorus à Mosau*, maritus *Elisabetæ Velseriæ*; succedant *Catharina Pertina*, uxor *Bartholomæi*, *Conradi* F., memorabilis *Radigunda Selmannia*, quæ *Bartholomæo*, *Johannis* F. *Bartholomæi* N. A. C. 1336.

desponsata fuerat; quo unico Velsorum familia, quasi
fata labefactata, firmiter fulciebatur. *Nicolaus Abendör-*
ferus, Nobilis Bavarus, *Catharinam* quoq; *Velseriam*, *An-*
tonius à Scharpfenberg Elisabetham matrimonio secum
junxere: *Emmanuel Velsus*, Hieronymi F. (quid enim
cesso Nobilitati nomen suum reddere?) *Brigitam* duxit
Taußkirchiam; & filius Hujusdem *Vilhelmus Georgius*
à Meitinga, Ferdinandi II. Imp. nec non Caroli ac Leo-
poldi Archiducum Austriae quondam Consiliarius, *Su-*
sannam Metzgerin, in matrimonium assumerunt. *Joh.*
Ernesto Rambsbeccio, in Rohrenfels, ad Neoburgum con-
junctionem filiae suae *Catharinae* spondebat *Joh. Lucas Vel-*
serus: Quemadmodum & *Christophorus Erlabeccius*, ad
Danubium, haud procul à Neoburgo, *Annam Mariam*,
Joh. Jacobi filiam, nuptiis sibi adjunxit. Quid *Sebastia-*
num Crantzium, in ipsa FRANCONIA Nobili genere
natum, & *Juliana Maria* (quae *Antonii Velsi* filia fuit)
maritum; quid *Martham*, *Caroli de Schernberg* maritam,
commemorem? Quid Nobilitatem SVEVIAE proferam?
Anna Velsia in manum *Seb. Ambergeri* convenerat,
Catharina Joh. à Blindheim, *Eva Hieronymo à Richtenberg*,
& *Afra Joh. Paulo Truchses*, locabantur: Prætera *Seifri-*
du Velsus pater *Annam Spathiam*, dein *Seifridus* filius
Martham ab Eberhart vweiler in matrimonium adscivê-
re. Quod ad eum finem memoravimus, ut prudentiores
intelligant, quæ digna scilicet causa fuerit, cur Carolus V.
Imp. Velsos, nunquam sine singulari à nobis honore
nominandos, A. C. 1525. Imperii Romani sexto, cætero-
rumque Regnorum decimo, Madriti, Nobilibus, *Francis*
pariter ac *Suevis* exæquare voluerit, præceperitque. Quæ-
ret fortasse quispiam, nullæ igitur regiones aliæ Illorum
coruscant Nobilitate? In SILESIA utique *Joh. Georgius*
Velsus primò quidem cum *Susanna ab Adelspach*, *Hen-*
rici à Lagavv, fratris Episcopi Vratislaviensis, summique
Principatus Neissensis Præfecti vidua; postea verò cum
Elisabetta Schyroftzkia, de *Schyrof*, connubio coivit; &
Nobilissimum Schädervvizense prædium, in circulo Nis-
sæ situm, per omnem ætatem coluit. Neq; verò STIRIA
ignobilior erat; inde enim *Paulus Velsus Eggenberge-*
riam, item *Henricus Elisabetham*, gentis ejusdem domi-
nam, acceperunt. Ponamus nunc nobis ante oculus ter-
ras Hispano-Belgicas: *Antonius ab Hojo* conjugem sibi
elegit

elegit *Susannam*, Felicis filiam: *Otto Velserus* animum ad *Catharinam Baillincourt*, de *Varlet*, ex *Arthesia* ortam, appulit: Cum *Carolo Velsero de Stepperg* maximis vinculis propinquitatis non solum conjuncti fuere *Baillincourtii*, verum etiam *Vignacourtii*, *Bernencourtii*, *Fontaines*, *Ghistelli*, *Habarca*, alii. Familiam igitur *Velserianam* flumini rectè assimilavit carminum gloria præcellens *Joh. Christianus Keckius*, *Durlacensis* Consiliarius, dum ait:

Tale tot à seclis, ipsaq; ab origine Patrum,
qui tenues struxere lares, auctore Quirino,
quos EQVITES orbis coluit post Roma subactrix,
VELSERI gens flumen agit. Tot crevit in undas,
prodiga divisi tot in amnes exiit alvei,
tot Procerum Regumq; domos penetravit, & aulas.

In Nupt.
Dn. Dan.
Velseri &
Reg. Ko-
chia.

Pergit poëta disertissimus, atque insequitur longius, eadem rursus iterumque usus similitudine:

Prorsus ut ignota (tanta est distantia fontis)
è scatebra fert Nilus aquas, septemplace cursu,
par tamen usq; sibi; nec aquarum copia desit,
aut minor est fluvius, quamvis tot in ostia scissus:
Sic VELSERORVM latè sata pignora terras
FRANCONICAM SVEVAMQVE replent, &
fertile stemma,

longinquum incerta quod fecit originis ævum.

Certè Dei consilio & providentia, qua mundus administratur, inter Familias octo veterrimas primam servavit (*Zeilero* teste) *Velsorum*, una cum cæteris, *Ilseungorum*, *Rehlingerorum*, *Hörvvarthorum*, *Hofmeyerorum*, *Langmânteliolorum* utriusq; lineæ, & *Ravenspurgerorum*, cum anno 1538. a rebus humanis *Augustana Nobilitas* abire prorsus videretur. Jam verò omnis illa Claritudo conjugium *PHILIPPINÆ* maximè conjunctum habet: Duxerit sanè *Marchio Salustiarum* puellam rusticam *Griseledem*: Inciderit quidem *Bohemorum Dux Vldaricus* à venatu revertens, in puellam rustici cujusdam hominis filiam, linteolorum tunc sordes ad fontem eluentem: *Erici Sueciæ Regis* matrimonium tenuerit *Catharina*, lictoris filia: Apage istas à fulgentissima Viragine nostra; quid enim huic negotii, *Piccarte* politissime, cum plebeja facie sellulariorum? Potèstne personarum major esse dissensio? Benè ac prudenter *Comicus*: *Divortunt mores virgini longè ac lupa!* Quid ad *Heroïnâ* illam *lex Julia & Pa-*

Mich.
Praun. lib.
de Famil.
Civit. Im-
per. cap. x.
pag. 99.

Decad. ix.
Observ.
Historico-
pol. cap. I.

pia Poppæa, de sponsa videlicet, *cujus pater matèrve ar-*
tem ludicram facit, feceritve? Velleros cogitasse oportuit,
 quos Carolus M. Otto I. & Carolus V. summo loco, sum-
 mōq; genere prognatos, ob tot virtutis & industriæ orna-
 menta, (his enim generosisimis Viris fortia facere ac pa-
 ti tam proprium fuit, quàm lucere Soli) æternū Nobiles
 esse jusserunt. *Francisci* (neque *Antonii*, per errorem,
 istorum, qui sciunt, quod nesciunt) *Velseri*, Baronis à
 Zinnenberg, filiam; *Caroli*, Burgaviensis Marchiona-
 tus Gubernatoris, sororem Illam fuisse, constat inter
 omnes. Sed benè habet, quod omnium nostræ memoriæ
 Philosophorum acutissimus, *conjugium legitimum* fuisse
 judicat: *Andreas alter filius*, inquit, *ut in collegium Car-*
dinalium cooptaretur, à Gregorio XIII. facile obtinuit;
quodsi pro conjugio legitimo Pontifex non habuisset, factu-
rus id sanè non fuisset; cum Cardinalitius honos non nisi
ex legitimo matrimonio procreatis attribui soleat. Thua-
 ni, quem secutus est, narrationem in medium quoque af-
 feramus: *Roma*, ait, *quod inter Germanos ducitur contu-*
bernium, pro legitimo matrimonio reputatum est; propter-
ea quod accedente Ecclesiastici ritus auctoritate id contra-
ctum esset. Placet omninò inculpatum Martini Crusii
 testimonium, quod Illi ultrò denuntiavit: *Oeniponte*
April. 24. inter 4. & 5. horam pomeridianam die Domi-
nico S. Georgii, Illustrissima Herois PHILIPPINA, ex ge-
nere Augustanorum nobili & clarissimo nata: Cujus incom-
parabili pulchritudine capt⁹ Serenissimus Archidux Austriae
FERDINANDVS, anno 1548. in Comitibus Augustanis,
conjugio ejus carere non potuit. Νικᾶ δ' ἡ σιδηρον ἔκ πῦρ, καλὴ τις
ῥα, ut Anacreon ait. Celebravit eam oratione prolixa
Georgius Roner, V. J. Doctor (Raimundi Roneri, affinis
mei, civis Ulmensis, frater) jam dicti Archiducis Consilia-
rius. Funebri verò Orationis illius, quam ipsemet vidi
legique, titulus ostendit, scriptam fuisse in obitum Serenis-
simæ Principis ac Dominae D. PHILIPPINÆ, Serenissimi
ac Potentissimi Principis ac D. Domini FERDINAN-
DI, Archiducis Austriae, &c. Ducis Burgundiae, &c.
& Comitibus Tyrolis &c. Conjugis dilectissimæ. Accessere
Dialogus & Epitaphia quædam, eidem Serenissimæ
Principissæ inscripta, hoc ipso auctore. Nuncupavit is
eandem Orationem suam Reverendisimis, Illustrissimis &
Amplissimis Principibus ac Dominis, Domino ANDRÆ
Car-

Sub. fin.
Lib. 7 I.

Part. III.
Añal. Sue-
vic. lib. XII.
fol. 773.

Valent.
Schönigk
mprime-
bat Aug.
Vindel.
Anno 1580

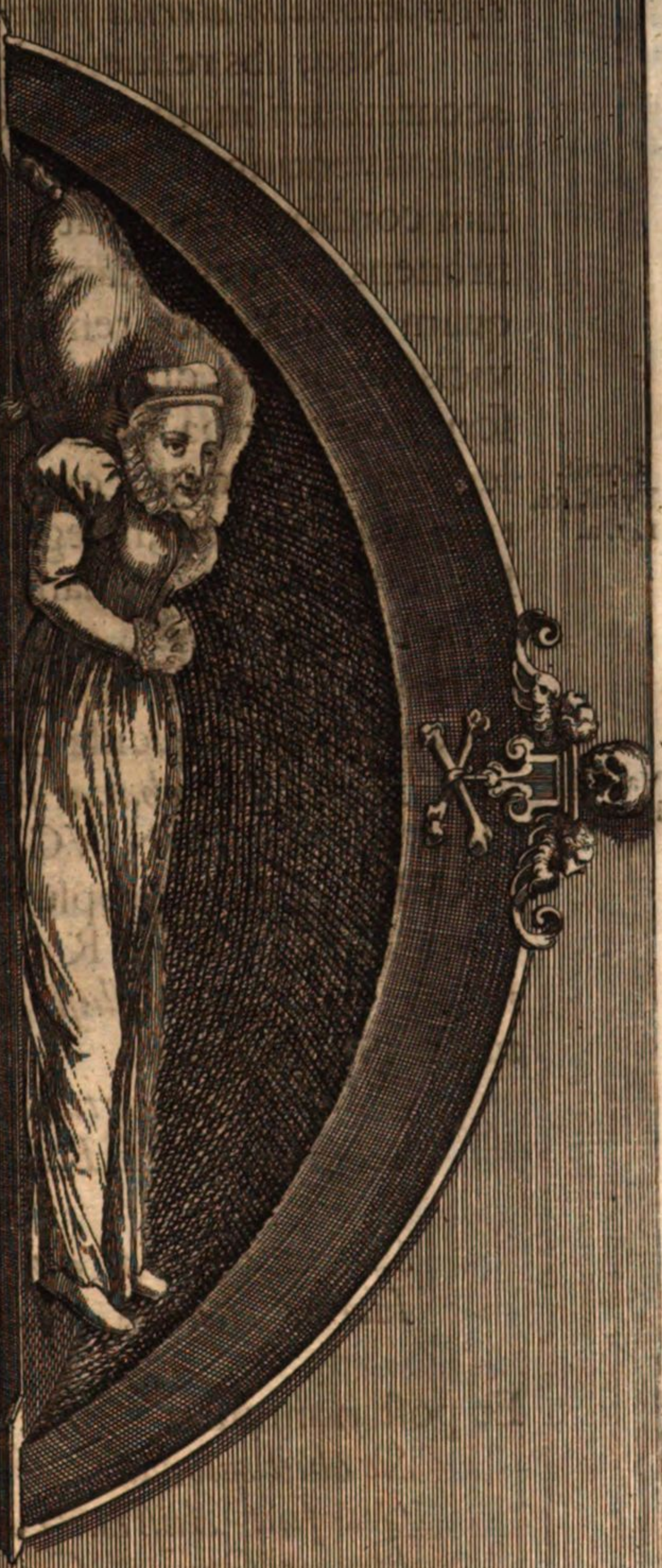

Cardinali de Austria, ac Domino CAROLO, fratribus Germanis, Sacri Romani Imperii Marchionibus in Burgo-via, Landgraviis in Nellenburg, & Comitibus in Hochen-berg &c. hoc est, duobus filiis Philippinæ, genetricis de-functæ. Mittamus nunc saltem in compendium Juris at-que eloquentiæ consultissimi Viri verba, quæ maximè conservanda putamus: Fuit hæc, ait inter alia, clarissima Princeps nostra virgo gloriosa, & ILLUSTRI GENE-RE NATA, atq; ab ipsis incunabulis in fide Christi bene informata & instituta. Postquam vero pubertatis an-nos est egressa, tum mira & eximia fuit pulchritudine, tam-que excelsò animo, & tam singulari prudentia, tantisque laudibus probitatis, pudicitie, & modestie ornata, ut maxi-mus Reip. Christianæ Princeps, Serenissimus D. Ferdinan-dus, Archidux Austria, & AM SIBI MATRIMONIO COPULARE NON DVBITAVERIT. Et post nonnulla: Dominum ac MARITVM suum casto & CONIUGALI amore semper est complexa. Super hæc venustatem muliebrem, membrorum compositionem, omniùmque conformationem lineamentorum, quàm in-genuè, quàm ornatè in astra sustulit? Si ad exteriores, in-quit, corporis dotes quis respicere velit, quis non in illa insi-gnem & admirandam corporis pulchritudinem celebravit? Quis non in Principe nostra plus quam heroicam totius cor-poris speciem, procul etiam Principissam ostentantem, lau-davit? Quis non eximiam illam & decentissimam pro-ceritatem & staturam talem, qualis tantam Principissam decet, prædicavit? Quis non insignem capitis honorem, quis vividum oculorum vigorem, regiam oris dignitatem, cum amabili quadam venustate pariter ac majestate temperatam, summa cum jucunditate non inspexit? Ut mihi planè in hanc Principem nostram omnia naturæ, men-tis & corporis bona congesta, meritòq; illa vel Serenissimis Reginis & Principissis, D. Elisabethæ, quæ Regi Dacia po-tentissimo, D. Mariæ, Hungaria Regi Ludovico nupta; & D. Leonoræ, quæ Lusitania Regi copulata; imò etiam Bea-tæ Elisabethæ, Hungaria Regina, quæ Comiti Provinciali Thuringia matrimonii lege juncta fuit, conferenda esse videatur. Cumque illa persolveret, quæ pulchritudinis erant, reliqua vitæ pariter ac mortis commemoravit: Quàm providè & Christianè Serenissima Domina nostra mortua sit, breviter perstringemus; neq; proferemus in me-

dium, nisi quæ ex hominibus fide dignis accepimus. Cum igitur 14. die Aprilis piissima Princeps agrotare inciperet, ac 23. die dicti mensis Aprilis adversa valetudo magis magisque augeretur, decessit infra quartam & quintam horas pomeridianas, die 24. mensis Aprilis, in die Dominica, qua celebratur festum S. Georgii Martyris, anno Salutis humane M.D.LXXX. Exequias Illius idem Ronerus verbis cohonestavit sequentibus: Corpus mortuum triduo (nisi fallor) cunctis cujuscunque & quantumvis infimæ sortis hominibus passim (priusquam sarcophago includeretur) palam ut conspiceretur, permissum. Post hæc lignea cista, stagnæo sarcographo obducta, inclusa, sepulta est honorifice, & solenni pompa 29. die dicti mensis Aprilis Oeniponte, in Capella S. Crucis templo & monasterio amplissimo contigua, à Serenissimo ac Potentissimo Principe & D. Domino Ferdinando, Archiduce Austria, &c. sumtuosissime constructa. Nec possum mihi temperare, quin majus etiam epitaphium, prosa oratione conceptum, statim subnectam; nam recte Cato apud Ciceronem de Senectute testatur, se legendis sepulcris in memoriam redire mortuorum: Serenissima Princeps ac Domina, D. PHILIPPINA, Marchionissa Burgovia, Comitissa Provincialis de Nellenburg, & Comitissa in Hohenberg, &c. Serenissimi & Potentissimi Principis ac Domini, D. FERDINANDI, Archiducis Austria, Ducis Burgundia, Brabantia, Stiria, Carinthia, Carniola, Luzenburgia & VVirtenbergæ, Landgravii Alsatia, Principis Suevia, Comitissæ Habsburgi, Tyrolis, Goricia, & Sorretis in Kyburg, Marchionis S. R. I. in Burgovia, Domini Marchiæ Sclavonica, Portus Naonis & Salinarum, **SVAVISSIMA DILECTISSIMAQUE CONJUX**; quam benigna DEI manus ex ista fragili & caduca rerum humanarum conditione, non diutius calamitosis & tumescentibus ærumnarum procellis vexari volens, feliciter eripuit: Decessit ex mortalis hujus vitæ lugubri & navisfragopelago, ad portum æternæ salutis, Anno Domini 1580. mense Aprilis 24. die, circiter horas quartam & quintam pomeridianam, in ipsa die Dominica, qua celebratur festum S. Martyris & Equitis Georgii. Sepultum est autem magnifico Mausoleo, in hoc Sacello, à prefato Serenissimo D. Archiduce sumtuosissime constructo, quod idem D. Archidux D. Maria Virgini devotissime dedicavit, ac in honorem ejus, per Reverendissimum in Chri-

FERDINANDUS. DEL. GRATIA.
ARCHIDUX. AUSTRIÆ. DUX.
BURGUNDIÆ. COMES. TIRO
LIS. PHILIPPINÆ. CONIUG.
CHARISSIMÆ. FIERI. CURA
VIT. OBIT. XXIII. MENSIS.
APRILIS. ANNO. SALUTIS.
MDLXXX.

sto Principem ac Dominum, D. Joannem Thomam Episcopum Brixensem, Anno 1579. proximè elapso, in ipsa die Conceptionis Deiparæ Virginis Mariæ, quæ erat 8. mensis Decembris, consecrari fecit; cujus defunctæ Principis anima in æterna pace quiescat. Amen.

Neq; abs re fuerit, ipsum hoc loco monumentum, accuratè æri incisum, integra fide ideò exhibere, ne Illa, quæ viventium oculis morte subtrahita est, oblivione etiam cordibus subtrahatur: Id enim, nomine ipso nos admonens, ad memoriam magis spectare debet posteritatis, quam ad præsentis temporis gratiam; cujus mutationes vicissitudinésq; dudum cognovimus. Eadem solitæ inscriptionis verba, quibus mortalitas ista depicta est, oculis legentium Merianus quoque, in Topographia Provinciarum Austriacarum, integra fide subjecit, & formam totius sepulchri misit expressam; de cætero unita sepultura ibidem PHILIPPINÆ conjugis FERDINANDVM maritum ad latus fuisse datum, diligenter subindicavit. JASONIS vocem suam fecisse tunc visus est Ferdinandus:

Comit.
Tyrol. fol.
141. a.

Val. Flacc.
lib. V.

Restat, ait, charas humus hæc non dividet umbras.
Quid multis? CONJUGI CHARISSIMÆ FIERI CURAVIT. Marmor ipsum testor, quod loquitur veritatem: Idem præterea Roneri fatentur epitaphia, & generosam, nec minus illustrem Conjugis defunctæ confirmant Nobilitatem.

- - - *Facet hoc tumulo PHILIPPINA potentis
Austriaci FERNANDI Principis INCLY-
TA CONJUNX,
Sueviacæ fuerat quæ quondam gloria gentis,
Herois clemens, ILLVSTRI STEMMATE
NATA.*

Et post nonnulla:

*Sic obiit quondam PHILIPPINA, piissima Princeps,
Quæ fuit Austriaci FERNANDI Principis uxor,
Herois sapiens, GENEROSO STEMMATE
NATA.*

Nunc aliud quoque elogium sequitur:

*Quæ licet ILLVSTRI fuerit de STEMMATE
NATA,
Digna Ducum thalamis, digna Jovisq; thoro;
non tamen illa fuit pot facta superbior unquam,
aut unquam cristas extulit illa suas.*

An

An verò nunc de Nobili matrimonio quidquam omisſum? non opinor: velut ex abundanti tamen adjiciam *D. Jacobi Menlii* testimoniũ, qui uxorem priorem vocat *Illustrissimã Dominam Philippinam*, eamq; in matrimonio cũ *Archiduce Ferdinando 24.* Et eò amplius annos vixisse memorat. Neq; veritus est *Didacus de Lequile*, Concionator & Historiographus Aulicus, in Domo sua Austriaca, quam in partem Proceres, quod erat scripturus, acciperent; dum de matrimonio Ferdinandi II. Archiducis Austriæ, (cognomẽto *Hilaris, Heroici, Splendidi, Magnifici*) Cæsaris Ferdinandi I. alterius post Maximilianum II. Imp. geniti, illud cū primis hunc in modum annotavit: *Vxorem priorem duxit Illustrissimam Dominam Philippinam ex Nobili & Patricia Velsperorũ Augustæ familia.* De anno hujus prioris matrimonii turpe mendum apud *Kilianum*, est enim ibi 1530. Et tamen Ferdinandi natiuitas contigit 1529. die 14. Junii, in oppido *Lintz*. Itaq; comperta in hoc conjugio tria: nempe thori maritalis duratio, proles, & Philippinæ extinctio: De primo & secundo idem *Menlius*: *Vixit prima uxor, cum conjugē Ferdinando, 24.* Et eò amplius annos, liberis ex conjugē relictis *Cardinale & Marchione.* De tertio in errore est ejusdem *Menlii* typographus, qui obiisse Philippinam anno 1550. asserens, annos 30. minus posuit; extinctionem etenim ejus, prout in lapide sepulchræ, excellenti manu, & ab eadem, quæ *Maximiliani I. Imp. Mausoleum* effecit, sculpto legi his verbis: *Ferdinandas Arch. Austr. Dux Burgundiæ, Comes Tyrolis, Philippinæ Conjugi charissimæ fieri curavit. Obiit 24. mens. Aprilis, anno salutis 1580.* Quas verò hæc pulchra mulier Viro suo peperit proles, thori imparilitatem minime imitata sunt; & aliis contentæ, multa cum honestate Archiducali titulo abstinnerunt. De primogenito *Cardinali*, qui creatus à *Gregorio XIII. electioni Sixti V. Ordinis Minorum* interfuit anno 1585. ut habetur ex vita ipsius Pontificis, à *Cicarella* conscripta, (nisi forte de *Cardinali patruele Alberto* loquatur auctor) quiq; Princeps fuit, ac Prelatus pius, ac commendabilis, hæc breviter indagavi. *Andreas Cardinalis ab Austria* titulo *S. Mariæ Novæ*, Episcopus *Constantiensis*, & *Brixinensis*, ac Administrator *Murbacensis*, *Gubernator Belgii*: Priorem Episcopatum adeptus est a. 1590. posteriorem 1591. Provincias Belgicas administravit 1598. & a. 1599. discessit de vita. Hæc ex libro MS. ubi mox subdit auctor de fratre: *CAROLVS ab Austria, Marchio Burgovia, duxit uxorem Sibyllam, V Vil-*

Lib. de Ma-
jor. D. Ma-
ximiliani
II. Imp. se-
pulchris
&c. pag. 85
b.
Part. III.
Excurs. VII.
fol. 362.
363.

P. Joh. Gäs
in Arbore-
to Geneal.
fol 9.b.

helmi Julia, Clivia, Montium Ducis filiam, Joh. V Vilhelmi sororem, multis rebus in Belgio, & per Hungariam fortiter gestis digna patre soboles, & dignus gente. Dolendum sanè, quod ambo sine liberis extincti sint, velut infinita posteritate dignissimi: Gloriam certè maximis in orbem Christianum meritis, præstantissimisq; rebus gestis consecutus est CAROLVS, reverà nominis sui Princeps: Sunt fata Ipsius verbis difficiliora. Quare cum inopi stylo, & infacundus sim, in eorum enumeratione tantùm versabor, dulcedine quadam gloriæ Velsarianæ commotus, quæ Viri fide dignissimi oculis usurpata, manûq; descripta, in Guntzburgensi diæta (Guntzburgum enim Burgoviæ oppidum, veteribus Guntia vel Contia dictum, Caroli regia fuit) ex ordine leguntur, quem sequar; integram inscriptionem, enumeraturus fidissimè.

CAROLVS II. Marchio Burgoviæ XVI. Landgravius Nellenburgi, Comes in Hohenberg, Dominus Veldkirchii, Bricantii & Hoheneccii.

CAROLVS, & ANDREAS Cardinalis, filii FERDINANDI SECUNDI, ex Philippina, antiqua juxta ac nobili Velsorum familia orta, quam sibi ob eximiam formæ elegantiam, animi indicem, rarâsq; virtutes, propter quas Principibus personis, ceterisq; insigniter commendata fuit, easq; memorabili & persancto sine comprobavit, invitis Parentibus & Fratribus matrimonio junxit, eiq; nihil ad tantam dignitatem defuit, præter cæcam fortunam. Quare filii pacto à Parentibus inito, possessione paterna privati, Marchiones Burgoviæ declarati sunt; Carolusque post multa impedimenta exploratam & comprobatam fidem & patientiam, variâmq; Serenissimæ Domui in rebus arduis fidelem præstitam operam, tandem Anno Domini 1609. cum id ipsum Anno 14. à parentum morte omni cura sollicitasset, in Marchionatum ceterâsq; ditiones immisus est. Hic Patri „ Ferdinando in omnibus heroicis virtutibus, æquè ac in forma „ & viribus æmulus, adultiore & torosis lacertis robustiore „ adolescentia, studium variorum exercitiorum amplexus, equos in gyrum circumegit, palæstram exercuit, multa luctatus est arte, ingentis ponderis saxum jactavit, ferreum jaculatus est vectem, & omnis generis equestria ludrica cum mira „ dexteritate & robore edidit; quin & tum, & progrediente tem-

tempore Diana studiosus cultor altissimos & quasi inaccess-
 sos montes, horridasq; sylvas venationis & exercitii causa
 non exiguo cum labore & periculo peragravit; iisdemq;
 saepius octiduo integro immoratus est. Sacra loca longè di-
 stantia, ob aeterni Numinis Divorumq; Ejus piam venera-
 tionem longis itineribus pedibus adiit. Aetatis vigore flo-
 rentem Caroli V. Patruum magnum * ad exercendam milita-
 ris operis disciplinam extimulabat. Totum igitur militia ad-
 dictum primo Hispaniarum Rex Philippus II. legioni Ger-
 manicae quinq; millium summo Tribunatu honestavit, quam
 ad Alexandrum Farnesium, perpotenti classe Angliam in-
 vasurum, direxit, evocationem in Germania operientibus
 mille & ducentis equitibus, sclopetariis, Regis stipendio con-
 ductis; sed conatu irrito Farnesium, montem ad Scaldim ob-
 sessurum ex Flandria in Brabantiam secutus est. Violato ab
 Amurathe III. induciarum jure, Rudolphus II. August. Mar-
 chionem, supremum exercitus Legatum in Croatiam destina-
 vit, Jaurino à Sinan Bassa, Turc. exercit. Imper. obfesso, sum-
 mus equitum Magister declaratus. Commoratio post capium
 Jaurinum, (vix Marchione in castra appulso) presso, cum ali-
 quot suae Legionis Tyrolensis in maximo periculo suppetias
 tulit, illudq; sua diligentia servatum est. In Strigoniensi obsi-
 dione conflictuq; iterum equitum Magister suburbiū aqua-
 rium cum suis legionariis & aliis expugnavit, pertinaciamq;
 Turcarum adeo fregit, ut arcem paulo post dederent. Vien-
 nam deinde à Caesare destinatus, veritus hoc potissimum Im-
 perii propugnaculum obsessum iri. Agria à Mahomete III.
 obfessa, & re ad conferendam pugnam vergente, Marchio eo
 contendit, & in praelio sine munere impigram operam navavit;
 Caesareanosq; bis victores, tandem verò Cicalogli Bassa
 impulsu in fugam effusos sistere, & aciem instaurare laboravit.
 Continuo quasi decennio tunc temporis rebus bellicis magna
 cura & industria invigilans, multis aliis in locis & pugnis fuit.
 Saepius in subita & gravissima pericula incidens, nunquam animum amisit;
 sed, celeriter invento & inito consilio, sese cum admiratione expedivit,
 reversus tandem non absq; singulari causa ad sua, sago, quo ad res fert, valedicto.
 In toga spiritali militia operam dat, habetq; conjugem * Si-
 byllam, Juliae & Cliviae Ducissam, sine heredibus, quos Deus
 Optimus Maximus ex votis fortunet!

* exem-
plum.* Aliàs I.
sabellam.

Multa verba fecimus, neq; ὑπερβολικῶς, sed verissime locuti sumus; dum nos cum ipsa Historia in sermonem dedimus

dimus, virtutes ac filios Philippinæ non satis dignè profecuti; sed nostram vicem rursus explebit mollissima dulcedine carminum memorabilis Keckius:

*Quid? quod adorandis complexa Penatibus orbem
juncta PHILIPPINÆ solennibus AVSTRIA votis,
non thalamis indigna suis hæc stemmata duxit?
Salve divina specimen mirabile formæ,
Nympha, nec ingenio faciei dotibus impar,
Virtutum sed luce jubar transgressa gemellum!
Te geniti HÆREDES, alter ditione potitus
MARCHIO Burgavia, regalis Mystra sacrorum,
Alter coccineo decorarunt stemma galero.
Horum equidem breve vita genus de matre profectum
PATRICIA clausit; sed adhuc in pluribus extat
stirpibus, & serum ridet vigor arboris ævum
VELSERIÆ, succiq; tenax in sæcula durat.*

Ne Benignæ quidem Velseriae memoriam ab hoc exemplo separare debemus, in qua tantus animi vigor, tanta gentis adorea fuit, ut Illustris & Generosissimus Dominus Albertus à Kolo-vrat, Magnas Bohemiæ veterrimus, pacto matrimonii Illam vinciret. Quid? quod pares cum paribus, veteri proverbio, facile congregantur; cum sit ad connectendas propinquitates vel tenacissimum vinculū, generis similitudo: Siquidem Philippinæ fratrem Carolum Archidux Ferdinandus, ob egregiam virtutē, Lib. Baronis nomine dignatus est, in cujus matrimonium Domina Eva L. Baronissa de Schönburg, in Hirschvverd, A.C. 1560. animo iivit libentissimo. Cumque in alio sua etiam quemque dignitas delectet, Domina Rebecca, L. Baronissa de Ravensburg A.C. 1571. mulier facta est ex viro Joh. Georgio Velfero, Archiducis ejusdem Consiliario intimo. Rehlingeros & Hörvvarthos (quibus per affinitatem dudum innexi erant Velseri) hoc loco commemorare quid opus est? maximis enim semper auctibus Illi crevere, donec ad summum venere, incremento vix relinquentes locum.

Non invitus his subnecto INSIGNIA, ne quis ignoret, quantum interfuerit, impigrè se periculis militiæ obtulisse; & Mercurii induisse talaria. Magnos magna decent; quare & Carolus ille Imperator, magna molitus belli ac pacis negotia, PHILIPPVM VALISERVVM, Familiæ hujus effulgentis caput fundatorémque, ob illustria, in bello Langobardico, merita, maximis donavit privilegiis,

legiis, & eximio insignium splendore decoravit; velut lectissimum bellicæ Nobilitatis florem. Dedit enim LILIA TRIA, in clypeo & alis, galeæ superimpositis, valdè conspicua, sed *divisis utrinq; coloribus*, ita ut altera pars *albicaret*, *rubente* per vices altera. De his *Mich. Piccartus* in libello, quo Insignia Gentilitia Familiarum Patriciarum, inclutæ urbis Imperialis Norimbergensis, eleganti & acuto sæpè exposuit epigrammate:

Altd. edito
a. 1614.

Liliolum mirare, viden? nix mixta rubori est:

Candorem exornat sic pudor ingenuus.

Non ergò mirum, si hic flos est oblectamentum virginum: Quare Theocritus facit Europam carpentem LILIA, & Idon suam Donacem inducit legentem hunc florem. Certè hic, sicuti rosa, *Flos florum* dicitur; tantæq; est gratiæ & pulchritudinis, ut Junoni quoque sit dilectus: Cum enim Jupiter id ageret, ut Alcumenam mortalem (ex qua Herculem susceperat) immortalitate donaret, infantem supposuit uberibus Junonis, tunc quidem dormientis: Infans suctu satur fugere destitit, cum tamen è mamma lac adhuc uberrimè stillaret. Quicquid ex eo lacte cœlo sparsum est, confecit lacteum circulum; sed illa pars, quæ terram humectavit, genuit LILIVM, quod colore est consimile lacti: Est enim insignis pulchritudo illius lactei candoris, sive alboris intaminati; usque eò ut, si quidpiam notabili candore visendum sit, cum LILIO comparemus. Est tamen & *rubens*, sive *purpureum*, de quo discrimine Tertullianus agit, cum nominat utraque LILIA: *Et utrisq; liliis*, inquit, *Et omnibus violis coroneris*. Sunt autem purpurea illa, quæ *monstrificis hominum ingeniis fieri, & ita tingi, ut nascantur infecta*, Plinius tradit. Vix me contineo, quin Philippo tunc florentissimo dicam:

Clem. Alex. lib. II.
Pædag. c. 8.

Car. Paschal. lib. III. Coron. cap. 8.

Lib. de Cor. Mil.

Plin. lib. XXI. Hist. Nat. cap. 5

- - - - *Tibi LILIA plenis*

Ecce ferunt Nympha calathis!

Quid multa? Virtus ipsa secum æmulatur; quam ob rem nec posteris sibi ac suis defuere, quo minus dignitatem Majorum velut è vestigio assequerentur. Neq; Imperator deseruit Imperatorem, sed quod *Carolus M.* in diplomate suo affirmavit, hoc ipsum *Otto M.* rursus iterumque confirmavit: *Julium* enim Vellserum, Antonii F. Philippi N. Rei militaris Consiliarium A. C. 950. cooptavit; ob egregiam virtutem Equestri honore A. C. 971. di-

gnatus est, *corona* redimens scutum, & *casside* torneamentorum exornans; ut *flos* ille *coronarius*, ab herbariis sic appellatus, magis magisque elucesceret. Caroli postremo & Ottonis Augustorum diplomata Carolus V. Cæsarea auctoritate sua roboravit, dignationem Velsorum confirmationem effecit; ita ut immediati Nobiles coram Imperatore tantum actione conveniri possent.

Cic. 2. Fin. *Varietas Latinum verbum est*, inquit Tullius, *idq; propriè quidem in disparibus coloribus dicitur*: Ita eorundem scuta non eodem modo, sed variè mutata, & aliis conjugiorum insignibus distincta fuere: Posterius enim ipsius Bartholomæi Velseri, in scuto quadripartito, *Felicitatis Granderiæ*, quam gentis suæ ultimam secundis nuptiis Idem sibi junxerat, insignia, gratia ac favore Caroli V. Velsarianis A. C. 1540. ita adstruxerunt, ut (instar Petronii) *rosas, lilia, violasque sociarent*:

*Emicuerunt ROSÆ, violæq; & molle cyperon,
albæq; de viridi riserunt LILIA prato.*

Lib. XVI.
Geogr.

Strabo memorat, Babylonios gestare sigillum, & insigne sceptrum, in cuius superiore parte est malum, aut ROSA, aut LILIVM; ac si dicat, tantam tamque arctam esse inter rosam & liliū cognationem, ut utrum ex his decori & ornamento adsumatur, utique nihil referat. Quippe hi flores videntur à natura sic sociati, ut propemodum sint individui; ceu apud Hieronymum: *fungitur ei germana ROSARVM ET LILIORVM calathus, eboris ostrig; commercium*. Prudentius describens sceptrum Sapientiæ, illud ornat *rosis*, quibus mixta sunt *lilia*, dum ait:

Epist. ad
Salviam.

Psychom.

*In manibus domine sceptrum non arte politum,
sed lignum virum est, viridi quod stirpe recisum,
quamvis nullus alat terreni cespitis humor,
fronde tamen viret incolumi; tum sanguine tinctis
intertexta ROSIS candentia LILIA miscet.*

Grande decus Granderiæ innuo, quæ TRIGAM ROSARVM in albo campo rubentium, cum totidem liliis copulavit. Crescente fortuna, crescunt ipsa insignia: Filius enim haud degener Bartholomæi, Leonhardus, quem sui simillimum ex illustri Granderiæ matrimonio A. C. 1542. produxerat, prioribus geminis binos quoque malleos, conjugis suæ Sibyllæ Hemmertinae posteritati honestissimè usurpandos reliquit. Francisco, Marchioni Burgaviensi sex candidas pinnas (quas Vitruvius acroteria vocat) in rubris

ex

ex diverso *areis* positas, jure acceptas referunt; ceu *Carolo Barone* dignissimas. Denique *Lucas Velsers* suis *Vrsula Gosenbrothia* matris certissima paternæ Nobilitatis argumenta atque indicia, hoc est, *barbatum senem, rubro capitis tegumento, & præsiaria* coloris ejusdem *toga*, quæ *pænula* videri potest, in *cæruleo campo* valdè conspicuum, supremo quoque suffragio impetravit.

Sed nescio, quo pacto ad Insignia monstranda devenimus; quamobrem *villas, prædia & arces* (vera ac veneranda priscæ Nobilitatis Capitolia) à Majoribus dudum possessas, paucis exponemus: *Christophorus Velsers*, Bartholomæi & Granderiæ F. nobile prædium *Ambergam*, item *Johannes*, Reipub. Augustanæ Duumvir meritisissimus, *Spilsbergam & Ober-Schvuvainbach* diu tenuerunt: *Joh. Lucas* in possessione castri *Rorenfels* fuit, quod ad Danubium, non procul à Neoburgo, situm est: Ibi etiam locorum *Joh. Jacobus* haud ignobilem domum *Steppergenssem* habuit: *Joh. Georgius*, Elis. Schyrofzkiaë maritus, hæredium *Schäderuvitz*, viduæ suæ, post mortem, reliquit. Convenientem ac dignam hodiernis possessoribus sedem, *Neunhof*, quæ olim Nobilissimæ gentis *Geuderorum* erat, commemorare quid attinet? Neminem enim latet, opinor, eandem ante hos viginti annos *Sebaldum Velsersum*, Reip. Norimbergensis Senatorem, dum viveret, Prudentissimum, ac Scholarcham (ipsum Apollinem testor) Eruditissimum, cum omnibus Regalibus & (verbo Prudentum utar) Pertinentiis, pro Familia sua, Cujus commodis semper velificatus est, ab Imperatoria Majestate, ceu *fundum proprium*, ab omni clientela liberum, unà cum *mero imperio* deportasse: Musarum quondam sedes hæc erat, quam *Pirckheimerianæ Norvensiles*, ob sacrum sibi numerum, hîc viciniæ elegerant. Tunc temporis *Daniel* quoque *Velsers*, in Incluta Rep. Augustana Intimioris Curiaë Senator Fulgentissimus (pariter unâque cum Nobilissimo Viro, *Joh. Christophoro Ammano*) tres simul pagos, *Defertingen, Hirblingen, & Neuses* ab Illustrissimo Comite, *Joh. Francisco Fuggero*, in solutum obtinuit.

Atque haud scio, an plus in posteris gloriæ, an in majoribus animi fuerit; Melchior enim Adamus hæc memoriæ tradidit: *Velsersorum Familia, in verè Augusta Vr-* In Vitis JC-
tor. & Po-
lit. pag.
be Augustana, jam non ab uno seculo celebris, est una de pri-
mariis 480.

Part. III.
Svevic. An.
nal. lib. XI.
cap. 3. & 4.

mariis opibus juxta & virtutum, doctrinaque erudita decoribus præstans. A rei nummaria nervis apprimè instructam, vel hoc docet: Quod cum Carolus V. pace cum Gallo facta transegisset, ut duodecim auri tonnas Rex Imperatori dependeret; Fuggari ac VELSERI tantam pecunie vim bipartito se representaturos promiserunt. Paulò clarius rem ipsam exposuit Mart. Cruius, ceu solet: Hoc anno (1528.) BARTHOLOMÆVS VELSER, & socii suis impensis naues aliquot in Hispania armarunt; & in novas insulas occiduas emiserunt. Vbi in confiniis Peru magnam, ac diuitem regionem invenerunt, VENEZVELAM nominatam, aut VENETIOLAM: Quam, consentiente Carolo Cesare, occuparunt; & magnis laboribus ac sumtibus (initis non multo post cum eodem Cesare pactis) ad XXVIII. annos tenuerunt. Tum inter Regina Elisabetha (uxoris Regis Philippi) publicanos, & VELSERORVM illis in locis Gubernatorem (cui nomen Georgio de Spira) contentio exorta est: Primo, de vectigalibus & decimis: Postea, de limitibus & terminis: Postremo totius ditionis jus in controversiam venit, & caussa diu apud Hispaniensem aulam agitata: Tandem totum illud per amplum Regnum anno 1555. Velsers abjudicatum est. Primus ejus inventor, & nomine Velsperorum Gubernator, nominabatur Ambrosius Dalfinger, patria Vlmensis, quem Hispani ibi interfecerunt: quam eadem sequenti tempore Cesar severè vindicavit. Hæc Cruius, ex Gassaro & Henningo; qui sequenti capite de eadem insula, ut orsus erat, scribere peragit: Dictum est superiore proximo capite de insula VENEVELA, sive VENEZVOLA, regione America (quarta partis orbis terrarum) è regione Hispaniola, meridiem versus sita. Quomodo eo navigaverit, quid ibi fecerit, & passus sit Nic. Federmannus junior, Vlmensis, Velsperorum minister, de iis extat Germanica historia, à die 2. Octob. 1529, usq; ad 31. Aug. 1532. descripta ab Joh. Kifhabero, Vlmensi, affine illius, post mortem ejus edita; & Nobili Viro, Joh. V Vilhelmo von Loubenberg / re. Consiliario Imperatorio, 1555. dedicata. Werlichius, in Chronico suo Augustano de possessione hac, quam ultra XVVI. annos Velseri magnis sumtibus, nec minore fructu usurparunt, fermè eadem refert; causam amissionis haud obscurè innuens, quæ discordia fuit inter publicanos Isabella (quam Cruius modò Elisabetham,

Part. III.
August.
Chron. f. 14

tham, more & aliis usitato, nominavit) Hispaniarum Reginae, & Vellerorum Gubernatorem Georgium von Spener; qui, contra fas, expulsi sunt iniquè, postquam in aula iudicium verè passi fuerunt. Sed longè devium iter à veritate tenuisse dicendus est Hier. Benzo; qui terrarum Dominos, sine mente, sine sensu *mercatores* vocat: *VALENTIOLA*, ait, *ditissima provincia oppidum, quam Caesar anno 1528. Velzaris mercatoribus Germanis oppignoravit: Illi primum in eam provinciam Gubernatorem Ambrosium Alfingerum misere, qui auri reperendi cupidine crebras in eas gentes excursions, multa sevitiae exempla, edidit, sed eo tandem ab Indis occiso, suffecere alterum stirpis suae Praefectum, cui Georgio nomen erat. Hunc Hispani, qui ei aderant, noctu per insidias incautum in lectulo adorti, vulneribus confoderunt; mox ex carnificatum & domo extractum multis eum probris ac contumeliis per viam rapuerunt: Postremo ejus cadaver in proximum saltum abiecere; donec orta luce humaretur. Verum haud ita multo post, Caesaris mandatu, noxii ut novisissima exempla meriti, exquisitissimis poenis affecti sunt. Nunquam delirare desinit, qui semel coepit; siquidem vano istius iudicio & Reges & Principes magnarii negotiatores erunt, & delicatarum mercium institores: Hercules tuam fidem! Velzari (id est Velzarorum, ij Germani mercatores sunt, procuratores, seu mancipēs) audito tam ingenti lucro oblato è VALENTIOLA profecti & ipsi, ac terrestri itinere asperrima loca, & nivosos San-Martha montes ducibus Indis gnaris locorum pratergressi, tandem in Smaragdorum provinciam perveniunt. Inde excursionibus factis, & direptis aliquot gentibus, spoliis onusti in suam provinciam remeant. Ergone Magnates aurum atque argentum, gemmas ac lapides pretiosos è fodinibus suis colligentes, ad mercatum eunt, dum ad bellum contra Barbaros proficiscuntur? Ignoscite iudices; erravit, lapsus est, non putavit.*

Lib. I. Hist.
Nov. Orb.
cap. 25.

Lib. II. Hist.
Nov. Orb.
cap. 25.

Ibid. lib. II.
cap. 6.

Veniat in medium modò VENEZVELA, & suam nobis appellationem (propriis Joh. de Laët verbis) fertilitatēque ostendat, cujus *Delineationem* hic damus: Duæ omninò redduntur rationes ab Hispanicis Scriptoribus, cur hæc præfectura & provincia dicta fuerit *Venezuela*, id est, *parva Venetia*; prima quidem, quia *Alfonso de Oreda*, qui inter primos ad illam appulit anno 1499. hic

Lib. XVIII.
cap. 8. & 9.
ex eo Dapperus lib.
III. Amer.
part. VII.
fol. 620.
621.

(D)

inve-

Lib. II. De-
script. In-
diar. c. 19.

invenit municipium indigenarum barbarorum ; cujus ædes omnes in ipsis undis, arboribus & tignis erant inædificatæ, quemadmodum *Venetia* ex ipsis fluctibus eductæ cernuntur ; publiciis autem pontibus è continente comcebant ad ædes, pluresq; similes pontes ab unis ædibus ad alteras erant perducti: Altera autē, quod Germani cum primū hanc præfecturam ab Imperatore Carolo V. accepissent anno a Christo nato 1528 destinaverant, secundum ostium magni lacus *Maracaybo*, super collem imminentem ostio, oppidum moliri nomine *Venetiola*, fausto omine, licet nunquam res effectum fuerit sortita. *Acceperant autem hanc provinciam Nobilissimi VELSERI, cives Augustani, uti BENE DE IMPERATORE GERMANIÆ MERITI*, hisce limitibus, ceu ex Herrera discimus, conclusam ab ortu quidem *Maracapana*, ab occasu autem promontorio, quod vocant *de la Vela*, patentem in longitudinem secundum orarum ductum, *circiter leucas ducentas*. Solum hujus præfecturæ admodum est fertile, & frugum feracissimum, ut *quotannis duas hic messes colligant*: Adhæc abundat pascuis, ita ut hic ingens numerus armentorum, nec non pecudum pascatur. Vnde meruit nomen granarii, apud cæteras provincias; magna enim copia farinæ triticeæ, plurimum panis biscocti; multi casei, suilla quoque; & grandis numerus pannorum gosypinorum hinc deducitur, ad vicinas & remotiores provincias. Ad hæc immensus numerus tergorum bovillorum & magna vis *Sarzaparilla*, a portu *Guayra* & *Caracis* infertur Europæ. Abundat regio omnis generis feris, ita ut venatio imprimis hic sit opportuna: Amnis *Vnare* valdè piscosus est; ita ut Barbari indigenæ, superiori seculo, crebrò inter se *bella* gesserint, ob piscandi limites & opportunitatem. Nec metallorum inops creditur solum in variis provinciis, *præsertim auri*, & quidem *satis absoluti*, viginti duorum & semis caratorum, ut loquuntur. Nihilò tamen secius Imperator Carolus præfecturam & cæteras immunitates, in ejusmodi concessionibus tribui solitas, *amplissimo diploma* indulgit *Velseris Augustanis*; vel, si propriè loqui volumus, provincias hæc illis oppignoravit. Agebant tum res *Velserorum*, in aula Hispaniæ, *Ambr. Alfingerus*, *Hier. Saylerus*, & *Georg. Evigerus*. Quorum quidem *Alfingerus*, assumpto sibi Legato *Barthol. Saylero*, rebusque omnibus ritè præparatis, atque

atque quadringentis militibus, & octuaginta equis in na-
ves impositis, solvit ex Hispania anno 1529. Et cum hic
feliciter appulisset; *Joannem de Ampues* (qui ante bienni-
um Provinciam hanc, ex mandato Conventus Juridici
Insulæ Hispaniolæ, esset ingressus) statim submovit, tribus
tantummodo Insulis, *Curacao*, *Bonaire* & *Aruba*, quæ
haud longè hinc continenti objacent, illi relictis. Deinde
Barbaris, qui lacum *Maracaybo* accolunt, quem Hispa-
ni tunc vocabant *de Nostra Sennora*, ad obsequium co-
gendis nonnulla opera impensa, omnes conatus suos con-
vertit *ad auri aut argenti venas* indagandas: Et cum il-
lud ex voto minus succederet, tum demum aliquot ex-
peditiones in Mediterraneas provincias suscepit; in qui-
bus ita fuit versatus, ut summam, quaqua transibat, agris
inferret vastitatem, & Barbaris indigenis magnas clades
incuteret, & vicissim ab illis pateretur: Instituerat iter su-
um per *Cupiaren*, & per longa terrarum spatia penetra-
vit usque ad vallem *Eupari*. Idem *Alfingerus* alteram
expeditionem suscepit anno 1530. & iter suum instituit ad
Barbaros, qui *Pocabuyes* appellabantur, & *plurimum auri*
credebantur possidere, quod cum vicinis suis permuta-
bant: Ab his transiit ad aliam Barbarorum nationem, qui
Alcoholadi vocabantur, & *auro* ad eundem modum *abun-*
dabant: Horum ager solo erat haud infœcundo, ipsique
pro captu Barbarorum, ingenio haud inurbano; ita ut in
ipsorum provincia pedem figere, & municipium ali-
quod moliri, si rebus suis rite consulisset, omnino tem-
pestivum fuisset: Potuisset enim tum quàm facillimè inde
in *Novum Regnum*, quod postea *Granatense* fuit dictum,
penetrare, & Dominorum suorum res egregiè stabilire;
verum id susque deque habens procescit inde ad flumen
Grande, atque ita deinceps ad *Tamalemequen*, omnes re-
giones miserum in modum pervastans, usque ad *Lebri-*
xam: A qua divertens subiit montanam & frigidam re-
gionem, quam ab infinitis Barbaris invenit cultam; à qui-
bus cum insigni clade fuit repulsus, & vulnere hic acce-
pto remeavit ad *Corianam* sive *Coranam*, hujus præfectu-
ræ metropolim, & ibidem decessit è vulnere, anno à Chri-
sto nato 1535. Huic deinceps successor à Velsaris fuit mis-
sus *Joannes Allemannus*, qui nullas expeditiones in provin-
cias suscepit, sed brevi è vita excessit: In illius locum iti-
dem fuit suffectus *Georgius de Espira*, cum Legato suo

Nicolao Federmanno, vel Vredemanno, anno a Christo nato 1535. Hic cum trecentis peditibus & centum equitibus movitè Coriana, mense Majo, versus Austrum iter agens, & vestigiis Alfingeri insistens, Legato suo, ubi ante coloniam collocasset juxta promontorium de la Vela, cum reliquis copiis sequi jussit. Legatum interim sibi sumserat Franciscum de Velasco, Hispanum; qui cum jam pænè ducentas leucas processissent, milites (quod Hispanis familiare est, cum peregrinis parent) ad seditionem tentavit permovere; verum dux molitiones illius maturè animadvertens, illum munere suo movit, & ibidem destituit, nullo alio supplicio irrogato. Federmannus autem illum secutus, & vasta terrarum spatia emensus, penetravit in vallem Tucuyo angustam & undiquaque montibus cinctam, in qua hybernavit; & interea quoque adiit provinciam Bariquizemeto, ita dictam ab amne, qui illam permeat. Hybernis in Tucuyo absolutis, & pro Præfecto hic constituto Franc. Vanega, hinc promovit Federmannus, mense Decembri, & magnis itineribus, per asperos montes & densas sylvas, atque impeditissima loca tandem penetravit in Novum Regnum Granatense. Dum hæc in America in diversis partibus a Germanis hisce geruntur, Espira præfectura sua movetur, & Federmannus in illius locum substituitur: Verum cum plurimæ quoque querelæ contra hunc fuissent institutæ, denuo fuit amotus, & Espira in pristinum locum & gratiam restitutus. Is anno 1538. Corum revertens, expeditionis suæ pænè triennis hanc reddidit rationem, quam ad Regem Hispaniarum destinavit; se ad quingentas pænè leucas cum copiis penetrasse in Mediterranea, & pervenisse ad fines barbarorum, qui Choques nominantur: Licet autem tantum viginti quinque leucis abesset, uti opinabatur, a loco, quem hætenus investigaverat, reverti tamen fuisse coactum, ut necessaria militibus compararet. Obiit autem paullo post, nulla alia re memorabili gesta. Denique dum Velséri cunctantur alium Præfectum mittere, manum admovit huic negotio Conventus Juridicus Insulæ Hispaniolæ, qui in oppido S. Dominici residebat; variosque huc destinavit Subpræfectos, quorum quidam obierunt, quidam ob provinciam malè administratam fuga se subriperunt. Hæc in compendium misisse & summatim exposuisse, quæ Vir magno rerum Indicarum usu præditus,

tus, & ipse Occidentali Indiæ Præfectus, dilatavit nobis atque exposuit, satis & abundè erit.

His rebus & suam rem familiarem auxisse, & facultates ad largiendum magnas comparasse, semper prudentis est habitum: Sed quid opes, sine virtutibus? cum verissima fronte dixerim: Hac Familia nulla virtutum feracior fuit, & quasi lumen aliquod, extinctis cæteris, sanctitas ac RELIGIO Illius elucebat. *Julius*, Conradi F. ob gloriosissima facta, in Expeditione Sacra anno 1225. fortiter ac feliciter edita, propitia voluntate Friderici II. Imp. Eques creatus & gloriam maximis in patriam quoque meritis, præstantissimisque rebus gestis consecutus, anno 1243. datu benevolentiaque Conradi, Hassiæ Landgravii, Summique Ordinis Teutonici tunc Magistri, hunc ipsum in Borussia adeptus est: Forti occubuit morte anno 1278, cum Imp. Rudolphus I. Ottocarum Bohemiæ Regem, in ipsis S. Bartholomæi vigiliis, prælio superasset. Epitaphium Ipsi Elbingæ Borussorum, in templo primario, datum, & clypeus Ejusdem Norimbergam, in Sacellum S. Ordinis transmissus fuit: Similis quoque in cœnobio Hailsbrunnensi, prope Onoldum, effulsit. *Antonius* Freisingæ, *Hieronymus Christophorus* & *Antonius* Ratisbonæ, *Præpositi* fuere Canonorum: *Canonici* ipsi non incelebres occurrunt *Emmanuel* Basiliensis, *Hieronymus* Wirtzburgensis, *Paullus* Argentoratis, *Joh. Antonius* Eichstadiensis, *Joh. Bartholomæus* Argentoratis, Ludovico IV. Imperatori à Sacris Confessionibus, intimisque Consiliis; *Fridericus* Ratisbonensis, *Severinus* Constantiensis, & *Paulus* Augustanus. *Albertus*, Ratisbonensis Canonicatus, ceu vocant, Primarius, Ingolstadii degens, in Danubio submersus & in æde S. Salvatoris sepultus fuit. *Philippus*, Canonicus Regularis, Ordinis S. Augustini, Baumburgi in Bavaria, Salisburgum inter & Wasserburgum, anno 1617. ibidem fatis concessit. Nec *Fridericus*, Ottonis & Catharinæ de Baillecourt F. Cameracensis Canonicus omitti hoc loco debet. Ex his (qui quidem omnes cum doctrina aliquid habuerunt commercii) in omnium bonarum artium disciplinis egregii laudantur quatuor illi: *Emmanuel* (in Sacra Scriptura, ex assidua Bibliorum lectione, versatissimus) nec non *Hieronymus*, *Paullus*, & *Severinus*; quorum vestigia anxio quidem pede premere *Antonius*, Conradi F. animo obstinaverat, magnumque religionis

In Tac. lib.
XI. Ann.
Obf. 7.

æquè ac eruditionis impetum ceperat; sed immatura morte præventus est. Sic enim in Ecclesia olim res gerebatur, ut doctrinam cum sanctitate morum veteres diligenter conjungerent; nec querela hac opus erat, qua dolorem suum, de his temporibus, impertit nobis Nic. Vernulæus, in Academia Lovaniensi, dudum Historiographus & Professor Regius, Jac. Pontano censore: *In Ecclesia*, inquit, *similes fraudes inveniuntur; nam cum ad dignitatem Episcopalem nemo admitti debeat, nisi Theologiae aut Canonum Doctor, vel Licentiatus, quidam sine harum Facultatum cognitione, & aliquando vix Latinam linguam callentes, uno die Doctores vel Licentiatos se renuntiari curant, & sic Episcopatum consequuntur.* Verum quid ego de cæteris Ordinibus loquar? *Joh. Antonius* fraternitatem Societatis Jesu amplexus, res sacrae Confessionis primò apud Reginam Hispaniarum, deinde apud Senerissimum Ducem Wolfgangum Wilhelmum curavit, ceu Rector illius Societatis, Neoburgi ad Danubium. *Alexander*, anno 1466. soleas, sive sandalia, quibus Capucini Patres utuntur, rite subligavit. Majorem hominum religiosorum, hodièque superstitum, copiam fortassis afferre possem; sed nec Nobilissimæ lectissimæque feminæ (queis mira quoque pietas est) sanctitudine sua viduari debent: Ecquis virtutes ac merita cujusque satis dignè prosequatur? Aliæ summum, aliæ medium inter Religiosas locum habuerunt. Super eas erat *Barbara*, in Augustano S. Catharinæ monasterio *Abbatissa*: Multum etiam sororibus suis ad honorem antecellebant *Priores* binæ, *Vrsula* in eodem, *Juliana* in Russenbacensi Suevorum cœnobio. Monialium nomina percensebo tantum: *Elisabetha* hanc vitæ sectam tenuit Ottiliæ-burgi, in Aflatia, anno 1278; *Anna*, Augustæ Vindel. anno 1461. *Vrsula* major, Dillingæ, anno 1472. *Vrsula* secunda, Augustæ, anno 1541. nata; *Brigita*, in solitudine Billenreuthensi, anno 1511; *Anna*, Augustæ, anno 1588; *Helena* Eichstadii: Item tres illæ sorores *Maria Jacobina*, Geissenfeldæ Diaconissa, in superiore Bavaria; *Renata*, in Valle beatorum prope Landshut; nec non *Scholastica* Kühbachii, in Bavaria: Porro *Catharina*, Messinæ in Sicilia: *Maria Johanna*, in Valle S. Catharinæ: *Cecilia* & *Afra*, Kühbachii; denique *Maria Anna* & *Maria Francisca* (ætate nostra) Zickenhovii. Apagete vos, cum profanis im-

Impietatibus vestris, Melissa Cybeles, Hypecaustria Minervæ, Iphigenia Dianæ, Mera Veneris, Thyades Eleidesque Bacchi sacrificulæ; nil has moramur!

Non patiuntur me Sacerdotibus insistere fortissimi Duces, siquidem tanta est VIRTUS MILITARIS, ut latius mihi circumspicienti ante omnia se VELSERORVM fortitudo offerat: Hi enim castra secuti sunt, non ut quondam Eretrieneses, quos falsè agebat Themistocles similes esse piscium, qui gladioli vocantur; quippe uti ensem hi habent, sed corde destituuntur: ita & illos fuisse quidem armatos, sed animatos non item. At *Julius Antonii F.* ut versiculum Mœonii vatis in Latiale eloquium hîc meum faciam, erat

Plutarch.
in ejus Vita.

Hosti non tergo, sed fortipectore notus.

Strenuam enim navans operam, non modo gloriam obtinuit excellentissimi Ducis; sed Viri quoque continentissimi immortale adeptus nomen fuit. Tres militum chiliades fidei Ipsius concreditæ erant ab Ottone M. Cæsare, à quo divortium nunquam faciebat,

-- *Phalaris licet imperet, ut sit falsus, & admoto dicet perjuriam tauro.*

Nempe scitum illud Socraticum animo inscripserat penitissimo: Ut statua semper insistit basi, similiter Virum bonum instituto niti honesto; nec inde vel periculis, vel promissis dimoveri unquam. Miles paucis contentus, nihil rapiebat, quod sanctis usibus majores consecrassent; ceu istud Siciliæ everriculum Verres solebat, qui cum signa & imagines deorum è sacrariis plurimas abstulisset, dixit de eo Tullius: *Plures esse à Syracusanis istius adventu Deos, quam victoria Marcelli homines desideratos.* Mira profectò, si quæ unquam, in sectante ejusmodi vitam, abstinence; à qua ferè milites nostri quam longis distant spatiis! Quippe iis si Pegasi darentur, in cœlum adscensuros dixeris, & prædam acturos uncatis manibus, ante thronum DEI, in Sanctorum omnium conspectu; utpote quibus

Cic. II. &
IV. in Verrem,

-- *ibi fas, ubi maxima merces.*

Sed in eo quoque vitæ genere habet Deus, qui plurimos cujusvis Ordinis longissimè Numinis reverentia post se relinquant. O fides alma, quam inviolatam Imperatori suo ad Lycum, in prælio adversus Hunnos præstitit! Servavit enim & fortunam & vitam Illius, ac equo sessorem suum

suum restituit : Quamobrem tantæ fidelitatis memor Otto, hunc in consiliis militiæ capiundis Nestorem semper habuit secum, quem anno 971. creârat Equitem; annua XXXV. marcarum argentearum pensione pro Eodem liberaliter constituta. Cum autem, imperante Henrico II. rursus nova legio ex Bavaria & Suevia conscriberetur, primum pilum Lauingam duxerat quidem; sed in tentorio suo, vitæ pariter ac militiæ satur, sexto & nonagesimo ætatis anno, ardente febris extinctus, ad perennem fonticulum, vitæ redituræ indicem, in agro quodam, inferias à filio suo Octaviano sibi datas, humili sepultura accepit. Generis hanc celebritatem virtute sua plurimum, in regno Neapolitano & Siculo, adauxit *Philippus*, Eques ab Henrico VI. Imp. anno 1196. clementissimè declaratus; cui insuper chiliadem militum Teutonicorum tribuit concessitque. De *Julio II.* Conradi F. Christi milite, in numero Religiosorum jam dixi, nec dixi satis; nam militiæ nomen apud alios dare noluit, quam eos, qui tum suo & optimi cujusque judicio optimam foverent causam (ne forte pro bello latrocinium sectaretur) tum etiam, qui rei totius militaris supra alios esse intelligentes perhiberentur : Erant illi Mariani Equites, paganos subigentes, Christianæque religionis promœria longius proferentes. Sub horum auspiciis ac signis ita meruit Ille stipendia, ut non modò victrici manu varias reportaret coronas, sed dignitate etiam Equestri ab Illustrissimo Ordine, magno Friderici II. Imp. studio, & omnium applausu, anno 1225. fuerit ornatus. *Omniū istorum*, inquit Romanus Sapiens, *quos incedere altos vides, bracteata felicitas est*, sed *Felix* ea semper usus felicitate, quæ pro specie ac crusta aliquid solidi habet, eandem ab Imp. Ludovico V. dignitatem, simul ac turmam quingentorum peditum, ob fortia facta, anno 1327. pro eo, ac meritis est, Romæ recepit. De *Carolo* autem sic habeto; Sanctæ hic Crucis Dominus, & S. Stephani Eques, natus anno 1614. in mari, ubi Mars est atrocissimus, pugnam iniit cum Turcis, & corpore adverso vulnera excepit; donec de genu pugnans, fortissimam mortem anno 1648. oppeteret : Quia pro Christo mori, pulcherrimum est !

Seneca ep.
115.

Nos quia jam initia procursumque Virtutis patefecimus, actum ipsum persequemur; cujus ponderosissima
ma

ma vis, & efficacissimi lacerti, in longa posteritate constitunt: Nec præterit me, principatum *Joh. Bartholomæo*, Johannis F. hoc in genere laudis assignari oportere; qui cum per annos benè multos in Gallia, Hispania, ac Lusitania vixisset, Angliam, Scotiam ac Hiberniam amfractu maritimo intuitus, ad suos se recepit: Sed quia virtus impatiens moræ ac quietis est, patria denuo relicta, Romam commeavit ad Cardinalem Ludovicum Madrucium; mox aulam Archiepiscopi Salisburgensis, Wolf. Dieterici à Rottenau inspectavit; sed castra omnibus aulis antehabuit, atque hoc egit, ne ignavus ac sine animo miles esset: Quapropter anno 1594. Capitanei haud incelebris, Tiberii Costedi, Tridentini, Signifer factus est, in legione Illustrissimi Comitis Hieronymi de Ladron: Anno 1607. Centurio Illustrissimi Comitis, Joh. Gaudentii Madrucii (qui Ludovici Cardinalis è fratre nepos, Fortunati filius erat) plurima enumeravit stipendia: Quid? quod per annos septendecim de equestri simul ac pedestri militia Urbis Augustæ (salario sibi decreto) curam gessit; donec anno 1614. consilio ac sapientia ipsam gubernare Rempubl. cœpit. Reddendus etiam nunc est Velferianæ juventuti debitus honos, & gloriæ titulus, quæ eodem Virtutis genere usa fuit: *Johannes*, frater Illius & *Johan. Carolus*, Joh. Lucæ F. hoc loci nobis occurrunt, quorum proposito, opere, exitu nihil fortius; alter enim Ductoris à Schönau, sub Seb. Hudleri signo, miles impavidus, in oppugnatione Strigoniensi, vehementiore lapidis ictu, decorè in terram cecidit; & Posonii, remissa humana vita, à bello requievit: Alter adversus infensissimos hostes in Hungaria belligerans, inter arma, vitam immatura morte finivit. *Otto Henricus*, Emmanuelis F. celebri copiarum duce Rusvormio, Hungarica quoque cum Turcis militia perfunctus, Posonii defunctus est. *Philippus* Johannis & Reginae Manlichæ F. ex eodem bello Vienne reversus, purpuream inibi animam efflavit: *Hieronymus*, Johannis & Jacobinæ Weiffiæ F. vexillum duci suo, Henrico Julio, Saxonæ Principi Strenuissimo, restituens, in Imperatoris Ferdinandi II. armis deinceps fuit. *Johan. Fridericus* integrum quadriennium in Hungaria æquè ac Belgio, semper illud cogitavit: *Disce miles militare!* nec fefellit ipsum hæc cogitatio, sed id effecit, ut in Urbis patriæ Capitaneum quoque evaderet. Quod si pulchrum

ducitur, paternas imitari virtutes; unde Amasim apud Ægyptios legem sanxisse accepimus, ut patris artem faceret filius, ac statum conditionemque vitæ ejus sequeretur; *Joh. Albertum*, Joh. Friderici F. meritis laudibus quare non feremus, qui militaris rei callidior, in obsidione Pesti, cum hoste simul ac morte in æquum descendit, ipsamque necessitatem fortiter toleravit. Nec alias quidem terras præterire possumus, in quibus Velseri senes æquè ac juvenes arma sua circumtulere: Siquidem *Otto*, Joh. Jacobi F. Regis quondam Hispaniarum Centurio, postea verò Serenissimi Ducis Neoburgici Wolfg. Wilhelmi Locumtenens, usque ad annum 1620. senectam diem obiit. Cum *Ferdinandus*, Georgii F. sub Gallicis Engelharti Curtii signis militasset, in febriculam pariter ac mortem incidit. Italia quoque militaribus Velsierorum operibus inferenda est, quia eandem laudem, *Christophorus*, Henrici F. meretur: Venetis servire, summa libertas est! Quid enim divinius Illorum *Republica aut Superi terris commodare, aut homines optare potuerunt?* Ad quam condendam non pastorius grex, non flagitiis onerata colluvies, non facinorum omnium asylum; sed vetustissima Nobilitatis (quod olim de se Athenienses jactarunt) eodem solo edita cætus confluit: In qua exornanda contendisse Virtus ac Fortuna videntur. Et ut cæteris panè partibus cum Romana majestate contendat, ita libertate, qua nihil majus in terris esse constat, multò antecellit. Aurea hæc Ferrarii verba sunt, qui non sine gravi suspiritu meo, cum plenus annis, plenus honoribus, in altissima tranquillitate sibi vixisset, qui aliis vixit, famamque in tuto collocasset, post graviora senectutis incommoda, vi morbi oppressus, vitam, nec gloriam amisisse modò nunciatur. *Sauciavit me longè altius* (ait M. Ant. Bonciarius in epistola ad M. Velsenum, de Lipsii obitu) *Et longè immanius, quàm unquam putassem, nuntius acerbissimus de amisso Ferrario: Quamquam enim erat valetudine perimbecilli, Et jam adeo tenuata, ut minimum spei superesset vitæ longioris; tamen mihi animus blandiebatur interdum, Et quod vehementer optabam, id nimirum fore facile credebam, ut longum perennaret.* Clarus vixit, clarius decessit, culmen gloriæ transcendit; quò rari Veterum, nulli Recentium adspirarunt: Juvit cum vivos, tum posteros, quàm qui maximè: Laudavit Germaniam, æterna Germanorum laude

Prolus. I.

Lib. XI.
Ep. 36.

laude dignissimus: Amavit Norimbergam, & Proceres ejus coluit, meo cordi charissimus! Sed amor simul ac dolor quasi ex compacto rem gerunt, ut in oblivionem adducar, ne tamen cogitatio mihi omnino excidit eorum, quæ dicenda adhuc restant: *Christophorus*, inquam, in castro, *Cividad di Friuli* dicto, quod sub jurisdictione Venetorum est, (apud Hos enim bellica laus, & militaris gloria clariùs semper effulsit) tamdiu operam militiæ navavit, donec fatalis inibi & suus dies venisset. Ita se habent vota ac fata mortalium; alii armorum, quidam studiorum atque itinerum honore & gloria ducuntur; parum scilicet curantes (dum calet sanguis) quod
 -- calor intus decedat frigore mortis.

Val. Cato
 in Dir. v.
 126.

Quoties enim Italia in mentem venit, quoties Venetiarum recordatio subit, toties *Vlrici VVilhelmi SCHLÜSSELFELDERI* à *Kirchensittenbach*, Hieronymi Wilhelmi, Senatoris ac Scholarchæ olim Gravissimi F. immatura mors animo repræsentatur: Secutus hic castra Apollinis, velut ille (de quo modò diximus) Martis, per omnem Italiam, Galliam, Belgium, Germaniamque doctrinam æquè ac prudentiam, genti ac menti suæ congruam convenientemque, anxio pede investigavit quidem, sed sua ipse ossa in patriam non reportavit. Dolentiùs quidni deplorrem, qui à puero dedit operam literis; & quia erat ei ingenium docile, quicquid traditum fuit, didicit: Cumq; statim ab ineunte ætate multa ac magna celeris ac peracris ingenii signa ostenderet, in *Altdorfinam* Universitatem celeberrimam (quæ semper optimorum ingeniorum, domi forisque præstantium, foecunda genetrix extitit) à familiaribus suis missus, demigravit; ubi per triennium ferè, omnibus ut doctrinis, quibus juvenilis ætas informari ad veram eruditionem solet, institutus est. Illic non solùm oratione, jucundissimæque suæ consuetudinis dulcedine, verùm etiam aspectu ipso, ubi mirè probitas elucebat, potuit cunctos adigere, ut se diligerent: Erat enim animus mitis, apertus, nullæque simulationis arte fucatus; quæ res magnum sibi omnium amorem & studium conciliabat. Nunquam præponere se aliis, neminem contemnere, sed omnes vereri, atque diligere; nemini in amicorum conventibus oblocutor, nemini orationem præripere, ac velle solus omnia dicere; sed justam partem orationis exequi, suam itidem partem aliis

relinquere : Quibus rebus assequebatur, ut omnes ejus amicitiam expeterent, semper cum eo esse cuperent, nunquam expleri liberalissima ac jucundissima ejus consuetudine possent. Quacunque iter fecerat, plura virtutum suarum, quam adventus sui vestigia relinquebat. Nullius pænè sermonis fuit expers; nam plurimum notitia linguarum, universæ eruditionis oram lustrare cupienti, utilius nihil esse cognoscitur. Sed iniquo planè jure fieri videmus, ut, quibus singulare atque admirabile ingenium natura tribuerit, mors illis ejusdem augendi declarandique spatium ademerit; & egregia ac præclara multorum, quæ ab illis, ad illustrandam Patriam æquè ac Familiam, effici aliquando potuissent, tanquam semina enecaverint. Ex hoc numero, nostra ætate (ut de aliis taceam) proferre possumus SCHLÜSSELFELDERUM anno 1655. natum, atque ex itinere Neapolitano simul ac Romano, sub finem anni superioris, Venetias reversum: Sed inibi, cum se ita haberet, ut DEO videbatur, cujus voluntatem anteposuerat suæ, die primo Martii anno 1682. circa lucis ortum, illud est iter ingressus, quod necessario suscipiendum est omnibus. Sic in æternam & planè in suam domum remigravit, dignus, ut nunquam ex hominum memoria labatur & cadat, sed in omnium sermone ac celebritate perpetuò versetur, qui funere magnifico Venetiis elatus sepultusque est.

Immemorem me propositi mei lugubris lamentatio pænè facit; sed nemini mirum videri debet, quoniam cum mortuis, ceu vivis adhuc, mihi res est: Vt superius priorum ita nunc etiam posterorum clarum decus, *Fulium*, Johannis itidem Velsleri & Jacobinæ Weissiæ F. certissimam veræ virtutis effigiem repræsentemus. Non omnibus in locis omnes plantæ nascuntur, nec eadem magnitudine, forma, ac suavitate, ex se fructus educunt; sed pro foli coeli que varietate, aliæ in Italia plantæ, aliæ in Sarmatia, aliæ in Africa, aliæ in India gignuntur: At ingenia, ubicunq; ea severis, sive ad armorum, sive ad literarum studia in primis apta, semper benè felicitèrque proveniunt. Atque res hæc ita est aperta ac perspicua, ut eorum exemplis illustrari non postulet, qui vel in remotissimis terræ regionibus, vel in barbaris nationibus, & ab omni prorsus humanitate sejunctis, totum terrarum orbem sua luce lu-

stra-

strarunt atque complerunt. Quid enim *Julius* ille III. genuina Palladis proles, in literis æquè ac armis intactum reliquit. Mirificè studiis flagrans haud quicquam in bel- lis omisit; sed Regis Catholici, in Belgio suo, signa per integrum sexennium constanter affectatus est: Postea Unionis Norimbergensis Signifer constitutus fuit. Su- per hæc Amstelodamensium navibus in Indias transve- ctus, cum Barbaris acie certavit; quadriennio autem con- fecto, in patrias oras anno 1618. reversurus, ceu Capitaneus navis illius, cui *Concordia* nomen erat, haud procul à Bonæ Spei promontorio, legem fati sui expectavit, undæ nec terræ redditus; explosis insuper tormentis aliquot belli- cis, quibus cadavera Nobilium funerantur.

Ipsi etiam Velseri Magnatibus se affeclas præbere haud inglorium arbitrabantur: Ita est profectò, nemo imperat felicius, quàm qui parendo illud didicerit pri- us. Dabat verò se *Ludovicus* in aulam familiamque Serenissimi Bavariæ Ducis Alberti, cujus nomen in pu- blica recensione Aulicorum legitur, qui Dominum ac Principem suum anno 1562. Francofurtum comitaban- tur; cum Maximilianus II. in Regem Romanum elige- retur: Cum eo societate conjuncti erant, *Vilhelmus Schenck, Jacobus Blumenthal, Ludovicus Velserus*, alii. *Seba- stianus*, Johannis itidem ex Weisia F. defuncto patre, con- silio ac iussu tutorum, in aulam Pragensem Rudolphi II. Imper. annorum duodecim puer, ad Illustrissimum Comitem Fridericum à Fürstenberg abiit: Cujus im- periiis cum aliquandiu servisset, Illustrissimus Comes à Sulz ipsum in Hungariam secum deduxerat: Tandem & voluntate Superiorum in aulam Polonicam, ad Regem Sigismundum, versus Moscoviæ oppidum Smolensko e- missus fuit. Vbi verò Norimbergam seretulisset, ob ex- ortas tunc in regno Bohemiæ turbas, equestribus Norim- bergensium, deinde Ulmensium copiis insertus, tandem cataphractis centum Fürstenbergianis præfuit. Neque *Vlricus* aulam Eminentissimi Cardinalis à Dietrichstein averfatus est, apud quem paullatim animum confirmabat præceptis optimis ad disciplinam militarē; quam deinceps in officiis Ferd. II. sincera fide præstitis diligenter exercuit. Sed quod ad excellentem *Marci Antonii* virtutē attinet, Se- renissimi Electoris Bavariæ Dapifer (*il Sig. Velsér, Scalco*)

Gal. Gual-
dus lib. II.
Hist. de
Reg. Suec.
pag. 35.

unà cum Comite de Mailchbraun, Barone à Gersheim, & aliis aulæ Electoralis Proceribus, Gloriosissimam Suecicæ Reginam Monachii demississimè excepit, & in colloquiis ministrum se præbuit.

Relatis Aulicorum laudibus, offerunt se mirificæ PROVIDENTIÆ Viri, qui vel à Principibus in consilium advocabantur, vel in Senatum legebantur. Audaciter hoc dixit Keckius, nec temere confirmavit, gravi plenòque carmine:

- - - - - *Fam sanguinis hujus
inter honoratas quot habentur nomina ceras,
quæ MAIESTATEM mundi juvere SUPRE-*
MAM

*consilio, aut PROCERES? quorum sapientia felix
vel Patriam rexit, vel iniquas arcuit iras
à populis animosa manus? fors vota secuta est,
VELSERI humeros oneri supponere iussis;
Hi Domino fecere satis, vis indolis Horum
Promovit commune bonum! Qua sidera verò
laude feram, quæ Musagenus satis æquet Olympo,
unde per annorum tot longa volumina creti
VINDELICI radiis illustra vere SENATVM
Obruor Heroum serie, dumq; acta per omnes
Lumina VELSEROS nil non venerabile cernunt;
præcipuas dotes JOANNIS, & alta DAVIDIS
pectora mirantur, quorum Respublica letho
fulcra sibi subducta dolens firmissima fleuit.*

Adeò autem magna charitate Patriæ omnes tenebantur, ut multi ex his in ordinem Senatorium ab Augustanis (quorum potiore hic meritò rationem habendam esse arbitror) optimo jure allegebantur; quamvis nec ejusdem laudis commemorationem externis invidemus. Quid Lucas Pauli F. Octaviani N. Senator? potestne hæc Ipsius dignitas à quoquam magis verè magisque propriè demonstrari, quàm ab ipsis Annalibus expressa est? Nam anno 1140. mutavit calceos, & Pater conscriptus repentè factus est: Bartholomæus major Magistratus sive Consul anno 1196. dicebatur: Conradus, unus ex Duumviris, vel Consulibus Augustanis Patricius nominatur (inquit Achilles Gassarus, MS. Chronico) ut & anno 1246. Henricus, qui dicitur summum Magistratum inter cives Augustæ gessisse; ex indicio Marci Hennin-
gi.

Crus. l. II.
part. III.
Suev. An-
nal. cap. 7.
& 15.

gi. Is ipse, inquam, literis de area, inædificandis ædibus, beneficii nomine Othoni Bogenario Augustano civi à Gottefrido Comite Hohenloënsi tradita, testis affuisse ab ipso Marco perhibetur. Præses Augustensis anno 1264. erat *Sifridus Velserus*, Gassaro rursus id affirmante. Sequitur dein *Bartholomæus*, Consul, anno 1326. Ejusdem profapiæ ac nominis Senator post decennium, voto aliis relicto, decessit anno 1425. *Bartholomæus* III. ex ordine Consulari vivere ibidem desiit anno 1477: Summam hanc potestatem, votis quoque civium suorum, *Lucas* hujusdem Bartholomæi F. usque ad annum 1498. dignè ac modestè usurpavit: *Bartholomæus* IV. Antonii F. intimus Caroli V. & Reip. Augustanæ Consiliarius, Venetiolæ pignus custodivit: *Johannes* Consulatam gesit: *Matthæus*, Antonii F. interioris quoque Senatus particeps factus post annum 1550. longè ab altero *Matthæo* disjunctus, qui anno 1589. Episcopo Constantiensi à secretioribus consiliis fuit. *Johannes*, Dominus à Spilsberg & Ober-Schvvainbach, Cæsaris Rudolphi II. Consiliarius, hunc sepulchri titulum vivus merebatur, qui in Monasterii, ceu vocant, Prædicatorum choro legitur, Augustæ, hac post mortem facta epigraphe:

M. Vels. lib
V. Rer.
Aug. f. 263.

DEO. ÆTERNO

JOANNES. VELSERVS. BARTHOLOMÆI. F.
CÆSARI. A. CONSILIIS. AVG. VIND. II VIR
REMP. QVAM. SVPERIORVM. TEMPOR. MOTIB
TVRBATAM. ACCEPERAT
OMNIBVS. ORDINIBVS. CONSENTIENTIBVS
TRANQVILLATAM. RELIQVIT
VIXIT. ANN. LXVI. MENS. II. DIES. XXVII
PRÆFVIT. PATRIÆ. ANN. XII.
OB. AN. P. CHR. N. MDXCVI. III. K. SEPT
PRVDENTIA. MODERATIONE. ET. INTEGRI
TATE
CIVIVM. BENEVOLENTIAM. VIVVS
DESIDERIA. POST. MORTEM. MERITVS
NVLLIVS. VNQVAM. INVDIAM
PASSVS. EST
FELIX. QVÆ. EXEMPLVM. SEQVERETVR. PO
STERITAS

Sapienti sat; insipienti plus, quam satis. *Matthæus*, Matthæi F. Antonii N. Senator, consiliorum quoque Rudolphinorum minister, & S. Imperii Quæstor si-
ve Rationalis fuit: *Paullus*, Matthæi F. Senator & Con-
sul, paterna quæsit vestigia. De *Davide* pariter ac fi-
lio ipsius cognomine, plura dicere lubens supersedeo; ne-
que de *Johanne Bartholomæo*, insigni milite plura addere
constitui: *Johannem* denique *Fridericum* anni forestra-
beatum aperuisse, clara res est. Verum impius ego
sim, nec ferendus, si *Danielem* prætermittam ac negli-
gam, velut Intimioris Curia Senatorem Prudentissimum,
Ærarii Publici Præfectum Fidelissimum, Rerum Ecclesi-
asticarum Ephorum certè Sanctissimum, Collegiique Ev-
angelici Administratorem Religiosissimum; quem ipsa
Pietas suum appellat. Dicat pro me vates, vel si mavult,
anate egregiè, ceu in secundis Viri maximi nuptiis sole-
bat Keckius:

*O pede non tactas equans candore pruinas,
macte loco, quem sorte tenes, virtute mereris!
Sic tua se niveis ad cælum Gloria pennis
evehat, & Patriæ mox admoveare DVVMVIR
fascibus, Augustaq; regas, Neonymphe, tribunal!*

Sed hujus generis dignitas etiam in *Norimbergensibus*
præcipua apparuit; de quibus pauca in medium profer-
re me jubet singularis Ipsorum modestia: Rogarunt
enim, qui imperare poterant; obsequii gloria mihi re-
lictæ est, utpote qui non novi palpare, & adulando ine-
ptus esse. Præter *Jacobum*, qui genus suum, velut ex ar-
bore per surculos, in terram nostram detulit, & in urbem
Norimbergam feliciter demisit, *Sebastianum* F. & *Ja-
cobum* (ex Barbara Nützelia venerandæ Nobilitatis do-
mina) N. latum clavum induisse, neminem latet; & *Se-
bastianus* quidem Illustris hujus Reipub. Septemvir, non
sine acerbissimo civium luctu, anno 1566. è vita discessit;
veniente pauperibus æterna hæreditate. Neque alter
Ejusdem filius, *Johannes*, Patriæ suæ consilio defuisse cen-
sendus est, quem Summum in arce Norica Duumvirum
atque Prætorem venerabundi omnes suspiciebant; donec
ex illa in arcem cælorum anno 1601. beatè demigravit.
Sebaldus, Sebastiani II. & Mariæ Halleriæ (quam gentem
nominasse, satis superque est) F. de salute publica domi
fo-

forisque vehementer sollicitus, anno 1589. ad Circularem
 Conventum, Ulmæ tunc agi solitum, accessit; sed ibi
 gravitas morbi fecit, ne patria licet gratissima Ipsius os-
 sa haberet. Studiorum ac studiosorum fautor benignis-
 simus tam propensum ad rem literariam animum habuit,
 ut probos ac sedulos doctrinarum cultores anno 1582. binis
 afficeret stipendiis; quos rectè Duplicarios dixeris. Re-
 verendo Presbyterorum *Aegidiana Ecclesiæ* Collegio do-
 ctas novæ bibliothecæ primitias anno 1581. benigna ma-
 nu consecravit, symbolo suo insignitas: ASYLVN
 MEVM DEVS. Et quoniam in *Aegidiana Schola* (ceuipe
 fatetur) studiorum suorum prima fundamenta jecerat, mirum
 videri non potest (inquit de fine institutionis librorum dono
 datorum) si hunc locum, ut ita dixerim, mutum, qui superest,
 Magistris & Preceptoribus meis, QVORVM MEMORI-
 AM NULLA VNQVAM EX ANIMO DELE-
 BIT OBLIVIO, ad beatissimam illam vitam evocatis,
 grata memoria in omnem perennitatem prosequar. Quò
 verò hanc animi mei gratitudinem aliquo saltem modo
 declararem, visum mihi fuit, vix gratius, optatius, aut
 magis accommodatum esse quicquam posse, quàm si ultra
 Stipendium, quod paucis post annis, annuente D. O. M.
 initium sumet, libros aliquot usui & utilitati hujus Scholæ
 destinarem: Primum ut ii, qui ob rei familiaris angusti-
 as & tenuitatem libros ad studia necessarios sibi compa-
 rare nequeunt, his aliquantulum adiuti, eò facilius progre-
 di, & ad maturam frugem pervenire possent: Deinde ut
 ne Preceptoribus ipsis opus esset multa cumulare scholia;
 quæ obruere potius, quàm juvare discentium ingenia cer-
 tum est; nec singulorum verborum apponere interpreta-
 tionem, id quod non sine fastidio & temporis jactura fieri
 potest: Sed ut studiosi adolescentes à Magistris ad ver-
 borum origines, & etymologias in his libris, luculenter sa-
 tis, ut opinor, expressas & enucleatas, remissi, ipsi per se
 eas legere, & alia multa, quæ Preceptoribus dictare ita
 non semper in mentem venirent, notare simul & observare
 assuescerent. Quod majori etiam cum voluptate ipsos fa-
 cturos, cum purius ex ipso fonte bibantur aquæ, mihi etiam
 atque etiam persuadeo. Hæc Ille Nobilissimorum do-
 ctissimus, de optimo instituto suo, quod Amplissimis
 Prudentissimisque Septemviris DD. Philippo Geudero,
 & Hieronymo Paumgartnero valdè probari tum tempo-

ris advertit. Nec fortassis de *Collegio Altdorfino* dicere otiosum erit, ubi *museum Velsarianum*, quod anno 1580. coeptum est, Occidentem spectans, ipsa insignia indicant: *Auditorium Velsarianum*, Jurisprudentiæ studio in primis, cunctisque actibus publicis destinatum, anno 1583. unica molem hanc sustinente columna, Mæcenas ille, suis sumtibus splendide exædificari atque effici curavit. Quas verò Ipsi gratias perhibitori sumus, nisi ut Deo vota faciamus, pro infinita CAROLORVM posteritate; quam illa antiquissima & rerum omnium princeps Natura terris diu commodet! Nomini Velsariano benè ac feliciter eveniat, Deo approbante, quod agunt, acturique sunt!

Hæc est magna ac vetus illa Prosapia, jam prope in nongentesimum annum propagata, quam a stirpe ad hanc ætatem ordine Virorum Illustrium enumeravimus: Verum nunc res, locus, ordo ac propositum exigere & postulare videntur, ut de MARCO VELSERO, qui ad Illos originem suam refert, reliqua dicamus. Prima statim ætate humanissimas illas elegantissimasque literas, quibus, tanquam Jovis poculo, pectus alebat, cum aliarum pulcherrimarum liberalissimarumque artium studiis copulavit atque conjunxit. Illam Germanorum olim eruditricem Italiam ingressus, magistrum prælectoremque habuit in arte dicendi Muretum, & Marcum Antonium Bonciarium commilitonem suum; cujus ex epistola ad Nostrum Marcum verba citabo: *Heri vesperi cum clarissimis adolescentibus, arctissima Tecum propinquitate conjunctis, Jo. Baptista Reimboldo, & Joh. Baptista Velsero, longum sermonem habui, Lud. Migliorio ante tibi cognito probatoque, amicitiam conciliante. Quo quidem in congressu cum multa fieret de Te mentio, cujus ego singularem probitatem, doctrinam, dignitatem, prius fama, mox è scriptis Lipsianis cognitam haberem; paullatim eò ventum est conjectando, ut etiam in condiscipulatu notuisse alter alteri videremur. Fuimus enim Roma lustrali anno anteproximo; & simul MVRETO DOCENTI operam dedimus: ego ad totum septuagesimum sextum, Tu bienio amplius, ut quidem Tui memorabant. Nec est dubium, quin interea sæpè locuti fuerimus inter nos; cum & Tu esses Mureto familiarior, & ego ad illum crebrius cum Laurentio Parisiolo, vel cum Angelo, & Gisberto de Oddis ventitarem. Quanquam ego (ne mentiar) propter illam*

Bonciar.
Lib. IX, ep.
12.

lam planè puerilem etatem, memini non memini, Nobilissimum adolescentem à Germania Romam iccirco adve-
ctum, ut AUDIRET magnum MVRETVM. Post-
ea verò quàm fuisse illum ipsum Te suspicor (ut sibi amor
favet interpretando) certas reperi conjecturas de facie, de
oculis, de sermone. Cognomen ipsum Tuum in memoria an-
gulo latenserui, & Te totum mihi repinxi; qualem siue
antea vidi, grata est recordatio; siue non vidi,
gratus error, & species quadam recordationis. Nico-
laus quoque Alemannus peregrinatorem hunc sum-
mis in cœlum laudibus extollit, præ aliis, qui Italiæ gazas
vel non curant, vel prorsus ignorant; ita enim is ad dis-
fertationem suam de Lateranensibus Parietinis præfatus
est: Quid nostros hic ego dicam, inquit, cum è Galliis
vel è Germania eruditus Vir nullus Romam profectus sit,
qui hujusce musivi spectaculum præterierit. Duos com-
memoro omnis antiquitatis curiosissimos juxta atque scien-
tissimos, Marcum Velsrum Duumvirum Augustanum,
cujus in dissertatione testimonium extabit, & Nicolaum
Fabricium Peirescium. Neque testimonium illud addu-
cere piget: Id, ut præfatus sum, plerique ante nos Viri
gravissimi non otiosè sunt contemplati; ex quibus Mar-
cus Velsrus, cum abhinc annos fermè quadraginta Ro-
ma, sapientum olim hominum more, peregrinaretur, ita
oculis ac animo id perlustrare solebat, ut exemplum summa
diligentia ac fide sibi describendum curaverit, doctisq;
Viris passim ejus videndi copiam fecerit. Hujus igitur ve-
stigiis, quæ Romam ducunt, euntes, insistebant & fratris
& sororis filii; quos commemoravit. Bonciarius, ad
Lipsum de his scribens: Visus essem facere insipienter,
si nactus certam mittendi facultatem per ingenuos adole-
scentes, Remboldum & Velsrum, Prætoris Augustani,
hominis Tibi amicissimi, alterum sororis, alterum fratris fi-
lium, ea non uterer, & per ignaviam, stylo parcerem.
Sed mirari posthac desinant, qui linguæ Italicæ nitorem
in Marco attoniti stupent; Orlandus enim Pescetti, in
Responsione sua, ad Anticruscam Benii, Florentinam
Illius puritatem simul ac elegantiam exosculatur, dum
ait: Se'l Cavalier Guarisii, Vomo pur Ferrarese, prega
come nelle sue Lettere si vede, il Cavalier Salviati, che
purghi il suo Pastor Fido da Lombardismi, e dell' Illustris-
simo Sig. Marco Velsro, Duumviro della Rep. Augusta-

Differt. de
 Lat. Pariet
 c. 10. f. 79.

Bonciar. l.
 XI. ep. 6.

Nella Ri-
 sposta all'
 Anticr. del
 Beni, cart.
 16.

Rispost.
cart. 112.
113.

na, e chiarissimo lume della Germania, scrive all' Eccellentissimo Sig. Chiocco, che le sue Lettere gli paiono dettate da Uomo nato, ed allevato in Firenze. Immo iudicium Velséri de lingua Italica mille aliis præfert censoribus: Quando ogn' altravi mancasse, quella del Sig. Marco Velséro addietro mentovato, mi varebbe per mille; il quale in una Lettera scritta all' Eccellentissimo Sig. Chiocco, dice, che nel legger le cose del Casa, sente tanto diletto, che non vorrebbe, che avesse mai fine. Haud aliter Nic. Manasses librū de Vicissitudine rerum Lud. Regii, è Gallico Italicè versum ab Hercule Cato, nullam aliam ob causam communi huic Oraculo nuncupavit, quàm ut versionis istius iudex foret: Il presentelibro della Vicissitudine, e mutabile varietà delle cose del Mondo, tradotto dalla lingua Francese nell' Italiana, non potevo più convenevolmente per ogni rispetto dedicarlo ad altri, che a V. S. Molto più, come parto nuovo delle nostre stampe; poscia che oltre alla cognizione, che ella ha delle più gravi, & antiche Lingue, e possedendo anco quella particolarmente nella quale l'Opera fu dà principio scritta, non meno che questa della sua nuova traduzione; ed oltra di ciò, avendo (mercè del suo elevato ingegno, e de' continui studii) fatto acquisto di una scelta erudizione, potrà essere egualmetne ottimo conoscitore, e giudice di questi Idiomi, ed insieme delle belle materie, e scienze che vi si contengono. Galilæus de Galilæis tres de Maculis Solaribus ad Eundem Epistolas cur Italicè scripserit, hanc innuit causam: Ma in oltre ci hò avuto un altro mio particular interesse, ed è, il non privarmi delle Risposte di V. S. in tal lingua, vedute da me, e dagl' Amici miei, con molto maggior diletto, è mera vigilia, che se fossero scritte del più purgato stile Latine; e parci nel legger Lettere di locuzione tanto propria, che Firenze estenda i suoi confini, anzi il recinto delle sue mura, sino in Augusta. Hieronymus Ghilinus, in Theatro Eruditorum, laudat exquisitissimis verbis & ingenium & stylum epistolicum, in lingua Hetrusca nitidè usurpatum: Marco Velséri, figliuolo di Mattheo, nato di nobilissima, ed antichissima Famiglia in Augusta, città principale dell' Alemagna, della quale sua Patria fu perpetuo Governatore; ebbe un ingegno acuto, sublime, e vivace, col quale diletandosi non meno delle bellissime Lettere Latine, che della

Lettera
terza, cart
103. & 104.

la Toscana eloquenza, divenne con lo studio continuo di maniera eccellente, che fece al suo nome grandissimo acquisto di riputazione tra gl' altri Letterati.

Benè educatum & rectè institutum esse oportuit, qui in studiis simul ac itineribus ingenii opes mirificè auxit; singulare juventutis prudenter instituendæ exemplum, quod utinam omnes penitiùs intuerentur, qui bonas literas discere, vel docere latagunt: *Extinguuntur generosissimi igniculi*, ait Barlaeus, *confertis studiis; & uti vascula angustioris orificii superinfusum copiosius humorem respuunt, nimio lectionum numero obruitur avidissima sciendi etas.* Hæc enim maxime observanda est a præceptoribus in discipulis, qui sapiùs gestare boves, quam vitulos edocentur. Ostentationem istanc nostro seculo nimis familiarem, exprobrat magistris summus ille ingeniorum æstimator, in sequentibus: *Vti corporum nervis robur accedit ab etate, ita iudicii, memoria, phantasia, ingenii organis.* Hæc fatigata intempestivè languent citius, & spem solida & maturæ eruditionis incidunt. Herbas vide, & olera, quæ sub initia veris ab avaris colonis fornacum calore & jumo fervidiore tepesacta germinant ocys; at mox adultiora deficiunt & exarescunt. Est illud seculi nostri cacoëthes: Gloria-mur parentes, si videamus præstare posse puerulos, cruda adhuc etate, quæ non possunt alii annis aliquot majores. Ideoque atteri patimur ingenia & spirituum fontes exsiccari per pedagogos, ac affligi rationales potentias, quæ ubi adoleverint illi, marcent & stupent, attrita ad perpetuarum & crebrarum lectionum cotem ingenii acie. Nihil tale contigit Marco, qui à teneris (Mel. Adamo teste) artium ac virtutum studiis excoctus, maturitatem ingenii, iudicii, & doctrinæ feliciter est consecutus. Itaque ut mens generosa cælo affinis motu gaudet: ita & ipse, in Italiam progressus, edidit *Antiquitates Augustanas*, felix famæ surgentis auspiciis, & pium.

Possẽm modò de styli Latini puritate in epistolis, quam Mureto acceptam referimus, infinita tradere, si singula sectari vellem: Lingelshemius ad Bongarsium promedicat: *Dictio ejus pura, propria, constricta; superat (ita rapit me istius hominis vis) antiquos Annales Boicos, fatente rursus Adamo, scripsit tanto nitore, ut medianti videatur adstitisse hinc Musæ & Gratia; hinc Cons, Apollo, Suada, Venus.*

Lib. III.
Rer. Mog.
Notat. 28.

Lib. II. Am.
phith. Hon.
pag. 207.

Nic. Serarius Velsorum, *ut alia omnia, nitidè ornatèq;* narrare de Erenuolfo perhibet: dumque verbis Ipsius utitur, hæc à se *velut in rudi ac depexo centone dibaphum, aut purpuram, & gemmam inseri* haud diffitetur. Joh. Adlsreitterus (vel, si mavis, *P. Joh. Fervaux*, Lotharingus, in cujus nomine, ob certas causas, Annales illos Prudentiores apparere noluerunt) in præfatione ad lectorem tomi primi Annalium Boicæ gentis, minimè sibi ait polliceri *Velseri nitorem, Raderi claritudinem, Brunneri numerosam, & vix ulli imitabilem celsitatem.* Præterea Car. Scribanius, qui Amphitheatrum Honoris sub nomine *Clari Bonarscii* in lucem edidit) adversarium quendam sic affatur: *Quid dicis Phrygia monstrum? non tantum tria Gallia jugera, sed & Augustam Vindelicorum egesto polluis fimo? Magnum Velsorum damnabis infantia? Vide paginam perpetuo thymo odoratam, quæ morosissimæ etiam lectoris acetum detergat; quæ stomachi quantacunque esuritione exasperati, super dapales cœnas, convivio Saliaria, fastidia levet.*

Principum ille Doctor, idèmq; doctorum omnium facile princeps Plato, oraculo quasi quodam declaravit, nunquam beatas fore Respublicas, nisi aut illi, qui jam ad earum gubernacula sederent, literis sapientiæq; studio operam darent; aut contrarii, qui jam literati essent, ad commune bonum procurandum promoverentur: Præceptum itaque hoc secuti complures Senatorum, in Augustana Republica, eoque tanquam Ariadnæo quodam filo ad adyta civilis Prudentiæ deducti videntur. Sensit in primis hujus dicti veritatem MARCVS, qui quam ingenio felix, quam mentis cultura gnavus & diligens fuerit, vel soli librorum conscriptorum ab Illo tituli satis superque indicarint. Pedetentim verò ad causas Dicasterii anno 1589. accessit; deidne latum clavum, quæ vestis Senatoria est, anno 1592. impetravit; postea sanctissimo secretioris Senatus consilio adscriptus anno 1594. tandem Generosissimo ac Illustri Viro, Octaviano Fuggero, more majorum, justè ac legitimè in Prætorem, anno 1600. lectus fuit: Honores hosce gradatim singulos assecutus, suis cervicibus tanta munia atque Rempub. ad annum usque 1614. consideranter & mansuetè sustinuit; simul ac S. Cæsar. Majestatis Consiliarius enituit. Senator hic imitatus est Agricola, *qui studio scientiæ fl-*
gran-

grantem animum coërcuit tenuitq, quod est difficillimum, ex sapientia modum. Docuit & Virum sapientissimum longa vita, ususque rerum maximarum, ut Peireskio non modò ob Senatoriam dignitatem Aquis-Sextiis anno 1604. congratularetur, sed admonitionem etiam, adhortationemque paternam adhiberet, ac inter cætera: *Non esse animo ipsi despondendum; munus Senatorium tametsi spinosum, id tamen prima fronte dumtaxat; principium solum molestum esse, lenire tempus cætera: Nihil supra vires exactum iri; fore Numen propitium, deberi patriæ operam;* & quædam alia in eundem sensum subjunxit ad suadendum paratissimus. Delenificam Ipsius facundiam omnes sunt admirati, qua sola nos a natura armatos referebat Aristides; putabat enim justissimus rerum arbiter, orationis vim nobis concessam pro ferocientibus cornibus, pro petulcis calcibus, pro mordacibus dentibus, aliisque, quæ aminantibus mutis natura tribuit, armamentis: Hac P. Valerius insolitalibertate exultantem populum ad saniora consilia revocavit, & Senatui subjecit: Nec dispari successu, eadem in re, iisdem remediis usi Menenius & Læna: Hac denique omnis eloquii parens M. Tullius, & falces Romanos, cum inquilinus esset, est affecutus; & Urbem ab infandæ conjurationis periculis liberavit. Nisi me omnia fallunt, nec fallunt tamen, in mentem Vellero semper fuit illud Quintiliani, ut videtur, de Oratore: *Vos verò disertissimi, ut potestis, ut facitis, illustrate seculum nostrum pulcherrimo genere dicendi!* Id verò pulcherrimum genus est, quod *vita, nec scholæ* discitur. Hinc Belga ille prudentissimus, Daniel Eremita, in Epistola ad Camillum Guidium Equitem, scripta de legatione Magni Hetruriæ Ducis ad Rudolphum II. Cæsarem Augustum, & aliquot Germaniæ Principes atque Respublicas: *Augustam mox Vindelicorum appulimus, statimq, aderant Urbis Duumviri;* in quibus flos hominum Marcus Vellerus, *Vir, in quo nec invidia invenit, quod calumniatur.* Legationis officio levi oratione peracto, in alia sermonum itum; in quibus ferè solus Vellerus auditus est, reliquis admiratione Viri, & disparitatis metutacentibus. Nulla ea civitas benevolentia & humanitatis officia intermisit; quod & Illi imputandum, quem Patrem Patriæ, sicut TOTIVS GERMANIÆ ORNAMENTVM, non ineptè indigites.

Tac. in Agric. 4. 6.

Gaffend. l. II. pag. 92.

Tac. vulgò in Orat. c. 23, f.

Sen. epist. 106.

Sub fin. Status Regim. Ferd. II. p. 362.

Paul. Bosc.
de Orig. &
& Stat.
Bibl. Am-
prof. p. 21.

Lib. I. de
Vita Pei-
resk. pag.
66.

tes. Quid? quod Petrus Paullus Bosca Bibliothecarius ex Sodalitio Sacerdotum Oblatorum, in Hemidecade de origine & Statu Bibliothecæ Ambrosianæ, Olgiati pariter ac urbis Augustæ dum meminit, mores & vultum & humanitatem & civilem prudentiam Duumviri Nostri vivis depingit coloribus: *Huc fama Urbis invitavit Olgiatum; Vir literatissimus coluit Marcus Velserus, alter ex Duumviris. Junxerant quidem jamdudum amicitiam Velserus & Olgiatus, misit atis invicem literis; sed eminuit letitia utriusque oculis primum: Tum, erectis in admirationem ac reverentiam animis, ventum est ad officia humanitatis, & observantia. Gravissimis erat moribus Velserus, ingenio spectabili, tanta literarum fama apud exteros, ut ab iis etiam sibi laudem quesierit: Consilii autem experientia præfectus fuerat Augusta, ea lege, ut vivo nunquam abrogaretur imperium. Et quidem nos cum pictam tabulam, quæ expressam Ipsius imaginem refert, in Ambrosiano Museo spectamus, gravitatem eam ex oculis conjicimus, & ex oris ipsius majestate vim literaturæ, ac consilii in administranda Vindelicorum provincia deprehendimus. Conceperat igitur de Velsero spem optimam Olgiatus, quæ conjunctione literarum & animorum, qua dominatu, & imperio, cum suo arbitratu regere rem cunctam posset. Hoc uno ipsi Peireskio durus fuit, Gasfendo memorante, quod sui effigiem constantissimè denegavit, pro eo, quo omnibus aliis ardentissimè flagitantibus denegaverat, instituto. Et Peireskio tamen, ut alios nonnullos, sic illum nescientem pingi procuravit, conducto artifice, qui ipsius vultum e clandestino spectaret. Sic obtinuit, quod illi Occo sperare nefas prædixerat; cum id abs Velsero tulisset responsum: Cato major posteros volebat querere, cur sibi statua nulla posita; mihi contra, quantum video, cavendum, ne quis aliquando miretur, si non & indignetur, qua ambitione consortio magnorum virorum, quorum imagines se colligere Fabricius ostendit, irrepsim. Nec præteribo, quam præclare Peireskio illud exceperit; quippe ad Occonem rescribens: Dixit quidem, inquit, Cato non minus argutè quàm sapienter, se malle, ut posteri quererent, quare sibi non esset, quàm quare esset posita statua; nunquam tamen, quod legerim, se pingi aut fingi renuit; cuius rei testes esse possunt Icones ejus non pauca, quæ in hodiernum diem circum-*

circumferuntur. Igitur nec Velferus, vera Catonis imago, id abnuere deberet & ne abnuat, precor preceris; ores ipsum, atque exores, iterum oro.

Benè factum! cur enim Is, qui nullam reliquit effigiem morum suorum, virtutis, doctrinæ, pietatis, ingenii filium, (quem Tullius imaginem animi & corporis vocat) non in ære stet, ut monumentum hoc suæ formæ ac nominis nos veneremur? Quamvis jucundissimam atque utilissimam vitæ inter conjuges societatem animo haud sit aspernatus; de qua præclare Columella procæmio: *Apud Græcos, inquit, & mox apud Romanos, usq; in patrum nostrorū memoriam fere domesticus labor matronalis fuit; tanquam ad requiem forensium exercitationum, omni cura deposita, patribus familias intra domesticos penates se recipientibus: Erat enim summa reverentia, cum concordia, & diligentia mista, flagrabatque mulier pulcerrima diligentia emulatione, studens negotia viri cura sua majora atque meliora reddere.* Quin imò ejus sum sententiæ, aptiores esse studiis, addo & consiliis, conjugatos, quam cœlibes, cum illi de re domestica minus, hi magis solliciti sint: Nec enim habent, in quam curam hanc tutò rejiciant. Et quid durius, aut ab omni humanitate alienius, quàm Timonis instar fugere congressus bellissimæ honestissimæque conjugis? Hanc ob causam finguntur à Poëtis Gigantes improbo consilio cœlum affectavisse, quod à mulierum in terris connubiis abhorrerent homines barbari & agrestes: Nec aliud sibi vult Orphei fabula, uxorem ab inferis revocantis, & facundia sua feras lenientis, quàm Virum sapientissimum juxta & disertissimum à vago concubitu deterruisse efferos Thraces. Apud Poëtarum turbam tanta conjugii dignitas, ut Deos Deasque hoc vinculo constringant, Jovi suam jungant Junonem, Vulcano Venerem, Neptuno Thetyn, Plutoni Proserpinam. Vagæ libidines non libertatis, sed ingloriæ servitutis nomina sunt: Vera libertas est, Deo, rationi, legibus paruisse; quibus devinctus esse nec Augustanus Sapiens recusavit, connubia scilicet lege cum *Anna Mayin* sociatus. Liberat se à foedis voluptatibus, qui se uni thoro devovet: Si servile conjugium, profectò suavisissima ea est servitus, è qua conjugum neuter ma-

Colum, lib.
XII.

numitti cupiat; quam stabilem ambo perpetuamque esse volunt. De ea, Nostris haud indigna, Horatius:

Lib. 1. Cat.
od. 13.

*Felice ter & amplius,
quos irrupta tenet copula, nec malis
divulsus querimoniis
suprema citius solvet amor die!*

Amavit igitur conjugem, & mirificè dilexit fratres, velut ejusdem partes animæ, & ejusdem pondera uteri, immò ejusdem eruditionis ac diligentiae sodales charissimos. De his Schottus, in nuncupatoria Bibliothecæ Photianæ: *Quod utinam exemplum Dynastæ, ac Reges secuti, in iisdem pedem vestigiis ponerent, ac libros SS. Patrum ineditos cognosci atque evulgari sinerent; ne plures longè Græcarum literarum usum interpretando revocarent, nec amplius velut imuta tacerent; quæ in densis hodiè tenebris, tineas pascendo, delitescunt. Sed id optare citius, quàm sperare liceat; nisi si Velsorum similes exoriantur, qui concordissimi fratres (Vos enim bona venia appello, ANTONI, MATTHÆE, AC PAVLLE) rem literariam longè latèque provehitis, disciplinarum pomæria effertis, doctisque hominibus, doctissimi ipsi, opem re consilioque ferre non cessatis: Vt jam ubique gentium non sit*

*Phæbo gratior ulla,
quàm quæ VELSERI præscripsit pagina nomen.*

Raderus Martialem suum inscripsit Nobilissimis & Amplissimis VVV. Dominis Velsis, MARCO Duumviro, Urbis Præfecto, MATTHÆO Edili, PAVLLO Consuli, Matthæi FFF. Antonii NNN. Patriciis Augustanis, B. R. natis. In ipsa verò dedicatoria elegantia doctrina pares hunc in modum alloquitur: *Vestrorum nominum titulis insignibus hanc Camænam meam prodire volui, ut illustrior & augustior in publico apparet, majorèmq; fidem apud Senatum Palatinum mereretur; si frons ipsa ANTISTITES ERUDITIONIS, veluti vindices & assertores studiorum meorum præseferret. Invitatus sum elegantia ingeniorum Vestrorum, omni disciplinarum genere excultorum; quæ quanto sublimiora, tanto simul modestiora humanioraq; experiebar: Vt non solum, ad Vos Musa omnes, ut quondam ad Herodotum, divertisse, sed cum Gratiis ipsis penitus in Vestra*
domi-

domicilia immigrasse, aut potius inter Vos nata & educa-
ta videantur. Et post nonnulla. Eadem elucet virtus in ad-
modum Rev. & Amplissimo Viro, ANTONIO VEL-
SERO, Spalatensi Prasule, Canonico Frisingensi, literis
iuxta Græcis ac Latinis divinis & humanis instructissi-
mo. Eadem in JULIO elucet, & eluxisset eadem in HIE-
RONIMO, Ornatisimo adolescente; cujus spem Nobi-
lissimæ indolis immatura fata præter spem nobis eripuerunt.
Olgiatus (Bosca referente) Augustam cum pervenisset;
affectari etiam per Urbem ANTONIVM suum Velserus,
humaniter habere domi, ostendere principibus Viris. Henr.
Canisius, delectissimo Menologii opusculo loquens, cui Tom. II.
Ant. Lect.
fin.
simul id acceptum refert: Non minores gratia habenda
Rev. & Nobili Domino ANTONIO VELSERO, Mar-
ci fratri, quos quotiescunque nomino, si eos debitis encomiis
ab exquisita & admiranda eruditione repetitis non affici-
am, scito causam esse, quia illa nomina ipsum præfert.
Idem in nuncupatoria sua Historiæ Miscellæ Pauli Dia-
coni, ad Baronem Joh. Fuggerum: Porro taceri non
debet Nobilis & Amplissimus Dominus Marcus Velserus,
Reip. Augustanæ Duumvir, & frater germanus Illius,
Admodum Rev. & Nobilis Dominus ANTONIVS VEL-
SERVS, Cathedralis Ecclesiæ Frisingensis Canonicus, Vi-
ri omnia eruditissimi, quorum Ille submisit membranas
MSS. Hirsfeldenses Pauli Diaconi, una cum variis lectio-
nibus in Miscellam Jac. Bongarsii, & MS. Anastasium
Bibliothecarium Rom. interpretem Theophanis, ex quo
in Historiam Miscellam pleraque inserta sunt; cum qui-
bus & illam contuli: Hic vero submisit exemplar Petri
Pithæi Miscellæ. Quibus meritas habemus gratias.
Hac re motus insuper Dav. Hoëschelius, vitam Antonii Aug. Vind.
a. 1611.
Eremitæ, ab Athanasio Græcè scriptam, una cum in-
terpretatione ac notis, Eidem Græca etiam προσφωνήσεαι
dicavit: Nec non Hier. Wolfius Matthæo, Scholarum
Curatori diligentissimo, Orationes Isocratis consecra-
vit. Neque Johannes sui oblivisci finit; nam assidue Lauingæ,
a. 1587.
occurrit mihi Collegium Lauinganum Mich. Fendii, in
quo Augustanum, inter complures discipulos, cohorta-
tus est ad diligentiam, hoc epigrammate:

Sic animum, Velsere, sacris intende Camænis,

ut proprio nomen crescat honore tuum.

(G) 2

Nec

*Nec patrii tantum placeant nummi ve genisve
ut minor Aonidum cura sit inde tibi.*

*Mecenas primo studium dilexit ab ævo,
cum posset nummos vix numerare suos :*

*Et sibi præclarum nomen quaesivit ab arte,
cum fuerat magnæ Nobilitatis Eques.*

*Vile genus, nummiq, leves, nisi pondera Virtus
adjicit; hæc, Musas qui colit, illa tenet.*

Exciderat fermè animo *Christophorus*, de quo scribere
suprà proposui: Reginoburgi enim summæ Ædis Præ-
positus graviora studia politioribus literis condire solitus,
in templo Cathedrali, ad parietem, sub clypeo Gentilitio,
superimposito galero Præpositis usitato, marmoreos hos-
ce titulos pro merito suo accepit:

R. D. CHRISTOPH. VELSER. ECCL. R. PRÆ-
POSITVS. ET. CANON. NON. TAM. OPVM.
QVAM. VIRTVT. DIVES. AC. RARA. CORP.
MAJESTATE. PRAEDITVS. HOSPITALI-
TATIS. EXEMPLVM. PAVPER. PR. MA-
GNVMQVE. FAMILIAE. SVAE. DECVS.
CVM. INTER. GRAVES. ECCL. PROCEL-
LAS. ANNOS. LVI. M. V. D. XXIV. PIE. IN-
TEGRE. AC. MAGNIFICE. VIXISSET.
MORTE. RAPTVS. HIC. VT. VIVENS.
DISPOSVIT. CONDITVS. JACET. OBIIT.
ANNO. SALVT. M. D. XXXVI. D. XXI. AV-
GVSTI.

In progignendis elegantissimis hominum ingeniis, ad
præstantissimas omnes artes à natura factis, Augustæ ci-
vitas semper felix est habita; itaque quæ olim Marcum,
ac paullò supra nostram memoriam doctissimos Viros
genuerat, hac ætate DANIELEM, Operum Velseria-
norum promotorem benignissimum, edidit: Musas
omnes Senator ille rectissimus de facie novit, adeò nul-
lius rei rudis, ut maximarum, præstantissimarumque ar-
tium scientia pectus refertum completumque gestet.
Jam verò me verborum pudet, cum versiculos Keckii
rursus attendo:

*Adultius ævum
per Latii leges studia ad civilia, curas*

Ma-

*MATERNI Te duxit AVI, poterásq; tiara,
non ut eam pretio rudis emendicat asellus,
discipuli fastum, sordes explente magistri;
sedt anquam in castris Astrææ lege severa
exactorum operum justa mercede potiri.*

Nec satis est, Nobiles cum Nobilibus sanguinem & genus miscere, nisi etiam eruditio animos eorum consociet. Mora nulla: Haud gravatim Illi ex templo se applicuit CAROLVS, Inclutæ Reipubl. Norimbergensis Provincialis ac Senator Gravissimus. Hos, inquam, Dominos ac Mæcenates meos, novæ editionis hujus studiosissimos cupidissimosque grata significatione appello, & honoris gratia subjectissimè nomino; qui Opera hæc inter prima gloriæ Vellserianæ numeranda posteritati famæque tradiderunt. Sed artes, quæ quoniam ingenii non corporis viribus constant, liberalium nomine nuncupantur (ceu Pictura, Geographia, Antiquitatis & Literarum studia) dudum in paterna *Sebaldi* domo locum invenerunt, suæ salutis convenientem; quam Pater æquè ac Filius domum, pro suo erga probos ac literatos viros studio ac voluntate, non minus patens ac tutum afflictæ eruditionis perfugium constitutum esse voluerunt: Pergit Vtrumque vestigiis sequi Nepos, qui optimis disciplinis eruditus, ingenii cum probitate conjuncti laude jam floret; cui par ingenio ætas contingat precor, ne desint Vellseri posthac, qui Musas in sinu atque in deliciis habent!

Hactenus de conjuge & familiaribus egi, de amicis porrò videamus: Sanctissimum amicitiae vinculum, quo nullum in terris arctius inveniri potest, tunc inexplicabili nodo connectitur, cum illud non ambitio, non cupiditas, non quæstus, sed virtutis amor adstrinxit; nullum enim gluten ad amicitias conglutinandas tenacius existit, quam eorundem voluntas societasque studiorum: Hæc autem cum in Nostro admirabilis existeret, ita Celeberrimorum ætatis suæ virorum ad se animos rapuit, ut eo amicitiae nexu se Illi implicarent; quem, nisi mors, nemo dirimeret. Verum quantæ in Marco literæ, quanta vis doctrinæ, quanta disciplinarum omnium notitia inesset, illud convinit, quod in tanta doctorum hominum copia, atque ad omnium do-

Etrinarum gloriam efflorescentium, potissimum eligere-
 tur Vellserus : Ciere modò nomina singulorum , hone-
 statis amplitudinisque gratia , satis est. Prædicari se ac
 nominari volunt *Aleander, Baldus, Bencius, Bisciola,*
Bonciarius, Brantius, Broverus, Canisius, Casaubonus,
Chioccus, Clavius, Clusius, Contarenus, Delrio, Frehe-
rus, Galileus, P. Gualdus, Gentiles, Gretserus, Grillus,
Gruterus, Hæschelius, Livinejus, Lipsius, Lollinus,
Meibomius, Mercurialis, Migliorius, Muretus, Ni-
cherola, Occo, Olgiatus, Pancirolus, Peirescius, Pigno-
rius, Pinellus, Pontanus, Raderus, Remus, Rittershusius,
Rubenius, Rycquius, Scaliger, Scheinerus, Schottus, Sci-
oppius, Titius, Vandermylius, V Vindeckius, V Votonus,
 ad Venetam Remp. olim Legatus, alii. Adversarios ,
 quosdam obtrectatores laudum suarum habuerat ; idque
 ob singularem hominis excellentemque virtutem : Sed
 Roserii ineptissimas nugas , suasu Scaligeri & aliorum,
 facile contempsit. Assidue animo obversatur , Amandi
 Rosacii de his sententia , in epistola ad Contr. Ritterhu-
 fium JC. qua poëtastro Biloviano, id est, Westhovio re-
 sponsum fuit : *Videtur fato quodam hac tempestate no-*
stra ita evenire, ut non possit esse Scaliger sine Clavio &
Titio, non Doussa sine Tragora & Brassica, non Lipsius
sine Diodoro Domanno, & qui nuper isti successit, Lam-
pugnano ; non Scriverius sine Meursio ; non deniq, Rit-
terhusius sine V Vesthovio ; neque Vellserus sine Cluverio,
 qui in Germania antiqua mortui leonis barbam vellica-
 re (res admiranda) ausus est ; altero nempe post obitum
 Illius, anno. Sed neque Cluverius sine Pontano fuit ,
 qui Disceptionum chorographicarum de Rheni di-
 vortiis & accolis populis adversus eundem partes duas,
 unâ cum responsionum ad ea , quæ idem Cluverius Ger-
 manix suæ passim inspersit , sylloge. Nec placet istud
 hominum genus, quibus indocti prorsus videntur veræ
 eruditionis cultores, nisi suo, hoc est, nasutulorum more
 Facultatē aliquam cum Philosophia pariter ac Philologia
 tam arctē, tam cōtulē, tam accuratē socient, ut quivis unus
 Tricipitinā hanc aperto capite salutare in via, in tramite
 teneatur. Imitari hos credo Rutilium Gracchum, qui
 Romæ tres sibi pileos, aptē inter se cohærentes, ita ut unus
 seorsim ab altero extrahi posset, concinnavit, inque eos
 caput inferuit ; atque inferioris amicis unum, superioris
 duos,

Hardervi-
 ci, an. 1617

Joh. Nicol.
 Erythræus
 Pinacoth. I
 num, 120.

duos, summo verò loco positus tres sibi è capite detrahebatur; hoc ordine, ut dextera manu unum, sinistra alterum apprehenderet, tertium in collum rejiceret: Ob quod inventum à S. P. Q. R. per epistolam petiit, ut ei victus quotidianus in Capitolio præberetur; quod civitatem tam pulchris moribus exornasset, ubi nullum ferè in honoribus habendis discrimen adhiberi querebatur. Stultior stulto foret, qui istis fabulatoribus crederet; sed horum inscitiae libenter ignoscimus, quia & juvenes aliquando delirant.

Tantum certè abfuit, ut doctiores Velsorum, ob ineptos vilitatores istos, minoris aestimarint; ut potius restituta auctoribus suis scripta, in domo Ipsius, ceu spolia in æde Jovis sollemni dedicatione quam sæpissimè dono fixerint. Nonne *Galileus Galilaei*, Nobilis Florentinus, Philosophus & Mathematicus princeps Magni Hetruriae Ducis Cosmi II. Illi dicavit epistolas tres de *Maculis Solaribus*, disquisitione *ficti Apellis* sub finem addita? In quo ipso opere epistolae quatuor Velsi ad Galileum extant. *Angelus de Filiis Linceo*, in nova dedicatione ad Phil. Salviatum porro sic ait: *L' Illustrissimo Sig. Velsi, fortissimo d' ogni scienza, e virtù, come quello che ben la conosce, ed ama, prenderà contento patricolare.* Idem Angelus sub finem præfationis ad lectorem: *Gl' invidi, e detrattori s' astenghino pur dà tal lettura, non sendo scritte per loro; anzi essendo dall' Autore inviate privatamente a un solo, dotato di molta intelligenza, e di mente sincera.* Inde & *Christophorus Scheinerus* tres de maculis istis epistolas ad Eundem exaravit, velut *Apelles latens post tabulam*: Super has tres alias multò longiores, de *Maculis solaribus*, & *stellis circa Jovem errantibus*, dedit, accuratioris titulo disquisitionis fulgentes; tertiam hoc obliuans ænigmate: *Apelles Tuus tibi soli notus, aliis ignotus luceat; vel, si mavis, Vlysses sub Ajacis clypeo.* De his verò literis Leo Allatius, in *Apibus Urbanis*, annotavit sequentia: *Epistola hæc manuscripta, unà cum aliis multis, post mortem Velsi, pervenere in Bibliothecam Archiepiscopalem Mediolanensem, ut mihi relatum est; in qua etiam dicuntur asservari.* Hinc erroris reum Pet. Scavenium agit Celeberrimi per omnem quoque Germaniam nominis Vir, Magliabechius: *Res clarior Sole*, ait in suis, quod *P. Scheinerus non sit Galileus,*

istoriae
Dimostraz
Rō. A. 1613.
Bon. 1655.
cart. 9. 29.
97.98.

Apes Urb.
pag. 68.

In Catal.
nonnull.
libb. p. 376

cen

Amstel. a.
1649.

ceum vult Scavenius; verum quidem est, Galileum scripsisse de Maculis Solaribus, sed sub nomine proprio, nec sub isto Apellis. Nunc autem ad alios quoque progrediamur: Bernardinus Baldus, Guastellæ Abbas, dedicavit Velfero *Lib. de Vitruvianorum verborum significatione*. In dedicatoria (quam in Amstelodamensi editione Vitruvii omissam dolet, ceu solet, Magliabechius) Baldus favorem ac benevolentiam, qua Magnus Hetruriæ Dux Velferum dignatus est, his inter alia exposuit verbis: *Mitto, inquit, probante etiam Serenissimo Duce nostro, Mæcenatæque meo, immò & studiorum meorum patre; cui cum desiderium Tuum, & animum meum hunc commentarium Tibi dedicandi, occasione arrepta aperuissim, Is non modo utrumque laudavit, sed me ad efficiendum, quod statueram, honorificis de Te verbis interpositis, prorsus impulit.* Cardinali Dominico Pinello Paul. Gualdus, Patricius Vicentinus, consecravit quidem *Vitam Joh. Vincentii Pinelli*, Patricii Genuensis; in qua studiosis bonarum artium proponitur typus Viri probi & eruditi; postea autem indiverticulum hoc abiit, Velfero simul eandem, hoc verborum honore nuncupans: *Me verò hæc (Amicorum) preces ut non permulcebant, gnarum videlicet tenuitatis meæ, ita in eam sententiam traxerunt, ut factum hunc meum dispiciendum traderem examinandumque Tibi Viro Clarissimo, Pinelli amico, bonarum artium patrono, qui prudentia, eruditione, & animi candore in consilium advocatis, tum demum pronuncies, an è re Pinelli, an è re literarum, an è mea sit, ut in lucem hominum prodire sinam qualescunque hæc subserviarum horarum reliquias.* Hoc tibi arbitrium ut deferam, faciunt multa, &c. Petrus Scavenius, in Catalogo Auctorum, qui suppresso vel ficto nomine prodierunt, scribit: *Vitam Pinelli in Latinum traduxisse Laur. Pignorium.* Sed ego fidem ipsi non habeo, inquit haud indiligens talium rerum scrutator Magliabechius, quoniam Gualdus homo fuit eruditissimus, & quod super omnia est, in lingua Latina versatissimus: Quid? quod ipse Pignorius, post annos duodecim, Gualdum admonet, ut in altera Vitæ illius (quam plausu ingenti *Eruditorum conscripserat*) editione quædam adjiciat: *Illam, ait, Tu recudas oportet, quando exemplaria propè omnia divendita sunt: Et multa mihi fuerunt adnotata Tuo jussu, de Joh. Vincentio, clarorum ho-*

Pignor. in
Symb. Ep.
82.

hominum testimonia, quæ ad posteritatem transmitti, uno veluti fasciculo comprehensa, publicè interest privatimq. Fieri sanè potuit, censente Magliabechio, ut Gualdus Pignorio, suo æquè ac Pinelli quondam amico, ceu correctori atque emendatori commiserit: Verùm quid hæc ad versionem, quam affirmat Scavenius, familiariter hic admonendus? Hæc ille. Ab hoc aditu januæque patefacta, Gualdi occasionem captans *Aloysius Lollinus*, Patri-
cus Venetus, & Belluni olim Antistes, (quem Cardina-
lis Baronius in Annalibus suis maximè laudat) Velferi a-
 micitiâ his sibi conciliare literis sustinuit: *Facit nomi-*
nis Tui claritudo, ut etiam *Tibi ignotis innotescas*; ne-
mòque hodie eorum sit, qui *Numen, sacræque Musarum*
rite colunt, qui *Te, faciente amore* eruditione ac vir-
 tute, non in oculis ferat, haberique *Tuorum* in numero ve-
 hementer cupiat. Hanc ego conjecturam de me ipse facio,
 qui, ex quo primum *Clarissimorum Virorum* de Te elogia
 perlegi, sermonibusq. laudum *Tuarum* refertissimis inter-
 fui, mirifico Tui desiderio flagrare cæpi; neq. id immerito.
 Necesse fuit mihi cum *Pinello*, *Bencio*, *Aicardo*,
Guillandino, summa; *Quærengo*, *Gualdo*, *Bello*
 adhuc utor per familiariter. *Vnus Tu restabas*
ad sacrum illum, & concordie dicatum nume-
 rum explendum; cuius ego in amicitiam admit-
 ti sicuti nunc expecto, ita in posterum enitar,
 ut [si doctrinam exceperis, cuius quàm sim ex-
 pers, planè sentio] nullum in me studium, nul-
 lum grati animi officium sis unquam desidera-
 turus. *Gualdo* ipsi in Tui amorem effusissimo vix
 cessero, reliquos, nî vota destituant vires, antei-
 bo omnes: Tu modò *Tuæ famæ* non absimilis nos Tui
 cupidissimos mutuò ama. Verùm amicitiiis dedicatio-
 nes porrò jungamus, quas eadem pariunt: *Elias Putsch-*
ius Nobilissimo huic Mæcenati *Diomedis de Oratione*, &
partibus Orationis, & vario *Metrorum* genere libros III.
 cum codice *Fuldano* diligentissimè collatos, transmisit:
Joh. Meursius annotationes suas ad *Bacchides Plauti*,
 quem tantopere olim in deliciis ipsæ *Musæ* habuerunt;

Ep. Misc.
 Luduni a.
 1642. edit.
 p. 101. 102.

Belloni
 Non. Febr.
 1611.

In Exerc.
 Crit. Lugd.
 Bat. a.
 1699.

Aug. Vind.
a. 1603.

Col. Agrip.
a. 1602.

Hanov. a.
1611.

Antverp.
a. 1599.

Aug. Vind.
a. 1610.
Parif. an.
1651.

Eidem obtulit: And. Schottus exhibuit *Vitas comparatas Aristotelis ac Demosthenis*; nec non Latinam *Bibliotheca Photii* interpretationem, annotationibus illustratam: *Arnoldus Mylius Opera*, quæ reperiri potuerunt omnia, *Joh. Genesii Sepulveda*, Cordubensis, SS. Theologiæ Doctoris, Caroli V. Imperatoris Historici, nominis Velsariani auspicio, publicavit: *Inscriptiones antiquas totius Orbis Romani*, in corpus absolutissimum redactas, velut æternum opus, auspiciis Josephi Scaligeriac M. Velsari, in lucem prodire voluit Gruterus: Qui ipse præterea *Historia Augusta Scriptores Latinos minores*, à Jul. Cæsare ad Carolum M. Velsero simul ac Remboldo inscripsit: *Joh. Livinejus*, Gandensis, notis illustravit *XII. Panegyricos veteres*, quos Heroi huic Litteratorum vovit: Fulgentissimæ Illorum bigæ *Hæschelius* commendavit *Anna Comnena Alexiada*, quam quidem Historiam Galli sub incudem revocarunt, cum vetere dedicatione; sed obstetricem infelicissimam nata est: Quamobrem Petrus Seguerius, Galliæ quondam Cancellarius, liberè ac verè in literis ad Amicum de ista judicavit: *Hæschelianorum Excerptorum Augustanam emissionem illam nemo æquus opinor magis gratulandam Cæsarissæ putaverit, quàm puerperæ abortum passæ infelicem ejectionem fœtus monstruosè mutili & mortui.* Idem insuper *Hieroglyphica Horapollinis* Marco earundem *παλαιότητων*, quas vocant, instauratori atque interpreti jure dicanda duxit: *Marq. Freherus* ad Eum misit *Sapphirum Constantii Imp. Aug.* expositam; unde Gruterus in epigrammate suo:

*Jure Tuæ illa modò famæ, VELSERE,
dicantur,*

Teutona quo majus non habet ora decus.

Addend.
pag. 102.

Figuras *Bayerianas ethnicas*, separatim excusas, & Illustribus Duumviris, Quirino Rehlingero ac Marco Velsero inscriptas, Velschius in Addendis ad Ruznamen Naurum commemorando quasi renovavit.

Atq;

Atque utinam istorum voces audire possemus, qui Magni illius Viri ope multa publici juris fecerunt; tum quod unus propemodum in Germania literas literatosque foveret :

Solus enim tristes hac tempestate Camœnas

respexit; tum quod in eruendis Codicibus, & explorandis Bibliothecis, saltem ut doctos homines juvaret, nihil prætermitteret, *Heronis Ctesibii Belopœeca*, Bern. Baldo interprete, item *Heronis vita*, eodem auctore, ut ornate prodirent, humanissime procuravit: Inter alias lucubrationes Divinationem in Tabulam Eugubinam, lingua Etrusca veteri perscriptam, evulgavit idem, sed simul opera Marci Velseri (Schoockio iudice) Viri cæteroquin judiciosissimi abusus fuisse dicitur. Georgius Ritterhusius in Vita Conradi patris (quæ Salviano præmissa est) inter alia de Isidori Pelusiotæ epistolis ex MS. Ducis Bavarix editis loquitur, cujus copia aliter impetrari non poterat, quam sub cautione mille florenorum: *Hanc vir Nobilissimus pariter ac Literatissimus Marcus Velserus*, inquit, *in scio Parente nostro præstiterat*. Hinc ipse Ritterhusius in sua ad Gruterum, de Isidoro hoc, ne quis pro sua laude & gloria defraudetur, reticendum non putavit, quorum beneficio manuscriptus ille codex Bibliothecæ Principis Bavarix suis usibus impetratus est: *Sciant illi, ait, qui antea nesciebant, debere istius beneficii gratiam Viris Magnificis, atque Amplissimis, Marco Velsero, Reip. Aug. Duumviro, & Joh. Georgio Herwarto ab Hohenburg, Cancellario Bavarico, qui & per literas & per interpretem ac proxenetam optimum ac gratiosissimum Dav. Hœschelium nostrum à me rogatusum pulcherrimi illius Codicis, quem Monaci extare inaudieram, non difficiles sese mihi præbuerunt; quin eum mihi ab Serenissimo & Celsissimo Bavarix Principe impetrarent*. Neque Gretserum pudet fateri, in præfatione ad alterum de Cruce tomum, per quem profecerit: *Hanc*

Aug. Vind.
a. 1613.

In Fab.
Hamel
Part. III.
cap. 4.

Confer.
Scip. Gent.
injure Publ.
Disp. de
Regal. th.
156.

Aug. Vind.
a. 1600.

Aug. Vind.
a. 1595.

Eclog. 259.
Polymath.
c. 28.

Not. ad
Phot. fol.
919.

ipsam quam subii molestiam, multum, ut id, quod res est, ingenue confitear, levavit Nobilis & Clarissimus Dominus, Marcus Velsus, Reip. August. Septemvir; qui pro sua insigni in sacrosanctam Crucem religione, & in omne Literarum & Literatorum genus singulari amore, & humanitate, hoc opus operamque meam strenue adjuvit; cujus beneficio non tantum ex Reipub. Augustana Bibliotheca aliquot calamo exaratorum Codicum copia mihi facta est; sed etiam à Maximo Margunio, Episcopo Græco, Græcè & Latine perquam docto, Homilias non paucas adeptus sum; quibus hoc volumen plenius & ornatus effectum, & Crucis gloria celebratio reddita. Viro huic, præconiis nostris majori, posteritatem debere Constitutionem D. Caroli III. Imperatoris Aug. Crassi dicti, de expeditione Romana, libens profitetur Freherus; quam Idem in Codice manuscripto benè veteri, in quo cum Bojorum leges illæ cascæ, tum sacra quædam continebantur, primus invenit, fideliter descripsit, & liberaliter cum Frehero communicavit. Posteaquam Geographica Marciani, Scylacis, Artemidori, Dicæarchi & Isidori in Velsi manus inciderunt, illa primo quoque tempore, imprimenda esse censuit, cura Hoeschelii; non nescius, Historiarum & in primis Geographiæ Scriptoribus plurimum inde lucis afferri posse. Illius beneficio typis adeo elegantibus mystica Horapollinis ^{novemviri} prodierunt. Vinc. Pinellus Eidem Malchi vitam Pythagoræ manuscriptam misit, teste Hoeschelio ad Photium; & Woverius eam se editurum fuisse promisit, sed dum editionem differt, C. Rittershusius primus illam è tenebris produxit: Ejus liberalitati, faciente rursus Hoeschelio, Eclogæ debentur Legationum Dexippi Atheniensis, Eunapii Sardiani, Petri Patricii & Magistri, Prisci Sophistæ, Malchi Philadelphiensis, Menandri Protectoris, cū corollario Excerptorum è libris Diodori Siculi amissis: Quanquam gravioribus occupatus curis, tamen de quibuscunque ipsum consuluit in Photii Bibliotheca Hoeschelius, scrupulum huic omnem, nullo negotio exemit, neque iis conferre gravatus fuit. Jac. Pontanus in annotationibus suis ad Joh. Cantacuzeni Historiam, Parisiis editam, principium epistolæ, sive titulos, quibus Imperatorem cohonestat, lingua veteri scriptos esse monuit; reliqua tota, lingua, quam nunc

nunc vulgare Græcum appellant : Itaque studio M. Velferi factum, ut ea ab homine utriusque sermonis, Græci & Scholastici, inquam, & vulgaris periti Græco puro puto redderetur, quò eam Pontanus convertere in Latinum posset. Dan. Furlani *Theophrastus* ad Joh. Vincentium Pinellum, omnis liberalis doctrinæ, & pulcherimarum artium, dum vixit, patronum delatus, ab illo ad Nostrum, quo amicissimo Pinellus usus est, pervenit ; Is Claudio Marnio vulgandum credidit, hac lege, ut Cardinali Borromæo inscriberetur. *Henric. Savilius*, Operum *Chrysostomi*, Græcè tantum, voluminibus octo constantium, editor nobilissimus, in præfatione ad lectorem mente grata agnoscit, & deprædicat, se inter alios adjutum fuisse opera M. Velferi & Hælschellii ; quorum nomina cæterorum cum elogio singulari apponit, hujus etiam in subjunctis annotationibus non paucam facit mentionem ; quod laudabili memoriæ viri alias etiam celebratissimi cum mundo duraturæ inseruit : Hinc gratitudinis debitæ documentum redhostimenti loco in illustri Augustanorum Bibliotheca extare voluit, illa *Chrysostomi* volumina singulari inscriptione eidem consecrando. Quanta, sed quam inani diligentia manuscriptum *Anna Comnena* Codicem (ut ex epistola ad Robr. Titium satis apparet) in Medicæa Laurentiana latitantem, cunctis precibus expetiit, ut describeretur? sed surdis narravit fabulam. Pro Moguntinis verò editoribus, ex Heidelbergensi Bibliotheca binos *Anastasi* Codices, historiola istac de Johanna Papissa haud carentes, opera Marq. Freheri, ab Electore Palatino, facillimè impetravit ; neque istitam fuere ingrati, quin excusa duo exemplaria unà cum Codicibus restituerent, eandem exhibentes narrationem, quæ tamen in cæteris prorsus omissa fuerat : Cujus facti allegare testes opus est Moysem & Dav. Blondellos fratres, nec non Salnasium, Rivetum, & sine controversia eruditissimum ac politissimum Colomesium. Primus etiam

Etonæ, a.
1613.

Reiser in
Ind. MSS.
Bibl. Aug.
n. 36. seqq.

Mélang.
Histor. p.
55.

Append.
ad Tom. III
App. Sacr.
fol. 83.

auctor fuit Velserus, ut ex Augustana Bibliotheca recenserentur Patrum Græcorum manu exaratorum nomina, & inscriptiones; hæcque in Catalogo sic proponerentur, ut impuris auctoribus semotis, tanquam gemmæ, in quibus catholica (*inquit Possevinus*) fides elucet, oculis omnium, qui Christianam Rempubl. sanctam rectam copiant, objicerentur. Neq; hoc officio contentus Catalogo præfixit hæc animi candidissimi verba:

Quisquis reip. literaria faves, horum omnium Codicum, siue interpretandi, siue conferendi, siue edendi, ita tibi futura copia est; si de iis incoluminibus restituendis carveris.

Dedic. ad
Tom. I.
Ant. Lect.

Quare Velschius, in procemio Dissertationis de Tabulis æquinoctialibus novi Periarum & Turcarum anni, sedulo cogitare cœpit, qua ratione Præfectis & Senatui Augustano perluaderet; ut Marci Velseri Duumviri exemplo, tot præclaris Codd. Græcis, quos *Hier. V Volsius & Xystus Betulejus*, quondam ab Antonio Eparcho, Episcopo Corcyrensi, inganti ære, jussu & munificentia Illius publica redemissent, hos quoque Orientales adderent. De cætero gratias, quæ habendæ sunt ipsis auctoribus, qui rerum memoriam scriptis suis signarunt, easdem meritò deberi censet Canisius iis, qui ejusmodi libris, altis tenebris immerfos, in lucem vindicant, & restituunt: *Inter quos eminent hodiè, inquit, Marcus Velserus, reconditæ eruditionis laude notissimus; Eiusque germanus Antonius Velserus, Vir sine ambitione doctissimus.* Idem in præfatione ad lectorem, exquisitæ eruditionis Ocellum vocans Marcum, misisse sibi prædicat Codicem MS. Augustani Monasterii SS. Afræ & Vdalrici, ubi *Eusebii & S. Hieronymi Chronicis subjunctus Prosper*: Nec non ex eodem, *Henr. Steronis Altabensis Annales*; item *Metelli Quirinalia*, ex Codice MS. Tegerseensi. Præfationem secundæ tomæ his concludit gratiis: *Vt autem & eos nominemus, quorum ope MSS. Codices nacti sumus, habuimus pleraque beneficio Nobilissimi Marci Velseri; de quo, quid aliud dicam*

cam, quam illud Plinii? Alius aliud, ego beatissimum existimo, qui bona mansuraq; fama presumptione perfruitur; certusq; posteritatis cum futura gloria vivit. Gruterus de *Historia Miscella* differens, quædam tam pueriliter versa esse in *Latinum sermonem* dixit, ut vix intelligi queant, sine inspectione *Codicis Græci*; quem sperabat paulò post proditum in lucem auspiciis Viri illius Summi, collatum accuratè cum membranis Bibliothecæ Palatinæ. Friderici II. Imp. *libri duo de Arte venandi cum avibus*, inter alia præclarum monumentum eruditionis singularis & rari ingenii, cura itidem Marci (qui illos Maximo Prinipi Ferdinando Caroli F. Austriæ Archiduci, tunc Germaniæ Spei dedicavit) editi sunt Augustæ Vindelicorum, ex autographo manuscripto membraneo, quod Joachimus Camerarius, Joch. F. in Bibliotheca sua habuit; adjecto etiam Alberti M. de Falconibus, Asturibus & Accipitribus tractatu. *Capitulare Gregorii II.* datum Martiniano Episcopo, Georgio Presbytero, in Bavariam ablegatis, ex vetustissimo Codice MS. Monasterii Weingartensis à laudatissimo quoque Duumviro communicatum Lud. Jac. à S. Carolo prædicat: Ex quo rarioris doctrinæ ac sublimis judicii Vir Gerh. à Mastricht falli Ant. Augustinum probat, qui *Capitularis* vocem inventam statuit Caroli M. Anlegisi & Theodulfi temporibus, qui vixerunt seculo nono; nam seculo octavo ineunte occurrit *Capitulare* istius Gregorii; qui anno 714. ad Episcopatum Rom. evectus est. Primas Hiberniæ, Jacobus Vllèrius (quem vivum coluisse in colloquiis, mihi cura cordique erat) gratus agnovit, quod singularis Augustini ad Aurelium tractatus (quem periisse existimaverat Baronius) de Diospoliatnæ Synodi Actis, & inter alia Pelagii gestis, apud Fesulanos, in Bibliotheca Canonorum Regularium Abbatia S. Bartholomæi, a D. Rothæo Hiberno primùm repertus, indeque a P. Lombardo item Hiberno, extractus, M. Velferi D. Hœschelii opera, Augustæ Vindelicorum in lucem postea protractus fuerit. Placet etiam Primati de Lucio Rege Britannia loquens *Sig. Meisterlini Chronicon*, quod commemoravit Velierus in Rebus Augustanis; id verò *Sigismundi Religiosi* esse autumat, a Velfero rursus acceptum, & cum aliis Rerum Germanicarum Scriptoribus a Joh. Pistorio postea divulgatum. Eodem animi fervore & amœniorum studiosos

Annot. ad
lib. XVII.
cap. 5.

Pancirok
in Nov.
Rep. tit.
23.

Lib. I Bibl.
Pontif. p.
88.
In Hist. Jur.
Ecel. &
Pont. p.
229. 230.

In Brit.
Ecel. An-
tiqq. cap.
10. & Ap-
pend. pag.
994.

lib. c. 6. &
App. p. 980

Memor.
Frer.
pag. 40.

diosos literarum juvile, nuncupatio alterius tomi Orationum M. Anton. Mureti verbis exponit disertissimis: *Tanti Viri reliquias, partim à Te studiosè collectas, partim ab amicis acceptas, magnâq; cura conservatas, non Tuas esse solius voluisti; sed, quæ vis bonitatis est atq; natura, communes omnium, qui earum desiderio tenentur, & amore devincti. Benè Te Superi ament ob hanc tam insignem, tamq; beneficam voluntatem; nec non ob indefessum illud Tuum inflammatumq; studium, quo rem literariam tam Tuis quam aliorum eruditorum hominum vigiliis, in publicum proferendis, florentiorem illustriorémq; non desistis efficere!* Causam verò nullam aliam subesse crediderim, quam Oratorem illum excellentem & gravem, Muretum, quem audierat docentem; uti Christophorus Fürerus eundem Romæ ^{ædēs sēpā} veneratus est. Quanta alacritate Inscriptiones promovit Gruterianas? In primis virgula mihi fuit (Gruteri verbis utar) plusquam divina Marcus Velserus, Germania suæ vere Phoenix, hoc est, omnibus virtutis doctrinæq; numeris emendatissimum exemplar. Tali enim in me fuit candore, tali comitate, tali propensione, tali etiam vultu, tali lingua, tali manu; ut præ pudore neq; oculos attollam, neq; vocem: Quippe ante ulla preces, deposita persona, quam gerit in Vrbe sua Principis, & candidati & proxeneta induit; illéq; alias ad vitium usq; verecundus, ultra decori transilire limites,

donec universas Librariarum Italicarum Epigraphas, unâ cum pulvisculo converrisset in hunc meum sinum; ac tanquam parum esset ei rei impendere veredarios suos, etiam peculiaribus semper epistolis hoc suum donum prosequendum statuit: Tam anxie quidem aut potius superstitiosè, ut si vel unica fortè obvenisset Inscriptio, ne unicam illam quidem sine literis suis ad me dimitteret. Huic ergo uni sit gratia! Amales, Inscriptiones, & Mensuras provinciarum singulari studio conjunxit, ne unquam prodesse desineret; orbem enim terrarum à Geometris justis dimensionibus describi curavit Theodosius, cujus rei MS. *Dicuilis libellus*, de se ipso loquens, meminit:

*Dicuil accipiens ego fracta auctoribus ista
pauca loquar, senis metro de montibus altis.*

In Aula
Theod.
Jun. c. 4.

Quem à M. Velsero acceperat Matth. Raderus, docens, Dicuilem versu octavo, operi præmisso (dum scribit

scribit, pingit & alter) conjectura admodum probabili, Tabulam antiquam Itineriam respicere, ex qua Noster, omni genere doctrinae cumulatissimus primùm fragmenta notis additis vulgavit; dein integram in nobili Peutingerorum Bibliotheca repertam Abr. Ortelio edendam misit. Eam vel à Theodosio M. vel à filiis curatam putavit, esse tamen Theodosii Junioris, postea animadvertit, & Raderum ex B. Rhenano docuit; qui ad Bonifacium Amerbachium præfatione ad Procopium meminit duarum descriptionum Orbis, quarum altera Junioris Theodosii, nisi titulus fallat, jussu facta sit, altera non multò posterior videatur. De hoc ipso *Di- cuile* ad Scaligerum scripsit Vellserus, & ad Clusium; ne thesaurus ille diutiùs lateret. Rem verò nummariam in certum ordinem redigendo plurimùm juvit *Occonem*, cujus *numismata* Vellserianis hinc inde referta & illustrata, quis non miretur? Vidit Raderus, apud Illum, quem jure antiquitatis thesaurum dicas, *nummum*, qui *Arsacis* os præfert: Sive nummum, sive sigillum hominis nudi, servi, ut apparet stantis, ore camo obturato Andr. Schottus à Vellsero se accepisse notat, ad Proverbia appendicis Vaticanæ: Marfyæ videri iconem eruditum par fratrum Rubeniorum opinabatur, sed Marfyas ut & Satyri plerumque barbati pingebantur: quidam Sigalionem & Harpocratem silentii Deos somniabant: Sed nummum illum Vellseri meliore jure ex eo ritu explicari posse, quo cantores labia & faciem capistris constringebant, ne tumesceret, Gisb. Cuperus, & cum eo Casp. Bartholinus rectè pertendunt. Ezech. Spanhemius Nostro libenter assentitur, in nummo, qui pinum in tractu Coloniae Augusti frequentem *exhibet*; ubi & imago sedens dextra Cornucopiam tenet: Eundem observavit Jac. Oiselius, & explicationem Coloniae valde probavit. Ad hæc libro sexto Rerum Augustanarum, & in aliis eruditissimis operibus nonnulla repræsentavit numismata magno studio collecta celebrante Labbeo. Adhortatione Marci Pignorius *mensæ Isiacæ* explicationem tum instituit, tum absolvit: Aleander in accurata explicatione *Tabulae marmoreæ, Solis effigie symbolisq; exculptæ*, ex pavimento tessellato Vellseri, quod Augustæ Vindel. extat, quomodo tyrones ad palum se exercebant, libenter didicit: Val. Chimentellius veram Illius sen-

Epist. V. & XXX.

Ad Mart. lib. IX. ep. 26.

Ad Prov. 75.

Cup. lib. I. Obs. c. 12. Barth. lib. III. de Tib. Vet. cap. 3.

Diff. IV. de V su Num. pag. 268.

Tab. XIV. n. 1.

In Marm.
Pif. c. 37.

sententiam, contra Pomponium, ambabus amplectitur, & reprehensionem laudat; nam alioquin tot fuissent *Decuriones* nonnunquam in ulla *Colonia*, ac civitate, quot Roma Senatores nunquam habuisset.

Tom. II.
Annal. an.
303. n. 125.

Nec dubitavit Baronius scribere, ex mendoso Codice factum, ut cum loco *Diocletiani*, *Domitianus* positus legeretur, in prima editione Romæ facta primi Annalium tomi, sub Domitiano iidem passi dicantur; quod in secunda editione ab ipso est emendatum, *admonitione Viri Clarissimi, & Eruditi, D. Marci Velseri; qui res gestas Sanctorum Augustanorum egregiè illustrandas suscepit.* Qua-

Lib. II. ep. 1

propter ingenuè fallus est Scioppus in epistola ad Eundem, nec se, nec quemvis alium de ejusmodi antiquitatibus veri aliquid judicare posse; de quibus ipse verissimus, præter cæteros omnes, illarum æstimator dubitare soleat. Denique tam probus, tam ingenuus bonorum ac doctorum Virorum fautor extitit, ut non solum de Augusta sua, sed aliis etiam civitatibus Academicisque sollicitus, sui similes amaret: Quare & *Hæschelio* suavit, ut Illustribus Viris, *Christophoro Fürero* (solidæ eruditionis Atlanti) & *Paullo Harsdörfero*, cæterisque Septemviris *Procopium* nuncuparet: Sine dubio ut in Academiam Norimbergensem evocaretur; *Furerus* enim æquè ac *Velserus* de studiorum incrementis semper fuere solliciti, æternæ laudis gloria dignissimi.

Sed nullus erit scribendi finis, si sit consilium omnia exponere, quæ Ille rectè ac sapienter in vita fecit: Ad senectutis terminos cum tandem pervenisset, podagra confectus, Patriæ suæ sidus, & Orbis eruditioris decus illustre, cum jactura rei literariæ sempiterna, anno Christi millesimo sexcentesimo, decimo quarto, die decimo tertio Junii, rebus humanis eximebatur; cum vixisset annos quinquaginta sex, memoria nominis sui relicta immortalis: Nam *mortem omnibus ex natura equalem, oblivione apud Posteris, vel gloria distingui*, monet Tacitus. *Ingrata* quidem laus temporibus, quibus *sinistra*

Lib. I. Hist.
c. 1. n. 5.

*sinistra erga eminentes interpretatio; nec minus A.
periculum ex magna fama, quam ex mala:*

Agric. 1, 6.

Sed prava quorundam judicia ne hii quidem facimus. Scribi non potest quod factum non est: Illustre factum non est, quod in gloriam agenti non cedit: Nec cedit, nisi sit, qui scribat; nisi, quod scriptum est, alii sequantur. Itaque desinere liceat in recepta olim formula: POSTERI VIRTUTEM IMITANTOR! Particulatim ante me id egere quidem *Melchior Adamus, Zeilerus, Königius*, & alii fortè in Germania; *Possevinus, Ghilinus, Rhodius, Ricciolus, Bosca, & Cinellus* novissimè in Italia: Verùm, an plus effecerim, judicabit posteritas equidem spero; sin autem, saltem bonæ voluntatis conscientia me consolabor: Solet enim in rebus omnibus, si minus effectus sequitur, conatus placere, laudarique. Induxit hanc legem naturæ humanæ imbecillitas; nam labimur plerunque, cum minimè volumus, & maximè contendimus, ut stemus. Socios mortalitatis eodem habuit anno, qui feralis fuit amicorum Illustrium morte, *Contarenum* Procuratorem Venetiis, & *Laelium Paschalinum* Romæ, & Veronæ *Nicherolam*. Ad ultimum inter omnes flores, quibus Veteres sepulchra sua accumulabant, principatum quendam obtinuisse videntur LILIA:

*Scanzia
III. Bibl.
Vol.*

*Gassend. in
Vit. Peir. l.
III. p. 211.
Kirchm. l.
IV. de Fū.
Rō. cap. 3.*

*Tu Velferus eris; manibus date LILIA
plenis!*

*Virg. 6.
Æn.*

*Purpureos spargam flores, animamque Be-
ati*

His saltem accumulem donis.

Ecquid adumbrandæ SPEI aptius unquam potest excogitari? LILIVM (sive candidum, sive rubrum sit, nihil refert) Spei singulare est hieroglyphicon. Id docent plerique veteres nummi, in quibus una parte LILIVM, altera verba hæc, SPES POPULI ROMANI, expressa videntur. Et significationis illius ratio non à colore petenda, sed ab eo, quod LILIVM etiam EXCISVM efflorescat:

*Bald. de
Calc. cult.*

Hoc

Philip. IX.
1, ib, XIII.

Hoc enim Spei familiare, quod rebus afflictis meliora
semper expectanda suadeat. *Etiam si occiderit me Deus,*
inquit ille, *in ipsum sperabo!* Hæc ipsa Spes cum vita
semper efflorescit: *Vita enim mortuorum*, inquit Cice-
ro, *in memoria posita est vivorum.* Et quanquam, uti Silius
Italicus loquitur,

*Ipsa quidem Virtus sibi met pulcherrima merces:
Dulce tamen venit ad manes, cum Gloria vitæ
Durat apud Superos, nec edunt oblivæ laudem!*

JUSTI RYCQUI
GANDENSIS
PIETAS

IN

FUNERE

AMPLISS. ET CL. V.

MARCI VELSERI

R. P. AUGUSTANÆ VINDEL.

PRÆF. PERP.

AD

CL. V. JOANNEM BRANTIUM,
SENATUI ANTVERPIENSI

AB ACTIS.

C. Plinius Cecilius Epistolâ ad Maximum libro V.

Qui voluptatibus dediti quasi in diem vivunt, vivendi causas quotidie finiunt : qui verò posteros cogitant, & memoriam sui operibus extendunt, his nulla mors non repentina est, ut quæ semper inchoatum aliquid abrumpat.

Pindarus Isthmiis, Ode I.

Κεφα δόσις ἀνδρὶ σοφῷ,
ἀντὶ μόχθων παντοδαπῶν ἐπὶ ἐπόντ' ἀγαθόν,
ξυγὸν ὁρῶσαι καλόν.
*Levis donatio est VIRO SAPIENTI,
pro omnibus ei laboribus honorifica loquendo,
commune bonum stabilire.*

Appulejus in Floridis.

O CELERES BONORUM HOMINUM DIES!

JO. BRANTIUS LECTORI.

HIC verò M. VELSERI Musarum & Virtutum patroni memoria mihi manum injicit, suoque quodammodo jure flagitat, ut Elegiam & Lacrymas, quibus illi parentavit insignis nostri Poëta temporis I. Rycquius, pro re nata subjiciam. Idque tibi, Lector, qui V. Cl. de Rep. hac etiam nostrâ litterariâ quàm optimè meritum meritissimo juxtà mecum amasti, minimè fore injucundum, meo ipse ex animo perfacilè metior. Vale.

JUSTUS

JUSTUS RYCQUIUS IOANNI BRANTIO V.C.

S. D.

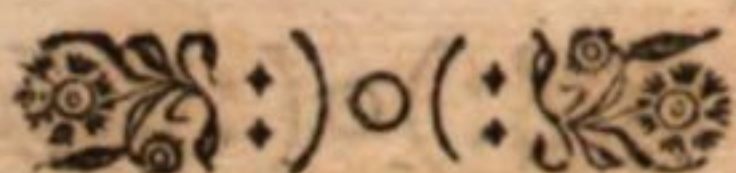

QUOD debebam SANCTIS VELSERI nostri MANIBUS, occupatissimus persolvi, nullam enim occupationem adeò gravem esse putavi, quæ tale mihi officium eriperet. Dabunt alii alia, grandiora gravioraq;,, ego farre meo & mola falsâ contentus sum; & erit etiam is, (ita spero, O BEATA ANIMA!) cujus exsequiis hæc *Parentalia* persolvi. Quidquid hujus est, CL. BRANTI, ad cognitionem tuam deferro & Censuram, hoc est: Primus PIETATEM meam nosces, qui DOLOREM istum primus nuntiasti. Scio vix dignum esse, quod deferatur homini adsueto elegantissimi RUBENI Musis: sed jucundum interdum esse vidimus Primatibus viris, ab instructissima mensâ ad horridulam & incomptam venire. Neq; summus ille Deorum ideò minor est, quia Arcadiæ tuguriola, aut Baucidos tabernulam aliquando intravit. Itaq; V.C.

- - - te quoque dignum
Finge Deo; - - -

Musasque nostras, quo cœpisti oculo, id est, candido benignoque semper respice. Ego satis me beatum felicemque putabo, si PIETATE complacui, qui VENUSTATE inter tot negotia placere vix possem. Have mi BRANTI, cum Optimo Doctissimoque Viro P. ANDREA SCHOTTO, & illo ævi nostri Apelle PETRO-PAULLO RUBENIO genero tuo. Lovani (ut volunt) in Grudiis, Eid. Decembr. c10, 100. XIV.

ELEGEIA IN FUNERE

Viri Ampliss. & Clariss.

MARCI VELSERI

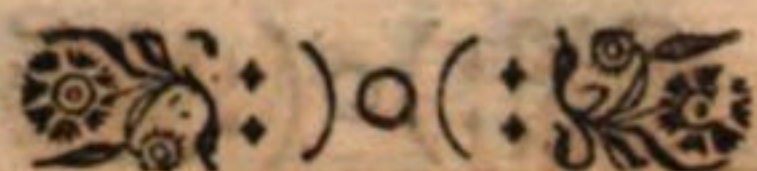
Reipubl. August. Vindel.

PRÆF. PERP.

OMNIA, quæ misero facere & præstare necesse est,
Cum venit extrema littera mœstitiæ:
Cum subito ingentis narratum est funus AMICI,
Aut isto siquid nomine amabilius;
Omnia præstitimus, cum te VELSERE fuisset
Nuntiat infaustum nuper Epistolum,
Quod mihi ab ADVATICA facundus BRANTIUS orâ
Conscriptum lacrymis miserat & gemitu.
Ipse quoq; ingenti exsternatus corda dolore,
Et cunctis animi sensibus attonitus:
Ut neq; jam dulcis Musarum visere cœtus,
Nec Charitum lubeat dona beata sequi.
Nec jucundum aliquid tristi comprehendere mente
Tantis hei! curarum æstibus obruitur.
It comes, & rigidis accusat Numina verbis,
Numina quæ Mundi Fata vicesq; regunt,
SCHOTTUS, Hiant ei lux & decus omne superstes
Consilii, ingenti pectora cordolio
Ipse etiam attactus, nec quisquam est munere in ullo
Pieridum, aut aliquo nobilis ingenio,
Quin fleat audaci correptum funere MARCUM,
Et pullas veniat mœstus ad INFERIAS.
Et meritò; quis enim teneras lugere Camœnas
Sustineat siccis cernere luminibus?
Quis nisi Marmaricâ duratus pectora caute, aut
Tygridos Armenia pastus ab uberibus,
Asspiciat lacrymas tibi, Rex Pataræ, fluentes,
Asspiciat doctis undiq; Virginibus?
Non aliter Phrygio porrectum vulnere ACHILLEM,
Ceruleis flevit mater in æquoribus.
Multos illa dies luctu confusa sedebat,
Fluctibus, & rapidis multa querens Zephyris:

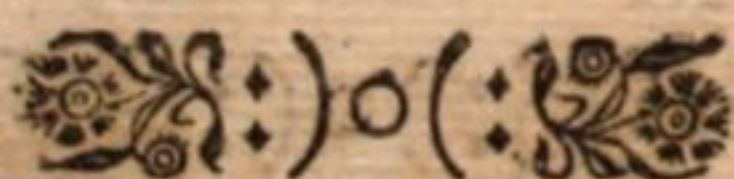
Quamvis

Quamvis fata sui prænoverat omnia Nati,
Parcarum rigidis edita staminibus.
Non aliter cari miserabile funus amici
Pelides tonsâ flerat inantè comâ.
Hedoreo donec saturati sanguine Manes
Senserunt magni Vindicis officium.
Quam sibi vindictam non longo tempore abesse
Divinus cecidit ipse * Menatiades,
Prælia cum circum morientem plurima Graij
Pugnarent misto Dardanidum generi:
Ipse sed exuviis per vim fraudatus Achillei
Purpuream querulo funderet ore animam.
Quo tibi tum casu fortissime Tyndaridarum
Ereptum est, eheu! dulce sodalitium.
Quod nuper sancti nexum tibi vinculo amoris,
Vitâ etiam dulci dulcius, atq; animâ
Constiterat; cum quo nigrum Briseidos ignem
Atridaeque dolos, Priamidaq; minas,
Et cunctas solitus animo deducere curas.
Nunc unâ pereunt omnia vestra bona.
Et mea, VELSERE, heu! tecum trahis omnia, tecum
Gaudia, & oppressi delicias animi.
Jam tua nec nostras solatur epistola curas,
Nec blandis mentem pascit imaginibus.
Jam neq; me Sacro collaudas Monte furentem,
Quod Tragoas numquam Fufidiusq; probent;
Aut modò Romulidum saxis insculpta ferentem
Nomina, sacrilegus quæ tibi salva furor,
GRUTEROq; tuo, & lepidis dedit esse Camœnis.
(Heu! quantum potuit hic nocuisse furor.)
Sic quoq; non visum fidè complexus amantem,
Quantum nec veteres Attica Peirithoos
Progenies coluit: nec, tu Thebana, furentis
Ductorem Pyladen semper - amicitiae.
O! mihi Dî saltem tribuissent antè benigni,
Stelliferis quàm te sedibus impositum,
Sordibus eriperent miserae mortalibus auræ,
Semideosq; inter panè Deum facerent;
Lumina luminibus junxissem, atq; oribus ora,
Una meis dudum vota cupidinibus!
Ah! quoties crudumq; gelu, infestumq; pruina
Alpis inaccessæ molle putavit iter
Noster amor, cum te optatarum sine viarum
Speraret patriis visere VINDELICIS!

VINDELICIS, queis te Duce reddita Fama, Decusq,
Nomen & aternâ nobile in Historiâ.

Tunc licuit Persas opibus superare Tyrannos,
Et plus quam Attalicâ conditione frui.

Sapè quò (ah! memini) sanguis tuus ipse movebat

* REMBOLDUS justo pectora consilio.

Sapè etiam tua me * FEDERICE audita voluntas,
Quem roseo annumerat Curia Flaminio:

Omnis & Augustum venerata INSUBRIA Patrem,
Inter cœlestes panè recenset Heros.

Sapè * FABRI vocesq; piæ, suadelaque GRAVI;
Sapè sed adversi distinguere Dei.

Votaq; tantorum rapuit levis aura virorum,
Insperfitque Notis impia ludibria.

Attu, PRIMA VIRUM, seu Te plaga vitrea cœli
Augustum magnâ in parte recepit onus,

Seu frondosa pios recreant viridaria Manes,
Quâ piger occultâ rivus inerrat aquâ,

HEROUMq; manet series generosa priorum,
Sive aliâ atque aliâ sede Beatus habes;

Sis memor, & nostro faveas quicumq; labori,
Si quis adhuc prisca sensus amicitia.

Si neq; nostrarum tangunt te obliviam rerum:
Nec tangent; fidus sic mihi dicat amor.

Interea exuta quæ servat pignora vita,
Inque rosâ tellus, inq; natet violâ.

Semper Achæmenio conjungat cinnama costo,
Aut isto siquid dulcius esse potè.

Semper & assistat, qui mollem MANIBUS urnam
VELSEROq; lexem dicat humum cineri,

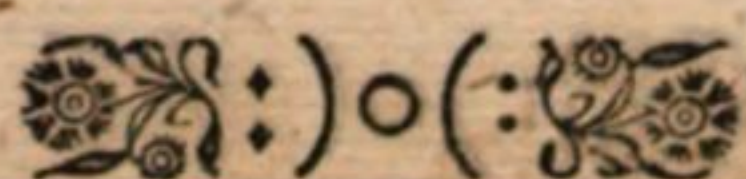
* JOAN-
NES
BAPT.
REMBOL-
DUS XII-
VIR lib.
in urbe ju-
dicand.
* FEDERI-
CUS BOR-
ROMÆUS
Cardinalis,
VELSE-
RO addi-
ctus.
* JOAN-
NES FA-
BRI &
HENRI-
CUS GRA-
VIUS ami-
ci Romani.

THRE-

VINDE

* 3

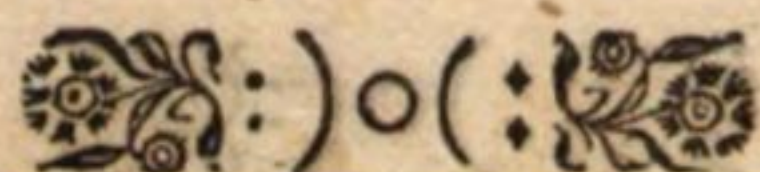

THRENUS.

QUALIS in aëriæ nemorosus vallibus Idæ,
Mobilis arboreo fraxinus in populo,
Quam circum Nymphæ alternas duxêre choreas,
Et septemgeminos Pan dedit ore sonos:
Quam teneræ verno decorabant flore corollæ,
Nympharum niveis compositæ manibus:
Delicium populi, & turritæ gaudia Divæ:
Paulatim superis nubibus inferitur.
Multi illam pueri, multi accubuêre capellæ,
Arcentem capiti torrida solstitia.
Sæpè sua in vegetis fixerunt tympana ramis
Sacra Cybellæo turba ministerio.
At simul hanc rigido secuit manus impia ferro,
Aut animæ furor impervius Æoliæ,
Froniferis jacet heu! cervicibus inclinata,
Et jam pallidulis emoritur foliis.
Non illi patriæ divinus rivulus undæ,
Nec dulci potis est munere Terra parens
Reddere vitæ, quem jam deperdidit, usum;
Nec cellis iterùm nubibus inferitur.
Solæ (quod possunt) lacrymarum munera
Nymphæ,
Asperaq; in rigidum vota ferunt Boream.
Sic tua, VELSERE, nos circum funera mœsti
Exiguum furdas carmen ad inferias
Fundimus: hei! miseri vana argumenta laboris!
Non exorata sed tibi vita manu
Frangitur intereà, vacuæq; infunditur auræ,
(Heu! non tam paucos currere digna dies!)
Et teum *Probitas*, nostroq; incognitus ævo
Candor, & antiquæ *Simplicitatis* opes.
Et blandæ *Charites*, tenerorum & vita *Lepôrum*,
Et ferè numquam aliis *Suada* locuta labris.
Et formosa *Salus* & pleno *Copia* cornu,
Quæq; tuus Patriæ commoda multa favor,
Quæq; tuis sanctis amor indulgebat Amicis,
Quæ nunc frustra atro quærimus Elysio.
Sed qualis levis, & solitis sine viribus ignis
Nequidquam arenti perfurit in stipulâ:
Perfurit ille tamen, solitasq; videtur in iras
Tendere: cùm intereà fumida materia

Deficit,

Deficit, & toto languescens aëre liquit.
Haut secus accensi pectora moestitiâ
Nil profecturas miseri laxare querelas
Cogimur, & rigidis increpitare Deis.
Nequidquã ; quia quem retulerunt luminis usum,
Non ullâ redimunt Numina moestitiâ.

TUMULUS.

QUIS locus hic? *CHARITUM.* Quæ circum Numina?
MUSÆ.

Quis Tumulo hos flores addidit? ipsa *VENUS.*
Qui circum Fasces? *Augusti* præmia *HONORIS.*
Quæ Laurus? *Sacri* Symbola *APOLLINEI.*
Quæ coma? de flavo secuit *GERMANIA* crine.
Quæ lacrymæ? *AUGUSTÆ* deciderunt oculis.
Quæ Dea tam miserum lugens? *SAPIENTIA*, sed quæ
Mœroris comes est addita? *PALLAS* Hera.
Quis situs heic? *MARCUS VELSERÆ* gloria gentis.
Nil poteras majus dicere : nunc ab eo.

IUSTUS REQUIUS VIRO MAGNO EXIGUUM MONIMENTUM P. P.

MARCI

MARCI VELSERI

Aug. Vindel. II. Viri, Præfectiq;

VII. Virum Collegio,

MANES,

AB AMICIS MANIBUS.

Et hoc quidem pacto exsequias ivimus,

NORIMBERGÆ.

ἐλὼ οἶϋ.

Viro Clarissimo

DAVIDI HÆSCHELIO,

August. Vindel. Gymnasiarchæ An-

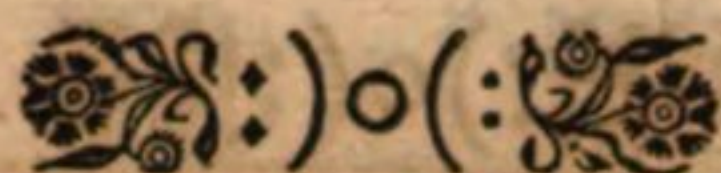
**næo, de Græcis literis optumè prome-
rito, civi meo & amico Pyladeio, &c.**

*Hosce pios M. Velseri MANES, Historici summi, & in omni
Antiquitate versatissimi, Bonarum artium ac disciplina-
rum Mæcenatis bene merentiss. ab Amicis omni officio pie-
tateq; parentantibus conscriptos, totidem amoris sine offuciis
σφεαγιδας, ne perirent, congestos modo editos G. Remus nemi-
nis candidi & boni offensam subveritus: neque inanem ad-
plausum expetiscens,*

CONSECRAT.

IN

IN OBITUM

Nobiliss. & Incomparabilis Viri,

DN. MARCI VELSERI,

Curatoris Reip. August. Il. Viri :

die 23. Junii: hor. 4. matut. An. 1614.
defuncti.

THRENUS.

Uria cum Patribus, Cives, Respublica, plangunt:
Et Fora, cum Templis plena dolore gemunt,
Compita moestitiis, tota Urbs caligine squalet:
Flet meritò quævis, tristia fata, domus.
Occidit *AUGUSTÆ* Sol, manè abeuntibus astris,
Phœbus ubi Cancri coepit adire viam,

MARCUS obit, Lumen Patriæ, *VELSERUS*, ocellus
Europæ; Clarii gloria prima Chori.

Cui Genus antiquum, Pietas, Prudentia, acumen
Ingenii, Mentis dexteritate vigen;

Atque animi candor, Morum probitate, fideque
Conspicuus, summo stare dedere loco.

Quem penes Historia omnis erat; quæcunq; vetusta
Alma suo occuluit, nec latuere, sinu.

Thucydidi gravitate styli par, parq; Maroni:
Ut faciunt certam plurima scripta fidem.

Principibus passim Summis, Doctisq; per Orbem
Omnibus, eximio gratus honore fuit.

Singula quæ multos decorant, cumulata videres;
Nec tamen elati signa animi ulla dabat.

Felicis Genii laudes numerare, perinde est,
Ac mare curvata continuïssè vola.

Spiritus ætherias lætus remeavit ad auras:
Corporis exsuvias lenta tuetur humus.

SIMON TOELMAN, Pom. D. Reip.

August. Vind. Consiliarius, fac. 24 Junii, 1614.

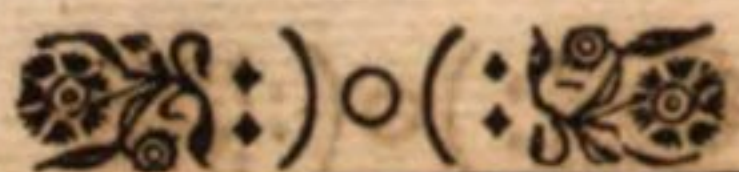
I.

SImihi Praxitelis foret ars, si fucus Apellis,
Celaq; Lysippi, Phydiaeve manus:

** 2

Omne

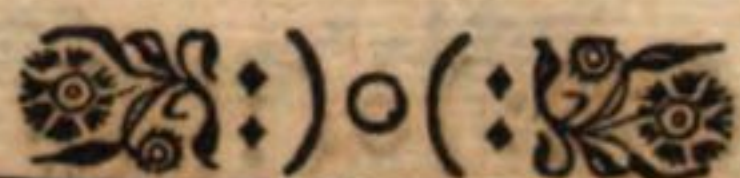
Omne forum, VELSERE, tuâ sub imagine vivat;
Templorumq; decus stes geniale tholis.
Ærea sed nequeam cum signa polire, meoq;
Pollice molliri læve recuset ebur:
Sed cum peniculo desperem animare colores,
Et vitam lapidum suppeditare choro:
Unum, quod superest, peragam, Velsere, rudiq;
Te tabulis carbone effigiabo meis.
Innumeris tabulis, quibus ipse deinde, Cupido
Postremæ imponat jura fidemq; manus.
Parva mora: unaquamq; dabit volitare per Orbem,
Quacumq; Oceani circulat humor humum.
Nec satis hoc: illas etiam linet unguine tali,
Quò pluviâ spernant despiciantq; faces;
Quò senio, quòq; invidia, ferroq; resistant;
Nec fures metuant, sacrilegâsve volas.
His placeam, VELSERE, tibi, si sedulus ausis;
Ingrati effugiam forsitan ipse notam.
Sin minus: at vel sic, mundo testabimur omni,
Nil in me officiis par meritisq; tuis.

II.

SI verum est, Erato, quod plurima fama susurrat;
Velserum involvit jam Libitina peplis:
Illeq; honos & amor terræ cœliq; pusillum
Sandapilæ fit onus, Persêphonesque rubor.
Ah! ah! si nostrum decus unum atq; unicum obivit.
Musa, animis opus est pectoribusq; novis:
Non ut ei inferiæ fiant gemitu ac singultu,
Pectus & invadas unguibus atque genas;
Non ut eum Oceano lacrimarum pallida inundes;
Et tua vel surdos vulneret Oda Deos.
Mons nihil heic Helicon; nihil heic Permessidis humor,
Musa, valet: Funus sic triviale colas.
Insolito de more mihi Velserus amicus,
Mortuus insolito more colendus erit.
Scilicet, ex animo si conjux se Inda marito
Jungere amat, præbens pectora viva rogis;
Tute etiam, eia, Erato conjungere viva sepulto:
Velseri tumulum læta lubensq; subi.
Omnis honos, decus omne tuum si venit ab illo,
Quid dubitas cum ipso viva vidensq; mori?
Viva vidensq; subi Velseri, Musa, sepulcrum,
Cum pare velle mori vitaq; luxq; nova est.

Vitaq;

*Vitaq; luxq; nova est, cui mors nequit ulla nocere:
Imò ipsam Mortem quæ dabit inde neci.*

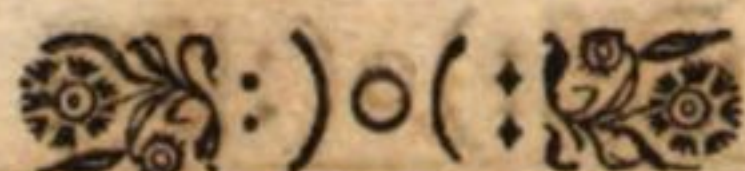
III.

V *Velsere Marce*, seu colis Deum insulas
Mensis celebres, ac capace amyftide,
Excludis omneis artuum molestias,
Quæ tot ab annis te arcuere somnio:
Sive incola axis gemmei recens, caput
Illustre magnis adderis Quiritibus;
Admitte iusta hæc facta Manibus tuis
Planctu insolenti, flebiliq; murmure.
Non ceu quietis gloriæque nos tuæ
Tantilla possit tangere invidentia.
Corde est adhuc tuus, tuusque pectore est,
Janus Gruterus: nec movere cum gradu
Integritatis ulla vel Mentis bonæ
Fortuna quibit; non si Olympi misceat
Ignes Stygis mari profundo, & ad chaos
Priscum reducat omne mundi hujus latus.
Virtus tua ingens parque ei eruditio
Nobis dolores atque luctus suscitât,
Crudos dolores atque luctus perpetes,
Velsere Marce, ob longulam hanc absentiam,
Quâ nos relinquis, orbitatis compotes,
Cæcis tenebris lucidisq; noctibus.
Doctrina quippe, quippe Virtus ut tua
Regale terris abstulit procul jubar,
Germaniæ Sol occidit simul tuæ;
Doctosque cunctos ac probos, heu destinât
Cæcis tenebris lucidisque noctibus.
Illosque major quò terat crux, heu dehinc
Germaniæ Sol nullus unquam erit tuæ:
Nullus tuæ unquam Sol erit Germaniæ.

IV.

E *Rgò jaces vili vix corporis umbra feretro,*
Velsere? at tecum lux quoq; nostra jacet,
Te duce, Germanas quâ ibam velut alpha per urbeis
Invidiâ major, major & exsilio.
Ah! ah! non ego nunc Hermæ talaria, Persei
Non ego nunc alas, curriculûmve Jovis;
Non ego nunc Veneris capiar considere bigâ,
Junonisve vehi, Delphicolæq; rotis.

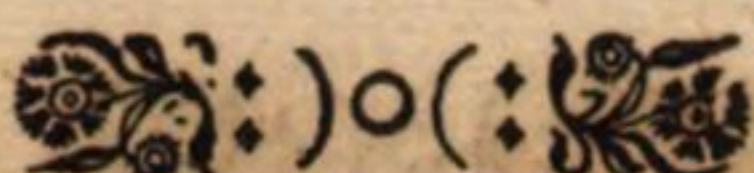

Plutonis piceo magis optem insistere curru
Cornipedeisq; manu Nox regere atra tuos:
Squallidus ut pectus mentemq; & pullus amictum,
Velseri Augustam sistar ad inferias.
Non ut ibi lessus, velinania murmura sudem,
Dum populos lassat praefica, voxq; tubæ:
Sed rapiam Velsere tuum celeri axe cadauer;
Suppeditante suas heic mihi Amore manus.
Magne Cupido, Cupido hominum impetrabile numen,
Æternæ quos fax nutrit Amicitia;
Velseri exuvias stat olenti excludere cippo,
Æris & medio dulce locare decus:
Dulce decus, curvo quod adorent poplite gentes,
Quotquot Sol oriens occiduusq; fovet.
Tu rege Ditis equos, tu lucis coge micanteis
Ore pati radios, purpureumq; diem.
Acolidūmq; ubi transieris pomaria fratrum,
Vis ubi fulminibus, vis ubi nulla nivi est;
Velsero exonera plaustrum curvamen, & ipsi
Inde suam, eia, animam, sitq; Cometa recens:
Stella, inquam, roseo fiat spectabilis ore;
Sed quæ nil tetricum crine minaxve ferat.
Tantum sub facie primâ aut meliore perennet,
Par bonitate Jovi Cyprigenæve, caput.
Usq; aded exemplar stet ut omni nobile mundo,
Quod reliquas fonteis non sinat esse faces.
Hædus & Arcturus mites reddantur ab illâ,
Sitq; salo Orion, sitq; solo æqua Canis.
Ipse gelu Saturnus, Ares ipse exuat æstum:
Cuncta Nape irroret, cuncta serenet Hyas.
Deniq; perpetuum toto Ver proferat Orbi.
Cui faveat semper Chloris, & alma Ceres:
Cui Pomona frequensq; frequensq; appareat Evan,
Paxq; oleæ festum cincta virore caput.
Fallor? an aspiceris micidum jam alto ære sidus?
Sive sit hoc, seu meme entheus error agit,
Praesidio Aënidum vives, Velsere, perennè,
Donec erit cælum, sidera donec erunt.
Quâq; patet Nereo tellus circumflua, tete
Posteritas duplici nomine sera canet.
Nam quis te melior jus dicere civibus, atque
Haud dominum, sed eis exhibuisse patrem?
Nam quis te melior Cyrrha penetrare recessus,
Et meditari undâ non nisi digna cedro?

Nam

*Nam quis te melior? Sed jam mihi deficit; & sic
Est quoq; vox meritis nulla sat ampla tuis,
O Vellere: es enim Oceanus decumanus honorum;
Virtutis littus nec reperire tuæ est.
Salve igitur, longeq; vale, vale ô unice noster,
Exemplumq; supra omne, Unio amicitiae.*

V.

ERgò jam succifus atrâ falce Fati funditûs,
Omniû domi forisq; vir jacet virtutiû?
Ergò jam *Vellerus* expers luminis Marcus sui est,
Unde tot docti probiq; foenerabant lumina?
Triste fatum! dira Parca! sic item cœli queas
Astra mille mille mille Sole in uno tollere:
Sic queas occidere uno Numina omnia in Jove.
Sic: sed actum, imò peractum est. Sol perit Germaniæ,
Unioque Europæ, & Orbis cæteri Carbunculus.
Excidit Moneta regno prole cum ter triplici.
Excidit: sed jam peractum est. Ergò Musa, quod tibi
Reliquum unum est, ante fatum triste; Manibus piis
Saltem amici luculenti, præbe te munem ac piam;
Præbe te piam atq; munem: idq; unum ubi peregeris.
Viva mortem obi vidensq; mortem obi viva ac videns.
Dulce commori illi amico est optimo atq; maximo,
Optimo illi maximoq; commori vita altera est.
Digna sed quæ munera ejus erues virtutibus?
Digna sed quæ munera ejus erues scientiis?
Digna sed quæ munera ejus erues adoreis?
Digna cuncta, indigna Marci sunt piis virtutibus.
Digna cuncta, indigna Marci sunt meris scientiis.
Digna cuncta, indigna Marci sunt ratis adoreis.
Ergò quid? quid ergò? parce Musa linguæ, os obsæra
Musa, nec vel syllabam ullam de palato proferas:
Sed comâ testata vulsâ, lacrimisq; luminum,
Sed genis testata scissis, lividoq; pectore,
Sed piis testata palmarum artuumq; flectibus,
Cordis intimum dolorem, mentis ac vulnus ferum.
Igne Velleri rogali viva jungere ac videns:
Viva eia vidensq; jungere osseo cadaveri.
Dum cinis fiatis ambo; sic sed, ut circumflua
Turba colligat, nequire te illud ore ullo eloqui,
Orbis hic cui exprimendo vix quit esse sat duplex.

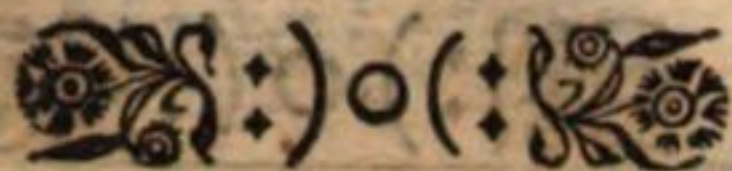
VI.

Digna si Velsere, dignis obvenirent; non brevi
 iam recondaris sepulcro, plebis unus ceu fores:
 Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex,
 Gemma crebrate, unioq; plurimus condat sinu
 Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.
 Et tamen sinumine ullo prædita est Virtus, suos
 Eruditioq; mystas non relinquit mortuos;
 Haud bibes, Velsere, Lethes pocula unquam, nec peplo
 Totus involvère Fati nigricante: sed velut
 Sidus ingens, sidus igne liberali lucidum,
 Orbe vives hoc & illo; sæculisq; pluribus
 Lingua docta, lingua nullo felle livida, haud minus
 Te celebrabit coletq;, quàm mare exit ac subit
 Lucifer, quàm solis æstus fervet, ac fervet gelu;
 Quàm si Ionice Dianæ creditum templo inclito,
 Candidi ac fulvi coloris te metallum multiplex
 Gemma crebrate unioq; conderet creber sinu
 Delicato, ô Gemma, ô ingens Unio Germaniæ.

VII.

Hoc ergò vili tegeris, Velsere, sepulchro,
 Europæ ille prius totius almus honor?
 Hoc, inquam, recubas tenui sub pondere saxi,
 Qui tot eras Divum vivus in ante domus?
 Ah! Parcarum expers debebas vivere: vel si
 Cuncta suo tandem Mors fera falce metit;
 Debebas saltem Pylii superare senectam,
 Cumæasq; dies vincere vatis anus.
 Imò debebas potius, post secula volucris
 Assyriæ, è proprio te reparare rogo:
 Phoenicemq; Orbi renovatum reddere, sicut
 Orbis eras Phoenix totius ante vetus.
 Id quamquam tibi vis Fati, Velsere, negavit;
 Arbitrii ipsius non tamen omnis eris:
 Sed tua te Virtus, tua te Doctrina per æthram
 Remigio semper perpetuante vehet.
 Te Virtus Doctrinaq; ovariantibus efferet alis,
 Quaq; oritur Titan æquore, quaq; cadit.
 Quamq; diu Virtus vivet Doctrinaq;, Phoenix
 Per latus omne orbis hujus & hujus eris.

VIII.

Dum Mors dolet Livorq; Vellere suis
Virtutibusq; atque eruditionibus
Illuminare Teutonum fuliginem
Caliginosam, hic Sortis immisit feræ
Altas procellas, illa Morbum, cui foret
Impar mederi dextera Æsculapii.
Oppugnat ergo, ecce, hic & illa viribus
Unum artibusq;, nec quietis quidpiam
Noctu diûve largiuntur; hinc duo
Unum opprimunt, nec opprimunt: nullam enthea
De mente dum ejus exprimunt victoriam,
Virtutibusq; atque eruditionibus.
Nunc, ut prius, sue præest Germaniæ.
Tantum trophæum spiritus de ergastulo
Macro excitatur, ipse nam alite impetu
Se luminosis floribus cœli intulit,
Pulcrumq; paret lacteâ Sidus viâ.
Io, io, triumphas morte de ipsa, de ipso ovas
Livore Marce, hoc Osculanum prælium est.
Livore Major, Morte major jam es: quia
Persona non obivit, ast infirmitas:
Promotus es, Vellere, fato, haud perditus.

IX.

Cui festâ genito Majestas Junoq; luce
Explicuit gremii molle calentis ebur.
Cui dedit infanti Pallas cunabula, mammam
Cui Themis exhibuit, Mnemosydumq; parens.
Cui puero ambrosiam almus Honos, Astræaq; nectar,
Oscula sed tetulit millia mille Lepos.
Cui Cytherea adolescenti Parnasia pandit
Antra, cui Bacchus Bellerophontis aquas.
Cui Phœbus, cui Musa viro ter terna perennis
Adfuit, Atlantis coeliferiq; nepos;
Hoc canus nondum abriperis, Vellere, sepulcro.
Gloria nempe Orbis heic jacet ante diem.

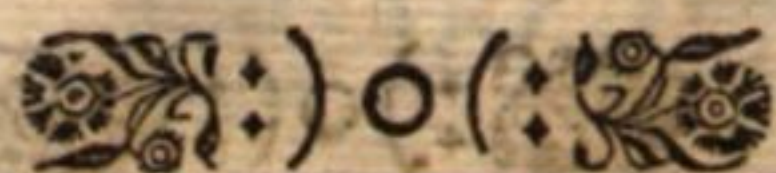
X.

Ossa Vellere tuetur perpusillum vasculum;
Vasculum tamen vocari perpusillum si queat.
Quod Deos decem, decemq; continet sinu Deas.
Quippe Suada, Gratiæq; quippe Comus & Focus,

***

Et

*Et Lepos Honorq̃, nec non cum Pudore Delius.
Quippe Confus ac Moneta, cumq̃ filiâ Themis,
Et Minerva cum Cupidine, & Venus cum Atlantio,
Ossibus se miscuere principis nutritii.
Vasculum ergo perpusillum nominari si nequit
Quod Deos decem, decemq̃, continet sinu Deas;
Ossa Velseri tuetur multiplex mundi orbita;
Ossa Velseri tuetur celitum fulgens domus.
O novum fatum Orbis! Orbis ô novum miraculum!
„Urna parva, grande cœlum est: grande cœlum, urna est
brevis.*

XI.

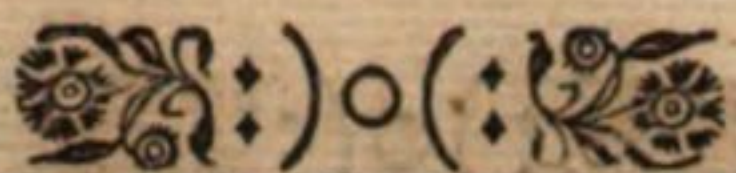
Cuncta sunt repleta fraude, plena cuncta sunt dolo;
Eque terra ad alta cœli Candor ac Fides abiit.
Nemini id fas est negare: sed tamen si qua est Fides,
Si quis est Candor superstes nostro in orbe, orbe impio
Prorsus ac vano, resedit corde utrumq; adhuc tuo,
Marce, Velsere: hunc & illam mille epistolis mihi
Indicasti luculenter, per recursus bis decem
Solis atque Lunæ ovanteis: ô cor, ô mens, ô jecur
Clarius quovis cristallo, clarius carbunculo!
O manus, ô dexteram, ô os igne magno fervidum
Multi Amoris, multi Honoris! ergo quid queam minùs,
Quam tibi modo vicissim me exhibere mortuo,
Ipse qualem te exhibebas vivus? haud is solum amor
Est habendus igne forti qui benignius micat
Quamdiu in vitâ est amicus, & perit cum mortuo.
Is mage est amor vocandus, qui faces quoque exserit
Præpotentes, cùm cadaver factus est compar, nihil
Ætheri debens & astris. Candor, inquit, ac Fides
Vera adhuc vivit valetq; post suprema funera.
Ergo quid tibi ipse quaeso, quid tibi ipse debeo?
Imò quid non debeo ipse, *Marce*, Manibus tuis;
Qui me amore, qui me honore prosecutus maximo es,
Per decem decemque messes? cuncta certè debeo,
Quæ potest debere amicus, quæque amicus non potest.
Cuncta debeo: at grave unde nomen hoc solvam
tibi?

Solvere id nullâ profectò est parte: non si defluat
Jura sub mea unda Hidaspis aurea, ac liquor Tagi
Fulgidi: non si uniones atque gemmas ingerat
Aequoris sui universas terriquaatrix Thetis.

***

Ah

Ah quid, ah *Velsere*, dignum sit tuis amoribus?
 Ah quid, ah *Velsere*, dignum sit tuis honoribus?
 Vix sit iis sat unda, vix sit æthra, vix sat sit solum,
 Vix polus, poliq; Divi, vix sit universitas.

JANUS GRUTERUS, J.C. Antverp.
jure meritoq; Viro incomparabili dedica-
vit L. M.

MARCE VELSERE,

TE fortem, pium, beatum Cœlo receptum si lugeamus, nefas:
 At publica damna, publicam jacturam nisi lugeamus, quan-
 tum nefas?

Tibi Religio, cui tu patronus, pietas, cui tu vindex, studium Boni
 & Aequi, cui tu assertor nuper fueras, certatim funus
 ducunt.

Dicunt tuas laudes, uno ore, Modestia, Candor, Ingenuitas.

Tibi patria effusis comis demisso vultu lacrumabunda præfert
 clavum solutum, fasces inversos.

Ponit eadem tibi titulos amoris & Caritatis supra omnia exempla,

Titulos lætissimi Civis, qui patrem induerat:

Titulos optimi Patris, qui Dominum exuerat:

Merito Merito

Te Germania sidus suum sibi extinctum:

Te Italia alumnum suum sibi ereptum justissimis fletibus conque-
 runtur:

Subeunt feretrum tuum Fama per te constantior,

Honos per te illustrior,

Virtus per te nobilior,

Gloria per te solidior.

Te illæ tibi congenitæ, illæ tibi coalitæ solertia & elegantia florem
 ingeniorum, Suadæ medullam, fastigium literarum fuisse,
 notis perpetuò mansuris conditorio inscribunt.

Ah nimis ex vero illud fuisse!

Fuisti enim, & tecum unâ fuerunt, Deliciæ, Lepores, Veneres
 sobriæ & castæ eruditionis, vis doctrinæ, pondus sapientiæ,
 quæ tu aliò migrans tecum extulisti omnia.

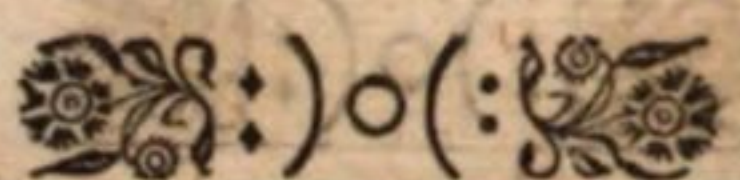
Heu perniciem! Heu cladem!

Heu nos in tuâ felicitate infelices!

Studia laudata, artes ingenuæ, Thesauri eloquii, & mentis æter-
 num abiistis; Philologia, Musæ, Charites, æternum per-
 iistis.

LAURENTIUS PIGNORIUS, Patrono
 & amico optimo, inferias calamo solvebat
 XVI. Kal. Aug. M.DC. XIV, Patavii Euga-
 neorum.

Excerpta è Sylva D. BENEDICTI SOSSAGI Insubris.

ECce Palatinas doctis probat auribus arces
Velserus, quo jam pridem Germanica tellus
Attollit coelo foelix caput, atque minorem
Italiam tanto despectat Rhenus alumno,
Sublatisq; fremens perfundit cornibus Urbes.

- - Nemorum *Feronia* præsces
Et syncera Pales, Sylvanusq; arbiter Umbræ
Obstupeant tecum, & latè mirentur amica
Robora secta manu, libabunt oscula Nymphæ
Arboribus cæsis, tua totq; illustria facta
Sæpè legent oculis, & mecum ad sydera tollent,
Velserum passim resonare per avia discent
Insubrum montes, *Velserum* sylva loquetur.
Velserum fluvii, rupes, vaga nubila clament.

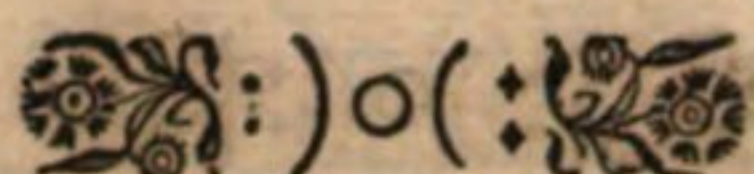
Intereà me nulla tui lux arguet unquam
Immemorem: priùs æstivis immugiet Austris
Caucasus, ante premet Libyæ deserta Boötes.
O quando niveam roseis Titonia lucem
Maturabit equis, notos qua denique vultus
Hauriam, & intenta possim bibere aure loquentem.
Non lateri patiar divelli, non tua nostro
Pectore labetur facies, sed mente sub alta
Hærebit penitùs longo indelebilis ævo.
Si verò ante tuos conspectus nescia flecti
Mors immaturo rumpet mihi funere vitam;
Ilicet hæc anima abruptis compagibus ad te
Emicet, & propiùs divina tuebitur ora:
Durabit gelida tecum irrequieta sub Arcto.

Ejusdem.

- - - Ah vos abscindite saltem
Aërii Montes, quibus insedère potentes
Vindelici, saltem nostras descendite in oras,
Et veterem mutate situm, confinia saltem
Jungite, & Insubriæ *Velserum* immittite terræ
Vindelicis mixtos Insubres. Utraque tellus
Una sit, atque Lyco fraternas misceat undas
Abdua, gurgitibus fociis duo flumina curret.
O quoties oculorum aciem convertere ad oras
Arctoas juvat, & Borealia sydera visu
Dulce sequi, quamvis spaciofo tramite coeli
Caligent oculi, vincantur & aëre longo.

Oppositos

Oppositos quoties immani vertice montes
 Adversos humeros, laterumq; opponere molem
 Indolui, charasq; oculis avertere terras,
 Quin etiam studio tete, *Velsere*, tuendi
 Mente pererratos compellor discere mundos,
 Quos manus exiguo pictoris claudere gyro
 Ausa fuit, pictasq; animare coloribus Urbes.
 Inter tot populos, inter tot regna, tot Urbes
 Tu tantum, *Velsere*, lates, nec te mihi saltem
 Crudeles referunt tabulæ, nec pictor adumbrat.
 Proximus hærerem lateri, propiusq; tuerer
 Ut te Vindelici Proceres, utq; ambiat omni
 Prole Lycus, denso stipet Germania coetu,
 Et circumseptum trabeis *Augusta* coronet.
 Ut ponas Leges populis, culpasq; serenâ
 Fronte domes, nec sydereos vis ignea vultus
 Asperet, aut oculis tranquillos turbet honores.
 Non auri malefana fames, non gratia flectat
 Ignaros animos, & nescia pectora lucri.
 Ut Tu Tartareas pestes detruferis Orco
 Luxum, fraudesq; & maculosum carcere cæco
 Clauseris omne nefas, veteres revocaveris artes,
 Et niveos mores invexeris, ut tibi crebros
 Ingeminant plausus cives, collesq; remittant,
 Forfan & hæc audax æquarem facta canendo, &c.

Idem.

Adspires mihi tu, *Velsere*, perennibus auris:
 Aurum quippe tui nominis aura dabit.
 Ergò fove patriis Phoebeas artibus arteis:
 Inde tui me me sanguinis esse probem.

Atque hæc quidem cl. Io. C. VII. superstite adhuc VEL-
 SERO à SOSSAGO scripta, quæ his adnectere visum

CL. V.

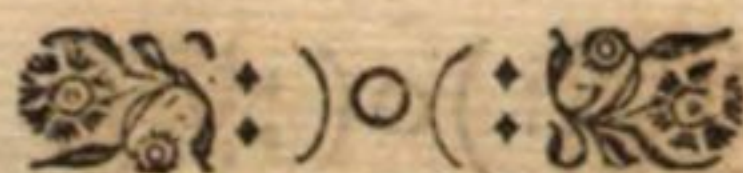
GEORGIO REMO JCto.
 Consiliario Norico.

Quid REME, ô columen DICES, REME ô NORIACI Conse Syne- drii, Cordis dimidium mei, Et rebus dubiis cognite plurimum, Et latis quoq; plurimum: Quid desiderii vulnera reficis	Obducta heu leviter modo? Sicne unguem tenero figis in ulcere, An visus meus est dolor Tracto jam fieri tempore languidus, Et, ceu sat lacrymis datum VELSERO fuerit, carmina postu- las?

*** 3

Qua

<i>Qua laudes meritas viri</i>	<i>Lessumq; & lacrymas, cordolium</i>
<i>Virtutum & solidum commemorent</i>	<i>Nobis liquit & omnibus (merum</i>
<i>Non, non: quin dolor acrius (decus.</i>	<i>Virtutem pretiis qui reputant suis.</i>
<i>Scindit cottidiè pectoris intima:</i>	<i>Qui dona ingenii stupent</i>
<i>Ægrâ sollicitudine</i>	<i>Velsere Patriæ luminis & Patris.</i>
<i>Semper cura iecur dilacerat recens.</i>	<i>Incassum at queruli diu</i>
<i>Non flenda hæc brevibus viri</i>	<i>Sublatum ex oculis quarimus heu</i>
<i>Iactura est lacrymis, qui propius</i>	<i>Nec si visceribus dolor (virum!</i>
<i>suo</i>	<i>Tandem desineret, mæstitia dies</i>
<i>Contingens animo DEUM, il-</i>	<i>Si pausam faciat, tamen</i>
<i>lustravit Patriam mentis acumine,</i>	<i>Sudores hominis carmine didere</i>
<i>Et scriptis Patriæ decus.</i>	<i>Non est ingenii mei,</i>
<i>Quæ terrâ egregiè gesserit aut</i>	<i>Nec Musæ hic operam ludere me fe-</i>
<i>Pacem & pralia dicere (mari;</i>	<i>GRUTERUS faciat meus, (rant.</i>
<i>Ausus Vindelicum, Bojici item soli.</i>	<i>Pater Pieridum, frater Apollinis:</i>
<i>Doctorem Pater unicus,</i>	<i>Aut REMUS faciat meus.</i>
<i>Phæbus Pieridum, qui & Charitum</i>	<i>Cujus stat niveo vertice laurea,</i>
<i>Pondus corporis exsuit, (fuit.</i>	<i>Pulchrum munus Apollinis,</i>
<i>Liber remigio vectus in athera</i>	<i>Qui fasceis etiam subdidit huic suos.</i>
<i>Dia mentis & ingeni,</i>	<i>Semones mihi seculi</i>
<i>Quæ per sideream lacteus enitet</i>	<i>Suspexisse datum est altius, haud lo-</i>
<i>Noctu circulus orbitam;</i>	<i>qui.</i>
<i>Ipsus sideribus nunc magis omnibus</i>	<i>Sic salve ô columen DICES</i>
<i>Sidus conspicuum nitet</i>	<i>REME, ô Noriaci Conse Synedrii.</i>
<i>Divum concilio redditus, atque ibi</i>	<i>Cordis dimidium mei,</i>
<i>Nectar perpetuum bibit</i>	<i>Et rebus dubiis cognite plurimum,</i>
<i>Et ver perpetuum cum superis agit.</i>	<i>Et letis quoque plurimum,</i>
<i>At desiderium sui</i>	<i>Et recte valeas usque tibi ac mihi.</i>

MICHAEL PICCARTUS FRANC.

Aliud.

AUGUSTÆ, fateor, vix quicquam augustius urbe est,
 Quæ sic Vindelicos inter honora micat,
 Lucidulos inter pictæ noctis ocellos
 Ceu Phœbes pleno lumine fulget honos,
 Utque alto feriens Urbs Norica vertice cœlum,
 Teutonicis latè splendet & ipsa plagis.
 Sed tamen Augustæ fors moenia destruet olim,
 Cui sensim cedunt omnia, tempus edax.
 At quæ, MARCE, tibi victuris condita chartis
 AUGUSTA, haut ullâ est interitura die.
 Jure igitur totum volitat tua fama per Orbem,
 O patriæ columen grande decusq; tuæ!
 Jure tuos celebrat manes nunc doctior Orbis
 Post cineresq; viget gloria, vivit honos.

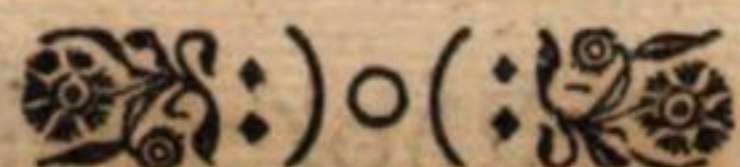
Michaël Virdungus f.

Aliud.

AUGUSTÆ, venerande decus, VELSERE, senati,
 Cui Sophiæ dulci lingua madet latice.
 Quæ tibi se insinuat nunc Mors, & te invida terris
 Surripit & gestit jungere Cœlitibus;
 Ut Sophiæ Themidosq; piæ responsa potessis
 Tradere Cœlitibus, maxima cura Jovis?

O respon-

O responsa tua! Scripta ô dignissima Cedro!

O docta! hausta puto Mercurii è cerebro.

Hæce vehunt niveis nomen tuum ad astra caballis;

Terræ recinunt omnibus inq; plagis:

O salve, VELSERE, ter inclute MARCE, valeq;!

O tellus mollis contegat ossa tua.

Georg. Mundius, Francus.

ALIUD.

Virtuti debentur eburneus axis, & albi
Equi, atq; honos triumph.

VELSERO non Vindelicum mihi doctior alter,
Fors nec cluebit olim.

Marcus ἀμιμήτω calamo, si nostis, Amici,
Civesq; quotquot estis,

Vindelicas ivit res sedulus illustratum;

(ATE calumniatrix

Quicquid garriat, aut obganniat, oblatretvè:)

Præcone non egebit

URBS alio Patria. Hoc meritorum plus satis exstat.

Opus perenne durat.

Cetera prætereo diis memoranda Poëtis,

QUÆ posteris sacra vit.

MANIBUS ergò piis solvamus iusta, favillæ

Terram levem adprecari.

Sedibus ætheriis immixtus, MARCE, quiescas,

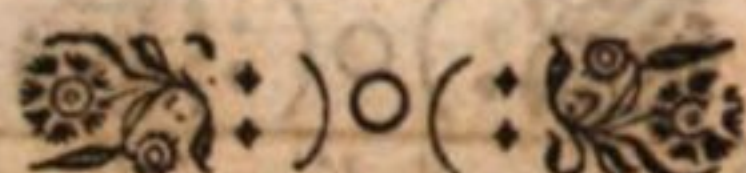
HAVE, VALE: vale ævum.

Hoc quicquid est metrorum, TIBI, Historicorum Principi
& Patri, MARCE VELSERE, patriæ fidus illustre, adeoq; orbis eru-
ditioris decus immortale, ob reconditam admirandamq; doctrinam,
quam Justus Lipsius, ocellus Europæ, M. Freherus, Scip. Gentilis,
Andr. Schottus, I. Douza, F. I. Gruterus, L. Pignorius, alii sexcen-
ti, totusq; τῶν ἀντισταυμένων Senatus in Cælum laudibus evexere,
quam divinis ingenii monumentis prodidisti, cui paria nemo ci-
vium fecit: anne faciet quisquam? ambigo: TIBI, inquam, VEL-
SERE næ MAGNE,

ΣΥΜΠΟΛΙΤΗΣ, καὶ φίλη παλαι κεφαλὴ,

Tuus eheu GEORGIUS REMUS; LUB. MER. ac mœstiss. af-
fectu puro cano pectore posuit, dum Cives, exteri, amici ve po-
tiora - pretiosiora parent; QUID? Te Pario marmore ærevè
Corinthio sistant. VIVET, VIVET tua fama, honos, nomen
tuum, VELSERE, seros ad Posteris, dum Bonæ Litteræ erunt,
dum Historia vivet, dum Gratiæ cum Musis & Apolline doctos
complectentur viros: dum AUGUSTAM VINDEL. rapidus ille Ly-
cus alluet, & in ISTRUM fluviorum maximum, exonerabit,
Alpesq;

Alpesq; nivibus canescent. Sed molestus ne sim; eternum vale: vale eternum.

VIVITUR INGENIO:

Huic stat sine morte decus.

Elogia Justi Lipsii, Freheri, Douze & aliorum, quibus exornantur Velsorum vivum, passim in omnium manibus versantur; Petas (qui vales & si libido,) ex Epistolis Lipsianis, Carminib. Douzanis, &c.

Cenotaphium Velseri.

Prore pauca loquar: jacet hâc VELSERUS in urnâ;
Astræa, Charitum, Mnemosynesq; jubar.
Vir; quo nec quis erat, nec erit, (sit gratia dictis!)
Consiliis melior, moribus, arte, stilo.

Chr. Hœfflichius P. L. facieb. Norimb.

CATALOGUS LIBRORUM,

Quos partim M. VELSERUS edidit; partim edendos procuravit novos; aut veteres politiores, emendatioresq; dum contulit Symbolam, Editiones ope consilioq; juvit, auctoritate, auspiciisq; suis prodire jussit, voluitq;.

Rerum Augustanarum Commentarii, Venetiis & Francofurti editi.

Annales Bojorum, Augustæ excusi.

Opus inscriptionum Vetustarum, à Jano Grutero collatum,

Annæ Comnenæ Historia Græca: &

Procopius, Græcè, operâ D. Hœschelii:

Itemque Hieroglyphica Horapollinis: ejusdem studio.

Demosthenis & Aristotelis Paralleli, And. Schotti opus.

Tabula Itineraria antiqua ex Bibliotheca Peutingerana.

Publii Optatiani Porphyrii Panegyricus Constantino Magno dictus.

Rabani Mauri Opus singulare.

Historia Apollonii Tyrii.

Historia Eugippii de S. Severino Noricor. Apostolo.

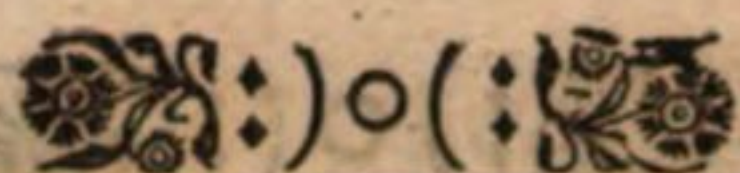
Vita D. Ulrici,

Conversio & passio S. S. Martyrum, Afræ, Hilariæ, Dignæ, Eunomiæ, Eutropiæ, cum Commentario M. Velseri. Venet. 1591. apud Aldum.

Photius, Græcè & Latine, Operâ Hœschelii & Andr. Schotti, Augustæ editus.

Synopsis

Synopsis Conciliorum VII, œcumenicorum, è Bibliotheca Aug.
Græcè.

Gennadius Scholaris, Patriarcha Constantinop. de Prædestina-
tione, Græcè.

Vita Antonii Eremitæ, à D. Athanasio scripta, Græcè, Latineq;
Adriani Isagoge S. literarum, Græcè, Augustæ V.

Phrynichi Epitome dictionum Atticarum, cum Notis.

Philonis opuscula prius ἀνέκδοτα, è Bibliothecâ Aug. & Andr.
Schotti.

Siracides è m. f. cod. Augustano.

Jambi Naz. ἑποὶ παχυμερείς, & alia ejus poëmata.

Geographica opuscula Marciani Heracleotæ, Scylacis Caryan-
denſis, Dicæarchi Messenii, Isidori Characeni, &c. Græcè.
Augustæ.

Appiani Illyrica, è Cod. Aug. Græcè, quorum antea non nisi ex-
tabat fragm.

Eclogæ legationum Dexippi, Eunapii, Petri Patricii, Prisci So-
phistæ, Malchi Philadelphienſis Menandri Protectoris,
Græcè.

Alia plura Græcorum Patrum: imprimis Gr. Nazianz. Nyſſe-
ni, Basil. M. Jo. Chryſ. & Homiliæ non pauca.

Laurentii Pignorii de Servis.

Ceterum natus est M. Velserus Salutis anno clc Io LIIX. XII.
KL. Quinctil.

Idem denatus Gratia anno, clc Io CXIV. IX. KL. Quin.

*Icona Velseri non exhibemus: quod se neq. fingi neq. pingi unquam
passus sit: sed ex animi dotibus se æstimari, & scriptis cedro li-
ni dignis de se judicare mortales voluerit. Fallax est calum
glyptarum pictorumq. peniculus: fit, ut Thersites pro Nereo
sæpe numero venditetur, pro Helenâ non rarer Hecuba
obtrudatur. Evolve Rer. Commentarios Vindelici. evolve
VELSERI Boica, quantus vir fuerit, perspicias: neque scru-
pulosius (aut fallor) de fronte, oreq. toto, quo fuit libera-
lissimo compositoq. vultu Velserus, inquires. Sedentur alii
hoc ad immortalitatem nominis compendium fragile ac lubri-
cum. Quin capita vilia sibi viam sternunt hodie ad famam,
Apellis aut Lysippi opera: non hoc cordi aut volupè fuit no-
stro Semoni, qui eruditionis suæ remigio astra petivit: cu-
jus virtutes fama loquetur anus: ringatur, rumpatur in-
vidia: SED, Tu LIVOR, post fata quiesce: quiesce, & rum-
pere. Expliciunt iusta.*

CENSURA.

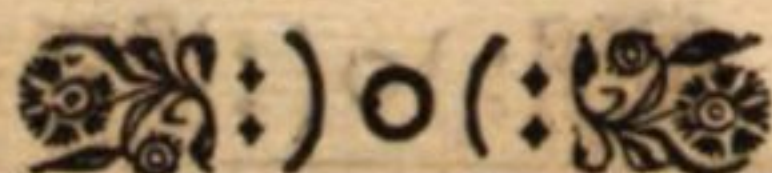
*Carmina hæc exequialia cedro, nec dum typis plumbeis digna, nî
publici juris fiant, Remp. litterariâ detrimenti quid capere censeat.*

M. MELCH. RINDERUS, Norimb.

****

ELO.

ELOGIA
VELSERIANA
VIRORUM ILLUSTRUM.

JUSTUS LIPSIUS.

In Musis
Errant, pag.
54. & 55.

MARCE, dispeream, nisi inter omnes
Quos amo, te ego amo : idque jure sive
Virtutem videam tuam, aut amorem.

Virtus, Solis ad instar : illa lucet :

Nec tuæ modò Ratiæ, sed omni,

Quàm lata est, Alemanniæ, & propinquæ

Galliæ, Italiæque Iberiæque.

Addamne ipsam Asiam ? addere hanc quoq; ausim.

Et splendor tuus ora inhospitalis

Ponti percutit, ipsaq; urbs Byzantis

Te novit simul & colit merentem.

Quid jam porrò ego debeo ? qui amorem

Tam largum mihi candidumque defers.

Certè debeo, quod nec ulla lingua,

Quod nec concipere ipsa mens potissit.

Ergò me tibi sisto mancipandum :

Et habe tibi, quidquid est, eritque

JUSTUS LIPSIUS, hoc ab ævo in ævum :

TOBIÆ SCULTETI I. C. ac CONS. CÆS. PARODIA.

VIX Roma tantis sospes ab ignibus

Sibi ipsa credit : tam lepidè omnia

Redegit in priscos decores

Verus hic Italiæ ruentis

Assertor : etsi Scaliger hinc suam

Fert jure partem ; nec minus incluta

Debetur, ob jus auspicale

VELSERIO capiti Corona.

ANTONIUS MAUCLERQUIUS.

AC Janus Quadrifrons esse, gemente vel

Ter tristi invidia : præcipuè decus,

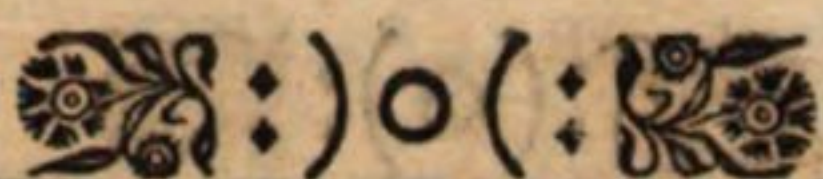
Sustentante tuum grande *Duumviri*

Illis Cecropidum ac Romulidum rei :

Planè Scaliger hinc dum juvat, hinc suis

VELSE-

VELSERUS studiis, auspicio pari;
Theseus unus adest, alter & Hercules.
Quos dum cogito; non amplius istius
Molem ingentem operis, comparo Sæculi
Miraculis veteris septem: id Olympicum
Sed coelum potius dixero: quia id est
Coelo Coelum etiam majus Olympico,
Quod tanti ille *Duplex* æstimii putas
Atlas, ut humeris sustineat suis.

CUNR. RITTERSHUSIUS,

De

OBITU FULVII URSINI ROMANI,

Ad

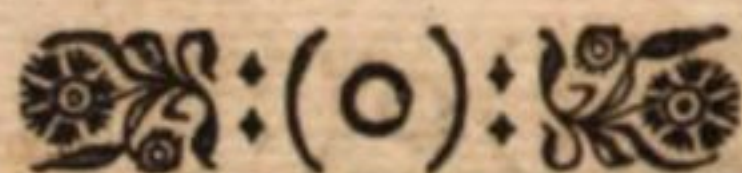
ILLUSTR. MARCUM VELSERUM REIPUBL.
AUGUST. II. VIRUM.

TE quoq;, quem impositū fulgenti Gloria curru
Pieridum haud vulgò per loca nota rapit,
Augustā, VELSERE, nihil quo Augustius Urbe
Jurat se Aōnidum nosse loquive Chorus,
Vidimus humenti tergentem lumina dextra,
Dum desiderio carperis icte pio,
Suspirasque tuos luctu deperditus ignes,
Et bona, quæ pariter commoda Mors rapuit:
Ità bona, præ quibus ignores Jovis altitonantis
Nectareos latices Ambrosiasque dapes.
Vivebat quippè ille tibi notissimus, & tu
Pendeabas veris, hæc bona ponderibus.
At nunc parce oculis tandem, VELSERE, fugato
Et gemitu pectus solve age lætitiā.
Hem, luctum qui mutet adest in gaudia, præstetq;
Ubertim Ursini funere damna data.
Gruterus, cujus cata mens opus arduum & ingens
Molitat, à tenebris vindicat atque situ.

IDEM POST PAULO:

Q Uod facis, huic, VELSERE, operiq; viroq;
faveto,
Præbet cui liquidum & *Scaliger* auspiciū.
Sint modo Patroni studiis, artesque vigeant:
Ursinosque etiam Teutonis ora dabit.

IDEM

In Elegia, pro Criticis Operibus Gasp. Schoppii :

Sive tua, VELSERE, Augustæ qui Pater Urbis,
Consul consiliis hanc regis usque bonis:
Qui tam multa tenes antiqua, sepulta, vetusta,
Ut stupeat meritò, qui tua scripta legat:
Annales Patriæ clara qui in luce locasti,
Optime Bojaricæ conditor Historiæ.
(Verùm ego quò laudū feror abripientibus undis,
Quæ condignè aliud dicere tempus erit.)

JOHANNES MEURSIUS.

Jupiter æternam Veneri promiserat Urbem,
Coeperat ille tamen penè carere fide.
Nam miserè collapso, suâque sepulta ruinâ
Nunquam posse caput tollere visa fuit.
Quæq; tot attulerant extremam gentibus horam,
Fata timebantur conteritura semel.
Et meritò, si non aut enthea Scaligeri vis,
Labentem prompta sustinuisset ope.
Aut tua per feros pietas memoranda nepotes
Maxima Vindelici gloria MARCE soli.
Aut etiam flagrans sollertis cura Gruteri,
Quem tenero eduxit Calliopæa sinu.

PETRUS SCRIVERIUS.

Reliquiæ superant: sed quas quoq; tollere Tempus
In barathrumq; Ignes, vel dare Bella queant:
Ni vetet antiqui reparator Scaliger ævi,
VELSERUSQUE atavis nō minor ipse suis.

HUGO GROTIUS.

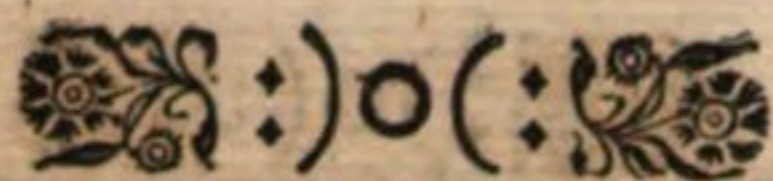
AT tu, supremum *Stirpis Antiquæ* jubar
Alumne Coeli, *Cesaris Magni* genus,
Qui das vetusta post-futuris secula
Bataviæque gentis Eoæ tonos,
Polumque terris, teque nobis, dum licet
Succurre Mundi *Scaliger* damno. Tuum
Te Tempus audit. Te decet Lustris dare
Leges, & annis. Ille felici manu
Ferventis *Ævi* raptus ex *Incendio*
Thesaurus, Orbis naufragi lectæ tuâ

Quæ pro-
deunt au-
spiciis SCA-
LIGERI &
VELSERI.

IDEM

Dextra

Dextrâ Tabellæ , parq; VELSERI labos
Perosa dudum claustra privati Laris
Ibunt in auras , Regna ne posthac ferant
Nocturna, seq; mancipabunt publico, &c.

JANUS GRUTERUS.

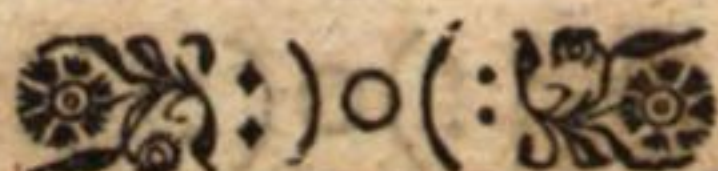
In novam Photii editionem Augustanam.

Hoeschelii gemino nam persuasere Patrono,
Æquoris Hoeschelium per vaga terga sequi.
VELSERO residere datur Cythereide concha,
Non modo uti conto tentet iniqua vadum;
Vocis at & sudæ dia dulcedine , cete,
Neptuniq; feras non sinat esse feras.

Tandem Is longissimam elegiam suam his ob-
signavit versiculis :

Te te præcipuè celebret, VELSERE Duumvir,
O Patriæ jam non unio vere tuæ,
Totius ast Orbis quacunque vigentibus alis
Enceladi & Cœi regnat opima soror.
Non quod avis proavisq; potens, & divite censu,
Non fratrum niteas quod potiore choro;
Sed mage, quod colis ingenuas insigniter artes,
Hujus supra ævi præteritiq; Viros;
Sed mage, quod legis Historias genus omne vetustas
Quasq; tulit Latium, Græcia quasq; tulit:
Sed mage, quod columen vaturn culmenq; vocari
Non pudet, id titulis sed titulum esse putas.
Macte animis, MARCE ô istis VELSERE per Orbem,
Ob quos es Phoenix Ordinis une tui.
Sintq; alibi sanè, qui vena sanguinis alta;
Sint auri certent qui potiore modo.
Sint, qui præcellant numero graviore clientum
Atque aliis, quorum sors mera habetur hera;
Dummodo tu præeas doctrinæ fulgure cundos,
Ingeniique palam luce perenne premas,
Qualiter aut rosa flos urticæ ignobile germen,
Qualiter aut adamas turpia frusta molæ.
Hæc verè tua sint, tua sint hæc, Fortunarum,
VELSERE, unde nihil arroget ulla sibi:
Unde nihil laudis communicet ille veliste,
Unde nihil possit demere & ipsa dies.
Non si Mulciber Oceanusq; eat omnis in unum,
Mavortisq; instet hinc furor, inde Jovis.

JAC. BIDERMANUS è S. J.

Lib. III. Epigr. XXXVI.

MARCI VELSERI

eruditissimæ epistolæ :

PYrrhus Erythreo quoties digitum induit auro,
Vidit in aspecta totum Heliconæ manu :
Parvus enim palæ in gremio lucebat Achates,
Phidiacus poterat quem secuisse labor.
Non eguit sectore lapis , natura sed illo
In lapide est cælo doctius usa suo.
Namq; ibi gemmatas Heliconia turba sub umbras
Propria cognatis abdidit ora notis.
Musculus in bacca Phœbus requievit eadem,
Facundoq; suum pectine mulsit ebur.
Hæc Pyrrhi non pala mihi, sed fabula visa est ;
Fabula jam tandem desiit esse mihi.
Nam tu, MARCE, doces hodieq; hanc vivere gemmam :
Signat enim chartas annulus ille tuas.

BENEDICTUS SOCIAGUS,
DOCTOR COLL. AMBROS.

AD

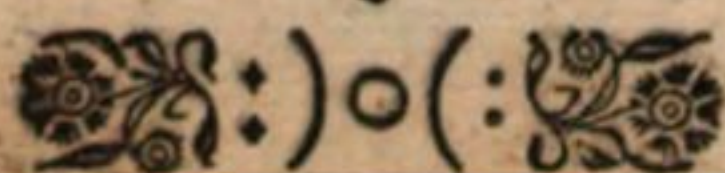
MARCUM VELSERUM.

Jusserat intonsi genitor me devia Pindi,
Inq; salutatas deseruisse Deas.
Quis tibi nate furor primævum absumere florem,
Dixerat, & cantu continuare dies;
Ab ego si possem tali pubescere vultu,
Gorgoneo valeat potus ab amne liquor.
At juvet assiduis legum impallescere chartis,
At juvet in medio dicere jura foro.
Tu mihi VELSERI doctos irrepere saltus
Auctor, & Aonio mergere fonte sitim.
Ergo fove patriis Phœbeas artibus artes,
Mi fuerit certè mens tua mente Patris.

Libr. Epi-
gramm.
pag. 171.
Mediol.
An. 1616.

ANT.

ANT. QUÆRENGUS,

ad Vitam

Joh. Vincentii Pinelli, Patricii Genuensis,

Auctore Paulo Gualdo, Patricio Vicentino scriptam,
curaque ac beneficio *M. Velferi* Aug. Vind. editam.

Gloria Germanæ gentis Te *VELSERUS* heros,
ante alios per docta Virum
agmina dimittat celebrans: illo auspice tutam
ad Gades, ad Bactra viam
carpe volans, famæq; diu te crede vocanti, &c.

PHILIPPUS MENZELIUS P. L.

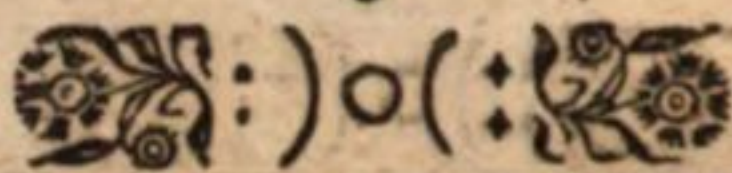
Medicinæ Doctor & Professor Ordinarius Acad. Ingolstadiensis,
in Carmine ad *Jac. Gretseri S. J.* tomum secundum
de S. Cruce.

----- tum Vindelicorum

Nobilis illa Augusta, potens opibusque virisque,
Et pacis studiis, & recti insignis amore,
Marce tuum, Velsere, solum natale, tuæque
Patritio quæ confurgit de sanguine gentis.
Salve, Marce, Decus Patriæ, virtutis ocelle,
Doctrinæ columen, Graji Latiique lepôris
Candide flos, lux Historiæ clarissima Bojæ.
Cui pietas ignota tua est? cui pectoris ardor
In Musas? strepitu licet obturbante forensi,
Hinc atque hinc curis, ad commoda publica natus,
Nocturnis agitare frequens: agitare diurnis.
Multa tibi debent, Musarum sacra ferentes,
Ob meritum in commune alii: sed plurima longè
Gretserus sese ante alios debere fatetur.
Nam ductu, studioque tuo, non pauca tenebris
Eruit, estque adeò Græca exemplaria nactus,
Abdita thesauris, ævoque invisa priori,
Nec deinceps, (nî tu faceres) fortasse videnda.
At quò, Marce, tuæ succensum laudis amore
Me rapis? O mentem Superi dent pluribus illam,
Ut fastu procul infano, livoreque cassi;
Quæ servant tineis, quæ longi dentibus ævi,
Doctorum monumenta Virum, non edita luci,
Laxatis ultrò pedicis, & carcere rupto,
In vulgus prodire sinant, usuque secundo,
Qua licet illustrent humanæ commoda vitæ.
Gratia thesauri quænam queat esse sepulti?

MATH.

MATTH. ZUBERUS
MARCO VELSERO,
Patritio, & Duûmviro Augustano.

Part. I. Poë-
mat. p. 99.

SI quis muneribus cupiat contendere tecum:
Audeat ille etiam Carmine, quando placet.
Nullus ego ambobus, vinctiq; paratus, honorem
Do, Velsere, tibi; juncta Duûmvir habes.
Vilia cur igitur mittamus Carmina, quæris?
Credimus Alcinoò poma fuisse data.

IDEM EIDEM

SI magni stirpem facimus, Velsere, beatum
Cur non te liceat dicere? Nobilis es.
Si magni linguas, majoris pendimus artes:
Humanis major rebus, acuta sapis.
Si miramur opes, Patriæ simunia, dives
Consules, & Cives Judice lege regis.
Hæc in te valdè sunt pulcra, at pulcrius hoc est,
Inter quòd fastu tam bona magna cares.

MARCI

MARCI VELSERI
RERUM
BOICARUM
LIBRI QUINQUE.

Historiam à gentis origine, ad Carolum M. complexi.

*****

PRIN-

MARCI VELLSERI
REX
BOICARUM
LIBRI QUINTUS

Epistolarum & literarum origines, ad hunc diem usque completas.

PRIN.

*****

PRINCIPES BOICI.

Quiaque sive apud Bojos, sive externos domi-
nati sunt: tum plerique qui hos, sive sangui-
ne sive affinitate, attigerunt. Intermixtis
qui Bojis exteri imperarunt. Utrobique in-
terdum conjecturis indultum, quarum rationes expli-
cata.

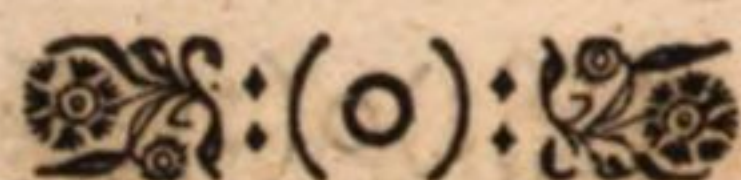
Libro primo.

SIGOVESUS. pagina. 5.
BRENNUS. 7.
ATES & GALATUS. 12.
BRITOMARUS. 18.
GARGENUS. 19.
MATATUS sive MAGILUS. 21.
CHRIXUS. 22.
DUCARIUS. 23.
CAROLAMUS. 29.
DORULACUS. 30.
BOJORIX, CUM DUOBUS FRA-
TRIBUS. 31.

Libro secundo.

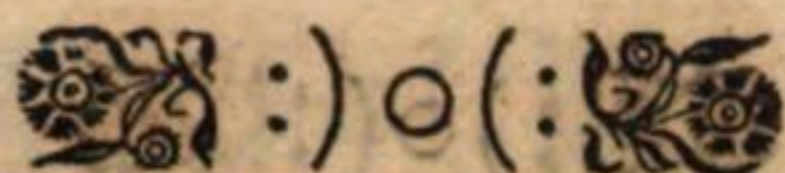
Quibus T.B. additum, Tolisto- Bojos spectant. Quibus
M. Marcomanos, sub quorum nomine Boji ali-
quamdiu latuerunt.
THESSALONUS, sive THESSALO-
RUS. 38.

- T.B. TOLISTUS, *sive* TOLISTO. 38.
T.B. ORTIAGON. 40.
T.B. CHIOMARA, *Ortiagontis uxor.* 41.
T.B. PÆDOPOLITES, *Ortiagontis filius.* 42.
T.B. SINATUS & SINORIX. *ibid.*
T.B. CAMMA, *Sinati uxor.* *ibid.*
CLONDICUS. 44.
BOJORIX. 46.
T.B. DEJOTARUS. 47.
T.B. BOGO-DIATORUS. *ibid.*
T.B. ADO-BOGION. *ibid.*
CRIXUS. 48.
T.B. DEJOTARUS, *Deiotari filius.* 53.
T.B. STRATONICA, *Deiotari majoris uxor.* 53.
T.B. TARCUNDARIUS CASTOR,
Deiotari majoris gener. 54.
T.B. CASTOR, *Tarcundarii filius, Deiotari ma-*
joris ex filia nepos. 54.
T.B. BROGITARUS, *Deiotari majoris al-*
ter gener. 55.
T.B. CASTOR, *Dubium an idem cum superiore.* 56.
T.B. AMYNTAS. *ibid.*
T.B. M. LOLLIVS. *ibid.*
T.B. BOAMUNDUS & INGRAMVS. *ib.*
CRITASIRUS. 57.
M. MAROBODUUS. 58.
M. CATUALDA. 62.
M. JUBILLIVS. 63.
MARICUS. *ibid.*
M. TUDRUS. 64.
T. AURELIUS FULVIUS BOJO-
NIUS ANTONINUS PIUS. 64.
M. AURELIUS BOJONIUS ANTO-
NINUS. *ibid.*
FULVIUS BOJUS. 66.
M. SALONIA PIPARA. *ibid.*
M. ATTALUS, *Salonia pater.* *ibid.*

ADALGERUS. 67.

M. FRITIGIL. 69.

KREINHILDIS, *Bojorum reguli filia, Attilæ uxor.* 71.

Libro tertio.

Quibus B. P. additum, Boicæ principatum tenuere. Quibus L. R. Langobardorum Reges ex Bojis fuere.

B. P. THEODO, AGILOLFINGORUM PRIMUS. 77.

B. P. UTILO, & THEODO VACARUS, *Theodonis primi filii.* 84. 96.

B. P. THEODIBALDUS, *Theodonis Vacari filius.* 95.

B. P. GARIBALDUS, *Alienus ab Agilolfinga familia, ut videtur.* 98.

THEODELINDA, *Garibaldi filia, Autharis uxor.* 100.

GUNDOALDUS, *Garibaldi filius.* 101.

GRIMOALDUS, *Garibaldi filius.* 101.

B. P. THASSILO, *Theodibaldi filius.* 101.

GAILA, *Gisulfi filia, Principis Bojorum uxor. Incertum an Garibaldi secundi.* 108.

B. P. GARIBALDUS SECUNDUS, *Thassilonis filius.* 108.

GUNDOBERTUS, *Gundoaldi filius.* 109.

Libro quarto.

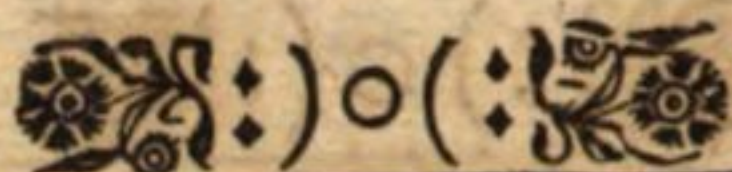
B. P. THEODO TERTIUS. 110.

REGINODRUDES, *Childeberti an Theodeberti filia, Theodonis tertii uxor.* 110.

B. P. THEODIBERTUS, *Theodonis tertii filius.* 113.

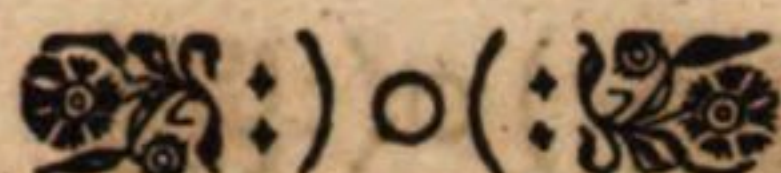
B. P. HUGIBERTUS, *Theodiberti filius.* 116.

- PLECTRUDIS, *Hugiberti filia, Pipini
Heristalli uxor.* 116.
RODOALDUS. 117.
AGIOLFUS. 117.
B. P. THEODO IV. 119.
UTA, *Theodonis quarti filia.* 119.
LANTBERTUS, *Theodonis quarti filius.* 120.
L. R. ARIBERTUS, *Gundoaldi filius, Garibaldi
nepos.* 121.
L. R. PARTHARITUS, &
L. R. GUNDEBERTUS, *Ariperti filij.* 121.
RODELINDA, *Parthariti uxor.* 122.
SOROR PARTHARITI & GUN-
DEBERTI, *Grimoaldi uxor.* 122.
L. R. CUNIBERTUS, *Parthariti filius.* 125.
HERMELINDA, *Cuniberti uxor.* 126.
L. R. LIUTBERTUS, *Cuniberti filius.* 130.
L. R. REGINBERTUS, *Gundeberti filius.* 130.
L. R. ARIBERTUS, *Reginberti filius.* 130.
S. PETRUS, *Liutberti consanguineus.* 131.
B. P. THEODIBERTUS II. *Incertum an
Theodonis quarti frater.* 131.
GUNDEBERTUS, *Reginberti filius,
Ariperti frater.* 132.
REGINBERTUS & DUO FRA-
TRES, *Gundeberti filij.* 132.
GUNTRUDA, *Theodiberti secundi filia,
Luitprandi uxor.* 132.
B. P. THEODO V. 132.
B. P. THEODIBALDUS, *Theodonis quinti
filius.* 133.
B. P. GRIMOALDUS, *Theodonis quinti
filius.* 133.
B. P. HUGIBERTUS II. *Theodonis quinti
filius.* 133.
PILIDRUDES, *Franca, Theodibaldi uxor.*

Libro quinto.

- B. P. UTILO SECUNDUS, *Incertum an Hugiberti filius. 142.*
 HILTRUDIS, *Caroli Martelli filia, Utilonis secundi uxor. 145.*
 B. P. THASSILO SECUNDUS, *Utilonis filius. 145.*
 LUITPURGA, *Desiderii filia, Thasilonis secundi uxor. 159.*
 GUNTHERUS, *Thasilonis secundi filius. 159.*
 B. P. THEODO SEXTUS, *Thasilonis secundi filius. 159.*
 NAAMAN. 167.
 B. P. CAROLUS MAGNUS. 174.

EPISCOPI.

JUVAVIÆ, sive SALIS-
BURGI.

LAUREACI.

R upertus.	110	L aurentius.	91
V italis.	114	L erardus.	91
A nsologus.	142	E utherius.	91
S avolus.	142	M aximilianus.	91
E zius.	142	Q uirinus.	91
F lobargisus.	142	C onstantius.	93
J oannes. idem <i>Aquila ab Al-</i>		T heodorus.	94
<i>cuino appellatus.</i>	143	P hilo.	114
V irgilius.	158	V ivilus sive <i>Vivilo. idem.</i>	
B ertricus.	170	A dda.	141. 143
A rno.	170		

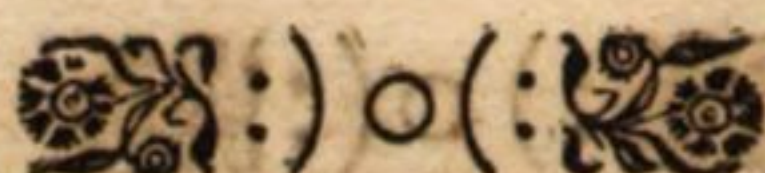
BATAVIS.

REGINOBURGI.

L upus.	111	V alentinus.	93. 135
L emmerammus.	119	E rchenfridus.	114
R atharius.	139	B rūno.	116
G aribaldus.	143	POST HÆC LAUREACENSIS ET	
S impertus.	160	BATAVENSIS SEDES COALUERE.	
		S idonius	158
		A ntelmus.	160
		V isericus.	160
		V aldericus.	166

FRISIN.

FRISINGÆ.

SABIONÆ IN BRI-
XENTIBUS.

C Orbinianus.	133	C Assianus.	93
E rimbertus.	143	C Ingenuinus.	102
J osephus.	160	C onstantius.	160
A ribo. idem Heres & Cyrinus.	160	P raconius, sive Procopius.	160
A tto.	169	C onstantius.	160
		U rsus.	160
		P igencius.	160
		P roiechus.	160
		M aturninus.	160
		M arcellus.	160
		V alerianus.	160
		A gnellus.	160
		A nrihanus.	160
		A ntonius.	160
		L aurentius.	160
		J oannes.	160
		A limus.	160

NUENPURGI.

MAnno. 160TIBURNIÆ, sive TL
GURINÆ.**P**Aulinus. 93

EISTADII.

Vilbaldus. 146
Gerochus. 169

ARGUMENTA.

Libro primo.

GEntis origo. Nomen. Insignia. Transitus in Italiam, & res
ibi potissimum, per annos circiter quadringentos, gesta.

Libro secundo.

REs in reliqua Europa, & Asia, ante constitutum in Boica prin-
cipatum, à Bojis gesta. Bavaria nomen unde natum, & ejus
ad Bojos analogia.

Libro tertio.

PRincipatus à Theodone in Boica constitutus, anno post Chri-
stum natum DVIII. Boica descriptio: quique eam populi ante
Bojos habuerint. Res gesta ad annum usque DCXVI.

Libro quarto.

Religio Christiana, Ruperto docente, recepta. Res in Boica, &
à Bojis in Italia gesta ad annum DCXXX.

Libro quinto.

Reliquum historiae ad annum DCCLXXXVIII. Thassilo cum Theo-
done filio à Carolo Magno exauctoratus.

MARCI

MARCI VELSERI
RERV
BOICARVM
LIBRI QVINQVE,
AD
MAXIMILIANVM
BOJORVM DVCEM.

Liber primus.

Dilectatis tuæ in patriam fuit, Serenissime Prin-
ceps, universam Bojorum gentem, quæ sive
jam nunc est, sive post hac sequetur, sed &
quæ præteritis annis unquam usquam exti-
tit, ab omni antiquitate, benefaciendo velle
demereri. Quod vivis atq; præsentibus re-
præsentare, promptum & proclive, religio-
ne, prudentia, iustitia, æquitate, clementia, virtutibus regiis aliis,
quarum fructus deinceps ad posteros permanaturi sunt, cum
memorabili nominis tui commendatione. Sed quâ majores,
morte dudum functos, possint attingere, via nulla retrò est; nisi
quod hosce, in beatis etiam nunc sedibus, ubi æternum ævum fe-
lices agitant, te talem tantumque genuisse, lætari existimandum.

A

Cætero-

Cæteroqui ad illos privatim, unum beneficii genus pertinet, quod nemo unquam bonus contempsit, nominis rerumque gestarum famam, diuturni temporis vetustate languescentem, atque inter morientem, ex situ & tenebris, in vitæ quodammodo lucem & splendorem revocare. Serio enim, mortuorum vita, in vivorum memoriâ posita, memoria, sine litterarum monumentis, obscura & caduca est. Historiam itaque scribi voluisti: isti primum fini, posterum inde exemplo, documento, Boici generis bono universè. Pie hoc. Illud prudenter; cum sub imperio tuo degerent homines eruditionis laude florentes, magna etiam exterorum quorundam fama esset, antetulisse cæteris & legisse præ omnibus, scriptorem ex amica & foederata potissimum civitate, qui malevolentia, & invidia, & adulationis causas, procul haberet. Veritatis hæc nimirum fiducia virtutis conscientia est, narratori nullis affectibus obnoxio, res tuas tractandas credere. Nam nos sanè liberum pectus afferimus, nec inania scientes captaturi, nec rectè cuiusquam facta volentes pressuri, nec quæ secus evenere, ut in longo temporis curriculo multa utrimque accidere necesse est, paruri prodere, publicè interesse rati, fugienda sequenda juxta notescere. Cæterum non sustineamus affirmare dubia, non item subducere, quæ vero accepimus similia. Magnitudinem oneris aspectu æstimavimus, versatum libratumque deinde, sensimus multò magis: superiorum annorum scriptores Boici, feramus si non sublevant, nisi verò aggravant etiam, quamquam nullius labores obtrectamus, res in confesso est: humeros tamen non subduximus, sed tuo freti maximè iudicio, memoriæ populi amici, belli pacisque artibus incluti, pro virili parte lubentes consulimus.

Dio lib. 39

Eph. apud
Strab. lib. 4Hipp. apud
Strab. lib. 2Eud. apud
Apollon.
hist. mirab.

24

IN Europæ divisione, veteres multò maximam partem Celtarum populis tribuisse comperio. Regionem ad ambas Rheni ripas, quod Dio scripsit, tum hinc omnem quæ postea Gallia & Hispania fuit, Gades usque, uti Ephorus, inde porro quicquid terrarum ad Scythas jacet. Celtiberiæ & Celto-scythiæ clara utrimque nomina, rei fidem ad posteros propagarunt. Extremas etiam sub Septentrione oras, Celtas tenuisse ex Hipparcho paret; hic solem æstivas noctes perpetes in Celtica lucere memorat, quod, præterquam si qui ad ipsum prope cæli cardinem colunt, nulli hominum generi potest contingere. Ad miraculi speciem in fabulam auxit Eudoxus Rhodius, esse gentem circa Celticam, quæ noctu videat, interdiu non videat. Sed Celticæ appellationis fama, vetustate hebetata, de cæteris est obscurior: in Gallia, & quæ, nomine ferò mutato, nunc Germania est,

est, diutius tenuit. Ultra tamen Rhenum arctata paulatim, acci-
 sis postmodum magis magisque finibus, in ultima demum Gal-
 lia hæsit, partem ejus complexa circiter tertiam. Nec est vo-
 cabulum Celtico vetustius, aut omnino aliud, quo Germanos
 Græci Latinique homines, ante inventum Germaniæ nomen,
 uniuersè appellarint, cum privata Celticarum gentium super-
 sint. Nam quod sacrarum litterarum interpretes fere consen-
 tiunt, Ascenezem, natum Gomero Japheti filio, cui Noë pater,
 imperium hac extendisse, uniuersæ genti nomen fecisse, & He-
 bræi ex vetustissima antiquitate hodieque usurpant, reliquorum
 populorum linguæ nunquam sequutæ sunt. Scio Cimmerios
 & Cimbros nuper in hac causa suffragatorem inuenisse, qui eos
 non Germanis tantum et Gallis, sed innumerabilibus præterea
 gentibus, Aborigines ausus est asserere, secundis multorum sen-
 tentiis, qui novitatis ubique amor est. At præjudicatæ opiniones
 evaluere, nec Cimmeriæ tenebræ ullis ingenii & litterarum lu-
 minibus satis potuere dispelli. Ego Celtas, qua longissimæ æ-
 tatis memoriam respicio, Galliam & Germaniam complexos
 reperio. Et præposteram ambitionem interpretor, Germano-
 rum Gallorumque principatum hac illac trahentium, quando
 uterque populus uno nomine olim census, iisdem originibus
 ortus censendus est. Græcos auctores habeo (quos penes tam
 vetustæ tamque incertæ rei fides erit) conditorem fuisse Cel-
 tum, filium siue Herculis ex Celtô, aut Celtine, aut Sterope,
 siue Polyphemi ex Galatea: Timagenes, simpliciter regem di-
 xit. Sanè Herculem apud se egisse, Germani credi voluere, au-
 ctor Tacitus. Qui patria tamen sequutus carmina, originem
 Manno, filio Tuistonis, Dei terra editi, tribuere maluit. Nos hoc
 genus narrationes, quo merentur loco, seponimus, operam iis ad
 aliquam veri speciem conformandis, non lufuri. Josephus
 Moyseæ historiæ interpres non malus, Aschanaxem retulit (A-
 scenezem appellavimus) condidisse Aschanaxas, siue Regines:
 eo nomine si Rheni accolæ respexit, ut videri hominibus erudi-
 tis intelligo, jam Aschanaxes Celtarum generatim sit conditor,
 siquidem Galli & Germani Rhenum æquè accolunt.

Celticam autem vocem, Cæsar indigenam esse pronuntia-
 vit: inde tot ejus notationes atque explicationes, haud ita du-
 dum exortæ sunt, quot hominibus otio juxta & ingenio abu-
 tentibus, vacavit excogitare. Earum ut una aliqua vera sit, fie-
 ri fortasse potest, ut certa & comperta nobis habeatur, fieri, quan-
 tum video, vix potest, itaque cogitatò prætereo. Porro Celta-
 rum gentes, quod pro terrarum spatio necesse, fuere multiplices.
 Neque nunc facile explicatū sit, quam quæque regionis oram,
 A 2 utram

Cæf. de bel.
Gall. lib. 3.

Genes. c. 10

Joan. Gor.
Becan.Etymol. v.
Κελτῶν.
Parthen. a-
mat. c. 30.
Etymol. in
Celtica.
Appian. Il-
lyr. Timag.
ap. Ammi-
an. Marcel.
lib. 15.
Tac. de
mor. Ger-
man.
Jos. antiq.
lib. 1. c. 17.Cæf. bel.
Gall. lib. 1.

Pol. lib. 1.

Tac. de
mor. Ger-
man.Sim. ap.
Plut. Ro-
mulo.

Liv. lib. 5.

Plin. lib. 3.
c. 17.

utram saltem Rheni ripam, primum occupaverit: nam nullis reliquis domesticis litteris, obscurum, atque incertum adeò est, si quid hîc exteræ suppeditant. Bona fide Polybius, quæ à Narbone ad Tanaim in Septentriones vergunt, illa etiam tum ætate inexplorata fuisse omnia, somniorum loco quorundam de iis dicta, scripta, habenda monuit. Id quam vellem sibi certi, hujus & superioris memoriæ, scriptores, persuaderi passi, historias quæ dudum periere, duxissent perditas, jam illi nimium quantum operæ, quod inanibus conjecturis excogitandis exornandisque posuere, potuissent compendi facere, lectores simul incredibili tædio, molestæ & absurdæ lectionis, ut meus saltem sensus est, levare. Taciti sententia, hominis rerum nostrarum apprimè cal-
lantis, sua se verisimilitudine approbat, antiquitus utriusque partis populos, ut quisque evaluerat, occupasse permutasseque sedes, promiscuas adhuc, & nulla regnorum potentia divisas; quantulum obstaret enim Rheni alveus, pari maximè utriusque tunc temporis ripæ libertate? Itaque, non, si alicujus aliquando gentis sedes, ultra citràve Rhenum, videbimur idoneis testibus posse constituere, consequetur ideò, primas illas fuisse & perpetuas, ab usque ultima origine: quandoquidem multas retrò migrationum vicissitudines latere, verisimile admodum, sed memoriæ, infiniti prope temporis diuturnitas, velum obduxit.

Celtarum Boji habitî, gens ampla & valida. Nomen Tarquinio prisco Romæ regnante, in Italia primum auditum est. Vetus poeta Simylus, Romulo olim Rege, Capitolium à Tarpeja Bojis & Celtis proditum significat,

Ἡδὲ ἀγχι Ταρπηΐα πρὸς Καπιτώλιον αἶψα
Ναί᾽ οὐκ, Ῥώμης ἔπλετο τειχολέπης.

Κελτῶν ἢ Σέρξασσι γαμήλια λέντρα γνέσθι,
Σκηπύχων πατέρων σὸν ἐφύλαξε δόμους.

Et paullò post,

Τινὲς δ' ἔτ' αἰεὶ Βοίαι τε καὶ ἔθνεα μυρία Κελτῶν
Χηρῶνται, ρείθρων ἐντὸς ἔθεντο Πάδου.

Ὅσῃ δὲ Σπιρροβαλόντες ἀρρημανέων δότ' χειρῶν,
Κέρη Σπὶ συγερῇ, πῶς μιν ἔθεντο φόνου.

Sed palam falsus, illa quippe Sabinis prodidit. Tarquinii regno, primus Bellovesus, plerosque Galliæ populos, Elitovius inde Cenomanorum manum in Italiam duxit. Sequuti Boji & Lingones, incertum quibus profecti sedibus, & quo duce ex Celtica venisse convenit. A Boijs quæ Laus Pompeja postea dicta, condita, & Pado trajecto, Etruscis atque Umbris pulsus, magnus agri modus, & urbes opulentæ per plures, intra Apenninum infessæ sunt. Etruria media Italia, ad utrumque tunc litus porrecta, cum sapientiæ studio, atque religionis opinione, tum ingenti-

gentibus terra marique claruit opibus; & verò populum, cui Etrusci loco cesserint, animis manibusque valuisse oportet. Belloveso SIGOVESUS frater fuit, impigri ambo juvenes, Ambigati forore geniti (Ambigatus Celtico Rex erat) avunculi consilio, prægravantem domo multitudinem, hominum trecenta omnino millia, ductis coloniis exonerare aggressi, cum alteri Italia obvenisset, Hercynii saltus huic fortitò dati sunt. Quæ Sigovesium gentes sequutæ, à Livio, omnis hujus historiæ scriptore, non est proditum, nec enim suscepti operis argumentum eò pertinebat: De Belloveso proditum, maximas peditum equitumque copias, ex Biturigibus, Arvernibus, Senonibus, Aeduis, Ambarris, Carnutibus, Aulercis coactas, Italiæ intulisse. Proclive verò conjecturam ducere, fratrem, cui aspera Hercyniæ peterentur, neque pauciores numero, & æquè bello bonos ac strenuos, sub signis habuisse, quod Ambigati voluntate, utrique, quantum hominum vellet, licuerit legere. Tectosages nimirum potissimum, & Helvetios & Bojos: quando ex omnibus Galliæ populis, hæc ad Hercyniam nomina claruere, extra sylvam Tectosages & Helvetii, Boji intra, quâ mediâ Germaniâ, magnum terrarum tractum, perpetua vasti nemoris corona, in orbem cingit. Tum Bojohemo nomen regioni ex re inditum: prioris appellationis, si qua fuit, vestigium omne deperiit, isthæc postea, quantumvis mutatis cultoribus, manet. Bellovesus autem & Sigovesus, expeditionem, annos circiter sexcentos totos ante Christum natum, susceperunt. Initia siquidem Prisci Regis, cui illi æquales, hunc numerum superant, vitæ exitus non assequitur. Atque ea antiquissima est Bojorum memoria, certis litterarum monumentis consignata. Multis prius seculis conditos, vires paullatim, ut habentur res mortalium, extulisse crediderim, quæ referatis hinc Italiæ alpibus, Hercynii inde saltus latebris, fortissimis utrimque nationibus pulsas, duobus imperiis felici audaciâ, una tempestate constituendis, potuerint sufficere. Verum enimverò hæc scriptorum silentio pressa jacent. Quin nec illud promptum explicare, quibus Boji ea ætate in Gallia finibus usi, & num hos continenter tenuerint, an prioribus aliis aliquando expeditionibus alicunde profecti, illuc immigrarint. Quod Julius multis post sæculorum curriculis, Bojorum aliquos in Æduorum confinio collocavit, id de quo quærimus, longo intervallo non attingit, & ea sanè manus ex Germania in Gallias retrò redierat.

Memorare possim, qui auctores Bojos, magnis emensis terrarum spatiis, iter ex Armenia usque tenuisse asserunt. Sed ij neque quem sequantur, neque quod tantæ, & tam vetustæ rei testimonium laudent, idoneum ullum nominant, neque eorum de

Justinus
lib. 24.

Cæsar. de bel.
Gall. lib. 1.
Tacit. de
mor. Ger-
man.
Strabo ex
Possid. lib. 7

Omnes
chronol.

Cæsar. bel.
Gall. lib. 1.

Vitus A-
renpek.
And. Mo-
nachus ma-
nuscr. alii
passim.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
DC.

Genes. c. 8.

reliquo oratio, quo quidem modo ab ipsis concepta est, veri faciem, probabilemque speciem obtinet. Quamquam enim, Noëticum alveum, humani generis divino consilio servatorem, post universi orbis eluvium, in Armenia montibus confedisse, inde mortales omnes effusos esse, convenit: Ex quo fit, non hoc tantum, quod isti de Bojis ponunt, sed quicquid præterea hominum, ubi ubi terrarum degit, ex Armenia prodiisse: Atque si antiquissimæ populorum profectioes, terra & pedibus, non mari & classe, susceptæ sunt, quod planum existimo atque expeditum, confectarium, Germaniam ante Galliam & Hispaniam, hominum paruisse cultui, quippe quæ ex Armenia huc proficiscentibus occurrat prior: Quamquam inquam hæc testata sint, res tamen eò redit, ut si semel approbetur, Boicum nomen tam vetustam antiquitatem attingere, reliqua ordine consequantur, & ex Armenia originem trahere, & in Germania prius quam in Gallia auditum esse: si rursus priscae adeo memoriæ indicium certum nullum extat, nam nullum proferri video, tam fieri potest, Bojorum gentem, hisce demum regionibus, habitata jam Germania & Gallia, sive conjunctim Celticâ verius, quam antea in Armenia fuisse conditam. Quod dum fidei & pudori consultum imus, in medio relinquimus, Bojos universè Celticam gentem appellasse satis habentes, nam hoc tutò & rectè poterat. Cordi nobis geographorum ratio, quorum tabulæ, extremum terræ marisque limbum, ignotæ oræ nomine præscribunt, tantò pudentiùs, quàm si incomperta & irreperta, pro certis exploratisque afferant.

Herberstein Possev. Heidenstein, alii. Manuscripti obscuri. Meminit Arenpek. Manuscriptorum quorundam inepitiz varia.

De nominis notatione, eadem mihi mens. Etsi fidenti alicui conjectori, non prorsus inane videri queat, quod memini legere, neque antehac observatum esse, admirationem habet, Bojaros an Bojeros, quæ Germanis puta Bojorum appellatio, ista etiamnum ætate, apud Moschos, qui ad Armeniam in orientem vergunt, claritudinis & nobilitatis adhuc haberi vocabulum, quippe quod amplissimo gentis ordini tribuatur. A bobus qui duxere, Boeotico invento, aut Bavaro aliquo, sive Bojoario, qui ex Armenia venientium princeps fuerit, nã illi oppidò ineptiunt. Nisi Brutum Armeniae & Chaldaeæ regem, & Archelaum, & filiam principis de Griffis, & Hectorem, & Jonnam, & Simpilionem cum Salandra Ægyptia, Bavari majores, ferre possumus. Insciti item illi, qui Bojum Herculis filium fuisse narrant, fratrem Norici, Hunni & Helvetii, natu minimum, Rhomum, tunc Galliae imperantem, regnum inter malè concordēs divisisse. Jam quid eos producam, nisi ut rideantur profectò, qui Bojos in Jobabo Jetanis filio, Heber nepotè, quærunt! Heber autem Salem patrem, Arphaxad, Semo Noë filio natum, avum vocavit. Saltem

Saltem Jobus nugaturis in mentem venisset, ut quo se jactarent homines harioli haberent, excogitato nomine, cujus totidem litteræ trajectæ, Bojum exprimunt. Probabiliores fortasse aliquantò alteri, acutiores equidem, certiores nihilo, Boger, unde Bojer & Boji prodierint, dictos dixere, qui arcubus pugnarent, quod Bogen patria lingua arcus sit. Ab imperando alii & ab offerendo, Boji nomen traxere bifariam. Inveni denique, qui Avarum appellatione huc abuterentur, nam Bavaros ex Bojis & Avaribus colisse existimant. At Bavarorum appellationem recentem, à Bajoariis fluxisse, Bojoarios nomen Bojis debere, erit cum docebimus. Nunc ad ea, quæ certorum auctorum testimoniis comperta, redeo.

Bec. Hér.
math.

Occupatis ergo uberrimis Italiæ campis, victores Galli, si- Pol. lib. 2.
ve illi Celtæ, (Polybius utrumque nomen promiscuè tribuit) regionem patriuntur. Bojis, quorum centum & duodecim tribus erant, locus inter Padum, Apenninum & Ariminum obtigit, Ananibus, Aegonibus & Senonibus proximus. Ibi omnes pagatim & vicatim habitare, nec salutem moenibus, sed virtuti concredere, cætera rudes incultique, in herbarum toris cubare, ferina vesci, non artibus, non apparatui paullo humaniori indulgere, duas tantum res industriè prosequi, viros scires, militarem disciplinam, & agrorum cultum, nullas priores pecoribus & auro divitias ducere, quod hæc dominum nimirum peregrè etiam comitentur. Amicitias & clientelas magna ambitione parare, multo studio tueri, neque id temerè & nullo consilio, qui plurimis clientibus stipatus, Devotos, Soldurios, Ambactos & Comites, Cæsar atque Tacitus variè appellant, unus reli- Cæf. de bel.
quos potens percellere, omnibus terrori esse; nam incredibilis Gall. lib. 3.
iltius ordinis in patronos affectus, quorum ne dum vitæ & sa- & 6. Tac.
luti, sed etiam famæ, propriam posthabere, sacramentum erat, de mor.
superstitem verò principi ex acie decedere, probrosum in o- German.
mnem vitam reliquam, nec fere repertus, qui eo interfecto
cujus se amicitia devovisset, mori recusaret, illum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, hoc demum in prima commendatione positum. Cum ejusmodi institutis Boji Celtæque cæteri, in Italia viverent, & vicinorum plerique sive metu agerent obnoxii, sive vi & armis ad exitium & vastitatem everterentur, anno quo Veji à Camillo capti, qui fuit, antequam Christus nasceretur, trecentessimus nonagesimus quartus, & illo prorsus die, Melpum, opulentia præcipuum in Transpadanâ oppidum, ab Insubribus, Bojis & Senonibus deletum est, uti Cornelius Nepos retulit. Sexennio non toto interjecto, Galli (tum Clusium BRENNŌ duce obsidebant) Fabiorum injuria accensi, qui cum legati venissent, se palam pro hostibus gesse-

Nepos ap.
Fin. lib.
3. c. 17.
Rom. hi-
storiæ scri-
ptores pas-
sim,

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCCXCIV.

CCCXXCIX.

BRENNVS.

Liv. lib. 5.
Plin. lib. 3.
c. 15. Strabo
lib. 5. a-
lii.

Pol. lib. 2.

Str. lib. 4.
Appian.
Celtico,
Βοιοὶ καλ-
τικὸν ἔθ-
νος Ἰνέω-
δέστων.
Sil. lib. 4.

gesserant, relicto Clusio, Romam recto itinere petierunt, fusoq; & fugato ad Alliam obvio exercitu, urbem propemodum vacuum & desertam nacti, inflammaverunt, reliquias Romani sanguinis, & spem imperii, quod terrarum inde orbem tam latè complexum tenuit, Capitolinæ arcis angustis conclusas circumfidentes, ad desperationem ferri adegere, proque vita & libertate auro coëgere cernere. Fama Senones vulgo sequitur, an ad Bojos aliquā pertineat, Livius dubium fecit, est enim ambigens, num Senones soli venerint, num à reliquis omnibus Cisalpinorum Gallorum populis adjuti. Sed adjutos venisse à plerisque, vero propius. Nam sive Etruscum, sive Romanum bellum, præ Melpino quī potuere contemnere? cum Melpino Insubrum & Bojorum auxilia asciverint; deinde Polybius, accuratus inter primos, & religiosus, & vetustus auctor, Ananes, Bojos, Ægones atque Senones, hoc loci & temporis conjunxit, quas nobilissimis Celtarum in Italia gentibus accensuit: Strabo Bojos, Insubres & Senones, maximas appellavit: ferocissimorum elogium Boij, eximiè ab Appiano tulere, quamquam homo Græcus, militarem virtutem asperiore paullo vocabulo perstrinxit. Scriptor belli Punici mediæ poeta Silius, Chrixum Bojorum ducem, Brenni stirpe superbientem memorat,

*Bojorum ante alias, Chrixo duce, mobilis ala,
Arietat in primos, obicitq; immania membra.
Ipse tumens, at avi Brenni se stirpe ferebat
Chrixus, & in titulos Capitolia capta trahebat,
Tarpejoq; jugo, demens, & vertice sacro
Pensantes aurum Celtas umbone ferebat.
Colla viri fulvo radiabant lactea torque,
Auro virgata vestes, manicaq; rigeant
Ex auro, & simili vibrabat crista metallo.*

Virg. Aen.

Quæ si ad historiæ fidem scripta sunt, ut pleraque Silii, Bojos Romæ capiendæ non interfuisse tantum, sed præfuisse quoque oportet, qui ducem dederint. Certè Virgilius, cui nullum temerè verbum excidit, Gallos Capitolii obsessores eodem corporis cultusque habitu, quo Silius Bojum hunc descripsit,

*Aurea casaries ollis, atque aurea vestis,
Virgatis lucent sagulis, tum lactea colla
Auro inneduntur.*

Servius.
Tacit. hist.
lib. 2. Sid.
lib. 4. ep. 20
Barb. Scrip-
tor San-
gallens. de
vita Caroli
M. sub fi-
nem lib. 1.
Diod. lib.
5. c. 9.

Sive gentis morem sequutus, sive tabulam antiquam pictam aliquam, utrumque potuit. At virgata sagula quæ sint, lævè explicavit grammaticus interpret. Versicoloria appellavere Tacitus & Sidonius. Barbarus, inferioris ævi scriptor, Gallos illis ad Caroli ætatem usque, usos esse ostendit. Ex Diodoro paret, fuisse in tessellatam prope speciem, interstincta, & coloribus varie-

variegata, ut si quem retium plagas & maculas, pictis tabellis explere, & solidare delectet, funiculi decussati virgarum vicem sint, sic futurarum viarum in segmentatis vestimentis istis, quas si auratae lineae ad ornatum clauderent, omne enim Gallicum nomen auro apprimè delectabatur, vestes auro virgatæ dictæ, quod de Chrixo Silius scripsit. Ab areolarum autem hoc modo, vetustissima Boicorum insignium pars, cæruleo & candido alternata, perparum abit, quadris modicè in rhombos nimirum compressis, cujus generis virgato sagulo, miles Thoracomachus, in prisco de rebus bellicis libro, ornatus visitur. Atque ego compertum habeo, pleraque insignia quorum meri colores, ex militari primò habitu manasse, seu quod hætenus eodem recidit, in militum saga migrasse ex clypeis. Eant si qui fabulam de Psammetichi panibus probare adhuc possunt, commento vix poëtis decorè usurpando. Rhombos plerique ter septenos observavere, alii aliter constituere: in causas ejus numeri, uti colorum itidem naturam & præstantiam, atque inde significatum, subtilius inquirere, vereor frustra fieri, etiam si antiqua est numerorum superstitio, & benigna otiosis hæc omnis ad differendum materia. Tenuit apud Germanos mos deinde perpetuo, Tacitus genti universim tribuit, scuta lectissimis coloribus distincta, præcipuum cultum credere, in quem etiam sensum scribit, Germanorum scuta viminum textus esse, vel tenues, & fucatas colore tabulas.

Galli Romam post septem menses profecti, causæ variè jactatæ sunt; sive pestilentia abactos & fame, sive Romani exercitus superventu pulsos; sive patriæ denique charitate revocatos, quam Veneti, per eorum absentiam occasionem nacti, popularentur, icto cum Romanis foedere, urbe relicta, domum rediisse incolumes. Quod Polybio accredimus. Camilli victoria, & extorta hostibus præda, nec Romæ fidem invenit; Drusus quippe demum, qui Drauso cæso primus cognomen reperit, Proprætor aurum Capitolinum ex Gallia retulisse dictus, multis post annis, quod, si Camillus in re præsentī recepit, fieri quī potuit? Atque hoc semel exemplo, quam proni scriptores, res suorum tollere, hostium premere (verè falsò, famæ securi plerique, juxta habent) qua vetustatis præsertim licentia, audendi animos adjicit.

Gallos inde domestica dissidia exercuere; quod enim Italicorum felicitas & potentia, permagnam apud in alpinos haberet invidiam, in gente irritabili & bellicosa, sæpe ad cædes devenit. A quibus cum primùm quies, arma in Romanos iterum versa, repetitis sæpe adeò vicibus, & tanta virtutis obstinatione, ut Romani, cætera fidentes virium, & invicti animorum, adusque

Liber. qui
Notitiæ u-
triusq; im-
perii sub-
junctus.

Herod.
Eut.

Tacit. de
mor. Ger-
man.
Tac. An-
nal. lib. 2.

Pol. lib. 1.

Suet. Tib.
c. 3.

Pol. lib. 1.

Sallust. Ca-
tilin. & Ju-
gurth.

Fest. v. tu-
multuari.
Cic. Phil. 8.

Cæs. de bel.
Gal. lib. 5.

Liv. lib. 7.
Eutr. lib.
2. Oros. lib.
3. c. 6.
Frontin.
lib. 2. c. 4.
Appian.
Celtico,

adusque extrema Reipublicæ tempora præ se habuerint, alia omnia virtuti suæ prona, gloria belli Gallos ante se esse, cum quibus non de gloria, sed pro salute certaretur, & quantumvis victores plerisque iis bellis, timorem adeò non posuere, ut eum, peculiari propemodum tumultus nomine, quo in nullo præterea externo hoste usi sunt, fateri neutiquam verecundum duxerint, quo & sacerdotum vacationes, & privilegia cessare voluerent, unde metus magnitudinem æstimes. Nam Cæsar, acer imprimis, & nulli gratiæ obnoxius in hac causâ iudex, Gallos virtute belli, omnibus gentibus prælatos, scriptum reliquit. Quorum Celticarum Gallicarumve gentium, quæ præcipua tunc extiterint ad laudem facinora, raris litteris consignatum reperire est, & absurdi proinde conatus Boica divinando singillatim prosequi velle atque eruere. Cum tamen magnam eorum partem ad Bojos spectasse, ut ut rerum & temporum definitione incomperta, pro comperto exploratoque sit. Nos quæ in eam aut alteram partem observavimus, deinceps exsequemur.

Memorabilis habita inter primas Gallorum expeditio, anno ante Christum natum trecentesimo quinquagesimo sexto, Cais Fabio & Plauto Coss. quam Bojorum ductu & auspiciis motam Appianus scripsit. Hi cum Præneste venissent, porro progressi circa Pæstum confederant. Romæ C. Sculpitius Peticus Dictator dictus, M. Valerium magistrum equitum cooptavit, & robore militum ex duobus consularibus exercitibus lecto, in adversos duxit. Bellum trahere Sulpitio consilium erat, quando nulla res cogeret se fortunæ tradere, hoste neque com meatu instructo, neque munimentis firmo, iis præterea animis corporibusque, nam hæc de Celtis omnibus Romanos habebat opinio, quorum quia in impetu tota vis esset, ea exigua interjecta mora, sponte languesceret. Sed militum ardore & ferocia impulsus, in aciem tamen descendit. Ubi cum suis plus animorum quàm virium esse cerneret, hostem insidiis captare aggressus, agasones mulis impositos, & armis ornatos, aliquot intermissis equitibus, clam in proximos montes jubet succedere, ibi se sylvis occulere, quousque conserto jam prælio, signum movendi ostendendique daret. Atque pugnam ad montium radices commissa, primi Romanorum, emissis pilis subscdere, donec secundi, tertii & quarti mitterent, quibus itidem post jactum subsidentibus, Bojorum eo invento tela ab illis vitata sunt, postquam verò postremi misissent, jam omnes simul coorti, clamore sublato, in hostes agmine facto irruere occuparunt. Boji contra, dextrum Romanorum cornu acriter invadere, nec sustineri poterant, ni præsens Dictator, cohortando increpandoque suos confirmasset; præcipuè pudorem valuisse memorant, ne ullum periculi

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCCLVI.

periculi genus defugere videretur miles, qui certamen paullo ante tam avidè concupisset, impressione itaque rursus factâ, Boica acies turbari, & inclinari adeò coeperat, cum se vanus è monte terror, accepto signo ostendit, specie, ut hostium castra petere crederetur, quo metu pugna omisâ, effusa passim ad castra fuga sequuta est. Illic quoniam magister equitum præverterat, fugientes ad montes sylvasque versi, victori se eripere nequivere, ab agasonibus quippe excepti, & atrox admodum ubique cædes, in sylva maximè edita, ut Appianus omnem illum Bojorum exercitum, tunc deletum prodiderit. Sulpitius triumphans urbem ingressus, magnum auri pondus ex spoliis conflatum, saxo quadrato septum, in Capitolio dedicavit. Bella postmodum Gallica, interposita etiam aliquando triginta annorum pace, complura sequuta sunt, non uno fortunæ tenore: quæ sciens prætereo, quando Boicum illis nomen nullus scriptorum intexuit. Polyb. lib. 1.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXXCII.

Anno demum ante Christum natum ducentesimo octuagesimo secundo, cum Galli Romanos, sub Arretinis ferè moenibus, magna pugna vicissent, qua L. Cæcilius, sive Prætor sive Consul occubuit, Tribuni præterea septem, viri nobiles multi, &

Liv. epit.
12. Oros.
lib. 3. c. 22.

CCXXCI.

militum cæsa fuere tredecim millia. Postero, P. Cornelio Dolabella, Cn. Domitio Coss. Romani instaurato exercitu, irâ, quam ignominæ pudor acueret, accensi in Gallorum fines progressi, Senones habuere obvios, quos collatis rursus signis, versâ retrò belli alea, foeda adeò strage castigavere, ut si qui proelio superfuere, patriis ejecti sedibus, regionem victori vacuam reliquerint. Romana colonia in urbem Senonum principem deducta est, ea Senæ Gallicæ nomen retinuit. Bojis, quod exemplum ad se pertinere existimarent, magnam ea res curam iniecit, prope enim Senones colentes, satis intelligebant, unâ Gallici nominis gente excisâ, Romanis adversus reliquas auctos animos, odia non imminuta esse. Occupandum ergo rati, coactis quàm maximis potuere copiis & Etruscis ascitis sociis, quibus perpetuæ item in communem hostem inimicitiarum causæ supererant, Romanis ad Vadimonis lacum occurreunt, mox congressi, summam rerum unius certaminis pugnae inclinandam commisere. Festinatae expeditionis & præcipitis consilii, fera, quæ solet, poenitentia comes fuit, multis Etruscorum cæsis, Bojis plerisque omnibus. Neque fracti eo successu Bojorum spiritus, sequenti anno, C. Fabricio, Q. Emilio Coss. collectis iterum viribus, & omni juventute quæ arma ferre poterat excitâ, Romanis se se finibus denuo intulere, conatu ingenti, eventu magis etiam funesto, dum bellum majore animo quàm consilio gestum eunt, inter-

Ex Pol. lib.
1. ut pleraque etiam sequentia.

internecione prope deleti, missis legatis, pacem temerè turbatam invitis animis repetere coacti sunt. Quæ permultos postea annos tenuit, non antea irrita, quàm iis, qui priorum bellorum fortunam præsentem spectaverant, morte extinctis, exorta temeraria juvenum factio, rerum omnium rudis, diuturnæ pacis luxu corrupta, uti fit, adversa quæ experiendo nondum didicerat, nec evenire posse crederet, ergo præsentia fastidire, rebus novis delectari, earum occasiones quærere, atque ultrò moliri, facile irritari, & leves quasque ex Romanis causas, quoquo modo in calumniam trahere. Principum erant hoc genus consilia, plebe neque volente, neque omninò sciente. Illi clam suos, externis potissimum fidere, & transalpina popularium auxilia confirmandis augendisque domesticis opibus, evocare. Quæ Ariminum usque processerant, Romanam jam tunc coloniam, ante annos xxx. victis Picentibus deductam, cum Italici, multitudine perterriti; & vicinitate periculi admoniti, sumptis armis, ATEM & GALATVM, reges ipsi suos, rei tantæ privatim auctores, occiderunt, novos inde hospites aggressi, mutuâ se cum illis cæde confecerunt. Pulcherrimum visum Romanis spectaculum, maximi belli metu, nullo suo periculo, sola hostium opera defungi; nam ad primum ejus motus nuntium, habito delectu exercitum eduxerant, quem populari Bojorum conflictu audito, domum statim revocaverunt. Et hæc quidem contigere anno post pacem initam fere quadagesimo quinto, quem ducentessimum trigesimum sextum fuisse reperio ante, quam Christus nasceretur, Ti. Sempronio Graccho, & P. Valerio Falto Coss. Valerium illo anno bis cum Gallis congressum, primò adversa fortuna usum, postea victorem extitisse, Zonaras & Orosius scripsere, verum si Polybio fides, ea certamina ad Bojos nihil pertinuerint oportet.

Atque hic operæ pretium monere, Atem & Galatum, antiquissimos Bojorum reges esse, quorum post Sigovesum, & si fortè Brennum, certæ auctoritatis memoria extet; quo magis Boicorum scriptorum negligentia piget, à quibus cum isti præteriti, tum quos præterea ex Polybio, Livio, Silio, postea memorabimus, tot aliis contra, impudenter confictis nominibus substitutis, quando proximus ab imperitia ad temeritatem & fabulas flexus est.

Biennio interjecto, C. Licinio, Varo P. Cornelio Lentulo Coss. Zonaras auctor est, Gallos multitudine fretos, quam maximam coegerant, in spem venisse, Romanos terrore perculsos, desponsis ultrò animis, nec tentatis armis postulata facturos. Missis ea fiducia legatis, Ariminensem agrum à Consulibus repetiere, colonos illa urbe, quam sui juris esse, injuriâ à Romanis occupa-

Perottus
Polybii in-
terpres hæc
nomina om-
misit.

ATES ET
GALATUS.

AN. ANTE
CHR. N.
CCXXXVI.

CCXXXIV.

occupatam detineri dicerent, iusserunt cedere. Consules accipiti cura suspensi, nec importunæ legationi concedere, nec irritam ausi aspernari, quod exiguas circa se copias haberent, & subito bellum formidarent, extrahendo tempori ad Senatum rejecere, pactis induciis, dum legati irent redirent. Hi neutro eorum quæ petebant Romæ impetrato, in castra reversi, res domesticas interim afflictas, & prope perditas reperere. Plerique enim ex foederatis, reputatione Romanæ potentia, & proinde timore, sententia interim demutata desciverant, atque in Bojos populares ipsos suos, levi ingenio versi, magnum eorum numerum, inopinato aggressu conciderant, quamquam non impunè, multis quippe suorum vicissim desideratis, reliqui se se domum, unde venerant, recepere. Boji, sociorum scelere & perfidia in hunc modum deserti, & Romanis proditi atque objecti, pacem longè durissimis conditionibus, magna agri parte mulctati, inierunt.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXXX.

Anno ducentesimo trigésimo, M. Æmilio Lepido M. Poblilio Malleolo Cofs. C. Flaminius Tribunus plebis, legem Romæ, patribus quantumvis invitis, tulit, qua ager Picenus & Gallicus militibus viritim dividebatur. Ex Piceno Senones ante aliquot annos ejecti, uti suprâ ostendimus; Gallicus is fuerit credibile est, quem Varus & Lentulus Bojis proxima pactione abstulerant. Id verò plerisque Gallorum, Bojis inprimis, qui Senam coloniam ægrè jam inde ab initio passi, Romanis contermini, injuriæ proximi agerent, prorsus non ferendum videri. Quid enim? infinitam esse Populi Romani cupiditatem, nullo victoriarum cursu, nec quantumvis prolatis imperii finibus exsaturandam, domos devictarum gentium, agros, fortunas universas, sanguinem denique sitire, nec hominum more inimicitias atq; bella gerere, qui imperio populos subjungere satis habeant, illum, nisi aut everfis aut deletis, & stirpitis excisis iis, quos subjunxerit, nunquam conquiescere. Eundem maturè obviam latius in dies serpenti incendio, & quoniam periculi metus ad omnes pertineat, communi consilio conjunctisque viribus esse restringendum, priusquam proximis quibusque comprehensis, longè distotos amburere incipiat. Moti his vocibus Insubres, se Bojis socios adjungunt. Quod verò plurimis retrò bellorum experimentis, sciri poterat, qualis quantusque hostis Romanus futurus esset, placuit foederatorum nomine legatos trans Alpes ire, auxilia à Gæfatis petere. Valida ea ad Rhodanum, & insigni fortitudinis opinione gens, virtutem bella gerentibus stipendio prostituere solita, Concolitano & Aneroësti tunc Regibus suberat. Quibus in præsens magnum auri pondus dono missum, in posterum ostentatæ Romanorum opes, tot bellorum prædis cumulata, quæ victores sequerentur: nec dubiam futuram victo-

Præter Poblilio.
Cic. Lucullo,
Bruto, 2. de invent. & Catone.
Etsi hic Flamini-um Q. Fabio Max. iterum Cof. Tribunum Pleb. fuisse scripta.

riam, Bojis & Insubribus, maximis & florentissimis gentibus auspiciis, anniterentur modo, animos manusque jungerent, quod cognatos populos, quod adversus perpetuum Gallici nominis hostem deceat: majores cogitarent, quandoquidem illis orti essent, qui cæso ad Alliam Romano exercitu, primo impetu urbe nullo labore potiti, eam præda, ferro, flamma vastaverint, post septem menses fastiditam, æstimatis pretio victis, quod pro capitibus solvère, sponte sua reddiderint, ipsi opulentissimis spoliis onusti, in patriam redierint: nihil esse cur non paria nunc sperentur omnia, cessuras profectò, Diis patriis bene juvantibus, hostium insidias & tectos dolos, apertæ Gallorum virtuti. Inflammati legatorum verbis Reges, summa animi contentione cogendis copiis incubuere, ut satis constet, neque majores, neque florentiores belloque meliores, ex illis Galliæ partibus unquam prodiisse. Expeditio, sive apparatus magnitudine, sive quod aliud objectum impedimentum, in aliquot annos dilata est. Per quos Romanos perpetuus ejus timor tenuit, emanarant enim pleraque Gallorum consilia, quædam etiam conjectando facile erat assequi. Consules itaque, modo militum habere delectum, modo commeatum convehere, tela & arma fabricare, alia omnia, quæ ad maximum bellum necessaria, expedire, quin exercitum, inani terrore perculsi, aliquando eduxère, veluti jam præsentibus Gallis, fines mox irrupturis, qui è patria tamen nunquam adhuc moverant. M. Æmilio Barbula M. Junio Pera Cofs. enixius veriti, quod Gallos venundatione multarum rerum, captivorum præcipuè, pecuniam corrogare animadverterent, ne quis in posterum homini Gallo, vel aurum vel argentum datum vellet, callido consilio vetuere, nec enim mercenaria Gælatorum auxilia, interceptâ pecuniâ, motura videbantur. Anno ducentesimo vigesimo tertio, C. Atilio Regulo L. Æmilio Papo Cofs. bellum tandem, tot annorum spatio utrimque, adornatum, exarsit. Gælatorum Reges, trajectis Alpibus, Bojos & Insubres, ad Padum fluvium ex foedere paratos inveniunt: contracta perditum quinquaginta millia, equitum & essedariorum viginti; nisi numerus in Polybio male corruptus, exiguus scilicet ad id, quod paulò ante dictum, fuisse multò maximum, eorum omnium qui ex Transalpina Gallia in Italiam unquam venerint. Veneti & Cenomani, à Romanis per legatos sollicitati, illis auxilio esse maluere, neque cognati sanguinis respectus Cenomanos tenuit. Collectis viginti armatorum millibus, & totidem Umbris atque Sarfinatibus ascitis, uterque populus Alpes insedit, inde, quæ prima se offerret facultas, impetum in Boicum agrum factururus. Quæ res, distractis Gallorum copiis, coacti enim fuere relinquere præsidia, quæ provinciam à tergo tutarentur, grande expeditioni

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXXIIX.

CCXXIII.

tioni præpedimentum attulit. Romani contra quâ cura bellum parassent, incredibilis exercitus moles ostendit, quanta neque ad eum diem, neque postea, unquam in Italia conspecta est: equitum octoginta, peditum septingenta, hominum omnino circiter octingenta millia fuisse narrant, idque à Fabio historico traditum, qui bello interfuit, frumenti præterea, & omnis generis armorum telorumque vim tanto parem exercitui, immensam. At ego Polybium in eam sententiam accipio, quæ vero videtur propior, immanem numerum non ad eos qui arma tulerint, sed qui à Romanis descripti, ferre potuerint, esse referendum. Neque verò Romam solum imminentis periculi metus invaserat, quem memoria captæ olim urbis, & obsessi ab hoc hoste Capitolii, magnopere augebat, sed & reliqui Italiæ populi, Celtico nomine adæquè perterriti, quæ quique poterant certatim conferebant, tanquam pro aris & focis atque salute ipsi sua, non jam pro Romanorum imperio & magnitudine pugnaturi. Copiæ autem divisæ trifariam, pars in Sardiniam abiit, cum C. Attilio Cos. quod provinciales ibi turbarent, pars cum Æmilio Cos. Arimini proximè hostes consedit, ad omnem occasionem prompta futura & parata, pars denique in Etruriam, Prætoris duce missa, quod inde maximè irruptio timebatur. Rata ea conjectura fuit, Galli transceso Apennino in Etruriam delati, agros populati, ingentes latè prædas egere, nemine qui prohibere posset obviam auso progredi. Placuit ergo porrò tendere, & belli arcem majorum exemplo, rectà petere; jamque Clusium venerant, quæ civitas tridui spatio Roma abest, unde Brennus ante annos centum sexaginta quinque, urbem capturus moverat, cum nuntius affertur, coisse Romanorum per Etruriam præsidia, & infesto agmine à tergo sequi. Eorum ore conversa subito Gallica acies, omissa in præsens Roma, iter in hostem propinquum flexit, & die ad occasum inclinante, castra juxtim posuit. Nocte autem ingruente, accensis ad speciem ignibus, & equitatu omni in castris relicto, Fæstulas versus clam progressa, loco opportuno subsedit, equites prima luce palam, ut convenerat, subsequuti, Romanos opinione fugæ falsos, in insidas attraxere; ubi ingentibus aliquamdiu animis, dubio Marte, utrimque pugnatum, Celtis tandem, & numero & virtute vincentibus, secunda proelii fortuna fuit, Romanorum cæsa ad sex milla, reliqui sibi fuga consulere. Demiror quos auctores Orosius sequutus prodiderit, certamen prope Arretium commissum, Atilium Cos. cum tribus hominum millibus occisum, octingenta millia in fugam acta fuisse: quæ à Polybii fide, longè apud me potissima, multis modis abscedunt. Fugientium plerique se in tumulum recepere, natura munitum, cujus obsidione Celtæ tunc abstinere, quod

Plin. lib. 3.
c. 20.

Apud Eutrop. lib. 3.
Oros. lib.

4. c. 13.

Lib. 4. c. 13.

præteritæ noctis vigiliis & itinere, atque diei prælio fessi, reliquum temporis curandis corporibus existimarent largiendum, missi tamen equites collem custodire, ut in posterum, nisi deditio sequeretur, obsidionis adhuc consilium maneret integrum. Æmilius Cos. quem Arimini resedisse diximus, cum primùm hostes exercitum per Etruriam ducere, & Romæ appropinquare audisset, quàm maximis potuit itineribus opem suis ferre contendit, & cum pugna jam commissa supervenisset, castra prope Celtas metatus est. Illi qui in collem confugerant, adventum ejus ex crebris nocturnis ignibus conjectantes, receptis aliquantum animis, misere silente nocte per densa nemorum inermes, quo hostiles excubias fallerent, quo rerum statu degerent nuntiatum. Tum Æmilius trahendis consiliis nullum locum esse, omnia in celeritate posita intelligens, Tribunos primo diluculo peditatum instructum jubet educere, ipse cum equitibus ad verucam iter tenet. Hostes animadversis itidem per tenebras ignibus, Consularem exercitum adesse æquè suspicati, coacto concilio quid porrò agendum deliberant. Ibi Anercestes Rex, sententiam omnium assensione comprobata dixit, Videri in præsens certamine abstinendum, neque periculo exponendam prædam, quam multò maximam omnis generis peperissent, quin domum referendam, & in tuto collocandam esse, si tum deinde Romanos iterum aggredi placeat, se tantis sarcinis allevatos, paratiores & expeditiores redituros. Signa itaque ante lucem mota, Galliam retrò versus, secundum Etruscum mare. Æmilius iis qui in tumultum evaserant receptis, victores, quamquam abeuntes, aperto Marte non ausus laceßere, subsequeretur, temporum locorumq; occasiones captans, si quâ vel extremum agmen carpere, vel ex præda aliquid daretur recipere. Interea temporis alterum Cos. C. Atilium contigit ex Sardinia redeuntem Pisas appellere, inde rerum huc usque omnium ignarum, iter cum exercitu Romam tenere. Gallorum pabulatores ad Telamonem obvii, inferi maris promontorium id & portus est, ab ejus præcursoribus intercepti, interrogati de prælio indicant, exercitus præterea ecce utrosque instare, citeriorem quidem Gallicum, Romanum pone sequi. Inexpectatus is nuntius, Atilii animum variè affecit, adversæ quippe pugnae dolore perturbatum, præsens bene gerendæ rei spes recreabat, quod fortuna hostem id loci clausum, duobus Consularibus exercitibus veluti ad lanienam ultrò destinasse videretur. Tribunis ergo aciem mandat instruere, & paullatim progredi, frontem, quam maximè locorum spatia patiantur, extendere. Ipse conspiciatus collem imminem viæ, qua Galli procedere necesse habebant, effuso ad eum cursu cum equitatu latus, occupavit. Galli, qui Atilium ex Sardinia

redi.

rediisse nescirent, rati Æmiliū noctu cum equitibus præcur-
 risse, & tumulum infedis, ipsi etiam equites suos, expeditis ali-
 quot peditibus intermixtis, illum deturbatum mittunt; sed ut
 Atilium adesse ex captivis intellectum, jam pro re nata consili-
 um capiunt, quod duplici se bello urgeri animadverterent, an-
 cipitem aciem constituunt, à tergo & fronte eodem simul tempo-
 re pugnaturi. Æmilius hoc uno plus Gallis sciebat, collegam
 Pisas cursum tenere, de ejus adventu nihil dum inaudierat, ve-
 rum ex ea quæ sub oculis ad collem pugna, promptum erat con-
 jecturam capere, quare equites suis illicò auxilio submittit, ipse
 cum quadrato legionum agmine mox in hostem pergit. Ei Gal-
 li Gælatos & Insubres averfos retrò, Atilii legionibus Tauriscos
 & Bojos à fronte opponunt, carpenta cum impedimentis longè
 extra aciem collocant, prædam in propinquo tumulo, relicto
 quod satis esse crederent præsidio. Atque ea insignis visa Cel-
 tici exercitus species, non ad terrorem modo, sed & ad firmita-
 tem ac robur. Insubres & Boji brachati sagatique, cætera expe-
 diti constiterant, Gælati stolidi jactantia feroces, abjectis vesti-
 bus, nudi ante ipsam aciem exsultabant, vestium involucra con-
 stringere corpora & implicare rati, locis præsertim asperis. Equi-
 tum interim in colle certamen, ingentibus enim animis, irarum
 speique pleni, ante ora trium exercituum concurrebant, eximi-
 um præbuit spectaculum. Ibi Atilius Cos. temere dimicans ce-
 cidit, abscissum caput Gallorum Regibus allatum est. Quæ res
 Romanos adeò non fregit, ut acrius connixi, Gallos paullo post
 loco pellerent. Æqua verò campi planitie, in Gallos medios le-
 giones utrimque tendebant, quo maximè memorabile proelium
 habitum, & difficulter constituas an Galli, an verò Romani po-
 tiore conditione pugnaverint; nam Galli obversis quidem ter-
 gis se se mutuò tutabantur, ut cum in hostes pectore omnes æ-
 què ferrentur, nulla cuiquam retrò effugiendi spes superesset,
 qui confirmandis animis præcipuus bifrontis aciei usus est: Ro-
 manis geminus exercitus, & in medio tanquam indagine conclu-
 si hostes, spiritus addebant, metum objiciebat contra ipse Gallo-
 rum ornatus, & incredibilis buccinatorum atq; tubicinum mul-
 tudo, trucibus & horribilibus militum ululatibus, cantuq; ad-
 juta, ut non tubarum clangor, hominumque modo clamor, sed
 classicum proximis montium jugis vastisq; saltibus, à terra ma-
 tre videretur emissum, terribiles visu in prima acie Gælati, viri-
 bus & magnitudine præstantes, corpora patrio ritu motantes cæ-
 tera nudi præter scutum, torquibus & armillis fulgebant au-
 reis, ea species cum Romanorum animos pavore & stupore per-
 stringeret, cupiditate spoliolum & spe prædæ simul accendebat.
 Pugna à sagittariis coepta, mox apparuit, Gælatos futile con-

Armorum
compara-
tio ex di-
versis au-
ctoribus
petita.

Flor. lib. 2.
c. 4.

filium sequutos, cum interiorem aciem saga protegerent, isti omnibus passim missilium jactibus inermes essent expositi, quæ grandinis ritu densa cadebant, exiguo quippe immanibus corporibus in Gallico scuto præsidio, itaque turbari primò & fluctuare, plerisque jam vulneratis, deinde cum sagittarios eminus jaculantes assequi non possent, & telorum copia assidue obruerentur, magna pars salutem desperare, in confertissimos hostes ultrò, furore acta irruere, atque se certæ & destinatæ morti objicere, reliqui manifestam fugam fractis animis capessere, & sociorum retrò ordines confundere. Ut Gælatorum eo proelio ingens ostentatio, usus nullus extiterit. Romani hac velitatione defuncti, sagittarios recepere, & agmine promoto, statariam deinde cominus pugnam cum Insubris, Bojis, Tauriscis commisere, quorum omnium virtus atque opera enituit, sed virtutem arma destituere, siquidem Gallorum tum scuta tum gladii, ad Romanos comparati, longè erant impares, scuta illis ex cortice aut vimine infirma, Romana ex tabulis, nervo ferroque munita, gladii inde prælongi ac sine mucronibus, quibus miles cædendo fere frustra fatigaretur, hinc brevitæ habiles, mucronibus acutis & validis, punctim crebra & angusta, sed mortifera vulnera inferebant. Ad eum modum multi Gallorum exanimabantur, sed pertinax reliqui in spe mala proelium sustentabant, donec Romani equites ex colle decurrentes, in alterum cornu acerrimam impressionem fecerunt, qua primùm pulsus Gallicus equitatus, terga vertit, peditatus usque resistens, ita concisus est, ut quem quisque pugnae locum vivus cepisset, eum etiam mortuus, prostrato corpore tegeret. Interfecta hominum circiter quadraginta millia, capta non pauciora decem milibus, inter captivos rex Concolitanus inventus, Anercestes cum paucis fugiens, voluntaria sua suorumque morte, vinculorum ludibria prævertit. Æmilius Cos. spolia victor legit, Romamque misit, prædam receptam prioribus dominis dilargitus est. Post illa cum exercitu per Liguriam profectus, Bojorum fines invasit, atque tantam vastitatem reposuit, ut ingentes populationes vel infinitæ militum cupiditati sufficerent. Paucos dies moratus, Romam reversus, signa cum torquibus & armillis aureis in Capitolio suspendit, reliqua spolia & captivos, præ se triumphans egit. Apud Zonaram lego, Æmilium superatis Bojis triumphantem, captivorum principes armatos in Capitolium perduxisse, acerbo irrifu insolenti voto insultantem, quo se ferebantur obstrinxisse, thoraces nisi in Capitolio non posituros: paullò aliter Florus, jurasse Gallos BRITOMARO duce, non prius se baltea soluturos, quàm Capitolium ascendissent, factum, victos ab Æmilio ibi discinctos esse. Britomari nomen alibi non

BRITOMARUS.

non invenio, Florum Zonaramque si conjungas, Bojorum regem fuisse intelligas. Atque eo quidem rerum successu Gallicus tantus motus repressus, ad nihilum recidit, qui paullo ante urbem præcipue Romam, tum reliquam Italiam, terrore & tumultu concusserat universam.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXXII.

Romanis proinde crevere spiritus, & fiducia addita, Gallos agris circa Padum posse ejici. T. Manlio & Q. Fulvio, ambobus Coss. eam provinciam, anno ducentesimo vigesimo secundo, antequam Christus nasceretur, decernunt. Conjunctis uterque

maximis & apparatissimis copiis, in Bojos ducunt, sed cum eos pellere majoris operæ & laboris esse coram cernerent, imminutos ad tempus ex præterita calamitate animis, in fidem deditio-

nemque recipiunt. Varia deinde fama est, Consules sive traje-

Oros. lib. 4.
c. 13.

cto Pado multa millia Insubrum cæcidisse, sive quod Polybius credidit, imbrium & pestilentia magnitudine deterritos, à reliquis Gallis tunc bello persequendis abstinuisse. C. Flaminio P. Furio Coss. Bojos religio nuperi fœderis, & accisarum virum conscientia, quietos continuit, domi quidem; nam quorum nondum perdomiti spiritus, turbulenta adhuc coquebant consilia, eos foras in Insubriam GARGENI regis ductu militatum abiisse, Silius indicat, quo loco Flaminii cassidem, Gargeno de-

Sil. lib. 5.

*Ære, atque æquorei tergo flavente juvenci,
Cassis erat munita viro, cui vertice surgens
Triplex crista, jubas effundit crine Suevo,
Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, sævosque canum pandebat hiatus,
Nobile Gargeni spoliū: quod rege superbus
Bojorum caeso, capiti illacerabile victor
Aptarat, pugnasque decus portabat in omnes.*

Sanè Flaminium rem in Insubria hoc anno gessisse constat: sed maximam belli partem Bojos fuisse, ipsius apud Silium oratio, extra dubium ponit.

*Siccine nos, inquit, Bojorum in bella ruentes
Spectastis, cum tanta lues, vulgusque tremendum
Ingrueret, rupesque iterum Tarpeja paveret?
Quas ego tunc animas, dextramque corpora judi,
Iratam tellure sata, & vix vulnere vitam
Reddentes imo? jacuere ingentia membra
Per campos, magnisque premunt nunc ossibus arva.*

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXX.

Anno sequenti M. Claudius Marcellus, Cn. Cornelius Scipio Coss. Insubres adversis proeliis fatigatos, in potestatem redege-
re. Marcellum adversus Gallos Insubres & Gætatos certasse, omnium scriptorum consensus est, uni Capitolini lapides, DE. GAL-

LEIS. INSVBRIBVS. ET. GERMAN. triumphasse ostendunt: unde quod antea à nobis dictum, Celticum & Gallicum nomen usurpatum olim promiscuè, in Germanico quoque verum esse apparet. Marcellus spolia opima Virдумaro Gætatorum Regi detracta, legit: Virдумarum genus à Rheno jactantem, virgatas brachas indutum pugnasse, Propertius memorat.

Propert.
lib. 4. el.
penult.

Redactis in ordinem Bojis & Insubribus, longum res Gallicæ, quæ horum potissimum populorum virtute in Italia viguissent, quieturæ videbantur: cum vix toto exacto quadriennio, P. Cornelio Scipione, T. Sempronio Longo Coss. novæ irarum causæ exortæ, præsentis bene gerendæ rei spe, & præclara in speciem occasione ulciscendi Romanos, quam Boji sibi inexpectatam obvenisse gaudebant, magnopere accensæ sunt. Geminas Romani colonias, Placentiam cis Padum in Bojorum agro, Cremonam ultra, Insubribus coërcendis, reprimendisque Gallis decreverant, scriptis duodecim colonorum millibus, C. Lutatio, C. Servilio, T. Annio Triumviris, quamquam Triumvirorum nomina ab auctoribus aliter atque aliter prodita. Has perpetuæ servitutis compedes interpretati Boji, gravius aliquantò quam agrariam Flamini ante legem acceperere, nullum tandem injuriarum finem fore rati, ita alias ex aliis oriri, si se Romanorum fidei permiserint, non vinciendos tamen ideo nec tendosque dedisse, nam hoc manifestò agi, extremum dominantium fastidii gradum esse, mancipia sub vicariis habere, colonias huic rei delectas, & ne quid contumeliarum absit, Latinas, erat enim Latina utraque, tam foedi dedecoris maculam, & Bojis, & Celtis, & viris denique, vel sanguine profectò esse eluendam. Annibal tunc temporis capta excisaque Sagunto, trajecto Ibero flumine, iter per Hispaniam & Galliam in Italiam tenebat, Romanos totius Africæ viribus oppugnaturus. Magna ducis, magna exercitus virtutis fama, Bojos defectionem maturare impulit, & sollicitati Insubres, se ineundæ protinus societati, promotos paratosque juxta responderant, quod optima spe uterque populus duceretur, rem Romanam, & Gallorum, & Carthaginiensium antehac incursum atque illis sæpius inclinatam, conjunctis amborum viribus, aliquando prolapsuram, everti posse. Romani proxima pactione foederum obsides à Bojis exegerant, quorum tunc salus, præ indignationis impetu vindictæque cupiditate, neglecta. Arreptis enim derepente armis, tantum terroris actumultus in Placentinum agrum illatum est, ut non agrestis modo multitudo, sed ipsi Triumviri, qui agrum assignandum venerant, diffisi novæ coloniae mœnibus, Mutinam confugerint. Habent quidam annales, legatos ad expostulandum missos, à Bojis violatos, cæteri in Triumviros agrum metantes,

Alcon. in
Pison. Liv.
lib. 21.
Polyb. lib.
3.

Ex Poly-
bio, Livio,
Silio, aliis.

AN. ANTE
CHR. N.
CCKVI.

tantes, factum esse impetum. Mutina confestim obsidione cincta, quæ cum diutius traheretur, simulari coeptum de pace agi, evocatiq̃ue à Gallorum principibus Triumviri, per colloquii speciem comprehensi sunt. Romani queri, non jus modo gentium, sed & fidem, quæ in id tempus data esset, violatam, Galli negare eos se, nisi redditis obsidibus, dimissuros. Cum de legatis rescisset L. Manlius Prætor, Mutinamq̃ue & præsidium in periculo esse intelligeret, ira accensus, effuso agmine obsessis subsidium ferre accelerat. Id quamprimùm Bojis nunciatum, insidias in silva, quæ circa viam erat, collocant, in eas Manlius, inexplorato profectus, præcipitatus, plurimis suorum desideratis, ægrè in apertos campos emerfit: ibi communitis castris, quamquam accisis rebus, militum animi refectioni, quod hostem oppugnatione abstinere cernerent. Iter deinde de integro coeptum, per patentia primùm loca, ubi silvæ rursus intratæ, Boji à tergo iterum apparuere, tum postremos adorti, cum magna trepidatione ac pavore omnium, octingentos ex Romanis occiderunt, sex signa ademere. Finis cædis fuit, ut ex saltu invio atque impedito evalum, inde Romani per aperta præcipiti fuga Tanetum, vicum propinquum Pado, contendere, ubi à Bojis circumfessi, se munimento ad tempus, commeatibusq̃ue fluminis, & Brixianorum Gallorum auxilio, adversus crescentem indies multitudinem hostium, tutabantur. Romam tumultu perlato, Senatus, veritus ne Manlius diuturna obsidione periclitaretur, C. Atilium Prætorem cum una legione Romana, & quinque millibus sociorum, delectu novo à Cos. conscriptis, auxilium ferre jubet: qui sine ullo certamine Tanetum pervenit, Boji enim eo non expectato, abscesserant. Annibal interea superato Rhodano, incertus utrum quod coeperat iter, rectâ in Italiam intenderet, an cum Scipione consule, cujus sub oculis coram exercitus, manus confereret, Bojorum legatos, regulumq̃ue MATALUM, ut nomen à Livio scriptum est, Polybius Magilum appellat, tempore obvios habuit, qui se duces itinerum, socios periculi professi, Italiam integro bello, nusquam ante libatis viribus, aggredi persuasere. Postquam sententia stetit pergere ire, advocata concione legatos producit, ad multitudinem itidem verba jubet facere, illi per interpretem eadem consilia ferre, ad transitum Alpium hortari insistant, se cæterosq̃ue Galliæ populos auxilio futuros polliceri, sine metu esse iter his ducibus, ut ut asperum, certè non inextuperabile, commeatum præterea affatim promittunt, & uberes Italiæ campos, quibus statim ab Alpibus potituri essent, ostentant. Subsequutus Matalum legatosq̃ue Annibal, exercitum viæ difficultate & Alpium nomine consternatum, oratione confirmat, argumento inter prima usus, ne in-

MATALUS.

Perottus
Polybii in-
terpres
Magili no-
men omi-
sit.

ne invias crederent, quas illi ipsi quos cernerent legati, non pen-
nis sublimē elati, sed pedibus essent transgressi, nec majores qui-
dem eorum indigenas, sed advenas Italiæ cultores, ingentibus sæ-
pè agminibus cum liberis ac conjugibus, migrantium modo,
tutò transiisse. Incitatus exemplo & adhorationibus miles, in
potestate fuit. Alpes decimo quinto die, difficili hominum
jumentorumque labore, magno utrorumque desiderato nu-
mero, superatæ sunt. Annibal prima castra ad Alpium radices,
in Taurinis metatus, refecto exercitu, in Insubres movit. P. Cor-
nelius Scipio, ut se delusum à Pœno, & ad Rhodani ripas ne-
quicquam destitutum vidit, misso in Hispaniam Cn. fratre, cum
optima copiarum parte, ipse admodum paucis comitatus, Ita-
liam defensus mari repetiit. Pisus exscensione facta, per E-
truriam movit, & accepto tirone, quo Prætores Manlius & A-
tilius adversus Bojos usi, maximis itineribus ad Padum conten-
dit, hostem omnia imparatum, priusquam se ex via colligeret,
aggressurus. Inter Padum & Ticinum uterque exercitus in con-
spectum venit, congressis, victoria à Carthaginienſi stetit.
Eo se proelio Annibali Bojorum virtus, CHRIXO duce probavit,
neque illi ferocius ad Rhodanum loquuti, quàm fortius ad
Ticinum pugnasse visi, tanta animorum vi, quod à Silio poë-
ta proditum, ut reliquæ aciei ne certandi quidem spatium re-
linquerent.

CHRIXUS.

Nec locus est Tyriis belli, pugnae ve, sed omnem

Celticus implevit campum furor: irrita nulli

Spicula torquentur, statq; omne in corpore ferrum.

Sive ea ambitio fortitudinis & audaciæ, adversus novos hospites,
sive ira furorque in Romanos fuit. Sed longum sit omnes Si-
lii versus exscribere: paucos istos non pigebit, quibus Chrixus
Scipioni Romam captam objicit,

Nemone incensa, captaq; superfuit urbi,

Vt tibi, quas Brenni populus ferremus in arma,

Narraret dextras? —

Et verò regerit Scipio,

— Ferre hoc umbris, proavoq; memento,

Quam procul occumbas Tarpeja à sede, tibiq;

Haud licitum sacri Capitolia cernere montis.

Quæ Chrixum Brenni propinquitatem, quod supra diximus, at-
tigisse, idque per illa tempora clarum exploratumque habitum,
profectò ostendunt: neq; nos Brennum Bojis tralatitio illo mo-
re vindicare, quo pleræque & Germaniæ & Galliæ, & Britannia
quoque gentes solent. Chrixus multorum cæde insignis, à
Scipione hasta eminus confixus, occisus est. Tum demum popu-
lares se recipere, reliquos in laudis & victoriæ consortium admit-

tere,

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXV.

DVCARIVS.

tere. Annibalem, trajecto Pado cedentes hostes insequentem, Bojorum iterum legatio adiit, & quo magis rata promissa crederet, Triumviros Romanos, Mutinæ interceptos, vinctos tradidit, erant ii Consularis unus, Quæstorii duo. Pœnus collaudata egregia voluntate, data acceptaque fide, foedus icit, cæterum Triumviros remisit, recipierent per eos sanè obsides suos Boji, sibi satis jurisjurandi sanctitate, religione numinum confirmata, & spectata gentis benevolentia cautum esse. Bojorum exemplum reliqui Gallici nominis in Italia populi sequuti, se se Carthaginensibus, præter unos Cenomanos, omnes adjunxerunt. Inde cum altero Consule Sempronio ad Trebiam, eadem quâ ad Ticinum fortunâ, pugnatum est. Proximus annus Cn. Servilium & Cn. Flaminium 11. Consules habuit, tertia Romanorum ad Trasumenum clade, Flaminii temeritate contracta, celebris. Ominosum eventum æstimari potuit, nam omnia ex eventu conjici, quàm contra verius est, quod Flaminius prius quam pugna committeretur, Bojos à se olim victos ferociter gloriatus, tremendum vulgus, animis & corporibus juxta ingentibus, Tarpejæ etiam iterum rupi horribile appellavit, oratione quàm paullò ante ex Silio attulimus: DVCARIVS quippe Bojus, Flaminium armis & manu insignem tota acie volitantem conspicatus, facie quoque noscitans, ad populares suos conversus, hic hic est Bojorum terror Consul exclamat, qui legiones nostras cecidit, patres ante se vinctos triumphans egit, jam ego hanc victimam Dis patriis ultoribus, & peremptorum foedè civium manibus devoceo, subditisque calcaribus equo, per confertissimam hostium turbam impetum facit, atque obtruncato prius armigero, qui se infesto venienti objecerat, Flaminium lancea transfixit, spoliare cupientem, triarii objectis clypeis arcuere. Eo haud dubiè momento victoria stetit, nulla inde pugna, diversis dissipatisque Romanis, effusa in omnes partes fuga sequuta. Sed Insubrem Ducarium Livius appellat. Credo quod ante sex annos Insubribus cum Gargeno auxilio venerit, ubi Flaminium nosse potuit. Silius disertè Bojum dixit,

*Advolat ora ferus, mentemq, Ducarius acri
Nomen erat gentile viro, fufisq, catervis
Bojorum quondam patriis, antiqua gerebat
Vulnera barbarica mentis, noscensq, superbi
Victoris vultus. ———*

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CCXIV.

Consulem autem à Ducario transfixum, ex Livio est, Silius incertis telorum jactibus obrutum scripsit. Trasumenum Cannæ exceperet, exitiabile prope rei Romanæ vulnus. Tum L. Postumius Albinus & Ti. Sempronius Gracchus consules designati. Verum Postumius antequam iniret, cum Galliam provinciam Prætor obtineret, à Bojis cum exercitu occisus est, callido ex-

Polyb. Liv.
Zonaras,
Frontin.
lib. I. c. 6.

do excogitato consilio, quod fidem difficile inveniat, nisi Romani ipsi scriptores proderent. Sylva vasta erat, Litana nomine, qua Romanus exercitus transiturus, ejus dextra lævaque circa viam arbores, Boji ita inciderant, ut exigua parte sustentata, donec impellerentur immotæ starent, levi momento impulsæ corruerent. Legiones duas habebat Postumius, sociorum tantum, ut viginti quinque armatorum millia conficeret, eæ copiæ ubi saltum intravere, Boji sylvæ oras circumsedentes, extremas arborum succifarum protrudunt, illæ alia aliam cadendo impellunt, itaque propagata ancipiti strage, arma, viros, equos obruunt, ut vix decem homines effugerint, nam cum plerique exanimati essent arborum truncis, fragmentisque ramorum, cæteram quoque multitudinem Boji, inopinato malo trepidam, occasione usi trucidarunt, pauci è tanto numero capti, qui pontem fluminis, ab hostibus antea obsessum, petentes, interclusi sunt. Postumius omni vi obnixus ne caperetur, pugnando occubuit, spolia corporis caputque præcisum, Boji ovantes, templo quod sanctissimum habebant intulere, & purgato capite, calvam patrio more auro cælavere, sacri vasis vicem, quo solemnibus libarent, & poculi, sacerdoti ac templi antistibus. Atrox visum Romanis in mortuum hostem ludibrium, & barbaræ feritatis facinus, qui superioribus tamen annis, per religionis & ipsi speciem, Gallos in foro boario vivos defoderant, adeò de aliorum quàm suis quisque moribus inclementius arbitratur. Præda Bojis haud minor quàm victoria fuit, quamquam magnam animalium partem strages sylvæ oppresserat, cæteræ tamen res, quod fuga nihil dissipasset, stratae per omnem jacentis agminis ordinem inventæ sunt. Romæ autem tanta nuntium trepidatio sequuta, ut Senatus, qui Cannensi ruinæ non succubuerat, ad hanc calamitatem animos, secundioris fortunæ desperatione, prope submitteret, populus per dies multos clausis tabernis, veluti nocturna solitudine, ferale justitium ageret, donec Aediles aperiri tabernas, & publicæ mœstitiæ faciem urbi demi jussere, Ti. Sempronius Senatum, oratione consolatus, erexit. De bello adversus Carthaginienes continuando agitatum, Gallicum sive Boicum, quamquam stimulante ira, dilatum est, quod Poeno Italiam armis vastante, multorum dissimulandæ injuriæ, gentis propinquæ & validæ animi amplius irritandi non viderentur.

Liv. lib. 27.

Anno belli undecimo, C. Servilius (filius C. Servilii, qui Triumvir agrarius in Placentinæ coloniae deductione captus) cum Tribunus plebis Romæ fuisset, Aedilis plebejus factus est, plerisque negantibus, jure aut Tribunum plebis fuisse, aut Aedilem esse, quod patrem, quem occisum à Bojis circa Mutinam, opinio per decem annos fuerat, vivere, atque in hostium potestate esse, satis constabat.

Anno

AN. ANTE
CHR. N.
CCVII.

ANN. ANTE
CHR. N.
CCV.

Anno duodecimo, Asdrubal Annibalis frater cum maximis copiis in Italiam venit, & Placentia in Bojorum gratiam frustra tentata, ad Senam Gallicam à Claudio Nerone & Livio Salinatore Consulibus, cum exercitu deletus est. Eo prælio, uti & per reliquam Punici belli historiam, multa est apud scriptores Gallorum generatim mentio, facili negotio ad Bojos privatim plerumque derivanda, sed ancipitibus conjecturis certam fidem adungere, ego nemini sum auctor. Illud manifestam interpretationem habet, cum cæso Asdrubale, victoria, non jam unius alicujus prælii, sed totius belli, à Poenis ad Romanos, etiam Annibalis confessione inclinaret, itaque se se occasio priores injurias ulciscendi aperiret, eoq; jussus esset Q. Manlius Thurinus Prætor, L. Veturio Philone, Q. Cæcilio Metello Consulibus, agros Gallorum, qui Asdrubalem sub ejus adventum juvissent, populari, eâ procella Bojos præcipuè fuisse involutos; quippe cum se Annibali non in Italia, ut alii plerique, adjunxerint; sed eo veniendi fuerint auctores, quam cupide fratrem subsidio subeuntem exceperint, ne conjectura quidem indiget. Ad Bojos & Insubres quoque illud pertinet, quod Livius scripsit, Placentinorum & Cremonensium legatos, questos Romæ iis Consulibus, agrum suum ab accolis Gallis, incurfari ac vastari, magnamq; partem colonorum dilapsam esse, & infrequentes se urbes, agrum vastum ac desertum habere. Placentiam enim Boji, alteram Insubres accolebant, Manlio Prætori mandatum, ut colonias ab hoste tueretur.

Liv. lib. 28.

CCVI.

Anno post Annibalis in Italiam adventum decimo quinto, C. Servilius Consul, patrem C. Servilium, & C. Lutatium patrum, ex Bojorum demum servitute liberatos, Romam reduxit, qua id verò occasione, quibusq; conditionibus, à nemine proditum invenio, neque quis tertii Triumviri agrarii T. Annii, fuerit exitus. Annibal secundum hæc in Africam, Carthaginiensium jussu revertit. Biennio post, Punicum bellum, omnium quæ populus Romanus unquam gessit, in omnem partem maximè memorabile, pace finitum est. Eodem anno. P. Ælius Poëtus Consul, cum audisset à Bojis incursiones in agros sociorum factas, duabus legionibus subitariis, tumultus ejus causa scriptis, & additis ad eas quatuor cohortibus de exercitu suo, C. Appium sociorum præfectum, per Vmbriam Bojorum agrum jussit invadere, ipse eodem aperto itinere per montes duxit. Appius Bojorum fines ingressus primo populationes satis prosperè ac tutò fecit, delecto deinde ad castrum Mutilum idoneo loco, ad demetenda frumenta (jam enim maturæ erant segetes) profectus, neque explorato circa, nec stationibus satis firmis, quæ armatæ inermes atque operi intentos tutarentur, positis, improvise hostium impetu cum frumentatoribus est circumventus, inde pavor fugaque

Liv. lib. 30.

Liv. lib. 31.

C

etiam

etiam armatos cepit. Ad septem millia hominum palata per segetes, sunt cæsa, inter quos ipse C. Appius Præfectus, cæteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce, consensu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum suarum, ad Consulem per saltus prope invios profugere. Consul magno suorum malo, Bojorum fines populatus, Romam rediit.

Liv. Oros.
Zonar.

Cæterum pacatis Carthaginiensibus, superfuere ex magno bello reliquiæ, & restincti incendii quodammodo scintillæ; substiterat in Liguria Pœnus Amilcar quidam, incertum ex Asdrubalis an Magonis exercitu, eo duce proximo año Insubres, Cenomani & Boji, parati sequi omnem, quæ Romanis adversa esset, novitatis auram, excitis Sallyis Ilvatibusque, & cæteris Ligusticis populis, Placentiam invaserunt, & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasque relictis, trajecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades spatium colonis dedit ad claudendas portas, præsidiaque per muros disponenda, ut obsiderentur tamē prius, quam expugnarentur, nuntiosque ad Prætorem mitterent. L. Furius Purpureo, provinciæ Galliæ Prætor præerat, cætero exercitu ex Senatusconsulto dimisso, præter quinq; millia sociorum ac Latini nominis, cum iis copiis in proxima regione provinciæ circa Ariminum substiterat. Is tum Senatui Romanam scripsit, duarum coloniarum, quæ velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ, ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram oppugnari; nec in exercitu suo satis præsidii colonis laborantibus fore, nisi quinque millia socium quadraginta hostium millibus, tot enim in armis esse, trucidanda velit objicere, & tanta sua clade jam inflatos excidio coloniæ Romanæ augere animos. Litteris in Senatu recitatis, non contemnenda res visa, jussus C. Aurelius Consul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem jam edixerat, Arimini eadem die adesse jubere, & aut ipse ad opprimendum tumultum Gallicum proficisceretur, aut L. Furio Prætori scriberet, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, proficisceretur ipse ad coloniam obsidione liberandam. Legati item in Africam ad Carthaginienses missi, Amilcarem civem eorum, excito ad arma contra Populum Romanum Gallorum, Insubrum, Cenomanorum, Bojorum, Ligurumque exercitu bellum contra foedus facere, eum, si pax placeret, revocandum & dedendum esse. Responsum à Carthaginiensibus, nihil se de Amilcare ultra facere posse, quam ut exilio eum mulctarent, bonaque ejus publicarent. Traducto verò consulari exercitu ex Etruria Ariminum, quinq; millia sociorum ex Gallia in Etru-

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CXCVIII.

Etruriam transferunt. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adversus Bojos & reliquos foederatos populos, Cremonam adhuc obsidentes, profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab iis posuit. Creditum Gallos opprimi potuisse, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset, palati enim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto praesidio, sed lassitudini militum timuit, quod raptim ductum erat agmen. Galli clamore suorum ex agris revocati, omissa praeda, quae in manibus erat, castra repetivere, & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit, sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu Galli in proelium venerunt. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atque obtinere se se dextram Romanam alam, quae ex sociis erat sub M. Furio, sperarunt posse: ubi id parum procedebat, circumvenire à cornibus & amplecti aciem, quod multitudine superantibus facile videbatur, conati sunt. Id ubi vidit Praetor Romanus, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis, dextra laeva quae, quae in prima acie pugnabat, circundare M. Caecilio Legato mandat, ipse aedes Jovi duas vovet, si eo die hostes fudisset, quare dubia & ancipiti Romanorum religio: L. Valerio item Legato imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumvenire eos aciem patiat, simul & ipse, ut extenuatam mediam aciem Gallorum diductis cornibus vidit, signa inferre confertos milites, & percurrere ordines jubet, ita cornua ab equitibus, & medii à pedite pulsi, ac repente, cum omni parte caede ingenti sternerentur, Galli terga vertere, fugaque effusa castra repetierunt; fugientes persequutus eques, mox & legiones insequutae, in castra impetum fecerunt. Magna ea strages, nec Romanis incruentata fuit, Bojorum sociorumque minus sex millia inde effugerunt, caesa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militibus septuaginta, carpentis Gallicis multa praeda oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Poenus, & tres imperatores nobiles Gallorum cecidere, nomina non extant. Ad duo millia captivorum Placentinorum liberata. Romanorum sociorumque circiter duo millia desiderata, plurimi dextrae alae, in quam primo impetu ingens vis hostium illata est. Consul Aurelius, confecto jam bello, quod difficillimum appellavit Orosius, in provinciam venit, & indignatus Praetorem se absente rem gessisse, in agrum hostium legiones induxit, populandoque, cum praeda maiore quam gloria, bellum gessit. Romae supplicatio per triduum fuit, L. Furio triumphus decretus, is trecenta viginti millia aëris, argenti centum septuaginta millia pondo, in aërarium tulit, neque spolia praelata, neque milites sequuti, quos penes se retinuerat Consul.

Oros. lib. 4.
c. 20.

etiam armatos cepit. Ad septem millia hominum palata per segetes, sunt cæsa, inter quos ipse C. Appius Præfectus, cæteri in castra metu compulsi, inde sine certo duce, consensu militari proxima nocte, relicta magna parte rerum suarum, ad Consulem per saltus prope invios profugere. Consul magno suorum malo, Bojorum fines populatus, Romam rediit.

Liv. Oros.
Zonar.

Cæterum pacatis Carthaginensibus, superfuere ex magno bello reliquiæ, & restincti incendii quodammodo scintillæ; substiterat in Liguria Poenus Amilcar quidam, incertum ex Asdrubalis an Magonis exercitu, eo duce proximo año Insubres, Cenomani & Boji, parati sequi omnem, quæ Romanis adversa esset, novitatis auram, excitis Sallyis Ilvatibusque, & cæteris Ligusticis populis, Placentiam invaserunt, & direpta urbe, ac per iram magna ex parte incensa, vix duobus millibus hominum inter incendia ruinasque relictis, trajecto Pado ad Cremonam diripiendam pergunt. Vicinæ urbis audita clades spatium colonis dedit ad claudendas portas, præsidiaque per muros disponenda, ut obsiderentur tamē prius, quam expugnarentur, nuntiosque ad Prætorem mitterent. L. Furius Purpureo, provinciæ Galliæ Prætor præerat, cætero exercitu ex Senatusconsulto dimisso, præter quinque millia sociorum ac Latini nominis, cum iis copiis in proxima regione provinciæ circa Ariminum substiterat. Is tum Senatui Romanam scripsit, duarum coloniarum, quæ velut claustra ad cohibendos Gallicos tumultus oppositæ, ingentem illam tempestatem Punici belli subterfugissent, alteram captam ac direptam ab hostibus, alteram oppugnari; nec in exercitu suo satis præsidii colonis laborantibus fore, nisi quinque milliæ socium quadraginta hostium millibus, tot enim in armis esse, trucidanda velit objicere, & tanta sua clade jam inflatos excidio coloniarum Romanarum augere animos. Litteris in Senatu recitatis, non contemnenda res visa, jussus C. Aurelius Consul exercitum, cui in Etruriam ad conveniendum diem jam edixerat, Arimini eadem die adesse jubere, & aut ipse ad opprimendum tumultum Gallicum profisceretur, aut L. Furio Prætori scriberet, cum ad eum legiones ex Etruria venissent, profisceretur ipse ad coloniam obsidione liberandam. Legati item in Africam ad Carthaginenses missi, Amilcarem civem eorum, excito ad arma contra Populum Romanum Gallorum, Insuorum, Cenomanorum, Bojorum, Ligurumque exercitu bellum contra foedus facere, eum, si pax placeret, revocandum & dedendum esse. Responsum à Carthaginensibus, nihil se de Amilcare ultra facere posse, quam ut exilio eum mulctarent, bonaque ejus publicarent. Traducto verò consulari exercitu ex Etruria Ariminum, quinque millia sociorum ex Gallia in Etru-

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CXCVIII.

Etruriam transferunt. Itaque L. Furius magnis itineribus ab Arimino adversus Bojos & reliquos foederatos populos, Cremonam adhuc obsidentes, profectus, castra mille quingentorum passuum intervallo ab iis posuit. Creditum Gallos opprimi potuisse, si protinus de via ad castra oppugnanda duxisset, palati enim vagabantur per agros, nullo satis firmo relicto praesidio, sed lassitudini militum timuit, quod raptim ductum erat agmen. Galli clamore suorum ex agris revocati, omissa praeda, quae in manibus erat, castra repetivere, & postero die in aciem progressi, nec Romanus moram pugnandi fecit, sed vix spatium instruendi fuit, eo cursu Galli in proelium venerunt. Primo Galli omni multitudine in unum locum connixi, obruere atque obtinere se se dextram Romanam alam, quae ex sociis erat sub M. Furio, sperarunt posse: ubi id parum procedebat, circumvenire à cornibus & amplecti aciem, quod multitudine superantibus facile videbatur, conati sunt. Id ubi vidit Praetor Romanus, ut & ipse dilataret aciem, duas legiones ex subsidiis, dextra laeva quae, quae in prima acie pugnabat, circundare M. Cæcilio Legato mandat, ipse aedes Jovi duas vovet, si eo die hostes fudisset, quare dubia & ancipiti Romanorum religio: L. Valerio item Legato imperat, ut altera parte duarum legionum equites, altera sociorum equitatum in cornua hostium emittat, nec circumvenire eos aciem patiat, simul & ipse, ut extenuatam mediam aciem Gallorum diductis cornibus vidit, signa inferre confertos milites, & perrumpere ordines jubet, ita cornua ab equitibus, & medii à pedite pulsi, ac repente, cum omni parte cæde ingenti sternerentur, Galli terga vertere, fugaque effusa castra repetierunt; fugientes persequutus eques, mox & legiones insequutæ, in castra impetum fecerunt. Magna ea strages, nec Romanis incruentata fuit, Bojorum sociorumque minus sex millia inde effugerunt, caesa & capta supra quinque & triginta millia, cum signis militibus septuaginta, carpentis Gallicis multa praeda oneratis, plus ducentis. Amilcar dux Poenus, & tres imperatores nobiles Gallorum cecidere, nomina non extant. Ad duo millia captivorum Placentinorum liberata. Romanorum sociorumque circiter duo millia desiderata, plurimi dextrae alae, in quam primo impetu ingens vis hostium illata est. Consul Aurelius, confecto jam bello, quod difficillimum appellavit Orosius, in provinciam venit, & indignatus Praetorem se absente rem gessisse, in agrum hostium legiones induxit, populandoque, cum praeda maiore quam gloria, bellum gessit. Romae supplicatio per triduum fuit, L. Furio triumphus decretus, is trecenta viginti millia aëris, argenti centum septuaginta millia pondo, in aërarium tulit, neque spolia praelata, neque milites sequuti, quos penes se retinuerat Consul.

juvat. Sed nobis vera præ speciosis sint ; Bononia appellata cum hæc urbs, tum aliæ alibi terrarum, Latina origine, à bene o-
 minantibus colonis, uti Placentia, Pollentia, Valentia, Florentia,
 Beneventum, & ejus generis pleræque. Felsina tamen, Bononiæ
 nomen undecunque habeat, Bojorum fuit. Eam tunc cæteraq;
 castella, & Bojos ferè omnes, præter juventutem, quæ in armis
 erat (in devias sylvas recesserat) in deditiorem venisse Livius
 Liv. lib. 33. auctor est. In Ligures deinde traductus exercitus. Boji obno-
 xiam pacem averſi, & negligentius coactum agmen Romano-
 rum, quia ipsi procul abesse viderentur, improvise aggressuros
 se rati, per occultos saltus sequuti sunt, quos non adepti, Pado re-
 pente navibus trajecto, Lævos Lebuosq; cum pervastassent, red-
 eunt inde extremo Ligurum fine, cum agresti præda in a-
 gmen Romanum incidunt. Celerius prælium acriusq; commis-
 sum, quam si tempore locoq; ad certamen destinatis, præparatis
 animis concurrissent. Bojus qui laceſſitum venerat, Romano-
 rum ferocia perterritus, pulsus est. Ibi quantam vim ad stimulan-
 dos animos ira haberet apparuit, nam ita cædis magis quàm vi-
 ctoriæ avidi pugnarunt Romani, ut vix nuntium cladis Bojis re-
 liquerint. Marcellus de Insubribus Comensibusq; triumphavit;
 Purpureoni collegæ Bojorum triumphus spem reliquit, quia ipsi
 propriè adversa pugna in Bojis evenerat, collegæ secunda. Apud
 Oros. lib. 4. c. 20. Orosium lego, Marcellum in Etruria à Bojis oppressum, ma-
 gnam partem exercitus amisisse, quod ad Corolami victoriam
 referendum, alterum postea Consulem Furium auxilio accessis-
 se, itaque ambos universam Bojorum gentem igni ferroque va-
 stantes, ad exitium propemodum usque delevisse.

Liv. lib. 33. M. Porcio Catone, L. Valerio Flacco Coss. fractis proximo
 anno quadamtenus Insubrum & Bojorum animis, uni Valerio
 Liv. lib. 34. Consuli Gallia provincia decreta est. Is per æstatem cum Bojo-
 rum exercitu propter Litanam silvam, quæ L. Postumii Consu-
 lis clade, Bojorum victoria, ante annos xx nobilitata fuerat, si-
 gnis collatis secundo prælio confligit. Octo millia Bojorum
 cæsa traduntur, cæteri omiſſis in præſens armis, quæ proxima
 quaque occasione reprehenderent, in vicos suos atque agros di-
 lapsi. Valerius reliquum æstatis quieta provincia, circa Padum
 Placentiæ & Cremonæ exercitum habuit, restituens, quæ in iis
 oppidis bello diruta fuerant. P. Cornelio Scipione Africano I I.
 T. Sempronio Longo Consulibus, ambobus rursus Gallia pro-
 vincia decreta est. Eo anno L. Valerius Flaccus Procos. circa
 Mediolanum cum Insubribus & Bojis, qui DORVLACO duce, ad
 concitandos Insubres Padum transgressi erant, signis collatis de-
 pugnavit, decem eorum millia cæsa sunt. Sempronius postmo-
 dum Consul in provinciam profectus, in Bojorum etiam a-
 grum

AN. ANTE
 CHR. N.
 CXCIII.

CXCII.

DORVLACVS

grum legiones duxit. BOIORIX tum regulus eorum, cum duobus fratribus, tota gente concitata ad rebellandum, castra idoneis locis posuit, ut appareret dimicatu-
BOIORIX
CVM DVO-
BUS FRA-
TIBVS.
 sent, si Romani fines intrassent. Consul ubi quantæ copiæ, quanta fiducia esset Bojo sensit, nuntium ad collegam mittit, ut, si videretur ei, maturaret venire, se tergiversando rem in ejus adventum extracturum. Quæ causa Sempronio cunctandi, eadem Bojis, præterquam quod cunctatio hostium animos faciebat, rei maturandæ erat, ut priusquam conjungerentur consulum copiæ, rem transigerent. Per biduum tamen nihil aliud, quàm steterunt parati ad pugnam, si quis contra egrederetur, tertio subiere ad vallum, castraq; ob omni simul parte aggressi sunt. Consul Romanus extemplo arma capere milites jussit, armatos paulisper continuït, ut & fiduciam hosti augeret, & dis-
Annalis
Lib. 3. l. 1.
p. 10.
 poneret copias, quibus quæque portis erumperent. Duæ legiones duabus principalibus portis utrimque signa efferre jussæ, sed in ipso exitu ita conferti obstitere Boji, ut clauderent viam. Diu in angustiis pugnatum est, nec dextris magis gladiisq; res gerebatur, quàm scutis corporibusq; ipsis obnixi urgebant, Romani ut signa foras efferrent, Boji ut aut ipsi in castra penetrarent, aut exire Romanos prohiberent; nec ante in hanc aut illam partem moveri acies potuerunt, quam L. Victorius primi pili centurio, & C. Atinius Tri-
Lib. 3. l. 1. p. 10.
 mil. quartæ hic, ille secundæ legionis, signa adempta signiferis in Bojos jecerunt, dum repetût enixè signum, priores secundani se porta ejecerunt. Jam hi extra vallum pugnabant, quarta legione in porta adhuc hærente, cum alius tumultus à diversa parte castrorum est exortus, in portam Quæstoriam sive decumanam irruperant Boji, resistentesq; pertinacius occiderant, L. Postumium Quæstorem, cui Tympano fuit cognomen, & M. Atinium, & P. Sempronium Præfectos sociûm, & ducentos ferme milites. Capta ab ea parte castra Romana erant, donec cohors extraordinaria missa à Consule, ad tuendam Quæstoriam portam, eos qui intra vallum erant, partim occidit, partim castris expulit, & irrum-
Lib. 3. l. 1. p. 10.
 pentibus obstitit. Eodem ferè tempore & quarta legio cum duabus extraordinariis cohortibus porta erupit. Ita simul tria prælia circa castra locis distantibus erant, clamoresque dissoni, ad incertos suorum eventus, à præsentī certamine animos pugnantium avertēbant: Usque ad meridiem æquis viribus, ac prope pari spe pugnatum est, labor & æstus, & sitis inter hæc intolerantia, cum decedere pugna coëgisset, in paucos restantes impetum fecerunt Romani, fusosq; in castra compulerunt. Signum inde receptui à Sempronio datum est, ad quod major pars receperunt se se, pars certaminis studio, & spe potiundi castris Boicis, perstitit ad vallum, quorum paucitate contempta, Boji universi ex castris

Annotavit
Frid. Syl-
burgius.

erumpunt, fusi Romani, quæ imperio Consulis noluerunt, suo pavore ac terrore castra repetunt. Ita varia hinc atque illinc, nunc victoria nunc fuga eo die fuit, Romani tamen scriptores Bojorum xi millia, Romanorum v millia occisa fuisse prodidere. Sanè Boji in intima finium se se receperunt, Sempronius Placentiam legiones duxit. Africanum alii cum Sempronio conjuncto exercitu, Bojorum Ligurumque agros populatum esse, quoad progredi silvæ paludesque passæ sint, scribunt, alii nulla memorabili re gesta, Romam rediisse. Et Asiaticum, Africanum fratrem, cum Bojorum gente, viginti millibus interfectis, conflixisse, habent manuscripti quidam codices, ejus libelli, qui de viris illustribus conceptus est. At verò, cum nec temporis nec loci rationem ascribant, & multò plurima exempla ejus ipsius libri iis verbis careant, fit ut germana ab auctore esse, fidem non impetrent.

L. Cornelio Merula, Q. Minutio Thermo Cofs. Cornelius Galliam provinciam sortitus, per extremos Ligurum fines exercitum in agrum Bojorum duxit. Boji, quamquam in aciem produnte eo, pugnam detrectare, Romanos ipsorum artibus, neque feliciter, neque cautè satis, petere, Romani ubi nemo obviam exiret, discurrere. Sed diripi sua impunè, quàm tuendo certamen conferere Boji malebant, ut contemptum & incuriam ea ratione Romano augerent, per quæ occasionem secundiori pugnae sperabant. Postquam omnia ferro ignique satis evastata erant, Consul agro Boico excessit, & ad Mutinam agmine incauto, ut inter pacatos ducebat. Boji ubi egressum è finibus suis sensere, sequuti silenti agmine, locum insidiis quærentes, nocte prægressi castra Romanorum, saltum infederunt, qua Consuli prætereundum erat. Id cum parum occultè fecissent, Consul, qui multa nocte solitus erat movere castra, ne nox terrorem in tumultuario prælio augeret, lucem expectavit, & cum luce moveret, tamen turmam equitum exploratum misit. Posteaquam relatum est, quantæ copiae, & in quo loco essent, totius agminis sarcinas, multa præda graves, in medium conjici jussit, & triarios vallum circumjicere, cætero exercitu instructo ad Bojos accessit. Idem & Boji fecerunt, ubi apertas esse insidias, & recto ac justo proelio dimicandum viderunt. Hora diei secunda ferme concursus est, sinistra sociorum equitum ala & extraordinarii prima in acie pugnabant, præerant duo consulares legati, M. Marcellus & T. Sempronius prioris anni consul. Cornelius nunc ad prima signa erat, nunc legiones continebat in subsidiis, ne certaminis studio prius procurrerent, quàm datum signum esset, equites earum extra aciem in locum patentem L. & P. Minutios Trib. milit. educere jussit, inde cum signum dedisset, impetum ex aperto facerent.

Hæc

ANN. ANT.
CHR. NAT.
CXCI.

Hæc agenti, nuntius à Sempronio venit, non sustinere extraordinarios impetum Bojorum, cæsos permultos esse, & qui supersint, partim labore, partim metu remisisse ardorem pugnae, legionem alteram ex duabus, si videretur submitteret, priusquam ignominia acciperetur. Secunda legio missa est, & extraordinarii recepti, tum redintegrata est pugna, cum & recens miles, & frequens ordinibus legio successisset, & sinistra ala ex proelio subducta est, dextera in primam aciem subiit. Sol ingenti ardore torrebatur, nullius rei æquæ atq; æstus impatientia corpora Bojorum, densis tamen ordinibus, vigentibus animis, in spe bona, nunc alii in alios, nunc in scuta incumbentes, impetum Romanorum sustinebant. Quod ubi animadvertit Consul, ad perturbandos eorum ordines C. Livium Salinatorem, qui præerat alariis equitibus, quàm concitatissimos equos immittere jubet, & legionarios equites in subsidiis esse. Hæc equestris procella, confudit & turbavit, deinde dissipavit aciem Boicam, non tamen ut effusa fuga terga daret, obstabant duces, hastilibus cædentes terga trepidantium, & redire in ordines cogentes, sed interequitantes alarii non patiebantur. Consul ut fluctuantem, & in fugam inclinatam animadvertit, obtestabatur milites, paullulum adniterentur, victoriam in manibus esse, dum perturbatos & trepidantes viderent, instarent, si restitui ordines siverent, integro rursus eos proelio, & dubio dimicatu, simul inferre vexillarios iussit signa, itaque omnes connixi, tandem averterunt Bojos. Postquam terga dabant, & in fugam passim effundebantur, tum ad persequendos eos legionarii equites immissi. Quatuordecim millia Bojorum eo die cæsa sunt, vivi capti mille nonaginta duo, equites ducenti viginti unus, tres duces, signa militaria ducenta duodecim, carpenta sexaginta tria. Nec Romanis victoria parvo stetit, supra quinque millia militum, ipsorum aut sociorum, sunt amissa, centuriones tres & viginti, præfecti socium quatuor, & M. Genutius & M. Martius Trib. militum secundæ legionis. Cornelio Cos. triumphus negatus est, quod fortuna populi Romani & militum virtute, non sua ipsius opera & consilio vicisse, sua verò potissimum culpa magnum militum numerum amisisse, hostem qui deleri poterat, è manibus emisisse crederetur, eo quod laborantibus subsidia tardius submissa, & equitibus legionariis signum serò datum, nec fugientes persequi licuerit.

Quam Bojorum ea pugna res affligerit, sequens annus aperuit, quo L. Quinctius Flamininus, Cn. Domitius Ahenobarbus fuere Cos. cum unus per Ligures, alter ab Arimino in Bojos venisset, & duobus diversis agminibus agrum latè pervastassent, illos tamen quiescentes non excitarunt, quin etiam primo equites eorum pauci cum præfectis, deinde senatus universus cum liberis,

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CXC.

Liv. lib. 39.
 Alii paullo
 aliter, sed
 fides habē-
 da Livio,
 qui Cato-
 nem sequi-
 tur.

Liv. lib. 36.

beris, postremo, in quibus aut fortuna aliqua aut dignitas erat (summa omnium mille quingenti) se se transfugio Romanis credere, quam armati vim repellere maluerunt. Flagitium inter ea crudelitate & libidine foedum atque immane, à Quinctio perpetratum est, quod censoriam M. Catonis notam post novem inde annos meruit. Philippum Poenum puerum à se admatum, ab Roma in provinciam, spe ingentium donorum perduxerat: is per lasciviam cum cavillaretur, exprobrare Quinctio persæpe solitus, quod sub ipsum spectaculum gladiatorum abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori jactaret. Forte epulantibus illis, cum jam vino incaluisset, nuntiatum in convivio, nobilem Bojum cum liberis transfugam venisse, convenire Consulem velle, ut ab eo fidem præsens acciperet. Introductus in tabernaculum, per interpretem alloqui Consulem coepit, inter cujus sermonem, Quinctius puero, Vis tu, inquit, quoniam gladiatorum spectaculum reliquisti, jam hunc Gallum morientem aspicere? Et cum is vix dum serio assuisset, ad nutum pueri Quinctius, stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Bojo caput primum percussit, deinde fugienti fidemque Pop. Rom. atque eorum qui aderant imploranti, latus transfodit. Atrox haud dubie, & barbarum facinus, animos Bojorum, ad omnem jam pacis patientiam compositos, avertit. Itaque P. Cornelio Nasica, M. Acilio Glabrione Coss. bellum, quanta ante eam diem maxima contentione recrudit, exitu neque pro æquitate causæ, neque pro Bojorum virtute, sed pro una omnium gentium victoris populi fortuna. Nasicae demandatum est, qui legionibus in hostilem agrum inductis, Bojos obvios, signis collatis, ingenti victoria superavit. Antias Valerius retulit, duo de triginta millia Bojorum cæsa, capta tria millia & quadringentos, signa militaria centum viginti quatuor, equos mille ducentos triginta, carpenta ducenta quadraginta septem, ex Romanis mille quadringentos octoginta quatuor cecidisse. Nasica, in hanc fere sententiam, oratione quam pro triumpho habuit, plus partem dimidiam ex quinquaginta millibus hostium cæsam, neque cum tot milibus Bojorum quenquam ante se imperatorem pugnasse, multa millia capta, senes puerosque superesse, dixit. Castra etiam in Romanorum potestatem venerunt. Boji tot continentibus cladibus attriti, nullis reliquis quas victori objicerent viribus, se post adversam pugnam coacti extemplo dedere, imperatis obsidibus, dimidia fere agri parte mulctati sunt, quo si vellet Pop. Rom. colonias posset mittere. In triumpho, Gallicis carpentis arma signaque & spolia omnis generis transvecta, & vasa ænea Gallica, & cum captivis nobilibus, equorum captorum quoque greges traducti, aurei,

ANN. ANTE
 CHH. NAT.
 CXIC.

aurei torques translati mille quadringenti septuaginta, ad hæc auri pondo ducenta quadraginta quinque, argenti infecti factique in Gallicis vasis, non in fabrè more gentis factis, duo millia trecenta quadraginta pondo, bigatorum nummorum ducenta triginta quatuor, militibus, qui currum secuti sunt, divisi triceni viceni quini asses, duplex centurioni, triplex equiti. Plautus, Latinorum poëtarum festivissimus, sive Nasicæ triumphum, sive superiora bella Boica spectans, Capteiveis comoediâ Stalagnum Bojum servum induxit, & in ambiguo Bojæ nomine jocatus est. Gnarus scilicet popularis artifex, animos afficere & delectare validius ea, quæ in præsentī usu & quodammodo conspectu sunt, itaque fabulis suis non tantum Bojos, sed & Pœnos, & Reges Philippum, Attalum, atque Antiochum, aliaq; ejus temporis asperlit.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CLXXXVIII.

L. Cornelio Scipione, C. Lælio Consulibus, Lælio Gallia Liv. lib. 37.
provincia decreta. Placentinorum & Cremonensium legati in senatu questi inopiam colonorum, aliis belli casibus, aliis morbo absumptis, quosdam, quod & antea contigerat, tædio accolarum Gallorum reliquisse colonias, supplementum impetravere. Lælius Consul ex Gallia Romam reversus, non solum colonos in id supplementum scripsit, sed ut novæ coloniae duæ in agrum qui Bojorum fuisset deducerentur, retulit, atque eo auctore senatus censuit. Anno proxime sequenti imperium cum exercitu in Gallia prorogatum. Ante diem tertium calendas Januarias Bononiam Latina colonia deducta est, deduxerunt L. Valerius Flaccus, M. Attilius Serranus, L. Valerius Tappus, Triumviri, tria millia hominum sunt deducta, equitibus septuagena jugera, cæteris colonis quinquagena sunt data, ager captus de Gallis Bojis fuerat, Galli Tuscos expulerant, uti à nobis suis locis memoratum, Boici nomen tenuit, etiam postquam in Romanorum potestatem venit, quod Sextus Pompejus ex Verrio Flacco retulit. Bononiam, olim Felsinam, Etruriæ quondam principem Plinius appellat.

Sext. Pompej. v. Boicus ager.

Lib. 3. c. 15

CLXXXVI.

M. Valerio Messalla, C. Livio Salinatore Coss. Boji, cum Romana arma annos supra ducentos ab urbe capta exercuissent, multis præliis victores, pluribus fortasse victi, bello demum inferiores, quæ omnium populorum adversus Romanos fortuna fuit, anno circiter quadringentesimo, postquam in Italiam commigrarunt, ea exceßerunt. Sive sponte id ipsi sua, qui ea carere malent, quam obnoxiam pacem, reliquarum Italicarum gentium exemplo, atque servitutem foederis specie colere: sive quæ Strabonis sententia, vi pulsi. Julius Obsequens sine prælio ejectos esse scripsit: Bojos Gallorum nomine complexus, nec enim cæteræ Gallicæ gentes Italiam tum reliquere. Sed utrovis modo

Strabo. lib. 5.
Cujus rei vel illud argumentū

res

est, quod
sequentibus
statim
Cofs. Gal-
lia provin-
cia M. Fu-
rio Præto-
ri decreta
Liv. lib. 38.

Liv. lib. 39.

res gesta, est ad gloriam eximium, & nescio an exempli unici, aut tam constantem in universa gente fuisse libertatis respectum, aut populum Romanum, tantis jam tunc opibus, ut maximi quique Reges, & florentissimæ orbis terrarum civitates, obsequium certatim deferrent. Italiæ sibi tamen nunquam satis certam & fixam possessionem destinasse, quamdiu Bojus cis Alpes confisteret. Notæ hæc & expertæ fortitudinis confessio. Cujus à nobis hoc omni libro documenta prodita, sed ea haud dubiè pauciora & exiliora quam pro re, quod nullis domesticis monumentis adjuti, testimonia à Romanis, propalam hostibus, & à Græcis, qui Romanis vixere obnoxii, habuimus necesse emendicare. Mútina posthæc & Parma, coloniæ civium Romanorum, in reliquum agri Boici sunt deductæ, bina millia hominum octona jugera Parmæ, quinta Mutinæ acceperunt, M. Æmilio Lepido, T. Ebutio Caro, L. Quinctio Crispino trimviris.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber secundus.

AEtate, qua Bojos in Italiam transgressos diximus, Hercyniam ab iis quoq; sylvam infessam, supra demonstratum est. Hæc Eratostheni & Græcis fere cæteris Orciniæ nomine cognita, incredibili tunc temporis magnitudine erat & vastitate. Cæsari tanto post proditum, latitudinem novem dierum iter patere, longitudinem incompertam esse, cum ad sexaginta dierum iter quidam processerint, neq; tamen ad ejus exitum adierint, certè oriri ab Helvetiorum & Nemetum & Rauracorum finibus, rectaq; fluminis Danubii regione pertingere ad fines Dacorum & Anartium, hinc se flectere sinistrorsus, diversis à flumine regionib⁹, multarumq; gentium fines propter magnitudinem attingere. Boji in medio saltu ad Albis fontes, loco aperto, uberes agros, mansuro Bojohemi nomine tenuere. Elati inde successib⁹, porrò per sylvam pergentes, plurium populorum armis consociatis imperium protendère. Nam quod Trogus memorat, ex trecentis hominum millibus, quæ Galli, veluti ver sacrum, ad sedes novas quærendas misère, partem in Italia confedisse, quæ urbem postea Romam captam incenderit; partem Illyricos sinus penetrasse, quæ in Illyricum venit, illa fuerit oportet, cui Livius Hercynios in Germania saltus, Sigoveso imperatore, destinatos scripsit, unde trajecto Danubio brevissimus est in Illyricum transitus. Hanc avibus ducibus iter fecisse creditum, perq; barbarorum strages in terram Pannoniam pervenisse. Principes Boji, monumentum in adversa ripa, ad ipsum statim Danubii trajectum posuere, Bojodurum, qua Oenus Vindelicos & Noricos inter-

D fluit,

Lib. 1. pag. 5.

Cæs. lib. 6. de bel. Gal.

Justin. lib. 24.

Ptolem. Notit. Itin. Anton.

fluit, Germaniæ magnæ objectos utrosq; : magnus præterea circa agri modus , à Vindelicorum quippe finibus ad Pannoniam, Norici longitudine fusus, genti attributus est, quem ob eas, quæ postea rerum varietates consequutæ, Bojorum deserta Strabo & Plinius appellavere. Domandis Pannoniis varia cum finitimis populis bella à Gallis gesta, per multos annos, & resederit forte an Boici nominis vestigium in Biis, Pannoniæ populo, aut Boeis, ut Latini quidam Ptolemæi codices præferunt, quos ex Bojis Græcorum natos, manifestum. Tandem perpetuis animati victoriis, divisis agminibus, alii Macedoniam, Belgio aut Bolgio aliquo duce, Thraces & Triballos alii, sub Cerethio, reliqui multò maxima manus, Græciam sub Brenno & Acichorio & Emano & Thessaloro, aut THESSALONO, omnia ferro proterendo, petiere. Brennum Prausum natione fuisse Strabo auctor est, reliquorum patria silentio dissimulata: sed Thessaloni nomen, siquidem cum Thassilone idem est, gentile Boicum inde scias, quod hoc plerique Bojorum principes usi, neque ulli, quod constet, præterea. Bellum variè gestum. In Macedonia Ptolemæus Ceraunus captus occidit: Thraciæ expeditionis memoria nulla superest: Brenni exercitum Delphos aggressum, Græci narrant, sacrilegii poenas luisse, per omnia humanæ patientiæ exempla. Interim satis constitit, si Brennus Thessaloni & Emani consilio usus, hostes imparatos aggredi maturasset, serum Apollinis & sororum fuisse futurum auxilium. Delphica autem clades annos centum totos post Romam captam contigit, quod tum Polybius indicat, tum aliàs ostendere proclive est; ut admodum absurdè senserint, qui cum Camillo istum ipsum Brennum composuerunt. Sed magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ solum contingeret, seditione in Dardanis orta à reliquo exercitu abruperant, & secessione facta, in Thraciam averterant. Ii Tolistobogii, Trocni & Tectosages fuere: Lomnorijs & Lutarijs reguli memorantur, ut hic, quantum existimare licet, Tectosages, ille Trocni duxerit: primis, TOLISTVM AN TOLISTONEM præfuisse, non dubia habentur indicia. Tolistobogiorum enim, longum contortuplicatumque nomen, à ducis appellatione tractum, Strabo scriptum reliquit. Idem cum prodiderit, nullos in tota Gallia, citra ultræve alpes, Tolistobogios populos reperiri, unde Asiatici originem duxisse credendi sint, quam tamen hinc manifestè traxerint, facile fuit intelligere, primores syllabas ad ducem privatim pertinere, reliquas populum respicere; Bogiorum nimirum & Bojorum tam nullo discrimine, ut unam eam eandem gentem esse, ne monendum quidem videatur. Non longè Appianus atque Stephanus abeunt, qui Tolistobios vocavere, aut Ptolemæus, qui Tolisto-

Strabo lib.

7.

Plin. lib. 3.

c. 24.

Editio Rō.

an. 1478.

Justin. lib.

24.

Pausan.

lib. 10.

Pol. lib. 2.

Liv. lib. 38.

Strab. lib.

12. & 4.

Ap. Syriac.

THESSALONVS.

TOLISTVS,
five
TOLISTO.

Tolistobogos, ut Stephanus tamen Tolistobogios ab Eratosthene dictos annotaverit. Sed quando nulla, in asserendo eximio gentis ornamento, auxilia aspernanda, gravissimum testimonium, quantumvis nuperi scriptoris, non præteribimus. Carolus Sigonius, homo nostræ ætatis inprimis certus & diligens, observavit veteres manuscriptos codices, quibus ille optimis usus & quorum præcipua debet esse auctoritas, Tolistobojorum vocabulum, totidem prorsus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Nos Bojos & Tectosages conterminos ad Hercyniam coluisse, superiori libro ostendimus, quam simul proficiscendi, & copias conjungendi occasionem fuisse, credibile. Polybius, circa paludem Lychnidiam in Illyrico, Bojorum, ad ipsam prope Dardaniam meminit, quos reliquias eorum qui longius progressi, gentile nomen, ascita ducis appellatione adauxerunt, existimamus. Quamquam vernacula alia vocabuli origo excogitari poterat: cum enim Doll sive Toll ferocem, & prope furentem, Tollist & Tolliste, ferocissimum atque ferocissimos significet, me verum scribere sermonis periti sciunt, quantum abest ut ferocissimi Celtarum Boji, quod ex Appiano supra attulimus, Tolliste-Boji, & paullò inde mollius, Tolisto-Boji fuerint appellati? Confido conjecturam amatores reperire posse: quæ nobis tamen callida, illa altera, Strabonis fulta testimonio, visa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilo minus quam aut Ostro-Gothi aut Veso-Gothi, quamvis compositis etiam nominibus, Gothi censentur.

Tolisto-Boji ergo, cæteri; fœderati populi, cum resistentibus pugnando, pacem petentibus stipendium imponendo, cum Byzantium pervenissent, aliquamdiu oram Propontidis vectigalem habendo, regionis ejus urbes obtinuerunt. Neq; satis scio, quod toto propemodum itinere ab Herciniis nemoribus in Asiam, Boici nominis vestigia per intervalla sparsa esse videam, an Bojon in Taurica Chersoneso oppidum, ad hanc quoque memoriam pertinere interpreter; scio in ea península hodieque gentem vivere, quæ sermone, moribus, ore denique ipso & corporis habitu, originem Germanicam referat, quæque etiam nunc arcum Bogam nominet. Inde audientes quanta Asiæ ubertas esset, eo trans miserunt, Ilium primò, nudatam moenibus urbem, mox iterum deferendam tenuerunt, ut Hegesianax auctor. Non plus ex viginti millibus hominum quam decem armata erant, tantum tamen terroris omnibus, quæ cis Taurum colunt, gentibus injecerunt, ut quas adissent, quasque non adissent, pariter ultimæ propinquis, imperio parerent. Postremò, cum tres essent populi principes, minores enim plures Plinius enumerat, in totidem partes, qua cuique Asia vectigalis esset, diviserunt, Toli-

Schol. ad
38. lib. Li.
vii.

Pol. lib. 5.

Lib. 1. pag.
14.

Extat a-
pud Ptol.
Ex Aug.
Busbequi.
epist. 4. le-
gat. Turc.

Heges. ap.
Strab. lib.
13.

Plin. lib. 5.
c. 32.

Cic. orat.
pro Deiot.
Memnonis
fragmenta
in Photii
bibliotheca
extant.
An. 1190.

Strabo lib.
12.

sto-Boji Æolida atque Ioniam sortiti sunt. Horum urbes à Ptolemæo referuntur Germa, Pessinus Vindia, Andrus, Vegistum Tolasta vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone Blucium additur, quod Cicero Lucejum appellavit, & Pejum, à Memnone Tabia. Ambigo an eo quidquam faciat, fidem enim ut impetrare possit vereor, quod Asiatica Friderici Ahenobarbi expeditione populos repertos esse ajunt prope Armeniam, qui fermone Boico uterentur. Regio universim ad Sangarium & Halym fluvios, Galatia, & Gallogræcia dicta. Reipublicæ ratio fuit fere ejusmodi, ut singulis gentibus in quatuor quodammodo tribus distinctis, omnes simul duodecim tribus constituerent, quarum præfecti & judices leviores causas deciderent, de cæde ad commune concilium ccc virorum, quod Drynæmeti cogebatur, referrent. Galatici verò nominis terror indies adeo crescebat, multitudine etiam magna sobole aucta, ut Syriæ ad postremum Reges stipendium dare non abnuerent. Sequutis inde temporibus varia fortuna, sæpe vincentium, sed & interdum victorum fuit.

Tolisto-Bojos quod propriè spectet, unum apud Memnonem, qui Tolostobogios appellat, reperio, Zeilæ Bithyno Nicomedis filio, paternum regnum repetenti, esse opitulatos, neque quidquam præterea: quousque transgressis in Asiam Romanis, & superato Antiocho, tum Tolisto-Boji tum Trocmi atque Tectosages, à Cn. Manlio Vulsone Consule, quod auxilia Regi præstitisse dicerentur, bello petiti sunt. Erant tunc trium populorum reguli, ORTIAGON & Combolomarus & Gaulotus. Ortiagon præ cæteris liberalitate & rei militaris peritia inclytus, consilia de Galatarum principatu in se unum transferendo, cui ingenita animi altitudine, & longa exercitatione par esset, agitare creditus. Eo duce Tolisto-Bojorum civitas Olympum montem cepit, convectis omnibus, quæ ad usum quamvis longi temporis sufficerent: tædio se fatigaturos Romanos censebant, nam neq; ausuros per tam ardua atq; iniqua loca subire, & si conarentur, vel parva manu prohiberi ac deturbari posse, nec quietos in radicibus gelidorum montium sedentes, frigus aut inopiam laturus. Et cum ipsa altitudo locorum eos tutaretur, fossam quoq; & alia munimenta verticibus iis, quos infederant, circumjecere, minima apparatus missilium telorum cura fuit, quæ postea negligentia male vertit, quod laxa affatim præbituram asperitatem ipsam locorum credebant. Manlius contra, qui pugnam non comminus, sed procul locis oppugnandis futuram præceperat animo, ingentem vim pilorum, velitarium hastarum, sagittarum glandisq; & modicorum lapidum qui funda mitti possent, paraverat. Subeuntibus itaque montem Romanis, & procurrentibus

ORTIAGON.

ad adi-

ad aditum prohibendum Tolisto-Bojis, missilibus ex intervallo loci proelium commissum est, primò par, Bojos loco adjuvante, Romanos varietate & copia telorum, procedente inde certamine nihil æqui erat, scuta longa, sed ad amplitudinem corporum parum ampla tegebant Bojos, nec jam tela alia habebant præter gladios, quorum eminus nullus usus, cum manum hostis non confereret, cæterum rudibus nec præparatis saxis, ut cuique temerè ad manus venissent, inconditè utebantur, sagittis ex adverso, glande, jaculis incauti ab omni parte configebantur, nec quid agerent, ira & perturbatione obcæcatis animis cernebant, quod iniquissimo pugnae genere esset comprehensi; nam quemadmodum cominus, ubi invicem pati & inferre vulnera licet, Romanis non cessuri videbantur, ita cum ex occulto & procul levibus telis vulnerarentur, nec hostis, quem ulciscerentur, copiam sui faceret, & jam pauci superessent, castra in vertice montis sita repetere coacti sunt, quæ pavoris & tumultus plena reperere, ut ubi foeminae pueriq; & alia imbecillis turba permixta esset. Neque Manlius cunctatus, legiones eo duxit, Boji ne parum se munimenta sua tegerent, armati pro vallo constiterant, obruti deinde omni iterum telorum genere, cum quo plures ac densiores erant, cominus vani quidquam teli intercideret, mox intra vallum compelluntur, stationibus tantum firmis ad ipsos aditus portarum relictis. In multitudinem compulsam in castra, vis ingens missilium telorum continenter conjiciebatur, & vulnerari multos, clamor permixtus mulierum atque puerorum ploratibus significabat. Etiam qui portas stationibus clausserant, scutis pilis transfixis, plerique inter se conferti hærebant, nec diutius impetum Romanorum sustinuerunt. Priusquam verò ii patentibus jam portis castra irrumperent, Tolisto-Bojorum fuga è castris in omnes partes facta est, per vias per invia, perq; præcipitia saxa, qua quemq; fors aut impetus tulit, itaq; pleriq; præcipientes per vastam altitudinem prolapsi, inter vepres & rupes exanimati sunt, multi in equites, qui ad radices montis se continuerant incidentes, cæsi aut capti. De interfectorum numero immodica est tradentium diversitas, Quadrigarius, qui bis in Olympo pugnatum auctor, ad quadraginta millia hominum cæsa scripsit, Antias, largus alioquin in augendo, non plus decem millia, captivorum quadraginta millia fuere, quod Quadrigarium fallere potuit, quia Boji omnis generis ætatisq; turbam secum traxerant, demigrantium magis quàm in bellum proficiscentium modo. Ortiagon Rex ipse gentis evasit. CHIOMARA uxor, miræ pulchritudinis foemina, in hostium potestate fuit. Custodiæ centurio præerat, libidinofus juxta atq; avarus, is primò ejus animum tentavit, quem cum abhorrentem à voluntario stupro videret, corpori quod

CHIOMARA

Præter Liv.
Plut. de
clar. mul.
Florus, Et
auct. de vi-
ris illustr.

servum fortuna erat, vim fecit. Deinde ad leniendam indignitatem injuriæ, spem reditus ad suos mulieri facit, & ne eam quidem ut amans gratuitam, certo auri pondere pactus; ne quem conscium suorum haberet, ipsi permittit, ut quem vellet, unum ex captivis, nuntium ad suos mitteret, locum prope flumen constituit, quo duo, ne plus, necessarii captivæ cum auro venirent nocte insequenti, ad eam accipiendam. Forte Chiomaræ servus inter captivos ejusdem custodiæ erat, hunc nuntium primis tenebris extra stationes centurio educit. Nocte insequenti, & duo necessarii mulieris ad constitutum locum, & centurio cum captiva venit. Cumq; Chiomara dato auro, quod summam talenti Attici explevit, tanti enim pepigerat, liberata esset, patria lingua suis, stringerent ferrum, & centurionem ipsam tum amplectentem valedicentemq; occiderent imperavit. Jugulati præcisum caput involutum veste ad virum Ortiagontem domum tulit. Quem priusquam complecteretur, caput ante pedes abjecit, mirantiq; facinus haud quaquam muliebre, & exclamanti, O conjunx, præclara res fides est! suspicabatur centurioni fidem de pretio non servatam, ideò cæsum esse: Omnino, illa inquit, hoc verò pulchrius, unum te marite in terris vivere, qui corporis mei habueris copiam, inde injuriam centurionis, & ultionem violatæ per vim pudicitiae, viro confessæ est, & reliquæ vitæ sanctitate ac gravitate, hujus matronalis facinoris decus ad ultimum conservavit. Polybius se cum ea Sardibus collocutum, animi magnitudinem & prudentiam admiratum scripsit. Vtrâque re haud dubiè Romanæ pudicitiae principe Lucretiâ Boja tanto intervallo superior, quanto & castitate vicit, captiva probrum vi passa, liberam infamiae metui sponte succumbentem. Ortiagonti

Suidas.

PÆDOPOLITES filius fuit.

PÆDOPOLITES.

Areost.
cant. 37.
Druſillæ
nomine.Plut. de
clar. mul.

Proxima & germana pudicitiae laus, conjugalis amoris fides est, cujus eximium alterum in Galatarum gente specimē editum, cum omnibus priscaevi heroidum exemplis contendere non verear: Tolisto-Bojorum proprium esse, neque pro vano, neq; pro comperto posuerim, sed Plutarchus cum Chiomaræ & Stratonicae Tolisto-Boicarum mulierum memoria conjunxit: neque qua temporis circumscriptione definiam satis scio; ut isto tamen loco narrem, nihil aberraturus sum, quando is, qui patrum memoria inter poetas Italos princeps habitus, sola egregii facinoris magnitudine adductus, pulchrum existimavit carminibus in nobili poëmate celebrare. SINATVS & SINORIX gentis principes, potentia inclyti, iidem se sanguinis conjunctione attingebant. Horum Sinato uxor erat, quam virginem duxerat, CAMMA nomine, cum forma & ætatis flore spectanda, tum ob robur animi & virtutis indolem, multo etiam magis, præcipua maritum chari-

SINATVS,
SINORIX.

CAMMA.

charitate complectens. Venerationem augebat Dianæ sacerdotium, vifebatur in obsequio Deæ, cujus cultui Galatæ inprimis dediti, sacerdos ipsa, inter pompas & sacrificia, ornatu religioni numinis & splendori principalis fortunæ convenienti. Cammam deperivit Sinorix; nequicquam, satis sciebat, siue vim siue blanditias vivo marito paraturus, quod ergo proximum, Sinatum dolo aggressus, necat. Statim à mariti morte, ne lugendi quidem relicto spatio, impotens amator uxorem ambit, sceleris confessione ad amoris commendationem impudenter usus, se Sinato nulla alia re inferiorem, amore etiam superiorem petito-rem venire, qui cognati hominis sanguinem nuptiarum spe, nullis præterea inimicitiarum caussis impulsus, non horruerit fundere. Camma mariti casum nec abjectè ferre, nec muliebriter lamentari, sed magno & erecto animo vindictæ intenta esse, assiduas Sinorigis preces neque præfractè aspernari, neque planè admittere; donec in speciem iis amicorumque consiliis victa, assensit, veniret, nuptias in templo, teste Dea, cujus illa antistita, auspicaretur. Sinorix confestim affuit, blandè exceptus ad aram ductus est. Ibi cum Camma Deæ ex patera libasset, partem hausit, reliquum Sinorigi ebibendum propinavit, erat autem plena mulsi veneno mista. Quamprimùm bibisse vidit, claro sublato ejulatu, Deam procidens supplex adorat, & Te te, exclamat, sanctum & præsens mihi numen, te Diana testor, hujus me diei caussa vitam à Sinati morte traxisse, acerbam utique & ærumnosam, nisi qua me vindictæ spes solata sustentavit, cujus nunc pleno voto potens, ad charissimos mariti manes, læta & exultans descendo: Ad Sinorigem simul conversa, Tu verò teterrime, scelere omnes mortales vincens, age fac, tui tibi jam pro nuptialibus tædis & geniali thalamo, funereas faces & tumultum, te dignam conjugii pompam apparent. Ille tristissima verba accepit attonitus, & cum vim veneni se in omnes corporis partes insinuare, persentisceret, currum conscendit, ut agitatione malum vel vinceret vel rejiceret; cum frustra utrumque esset, eo relicto, ante proximum solis occasum in lectulo mortuus jacuit. Camma per totam noctem obluctata, cum Sinorigem vita functum audivisset, circa solis exortum, hilaris & gratulabundæ similis expiravit.

Nec infra mulierum virtutem viri. Tolisto-Bojos & Tectosages captivos (post Tolisto-Bojos, Tectosages victi & Trocmi) Flor. lib 2. c.22. miraculo fuisse proditum, adeò catenas etiam moribus & ore tentavere, suffocandas fauces invicem præbuere, omnia præ servitute toleranda, pro libertate decora existimantes. Romani quantumvis victores, pacem fortissimis gentibus non durissimis legibus dederunt, morem vagandi cum armis finirent, agrorum suorum se terminis continerent, tributum aliquod nomine pen-

Machab.
lib. 1. c. 8.

Pag. 35.

Strabo lib.
5.

Pag. 37.

Liv. lib. 44.

derent; postremum enim caput, ex sacra Machabæorum historia eruimus; ea Judæos Galaticâ victoriâ magnitudinem Romanæ potentiae æstimasse indicat. Quo ipso tempore Boji Italia excessere, siquidem anno post Messallæ & Salinatoris Consulatum, quibus Consulibus eos excessisse ostendimus, Manlius de Gallis Asiaticis triumphavit.

Italici autem Boji, ut unde deflexit redeat narratio, trans Alpes in Tauriscos abiere, ad Istrum flumen, Norici tractu confidentes, quo aliam ex Germania magna Boicam coloniam, multo ante immigrasse, initio libri dictum est. Tauriscorum, quod inter pauca admirandum, nomen interiit, nominis interpretatio in alia lingua mansit, Stiri sunt, ut ut mutatis aliquantum finibus, quod plerisque omnibus populis accidit, Stieri Germanis Tauri. Hic cognatas utrimque ab una Bojorum stirpe gentes, brevi coaluisse, & conjunctis inter se animis armorumque viribus, veterem adversus vicinos virtutis atque potentiae existimationem asseruisse, credendum. Quod constat, anno postremo belli Persici, priusquam Christus nasceretur centesimo sexagesimo quinto, valida & expedita Gallorum manus ab Istro profecta, Macedonibus auxilio venit; quam Boicam fuisse, incertum Tauriscam an Dardanam, ut nullius certi scriptoris testimonium evincat, re persuademur, & temporis atque locorum ratione, neque non validis in Romanos irarum causis, qua veteri multiplici, qua recenti gravissima offensione exasperatis, tum eo demum multo maximè, quod Livius quem sequimur, Gallos generatim pro Bojis frequens soleat usurpare. Venere CLONDI-
ce decem millia equitum, par numerus peditum, & ipsorum jun-
gentium cursum equis, & invicem prolapsorum equitum va-
cuos equos ad pugnam capientium. Hi pacti erant, eques denos
præsentes aureos, pedes quinos, dux mille. Venientibus Perseus
profectus obviam, ex castris quæ ad Enipeum habebat, cum di-
midia copiarum parte, denuntiare per vicos urbesque quæ viæ
propinquæ sunt coepit, ut comæatus expedirent, frumenti, vini,
pecorum ut copia esset. Ipse equos phalerasque & sagula, do-
num principibus ferre, & parum auri, quod inter paucos divide-
ret, multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem
pervenit, & in ripa fluminis Axii posuit castra. Circa Desudabam
in Medica, quæ Thraciæ regio est, exercitus Gallorum confede-
rat, mercedem pactam opperiens. Eo Perseus Antigonum mit-
tit, ex purpuratis unum, qui juberet multitudinem Gallorum ad
Bylazora Pæoniæ locum castra movere, principes ad se venire
frequentes, septuaginta millia ab Axio flumine & castris Persei
aberrant. Hæc mandata ad eos cum pertulisset Antigonus, adjecif-
setque quanta per viam Regis curâ omnium rerum copia mul-
titudi-

ANN. ANTE
CHR. NAT.
CLXXXV.

CLXV.

CLONDI-
CVS.

titudini præparata foret, quibusque muneribus vestis, argenti equorumque principes advenientes excepturus esset, homines rudiores, quam qui istis artibus fallerentur, de his quidem se coram cognituros respondent, illud quod præsens pepigissent, interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesque dividendum esset, secum adduxisset. Cum ad id nihil responderetur, Clondicus, Abi, renuntia ergo Regi, inquit, nisi aurum obsidesque acceperint, nusquam inde Gallos longius vestigium moturos. Hæc relata Perseo cum essent, advocato consilio, cum quid omnes suafuri essent appareret, ipse pecuniæ quam regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum differere, multorum jam ante cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne graviores eos socios habeant quam hostes Romanos, à quibus sibi unis tunc cavendum, quinque millia equitum sat esse, quibus & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timerent. Apparebat omnibus non multitudinem, sed multitudinis mercedem timere: verum cum, quod usus posceret, suadere consulenti nemo auderet, qui primus ad dominantium perniciem gradus est, remittitur Antigonus nuntiatum, quinque millium equitum opera tantum uti Regem, contemnere multitudinem aliam. Quod ubi Galli audivere, cæterorum quidem fremitus fuit, indignantium se frustra excitos sedibus suis, Clondicus rursus interrogat, Ecquid ipsis quinque millibus quod convenerat numeraret: Cum adversus id quoque misceri ambages cerneret, inviolato fallaci nuntio (tanta animi moderatio, jurisque gentium publici respectus fuit, quod Antigonus vix speraverat posse contingere) retro ad Istrum, perpopulatus Thraciam, qua vicina erat viæ, rediit. Perseus præsentia auxilio, illiberali malignæ tenacitatis vitio nudatus, quo subnixus Romanos vel vinceret, vel profecto sustineret, hostibus prædæ, aliis documento fuit, blandas Regum assentatrices, perjuriam & avaritiam, certas regnorum pestes esse.

Boji, qui in Hercynia interea sylva, regione Bojohemi nomine, resisterunt, eorum obscuram & intermortuam fere historiam esse oportet, quod ab Romanis & Græcis magnis terrarum tractibus diffusi, procul egerint, eæ verò, nec aliæ in Europa tunc gentes, litteras aut habuerint, aut ad nostram ætatem propagaverint, neque sine litterarum monumentis ulla usquam certa diuturna que esse queat memoria. Vnum Posidonium mirari habeo, unde hauserit, quod in litteras ab eo relatum, ad Bojorum gloriam eximium est, Cimbros, homines prædones & vagos, in Hercyniam silvam delatos, fortiter à Bojis repulso esse. Inde Istrum & Scordiscos & Teuristas ac Tauriscos petivisse, tum Helvetios, auri per ea tempora divitem, ceterum pacatum populum.

Helve-

Posid. apud
Strab. lib. 7.

Vell. lib. 2.
Tac. de
mor. Ger-
man. Obse-
quies. Flor.
Oros. & a-
lii. Plut.
Mario,

Cæs. lib. 2.
de bello
Gall.

Plut. Ma-
rio.
Oros. lib. 5.
c. 16.

Helvetiorum Tigurinos Tugenosque præsertim, splendore Cimbricæ copiae perpetuis bellis partæ perstrictis oculis, se se proficiscentibus in Italiam adjunxisse, ubi à Romanis internecione cæsi omnes fuerint. Difficile temporum rationem in tantis tenebris omnino constituere, proclivi interim conjectura, rem inter Bojos & Cimbros multis prius annis gestam esse, quam Cimbri in Italiam vel etiam Galliam venerint, interjectis quippe Scordiscorum & Teuristarum atque Tauriscorum bellis. Veneremur autem in Galliam transcenso Rheno Cimbri, armatorum millia trecenta, mulierum & infantium multo major adhuc numerus, C. Cæcilio Metello, Cn. Papirio Carbone Coss. multis inde Romanorum cladibus nobiles, inter quas longè eminent Cn. Mallius Consul, Q. Servilius Cæpio Proconsul victi fugatique, & binis castris exuti, cæsis octoginta Romanorum sociorumq; sexaginta calonum ac lixarum millibus, decem ex omni omnino exercitu hominibus reliquis. Alliam & Cannas ea dies vicerit, ad cujus nuntium omnis Italia metu contremuit, qui sine Mario fuisset, in exitium verterat. Marius quartum & quintum Consul, victores magna strage castigavit, rem Romanam inclinatam erexit. Cimbrorum ibi virtutem, versa jam fortuna, mulieres, ingentibus animis nec credenda fortitudine æmulatæ, fusa acie victisque maritis se certamini accinxerunt, & objectis undique plaustris atque carpentis, altæ desuper quasi è turribus, lanceis contisque pugnarunt. Egregiam pugnam speciosa mors sequuta, cum desperatis demum rebus, missa ad Marium legatione, libertatem, ac sacerdotium ausæ sperare, neutrum impetrassent, suffocatis passim elisisq; infantibus, aut mutuis concidere vulneribus, aut vinculo è crinibus facto, ab arboribus jugisque plaustrorum pependerunt. Tantus ergo à Bojo hostis, integer adhuc, nec ullis bellorum adversis fractus, pulsus abiit. Quod quantum fuerit, & in quam magna tunc temporis laude positum, Belgarum exemplo, Cæsaris docemur testimonio. Est quippe apud hunc, omni Gallia à Cimbris & Teutonibus vexata, solos eos Belgas intra fines suos ingredi prohibuisse, quare factum esse, ut præ cæteris etiam Gallis Belgæ post illa auctoritatem sibi atq; spiritus in re militari fumerent. An Bojorum aliqui Cimbros sponte ipsi sua, eodem quo Helvetii consilio, & veterum præterea sedum desiderio, in Italiam migrantes sequuti fuerint, quod in gente magna & bellicosa fieri potuit, interdum ambigo, sanè inter Cimbros BOIORIGEM tunc Regem egisse, qui Marium die & loco præstituto ad pugnam vocaverit, idoneum auctorem Plutarchum habeo, eum in acie cecidisse, Orosium, neque ambiciosius Bojis Bojorix, quam Teutonibus Teutobocchus transcribatur.

AN. ANTE
CHR. N.
CXI.
CIII.

C. IC.

BOIORIX.

Elapsis

ANN. ANTE
CHR. NAT.

LXXXVI.

LXXIX.

LXXII.

DEIOTARVS.

LXIV.

LXI.

BOGO-DIA-
TORVS.
ADO-BOGI-
ON.

Elapsis aliquot annis, bellum à Pop. Rom. in Mithridatem
Ponti Regem decretum, Luciis primum Sulla, inde Murena &
Lucullo ducibus, gestum est. P. quoque circa illa tempora Ser-
vilius Isauros domuit. Neque utroque bello, tum cæteris in Asia
gentibus, tum Galatarum populis otiosis spectatoribus esse li-
cuit; DEIOTARVS maximè Tolisto-Bojus Tetrarcha (alius à De-
jotaro Paphlagone, qui vel tunc, vel non multo post, Philadel-
phi cognomine vixit) virtute & fide erga Romanos constanti,
egregium se socium suarum copiarum strenuum ducem præbu-
it, atque omnibus, quos diximus, Imperatoribus operam volun-
tatemque ita probavit, ut ab iis Romam reversis, ampliter &
magnificè in Senatu fuerit laudatus. Sub Lucullo Eumachum
Mithridatis præfectum, Phrygiam incurstantem, magna clade re-
pressit. Cn. Pompejum Luculli successorem postmodum adeo
demeruit, ut is eum pulcherrimo elogio, unum in toto orbe ter-
rarum ex animo amicum vereque benevolum, unum fidelem
Pop. Rom. judicatum, ornaverit, bello confecto, Trocmos &
Gadilonitidem, qua ad Pharnaciam & Trapezuntem pertinet,
& Colchos ad minorem Armeniam, atque Armeniam eam de-
nique ipsam, paternæ ditioni adjecerit, Regemque appellarit. Ille
tantis provinciis auctus, regni caput veterem sedem Tolisto-Bo-
jos esse voluit, regia Luceji constituta, Peji Gaza recondita: ne-
que latius alio tempore à Bojis in Asia regnatum est.

BOGO-DIATORI præterea cujusdam Galatæ, quem Pom-
pejus Mithridatio urbe donaverit, & ADO-BOGIONIS ex tetrar-
charum stirpe, Strabo meminit: de quorum, deque Dejotari no-
minis origine, quæ verosimilia existimo, sic afferam, ut judici-
um & fidem in medio, apud me unum esse nolim. Quamquam
interpretationem Græcam Diatorus palam, Dejotarus obscuri-
us, aptè uterque ad bellicæ fortitudinis laudem recipiat, mihi ta-
men ex Galatarum Diethero nati ambo videbantur, appella-
tione à Græcis paullatim, uti fit, ad aliquem sui sermonis sen-
sum modicè inflexa. Dietum & Dietherum autem antiquissi-
mum Bojorum nomen esse, sequenti libro demonstrabitur, in
quo mutando corrumpendoque variè scriptorum imperitia lusit;
nam & Deudorix Sicamber Bætoritis filius, quem à Germani-
co in triumpho ductum Strabo scripsit, Diethericus populari-
bus suis fuit, haud dubium ex hoc fonte. Itaque primores Bogo-
Diatori syllabas ad Bojos pertinere, tam mihi liquet, quam To-
listo-Bojorum & Ado-Bogionis postremas; nec quidquam u-
trimque interest, nisi quod qui Tolisto-Bojorum exemplo Diet-
hero-Bojus, is versa præposterè vice, Bojo-Dietherus est appella-
tus. Jam Ado Germanicum, non Græcum esse, nemo in con-
troversiam adducet.

Mithri-

Plut. Ap-
pian.
Livii. epit.

Strabo. lib.

12.
Strabo.
Plut. Dio.Cic. Phil. 12
Appian.
Mithridat.Cic. loco
cit.
Cic. de Di-
vin.
Strabo lib.
12.Eutrop.
lib. 6.

Strabo.

Strabo lib.
12.Strabo lib.
13.Δειάτορος,
penetrans.
Διωτήρος
bellicosior.

Strab. lib.

7.

Plerique
Rom. hist.
scriptores.

Oros. lib. 5.
c. 24.

Lib. 1. pag.
22.
Cæs. lib. 1.
bel. Gall.
Plut. Crasso

Plut. Cato-
ne.

Cæs. lib. 1.
bel. Gall.
Plin. lib. 3.
c. 19.
Strab. lib. 5.
Hom. Iliad.
lib. 2. & 11.
Eustath. &
Didymus
vāq; ex-
plicant per
λαμπρόν
splendidū,
ut sit com-
positum ex
vā privan-
di particu-
la & ὄψος
lucis, vel ὄψις
visus.
Clem. A-
lex. Stro-
mat. lib. 1.

Mithridatico bello Spartacium in Italia, gladiatorium idem
atque servile, ætate compar, Spartaco & CRIXO & Oenomao
ducibus gestum Thrace illo, his Gallis, uti distinxit Orosius. Cri-
xum adverso proelio à Gellio Consule oppressum, collega Spar-
tacus inferiis trecentorum captivorum muneravit. Quod ego
hîc non ascriberem, nisi Silium Chrixi nomine inter Boica usum
esse jam supra meminissemus; & verò Orosius, tum Gallos tum
Germanos, inter Spartaci auxilia retulit, Cæsar servilem tumul-
tum Germanis non dubiè tribuit, Plutarchus, Germanos à Gel-
lio cæsos esse disertè scripsit. Quod si cui hæc humilis videtur
atque obscura, nec pro cætera fortissimi populi majestate narra-
tio, Primùm nos vera, non speciosa scribere professi, deinde, ser-
vitus atque libertas, fortunæ sunt nomina, ad laudem aut igno-
miniam nihil pertinent; & si fidum Plutarchi testimonium, nam
nihil erat, cur in servorum gratiam falleret, hos nullum ob flagi-
tium, sola emptoris iniquitate in gladiatorium Lentuli ludū, quo
effracto profugerunt, datos esse, multa prudentiæ & fortitudi-
nis exempla edidisse, inter quæ insigne unum, quod cæsis memo-
rabili pugna duodecim illorum millibus atque trecentis, duo
tantum à tergo vulnerati reperti, reliqui omnes versis in hostes
frontibus & pugnaverint & ceciderint; quid sit, cur non virtu-
tem fortunæ succubuisse fateamur, hos quantumvis servos &
victos, præ Romanis & dominis & victoribus, veris pretiis æsti-
memus? Cato huic bello miles claritudinem attulit: qui inde
in Macedoniam, atque porrò Asiam profectus, ibi paterno De-
jotari Regis hospitio usus est. Dejotarus declivi jam ætate, cum
ei liberos suos atque omnem familiam commendaret, ut mune-
ra, quæ Regio more offerebat, vel ipse acciperet, vel suorum
quenquam accipere pateretur, omni conatu enixus, impetrare
nunquam potuit.

Juxta hæc Boji, Hercynia iterum egressi, trajecto Danubio
in Noricum, cui Voccio Rex præerat, venire, auxilio nimirum
popularibus, qui id loci dudum confederant. Ibi Norejam op-
pugnarunt, incertum quo eventu, ut habentur pleraque in tam
caliginosa vetustate. Plinius urbem interiisse, sub Vespasianis
scripsit, sed an Bojorum ista oppugnatione, verius conjicere,
quam constituere possumus. Noreja Tauriscorum fuit, auri lava-
cris ferrariisq; secturis nobilis, Taurisci in Norico, eo antiquissi-
mus scriptor Homerus, æs Noropium cognominat, quod alio-
versus scimus traxisse grammaticos; sed disertè Clemens Alexan-
drinus, Noropes ait, qui postea Norici appellati sint, æs elaboras-
se, & ferrum primos purgasse. Nunc, quoniam Norici fre-
quens deinceps mentio accidet, neque iidem ejus semper fuere
fines, semel dicendum, regionem, quo Romanis modo usurpata
est,

est, dirimi septentriones versus à Germania magna Danubio, in meridiem Italiae Alpibus committi, ad occidentem solem qua Rhætiam & Vindeliciam spectat, flumen Oenum, ad orientem qua Pannoniam, Cetium montem limites accepere. Magnum terrarum tractum esse, multorum olim populorum sedem, ingenti rerum vicissitudine exercitum. Nomen à Noreja urbe fluxisse vero simile, sed plerisque domesticis scriptoribus Norix an Noricus, Herculis filius fecisse creditus, cui quam externarum litterarum monumentis fidem astruam non invenio, neque omnino hujus soni vocabulum inter fabulas, præterquam quod Theodontius aliquis scripsit, Noracem quinto Mercurio ex Oschyra nympha Pyrenæi filia natum, Tartesso in Sardiniam venisse, ubi cum Sardum Herculis filium insulam indigitasse reperisset, ipse conditam à se urbem Noram dixerit; at hæc narratio nimium quantum ab illa altera diffidet.

Arenpeki-
us, Trithe-
mius, alii.

Theodont,
citarur à
Boccatio
geneal. lib.
7. c. 37. fa-
bulæ etiam
Solin me-
minit c. 10.
Cæsar lib. 1.
de bel. Gall.

AN. ANTE
CHR. N.

4VI.

Bojis domum reversis, cum L. Pisone, A. Gabinio Coss. Helvetii regionis suæ angustias caussati, tectis domi incensis, novas per Galliam sedes instituissent quærere, & aliarum gentium auxilia ei fini asciscerent, Bojorum valida manus, capitum admodum triginta duo millia, quorum quarta pars arma ferret, se se illis conjunxerunt, & ut nuper Danubio, sic nunc Rheno trajecto, Galliam, veterem, ut multorum habet opinio, patriam, postliminio repetiverunt. Vbi ad Rhodani ripam perventum, eos Cæsar, qui tunc Gallias Pop. Rom. nomine provinciam obtinebat, progressu arcuit. Hac spe dejecti, in Sequanos flectunt, perque eorum fines, Santones petitori, datis inter se obsidibus sine maleficio & injuria transeunt; Æduos & Ambarros & Allobrogas, qui trans Rhodanum vicos possessionesque habebant, ubi primum attingere, populantur. Ii, cum se suaque defendere non possent, legatos ad Cæsarem mittunt, auxilium rogatum. Cæsar ad Ararim flumen, quod per fines Æduorum & Sequanorum in Rhodanum influit, hostes ratibus ac lintribus junctis transeuntes nactus, cum tres jam copiarum partes transduxissent, quartam partem reliquam, quæ ex Helvetiis pagus Tigurinus fuit, multa nocte cum tribus legionibus è castris profectus, impeditam & inopinantem aggressus, fere concidit. Inde pontem in Arare faciendum curat, ut reliquas copias consequi possit, atque exercitum traducit. Helvetii sociique populi repentino adventu commoti, legatos de pace mittunt, quibus re infecta reversis, proximum deinde proelium Romanis, equitatu pulso, adversum fuit. Compluribus interjectis diebus, prope Bibracte, maximum & copiosissimum Æduorum oppidum, iterum pugnatum est. Cæsar copias suas in collem subduxerat, equitatumque, qui Helvetiorum impetum sustineret, miserat, ipse interim in colle medio tripli-

E

cem

cem aciem legionum quatuor veteranorum instruxit, ita ut supra in se summo iugo duas legiones, quas in Gallia citeriore nuper conscripserat, & omnia auxilia collocaret, ac totum montem hominibus compleret, sarcinas in unum locum conferri, & eum ab his, qui in superiore acie constiterant, muniri iussit. Helvetii cum omnibus suis carris sequuti, impedimenta in unum locum contulerunt, ipsi confertissima acie, rejecto Romano equitatu, phalange facta, sub primam Cæsarianam aciem successerunt. Cæsar primum suo, deinde omnium equis è conspectu remotis, ut æquato periculo spem fugæ tolleret, cohortatus suos, prælium commisit. Romani è loco superiore missis pilis, subeuntem hostium phalangem perfregerunt, ea disiecta, gladiis districtis in eos impetum fecerunt. Helvetiis magno ad pugnam erat impedimento & loci iniquitas, & quod pluribus eorum scutis uno ictu pilorum transfixis & colligatis, cum ferrum se inflexisset, neque evellere, neque sinistra impedita satis commodè pugnare poterant, ut multi diu jactato brachio, præoptarent scutum manu emittere & nudo corpore pugnare: tandem vulneribus fessi, & pedem referre, & quod mons suberat, circiter mille passuum, eo se recipere coeperunt. Capto monte, & succedentibus Romanis, Boji & Tulingi, qui hominum millibus circiter quindecim agmen Helveticum claudebant, & novissimis præsidio erant, ex itinere Romanos latere aperto aggressi, circumvenerunt: id conspicati Helvetii, qui in montem se receperant, erectis animis rursus instare, & proelium redintegrare coeperunt. Romani conversa signa bipartito intulerunt, prima ac secunda acies ut Helvetiis jam victis ac summotis resisteret, tertia ut venientes Bojos atque Tulingos exciperet. Ita ancipiti proelio diu atque acriter pugnatum est: cum Romanorum impetus diutius sustineri non posset, Helvetii se ut coeperant in montem receperunt, Boji & Tulingi ad impedimenta & carros suos se contulerunt. Illud præcipuum virtutis atque fortitudinis argumentum in Helvetiis cæterisque foederatis gentibus fuit, quod toto proelio, cum ab hora diei septima ad vespèram pugnatum esset, quenquam eorum aversum videre nemo potuit. Ad multam noctem, etiam ad impedimenta pugnatum est, propterea quod pro vallo carros objecerant, & è loco superiore in Romanos venientes tela conjiciebant, & nonnulli inter carros rotasque mazaras ac tragulas subiciebant, Romanosque vulnerabant. Diu cum esset pugnatum, Romani impedimentis castrisque tandem potiti sunt. Et quamquam magna cædes extitit, ex eo tamen proelio circiter millia hominum centum triginta superfuerunt, eaque tota nocte continenter ierunt, nullam partem noctis itinere intermisso, in fines Lingonum die quarto pervenerunt, cum Romani & propter

pter vulnera militum, & propter sepulturam occisorum triduum morati, eos sequi non potuissent. Cæsar ad Lingones litteras nuntiosq; misit, ne eos frumento, néve alia re juvarent, si juvissent, se eodem loco illos quo Helvetios habiturum. Ipse triduo intermisso, cum omnibus copiis eos sequi coepit. Helvetii omnium rerum inopia adducti, legatos de deditioe ad eum miserunt. Cæsar præter pagum Urbigenum, hominum circiter sex millia, qui noctu effugere tentauerant, reliquos omnes, obsidibus, armis, perfugis traditis, in deditioem accepit. Helvetios, Tulingos, Latobrigos, sociorum ea populorum nomina, in fines suos, unde erant profecti, reverti, oppida vicosq; quos incendebant restituere iussit, ne in eam regionem, si vacare contingeret, Germani trajecto Rheno transirent, & finitimi Romanorum provinciæ Allobrogibusque essent.

Vni Bojis eximium ab hoste testimonium obtigit: quod egregia erant fama, & proximo bello virtute cogniti, in finibus petentium Æduorum collocati, Gergobinam & Bojam urbes habuere, Ædúi datis agris in parem juris libertatisque conditionem, atq; ipsi erant, receperunt. Erant olim totius Galliæ factiones duæ, harum alterius principatum tenebant Ædúi, alterius Arverni atque Sequani. Æduos fratres consanguineosq; Romani sæpe numero appellaverant, soliti quippe has blanditias, servitio sive parando sive velando, nuperæ gentium patientiæ prætexere. Cum de potentatu utrimque multos annos magnopere contenderetur, factum uti ab Arvernīs Sequanisque Germani mercede accerferentur. Cum his Ædúi semel atq; iterum armis congressi, magnam calamitatem pulsi acceperant, omnem Senatum omnem equitatum amiserant. Quibus proeliis calamitatibusque fracti, in Sequanorum, & proinde Germanorum ditionem coacti fuerant concedere. Sequanos mox satias Germanorum coepit, quod Ariovisti Regis, nihilo in se æquiora mitioraque, quam in hostes ipsos Æduos imperia experirentur. Alienatos animos amborum populorum defectio sequuta est, Cæsaris maximè auctoritate & pollicitationibus confirmata. Ædúi quod se ingenti bello illigassent, occasionem rati, foederis qua diximus specie, Bojorum sibi præsidium adjunxerunt. Atque id deinde memorabile, cum Æduorum nomen dudum interciderit, hospitum adhuc Bojorum, illustre usque adeò superesse iis locis (siquidem Gallicarum rerum scriptores Borbonios inde haberi fere consentiunt) ut Regium totius Galliæ decus in Boicis, sive quod isti idem esserentur, Borboniis regulis hodieque resideat. Bojos præterea in extrema Aquitania reperio, ad Garumnam flumen sitos, quos poëta Christianus antiquus Paullinus, piceos cognominat, ob vim nimirum picis, quam excoquunt; vestigium periti re-

Cæf. lib. 7.
de bel. Gall.

Cæf. lib. 1.
& 6. de bel.
Gall.

Paul. epist.
3.

Vinet. &
Scal. in Au-
son.

Libellus
provinc.
Scal. in Au-
son. lib. 2.
c. 7.

Cæf. lib. 7.
de bel. Gall.

Fulv. Vr-
finus ab
hoste le-
git, pro, a
Boja.

gionis, homines eruditi, restare affirmant. Sed quâ casuum va-
rietate eo pervenerint, mihi constare non potest, nam ut isto Hel-
vetico bello, nec verosimile est, nec propemodum fieri potuit;
tantum suspicari habeo, cum P. Crassus Cæsaris Legatus, tertio
post victos Helvetios anno, omnes propè Aquitaniæ populos ad
deditionem coegerit, eo bello Boicorum auxiliis usum, præsidia
collocasse, quæ sequutis temporibus in gentem excreverint.
Bojates etiam in Novempopulana populus, aut cum Bojis idem
fuerit, aut originis saltem ejusdem, unde Bajonæ nomen manasse
credunt, quasi Bojonam dicas, quod per me quidem in ambiguo,
fides conjecturæ apud auctores erit.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
LIV.

Quadriennio interjecto, pleræque Galliarum gentes, Pop.
Rom. imperium conatæ excutere, defecere, bello Vercingento-
rigem Arvernum legere ducem. Is Gergobinam Bojorum oppi-
dum in Æduorum finibus, sub hyemis fere exitum oppugnare
instituit. Quæ res Cæsari magnam difficultatem ad consilium
capiendum afferebat, si reliquam partem hyemis legiones in hy-
bernis contineret, ne Bojis expugnatis, cuncta Gallia deficeret,
quod nullum in eo amicis præsidium videretur esse positum, sin
maturius ex hybernis educeret, ne ab re frumentaria, difficili
subvectione, laboraret. Præstare visum omnes difficultates per-
peti, quam tanta contumelia accepta, omnium suorum volun-
tates alienare. Itaque cohortatus Æduos de supportando com-
meatu, præmittit ad Bojos, qui de suo adventu doceant, horten-
turque ut in fide maneant, atque hostium impetum magno ani-
mo sustineant, ipse cum exercitu subsequitur. Adventus Gergo-
binæ saluti fuit, nam ubi Vercingetorix Cæsarem adesse cogno-
vit, oppugnatione dimissa obviam profectus est. Ab altera Bojo-
rum urbe Boja (nisi certè Cæsariani commentarii, ex quibus ista
haurimus, in hoc nomine corrupti, quod non nemo suspicatur)
vici atque ædificia quoquo versus, quousque Romani pabulan-
di causa adire posse videbantur, Vercingetorigis hortatu sunt
incensa. Romani Bojorum deinceps opera aliquamdiu fide-
li usi sunt, eo tenuiori tamen, quod cum frumentariis subvectioni-
bus præcipuè indigerent, Boji nova illis regionibus, ideoque
infirmas gens, tractandis armis promptior, quam colendo a-
gro aptior, nondum facultatibus uterentur quæ, tanto præser-
tim exercitui, alendo sufficerent. Verum maximis Galliarum
sequutis motibus, factum ut Boji tandem plurium auctoritati
cederent, seque iis adjungerent, qui patrium libertatis decus,
atque vetustam bellicæ fortitudinis laudem, speciosa rebus no-
vis nomina prætexentes, Pop. Rom. imperium armis ibant im-
minutum. Contulere ei rei Boji una cum Rauracis, nam utro-
rumque ratio simul habita, hominum triginta millia, cæteræ
quæ

L.

quæ conjuraverant gentes, ad portionem quæque virium. Sed bello non diutissimè tracto, Vercingetorigis deditione Gallis manifesta iterum servitutis confessio expressa est.

M. Crasso interea temporis, cum magna exercitus parte in Asia à Parthis deleta, grave vulnus Pop. Rom. accepit. Vbi scitū est, quod narrant, proficiscenti ad expeditionem Crasso, & Dejotarū Tolisto-Bojum, quod summa prope senectute novam urbem conderet cavillanti, ô Rex, duodecima demum hora ædificare incipis! falsè à Dejotaro relatum esse, Nec tu quidem, quantum video Imperator, valde matutinus contra Parthos proficisceris, erat enim natus Crassus hæc loquens annos supra sexaginta, & plus aliquanto vultu præ se ferebat; neq; irritum omen cecidit, sive Dejotarus belli exitum, auspicia sequutus conjecit, mirè enim eam disciplinā coluit, ita ut nihil unquam nisi auspiciatò gesserit, persæpe etiā reverterit ex itinere, cum jam progressus esset multorum dierum viam, semel aquilæ volatu admonitus, se ab ejus tecti usu abstinuerit, quod nocte insequenti ruina solo æquatum est, sive verosimilius, quādo auspicia vanitatis manifesta, Parthorum hinc vim, inde Crassi imperitiam & temeritatem æstimasse.

AN. ANTE
CHR. N.
II.

Anno à Cæsaris de Vercingetorige victoria, post Crassi cladem biennio, Cicero Proconsul in Ciliciam cum imperio venit, rebusq; prosperè gestis, Imperator appellatus est. Ibi Dejotarum in castris habuit, cujus benevolentiam & fidem erga Romanos singularem, tum præstantem magnitudinem & animi & consilii, ornatissimis verbis sæpe comendavit, tantiq; fecit, ut Cicero apud eum, suum fratrisq; filium seponeret, credo quod Dejotarus literarum etiam studiis teneretur, nam à Varrone proditum, Diophanem, Magonis Carthaginienensis libros duodeviginti de re rustica, ad sex redactos, ei misisse. Adduxit autem cohortes quadringentarias, ut apud Ciceronem lego triginta, ut legendum existimo viginti, equites quadringentos, etsi is quoque numerus variat; atque eæ mihi legiones videntur fuisse duæ, quas ex commentario belli Alexandrini cognoscimus, habuisse Dejotarum ex genere civium suorum, disciplina atque armatura Romana complures annos constitutas, cum id ipsum Cicero significet. DEIOTARVS filius, cui Artabasdís filia pacta erat, tum Rex à Senatu appellatus est, quantumvis matre ancilla editus. STRATONICA enim patri uxor fuit, quæ cum matrimonium suo vitio sterile animadverteret, marito liberos ex quacunque muliere tollere persuasit, conciliata etiam elegantis formæ ancilla Electra nomine, cujus filios, summa charitate complexa, pro suis educavit.

DEIOTARVS
FILIVS.

STRATONICA
DEIOTARI
MAIORIS
UXOR.

ANN. ANTE
CHR. NAT.
XLVII.

Sequuto civili inter C. Cæsarem & Cn. Pompejum bello, Dejotarus, Pompeji legatis atque litteris evocatus, cum Senatus

Plut. Cras-
so, Appian.
Parth. I.

Cic. I. & 2.
de Divin.
Val. lib. I.
c. 4.

Cic. lib. I.
epist. fam.
epist. ad Ca-
tonem.

Cic. lib. 5.
ad Attic.
sæpe.
Var. de re
Rust. lib. I.
c. I.

Cic. lib. 6.
ad Attic.

Plut. de
Clar. mul.

Cic. pro
Dejot.

consentientis auctoritate arma sumpta audiret, auspicia eum
 præterea impellerent, auxilio sexcentos equites adduxit, octin-
 gentos gener TARCUNDARIUS CASTOR, & Donilaus dede-
 re, Gallogræci ambo. Donilaus una venit, Castor CASTOREM
 filium ex Dejotari filia genitum misit. Dejotarus, quamquam
 exacta jam ætate viribus defectus, ut quem à pluribus in equum
 sublatum, quo in eo hæere posset mirarentur, Pharsalico tamen
 proelio interfuit, & rebus perditis Pompejum profugientem
 proximè assequutus, ab eo in navim cum paucis receptus est. In-
 de verò in regnum suum abiens, spem infinitam persequi noluit,
 sed fortunæ obsequutus, Cæsari se applicavit, eumq; bello Ale-
 xandrino deinde juvit. Cn. etiam Domitium Calvinum, cui
 Cæsar Asiam finitimasque provincias administrandas tradiderat,
 cum exercitu tectis & copiis sustentavit. Huic de Pharnace Mi-
 thridatis filio questus, qui captato tempore civilium armorum,
 plerasque paternas ditiones in potestatem reduxerat, oravit ne
 Armeniam minorem, regnum suum, néve Cappadociam re-
 gnum Ariobarzanis, eum possidere vastareque pateretur, quo
 malo nisi liberaretur, imperata sibi facere, pecuniamque promif-
 sam Cæsari se non posse persolvere. Motus Domitius, tum præ-
 senti damno, tum quod turpe Pop. Rom. & Cæsari victori, sibi-
 que infame esse statueret, regna sociorum atque amicorum ab
 externo occupari, Pharnacem primò per legationes aggredi-
 tur, quibus cum parum proficit, manifestum hostem diutius dis-
 simulandum non existimat; ducto igitur adversus eum exerci-
 tu, & commisso ad Nicopolim Armeniæ minoris oppidum proe-
 lio, male omninò acceptus est, altera quippe ex legionibus, quas
 proprias duas habuit, pæne tota amissa, & Dejotarianis etiam toti-
 dem magnam partem interfectis. Pharnaces secundo successu e-
 latus, occupato protinus Ponto, omnia sævitæ exempla in cives
 Romanos edidit. Cæsar ordinata Ægypto, hujus rei curam
 suscipiendam ratus, cum propius Pontum finesque Gallogræ-
 ciæ accessisset, Dejotarum, depositis Regiis insignibus, non tan-
 tum privato vestitu, sed etiam reorum habitu, supplicem obvi-
 am habuit, orantem, adeò offensio præ meritis, in metum quàm
 spem validius inclinabat, ut sibi ignosceret, quod in ea parte po-
 situs terrarum, quæ nulla præsidia Cæsaris habuisset, exercitibus
 imperiisque in Cn. Pompeji castris fuisset, neque enim se judicem
 esse debuisse controversiarum Pop. Rom. sed parère præsentibus
 imperiis. Contra Cæsar, cum plurima sua commemoras-
 set officia, cumque defensionem ejus nullam posse excusatio-
 nem imprudentiæ recipere coarguisset, se tamen concedere dixit
 id factum superioribus suis beneficiis, veteri hospitio atque ami-
 citiæ, dignitati ætatiq; hominis, precibus eorum qui frequen-
 tes

Cic. 1. & 2.
 de divin.
 Cæf. 3. de
 bel. civ.
 Tarcunda-
 rium Cæf.
 appellat,
 Strabo lib.
 12.
 Saoconda-
 rium. De
 Castore
 Dejotari
 nepote Cæf.
 Cic. Strab.
 Plut. Pomp.

Comment.
 bel. Alex.

TARCUNDA-
 RIVS CA-
 STOR.
 CASTOR MI-
 NOR.

ANN. ANT.
 CHR. NAT.
 XLVI.

XLV.

tes concurrerant, hospites atque amici Dejotari, ad deprecandum, inter quos M. Brutus ornatissimè & copiosissimè egit, Regioque vestitu ei restituto, legionem quam disciplina Romana instructam habebat, ex duabus paullò ante commemoratis reliquam, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere iussit, de controversiis Tetrarcharum, qui maximam Gallogræciæ partem à Dejotaro, præter leges moresque gentis, teneri que-
rebantur, postea se esse cogniturum ostendit. Victo itaque ad Zelam Pharnace, remissisque domum auxiliis, minorem Armeniam Dejotaro ablatam, Ariobarzani dedit, Trocmorum Tetrarchiam jam aliquot ab illo annis possessam, Mithridati Pergameno jure cognationis adjudicavit, sed Regium tamen nomen tum ipsi reliquit, tum filio.

Cic. de clar. orat. Plut. Bruto, vertente & corrigente Xylandro.

Cic. Phil. 2. de divin. lib. 2. Comment. bel. Alex. Dio. lib. 41. qui quod indicare videntur Cæs. Dejotaro plura tribuisse quàm abstulisse, vereor ut verum sit, certe cum Cic. non convenit.

Cic. Phil. 2.

Strabo lib. 12.

Suid. v. Castor.

Plut. de Stoicor. repugnant.

Janus. 7. dii

AN. ANTE
CHR. N.
XIII.

XLII.

BROGITARVM.

Cujus jacturæ detrimentum, exitiabilis propemodum, quæ sequuta est, calamitas oblitteravit. Nepos Dejotari Castor, avum insidiarum crimine, quas Cæsari parasse diceret, in capitis periculum arcessivit: Cum Pharnacis bello Cæsar in castellum Lucejum venisset, & domum Dejotari hospitis Regis divertisset, locum fuisse quendam, in quo fuerint ea composita, quibus ipsum Dejotarus munerare constituisset, huc illum è balneo priusquam accumberet, ducere voluisse, ibi enim fuisse armatos, qui eum interficerent, in eo ipso loco collocatos: Cæsarem sua, qua semper usus fortuna, & tunc, & repetitis postea insidiis, servatum esse. Additæ criminationes aliæ, & quo adversariis præcipuè visus confidere, Regius medicus Phidippus index. Dejotarus contra, missis Romam legatis, defendente Cicerone, oratione, quæ omnium manibus teritur, absolutus quidem est, sed Cæsaris tamen odium & offensionem meritis, quoad hic vixit, nunquam lenire potuit. Interfecto, cum legati, si Ciceroni omnia credimus, vendente Antonio, decretum emissent, quo Cæsar, quæ Dejotaro vivus abstulerat, mortuus redderet, ipse nihil eo expectato, sua sponte, simul atque Cæsaris interitum audivit, & suo Marte, res suas recuperavit. Tum generum Castorem, quem Philoromæum ab amore Romanorum cognominatum, pleraque litteraria ingenii monumēta posteris reliquisse Suidas prodidit, quod illo auctore accusatio instituta, regio more ultus, nam regni arctior quam sanguinis plerumque necessitudo, una cum uxore, filia sua, interfecit: in liberos & aliās crudelis, quorum cum plures haberet, & solum Dejotarum in spem successionis aleret, reliquos filios necare sustinuit, ne uni regnum aut dubium, aut imminutum relinqueret, Gorbejum, quod genero castellum sedes, diruit, maximam etiam pagi partem vastavit. Brogitarum alterum Dejotari generum, Matris Deorum Pessinunti aliquādo P. Clodii concessione sacerdotem, Cicero nominat, de quo no-

Cic. de aru-
spic. re-
spons.
pag. 40.

Dio lib. 47

Dio lib. 47.
49.

Strab. lib.
12. Dio. 48.

Strabo,
Dio, Ru-
fus.

Arenpek.
Andr. Ra-
tispon.
Trithem.
alii.

Tac. annal.
lib. 5.

bis prætere nihil constat. Pessimumtem verò ad Tolisto-Bojos pertinuisse, supra ostensum.

Resumentibus civilia arma Bruto & Cassio, Dejotarus ab utroque sollicitatus, cum huic negasset, illi in memoriam suscepti apud Cæsarem patrocinii assensus, eadem se qua prius fortuna Romanis iterum rebus miscuit, Amynta scriba auxiliorum duce misso, qui statim à Philippenfi pugna ad Antonium transiit, perfidiæ præmium amplas post aliquot annos in Galatia, Pamphylia atq; Lycaonia ditiones nactus. Extincto enim Dejotaro, anno ante Christum natum trigesimo octavo, CASTOR quidam, dubium an is quem nepotem ex filia paullò ante diximus, successit, credo quod Dejotarus filius prior obiisset; Castorem quadriennio post AMYNTAS excepit, Antonii beneficio, cui pessimam Actiaco bello gratiam retulit, non expectato proelio ad Cæsarem versus. At nono principatus anno, Antipatro Derbæo per infidias cæso, multisq; castellis captis, dum in Homonadenfes expeditionem parat, Cilicum insidiis uxoris dolo & ipse interceptus, fidei toties flagitiosè proditæ poenas luit. Cujus morte Galatia in provinciæ denique formam ab Augusto Cæsare redacta, primus Lollius Proprator datus est, anno centesimo sexagesimo quarto, posteaquam Cn. Manlius Vulso Romana eo primum arma intulit, cum Galli centum circiter antea annos in Asiam transissent; quæ propemodum Galatici, atque adeò Tolisto-Boici in ea terrarum parte imperii summa.

Facio non invitus, si quæ patriis Bojorum annalibus, ob ignoratas, superiorum scriptorum errore, rerum temporumque rationes, inconcinne & obscure, atque eo incredibiliter sunt posita, ad germanam veri speciem interpretatione revocare licet, ea verò ut revocem. BOAMVNDVM & INGRAMVM memorant, sive Julii sive Augusti sive Tiberii ætate, nec enim consentiunt, Armenia, cujus provinciæ nomen nescio quomodo, frequens est in omni prisca Bojorum historia, sive pulsos, sive sponte profectos; nam & ea fama variat, viâ progressos illâ, qua primus Boici nominis conditor, in has oras venisse, ubi gentem Duces rexerint. Hic ego, quod sociorum populorum auxilia in Romanis castris versari solita, Tolisto-Boji reliqui; planè Galatæ, majestate Pop. Rom. comiter conservata fuerint socii, & in Tolisto-Bojorum potestate Armeni minores, descendo, ut bellorum aliquo, quæ Augustus & Tiberius in Rhætia Vindeliciaq; & Norico atq; omni Illyrico complura gessere, Tolisto-Bojos Principes, adductis popularibus Galatis, mixtimq; Armenis, militare potuisse, mihi patiar persuaderi. Neque disjunctior Armenia quàm Parthia, neque Romano nomini hæc illa amicior, Ornospadem tamen Parthum bello Dalmatico Tiberium juvisse scimus, Pannonico, frequenti regio equite, cum usum Vellejus scripsit, quod ad

auxi-

ANN. ANTE
CHR. NAT.

XL.

ANN. ANTE
CHR. NAT.

XXXVIII.

CASTOR, du-
bium an i-
dem cum eo,
quem mino-
rem pag.

54. appel-
lavimus.

XXXIII.

AMYNTAS.

XXIII.

LOLLIVS.

BOAMVN-
DVS.
INGRAMVS.

auxilia foederatorum Regum nimirum pertinet. Et inferioribus temporibus Rhætorum cohortem Analibæ in Armenia stativa habuisse, in Notitia annotatum, ut idem de Armenis in Rhætia credere, eo etiam minus absurdum sit. Aut his ergo causis occasionibusque Boamundus & Ingramus impulsus, iter ex Armenia huc tenuere, aut mihi quidem potiores præterea nullæ suppetūt. Nominum origo ex patrio sermone est, Boamundo ad Bogodiatore quodammodo formam composito. Memini apud Vopiscum legere, Aurelianum longo post hanc ætatem temporum tractu, inter auxilia habuisse cum Hartomundum, Haldegastem, Hildemundum & Carioviscum, tum Armenos sagittarios sexcentos, quæ mihi certa & præsens visa imago eorum, quæ de Boamundo suspicionibus vestigamus & conjecturis.

Vop. Aureliano,

Armis inter hæc Boji, Tauriscorum in Norico accolæ, cum Dacis contendere, quamquam longè diffiti, & medio inter utrosque fluente Danubio: sed superior belli memoria vetustate excidit. Sub Augusti ætatem, Bojorum regnum ad CHRITASIRVM, Dacorum ad Boerebistam Getam recidit. Boerebista regio animo complexus spiritus, populum, quem bellorum incommodis atque difficultatibus afflictum acceperat, brevi temporis spatium, prudentibus consiliis, & perpetuis militaris disciplinæ exercitiis, adeò erexit, ut finitimis plerisque gentibus imperio subiectis, jam Romanis timendus, rerum suarum curam injiceret. Gnarus quantas religionis opinio ad continendos animos vires haberet, Ceneum sibi præstigiatores hominem adjunxit, qui per Ægyptum vagatus, atque arcana sacra edoctus, secretiora cum Diis alloquia agitare creditus, parum aberat quin Zamolxidis exemplo, pro Deo coleretur; hunc sibi eorum, quæ aggredi pararet, auctorem simulans, tam certam suis addiderat fiduciam, ut præfenti numinum ductu omnium sibi rerum lætos felicesque exitus pollicerentur. Istro itaque trajecto, Thraciam ad Macedoniam usque & Illyricum perpopulatus, Celticas ibi gentes Thracibus & Illyriis permistas evastavit, Bojos & Tauriscos ita attrivit, ut agri eorum vacui atque deserti, vicinis Illyrici populis pascendis pecoribus fuerint contributi, quæ Bojorum inde deserta & solitudo, non semel à nobis commemorata. Neque ego quidquam hujus præterea apud veteres scriptores invenio: nuperos scio quosdam omnia licentius, & proinde fusius tradere, quorum fidem, quod poteram, non damno, quod debeo non sequor, confidentiam & temeritatem impensè miror. Annum Dacicæ expeditionis Dio mihi signare visus, quo loco retulit, decreto Romæ facti Julo Antonio, Q. Fabio Cosl. de claudendis Jani portis, pace ubique terrarum parta, Dacorum motibus esse intercessum, qui Danubium frigore constrictum transgressi, præ-

Strabo lib. 5. & 7.

Strabo de Boerebista narrans, se sui temporis historiam scribere indicat, tum Augustum adversus Boerebistæ successorem exercitum misisse. Jornandes pro Boerebista Borostam, pro Ceneo Dicineum habet,

Dio lib. 54.

GRITASIRVS.

AN. ANTE
CHR. N.
VIII.

prædas ex Romanis provinciis egerint, satis enim credo, victores Romano solo non abstinuisse. Fuit verò is annus ab eo, quo Boji ex Italia ad Tauriscos primum venere, centesimus prope octogesimus.

Alia tum in Germania magna calamitas, ipsum gentis jugulum aggressa petiit. Documento, imperiorum vices atq; conversiones, proviso & constanti supremæ mentis consilio, haudquaquam incertis & fortuitis occasionibus circumagi; quippe quod, ut iidem fere casus unius gentis diversas propagines, semel atque iterum, nam antea quoque, Bojos uno tempore Italia pulsos, & in Asia victos esse observavimus, simul complexi affligerent, temere profectò contigisse non existimandum. MAROBODVVS. MAROBODVI Regis præcipua ferebatur in Germania auctoritas, qui cum juvenis Romæ beneficiis ab Augusto affectus vixisset, dominandi artes ita imbibit, ut in patriam reversus maximo facinorè, parando regno, animum privatus adjecerit, aderant tantæ rei conandæ instrumenta, genus nobile, corpus prævalens, animus ferox, ingenium rationis capax, supra quam Romani ab homine Germano expectarent, adeò illi conceperant, trans Alpes corpora nasci, quæ sonum ederent, & externum aspectum præferrent, hominum intus mentem non haberent, Maroboduus cum Marcomanos sibi subjecisset, quorum, quæ antiquissima memoria apud Cæsarem est, expeditione Ariovisti Gallica, tum Luvios, Zuvios, Butones an Gutones, Mugilones, Sibinos, & ex Suevis Semnones (nunc vestigia gentium deperdita, nomina ægrè superant) principatum inter eas constituit, non tumultuarium neq; fortuitum, neque mobilem & ex voluntate parentium constantem, sed certum & stabilem, suis nixum radicibus, regiumq; fastigium animo complexus, finitimis omnibus aut bello domitis, aut conditionibus sui juris factis, ascitis corpori custodi-
bus, & cæteris pæne ad Romanæ majestatis effigiem conformatis Romanos vario ingenio, ipsis illorum artibus ita petebat, ut cum metui propiores haberet, bello tamen non lacefferet, at si lacefferetur, superesse sibi vim ac voluntatem resistendi declararet, legati quos mittebat, interdum ut supplicem comendabant, interdum ut pro pari loquebantur, gentibus hominibusque desciscantibus tutum apud eum erat perfugium, exercitum septuaginta millium peditum, quatuor equitum fecerat, quem assiduus adversus finitimos bellis exercendo, majori quam quod habebat operi præparare videbatur. Illud altissimæ prudentiæ hominis memoratur consilium, cum Romanos trajecto Rheno Germaniam ex illa potissimum parte aggressos, victis Sicambri-
bris, Usipetis, Frisiis, Cauchis, Cheruscis, Cattis, ad Visurgim & Albim progredi, se se mox petendum, jam imminetibus vi-
ctori-

Cæs. lib. i.
bel. Gall.

Dio lib. 54.
Vell.

etoribus imparem, nondum confirmatis viribus animadverteret, ne obnoxius ageret, excita Marcomanorum gente sedibus suis patriis, eam procul à Romanis avocavit, eò potentiora arma refugiens, ubi sua faceret potentissima. Placuit campos Hercynia sylva incinctos veluti arcem legere, quod inde Germaniam à læva & in fronte, Pannoniam ad dextram, à tergo haberet Noricos, & tamquam in omnes semper venturus, ab omnibus timeretur: nam Pannoniam trajecto Danubio etiam vexasse, Rufus indicat, qui Marcomanos tractu inter Danubium & Dravum pulsos prodidit. Hercyniæ hanc oram Boji à Sigoveso inde tenuerant, annos plus minus sexcentos, eos Maroboduus tunc pepulit, pulsus, præcipuam Marcomanis virium virtutisque gloriam cum sede peperit.

Verum illud ad eam omnem memoriam, Boicamq; in primis historiam illustrandam, perincommodè accidit, si qui antiquitus scriptores rerum Germanicarum occasione, horum bellorum eventa studio enarranda sumfere, eorum monumenta dudum periisse, reliquis, qui aut brevitate insignes, vix nos indicio tantum juvant, aut quorum in diversum tendens oratio, huc obiter, & aliud fere agens, deflectit. Itaque, quod plerique sæpe nec necessariò, nec probabili causa admisere, nos iudicio & ratione jam nunc isto loco facturos opinor, ut in eas delapsi angustias, conjecturis quadamtenus indulgere, quam subsistere existimemus satius, eæ, dabitur opera, quando certæ esse non possunt, nec enim nomen, nec ipsius rei natura patitur, verosimiles habeantur, & certis proximæ. Atque ut ab iis quæ exploratò primùm constant, iterum exordiamur; Marcomani pepulere sanè Bojos, cujus rei fides, Taciti nixa testimonio, dubia esse non potest: excivit autem Marcomanos sedibus suis, inq; saltuosa Hercyniæ loca duxit, Maroboduus, quod disertè admodum à Strabone & Vellejo scriptum: Maroboduus ergo duce Boji pulsati sunt. Jam Maroboduus, antequam regnaret, Romæ cum Augusto vixisse, Strabone auctore diximus: superest, ii rerum temporumque connexiones planissimè perverterint, quibus visum prodere, Julio in Galliis agente, Bojos à Marcomanis ejectos, transq; Danubium pulsos, cum Norejam frustra oppugnassent, errore vago tandem ad Helvetios, excidium Galliarum tunc meditantes, esse delatos, cujus sententiæ longè maximum vitium, non mediocrem reliquæ historiæ offundat caliginem, erroremq; multiplicem post se trahat, necesse est. Nam ridenda illa altera, non confutanda, Tarquinio Prisco Romæ regnante, Bojos à Marcomanis fugatos in Italiam abiisse. Nos Vellejum sequuti, ostendimus, Maroboduus expeditionis consilium, metu Romanorum cepisse, qui trajecto Rheno, per mediam Germaniam

Rhen. lib.
I. rer. Ger-
manic.

Dio lib. 54.

Or. lib. 6.
c. 21.
Flor. lib. 4.
c. ult.Vita Car.
M. scripta
à monacho
S. Eparchi.

maniam victricia arma circumferebant, Druso nimirum & Tiberio vicissim ducibus: sed Drusus post Lollianam cladem in Germaniam missus est, ea Domitio & Scipione Consulibus accidit, se ipso & L. Quinctio Consulibus, maximis rebus gestis, fortissimisq; gentibus debellatis, mortem obiit: Tiberius successor datus, proximo anno Rhenum transmisit, quem omnes Germaniæ partes sic perdomuisse Vellejus asserit, ut in formam pæne stipendiariæ provinciæ redigeret, elogio quantumvis supra verum, imperantis gratia inflato. Hoc itaque potissimum tempore, & postremis quidem duobus annis, quorum altero Cassiodorus Germanos inter Albim & Rhenum, Tiberio omnes deditos retulit, Marcomanos desperatione resistendi, retrò cessisse, verum sit, cum tentata prioribus frustra fortuna, manus infelicitè contulissent; siquidem Orosius, semel pæne ad internecionem cæsos, Florus eorum spoliis tumulum in trophæi modum à Druso excultum fuisse memorat. Atque hæc firma & contestata satis sunt. Sed obscura deinde & impedita altera disquisitio consequitur, quo terrarum Boji, Bojohemopulsi, concesserint; quos pulsos Tacitus perspicuè, non deletos aut excisos scripserit. Nam in omnibus omnium priscorum scriptorum commentariis, quantum eorum hodie est, hujus nihil extat, nec qui res Germanicas postea diligentissimè pertractavere, Strabo, Tacitus, Ptolemæus, Bojis ullum in Germania locum tribuunt. Vt quis Bæmos apud Ptolemæum, aut Buros (Burios appellavit Tacitus) eorum vicem habeat, erret, de utrisque secus est. Bæmi palam à Bojohemo, nec ambigendum, Ptolemæum gentis nomen pro regione posuisse. Buris sonus aliqua suffragatur, nimirum modicè à Bojeris, Bojris aut Bojaris divertens, prioris quippe tantum syllabæ vocalibus litteris mutatis, quæ frequens est & solens demutatio, manentibus consonantibus, apud homines præsertim peregrinos, & linguæ exteræ. Accedit Lutorum cognomen, Buris à Ptolemæo tributum, quod cum Germanis Luti, Liudi, Leuti & Leudi, ut variat dialectos, populos significant, quo sensu in vita Caroli, gentes ad Septentriones sitæ, Normani vulgo scriptorum, Nord-leudi sunt & Nort-liudi, non nemini probetur, Boicos populos Bojer-Lutos, & Buros inde Lutos fuisse appellatos. Sed nobis vera pro speciosis. Tacitus Burios sermone cultuque Suevos referre, Bojos Gallicam gentem esse scripsit; quo tanto intervallo, à prima usque origine disparatos fuisse fateamur oportet. Cæterum, ut eo revertamur, cum Marcomanorum vis, à septentrione & occidente sole ingruerit, Bojos fugientes in ortum aut meridiem declinasse necesse est: at neutrobi se tantæ rei asserendæ dant vestigia, quin arcuerit à meridie Danubius, Romanis præsidiis prætextus, Rhætia & Norico jam tunc provinciis,

AN. ANTE
CHR. N.
VII.

VI.

vinciis, ortum Boerebista Dacus clauferit. Quod si scriptor medii ævi semibarbarus Jornandes, Boiscorum longè gentium, ad paludem Mœotidem meminit, inter monstra illa populorum Alipzuros, Alcidzuros, Itamaros, Tuncassos, & Boiscos Bojos fuisse, similitudini nominis largiri placet, qua scilicet forma Syrisçi & Syrisçæ, Threcisçi & Dacisçi, pro Syris Threcibus & Dacis ab idoneis auctoribus usurpati sunt, & quo sensu Magidius Boiscus in antiqua inscriptione legitur, quod neque præfractè negandum existimo, neque admodum fidenter ponendum, profectò sit dubii soli fundamentum, tantis superstruendis molibus; sed ut largiamur tamen, quis tandem nullius testis auctoritatem sequutus, animo ultrò concipiat, eam coloniam, Bojohemo mille passuum millibus disjunctam, tot interjectis barbaris gentibus, Dacis imprimis, potentia id temporis & odio in nomen Boicum inclytis, à profugis tunc esse positam, verosimilius, quam à Galatis & Tolisto-Bojis olim, quos per mensa Europa in Asiam victores multis antea sæculis migrasse, compertum, non arbitrarium est? Quamquam me præterea reditus, ab usque Mæotide in has iterum oras, per passuum totidem millia, juxta atque itus habet sollicitum, & ut ratio excogitetur, Attilam reduxisse, ego excogitatae fabulae fidem non adjunxerim, qui absurdam sententiam exiguo negotio, commoda unius vocabuli interpretatione, vitari, Bojos non necessario tanto labore levare posse videam. Pulsos enim Tacito confirmanti assentior, verum regno & dominatu interpretor, non regione; quomodo si quis, quod non nemo fecit, Langobardos Italia à Francis pulsos narret, nunquam erret, tametsi Langobardi Italia nec excessere, neque sedes omninò mutavere, & ut omnia conveniant, Langobardicæ regionis appellatio, regno ad Francos translato, nihilo minus quam Bojohemi apud Marcomanos manserit. Argumenta hujus rei duo maximè capio, quorum primum dixi, nullo satis certo monumento evinci, Bojos tunc solum vertisse; alterum me aliquanto etiam magis movet, Bojorum postea nomen à nemine scribentium, per aliquot centum annos, quibus Marcomani rerum potiti sunt, uspiam terrarum liquidò usurpatum esse, (liquidò inquam & explicatè, cum subobscura vestigia certis deinde locis ipsi simus indicaturi) his everfis, statim iterum emerfisse, ut flumina specubus hausta solent, magnis emensis sub terra spatiis, in apertum redire, aut quæ lacubus miscentur, confusis pleraque aquis nomen ab influxu mox ponunt, receptura, qua castigato rursus alveo majore vi erumpunt; sic Marcomanus victor, quamdiu rerum potitus est, Boicam famam pressit, & ut in illis aquam fluminis à lacustri, difficulter distinguas, ita nemo pronuntiet, quæ Marcomanicis postea expeditionibus Bojorum

Jorn. de re-
gnor. succ.

Syrisçus,
Aus. in
Eun. Syri-
sca Copa
inter Ca-
tal. Virg.
Threcisçus
Capit. Ma-
ximin. Da-
cisçus Vo-
pisc. Aurel.
& Not. sub
Ducib.
Mœs. sec. &
Dac. rip.
Magid.
Boisc. in-
script.
Grut. pag.
983. n. 10.

privatim fuerit opera, quando honor ad eos redit, apud quos imperium & auspicia refedere. Nam idem usu veniat, Sabinorum aut Æquorum aut Volscorum historiam meditati scribere, cum Romani orbem terrarum non tam virtute sua, quam sociorum ope vicerint, & verò hi numero plerumque præstiterint, u- nos tamen Romanos gloria sequitur.

Cn. Cornelio Lentulo, M. Valerio Messallino Coss. extremo anni, omnium gentium expectatio IESVS CHRISTVS, Dei filius, Deus ipse, ex Maria virgine natus est. Ad quem cum annorum hætenus numeros, uti antemeridianas umbras progrediendo contraxerimus, illos ab eo etiam deinde porro extendemus. Anno post eum natum octavo, Tiberius Maroboduus duodecim legionum bello petens, Pannoniæ & Dalmatiæ motibus retractus, pax æquis conditionibus firmata est. Undecimo, cæsis ab Arminio ad internecionem Romanis legionibus, Vari ducis capite potitus Maroboduus, Augusto gentilitii tumuli sepultura honorandum misit. Post hæc, constituto firmatoq; diuturni temporis mora regno, & urbe principe, fluxo in futurum omine, à se appellata, cum ad omnes crescendi occasiones intentus, Germanicum Drusi filium, qui patris exemplo, magnis Germanos affecerat incommodis, à Tiberio revocatum in orientem abiisse, unum in Germania Arminium Cheruscum eminere animadverteret, ne veterem virtutis famam senescere pateretur, eum sibi sumsit incursum. Cæterum Regis nomen Maroboduus invisum apud populares, Arminium libertatis favor gratum reddere, huic se ex illius regno Semnones & Longobardi adjungere, illi contra Ingviomerus, Arminii patruus, cum magna clientum manu auxilium ferre. Anno post Christum natum decimo nono acie congressis, virtus utrimq; ducum in æquo æmulatione gloriæ accendebatur, neuter aut jactantia sui, aut probris in hostem abstinere. Rarò alias majore mole concursum, neque ambiguo magis eventu, fuis utrimque dextris cornibus. Expectari rursus pugna, & pares discessisse videri poterant, ni Maroboduus castra in colles subduxisset, id signum percussit. Inde transfugiis paullatim nudatus, retrò in Marcomanos concessit, misitq; legatos ad Tiberium, auxilia ne quidquam oraturos: objectum, non jure Romana arma adversus Cheruscum invocare, qui Romanos in eos pugnantes nulla ope juvisset. Fræctus itaque, & occultis præterea insidiis à Tiberio per Drusum filium petitus, qui illiciendis Germanis ad discordias, haud leve decus apud patrem quærebat, anno sequenti à Catvalda regno pulsus est. CATVALDA nobilis apud Gotones juvenis, profugus olim vi Marobodui, tunc dubiis ejus rebus ultionem ausus, valida manu Bojohemum ingressus, corruptis ad societatem Marcomana-

IESVS CHRI-
STVS NASCI-
TVR.

ANN. POST
CHR. NAT.
VIII.

ANN. POST
CHR. NAT.
XI.

XIX.

ANN. POST
CHR. NAT.
XX.
CATVALDA.

comanorum primoribus, regiam castellumq; juxta situm irrupit. Maroboduus undique deserto, non aliud subsidium quam Romanorum misericordia fuit, transgressus Danubium, qua Noricum præfuit, scripsit Tiberio, non ut profugus aut supplex, sed ex memoria prioris fortunæ, multis nationibus clarissimū quondam Regem ad se vocantibus, Romanam amicitiam prætulisse. Responsum à Tiberio, tutam honoratamq; ei sedem in Italia fore si maneret, sin rebus suis aliud conducere, abiturum, fide qua venisset. Tiberius apud Senatum disseruit, non Philippum Atheniensibus, non Pyrrhum aut Antiochum Populo Rom. perinde metuendos fuisse, magnitudinem viri, violentiam subjectarum ei gentium, & quam propinquus Italiæ hostis, suaq; in destruendo eo consilia efferens. Et Maroboduus in hunc quidem modum per blanditias & promissa extractus, nec unquam remissus, per duo de viginti annos Ravennæ honoratè habitus, consenuit. Idem haud multò post Catualdam casus excepit, idemque pulso, Jubillii ductu Hermundurorum opibus, perfugium, Forum Julium Galliæ Narbonensis colonia exilium fuit.

Suet. Tib. c.
37.
Vell. lib. 2.
Tac. An. 2.
Vibillium,
12. Jubilium no-
minat.

Anno trigesimo quarto, Jesu Christo cruci pro salute generis humani affixo, Stephano lapidibus obruto, cum Judæorum principes Christi doctrinam infensissimis odiis prosequerentur, Christianos omnes, præter unos tamen Apostolos, civitate Hierosolymis exturbarent, variè ii per provincias sparsi, propagandæ religioni navare operam: pars in Galatiam delati, ecclesias constituerunt, ad quas principum Apostolorum extant epistolæ, nam eo pertinet, quod Petrus ad electos advenas scripsit dispersionis Ponti, Galatiæ, aliarumq; provinciarum; & Paulus Galatas, quos in epistola illis inscripta alloquitur, Hierosolymis, quo tempore Christus passus sit, egisse ostendit. Sed & alia habent sacræ litteræ testimonia, de Galaticis tunc temporis ecclesiis, quibus conficitur, eas tum à Clemente Pauli discipulo, tum ab ipso Paulo esse aditas. Atque hæc prima, & inter primos, Evangelii lux Bojos, enimvero Asiaticos, illustravit, Europæis alta per multos adhuc annos caligine demersis.

Gal. 3. Ante
quorum o-
culos Chri-
stus pro-
scriptus est.
Act. 18. ad
Cor. 1. 16.
ad Tim. 1.
4.

Apud Marcomanos pulso Catualda, Jubillium victorem regnasse, crediderim, quem año quinquagesimo secundo superfuisse constat. Septuagesimo primo, cum mortuo Nerone variè fluctuaret res publica, MARICVS quidam ex plebe Bojorum, quos Julius post Helveticum bellum in Æduorum finibus collocavit, numinum simulatione arma Romana provocare ausus. Jamq; affertor Galliarum, & Deus audiens, quod sibi nomen indiderat, concitis octo millibus hominum, proximos pagos trahebat, cum Æduorum civitas electa juventute, adjectis à Vitellio cohortibus, fanaticam multitudinem disjecit. Captus proelio Maricus, ac

Tac. An. 12
Tac. hist.
lib. 2.

Dio in ex-
cerpt, The-
od.
Stat. sylv.
lib. 3.

mox feris objectus, quia non laniabatur, vulgo inviolabilis cre-
ditus, donec spectante Vitellio interfectus est. Domitianus, Titi
fratris anno octogesimo tertio successor, Marcomanos, quod
nulla ab eis in Dacos impetraret auxilia, bello aggressus, victus in-
que fugam coniectus abiit, ut à Dione quidem proditum; nam
Statii perridicula est adulatio, Domitiani clementiā prædicantis,

*Quæ modo Marcomanos, post horrida bella, vagosq;
Sauromatas, Latio non est dignata triumpho.*

Reges illis porro ex sua ipsorum gente aliquamdiu, inter quos
clarum TVDRI nomen, neque quidquam præter nomen ta-
men. Taciti primum ætate externos pati coepere, quibus vis &
potentia ex auctoritate Romana esset, corruptis jam tunc fra-
ctisque patriis institutis, pecunia magis quam armis Roma-
norum; nam hoc etiam Tacitus, libello quem de Germanorum
moribus, anno post Christum natum centesimo edidit, profes-
sus est.

Capitol. in
vita, Eu-
trop. lib. 8.
Vict. epit.

Centesimo quadagesimo, mortuo Hadriano, T. Aurelius
Fulvus BOIONIVS Antoninus, Senatus consulto Pius appella-
tus, imperium adiit. Bojonii nomen unde tulerit, à nullo vete-
rum proditum, ipse quodammodo habitus & facies, à Bojis esse
indicat, eo credibilius, quod Antonino paternum genusex Trans-
alpina Gallia, patre Aurelio Fulvo Consule, avo T. Aurelio Ful-
vo bis consule, cum Boici feminis reliquias in Gallia & mansisse
olim, & hodie superesse, supra dixerimus; Fulvum autem aut
Fulvium aliquem, post hos amplius centum viginti annos cla-
rum, infra simus memoraturi, quem Vopiscus planissimè Bojum
nominat. Pio adoptionis jure M. Aurelius BOIONIVS Anto-
ninus, orbis terrarum consensu Philosophus cognominatus, suc-
cessit. Qui cum Bojonii appellationem patri fuerit gratifica-
tus, fit ut duo optimi Imperatores, pulcherrimorum cognomi-
num, quæ nullis devictarum gentium titulis invideant, Bojis
quadantenus transcribantur. Romæ L. Bojonium Olympum,
& L. Bojonium Gentilem in antiquis lapidibus legi scio, de qui-
bus quod præterea afferam, nihil habeo.

Vict. in
hist. Cass.
M. Aur. &
Constanti-
no, atque
adeum Syl-
burg.

Grut. in-
script. pag.
763. n. 10.
& pag. 861.
n. 13.
Oros. lib.
7. c. 15.

Imperatore Philosopho, gravissimum bellum, quantum nul-
la ætas meminerat exarsit, cui nomen Marcomani principes fece-
re, porro Quadi præterea conjuraverant, Vandali, Sarmatæ, Sue-
vi, haud dubium Boji, & quos Capitolinus his annumerat, Nari-
sci, Hermunduri, Latringes, Buri, Victovalii, Sosibes, Sicobo-
tes, Roxolani, Bastarnæ, Alani, Peucini, Costoboci, omnis pæne
denique Germania & Sarmatia, ut nummis, qui ad memoriam
ejus expeditionis bene multi publicati, Germaniæ & Sarmatiæ
victæ nomen universè fuerit impressum, sed in vulgus, quin &
penes scriptores, sola Marcomanorum fama evaluit; quo unos ei
Bojos

XXCIII.

TVDRVS.

ANN. POST
CHR. NAT.

C.

CXL.
T. AVRELIVS
FULVVS BO-
IONIVS AN-
TONINVS
PIVS.CLXIII.
M. AVRELI-
VS BOIONI-
VS ANTONI-
NVS.

ANN. POST
CHR. NAT.
CLXXI.

Bojos concessisse, minus aut incredibile aut mirandum est. Costobocos (Ammianus Marcellinus Costobocas nominat) eodem Tolisto-Bojos esse, vereor levi conjectura à Sylburgio asferi. Anno centesimo septuagesimo primo, bellum ingenti apparatu coeptum, varia deinceps in utramque partem fortuna gestum est, nam nos sigillatim prosequi nihil necesse. Inter ipsa initia, incredibilis ejus apud Romanos expectatio, tum timor. Imperator undique sacerdotes accire, Romanas peregrinasq; superstitiones implere, eo tandem descendere, ut Alexandro cuidam, impudentissimo homini, de oraculo fidem haberet, quod geminos leones Danubio certis ritibus immittenti, victoriam pollebatur; atque ii quidem immissi, in adversam ripam enatarunt, Marcomani ignotas feras, canum aut luporum vicem aestimantes, fustibus coercuere, Romanorum, contra quam oraculum sponderat, nihilo secius ingens cædes, cæsis viginti circiter millibus, sequuta est. Quinquennio post, hostis superati gloria penes Christianos fuit. Christianorum enim precibus divinitus impetrata tempestate, in Romanos secunda, hostibus exitiabili, Quadi, qui postremi restiterant, summo proelio, magna accepta clade, superantur. Sed & in Germania illâ ætate, aliquam Evangelii sementem sparsam fuisse, magni auctores, Irenæus & Tertullianus, tradunt. Quod ego de Marcomanis, illustri imprimis populo, ad Romanos fines colente, quæ Christianis propagandæ religioni prompta & idonea occasio, vel præcipuè interpreter, à Marcomanis ad Bojos deduco. Justinus utroque vetustior, nullum mortalium genus esse jam tum scripsit, sive Græcorum sive barbarorum, quocumque nomine, Christianæ pietatis exors, sed Germaniæ ille nomen non posuit. Marcus successu letus, cum Marcomanos parta victoria cogitaret in provinciam redigere, Avidii Cassii motibus, qui se in oriente Imperatorem appellaverat, revocatus, pacem dedit, plurimis Marcomanorum in Italiam translatis. Victo Cassio, anno centesimo septuagesimo nono, in Germaniam reversus, cum Marcomanis, & Hermunduris, & Sarmatis, & Quadis, per tres iterum annos bellum gessit; quod de provincia prius animo agitaverat, tunc proximè perfecturus fuisse creditus, nisi ingentibus conatibus mors intercessisset. Filium Commodum ægrotans ad se vocat, bello insisteret, nec reliquias prope confecti contemneret monet; eo enim Marcomani reciderant, ut neque jam juvenus tot concisa proeliis, ferendis amplius armis sufficere, neque commatus ex agris perpetuis populationibus vastatis, posset suppetere. Sed Commodus honesta omnia post voluptates habuit, patre mortuo, ut se quamprimum Romam referre, urbanisq; deliciis vacuus frui posset, pacem Marcomanis postulantibus concessit, trans-

Amm. lib.
22.

Sylb. in
Paus. lib. 10

Lucian.
Pseudon.

ANN. POST
CHR. N.
CLXXVI.

Meminere
plerique
Christ. &
gent. script.
Ex Christ.
antiquis.
Tertull.
apol. c. 5. ad
Scapul. c. 4.
Imp. etiam
epist. extat.
Iren. lib. 1.
c. 3.
Tertul. ad
vers. Jud.
c. 7.
Just. dial.
cū Tryph.

Capitol.
Dio.

ANN. POST
CHR. NAT.
CLXXXII.

Lamprid.

et. dil. lib.

fugas & captivos cum frumenti modo annuo, & armorum militumque numerum pactus. Monstro deinde hominis Antonino Elagabalo, bellum post años circiter quadraginta retentaturo, quod ejus perficiendi gloriam Antoninum aliquem, ex veteri responso manere inaudisset, fama obstitit, qua ferebatur M. Aurelius Marcomanos Chaldaeorum & magorum opera, secreta carminum devotione obligasse, ne à Romana amicitia unquam desciscerent: vulgo credo eo trahente victoriam Christianorum precibus impetratam, cum Christianos plerique magorum nomine censerent.

CCXXII.

Zosim. lib. I.

Anno post Christum natum ducentesimo quinquagesimo secundo, cæsis Gallo & Volusiano Imperatoribus, Valerianus cum Gallieno filio imperium tenuit. Quo tempore Marcomani, longissimis in solum Romanum factis excursionibus, & Thessalonica obsessa, ingenti terrore omnem Græciam concusserunt. Borani paullo post, neque eo minus Gothi, Carpi & V-rugundi, quas gentes Zosimus ait propter Istrum colere, perpetuis populationibus Italiam & Illyricum simul vastavere. Borani longius progressi, Asiam trajecto Bosporo adiere, ibi, Pityuntis castello, & maxima opulentissimaque urbe Trapezunte expugnatis, præda latè circumacta, domum regressi sunt. Quod asseverem non habeo, tamen Borani Bojorum ad Istrum manus esse potuit; nam quos latina fini Bojeros supra diximus, illi se patriâ Bojeren, aut Boiren plurium numero, appellant, & à Boranis haud dubiè nullo consonantium, solo vocalium litterarum sono dissident. Quod si Zosimus Scythas appellat, scimus Germanicas origine Scythicasque ad Istrum gentes appellatione passim confusas, & omninò mirum, ut Boji non fuerint, tam potentis populi nullum alibi superesse vestigium, neque enim nomen præterea legere memini.

CCLII.

Vopisc. Aurel.

Vict. in Cæss. & epit. Trebelli. numeri.

Anno post Christum natum ducentesimo sexagesimo primo, FVLVIVS BOIVS Rhætici limitis Ducem egit, quem Valerianus Imperator inter amicos habuit. Proximo, Valeriano à Persis capto, Gallienus imperio solus potitus, SALONIAM PIPARAM, Marcomanorum Regis, cui ATTALVS nomen fuit, filiam uxorem accepit, & perditè adamatam, Augustam appellavit, socero superioris Pannoniæ partem pactione concessit.

ANN. POST CHR. NAT.

CCLXI.

FVLVIVS

BOIVS.

CCLXII.

SALONIA

PIPARA.

ATTALVS.

Vopisc. Aurel.

Annus ducentessimus septuagesimus primus, Aurelianum Imperatorem habuit: sub quo Marcomani, Italiam omni denuo malorum genere exercuere. Prima prope Mediolanum contracta clades, Aureliani ipsius errore, quem venientes fefellerant; hanc ingens circum populatio, Romæ tanta trepidatio sequuta est, ut jam extrema quæque desperatis animis timerentur, & aditis Sibyllinis carminibus, procurata ex eorum præscripto certis locis

ANN. POST CHR. NAT.

CCLXXI.

locis sacrificia, ne hostes ulterius progredierentur; qui resistere fanè paullisper, & minutis carptim proeliis ab Aureliano concisi sunt, sed ad Placentiam contractis rursus utrimq; copiis, summa iterum vi concursum, Marcomani sylvis densissimis, quibus se condiderant, sub vesperam erumpentes, Romanos aggressi, im-
mensa adeò strage confecerunt, ut is dies maximo post homines natos imperio, prope postremus illuxerit. Sed fortuna brevi ver-
tit, belli exitus secundum Romanos stetit. Vopiscus Marcoma-
nos monstris quibusdam, divinisq; speciebus per sacrificia impli-
catis, victos scripsit, quod fabulæ opinor propius. Subit interim,
in reputatione hujus narrationis, animum admiratio, Romanos
omnibus bellis statas sollennesq; Deorum cæremonias coluisse
sedulò, nullo superstitionibus largius indulgisse hoc uno, quippe
qui in Marcomanos nec damnatis toties magorum artibus, ne-
que, quam haud paullò pejus odere, Christiana religione abiti-
nuerint, falsi profectò, etsi sentio ut hoc turgidum & inflatum,
sed rem æstimemus, se sibi de hostibus, humanis opibus victo-
riam non spondere, adversus quos majorem humana vim & po-
tiora auxilia asciscerent.

ANN. POST
CHR. NAT.
CCLXXXIV.
CCCIV.

Sub Diocletiano, qui imperium anno post Christum natum ^{Vict. in}
ducentesimo octogesimo quarto iniit, vigesimo inde posuit, ^{Cæss.}

Marcomanos quoq; cæsos reperio, loci temporisq; ratione non
designata. Domestici Bojorum annales, quorum ego fidei, nisi <sup>Manuscri-
pti.</sup>

ADALGE-
RVS.

si qua probabili præterea auctoritate sublevantur, in tanta anti-
quitate, quam vetustissimi eorum scriptores, nulla ex parte po-
tuerunt attingere, timidè assentiri soleo, cum præsentī editos
constet, ab hominibus omnis elegantioris doctrinæ rudibus &
imperitis, annales hi inquam, ADALGERVM Bojis præfuisse in-
dicant, quo tempore Severus apud Romanos imperaverit, &
cum Severi nomine Imperatores plures fuerint, illum designare

Arenpek.
lib. I. c. 21.

CCCVII.

existimantur, qui à Galerio Maximiano Cæsar appellatus, Italia-
que præfectus, anno post Christum natum trecentesimo septi-
mo, Maxentii jussu, occisus est. Sed operæ sit pretium narratio-
nem totam detexere, quæ fabulæ de Theodorico Gotho apud
Aimoinum, aliquâ respondens, habet exemplum prudentiæ, ad
omnem vitam utile. Adalgerum qui sub Romanis tunc vive-
ret; an pactione victis à Diocletiano Marcomanis inita, an sti-
pendia inter auxiliares merens, parum comperimus, malim ta-
men stipendia inter præsidia meruisse credere, & habet Notitia,
Tribunum gentis per Rhætias deputatæ, Teriolis, gentium autē
gentiliumque nomen per hæc jam tempora, nationibus exteris
promiscuè tribuebatur; Adalgerum ergo memorant, magno-
rum criminum reum Severo delatum, accitum, quod capiti ti-
meret, difficulter animum induxisse ut se sisteret, vix tandem, ad-

Aim. lib. I.
c. 10.
Idac. lib. 3.
c. 9.

hibito veteris amici consilio, paruisse. Cæsarem objecta neganti, gravioris supplicii fecisse quidem gratiam, cæterum succisis per contumeliam genuum tenus vestibibus, & coma circumtonsa hominem dimisisse. Eo graviter commotum, nam omnis Germania capillitio inprimis gaudere, amici tamen monitu iram repressisse. Postridie populares, quos comites habebat, ad eandem omnes speciem ornatos tonsosq; produxisse. Qua re, cum cultus novitas hominū in se oculos verteret, & corpora magna & pro-cera eo etiam augeri viderentur, demiranti, causamq; quærenti Severo, respondisse, sic esse Bojos, nemini illorum uni fieri injuriam, quæ uni fiat, omnes communem ducere. Domum reversum, hunc oris vestiumq; habitum subditis lege præscripsisse, quæ fuerit perpetua. Amicum, nam nomen non addunt, obsidis vicem apud Severum relictum, postea quoq; fuisse usui; cum enim Adalgerus à Severo iterum evocatus, rursus consiliū peteret, amicum nuntio per tectas ambages respondisse, credo quod rectâ & palam parum tutum, fuisse olim hortum à gnavo patrefamilias cultum, oleribus diligenter confitum, quem cervus forte intro-missus, adesis protritissq; passim herbis, vastaverit, hunc primò captum, accisis cauda & auriculis, lasciviæ pœnas dedisse, neq; tanto tamen damno admonitum, commeasse denuo, donec stultiti-am morte luerit. Jacentis cor vulpeculam, de proxima sepe pro-currentem, clam furripuisse, id cum uxor patrefamilias inter exta frustra quærentem animadverteret, Tu porrò, subintulisse, mi marite, cervum credis si cor habuisset, unquam huc fuisse regressurum, unde tam foedè mulctatus, ægrè antea elapsus est? Intellexisse Adalgerum, quo pertineret apologus, neque in Cæsaris postea venisse conspectum. Cæsarem indignatum bellum movisse, sed armis abiisse repulsum. Præfectos nominant, Geraldum, Rudolphum & Virentum, quorum ductu Adalgerus Brennum etiam Suevum, Osinuchum apud Bojohemos Regem, & Hunnos vicerit. Ea re claritudinem Boici nominis omnia pervasisse, quæ Adalgero mortuo iterum retrò lapsa sit, victis Bojis, à Constantino primū, deinde Juliano Imperatoribus. Ego quicquid hujus, pro certo ponere verear; quamquam exteros auctores habeo, Constantium Constantini filium, & Julianum cum Quadis congressos esse, neq; ferme bellum Quadi sine Marcomanis gesserint, & Marcomanica ad Bojos pertinuerint, atque proclivis à Constantio ad Constantinum lapsus sit. Constantinus autem mortem obiit anno post Christum natum trecentesimo trigesimo septimo, Constantius trecentesimo sexagesimo primo, sexagesimo inde tertio Julianus. Id constat, sub Valentiniano & Valente, qui Julianum non toto interjecto anno sequuti, Marcomanos & Quados unâ, maximis injuriis irri-

Amm. Mar-
& Zosim.

Ammian.
lib. 29.

ANN. POST
CHR. NAT.
CCCXXXVII.
CCCLXI.
CCCLXII.
CCCLXIV.

irritatos; quod Romana præsidia ultra Danubium in Quadorum jam solo excitarentur, Gabinius Rex, ne quid novaretur modestè petens, tantum non inter hospitalis mensæ sacra, à Marcellino Valeriæ Duce, per summæ perfidiæ scelus impune necatus esset, fluvio trajecto, omnia ferro & igni populates, incredibili celeritate progressos, tentatâ Sirmio, occupatâ Opitergio, Aquileja obsessâ, agrè asperitate Juliarum Alpium, qua Maricus quidam Primicerius occurrerat, Italiæ aditu fuisse prohibitos.

ECCLXXV.

Valentiniano anno trecentesimo septuagesimo quinto vita defuncto, exitiabile consilium, quo Romanum imperium jam tunc nutans, præcipiti ruina concideret, sub Valente & Gratiano erupit, receptâ cis Danubium innumerabili barbararum gentium multitudine, à Marcomanis, & Quadis longissimo terrarum tractu ad Pontum usque, cujus numerum comprehendere illi ipsi qui transvexere, sæpe conati, nunquam potuere, cum diligens navaretur opera, uti graviter Amianus queritur, ne quis everfurus rem Romanam, in adversa ripa relinqueretur. Patriis ea pulsa sedibus, agrum per legatos petebat; quietam & innoxiam pacem vitam, bello fortem & utilem inter auxilia operam pollicita. Imposuit ignaviæ speratum laborum sumptuumq; compendium, & speciosus visus inertibus color, civium sanguini parcere, stipendia lucri facere, bella hostium, & periculo, & in utrumque casum damno, conficere, verum res, gliscentibus barbarorum viribus, atque proinde audacia, in Romanorum perniciem, uti dicere institi, per brevi vertit, Romanos, quos defensum venerant, novi ipsi accolæ reliquis exuere agris, urbibus & præsidiis & totis denique pellere provinciis.

Ammian.
lib. 31.ANN. POST
CHR. NAT.
CCCXCVI.

FRITIGIL.

Anno post Christum natum trecentesimo nonagesimo sexto, quod Ambrosius Mediolani Episcopus insigni sanctimoniam laude floreret, fama universum terrarum orbem pervagata, ad Marcomanos pertigit. Horum Regina tunc FRITIGIL, cum Christianum hominem ex Italia profectum, de eo narrantem audivisset, insolitæ virtutis admiratione capta, Deum cui vir tantus serviret, sibi colendum statuit, missisque Mediolanensi ecclesiæ muneribus, rectæ fidei formulam, ad quam se componeret, ab Episcopo petiit. Ambrosius copiosa epistola, quæ hodie non extat, rescripsit, tum fidei quæ petebantur capita prosequutus, tum hortatus Reginam, marito pacem cum Romanis persuaderet, quod illa diligenter curatum, effectum dedit. Sequenti anno, doctorem suum coram visura, Mediolanum adiit, quo priusquàm illa perveniret, is rebus humanis exemptus est. Paulinus Ambrosio à manu, vitæ scriptor, Fritigildis maritum, se se populum que Romanis tradidisse prodit: credo quod trajecto Danubio, acceptis aliorum exemplo agris, Romanam ripam coluerit, nam id institutæ à Regina Mediolanensi profectioni est consentiens.

CCCXCVII.

Et

Paulinus in
vita Am-
brosii.

Suet. Jul.
c. 22.

Notit. Imp.
occid. inter
auxilia Pa-
lat. vexil-
lat. Comi-
tat. & alibi.

Hieron.
epist. 3.
*Viginti & eo
amplius an-
ni sunt,
quod inter
Constanti-
nopolim &
Alpes Iulias
quotidie
Romanus
sanguis ef-
funditur.
Scythiam,
Thraciam,
Macedoni-
am, Darda-
niam, Daci-
am, Thessa-
liam, Acha-
iam, Epiros,
Dalmatiam,
cunctasq;
Pannonias
Gothus, Sar-
mata, Qua-
dus, Alanus,
Hunni, Van-
dali, Mar-
comani & a-
stant, tra-
hant, rapi-
unt, &c.*

Ammian.
lib. 31.
Jornandes.
S. pag. 61.
Proper. in
chron. alii.

Hist. mi-
secl. lib. 15.
Jornand.
Sid. paneg.
Aviti.

Et Illyricum, Illyrico autem attributa Noricum & Pannonia, in quarum alterutra provincia Marcomanos collocatos oportuit, ad Ambrosii curam pertinuisse scimus, cum is Avennium Sirmii episcopum initiaverit. Nam Illyricum Galliae Cisalpinæ stante adhuc republica, lege Vatinia adjectum. Neque absurdum suspicari, Fritigildis populares ex Bojorum potissimum fuisse posteritate, qui in majorum memoriam, Bojorum rursus deserta, à Vindelicia ad Pannoniam, Romanorum voluntate tenuerint. Nisi quod hæc simpliciter conjectura est, ego conjecturis, præterquam quod sua sponte verisimilitudinis pondus habent, nolim à me auctoritatem accedere. Meruere post illa Marcomani pedibus & equo inter Romana auxilia, pedites in seniores junioresque tributari, Imperatoris Honorii deinde appellatione honorati, Honoriani Marcomani cognominati sunt. Ad hæc quoque tempora Hieronymi epistola ad Heliodorum scripta pertinet, qua vir sanctus, gentibus Romanum imperium, à viginti & eo amplius annis incurstantibus, Marcomanos annumerat: sive epistola data, antequam Fritigil ad Christiana sacra transiit, sive aliæ illæ fuere Marcomanorum manus; quod plerique olim Germaniæ populi, pluribus simul parerent regibus, nominibus forte aliquâ distincti, quæ Romani, indiligentes externæ historiæ, annotare neglexerint.

Annis jam ante hæc Hunni, gens cultu foeda & barbara, fera atque immanis, supra suam unde orta est Scythiam, imperante Valente, ex Asiatico Mæotidis littore in Europam transgressi, Boiscis, & cæteris quos supra memoravimus populis, turbinis confestim more correptis, latè quaqua versus vagati, in regnum brevi coaluere magnum & præpotens, quod cum multas nationes fortitudinis laude insignes presserit, tum reliquis, & Romano inprimis oppugnando imperio par esse videbatur. Cum anno post Christum natum quadringentesimo quadragesimo quarto, Attilæ & Bledæ simul fratrum, quibus pater Mundzuccus fuit, imperio regerentur, Attila consortis impatiens, fratrem dolo necat, & regno solus potitus, homo animo vasto & violento, horrido corporis habitu, truculenta facie, voce terribili, in exitum humani generis natus, certè ei castigando ab infesto numine manifestò immixtus, quod nec ipse dissimulare, efferatæ crudelitatis per pleramque omnem Europam ferro, flammis, populorum maximarumq; civitatum subversionibus, tam lugubria vestigia impressit, ut infausti nominis recordatio, in vulgus etiam nunc cum execratione perduret. Numerabantur in subjectis nationibus præter Hunnos, Marcomani, Suevi, Quadi, Heruli, Turcilingi, Gothi, Gepidæ, & Alani, quosque Sidonius adjungit, Rugi, Geloni, Scoti, Burgundiones, Bellonoti, Neuri, Bastarnæ

ANN. POST
CHR. NAT.
CDXLIV.

KREINHIL-
DIS.ANN. POST
CHR. N.
CDLIV.

starnæ, Bruçteri, Franci, magnarum ex se virium, & celebratæ potentiaë populi, ut fides sit militari carmini, funebri decursione ad mortui cadaver jactato, solum Attilam, inaudito ad eum diem exemplo, possessionem Germanicorum Scythicorumq; regnorum conjunxisse. Vngarorum annales KREINHILDEM, Bojorum reguli filiam, in magna numerosi conjugii licentia, uxorem fuisse memorant, ex eo matrimonio Aladaricum natum, egregiaë indolis juvenem, qui Chabam majorem natu fratrem, regno aggressus dejicere. Mortuo enim Attila, anno post Christum natum quadringentesimo quinquagesimo quarto, ingentes bellorum motus sequuti sunt, cum inter tot filios, quorum incredibilis numerus propior populo, nemo de herciscunda hereditate cogitaret, singuli solidam vellent cernere. Eminuere principes, hinc Chabas, Jornandes Ellacum credo nominat, inde Aladericus, Chabæ favêre Hunni, fratrum maximo, quem pater in eam spem destinasse credebatur, Aladarico, in maternæ originis memoriam, Germanici populi, Rex in primis fama inclytus, annales Detrico nomen faciunt, ego Ardaricum Gepidam interpretor, quem Jornandes tum gloria, tum vivo Attila fide & auctoritate floruisse scripsit: pleriq; de Theodorico Gotho, Italiæ postmodum victore sensere, prænimis absurdè, qui Attila jam defuncto demum natus sit. Proelium commissum in campis prope Sicambriam, tanto utrimq; irarum ardore, & per plures dies pertinacia, ut Danubium cælorum sanguine tinctum, rubuisse annales prodiderint. Neutra acies læta abiit, Aladaricus fortiter pugnans, armatus cecidit, qua re suppresso paullisper partis impetu, cum victoria Chabam spectaret, Ardaricus valida rursus facta impressione, suos erexit, Hunnos in manifestam fugam conjecit, perterritosq; egit, ut non prius confisterent, quam se victoris oculis subduxissent. Vngari Chabam effugisse credunt, Jornandes Ellacum, quem ipsum videri diximus, pugna periisse. Hoc habet, fractis eo prælio Ardarici potissimum virtute, Hunnorum viribus, gentes tristi servitio subditæ, importuno jugo excusso, se in pristinaë libertatis splendorem vendicavere.

Vngar. ann.
nal. quos
sequutus
Nicol. Olahus
in Attila c. 17.

Auctorem habeo, sed vanitatis manifestum, de quo quæ mea privatim sententia, alias erit explicatius exponendi occasio, Bojorum populos Schiracios, Hirros, Schiros, Tranos, Salios, Salingos, Stiros, Stiriacos, Halios, Buros, regnum Adalogerioni, Hunni Veliphonis filio, tum detulisse, viro forti & prudenti, qui paterna origine Alemanum Herculem contingeret. Verum hujus omninò narrationis, in annalibus paullò vetustioribus, domesticis etiam, nihil comparet. Et ut conniveamus ad Herculis Alemani fabulam, quæ est ista porrò tam pravæ ambitionis species, aggerere tot hæc gentium nomina, partim huic nunc

maxi-

S. pag. 72.

Plin. lib. 4.
c. 13.

maximè fini excogitata, certè nova incude formata, cætera à Bojis aliena adeò, ut cum iis commune habeant prorsus nihil? Ne eamus per singula, de Buris dictum, & Tacitum præ nuperis scriptoribus fidem impetrare æquum est: Schiros five Scyros, & Hyrros, Plinius cum Sarmatis & Venedis conjunxit, tum idoneus valde testis Jornandes, Schiros mortuo Attila volentibus Romanis, cum Satagariis Alanisq; cæteris, in minori Scythia & inferiori Moesia, Candace duce confedisse retulit, quod illum nimirum scisse oportuit, qui avo Candacis scriba ortus sit. Quid ergo Boicæ historiæ inferere attinebat? At Scheirensis inter Bojos familia floruit; rectè, si quis prius evincat hanc à Schyris esse, nam de cætero, frigidum soni argumentum, quod nullo alio fulcitur tibicine; nisi eadem facilitate nobis permittimus, Bojos, à Boeotia deducere, quæ Græcis Βοιωτῆς scribitur, aut his etiam ineptiora comminiscimur. Adalogerionis nomen, in scita affectatione ex Adelgero natum, siue cum eo confusum est, cujus paullò ante sub Severo meminimus, siue cum Aladarico Attilæ filio, parum scio, Aladericum enim pleræque Germanorum gentes sequutæ sunt. Pergit porrò, Bojos hoc Rege nunc Gothis ac Suevis, nunc Hunnis & Rugiis conjunctos, trajecto identidem Danubio, Romanas provincias, quacumque prædæ spes vocaret, esse populos. Orto inter Suevos & Ostro-Gothos abactis pecoribus certamine, Bojos Suevis affuisse, Valomarum Gothorum Regem pugna interfectum, interfecti fratrem Theodomarum, cum magnitudo frigoris hyeme Danubium glacie constrinxisset, flumine transmissis, Bojis Suevisq; , quos tunc unum Alemanorum nomen comprehenderit, cladem reposuisse. Venedos quoque per ea tempora per Germaniam interiorem coepisse invalescere, finitimosq; populos, Suevos & Bojos præcipuè, infestasse, qui cum Bojohemo pulsi cederent, Zechum & Crocum Venedorum Reges, successisse. Bojos ad Nariscos abiisse, quæ isti lævam Danubii ripam in Germania magna, Vindeliciam contra prætexunt. Ibi controversias cum Francis incidisse, quod Childericus & Clodoveus Reges, latè per omnem Galliam, & prope Germaniam, rerum potentes, novos advenas æmulos non ferrent, à Clodoveo demum Bojos & Suevos, Alemanos uno verbo, cæsis Adalogerione & Alarico Regibus, memorabili pugna ad Tolbiacum victos esse. Bojos ex eo obnoxium cum Francis foedus icisse, Boji principem ex suo corpore legerent, Ducis nomine, Francorum Reges auctores fierent, Boica arma Francis auxilio essent, iisdem amicis atque inimicis uterentur, cætera suis legibus viverent. Hujus historiæ ut quædam probabilem veri speciem præferunt, ita vana sunt pleraque, & illud perquam inane, quod sibi ratum & confessum sumit, Bojos & Suevos ad Alema-

Alemanorum nomen utrosque pertinere. Scimus Alemaniae appellationem Germanis interdum universè tribui, & eo fanè sensu Bojos, nihilo minus quam Francos, Saxones, & alios quoscumq; Germaniae populos complecti, sed qui Bojos privatim & propriè Alemanos vocaverit, quomodo Suevi crebrò usurpati sunt, præterea nemo est, quin contra ab Alemanis tam multi, tam disertè, tam certo limite distinxerunt, ut, nisi si quem de rebus ante oculos positis ambigere delectat, in disquisitionem ultra venire non debuerit. Jornandes in Getica historia, ex qua superioris narrationis anteriorem partem, variè inquinatam, derivatam esse apparet, Alemanos & Suevos conjunxit, verum id ad Bojos nunquam quidquam pertinet, nihil item auxiliares Schiri, quorum eo loco mentio, ne Germanici quidem nominis populus, neque sese ulla hinc aperit suspicio, Bojos cum Gothis per ea tempora armis esse congressos: Bojorum hæcenus meminit, ut prope Suevos in Germania magna, ad orientem solem, coluisse significet. Quod ipsum eos qui temerè confundunt, erroris poterat admonere. Incidit autem Jornandis de Bojis mentio, in annum post Christum natum quadringentesimum septuagesimum secundum, ratione sic inita. Theodericum Italiae Regem, anno à Christo nato quingentesimo vigesimo sexto mortem obiisse comperio, quam cum ætatis septuagesimo secundo obierit, quadringentesimo quinquagesimo quarto natum esse consequitur, atque decimus octavus ætatis, à Jornande eo loco memoratus, numerum à nobis indicatum attingat oportet. Nam hæc intentè & diligenter visum rimari, quod post prisca Romanorum Imperatorum tempora, vetustioris istò usque adhuc neminem repererim, qui Boici nominis liquidò & disertè meminerit. Marcomanicum contra, posthac extinctum funditus periit, neque renatum unquam est; quo probabilior & confirmator superior conjectura, Bojos sub Marcomanorum & imperio & nomine delituisse, quibus afflictis iterum emerferint. Porro Jornandes delineaturus Suevos, quibus Alemani conjuncti, eos ab oriente Bojis, ab occidente sole Francis, meridie Burgundionibus, septentrione Thuringis claudi scriptum reliquit, eo tanto circuitu, hodieque trans Danubium Sueviam, cum proxima Franconia, longè lateque fustum terrarum spatium, exprimens, quod in alio opere pluribus docuimus. Confectarium itaque, Bojos sive Hercyniæ sylvæ campos à Marcomanis infessos, jam olim cognomines, tum adhuc coluisse, sive quod vero opinor propius, illis paullo ante ejectos, Danubium, qua inferiorem Rhætiæ partem & Noricum præterfluit, prætexisse, quæ hodieque item Transdanubiana Boica est. Atque hic exin maximè gradus fuit, ad Romanas provincias, trajecto flu-

Paul. Diac.
lib. 3. c. 18.
Iste ex Sue-
borum, hoc
est, Alema-
norum gen-
te oriundus.
Alii passim
Suevos &
Alemanos
confun-
dunt. Bojos
vicissim à
Suevis &
Alemanis
omnes di-
stinguunt.
Eginhart.
in Caroli
M. vita, Ad
Lechum a-
mnem cum
maximo ve-
nit exerci-
tu. Is fluvi-
us Bajoari-
os ab Ale-
manis disti-
dit.

Rer. Au-
gust. Vind.
lib. 8.

Crom. re-
rum Polon.
lib. 1. c. ult.

mine occupandas. Illud dubitationem non habet, Marcomanos sociosq; populos, pulsos esse interiore Hercynia, à Slavis Sarmatica gente, quæ ducis Zechi, ut ipsi sibi persuadent, nomine privatim dicta, nunc appellationem retinet: sed temporis ratio in controversia. Nobis probabilis visa, Cromeri accurati scriptoris, multiplex ad Attilæ ævum derivata ratiocinatio; nisi credibilius, Attilâ demum mortuo, cum unius regni interitu multa passim nova orirentur, Sarmaticis primùm in Germaniam irruptionibus viam patuisse: quod utro modo habuerit, cum alterutro accidisse oporteat, in tam obscura vetustate, neque asseveraverim, neque in magno posuerim discrimine. Nariscos autem initio hunc inter Hercyniam & Danubium tractum obtinuisse, priusquam Zechi Marcomanis & Bojis, Boji vicissim Nariscis succederent, constanter creditum, nos non abnuimus.

Eugip. in
vita S. Severini.

Interea subit admirari, cum ab Attilæ morte, labefactata jam dudum Romani imperii majestas, omnibus nationibus fuerit ludibrio, quarum quæq; proximis provinciis totis viribus incubuerint, & verò Germanicæ sibi Rhætiam & Noricum palam diripiendas destinarint, Alemanni præsertim, Rugii, Heruli, Thuringi, hæc quippe extant apud Eugippium, qui tunc vixit, nomina, quæ factum ut solis Bojis nihil iis locis rei fuerit, quibus illos unius fluminis latitudo arceret, saltem memoria nullis litterarum monumentis consignata celebretur; nam Marcomanorum specie, quorum nec ipsum illis bellis nomen reperias, & interiisse antea diximus, amplius tegi non potuere. An credibile, Bojohemonuper ejectos, vagos palantesq; de tuendis, quas fors dederat, sedibus, magis quam de propagando imperio & gloria, deq; vicinis laceffendis fuisse sollicitos? An foederis cum Romanis usque eo tenaces, ne injuriæ quidem paratos atque obnoxios, violare sustinuerunt? Sed & utraque causa conjungi potuit, quod nullus diuturnior inter confines populos fidei custos, quam imbecillitatis utrimq; conscientia. An casu evenit, quo fere propendeo, ut cum nihilo cæteris pacatiores, manus non magis continuerint, memoria tamen in tanta scriptorum strage exciderit: nam sine Eugippio esset, de Rugiis, Herulis, Thuringis æquè nesciremus. Et verò barbaros is memorat, non expresso gentis nomine, qui Romanas urbes præsidio foederati tenuerint, hos Bojos fuisse, nihil vetat credere, sobolem fortassis illorum, qui Fritigildis jussu fluvium transgressi sunt. Ego incerta suspicionum affirmare abstineo.

Eugipp. c. 2

Sed restant ex narratione, quam censendam suscepimus, Francica Bojorum cum Childerico & Clodoveo bella, sequutumque foedus: quorum in omni antiquitate, nullum impressum vestigium invenio, tametsi Francis plures quam plerisq; populis scriptores,

ANN. POST
CHR. NAT.
CDIC.

ptores, & tanta profectò res scriptione digna erat. Anno post Christum natum quadringentesimo nonagesimo nono Alemanos à Clodoveo victos invenio, memorabili scilicet pugna, quæ prima apud Francos adaperiendo Christianæ religioni aditui fuit occasio, verum eam Bojos ulla ex parte attigisse, nemo veterum prodidit. Gregorius Turonum episcopus, annos non totos quinquaginta post hanc pugnam natus, Alemanos in fugam versos, Regem eorum interemptum, hoc tantum narrat; eodem sensu Theodericus Gothus, Clodoveo victoriam gratulaturus, Regem cum gentis suæ superbia cecidisse scribit. Vt impensè mirer, nunc demum in mentem cuiquam venisse, Bojos & Alemanos, Alaricum Adalagerionemque Reges miscere, omnia congeminare. Non equidem pernegem, Francorum majestatem, quæ totâ quam latè patet Germania, longè erat maxima, jam tunc, aut etiam antea, certè non multò post, comiter à Bojis conservatam fuisse, saltem illis qui in Germania magna trans Danubium colerent; nam leges Boicæ argumento sunt, quas Theodericum Regem Clodovei filium tulisse, procæmium ostendit, nec eas ab æquali quisquam accipit. Rei interim originem, nec in tanta annalium penuria eruere atque constituere potui, neque ingenio fingere & excogitare pulchrum putavi, hoc nimium etiam, inter ea, quorum vetustate memoria periit, incompertum repositurus.

Verum enim verò, præter cætera vulnera, quæ temporis diturnitas, & scriptorum barbaries, Boicæ historiæ multa inflixit, foedissimè in ipsum Bojorum nomen grassata est. In Jornande Boibaros, aut Bajobaros, aut ex veteri libro Baibaros legas. Per vulgatum enim apud Germanos, ut prima & quarta, vastæ ambæ vocales, inter se migrent. Itaque Paulus Diaconus etiam promiscuè, Bajoariam & Bojoariam usurpat, sed extrita B littera, quod in gentis quoque legibus & vetustis diplomatis invenire est, Metellus poëta inter Bojos antiquissimus, Bajaricam patriam, & Bajaricum solum dixit. Venantius Fortunatus, Bojoariam, Bajoariam, Baivariam, nec enim manuscripti codices satis sibi constant, & apparet B. aut V. temerè interjectas à crassiori pronuntiatione, quomodo in Romanis aliquando lapidibus, POSTERIS Q. EVORVM est, aut ÆVORVM, pro EVORVM. Quin eo deventum, ut reperirentur, qui omnium ineptissimè, Vvaivariam nominarent & Vvavariam. Guntherus Ligurino, Baugariam, G. novo exemplo, pari causa inserta. Auctor vitæ S. Vdalrici, & Bajoarios, & Bauuarios, & Bauuuarios, triplici V, variè habet, unde porro Bavaria paullatim nata. Multiplicis scriptionis varietatem, & ultimarum syllabarum productionem, ex vernacula appellatione, Bojeris aut Bojaris, tanquam rivos ex fonte duci,

Greg. lib. 3.
c. 90.

Theod. in
variis Cass.
lib. 2. ep. 41
In ms. & in
edit. Paris.

Prologus legis
Bojario-
rum. In He-
roldi edit.

Prologus legis
Salicæ.

Verba sic
habent:

Theoderi-
cus Rex

Francorum

---- jussit
conscribere

re legem
Francorum,

Alemanorum
& Ba-

joariorum.

Theoderi-
cum autem

Clodovei

F. signari,

ex iis, quæ
sequuntur,

potest in-
telligi.

Quidquid
Theoderi-
cus Rex,

propter se-
rissimam

paganorum
consuetudi-

nem, emen-
dare non

potui, post
hac Childer-

bertus Rex
inchoavit,

sed Clotari-

us Rex per-

fecit, Hæc
omnia Da-

gobertus.

Rex glorio-

siss. per vi-

ros illustres

Chladio,

Chadoindo,

Magno &
Agilulfo re-

novavit.

Grut. in-

script. pag.

980. n. 1. &

antiq. Boiss.

Manuscr.

quidam.

Otfrid. in
prol. Ev-
ang. ad Lu-
itbertum
Archiep.
Mogunt.

manifestum : iis nimirum praeuntibus, quorum aures & lingua erant barbarae, Jornandem Paulumque, & ejus praeterea classis scriptores intelligo. Nam aliam etym notationem comminisci, frustra sit. Neque hinc obscurum, cum Boji idem Bojeri Bojarique essent, quibus gradibus ad Bajoaros sive Bojoarios & Bajoarios, ab his ad Bajovarios atque Bavaros tandem itum. Si qui enim scriptores paullo vetustiores sunt, Bojoarios & Bajoarios praeferunt, Bavariae nomen posterioribus plenè debemus. Audaci nimis deflexu, cum à prisco vocabulo, tum à vernacula pronuntiatione, in qua Bojorum vestigia, ut ut confusa comparabant, atque adeò comparent, quae in Bavaris prope nulla sunt. Vixit ante annos ab hinc amplius septingentos, post Jornandem trecentos circiter, Otfridus monachus, qui Germaniae sermonem omnium primus litteris tractare aggressus, linguam appellavit scriptu perdifficilem, propter sonum incommodum, & litterarum plerumque congeriem, multis in eam sententiam collectis argumentis: tum vocalium creberrimum, prae eo quod nunc fit, usum fuisse, perpetuum veluti testimonium ejus scriptio dicit: quae meo sensu causa longè planissima, mutatae, pro scribentium libidine & inscitia, orthographiae. Qui Bavariae nomen ex Bojis & Avaribus, Avars autem Hunni sunt, composuere, aut alioqui Bavaros cum Avaribus confudere, nae illi palam nugantur, Scythica haec, illa Celtica gens, & raro duo aliqui populi aequè pertinacibus odiis sese exercuerunt. Neque Paullus Aemilius, gravis alioqui & circumspectus scriptor, tam supini erroris veniam meretur. Nos difficillimam & impeditissimam operis partem, tanquam in mari scopulos, praetervecti, liberiori porro cursui auescemus; sic ut tamen vada, quae complura enaviganda restant, cavenda meminimus.

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber tertius.

THEODO.

D Ost eam rerum conversionem, quæ superio-
ri libro explicata est, primum ex Bojis The-
odonem, trajecto Danubio, Romanam pro-
vinciam, principatus specie tenuisse, Boico-
rum annalium consensus habet: constanter
adeò, ut suum expeditioni annum assignent,
nulla variationis levitate. Quod in rema-
gna & antiqua, quæ olim per manus tradi potuit, externis testi-
moniis confirmari nunc non potest, evincendæ veritatis opinio-
ni non nihil est. Neque enim suspicari animum induxerim, tot
quantumvis domesticos auctores, eundem errorem de compa-
cto errasse, quâ præsertim privatæ unius gentis memoriæ publi-
ca aliarum monumenta non adversantur. Qui Theodo Lati-
nè scribentibus, Dioto & Dieto populari sermone est, nomine
antiquè Celtico, quod excellentem virtutem exprimit, qualis
heroum priscis temporibus credita. Eo olim primum gentis
conditorem usum, Cæsar mihi auctor, qui Gallos se Dite pro-
gnatos dicere, scriptum reliquit. Vnus idem Teuto opinor apud
Tacitum, non Tuisto, Deus terra editus, cui gens nomen debet.
Idem Theutates, an Theutanes Lucano. Itaque is ipse Tacitus,
maximum à Germanis honorem Mercurio haberi credidit, quod
Mercurius aliquando Theut appellatus sit, uti Plato in Phædro
& Philebo significat. Sed verò Lipsius quem inter prima sæcu-
culi ornamenta non nos uni numeramus, ex vetusta psalmorum
versione observavit, Thiede & Thiadon gentes nationesque o-
lim universè dictas, quod ego in Otfrido quoque reperio. Die-
ti sonus in compositis manet, Diethero, Dieterico, Dietbaldo,
Dietmaro, quos Theodoros, Theodericos, Theodibaldos & The-

Consensus
omnium
qua edito-
rum qua
ineditorū:
uno aut al-
tero exce-
pro, nec
rei, nec fi-
dei ullius.

Diotonem
& Theodo-
nem Arnol-
fus Comes
promiscuè
usurpat.
Diet, pro
viro for-
ti in 1. Hel-
denbuoch.
Cæf. lib. 6.
bel. Gall.
Tac. de
mor. Germ.
Luc. lib. 1.
immitis
placatur
sanguine
diro Theu-
tates.
Lips. Poli-
orcet. l. 1.
Otfrid. l. 3.
c. 13. fremi-
demothote,
significat
gentes ex-
teras.

Garibaldus nobis nun-
quā visus,
sed ex mss.
quibusdā,
qui ipsius
auctorita-
te nituntur,
facile fuit
conjecturā
capere, ho-
minem esse
mirē nuga-
cem, ut qui
illum au-
dire potest,
ei Anniana
tota co-
hors, &
Hunibaldi
ineptiæ for-
dere non
debeant.
Primus ni-
mirum in
Boica hist.
fabularum
sementem
fecit, quam
pluribus
postea cul-
mis scripto-
rum vani-
tate fruti-
cavit.

odomaros usurpamus. Theodonem sunt qui Adalogerionis fi-
lium fuisse cum dicant, tam non evincunt, quam aut de Adalo-
gerione ipso, aut de Herculis in Adalogerione stirpe nullam fi-
dem faciunt. Alteri Garibaldo obscuri nominis scriptore freti,
longa retrò serie permultos alternis fere Theodones & Thassilo-
nes, cum prisco Ingramo conjungunt, cujus supra illata mentio.
Nobis in neutram partem liquet, & in tantis tenebris ad scopum
frustra collinemus. Illud pro comperto ponere non verear, qui-
buscumque parentibus & majoribus ortum, genere ac nobilita-
te suæ gentis fuisse primum, cum ejus rei certā documenta habe-
am. Nam hîc sit operæ pretium admonere, præcipuæ claritatis
familias priscis olim temporibus plures apud Bojos extitisse, qua-
rum nomina in Boicis legibus perscripta, longitudine temporis
corrupta, nunc obscura, interpretationis incertæ sunt, eas inter
Agilolfingam Ducum seminarium, principe præ omnibus loco
eminuisse. De qua Dagobertus Francorum Rex, cum Boicum jus
multis post annis corrigeret & digereret, in isthæc verba edixit,
Agilolfingi verò, usque ad Ducem, in quadruplum compo-
nuntur, quia summi principes sunt inter vos. Dux verò, qui præ-
est in populo, ille semper de genere Agilolfingorum fuit, & debet
esse, quia sic Reges antecessores nostri concesserunt eis, qui de ge-
nere illorum fidelis erat & prudens, ipsum constituebant Du-
cem, ad regendum populum illum.

Cum ergo ex Theodonis posteritate multi Francis volen-
tibus Bojis præfuerint, eum ex legis sententia ad Agilolfingos
pertinuisse, necesse est.

Anno post Christum natum quingentesimo octavo, Bojos
superato Danubio Romanam provinciam Theodonis ductu in-
gressos esse, auctores quos sequor consentiunt, cætera diversi ab-
eunt. Qui scribendo nos proximè antecessit, & omnium nunc
maximè manibus teritur, rem Francorum auspiciis, Clodovei
Regis consilio & hortatu, armis gestam scripsit, relatâ videlicet
Theodoni gratia, ob adducta adversus Alaricum Gothico bello
auxilia. Juvisse Bojos, præter Francos Irino aliquo duce, Abares &
Avares, atq; Angilos Gifone, Charinos Gifalone, ductoribus, va-
riis locis minuta sæpe proelia, Bojis fere secunda commissa, ple-
rasque urbes citra ultraque Danubium captas; promorant enim
Romani limitem jam antiquitus trans flumen, & quosdam im-
perio velut sinus adjecerant; captas igitur Pisonium, Augu-
stam, Aciliam, Mocæniam, Castra vetera, tum æstiva, Batavis, &
Quintanis antea deletis, Aureatum & Cæsaream disjectas, Lymo-
stomam, Calatinum, Attiliam, habitatoribus metu percussis, ul-
trò desertas, Eponam, Cœnum, & omnium maximam Arto-
brigam expugnatas esse, postremam Augustam Tiberii, quam-
quam

ANN. POST
CHR. NAT.
DW. 11.

quam magnis viribus defensam, quod eam Romani bello arcem legerint, Bojis cessisse. Victoriā crudeliter exercitam, victores sacra prophana juxta habuisse, cædibus & incēdiis omnia miscuisse, nullo aut sexus aut ætatis aut dignitatis denique discrimine. Theodonem rebus compositis, cum alias civitates instaurasse, tum Augustam Tiberii inprimis, quam novo uxoris Reginobirgæ nomine appellaverit. Severinum, Remedium, Servatum Romanos præfides, se se in Noricum inque Vindeliciam alpihus subjectam recepisse, ibi oppida, ut quodque opportunum, Pontes Oeni præcipuè, præsidio munitionibusq; firmasse. Theodonem dum illos omni prorsus provincia pellere constitutum habet, in ea molitione, quarto anno à trajecto Danubio mortem obiisse. Duos ei fuisse filios, Theodonem cognominem, qui Magnus ex virtute dictus, & Vtilonem. Vtilonem fratri domestico principatu ultrò cessisse, re & gloria armis peregrè quæsita. Nam cum Theodeberto Theoderici Francorum Regis filio (magnum tunc Francorum imperium, præclara fama erat) adversus Danos opitulatum isset, commissa ad littus Belgicum secunda pugna, & occiso hostium Rege Cochilario, victorem Marchionis Antuerpiensis titulo honestatum, Theoderici sororem uxorem accepisse. Ex eo matrimonio Hugobertum natum, qui Asopertum creavit, Asoperto & Pluthylda Clotarii Regis filia Arnulphum, patrem Arnulphi Episcopi, qui in sanctorum numerum relatus est, Arnulpho Episcopo, priusquam sacris initiaretur Angisum, Angiso Pipinum, Pipino Carolum Martellum, Martello item Pipinum primum ex hac gente apud Francos Regem, Pipino denique Regi Carolum Magnum Imperatorem fuisse filium. Quæ ambitiosius vereor quam verius, asserendis Boico sanguini Carolinæ stirpis originibus excogitata, fidem absque antiquis certisq; suffragatoribus nec mereantur nec inveniant. Puerile enim est, quod Palatini Comites in Caroli majoribus numerantur, id de Bojis interpretari. Theodonem Magnum inter populares pro patre regnasse, legatos Anastasii Imperatoris ad eum venisse, tentaturos adolescentis animum, ut quem armis minus possent, callida oratione circumventum Romanis subjungerent, sed irrito conatu domum reversos esse. Theodonem reliqua provinciæ perrexisse debellare, Pontes Oeni cepisse, plerasq; urbes evertisse; Romanos multis proeliis concisos, desperatione rerum suarum actos, in Italiam rediisse, occubuisse tum viros virtute præstantes, Divum Anianum sacerdotem, & Divum Marinum Episcopum, dum hic sacris ante aram operatur, mortui cadaver abs quercu pependisse, Severinū Præsidem à Volcovino Theodonis signifero cæsum, Servatum captum ab ipso Theodone, in crucem actum, Remedium pulsum effugisse, Divum quoque Vigili-

Marchionis nomen tam antiquum esse, mihi non constat, sensu P. Æmil. Marchionatum Antuerpiensem sub Othone demum institutum scripsit l. 3. Scio recentiores quosdam ab hac sententia non abhoruisse, fidē ejus, quem hic noro, parum fidam sequutos, Gorop. orig. l. 1. & 7. Molande milit. sacra Ducū Brab. c. 2. Laz. de migrat. gentiū, Guicciard. de reb. Belg. Apud antiq. hoc unum reperio, Cochilaicum à Theodeberto cæsum, nulla Vtilonis memoria. Greg. l. 3. c. 3. Aim. l. 2. c. 2. Ado, Sigeb.

lium Tridentinorum Episcopum, & Theodorum Laureacensem Archiepiscopum, eversa urbe interfectos. Theodonem Vindelicia & Norico latè victorem Eselprunnam ad Athesim regni terminum Italiam versus constituisse, regionem bello captam fociis populis contribuisse, præfectis, qui limites quaqua versus Marchionum nomine tutarentur, Adalgerione nimirū cognato homine ad Athesim, ad Lycum Heroldo, Hirando ad Anassum, ultra Danubium in Nariscis Rudolpho quodam cum filio, ipsum sedem Reginoburgum habuisse, fato functum, postquam sex & viginti potestatis annos expleverit, imperio æquis portionibus inter tres superstites filios diviso, Theodonem tertium, Vtonem & Theodovaldum.

Ego multiplicis historiæ partes, etsi reprehensionibus non uno nomine vehementer opportunas, sigillatim nec affirmare nec abrogare necesse habeo, nisi quid res ipsa subinde, & orationis nostræ deinceps cursus obiter pervertet, quod interdum futurum est. Vnum in præsens moneo, & semel dictum, sæpe postea memoria repeti, semper valere velim, scriptam esse ab homine in vestiganda & excutienda omni vetusta annalium memoria, diligentia nonnullius, conjiciendis affirmandisque quæ sibi quibuscumque vestigiis indagasse visus, audaciæ multæ & præcipitis; fieri itaque potuisse, quod factum esse sit magnopere verisimile, ut aliqua eruerit certis antiquitus litteris consignata, quæ postmodum sive perierunt, sive nostram quidem cognitionem studiosè conquisita effugerunt, fidem neutiquam dubiam meritura, si de primis auctoribus aliquando constet, quod nunc secus est; hæc cum ex parvis, vel certè ex mediocribus, maxima effecerit, tum plura deinde adjecisse alia, aut ex levissimorum hominum commentariis temere hausta, in quibus Garibaldus ille nescio quis, familiam ducat, aut conjectando recens inventa, aut ancipiti origine ab omni vetustate, nunc demum libero arbitratu ad res Boicas detorta. Ista enim capita, vera falsis, certa incertis mixta, accuratius prospicienti apparent, cæterum promiscuè & confusè, ut præter ea, quorum est manifesta vanitas, quid antiquum quid novitium, quidq; genuinum aut omninò comentitium sit, nemo satis queat distinguere; nisi illis ipsis monumentis instructus, quæ cum is præ manib⁹ habuerit, quod jam non comparent, periisse, suspicor. Sed iudicium in medio: nos, ut ut res habeat, pro pudore & religione, quam operis aggressu recepisse meminimus, non egerimus, si tantarum rerum testem unum, nuperum, fabulositatis non semel compertum, cætera incertum, temere sequamur.

Arenpek.
lib. 2. c. 1.

Antiquior Arenpekus, Theodonem anno itidem quingentesimo octavo narrat, nam hætenus unus omnium consensus est,

est, nullis Francorum auxiliis subnixum, milliaria tantum popularium cohorte comitatum, venisse in provinciam, & Romanis vectigal exigentibus superbo responso ludibrio habitis, Imperatorem adiisse; Theodericum Gothum Regem magis credo, rerum in Italia & trans Alpes tunc potentem; Anastasii enim Imperatoris nomen, ut temporum ratio congruat, rebus Italicis & transalpinis istis, imperitè inferitur: à quo raso primum capite, succisisque vestibus dimissus, quod aliorum annalium fidem sequuti, ad Adalgerium priori libro retulimus, deinde in amicitiam receptus, egregiaque inter auxilia navata opera liberaliter donatus, tum aliquot annorum tributo levatus sit, quibus decursis, cum tributum per legatos iterum urgeretur, ii que enixè instarent, ut se Principi præsens sisteret, illum fabellam de cervo, paullo aliter quam à nobis supra memorata est, subjecisse. Bellum irritatis hinc inde animis sequutum, Theodonem copias Oetingæ cōtraxisse, quæ Huodinga dicta antiquitus, & flexo vocabulo, feroci allusione, ad vernaculi sermonis sensum, identidem jactasse, hinc me qui quærit inveniet; porro cōscium quàm paucos contra quam multos duceret, ne re cognita suorum animi labascèrent, proelium consultò nullis præ se missis exploratoribus commisisse, per paucos Bojorum desideratos, ingentem hostium stragem fuisse. Anno post Christum natum quingentesimo vigesimo, Beurnæ in Alpibus iterum decertasse, ubi Justinum Imperatorem cruenta victoria coram vicerit: quod de Justino equidem perspicuè vanum est. Exin majestatem Boici nominis mirificè auctam, Langobardorum Francorumque populis æquo foedere sociatis, ad regium fastigium excrevisse. Theodonem annos fere triginta à Danubii trajectu imperasse, supremum diem obiisse quingentesimo trigesimo octavo post Christum natum, Vtone relicto filio, quem & Vdonem, & Odonem, & Vtilonem dicunt, aliisque præterea litterarum modis variant, ut vix ullius nominis scriptio inconstantius fuerit habita. Atque quod tres ordine Theodones prior numerat, Arenpekius in unum contrahit, & cætera in omnes partes profectò moderatior, nisi quod ne sic quidem satis, patriæ quædam charitati, uti fit, supra veri fidem indulgit. Ingentibus nimirum quos variè uterque narrat motibus, nemo paullo cordatior modo, in consentiente publicorum ejus ævi scriptorum silentio, fidem adjunxerit. Quid enim? Theodericus omnis memoriæ Regum dignitatis retinentissimus, florentibus maximè Gothorum rebus, ad quos Rhætias & Noricum pertinuisse, Cassiodorus in epistolis tam certus tamque locuples index est, ut veteris historiæ inscitiam pæne palam profiteantur, qui per ea tempora Romanum his oris imperium, nisi qua sibi id Gothi ascrivere, aut pugnantes pro imperio

S. pag. 67.

ANN. POST
CHR. NAT.
DXX.

DXXXVIII.

Cassiod. de
Rhet. lib. 8
ep. 1. & 1.7.
ep. 4. de
Nor. lib. 3.
ep. 50.

Ennod. paneg. Theoder.

Procop. lib. 1. Gothic. Cassiod. fastis, Cethzo Coss. Historiz passim.

De Imperatoribus nullo certius testimonium, quam quod de recuperanda Italia Theoderico vivente nunquam cogitarunt. De Vandalis Cassiod. in fastis Olybrio Coss. De legationibus Oceanicis Cassiod. Variar. 1. 5. ep. 2.

S. pag. 73.

Cassiod. Var. 1. 12. ep. ult. Ennod. Paneg.

Paneg. Constantino dictus. Cassiod. Var. 1. 4. c. 45. 1. 5. c. 11 Paul. continuat. Eutr. 1. 16.

perio Romanos somniant, Theodericus inquam, Bojorum contemptum & injurias inultus tulerit? aliquoties pulsatus animum demiserit? pulcherrimas provincias hostili manu occupari siverit, occupatas pro desertis habuerit? Vanus fuerit oportet Ennodius, cujus extant ad Theodericum verba, Minui aestimas, quod non crescit imperium: Varius magnopere & inæquabilis Theodericus ipse, qui alienam Pannoniam sive Gepidis sive Bulgari- bus, sola animi ductus magnitudine extorserit, sui contra juris negligens, possessionem jam partam Bojis in Italiae finibus cesserit, tantò ignavius, quo hoc majus dedecus est, quam omnino non paravisse: Visigothos ruentes, submissis in Galliam & Hispaniam usque auxiliis, sustinuerit, Francorum inimicitias nihil veritus eo nomine subire, tantum sub oculis acceptum detrimentum mussitaverit? Inanis fortitudinis opinio, qua hinc Imperatores Constantinopoli, inde Vandalos in Africa Reges continuit, Germanicarum gentium munera & legationes ab usque extremo Oceano excivit, nostris adhuc hominibus Veronen- sis cognomine inter Alexandros & Cæsares canitur. Verum præstat, de absurda & incredibili narratione, testibus non credere, qui alio præterea egent testimonio, hoc est, qui rem præsentem, multis postea sæculis nati, comperire non potuerunt, quæ in censenda historicorum fide, prudentissimorum hominum perpetua habetur cautio; quin ea istis tanquam ducibus vestigare, quæ rerum temporumque naturæ & conditionibus apta sint, atque consentanea. Interim frontem eorum miraturi, qui cum Bojos Alemanorum olim nomine censos asseverare ausi sint, quam opinionem sub superioris libri fere finem propositam, falsitatis convicimus, iidem Bojos victores fuisse pergunt pertendere, cum Cassiodorus & Ennodius Alemanos à Theoderico superatos esse, palam adeò & explanatè prædicarint, ut istos alterutrius saltem erroris debuerit puduisse. Sed nos jam nunc superioris narrationis luxuriam castigemus, & ad probabilem veritatis speciem, quâ fieri poterit, temperemus.

Theodonem, quod primum erat, cur in provinciam venisse narrantibus assentiendum existimem, causa initio explicata est. Reliqua quæ sequuntur pleraque, commodè accepta modo, nihil etiam admodum credere prohibet; aut milliariam cohortem duxisse, aut vectigalem agrum coluisse, aut Theoderico denique inter auxilia meruisse, ut pacem cultu juverit, arma delectu, quod vetus scriptor de Francis, in Gallia à Constantino collocatis, simili re usurpavit. Heruli & Gepidæ militavere Theoderico, quid sit cur non eodem exemplo Boji? cum Paulus asserat, omnes Italiam accolentes populos, aut affinitate, aut foederis pactione ei fuisse conjunctos, haud dubium equo majores, obnoxio reliquos;

reliquos ; argumento , quam certæ & testatæ vanitatis ea plena sint, quæ de Bojorum adversus Italos expeditionibus & victoriis, splendidè, cæterum temerè prænimis, jactantur. Theodo interrim & evocari potuit, quo modo cognominem Theudam Præfectum, res novas in Hispania molientem , sub Theoderici fere mortem in Italiam evocatum fuisse Procopius scribit, & certorum annorum tributa illi remitti , in quo præsertim munificentia genere se Theoderici liberalitas sæpe magnificè exeruit, & ea post aliquot annos iterum repeti, & exactores durius agentes repelli, hæc discordia, deinde jurgiorum & armorum atq; tumultus esse occasio, inter quæ cohors Quæstoria imbellis hominum genus, male mulctari , aliqui illius ordinis occidi, alii provincia pelli : fieri solent ista talia, & egregiè credibilia sunt , de gente militari & feroci , cui in aliena provincia non æquissimis conditionibus agenti, superfuerint tamen animi prisco decori tuendo, ne quid patria libertate non dignum in se committeret. Sic Breones per ea tempora, cum in Rhæticiis quoque præsidiis essent, placet enim testandæ rei , saltem explicandæ & persuadendæ, propinquo exemplo uti , Maniario nescio cui, reculas suas vi abstulere, quos Cassiodorus gravis sententiæ censura prosequitur, Militaribus officiis assueti , civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parere despiciunt , quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto , assiduè dimicantibus difficile est morum custodire mensuram. At hos nihilo tamen minus Theoderico subjunctos paruisse, ex eodem Cassiodoro intelligas, ut in tota comprehensione verbum prope nullum sit, quod rerum quadam similitudine, ad Bojos non traducas , quin Breon propemodum Bojus credi poterat, mutato vernaculo vocabulo litterarum transpositione, in istam faciem , nisi Fortunatus Episcopus, utriusque populi nomen distinctè in carmine & separatim posuisset. Nec absurdum porro, ut quod de scriptorum ejus ævi silentio, maximis proeliis & insignitis victoriis paullo ante objecimus, amoliamur, turbas & rixas istiusmodi verius, non bella, nec fortasse gravius à Theoderico vindicatas, nec omnino magnæ rei in commune, nullis publicis annalium monumentis consignatas, privata gentis memoria ad posteros permanasse, qui quo omnia majorum augustiora redderent, temporum locorumque descriptiones, & Imperatorum nomina interjecerint, variosque ex ingenio casus ambitiosè affinxerint , pietatis speciem interpretati, Boici nominis claritudinem hac commendatione in vulgus augere , quantumvis sive falsa esse scire poterant quæ prodebant, sive vera esse scire non poterant. Perniciabili inter primos errore, qui non jam singulos homines , sed populos plerosque totos fascinat , bonam famam ex malo mentiendi faci-

Cassiod.
Var. l. 1. ep.
16. l. 2 ep.
29. 30. 38.
l. 3. ep. 32.
40. l. 4. ep.
26. 36. 59.

Cassiod. l. 1.
ep. 11.

Fortun. l. 4.
de vita S.
Martini,
Si vacat
ire viam
neque te
Bojari-
us obstat,
Qua vicini
na sedent
Breonum
loca. Edi-
tio Cala-
rit. perpe-
ram habet,
Breorum.

facinore aucupantes, cum omnia contra sint, & is rerum prisca-
rum splendori pessimè consulat, qui præclaram veritatis lucem
foeda fabularum fuligine ausus corrumpere, inanium fidem im-
petrat quidem ab imperitis, sed prudentioribus quantumvis ve-
ra, vix atque difficulter persuadet, auctoritate semel prostituta, il-
le vicissim rectè, cui tenuis veri strictura, ante crassas nugarum
nubes est. Theodoni VTILONEM & THEODONEM filios fu-
isse persuadeor: sed ut alter in Italiam Gothis militatum abive-
rit, VACARVS idem dictus, uti paullò post sumus explicaturi:
major Boicam solus tenuerit, quæ Arenpekio fratris prætereun-
di occasio. De Belgica expeditione, nihil allucet, nec quam de
Theodone tertio ejusq; fratribus saltem conjecturam proferam
habeo.

VTILO,
THEODO,
VACARVS.

Theodori-
cus Rex an.
526. obiit.

Rex Theodericus interim, annos plus decem ante majoris
Theodonis obitum, vitæ finem fecerat. Ex quo statim tempo-
re, adeo unius hominis virtus ad continendum tantum Gotho-
rum imperium omnia contulit, regia nutare, res omnes retrò la-
bi; regno primum ad Athalaricum puerum & Amalasuentam
matrem, quamquam ingentis spiritus feminam, inde ad Theo-
dahatum delato, qui dubium ingrator an ignavior, in eo geren-
do ita versatus est, ut Justinianum Imperatorem utraque causa
ad inferenda arma commoverit. Sub quorum initio Theodaha-
tus morte sublatus, Vitigem, Theodibaldum, Araricum, Toti-
lam, Tejam Reges deinceps successores habuit. Hos Belisarius
& Narfes continenter exercuere multorum annorum bello, diu
ancipiti, Gothis tandem exitiabili. Ea proximis quibusq; gen-
tibus exuendi se se eorum iugo, dominatusque rejiciendi, visa oc-
casio, nonnulla, ut Agathias ait, ipsorum Gothorum voluntate.
Cum enim magnitudinem periculi animo aestimarent, & sibi
non jam pro gloria & potentia in externos, sed pro ea quam pa-
triam habebant Italia, pro libertate, pro vita certamen esse cerne-
rent, contractis adversus instantem hostem undique in unum vi-
ribus, facile de cætero passi sunt, populos plerosque subditos,
contineri rebus afflictis minus opportunos, aut in aliorum pote-
statem concedere, Francorum præsertim, quibus delinitis illis
opus erat, aut sua sibi sponte, qua cuique commodum consule-

Agath. lib.
4.

Procop. lib.
1.
Καὶ οὖτοι
Νορικοί.
Interpres
depravatè
habet. Ca-
rii Murici-
que.

re. Itaque Procopius, Carnos & Noricos Gothis ad usque mo-
tum bellum paruisse, profitetur, moto nimirum descivisse signi-
ficans. Vbi mihi Norici vocabulo complexus videtur, præter
priscum Noricum, Vindeliciæ sive Rhætiæ partem Lyco fluvio
tenus, hoc est, omnem cis Danubium Boicam: Recentiores e-
quidem à Procopio scriptores, rationem quam dico apertè se-
quuntur, quo probabilius originẽ ab illius ævo ducimus, ipsum-
que in eam sententiam interpretamur. Causam rei nullam ad-
modum

modum certam scio; sive Nortgojæ trans Danubium appellatio pro Norico habita, citeriori tota provincia recepta est, sive Boji Norico ante Rhætiam occupato, dum in hanc ex illo migrant, nomen qua imperium protulerunt, sive demum unius interdum scriptoris incitia atque temeritas, incuriosa sequentium credulitate evalescit, & obiter etiam mendosè vitioseque dicta, consensu in usum transeunt. Hactenus liquet, cum Boji partem veteris Norici, recens verò totum, ad ipsum Lycum tenerent, plerosque auctores Bojorum Noricorumque appellationes habuisse promiscuas. Reliqua Rhætiae & Vindeliciæ à Lyco in occasum, Alemanni occupavere, sive Suevi, Germanici itidem sanguinis, potens & latè fusa natio; quæ cum in Germania magna prope Bojos ad orientem coluerit, trajecto Danubio, eodem tenore in Romanis provinciis confedit, & Lyci exinde fluminis alveus, à tot jam annis, ratus & perpetuus utriusque populi sermonisque limes manet. Nec Alemanorum una fuit conditio, pars immunis & sui juris, pars à Clodovei victoria Francis paruit, reliquos Theodericus Gothorum imperio subjunxit, quos tum rerum inclinatione adducti, Francis accedere passi sunt. Et Bojorum populus jus à Francis Gothicisque Regibus bifariam, fluminis discrimine petiit; cujus distinctionis animadversio, ad explicandam reliquam historiam, magnas utilitates habet. In Francorum fide mansisse apparet, qui in Germania magna trans Danubium resistere, his leges quæ extant, à Theoderico Clodovei filio datas interpretor: qui verò superato Danubio Gothicas provincias, Noricum atque Rhætiam, novâ coloniâ insedere, hos in Gothorum auctoritate eo florente imperio fuisse necesse, & iis quæ Procopius narrat, quæque nos disseruimus, consentiens ac respondens est, labantibus rebus, sibi privatim consuluisse, plenæque libertatis gustum cepisse existimo. Nec enim hac verbi modestia uti poenitet; nihil in quantavis rerum probabilitate, quarum certus auctor, ista annalium paucitate & jejunitate designari non potest, temerè affirmaturi. Ad hos etiam, haud certè transdanubianos Paullus Æmilius respexerit, cum in Childeberto Theoderici fratre prodidit, Francicum imperium ad usque Bojorum fines pertinuisse. Hi demum Italico isto bello pro Romanis, adversus Francos & Alemanos Gothorum auxiliares, steterunt, Francis sanè nondum obnoxii. Ad quos tamen postea, dititione omnes tandem Germanici nominis gentes complexos, reciderunt, uti loco exequemur.

Illud fortasse difficilem explicationem habeat, siquidem Arenpekius de numero vera narrat, cum Theodo milliaria tantum cohorte instructus venerit, qui potuerint tam pauci tam citò, tantæ provinciæ, quantumvis vacuæ, & à prioribus dominis

H

deser-

Paul. Diaconus
l. 3. c. 31.

Noricorum

siquidem

provincia;

quam Bajo-

riorum po-

pulus inha-

bitabat, ha-

bet ab ori-

ente Pan-

noniam, ab

occidente

Suabiam

Ec.

De Alema-

nis pleni-

us Rer. Au-

gust. Vind.

l. 8.

desertæ, possessionem usurpare atque tueri. Visum credere, plures Boicos regulos Danubium una transiisse, quorum memoria diuturnitate temporis paullatim effluxerit, solius Theodonis nomen, qua nobilitatis qua virtutis opinione eximium, permanasse ad posteros. Accedunt suspiciones antea sparsim perstrictæ, plerasque popularium manus trajecisse multò prius, non una occasione, quarum successiones præsentem fortunam sequutas, ad victores se tunc turmatim aggregasse verisimile: quin & in Germania constitutos, ad tam certam, tamque opulentam & vicinam prædam, certatim magnis transmissis copiis accurrisse rear. Natæ videlicet res secundæ conciliare amicos, nec utiq; verendum vincentibus, ne societas in partem præmiorum ultrò venientium aliquando defiat.

Annal.
Franc. sub
Ludovico
Pio scripti,
Anno 791.
Prima ca-
stra supra
Anesum po-
sita sunt.
Nam is flu-
vius inter
Bojoario-
rum atque
Hunnorum
terminos
medius cur-
rens, certus
duorum re-
gnorum li-
mes habe-
batur.
Paul. Diac.
l. 5. c. 36.
Dum Dux
esset in Tri-
dentina ci-
vitate, cum
comite Ba-
joariorum,
quem illi
Gravionem
dicunt, qui
Bauzanum
& reliqua
castella re-
gebat, con-
fluxit.
Paul. lib. 3.
c. 31.

Verum enimverò res hortari videtur, quoniam de regione recens occupata tempus admonuit, ejus situm atque naturam paucis exponere, & qui populi, quibus institutis, domi militiaeque olim habuerint, supra repetere. Ut gens Bojohemo cessit, extraq; se sylvam tenuit, fines ultra Danubium à septentrione in Germania magna, sylva ipsa Hercynia, hinc citra fluvium in meridiem effusa, ad Alpes Italiae imminentes pertigit, ab ortu solis Anesus aut Anassus flumen, vernaculo sermone Ensum dicunt, Hunnos arcere, ab occidente Alemanos Lycus. Nam in ortum olim Boji ad Anassum usq;, annalium fide, in meridiem ad Italiae limen Tridentinum agrum, ubi Paulus Boicum præsidium Bauzani sub Comite fuisse, manusq; cum Langobardo Tridenti Duce contulisse significat. Nunc utrimque secus est, finibus longè mutatis, retroque submotis, quo his tradendis sumus diligentiores. Regionem Paulus universè Pannonia, Suevia, Italia & Danubio circumscripsit, cætera propemodum rectè, nisi quod permagnum trans alveum tractum, qui inter Danubium & Hercyniam medius, Lyci fere & Oeni ostiorum tenuis porrigitur, Danubio exclusum præterit. Neque id meo animo temerè; Boicum regnum sub Garibaldo designaturus, Bojorum ultra flumen rationem non habendam censuit, quod ij Francis, ut paullò ante dictum, contributi parerent, nec sui juris essent. At ea antiquissima post Bojohemum sedes, iter & gradus ad citeriora fuit, Nortgoja, aut contractius Norca, & Palatinatus duplici argumento dicta, quod Aquiloni obversa, qui Germanis Nortus est, quodq; sub Palatinis Bojis principibus, postea exortâ dignitatis specie, habita. Et manent nomina; non item Sudergojæ vocabulum, meridianam plagam interpretêre, quod à Danubio ad Italiam quondam usurpatum, nunc obsolevit. Terra ad utramque ripam, præterquam qua aut montibus attollitur, aut asperatur saltubus, fertilitate inter paucas nobilis, nullius rei ad hominum victum necessaria

fariæ

fariæ indiga, multis ad ornatum & voluptatem abundat. Frumenti primum copia, quanta cum sibi satis, tum in externos plerumque populos redundat, itaque & Pannonicos exercitus, & ingravescentem Italiæ annonam, hoc subsidio proximis supra annis sæpe levare vidimus. Vini quoque multum, sed illis maximè locis, quæ ab aliquot centum retrò annis Bojo exuto, Austriæ & Tirolis nomina receperunt. Arbores frugiferae, præter oleam, omne genus, campi herbidi, magna vis pecoris, neque non sylvis sua gratia, quicquid ferarum, quicquid avium, aut gustu placet aut specie. Montibus omnis coloris marmor extat, eruitur stibium, sulphur, alumen, chalcanthum, magnes, molochites, quæq; vetus Norici gloria, æs atque ferrum, & valida supra hæc, multorum damnata conviciis, paucorum irretitis præterita oculis, aurum & argentum; auri quidem quantum omnium Germanicarum fodinarum mereatur invidiam, inexhausta per multa sæcula fertilitate, Polybio quippe ante tot ætates celebrata. Soli divitiis certant aquarum bona. Medius fertur Danubius, ille fluviorum Europæ maximus & altissimus, importandis exportandisque mercimoniis maris prope vice, amnes receptans utrimq; frequentes, quibus regio latè irrigatur, ratium plerosque patientes, nonnullos navium, pars auri ramentis celebres, margaritis quidam, orientem interdum magnitudine & colore æmulantibus, omnes lectissimorum piscium incredibili vi ac varietate. Lacus numero multi, ambitu & amoenitate spectabiles, quorum navigatione & piscatu nihil aut jucundius, aut usquam fructuosius. Fontium scaturigines alibi frigidae, alibi calidae, ad pleraque inveterata morborum genera salutare, tum naphthæ præcellens species, petrolei nomine, in hos ipsos usus medicis laudata. Salis proventus aqua terraq; uberes, & magnum inde vectigal. Sed qui populi Boicam regionem prius habuerint, quiq; postea accesserint, & quæ rerum imperiorumq; conversiones sequutæ sint, dicam quam quidem potero breviter, saltem qua annalium durat memoria, gnarus quantum alii supra vetustatis ex inanum scriptorum fabulis adjiciant, opera, ut prudentiores existimare video, supervacanea. Germaniæ magnæ quam diximus trans Danubium Boicam oram, Narisci tenuisse crediti, incertum an eodem cum Nortgoja vocabulo, quod Romani non intellectum perverterint. Origo in obscuro, neque de fine liquet, qui excidium fuerit oportet, aut in Boicum nomen transitus, quod equidem opinari malim: virtutem, non vanus auctor Tacitus affirmat, sermo & mores cum reliqua haud dubiè Germania consensere. Adversa ripa à Lyco ad Oenum Vindelici Rhætisq; culta, hinc ad Anassum Noricis. Vindelicos Amazonum propagationem plerique putavere, Thracum alii, quos Amazones vi & ar-

Pol. ap.
Strab. l. 4.

Tac. de
mor. Germ.
Hæc plera-
que l. 1. &
2. rerum
August.
Vind. dis-
putata u-
berius, lau-
datis au-
ctoribus.

S. l. 2. p. 48.
49.
Liv. lib. 5.
Pol. l. 2.

Suet. Tib. c.
16. Vel. 2.
Cæs. bel.
Gall. l. 1.
bel. civ. l. 8.

Dio. l. 54.
Hæc plene
pertracta-
ta in libris
rerum Au-
gust.

mis domo ejecerint, utriusque sententiæ fides penes ejus auctores erit, ego in diversum iverim, Vindelicos Rhætorum familiam ab initio arbitratus, privatam nuncupationem à confluentibus reperisse. Rhætorum certè gente atque nomine plerumque censos, manifestum ac compertum habeo, quod multis itidem in hoc tractu minoris rei populis scimus contigisse; quorum designatione antiquitatis ignoratione, verum enim fatendum est, abstinemus, aliorum descriptiones in medio. Rhæti à Tuscis conditi, ante Gallorum in Italiam adventum imperio & gloria florentibus, Rhæto duce: in originis fidem patrii sermonis sonus mansit, per multa ætatum curricula. Postquam res eorum visæ adolescere, domestica potentia, ut est fere hominum ingenium, in exterorum vertit injuriam. Carpsere perpetuis incursionibus proximos Italiæ campos, tum Gallorum Sequanos & Helvetios, & ipsos in Germania magna Bojos, immani supra omnem barbaram feritatem, ceterum provida crudelitate. Cum enim hostiles iræ, aut eorum qui arma ferunt, aut puberum, aut ut maximè progrediantur, infantium sanguine exsatiata soleant consistere, primis Rhætis in mentem venit, quo hostium non messem aut herbam, sed prorsus semen tollerent, nec dum natis, priusquam in communem lucem ederentur, ejus spem occidione præripere, maribus nimirum, ne temerarium crederes, quin certum destinatumque scelus scires, quos vatum monitu atque prædictione, matrum utero conditos à feminis dignoscebant. De Noricorum initiis quæ visæ, utique rem se se habere cultores ejus terræ putant, alibi perscripsimus. Si quem præterea Livii & Polybii auctoritatem huc trahere delectat, nihil refrager, Livius, præcipuè quidè Rhætis, sed & aliis Alpium populis Tuscam esse originem indicat. Polybius Transalpinos ab Alpinis loco differre, non genere, quod Danubio tenus remur interpretandum. Eas sententias si jungas, Rhæti, Vindelici, Norici, inter se populares, Tuscis oriundi omnes sint; nos neque affirmandum magnopere, neque refellendum sumimus. Sub Regibus vixisse Noricos, ex Suetonio & Vellejo doceri potest, extat Voccionis Regis nomen, cujus soror Ariovisto nupta, ipse bello civili Cæsari trecentos circiter equites auxilio misit. Instituta ritusque, & adversus vicinos populos eadem cum Rhætis inhumanitas. Postrema in Histros incursio paullò ante Christum natum, qua concitatis in se Romanorum animis, cum multæ præteriti temporis injuriæ accederent, à Silio victi sunt. Mox Rhæticum Vindelicumque bellum, Tiberio & Druso ducibus sequutum. Vehementer autem visum memorabile, Romana arma prius per omnem Africam circumlata, nisi qua immodicis solis ardoribus, & vasta solitudine illa

in via,

in via, in Asia ad extremas orientis oras penetrasse, & Europæ cum alia, tum fortissimas Gallorum atque Hispanorum nationes domuisse, quin eam quæ alterius prope orbis instar crederetur, terruisse Britanniam, quam trans Rhæticas Noricasq; contiguas Italiae Alpes, Rhætorum Noricorumq; populationibus toties la-
cessita & provocata, conspecta sint. Magnitudinem belli multa produnt, gemini cum maximè tanti duces, qui legatorum præterea usi opera, urbibus & castellis variè oppugnandis, levibus certaminibus, quo plus terroris hosti objicerent, sparsim ferendis, & instructa quoq; acie progrediendo, omni bellorum arte, fortem manuq; promptum, cæterum rudem ad hæc populum, magna edita cæde vicerunt. Sed quantamcumque virorum virtutem, longè superavit mulierum, sive furor sive rabies, quamquam omne nomen infra facti horrorem est, quæ deficientibus telis, infantes humo afflictos, in ora Romanorum adversa miserunt, vita illis nihil opus esse ratæ, qui liberam ultra animam ducere non possent. Extat Ovidii carmen, quo Augustum omnium prope modum gentium jam tunc victorem, in expectatione belli sollicitum, Rhætica arma timuisse neutiquam dissimulat. Et incredibile dictu, quantum ille parta victoria gavissus, quantumq; ad posteritatis memoriam ex ea gloriæ speraverit. Itaq; Horatio, principi poetæ, luculentis versibus, qui hodie leguntur, illustrandam demandavit, revocato in hujus unius argumenti gratiam, ad scribendi studium, longo intervallo intermissum. Creditum etiam, quod Rhæti Sextili victi, Alexandria eodem mense in potestatem venerit, utramque causam, æquè ac primum Consulatum valuisse, cur Sextilem præ Septembri, quo mense natus erat, Augusti nomine insigniri passus sit. Validissima juventutis pars, ne bellum retentaret, quod animo agitare poterat esse suspicio, abducta, relictis qui colendis agris sufficerent, nec reprehendendis armis pares essent. Regio in duas primo provincias divisa, Rhætiae Noriciq; nomine, totidem Præsides accepit, & idoneis locis, adversus internos externosque hostes, alarum & cohortium auxilia. Urbes deinde diversis temporibus complures sive veteres instauratæ, sive novæ conditæ, inter quas Coloniarum dignitate aliquot, cum utraque provincia, civium Romanorum, militum, colonorum, negotiatorum, plena & referta esset, ex proxima quippe atque continente Italia immigrantium. Quarum hodie aut memoria clarior, aut vestigia supersunt, nomina indicabimus, quâ Boica quidem regio pertinet: reliqua Rhætiae & Norici prosequi, neque hujus instituti est, & nos de Augusta Vindelica colonia, principe Rhætorum Vindelicorumq; à prima provinciae constitutione urbe, quæ ex antiquis monumentis observata eruere licuit, octo libris comprehensa olim explicavimus.

Ovid. trist.
2. Rhætica
nunc præ-
bent Thra-
ciaq; arma
metum.

Horat. lib.
4. oda 4. &
14.

Tabulæ itine-
rerariæ au-
tographum
in Peutingerorum
museo Au-
gustæ visi-
tur.

Theod. lib.
8. tit. 2. l. 1.

Notit. u-
triusque
imp. Itine-
rar. Ant.
Ptol.

Reginoburgum ergo primum, Boicæ per multas ætates caput, Tiberii monumentum, Augustæ nomen tulisse creditur. Cujus rei fides, quamquam nobis nunquam constitit, opinio omnium mentes pervasit. Juvavia, nunc Salisburgum, Hadriani; Ovilibis aut Ovilia, ut in tabula itineraria per antiqua legitur, M. Aurelii Antonini Imp. opus, Lambachum interpretantur; hujus Laureacum item, quæ proximè Ensum Lorchæ est, magnæ quondam urbis tenue nunc vestigium, nisi verius Aureliano tribuim⁹. Atque eæ liquidò coloniæ, extant enim inscriptiones, Coloniae Hadrianæ Juvaviæ, Coloniae Aureliæ Antoninianæ Ovil. & Coloniae Aurelianae Laureacensis. Quibus alias alii, levitate animi vereor, nullo certo testimonio nixi, addidere. Juvaviam à juvando dictam, assentior, & omen agnosco. Secundæ etymon non vidi qui explicaret, sed aliæ alibi quoque urbes ab animalibus nomina traxere. In postrema, qui Laureacum aut Lauriacum, quemadmodum in Theodosii codice perscriptum reperimus, à laureatis litteris deducunt, quid nisi ludibrium grammaticorum pueris debent? Nemo neget, nesciri modestius pleraque in hoc genere. A Romanis præterea Castra Regina, Augusta aut Augustana, Quintana, Batava, quib⁹ Danubii ripa prætentæ. Regina Reginoburgo nomen fecere haud dubiè, nam Reginobirgæ Theodonis, nullus vetustior paullò scriptor meminit. Regen fluvius id loci manet, in castrorum nomen adoptatus, cujusmodi ad Quintana Quintanica etiam amnis fuit. Et ut Castra Regina aliquot passuum millium intervallo Reginoburgo aliquando abfuerint, loco pro re nata moveri, vocabulumq; potuerit trahere: exemplo in libello cui utriusq; Imperii notitia nomen fecit, Præfectus qui ex castris etiam istis Reginis, Vallatum migravit. Batava in notæ celebritatis urbem, prisce fere nominis retinentem, abiire. Augustanorum & Quintanorum obscurior memoria, sed nec ea ex omni parte exolevit. Introrsus, Oenipontes, Oetinga, supra memorati. Terioli in Alpibus, cujus præfidii appellatio, magnum paullatim terrarum tractum occupavit. Bojodurum, Artobriga, Abudiacum, Cambodunum, Inutrium, Parthanum, & plura ad eum modum, patriam originem præ se ferunt, Romanam prima fronte ejurant. Verum utriusque generis urbium nomina, qua ex doctorum hominum scriptis, qua lapidum monumentis, accuratè colligere, & suæ vetustati asserere, atque cum nostræ ætatis rationibus aptè componere, notha & spuria, ex scriptoribus item, & lapidibus perperam lectis intellectisq; inconsulta quorundam temeritate invecata, secernere & rejicere, alterius erit operæ, nunc nobis ab instituto cursu usq; eo non deflectendum. Vtraque postea provincia rursus bifariam secta, credo quod suspectæ Imperatoribus, in uno aliquo

aliquo Præsidente tam validæ ex propinquo vires: Rhætia primæ & secundæ, Noricum mediterranei & riparii cognomina accepit, Hadriani Augusti auctoritate, nisi meæ me conjecturæ fallunt. Primæ Rhætiae Curiam caput extitisse, secundæ Augustam Vindelicorum, ostensum alibi. In ripario Norico principem dignitatem Laureaco tribuimus, multis de causis, in mediterraneo, Eugippium sequuti, Tigurinæ aut Tiburniæ, quæ an Teurnia antiquorum, ambigimus. Quo verò tempore provinciæ in hunc modum bipertitæ, eodem potestas & imperium, quæ ad Præsides olim utraque pertinebant, pari cautione invicem disparata & separata sunt. Vt apud Præsides potestas maneret, hoc est, cognitio & curatio rerum provincialium, nam his vocabulis homines eruditi, potestatem definiunt, Imperium, quod procuratione rei militaris continebatur, alteri cuiusdam, Comitibus primo, deinde Ducis titulo, demandaretur. Et cum alarum cohortiumque præsidio provinciæ parum tutæ viderentur, primus M. Aurelius Antoninus, quo imperante Marcomanicum immane bellum exarsit, Legiones induxit, secundam in Noricum, tertiam in Rhætiam, ambas Italicas à se institutas. Hæ ad extrema Romanorum tempora iis locis persistere, sed immixtis barbararum gentium auxiliis, quæ in Notitia ordine annotata videre est. Christianæ pietatis splendorem, haud multò post Christi servatoris mortem illuxisse, fama obtinet, etsi aliæ aliorum sunt narrationes, ut in tanta vetustate, perturbata multorum casuum iniquitate annalium memoria, accidere necesse. Aut Petri principis Apostoli, aut Marci Evangelistæ, aut Hermagoræ missu (Hermagoras autem Aquilejæ Episcopus, Marci discipulus fuit) Laurentium quendam, cuius præternomen, reliqua obscura habentur & incerta, Laureacum venisse, primaque vera religionis fundamenta apud Noricos jecisse. Docuisse post hæc in provincia Lucium ex Britannicis Regibus, Arviragi nepote natum, qui Curiae in Alpibus occisus est. Laureaci successisse plures Episcopos, deperditis fere nominibus, per magna enim annorum spatia, solos Jerardum & Eutherium memorari. Caro Imperatore Numeriano & Carino Cæsaribus, Maximilianum præfuisse, qui cognoscente Ejulasio Præsidente, jugulum pro Christo in patria Celejæ præbuit. Quirinus inde excepit, etsi aliis contra visum, successisse Quirino Maximilianum, sed nos temporum rationem ex Imperatorum nominibus inivimus. Hunc magno consensu Philippo Imp. natum ferunt, cætera ita narrant, ut historiam duorum hominum, vitæ sanctitate mortisque constantia juxta illustrium, manifestò confundant, errore ex rerum nominumque similitudine videlicet orto, qua summi itidem interdum scriptores decepti offenderunt. Nam quo nostris venia paratior, &

Notitia
Imp.Rer. Augu.
1.6.Causæ,
magnitu-
do urbis,
quam rui-
næ ostendunt,
sedes
Episcopi,
Classis, Fa-
brica scu-
taria. No-
tit. Imp.
Eugip. c. 21
Sigon. de
provinc.
jure l. 2. c. 5

Dio lib. 55

Hund. me-
trop. catal.
episcop.
Laureac.
ms. & mix-
tim alii.Martyrol.
Rom. iv. Id.
Octobr.
Cuspin. in
Austria.Vtrumque
Quirinum
martyrem
martyrol.
Rom. ha-
bet.

Greg. orat.
in laudem
Cypriani.

Errat Mo-
lanus, qui
in notis ad
martyrol.
hæc ad
Quirinum
Siscianum
refert, Me-
tellus enim
monachus
in Quiri-
nalibus, &
acta trans-
lationis,
planè o-
stendunt
Romanum
ad Tege-
renses trās-
latum ef-
se.
Prud. peri-
steph.
Morigia
de rebus
Mediolan.

Martyrol.
Rom. iv.
Non. Maji.
& auctores,
quos citat
Baron.

ut exemplo universum genus absolvam, Gregorius Nazianzenus ad eum modum, Cyprianum Carthagini Episcopum, & Cyprianum ex mago Christianum Nicomediae à Justina virgine red- ditum, pro uno accepit. Quirini autem inter divos relati plures, tum ex martyrum ordine duo fuere, quorum prior Claudii Go- thici Imp. jussu, Romæ viii. K. Aprilis ferro interfectus, à Mario & Martha Persis in Pontiani cœmeterio sepultus, sacrae corporis reliquiae, post annos à perpeſſo supplicio propemodum quingen- tos, Bojorum Principum pietate ad Tegerenses deportatae, con- dito monasterio, insigni venerationis cultu hætenus habentur. Ante annos totidem & eo amplius, Metellus monachus, vitæ necisque historiam, & multa quæ deinde rerum miracula conse- quuta sunt, operosissimo carmine, in quo sibi, sæculi vitio, mole- stas difficilesq; parodiarum, & similiter cadentium versuum leges præscripsit, complexus est. Alter Diocletiano imperante, pro Christi fide in in Illyrico molari saxo alligatus, Prid. Non. Junias in flumen præcipitatus, egregia Prudentii, poetæ haud paullò melioris, oda celebratur, corpus, cum barbari provinciam postea vastarent, ne prophanis manibus violaretur, primùm Romam devectum, via Appia, loco quem catatumbas vetera martyrum acta appellant, inde Mediolanum, Angilberti Episcopi opera translatum, inque S. Vincentii Ecclesia conditum, præcipua ho- dieque religione colitur. Quantum undique inter duos discri- men, nimirum apparet, quos tamen miscuere vulgò, eoq; rei an- tiquitatis caligine jam antea perobscuræ, densiores multò tene- bras induxerunt. Nunc quoniam Laureaco alteruter transcri- bendus est, de posteriore non ambigam, quem Sabariae in proxi- ma Pannonia occisum, quemq; Episcopum fuisse, prisca monu- menta consentiunt, cujusmodi de priore nihil cuiquam unquam proditum. Vnum obstat in speciem, Siscianum illum, haudqua- quam Laureacensem Episcopum dicunt. At Siscia natum, alibi Episcopi munere functum esse, neque novum videri debet, neq; alienum ab hac loquutionis formula; deinde, si quæ de Laureacensis dioecesis olim magnitudine in litteras relata sunt, admitti- mus, Siscia Sabariaq; ad eam ambæ pertinuerint oportet: excu- sari tertio loco poterat, aut sedem mutasse, aut duas simul tenuisse, ut utrobique fuerit Episcopus, verum id præter ætatis consue- tudinem & disciplinam positum, fidem non mereatur.

His iisdem Imperatoribus in Christianorum sanguinem sæ- vientib⁹, cum Aquilinus riparii Norici Præses Laureaci acerrimas quæstiones exerceret, & ad quadraginta vinctos eo nomine in carcerem conjecisset, Florianus, quem Tribunum militum Cecie Norici oppido præfuisse ferunt, divinitus incensus cupiditate quicquid poenarum & cruciatuum pro pietate exhauriendi, ut erant

erant feracia hujusmodi exemplorum illa tunc tempora, in medium progressus, ultrò se ejus religionis cultorem profiteri institit, quam tanto irarum æstu persequerentur, palam quidem vociferans, Quem alium quæritis? Ecce ego Christianus sum, ite, nuntiate Præsidi, hîc me adesse. Ductus itaque, quod interrogatus in confessione persisteret, fustibus semel iterumque acceptus, & scapulas ferro confractus, Anasso fluvio submersus est. Post illa, quamquam alta à Constantino ecclesiæ pax & tranquillitas reddita, rerum Laureacensium per multos iterum annos memoria excidit, adeò plerumque plus claritudinis adversa, quam secundæ res conferunt. Juliani imperio Sabionæ, quæ inter Brixentas in Alpibus, citra Bauzanum sita, ad Boicam olim pertinuit, Cassianum Episcopum docuisse proditum est, quem Foro Cornelii postea puerorum stylis confossum, Prudentius versibus memoriæ commendavit.

Catal. episcop. Brixin
Baron. in
notat. ad
martyrol.
Id. Aug.
Prud. per
steph.

Ab Attilæ morte, cum in magna rerum conversione & perturbatione, barbarorum glisceret ferocitas & audacia, Romani contra ignavia & inertia torperent, omnia plena luctus & terroris essent, Severinus multorum monachorum pater, vir vitæ sanctimonia excellens, quam miranda opera, supra hominis conditionem ab eo edita, & multa priusquam evenirent præcognita atque prædicta, comprobarunt, ex iis regionibus, quæ ad orientem solem vergunt, profectus, Pannoniæ, Norico, Rhætiæ tamquam propitium & salutare aliquod sidus affulsit, sed præcipuè Norico, adeò ut Noricorum Apostoli nomen tulerit, quo elogio Romana Ecclesia illum adhuc prosequitur. Vitæ historia ab Eugippio graviter conscripta extat, ex qua multa, quæ ad Ecclesiarum tunc temporis in his oris constitutionem pernosendam pertineant, possint desumi. Episcopi munus, quamtumvis rogatus, constanter detrectavit, sibi verò sufficere dictitans, quod abdicata semel solitudine, cujus longè maximo desiderio teneretur, divino consilio in hominum lucem protractus, tot præsens infeliciū populorum ærumnas cogeretur intueri. Monachorum interim collegiis instituendis, moribusque informandis, & vulgò omnium ordinum hominibus, qua consilio qua auxilio sublevandis, instruendis, solandis, operam impendens. Laureaci Constantius agebat Episcopum, Tiburniæ an Tigurinæ Paulinus. Valentinus ex Abbate Rhætiarum Episcopus paullo ante mortem oppetierat, quem Batavis officio aliquamdiu functum, at Arianorum factione ejectum, reliquum vitæ in Alpibus coluisse, antiquorum monumentorum auctoritate testatum habeo. Cæteris per provinciam locis fere presbyteros præfectos apparet, qua quoque conditione Batava pulso Valentino fuisse crediderim, quamquam non nescius, presbyteros & Episcopos à plerisque in hac historia impe-

Severini
vita ab Eu-
gippio scri-
pta.

Sur. tomo
4.

imperitè confundi. Meminit Eugippius presbyteri id loci, qui Severinum vaticinantem, & quæ deinde eventura essent cominantem, scurrili irrisu cavillatus, mox irruentib⁹ barbaris, ad sacrum baptisterium, quo confugerat, trucidatus, levitatis poenas sanguine luerit. Quintanis Silvinius memoratur, post mortem semel obitam pluribus inspectantibus in vitam revocatus. Jopix sive Juvavix, Maximus, vir notæ sanctitatis, quem Severini vaticinio, & capeffendæ fugæ hortatibus segnius parentem, Heruli urbe noctu capta patibulo suspensum necaverint, sodalibus supra quinquaginta, ut est civium narratio, præcipitibus de rupe missis, locus memoriam retinet, & cadavera religiosè condita, in æde quæ prius S. Amandi, nunc S. Margaritæ nomine dicta, asservantur. Sed longior est Eugippii scriptio, quam quæ huc tota transferri debeat. Severinus, Odoacre rerum in Italia potente, mortuus est. Constantio Theodorus in Laureacensi sede suffectus, ad quem Symmachi Pontificis Maximi litteræ habentur, quarum exemplum infra scriptum proponimus.

Symmachus sanctæ Apostolicæ sedis Dei gratia Episcopus, Reverendissimo & sanctissimo fratri Theodoro, sanctæ Laureacensis Ecclesiæ Archiepiscopo. Diebus vitæ tuæ pallii usum, quem ad sacerdotalis officii decorem, & ad ostendendam unitatem, quam cum Beato Petro Apostolo universus grex dominicarum ovium, quæ ei commissæ sunt, habere non dubium est, ab Apostolica sede, sicut decuit, poposcisti. Quod, utpote ab eisdem Apostolis fundatæ Ecclesiæ, majorum more libenter indulgimus, ad ostendendum te magistrum & Archiepiscopum, tuamq; sanctam Laureacensem Ecclesiam provinciæ Pannoniarum sedem fore metropolitanam. Idcirco pallium, quod ex Apostolica charitate tibi destinavimus, quo uti debeas secundum morem Ecclesiæ tuæ, solerter admonemus, pariterque volumus ut intelligas, quia ipse vestitus, quo ad missarum solemnias ornaris, signum præstendit crucis, per quod scito te & fratribus debere compati, ac mundialibus illecebris in affectu crucifigi. Vnde rogo, ut cum deforis hujusmodi insigni indueris, intus in animo considera, quod hoc sit magis oneris quam honoris, atque cor tuum, Deo regente, ab appetitu istius sæculi sic tempera, ut & commissam exequi gubernationem sic studeas, ut adeptæ dignitati, cujus sublimaris officio, & probitate morum & vivacitate sollicitudinis, ac custodia integerrimæ fidei congruas. Quatenus tu ipse à remuneratore omnium bonorum Deo, & benedictionis gratiam, vitamque æternam consequi mereraris.

Hinc Laureacensis sedis, ab Apostolorum ætate, antiquitas asseritur. Et cum Symmachus Theodorum pallio secundum Ecclesiæ suæ morem uti comonefaciat, ostendit, contra quam quibus-

busdam visum, Laureacenses ejus decoris ornamento, quod mysticis significationibus undiquaque venerabile, maxima semper exultatione habitum, non tunc primum fuisse affectos. Speciem atque figuram Symmachus nimirum explicat, materiam, quæ lana & lino constat; Isidorus Pelusiota, gravis imprimis & prudens auctor, pellem referre ovis, quam Dominus oberrantem quæsierit, inventamq; humeris sustulerit, quo Episcopi eo honore insigniti admoneantur, se boni & magni pastoris imitatores esse debere, qui gregis infirmitatem sibi ultrò sublevandam & ferendam proposuit. Incidit Theodorus in Theodonis aut Theodonum tempora, anno post Christum natum quingentesimo vigesimo quarto fato functus. Qui à Bojis necatum tradidere, quam inanibus conjecturis indulserint, inde æstimes, quod Vigilium Tridentinum adjicere non sunt verecundati, quem una cum Remedio aut Rhomedio, quo Vigilius amico usus est, annis totis centum priusquam Theodo de trajiciendo Danubio cogitaret, vixisse comperio. De provincia, & ejus incolis, atque institutis, anteaquam Boji immigrarunt, ad necessitudinem rei satis dictum.

Belisarius igitur & Narses, ut eo tandem redeuntes, narrationem dudum intermissam repetamus, rem adversus Gothos gesserunt, sic ut belli confecti gloria penes Narsen manserit. Insigne decus Gothos Italiæ dominatu dejectos, plerique nostrorum in Theodibaldum Theodovaldæmve Bojum (perpetua est hoc genus nominum inconstantia) leviter transtulere. Vnus cæteris audacior, cujus nomini parcimus, quin peccata subinde pæne coacti proponamus, facere non possumus, Theodovaldam Theodone Magno natum, scripsit, haudquaquam adversus Gothos, sed verò in Romanos Narsis hortatu concitatum, occupatis multis cis Padum urbibus, Italiæ Regem appellatum esse, addito etiam alicubi, quod nulla vel temeritatis confessione excusari queat, visas à se litteras bene multas, quibus Theodovalda nomen cum ea honoris adjectione præscripserit. Vanitatem hominis! Sed quam idoneus auctor Agathias, illorum temporum æqualis, opportunè refellat. Cæso enim Teja, postremo ex Italicis Gothorum Regibus, anno, quod annalium fide constat, post Christum natum quingentesimo quinquagesimo secundo, cum gentis reliquiæ, Francorum Alemanorumque fiducia, arma reprehenderent, Agathias aliquem Vacarum fuisse narrat, Burnum genere, virum gravem & bellicosum, inter Gothica auxilia ut apparet merentem, cujus tum mortui filius THEODIBALDVS, cum popularibus ad Romanos flexerit, & Ariminum istoc consilio venerit, concessisse eo Narsen quoque, quo novum fœderatum coram exciperet, & auxiliarem manum liberali donativo

Isid. lib. 1.
ep. 136.

Vigilius æqualis S. Ambrosii fuit, scripsit enim ad eum Ambros. epist. 24. l. 3. Vsuarius in martyrol. Stilicone Cos. occisum narrat. Rhomedium à Thaurō Vigiliæ amicū nominat Pyrrhus Pinc. de vitis episc. Trid. Arenpek. alii.

Agath. lib. 1.

ANN. POST
CHR. NAT.
DLII.

THEODI-
BALDVS.

Interpretes
Christoph.
Persona &
Bonav. 1. 93
Vulcanius.

Waker
Diet.

tivo ad reliqua belli confirmaret. Atque ejus unum istud, antiquum, certum, explicatum testimonium extat. In quo, ne quid callidè dissimulem, Græci nonnulli codices Varnos habent, quo nos loco Burnos, utrumque interpretem sequuti legere maluimus. Est enim Varnorum, sive Varinorum longè diversa natio, cum Burni vernaculum Bojorum nomen proximè referant, & verò Theodibaldum Boico sanguini domestica memoria per manus olim propagata, sine controversia asserat, vetustior quam ut ex istis libris manasse suspicemur, quo tempore neque ii latine legebantur, neque Græci, à nostris certè hominibus, intelligebantur. Itaque in patris etiam appellatione differunt, quem Vacarum Agathias, nostri Theodonem dixere, quo minus dubitabile, eis de Græco scriptore nihil unquam suboluisse. Discrimen in eam sententiam accipio, Theodoni sanè nomen fuisse, Vacarum militari cognomento, aut quæ Germanici sermonis ratio, prænominè dictum esse, id enim verbum ad alacritatem pertinet. Qua Theodibaldus popularesque Boji, virtutis estimatione fuerint, Narses ostendit, cum eorum amicitiam maximo bello adversus numerosissimas ferocissimasque nationes, profusa liberalitate, & omni officiorum genere ambivit. Et sufficere tantæ gloriæ cumulus, animis quantumvis excelsis poterat, Romanum, Boicis demum subnixum auxiliis, debellasse, certam Gothis servitutis confessionem expressisse, Francos Alemanosque aut occidione cecidisse, aut Italia ejecisse; nam hæc consequuta sunt, si gloriam cum modo quidam habere scirent, quod cum minus fit, immoderata ejus aviditate, illa, quæ jam parta erat, corrumpitur. Sed feras priores utcunque, mediocris levitatis homines, laudem cujus pars Theodibaldo debebatur, universam tribuunt. Alteri quid facias? sive causam, sive rem cum Agathia conferas, nihil omnium congruit: documento, quid de Theodibaldi fratribus, provinciæ inter eos divisione, Saxonibus & Avaribus expeditionibus, atque aliis, quæ satietatem veriti, excutere superfedimus, hîc alibi, scriptori prænimis confidenti sit fidei. Me sententiæ, quam in effusam ejus conjectandi an ariolandi licentiam, supra tulisse memini, nunquam poenitebit. Ægrè interim est, quædam inter hæc, neutiquam etiam vana reor, tot undique nugis obsepta, cum neque certis præterea testibus constare, nec ullo sat plano indicio possint dignosci, invito prætereunda elabi, veriæstimatione, quæ prima in hoc scribendi genere.

Vacarus an Theodo, quo consilio in Italiam venerit, ipsum se aperit, Gothis nimirum dominæ genti opitulatum venit, & mirum quam quæ de Theoderico & Bojis disputavimus, omnia consentiunt. Filius jurisjurandi religione Regum interitu solutus, Tejæ enim nemo suffectus est, cursum prudenter mutare, quam

quam uno cum Gothis naufragio involvi maluit, aliorum in eadem causa averfatus perfidiam, qui pacis conditiones à Narſe ſemel acceptas, ſub primam Francicorum auxiliorum occaſionem, iterum exuere non dubitarunt. Aberratum eſt autem ab añalium noſtrorum ſcriptoribus, in temporis etiam ratione non-nihil, qui Gothos à Theodibaldo, anno quarto aut quintodecimo poſt Tejæ obitum, Italia exactos litteris mandaverint, cum tertius à Tejæ morte, annus poſt Chriſtum natum quingentefimus quinquageſimus quintus, Gothici belli fuerit ultimus.

ANN. POST
CHR. NAT.
DLV.

Decimus exin, maxímorum virorum Juſtiniani Imp. Belíſarii patricii, & Clotarii Francorum Regis morte funeſtus, Vtonem ſive Vtilonem Theodonis filium Bojis abſtulit, vigefimo ſeptimo poſtquam regnare cœperat. Nominis monumentum Oetinga, quod Vtinum dicunt, fertur; parum mea ſententia conſideratè, ſiquidem eam appellationem tuliffe, cum Theodo pater Danubium tranſmiſit, ex hiftoria verum eſt.

ANN. POST
CHR. N.
DLXV.

Clarus per ea tempora Fortunatus Epíſcopus, cujus multa ingenii monumenta, carminum in primis libri celebrantur, cum voti damnatus, ex Italia in Galliam ad S. Martini tumulum religionis ergo proficiſceretur, iter per Noricum & Boicam tenuit. Rei memoria tum apud ipſum extat, editis fluviorum quæ trajecit nominibus, tum apud Paulum. Et quod ſupra ſignificavimus, Bojos cis Danubium, neque tunc Francis, neque iis qui Italia potiebantur paruiſſe, Fortunatus quoque ſubobſcurè innuit, quo loco ſub finem eorum verſuum, quos de S. Martino ſcripſit, libellum in patriam remiſſurus alloquens, per menſi itineris manſiones retrorſus designat, poſito quippe Auguſtæ ad Lycum nomine, ita pergendum monet, ſi Bojus non obſtiterit. Qua cautione nihilo magis opus erat in Boica, quam in cæteris Galliæ & Italiæ omnibus provinciis, niſi Boji ſuo ſigillatim jure & arbitratu vixiſſent.

Fort. ep. ad
Gregor. Pa-
dum, Athe-
ſim, Brin-
tam, Pla-
tem, Lique-
tiam, Teli-
amentumq;
tranans,
per Alpem
Juliam pen-
dulus mon-
tanis anfra-
ctibus, Dra-
cum Nori-
co, Oenum
Breonis, Li-
cam Bajna-
ria, Danu-
bium Ala-
mannia,
Rhenum
Germania
transiens
&c.

ANN. POST
CHR. NAT.
DLXVIII.

Anno quingentefimo ſexageſimo octavo, Langobardi reli-
cta Pannonia, quam vi & armis habuerant per annos duos & qua-
draginta, Italiam Alboino duce ingreſſi, Romanos pepulere, &
regnum longè florentiſſimum in Ciſalpina Gallia conſtituerunt.
Inter auxilia, præter complura gentium nomina, Suevi nume-
rantur & Norici, Boji nimirum, quibus quod Alboinus parto
regno vicos habitandos contribuit, ii appellationes traxere, quæ
Pauli adhuc ætate, cum effluxiſſent anni circiter ducenti, per-
durabant, neque nunc veſtigia exoluiſſe, in Aquilejenſium an-
nalibus reperio. Itaque haud de nihilo eſt, quod à Paulo etiam
proditum, Bojos patriis carminibus præter bellicas Alboini lau-
des, liberalitatem celebrare ſolitos. Et ab hoc principio, mutuis
fere deinceps officiis inter utramque gentem certatum, ſi quæ

Paul. Diac.
l. 2. c. 13.
Fort. verſus
ex vita S.
Mart. ſupra
citatus eſt.
pag. 83.
Paul. Diac.
l. 2. c. 7.
Paul. l. 2. c.
26.

Joan. Can-
didus rer.
Aquil. l. 1.
Paul. l. 1. c.
ult.

I

ut in-

Magni
presbyt.
chron. ms.
& Joan.
Steindel.
qui tamen
hæc omnia
ad an. 572.
refert.

ut inter vicinos offensiones, nec eæ atroces fuere, neque diuturnæ. Pannoniæ possessio Hunnis cessit, lege dicta, quicumque Langobardos casus pedem referre cogeret, ut omnia bellorum dubia & incerta sunt, eo unde digrediebantur iterum receptus esset, Hunni moniti regionem statim traderent. Verum id quidem usu nunquam venit. Hunni sive Avars, nam duo sunt unius gentis vocabula, Anasso deinde tenus coluere, & quod fluminis tantum alveus distineret, occasionem sequuti, Boicam multis sæculis, qua iusto bello, qua perpetuis excursionibus & latrocinis, per omnia barbaræ & immanis crudelitatis exempla infestam habuere, sed vice crebrò relata, cum nullo accolarum manus sæpius confertæ, nec plura invicem damna aut data aut accepta sunt. Prima hostilem impetum situ proxima Laureacum excepit, & urbes circa, fines ex improviso invasi, multi mortales necati, multi cum pecore atque alia præda capti, agri vastati, ædificia incensa, nulla denique res incolumis relicta, cui ferro aut igni noceri potuit. Auctores sunt, Episcopum tanta calamitate admonitum, sedem ad Batava transfuisse: quod sive tum statim, sive aliquot post annis contigit, uti magis credo, Hunnorum vicinia Laureacensem Ecclesiam disturbatam esse, dubitationem non habet.

Arenpek.
etiam Garibaldum
Boicam occupasse scribit, non tamen quendam adjecto.
Greg. l. 4.
c. 9.

Paul. l. c.
21.
Thom.
Porcachi
lib. 3. de
fam. Malaspina.

Theodopertum Theodone tertio prognatum post hac, & Thessalonum Theodibaldi filium genti pariter imperasse, Theodoperto, Garibaldum aut Gariovaldum ortum esse, illis annalibus proditum video, quorum mihi fides perpetuo suspecta est, eo placitum rem hæcenus in medio destituere. Nam dubia reliquorum isto loco, unius GARIBALDI illustre nomen, publicis auctorum monumentis posteritatis memoriæ asseritur, ignorato tamen genere. Ego propior existimanti sum, superiores eum principes nullo propinquioris cognationis vinculo attigisse. Itaq; domestici scriptores, eo ferme modo, quo de homine novo & ignoto, qui in alienam possessionem per vim & injuriam involaverit, sermo solet institui, Garibaldum quendam, hac enim appositione usi, Boicam occupasse narrant, parum omnino aptè, si pater, avus, maiores reliqui, eodem loco. Animus inclinat, Garivaldum Ducem credere, cui Clotarium Francorum Regem, annum circiter quingentesimum quinquagesimum quartum, uxore Vuldotrada cessisse, Gregorius Turonensis memorat, cum Episcopi eâ Regi interdixissent, quod fratris prius nepoti nuptiæ, cum defuncti mariti magno patruo conjugii jus per sacras leges habere negarent. Paulus Valderadam, Vachone Langobardorum Rege editam, maritum Garipaldum nominat. Nam quod nuperus quidam, Garibaldo Bojo Alsuindam Martiam uxorem tribuit, Ilduino Martio Mediolani Duce, & Anicia Silvia Proba Tertul-

GARIBAL-
DVS.

ANN. POST
CHR. NAT.
DLXXVII.

Tertulli Consul filia ortam, neque auctor placet, & ut maxime placeat, diversa matrimonia esse potuere. Verum instituti memores, conjecturam non urgemus, posuisse satis sit. Garibaldus ergo, quicumque & undecumque fuerit, sive excitatus Rege focero, sive virium fiducia, sive qua alia causa impulsus, quod inter omnes convenit, assumptis principalis fortunæ insignibus, Bojorum se Regem dixit. De anno non una sententia; Arenpekium sequuti, ad eum qui post Christum natum quingentesimus septuagesimus septimus numeratur, referimus; neque ut ea ratio multum aberret fieri potest. Liberis auctus, quibus Vuldotradam matrem fuisse, temporis rationi congruat, regnum affinitatibus firmare aggreditur. Sequenti anno, quod Langobardi, occiso paullò ante Clephone Rege, imperium Italicum in triginta Duces tribuissent, proximum ex iis Evinum, qui Tridento præfectus, Boicam ditione contingebat, generum legit.

ANN. POST
CHR. N.
DLXXVIII.

Francis inter ea Reges fratres quatuor per tetrarchias dominabantur. Sigeberto natu minimo Mediomatrices, quod Atrasiæ regnum dicunt, sorte obvenerant. Is cum Fredegundis scelerè, à sicariis confossus occubisset, Childebertum filium successorem habuit. Anno Childeberti secundo, Rupertus, homo summam generis nobilitatem, quam ad Reges referebat, virtute & sanctitate supergrediens, Vangionum egit Episcopum. Omnibus ejus muneris partibus ita functus, ut magni plerique nominis viri, ex longinquis regionibus, famæ celebritatem sequuti venerint, sive de præcipuis Catholicæ religionis capitibus magno cum fructu disputantem audituri, sive rebus dubiis & afflictis, consilium solamenq; relaturi. Ea re cum Catholici insignes progressus facerent, ardebat invidia Arianorum factio, sectatorum frequentia, & Beringerii Regii apud Vangiones Comitis indulgentia, tum præpotens: hæc multa molita, perfecit, ut vir planè divinus, indignis modis habitus, virgisq; per summam contumeliam cæsus, urbe pelleretur. Multis post annis Bojos, quod sequenti libro narraturi sumus, Christianam pietatem docuit, sacroque lavacro tinxit. Constat ex vitæ historia, sub Childeberto Vangionum urbi præfuisse; sed cum Reges duo eodem Childeberti nomine extiterint, quorum prior Clodoveo Magno natus, superioribus annis Francis imperavit, fuere qui, ut omnem historiam perverterent, Rupertum eo retulere; absurdè, cum Vangiones ad Mediomatricum regnum pertinuerint, Childebertus major regiam habuerit Parisiis.

Paul. 1. 3. c.
10. hæc ad
tempora
mortis Si-
geberti Re-
gis refert,
quæ inci-
dit in an-
hunc 578.

Vita extat
ap. Sur.

ANN. POST
CHR. NAT.
DLXXXV.
DLXXXVI.

Langobardorum regnum, abdicato Ducum concilio, anno quingentesimo octogesimo aut quinto aut sexto, ad Flaviū Autharim, Clephonis filium rediit: quem Garibaldo asciscendi hujus-

Herman.
& Sigeb.
ann. 586.
preferunt.
Ratio tem-
por. sic ha-
bet. Lango-
bardi Itali-
am duce
Alboino
ingressi an.
568. Albo-
inus regna-
vit, si ab in-
gressu cum
Greg. l. 4. c.
35. nume-
res, an. VII.
si à regno
constituto
cum Paulo
l. 2. c. 28. &
Aim. l. 3. c.
17. an. III.
cum dimi-
dio. obiit
ann. 574.
Clepho re-
gnavit ses-
quiannum,
ob. 575. ut
Herman.
prodidit,
576. ut Si-
gebertus.
Hinc x. an-
norum in-
terregnum
sub Ducum
concilio,
quod an. si-
ve 585. si-
ve 586.
Authari
Rege crea-
to desiit.
Paul. l. 3. c.
16. & seq.
Quidam
anonymū,
alii Fre-
degarium,
alii Tho-
romachum
volunt. c.
34.
Paul. l. 3. c.
31.

modi obvenit occasio. Childebertus Chlodofindam sororem, Authari prius pactam, commutata derepente voluntate, Richaredo Gothorum in Hispania Regi, anno quingentesimo octogesimo nono, nuptum tradidit, levitatis excusatione in religionem versa, qui Gothos pietate Catholica recens imbutos, Langobardis ab hac alienis, præferret. Langobardum, post tantam illatam contumeliam, quod Reges solent, omni conatu sumptis evertendum: accedebant Mauriti Imperatoris perpetuæ adhortationes, qui de vindicanda Italiæ possessione seriò cogitans, magnum putabat, Francum in Autharim impellere. Autharis externa auxilia adversus tantum hostem circumspicienda intelligens, alteram Garibaldi filiam, THEODELINDAM nomine, per legatos petit. Legati benignè accepti auditique, quod in rem communem videbatur, non difficulter conficiunt. Apud eum qui Gregorii narrationem produxit, lego, Theodelindam Childeberto antea desponsam, matris Brunechildæ consiliis itidem conjugio fuisse frustratum. Ut par extiterit Childeberti utrimque fidei neglectus, & similes propemodum duorum regum adversus se odii causas conciverit. Autharis visendæ sponsæ desiderio, juvenile capit consilium, per legationis simulationem in Boicam profiscitur, paucis expeditis ex popularium numero assumptis comitibus, fido in primis amico, qui se legationis principem gereret. Hic cum salutato Garibaldo, verba fecisset, accedens Autharis propius, omnibus quippe de facie ignotus, se verò ab Authari missum esse ait, spectatum futuram dominam, quo comperta de forma referret. Annuit Garibaldus, & filia in conspectu fuit. Ille tacitus aliquamdiu contemplatus, subintulit, parem videri Regiæ fortunæ fastigio, nunc se nisi aliud patri videatur, unum præterea cupere, quod in posterum, pro more gentis, frequens futurum sit, vini poculum ex illius manu capere. Neque se Garibaldus difficilem præbuit, Theodelindam principi primum legato, deinde Authari miscere iussit. Autharis, postquam bibit, pateram redhibens, puellæ manum digito dissimulanter attingit, mox tamquam aliud agens, dextera universam faciem à summo permulsit. Erubuit ea re virgo, & nutrici de hospite quæstæ est; anus ætate callidior, alumnam monet, factum silentio premeret, Autharim illum haud dubiè sponsum esse, nullius alterius eo processuram fuisse audaciam, bene habere, quod dignus profectò qui unus regno & regia virgine potiretur; erat enim celsus corpore, coma nitens, ætatis flore juxta & forma conspicuus. Accepto com meatu legati domum redeunt, ubi ad utriusque regni fines ventum, cum Boji honoris ergo deductores additi, ab initum pararent, Autharis in equum erectus securiculam quam manu gestabat, quanto potuit connisu proximæ arbori inflictam fixam

DLXXXIX.

ANN. POST

CHR. NAT.

DXC.

GVNDOAL-
DVS.GRIMOAL-
DVS.

THASSILO.

fixam reliquit, adjiciens insuper, Sic ferire solet Autharis, quæ
 eum primum vox Boicis prodidit. Langobardicam affinitatem
 maximi Francorum motus, & Boici imperii conversio sequuta;
 Childebertus Garibaldum proximo anno bello aggressus est. Et
 promptum erat prætexere, pelli regno incubatorem, veros vete-
 resq; ex Agilolfinga familia dominos reduci. Theodelinda hujus
 calamitatis pericula declinata, ad maritum in Italiam, una cum
 fratre GVNDOALDO proficiscitur. Autharis maxima frequentia
 obviam properans, nuptias in campis Veronensibus, quibus Sar-
 dis nomen, apparatissima pompa, insigni omnium ordinum læ-
 titia, Idibus Majis celebravit. Oborta inter earum solemnia
 valida ventorum & tonitruorum tempestate, cum fulmen regii
 tabernaculi tignum disjecisset, ariolus ex Agilulfi Taurinorum
 Ducis familia, vetitas artes doctus, dominum clam monuit, id
 lætum illi ostentum, portendere mulierem, quæ nunc Regi nu-
 beret, brevi in ipsius matrimonio futuram. Agilulfus invidiam
 veritus hominem graviter increpans, mortem minatur, si ea de
 re verbum præterea faciat. Vaticinator nihil territus, ego qui-
 dem occidi inquit possum, fata mutari non possunt. Prædictio-
 nis fides eventu comprobata, ex admiratione memoriam meruit.
 In Gregorii appendice, GRIMOALDVS & Gundoadus Theode-
 lindæ fratres nominantur, domestici scriptores Gundoadi me-
 minere, quem pater regno collegam asciverit, Grimoaldi no-
 men non habent. Belli hunc fuisse exitum, in mira annalium nu-
 ditate, res loquitur, ut Childebertus Garibaldo pulso, regnum
 THASSILONI afferuerit. Thassilo Theodibaldo natus esse, eo
 quem Narfi in Italia militasse diximus, creditur.

Bojis principum ambitio atque contentio magno consti-
 tit: insinuavit se Francus haud multò secus, quàm Stefichori ad
 Himerenses de equite sermo habet, jus & æquum tuitur⁹, per be-
 neficii speciem, quæ maximè regia ad fallendum via est, rerum in-
 terim suarum, & imperii proferendi primam rationem ducens.
 Et pactione inita, provincia posthac proprios Duces ex Agilol-
 finga familia tenuit equidem, quin Thassiloni Regii nominis de-
 cus mansisse aliquantisper, ut sunt mollia rerum initia, ex Paulo
 comperimus, sed iidem Francicis Regibus vixere obnoxii, acce-
 ptisque ab his legibus, populum beneficiario fere jure moderati
 sunt. Cum superioribus temporibus Francici imperii ditio, quan-
 tum omnibus disquisitis vestigiis licuit adhuc pernoscere, Da-
 nubium Lycumque nunquam transcenderit. Garibaldum
 Christiana sacra coluisse, nostri retulere, & fidem Theodelindæ
 filia præclara pietas comprobat, neque opinari displicet, ma-
 gnâ fuisse novitatis invidiam, ab alienatis ea re, adversarii com-
 modo, procerum populariumque animis, prisca Deorum super-

Paul. ob-
 scure, cum
 propter
 Francorum
 adventum
 perturbatio
 Garibaldo
 Regi adve-
 nisset. Di-
 sertè anna-
 les dome-
 stici.
 Ann. five
 590 five 591
 variant e-
 nim Sigeb.
 & Herman.

App. c. 34.

Paul. Diac.
 l. 4. c. 7. Si-
 geb. & Her-
 man. ali-
 quot annis
 serius hæc
 contigisse
 insinuare
 videntur,
 initia e-
 nim Thas-
 silonis cum
 expeditione
 Slavica
 perperam
 conjun-
 gunt.

stitutioni vulgo adhuc obstrictis. Nam ne nunc quidem factum gratia sequitur, primæ Christianitatis gloria in Theodonem, qui secundo deinde loco regnavit, translata. Sive ejus, quod intra Garibaldi domum stetit, gentem nulla ex parte attigit, ratio non est habita, sive alienum ab Agilolfingorum familia, posterius principis honore non dignati sunt. Quæ victo & ejecto fortuna, incertum: sunt qui regno iterum potitum asseverant, postquam in Italia aliquamdiu exulaverit; falsò: nominis enim similitudine errant. Quod ejus nulla porro testatæ fidei extet memoria, rebus perditis diutius non superfuisse crediderim. Gundoaldus filius, affinitatis suffragatione Astensem apud Ligures Ducatum nactus, ex nobili foemina liberos in spem alterius regni sustulit, & Langobardis Boica stirps per multas Regum successiones dominata est. Sed hæc quidem posterius.

Paul. l. 3.
c. 32.

Franci Boico bello defuncti, Langobardicum animo dudum conceptum aggressi, regione latè populata, pleraque in Alpibus oppida, facta deditioe nihil jam hostile timentia, contra interpositam fidem excidere, mortalibus omnibus in servitutem abductis; nisi qui Agnello Tridentino, & Ingenuino Sabionense Episcopis deprecatoribus, sexcentis in virorum capita solidis redempti sunt. Cæterum Italici coeli impatientia per æstivos menses morbis tentati, multis suorum amissis, cum Langobardi munitionum moenibus conclusi pugnae copiam non facerent, neque sine pugna victoriae spes esset, nulla memorabili re gesta, domum redierunt. Autharis sexto anno à regno adito, nonis Septembris, florente ætate, immatura morte, incertum cujus fraude, veneno extinguitur.

Paul. l. 3.
c. 36.
Herman.

Sigeb. l. 1.
Quod ex epist. 17. l. 1.
Gregorii Magni cōtra afferri potest, vim haberet, nisi constaret pleraque epistolae trajectas esse, & mense Decembri, ut relata, non scriptam, verba quæ sequuntur ostendunt, In hac quæ nuper expleta est pastoralis solennitate.

Boccac.
Decamer.
son. fab. 12

Theodelinda interim præcellens adeo prudentiæ & moderationis specimen ediderat, ut re ad interregnum delapsa, imperium novo exemplo, & foeminae, & peregrinae, omnium voluntate fuerit demandatum, facta simul optandi potestate, maritum quem vellet, quemq; tanto fastigio parem crederet, ex universo Langobardorum numero. Illa exquisitis primorum sententiis, Agilulfum Taurinorum Ducem, Authari cognatione propinquum, bello fortem, & omnibus corporis animique virtutibus eo loco dignum, sibi conjugem, genti Regem legit. Vocato craterem vini modicè libatum propinavit, quem ille accipiens, cum honore lætus, se ad dextræ osculum venerabundus dmitteret, Regina verecundè subridens, Tu verò ori non manui, osculum admove Agilulfe, inquit, & levatum complexa exosculataque, consilium de Regno & nuptiis aperuit, quarum dies initio mensis Novembris omnium approbatione constituta, Agilulfus sequenti anno, mense Majo, publico gentis consensu, Mediolani Rex appellatus est. At foedam illustri conjugio notam Joannes Boccacius in amatoriis narrationibus

ANN. POST
CHR. NAT.
DXCII.

ANN. POST
CHR. NAT.
DXCIII.

ivit

ivit inustum, ut ut flagitii dedecore erroris excusatione in speciem obducto. Verum qui universo operi fabularum nomen præscripsit, quam sibi in singulis ejus partibus credi non cuperet, nimirum ipse ostendit, neque nos fidem, quam petenti negaremus, respuenti adhibebimus. Maximum unum omnium sine controversia beneficium, Theodelinda apud Langobardos, atque universam Italiam collocavit, cujus gratiam nulla annorum unquam diuturnitas oblitteratura est. Cum Langobardi eoque, Paul. l. 4. c. 6. aut inani Deorum superstitione occupati, aut nomine tenus Christiani, perversis Arianorum opinionibus implicati, neque salutem ipsi suam curarent, & ecclesiarum bona publicam prædam rati, res sacras promiscuè ubique popularentur, illa divinitus incensa, maritum magno animo aggressa, monendo, suadendo, orando pervicit, ut Catholicam pietatem pectore admitteret. Quod consilium quam multa & magna bona, publicè privatimque statim consequuta sunt. Rex ecclesiis quâ posset satisfactorius, plerasque possessiones ultrò largitus, Episcoporum estimationem, quæ contempta atque abjecta jacebat, ad aliquem dignitatis splendorem erexit; populares exemplo incitati, pristinam impietatem vulgò ejurare, ad ecclesiæ matris gremium, poenitentia ducti, convolare, adversus res ministeriaque divina pariter affici. In qua causâ graviter & prudenter, à consideratissimo scriptore, viro in tantum laudando, in quantum virtus & doctrina possunt intelligi, Cæsare Baronio, Romanæ ecclesiæ Card. Baron. an. 591 Cardinali, observatum animadverto, sic solere Deum, eligere infirma mundi, ut confundat fortia, tres fortissimas nationes, odio in nomen, sive Christianum, sive certè Catholicum, insignes, Francos, Gothos, Langobardos, à totidem regiis foeminis, Chrotilde, Ingunde, & Theodelinda, Burgunda & Franca illis, hac Boja, eodem propemodum modo, persuasis maritis Regibus ad veræ religionis cultum esse retractos.

Gregorius Pontifex, virtutis & pietatis magnitudine cognomen nactus, libros de Italicorum patrum vita & miraculis, dialogorum forma conscriptos, eodem anno ad Theodelindam misit, Paul. l. 4. c. 5. sic æstimans, quæ fide & morum sanctimonia præstaret, ejus animo futurum id munus longè acceptissimum. Sed extitere, qui religiosissimæ foeminæ, per pietatis quoque speciem obrepentes, voluntatem à Gregorio & Catholica simul ecclesia tantum non abalienarent. Agitabatur à Justiniani usque temporibus, nobilis inter Episcopos controversia, magnis utrimque animis, de tribus quibusdam capitibus à quinta synodo Constantinopoli reprobatis, quæ Gregorius & superiores aliquot Pontifices palam item damnaverant: Id adversarii contra Chalcedonensis concilii decreta fieri, quamquam falso criminati, Reginam induxe-
runt,

runt ut Constantium Mediolanensem Episcopum, trium capitum damnationi assentientem, eo nomine averfaretur. Gregorius exemplum veritus, legatos misit qui officii admonerent, & in hæc ad eam, atque Constantium, verba scripsit. Ad Constantium quidem,

Greg. lib.
3. ep. 2.

Quod autem dicitur filiam nostram Theodelindam Reginam, se se à communione tua hoc audito nuntio suspendisse: constat per omnia, quia etsi pravorum hominum verbis ad paullulum seducta est, venientibus tamen Hippolyto Notario & Johanne Abbate, erit modis omnibus vestræ fraternitatis communionem quæsitura. Cui etiam meas epistolas direxi, quas fraternitas vestra sine dilatione trasmittat. Ad Theodelindam verò,

Greg. l. 3.
ep. 4.

Quorundam ad nos relatione pervenit, ab aliquibus Episcopis gloriam vestram usque ad hoc scandalum contra sanctam Ecclesiam fuisse perductam, ut se se à Catholicæ unanimitatis communione suspenderet. Quod quantum vos purè diligimus, tantum de vobis fortius dolemus, quia vos imperitis stultisque hominibus creditis, qui non solum ea quæ loquuntur nesciunt, sed vix ea percipere, quæ audierint, possunt. Dicunt enim piæ memoriæ Justiniani temporibus aliqua contra Chalcedonensem synodum fuisse constituta, qui dum neque legunt neque legentibus credunt, in ipso errore manent, quem sibi de nobis ipsi finxerunt. Nos enim teste conscientia fatemur, de fide ejusdem sancti Chalcedonensis concilii nihil motum, nihil esse violatum, sed quidquid prædicti Justiniani temporibus actum est, ita actum est, ut fides Chalcedonensis concilii in nullo vexaretur. Si quis autem contra ejusdem synodi fidem aliquid loqui præsumit vel sapere, nos ejus sensum sub anathematis interpositione detestamur. Cum ergo integritatem nostram ex conscientia vestræ attestatione cognoscitis, superest ut vos nunquam à Catholicæ ecclesiæ communione separetis; ne tot vestræ lachrymæ, tantaque bona opera pereant, si à fide vera inveniantur aliena. Decet ergo gloriam vestram, ad reverendissimum fratrem & coepiscopum meum Constantium, cujus & fides & vita bene olim mihi approbata est, sub omni celeritate transmittere, eique directis vestris epistolis indicare, ordinationem ejus, quam benignè suscepistis, & quia ab ejus ecclesiæ communione in nullo separamini. Quamvis in hac re me vobis superfluè dicere arbitror, quia etsi quid in vestro animo dubietatis fuit, veniente filio meo Johanne Abbate atque Hippolyto Notario, ex corde vestro arbitror fuisse sublatum.

Verum altissimè in Theodelindæ pectus descenderat, obrogari abolitione trium capitum, Chalcedonensi concilio, quod pro præclara animi pietate, piaculare facinus arbitrata, quintæ synodi men-

ANN. POST
CHR. NAT.
DXCIV.

di mentionem vix æquis auribus admittebat, uti ex epistola, quam Gregorius sequenti anno ad Constantium dedit, intelligimus; delectat enim sanctissimi Pontificis complura verba illustrandæ historiæ identidem inferere.

Quod autem scripsistis, quia epistolam meam Regina Theodelindæ transmittere minimè voluistis, pro eo quod in ea quinta synodus nominabatur, si eam exinde scandalizari posse credidistis, rectè factum est, ut minimè transmitteretis. Vnde nunc ita facimus, sicut vobis placuit, ut quatuor synodos solummodo laudaremus. De illa tamen synodo quæ in Constantinopoli postmodum facta est, quæ à multis quinta nominatur, scire vos volo, quia nihil contra quatuor sanctissimas synodos constituerit vel fenserit, quippe quia in ea de personis tantummodo, non autem de fide aliquid gestum est, & de his personis, de quibus in Chalcedonenſi concilio nihil continetur, sed post expressos canones facta contentio, & extrema actio de personis ventilata est. Nos tamen, sicut voluistis, ita fecimus, ut ejusdem synodi nullam memoriam faceremus. Sed & de Episcopis quæ scripsistis, prædictæ filiæ nostræ Regina scripsimus.

Greg. l. 3.
ep. 37.

ANN. POST
CHR. NAT.
DXCV.

Anno quingentesimo nonagesimo quinto Thassilo Slavos, graves perpetuo & infestos vicinos, bello aggreditur: quorum præter Zechorum nationem, quæ Sarmatiâ effusa, Bojohemum tenuit, Quarantanorum aut Carantanorum alia, Dalmaticis oris progressa, Norici partem ad Hadriaticum sinum vergentem insidens, Boicam premebat. Parta victoria, maximam omnium generis prædam domum retulit.

Paul. l. 4. c. 7.
Herman.
Sige. qui,
quod Thassilonem
tunc de-
mum Regem con-
stitutum
fuisse innu-
unt, ex tē-
porum ra-
tione &
domesticis
annalibus
refellun-
tur.

DIC.

Quadriennio post pax inter Romanos & Langobardos, allaborante maximè Gregorii hortatu Theodelinda, coit, & gratiæ Regina à Pontifice, apparatissimis verbis in hunc modum actæ.

Quia excellentia vestra ad faciendam se pacem studiosius & benignè sicut solet impenderit, renunciante filio nostro Probo Abbate cognovimus, neque enim aliter de Christianitate vestra fuerat confidendum, nisi quia in causâ pacis laborem & bonitatem vestram modis omnibus monstraretis, unde omnipotenti Deo gratias agimus, quia ita cor vestrum sua pietate regit, ut sicut rectam fidem tribuit, ita quoque placita sibi vos semper operari concedat. Non enim excellentissima filia de sanguine, qui ab utraque parte fundendus fuerat, parvam te credas acquisisse mercedem. Ex quare voluntati vestræ gratiam referentes, Dei nostri misericordiam deprecamur, ut bonorum vobis vicem in corpore & in anima, hic & in futuro compenſet. Salutantes præterea paterna dilectione hortamur, ut apud excellentissimum conjugem vestrum illa agatis, quatenus Christianæ reipublicæ societatem non renuat. Nam sicut & vos scire credimus, multis modis est u-

Paul. l. 4. c. 8.
Greg. l. 7.
ep. 42.

est utile si se ad ejus amicitias conferre voluerit. Vos ergo more vestro, quæ ad gratiam partium pertinent semper studete, atq; ubi causa mercedis se dederit, laborate, ut bona vestra amplius ante omnipotentis Dei oculos commendetis.

Paul. l. 4. c. 21.

Paul. l. 4. c. 21.

Hæc formula desumpta est ex editione Ascensiana.

Paul. l. 5. c. 6.

Hæc etiam ex Ascensiana editione.

Proximo, bis mille Bojorum in expeditionem adversus Slavos ducti, Cacani Regis superventu occisione cæsi, cladem superioribus annis illatam recepere. Sexcentesimo primo, Theodelinda Modiciæ, quæ duodecim passuum millibus Mediolano abest, situ sub Alpibus in primis amoeno, & salubribus auris per æstivos calores temperato, regiam & templum condidit, Theoderici Gothi judicium sequuta, qui prætorium ibi olim struxerat. Regia, præter ædificii splendorem, picturâ veteres Langobardorum historias referente nobilitata, templum divo Joanni Baptistæ sacrum, amplis vectigalibus locupletatum, atque omni aureorum & argenteorum ornamentorum supellectile cultum est, quorum adhuc partem superesse ferunt. Voto gentem Baptistæ universam obligavit, hac forma, ad veterem pietatis sensum, à Rege & regni primoribus nuncupato. Vt ipse sanctus Johannes pro nobis interpellator sit, ad dominum Deum nostrum Jesum Christum, nos omnes unanimiter pollicemur, illi omni anno in die nativitatis suæ, hoc est VI II. Kal. Julii, de nostris facultatibus transmissuros honorificè, ad oraculum ejus, ut per illius interpellationem habeamus juvamen Domini nostri Jesu Christi, tam in bello quam in aliis locis omnibus, quocumque ituri sumus. Ratæ fuere preces, quamdiu cultus religio perstitit. Memoria proditum, Constantem Imperatorem post hos annos sexaginta, Langobardis bellum illaturum, cum Tarentum trajecisset, de quæ eventu sollicitus, hominem solitariam vitam agentem, vaticinii laude clarum consularet, unius noctis petita mora, numine salutato, responsum tulisse, Nunc quidem vinci neutiquam posse, Reginae exteræ factum obstare, collocasse eam in Langobardorum finibus Baptistæ basilicam, qui Deum perpetuis precibus appellet, sed futurum aliquando, ut templi neglectum, gentis exitium consequeretur; cujus prædictionis fidem res temporum successu firmavit. Theodelinda donationis tabulis horribilem sanctionem adjecit, quæ filii nomen habet, Regis mariti non habet, itaque marito demum mortuo per scripta sit oportet. Offert gloriosissima Theodelinda Regina, una cum filio suo Adalvaldo Rege, sancto Joanni patrono suo, de dono Dei, & de dotibus, chartulam suæ donationis, quam in suorum præsentia scribere fecit. Si quis quolibet tempore, hanc testem voluntatis suæ corruperit, in judicii extremi die cum Juda traditore damnetur.

Anno sexcentesimo tertio, Theodelindæ Adalvaldus filius

Modi-

ANN. POST
CHR. NAT.

DC.

DCI.

ANN. POST
CHR. NAT.

DCIII.

DCIV.

Modiciæ natus: quem illi Gregorius in sequenti, pace ejus haud obscure opera iterum constitutâ, hac epistola gratulatus est.

Scripta quæ ad nos dudum à Januensibus partibus transmissis, gaudii vestri nos fecere participes, propter quod, omnipotentis Dei gratia, & filium vobis donatum, & quod valde excellentiæ vestræ est laudabile, Catholicæ cum fidei novimus sociatum. Nec enim de Christianitate vestra aliud credendum, nisi id studere vos, ut quem divino munere suscepistis, Catholicæ rectitudinis auxilio muniretis, ut & Redemptor noster familiarem te suam famulam cognosceret, & Langobardorum genti novum Regem in timore suo feliciter enutriret. Vnde oramus omnipotentem Deum, ut & vos in mandatorum suorum via custodiat, & eundem excellentissimum filium nostrum Adulaualdum in suo faciat amore proficere: quatenus sicut hîc inter homines jam magnus est, sic quoque ex bonis actibus ante Deum sit gloriosus. Illud autem quod excellentia vestra scripsit, ut dilectissimo filio nostro Secundino Abbati, ad ea quæ scripsit subtiliter respondere deberemus: quis vel petitionem illius, vel vestra desideria, quæ multis esse profutura cognoscit, si ægritudo non obsisteret, duceret postponenda? Sed tanta nos podagræ nunc infirmitas tenet, ut non solum non dictare, sed nec ad loquendum possimus assurgere, sicut & præsentium portitores legati vestri cognoverunt, qui nos & venientes infirmos invenerunt, & discedentes in summo vitæ periculo atque discrimine reliquerunt. Sed si omnipotente Deo disponente convaluero, ad cuncta quæ mihi scripsit subtiliter respondebo. Eam tamen synodum, quæ piæ memoriæ Justiniani tempore facta est, per latores præsentium transmissi, ut prædictus filius meus dilectissimus ipsam relegens, agnoscat, quod falsa sunt omnia, quæ contra sedem Apostolicam vel Catholicam ecclesiam audierat. Absit enim nos cujuslibet sensum hæretici recipere, vel à tomo sanctæ memoriæ Leonis prædecessoris nostri in aliquo deviare. Sed quæcumque à sanctis quatuor synodis sunt definita recipimus, & quæcumque reprobata sunt condemnamus. Excellentissimo autem filio nostro Adulaualdo Regi transmittere phylacteria curavimus, id est, crucem cum ligno sanctæ crucis Domini, & lectionem sancti evangelii theca Persica inclusam. Filia quoque meæ sorori ejus, tres annulos transmissi, duos cum hyacinthis, & unum cum albula; quæ eis per vos peto dari, ut apud eos nostra charitas ex vestra excellentia condiatur. Paterna præterea charitate persolventes salutationis officium, petimus ut excellentissimo filio nostro conjugii vestro, pro nobis de facta pace gratias referatis, atque ejus animum sicut consuevistis, ad pacem de futuro per omnia provocetis, quatenus mercedem populi innocentis, qui in scandalo perire

Greg. l. i. 2.
cp. 7.

perire poterat, ante conspectum Dei, inter multa bona, quæ agitis, invenire possitis.

Hæc Theodelindæ laudibus ex omni parte referta, testimonium sanctimonix antea relatis consentiens prrhibent; tum ostendunt, eam, ut ut ad tria capita hæsitantem, Pontificiæ auctoritati præcipuam reverentiam detulisse, neque se à Catholicæ ecclesiæ communione, hujus offendiculi causa, unquam abjunxisse. Gregorius paullò post, mense Martio rebus humanis eximitur: Adalvaldus Julio, patris voluntate Langobardorum Rex appellatur.

Paul. l. 4.
c. 38.

Anno sexcentesimo decimo, Gisulfus Forojulienfium Dux, ab Avaribus oppressus, ex Romilda vesanæ salacitatis foemina, filias pudicitix laude insignes reliquit. Quæ cæso patre, versâ patria, captivæ ductæ, calamitosissimo suo tempore invenerunt, quo virginale decus, quod servis corporibus vi minus poterant, fortunæ ingratis ingenio tuerentur. Conditis enim sub mammillari strophio crudis pullorum carnibus, ut calore corruptæ immane foeterent, militum non effugere vim tantum & contumeliam, quod morte tamen plerasque redemisse, celebrata veterum exempla sunt, sed cogitationem omninò voluntatemque libidinis averterunt. Spretæ itaque venundatæ, pares & patre, & animo isto, nuptias reperere. Quatuor sororum duo nomina prodita, Appa & GATLA, totidem perierunt, cum matris, tenebris tanto dignius, adhuc extet: Vna Alemanorum Regi, altera Bojorum principi collocata, Chiomaris, & Cammis meritò annumeretur. An Garibaldo, qui rerum apud Bojos paullò post potitus, quod quidam scripsere, nisi de opinione certum nihil est.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCX.

Paul. l. 4. c.
7. & l. c. c. 41

Vno aut altero anno interjecto, Thassilo fato concessit. Cui Paulus, cum primùm ad Boicæ gubernacula admotus, Regis nomen tribuit, sub finem Ducem appellat: nos sub eo Bojorum Principum majestatem statu motam, & Francis Regibus submissam esse, hoc quoque argumento persuademur. Mortuo

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXI.
DCXII.

Arenpek. l.
2. c. 3.

Thassilone, GARIBALDVS filius successit. Quem qui, nomine ducti, eundem Theodelindæ patrem existimavere, rediisse in imperium, tamquam postliminio, neque vera scripsere, neque verisimilia, itaque magnis difficultatibus, nulla necessaria ratione implicati, ut se se aliquâ expedirent, multiplicem historiæ caliginem, quod certos errores incertis conjecturis tuendo, fere fit, offuderunt; nam idem de Thassilone prius commenti, quo fabulam tuerentur, centesimum ætatis annum attigisse, scriptum reliquere, cum res in eum modum quo à nobis narrata est, Pauli auctoritate potuerit constitui, qui Garibaldum disertè Thassilonis filium nominat, quod si quis superiori Garibaldo convenire posse exi-

GARIBAL-
DVS SLCVN-
DVS.

Paul. l. 4. c.
41.

se existimat, nimium ineptus est. Novus princeps paternum decus æmulatus, Sclavos, Carantanos nimirum, bello sollicitans ad Aguntum Norici oppidum primo congressu infelicitè pugnat: hostes successu læti & feroces, facta in Boicam impressione prædas egere, dum ille, collectis brevi iterum viribus, inopinantes adortus, omni præda exutos, finibus victor pepulit. Quod unum Garibaldi operum posteritatis memoriam meruit. In ^{Paul. l. 4. c. 42.} Italia Gundoaldus, Astenfium Princeps, Theodelindæ frater, sagittâ veneno illita, ex insidiis incerto auctore missâ moritur. Sceleris suspicio regiam attigit, jactatum, cumulasse Agilulfi & Theodelindæ odium, quo favorem maximè debuerat, alliciendis Langobardorum vel ingenio, vel arte, vel fortuna voluntatib⁹, nimiam visam in homine peregrino tam prolixam popularitatem, cui si rerum novandarum aliquando voluntas accideret, dominantes contra nitenti, pares futuri vix essent. Sed nobis quidem, de sorore præsertim, Gregorio toties laudata, tamque magnificè, & illa haud minus extera, quæ se domestico tanto præsidio cur orbaret? animus fraterni paricidii facinus refugit credere. Gundoaldo filios fuisse reperio, ^{Appendix Greg. c. 34.} GVNDObERTVM, de quo præter ipsum nomen, nihil extat proditum: & Charibertum sive Aripertum, variè enim appellatur, qui regnum apud Langobardos post multos annos primus Bojorum tenuit, ut sequenti libro narrabitur. ^{Appendix Greg.}

GVNDOBERTVS.

K

MARCI

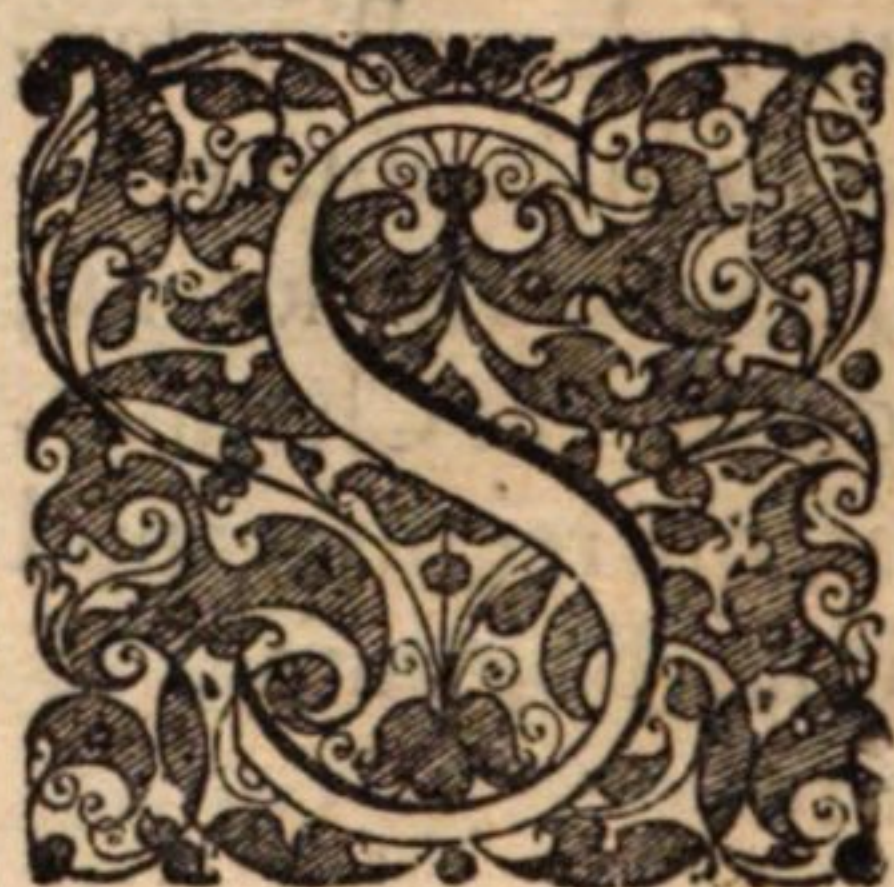
MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quartus.

Garibaldū
nondiu im-
perasse, ex
collatione
temporis,
quo Thas-
filo Gari-
baldi pater
obiit, quo-
que Theo-
po Boicā
dotitus est,
fit conse-
quens.

Jo. Steind.
an. 623. Re-
gentraut
appellat, fi-
liam Hil-
deberti Re-
gis: recen-
tior quidā,
Theode-
berti.

Vita S. Ru-
perti ap.
Sur. tom. 2.
brevius
ant. lect.
tomo item
2.

Anctius deinde sæculum aggredimur. Ga-
ribaldo cis paucos annos sublato, THEODO
prudentia & animi magnitudine inclytus,
quē Garibaldi filium fuisse, suspicari quam
affirmare magis possumus, Bojorum prin-
cipatum adeptus, ingens Evangelio ostium
aperuit. REGINODRVDDEM uxorem annales

THEODO
TERTIVS.

REGINO-
DRVDES,

Childeberto Franco natam ferunt : quod nomen Francicarum
rerum auctores inter Childeberti Theodebertique Regum libe-
ros, Theodebertum enim alii patrem maluere, omnino non ha-
bent, sed illa stirpe explicanda & aliās indiligentes, quo minus fides
nostris hominibus demenda est. Reginodrudem ergo familia du-
dum Christianā ortam, tot illustrium Reginarum exemplo, ma-
rito amplectendæ veritatis auctorem fuisse credimus : & supere-
rant rei iuvandæ, Christianæ religionis igniculi à Romanorum
imperio, per omnem provinciam. Accessit fama sanctimonie Ru-
perti Episcopi, & magnorum mirabiliumque operum, quæ illo
administro divina virtute constabat patrari. Motus Theodo, sum-
mo viri coram videndi desiderio incensus est. Primos suorum
mittit, qui honestissima legatione obnixè deprecantes invita-
rent, Veniret, Boicam conspectu dignaretur, genti rectum fidei
vivendi que iter ingredi cupienti, docendo præiret. Ruper-
tus expensa tum oratorum amplitudine, tum orationis æqui-
tate, gnarus hoc genus consilia non nisi divinitus immitti,
Deum ante omnia laudibus ac gratiis veneratus, qui in tenebris
sedentes æternæ lucis radiis institueret illustrare, preces nihil a-
versatus, redeuntibus legatis statim presbyteros adjunxit, ipse
paullo post subsequutus, Reginoburgi à Theodone, cum insigni
proce-

procerum comitatu obviam progresso, incredibili lætitia maximo applausu excipitur: primus in ea urbe à Bojis conspectus Episcopus, nam ante Boica tempora quosdam sedisse non ambigam, etsi memoria fere excidit, unius Lupi superat, sanctitatis famam posteritati commendata. Quem qui Zenone imperante à Theodone primo, pietatis causa cæsum narrant, temporum rationem nullam habent. Neq; ego exemplum, quo Boji in Christianorum sanguinem unquam sævierint, ullum proditum reperio. Absurdius errant, qui Lupum hunc cum eo confundunt, qui Chetmarum Carantanorum principem Pipini ætate in fide instituit. Rupertus indicto jejunio, Theodonem Christianæ fidei mysteriis erudit, eruditum & satis jam confirmatum, abdicato impio pessimorum dæmonum cultu, salutari baptismate abluit. Nullus dies Bojis lætior, certè æquè salutaris illuxit. Principis exemplum plerique optimates sequuti, & populi magna vis, nobilium ignobiliumque promiscuè, una omnes voce, teste quibus animi gaudiis intus perfruerentur, Dei benignitatem effusè celebrantes, quæ ex tetra caligine in eam claritatem, nihil tale promeritos evocasset. Annum, quo res tam magna constituta, simulachrorum cultus publico Ducis præjudicio damnatus est, dubium reddit annalium inconstantia, nobis singulorum momentis æstimatis, propior vero visa ratio, sexcentesium decimum sextum post Christum natum adscribentium, aberrantibus facile longissimè, qui in Regum nominibus lapsi, historiam ad superiores Theodones retraxere, ante annos octoginta circiter vita jam functos. Episcopus inde Principis hortatu secundo Danubio devectus, multam præterea pietatis sementem fecit, Evangelio omnibus, qui secus ripam colerent, libero sermone annuntiato, ad inferiorem usque Pannoniam, ibi exscendens iter retrò pedibus tenuit. Laureaci plerique à vana Deorum superstitione ad nos traducti, multi variis morborum generibus Christi nomine invocato levati. Hinc in interiorem Boicam digressus, iis imprimis locis potiori cura insistens, quibus impietatem hæcenus maximè grassatam animadverteret, statuas inanum Deorum ubique disjiciendo, & veræ religionis capita diligenter exponendo, rudes populorum animos ad unius Dei intelligentiam erexit. At Theodo circumspiciens, quæ essent ornandis atque provehendis initiis bene positis, veritus ne non rectè stabilita brevi dilaberentur, institit Ruperto, sedem sacrorum legeret firmaretque, ex qua ipse & successores Episcopi, subjectam provinciam salubribus præceptis informatam regerent. Placuit Juvavia, splendida olim Romani nominis colonia, tum afflictæ superiorum temporum barbaricis motibus & vastitate, in ruinis & solitudine cubans urbis verius cadaver. Magno studio & a-

Catal. Episcop. Regi-
nob. præter
Lupum,
Paulinum
& Rhatari-
um habet.
Sed Pauli-
nū Tibur-
niæ an
Tigurinæ
fuisse Epi-
scopum, su-
pra offen-
sum pag.
93. Ra-
tharium
post Ru-
pertum vi-
xisse, infra
narrabitur.

Hunc an-
num Aren-
pekius ha-
bet, præter
alios.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXVI.

Annot. Ar-
nonis epi-
scopi, to-
mo 1. ant.
lect.

P. Canis. de
M. virg. l. 5
c. 23. 29.
Mart. Ei-
sengr. de
facel. Oe-
ting. c. 4. 5
& alii non
pauci.

lacritate instauratam, mutato veteri vocabulo Salisburgum di-
xere, à præfluente Salsa. Templum Deo & apostolorum principi
Petro cum cœnobio positum, Rupertus dicavit, sacerdotibus sa-
cerdotumq; ministris, & omnibus subinde rebus, quæ ad divinum
cultum Christiano ritu peragendum opportunæ, Ducis liberali-
tate fretus, ampliter instruens. Neque defuit Theodo conceptæ
spei, largis subministratis vectigalibus, pro illius præsertim tem-
poris sacrorum hominum parsimonia & moderatione. Æmula-
ti factum posteriores principes, multas certatim regiæ munifi-
centiæ donationes adjecerunt, ut Salisburgenses paullatim ad tan-
tum splendoris fastigium excreverint, quantum rari alii ubivis
terrarum Episcopi supergressi. Extat donationum breviarium
anno, quo Carolus Magnus Boica potitus, ab Arnone Episcopo
conscripsum, quod nos præclarum vetustatis monumentum ra-
ti sæpe deinceps laudaturi sumus. Tunc contributa præter urbem
atq; agrum circa, sylvarum & pascuorum abundè, tum villæ co-
loniæq; rusticæ variis locis complures, Mansos appellabant: Ro-
mani quidem cum mansis tributariis octoginta quinque, formu-
la veteres Italici sanguinis provinciales significante, quos paullò
incommodius habitos par est credere: Vineæ ad Danubium
prope Reginoburgum aliquot: Salinæ, fornaces excoquendo sali
viginti, & decuma omninò vectigalium, quæ fiscus id loci coge-
ret. Salinas tum primum inventas, quod vulgo fertur, ex hoc
scripto intelligi non potest. Non illud item, quod magnos ali-
oquin auctores, nec tamen vetustos habet, Vtonem & Theodi-
baldum fratres Theodoni fuisse, baptismate à Ruperto Oetin-
gæ & Bauzani tinctos, Boicâ scilicet inter fratres veluti in trientes
secta. Cujus rei neque in Arnonis tabulis, nec in Ruperti vitæ hi-
storia, ubi sanè debebat, extat vestigium, quin Salisburgum ad
Theodonis ditionem pertinuisse, utrobique palam est, quæ ex ista
cretione Vtoni paruiisset oportebat. Verum enimverò homines
non mali, & quod probitatem fere consequitur, minimè suspi-
caces, fidem habendo ei, quem nos toties notavimus, in errorem
perducti sunt. Cum Tonazano & Vrso auctoribus nuntiaretur,
certo extra urbem loco nocturna lumina apparere, suavissi-
mosq; odores diffundi, & multa ad hæc divinitus fieri prodigia;
Domingus præcipuæ venerationis sacerdos, rei explorandæ
missus, veritate compertâ, visâ enim per tres continentes noctes
quæ narrata erant, ligneam crucem solemni ritu consecratam
solo defixit, & tuguriolo pro præsentī copia textit. Rupertus The-
odonis consilio atque ope usus, exciso latè nemore, Maximiliano
martyri templum sacrat, peramplo monachorum collegio ad-
dito. An Maximiliani martyris reliquiæ id loci conditæ, an alia
ostento causa, scribentium brevitās non expressit. Neque hîc
se Prin.

se Principis beneficentia desiderari passa magnum terræ tractū, patentem quaque versus tria passuum millia, attribuit: id vitæ scriptor ad Theodibertum filium retulit, credo qui patris factum ratum habuerit. Tonazanus & Vrsus religione tacti, omne patrimonium transcribere, addictis monasterio Vurmario & Cissimo nepotibus, litteris operam daturis, quibus Rupertus usum fructum ex semisse donati patrimonii, beneficiario jure postea reddidit. Ruperti etiam opus Veltenburgum monasterium creditur: ego quod asseverem non habeo.

Cum Agilulfus interea temporis in Italia vivendi finem fecisset, Langobardici regni nomen ad Adalvaldum puerū, procuratio ad Theodelindam matrem rediit, quæ magno ecclesiarum & religionis bono, eam per annos integros decem tenuit, quibus exactis, Adalvaldus mente alienatus, regno pulsus, privatus triennio circiter superfuit, uti quidem unus nobis Sigebert⁹ indicio. De Theodelinda nihil præterea, neque quousq; vitam produxerit comperio, sed eorum conjecturis accesserim, qui ante filii insaniam obiisse existimant.

Neque quo anno Theodo naturæ satisfecerit exploratum, Episcopo superstite decessisse liquet. Moriturus THEODIBERTVM filium vocat, & principatu de manu tradito, suprema mandata adjicit, Obsequatur Ruperto, rem Christianam propaganti omnibus auxiliis adsit, Salisburgensem ecclesiam suo exemplo charam habeat, quā possit dignitate augeat, ita felix fortunatumque futurum imperium. Paritum est optimis monitis, filius statim à patris funere, primis suorum assumptis, divinum hominem venerabundus adit, & in vasta solitudine ad divi Maximiliani conventum, amplis muneribus colit. Rupertus sub hæc, rationem secum putans, messem multam, operarios paucos esse, quod quamquam Boji Christiana sacra vulgo admitterent, supererant plerique in veteris superstitionis cœno occæcatis animis obstinatrè hærentes, domum in patriam abiit, & evocata subsidaria duodecim sociorum cohorte, Cunibaldo & Gifilario presbyteris, sanctissimis viris præcipuè ducibus, qui instruendis populis auxiliarem præberent operam, Salisburgum revertitur. Ibi Erendrudem neptem, nam perperam quibusdam soror credita, numerofo sacrarum virginum collegio præficit, ædificato à Reginodrude ad urbem monasterio, anno post Christum natum sexcentesimo vigesimo tertio, Nonnarum montem etiam nunc appellant, vocabulo ex ultima Christianorum antiquitate repetito, in quo liberaliter ornando Theodibertus patris pietatem adæquavit. Inde novo sociorum comitatu fretus, omnem denuo Boicam circumiens, multos adhuc spicarum manipulos ecclesiæ horreo intulit, constitutis plerisque locis presbyteris, qui insolentes

Paul. l. 4. c. 14. Hermā Agilulfum an. 616. Sigebertus 617. obiisse scribunt.

Sigeb. Agilulfum. an. 617. mortuum, filium annos 10. regnasse, 630. obiisse significat, itaque triennio privatum vixisse cōsequitur. P. Cratopol. de sanctis Germ. Theodonem sanctum cognominat, conjecturam ut apparet, sine ullius scriptoris testimonio sequutus.

Arno disertè neptiam appellat. Joan. Stein-del. Nonnarum nomine usus S. Hieron. ad Eustoch. de custodia virg.

THEODIBERTVS:

ANN. POST
CHR. N.
DCXXIII.

tes mutatae religionis animos ad Christiana mysteria paulatim assuefacerent. Neque fieri potest, quin per eam occasionem aedes aediculaeque sacrae multae passim dedicatae fuerint, sed memoria duarum praecipue, Reginoburgi & Oetingae manet, Mariae virginis appellatione utraque. Quod in eam partem accipio, praeter ceteris insignes habitas, tum tutelari Mariae nomine, tum quod Deorum prius fana, (hoc enim consentiens vetustatis fama habet) Christiano ritu expiata & consecrata, veluti trophaea ex superstitione devicta viderentur. Secundum ea se Salisburgum iterum recipit, & supernè monitus mortalium laborum finem, aeternitatis praemium prope esse, discipulis vocatis multumque flentibus, qui se inter tot Christianae fidei tirones, tanto praesidio destitui vehementer dolerent, futurae mortis diem praedicat, erectoque Christi fiducia animo, Salisburgensem sedem & universam Boicam Deo precibus commendat, simul ostendit, quem ex sacerdotum numero sibi successorem substitui cupiat, Vitalem videlicet, notae sanctitatis, & apud omnes ordines gratiosum hominem. Ingravescente per quadraginta jejuniorum dies morbo, festa Christi resurgentis luce, quae in vi. Kal. April. incidit, sese ut potuit colligens, obita re divina, sacrorumque mysteriorum percepto viatico, multum de virtute hortatus discipulos, lenissimo sermone, paterno prorsus affectu, inter complorantium manus exspiravit. Auditae canentium voces, angelorum credite, & visi obversari inter iusta funebria candidati hominum specie, quos, quod eo officio functi disparuere, angelos fuisse nemo dubitavit. Rupertus coelo receptus, Boicae Apostolus & tutela habitus. De anno immodicus est tradentium dissensus, ut nulli fere duo conveniant. Nos deprehenso festum paschae diem, ab anno omnino quingentesimo quadragesimo quinto, ad annum septingentesimum sextum, bis, neque eo saepius, ad vi. Kal. Apriles rediisse, sexcentesimo nimirum vigesimo tertio & vigesimo octavo, certum characterem sequuti, de alterutro sic pronuntiamus, ut aestimata rerum gestarum magnitudine in posteriores simus proniores.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXXVII.

Catal. episcoporum.
Laureacens.
& Batav.
Eust. vita
à Jona scripta, et si
quidam
Bedae tribuunt, ap.
Sur. t. 2,

Aequales illorum temporum, Philo Romae ortus, Laureacensis Ecclesiae Archiepiscopus, & Erchenfridus ex Laureacensi clerico Batavensis Episcopus, cui Othocarus Honorii Pontificis iussu successit. Abbas etiam Eustasius, qui Luxoviensi nobili imprimis monasterio post Columbanum praefuit, Christi amore incensus in Boicam per hos annos excurrit, multisque idolorum cultoribus meliore religione imbutis, & relictis, qui bene coepta porro urgerent, se ad Luxoviensem sexcentorum monachorum procuracionem retulit. Sequutus monachus Agrestius nomine, ut invito & dehortante magistro, ita laevo successu, homo tanto

tanto muneri per omnia impar, aliquamdiu apud Bojos sine fructu versatus, ad Aquilejenses abiit, & se cum illis conjunxit, qui ab ecclesia Romana jamdudum apertè desciverant, uti Jonas Eustasii discipulus prodidit. Cujus præterea luculentum extat testimonium, Bojoarios etiam tunc temporis, eosdem Bojos esse habitos, ne cui suspicari in mentem veniat, majores ea de re unquam dubitasse. Jonam enim, vetustum supra nongentos ipsos annos scriptorem, ejus loci & ordinis, adde peregrinum hominem, aut indulgisse ambitiosæ gentis vanitati, si qua fuit, sed agresti propemodum sæculo quæ nam esse potuit? aut dubia & incomperta testatò voluisse ad posteros transmittere, nec dici probabiliter, nec credi potest.

Apud Langobardos ejecto Adalvaldo, Arioaldus Taurinorum dux, regiæ affinitatis prærogativa regnabat, Gundebergæ quippe Adalvaldi sorori matrimonio junctus. Hæc Theodelindæ matris laudes, pietatem in primis æmulata, quod mater Modiciæ fecerat, ipsa basilicam Joanni Baptistæ Ticini, auro argento & omnis generis sacra veste magnifice instructam, ædificat. Neque de cætero virtutem in unum colens, gravissimarum ærumnarum casibus variè exercetur. Pudicitia & pulchritudine juxta insignem, Adalulfus inter principes Langobardos, de stupro appellare ausus est, illa execrata flagitiosi hominis impudentiam, in loquentis os exspuit. Tum Adalulfus ignominiâ, neque proderetur metu incensus, odio amorem mutat, Reginam marito ultrò deferre occupat, venenum parare, quo incautum tollat, dotale regnum ad Tasonem Etruriæ Ducem, res novas molientem, transferat, cum quo secretæ coitiones factæ sint. Leves plerumque Regum suspensiones, cum timor acuit, imperium præceps. Creditâ calumnia, carceri Gundeberga mancipatur. Clotarium Francum movit calamitatis indignitas, legationem expostulatum mittit, quid ita visum foeminam Reginam, Reges Francos propinquitatem attingentem, indicta causâ contumelia afficere. Langobardus jure factum tueri, & verò se leniter intraq; facinoris magnitudinem vindicasse: cum legatus subintulit, facilem hujus causæ proponi exitum, si, qui mos gentis vulgo erat, placeat secretorum incerta armorum judicio definienda permittere. Accepta à Rege conditio, neque Adalulfus reperire, qui abnueret, quamquam nulla spe, in causâ plena sceleris. Certamen Ariperto Reginæ amitino, propinquitatis jure obveniebat, is vicarium, quod & ipsum fieri assolebat, producit, qui cum accusatore congressus, perfidiam in populi conspectu victor ultus est, Gundeberga pristinum dignitatis gradum tenuit. Aimoinus regio Francico genere ortam scripsit, ego rationem non reperio, nisi si Garibaldus avus illam cognationem attigit, cujus rei nulla

Aimoin. & app. Greg. inivit autem Arioaldus, ut est ap. Herman. ann. 626. Paul. l. 4. c. 49. Gundebergam Rodaldo, qui post Rotharim regnavit, nupsisse ait, similitudine nominis Arioaldi falsus, superiores enim veriora scripsisse, temporum ratio evincit.

Propriè amitinus, natus enim Aripertus Gundoaldo Theodelindæ fratre. Aimoin. l. 4. c. 10. consobrinum dixit.

Etia multo
ante paren-
tes sic usur-
pati, Vopi-
scus Probo,
Adolescen-
tem nobi-
tem paren-
tem Vale-
viani.
Paul. Ario-
aldum 12.
an. regnasse
ait, eo est
consequens
an. 638. ob-
iisse. Her-
man. 7. tan-
tum an. fal-
so tribuit.
De Rotha-
ris matri-
monio ap-
pend. c. 69.
70.
Aubedonē
Clotarii
legatū ap-
pend. no-
minat,
quod ratio
temporum
verum esse
non pati-
tur, Clota-
rius enim
ante Ro-
tharim Re-
gem obiit.
Arno in
annot. de
Theodi-
berto lo-
quens sub-
jungit, Suc-
cessor nam-
que filius ejus
Hugbertus
Dux, tradi-
dit in pago
Rotaga &c.
Arnold.
Vion. l. 4. c.
6. Thassilo-
nem sanctū
appellat,
& cum Tu-
silone mo-
nacho S.
Galli, qui
circa an.
880. vixit,
confundit.
Catal. epi-
scop. Regi-
nob. in S.
Emmera-
mo, Steidel
an. 6. 1.
Schritov. &
& Hund. in
catal. Ba-
rav. Ple-
ctrudem fi-
liam fuisse
dicunt Gri-
moaldi, Ba-
varia &
Campania
sive Ducis

de cætero indicia. Fredegario an Thoromacho, Francorum pa-
rentem appellanti, magis credam, parentū enim nomine cognati
& affines universè vulgò jam tum veniebant, ut cum Vuldotrada
primis secundisq; nuptiis Francicis Regibus fuerit collocata, ne-
pti parentis Francorum appellatio, hoc saltem sensu, congruerit.
Arioaldo anno post Christum natum sexcentesimo trigesimo o-
ctavo extincto, Gundeberga Rothari Harodo nupsit, matrimo-
nio viâ ad regnum rursus munitâ. Sed ut malo docta, eum prius
sacramento adigit, maximi inter homines beneficii memoriam,
perpetuo amore & cultu conservandam, nunquam positurum.
Improbum animum verborum religione tenere frustra conêris,
brevi res vertit. Rotharis cæsis plerisq; Langobardorum primo-
ribus, cum & uxoris pertæ sum esset, custodia conditam ad priva-
tæ vitæ modū cogit. Vbi illa magno & Christiano animo, â tanta
fortuna in eam humilitatem iterum devoluta, per annos prope-
modum quinq; sacris jejuniis & orationibus tempus fere terens,
magna constatiæ exempla edere perseveravit. Francus rursus au-
xilium fuit. Aubedo aliis de causis missus, tactus miseratione Re-
ginæ, quam superioribus aliquot legationibus florentem vidis-
set, Rotharim officii admonet, Francos injuriam, quæ & ipsos
tangeret, non neglecturos, suum in Gundeberga beneficium as-
serturos ostendit. Rotharis aut famæ reverentia, aut metu fle-
xus, uxorem publico reddit, & insigni comitatu ante omnium
ora per divorum templa circum ductam, maritali posthac affe-
ctu, regali honore habuit.

In Boica Theodiberto HVGIBERTVS filius successit, omnibus
annalibus præteritus, sive ob imperii brevitatem, sive quia nulla
res gesta insignem reddidit, sive quæ aliæ causæ. Nos uno, sed cer-
to & locuplete teste Arnone nitimur, qui quæ Salisburgensibus
patris & avi exemplo contulerit, distinctè perscripsit. Thassilo-
nem & Grimoaldum quidam ad hoc ipsum ævum referunt, ob-
scura nihilominus, & aliquando incertiore memoriâ. Vt frater
Theodiberti Thassilo, Theodonem Theodibertumq; Bojorum
post principes, & Grimoaldū procreaverit, Grimoaldi filia PLE-
CTRVDIS fuerit, quæ Pipino Heristallo nupta, Drogonem & alte-
rum Grimoaldum peperit, nobilissima & sapientissima foemina
ab Aimoino appellata, sancta gloriosa & illustris à Marcellino. I-
mago cum inscriptione Batavis in summa Stephani martyris æde,
quam Brunonis Batavensium Episcopi ætate Plectrudis condi-
disse fertur, superioribus annis visebatur, neq; certo neque nullo
Boicæ originis indicio, nunc vetustate temporis exolevit. Sed ut-
cumq; ea se conjectura habet, pater sanè Hugibertus aliquis, non
Grimoaldus fuit, id enim ex Pipini diplomate constat. Quod
Marcellinus, qui illū per ætatem videre potuit, Lotharingiæ sive

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXXXIIX

HVGIBER-
TVS;

PLECTRA-
DIS.

Austra-
live Regis, cujus rei cuperem testes vetustiores, imaginis meminere Schritov. & Hund. inscri-
ptio hæc fuit, *Plectrudis regina à dextris tuis, in vestitu deaurato, circumdata varietate.* Diplom.
meminit Brusch. in monast. S. Willibrordi. Marcellinus presbyter in via S. Suiberti ap. Sur. t. 2.

Aultrastorum Ducissam nominat, Bojam fuisse nihil impedit, ut alterius tituli dignitas à marito fluxerit.

RODOALDVS

Apud Francos Austrasianæ Regiæ Dagobertus patris voluntate præerat: in qua clarus RODOALDVS Bojus, principum Agilolfingorum sanguis, summis honoribus, annitente Arnulpho episcopo & Pipino Landisio, auctus, perpetuum aularum vitium æmulorum invidiam effugere non potuit. Superbè avarè & impotenter agere delatum, Regis indignationi obijciunt. Tum ille vitæ metuens, ad Clotarium profugit, ibi patre deprecatore filiū placasse visus responsum tulit, bene de cetero sperare posse, si quæ peccasse diceretur, corrigeret. Fidem habuisse exitio fuit statim à reditu, Treveris pro ipsis regii cubiculi foribus obtruncatur. Aimoinus majoribus clarum, auctor Gregorianæ appendicis, nobili Agilolfingorum gentem natum scripsere, ut Emilio, diligenti alioqui & cauto, ex tenui loco fortunaque crevisse, fides utique nulla sit. Verum hoc facinus unius capite, illud plurimum stetit. Dagobertus à patris morte novem annis regnaverat, cum Avars & Bulgaros forte tumultu, quod per interregnum utrique Regem ex suo corpore ambirent sublegi, Bulgari victi patria regione pulsi, virorum admodum novem millia extremæ necessitatis vi adacti, cum uxoribus & liberis sedes à Francis ipsis hostibus petunt. Rex se deliberaturum ostendit, interim in proxima Boica hyemarent. Ibi sparsim per vicos hospitio exceptos, una omnes nocte incautos jubet opprimi, neque ex tanto supplicum numero præter Alticeum quisquam superfuit, qui coacta septingentorum circiter manu, ad Valduccum Slavum Venedorum Ducem fugiens, insidiantis perfidiam evasit.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXLI.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXLVIII.

AGILOLFVS.

Septimo exin Dagobertus è vita abiit, Rex famâ, quamquam inter manifesta flagitia, ambigûa, & ut beneficia crederentur plura. Omnium ejus operum maximum ad posteritatis commendationem fuit, veteres subditarum gentium leges, à Theoderico Clodovei filio conditas, à Childeberto, & Clotario variè pro temporum ratione interpolatas, emendasse, quas illustrium virorum Chladii, Chadoindi, Magni, Agilolfi usus opera, in melius novatas, scriptoq; comprehensas edidit, singulis nimirum populis singulas & proprias. Boicæ diu tenuere, quarum AGILOLFVM potissimum auctorem, eumq; ad Agilolfingos pertinuisse suspicamur; quomodo Lothariensium olim & Lotharingorum una natio, & eadem Carolingorum atque Carolorum stirps, etiam si diverso appellationis exitu, sic unus idē Agilolfus Agilolfingusque videtur. Multa porrò in his legib⁹ de publico privatoq; jure, ad omnem æquitatis rationem egregia extant, sed ut alicubi priscæ quodammodo ruditatis situs, antiquissimo ævo, manifestis vestigiis hæserit. Quod Tacitus de Germanis absolute scripsit, & minora delicta & homicidia pecuaria multa lui, hîc pec-

Aimoin. l. 4. c. 11. App. Greg. c. 52. Append. Greg. c. 71. Aimoin. l. 4. c. 24. Vulgati Reginonis codices perperam habent, Rex ad Heimandum & Baioariam recipere præcepit. Corrig. ex ms. ad hyemandum ad Bai. ne quis novum hinc Bojorum principem concianet, ut est interdum ingeniosa inficitia. Varii codices Boicarum legum, variè habent hæc nomina. Chadoindus Brunchildis legatus ad Regem Clotarium nominatur append. Greg. c. 40. & referendarius Dagoberti c. 78. Bojis leges à Dagoberto datas, Otto etiam Fris. scribit. l. 5. c. 9. Tac. de mor. German.

cuniâ

Supra p.
78.

Ducatus
passim oc-
currit, re-
gni nomen
edit, Paris.
c. 2. tit. 10.
Basil. post.
tit. 11.

cuniâ mutatum, nulla præterquam Ducis capitali cæde. Si quis ducem suum occiderit, anima ej⁹ pro anima illius, mortem quam intulit recipiat, & res ejus infiscentur in publico, in sempiternum. Cæteroqui aliæ aliàs æstimationes, & leviores quidem reliquorum, cæso Episcopo, tunica ex plumbo ad modum corporis concinnata, auro expensa. Bojus non bonis non vita excidere, nisi conjurationis proditiõisve, adversus aut Ducem aut patriam convictus, quicquid præterea peccasset, pecunia anquirebantur omnia, qui judicatum non fecisset, servitutem temporariam ita adibat, ut opera fungeretur quadam tenus mercenaria, cui⁹ æstimatio mulctam paullatim induceret. Duces ipsi ex nobilitate, quod apud Tacitum de Regibus est, neq; iis item infinita aut libera potestas. Lecti ex una Agilolfingorum familia, quod superiori etiam libro monuim⁹, sive Francicorum Regum auctoritate, sive populi comitiis, nam utriusq; instituti ratio habita in legibus, & quod mirere, regni ducatusq; nomen mansit promiscuum. Lege cautum, ne regnum à patre transferatur in filium, Dum adhuc pater ejus potest judicio contendere, in exercitu ambulare, populum judicare, equum viriliter ascendere, arma sua vivaciter bajulare, non est surdus, nec cæcus, in omnibus jussionem Regis potest implere. Ut verò Regum vicem Duces subiere, ita deinde ordine Ducum loco Comites, Centenos Centurionum nomen excepit. Liberti utrobique non multum supra servos. Et statis diebus coitiones, placita appellabant. Controversiæ, quæ aliter definiri vix possent, armis dijudicatæ, quod sacrosanctum habitum, Dei⁹ judicium dictum reperio. Neque non plura utrimq; contendat licet, cui id negotium. Adjecta ex Christiana religione præclara pietatis erga Deum testimonia. Omnibus in primis ecclesiis asyli jus tributum, cum elogio: Nulla sit culpa tam gravis, ut vita non concedatur propter timorem Dei, & reverentiam sanctorum, quia Dominus dixit, Qui dimiserit, dimittetur ei; qui non dimiserit, nec dimittetur ei. Et pleraq; ad eum sensum, de locis rebusq; sacris, de diaconis, presbyteris atque episcopis, de virginibus Deo dicatis, de matrimoniis, de diebus festis, de mortuorum sepultura, reverentissimè cauta sunt. Jam quod crebræ per provinciam profectiones religionis nomine instituerentur, ut calebant pietatis studia, peregrinantium quoq; securitati prospectum: Nemo ausus sit inquietare vel nocere peregrinum, quia alii propter Deum, alii propter necessitatem, discurrunt, tamen una pax omnibus necessaria est. Verum Dagoberti leges sunt in manibus, neque eas huc transferre necesse.

Aimoin. l.
4. c. 9. & 24
append.
Greg. & vi-
ta S. Virgi-
lii, antiq.
lect. to. 2.

Samo per hæc tempora Carantanis imperat, Senonum civitate ortus, mercaturam apud Slavos faciens, cum Hunni gentem superbo dominatu premerent, homo hospes animum supra fortunam gerens, foedissimi jugi excutiendi indigenis auctor fit.

Et re

Et re ipsius potissimum qua consilio qua virtute bene gesta, pulsis tyrannis, tanti beneficii præmium regnum tulit, quod per annos triginta sex, magna fortitudinis laude tenuit, numerosa ex multiplici conjugio relicta sobole.

Tum præclarum & excellens sanctitatis lumen se se Hunnorum etiam occasione, Bojis ex longinquo intulit. Fama percrebuerat, de Hunnica qua feritate in homines, qua impietate adversus Deum. Ea excitus Emmerammus Episcopus, sanctiori charitate incensus, sibi ex ultima Aquitania Pictonum urbe, quæ Augustoritum antiquis fuit, longam in Pannoniam profectionem indixit, si imanes animos ad mitiorem cultum & salutarem Christi religionem posset revocare. Pluribus assumptis comitibus, passim per Germaniam, ut ferebat itineris ratio, de pietate verba faciebat, Vitalis interpretis usus opera, linguæ ipse imperitus. Vbi Reginoburgum ventum, ad THEODONEM rerum jam potientem; nam quo anno inierit, nihilo magis quam quo patre natus sit comperio, consilium aperit, constituisse Hunnos Christo lucrifacere, vel certè vitam in egregio conatu ponere. Bellum his cum Bojis tunc maximè erat, & latè ad Anassum vastati agri, excisæ urbes, intuta itinera. Quod caussatus Theodo, hominis alias moribus & sanctimonia captus, clementer reluctantem retinet, siue Episcopi siue Abbatis dignitate fungi mallet, Bojis eam potissimum operam impenderet, se hospiti nulla in re defuturum. Emmerammum præ Ducis verbis res ipsa movit, recentes in Christiana fide Boji, à simulachrorum cultu vix temperabant, majores præsertim nati, ut est magna vis inveteratæ consuetudinis, lucem tenebris miscebant, liberis Christi demonumq; calicem promiscuè hauriendum propinantes: quod ergò hîc se propositi finem, mutato tantum gentis nomine, assequi posse crederet, manere inducit animû, & impietatis reliquas fibras altè actas, radicitus evellere. Jamq; illi uni rei intentus, triennium magno cum fructu in provincia egerat, cum divino spiritu afflatus, iter Romam religionis nomine adornat. VTA Theodonis filia, ex Sigibaldo primariæ nobilitatis juvene, ventrem ferebat, neq; res diutius celari poterat, cum Emmerammum, de discessu cogitantem, supplices adeunt, & ad pedes abjecti, opem miserandum in modum implorant, extrema promeritis nullam præterea effugii spem esse, nisi quam à Deo ipso interprete expectarēt. Episcopi animum adolescentum miseratio subiit, graviter increpitis criminis in se transferendi potestatem facit, & verò accepto commeatu, viam ingreditur. Constitit omnia quæ exin sequuta sunt, divinitus ab illo præcepta fuisse, atque adeò præsignificata priusquam fierent. Vocato quippe Volfleto presbytero, & imperata se vivo silentii fide, subjungit, Si ob alienum aliquando sce-

Emmerammi siue Heimerammi vita extat ap. Sur. t. 5. scripta à Cyrino, siue Herede, siue Aribone, fuit enim trinomius, Frising. Episcop. et si Sur. Reginob. falso nominat. Copiosè item de S. Emmeram. Meginfredus & Arnolfus ant. lect. t. 2.

THEODO
QVARTVS.

VTA.

do scelus per durissimos cruciatus necatum audiret, ne infimulatae culpae affinem crederet, quin infontem ea passum jam nunc sciret, & testari pergeret, apud sacri praesertim ordinis viros; ne quis mentito doctoris exemplo consternatus, rectum virtutis tramitem deserat. Trium dierum iter progressus, nulla manifesta de causa expectabundus substitit, mirantibus comitibus. Vta interim stuprum fassa, absenti imputaverat. Pater ira tantum excaudit, ut vix ab amicis contineretur, quo minus eam stricto ferro in vestigio occideret. Vt mentis potens fuit, bonis exutam in Italiam exulatum mittit. LANTBERTVS frater, iuventa fervidus & for-
LANTBERTVS.
 roris contumelia accensus, Emeramum citato cursu insequitur, & ut Helfendorfi substiterat, loco nomen inter Isaram & Oenum manet, brevi assequutus, statis tertiae horae precibus, ante sacras reliquias lucernis ardentibus, una cum clericis vacantem reperit. Mox productum acerbè irridens, Salve inquit Episcopo, salve affinis. Hæc nobis pro tot beneficiis debebatur gratia? sic principalem domum, & hospitii jus revereri didicisti? Excusandae innocentiae præ Lantberti furore locus nullus fuit. Scipione, quem manu forte gestabat, in astantis pectus ferociter impacto, satellitibus excarnificandum tradit. Per omnia membra sævitum, oculi eruti, lingua, aures, nares, manus pedesq; , & quæ honestè nominari non possunt, amputata, nullo interim lethali vulnere, quo mortem inter summos dolores in longum traherent. Neque eo minus Emmerammus non vocem modo, sed & vultum & gemitus in potestate semper habuit, Deum laudibus & precibus continenter venerans, multis vicissim signis divinitus editis, numinis in eum propensione comprobata. Et apparuere improvise viâ publica equites ignoti duo, eximia specie, qui de præcis artubus multum sciscitati, repertos asportavere, neque postea conspecti sunt. Visum sacro horrore astantes perfudit, nam & comites sub initium metu dilapsi redierant. Lacerum ergo semianimumque corpus reveriti, Aschaimum devehere properant, supremum spiritum in æde Petri Apostoli, honoris causa exhalaturum. Novem passuum millibus progressis cum tria restarent, Emerammus primum ejulasse auditus, de curru depositus exspiravit, immensæ simul lucis splendore perfusus, quæ morientis ore progressa, & recta in coelum lata, spectantium oculos in fulminis morem perstrinxit. In supplicii & mortis vestigio ecclesiæ positæ: cadaver metu & veneratione attoniti, Aschaimi pro tempore condidere, postea Reginoburgum, monitu eorum, qui sibi per quietem imperatum dicerent, annuente principe, maxima celebritate, ad divi Georgii translatus est; hanc enim ille ecclesiam dum viveret frequentare solitus. Multa rursus toto itinere miracula, Lantbertus sive patris imperio, sive sceleris conscientia,

entia & furiis actus, sive facti invidiam non ferens, ad Auares profugus interiit, & cæteroqui manus Episcopo intulisse, nulli impune fuit. Lantberti stirpem numinis vindicta per annos amplius trecentos manifestè exercuit, neq; quisquam ex eâ, nisi demissè suppliciterq; deprecatus, per tot ætates imunis. Quod ego antiquissimo & gravissimo Arnolphi Comit̃s Chameñsis & Vochburgii testimonio nixus, ponere non sum veritus, cum is neptem in hanc ipsam familiam elocatam habuerit, & verò poenarum exempla minutatim persequatur. Emmerammum morte functum x. Kal. Octobr. ex martyrum fastis constat, annus post Christum natum sexcentesimo quinquagesimus secundus epitaphio proditus. Leue & ridiculum est, quod deinde dicturi sumus, sed & ipsum ad claritatem eximium. Judæos, qui Reginoburgum olim frequentes incoluere, unum, ex omni divorum numero, conatos esse à Christianis abstractum, ad se impudenter transferre, quod nescio an ulli præterea mortalium in isto animorum & religionis dissensu contigerit: nam nominis indicio de gente constare posse contendebant, id ab Amramo fluere, Hebræa origine, cum & Moyſi pater ea appellatione fuerit. Vtq; nullus genti mentiendi modus, fabellam addidere, quod occisi corpus aduerso Danubio incredibili facilitate præter fluminis naturam ad urbem subvectū diceretur, Moyſeæ legis volumen, quo Emmeram̃us usus, dum viveret, tum una latum, caussam fuisse miraculo, à Christianis corporis reliquias ad cultum interverſas esse, codicem ab iis neglectum, ad synagogam rediisse.

In Italia mortuo Rothare, Rodoaldus filius Langobardis imperavit. Rodoaldo interfecto, Aripertus sufficitur. ARIPERTVS Gundualdo Astensium Duce, Garibaldi Bojorum Regis filio prognatus, Regnum viris opibusq; inclytum, quod superioribus annis cognatæ mulieres feliciter affectasse viſæ, primus Bojorum meliori sexui vindicavit, firmum adeò & stabile, tamq; propensis subditorum studiis, tam nulla peregrinitatis invidia, quamquam variis de cætero in omnem partem exemplis, ut & ad posteros transmiserit, & ii caluum varietate semel iterumq; ereptum, facile receperint, neq; omninò alia extet familia, cujus plura in Langobardica regia stemmata numerentur. Religionis studium proprium Garibaldi stirpis bonum, ad majorum disciplinam coluit, æde Salvatoris nomine Ticini condita, quam ornamentis & re-ditibus honestavit. Nono regni anno, post Christum natum sexcentesimo sexagesimo è vita discedens, filios adolescentes PARTHARITVM & GVNDEBERTVM heredes reliquit. Qui statim initio proditis male consentientium animorū indiciis, diversas Mediolani & Ticini regias instituere. Et obsecundans dominorū affectibus aulicorum utrimque factio, dubias offensiones turbidis

L

confi-

baldus : quatuor affinitate conjuncti, *Autharis, Agilulfus, Rodoaldus, Grimoaldus*. Paul. 4. c. 53. & sequent.

Ex catal. episc. Reginob. nam vitæ scriptor Auares non expressit. Arnolf. l. 1. c. 11. & 12. de S. Emmer. item Meginfred. c. 15. Baron. in martyrol. ad an. 702. retulit. Verum monitus consultusq; per epistolam, epitaphio, quod an. 572. præfert, potiore fidē habendam esse rescriptit. Laur. Hochwart in catal. episcop. Reginob. l. 1. c. 6 qui se fabulæ à Judæis narratæ profiteatur testem aurium. Paul. l. 4. c. 49. Hermā. an. 647. obiisse scribit, Sigebertus 646. Rodoaldum ad an. 651. pervenisse, quem Paulus etiam quinque annis regnasse auctor est. lib. 4. c. 50. Ex Garibaldi Bojorum Regis mascula stirpe, septem apud Langobardos Reges fuerunt, *Aripertus, Gondebertus, Partharitus, Gundebertus, Liutbertus, Reginbertus, Aripertus*: duo ex foemina, *Adaloaldus, Gar-*

ANN. POST
CHR. NAT.
DCLII.

ARIPERTVS.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCLX.

PARTHARITVS.
GVNDEBERTVS.

consiliis brevi ad apertas inimicitias deduxere, ut jam res arma & aciem spectaret; cum Gundebertus Taurinorum Ducem ad Grimoaldum Beneventanum, magna tum fortitudinis apud Langobardos existimatione principem, auxilia adversus fratrem petitem legat, sororis in id pacto matrimonio. Taurinus fraterno sceleri privatam multiplicem perfidiam adjicit; munerum, quæ deferre jussus, parte interversâ, Grimoaldo propriam potissimum causam agere auctor fit, stultum esse pro aliis pugnare ait, cum pro te possis, occasionem simul ostendit, quando germanorum juvenili vecordia res Langobardica palam pessum iret, ipse provec̃ta ætate, consilio inter primos & auctoritate pol- lens, regnum ne dubitaret invadere. Rarò est, qui se invitatus eò vo- cari audiat. Grimoaldus spem oblatam cupido animo sequutus, valida coacta manu, & conciliatis toto itinere popularium vo- luntatibus, opis ferendæ specie Ticinum properat. Ibi ut cum Re- ge congressurus erat, novas fraudes Taurinus excogitat, utrumq; seorsum conventum monet, malum caveat, insidias ab altero pa- rari, Regi etiam lorica dissimulanter sub veste ferre persuadet, idq; clam apud adversarium in invidiam quantum potest rapit, sive ut nutantem & facinus ex propinquo horrentem, periculi metu præcipitem impelleret, sive ut ea esset necessitatis adversus infidiatorem in vulgus excusatio. Primo complexu Grimoaldus Regem, quod futurum prædictum erat, armatum sentiens, fer- rum stringit, & doli, ut credi volebat, compertum, in vestigio ob- truncat. Reginbertum filiolum suorum fide servatum, tenerio- ris ætatis contemptus periculo subtrahit. Partharitus occisi fra- tris nuntio consternatus, altero à patris morte anno, summa ce- leritate ad Cacanum Avarum Regem profugit, RODELINDA UXO- re & Cuniberto filio Mediolani relictis, ut in re subita. Caput ma- lorum Taurinus non longum lætatus, ab infimæ sortis homine ex Gundeberti familia, cervice luculenta plaga præcisa, sanctissi- mo tempore & loco, Paschæ festo die, ad baptisterium in templo, inter stipatores jacuit. Grimoaldus utraque regia uno eodem ictu potitus, Rodelindam & Cunibertum Beneventum exula- tum mittit, ipse regio nomine assumpto; superiorum regum so- ROREM dudum pactam, uxorem accipit. De Partharito anxius, ad Cacanum mittit, profugum apud se esse ne pateretur, aut bel- lum exspectaret. Supplicis respectus barbaro nullus fuit, iret quâ vellet, gentem invidia liberaret denuntiat. Prædicabatur sin- gularis in Grimoaldo lenitas & mansuetudo, eam Partharitus adversissimo suo tempore, extrema spe, experiri statuit. Retro er- go in Italiam reversus, intimum amicorum Vnulfum Ticinum mittit, qui incolumitatis fidem pacisceretur. Ipse subsequutus, ut in regis conspectu fuit, cum se ad pedes abjiceret, non permis- sus,

Partharitu
an. i. m. 3.
regnasse ait
Paul. &
Herman. i-
taque con-
sequens fit
pervenisse
ad an. 662.
Sigebertus
annum tã-
rum habet.
Currebat
autem an.
662. indi-
ctio 5. eo
Grimoal-
dus in præ-
fat. edicti
11. indi-
onem sex-
tum regni
an. appel-
lat.

ANN. POST
CHR. N.
DCI. XII.
RODELINDA

SOROR PAR-
THARITI &
GVNDEBER-
TI.

fus, osculo benignè & humaniter exceptus est. Tum Grimoalde inquit, servus advenio, qui cum alicubi inter paganos latère potuerim, redire, & tuæ me fidei testatæq; clementiæ, qui Christianus & pius esses, credere malui. Rex bene sperare jussu, jusjurandum conceptis verbis dedit, & tuto, & cum dignitate, apud se futurum, nunc corpus curaret, hospitium & victum de publico prolixè accepturus. Domum digressum, universa civitas visendi salutandiq; studio prosequitur. Nec Regem res clam esse poterat, & incendebant animum domestici assentatores: Num eum aut supplicis aut hospitis, aut cujusvis tandem comitatum videri, nisi regnum certè propalam repetentis? Partharitum jam sine regno nec vivere, neque incolumi Grimoaldo regnare posse, aut faciendum scelus, aut expectandum, & quidem statim, trahendis consiliis in præcipiti periculo locum non esse. Credibilia visi afferre, & monere salutaria, neque diutius dubitatum, recentem sacramenti fidem post regni curam habendam. Quod serum diei esset, cædes rejecta in crastinum, interim missa lautia, generosa in primis vina, quibus se incautus hospes ingurgitaret, somno meroque solutus opprimendus. Astabat inter mensæ ministeria paternus amicus & mirum quam multa fidei documenta in una domo, qui se salutaturi specie ad aures demittens, insidias conscius detegit. Nihil eo mutatus Partharitus, præsentī ad omnia animo, vultum in lætitiā fingens, puero à cyathis clam mandat, ne sibi præter puram aquam ea cena misceat, & facile fuit convivas, in Regis etiam gratiam largius invitantes, neque hujus quidquam suspicantes, fallere argentea quippe phiala fucum tegente. Rex successu ut existimabat lætus, auditus inter suos iacere, perpotaret heluo, cras sanguinem mero mixtum refusus. At verò res aliò cecidit, Vnuli sagacitas opportunum fugæ consilium in articulo expedit. Is sibi lectū in Parthariti cubiculo clanculum sterni jusserat, inde omnibus à cena digressis, cum regii domum, ne certam prædam è manibus amitterent, jam armis cinxissent, solis Partharito & servo à veste, in cujus fide plurimum ponebat, intrò vocatis, cogitata aperit, servum manere, conclave occludere jubet, ipse Partharitum ursina pelle in sui dissimulationem involutum, culcita & toralibus onerat, atque cum convicio extra januam ejicit, fuste identidem succidentem mulctans ante se agit, mirantibusq; satellitibus quid hoc rei, Non ego furciferum ulciscar ait, qui mihi lectum ad temulenti Parthariti istius latus, crapulam toto pectore proflantis, straverit? satis superque hominis dementiam sequutus, me mihi & meis vindicabo posthac, neq; domo ultra abduci patiar, juramento per regis salutem addito. Fides habita, via ipsi & Partharito caput in servilē speciem sarcina præligato, data est. Atque Partharitus quidem, demisso

ex moenibus fune, ascitisq; quos fors dederat comitibus, & conscensis equis ex pascu raptis, maturè elabatur. Asta illum ea nocte, referta veteribus amicis civitas, tum Taurinum excepit. Sed nulli in Italia loco satis confusus, Alpibus trajectis ad Francos abiit. Servus se thalamo in multam lucem tenet, foresq; pulsantibus, & Partharitum Regis nomine inclamantibus, ut edoctus erat respondet, fessum ex itinere alto adhuc somno pressum jaceret, quietem ne inviderent. Extractum per eam altercationem aliquantum temporis, donec non ferente moram Grimoaldo, fores effractæ fallaciam aperuere; tum demum de heri fuga confessus est. Præcipitem igitur ad regiam raptum, summo certatim omnes cruciatu perire dignum conclamant. Rex contra, ut narrantem audivit, se pro domini capite nihil veritum suam salutem vilem habere, collaudatum inter familiares scribit, multa pollicitus, si pari se fide prosequeretur. Vnulfo, qui ad Archangeli Michaëlis basilicam fugiens, perniciem vitare satis habebat, præter incolumitatem, bona quorum extaret ratio, cum egregio etiam virtutis atq; prudentiæ testimonio restituit. Adeo luculenta facinora hostium plerumq; ipsos animos præstringunt. Quin familiari postea sermone diversos compellatos, ecquid esset, cur exules in Parthariti comitatu palantes circumagi, quam regiam Ticini mallent colere, cum præsentem humanitatem nihil adulati, uterque respondisset, se verò, si ea sibi detur optio, mortem in domini conspectu suaviorem habituros, quam vitam alibi omni voluptatum genere circumfluentem, libero sermone nequaquam offensus, fidei atque constantiæ admiratione ultrò captus, ad Partharitum ire, secumque, quæ vellet ferre, re permisit.

Paul. l. 5.

c. 33.

Herman. &

Siegb. an.

670. notat,

quod & reliquæ

historiæ con-

gruit.

Paul. l. 4.

c. 47.

Regem

Francum.

Paul. l. 5.

c. 32.

Dagobertum

nominat, sed

Childericum

fuisse,

necesse est.

Novem potestatis annis exactis, Grimoaldus moriens regnum ad puerum ex Ariperti filia susceptum, proavicum, Garibaldi nomen referentem transmisit, præterito maternæ claritatis discrimine Romualdo, ante regnum aditum ex Itta nobili puella captiva genito. Paullò ante excessum Francicum foedus novaverat, quæ res Partharito suspicionem iniecit, ne amicitiae authoramentum ipse fieret. Itaque ultra etiam Galliam, ad Saxones rerum in Britannia potentes, fugiturus, vix vela in altum dederat, cum vox à littore audita, vehereturne ea navi Partharitus? & agentibus nautis, responsum, cursum ergo inhiberet, extincto ante triduum Grimoaldo, quem fugeret. In portum reiectus, auctorem nuntii non reperit, eo certius creditum, missum fuisse divinitus, & visum spem blandientem sequi, quam eventus brevi implevit. In Italiam enim regrediens, ad fauces Alpium primos Langobardorum, cum regiæ domus familia & magna de cætero multitudine ipsum præstolantes reperit: quibus comitantibus Ticinum ingressus, puero facile exturbato, regnū inter omnium

gratu-

ANN. POST

CHR. NAT.

DCLXX.

gratulationes, tertio mense à Grimoaldi obitu recepit. Vir ut corporis dignitate conspicuus, ita pietate & fide magnus, æqui & boni ante omnes retinens, quo nemo egentium magis misertus tenuitatem largius sublevavit, ut in summis ejus laudibus unum fraternum dissidium, multorum annorum ærumnis expiatum, meritò excipias. Rodelindam conjugem cum filio mox ab exilio revocat, neque quidquam prius habens, quam Deo liberatori & vindici, maximas quas posset gratias referre, egregium sacrarum virginum monasterium sanctæ Agathæ nomine eo loco condit, ubi Vnulfus olim consilio evaserat, uxor basilicam Mariæ virgini sacram extra urbis moenia.

Paul. l. 5. c. 37. & c. 33.

Paul. l. 5. c. 34.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCLXXVII.
CVNIBERTVS.

Octavo posthæc anno, superiorum motuum reliquiis dudum tranquillatis, festa pace florentē posteritatis cura subiit, regnum cum CVNIBERTO filio communicat: & longum res quieturæ videbantur, nisi barbarum iterum ab Alachi Tridentino Duce extitisset initium. Bauzano & proximis circum castellis Boicus Comes præerat, quocum Tridentinis, ut inter vicinos sit, forte aliquid controversiæ, & cum res conditionibus disceptari nequiret, ubi ad manus ventum, Langobardus proelio vicit. Cognatam gentē bello laceffitam, Reges ægrè laturos suspicari poterat, tum autē recenti victoria, quæ & moderatos de cætero animos plerumq; in insolentiam corrumpit, ad superbiam elatus, ab eorum imperio apertè desciscit; inde vindictæ metuens, Tridentum omni ope communit. Partharitus, quo subitum incendium inter initia opprimeret, celeriter accurrens, urbem obsidione cingit. Neque Alachis vicissim sibi deesse, ut regiones omnium securos negligentius agere exploratum habet, portis repente effusus, castrorum munitione primo impetu proruta, cum tumultum terroremq; undique injicit, ut præterquam fugæ, obsessoribus spem nullam relinqueret. Rex salutem eadem via expedire coactus. Vetus Cuniberto cum Alachi amicitia usus intercedebat, cujus fructum eo potissimum tempore à se desiderari sentiens, hominem post tam atrocem inustam regio nomini contumeliam, cum patre in gratiam tamen reducit. Postquam pace conciliata in potestate fuit, Partharitum compluries cepit impetus, perfidiam morte vindicandi, cogitata ad rem statim collaturus, nisi filius identidem deprecator intercessisset. Qui ferum animū beneficiis mitigari posse nequicquam confidens, Brixia præterea, civitatis inter Langobardos opulentæ, Ducatum illi contribuendum à patre, invito atque reclamante, & multum monente, impetrat. Prospiciebat quod res erat Partharitus, neq; id quidem clam habens, expertæ calliditatis hostem, à filio in sui ipsius capitis perniciem opibus augeri, quarum fiducia regnum proxima quaque occasione esset tentaturus, neque eo minus precum

Paul. l. 5. c. 35. & 36. Herman. Roserius in hist. stemmatum Lotharing. diplomata Martini Ducis an. 673. & 679 scripta profert, quibus Bertha Baviaræ Ducissa ejus uxor nominetur. Sed dubia fidei scriptori credere multa prohibent, qui præsertim hist. capit. 50. res Boicas ineptissime tractaverit. Et Baviaræ sanè nomē nondum illo sæculo auditum: ne quis à Martino in diplomata relatum, sibi persuaderi patiatur.

Paul. l. 3.
c. 37. Her-
man. & Si-
geb. in an.
637. con-
sentiunt.

Paul. l. 5. c.
38.

Paul. l. 5.
c. 39.

assiduitate fatigatus, cessit. Patris morte post decem annos in-
sequuta, Cunibertus imperium continuat. HERMELINDA ex An-
glorum Saxonum gente uxor erat, quæ Theodotis puellæ Ro-
manæ in primis nobilis formam, inter lavandum nudato corpo-
re observatam, marito incautius prædicans, dissimulantis ani-
mum mala libidine incendit, ille moræ impatiens, captata protin⁹
occasione, virgini stuprum per insidias infert. Visum divinum
numen, quas à patre domestici odii poenas expedierat, à filio ob
externum amorem repetere. Alachis adolescentem mutua be-
nevolentia confidentia exarmatum nactus, scelus quod mente
dudum conceperat, maturum ratus in apertum profert, duplicē
in dominum inq; servatorem molitus perfidiam. Primos se Al-
do, & Grauso fratres, Brixia orti, præbuere duces, affluentibus de-
inde multis undiq; rerum novarum studio. Et aberat comōdum
Cunibertus, instantis periculi juxta ignarus & securus, cum Tici-
num urbem & regiam improvisò adorti, vacuas occupant. Cuni-
bertum quo res inexpectatior, & auctor is, qui unus omnium
minimè debebat, eo gravius perculit: regno in præsentia despera-
to, vitæ consulturus, in insulam lacus Larii, natura & arte comū-
nitam, refugit. Tyrannus dominatum flagitiosè partum, super-
bè & crudeliter habens, quoscunque Cuniberto amicos sciret af-
flixit, sacerdotes præsertim, adversus quos singulari & eximio o-
dio ferebatur, neque Damianum Ticinensem ipsum episcopum
reveritus, virum vitæ sanctimonia & litteris clarum, cujus diaco-
num Thomam sacrae benedictionis causa ad se missum, ludibrio
& contumeliis excepit. Magnam sibi eo facto concivit invidiam,
ecclesiastici ordinis hominibus metu ingenti incusso, quid por-
rò sperandum exemplo videlicet admonitis. Accessit res di-
ctu parva, momento non item; pecuniam forte annumeranti,
nummus manibus elapsus in terram deciderat, eum Aldonis fili-
us puerulus ludens sustulit, cum Alachis, quæ pusionē nec anim-
adversurum nec curaturum crederet, in patrem jact, abundare
eum pecunia, qua se brevi potiturum esse confideret. Infans do-
mum vespereregressus, à patre per blanditiam de Rege interro-
gatus, audita refert. Cohorruit Aldo, quo verba spectarent satis
intelligens, fratri quanto in periculo versentur significat, & vo-
catis amicorum certissimis, quid facto opus consultant. Ut con-
venit, Alachim compositis dolis adeunt, quid ita domi totos dies
otiosus desideat, certè quod de civitatis & populi fide dubitet,
non esse, neque quod à Cuniberto timeat, nihil illo lurcone de-
sertius & contemptius, quin egrederetur, venatui cum nobili ju-
ventute indulgeret, sibi custodiam civitatis curæ fore, & verò
polliceri, se cis paucos dies Cuniberti caput ad eum delaturos.
Ut credula res est spes inimicum vindicandi tam prope admota,

ANN. POST
CHR. NAT.
DCLXXXVII
HERMELIN-
DA.

per-

persuafus exiit: conjurati ad Cunibertum in infula latentem pro-
perant, ibi genubus advoluti, anteactorum veniam, quæ tum for-
tuna, celeriter impetrant, quo tyrannus in eos sit animo, quæque
ipsi aduersus illum confilia agitent, docent. Fides data & acce-
pta, manantibus utrimque lachrymis, die dicta Cunibertus Ti-
cinum veniens, regnum haud majori molimine quam amiserat,
incredibili omnis ætatis & ordinis gratulatione recepit. Nuntius
ad Alachim confestim excurrens, per ludibrium narrat, præsti-
tisse Aldonem & Graufonem quæ fpoponderint, adesse Cuniber-
ti caput, sed & corpus. Ille animo primò consternatus, ut se col-
legit, in convicia & minas effusus, regiam armis repetere consti-
tuit, reliquarum undique civitatum studia, qua vi qua blanditiis
colligens. Cunibertus valido item comparato exercitu, obvi-
am progreditur: castris utrimque metatis, in campis, quibus Co-
ronatæ nomen, aduersarium ad singulare certamen provocat, Paul, l. f.
c. 40.
bellum alterutrius morte dirimi posse monet, parcerent tot mor-
taliū sanguini, ibi regnum fore, ubi victoria fuisset. Aderat
Alachi Tuscus, inter amicos habitus, qui ad idem cohortaretur,
verum ille tergiversari, hominem esse dicere Cunibertum, ut in-
genio stupidum, & uni ventri per otium deditum, sic ubi res po-
fcat, inter primos audacem, & incredibili corporis robore, me-
minisse cum in Ariperti aula adolescentes ambo versarentur,
eum prægrandes oves extenso brachio villo apprehensas, terra
solitum sustollere, se idem expertum nequivisse. Tuscus confes-
sionem ignaviæ aspernatus, ad Cunibertum transiit. Jamque
aciebus eo promotis, unde pedem sine proelio referre neutra pos-
set, Zeno diaconus basilicæ Joannis Baptistæ à Gundeberga con-
ditæ, Regem adit, & pro eximio, quo eum prosequeretur affe-
ctu, supplex rogat, quandoquidem in unius capite omnium sa-
lus verteretur, neque dubium, quin illo occiso, Alachis in cæte-
ros extremæ crudelitatis exempla editurus esset, pateretur se po-
tius regiis armis ornatum id discriminis subire, utili in utrumque
casum consilio, siue cæsi, facilem fore jacturam, siue victoris, glo-
riam in dominum redundaturam. Abnuentem Cunibertum, a-
mici circum flentes, insuetæ charitatis officio pæne invitum uti
coegere. Zeno non suæ fortunæ cultu instructus, è regio taber-
naculo prodiens, ut statura corporisque habitu compar erat, o-
mnibus Regis speciem præbuit. Commisso proelio acerrimè pu-
gnatum, Alachis insignibus falsus, in unum latus, longè fide
quam ulla militari arte paratiorem obtruncat, caputque conto
suffigi & victoriam lætus acclamari jubet. Sed ut laxatis cassidis
vinculis errorem conspectus aperuit, ira & pudore incensus, se
verò foedas de omni clericorum ordine poenas aliquando victo-
rem repetiturum vovet. Cunibertus contra insperatò prodiens,

turbatas suorum mentes, imperatore ut putabant cæso fugam circumspectantium, erexit. Et cum pugnam iterandā appareret, ad Alachim rursus misit, solus tandem congredieretur, neutri satis decorum, tot popularium millium sibi cædem imputari, quingenti incolumi & florenti imperaret, cui Deus victoriam annuisset. Probantibus consilium familiaribus, Alachis, Quī possum, ait, qui inter inimica tela Archangelum Michaelē obversantē conspiciam, in cuius ego templo me Cuniberti sacramento obligavi? Apparebat, conscientiam sceleris jam ferre non posse, itaque confidentior ex amicis unus, tu quidem, inquit, pavore oculis præstrictis, cernis quod nusquam est, nam hæc olim meditata oportuit. Novum atque atrox prælium exarsit, quale irritatis in diversum unius gentis studiis, inter fidentes sibi ambos exercitus, Rege hinc vivo, quem mortuum luxerant, inde victoria jam propemodum parta feroces. Res diu neutro inclinata stetit, donec Alachis pugnans confoditur. Sensit utraque acies, neque Cuniberti deinde vis sustineri potuit, hostes passim fusi, magna strages facta est, multos nandi imperitos, aut fessos & armorum pondere gravatos, Abdua propinquum flumen hausit. Tyranni corpus foedè laceratum, capite cruribusque truncatum, feris & alitibus ludibrium jacuit, Zenonis diaconi, qui vicariam mortem oppetiisset, Ticini honestissimo funere, in vestibulo basilicæ cui præfuerat conditum, quo pugnatum loco, monumentum victoriæ, monasterium Georgii martyris nomine, excitatum est. Annales annum sexcentesium nonagesium secundum ascribunt. Rebus pacatis, Cunibertus ingenii humani more, veteris injuriæ memoriam præ recenti beneficio retinens, Aldoni & Graufoni insidias comparat. Ferunt rem monstri similem, quam ego ut à Paulo proditam invenio referam, magis ne præteriisse videar, quam quod in eum modum gestam narranti fidem accommodandam existimem. Regem dum familiarium uni cogitata aperit, muscam in fenestra forte visam cultro petiisse, quæ ictu corpore vitato, pede præciso avolaverit. Aldonem sub idem tempus ad regiam cum fratre tendentem, obvium habuisse hominem pede altero mutilum, enixè monentem, ne pergerent, certæ à Cuniberto neci destinati. Tum illos formidine attonitos, sese in proximam Romani martyris ædem coniecisse. Regem re intellecta, fidem accusasse ejus, cum quo uno consilium contulisset, Regis illum rursus appellasse conscientiam, quod post eum sermonem habitum nusquam digressus, neminem profectò mortaliū alloquutus fuerit; neque id Rex inficiari poterat, nec omninò quis indicium supplicibus fecisset suspicari, donec spe impunitatis facta, ipsi professi, se ab homine ignoto, utente genu tenus crure altero ligneo, de præsentis exitii periculo

Herman,
Sigeb.

Paul. l. 6,
c. 6.

ANN. POST
CHR. N.
DCXCII.

culo admonitos, salutis consuluisse, reditum in memoriam mufcæ, & intellectum dæmonicum utrumque fpectrum fuisse, fratribus ignotum effe.

Dum hæc in Italia geruntur, Emmerammi apud Bojos fama magis indies magisq; clarefciente, Theodo Princeps cædis noxi-
am, cujus pœnitentia dudum caperetur, aliquâ expenfurus, Geor-
gii martyris ædiculam adjecto monafterio, quo loco lucum olim
Deorum religione facrum fuisse memorant, ampliat. Petri Apo-
ftoli & ipsius Emmerammi nomine indito, primus Apollonius

Hun, din
metrop. &
ms. de mo-
nafteriis
Boicis.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCXCVII.

Abbas, anno post Chriftum natum fexcentefimo nonagesimo
feptimo præfectus eff. Tum Marinus atque Anianus pietatis

Ex actis
horum fan-
ctorum,
quæ extant
in monaft.
Rot.

etiam professione inclyti, ad radices Alpium propter Oenum flu-
men mortem oppetiere. Qui quo tempore Martinus Pontifex

Constantis Imperatoris fcelere in Cherfonefo occubuit, ecclefie
ftatu magnopere perturbato, peregrè ad Bojos venientes, ibi fe,

discretis uterque fedibus, in folitudinem abdiderant, fic ut neque
tamen de rebus divinis quærentes aditu arcerent, & ultrò sæpe

progrefsi, religionis caufa ad populum multo cum fructu verba
facerent, Marinus Epifcopi, Anianus Archidiaconi munere fun-

ctus. Epifcopatus nomen five intercidit, five quod magis opiner,
nullum certum fuit, gentibus docendis quorundam olim exem-

plo generatim deftinato. Omni virtutum laude eximii, cibi præ-
fertim potusque abftinentia, veterem Ægyptiorum patrum mo-

Id olim fie-
ri folitum
annotavit
Molan. in
natal. fanct.
Belgii die
25. Martii,

rem revocabant, jejunio bis admodum fingulis hebdomadis,
præter Dominicam diem, aquæ hauftu & olerum cum pane ac

fale efu, foluto, quantum vitæ trahendæ nimirum fufficeret, fo-
lennior aliqua & fanctior lux, pauxillum cafei & lenticulæ non-

nihil adjiciebat. Tenuere institutum ad Leontii imperium, per
quadraginta circiter annos, cum barbaros tota provincia popu-

labundos vagantes, fpec prædæ ad iftas latebras adduxit. Vandalos
fuisse memorant, qui Slavi, hoc eff, Venedi de proximo fuerint

oportet, nam eofdem Vandalos appellare, vetus & vulgatus
error eff. Marinum ad aram facrificantem, numen, femel ite-

rumque apertè monuerat, pergeret alacriter, palmam prope ef-
fe, quâ ipfe & Anianus, ut parilem vitam vixerant, eadem die mu-

nerandi. Latrones ergo eum in exfpectatione mortis pronis ge-
nubus orantem nafti, ad vultus orisq; gravitatem primo terri-

ti, aliquantum refiftere, brevi reditum ad ingenium, & cum re-
culæ obviæ cupiditati nulla ex parte fufficerent, verifimile au-

tem videretur, hominem fenem præcipuæ exiftimationis, argen-
tum alicubi occulere, multa minati promere jubent; Marinus, fi

divitias, inquit quæritis æternum, manfuras quærite. Illi fermo-
nem ad pietatis ftudium vocantem nihil morati, inftare Chri-

fti nomen ejuraret, & quoniâ habitatorum latè tota regione
fuga

Crantius
etiam hi-
ftoriam
quam de-
Slavis &
Venedis
fcripfit,
appellavit
Vandalicâ.

fuga facta erat, quæ quis quibus locis defodisset indicaret, se ad scrutanda abdita alpium ducẽ præberet, nihil ejus viciniae virum id ætatis latere posse, renuenti mortem per extremos cruciatus paratam sciret. Intentatum periculum, animum divinitus incensum amplius inflammavit, neque se Christum negare, neque vivum ex ea movendum sede respondet, quam sibi perpetuam legerit. Tum nudatum verberatumq; & servilem in morem tortum, igne necant. Auditus inter medios flammarum globos, multa Deum expansis manibus precans, pro his etiam quorum scelere occidebat. Anianus morbo tenebatur, ne magistro adesse posset, de cujus obitu ut cognovit, jam lætus & exultans, eucharistia percepta, ea ipsa luce, quæ fuit xvii. Kal. Decembr. inter orationes & gratiarum actiones animam, futuri securus, nulla externa vi adhibita exhalavit. Aliquot post annos Pipino & Carolomano rerum potentibus, specie per visum Priamo presbytero oblata, corporum reliquiae detectæ, & conditæ ecclesiâ, curante Tollusio Episcopo, in pagum quem Aurisium appellant, multis miraculis insignes translatae sunt. Posterorum pietas monasterium adjunxit, quod à præfluente amne Rota nomen reperit. Nos cum inde historiam testatis litterarum monumentis, quæ adhuc extant, eo quo narravimus modo descriptam, hauriremus, animadvertimus scriptorem, qui Marianum & Anianum ante annos paullò minus ducentos à Bojis cæsos prodidit, quod superiori libro memoravimus, neque rerum, neque temporum rationem quam debebat maximè, ullam habuisse.

pag.
79.
Paul. l. 6. c.
17. Sigeb.
hunc an. a-
scribit,
Hermannii
postrema
editio se-
quentem.

Anno unde septingentesimo Cunibertus naturæ satisfecit, eo majus sui desiderium Langobardis relinquens, quod LIVTBERTI filii ætatem, ne ea imperio nondum matura, rebus novandis locum præberet, verebantur. Pater Ansprandum testamento tutorem dederat, virum genere & virtute præstantem, regno, quantum humanis consiliis provideri poterat, firmamentum, cæterum evētu dispari. REGINBERTVS enim Taurinorum Dux, quem Gundeberto Rege natum, patre occiso ante annos quadraginta vitam miseratione infantiae emeruisse supra dictum, occasionem repetendæ paternæ hereditatis, cui cogitatione semper imminebat, demum obvenisse ratus, regno vi in vaso, octavo mense à Cuniberti morte, Ansprandum in Novariensi agro acie congressum fudit. Et rebus humanis anno à victoriâ adhuc vertente eruptus, ejus fructum ad ARIPERTVM filium transmisit. Qui superstitite Liutberto, omnia incerta & infida sentiens, bello redintegrato, sequenti Ansprandum atque auxiliares copias, magna iterum pugna ad Ticinum superat, Liutbertum, quod inguine faucibus vivus in potestatem venisset, cognationem nihil reveritus, balneo inclusum necat. Ansprandus se ex fuga Larii lacus insula tuebatur,

Pag. 122.
Paul. l. 6. c.
18. & se-
quēt. Sigeb.
octavum
mensē in
an. 700. in-
cidisse con-
firmat.
Hæc Her-
man. ad an.
702. Sigeb.
ad 701. re-
fert.

Vita S. Bo-
niti Arver-
nensis Surii
to. 1.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCIC.
LIVTBERT-
TVS.

REGINBER-
TVS.

DCC.

DCCI.

ARIPERTVS.

DCCII.

batur, ubi obsidionem parari intellexit, inde elapsus per Rhæticas Alpes in Boicam abiit. Victor hac præda frustratus, in necessitudines versus, Sigibrando filio oculos eruit, Theuderadæ uxori & Auronæ filiæ, nasum auresque foedo vulnere præcidit, objecta matri spes regni, & voces in eam sententiam muliebri levitate insolentius fulæ, ipsum insulæ oppidum, quod receptum hosti præbuisset, solo æquatum. Vni Liutprando parsum liberorum minimo, permissio paterni exilii errores, ingens ut in adversis levamen, comitari. In memoriam credo regrediebatur Aripertus, eorum quæ sibi eadem ætate & propemodum caussa, à Grimoaldo contigerant: divino interim haud dubiè nutu, regno successor destinatus, servatus est. Ex Liutberti propinquitate PETRVS supererat, quem priusquam sacris initiaretur, gentile aliud nomen habuisse, sit verisimile: huic Spoletum relegato, & ædem Sabini martyris religiosè frequentanti, responsum aliquando redditum, confideret, futurum ut rediret in patriam, & Ticinensem ecclesiam regeret. Oraculi fidem cum res longo post tempore comprobasset, Sabino posito templo honorem habuit, & Episcopi munere sanctissimè functus est, insigni animi corporisque castimonia & integritate, tum nullo non virtutis genere, atque miraculis divinitus editis inclytus. Nec prætereundum erat hoc Boicæ originis coelo receptum sydus, peregrè splendens, domi adhuc opinor ignotum.

PETRVS.

Paul. l. 6. c. 56.

THEODIBERTVS
SECUNDVS.ANN. POST
CHR. NAT.

DCCXII.

Bojis post Theodonem THEODIBERTVS præfuit, an frater, quæ quorundam sententia, parum liquet: Theodonis posteritatem non regnasse, id constat; lege autem ex Agilolfingis suffici necesse erat, non qui defunctum proxima consanguinitate contingeret, sed fide & prudentia præstantem. Theodibertus Ansprandum humaniter receptum, benignè aliquamdiu habuit. Decimo decimum fugæ anno, siue continentibus supplicis precibus victus, siue hominis innocentis sortem ultrò miseratus, siue pium ratus indignam Liutberti necem armis ulcisci, siue sibi amplum, reges regno per scelus parto deicere, meliores imponere, nec præ eo, quod jus & fas prosceret, Boicam in Ariperto originè respectans, infestis copiis in Italiam venit. Langobardo cum exercitu obvio, incitatis utrimq; animis statim acie congregi, & rem fortunæ semel inclinandam dare placuit. Acriter pugnantibus nox supervenit, & apparebat Bojos de victoria concedere, nisi Aripertus signo receptui dato, castra ipse sua pernicioso errore prætervectus, Ticinum refugiens, suorum animos fregisset. Mirum quam eo facto versa derepente in contrarium omnia, Langobardi se ducis exemplo pro victis gerere, Bojis audacia crescere. Accessit vecors aliud juxta ac calamitosum, nec pro pristina Ariperti industriæ fama consilium, quod voluntates popularium turpi fuga offen-

Arnolf. l. 1. c. 1. de S. Emmer. Theodonē hunc signare videtur, Dioto scilicet vir illustris, cui filii in regnum non successerant. Et si ordine perturbato, Theodonem, ad quem S. Rupertus venit, post hunc nominet, atque eum ipsum cum illo ad quem S. Corbinianus, confundat. De Theodiberto & Italica expeditione Paul. l. 6. c. 35.

fas,

Herman,
Ariperti
mortem in
hunc an.
712. con-
fert, quod
reliquæ rē-
porum ra-
tioni con-
sentaneum
est, siquidē
an. 702. in-
iit, & per
decennium
regnavit,
quot ann.
Anspran-
dum exu-
lasse Paul.
auctore est.
Sigeb. 701.
iniisse, no-
vem ann.
regnasse,
710. obiisse
scripsit.
Regino ha-
ctenus con-
sentit, An-
sprandum
novem tā-
tum annis
exulasse.
Paul. 6. c.
43.
Paul. 1. 1. 6. c.
58.

Vita S.
Corbiniani
ap. Sur. to.
5.

fas, hostes de proximo instare animadverteret, turbatus præcipiti metu, melioris eventus spem omnem præcidit, seq; ad Francos prorepturus, auro ex regia gaza quantum potest onerat, gravem eo, gurgis fluminis, quod nando trajiciendum erat, haurit. Frater GVNDEBERTVS fugæ comes, in Franciam pervenit, reliquum ætatis in exilio cum tribus filiis acturus. Natus maximus REGINBERTVS, Aurelianensis civitatis præfecturam regum benignitate gessit; ultimus ex Garibaldi Bojorum Regis stirpe surculus, cujus saltem auctorum monumentis extet prodita memoria. Ariperti cadaver postero die repertum, certam victoriæ fidem asseruit. Et verò observatum, Boici sanguinis apud Langobardos imperium, quo coeperat nomine, eodem desuisse, nec virtute quidem impari. Nihil quippe ambigas, Aripertum, quâ religionis, liberalitatis, justitiæ, prudentiæ opinione vixit, si regnum omninò ipsum, non aditum item exitumq; spectes, in præstantissimis regibus numerare. Grandi justitiæ documento, civitates dissimulato habitu per noctem circuire solitus, omnium de se deq; iis, quos juri dicundo præfecerat, rumores aucupabatur: Prudentia prope altiore, exteros legatos nullo apparatu, non vino, non epulis lautioribus, viles ipse pelles indutus, contra quam Reges solent, excipiebat, ne domum ii reversi, famâ Italicæ opulentia populares ad ejus soli cupiditatem existimarent, quam Gallis Alpes trajiciendi aliquando causam extitisse scire poterat. Ansprandus regno sine controversia, tres non amplius menses superfuit. Morituro Luitprandus filius, assiduus utriusque fortunæ socius, multum ea re lætanti, sublegitur. Hic gratiam relaturs familiæ, cujus beneficio regnaret, GVNTRVDA Theodiberti filiam, matrimonio sibi adjunctam, in regii fastigii communionem vocat. Neque tot tamen vinculis pax diutius contineri potuit. Paulus Luitprandum fere initio regni narrat, pleraque Bojorum castella intercepisse: offensionis causas quas non explicat, ad finium controversias, mortuo jam Theodiberto, pertinuisse crediderim.

Theodibertum Theodo rursus excepit, quintus nostra quidem sententia; sextum numerent oportet, qui à Danubii trajectu tres ordine Theodones posuere. Grimoaldo Theodiberti fratre natum, Glifonotham uxorem habuisse, iidem magis suo arbitrato, ne quid unquam ignorent scilicet, quam antiquis testimoniis confirmant, nobis in incerto relinquitur, quod & verum esse, & aptè ad continuandam stirpem fictum potest. Eo palam errant, cum Theodibertum ante septingentesimum annum obiisse produnt, nam Paulus Ansprandum à Theodiberto reductum scripsit, quod decimo aut duodecimo ejus sæculi anno contigisse, vetusti annalium auctores consentiunt. Magna apud finitimos

GVNDEBER-
TVS.
REGINBER-
TVS CVM
DVOBVS
FRATRIBVS.

GVNTRVDA.

THEODO
QVINTVS.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCXVI.

THEODI-
BALDVS.
GRIMOAL-
DVS.
HVGIBER-
TVS SECVN-
DVS.

timos principes potentia fama fuit Theodo, armis virisq; val-
idus, tum egregia trium adolescentum filiorum indole felix. Mo-
ribus ipse ad omnem virtutis laudem compositis, pietate in De-
um nulli majorum secundus, primus Bojorum religiosam pere-
grinationem ad Apostolorum limina instituit. Romam venisse
Gregorio secundo Pontifice indictione decima quarta, ab Ana-
stasio annotatum est. Quo paullo ante Anglici reges eadem de
caussa venerant, & exemplum valuisse putandum, ne in Italia
propemodum vestibulo positus, ab extremis Britannis isto officii
genere vinceretur. Domi provinciam in quatuor partes tribuit,
uni ipse præerat, cæteras filiis procurandas cessit, THEODIBAL-
DO, aut Theodoaldo nimirum, GRIMOALDO & HVGIBERTO
singulas: nam qui quartum sive Theodebertum, sive Theodo-
nem adjiciunt, neq; quem sequantur habent, & ab Aribone abe-
unt, quo nullus, qui hodie extet, hæc certius scire potuit; Aribo
enim patrem provinciam, se inter & liberos, in quatuor partes
divisisse scripsit, quæ ad istorum rationem quinquefariam fue-
rat partienda.

Corbinianus ea ætate pietatis studiis apud Gallos floruit. In
Melitonensi agro natus, quem nomen à Meloduno Senonum
urbe, ut est apud Cæsarem, corruptè traxisse suspicor, monaste-
rium ad sancti Germani ecclesiam condiderat; ubi cum annos
quatuordecim vixisset crebrescente sanctimonie fama, quotidia-
nis omnium ordinum adibatur concursibus, qua consilium & o-
rationes poscentium, qua munera inter egenos partienda afferen-
tium; nam & Pipinus Heristallus Equitum magister, cujus maxi-
ma secundum Reges apud Francos auctoritas, miserat hominem
ex suis primarium, qui Corbiniani precibus illum submisit sup-
pliciterq; commendaret. Vt ex quietis tranquillitatisq; portu,
quem secessu petierat, in medios jam hominum negotiorumque
æstus videretur reiectus. Offensus ea re, & interpellantium fre-
quentiam impedimentum ad beatiorum vitam interpretatus,
Romam abit, solum aliquem ad divi Petri basilicam angulum à
Pontifice impetraturus, quo cum suis latitans, vita sanctè insti-
tuta, uni Deo vacaret. Votis ad Apostoli ædem factis, sese ad pe-
des Pontificis abjicit, copiosa oratione rationem itineris, quidq;
quas ob causas petitum venisset prosequens. Gregorius, ab ho-
mine quantum vis diserto, in quam partem rogabatur flecti non
potuit, in aliam ultrò motus est; animadverso enim, quam miri-
fica contentione omnibus pietatis exemplis exercitus, pura &
simplici mente in Deum ferretur, cum ea exterius accederent
adminicula, quibus omnis & ætas & sexus caperetur, insignis o-
ris facundia, morum incredibilis candor, faciles suavesque con-
gressus, intellexit eum altius evectum, & in hominum concilia,

Paul. l. 4.
c. 46.

Anast. in
Greg. 2.
Beda in e-
pit. an. 688.
Ceaduali-
am & an.
709. Con-
redum Ro-
mam venif-
se narrat.
Idem ha-
bet hist. ec-
cles. l. 1. c. 7.
& c. 20. Vbi
Huum præ-
tere & Of-
sam adjun-
git.

Aribo, He-
res idem &
Cyrinus
dictus, vi-
tam S Cor-
bin. scri-
psit, tertius
post ipsam
Episcopus.
Vita S. Cor-
bin.
Cæll. 7. de
bel. Gall.

Falsus est
Otho Fris.
l. 1. c. 24.
Corbinianus
ad tempo-
ra Pipini
Regis refe-
rens.

M

quæ

quæ fugiebat, remissum, egregios & uberes fructus esse laturum. Nec mora, promotum per sacrorum ordinum gradus, Episcopum creat, addito honoris causa pallio, & sacra benedictione amplissima formula, quâ exercendæ dignitatis ubicumque terrarum fieret potestas. Pontificis imperium detrectare non ausus, contra quam sperarat, novum in Galliam onus invitus & coactus retulit. Ita verò gessit, ut priorem sanctimoniam opinionem miracula divinitus edita exaugerent, illumq; vulgò etiam, sed apud pios præcipuè, in magna admiratione & laude ponerent, supplices & munera indies copiosius circumfluerent. Quo homo ab omni ambitionis & avaritiæ specie longè abhorrens, ad repetendum Melodunenſe latibulum compulsus est. Ibi septennio cic iter actò, res eodem rediit, tanta virtus nullis parietibus cohi eri poterat, famâ quo studiosius pressa, magis magisq; erumpente, & adeuntium coitiones fiebant jam prope turmatim. Romam ergo quo prius animo, sed clam devio & insueto alio itinere, regredi cogitat, ne si recto, consilium emanaret. Hæc in Germaniam deflectendi causa. Vt ad Bojos venit, quos Noricorum nomine Aribo appellat, plerorumque ruditatem miserans, officii delati memor, verba de rebus divinis sæpe utiliter in publico fecit. Rumor brevi Theodonem attigit, qui quoscumque sacerdotes comiter excipere solitus, peregrini Episcopi desiderio magnopere incensus, eum ad se vocat, & coram omnia supra quam sermonibus celebraretur expertus, quibus potest precibus contendit, Boicam de cætero sedem legat, sibi, ne obtemperasse aliquando pœniteat, curæ fore. Assensus exprimi non potuit, muneribus itaque onustum dimittit. Nec de Theodone quidquam post illam diem, quod extet, proditum. Ab eo ad Grimoaldum filium ventum, cui pars provinciæ in Italiam vergens obtigerat, regiâ Frisingæ constituta. Non minori ibi sive principis sive popularium gratulatione acceptus, ad primum virtutis doctrinæque gustum, majori etiam contentione ut subsisteret rogatus est. Grimoaldus omnibus modis blandiendo, supplicando, hereditate quin inter liberos pollicitâ, insistere, ne se abiens desereret. Cum nihil exoraretur, nec invitum retinere placeret, amplis item donato muneribus, comites additi, qui ad Italiæ fines honorificè deducerent, simul Venuſticæ vallis reliquisq; circa populis, ipso inscio imperarent, Româ revertentem observare, ad regiam reducendum. Nox euntes inter aspera alpium in campis ad sylvam, Breonum regione oppresserat, cum equum clitellarium incustoditum ab urso raptum dilaniari contigit; tum Corbinianum sarcinam, quæ prius jumentum fuerat, urso imponi jussisse ferunt, paruisse belluam, sylvestri ingenio deposito, vicaria opera toto reliquo itinere functam. Illu-
stre

stre visum miraculum, dignum inter multa, quod posteritatis memoriae imaginibus additum repræsentaretur. Inde Tridentum Ticinumq; progressus, trajecto Pado iter per Heturiam Romam tenuit. Vbique signa, quæ quam Deo charus esset ostenderent, edita. Liutprandus Rex eunti redeunti q; quantum maximum potuit honorem habuit, ut neque ad genua accidere, neque se ejus orationibus perquam demissè committere, infra Regium fastigium putaverit. Romæ Gregorius appellatus, de concilii sententia perstitit respondere, non placere Episcopum privatam & residem in monasterio vitam ducere, neq; munus, quod omnibus precibus orabat, abdicare, quin feliciter coeptum, pari cura prosequeretur, & eo rediret ubi plurima bonæ frugis spes esset. Adjecta insuper certa & dilucida sacrarum litterarum testimonia, quibus hæc ipsa confirmabantur. Auctoritate & argumentis victus, cum aliquot dies Pontificis benevolentia dedisset, accepto commeatu quâ ierat revertitur. Vt Tridento Majas, Bo-

icæ tum ditionis primum ab Italia castellum, venit, castellanos non fefellit, jussus subsistere dum Grimoaldum consulerent. Ille interim occasionem sequutus, sancti Valentini Episcopi corporis reliquias veneratur. Valentinus enim Batavis olim pulsus, lætiori successu in alpes delatus, ecclesiam Majis condidit, in qua mortuum humavere, ibi tunc Corbinianus supplicavit. Et montanam proximam regionem per otium lustrans, solo sylvis frugibusq; læto capiebatur, avio in primis loco delectatus, cui incolæ Camina nomen fecerant, Timone & Finali amnibus utrimque irriguo, de quo jam tunc mercando, & exstructo tuguriolo rebus divinis destinando, cogitabat. A Grimoaldo reversi nuntiant, principem in summa ejus expectatione esse, sibi adducendi negotium delegatum, quod ut ipso volente propitio exequerentur, venerabundos rogare. Doluit latere non potuisse, cum verò dissimulandi locus nullus restaret, invitatus assensus est. Theodibaldus Corbiniano Romam profecto, fato concesserat, PILIDRV DE uxore relicta, Franca origine, forma & nobilitate præstante; quam Grimoaldus adamatam, sprete fama, & calcata fraterni thori reverentia, justæ conjugis loco domi habebat. Vt rescivit Episcopus, averfatus scelus, præmittit qui semel diceret, se in principis conspectum neutiquam venturum, quamdiu probrum illud ei hæreat, gravi addita inter cætera Pauli Apostoli verbis comminatione, neque adulteros neque fornicatores regnum Dei possessuros. Prope fuit ut procax foemina veterem Herodiadis tragœdiam repeteret, & recentia Alpeidis in Lambertum, Geilæ in Chilianum exempla erant ante oculos, nam constitit agitata esse id genus consilia, non ignaro periculi Corbiniano, apertè professo, se Joannis factum imitantem, nisi

Arenpek
l. 2. c. 17.
Majas Meraniam,
quæ ad Athesim est interpretatur.
Supra pag. 93.

1. Cor. 6.

S. Lambertus passus an. 609 S. Chilianus an. 698.

Otho Fris.
Ecclesiam
S. Benedi-
cto dedica-
tam fuisse
scripsit, sc.
quod mo-
nachi Be-
nedictini
incolerent.
Arenpek. l.
2. c. 18.
3. pag. 91.

quod Herodes uxorem fratri viventi tulisse creditur, ejusdem exitum non perhorrescere. Pergebat nihilo minus ablegatis amicis monere, obtestari, tantum piaculum quamprimum à se amolirentur, variè ostentata spe veniæ ad meliorem mentem redeuntib⁹, & quæ poenarum supplicia pervicaces brevi manerent. Quadraginta dies contentio tenuit. Mollitis tandem animis, affuere ad pedes Episcopi ambo conjuges, humi passis brachiis strati, peccatum confessi detestatiq; & diducturos incestum matrimonium, & quæ præterea juberet, omnia facturos polliciti. Cruce signatos expiatisq; sublevat, multa monens, quam in posterum vivendi rationem orando, jejunando, pauperibus largiendo, insisterent. Cibus inde una capientibus, Caminæ mentio injecta, Grimoaldus facile in rem præsentē venire persuadetur, & amœnissimum terrarū tractum pretio à dominis redemptum, ecclesiæ S. Mariæ virginis Frisingæ, quæ Episcopo sedes destinata, contribuit. Arenpekius Christianorum basilicā à Maximiliani martyris ætate id loci stetisse prodidit, Maximilianum autem Cari & filiorum imperio vixisse, supra dictum. In Camina Corbinianus templum sanctorum Valentini & Zenonis memoria celebre ædificat, vitem circa & frugiferas arbores serit, opimum etiam de proximo agrum, Chories nomine, coemit, erogata pecunia, quam à Pipino Heristallo dudum dono acceperat. Illud priscae interim severitatis exemplum edit, quod quam à nostrorum morum remissione abit, tam vereor ne parum fidem inveniat: Ut mensæ assederat, solemni formula bene epulis precat⁹, principem cani panis frustum animadvertit projicere, tum sella indignatus exsiliens, quæque parata erant propellens, argento humi voluto se se foras proripit, indignos sacra benedictione clamitans, qui canes ea dignos crederent, sibi constitutum & cibo & cura illius domus de cætero abstinere. Pilidrudi divortium ægrè ferenti, cum ira & libidine succensa omnem nocendi aditum quæreret, plana & prompta visa occasio, & Grimoaldum irritatum erat verisimile, tum illa urgere, nihil jam reliquum, tentatam à præfule principis patientiam atroci & insignita injuria, quam quo animo ferat, multum multumque referre, si segni & remisso, omnibus appariturum alibi nomen imperii, alibi vim & potestatem esse, fecus si majestati pares iras gerat, & principalem dignitatem unius exteri hominis sanguine sanciat. Nihil motus Grimoaldus foeminæ vocibus, misit qui abeuntem clementer sustinerent, ipse cum proceribus statim insequutus, nullo non officii genere satisfaciens, vix placatum in palatium reduxit. In colle ad urbem ecclesia Stephano martyri sacra jam tum stabat, quam Corbinianus orationis causa visere solitus: eo cum aliquando, sive valetudine ipse occupatus sive negotiis, reliquum clerum matutinas

tinas Deo laudes dicturum ablegasset, montem subeuntibus, canentium chori clarius clariusq; ab ecclesia auditi & mirifici splendores tecto fenestrisque emicantes visi, introgressis, lumen quidem evanuit, suavissimus verò latè odor diffusus, tertio demum die remisit. Episcopus certior de ostento factus, clerici enim, qui sacro horrore perculsi pars ante vestibulū, pars illo vix superato exanimis conciderant, ut sibi quisque redditus, ad eum recurrere, animum ad locum adjecit, & modicas quas incoleret ædes ecclesiæ conjunxit. Ægrè ferre visum famulitium, ob aquæ præsertim inopiam, nam difficiles in tantam tumuli altitudinem quotidianas subvectiones querebatur. Miseratus ergo vir sanctus, solus circumiens, se, qua mons in meridem vergit, humi abjicit, suppliciterque aliquamdiu orans terram scipione quo nitebatur effodit, ibi tanta aquarum vis erupit, ut & colentium usibus largè sufficeret, & toto abundè clivo deflueret, quamdiu ille quidem vixit; mortuo, per annos amplius quinquaginta, ut temporis ratio rescribere postulat, nam in Aribone quadraginta sunt, aruit, donec relato Frisingam corpore, quo miraculum esset testatus, se iterum ostendit, adhuc perennis. Nec eo minus Mariæ virginis templum dignitate præstabat. Quo ad vespertinas forte preces tendenti, rusticana mulier, veneficii jam antea delata, fit obviam, comitabantur viri aliquot onere graves. Interrogata nihil dissimulat, munera ferri Principis liberalitate in se collata, quod filiolum dæmonum præstigiis prope perditum, excantatione salvum & incolumem reddidisset. Rarò alias Corbinianus sic visus excandescere, equo se præcipitans foeminæ in os involat, & foedè mulctatæ dona adimit, inter egenos ad urbis portam partienda, Grimoaldo, fidem Deo toties mutatam exprobrat. Pilidrudes, ut eam venefica cruentata facie flens atque lamentans adiit, furenti ipsa propior, humile & abjectum Grimoaldi ingenium aspernari, hanc dicere unam esse Corbiniani confidentiam, se certiori via manifestarium inimicum ulturū. Ninum ministrorum fidissimum vocat, rem ferro expedire imperat. Et patratum fuisset facinus, nisi Episcopus clam monitus, tectum ea nocte mutasset. Adest summo mane sicarius, domum armatis cingit, Episcopum in cædem deposcit, nec multum tamen quaesitum reperit. Edibus vastatis, dedecore & ignominia oppletus, ad dominam revertitur. Corbinianus ad Christi præscriptum

Matth. cap.
10.

Añal. Fuld.
Herman.
Aim. l. 4. c.
52.

Aimoin. ad
Danubium
usque acces-
sit, illoq;
transmea-
to, fines
Baugaren-
ses occupa-
vit. Subacta
regione illa
cum thesau-
ris multis,
& cum ma-
trona Ple-
drude (quõ-
dam uxore
patris sui
Pipini) &
nepte sua
Sonichilde,
regreditur,
glossema
videntur
verba, quæ
parenthe-
seos nota
inclusa, ab
sunt enim
ab appen-
dice Gre-
gor. c. 108.

flagitii agebat ignarus, neque de Episcopi habitu adhuc cognove-
rat. Nuntio excitatus, propere ablegat qui orent, deprecantur,
obtestentur, omnia faciant, ut quibus possint, precibus, quacum-
que conditione, reditum evincant. Nequicquam. Responsum,
Jezabelis cavendas insidias. Designata Pilidrude Jezabelis no-
mine, quæ itidem propheta olim feralibus odiis persequuta.
Nec morata vindicis numinis ira se exserere. Carolus Martel-
lus Francorum Princeps, anno post Christum natum septingen-
tesimo vicesimo secundo, trajecto Danubio in Bojos movit. Scri-
ptores, ut nuda fere est omnis eo sæculo historia, nec causam ex-
peditionis, nec eventa tradunt: nisi quod duro & difficilii bello
Francum victorem defunctum esse convenit. Pace constituta,
sequenti statim anno rebellatum, & rebelles iterum victi. Tum
gaza ingens de Bojis parta, Pilidrudes cum Sonichilde nepte, in-
ter victoriæ præmia abducta. Ita Gregorianæ appendicis scriptor
auctor est: nam in Aimoino Plectrudis nomen, affuto etiam
glossmate, perperam pro Pilidrude legitur, quod utique Æmi-
lium, diligentem scriptorem, neque eum tamen solum, fefellit.
Aribo Pilidrudem Carolum in Galliam sequutam scripsit, post
fastiditam, eo miseriarum recidisse, ut quo diuturniore supplicio
scelerum poenas expenderet, dignitate & bonis exuta, vitam per
extrema quæque ducens, veluti piaculare ostentum a fello cir-
cumvectaretur, in Italiam tandem incertis erroribus delatam, in-
felicem ibi animam exhalasse. Et liberos paterna hereditate ex-
cidisse, matris fortuna per varias ærumnas ætatem pressos. In-
fans, qui magico carmine lustratus visus revalescere, exspiravit.
Grimoaldus conjuratorum factione percussus, Ninus foeda &
infami morte, dum alvum levat lancea trajectus, periit. Et vin-
dicta hætenus constitit. Domestici annales Grimoaldi mortem
in annum septingentesimum sive octavum sive nonum refe-
runt. Ex Theodonis filiis Hugibertus supererat, solus jam Boi-
cæ potens. Cui benignè & humaniter revocanti, Corbinianus
non difficulter paruit, summo quo merebatur honore ab eo ha-
bitus; sacri lavacri foedere conjunctos fuisse, Aribo prodidit, cre-
do quod Principis liberos Episcopus tinxerit. Mortem ut ex pro-
pinquo imminere animo præsensit, tam quidem certè & distin-
ctè, ut diem, & omninò horam familiaribus notaret, Erimber-
tum fratrem ad Liutprandum Regem legat, orat auctoritatem
interponat, qua Majensium prædiorum possessio Frisingensibus
sit perpetua, mortui cadaver, quod S. Valentino dudum comen-
daverit, inibi condi patiatur. Alium ex discipulis ad Hugibertum
mittit, qui in eandem sententiam, cadaver Majas deferri roget.
Octavo post die, lotus rarusque sacram vestem induit, sacrifi-
cium

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCXXII.

DCCXXIII.

DCCXXVII.
DCCXXIX.

cium offert: & myſteriis perceptis domum redit, ubi cum vinum popoſciſſet, vix guſtato, fronteque cruce ſignata, extremum ſpiritum, nulla cum doloris ſignificatione, reddidit. Funus à miniſtris Friſingæ ad D. Mariæ curatum. Apparuit Deo cordi eſſe, ſupremam morituri voluntatem non negligi. Totos triginta dies continens imber, inter vehementes procellas depluit. Tum Hugibertus corpus exhumari mandat, quo vivus juiſſerat devehendum. Integrum repertum eſt, per omnia ſuaviter dormienti, quam aut mortuo aut ægrotanti ſimilius, & fuere in magna hominum ad ſpectaculum confluentium turba, qui vivere crederent, moto, calidus de naribus ſanguis fluxit, quem fictili exceptum, in caſtello, quod hoſpitiū proxima nocte præbuit, terra condidere. Majis Langobardicum præſidium, inſidias à Bojis veritum, funus non niſi oſtenſo Liutprandi diplomate admifit, tum quoque loculo ſcrutato, ſtragula ſudariumq; capitis ut evolvēre, cadaver ſpirantis habitu conſpectum, & integer iterum ſanguis naribus manavit. Acceſſere alia tum in itinere, tum Majis miracula. Ut ad S. Valentini humatus, triduo poſt intempeſta nocte in ea ipſa eccleſia viſa candidiſſima funalia tanto ſplendore exardeſcere, ut diem vincere crederentur, & jucundiſſimus odor fuſus eſt. Annum ſeptingentefimum triceſimum annales numerant. Ratharium adventitiū Episcopum, hac ætate Reginoburgi egiſſe, quam ante Emmerammi tempora, quod quidam prodidere, verius eſt, cum Arnolfus Hugibertum Grimoaldi ſucceſſorem, monaſterio S. Emmerammi fundum, Pirchenwanch nomine, ſub Rathario dono dediſſe ſcripſerit, id verò niſi ad hanc rationem, proſectò fieri non potuit.

Arnolf, de
S. Emmer,
l. I. c. I.

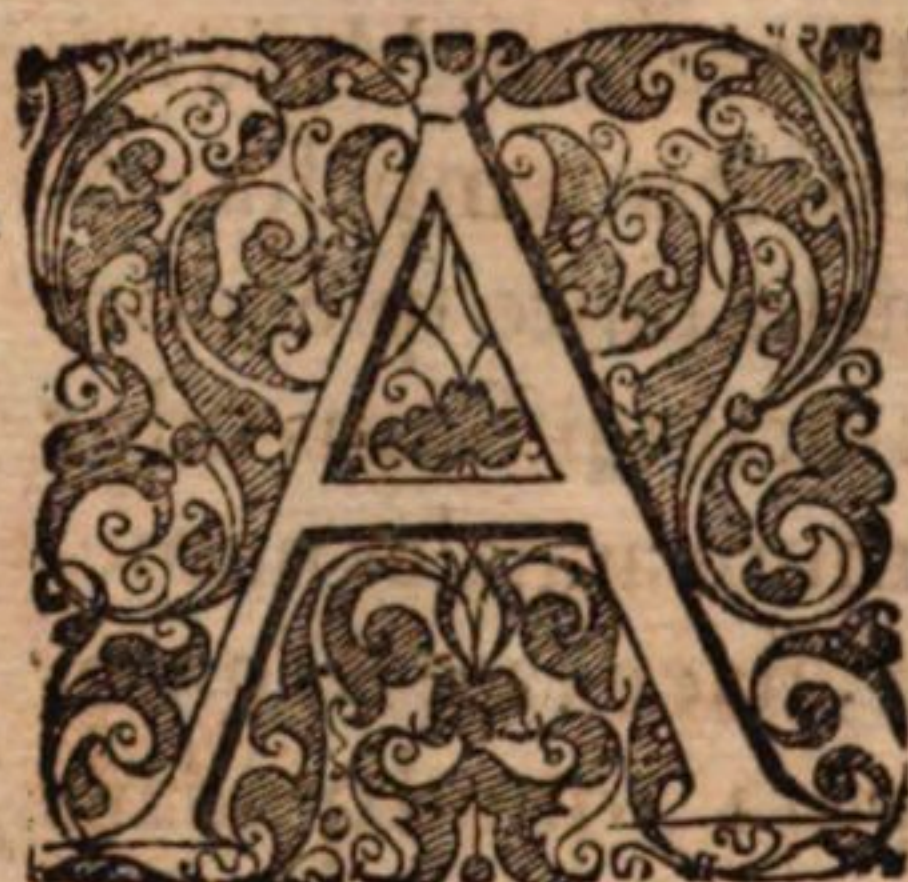

MARCI VELSERI RERVM BOICARVM

Liber quintus.

Vita extat
apud Suriū
tomo 3.

AT verò Bonifacius, supra eos, qui rem Christianam in Germaniâ unquam tractavere, si-
ve fama nominis, si-ve pietatis profectu, lon-
gè omnes emicuit, gentem quippe ingenti
animi conatu universam aggressus, quod
cæteris abundè magnum per partes facere.
Anglis parentibus apud Britannos orto,
puero Vinifrido nomen fuit. Qui cum se Deo totum dedisset, ex
monacho sacerdos, in Frisiam trajecit. Inde Romam ad Gregori-
um secundum Pontificem veniens, pòtestate donatus sacram do-
ctrinam ubivis gentium explicandi, in reditu Bojos attigit: sed
tum quidem progressus, præcipuam Toringis, Hassis, Frisiis ope-
ram impendit: credo Corbinianum Boicæ suffecturum existi-
mans. Interjecto haud multo tempore, Romam revocatus, nomi-
nis asperitate honoris caussa in Bonifacium versa, Episcopus re-
nuntiatur. Populos, quorum nomina posuimus, & confines circa,
incredibili successu docuit, ut jam nec ipse, neq; quos secum habe-
bat presbyteros, tantæ Christianorum multitudini pares essent.
Suppetias ergo domo petit, quod Britannia religiosorum homi-
num illa ætate scaturigo haberetur & seminariū: nam hæc quo-
que temporis diuturnitas immutat. Inde tum viros, tum foemi-
nas, virtutis atque doctrinæ laude præstantes, evocat. Ex quibus
Vilibaldus & Vinibaldus, Valtpurgis & Cuniburgis, apud Bo-
jos claruere. Gregorio secundo Pontifice mortuo, anno post
Christum natum septingentesimo trigésimo primo, tertius eâ-
dem appellatione successor, Bonifacium Archiepiscopi dignita-
te, missio sacro pallio, honestavit. Tum ille se primum, anno si-
ve proximo, si-ve proximum sequenti ad Hugibertum, gravi de
caussa

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCXXXI.

DCCXXXI.
DCCXXXII.

caussa contulit. Vix obierat Corbinianus, cum infaustum nomen Erenvolfus, homo hæreticus, primus, cujus memoria inter Bojos extet, si his quoque pestibus annotandis operæ pretium facimus, flagitiosa impiorum dogmatum labe ferendâ grassari cœpit. Bonifacius, ut erat acri in divinum cultum studio, propere accurrens, ne virus latius serperet, auctorem sceleris, maturè ex sacrorum canonum præscripto damnatum, ab ecclesiæ communionerejicit, simul populum salutaribus concionibus admonitum, in viam revocat. DCGXXXIIX Quinquennio post Romam tertio repetit, Francis, Britannis & jam Bojis magno numero comitantibus. Pontifex illum benignè & humaniter, cæteri admiratione virtutis, rerumque gestarum magnitudine perculsi, venerabundi excepere. Honores qui maximi haberi potuere, habiti, sacræ reliquiæ petenti prolixè concessæ, addita, discedenti munera alia, & Pontificis nomine litteræ, quibus auctoritas & reverentia apud Germanicos populos amplissimis verbis augeretur. Epistola ad Bojos & Alemanos in hæc verba concepta. In qua quæ nomina quibus sedibus conveniant, difficulter conjectes, nisi quod Vivilum an Vivilonem, Laureacensibus & Batavensibus præfuisse constat, cætera Alemanicas spectare inde scias, quod Bonifacius Boicas vacantes reperit.

Dilectissimis nobis Episcopis, in provincia Bojoaria & Alemaniæ constitutis, Wigoni, Luidoni, Rudolto & Vivilo seu Addæ, Gregorius Papa.

Catholica sanctorum patrum auctoritas jubet, ut bis in anno pro salute populi Christiani, seu exhortatione adoptionis filiorum, synodalia debeant celebrari, ut causarum canonicarum exhortatio provenire possit, atque ut necessitas uniuscujusque poposcerit, pia educatio agatur. Vnde secundum Apostoli doctrinam, admoneo & hortor vos, charissimi, per misericordiam Dei, ut dignè ambuletis vocatione qua vocati estis, ut ministerium vestrum perfectum sit coram Domino. Opportunum est namque vos nosse, fratrem ac coepiscopum nostrum præsentem Bonifacium, nostram agentem vicem, cum digno ac debito honore pro Christi nomine suscipere, & ministerium ecclesiasticum cum fide Catholica, secundum morem & normam sanctæ Catholicæ & Apostolicæ Dei ecclesiæ, cui misericordia Dei præveniente, præesse videmur, sicut Apostolica auctoritate à nobis destinatus est, ab eo suscipientes, dignanter teneatis, & gentilitatis ritum, & doctrinam vel venientium Britonum, vel falsorum sacerdotum & hæreticorum, undecumque sint, renuentes ac prohibentes abjiciatis, & ut populum vobis à Deo commissum piis admonitionibus edoceatis, & à sacrificiis mortuorum omninò abstineatis, & juxta quod fueritis à prædicto nostro confacerdote edocti, ita Catholicam & Apostolicam doctrinam tenentes,

Hæc nomina variè leguntur. Quæ verò Vivili & Addæ synonymia sit, acutiores conjiciunt.

Ephes. 4.

II, 8.

Matth. 25.

Arenpek.
I, 2, c. 23. &
manuscr.
plerique.
Steindel
an. 740.
quidā 735
habet.

nentes, Domino Deo salvatori nostro placeatis, & in quo vobis loco ad celebranda consilia convenire mandaverit, sive juxta Danubium, sive in civitate Augusta, vel ubicumque indicaverit, pro nomine Christi parati esse inveniamini: quatenus cognoscamus per ejus mandatum de vestro conventu, ut in die adventus Christi Jesu, cum fructu boni operis ante ejus tribunal assistere mereamini, dicentes: Ecce nos & pueri, quos dedisti nobis Domine, non perdidimus ex eis quenquam. Ut & vos Dominicam vocem audire mereamini, Venite benedicti patris mei, percipite regnum, quod vobis paratum est ab origine mundi.

Hugibertus sequenti anno vita functus, **VTILONE M**, sive **Otilonem** aut **Odilonem**, incompertum an ex senatum, cæterum ingentis spiritus principem, successorem habuit. Erenvolfo quamvis represso, multæ adhuc ejus generis pestes tota provincia volitabant: pars se Episcopos mentiri, pars presbyteros, alii alia, ut cuique commodum fingere, ecclesias pervertere, populum, vulgus enim novando in primis capitur, seducere. Sedes sacræ per Boicam habebantur quatuor, Laureacum sive Batava, Salisburgum, Frisinga, Reginoburgum. Sabionæ ratio non habita, quod Langobardicum imperium respiceret. Nuenburgum Reginoburgo credo accensa. Verum eæ nec continentibus Episcoporum successionibus, nec certa finium descriptione satis constitutæ. Soliti præterea Pontifices Romani legare homines persæpe exteros, magna & excellenti virtute, Corbinianos & Bonifacios puta, qui Episcoporum munere ubique liberè sine exceptione fungerentur. Fraudatoribus dolo obtegendò utraque causa serviebat, posterior maximè, quo peregrini & ignoti facilius irreperent, Pontificiam missionem credulis persuadebant, si qui præsertim Britanni, fuci ejusdem cum apibus patriæ consortes essent, quod ipsum superior Gregorii epistola innuit. Vtilo tantam & tam latè patentem, tamq; perniciosam improbitatem coercendam ratus, Bonifacii opem implorat. Is Roma reversus commodum apud Luitprandum Ticini hærens, statim vocatus affuit, & omni Boica perlustrata, impuros nebulones profligavit, populum pravis opinionibus corruptum, Christianis mysteriis ab ipsis iterum rudimentis instituit. Multum ei rei operæ multumq; temporis impensum. Ut fructus responderet, & ne res ad hanc aliquando perturbationē relaberetur, placuit sedibus quorum nomina posuimus, quod vacarent pleræque, Episcopos, Vtilone, & optimatibus volentibus, præficere, tum jurisdictionem, descriptis diocesium limitibus distinguere.

Catal. epi-
scop. Salis-
burg. Hun-
dii & alio-
rum.

Salisburgensibus post Rupertum & Vitalem, deinceps Ansolohus, Savolus, Ezius, Flobargis præfuerant, Abbates omnes monasterii Petri Apostoli, quod Rupertus in ea urbe instituit:

tunc

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCXXXIX.
VTILO SE-
CVNIVS.

tunc quoque Joannes inde datus est. Frisingensibus Erimbertus, Corbiniani nuper defuncti frater. Reginoburgo, Bojorum regiae, Gaubaldus sive Garibaldus. Laureacensis & Batavenſis Episcopatus coaluerant paulatim, Philoni & Brunoni unus Theodorus successerat, Theodoro Vivilum sive Vivilonem Gregorius non ita dudum surrogat, quem excisa ab Hunnis Laureaco, sub Hugiberti demum mortem, sacra sacerdotesque in Batava transtulisse auctores habeo. Bonifacius de Vivilo, qui unus legitimus in Boica esset Episcopus, nihil mutavit, dioecesim perinde ac reliquas descripsit. Visum Pontifici actorum rationem per epistolam reddere, quæ cum exciderit, capitum argumenta ex rescripto intelligimus.

Catal. Batav. Scripto-
viri & Hun-
dii, qui ta-
men, quod
Vivilonem
à Gregorio
2. an. 722.
Episcopum
constitutū
scribunt,
errant.

Reverendissimo & sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo,
Gregorius servus servorum Dei.

Doctoris gentium egregii & beati Pauli Apostoli vox est, dicentis: Diligentibus Deum, omnia cooperantur in bonum. Agnoscentes itaque in syllabis fraternitatis tuæ, quia de Germaniæ gentibus, quas sua pietate Deus noster de potestate paganorum liberavit, & ad centum millia animas in sinu sanctæ matris ecclesiæ, tuo conamine & Caroli Principis Francorum, aggregare dignatus est, sed & in Bojoariorum provincia quæ à te acta sunt agnoscentes, datori omnium bonorum Domino Deo nostro, extensis ad cælum manibus gratias retulimus: quia januam misericordiæ & pietatis in illis partibus Hesperii, ad cognoscendam viam salutis aperuit, & misit angelum suum, qui præparavit viam ante te. Igitur quia indicasti, perrexisse te ad gentem Bojoariorum, & invenisse eos extra ordinem ecclesiasticum viventes, dum Episcopos non habebant in provincia, nisi unum nomine Vivilum, quem nos paullo ante ordinavimus, & quia cum assensu Vtilonis Ducis eorundem Bojoariorum, seu optimatum provinciae illius, tres alios ordinasses Episcopos, & in quatuor partes illam divisisti, id est, in quatuor parochias, ut unusquisque Episcopus suam habeat parochiam: bene & satis prudenter peregisti, frater, quoniam Apostolicam præceptionem ex nostra vice implesti, & sicut tibi præcepimus, ita egisti. Itaque non desinas, frater reverendissime, docere eos sanctam Catholicam & Apostolicam Romanæ sedis traditionem, ut illuminentur rudes & viam salutis teneant, per quam possint ad æterna præmia pervenire. Presbyteros autem quos ibidem reperisti, si incogniti fuerint viri illi, à quibus fuerint ordinati, & dubium est, eos Episcopos fuisse, qui eos ordinaverunt, si bonæ actionis & Catholici viri sunt ipsi presbyteri, & in ministerio Christi omniq; lege sancta educati, ab Episcopo suo benedictionem presbyteratus suscipiant, & consecrentur, & sic ministerio sacro fungantur. Illi verò

Rom. 2.

Hinc pa-
lam est, Vi-
vilum non
à Gregorio
2. sed à ter-
tio ordina-
tum esse,
quod paul-
lo post ite-
rum diser-
te dicit.

qui

qui baptizati sunt per diversitatem & declinationem linguarum gentilitatis, si tamen in nomine sanctæ Trinitatis baptizati sunt, oportet eos per manus impositionem & sacri chrismatis confirmari. Nam Vivilus Episcopus à nobis est ordinatus. Hic si aliquid excedit extra canonicam regulam, doce & corrige eum, juxta Romanæ ecclesiæ traditionem, quam à nobis accepisti. De concilio verò, ut juxta ripam Danubii debeas celebrare, nostra vice, præcipimus fraternitati tuæ Apostolica auctoritate, te ibidem præsentari. Et inquantum tibi Dominus vires dederit, prædicare verbum salutis non cesses, ut religio Christiana in nomine Domini crescat & multiplicetur. Nec enim habebis licentiam, frater, pro incepti laboris utilitate in uno morari loco, sed confirmatis cordibus fratrum & omnium fidelium, qui rarefcunt in illis Hesperiiis partibus, ubi tibi Dominus aperuerit viam salutis, prædicare non desistas. Et ubi locum inveneris, secundum canonicam regulam Episcopos ordina ex nostra vice, & Apostolicam atq; canonicam traditionem eos tenere edoce. Ex hoc enim magnum mercedis præmium tibi præparabis, quoniam omnipotenti Deo facies plebem perfectam. Non pigeat, dilectissime frater, itinera carpere aspera & diversa, ut Christiana fides longè lateq; tuo conamine extendatur, scriptum namque est, Arcta & angusta via est, quæ ducit ad vitam. Operare itaque frater opus bonum, quod coepisti, ut in die Christi Jesu merearis dicere, Ecce ego & pueri, quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quenquam. Et iterum, Domine, quinque talenta dedisti mihi, ecce alia quinque superlucratus sum. Vt subsequenter merearis audire vocem Domini dicentis, Euge serve bone & fidelis, quia super pauca fuisti fidelis, supra multa te constituam, intra in gaudium Domini tui. Data iv. Kal. Novemb. imperante Domino piissimo Augusto Leone, Imperii ejus anno xxiii. sed & Constantini Imperatoris ejus filii anno xx, indictione viii.

Annal.
Fuld, alii.

Æmilius
Ægidium
Roromag.
Archiep.
inter Mar-
telli libe-
ros nume-
rat. Sed ta-
bulæ Roto-
mag. eccle-
siæ id no-
men non
habent.

Anno septingentesimo quadregesimo primo, Martellus Francorum Princeps obiit: bello longè quam pacis artibus clarior, Saracenicæ inprimis geminæ victoriæ aliorum operum fastigia supergressæ, una in Aquitania, altera Narbonensi provincia parta. Æmilius Narbonensi Luitprandum Langobardum, Lantfredum Alemanum, simul & Otilonem Bojum, quem Odillonem ille nominat, cum popularium quemque copiis affuisse narrat, & egregiam adversus barbaros navasse operam, divisis inter se partibus, pulso hoste, amplissimis verbis collaudatos, cum muneribus domum remissos esse. Quæ domesticis annalibus præterita. Justa uxore nati Martello Carolomanus, Pipinus, Hiltrudis: Sonichilde Gripho, ut Aimoinus quidem auctor. Qui quod Sonichildem sive Suanahildem, Vtilonis neptem dixit, an re-

ANN. POST
CHR. N.
DCCXLI.

an rectum & genuinum ejus vocis sensum sequutus assequutus-
 que sit, ignorata stirpe parū comperio, & fere ambigo. Heredita-
 tem crevere Carolomanus & Pipinus, illi Austria an Austrasia &
 Turingia, huic Burgundia, Neustria, Provincia cessit : Vt Boica
 Carolomanum respexerit. Gripho excludi pro indignissimo ha-
 buit, mater præterea, faucium adolescentis animum magis in-
 cendens, paterni testamenti injuriam vi & armis vindicare exsti-
 mulat. Lauduno ergo præcipiti consilio occupata, fratribus pa-
 ri temeritate bellum indicit. Nihilo illi segnius excipiunt, & urbe
 obsidione statim cincta, brevi potiuntur. Parsum fraternæ ne-
 cessitudini & ætatis lubrico, ratione enim ducta ab expeditione
 qua mater capta fuit, Gripho duodevigesimali vitæ añum non-
 dum attigerat, Novocastrum ad Arduennæ saltum asservandus
 mittitur. Sonichildes hac spe dejecta, privignorum odio aliam
 molitur machinam, Hiltrudi, ostentatis Vtilonis nuptiis, traje-
 cto clam fratribus Rheno, fugere persuadet. Neque Bojus
 nobilissimam virginem, benigne exceptam, sibi despondere cun-
 ctatur. Altero anno stirps virilis ex novo matrimonio fuit, cui
 THASSILONEM parentes dixere nomen. Apparebat Carolo-
 manum & Pipinum injuriam inultos non laturos : sed Aquita-
 nicum & Alemanicum bellum, Griphonis calamitatem conse-
 quuta, vindictam distulere. Vtroque victores defuncti anno se-
 ptingentesimo quadragesimo tertio, coactis quam maximis po-
 tuere copiis, in Bojos movent. Vtilo, quo fidem faceret, se Fran-
 cis nulla ex parte obnoxium agere, estimationem simul auctu-
 rus, Ducis nomen ponit, Regis assumit, & ad fines armatus oc-
 currit. Confederant exercitus in Lyci utrimque ripa, ut sermo-
 nes conspectusque mutui ex propinquo essent, ne manus mox
 confererent, fluminis alveus distineret. Prior Francus, post se-
 gnem aliquot dierum moram, Bojorum conviciis irritat⁹, noctu
 pluribus agminibus, locis inobservatis raptim trajicit, eadem ce-
 leritate castra invadit, omnia clamore, tumultu, trepidatione
 complet, nec pugna in tenebris constare, nec fuga sine magna cæ-
 de explicari potuit, Francis victoria, multo tamen sanguine ve-
 nit. Vtilo amisso exercitu, paucis comitantibus, ægrè se ultra
 Oenum eripuit.

Carolum, cui Magno postea cognomen fuit, in Boica per
 hæc tempora Pipino, ex Berta sive Bertrada conjuge, natum esse,
 auctores sunt, humiles illi quidē & obscuri, qui tamen sectatores
 repererint. Longa par somnio narratio, quam inter Gallicas &
 Italicas vernaculas etiam fabulas legere memini, sed mutatis lo-
 corum appellationibus, ut id decus aliter atque aliter ad se quisq;
 trahit. Ego de Carolo plurimum Eginhardo credam, qui nata-
 lium ignorationem ultrò fassus, eum anno decimoquarto noni

In Aim. 1,
4. c. 55.
Gripho
fratribus ma-
jor legitur,
librarii vi-
tio, fuit
enim o-
mnium
minimus.

Thoro-
mach. 6.

Hiltrudis
quæ filia
ejus, var-
telli, scien-
te consilio

ne sario no-
berca sua,
fraudem

ter per ma-
nus soga-

lium suo-
rum Rbe-

num trans-
it, & ad O-

dilonem
Ducem Ba-

guaria
pervenit.

Ille vero
eam ad cõ-

jugium co-
pularit, con-

tra solun-
tatem vel

consilium
fratrum su-

orum. Thas-
silonem an.

742. natum
scribit A-

renck. l. 2.
c. 23. & alii.

Steindel
habet an.

743. Anna-
les pleriq;

domestici
de Regio

Vtilonis
nomine

consenti-
unt.

Annal.
Fuld. Frac.

anon. Reg.
Aimoin.

Mar. Sigeb.
& omnium

copiosissi-
me Thoro-

mach. qui
Oenum flu-

vium igne
nominat.

HILTRUDIS

ANN. POST

CHR. NAT.

DCCXLII.

THASSILO

SECUNDVS.

DCCXLIII.

saeculi, ætatis septuagesimo secundo obiisse scripsit. Vnde fit, ut cum omnis de originis loco asseveratio dubia atq; incerta maneat, tum eum genitum oporteat, priusquam pater Vtilonem vicerit, anno qui Thassiloni natalis fuit. Neque si Boica alicubi locorum nomina, ad Pipinos & Carolos utcumque alludunt, Carolum ibi editum conficitur. Sed magnorum virorum ortus vel falsò vendicare, si minus virtutis, claritatis amor est.

Zacharias Pontifex eodem anno, Bonifacio potestatem, quam à decessore acceperat, firmavit, novisq; accessionibus ampliavit. Partem epistolæ à Zacharia Non. Novembr. datæ infra scripsimus.

Epist. Decret. tomo 2. sed confusus in dict. numero, Baron. XI. habet.

Suggestisti etiam nobis, per alia tua scripta, quod in Bojoaria unum reperisses falsum sacerdotem, qui & affirmabat, quod à nobis fuisset Episcopus ordinatus: & tua fraternitas hoc optimè egit, dum ei non credidit, quia falsus homo omnia falsa suggestit, & falsum reperiens, sacerdotio suspende. Sic enim auctoritate beati Petri Apostolorum principis tibi præcipimus, ut quemcumq; repereris à sacris canonibus deviare, nulla ratione patiaris sacrum ministerium attrectare. Et quia si deberes in Bojoaria provincia jus habere prædicationis sciscitasti, an non, quam à decessore nostro habuisti concessam: Nos denique, auxiliante Deo, ea quæ tibi largitus est decessor & prædecessor noster, non minuimus, sed augemus; & non solum Bojoariam, sed & omnem Galliarum provinciam, donec te divina jusserit superesse majestas, nostra vice per prædicationem tibi injunctam, quæ repereris contra Christianam religionem vel canonum instituta, spiritualiter stude ad normam rectitudinis reformare.

Annal. Fuld. Herman. ult. ed.

Proximo anno pax iterum convenit, Hiltrudis ut videtur opera, hinc fratres, hinc maritum exorantis, ne paricidalibus propemodum odiis, affinitatis vinculum diducere pergerent, si qua sit ejus coñubii culpa, suam esse, se belli causam, aut in sororem fratres iram verterent, aut eidem condonarent, puero saltem deprecatore. Vtilo se Francis minorem fassus, ad Ducis nomen ex prisco foedere rediit.

Annal. domesti. mf.

Anno septingentesimo quadregesimo sexto Carolomanus, pro egregia in rem Christianam propensione, cujus multa jam documenta dederat, luculenta præsertim duo, coacto statim à patris morte sacerdotum concilio, & ædificato ad Fuldam amnem incredibili magnificentia Salvatoris nomine cœnobio, auctoritatem interposuit, quo Virceburgensis & Eistadiensis Episcopatus, instante Zachariæ jussu Bonifacio, constituerentur. Huic Vilibaldus, illi Burcardus, Britannici ambo generis, præfecti. Eistadiensi Suigerum Hirsbergensem Comitem, volente & consentiente Vtilone, quod Boica usque eo pertingeret, multa liberaliter

Herman. Lamb. Marian. alii.

Catal. Episcop. Eistad. Hund. parte 1. general. Boic.

ANN. POST CHR. NAT. DCCXLIV.

DCCXLVI.

ter

ter adeo contulisse ferunt, ut ejus usque adhuc auctor habeatur & conditor. Frater Vilibaldi Vunibaldus, Heidenheimi virorum monasterium, Valturgis soror foeminarum excitavit: summa omnes virtute & vitae sanctimonia. Vunibaldum Vtilonis gratia floruisse, & opibus sublevatum esse, ex vetusto vitae scriptore didicimus. At verò Carolomanus rerum humanarum indies magis pertæsus, abdicatâ, inq; Pipinum omni principali potestate translata, se monasticæ tandem vitæ addixit. Soractes illum mons primum, post Cassinum habuit.

Catal. Episcop. Eistadensis.

Ms. codex de vita Vunibaldi sic habet, Ottilonem Duncem inquisivit, protinusq; ab illo magno susceptus fuerat honore, magnusq; ab illo donatus erat donorum... dignitate, in regione, in possessionibus, atque in aliis pecuniarum opulentia. Meminit hujus controversiæ, præter vitam S. Bonifacii, Gratian. de consecr. dist. 4. c. 86. item Burcard. & Ivo.

In Boica jam tunc Virgilius & Sidonius pietatis docendæ causa versabantur, quorum sequentibus temporibus virtus & dignitas magnopere inclaruit. Virgilio Hibernia patria, quæ Sidonio fuerit, non est proditum. Is gravis cum Bonifacio discipulatio inciderat, de sacerdote qui latinitatis ignoratione, in sacra baptismatis formula peccare solitus: read Pontificem delata, adversus Bonifacii sententiam, in hæc verba rescriptum est.

Reverendissimo ac sanctissimo fratri Bonifacio coepiscopo, Zacharias servus servorum Dei. Virgilius & Sidonius viri religiosi, apud Bojoariorum provinciam degentes, suis apud nos litteras usi sunt, per quas intimaverunt, quod tua reverenda fraternitas eis injungeret, Christianos denuo baptizare. Quod audientes, nimis fuimus conturbati, & in admirationem quandam incidimus, si habetur ut dictum est. Retulerunt quippe, quod fuerit in eadem provincia sacerdos, qui Latinam linguam penitus ignorabat, & dum baptizaret nesciens Latini eloquii, infringens linguam diceret, Baptizo te in nomine patria & filia & spiritus sancta. Et per hoc tua reverenda paternitas consideravit rebaptizare. Sed sanctissime frater, si ille qui baptizavit, non errorem introducens ac hæresim, sed pro sola ignoratione Romanæ locutionis infringendo linguam, ut supra fati sumus baptizans dixisset, non possumus consentire ut denuo baptizentur: quia (quod bene tua compertum habet sancta fraternitas) quicumq; baptizatus fuerit ab hæreticis, in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti nullo modo rebaptizari debeat, sed per solam manus impositionem purgari debeat. Nam sanctissime frater, si ita est ut nobis relatum est, non amplius à te illis prædicentur hujusmodi, sed ut patres sancti docent ac prædicant, tua sanctitas studeat conservare. Deus te incolumem custodiat reverendissime frater. Data Kalendis Julii, Imperante domino piissimo Augusto Constantino à Deo coronato, magno Imperatore, anno vicesimo sexto, imperii ejus anno quarto, Indictione decima quarta.

Sic est to. 8. Concil. & to. 2. epist. Decret. sed Imperii an. VI. pro IV. reponenda videtur, ut an. 26. Constant & Indict. 14. conveniat. Aimoin. l. 4. c. 58. Griphonem in custodia permansisse scribit, usque quo Ca-

Gripho custodias elapsus, indignatus se ne cedente quidem Carolomano, in imperii partem vocari, ingenio juxta atque ætate ferox, anno quadragesimo septimo Saxones concitaturus profugit.

ANN. POST
CHR. N.
DCCXLVII.

Polomannus
Romam
profectus
est. Fluvio-
rum nomi-
na Fabric.
orig. Sa-
xon. l. i. O-
cræm &
Müllaham
habet.
Annal.
Franc. a-
non. &
Fuld. Aim.
l. 4. c. 61.
Sunithge-
rum habet.

fugit. Coacto exercitu castra ad Ovacræ alveum locat. Pipinus insequutus, Saxonum legatos ad Missaham flumen obvios habet, quorum interventu pugna abstinetur. Suspiciosum visum Griphoni, nec hospitum diutius fidei credere, nec se fratri ausus, & omnia post regnandi ambitionem habens, anno sequenti, subitaneus ex popularibus collecto milite, valebat enim gratia apud plebsque Francorum, Lantfredo & Svigero auxiliantibus, sese magna vi improvisus in Bojos intulit. Facile fuit, incautos imparatosque opprimere. Hiltrudem omnia alia à fratre expectantem, in deditorem accipit. Vtilo, sive provincia abfuit, captante mulieris solitudinem Griphone, sive se fuga tutatus est.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCXLVIII

Discordia inter Bonifacium & Virgilium interim gliscebatur, improbis pessimorum hominum rumoribus excitata aucta; tanto nimirum facilius, quod Moguntiaci unus Episcopus, alter apud Bojos, procul agerent, suffundit enim vires calumnie longinquitas. Bonifacius Zachariæ questus, responsum sibi honorificum, in adversarium asperum abstulit. Cæterum Pontifex se Virgilium evocaturum, coram de causa cogniturum ostendit. Caput epistolæ, quæ Kal. Maji hoc anno ad Bonifacium data, sequitur.

Epist. inte-
gra in vita
S. Bonifac.
& alibi ex-
tat.

Psal. 26.

Hæ litteræ
intercede-
runt, si eas
tamen Za-
char. ut in
animo ha-
bebat, scri-
psit, dubium
enim sit ex
sequentibus.

Eccel. c. 22.

Intimatum est etiam à sanctitate tua, quod Virgilius ille (nescimus si dicatur presbyter) malignatus adversum te, eo quod arguebatur à te, erroneus esse à Catholica doctrina, seminaret odium inter te & Vtilonem Ducem Bojoariorum, dicens, quod à nobis accepisset licentiam, ut unius defuncti ex quatuor illis Episcopis, quos tua illic ordinavit fraternitas, diocesim obtineret. Quod nequaquam verum est, quia mentita est iniquitas sibi. De perversa autem doctrina, quam contra Dominum & animam suam locutus est, quod scilicet alius mundus, & alii homines sub terra sint, aliusque sol & luna, si convictus fuerit ita confiteri, hunc accito concilio ab ecclesia pelle, sacerdotii honore privatum. Sed & nos scribentes prædicto Duci, evocatorias de prænominato Virgilio mittimus litteras, ut nobis præsentatus, & subtili indagatione requisitus, si erroneus fuerit inventus, canonicis decretis condemnatur. Qui enim seminant dolores, metunt eos. Pro Sidonio & Virgilio supradicto presbyteris, quod scripsit sanctitas tua, agnovimus: & illis quidem, ut decebat, comminando scripsimus, tuæ autem fraternitati credulitas plus quam ipsis admittetur. Si autem Deo placuerit, vita comitante ad sedem Apostolicam eos, missis, litteris ut prælatum est, evocabimus. Docuisti enim eos & non susceperunt, & factum est illis sicut scriptum est in libro Sapientiæ, Qui docet fatuum, quasi qui conglutinat testam arenam. Non ergo ad iracundiam provocetur cor tuum frater, sed in sapientia ubi tales repereris admone, obsecra, increpa, ut convertantur ab errore ad viam veritatis. Et si conversi fuerint,

fuerint, saluasti animas eorum: si verò in malitia perseverauerint, mercedem laboris tui non perdes.

Disceptionis exitum non comperio. Fit verisimile, aut purgasse se Virgilium Pontifici, siue coram siue per litteras: aut cognitis invidorum utrimque fraudibus, nam quâ Virgilius animi probitate & vitæ sanctimonia fuit, quæ Bonifacio renuntiata, neque dixisse neque fecisse potuit ultrò, quod inter bonos solet, in gratiam esse reditum. Sanè Bonifacius toto deinde septennio superfuit, neque istius tamen dissensionis præterea vestigium apparet. Quod quidam coniecere, non abnuerim, Virgilium de terræ specie acutius, quam pro vulgi captu disputasse, globosam esse, & vivere è contraria parte, qui adversis vestigiis stent contra nostra vestigia, quos antipodas vocemus, hos perinde ac nos sole & luna lustrari: ea ignoratione audientium perperam accepta detortaq; longe & alio sensu ad Bonifacium perlata, offensionum præbuisse sementem.

Ne quis miretur, suffurronibus tantum inter Bonif. & Virg. licuisse, idè propter ordum Bonif. à Zacharia Pontif. alienarunt. Cui rei fidem facit epist. 8. to. 2. epistolarum decret.

ANN. POST
CHR. N.
DCCIL.

Anno undequingagesimo, Pipinus se bona & integra fide cum Vtilone in gratiam rediisse approbavit. Injuriam sorori illatam ulturus, cum Gripho sibi jam provincialium voluntates adjunxisset, & repugnaturum appareret, maximas florentissimasq; in Boicam copias duxit. Vt primum fines intrati, versa rerum facies, potior belli pars nominis fama, & solo terrore confecta est, hostes imbecillitate sua circumspecta, animis mox concidentibus ne pedem quidem conferre ausi, omni cis Oenum provincia decedunt, fluminis objectu se & conjugia liberosq; tuentur. Substitere Franci, contractis navigiis trajecturi. Boji semel perculsi, oratores de pace cum muneribus mittunt, ipsi imperatis obsidibus sacramentum novant. Provincia tanta celeritate recepta, documento fuit, inanem & caducam esse, non sua vi nixam, occasionebus imminentem potentiam. Pipinus sororem cum Vtilone restituit, Thassilonem simul puerulum Ducem appellat. Nec adversus Griphonem quidem fratrem exuens, duodecim in Neustria comitatibus donatum, & ipsum Ducum loco habet. Nequam animus nullis beneficiis flectitur. Ad Vaifarium Aquitanum, qui Francis bellum indixerat, recta abit. Vt ibi nihil profectum, ne ullam alieno à Pipino gentem intentatam relinqueret, profectionem ad Langobardos parans, in alpibus valle Mauriena interceptus, occisus est.

An. Fuld.
Herman.
Aimoin.
alii.

Thorom.
l. 6. copiose, ubi Oenum Igni vocat, propius ad vernaculum sonum In.

Arenpek. l. 3. c. 23. an. 748. perperam habet, alii 749. consensu. Thassilo hinc principatus annos numerare solito. De Griphone scriptores Franci et passim, cujus mors in an. 751. incidit. De anno dissensus est, quidam 751. malunt, quod res eo anno coepta, sequenti perfecta est.

DCCIII.

Anno quinquagesimo secundo, Merovea in Gallia stirps regnare desiit, dejecto, inq; monachum tonsa Childeberto, Meroveorum omnibus nominibus postremo & ignavissimo, qui tantam contumeliam tacitus ferre potuerit, se tam luculenta hereditate, sine majori ullo motu, sit passus exui. Pipinum suffectum, & Pontificis auctoritate Regem appellatum, Bonifacius unxit.

N 3

Quod

Irenicus l.
12. Arnold.
Vion. l. 4.
c. 12. 15. &
manuscri-
pti.

Quod Vtilonem quidam ejus consilii auctorem scripsit, id verò hariolari est: neque quisquam ad regnum, qua plana & directa via, monitore eget, multi petiere per præcipitia. Childericum, five in Medardi monasterium Sueffionum urbe compactum, five Emmerammi Reginoburgi, five Novientum in Triboccis, five Germani aut Dionysii ad Parisiorum Lutetiam, variè proditum. Vxorem foeminarum coenobio ad Cochelum Boicæ lacum conclusam. Ego in tanto dissensu, nihil mea fide affirmatum volo.

Catal. epi-
scop. Tre-
vir. & Ab-
batum mo-
nast. S. Ma-
ximini.
Catal. Re-
ginob. Gra-
tepol. per-
peram pro
Erhardo
Eberhar-
dum habet.

Garibald.
iniit an.
739. Hidul-
phus abdi-
cavit an.

753. quæ
res Erhar-
do Regino-
burgum
veniendi
ocasio
fuit.

Arnolf. de
vita S. Em-
mer. l. 2.
Extat Wic-
berthi no-
men, cum
Wera, Bur-
gardo, Abe-
lo & Wi-
baldo coe-
piscopis, in
epist. quam
S. Bonifa-
cius ad A-
thelbaldū
Regem
Mercio-
rum scri-
psit an. 745
quam Ba-
ron. anna-
libus infe-
ruit.

Vita S. Bo-
nif.

Quinquagesimo tertio, Hidulphus Trevirorum Episcopus, monasticæ vitæ desiderio tactus, magistratu ultrò abiit. Fratres Erhardum & Albertum habuit: quos Nervios alii, alii Noricos hoc est Bojos, quidam, quib⁹, si verum amamus, rectius credim⁹, Scotos dixere: sanctitate præstitisse satis convenit. Hidulpho sufficiendus Erhardus, Reginoburgum aufugit, ibi editis miraculis & vitæ innocentia clarus, monasterio, quod vivo latibulum præbuit, inferius appellant, mortuus humatur. Albertus Romam religionis causa profectus, & redux defunctus, eodem cum fratre sepulchro conditur. Episcopos fuisse, uti non pernego, sic profectò Reginoburgensibus nemo rectè annumeret. Ante enim Garibaldum, quod isti ponunt, temporis ratio referre non patitur, posteriores autem Arnolfus ordine recenset, nec inter eos ista tamen nomina. De Velipholægo sive Wolflaico, quem Erhardo & Alberto subjiciunt, in neutram partem liquet. Sequenti anno commentariolus perscriptus est, quem in S. Emmerammi monasterio autographum extare ajunt, cum epilogo. Scripsi ego ipse Vhicterbus, quamquam peccator, Episcopus, jam senex, puto nonagenarius, aut supra, dolentibus membris & caliginantibus oculis, hoc non quasi potens, sed pro studio charitatis quam circa te habeo. Quia volebam, dum sæculi dignitatem regis, vitam æternam nunquam perdas. Pax tibi & vita à Domino augeatur. Amen. Et fiat, fiat. Tertio anno regnante Pipino filio Carli Rege Francorum, in mense Junio, in diebus decem scripsi hunc libellum, hoc est, anno DCCLIII. à nativitate Christi, septima indictione.

Vhicterbum verò ubivis terrarum potius, quam Reginoburgi extitisse Episcopum, eadem rationes evincunt. Neque illos mirari desinam, qui non expensa tam distincta notatione temporum, Garibaldum Vhicterbo successisse, nugari adhuc pergunt.

Anno septingentesimo quinquagesimo quinto, Bonifacius impiorum latronum scelere in Frisia trucidatus, spiritum Deo jam olim devotum, sanctè reddidit. Quem cum vita multis & præclaris exemplis acta, bonis omnibus commendasset, tum multò magis mors, pro religione constanter adita, & quæ mortem divi-

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLIII.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLIV.

DC

divinitus prodigia consequuta sunt, in æterna laude posuerunt. Quod si qui nunc demū, virtutē quam venerari debebant, jejunis & ineptis calumniis incessere pulchrum existimant, unum assequuntur, ut importunum irreligiōsæ mentis morbum aperiant, Bonifacii memoria, supra omnem judiciorum aleam, Boicæ semper sancta erit. Neque non fructus ejus doctrinæ constitit, nunquam pietas culta impensius. Quod ipsum pleraque monasteria per id tempus posita indicant, post tot sæculorum etiam ætates, & structuræ dignitate, & vectigalium magnitudine adhuc miranda. Princeps Vtilo Altachium utrumque condidit: superius & inferius ad nominis distinctionem appellant. Fama manet, nec à nominis ratione, nec à vero abhorrens, stetisse iis locis ad Danubii ripam prægrandes & aënosas quercus, Deorum superstitioni dicatas, quas victimarum sanguis sæpe resperferit, Bojos, postquam gentilem errorem excussere, excidisse, ecclesiis Christiano ritu substitutis. Nam Maximus Tyrius, ex Platonis schola philosophus, altissimam olim quercum pro Jove Celtico cultam scriptum reliquit. Vtilonis item opus Manseum ad lacum, Niderburgum, Pfaffenminster, & quæ quorundam sententia, Osterhova. Quibus ædificandis Pyrminii sanctissimi hominis consilium sequutum, Pyrminium sive Meldensem sive Metensem Episcopum ferunt. At fidem tabulæ ecclesiasticæ neutrobi firmant: eo Meldis aut Mediomatricum urbe, sive natum, sive profectum, sive utrumque nomen corruptum esse, quam in earum alterutrâ Episcopum extitisse, magis credam. Is peregrinis monachis comitatus, Martelli temporibus in Germaniam veniens, monasteria complura, priusquam Boicam attingeret, constituit: ampla & opulenta in primis duo, Murbaci ad montem Vogasum unum, cui Vivarium peregrinorum nomen ex re inditum, alterum in Acronii lacus insula, qua olim Tiberium pro arce bello Vindelico usum esse, Rhenanus ex Strabone conjicit, Augia dives ab opum magnitudine dictum est. Quod verò Martello patrono uteretur, Theobaldi Suevorum Ducis factione inde pulsus, multis post annis primum apud Vtilonem gratiæ locum tenuit. Vtilonis etiam ope monasterium ad Iseniscum amnem Josephus Episcopus, Erimberti in Frisingensi ecclesia successor, condidit. Pipinum auctorem Altenminster laudat. Altoni Scoto, cui coelitum honorem posterius habent, Pipinus terrarum tractum, sylvis vastum & horridum contribuit, Alto succisis extirpatisq; arboribus, ad hominum cultum purgavit. Sed Lanfridi, Valdrami, Elilandi, illustrium fratrum, in hoc genere monumenta, non tam laudem & admirationem habent, quam fere est, ut fidem vincant, quippe quibus maximorum hodie Regum comparata munificentia, tenuis sæpe & modica videatur. Sunt, qui Valterio

Fere expri-
vatis mo-
nasteriorū
annalibus,
mss. aliis, &
Hūdii me-
trop.

Alt-aich,
annosa
quercus.
Max. ser-
mone utrū
Dīs dican-
da sint si-
gna.
Privilegiū
Theoderici
Regis, qui
iniit an.

720. Datū
mense Ju-
lio, die 12.
an. regni 3.
sic habet:

Venerabilis
vir Permi-
nii gratia

Det Episco-
pus, nostris

temporibus,
cum mona-

chis suis,
Deo inspi-

rante, pro
Evangelio

Christi pe-

grinatione
suscepta

monasteriū
virorum in

eremo vasta,
qua Vosagus

appellatur,
in pago Al-

facensi, in
loco, qui vo-

catur Viva-

rius pere-

grinorum,
(qui ante

appellatus
est Mur-

bach) in al-

odio fidelis
nostri E-

brohardi

Comitis, cū
ipsius adju-

torio, Deo
donante co-

natus est
construere.

Hinc, quod
quidam ne-

gant, certō
confirma-

tur, Pyr-
minium si-

ve Permi-
nium Mar-

telli ætate
venisse in
Germaniā.

Arenpek. l.
2. c. 23.

Tegerensis
monasterii
annales pri-
vati copio-
se, quos
quæ ratio-
ne corrigē-
dos cenfe-
am, expli-
co.

Ottonis 2.
privil. Ger-
mani fra-
tres, & illu-
stres comi-
tes.
Henrici 6.
privil. Co-
mites Otk-
arius & Al-
bertus re-
gali prosa-
pia exorti.

Bliantii Comite natos, Valterium cum Martello ex Gallia venisse tradant: alii Antorfæ & Loyfæ Comites aliquanto probabilius existimant, nam peregrinitatis fidem, potentiæ æstimatio detrahit. Octo per omnem Boicam sparsere monasteria, quorum genuina, ut adhuc fecimus, ponemus nomina, dura quantumvis & aspera, ne iis inflectendis molliendisq; speciem ita commutemus, ut rebus sua natura perspicuis, non necessariæ tenebræ per elegantie colorem obducantur. Origines distinctè excutere, aliam historiam postulet. Beuren, Schlechdorf, Vesssprun, Polling, supersunt post annos paullò minus octingentos, sive à primo ortu incolumia, sive restituta: Siverstat, Sandau, & Stafelse, Cochelense, ad cognomines utrumq; lacus, perierunt. Bonifacius templa dedicavit, coenobia legibus ad Benedictinam normam instituit. Prioribus monachi, postremis tribus virgines transcriptæ, Cochelenfi Gailsvindis, trium fratrum soror præfecta. Monasterium ad lacum Tegerensem per eadem tempora conditum, quod cætera quam latè Boica patet, splendore & dignitate multis modis superat, fossa & propugnaculis in regie speciem cinctum; nam & Abbas ministris ex equestri nobilitate, Principum more utitur, & verò Principis aliquando nomen ab Imperatoribus tulit. Condidere Adalbertus & Otkarius Tegerenses Comites, sive Grimoaldo Duce, sive patre Hartwico Burgundo, matre Boja nati, duplex enim hîc quoque fama est. Vetustorum diplomatum fide hætenus liquet, illustri genere ortos, quod Reges propinquitate attingerent, cætera fere obscura sunt. Romam religionis causâ profecti, cum omnia hostium incursionibus vastata, urbem luctu & pavore oppletam reperissent, commoti homines militares, qui primam pietatem interpretarentur, sacrorum sedem inultam indefensamq; non relinquere, sese Romanis duces eosdem vindictæ, socios periculi præbuere. Nec mora, hostes aggressi, secundis aliquot preliis, egregia virtute, ingentem gloriam pepererunt. At hæc narratio quorundam temeritate in vanitatis suspicionem traducta est, qui, quod sæpe queri necesse habeo, ornandi studio coloré fuco mentiti, nec rerum nec temporum rationi consentanea assuerunt. Zachariam nominant, quo ego Pontifice Romam nec captam, nec omnino obsessam legere memini: operam, de qua quærimus, ecclesiæ sub Gregorio tertio præstitam sentio. Antequam iniret Zacharias, Trasemundus Spoletanorum Dux, Langobardicum imperium detrectans, ad Gregorium profugerat, neque repetitus dedebatur. Indignatus Luitprandus, Romanum agrum cum infesto exercitu invasit, oppidis aliquot captis, urbem obsedit, augustam S. Petri basilicam, quod moenibus non contineretur, injuriæ expositam, spoliavit. Pepercerant superioribus sæculis victores Gothi, religione quantumvis Ariani tacti, quo indignius in Catholicis visum facinus.

facinus. Obsidione soluta, & Rege digresso, Trasemundus, Romanorum qua auxilio qua consilio subnixus, id enim Anastasius indicat, sese diversis itineribus in Spoletanorum fines inferens, universum Ducatum brevi recepit. Redit Luitprandus, pluribus exercitibus Romanos aggreditur: ut priori quidē bello Gregorius ad Martellum scripserit, persecutionem & oppressionem gentis Langobardicæ, jam sufferri non posse, posteriori epistolam ita orsus sit, Nimia fluctuamur tribulatione, & lachrymæ diu noctuq; ab oculis nostris non deficiunt. Horum igitur alterutro, & superiori maximè, Comites Bojos Romanis opitulatos existimo. Nam Zacharias à Langobardis itidem lacessitus, rem precibus & legationibus, inermis confecit. Quod si extarent litteræ à Zacharia ad Bonifacium scriptæ, quas Metellus poeta ante annos amplius quingentos legit, & in quibus omnem ordine historiam, dissimulatis tantum nominibus, descriptam fuisse significat, haberetur temporis conjectura proclivior, & omnino confirmatior. Nunc quodcumque id tandem, magna factum sequuta gratia, Pontifex egregii muneris loco, S. Quirini corpus petentibus concessit, quod in Tegerensi ecclesia sanctè adhuc colitur. Reversos, ardens adeo religionis studium subiit, ut posthabitis, quæ apud mortales cæteroqui prima sunt, monachorum instituta, in monasterio quod ipsi condiderant profiterentur. Nam id antiquitus à viris cum dignitate & potentia principibus, tum omni antea acta ætate militari fortitudinis laude florentibus, sciimus factitatum, sapius quam nunc aut soleat, aut pro ista temporum remissione & segnitie prope sit credibile. Major fratrum Adalbertus, Abbas dictus, centum quinquaginta monachis præfuit. Sorore Adalberti Vtonatus, avunculorum pietatem tam religioso sæculo pro viribus æmulatus, Ilmunster ad Ilmun an Ilmonem amnem instituit: quod collegium, dudum antequam hæc scriberemus, Monachium ad virginis Mariæ translatum est. Tot ergo tantarum molitionum & impensarum sacra ædificia, viginti fere annorum curriculo, intra unius provinciæ fines excitata, & annuis immensis redditibus instructa, fidem pietati quam laudavimus astruunt: nec enim eorum ullum aut annum septingentesimum undequadagesimum prævertit, vel sexagesimum ejus seculi subsequutum est.

Septingentesimo quinquagesimo sexto, Pipinus Astulfum Ticini obsidione cinxit, poenas Langobardicæ perfidiæ ab eo exacturus. Ibi Thassilonem prope puerum in castris & procinctu habuit. Sigebertus gratiam tum inter eos reconciliatam scripsit: verum ut credamus non impetrat, cum nec inimicitia prius fuerint,

Ticinenſi obſidioni quidam an. 755. assignant, nos annales Francic. & Fuld. sequimur. Thorom. l. 6. Rex Pipinus cum nepote suo Thassilone Bojoviorum Duce, partes Italia usque ad Ticinum iterum accessit, &c.

Anastaf. in vita Greg. 3. & Zach. is pleraque sub exitum Greg. gesta, principio Zach. refert, quod parum attentos lectores fefellit. Epistolas Gregor. habet Baron. an. 739. & 749

Metell. Quirinalib. oda 20. de Zach. Recitantur super hac scripta, Data quondam tibi præsul Bonifaci pie martyr, Eam nostram quoque firmant rationem. Zachariam rem sub Gregorio gestam descripsisse suspicor, & Metellum ad lapidē, ad quem pleriq; alii, impigisse. Vtonem quidam Adalberti & Otkarii fratrem, quidam sororium dicunt, quos Metell. sequitur. Sed in vetusto Tegerensium codice Alber. & Otkar. Vtonis avunculi dixerent nominantur. Vton ipse Metello oda 23. Audon est.

ANN. POST
CHR. N.
DCCLVI.

Aimoin. l. 4. c. 64. An-
nal. Franc.
Ado Fra-
gmentum
chron. ms.
Thassilo
Dux venit
Bojario-
rum, in Va-
fatico se
commendas
per manus,
sacramenta
juravit
multa & in
numerabi-
lia, reliquis
sanctorum
martyrum
manus im-
ponens, &
fidelitatem
promisit Re-
gi Pipino,
& supra-
dictis filiis
ejus, domi-
no Carolo
& Carolo-
mano, sicut
Vasallus, re-
cta mente
& firma de-
votione per
justitiam
sicut Vasal-
lus domino
suo esse de-
beret &c.
De feud. l.
4. tit. 13.
& ibi Cu-
jac.
Largiter
errant qui
12. annos
foederi tri-
buunt, an-
nal. Franc.
sub Ludov.
scripti &
Fuld. con-
sentunt,
Thassilo-
nem fugif-
se an. 763.
Carolus
bello Aqu-
itanico in-
terfuisse,
iidem ha-
bent, &
Aim. l. 4.
c. 65.
Annal.
Franc. &
Aimoin
Regino su-
perio-
riorem
annum ha-
bet.

fuerint, nec per alterius ætatem etiam esse quiverint. Sequen-
ti, Thassilo primoribus Bojorum comitatus, Francorum con-
ventum Compendii adiit, se suaque Pipino in clientelam, quam
Vasaticum veteres annales appellant, solemni gentis more tradi-
dit, sanctissimo juramento interposito, se in ipsius filiorumque fo-
re potestate, neque officio unquam decessurum. Eadem fuit proce-
rum formula. Et sacramenta deinde ad tutelarium divorum cor-
pora, Dionysii, Rustici, Eleutherii, Martini, Germani repetita.
Qui sive testes jurisjurandi bona & integra fide culti, sive eo vio-
lato, perjurii aliquando vindices essent atque ultores. Decimum-
quintum annum agebat Thassilo, cautum verò feudorum legi-
bus, quæ quamvis post hæc tempora perscriptæ, ad antiquissi-
mas consuetudines conformatæ sunt, ne minor sacramentum
præstare cogatur, priusquam ætatem doli capacem attigerit, quam
jurisconsulti anno decimoquarto exacto definiunt. Foedus sex-
ennio sacrosanctum perstitit, Bojus Francis Saxonico atque Aqi-
tanico adversus Vafarium bello affuit, cum Carolus Pipini pari
ætate filius Aquitanico tirocinii quoque rudimenta poneret. Anno
sexagesimo tertio, cum Nivernensi conventu iterum expeditio
in Vafarium pararetur, incertum quare mutatus, exercitum
per valetudinis simulationem deserit, & ut primum in patriam
reversus est, defectionis consilium palam nudat, conceptis verbis
professus, se verò in Pipini conspectum posthac non rediturum.
Gallici scriptores, & fidei neglectum, & propinquitatis jus vio-
latum objiciunt, tum beneficia, quæ ab ineunte ætate multa in
eum Pipinus contulit, odiosè exprobrant, quod unum maximè
par erat, offensionis causas non aperiunt: altum & acerbum
equidem vulnus fuerit oportet, quod cicatricem aliquando vi-
sum ducere, plenæ curationis fidem nunquam implere potuit.
Ut Pipinum ea cura incessit, Francorum consilium postero anno
Vormatiæ cogit. Ibi fixum omnibus & destinatum, deserto-
rem ferro ulcisci: sed dubii erat discriminis, gravibus duobus bel-
lis, tanto præsertim locorum intervallo, uno eodem tempore im-
plicari, Bojis ergo dilatis, cum Aquitano debellari placuit. Pro-
ximo, Vtilo fati concessit. Sunt qui Osterhovæ ferant cum
uxore conditum, & monumenta monstrantur. Alii Gengen-
bachi extra Boicam obiisse produnt. Ego illis credo, qui in mo-
nachum tonsam, Altachium inferius incoluisse, & ibi sepultum
scribunt. Quo tempore filius Pipino sacramentum dixit, pa-
trem religiosam vitam professum, ditionem abdicasse, verisimi-
le sit, neque ex in quidquam principis jure egisse comperio.
Thassilonem ab Vtilonis morte, Pipini jussu & voluntate impe-
rasse, annales habent, ut in gratiam rediisse necesse sit: quam qui-
bus

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLVII.

DCCLXIII.

DCCLXIV.

DCCLXV.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLXVIII

bus officiis, post apertas & professas inimicitias, emeruerit, veteres scriptores, qui quidem extant, nihilo magis quam quæ fuerint prima offensionum initia, explicant, sive Vtilo, contentionum caput, odia morte explevit, sive Vaifarum arma, uti prius proferendo bello, ita nunc sanciendo foederi causam præbuere: reliquum enim ætatis Pipini Vaifarum armis omne exercuit, hoc, anno post Christum natum septingentesimo sexagesimo octavo occiso, ille paullo post vita etiam functus est.

De Samone superiori libro dictum, humili loco natum Carantanis Dagoberto Rege imperasse, strenuè & fortiter. Impar successorum virtus, ne tam splendido quidem exemplo excitari potuit. Pipini ævo principatus Boruto obtigit, qui Hunnicis iterum armis pressus, imbecillitatis conscientia Bojos implorat. Cum adversus perniciosissimum hostem, omnia in celeritate essent posita, auxiliis propere submissis, Hunni facile pulsi sunt. Sed grande victores operæ statuere pretium, petito Francorum Regum nomine imperio gentis, quæ se suis viribus tueri non posse fateretur. Proclive fuit, armatos à percussis impetrare, quæ vellent. Ictum foedus, obsides imperati, inter quos Karastus Boruto genitus, & Chetimarum fratris filius. Borutus utrumque institui, & Christiano ritu tingi voluit. Dubium an religione ferio tactus, an quo victoris populi animos obsequio demereretur. Mortuo Boruto Karastus successit, Francorum voluntate Carantanis petentibus redditus. Quo intra tertium etiam annum extincto, Chetimarum Pipino auctore Dux appellatus est. Eum Lupus sacerdos, insulam quæ in Chimo lacu incolens, ex sacro fonte susceptum erudierat: tum sanctis monitis abeuntem prosequutus, in primis hortatur, Salisburgensem ecclesiam venerari pergeret, inde sacrorum doctrinam & ritus peteret, Majoranum presbyterum adjungit, Salisburgensis monasterii alumnum, sibi sanguine proximum, eadem coram usque instillaturum. Religiosè paritum, Chetimarum annuis deinde obsequiis animum sacræ sedis obnoxium testatus est. Nam insigni sanctitatis laude Salisburgenses ferebantur, quæ nedum vicinos, sed magnis etiam terrarum spatiis diffitos, in amorem atque admirationem raperet. Extat Alcuini an Albinus in eam sententiam epistola, quam exscripsimus, eo libentius, quo luculentius & gravius est hujus viri testimonium, qui omnis tum doctrinæ princeps citra controversiam habitus.

Sanctissimis in Christo fratribus Juvavensis ecclesiæ, humilis levita Albinus, in Christi charitate salutem. Audiens laudabilem in Christo unanimis vestræ conversationem, multa animus meus lætitia gavissus, multoq; anhelabat desiderio præsentiali-

Pag. 112.

Mss. & vita
S. Virgilii
tom. 2. ant.
lect.

Al. Cacatus.
us.
Al. Chetimarum &
Chetimarum.

Alc. ep. 20.
tom. 1. ant.
lect.

tialiter ordinem videre vestrum, & me ipsum humili devotione vestris sacrosanctis commendare orationibus. Sed quia hoc usque prohibuit variarum eventus rerum, & prolixa terrarum longinquitas, meae parvitas litterulas in hoc officium dirigere curavi, ut desiderium cordis mei in apicibus cognoscatis, quod & olim pio patri Aquilae Pontifici, Germano meo, pastori vestro injungere studui, cupiens spiritali praesentia unus esse ex vobis & unum esse vobiscum, ut vestra me sanctitas à terrenis levaret cupiditatibus, & in coelesti vobiscum collocaret desiderio. O quam felix est vita monachorum, Deo placabilis, angelis amabilis, hominibus honorabilis. Qui hac feliciter vivit inter homines, haud dubium feliciter regnat inter angelos. Hanc primitiva per Apostolos in Judaea initiavit ecclesia, quibus omnia communia fuisse leguntur, & nemo aliquid suum esse dicebat. Hoc non solum in saeculari substantia servandum esse arbitror, sed etiam in desideriis spiritalibus, ut omnes unum concupiscant, & obedientiae bonum magis exsequantur, quam propriae voluntatis affectum. Si Christus suam non venit facere voluntatem, sicut ipse in evangelio testatur, sed Patris, quanto magis monachus suam non debet facere voluntatem, sed Christi, nec segnis in opere Dei, sed studiosus, nec tantum considerare quid jubeatur, sed quomodo perspiciatur quod jubetur. Nec ullatenus murmurationis malum crescat in aliquibus. Si aliqui ex populo Dei in eremo propter murmurationis perierunt peccatum, quanto magis monachus monasterii, spiritali plectatur vindicta, si murmurationis malo mentem insolescere non metuit. Quapropter, cum gratiarum actione accipiat, quod ei pastoris cura praeviderit sufficere. Sit enim sanctae pacis concordia inter sanctos, vitae castitas in adolescentibus, morum gravitas in senibus, fervor operis in juvenibus, nec quisquam se canonicis horis vel regularibus psalmodiis subtrahat. Melius est cum angelorum coetibus Christum laudare, quam torpentem segnitia somno delectari, vel vigilando inania exequi desideria. Et non solum verba sanctae lectionis resonent in ore, sed intima cordis compunctio sequatur verba legentis vel cantantis. Et nullatenus horis competentibus sacrae scripturae lectio recedat de manibus, quia diversae nunc haereses, sicut audistis, catholicae fidei puritatem maculare nituntur. Quapropter armate vosmet ipsos scientia veritatis, sententiis evangelicae auctoritatis, ut resistere valeatis contradicentibus veritati. Quomodo pugnat inermis? vel quomodo docere potest qui discere noluit? Spiritales sunt divitiae, sapientia in corde ut Salomon ait, thesaurus desiderabilis requiescit in ore prudentis. Sanctae fidei veritatem diligenter discite, & agnitam cordis recondite thesauro, & spe firmissima vos retinete ad Dominum,

Act. 2. & 4.

Joan. 5. & 6

Num. 16.

Prov. 21.

minum, & charitate ferventissima illum amate, honorate, & laudate, quia hæc est pars optima, quam Maria elegit, sedens secus ^{Luc. c. 10.} pedes Domini, quæ non auferetur ab homine in æternum. Sed tanto ardentius post hanc vitam amatur Christus, quanto perspicacius ejus intelligitur bonitas. Sed non est opus meæ parvitas, vos admonere de singulis, dum habetis sacrę institutionis libros notissimos, & pium patrem pastorem vestrū præsentem, qui vos viva voce melius admonere poterit, quam mea series litterarum. Tamen, ut debitam vobis ostenderē charitatem, paucis vos apicibus appellare studui, ad cognoscendam in vos meæ dilectionis fiduciam. Præfato itaque patri cum omni humilitate obedite. Ille habet rationem reddere sollicitudinis suæ pro vobis, & vos obedientiæ vestræ in illum æqualiter rationem reddere habetis. Ille pro vobis in magno positus est periculo: vos pro illo magna charitate intercedere studete, ut mercedem pro vobis habeat apud Deum, & vos requiem cum illo habeatis in regno Dei. Filiorum eruditio laus est magistrorum, profectus gregis merces est pastorum. Divina auxiliante gratia custodite vos fratres, in omni castitate, humilitate, concordia & charitate, onera vestra invicem portantes. Omnis sermo malus & impudicus & impatiens, & inutilis ex ore vestro non procedat, sed quæ sunt sancta, pia & justa, & vestræ condigna sanctitati, ad exhortationem audientium loquimini. Et semper Deus honorificetur in ore vestro, & quæ ad pacem pertinent veram, tota sectamini intentione, & Deus pacis erit vobiscum.

Aquila Pontifex, quem Albinus germani nomine dignatum, Juvaviensium pastorem appellat, Joannes est Episcopus, Salisburgensi sedi à Bonifacio, cum Bojas diöceses distingueret, præfectus. Amat quippe Albinus hos ingenii lusus sectari, Carolum fere Davidis, & alios item sæpe aliis effectis nominibus compellans. In Aquila plana & manifesta ratio, cum Evangelicæ historiæ scriptorem Joannem illa volucris designet. Eadem figurâ sequens epistola ab Albino ad Joannem ipsum scripta est.

Charissimo germano Aquilæ antistiti, Albinus salutem. ^{Si Epist. 35.} mihi gerulus gratus occurrisset, sapius tuæ scripsissem dilectioni, ut litteris implerem, quod verbis non potui, & charitatis dulcedinem, lingua tacente, apices monstrarent. Hoc dedit Deus absentibus in solatium, ut per chartas loqui potuissent, & necessaria proferre in cor alterius, dum animus gravi carcere corporis circumseptus, suæ naturæ velocitatem explicare valet, indices ^{f. non valet,} litteras fraternus amor sibi invicem dirigeret. Quid de gloria sanctorum dicendum putas? Ubi nulla tarditas sarcinæ corporalis, quæ voluntati obsistit, quin quod placeat impleat. Quid est hoc sæculum nisi miseria, & velut umbra fugax, & seducens

O

dele-

delectatio? Festinemus tota mentis intentione ad illam requiem, quam nullus dolor perturbat. Ascendamus per gradus charitatis ad illam civitatem, in qua Deus solus Rex regnat in æternum, in qua tota beatitudo sine ulla miseria viget & valet. Ut ad illam pervenire mereamur, eodem auxiliante Rege, nos invicem exhortemur, & velocior charitatis cursu, tardiozem admonitionis sedulitate trahat. Tum etiam fraterna diligentia socordiam castiga, vel tuæ sanctitatis precibus jacentem releva, ut fraternæ dexteræ ducatu, non lassescat in via veritatis, qui huc usque seolvebat in sæculi coeno. Veniens veniebam ad sancti Amandi protectoris nostri dulcissimas mansiones, quærens amatorem meum, ut ejus dulcissimo eloquio refrigerarem animam meam: sed quia necdum de nido Juvavenfi avis optata evolavit, misi hanc invitatoriam obviam illi chartulam, ut nostram agnosceret prosperitatem, vel suam nobis præsentiam designaret. Fidelis amicus diu quæritur, vix invenitur, difficile conservatur, cujus dulcedo omnes sæculi superat jucunditates. Quid divitiæ sine amicis? Avarus aurum quærit, & quid in auro nisi species vana? Nonne unus panis esurienti melior est, quam mons aureus? Aurum prodesse potest danti, non possidenti. Ideo demus divitias in præsentem, ut in futuro possideamus illas, nam pauperis manus gazophylacium est Christi. Nullus melior custos divitiarum est, quam Christus. Proficientem te, charissime frater, divina auxiliatur gratia in æternum.

Pag. 94.
Ex catal.
Salisburg.
& Batav.
Vita S. Virg

Cum an.
1181. S.
Virgilii sepulchrum
detegere-
tur, imago

Ut visum hæc tantæ vetustatis monumenta Salisburgensi ecclesiæ asserere, haud ab re duxi, verbis quoque ipsis, ut ab Albino tradita perscripta; sunt, referre. Neq; vereor, ne quis plus justo à rerum ordine declinatum existimet. Celebris Salisburgi S. Amandi ædes, dulcissimæ appellationis nomine ab Albino designatur, in qua S. Maximi & sociorum cadavera condita fuisse, libro tertio narravimus. Joannes verò Episcopus, Pipino adhuc vivente defunctus, Virgilium successorem habuit. Comes Sidonius, Batavenfi cathedra post Vivilonem potitus est. Virgilius, etsi omnem pastoris & curam & laborem gnaviter obiens, quæ tamen erat animi demissione, ut Episcopi nomen dignitatemq; reciperet, toto biennio reluctatus, vix tandem, continuis provincialium Episcoporum precibus persuaderi potuit. Interim vicaria Dobdæ cujusdam opera usus, in iis quæ honori & ornamento Episcopis magis, quam oneri censentur, nam in hunc eum finem secum adduxerat. Episcopus appellatus, Dobdæ Chimensis insulæ procurationem contulit. Neque de cætero quidquam antiquius habuit, quam sacra, sacrorumq; splendorem asserere. Ingentis, & posteris quoque admirabilis molis basilicam, plurium annorum opere exædificat, Pontificiam cathedram, quæ

quæ ad D. Petri monasterium adhuc fuerat, ibi collocat, Rupertum simul & Cunibaldi & Gisilarii corporum reliquias religiose transfert, ut loco nimirum reverentia accederet, tum sibi successoribusque Episcopis tanquam speculum, quod ante oculos situm semper inspicerent, proponeretur. Sæpe à Chetimaro evocatus, recurrentibus identidem armorum motibus impeditus, venire distulit, sed præstanti virtute legatos in Carantanos misit, Modestum Episcopum, Vatonem, Reginbertum, Gozarium, Latinum presbyteros, Richardum diaconum, & clericos præterea aliquam multos, qui Christianam religionem per omnem provinciam ita procurarent, ut ne quâ à sanctorum patrum decretis, præceptorumque traditionibus discederent. Ecclesiæ Mariæ virgini in Solvenfis oppidi ruinis & Liburnia, tum aliæ alibi positæ. Latinus, qui Salisburgum redierat, post Modesti obitum iterum ac tertium remissus est, tum Madalous, & Varmanus etiam presbyteri. Recrudescente verò à Chetimari morte bello, sacerdotibus ejectis, provincia Christianis sacris per aliquot annos caruit, donec postulante, qui provinciam deinde tenuit, Valtunco, Virgilius denuo Heimmonem, Reginbaldum, Majoranum, Gozarium, Erchenbertum, Reginardum, Augustinum & Guntarium, nec enim piget tot nominum asperitatem ascribere, pluribus commeatibus submisit. Barbaricæ tandem superstitioni radicitus extirpandæ, & confirmandæ pietati, cujus fundamenta isti jecissent, se ipsum itineri accingit. Mira omnium ordinum gratulatione exceptus, agris, vicis, oppidis tota provincia lustratis, concionibus ad populum passim habitis, ecclesiis dedicatis, & clericis ad sacros ordines lectis atque initiatis, ad Hunnorum usque fines, ubi Dravus Danubium illabatur, pervasit, tam crebra tamque splendida ubique virtutis & sanctitatis impressa relinquens vestigia, ut eum omnis Carantanorum posteritas Christianæ fidei doctorem & Apostolum concelebret. Atque hæc certis annorum spatiis digerere, suscepti operis ratio admonebat, sed negligentia commentariorum unde haurienda fuere, premimur. Hactenus liquet, in Pipini & Caroli tempora, quæ sive exequuti, sive mox exequuturi sumus, incidisse.

Pipinus Carolum & Carolomanum filios reliquerat, uterque Rex appellatus est. Berta mater, Langobardicas nuptias majori conciliatura, anno septingentesimo septuagesimo in Italiam proficiscens, iter per Boicam tenuit. Minore sub finem sequentis in ipso ætatis & fortunæ flore rebus humanis erepto, imperii summam ad unum Carolum devolvitur. Thassiloni

L V I T P V R G A uxor erat, Desiderio Langobardo Rege nata, ea G V N T H E R V M prius, THEODONEM anno septuagesimo secundo perit. Theodonem Hadrianus Pontifex salutari lavacro abluit,

depicta cæ
carmine
reperta est,
Virgilius
templum
construxit
schemate
pulchro.
Vita S.
Virg. c. 5.

Variè hæc
nomina in
antiquis
codic. scri-
pta extant.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLXX.

DCCLXXI.

I V I T P V R G A
G V N T H E R V S
T H E O D O
S E X T V S.
DCCLXXII.

Ado, Reg.
Aim. l. 4. c.
68.

Mf. S. Em-
mer. Steind
alii.

cum parentes Romam, religionis opinor causa, adiissent. Nam qui Thassilonem in Caroli comitatu eo venisse pertendunt, præterquam quod duos annos interjiciant oportet, mihi haud temere persuadent, siue Bojum, quo erat in Francos animo, sui ipsis tam prolixam potestatem fecisse, siue Carolum ejus opera Langobardico bello usum, qui Desiderii filiam in matrimonio haberet, quod tamen utrumque sit consequens, ex Ticinensi enim obsidione Carolus Romam profectus est.

Joã. Steind.
ms. S. Em-
mer. & alii.
S. pag. 93.
Catal. Epi-
scoporum
Sabionen-
sium sic ha-
bet. S. Cas-
sianus, S. In-
geniuus.
S. Constanti-
us. Præ-
conius,
siue Pro-
copius,
Constanti-
us. Vrsus.
Pigencius.
Proechus,
Maturni-
nus. Mar-
cellus. Va-
lerianus.
Agnellus.
Anrihanus.
Antonius.
Laurenti-
us. Joan-
nes. Alim.
Otfrid. l. 4.
6. *Iob then*
adalerbon,
Sid tho the-
san War-
bon.
Cap. 39. *E-*
go Aribon He-
res, licet in-
dignus, ipsi-
us Frising-
ensis sedis
Episcopus.
Hebræis
ioresli he-
res est. Sed
Cyrini ety-
mologia
color ex
Græco ser-
mone peti
potest, si-
quidem Ju-
risconsul-
ti heredem
tanquam
herum di-
ctum con-
tendunt.
Instit. de
her. qual.
& differ.

Domestici annales, Carantanos eodem anno à Thassilone victos atque subactos memorant. Rem tantam, nam ea ingens fuit Boicæ potentia accessio, verbo strictim significasse satis habentes. Valtuncum, quem Bojis volentibus regnasse, Virgilii amicitia ostendit, prius obiisse, in dubium, apud me quidē non venit.

Bojorum inde concilium Prid. Id. Octobr. Dingolvinguam indictum. Alium prius conventum Aschaimi actum, sunt qui scripserint, cujus ego nulla adhuc satis certa detego vestigia. Afuere Dingolvingæ Episcopi, primo loco Manno Nuenpurgensis ecclesiæ, quæ postea Episcopos habere desiit, diocesis magna pars Augustanæ Vindelicæ conjuncta & inferta est. Alimus Sabionensis post hunc. Quo fit, ut Sabionum in Thassilonis potestatem cum bona foci gratia concessisse, & Boicæ rursus contributam fuisse existimem. Habuit illa à Cassiano, quem puerorum stylis confossum narravimus, complures Episcopos, inter quos Ingenuinus & Constantius sanctitatis fama claruere, reliquorum nuda tantum nomina, atque ea sæpe incerta, supersunt. Alimum Virgilius Salisburgensis: hunc Visericus Batavenis sequitur, qui Sidonium, & Antelmum decessores habuit. Reginoburgo Simpertus, Garibaldi successor venit. Ultimus Heres, Frisingensis post Erimberty & Josephum Episcopus, idem Aribon & Cyrinus, unus tribus nominibus appellatus: nisi verius unum idem nomen, trium linguarum interpretatio est. Nam hoc quoque non præter institutum enucleabitur. Erbon & arbon, majoribus heredes dictos, qui nobis erben sint, eo Otfridum, Germanicorum scriptorum antiquissimum, Warbon voci erbon, tanquam similiter cadenti, in carmine opposuisse: accrevisse mediam i, ex pri- sci sæculi consuetudine, quod crebrum vocalium interjectum, contra quam hodie fit, nostri olim aucuparentur. Aribonem itaque, Latine nil nisi heredem esse. Quod is ipsum scilicet respexit, utroque in vocabulo in Corbiniani vitâ conjuncto. Quin longius progressus, cum in syllabo Hebraicorum nominum, qui siue Hieronymo, siue Bedæ auctoribus tribuitur, Cyrinum cum heredis interpretamento reperisset, quam verè, sacrae linguæ gnari sciunt, hac quoque elegantia, ut tum sentiebant, delectatus, se sub finem vitæ S. Emmerammi Cyrinum dixit. Vnde nemini adhuc suspi-

fuspiciari in mentem venit, eam ab Aribone scriptam : nec nobis quidem fortasse suboluiſſet, niſi lectione Arnolſi admonitis, à quo cum Cyrinum eundem Heredem eſſe didiciſſemus, facile fuit & Aribonem componere & tot diverſorum nominum cauſſas inveſtigare atq; eruere, ipſius præſertim Cyrini indicio, qui Joſephum ſive Joſeppum, deceſſorem ſuum diſertè nominat, ad Joſephum Friſingæ ante Aribonem ſediſſe, ex illius eccleſiæ tabulis comperimus. Abbates præterea tredecim Dingolvingæ præſto fuere: qui quibus tranſcribendi monaſteriis, parum ex antiquis monumentis liquet, neque ſine his bene recentiorum fidei creditur. Reliquorum procerum nomina non ſunt prodita. Acta, ſive actorum fragmenta verius, magnæ navis laceras tabulas, ex veterrimis membranis, priſcam pietatem venerati, huc transferemus, mutato nonnihil ordine; hinc enim initium ducendum eſſe, res opinor loquitur.

DE CONCILIO, quod Dux Thaffilo apud Dingolvingam celebravit.

Regnante in perpetuum Domino noſtro J E S V Chriſto, in anno vero xxiii. regni religioſiſſimi Ducis Thaffilonis gentis Bajoariorum, ſub die conſulem, quod erat 11. Id. Octobr. atque anno ab incarnatione dominica dclxxii. Indic. x. Divina præflatus inſpiratione, ut omne regni ſui prænotatus Princeps collegium procerum coadunaret, in villam publicam Dingolvingam nuncupatam, ut ibidem tam regulare moderaret in ſancto habitu cœnobium virorum & puellarum, quam Episcopales moderaretur obſequias, inſuper gentis ſuæ inſtitutiones legum per primatos imperitos, univerſa conſentiente multitudine, quæ reperit diuturna vitiata, & videbantur abſtrahendo evellere, & quæ decretis placerent componenda, inſtituerentur. Inter tot verò collegia ſacerdotum, devolutis Episcoporum & Abbatum in præſentia paginis, regularis ordines vitæ, atque canonum normas, vel decreta patrum, nullis comprobare quiverant teſtimoniis, ut monachis parochi commendari deberent, vel publica baptiſmatis obſequia, niſi forte pro periculo mortis, & nihil eorum implerent commorandi negotio. Excepto viciffitudinis villarum propriarum ſingulis annis obedientialibus curis commiſſio, ab Abbate proprio fuerint determinata. Vnde ab univerſis Abbatibus facta profeſſio, ut minimè titulis popularibus ſe ingerere depellerentur, & hæc omnia, cui commiſſæ ſunt plebes, ſub poteſtate Episcoporum permanerent, ſicut in ſanctis ſynodis, vel decretis priſcorum patrum, perarata comprobatur conſcriptio. Ab Episcopis verò ſimili modo, & nihilominus prælati ponderaverunt ſententiis, ut erga eos charitatis gererentur curæ, ita ut canonica auctoritas confirmat, & ſpiritualis concordi-

Arnolf.
Comes e-
piſt ad Bur-
cardū Ab-
batem to.
2. ant. lect.
In geſtis vi-
delicet do-
meſticis cla-
riſſimi pa-
troni no-
ſtri Emme-
rammi mar-
tyris, du-
dum à quo-
dam, qui ſe
Cyrinum &
Heredem
nominat,
Friſingenſis
Eccleſiæ E-
piſcopo, ut
puto rectè
ſcriptus.
Quidam
xxii. ha-
bent, ſcri-
ptorum er-
rore. Mem-
br. xxii. l.
Rectè; cum
Thaffilo
an. 749.
Dux appel-
latus fuerit.
Pro ſub di-
e conſulem
fort. leg.
ſub die Cal-
iſti. quæ
Prid. Id.
Oct. inci-
dit. Et ſi
barbaro æ-
vo, inter-
dū diem &
conſulem,
indefinitè
ſcimus po-
ſita.
primates &
peritos.
diuturni-
tate.
parochiæ.

Excepto ſi.

deberent.

prolatis.

ut si quis
publica,

dia declarat. Hoc peracto concilio, & ab universis uno ore confirmato, it si quis de eadem institutione deviare præsumpserit, à collegio eorum alienetur, usque iterato examine, id est publico synodo.

HÆC SVNT DECRETA, quæ constituit sancta synodus, in loco, qui dicitur Dingolvingen, Domno Thassilo mediante.

si quis.

pœnæ.

viventes
sint, ita cō-
stituit. Cō-
stitutio au-
tem exci-
dit.
sanctimo-
niales, Hic
quoque ali-
quid exci-
dit.
Hæc manca
& corru-
pta sunt, ut
etiā sequē-
tia plera-
que.
dare vel-
lent.
Adel-
schalk, no-
bilis mini-
ster. Were-
gelda &
Were-gel-
dus, æsti-
mationis
pretium,
Pœnit.
Rom. tit.
4. c. 17. pre-
cium tu-
um, id est,
Wirigel-
dum tuum.
Vbi per-
peram Wi-
reldum le-
gitur.
Grat. five
Pal. 17. q. 4.
c. 26. ex
conc. Trib.
etiam Wir-
gildum ha-

De die dominico ita constitutum est, ut tali honore habeatur, sicut in lege scriptum est, & in decretis canonum, & si quid præsumpserit frangere contra legem, aut decreta canonum, tali pœna subjaceat, sicut ibi scriptum est. De hereditate, quæ tradita est ad ecclesiam, ita constituit, ut quisquis hereditatem suam ad ecclesiam ante donaverat, aut postea donaverit, si quid mutare voluerit, chartam suam habeat ita scriptam, ut locū & tempus & personam habeat, aut tribus testibus fidelibus & nobilibus testificetur. Si sacerdos non habeat chartam nec testem, ut prædiximus, tunc sicut in lege Bajoariorum, & judex judicat, sic defendat. De eo quod Episcopi juxta canones, & Abbates monasteriorum juxta regulam viventes, ita constituit. De eo quod sanctæ moniales, quæ in servitio Dei sunt, ita constituit; Ut nullus ausus sit in conjugium & in matrimonium ducere. Aut si quis ausus fuerit, contra decreta canonum, ita componat, sicut canones decreverunt. De eo quod jus ad legem quam habuerunt in diebus patris sui, nobiles & liberi & servi ejus ita donaverunt, ut firma fieret. De eo quod ut si qui de nobili genere de hereditate sua dare ad sanctuarium Dei, in sua potestate esset, nec mutaret, in perpetuum. De eo, quod ut servi Principis qui dicuntur Adelschalhe, ut suam habeant Weregeldam, juxta morem quem habuerunt sub parentibus, & cæteri minores Weregeldi juxta legem suam, ita constituit. De eo, quod parentes principis, quodcumque præstatum fuisset nobilibus intra Bajoarios, hoc constituit: Ut permaneret & esset sub potestate uniuscujusque relinquendum posteris, quam diu stabiles foedere servassent apud Principem, ad serviendum sibi, & hæc firma permaneret, ita constituit. De eo, ut nullus hereditate sua privetur, nisi per tres causas, quas in pacto scribentur, propter homicidium, hoc est, ut quisquis hominem Principis sibi dilectum occiderit, ob injuriam Principis, & ad calumniam, hominem componet secundum legem, tunc privetur hereditate sua. De eo, quisquis mulierem nobilem acceperit in conjugium, & non præscivit, ita constituit, ut iterum libera esset, dimittat servum, & postea non redigatur in servitium, sed esset libera. De eo, quod etsi quis de quocumque reatu accusatus ab aliquo, potestatem accipiat cum accusatore suo pacificare, si voluerit, antequam pugnam quæ Wehadinc vocatur, permittat.

De eo

De eo, quisquis de nobili genere deprehensus fuerit de illis IIII. causis, de quibus supra diximus, si ille hereditate sua portionem pro illius criminis reatu perdat, uxor autem illius, suo jure non privetur, ita constituit.

DE COLLAUDATIONE, quam Episcopi & Abbates in Bajoaria inter se fecerunt, pro defunctis fratribus. In Christi nomine. Notitia, qualem convenientiam gentis Bajoariorum Episcopi & Abbates inter se fecerunt: quorum nomina infra perarare stylo decrevimus. Id est, Manno Nujuenpurgensis civit. Epf. Alim, Virgilius, Wiserich, Sintpreht, Heres, Episcopi. Opportunus, Wolfpreht, Adalpreht, Ato, Vto, Lantfrit. Albune, Ruothart, Ernest, Reginpreht, Volchanhart, Perhkoz, Sigido, Abbates. Vt eorum quis de hac luce migraret, unusquisque superstitum Episcoporum vel Abbatum, pro defuncto, in domo sua Episcopali vel coenobio c. missas speciales, & eodem numero psalterio cantare faciat: ipse verò de propria persona sua xxx. speciales missas compleat, vel à religiosis sibi met subjectis, implere omnino prænotatum faciat numerum, presbyteris sive monachis, cum de hoc sæculo migraverint, Episcopus seu Abbas, uno presbytero vel uno monacho, xxx. missas speciales, totidem psalteria faciant celebrari.

DE POPVLARIBVS LEGIBVS.

Prænotatus Princeps, universo concordante collegio, hic constituit. Vt nullus à provinciæ suæ mancipium limine venundare, vel proprium vel fugitivum, præsumpserit. Et si quis hoc decretum non observaverit, Weregeldo suo culpabilis remaneret. Vt nullus furtivam rem, tam in equis & aliis quadrupedibus, quam in reliqua suppellectilia extra finem Bajoariorum venundare, vel machinis diabolicis extra minandi, insidiis tegi, ut si quis hoc præsumpserit, xl. sol. componat in publicum. Vt quis domum, tam liber quam servus, altius effoderit, & ibi occisus fuerit, sine compositione in sua damnatione permaneat. Si autem suppellectilia abstulerit de eadem domo, & eo fugiente in curtem vel extra curtem, hic cui damnum intulit consequitur, & interfecerit, pari subiaceat sententia. Similiter qui liberum vel mancipium suum furaverit, & cum comprehendere minimè quiverit, & ibidem interfecerit reum, superior permaneat sententia. Sed tamen ea genera trium homicidiorum, debita signa vicinis suis, & his qui assistunt, insignet. De pugna duorum, quod Wehadinc vocatur, ut prius infortiantur quam parati sunt, ne forte carminibus, vel machinis diabolicis, vel magicis artibus insidiantur. Qui supra prædictæ pugnae, quod Chamfwic diximus, peracto judicio, se simili vindicta erigere contra querentem præsumpserit, sacramentum quod ante id dicitur, juret in ecclesia, cum

conc. Trib, etiam Wigrildum habet, ubi vetust. edit.

pro voce non intellecta, Renaldum præferunt, quæ in pacto scribentur.

Secunda & tertia causa cur quis hereditate privandus, videntur excidisse.

quisquis servus mulierem. fort. Wehrdinc, pro Wehrding

illis IIII. causis, de quibus supra diximus, ille hereditatis suæ. psalteria.

sic constituit.

Deest aliquid.

Insegnare. Ital. docere. An Wehrdinc. dicimus.

Formula
juramenti
sacrament.
extat leg.
Aleman.
tit. 6.
ita dicat.
debes.
abstuli.
vice.

Vrtheil,
sententia.

Bajoaria.
ancillæ.
exeundi.

Exadoma-
verint, hoc
est, libera-
li causa
vindicave-
rint, & ex
domo edu-
xerint.
Mallum &
Placitum
conventus
est.
K. Martiis,
quæ sole-
mnes apud
Francos, a-
gendis cõ-
ventib.
zeugen-
zucht, selb-
suo chen.
homicidiis.
reperi.
Alode, præ-
dium jure
mācipi, op-
ponitur
bonis be-
neficiis,
sive
feudalibus.
Extrami-
netur ab a-
cto officio.

tribus nominatis sacramentalibus. De eo quod Bajoarii Stapfa-
ken dicunt in verbis quibus, ex vetusta consuetudine pagano-
rum idolatriam reperimus, ut deinceps non aliter, nisi indicat
qui querit debitum, Hæc mihi injustè abstulisti, quæ reddere de-
bet. Reus verò contradicat, Nec hoc abstulisti, nec componere
debeo. Iterata voce requisito debito, dicat, Extendamus dex-
teras nostras ad justum judicium Dei, & tunc manus dexterarum
uterque ad coelum extendat. Vt nullus furtivam rem suscipe-
re, vel intra terminum abscondere præsumat, qui hoc fecerit, XL.
sol. componat. Vt hi qui Ducali manu liberi dimissi sunt,
ad eadem cogantur judicia quæ Bajoarii Vrtella dicunt. Vt hi
qui in ecclesia libertatem conquirebant, deinceps, tam ipsi quam
eorum posteritas, in secura libertate permaneant, nisi forte sibi
ipsimet insolubile damnum inferant, quod componere minimè
quiverunt. Qui ex eis occiduntur, pretium eorum his solva-
tur ecclesiis, ubi liberi dimissi sunt. Liberi qui ad ecclesiam dimis-
si sunt liberi, vel per chartam acceperunt libertatem à Rege si
occidantur, LXXX. sol. componantur ecclesiæ, vel filiis eorum,
in dominico XL. sol. compon. Si ancilla libera dimissa fuerit per
chartam aut in ecclesia, & post hæc servo nupserit, ecclesiæ an-
cilla permanet. Si autem libera Bajoario servo ecclesiæ nupserit,
& servile opus ancilla contradixerit, abscedat, si autem ibi filios vel
filias generaverit, ipsi servi & ancillæ permaneant, potestatem ex
inde non habeant. Illa autem mater eorum, quando exire voluerit
ante annos III. liberam habeat potestatem; si autem III. an-
nos induraverit opus ancillæ, & parentes ejus non exadomave-
rint eam ut libera fuisset, nec ante Comitum, nec ante Ducem, nec
ante Regem, nec in publico mallo, transactis tribus Kalendis
Martis, post hæc ancilla permaneat in perpetuum, & quicum-
que ex ea nati fuerint, servi & ancillæ sunt. Qui furtivam,
quod zougenuht dicitur, super furem comprobare nequiverit,
furtivo compon. more. Qui resisterit domum suam, quod seli-
fuchen dicunt, qualem rem querenti resistebat, talem compon.
In publico XL. sol. Qui manum immissionem resisterit, quod
hantelod dicitur, XL. sol. solvat in publico, & ipsam rem quæ-
renti reddat. De his qui supradictis homicidiis debita morte
in furto repertis, Vt si quis hujus interfecti parentelæ, eum qui
suo scelere captus est, vindicare tentaverit, à propria alode
alienus efficiatur. Et si quis signum, quod est sigillum, inho-
noraverit, vel hujusmodi injuncta minimè impleverit, prima
vice arguetur, secunda XL. sol. compon. III. suum Weregeldum.
III. extraminetur ab acto officio. Vt si quis judicium furti
in bina vel terna reprehensione non damnaverit, & eum diabo-
lico lucro dimiserit, ut per illum quasi conparticeps, pauperum
spoliis

Depellatur magistratu quem gerebat. & reum,

spoliis ditarentur, tot sceleris, quod commiserint ante oculos Dei & angelorum efficiatur, & nihilominus cujus fraudem fecerit, quasi proprium componat debitum. Vt si quis in virtute conjunctus, à conjugē propria adulterina separatus fuerit, ejusq; ex cognatione conjugis, propter eandem dimissione, quæ eum persequi tentaverit, à proprio alienetur patrimonio. Vt nullus post tonsuram, capillos usu populari nutrire præsumat: nec velata, relicto velo, sæcularem habitum sumat. Vt si quis vel qua in hoc vitio reperti fuerint, aut corripiantur, aut excommunicentur.

ditaretur,
tot sceleris
quot
reus efficiat
tur cui
fraudem.

dimissio-
ne quis.

Concilia acta & decreta hæcenus. Quæ quantumvis rudia, & plerisq; locis obscura, nec nobis satis intellecta, tamen mutari religio prohibuit, ne antiquitate consecratis manus attulisse censeremur: qui enim hoc genus monumenta, suavi & Latino fermone interpretari maluerunt, eos multo labore quæsitam eruditorum lectorum gratiam non tenuisse animadvertimus, quod sibi quisque ipsi credere, quam alienam fidem sequi malit. Porro multa in iis sunt, quæ Thassilonem, ut est insatiabilis humanus animus, quamquam opum & potentiæ magnitudine, atque regia cognatione, Francicorum Ducum facile primum, altiora jam tum spirasse ostendant, viam ad eos conatus munientem, qui postmodum erupere. Nec regni vocabulum de nihilo interjectum, nam concilia conventusq; cogere, & leges condere, Regum nimirum apud Francos munus, à quorum etiam initiis annorum numerus iniri solitus; quod sibi Thassilo propalam utrumq; sumpsit. Principis idem & Ducis nomen promiscuè ferens, Principis tamen libentius & crebrius usurpavit, quod Ducis magis obnoxia appellatio haberetur. Itaq; Leo Ostiensis, Herchempertum in Langobardica historia auctorem sequutus, Archisum memorat, cui Adalperga altera Desiderii filia matrimonio juncta fuit, eadem de causa abdicato Ducis titulo, qui superioribus omnibus suffecerat, primum se Beneventi Principem nominasse, & ab Episcopis unctum, corona usum esse, diplomatibus sacratissimo palatio, quod reges solent, ascripto.

Leo chron.
Casin. l. 1.
c. 10.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLXXIII.

DCCLXXIV.

Carolus anno septingentesimo septuagesimo tertio, ab Hadriano adversus Langobardos evocatus, in Italiam venit, Desiderium, quod sui copiam extra munitiones non faceret, Ticinū obsedit. Sequenti, deditionis necessitatem expressit, & regnum Langobardicum, quod supra ducentos annos in Italia steterat, ad Francos transtulit. Rex cum conjugē captivus ductus, Adalgisus filius fuga Constantinopolim evasit. Bojo & Beneventano foceri calamitatem miserari licuit, Carolum virtute & fortuna florentem, palam lacefferē neuter tum ausus est, etsi ingentes de cætero spiritus alerent, Sedangebatur in primis Luitpurga, ferox & vin-

Omnium
script. con-
sensus.

Sangall. de
vita Caroli
1.2.c.26.
hoc repu-
dium inter
causas bel-
li Lango-
bardici nu-
merat.

Jo. Steind.
Magnus
presb. &
vit S. Virg.
Hund.fun-
damenta
an.767.ja-
cta, templū
intra an.
12.abolu-
tum, 13.
dedicatum
scribit. Nos
vetustiori-
bus credi-
mus. Aren.
1.2.c.35.
Steind. Ca-
tal. Batav.
Ado, Reg.
Ann. Ful-
dens. &
Franc. Vi-
ta Caroli
M. mon. E-
golism. E-
ginh. Si-
geb. Aim.
1.4.c.72.

Eginhard.

& vindictę cupiens foemina, quę sororis prius injuriam, cui Ca-
rolus anno, postquam uxorem duxit, repudium renunciaverat,
nunc patrem de regio culmine ad tantam humilitatē dejectum
indignissimē passa, virum nec nocte nec interdiu conquiescere
sinebat, donec paulatim animum, à Francis antea etiam alienum,
in consilia traxit, quorum temeritas, Desiderio nulla ex parte o-
pitulata, Bojorum fortunam ad Langobardicę modum depres-
sit. Quod quidam, fidem & auctoritatem veterum nihil reveriti,
Thassilonem Langobardis à Carolo præfectum, atque adeò Re-
gem appellatum prodidere, eos perspicuē ineptire, neque tam
vana, quam absurda & stulta scribere compertum, qui dictis re-
futentur dignos non habeo. Virgilius basilicam Salisburgi ab-
solutam, VIII. K. Octobr. dedicavit, & corpus S. Ruperti, de prio-
ri sepulchro exemptum, una cum sociorum presbyterorum cor-
poribus, honoris causa in eam intulit. Arenpekius Thassilonem
eodem anno, quem regni ejus vigesimum septimum perperam
habet, concilium Prid. Id. Octobr. coëgisse narrat: nobis id u-
num videtur, quod ante biennium, veteris exemplaris fide retu-
limus. Septuagesimo quinto, Vifericus Batavensis Episcopus
morte functus, Valdericum successorem habuit.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCLXXV.

Carolus triennio post, Ibanalarabi Saraceni accitu, florentis-
simum exercitum duobus itineribus in Hispaniam duxit: pars
cui ipse præerat Pompelonem, munitam sub Pyrenæis monti-
bus urbem cepit, muros, ne qua unquam obsequium exuendi o-
riretur fiducia, solo tenus dejecit, victricia arma per omnem pro-
vinciam circumtulit. Ibero deinde vado trajecto, auxilia Bojo-
rum, Langobardorum, cæterarumq; foederatarū gentium, quo-
rum longe maximus erat numerus, alia via progressa, ad Cæsar-
augustam recepit. Ibi explicato agmine, & ostentata obsidione,
civitatem opulentissimam & potentissimam sic terruit, ut datis
obsidibus, & pacto grandi auri pondere, ultrò se imperata factu-
ram polliceretur. Ingens expeditionem sequebatur gloria, nisi
eam vulnus in reditu acceptum, hebetatam imminuisset. Lon-
go agmine exercitus inter arcta Pyrenæi ducebatur, ubi ad sum-
mum evasum, Vascones, tecti opaco nemorum, verticem inside-
bant, ii primos taciti transmittunt, ad sarcinas & impedimenta ex
insidiis confurgunt, postremos summa vi invadunt, loco & ar-
morum levitate superiores, Francos in subjectam vallem agunt
præcipites, ut magna cædes adita, eorum qui resistere nullus su-
perfuert, impedimenta direpta sint. Neq; Carolus angusto præ-
ruptoq; saltu, aciem vestigio temporis in pugnam obvertere,
nec, ingruente nocte dilapsis cum præda latronib; cladem postea
ulcisci potuit. Cecidere, præter promiscuum vulgus, Eghartus
regiæ mensæ præpositus, Anselmus Palatii Comes, & Britannici
littoris

DCCLXXII.

littoris præfectus Rutlandus, bellandi virtute inter primos illius ævi, sed veras laudes monstrosæ fabulositatis scriptores deterunt. Iidem NAAMANVM Bojorum Ducem desideratum tradunt: princeps Turpinus, Naamani cadaver in Galliam reuectum, in campis Aylis ad urbem Arelatem, à se conditum asseverat, cœmeterio, quod multa præterea millia ceperit, eorum qui tunc cæsi sint. Campi lapidei ad Rhodani ostia, quorum crebra est apud veteres geographos, nec ea fabularum immunis mentio, leuibus ingeniis fingendi materiam præbuere. Sed si tamen Naamani Boji nomen his auctoribus recipimus, quo propendeo, quando inaniter excogitando causa non fuit, in eo saltem offensum, quod genti imperasse creditus, eo ipso tempore, quo Thassilo præerat, consortis si quis unquam impatiens: cuius auspiciis auxiliares copias in Hispaniam duxisse, & se, fortiter agendo, in Caroli amicitiam insinuasse, posterorumq; memoriam emeruisse, magis ex vero sit. Nam etymon quoque, si quis hujus argumenti tenuitate capitur, vernaculo sermone submissionis notam continet. Atque hæc quidem foris. Domi alius interim luctus Principalem domum funestavit. Major filiorum Thassilonis Guntherus, Laureaco sub brumam venatum egressus, in raræ magnitudinis aprum forte incidit, propter fontem & piscinam, quam hinc nomen traxisse ajunt: comitibus per sylvam dilapsis, animum solitudine non despondens, venabulo objecto, feram strenuè excipit, & luculento vulnere conficit: ipse vicissim à dolore & furore percita consauciatur, ambo in eodem vestigio corrunt. Ibi canis latrantis indicio repertus, magnæ indolis adolescens, miserandum suis in tam tristi exitu præbuit spectaculum. Pater quantum maximum potuit, sepulturæ honorem habuit, templo cum monasterio magnificentissimè excitato, & amplissimis redditibus instructo, quod à præfluente Chremsa nomen traxit. Valdericus, Virgilius & Simpertus Episcopi dedicarunt, Hadrianus Pontifex, Agapiti Prænestini martyris corpus, Roma honoris causa dono misit. Veteres tabulæ dedicationem in annum Thassilonis tricesimum, Theodonis primum, indictione prima conferunt. Quo cum plerique annales refelluntur, de superiori anno consentientes, tum apparet, Theodonem fratris morte non dubium heredem, mox à patre collegam, in partem dominatus ascitum esse. Sunt verò in antiquitatis memoriam injurii, qui levi suspitione nixi, quod diploma de monasterii constitutione (istis orationem appellare placuit) Guntheri nomen non habet, id ex omni narratione contendunt expungendum. Propensus in religionem & sacras ceremonias Thassilo, Salisburgensi etiam sedi multa ipse contulit, multa aut subditi conferrent indulgit, quæ ab Arnone diligenter annotata sunt. Matseum præterea,

Turp. c. 30.
& ex eo
Vincent. l.
25. c. 13. &
21
Plin. l. 3. c.
4. Solin. c.
8. Melal. 2.
Strabo l. 4.
citatis Ac-
schyli ver-
sibus.

Na-hman
ad verbum
post-virum
veritas.

Mf. de mo-
nast. Bojor.
Annales
Chremsa-
munst.
Extat Fri-
singæ liber
magnæ tra-
dition. scri-
ptus ann.
1187. in
quo etiam
an. 30 Thas-
sil. cum 1.
Ind. com-
paratur, &
ad eandem
rationem
an. 25. cum
Ind. 11. I-
tem an. 26.
cum Ind.
13. ubi in-
telligere li-
cet priorē
partem an-
ni 26. con-
currere cū
Ind. 12. po-
steriorem
cum 13.
Quod verò
in eodem
libro com-
parantur
anni Thas-
silonis 11.
12. 27. 32.
cum Indi-
ctionib. 11.
12. 1. 12.
alterutros
numeros
vitiatos,
manifestū
est.

Extat dipl.
in cod. ms.
Fris. quod
etiam Hun-
dius retu-
lit. Datum,
Sub die Co-
sul: quod
fuit XII.
Calend. Fe-
bruar. In-
dict. XII.
Regnante
Domno
Thassilone
An. xxxi.
Sed men-
dofus in-
script. nu-
merus, III.
Indictio
reponenda
est.
Arno in
annot.
Arenpek I.
2. c. 34.
Joan. Stein-
del, & ma-
gnus pre-
sbyt. Aren-
pekus ab
utroq; di-
versus vi-
detur.
Meminit
huius trans-
lationis in-
certus au-
ctor, qui de
invent. S.
Valentini
scripsit, Su-
rii tom. 4.
Sed is Thaf-
silone cum
patre Gri-
moaldi per-
peram cō-
fundit.
Ex vita S.
Corb. ab A-
ribone scri-
pta c. 39. &
sequent.

præterea, Thierhauptum & Chiemseum virginum, nam duplex est, monasteria condidit: pleraque antea condita vectigalibus auxit, sic ut horum quoque vulgo auctor habeatur. Fert enim & urbium & monasteriorum sæpe ratio, ut modica initiis, auctibus æstimentur, & confusa temporis diuturnitate memoria, post habitis conditoribus, eorum nomina celebrent, quorum maximè ope creverint. Quidam multa extra Boicam adjiciunt, de quibus nobis minus liquet: tum intra non pauca, quæ certiores commentarii, Thassilone recentiora esse evincunt. Sive qui huic tribuunt omninò errant, sive quod priusquam monasteria ædificarentur, ecclesiæ iis locis steterint, in quas ille munificus: excusatione cum probabilitatis, tum adversus scriptores humanitatis plena. Anno ejus tricesimo secundo, Adaluncus, Hiltpaldus, Kerpaltus & Otakirus fratres Schlierseum instituerunt. Eodem Principe, annus in incerto est, Scheftlarium Walchericus, Garsum Boso, Au Baldunus & Robertus presbyteri condidere. Hæc Arno Garoz & Awam nominat. Apud quem Zottinge quoque cellam (monasteriorum ea antiquitus appellatio) à Guntario Comite, in S. Stephani honorem tum constructam, & cellulam ad Caoffstain, ubi fratres manibus laborare scribit, reperio: vocabulis locisque mihi quidem adhuc ignotis, nisi si Zottinge Oetingam ex Arenpekio interpretamur, & Caoffstain Kopfstein est. Per hæc tempora, nam ne de anno planè constitutam, scriptorum dissensus obstat, quorum alii ad annum septuagesimum septimum, quidam ad octogesimum quartum revocant; per hæc igitur tempora, corpus S. Valentini Episcopi, quod Langobardi Majis Tridentum transtulerant, Tridento ad Batava, agente Thassilone, ut quæ vivo debebatur, saltem mortuo sedes redderetur, delatum, in crypta ante fores ædis maximæ, inter duos muros conditum est. Arenpekus reliquias Tivilonis quoque Episcopi, quem sancti honore dignatur, Laureaco Batava de vectas scribit. Aribonem de S. Corbiniano cura coquebat, cujus corpus Frisinga abesse eo indignius rebatur, quod satis compertum haberet, eum Majis ob unam Valentini venerationem sepeliri voluisse, nunc conditione mutata, nihil esse, cur longinquo & deserto loco diutius inhonoris jaceret. Synodo coacta, post triduanum jejunium & continentes preces atque sacrificia, piorum plerique per somnum moniti sunt, relationem à Deo probari. Tum provincialium Episcoporum & Thassilonis ipsius usus consilio, honestissimos ecclesiastici ordinis viros Majas legat. Quibus ad tumulum pervigilantibus, noctu ingens fragor, in tonitruum morem, sereno cœlo auditus. Mane corpus à venerabundis exhumatum, integrum & incolume vivido colore apparuit, ut hominis magis somno, quam morte, ante

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCXXC.

ante tot præsertim annos depositi, speciem ferret. Feretrum subiere viri religiosi, tanta alacritate, ut pedibus euntes equitatus honori & custodiæ additus, ægrè assequeretur. Cum alia per viam signa edita, tum illud insignem admirationem habuit, ut pompa eo loco substitit, quo Corbiniani sanguinem conditum supra diximus, qui crucem præferebat, hastile terræ fixurus, vasculum forte imprudens pertudit, inde liquidissimus iterum sanguis, colore à recenti nihil differens, fluxit. Res digna existimata, cujus memoria exstructâ ecclesiâ servaretur. Frisingam appropinquanti, Thassilo cum Episcopis & apparatissimo omnium ordinum comitatu obviam processit, ibi sacrum pignus ædi Mariæ virginis inter sacros hymnos illatum est.

Atrox interea odii Luitpurga, quæ patre inultovitam omni exitio acerbiores duceret, quod Carolus Romam religionis nomine proficiscens, Germania excessisset, vindictæ occasionem obvenisse existimans, maritum ad rebellandum, nullo causæ emolumento impulit. Vix enim animum nudavit Thassilo, cum Hadrianus Pontifex, gliscens incendium veritus, interq; initia restringendum ratus, sequenti statim anno, Formosum & Damasum, utrumque Episcopum, legatos in Boicam mittit: Carolus Richolfum Diaconum, & Eberhartum pincernarum præfectum adjungit. Hi Thassilonem, sacramenti, quod Pipino & filiis dixisset, admonitum, facile ad officium revocant, ita ut fide & obsequiis acceptis, vim abfuturam, Vormatiam ultrò veniens, se Carolo præsens sisteret, jusjurandum etiam novaret, & sacramenti sanctitati duodecim delectorum obsidum pignus adjiceret, rata fore promissa, tum adversus Carolum, tum eos, qui in Caroli fide essent. Et obsides quidem, Simpertus Reginoburgensis Episcopus Carisiacum paullò post adduxit. Idem annus Vilibaldum Eistadiensem Episcopum Non. Julii abstulit, Vunibaldo fratre & Valtpurgi sorore longè ante defunctis: omnibus coelestes honores decreti. Eistadiensem sedem Gerochus tenuit. Octogesimo secundo Aribo Frisingensis Episcopus fatis concessit, Atto sublectus. Chimensis virginum ecclesia Kal. Septembr. dedicata est. Tertio, S. Emmerammi magni operis basilica Reginoburgi à Simberto absoluta. Hildegardis Caroli uxor è vita abiit. Quam ut domi pernobilem, Suevam origine fuisse satis constat, sic sunt qui Andecsi in Boica, matre Regarda Andecsenfi Comite natam esse contendunt. Fidem adhibere Theganus vetat, à quo Imma, Gotofridi Alemanix Ducis proneptis, Hildegardim peperisse, planè traditur. Anno octogesimo quarto Virgilius, Episcopus inæstimabilis sanctitatis & meriti, id enim à vitæ scriptore tributum elogium, posteritas consentiens approbavit, leni morbo v. Kal. Decembr. decessit. Multa & mirifica, eaq;

Pag. 139.

Sigebert.
an. 780.
Annal.
Fuld.Reg. Sigeb.
Ann. Fuld.
Franc. &
mss.Jo. Steind.
Catal. epis-
cop. Eistad.
Vunibaldum an.
760. Valtpurgim
776. obiisse
narrant.
Catal. Frising.
Jo. Steind.
Arenp.
Ann. Fuld.
alii.
Eginhard.
Brusch. de
monast.
Hund. in
geneal.
Theg. de
gestis Ludov.Chron. Magni presb.
Jo. Steind.ANN. POST
CHR. NAT.
DCCCLXXXI.ANN. POST
CHR. NAT.
DCCCLXXXII

DCCCLXXXIII

DCCCLXXXIV

Catal. Sa-
lisb. alii.
Vita Virg.
corrupte
habet an.
DCCCLXXX.
4. K. Dec.
reponen-
dum ann.
DCCCLXXXIV
5. K. Dec.
Ann. Hein.
Steronis
an. 1233.
10. 1. ant.
lect. Catal.
Episc. Sa-
lisb.
Catal. Re-
ginob. ha-
bet Sim-
pertum in-
isse ann.
752. sedisse
an. 32. fit
itaq; con-
sequens,
obiisse an.
784.

Ann. Fuld.
Regino, Si-
geb. alii.

Ann. Franc.
Regino,
Aimoin,
Steindel.
Arenpek.
Ms. alii.

salutaria plerisque signa, ad mortui cadaver sunt edita; verum ego nullum uni beneficio antetulerim, quod Carantanis Christianæ fidei mysteriis erudiendis vivus præstitit. Gregorius nonus Pontifex, divorum numero post aliquot sæcula publicè ascriptus. Salisburgensibus juxta Rupertum, patronus & tutela colitur. Bertricus successor, vix toto anno superstes, sedem morte vacuam Arnoni tradidit; cujus primum opera & illustri apud Carolum Leonemque Pontificem gratia, Archiepiscopatus dignitas in eam commigravit. Tum Simpertus quoque è vita discedens, triste sui Reginoburgensibus desiderium reliquit. Et verò tot continuata præstantissimorum antistitum funera, iram divini numinis, haud paullo certius, quam quævis prodigiosa monstrorum facies, denuntiabant, cum his tantis columnis, ruina qua Thassilo non multo post præceps concidit, validè sustineri potuerit & fulciri. Male cum Carolo facta gratia, tanquam ruptis compagibus, subito dissiliit, Liutpurgæ rursus impulsu, satis credo: etsi veterum annalium hinc quoque mira est jejunitas, neq; nos recentium ex ingenio copiam moramur. Thassiloni illud perincommodè accidit, quod anno septingentesimo octogesimo quinto, Saxoniâ post diuturnum bellum subactâ, Franci ea cura liberati, toto dein pectore in res Boicas incubuerunt. Carolus sub exitum sequentis anni in Italiam profectus, Romam octogesimo septimo pervenit. Ibi Arno Episcopus & Henricus Manseensis Abbas, Hadrianum Thassilonis nomine adeunt, ut pacem iterum cõmunis pater conciliet rogant. Nec detrectavit operam Pontifex. Vt verò copiosa oratione Carolum persuadere aggressus est, statim sibi eo labore supersedendum intellexit, respondente quippe Rege, nihil sibi pace antiquius vel antehac fuisse, vel nunc quoque esse, cujus rei luculenta dederit testimonia, quæ nihil opus cõmemorare, se multa expertum, quo Thassilonem religione foederum in officio contineret, quod frustra fuerit, culpam certè præstare non debere. Quin ipse Hadrianus, pacis conditiones nunc coram inter præfentes diceret, eas se, pro veneratione, qua Apostolicam sedem semper prosequutus sit, recepturum polliceri. Tum tergiversari legati, neque se ea mandata domo afferre, neque sine mandato rem tantâ, qua Principis obstringatur fides, spondere. Apparebat magis moram bello, quam id quod prætexebatur, quæri. Iratus itaque Pontifex, Thassilonem, quiq; ejus partes sequantur, diro anathemate percellit, nisi sanctitatem sacramenti, quo Pipino prius nexi, nunc Carolo teneantur, per omnia ratam habeant. Simul eum per hos ipsos legatos seria admonitione obtestatur, etiam atq; etiam quo progrediatur cogitet, nam si porro pervicacia & perfidia animo indulgere pergat, se Carolum & Francos,

Deo

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCCLXXXV.

ANN. POST
CHR. NAT.
DCCCLXXXVI
DCCCLXXXVII

Deo & S. Petro auctore, jam nunc crimine solvere, cædes, incendia, rapinas, quæq; alia mala bellum semel motum consequantur, in ipsius caput recasura, ipsum omnium scelerum supplicia luiturum. Legatis dimissis, Carolus loca sacra veneratus, benedictione à Pontifice accepta, in Germaniam revertitur. Ibi indicto Vormatiam conventu, proceribus, cum reliqua Italici itineris acta narrat, tum de subdola Thassilonis legatione, manifestis indiciis ab Hadriano deprehensa, adjicit. Re quantumvis compertâ, placuit tamen ire qui Thassilonem adhuc percunctarentur, quid illi tandem animi, ecquid pareret postremis Pontificis monitis, jusjurandum vel nunc respiceret, & se concilio, imperium coram accepturus, sisteret. Cum nihil pro sano responderetur, officium armis & metu visum repetere. Bello ergo decreto, maximus trium exercituum apparatus fuit, quibus Boica quacunque Francis adiri posset, (cum à tergo Hunni clauderent) peteretur. Rex primum in campis Lycatibus ad urbem Augustam castra posuit; Thuringi, Saxones, quique Franci ad orientem colunt, Pferingam in Danubii ripa tenuere: Pipinus Caroli filius, Tridenti patris jussu substitit, copias Italicas quas ducebat, Bazanum præmisit. Postquam se Thassilo undique tanquam indagine cinctum circumspexit, nec quæ domi sperarat præsidia reperit, Bojis Franco fidem semel datam, quod jus fasque inde staret, non mutantibus, neque ullis artibus in defectionem trahendis, ferò intellexit, quam non suarum virium hæc esset concertatio. Caroli clementiam tentare unum supererat, cui in castra veniens, peccatum fassus, nec quidquam quod imperaretur detrectans, se suaque permisit. Carolus, quanquam jure irasci poterat, hominem cognatum poenitentia satisfacere passus, veniam dedit. Clientelæ sacramentum iteratum, & tredecim obsides, inter quos Theodo filius, præsens pignus fidei toties irritæ, traditi. Thassilonem Regem appellatum, domestici annales habent, & tumuli quoque carmen affirmat: sed nec quo tempore, nec per quam occasionem, sat planum proditur. Ego ambitionem diu agitatam, demum in apertum exiisse censeam, cum Francico imperio palam excusso, manifestè rebellatum est, cujus rei Regium ipsum nomen quædam veluti tessera, ut aptè Eginhardus in Caroli vita scriptum reliquerit, bello celeriter & excitando & fini-endo, hostis qua superbiam qua socordiam causam præbuisse.

Luçtuosus rei Boicæ annus subsequitur. Efferatior in dies Luitpurga, acuebat enim iras petitæ obtentæq; veniæ indignitas mirum in modum, maritum usque muliebriter inculpare, molli-
tiem ignaviamq; objicere, qui servitutem sub umbra foederis pati paratus, nullo vindictæ, nec libertatis quidem desiderio angeretur. Neque ille perpetuis conjugis querelis, ut erat uxorius,

Quod quidam scripsit, Boica à Thassilone Carolo cum sceptro traditam, cui homo insculptus, vereor ex ingenio esse. Otho Fris. l. 1. c. 5. 6. de Frid. & Gunt. l. 1. Regna per gladium, provincias per vexillum, Episcopatus per sceptrum tradi ostendunt. Conditur hac sobæ, quem pie Chrisite bea. Thassilo Dux primum, post Rex, monachus sed ad idum. Idibus inter- nis decesserat iste Decembris. Annal. Franc. & Fuld. Reg. Sigeb. Eginh. Aimoin. Et præcipue Mcanonymus, quem Theodulphum suspicamus. Emilius inter causas odii Luitpurgæ fratrem Adalgisum casum perperam re- censet, A-

Thaſſiſus e-
nim hoc
quidem an-
no, ſed
Thaſſilone
demum
Principatu
exuto, vi-
ctus & ca-
ſus eſt.

Heriſcliz
ſive Heri-
litz, ſciſ-
ſio exerci-
tus. Leg.
Franc. l. 4.
c. 73. & ca-
pit. Car. l.
3. c. 70.
Quicum-
que abſque
licentia vel
permiſſione
Principis,
de hoſte re-
verſus fue-
rit, quod ſa-
lum Fran-
ci heriſcliz
dicunt, Vo-
lumus ut
antiqua cō-
ſtitutio, id
eſt capitalis
ſententia,
erga illum
puniendum
cuſtodiatur.

Monach. E-
go liſm.
Monachi
ambo facti
ſunt, in Ol-
to monaſte-
rio, ubi S.
Bonifacius
requieſcit.
Nimirum
Lauriſſa in
inſula Aldē-
munſter-
Sed S. Na-
zarii nomē

diutius repugnare ſuſtinens, jam nova conſilia coquebat. A quibus populares vehementer abhorrere, proximo tumultu expertus, eo deſcendit, ut nec Hunnorum inimiciſſimæ Bojis gentis opem adverſus Francos implorare dubitaret. Quamquam minus hoc, illud altioris indignationis, & impotentiffimi animi indicium, quod admonitus periculi, quo obſides & Thedonem imprimis involveret, auditus profiteri, ſe facile decem etiam Theodonum capita, ſi totidem dentur liberi, infirmando Francico foederi impenſurum, quo ut ſe teneri patiatur, ne propriæ quidem ſalutis aſpectu adduci poſſit, nam ut nunc res habeat, mori quam vivere utique ſatius ducere. Ab Hunnis auxilia prolixè promiſſa, nulli in tempore fuere uſui. Cum enim Carolum Thaſſilonis coeptum non falleret, quod dicta factaq; ejus multa, quæ non niſi ab inimico & irato proficiſci poſſent, emanaffent, nihil moratus, concilium Ingelhemum indixit: Franci, Boji, Langobardi, Saxones, cæteriſque provinciales convenere. Thaſſilo accitus, nihil adhuc parati habens, ſe judicio neceſſariò exhibet. Ibi Bojorum potiffimum testimoniis premitur. Objectum, quo tempore ſuperiori anno Regi fidem jurejurando aſtrinxerit, aliud ore promptum, aliud pectore habuiſſe conditum; nam & ſuos monuiſſe, qui conceptis tum verbis una jurarint, mentem eodem modo injuratum gererent. Additum de pactione cum Hunnis inita, de inſidiis amicis Regiis ſtructis, de vocibus ad violationem foederis ſpectantibus, non perplexè jactis. Quorum omnium Luitpurga fons & caput ſit. Æmilius Vitechindum Saxonem, acerrimum Francici nominis hoſtem receptum, fruſtra adjicit, Vitechindus quippe ad Normanos, hoc eſt, Danos profugit, itaque Normanos abſurdè Noricos interpretatus, eosdem Bojos cenſuit. Cum nullum accusationis caput negaretur, concilium præterea in memoriam rediret, exercitus ante annos viginti quatuor Pipino Rege, ab eo deſerti, quod ipſum (Heriſcliz Francorum leges appellant) capitale haberetur, reus conſeſſus, majestatis omnibus ſententiis, acclamatione damnatus eſt. Interceſſit Carolus. Lenem animum reſpectus viciffitudinis ſortis humanæ ſubiit, & miſeratio Principis nuper florentis, longè ſupra eos, qui nunc de ipſius capite judicarent, tum propinquitatis etiam maximè juſ valuiſſe, proditum. Accidentem ad genua, neque jam quidquam excuſantem, quam rebus ipſe ſuis conditionem dicat, quod porrò vitæ genus inſtituere cogitet, interrogat. Ille coenobio condi ſuppliciter orat, actæ ætatis delicta inter monachorum choros lachrymis piaturus. Aſſenſum. Habitum una cum filio attonſus mutat. Lauriſſa utrumque accepit, monaſterium in Rhenenſi pago, ut tum loquebantur, à Cancore Comitæ, ante annos amplius viginti ædificatum: nam qui Laureacenſe ad

se ad Danubium malunt, quod Thassilonem struxisse ajunt, nominis similitudine decepti errant. Nunquam fidem habuisset Carolus, quantumlibet monacho, in Boica ad Hunnorum fines degenti. Eginhardus disertè, evocatum, non permissum redire narrat. Et sepulchrum Laurissæ visitur. Neque illi adversus magnorum auctorum testimonia audiendi sunt, qui pugna victum, captum, objectu ignitarum pelvium cæcatum tradunt. Reliquum vitæ tam religiosè Aimoinius egisse scripsit, quam lubenti animo monasterium ingressus sit: dubia apprimè & anticipiti sententia, sed quam domestici annales opportunè in commodiorem partem interpretantur, nimirum eluisse benefactis superiores maculas, & propitiando numini assiduam adeò operam navasse, ut mortui etiam monumentum signis divinitus editis illustratum claruerit. Quod, quoniam se religioni lubens multumq; precatus mancipavit, etsi serò, atroci & difficili suo tempore, profectò ab Aimonii oratione non abhorret; nec à cætera quidem Thassilonis pietate, nisi qua illum odium in Francicum nomen transversum egit, discrepat. Exitus Agilolfingorum imperii is fuit, anno ducentesimo octogesimo postquam Theodo primùm pedem in Boica posuit: stirps inter Germanicas sine controversia vetustissima & nobilissima, in cognomine Theodone Thassilonis filio extincta est. Carolus paucos Bojorum, qui cum Thassilone senserant, exilio multat. Luitpurgam monasterio inclusam, magis conjicere, quam vetustis testimoniis confirmare possumus. Æmilius prius mortuam, quam maritus monachum indueret, scriptum reliquit; unde haustum, non satis comperio. Sanè nec veri speciem obtinet, & ille cætera laudatus scriptor, multa sibi in Boicis imperitè permisit, haud dubiè in nulla historiæ parte negligentius versatus. Bellum interea Hunni, pro eo ac cum Thassilone & Luitpurga convenit, summa ope paraverant, neque arma, quæ non tam Bojorum gratia, quam prædæ spes & cupido induisset, illis celeritate oppressis, exeunda, quin jam Franco accola, acrius etiam exercenda rati, ingentibus simul duobus exercitibus in Forum Julium & Boicam impetum faciunt. Vtrobique rejecti. Bojis victoriam cessisse in campo, cui Iboræ nomen, Grahamanum & Odoacrem Regios legatos, cum auxiliaribus nonnullis Francis affuisse, Regino auctor est. Hunnis ea res rabiem magis quam audaciam incendit, contumeliæ enim visum propius, ab iis victos esse, quibus se auxilio venisse dicerent. Collectis iterum copiis, irarum pleni redeunt, & vindictam popularium superbè professi, primo concursu à Bojis & Francis, haud majore momento quam antea pelluntur. Ibi cædes omnia obtinet, si quos fuga hosti armato eripuit, plerosque Danubius, tranare conatos, merfit.

pro Bonifacii rependum, ex annal. Laurisheim, constat.

Aim. l. 4. c. 80.

Vion. l. 4. c. 6 & 27.

Thassilonem sub veste laica ita vixisse scribit, ut sanctorum catalogo post mortem ascribi meruerit. Theodone presbyterii honore fuisse decoratum. Sed fides apud eos auctores est, quos ille non nisi recentiores nominat.

Multa in hac causa Æmilius imperitè, multa perturbatè, multa absurdè, sed omnium caput est, quod Bojos eosdem Avars, eorumque consanguineos Hunnos esse dixit.

Ad o, Aimoin.

CAROLVS magno tumultu levi opera compresso, Boicam adit, CAROLVS
MAGNVS.
Reginoburgi recentē provinciam ordinat, descriptamq; Comiti-
bus, hoc est Judicibus regendam tribuit, leges veteribus addendas
proponit, quas ex membranis supra laudatis, subjicimus.

Pag. 161.

Erant in
eodem ms.
codice alia
etiam Cap.
quibz præ-
scriptum,
*In lege Sa-
lica mittē-
da sunt.*

Quæ quod
privatim
ad Bojos
non specta-
rent, non
visum ex-
scribere.

Eorum ve-
rò quæ hic
proponun-
tur, non-
nulla in
collect. Ca-
pitulor. à
Pithæo e-
ditor. ex-
tāt l. 3. c. 22

23. 24. ap-
pend. 2. ad
l. 4. c. 2 lib.

3. c. 138.
139. 140.
141.

eos occide-
rit.
nisi ut ad
ejus præ-
sentiam,

CAPITVLA QVÆ DNS KAROLVS SERENISSIMVS AD- DERE IVSSIT.

Vt bannum ipsius quis libet irrumperet, componere debeat.
Vt ecclesia, viduæ, orphani vel minus potentes, pacem rectam
habeant, & ubicumque infractum fuerit, lx. sol. componatur.
Vt raptum vel vim per collecta hominum & incendia, infra pa-
triam, nemo facere præsumat, & qui hoc commiserit, lx. sol. in
bannum nostrum compon. Similiter & qui jussionem regiam
in hostem bannitus irruperit. Hæc capitula in assiduitate, re-
liqua autem reservata sunt Regibus, ut ipsi potestatem habeant
nominativè demandare, inde exire debent. De dineralibus, Vt
si quis eos * Regi componantur. Similiter de his qui per char-
tam in ecclesia juxta altare dimissi sunt liberi, cum xl. sol. com-
pon. Regi. Hi verò qui per chartā ingenuitatis dimissi sunt liberi,
ubi nullum patrociniū, & defensionem non elegerint, simili-
ter Regi compon. cum xl. sol. Vt clericum nemo recipere au-
deat sine consensu Episcopi sui; & si eum aliquis acceptum ha-
bet, quando licentia ipsius Episcopi fuerit, aliter non faciat, nisi
cum ejus præsentia, perscrutandum si dignus fuerit, deducatur.

HÆC CAP. NOSTRA MISSI NOSTRI COGNITA FACI- ANT OMNIBVS IN OMNES PARTES.

Vt nullus ad mallum vel ad placitum infra patriam arma, id
est scutum & lanceam portet. De latronibus, Quicumque
post missam sancti Joannis latroni mansionem dedit, si Francus
est, cum xii. similibus Francis juret, quod latronem, cum fuisset,
non sciret, licet pater sit, fratres, aut propinquus. Si hoc jurare
non potuerit, & ab aliquo convict⁹ fuerit, quod latronem in ho-
spitio suscepisset, quod & ipse latro & infideles judicetur: quia qui
latro est, infidelis est noster & Francorum, & qui illum suscipit,
similis est illi. Si autem audivit quod latro fuisset, & tamen nescit
firmiter, aut solus juret, quod nunquam eum audisset, nec per ve-
ritatem nec per mendacium, eum latronem esse, aut sit superat⁹,
si de illo latrocinio postea victus fuerit, aut similiter damnetur.
Vt nullus comparet caballum, bovem, jumentum, vel aliud
quid nisi illum homines cognoscant à quo venditur, aut de quo
pago est, vel ubi manet, aut quis ejus senior. De adventitiis, Vt
cum Missi nostri ad placitum nostrum venerint, habeant ob-
strictè quæsitum quanti adventitii sunt ad illorum missatico, &
de quo pago sunt, & nomina eorum & qui sunt seniores eorum.

Simi-

Si Francus,
Desidera-
tur alterū
membrū,
Si Bajoa-
rius.

infidelis.

ut simil.

Senior pro
domino.

in illorum.

Similiter direximus Missos in Aquitaniam & Langobardiam, ut omnes fugitivos & adventitios ad nostrum placitum adducant. Quicumque ista capitula habet, ad alios Missos ea transmittat, qui non habent, ut nulla excusatio de ignorantia fiat, & hoc Missi nostri ante nativitatem Domini omnibus cognita faciant. In primis omnium jubendum est, ut habeant Ecclesias eorum justitias, tam in vita illorum, qui habitant in ipsis Ecclesiis, quamque in pecuniis & substantiis eorum. Ast ut omnes Episcopi potestati, vel secundum regulam canonicam doceant & regant eorum ministeria, tam in monasteriis virorum quamque puellarum, vel in forensis presbyteris, seu reliquo populo Dei. Ut viduæ & orphanæ & minus potentes, sub Dei defensionem, & nostro mundeburdo pacem habeant, & eorum justitia. Episcopi cum Comitibus stent, & Comites cum Episcopis, ut uterque pleniter suum ministerium peragere possit. Ut latrones vel homicidæ seu adulteri vel incestuosi, sub magna districtiōnem & correctionem sunt correpti, secundum eo Wabajorum velle. De rebus proprensis, Ut ante Missos & Comites nostros & Judices veniant, & ibi accipiant finitivam sententiam, & in antea nullus præsumat alterius rebus proprendere, nisi magis suam causam quærat ante Judices nostros, ut diximus, & ibi recipiant quod justum est. Etsi aliquis voluerit dicere, quod justè ei non judicetur, tunc in præsentiam nostram veniant. Aliter verò non præsumat in præsentiam nostram venire, pro alterius justitia dilatandum. Quod non amplius de illis justitiis Missi nostri ad præsens modo faciant, nisi de temporibus Thassilonis seu Luitpirgæ: exceptis illis qui avi & genitoris nostri * vel ad nos venerint. Et marca nostra secundum quod ordinatum vel scaritum habemus, custodiant, una cum Missis nostris.

Arno Notitiam sive descriptionem prædiorum Salisburgensium, cujus auctoritate non semel usi sumus, isto etiam anno, volente, ut ait, Carolo, collegit.

ATque hæc nos nunc quidem habuimus, quæ priscis monumentis eruta & in certos annos tributa descriptaq; de rebus Boicis, à prima gentis origine ad Agilolfingos pulsos, memoriæ mandaremus. Quibus sicubi levior & incertior aliqua alicui conjectura intermixta videbitur, nam conjecturis interdum, tantarum rerum temporumq; caligine, sanè nitendum fuit, is meminerit, nos neque eas præstare unquam induxisse animum, & æquos tamen judices de illis ipsis ferre posse. Hac interim fidei conscientia conquiescere, quod nihil toto opere, pro certo non arbitrario à nobis pronunciatum confirmatumq; usquam est, cujus gravis & locuples ex antiquitate auctor nō queat excitari. Id enim consilium,

hæc.

Ecclesiæ earum.

Hæc manca & corrupta.

forensibus.

defensione.

justitiam.

districtiōne & correctione sint. secundum Bajoariorum leges, aut aliquid simile.

veniat.

hiatus videtur. marcā. Huc Regionis verba pertinent, Carolus Ratisbonam venit, ibiq; marcas & fines Bajoariorum disposuit.

lium, magno popularis auræ detrimento, redimere tam non piguit, ut etiam fuerit studium. Te nimirum, MAXIMILIANE Princeps, & secundum te cordatos lectores alios, quibus nihil ex vano haustum placere possit, non turbam spectavimus.

HOC INDICANDVM:

Extare locum l. 2. Rhetoricor. ad C. Herennium, quem Turnebus cladem vetustatis persensisse meritò ait, *Quasi si quis ad Olympicum venerit cursum, & steterit, ut mittatur, impudentesq; illos dicat esse, qui currere cœperint, ipse intra carcerem stet, & narret aliis, quomodo Ladas Bojus cum Sicyoniis cursitarint.* Hunc nos, omnibus interpretibus depositum conclamatumque, etsi Bojus, aut Boiscus, uti quidam legere maluerunt, Boica respicere videbatur, quod nihil sani erui posse consideremus, scientes præteriisse.

Turneb. Ad-
vers. l. 20.
c. 25.

MARCI VELSERI
MATTHÆI F. ANT. N.
PATRICII AVG.
VIND.

RERVM
AVGVSTANAR.
VINDELICAR.
LIBRI OCTO.

MARCI VELSERI
MATTHEI. ANT. N.
PATRICII AVG.
VIND.

REXVM
AVGVSTANAR.
VINDICAR.
LIBRI OCTO.

VIRIS NOBILIBVS
ET ILLVSTR.
JOANNI VELSERO
BARTHOL. F.
CHRISTOPHORO ILSVNGO
MELCH. F.

AVG. VIND. II. VIRIS PRÆF.
VII. Virūmque collegio.

NAM olim mihi, Patres, di-
vidiæ est, eam historiæ
Augustanæ partem depo-
sitam quodammodo & de-
ploratam jacere, vetu-
statisque situ in dies magis ac magis ob-
duci, cujus maximè claritudine omniū
oculi debebant perstringi. Gentis & ur-
bis initia dico, rerumque exinde seri-
em, quæ per annos amplius quingentos
quinguenta sub Romanis & Gothis,
qui Romanos, veluti umbra corpus so-
let, consequuti sunt, ordine evenere.

Id dum sæpe, dum diligenter cogito,
factum aliquando, ut aliis cessantibus,

animum tandem adjecerim periculū
facere, quatenus in hoc genere progredi
liceret, homini nec ingenio acri, nec
doctrinā præstanti, neque otio profecto
admodum diffidenti, qui solius diligentiæ
fiduciam, reliquorum auxiliorum inops,
in subsidium advocaret. Opus itaque
audentius quam consultius fortasse
aggressus, quid promōrim, in neutram
equidem partem deo statuere: Cæterum
amici persuadere, editionem patrię
dehonestamento non futuram. Credo
quod in magnis interdum domibus
viderint, dum marmor & æra, quæ
ætatem ferant & perennent, apparantur,
signa ex argillâ etiam, ne bases
vacent interim, pro tempore collocari.
Ego me quantumcumque præstare
potuerim præstitisse, hoc scio: exile
dicat qui volet licet & tenue, nemo
negabit, aulicis tamen promittere,
neq; eo elatus aut arrogans haberi
verear, si eodem cives omnes enitantur,
eâ quique viâ, qua se patriæ
plurimum profuturos sentient,
nullam antehac fuisse Republicanam,
nullam futuram in posterū,
cui

cui vestra ista sit invisura, quæ vestræ non sit invisura. Superest tenello partui, nunc primum in luminis oras enascenti, tutores petere, quorum ope fretus, pupillo rem salvam fore cōfidam. si vobis sospitibus longiùs nimirum non conquirendi: quippe cū nemo adeo ex populo civis sit, qui domum, liberos, fortunas denique universas, privatâ suâ curâ quam publico justitiæ, æquitatis, prudentiæ, fidei, moderationisque vestræ præsidio tutiores existimet, nihil mihi mentis, si potiores alios ullos patronos legere mavelim, ad illam præsertim causam tuendam, quæ professione pietatis in patriam, nisi ego mihi frustra blandior, siue laudem, siue ut etiam fecius exierit, sanè excusationem meretur. Valete, bono omnium publico. Augustæ Vindelicorum, Anno post Christum natum MDXCIII. IV. K. Octobr. qui est natalis à coloniâ deductâ, ut in his libris rationes inivimus, millesimus sexcentessimus sextus.

ARGUMENTA
OCTO
LIBRORVM RERVM
AVGVSTANARVM
VINDELICARVM.

PRIMO, *exequutisumus Rhetia & Vindelicia descriptionem: utriusque nominis & populi originem.*

SECUNDO, *historiam rerum Vindelicarum ante coloniam deductam.*

TERTIO, *disputationem de Augusta Vindelicorum situ, qua contra Aventinum precipue imus. Conjecturas de urbe Vindelica ante coloniam deductam.*

QUARTO, *qua ad coloniam extra urbis mœnia pertinent. Insignium Augustanorum uberem explanationem.*

QVINTO, *colonia Augusta deductionem: Aedificia publica & privata; Rei publicae constitutionem, quâ religiosam quâ civilem.*

SEXTO, *historiam ab anno coloniae condita primo, ad annum usque CCLXVI. qui fuit annus Christi CCLIV.*

SEPTIMO, *historiam inde ad annum CHRISTI CCCXCV.*

OCTAVO, *historiam ad annum Christi DLII.*

Adjecimus Vetustorum aliquot scriptorum testimonia, quorum in his libris usus.

Antiqua praeterea monumenta in tres partes tributa.

Quae Augusta extant,

Quae in agro Augustano,

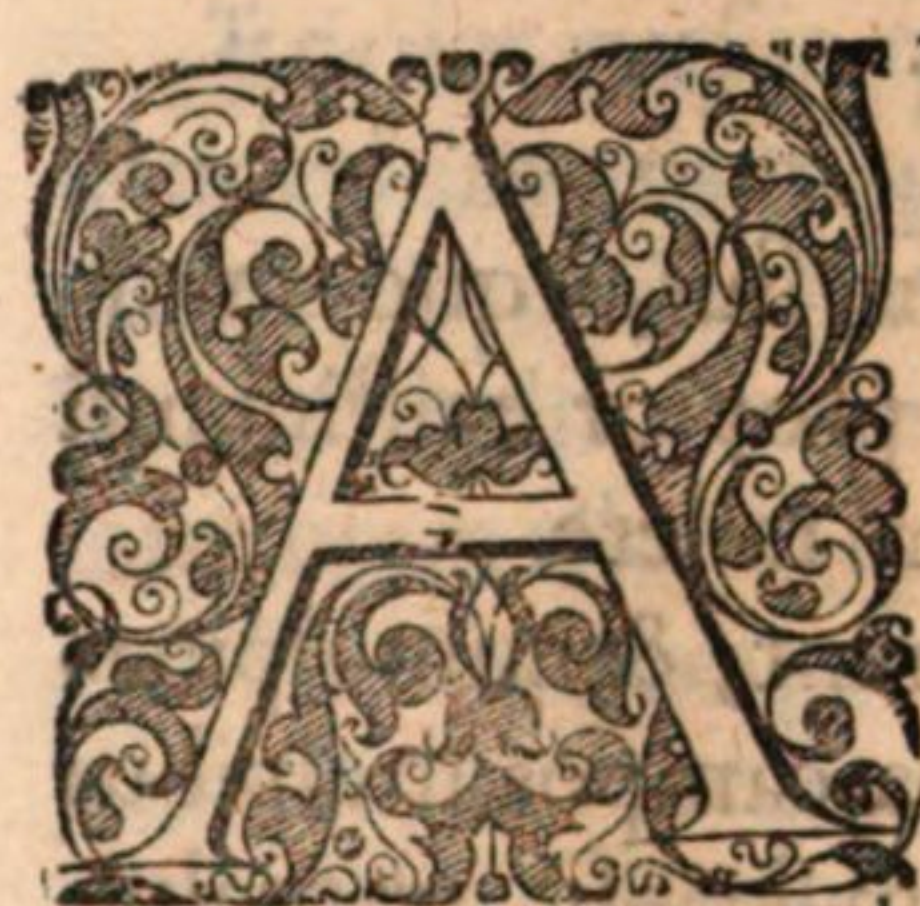
Quae alibi ad res Augustanas spectantia.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber primus.

AVGVSTANAS origines scripturo, per-
magnum refert, Rhætiae & Vindeliciae si-
tum primo loco constituere; id cum igno-
ratis confinium provinciarum terminis fie-
ri nequeat, hinc potissimum ordiri placet.
Italiam, qua continens, pleraque enim
ejus mare ambit, jam inde à priscis tempo-
ribus non uno modo acceptam reperio. Qui leges & foedera,
populique Romani usum spectavere, Rubicone fluvio termina-
runt: Qui rerum naturam & situm, fines ad alpes promove-
runt. Quam sententiam sequuti Polybius, Dionysius Halic.
Strabo, Solinus, Ptolemæus, & ante omnes M. Cato, cujus de
alpibus verba apud Servium supersunt, *muri vice tuebantur*
Italiam.

Germaniae magnae terminus Italiam versus optimis & pro-
batissimis geographis Danubius est. Ita Strabo, Solinus, Ptole-
mæus: ita etiam Tacitus & plerique historicorum scriptum re-
liquere. Quos nobis sequendos opinor: Etsi Plinius prodide-
rit, Agrippam Germaniae adjunxisse Rhætiam & Noricum,
quæ cis Danubium provinciæ sunt, & quo tempore Agrippa
scripsit, Romanis, uti videtur, nondum parebant. Jam
ergo, cum Italia ad alpes, Germania ad Danubium pertigerit, al-
pes & planities ab alpibus ad Danubium, inter utramque sitæ
fuerunt.

Herod. lib.
6.
Strabo. lib.
7.
Appian. Il-
lyr.

fuerunt. Quidam scripsere, id omne spatium Illyri-
corum fuisse. Nam Herodianus prodidit, solos Illyricos discri-
men inter Italiam & Germaniam facere: Strabo, Illyrica à lacu
apud Vindelicos & Rhætos incipere: Appianus clarissimè, Ro-
mani verò non hos duntaxat, sed Pæones ultra eos, nec non Rha-
tios, Noricos, & Mysios qui Europam incolunt, & quoscumque
alios his finitimos, qui Istrum à dextra navigantibus se se offe-
runt, vicissim ut Hellines à Græcis distinguunt, eosq; propriis ap-
pellationibus separatim nominant, cæterum communi vocabulo
Illyricos omnes arbitrantur. Qua opinione à principio ducti, neu-
tiquàm (adhuc in ea persistentes) finem earum invenere natio-
num, sed ab Istri ortu usque ad mare Ponticum, quod sub tributo
obtinent, Illyrici fines esse voluerunt. Verum huiusce rei nulla
apud Latinos scriptores prodita memoria, ideò vix certam affir-
mare ausim: Appiani eo levior auctoritas, quod sub finem li-
brorum de bellis civilibus, res Illyricas sibi non satis compertas
fateatur. Dionysius Alexand. ad dextram Danubii ri-
pam primo loco Gerras, proximè Noricos, postea Pannonios po-
suit, ut totum hunc tractum, de quo nobis sermo futurus, Ger-
ræ occupent,

Dion. de li-
tu orbis v.
320.

Tot spectant Istro Boream viciniùs axem.

At Notii Gerræ veniunt, & Norica castra.

Pannonii ac Mysi—————

Sed Gerræ, gerræ germanæ, neque unus Dionysius, à quo omni-
um scripta dissentiant, me movere debet: propior existimanti-
sum, codicem sive librarium, quam auctorem fallere.

Pol. lib. 2.

Cæteri gentes alpinas permultas enumerant, & cum alpinas
dico, sentio tam gentes quæ alpes, quam quæ campos ab alpibus
ad Danubium incolunt: nam Polybius olim scripsit, transalpi-
nos ab alpinis non genere, sed loci differentia differre: Has verò
adeò confusè & perturbatè enumerant, ut iis distinguendis
homines docti, haud ita magno cum fructu, hætenus ope-
ram dederint. Constat quidem inter omnes, sic ut de eo non
possit ambigi, quidquid à Danubii fontibus ad Oenum inter
Italiam & Germaniam jacet, pertinere aut ad solos Rhætos,
aut ad Rhætos una cum Vindelicis; isto ordine, ut Rhæti ad
occidentem, Vindelici ad orientem solem vergant, hi Oeno,
illi Danubii fontibus propiores sint. Sed cum utraque gens rur-
sus in multos minutos populos divisa fuerit (civitates vocat Pli-
nius) nemo hodie est, qui singulorum situs se exactè descriptu-
rum verè promittat: nimio opere dissentiant, quæ antiqui de
illis scripta reliquerunt, idque mirari magis, quam quid veri sit,
discernere queas. Imo cum, ut quisq; Rhætorum Vindelico-
rumve continebatur imperio, ita Rhætorum aut Vindelicorum

Plin. lib. 3.
c. 20.

nomine

nomine censerentur, jam neque istud de omnibus certò possumus cognoscere, ad quam ex alterutrâ gente pertinuerint. Id unū haud quaquam discrepat, limites in universum fuisse, quos dixi. Fuere certissimi Danubius & Oenus: Italiam versus variè à gravissimis auctoribus definiti. Sic tamen, ut ea dissensio nostram narrationem non perturbare possit, Ideò rem mirè impeditam accuratius examinare supersedeo.

Auctores qui hoc spatium solis Rhætis tribuere videntur, neque pauci neque obscuri. Inprimis Ptolemæus disertè ait, Rhætiam terminari ab occidente monte Adula, & linea, quæ inter Rheni & Danubii capita, septentrione eâ Danubii parte, quæ est à fontibus ad Oeni ostia, ab oriente Oeno flumine, à meridie alpium montibus supra Italiam extensis. Idem confirmant, quicumque Rhætos Noricis confines, & Oenum inter utrosque fluere scribunt. Nam Vindelicos, qui inter Rhætos & Noricos constituendi erant, necessario sive negligunt, sive Rhætorum partem arbitrantur. At in hac sententia sunt planissimè Plinius, Tacitus, Arrianus. Quorum potissima fides, quod priores duo Germaniam, posterior etiam Oenum viderit. Sic Dio sensit, cum Rhætos inter Noricos & Gallos jacere tradidit; sic Solinus, Æthicus, alii permulti.

Eorum rursus, qui inter Rhætos & Vindelicos partiuntur, neque numerus neque auctoritas ullâ ex parte inferior. Ptolemæus etiam hinc stat. Cum enim scripserit Lycum Rhætos à Vindeliciis discernere, ostendit Vindeliciam inter Lycum & Oenum sitam esse: in quâ sententiâ quid ego desiderem, post video. Plinius quoque inquit, Noricis conterminos esse Rhætos & Vindelicos. Strabo, Rhætos lacum paullum attingere, amplius Vindelicos. Rufus, Augustum constituisse limitem per Vindeliciam, Noricum, Pannoniam & Moesiam. Denique hinc stant Vellejus, Suetonius, Eutropius, Horatius, cum prodidere ab Augusto victos esse Rhætos & Vindelicos. Nam ut uno verbo absolvam, puisquis Vindelicorum unquam meminit, inter Rhætos & Noricos sitos esse sensit.

Quæ cum se hoc modo habeant, tamen neque tot probatissimos auctores inter se committendos, neque Ptolemæum & Plinium tam somniculosos existimo, ut à semetipsis dissenserint. Accidit Rhætia, quod pluribus aliarum regionum nominibus, duplicem significationem recipere. Exempli illustria in promptu sunt. Asia tertia totius orbis portio, Asia etiam pars Asiæ, quam minorem plerique, Ptolemæus & Plinius Asiam propriam vocavere. Varro, *Nam & Asia, quæ non Europa, in qua est Syria: & Asia dicitur prioris pars Asiæ, in qua est Ionia, & provincia nostra.* Sic Africa altera ex tribus orbis partibus, Africa quoque portio Africæ, ad mediterraneum mare,

Plin. lib. 3.
c. 24. & lib.
4. c. 13. Tac.
lib. 3. hist.
Arr. in In-
dicis. Dio
lib. 54. Sol.
c. 34. Æth.
cosm.

Plin. lib. 3.
c. 20.
Str. lib. 4.
Vell. vol.
post. Suet.
Oct. c. 21.
Eutr. lib. 7.
Horat.
Carm. lib.
4. Odis 4.
& 14.

Var. de
Ling. lib. 4.

mare, Ptolemæo Africa propriè. Ita Cæsar initio commentario-
rum statim, omnem Galliam in Belgas, Aquitanos, & Celtas sive
Gallos dividit. Eodem recidit quod de Italiâ diximus. Et simi-
li plane ratione, Rhætia est totus iste terrarum tractus, Rhætia
etiam hujus tractus pars quædam, ad solis occasum spectans,
quam Rhætiam propriam vocabimus, Plinii & Ptolemæi de A-
siâ & Africa præjudicium sequuti. Et cum Rhætia major, præ-
ter Rhætiam propriam, Vindeliciam complectatur, apertum est
rectè scripsisse, tum eos qui Noricos à Rhætis, tum qui à Vinde-
licis tangi scripserunt, neque has sententias pugnare invicem.
Vidit Horatius, quo loco Rhætos Vindelicos à Druso superatos
indicat: significat enim Vindelicos in majori quam diximus
Rhætia sitos esse,

Hor. lib. O-
da 4

Videre Rhæti bella sub alpihus

Drusum gerentem Vindelici

Interpretes hæc mirè torquent: Nonnulli copulam & *Vindelici*
addidere, alii subaudiendam annotavere, quibusdam *Videre* de-
nuo subaudiendum visum. Interim fatentur, copulam ab opti-
mæ notæ codicibus manuscriptis abesse, neque mihi dubium ex
Horatii mente abesse, sensus enim quem sequimur simplex & a-
pertus, tum est certissimus, & nostras rationes aptè confirmat.
Ad eum modum Virgilius Hesperium Latium appellavit, quo-
niam in Hesperia Latium, Lucanus Libycos Mauros, Cinna a-
pud Gellium Poenos Psyllos, & habentur hujus generis sexcen-
ta. Apud Acronem quoq; & Porphyrionem, quin & apud Ser-
vium Rhætos Vindelicos legimus, At unus omnium sensus est,
omnes quippe Horatium sequuti.

Virg. Æn. 7

Luc. lib. 9.
Gell. lib. 9.
c. 12.
Acr. &
Porph. in
Hor. Serv.
in 1. Æn.
atque inti-
ma tutus.

Atque hæc quidem satis clara & firma. Sed qui inter Rhæ-
tiam propriam & Vindeliciam limites statuendi, dissentientibus
nobilissimis geographis, dubium. Ptolemæus de Lyco sensit,
uti retulimus. Strabo contra, Vindelicos ad lacum Briganti-
num usq; pertingere, non semel, *Rhenus quoque in magnas pa-
ludes, magnum lacum diffunditur, attingunt Rhæti & Vinde-
lici.* Alio loco, *Prope hanc regionem origo est Istri & Rheni,
ac lacus inter horum fontes situs, & paludes è Rheno effusa. La-
cus in ambitu habet stadia amplius CCC.* (numeri correctione
indigent, D. aut DC. substituamus licet) *in q; eo est insula, qua pro
receptaculo usus est Tiberius, navali pugna cum Vindelicis cer-
tans.* Rursus, *Lacum Rhæti exigua parte, majore Helvetii &
Vindelici attingunt.* Demum, *Primum itaq; Illyrica expona-
mus, qua & Istrum & alpes attingunt, sita in medio Italia &
Germanie, incipientia à lacu qui apud Vindelicos & Rhætos.*
Hinc fit, ut Brigantium, quam urbem Ptolemæus Rhætiae pro-
priae, iste Vindeliciae tribuat. Aventinus, & qui Aventinum
ducem

Str. lib. 4.
& 7.

ducem clausis oculis sequi constitutum habent , quo Ptole-
mæo Strabonem concilient , admonent imperitos apud hunc
Vindelicos legere , ipsum Vindoligos scripsisse , quæ privata
sub Rhætis gens sit. Verum quid alienius à Strabonis men-
te excogitari potuerit , nondum reperio. Interdum cogito,
Aventinum ineptissimo præcipuè commento, experiri voluisse,
quam patientes aliquando nactus esset lectores. Nec enim cer-
tum aut clarum quidquam usquam , si quatuor hos Strabonis
locos dubios & obscuros videri permittimus. Absurdum est id
comminisci , Strabonem tam multa tam diligenter de Vindoli-
gis , obscurissimi nominis populo (iis sanè, qui nulli fuere, nihil
potest esse obscurius) cujus alius nemo meminerit , litteris con-
signasse , Vindelicos , quorum maximè illustre per ea tempora
nomen fuit, tacitos præterisse. Adde quod Licatios illorum
esse ait ; Licatios aut Licates ad genuinos Vindelicos omninò
pertinere, non Ptolemæus, non Aventinus dubitat: Tum quod
optimi codices Vindelicos constanter habent : Denique quod
eos Strabo Rhætis ubique opponit. Sed ego nimis fortasse ine-
ptus, si hunc solem lucere perneganti , rem manifestam rationi-
bus persuadere aggrediar. Videndum potius, cum Ptolemæum
& Strabonem dissentire constet , utrius nobis sententia sequen-
da sit. Neque magnopere ambigo , posterioris auctoritatem
multis momentis in causâ præponderare. Sive ætatem inspi-
cio, Strabo illius temporis æqualis , quo Rhæti & Vindelici ab
Augusto victi, & perspicuè verum , utriusque populi fines tunc
liquidius cognosci potuisse , quam cum in unam deinde provin-
ciam conflati, alterum nomen, Vindelicum, ferme obsolevit: Pto-
lemæus longo intervallo ab hac memoriâ remotus. Si scriben-
di rationem, Ptolemæus pauculis verbis, quæ aliud cogitanti po-
tuere excidere, has turbas commovit : Audio ea non nullos in-
ducere tentasse , tanquam adulterina, quo consilio nos molestiâ,
illum fortasse notâ liberassent , sed adversus omnium codi-
cum fidem , nunquam mihi tantum licere velim : Strabo sen-
tentiam toties repetiit , ut si hanc aliquando controversiam ex-
orituram præsensisset animo, vix puto explicatius & expressius
quivisset testari : Quin & navalis pugnae, quam Tiberius cum
Vindelicis commiserit , meminit. Hæc si vera , ad lacum igitur
Vindelici, sin falsa, vanissimum hominem existimabimus , qui
non satis habuerit nos falsâ descriptione ludere, insuper menda-
cibus narrationibus in errore voluerit confirmare ; cui tamen
culpæ nemo unquam affinem suspicatus est. Cum adversario ge-
neratim & universè componere, atq; uter præferendus definire,
non est animus : Nisi me tamen multa fallunt, valde apertum
est , ut Ptolemæus in mathematicis disciplinis palmam auferat,
Stra-

Strabonem in historicis, quæ geographiæ præcipua lux, longè præcurrere. Rhætica & Vindelica equidem ab his qui bello cum Tiberio & Druso interfuere, accepisse verisimile fit, adeò distinctè pleraque aliis præterita in litteras retulit; Tiberium etenim eruditorum hominum comitatu in expeditionibus delectatum, ostendit Horatius, & observavere grammatici, ad versum hunc,

Horat. lib.
1. ep. 3.

Quid studiosa cohors operum struit?

Respondendum deinde nonnullis, qui ut ambos culpâ liberent, Rhætos & Vindelicos aliter Strabonis, aliter Ptolemæi ætate divisos, probè utrumque ad suorum temporum rationem scripsisse existimant. Hi cum se aliquid putent dicere, nihil dicunt. Quod temere fingunt Rhætos, post Strabonem terminos à lacu ad Lycum protulisse, unde hauriunt, aut quomodo nobis persuadent? Imo quâ fieri potuit, cum sub Romanis utrique degerent? An Romani novam divisionem inierunt? At quam latè Rhætia & Vindelicia patuere, unus præses præfuit (quod docebimus) utroque populo in unam provinciam, Rhætiae nomine coacto. Neque suberat causa, cur in partes divideretur: si tamen aliqua, cur ab antiquâ divisione, & priscis terminis, qui ante constitutam provinciam, discessum fuisset? Collibuerit ita, certè utraque pars Rhætiae nomen retinuisset, neque altera Vindelicum postliminio repetiisset. Nam eventus longè post comprobavit, bipartita Rhætia, primæ & secundæ cognomina accepit, Vindelicum nunquam recepit. Quin igitur quod res est, Ptolemæi peccatum agnoscimus liberè. Volens lubens fateor, nihil à quoquam de Ptolemæo tam magnificè & splendidè dictum, quin ejus excellens ingenium, & solers industria omnia exuperet: Perspectum tamen habeo, multa hoc tantum ingenium latuisse, multa industriam subterfugisse. Neque mirabitur, qui conditionem rerum, quas explicandas sumpsit, universi orbis, tum universam, tum privatas descriptiones, posuerit ob oculos. Si ipse redivivus detur, censuram ultrò agniturum, atque inconsideratam eorum levitatem, si qui sunt, qui aliter fieri potuisse persuasum habent, risurum existimo. Quot liceat illius errores manifestos colligere, ab iis, qui Germanica, Gallica, Hispanica, Britannica scripsere, observatos? Quoties hominem Alexandrinum in Italiae descriptione, quâ unâ propter imperii sedem nihil illustrius, suggillant? Exempli loco non prætereo, apud Græcos Æthalam, apud Latinos Ilvam insulam Italiae adjacere legerat, duas credidit, quæ re verâ una eadem est, binomia Plinio teste, & uti credidit, in tabulas retulit. Neque dissimulo eundem in Strabone errorem, nisi codex corruptus, quem interpres eo loco aliàs suspectum habet: nam & mihi vix fit credibilis, in

Plin. lib. 3.
c. 6.

Strabo lib.
2.

homine

homine qui se Corficam, Sardiniam, Æthalam suis oculis vidisse, alibi testatum reliquerit. Sed quidquid hujus sit, Quidquid etiam Ptolemæus in reliquis provinciis vel rectè vel perperam descripserit, horum quæ in alpibus & trans alpes sunt, imperitissimum fuisse palam est, nec quisquam tam ineptè ejus fautor, quin fateri necesse habeat. Liquido affirmare ausim, nullum esse ab alpibus ad Danubium flumen, nullum populum, nullam urbem, in cujus descriptione multis passuum millibus non aberrarit; siue metiendi rationem, quæ ab occidente in orientem geographis longitudo, siue alteram, quæ à meridie ad septentrionem latitudo est, respicimus. Latitudinis errorem Aventinus agnoscit, ex eo pendere arbitratus, quod maxima alpium pars, ad nos præsertim vergens, neglecta, extima, quæ ad Italiam pertinet, tantum observata sit: Hinc evenisse, ut integer assis (gradum appellant) interciderit. Certum habeo, multo largius peccatum esse, & testes chorographica aliorum tabulæ diligentissimè confectæ in manibus sunt. Sed demus; sanè hic unus gradus aliquot centena stadia conficit. Quis ergo tam iniquus, omnes finium regundorum lites isto arbitro decidendas adhuc contendet? Cum præsertim etiam lacum, quem Strabo inter Rhætos & Vindelicos constituit, ignoraverit, nam Rheni fontem id loci constituisse apparet: Atqui vix est, ut hujus provinciæ quidquam perspectum habere potuerit, quem lacus fluctibus, (Virgilii verbis utar) & fremitu marino assurgens latuit. Mela & Solinus, quamvis geographica brevissimis verbis explicarent, neutiquam prætereundum existimavere. Nec alium credo Nicolaus Damascenus voluit historiarum libro centesimo octavo, uti Athenæus retulit, *circa montes alpium lacum esse in multa stadia porrectum*. Sic profectò est, Ptolemæus qui verum terminum lacum nesciret, & præter Lycum, nullius Rhætici fluminis nomen inaudisset, hoc substituit, quod verisimile crederet, confines populos potissimum fluvii alveo discriminari.

Vt itaque ad principium suum redeat oratio, Vindelici à lacu (Bigrantinum Plinii codices nonnulli, Brigantinum Solinus & Ammianus Marcellinus, Acronium siue Acromum Mela appellavit) ad Oenum, qua se in Danubium exonerat, pertingunt, hinc Noricum, inde Rhætiam propriam & Helvetios spectant: à Germaniâ magnâ Danubio arcentur: Fines in alpibus Italiam versus vix exactè describi posse opinor, Ptolemæus latissimo alpium vocabulo usus est: Propius tamen vero, extremas tantum & humiliores coluisse, quod Strabonis hæc significant, *Vindelici autem & Norici montana exteriora tenent*, fortassis hæc quoque, *Omnes, magis tamen reliquis Helvetii & Vindelici montanas incolunt planities*. Quæ causâ censenda

Str. lib. 5.

Avent. in chorogr. Vindel.

Mela lib. 3. Solin. c. 34.

Athen. lib. 15.

Plin. lib. 9. c. 17. Amm. lib. 15.

Diod. Sic.
lib. I.Liv. lib. 5.
ab V. C.
Plin. lib. 3.
c. 20. Just.
lib. 20. Ste-
phan. in O-
nom.Tit. ap.
Fest. v. O.
scum.Gell. lib. 17
c. 17.

Liv. lib. 9.

Diod. lib.
14.Plut. Ca-
millo.

Polyb. lib. I

cur Vindelici Romanis serò cogniti, neque eorum nomen ante Augusti tempora & bellum auditum: Cum Rhætorum jam olim Polybius apud Strabonem meminerit. Proximum

de utriusque gentis origine, & quod consequitur, nomine quærere. Ægyptiæ vanitatis est quod à Diodoro relatum, extare in Nysâ Arabiæ columnam Osiridi Regi sacram, quæ illum ad eos populos, *qui Arcto subjacent, usque ad Istri fontes* pervenisse, & universum orbem peragrasse significet: nisi cui figmento velum demere, Osiridem Solem interpretari libet. Fabulas etiam & obscurorum auctorum excogitandi libidinem sequuti, qui Adu- lam Istri filium Rhæticas alpes primum tenuisse prodidere: cum incorruptis historiarum monumentis, antiquissimi habitatores non nisi Rhæti tradantur. Quos Livius, Plinius, Justinus & Stephanus Tuscorum propaginem consentiunt: Livius sonum linguæ, ut ut corruptum, Tusce originis testem citat. Id

perperam quidam de Romano sermone accipiunt, quod Rhæti ad urbem Curiam hodie, Italicissent nimirum: Aliter res habet, lingua latina Latio olim inclusa, cæteram Italiam non pervasit, singulæ gentes privatâ utebantur, Titinnius, *Oscè & Volscè fabulantur, nam Latinè nesciunt*; neque modicum ali- quod inter has discrimen, quandoquidem Ennius tria sese cor- da habere jactare ausus, uti est apud Gellium, quod loqui Græcè & Oscè & Latinè sciret: sed proprii sermonis, præcipuè Hetru- sci, neque ejus rei potest esse dubitatio, Livius, *Cere educatus apud hospites, Hetruscis inde litteris eruditus erat, linguamq; Hetruscam probè noverat. Habeo auctores, vulgo tum Roma- nos pueros, sicut nunc Græcis, ita Hetruscis litteris erudiri soli- tos*. Si quid Rhætis latinum hæret, est id multo recentius, poste- rioribus temporibus, cum ejus sermonis usus jam ad alpes pro- serpsisset, à vicinis Italis, sive post constitutam provinciam, à Ro- manis magistratibus & colonis invecum, Justinus à Gallis, qui Roma potiti Capitolium obsederunt, Tuscos pulso, se ad alpes contulisse scriptum reliquit. In quam sententiam Diodorus, ab his Gallis mediam Apennini montis & alpium regionem, ejectis Tyrrhenis, qui tum illinc habitarent, occupatam. Notum enim, qui Græcis Tyrrheni, Latinis Tuscos esse. Cum igitur Roma post annos amplius CCCLX. quam condita, capta & incensa fue- rit, efficeretur Rhætorum gentem eò non multo esse antiquio- rem. Plinius Gallorum qui Tuscos pepulerint meminit, nec ta- men pâtet, num posteriores hos, num priores alios, qui Italiam ante CC. annos Tarquinio Prisco regnante invaserunt, accipiat. Plutarchus certè Tyrrhenos multo ante captam Romam à Gal- lis ejectos tradit, ut ad primam illam irruptionem videatur respe- xisse. Idem est Polybii sensus, Gallos post pulso Tyrrhenos in- terjectis

terjectis temporibus bellum adversus Romanos instituisse. At-
qui primo Gallorum transitu victi sunt Tusci alpibus proximi,
quos Rhætorum conditores existimant, non æquè omnes inte-
riores regno penitus exuti. Accedunt autem hac sententiâ Rhæ-
torum antiquitati anni circiter CC. Verum enimverò Livius ad-
huc altiores gentis radices ostendit: Tuscos nullâ vi coactos
florente imperio, tum plures in Italiâ colonias deduxisse, tum
Rhætis atq; reliquis alpinis gentibus originem dedisse. Cui fidem
adhibere me haud poenitet, plerisque quippe populis usu venit
rebus prosperrimè fluentib⁹, ob liberorum multitudinem juven-
tutem apum more, quod Varro de Sabinis scripsit, in colonias
emittere, idque pictor opinor in horum librorum ipso vestibulo
voluit, alveo sub Rhæti pedibus efficto. An alpes tunc temporis
vacuas, an habitatas, pulsas prioribus incolis occupaverint, nul-
lus scriptorum prodidit. Nomen à duce Rhæto inditum, plero-
rumque antiquissimorum consensus habet. Eorum potissima a-
pud me auctoritas est, cum rectissimè facere videar, si eos sequor,
quos credibile est nihil temerè, sed vetustis instructos commen-
tariis, qui postea perierint, omnia explorata litteris consignasse.
Longè inferior ætate Cassiodorus, Retias dictas inuit, quod con-
tra feras & agrestissimas gentes (sic loquitur) velut plagarum
quædam obstacula disponantur. Nisi hanc allusionem quam ety-
mologiam interpretari malumus. Isidorus planè ri-
diculus, ait Rhetiam quod sit juxta Rhenum, Rhenum à Rhoda-
ni societate, quod ex eâdem oriatur provinciâ, Rhodanum à
Rhodo oppido, Rhodum à rosa, rosam quod rutilante colore
rubeat, nomen accepisse. Becani recens conjectura, *Rhe-*
ten Cimbricâ linguâ nescio quas rupturas & rimas, inprimis a-
quarum vi excavatas, significare, Rhetos inde, qui canales alpi-
um, exesos vi torrentium fluminum, teneant. Trojanos aliqui
advocavere, qui ex Euganeis, ubi Antenore duce confedere,
immigrarint, & Rhætos à Rhætejo Troadis urbe dixerint. Sed
in infinitum est, omnes omnium ineptias scribendo persequi. In
nominis scripturâ adeò variatum, ut in nullâ magis: *Retiam*,
Rhetiam, *Rethiam*, *Roetiam*, *Rhoetiam*, *Rhaetiam*, *Raitiam*, &
Raetiam invenio, Arrianus ῥατῶν pro ῥαιτῶν mendosè habet:
At ex probatissimis nummis & marmoribus, *Raetiam* cæteris
prætulerim. De Vindelicorum origine primi scripsere
Servius & Porphyrio: Prior Liburnos, qui ab Amazonibus prin-
cipium ducerent, somniat: Alter à Thracibus, quos Amazo-
nes patriâ ejecerint, derivat. Servii narratio, qua Amazones
attingit, ad claritudinem eximia, avidè à nostris hominibus exce-
pta. Sed quando nihil ex vano haustum his commentariis illine-
re statutum habeo, vereor ne intuenti diligentius, quæ de Ama-

Var. de re
rust. lib. 3.
c. 15.

Cass. Var.
lib. 7. ep. 4.

Isid. orig.
lib. 13. c. 21
lib. 14. c. 4.
& 6. lib. 17.
c. 9.

Bec. in Ve-
net. & Hy-
perbor.

Arr. in. In-
dic.

Serv. in 1.
Æn. inti-
ma tutus.
Porph. in
Hor.

zonibus feruntur, fabularum loco sint, five omnia five pleraque, certè pro rei magnitudine non satis comperta. Etsi quid in illis solidi, nemo tamen operæ pretium existimet, fidem de Vindeliciis his accommodare, quos apertum est nugandi ansam ex Horatii verbis nactos,

Vindelici: quibus

Mos unde deductus, per omne

Tempus Amazoniâ securi

Dextras obarmet, quærere distuli.

Nec scire fas est omnia.

Quintil.
lib. 1. c. 8.

Plin. lib. 4.
c. 14.

Liv. lib. 21.

Poëta quærere distulit, interpretibus divinare placuit, & Penthefilea securium inventrix menti observata est. Quam mallem Quintiliano paruisent, qui aliquid nescire, inter grammatici virtutes numerat. Nam si tam tenues conjecturas admittimus, nullus porro conjectorum licentiæ modus statuetur. Aliquanto vaniores, qui Vandalum cum Vandalorum tum Vindelicorum conditorem pronunciant. In Plinio inter quinque Germanorum genera Vindelici pro Vandalis aut Vindilis aliquando lecti, errore à viris doctis dudum animadverso. Aventinus Vindeliciæ incolas semigermanos à Livio appellatos annotavit, ego nihil hujus in Livio lego; quod ait itinera, quæ ad Penninum ferunt, gentib⁹ semigermanis obsepta esse, nimis licenter huc trahimus, verisimilius de alpinis Gallis sensisse. Becanus cum miris argumentis, novâ prorsus ratione, omnium gentium Cimbricas texeret origines, Vindelicos quoq; illorū coloniam contendit, colore ex Servii testimonio quæsito, quod Amazones à Cimbris ortas interpretetur. At verò, si ad Rhætos pertinent, quod iis, quæ exequuti sumus est consentiens, alias præter Tuscorum origines nihil quærere attinet: sin propria, & prorsus discreta natio, sic quoq; Livii verba eos spectare poterunt; nam Livius reliquis alpinis populis (puta qui Gallici non sunt) eandem à Tuscis originem tribuit, & ex Polybio docuimus, transalpinos ad Danubium ejusdem cum alpinis generis. Hæc si dubia, non video, quæ de adinveniendis primis conditoribus in nostrorum ingeniorum conjecturis spes supersit; quandoquidem antiqui nihil hujus, quod ad hanc memoriam pervenerit, præterea litteris consignarunt. Cur non has ipsas, ignotas magis quam obscuras origines (ut in mysteriis solenne) veneramur, & vetustissimæ nobilitatis indices recipimus? In nominis notione variè lusum. Visum Aventino à Germanico *Vndenlec*, quod est infra Lycum: Quibusdam à Lyco & Vindis Bojoariæ pagis: Becano à *Ven* & Lyco, interjecto *des* articulo Germanico, *Ven* Cimbris esse loca aquis exundantia, hinc Venetos, Venedos, Venelos, Vennones, aquarum accolæ. Sed hoc est, in tenebris ad scopum collimare.

Eorum

Eorum magis sententiæ sim, qui à Vindæ (sive Vindonis rectius est) & Lyci confluentibus opinantur deductum. Quam etymologiam majoribus præcipuè placuisse reperio, & plerique litterarum opinione clari homines sequuti sunt. Ricardus, qui Rica. Aufst. lib. 2. Imp. Maximiliani Friderici F. res gestas, non ineptissimis versibus illustravit, commodè expressit,

*Respicit & latè fluvios Vindamq; Lycumq;
Miscentes undas, & nomina littoris, unde
Antiquam gentem, populumq; urbemq; vocarunt
Vindelicam*

Clam me non est, hæc effusè rideri ab Aventino, & tot cavillis exagitari, ut verborum vehementiâ absterruerit multos, ne sibi in veteri sententia persistendum existimarint. Iniquum esse, quodam loco, hoc ipsum attingens argumentum ait, imperitorum negligentiam & inveteratum errorem diligentiae ac virtuti præscribere, at quanto iniquius vim veritati cuiusquam auctoritate fieri? Nam si rem putamus, tenue est, quo ille præcipuè nititur, Vindam quam dicimus, à Fortunato poëtâ Christiano antiquo Virdonem nominari, uti Paulus diaconus in Longobardicis retulit, si Augustanam editionem sequimur, Basiliensis enim id omnino nomen non habet: Mirum, ni eadem ratione Pauli *Lecham* pro *Lyco* cogat recipere. Avent. nomenclat. nomin. German. Paul. l. 2. c. 13. edit. Augustanæ. Basil. c. 9. Fortun. lib. 4. de S. Martino,

Fortunatus cum libellum è Galliâ in Italiam profecturum pluribus alloqueretur, his verbis usus est, quorum impolitia quin ascribamus non faciet,

*Si tibi barbaricos conceditur ire per amnes,
Ut plasidè Rhenum transcendere possis & Histrum,
Pergis ad Augustam, quam Vindo Lycusq; fluentat,
Illic ossa sacra venerabere virginis Afræ.
Si vacat ire viam, neque te Bajoarius obstat,
Qua vicina sedent Breonum loca, perge per alpes,
Ingrediens rapido qua flumine volvitur Oenus.*

Quæ Paulus versâ vice narrat, Fortunato per *Briones* & *Augustam* civitatem, quam *Virido* & *Lecha* fluentant, iter fuisse in Galliam. Quamquam inversio nostrâ nihil interest. At quod *Virido* protulit, sive librariorum incuriâ debeat, sive memoriâ lapsus sit, sive analogiam vulgaris sermonis *Vverten*, aut quod idem est *Vvertaha* (nam Germani antiquitus fluvios *Aha* dixerunt, inde plerorumque nomina in has litteras desinunt, quidam minoris rei *Aha* simpliciter dicuntur) sequi maluerit, sanè Fortunatus *Vindo* scripsit. Si postrema Veneta editio, ex Vaticano codice expressa, sic habet altera vetustior ab Al. Lipomano emissâ, sic in Calaritana legi, mihi V. Cl. Cæs. Baronius fidem fecit.

Astipulatur qui ante annos paullo minus sexcentos scripsit Ber- Berno in vita S. V. dalr.

no, is terminatione diversâ eâdem primâ syllabâ *Vindicem* dixit, & sit mihi talium testium ab aliquot centum retro annis copia, qui Vindam Vindicemque promiscuè appellavere. Sed videor digitum ad erroris fontem posse intendere. Librariorum primum oscitantia *Vindo* in *Virido* cessit, ut in manuscripto Fortunato apud se extare Ab. Ortelius, quem honoris & amoris causâ nomino, admonuit, id cum carminis lex non pateretur, sciolus aliquis, extritâ alterâ I, *Virido* substituit. Estque ejus rei argumentum, quod viri docti nobisque amici Giphanii codex manuscriptus, qui unus quod ego sciam *Virido* præfert, ab homine utique imperitissimo est exaratus; totum enim versum sic conceptum habet,

Pergis Augustam, quâ Virido & Licca fluentans.

Plin. lib. 3.
c. 1.

Cui ergo hæc Vindelici nominis compositio dura aut coacta, imo cui non certa & necessaria probabitur? Simile apud Plinium exemplum in Onobâ Hispaniæ oppido, quod ab interfluentibus Luxiâ & Vrio Lusturia cognominatum. Est Lyci Vindonisque confluvium (ad rem magnopere spectat) in mediâ Vindeliciâ, ut lacus & Oenus æqualibus utrimque spatiis, circiter M. P. LXXV. distent. Atque Vindo Lycum ab occidente illabitur: ut istam etiam nominis derivationem consequatur, quod supra dictum, Ptolemæum, cum extremum Vindeliciæ terminum versus occasum Lycum fixit, erravisse. Ad scripturam quod spectat, quidam in Strabone *Vindoligos*, in Ant. itineraio *Vindeligos*, *Vindelicos*, *Vendelicos* legunt, Pæanius Eutropii metaphrastes *Βενδελικος* scripsit, errore manifesto; emendatiores libri, & lapides antiqui, *Vindelicos* præferunt. Nec obstat, quod Ypsilon à Lyco retinenda videbatur, quædam contra orthographicos canones sibi usus indulget, Licates exemplo, quos à Lyco esse, nemo negare animum inducit, tamen I. Latinâ scribi, Strabo, Plinius & Ptolemæus documento sunt. Quin Licus à quibusdam eodem modo, apertè contra originationem, in quâ fluminis conditionem spectatam, quod rapacitatem & ingluviem luporum æmuletur, dubium nullum est. Neque enim absurdum, Græco nomine aut à Romanis donatum, aut etiam ante Romanos usum, siquidem Taciti ætate verum, *monumentaque & tumulos quosdam Græcis litteris inscriptos in confinio Germaniæ Rhetiæque adhuc extare*: Sin à priscis Vindelicis *Lechum*, aut *Lecham* appellatum, à Romanis demum, sonus affinitatem, Græcamque significationem sequutis, in Lycum mutatum existimare malumus, res eodem recidet; nam Vindelici & Licates omnino ad Lyci, haud quaquam Lechi vocem conformati sunt. Ptolemæus *Lyciam* aut *Lycium*, hoc est, lupinum vocavit. Angelius Bargæ-

Tacit. de
germ.

Bargæus inter primos hujus sæculi poetas, præcipuis Germaniæ <sup>Barg. Cy-
neg.2.</sup> fluviiis annumeravit.

———pubes generosa Albim, Rhenumq̃, Lycumq̃,
Quæ colit, & gelido septem subjecta trioni est.

Vindonis quoque nomen, huic nostro fluvio proprium, cætero-
quin appellativum, ut grammatici loquuntur, fuisse, quamquam
significationem ignoramus, ex permultis compositis intelli-
mus, *Vindonissa*, *Vindomana*, *Vindobona*, *Vindocinum*, *Vindo-
mora*, *Vindolana*, *Vindobola*, *Vindogladia*: præter ea, in quibus
sonus leviter mutatus, ex qua classe *Vindelum*, Galliæ Narbo-
nensis oppidum, à quo Florus præterfluentem fluvium, qui Stra-
boni *Sulga* est, nec ad res nostras quidquam pertinet, *Vindeli-
cum* appellavit. Sed & aliquot per Vindeliciam pagi, *Vinda* no-
men habent. Atque hæc in universum de regione, & primis in-
colis dicta; quæ interjectâ tabulâ clariora evadent: mox
rerum gestarum narrationem aggre-

Flor. lib. 3.

c. 2.

Str. lib. 4.

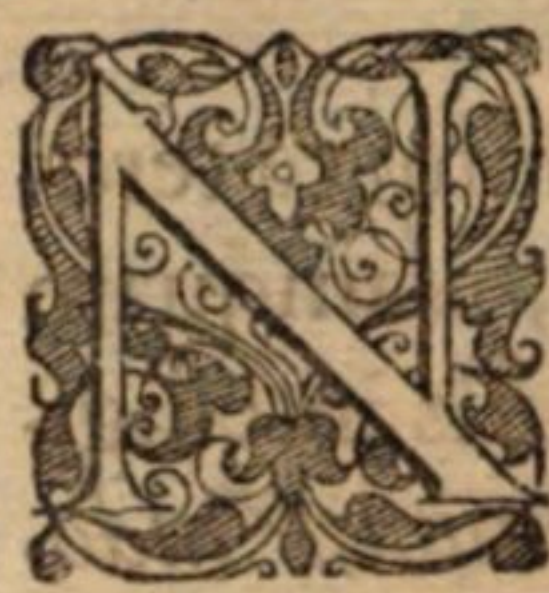
diemur.

S P E C T A T O R.

H Æ C S C I R E T V A I N T E R E S T.

VLLVM in tabulâ nomen cuius antiquitas dubia, præter tria : HILARA, LOISA, ISARA. Inserta, quod istorum fluminum mentio in historiâ obvia aliquoties, nec nomina prisca in promptu, nisi forte hæc ipsa, quod nescio: scio Isaram Strabonis diversam esse.

Omissa quædam, non incuriâ, iudicio: sive antiquitatem nullus idoneus testis tueretur, & novis hominibus (Aventinum præcipuè designo) fidem habere minus consultum videretur: sive quam de situ constituendo probabilẽ conjecturam sequeretur, non esset. Parumne ridiculus Aventinus, qui Eponæ votum solutum in lapide antiquo legisset, ex Deâ equili præfectâ Coloniam Romanam ausus est concinnare? Restituta contra alia, nunc primû ex vetustatis rudibus eruta. Pleraque variè jam antiquitus scripta. Exemplo pauca ista; *Ambra Ambro: Isenisca Isenisco: Vermania Vermania*: fortassis hæc quoque, *Vinda Vindo: Hilara Hilarus*. In quibus, ne certò constituam, obstat geographicorum scriptorum paucitas, codicum inconstantia: Quo animus inclinabat, hoc sequutus sum.

Descriptione & positu locorum, variavi interdum non nihil ab aliis ante me. Causas singulatim exequi longum, verbo dicam, quidquid hujus, feci meditâre. En specimen. Damasiæ nominis reliquiæ eadem ad utramque Lyci ripam superstites sunt: Cur illam, quæ apud Strabonem *Licetiorum veluti arx*, cis flumen in colle non reciperem, potius quam alteram ultra flumen in planicie, ad Ambræ seu Ambronis lacus oram? Batava ad Oeni ostia, potius quam in alpibus auctoritate Eugippii, Bojodurum in adversâ Oeni ripâ Noricâ, ex eodem, contra Ptolemæum. Ibi Boitræ nomen rivulo adhuc manet. Intervalla supersticiosè ad podismum exigere non velim: non à me, non à quoquam antiquario chorographo: nullus præstabit. Laudis species in hoc studio, errare mediocriter. Memineris interim, aliqua falsa videri parum cogitantibus, vera multum. Et sic habe, à Ptolemæo & Ant. itinerario nunquam temerè discessum. Sed profectò Terentiani verbis universè fateri non pigebit, veritatem

*Dumos inter, & aspera,
Scruposis sequimur vadis.
Fronte exile negotium,
Et dignum pueris putes:
Aggressus labor arduus,
Nec tractabile pondus est.*

MARCI

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Secundus.

RIMVM omnium fatis constat, Tuscos, qui Rhæto duce imigrarunt, non statim à principio totam regionem occupasse, sed imperium protulisse paullatim. Ea enim maximarum rerum conditio, ut à primo ortu haud adultæ, temporis accessu evadant auctiores. Et finibus tam latè propagandis, magnum annorum numerum intercessisse, pro comperto est. Verum quibus artibus, qua rerum vicissitudine, quibusq; temporum intervallis contigerit, nos tanto post nati, in veterum silentio divinando non assequimur. Quin & eorum bellorum vetustate memoria abiit, quæ à Rhætis tum in reliquos vicinos populos, tum in eos, qui Romanis parebant, mota: creberrima fuisset, Strabo locuples testis, qui de Rhætis, Vindelicis & Noricis in Str. lib. 4. universum loquutus, hæc addit, *Hi omnes cum Italiae vicinas partes assiduis incursionibus vexaverunt, tum Helvetiorum, Sequanorum, Bojorum, Germanorum. Petulantissimi Vindelicorum habiti sunt Licatii, Clautinatii & Vennones: Rhætorum Rucantii & Cotvantii. Hestiones quoq; Vindelicorum sunt, & Brigantii: Urbes ipsorum Brigantium & Campodunum, & Licatiorum veluti arx Damasia. De horum latronum in Italos sevitia hoc memoratur, eos pago aut urbe potitos, non modo puberes omnes necare, sed ne infantibus quidem masculis parcere: Imo ne hic quidem subsistere, sed gravidas etiam mulieres occidere, quas eorum vates dicunt virilem fœtum utero ferre.* Hæc scio haud impune à Romanis lata, sed scriptorum penuriâ premimur, & vix est, ut tenuibus conjecturis quædam hujus argumenti investigemus.

Ex Livio compertum, Cl. Marcellum Cos. alpinos Gallos subegisse: Fuit is in magistratu anno V.C. DLXXXIIIX. Liv. epit. 46.

ad Var-

ad Varronis chronologiam, quam sequor. In Capitolinis scriptum, Marcellum triumphasse DE. GALLEIS. CONTRUBEIS. ET. LIGVRIBVS. ----- TIBVSQVE. In quibus verbis & si Rhætorum vestigium nulum, tamen conjectura est, bellum alpinum aliquâ ex parte ad eos pertinuisse, cum præsertim de Contrubeis nihil præterea constet, & Rhæticum aliàs Gallico nomine appellatum observaverim; forte an quod Galliæ & Rhæticiæ gentes mistæ in alpibus habitaverint. Anno DCXI. Ap. Claudius de Salassis alpino populo triumphavit, Orosius indicat. Anno DCXXXVI. Q. Marcius Rex Cos. *Sarnios gentem alpinam* (sic habent vulgati Livianæ epitomes codices) *expugnavit*: manuscripti aliquot *Stinos*. Anno DCLIX. Coss. L. Crassus Q. Scævola. Crassum alpinum bellum affectasse, ex Cicerone intelligimus, *L. Crassus homo sapientissimus nostra civitatis, spiculis propè scrutatus est alpes, ut ubi hostis non erat, ibi triumphi causam aliquam quæreret.* quamquam honore frustratus. An Cn. Pompejus, Magni pater, consul Anno DCLXV. Rhætos armis aggressus, incertum, at cum Strabo prodiderit, eum Comum à supra colentibus Rhætis afflictam instaurasse, opinamur, vel hanc unam ob causam ad manus ventum esse. Neque non annotatum à viro docto. Q. Metellum Celerem, Murena & Silano Coss. A. DCXCII. rem in alpibus gessisse; sed dubio testimonio nititur, Metellum nempe ad Ciceronem scripsisse, *Qui provincia, qui exercitui præsum, qui bellum gero.* Quis præstet hostes Rhætos, aut ex alpinis saltem aliquos fuisse? Id de D. Bruto Cos. Def. Anno DCCX. probabilius, sic enim etiam iste ad Ciceronem, *Progressus sum ad in alpinos cum exercitu, non tam nomen captans imperatorium, quam cupiens militibus satisfacere: quod mihi videor consecutus. Cum omnium bellicosissimis bellum gessi: multa castella cepi, multa vastavi: non sine causa ad Senatum litteras misi.* De L. Munatio Planco, fermè circa hæc tempora, planè certum reddit Cajetana inscripto, TRIVMP. EX. RHÆTIS. AED. M. SATVRNI. FECIT. DE. MANIB[IS]. Triumphum fasti Capitolini, & plerique scriptores, ex Gallia actum prodiderunt: sive ob causam quam antea innui, sive quia Munatius Galliæ præfuit, cum rem adversus Rhætos gessit. Actus est An. DCCXI. IV. K. Jan. An. DCCXIII. L. Antonius K. Jan. ex alpibus triumphavit, & si nihil dignum triumpho gesserat, neque omnino illis locis imperium habuerat, uti Dio prodidit. Verum hæc, & quæ alia hujus generis ex annalium memoriâ possunt erui, ad Rhætos Italiæ & Galliæ imminentes pertinent: transalpinos nostros, five

Oros. lib. 5.
c. 4.

Epit. 62.

Cic. in Pis.

Str. lib. 5.

Epist. fam.
lib. 5. ep.
1.

Epist. fam.
lib. 11. ep. 4

Dio lib. 48.

five Rhætos, five Vindelicos, nequaquam attigere, nisi suspicari placet, quod nullis indiciis assequimur, hos illis quandoque auxilia submisisse.

De transalpinis, Imp. Cæs. Augustum palma manebat: imperitè enim Appianus, dubiam inter Julium & Augustum statuit, in Illyricis, *Rhætios igitur & Noricos existimo C. Cæsarem, dum aduersus Celtas depugnaret, subegisse: aut Augustum, Pæones cum aggredieretur, bello superasse. Nec ullū in Rhætios aut Noricos bellum gestum privatim reperi. Quamobrem cū reliquis finitimis una de victis fuisse arbitror.* Ceteri omnes Augusto adjudicant: Et subit mirari, clam Appiano bellum Rhæticum fuisse, cuius tot ante illum scriptores meminerint. Livius copiosè descripsit, ex epitome enim cognoscimus, huic uni librum centesimum trigesium sextum prope solidum impendisse. Nos principis historici narratione, temporum injuriā maximā nostrarum rerum jacturā destituti, quæ ab aliis sparsim prodita, in unum hunc locum collecta comportabimus. Id ut ordine, & ad temporum seriem aptè fiat, statuemus in primis Anno urbis DCCX. C. Julium Cæsarem Cos. in magistratu occisum. Postero DCCXI. Pansâ & Hircio Cos. occiso Pansâ, C. Cæsar Octavianus Cos. suffectus est, five XIV. k. Septembr. five X. k. Octob. nam inter Dionem & Vellejum non convenit. Hinc ejus imperium auspicamur. An. DCCXXIII. Antonium IV. Non. Septemb. ad Actium vicit. An. DCCXXIV. Alexandria captâ, Ægyptum Romanam provinciam fecit. Fuit is annus à primo consulatu decimus tertius, vel decimus quartus, si Pansæ & Hirtii annum Octaviano integrum annumeramus, quod aliquibus placuit. Atque hæc inter auctores satis conveniunt.

Nobis præterea, ad illa, quæ sequuntur certius prædenda, dies captæ Alexandriæ constituendus. In kalendario veteri marmoreo Romæ, ad VI. k. Apriles scriptum, HOC DIE CÆSAR ALEXAND. RECEPIT. Id plerique omnes de hac Octaviani victoriâ interpretantur: ego mihi videor docere posse, ad patrem Julium pertinere. Hisce rationibus pridie k. Octobr. Pompejum Magnum natum scripsit Plinius: pridie natalis sui in Ægypto occisum, consentiunt Vellejus & Plutarchus, qui est dies III. aut propriedie k. eo, & pridie k. ante aliquot annos triumphum de Mithridate duxit; nam triumphavit biduo, quod quendam fefellit, qui pridie k. cæsum observavit, quoniam apud Dionem forte legerat, interuisse die, quo de Mithridate & piratis triumphasset. Mortuo Pompejo, *Cæsar post tertium diem insequutus*, ut est in Livianâ epitome. Mox Alexandrinum bellum motum: Ita ex commentariis belli civilis & Alexandrini constat. In quibus etiam si temporum ratio minus dilucidè explicatur, rerum gestarū series persuas-

Dion. lib. 56.

Plin. lib. 37
c. 2.
Vell. lib. 2.
Plut. Pompejo.

Dion. lib. 42.

Epit. 112.

Suet. Julio.
c. 35.
App. Civ.
lib. 2.

Cic. in Pis.
Cic. agr. 2.

Cæf. Civ.
lib. 3.

Liv. lib. 36.

Orof. lib. 6.
c. 19.

Plut. M.
Ant.

persuadet, bellum ultra quintum aut sextum mensem nequaquam protractum, exitum in mensem Martium incidisse. Inde Suetonius scripsit, gestum, *neque loco, neque tempore æquo, sed hyeme anni.* Ac quod in Appiano, *Inter has contentiones menses novem absumpsit* (Cæsar) *donec Cleopatram loco fratris Reginam fecit Ægypti, in Nilumque una cum ipsa quadringentis navibus subvectus, perlustravit regionem, & alioqui de vinctus feminae consuetudine,* sic accipiendum, Cæsarem omninò novem mensium moram in Ægypto traxisse: eoque probabilius, sexto mense bellum finitum, VI. K. April. Alexandriam receptam, reliquum temporis lustrando regno impensum. Receptam, non captam dixit (quamquam capi & recipi de re unâ eadem aliquando dicitur, ut est in Augusti nummis A R M E N I A. CAPTA. ARMEN. RECEP.) quia à multis jam annis Ægyptus Romanis fœdere obnoxia, & Alexandria ante bellum haud dubiè in Cæsaris potestate fuerat: Simul illud innuit (nam ut Gabinium spectaverit, à quo Alexandriam captam, cum Ptolemæum reduceret, Cicero scripsit, aut nescio quod testamentum, *cujus hic etiam in agrariis meminit, Quis enim vestrum hoc ignorat, dici illud Regnum testamento Regis Alexandrini, Populi Rom. esse factum?* mihi neutiquam probatur) bellum cum tyrannis potius & latronibus (ita Cæsar appellat Photinum, Achillam, Ganymedem) quam cum civitate gestum. Ejusmodi apud Livium exemplum: Accusabant Syracusani Marcellum victoriâ impotenter usum, censuit T. Manlius Torquatus, cum tyrannis bellum geri debuisse, hostibus & Syracusanorum & populi Romani, *& urbem recipi, non capi.* Julii ergo victoria in kalendario expressa. Octavianum Alexandriam Kal. Sextil. cepisse, ex Orosio, quiq; eum secutus est, P. Diacono in historia miscellâ, certum. Inquit Orosius, *Kalendis Sextilibus primâ luce, Antonius cum ad instruendam classem in portum descenderet, subito universæ naves ad Cæsarem transierunt.* Neque obscurum cum ex hoc ipso Orosio, tum ex Plutarcho, Octavianum, quo die classis ad eum defecit, Alexandriâ potitum esse. Pridie omnia & prodigia præcessere, quorum Plutarchus meminit; Antonius inter cœnandum, ut fertur, *imperavit servis, ut infunderent sibi, & exciperent epulis se liberalius, incertum esse, idem ne facturi postridie essent, an aliis dominis ministraturi, ipse verò extinctus jaceret & exanimis.* Paucisq; interjectis, *Circa noctis illius conticinium fama est, cum silentium & mœstitia ex metu & expectatione eventus teneret civitatem, repente omnis generis organorum exaudita symphoniam, strepitumq; turbæ cum clamore Bacchico, tripudiis Satyricis, velut sacro liberi patris choro, non sine ingenti tumultu erumpente, concessisse hanc turbam, quæ in-*
gens

gens esset, mediâ ferme urbe ad portam, quæ foras ad hostes ducebat, atq; ea evasisse. Visum est autem, prodigium hoc reputantibus, à Deo quem præcipuè effingere, & ad quem consueverat se accommodare, esse Antonium destitutum. Dein summo manè classis defectio, Antonii fuga & mors, Cæsaris victoria, consecuta sunt. Huc Senatus consultum respexit, quo Sextilis in Augustum mutatus, est inter reliquas causa relata, quod *Ægyptus hoc mense in potestatem Pop. Rom. redacta sit.* Quæ ad Actiacum proelium qui referunt, in duplici errore versantur: Neq; ad Actium mense Sextili pugnatum, neque eâ pugnâ Ægyptus in potestatem pop. Rom. redacta est. Quamquam ex veteribus etiam Appianum, victoriam Actiacam cum Alexandrinâ confudisse, in aperto est: Cum scripserit, Ciceronem oratoris filium, Consulem, litteras de profligato ad Actium Antonio pro concione recitasse: At ex Plutarcho & Dione constet, Ciceronem non nisi Alexandriâ captâ, altero post profligatum Antonium anno, Consulem fuisse. Et quidem Idib. Septembr. suffectum, ex antiquo fragmento municipalium fastorum cognoscimus: Ut non sit incredibile, eum de victoriâ in Ægypto K. Sextil. partâ, Romæ ad populum Idibus Septemb. retulisse. Plutarchus narrat, eo consule Senatum Antonii statuas dejecisse, cæteraque ornamenta abrogasse, id nimirum Appiano imposuit. In hisce porro fastis bellum Alexandrinum inter K. Julias & Idus Septemb. notatum reperio.

S.C. extag
apud Ma-
crob. lib.
I.C. 13.
App. civ. 2.

Plut. Cic.

IMP. CAESAR. III. M. LICINIVS
K. JVL. C. ANTISTIVS
BELLVM ALEXANDR.
EID. SEP. M. TVLLIVS

Et cum Cæsar obsessa Alexandriâ brevi potitus sit, uti Suetonius scripsit, ejusq; rei nuntius ante Idus Septemb. Romam pervenerit (nam Idibus Augustum à Senatu obsidionali coronâ donatum, apud Plinium legimus) an non hinc quoque probabilem conjecturam de K. Sextilib. duceremus, si apertis Orosii verbis destitueremur? Sed & Marianus Scotus atque Sigebertus, si quæ horum est auctoritas, disertè habent, Antonium & Cleopatram K. Aug. ab Octaviano victos esse: quod ad Alexandriam captam pertinet, cum ad Actium, Dione teste, IV. Non. Septemb. victi sint. Hæc fusius explicanda fuerunt, propter summam eorum auctoritatem, qui de VI. Kal. April. sentiunt. Post Actium & Alexandriam Octavianus Rempub. solus tenuit. An.

Suet. O-
ctav. c. 17.

Plin. lib.
22. c. 6.
Mar. an.
mundi.

4167. Si-
geb. in
Chron. an.
438.

Dio lib.
51.

DCCXXVII. Munatii Planci sententiâ Augustus dictus, à nobis quoque hoc nomine deinceps appellabitur. An.

DCCXXIX. Salassos, gentem alpinam, Terentius Varro devicit: quo loco castra habuit, urbem condidit, & tria millia colonorum ex cohortibus prætoriiis deduxit, urbs Augusta Prætoria dicta est. Quæ copiosè à Strabone & Dione narrata, visum attingere, quod animadverterim, nonnullos cum rebus nostris imperitè confundere. Ejus victoriæ causâ Augusto fornix trophæum ferens (Dio refert) in alpihus positus. Nam trophæum de alpinis gentibus, quod est apud Plinium, multo posterius.

An. DCCXXXIIIX. *Camuni & Vennonetes, gentes alpinæ* (Rhætis plerique annumerant) *arma contra Romanos sumpserunt, viciq; à P. Silio & subacti sunt.* Quod etiam à Dione proditum.

Sequenti DCCXXXIX. M. Livio Druso, Libone, L. Calpurnio Pisone Cæsonino Coss. Rhæticum bellum motum est. Quod si non temporis circumscriptione, sed animis, & obstinatione partium metimur, inter gravissima numeremus licet. Verbi invidiam Romani victores lenient: quorum confessione palam est, fortissimam gentem militaribus potissimum artibus & insidiis, non apertæ virtuti celsisse. Nam cum Augustus uni huic utrumque privignum, Tib. Claudium Neronem & Neronem Claudium Drusum duces præfecisset, præstantissimos viros legatos addidisset, illi præfidentem, sed inconditam, Rhætorum Vindelicorumq; fortitudinem eâ fregere ratione, ut bellum latè per omnem provinciam spargerent, & hostium exercitum in multa minuta agmina diducerent; quo excogitato, dispersos non admodum difficulter vicere, quorum unitæ vires invictæ

erant futuræ. Ista Paterculi & Dionis auctoritate confirmanda sunt. Hunc in modum Paterculus, *Neronem Cæsar haud mediocris belli molem experiri statuit, adjutore operis dato fratre ipsius Druso Claudio, quem intra Cæsar's penates enixa erat Livia. Quippe uterq; divisis partibus Rhætos Vindelicosq; aggressi, multis urbium & castellorū oppugnationibus, nec non directâ quoque acie feliciter functi, gentes locis tutissimas, aditu difficillimas, numero frequentes, feritate truces, majore cum periculo quam damno Romani exercitus, plurimo cum earum sanguine perdomuerunt.* Sic vero Dio, *Rhæti inter Noricum & Galliam, ad alpes Italiæ finitimas, quas Tridentinas nominant, sedes suas habent.*

Hi vicinam Galliam frequenter populati, ex Italiæ finibus prædas egerant, Romanosq; & eorum socios, iter per ipsorum terras facientes infestaverant. Id quidem consuetudine jam receptum erat, ut in eos, qui nullo essent fœdere juncti, ita statuerent: Sed præter hoc omnes masculos quos comprehendissent, etiam in utero adhuc matrum (id enim quibusdam divinationibus investigabant) moran-

*rantes necabant. Ea propter Augustus principio Drusum contra eos cum exercitu misit, isq; Rhætos apud alpes Tridentinas sibi obviam factos, prælio congressus, haud magno certamine fudit, ejusq; victoria ergo Prætorios honores (honores quidem tunc Prætorios Quæstor, Præturam ipsam quinto post anno, quo res in Germaniâ gessit, accepit, neq; id Dio annotare neglexit, cautè ergo legendus Suetonius, Drusus in Quæstura Præturaq; honore, dux Rhætici, deinde Germanici belli, & quod mox ait, confestim post Præturam Consulatum iniisse, iniit namque Anno DCCXLV.) adeptus est. Deinde cum ab Italia rejeçti Rhæti nihilominus Galliam urgerent, Tiberium quoq; contra eos misit. Proinde Drusus ac Tiberius simul, multis locis in Rhætiam irrumpentes, legatorum operâ, ac ipse etiam Tiberius per lacum navigiis subvectus, exter-ruerunt eâre barbaros: dissipatos aggressi haud difficulter exiguis præliis dispersas eorû copias deleverunt; reliquosq; inferiores exinde, ac animis collapsos, in suam potestatem redegerunt. Denuo monendum vix existimo, Dionem Rhætico nomine Rhætos & Vindelicos complecti. Nam Strabo Tiberium navalem pugnam in lacu cum Vindelicis pugnasse asseverat, loco quem jam antea produximus. Incredibile facinus, in quo neque patriæ & libertatis amor satis laudari, neque teterrima in liberos sævitia, quam nulla belluarum feritas imitetur, satis vituperari possit, Cheruscis, Suevis & Sicambris ab Orosio tributum, Florus Vindelicorum, reliquorumq; alpinorum feminis ascripsit, *Quæ fuerit callidarum gentium feritas, facile vel mulieres ostendere: quæ deficientibus telis, infantes ipsos afflictos humo, in ora militum ad-versa miserunt.* Ovidius in carmine abjectæ adulationis, Augustum duobus bellis, Rhætico & Threicio, timuisse haud quam dissimulat,*

Dio lib. 54.
Suet.
Claud. c. 1.

Oros. lib.
6. c. 2.
Flor. lib.
4. c. 12.

Ovid. trist.
2.

Rhætica nunc præbent, Thraciaque arma metum.

Cum de reliquis multo lenius loquutus esset.

Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda.

* * * * *

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcus

Parthus eques, timidâ captaq; signa manu.

Nunc te prole tuâ juvenem Germania sentit,

Bellaq; pro magno Casare Caesar habet.

Verum, etiamsi Rhætis dilaudandis omnium auctorum ingenia conspirent, nullum à quoquam ornatiùs elogium excogitari poterit, quam quod eos

Devota morti pectora libera

Appellavit Horatius. Quem Acron & Porphyrio, veteres grammatici, prodiderunt post editos tres priores carminum libros, coactum ab Augusto magno intervallo quartum scribere, ut prin-

Horat. lib.
4. Car. oda
4. & 14.

cipis poëtae versibus (Virgilius ante aliquot annos mortem obie-
rat) victoria de Rhætis & Vindelicis parta illustraretur. Toti-
dem prope verbis Suetonius in Horatii vitâ: Tam certam scili-
cet spem de versuum ejus æternitate Cæsarem concepisse, *ut non
modo seculare carmen componendum injunxerit, sed & Vindeli-
cam victoriam Tiberii Drusi, privignorum: eumq; cœgerit pro-
pter hoc, tribus carminum libris ex longo intervallo quartum ad-
dere.* Hujus rei duas gravissimas odas testes habemus; quas,
cum omnium manibus terantur, neq; rerum Augustanarum stu-
dio adire grave sit futurum, huc exscribendas non putavi. Est
ad commendationem fortitudinis insigne, quod in iis Rhætos
draconibus reluctantibus aquilæ comparat: quod Vindelicas
catervas diulateque victrices fuisse narrat: quod nunc hos nunc
illos, *Implacidum genus, Veloces, Immanes, Agmina ferrata*, ap-
pellat: Et quamvis Neronum impetum Aquilæ, Austro, & Au-
fido flumini conferat, facere non potest, quin victoriam arte &
consilio potissimum extortam fateatur, De Druso his verbis,

————— *catervæ*

Consiliis juvenis revictæ.

Istis ad Augustum,

Te copias, te consilium, & tuos

Præbente Divos. —————

Quin & quod de bello latè sparso diximus, innuit: Nam Drusum
Genaunos, Brencos, & plerasq; alpibus arces dejecisse refert,

————— *plus vice simplici.*

Quibus incommodis Rhætorum vires valde accisæ. Tamen ne-
que generosos spiritus, neque libertatis amorem posuere. Imò
quæ tot cladibus superfuere reliquiæ, Romanos toties victores
directâ acie aggredi ausæ, extremam fortunam eventu minus læ-
to retentavere. Quod ex Dione vix est colligere, sed Paterculus, si
verborum seriem attentè consideramus, non obscurè, admodum
manifestè ostendit Horatius, subjungit enim,

Major Neronum, mox grave prælium

Commisit —————

Et commissam pugnam multis, qui sequuntur, versibus mirum
in modum amplificat.

De loco quid certò asseverem
non habeo. Et dissimularem id totum, nisi conjecturas quoq;
probabiles in medium proferre statuissem; eæ prope est ut fidem
faciant in campis ad Lycum, immensum patentibus pugnatum
esse. Mitto videri à Rhætis, qui se hætenus arte, non armis vi-
ctos intelligerent, postremo congressu amplissimam planitiem,
quæ nihil ad tegendas insidias latebrarum haberet, testandæ vir-
tuti delectam: Illud sanè credibile, ut quæque Rhætiae partes Ita-
liam & Galliam propius contingebant, ita prius victas, atque
inde

inde consequens, qui ex proeliis alpinis & navali pugna effugerant, se in planitie, cujus hostes postremo potiti, recollegisse. Adde quod Horatius priori oda scripsit, Drusum bella sub alpibus gessisse, posteriori, Tiberium post alpinas demum victorias grave praelium commisisse: Vtrumque de extremo certamine in campis interpretor. Et inde etiam ultimo huic proelio utrumque Neronem interfuisse conjecto. Nescio an ad locum quiddam faciat, quod interpretes sive Vindelicos, sive Rhætos Vindelicos eâ pugnâ superatos memoriæ consignarunt. Horatius semel Rhætos Vindelicos, iterum Rhætos tantum habet, Sed eo nomine (sæpe dicendum est) uterque populus solet comprehendi. Est tandem nonnullius apud me ponderis, fama jam antiquitus de Romanorum praelio his locis per manus tradita: quantumvis ea incredibiliter, uti fit, corrupta, & nugacissimis fabulis contaminata, in diversam prorsus sententiam detorta fuerit. Sed hæc, ut quisque volet, accipiet. Cum victoria à Romanis stetisset, eâ omnino debellatum esse ex Horatii versibus cognoscimus,

Nam tibi quo die

Portus Alexandræa supplex,

Et vacuum patefecit aulam,

Fortuna lustris prospera tertio

Belli secundos reddidit exitus:

Laudemq; & optatum, peractis

Imperiis, decus arrogavit.

Non me latet quorundam explicatio: Quo die Augustus Alexandriâ potitus, mortuo Antonio, captâ Cleopatrá, anno post Mutinense proelium decimo tertio, fortunam prosperam omnium præteritorum bellorum secundos exitus reddidisse. Sed alia est poëtæ mens, qui totus in celebrandâ Rhætica victoriâ, cur eo revolveretur, ut civilium bellorum finem annotaret? Quin monstrat, quo die Alexandria capta, eo post tria lustra Rhætos superatos esse. Hanc sententiam causali particulâ, quam vocant Grammatici, proximæ antecedenti ita conjunxit, ut haudquamquam divelli, neq; aliorum flecti possit. Ideo in re aperta minus certandum interpretû numero & auctoritate: Vetustissimorum tamen verba adducam, Porphyriionis, *Evenit, ut post annos XV. Drusus eo die Rhætos Vindelicos vinceret, quo die Augustus Alexandriam vicerat.* Idem Acronis sensus, verum numeri corrupti, *Felicitati assignat Augusti (poëta) Drusi victoriam, demonstrando ante annos XII. eo die Alexandriam ab Augusto captâ, quo Drusus Vindelicos superavit.* Tria lustra XV. annos faciunt, & cum Alexandriam K. Sextil. An. DCCXXIV. captam docuerimus, consequens Rhætos atq; Vindelicos iisdem K.

Suet. O-
ctav. c. 31.

Suet. O-
ctav. c. 21.

Vlp. Dig.
lib. 50. tit.
6. l. 99.

Tac. hist.
lib. I.

Anno DCCXXIX. fuisse victos. Convenit quod Strabo scripsit, Neronis fratres unicâ æstate debellasse. Et Suetonius, *Sextilem mensem è suo cognomine nuncupavit, magis quam Septembrem quo erat natus: quia hoc sibi & primus consulatus, & insignes victoriae obtigissent.* Plurimum numero Alexandrinam & Rhæticiam victoriam notavit. Eodem modo Dio, at in S. C. Ægyptiæ tantum mentio. Porro ineptiunt, qui duplices Rhæticos commentis, quorum alteros Romani vicerint, alteros coercuerint tantum, ex Suetonii verbis perperam distinctis, *Domuit autem partim ductu, partim auspiciis suis Cantabriam, Aquitaniam, Pannoniam, Dalmatiam, cum Illyrico omni: item Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes alpinas coercuit. Et Dacorum incursiones, tribus eorum ducibus cum magna copiâ cæsis; Germanosq; ultra Albim fluvium summovit.* Legendum erat, domuit Rhætiam & Vindelicos, ac Salassos, gentes alpinas. Coercuit & Dacorum incursiones. Confecto bello milites victores honoris causâ ob virtutem donati sunt: Indicant apud Paterculum acclamationes Tiberio factæ, *ego tecum imperator in Armeniâ, ego in Rhætiâ fui: ego à te in Vindeliciis, ego in Pannoniâ, ego in Germaniâ donatus sum.* Quæ mirè etiam sententiam nostram, de decretoriâ pugnâ in Vindeliciâ ad urbem principem commissâ confirmant, nam milites se in Rhætiâ quidem cum Tiberio fuisse, at in Vindeliciis demum donatos jactant, eoque belli finis quo loco fuerit ostendunt. Regio victa in provinciæ formam redacta est, idem Paterculus de Augusto, *Rhætiam autem & Vindelicos, ac Noricos, Pannoniamq; & Scordiscos, novas imperio nostro subjecit provincias.* Quod Italiæ proxima & contigua, continentem ex Vlpiani sententiâ cognominabimus, *Continentes provincias accipere debemus eas, quæ Italiæ junctæ sunt.* Termini circumscripti, quos in majoris Rhæticiæ descriptione delineavimus. Nam Rhæticiam propriam & Vindeliciam in unam provinciam coivisse, plerisque testimoniis confirmare possum, quibus ut in re clarâ abstineo: multa in hanc sententiam orationis nostræ cursus sponte suâ dabit, & eodem facit, qui mox sequitur Taciti locus. Quod vir eruditus Noricum & Pannonias adjectas scripsit, æquè multis infirmare licet, sed Tacito contenti simus: Noricum apertè à Rhætiâ disjungit, quo loco provinciarum motus post Neronis mortem narrat, *Dux Mauritanie, Rhætia, Noricum, Thracia, & quæ aliæ procuratoribus cohibentur.* De Pannoniis minus adhuc dubitandum. Et qui historias cum curâ legit, haud rarò inveniet alios Rhæticiæ, alios Norico & Pannoniis præfuisse. Cum verò provincia Rhæticiæ nomine appellaretur, evenit ut Vindeliciæ vocabulum paullatim defuetudine obsolesceret, nisi qua Augustæ cognomen

cognomen mansit. Hinc est, quod qui post Augustum & Tiberium scripsere, nonnulli id nunquam expressere, quanquam crebra esset occasio, sed ubiq; Rhætiae nomine comprehenderunt, uti in Dione & Tacito, omnium diligentissimis observare licet. Nam quod Tacitus Vindelicarum cohortium semel meminit, alia ratio, proprium hoc illis à primâ institutione nomen hæsit, neque fortasse ineptè, qui Augustanas cohortes interpretatus est. In Dione incredibiliter errat (obiter moneo) qui Vandalicos montes ex quibus Albis oritur, contra libros veteres, Xiphilini auctoritatem, rem ipsam, in Vindelicos mutat. Nonnulli expressere, sed in historiis Augustæi ævi tantummodo, ut Suetonius, Eutropius, Victor, Rufus & Florus. Si qui extra istud discrimen eo usi, præcipuè Martialis, Claudianus, Sidonius poëtæ (Ptolemæi privata causa est, fecit enim necessario, cum provinciam minutatim describeret) non ideò minus verè in desuetudinem abiisse dixi. De conditionibus, quibus in fidem recepta, hæc observavi ex Dione, *Quia verò populosa erat gens Rhætorum, videbanturque bellum retentaturi, maximam ejus & ætate validissimam partem inde abduxerunt, iis relictis, qui & colendæ ei regioni sufficerent, & ad rebellandum non satis virium haberent.* Reliquos magnâ agri parte mulctatos, ne monendum quidem, & de coloniâ, cui agrorum divisio adnata est, paullo post videbimus. Tributis præterea immensis afflictos, fidem faciunt Batavorum verba apud Tacitum, *Si Vespasiano bellum navaverint, Vespasianum rerum potiri: Sin populum Romanum armis provocent, quotam partem generis humani Batavos esse? Respicerent Rhætos Noricosq; & cæterorum onera sociorum: sibi non tributa, sed viros indici.* Non frustra à Rhætis & Noricis exempla ducta, præteritis Gallis propinquis, sed quod illi durius habiti: nam populos eo inclementius post victoriam haberi, quo constantius bello restiterint, in confesso est: Quæ tamen ad coloniam, & coloniæ territorium non pertinere, suo loco indicabimus. Jurisdictio, & rei militaris procuratio sic ferme constituta. Cum Augustus imperium bifariam divisisset (auctor Strabo) provincias barbaris finitimas sibi continendas sumpsit, populo Romano pacatas reliquit. Jam quoniam Danubii limes perpetuis excubiis contra Germanos tuendus erat, intelligimus Rhætiam Augusto cessisse. Aliquanto apertius ex Dione, qui hanc divisionem in añum urbis DCCXXVI. refert, & enumeratis utriusque partis provinciis, subjungit, *Quæ post id tempus sub Romanam ditionem pervenerunt, semper Imperatori accesserunt.* Pervenit multò post Rhætia, in eam ergò Imperator Præsidem misit. Quâ latissima significatione, omnes omnium provinciarum Rectores continentur. In peculiari nomine

Tac. Annal. lib. 2.

Dio lib. 55

Xiphil. Aug.

Mart. lib. 9.

epigr. 86.

Claud. de

bel. Get.

Sid. Aviti

paneg.

Tac. hist.

Str. lib. 17.

Dio lib. 53

Tac. Annal.
12.

Jul. D. lib.
4. tit. 4. l. 4.

Theod. C.
lib. 1. toto
tit. 6. & sa-
pe alibi.

Suet. Oct.
47.

Dig. lib. 1.
tit. 18. l. 4.
11. 12.

Tac. in vita
Agric.

Cod. lib. 3.
tit. 3. l. 1.
lib. 9. tit.
20. l. 4. tit.
47. l. 2.

quandoque variatum. Dio in Italiâ Proconsules & Proprætores, extra Præfectos institutos ait, nisi nos interpretes ludibrio habet; certè usus obtinuit, ut multi etiam in provinciis Proconsules & Proprætores, apud Tacitum P. Ostorius unus idem, Britanniae Proprætor & Legatus, paucis interjectis versibus dicitur: Prolegatum Rhætiae in lapide vidimus, unde etiam legatum colligas: Procuratorem apud Tacitum; Judicem in Afræ actis, quod jurisdictioni nempe præesset. Julianus J. C. Prætores hoc argumento judicem vocavit, & posterioribus temporibus provinciarum Rectores promiscuè eo nomine appellatos, crebra in Theodosii codice testimonia obvia. Porro Præsides, Prætorios aut Consulares fuisse (Equites rectè addit Strabo) eos, qui ab Imperatore mitterentur, jus gladii, in milites etiam vitæ necisque potestatem habuisse, atque militari habitu usos, hoc est, paludatos in provinciam profectos, idem nos Dio docet. Accedebat, quod annuo tempore magistratus non circumscribebatur, sed quousque Imperatori collibuisse præesse poterant: Causam Suetonius aperit, validiores provincias annuis magistratuum edictis regi, nec facile nec tutum esse. In Jurisconsultorum denique libris relatum, Præsidem majus imperium in suâ provinciâ habere omnibus post principem: ad ejus officium pertinere omnia provincialia desideria, quæ Romæ varios judices habent: quandoquidem omnium Romæ magistratuum vice fungatur. Quæ verò liberâ Republicâ Quæstoris partes, in eas Procuratores aut Rationales (fere equites aut liberti) sub Imperatoribus succedere: Hinc provinciales querentes apud Tacitum, *singulos sibi olim Reges fuisse, nunc binos imponi, è quibus Legatus in sanguinem, Procurator in bona serviret.* Procuratoribus enim tributorum cura demandata, & quæ ad fiscum præterea pertinent. Sed invaluit paullatim consuetudo, ut certæ provinciæ Procuratorum nonnullis (quod genus Rationales nunquam dictos reperio) regendæ committerentur, nullo alio Præside. Id multis exemplis compertum, quocirca unum Pontium Pilatum, Judææ Procuratorem Præsidis loco, nominasse sufficiet. Et priores illos, qui de bonis tantum fisco vindicatis ordinarium jus habebant Jurisconsulti, non vice Præsidis agentes, posteriores, Procuratores qui vice Præsidis funguntur, aut qui vicem Præsidis tuentur appellaverunt. Et quoniam ex Tacito intelleximus, Rhætiam post Neronis mortem procuratore cohibitam, eum vice Præsidis fuisse perspicuum est. Nec valde mirum, Præsidentum appellationes sub Imperatoribus sæpius mutatas, quandoquidem stante etiam Republicâ eadem provinciæ pro re natâ aliàs, Consulares, Prætorias aliàs. De militari præsidio, visum Aventino prodere, custodisse Vindeliciam præter au-

ter auxilia, tres legiones, Martiam, Quartam, Quintam Batavam. Sed ejus rei frustra quidquam credi postulat, cujus testem nullum producit, novi quam frivolas conjecturas sequi amet. Mihi persuasum, sub Augusto & deinceps aliquamdiu, nullam legionem in Rhætiâ stativa habuisse: etsi quasdam interdum immigrasse non negem. In quam sententiam Taciti potissimum auctoritate pertrahor, hic auxilia Rhætica, alas, cohortes sæpe, semel cohortes Vindelicorum nominat, Legionum nullibi meminit. Quin cum XXV. legiones quas Tiberius in armis habuit, enumeraret (neque plures sub Augusto fuisse Dio testis; nam XLIV. aut XLV. quas Augusto paruisse victo Lepido, scripsere Orosius & Appianus, missione reliquarum ad eum numerum reductæ) omnibus extra Rhætiam locum dedit: Rhenum octo contineri prodidit, tribus Hispanias, Africam duabus, totidem Ægyptum, Syriam quatuor, Pannoniam, Mœsiam & Dalmatiam binis singulas. Rhætiam ergo sequentibus verbis comprehendit, *Apud idonea provinciarum sociæ triremes, alæq; & auxilia cohortium: neq; multo secus in iis virium, sed persequi incertum fuit: cum ex usu temporis huc illuc mearent, gliscerent, numero, & aliquando minuerentur.* Eodem modo Dio legionum catalogum concludit. Quibus provinciæ locis, alæ & auxilia cohortium tunc fuerint disposita, cum se Tacitus ob incertitudinem persecuturum neget, nos inepti, si nunc ætate tanto inferiores investigemus. Hoc tantum non leviter asseverare posse videmur, creberrima per Danubii ripam disposita: qui *limes* (uti Rufus retulit) *inter Romanos & barbaros ab Augusto per Vindeliciam, per Noricum, Pannoniam & Mœsiam est constitutus.* Inconditè nonnulli codices, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustus vindicans, per Noricum Mœsiamq; disposuit.* Vnde corruptissima Jornandis lectio fluxit, *finesq; inter Romanos & barbaros Augustæ Vindeliciæ per Noricum Mœsiamq; dispositi.* Quæ in Notitiâ hac de re scripta, ad aliud sæculum pertinent.

Tac. hist.
lib. 1. & 3.
Annal. 2.
Tac. An.
lib. 4.

Dio lib. 55.

Oros. lib. 6.
c. 18.
App. civ.
lib. 5.

Jorn. de
regn. &
temp. succ.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Tertius.

Tac. Ann.
12. de Ca-
moloduno.
Servii sche-
de quasà Fr.
Modio ha-
buim⁹ Æn.
1. Tyrii te-
nuere co-
loni.

COLONIA deinde *in agros captivos, sub-
sidium adversus rebelles, & imbuendis so-
ciis ad officia legum, deducta.* Quæ sunt
Taciti in re simili verba. Colonia autem
quemadmodum apud Servium legimus,
veteres definire *cœtus eorum hominum,
qui universi deducti sunt in locum certum
edificiis munitum, quem certo jure obtinerent:* Alii, Colonia est
quæ Græcè ἀπικία vocatur, dicta autem est à colendo. Est autem
*pars civium aut sociorum, missa ubi Remp. habeant ex consensu
sue civitatis, aut publico ejus populi unde profecta est consilio.* Hæ
*autem colonie sunt, quæ ex consensu publico, non ex secessione
sunt conditæ.* Locus in latissimâ planitie clementer editus,
prope Vindonis & Lyci confluvium, Danubio ad commo-
ditates vicinus, nec expositus nimiam propinquitatem ad pericula
Germanicarum incursionum, Vindeliciæ meditullio lectus: No-
men Augustæ inditum, Vindelicorum cognomen additum,
differentiæ aliarum urbium, quæ eodem nomine appella-
tæ.

Sed ut ea, quæ ponimus, certissimè demonstramus,
copiosè & diligenter, de re suâ naturâ minimè obscurâ, disputan-
dum erit: quod Aventinus antiquissimos terminos, primus quan-
tum perspectum habeo, loco movere, Augustam ad nescio quos
Isaræ & Loisæ confluxus transferre ausus, qui absurdissimam sen-
tentiam sequerentur multos repererit. Adeo plerumq; interest,
non quid dicatur, sed quâ existimatione qui dicit habeatur. Ut
autem veritas sibi semper constet, sic contra mendacio evenit,
in varios errores dilabi. Nam qui post Aventinum scripsere,
alius

alius alio ineptior, mirificas in hac causâ, multiplicesque nugas excogitarunt, nec omnes inter se, nec singuli sibi ipsis consentientes. Quorum diverticula mihi haud quaquam persequenda opinor. Si evinco, quod in quæstione positum, Augustam Vindelicorum à primâ origine inter Vindonem & Lycum stetisse, consequitur ad Isaram, aut ubivis alibi non stetisse: simul illud, neque Augustam aliam, neque castra Augustana, nec Drusomagum, nec quamvis præterea urbem, hoc loco stetisse. Id quod profecto ipse iste urbis splendor, tot & tanta antiquorum ædificiorum rudera, quæ effodiendis fundamentis occurrunt quotidie, fornices, cloacæ, pavimenta, præterea inscriptiones, sculpturæ, statuarum bases, aræ, numismata, vascula fictilia, quarum rerum nec vola nec vestigium ad Isaram, non tenuiter indicare, testatò denunciare videri possent, nisi hoc argumentandi genus totum remitteremus.

Nunc ne quidquam sine locupleti teste asseveremus, docebimus in primis coloniam deductam, eamque unicam. Vnus utrumque Tacitus conficiet: Qui hujus eum in modum meminit, ut unam fuisse disertè ostendat. *Hermundurorum civitas fida Romanis, eoq; solis Germanorum non in ripa commercium, sed penitus* (obiter verbo ostendit coloniam longiusculè à Danubio dissitam) *atq; in splendidissima Rætia provincie colonia: passim sine custode transeunt. Et cum cæteris gentibus arma modo, castraq; nostra ostendamus, his domos villasq; patefacimus non concupiscentibus.* Si plures in Rætia coloniae (Rætiam quo sensu accipiat explicavimus) nã ille aut colonias dixisset, aut nomen ejus, quam animo conceperat, expressisset. Præterea nulla in medio ratio, cur Hermunduri in unam admitterentur, excluderentur reliqui.

Quod lapidum nummorumque inscriptiones, & ex iis complures Ræticas colonias objiciunt: Intelligent, de quibusdam non constare, an ad Rætiam & Vindeliciam omninò pertineant, exemplo COL. TIBERIA. AVG. VSTA. in quâ nihil afferunt, præter opinionem suam, cur Reginoburgum potius credamus, quam aliquam earum urbium, quæ diversis aliis locis Tiberio Imp. dicatae, duarum Nicephorus Callistus meminit, *opus quoq; ejus est Judææ celebris urbs Tiberias, & quæ in Thracia est Tiberia*: at isti nostri, nisi conjecturis decipior, opinionem hauserunt ex Leonis III. Pontificis diplomate Anno Chr. DCCII. C. perscripto, cujus hæc verba sunt: *Juxta muros Tiburnie civitatis, quæ à Tiberio Cesare Augusto edificata est, quæ modo vulgo appellata est Regina spurch,* cum Tiberiæ sic satis confusum, sed nec Augustæ, nec coloniae in iis extet vestigium: De nonnullis constare quidem, ad nomen & situm quod spectat, coloniae jus unquam adeptas non constare; est enim perabsurda persuasio, cum foedâ antiquitatis ignorance

Tac. de
germ.

Nic. lib. I.

c. 17.

Vide Fazel-
lium rer.
Sicul. Dec.
1. lib. 3. c. 4.

Dio lib. 54

Observa-
tum a Pan-
vinio &
Golzio.

Ptol. lib. 8.

Golz. in
thes. c. 18.
ex Tib. nū-
mis.
Tac. hist.
lib. 2.

ratione conjuncta, omnes à Romanis urbes, aut colonias, aut municipia fuisse: Sint quædam reliquæ, de quibus liqueat hoc ipsum, Eæ non tantum Augusto, etiam Tacito ætate inferiores censendæ. Neque quarundam cognomen Augustum obstare potest. Quibus Augusta proprium nomen, uti nostræ huic accidit, si antiquæ sunt (nolim enim nobis quisquam de Augustâ Siculâ à Friderico II. conditâ negotium facessat) ad Augustum referendas non negaverim: Quibus nomen proprium aliud, Augusta cognominis loco accedit, posteriores esse nihil prohibet: Quandoquidem cognominum ambitio an adulatio, mirè post Augustum crevit, & singulæ urbes sibi, quotquot vellent, propriâ auctoritate deligebant, uti Dio notavit. Maneat ergo, quod ex Tacito posuimus. Coloniam Augustam appellatam, ex Ptolemæo cognoscimus; Vindelicorum ille, Rhætorum alii dixere, Ambobus rectè tribui, ex iis, quæ disputata sunt, intelligitur. Vtriusque etiam cognominis rationem in lapidibus & nummis haberi, observatum. Ideò rectè conjunxit Notitia imperii, quo loco Augustam Vindelicensem Rhætia urbem dixit. Nam incepta est quorundam diligentia, qui ex unâ geminam constituere maluerunt, ut si cui Augustam Prætoriam, Salafforum & Subalpinam, intres urbes placeat distinguere. Vindelicorum autem Augustam esse, quam Tacitus Rhæticiæ coloniae circumlocatione designaverit, neutiquam obscurum. Siquidem splendidissima colonia provinciae caput extitit, & in eâ causâ Augusta omnino. Mitto nomen, nullo argumentorum ambitu suffultum, de primariâ urbe fidem facere: Ptolemæus ad hujus meridianum Vindeliciæ diem metitur: Auctor itinerarii, nomen litteris grandiusculis exprimit, & in inscriptionibus itinerum, quæ illam attingunt, ejus semper peculiarem rationem habet: Notitia, Præpositum thesaurorum ibi collocat, cujus hodie vestigium sive manet, sive restitutum est. At hæc præcipuæ urbi convenire omnes intelligunt. Accedunt nummorum inscriptiones, in quibus coloniae dignitas clarè, si ex scriptoribus fides constat, mihi neque nummos, neque eorum delineatam speciem videre contigit. Et quâ ratione Tacitus Rhæticiæ provinciae coloniam Augustam intellexit, eadem alibi Taurinam coloniam dixit, quæ Augusta Taurinorum esset. Sequitur situm constituamus. Ptolemæus, quod Rhætiam propriam à Vindeliciâ Lyco semel distinxisset, facere non potuit (adco foecunda res error est, unus parit alterum) quin Vindelicas urbes omnes inter Lycum & Oenum, itaq; Augustam necessariò ad dextram Lyci ripam collocaret. Inde Aventinus opinionem hausit, ut Augustam, quæ nunc est, & quæ lævam occupat, ad Vindelicum nomen non admitteret. Strabonem, quem obstare videbat,

debat, ridiculâ cautione eludere satis habuit. Verum ego, quid Straboni, quid Ptolemæo in hac causâ tribuendum, disserui. Et cum amplissimâ Strabonis auctoritate constet, Vindeliciam ad lacum Brigantinum pertigisse, Ptolemæum ei valde magnum agri modum nullo jure abstulisse; deinde rerum aspectu doceamur, hunc imperitè in reliquâ descriptione versatum esse, ne miremur, si maximis erroribus minutum istum adjunxit, urbem ex lævo fluminis latere (quantulum interest?) in dextrum temere trajecit. Commodum extat nescio cujus dictum, si Ptolemaicas descriptiones cum regionum, fluviorum, montium, urbium situ, quavis jacturâ conciliare necesse, satius multò, & minoris operæ videri, tabularum lineas, quam rerum immutabilium mutare naturam. Eo respexere principes hujus ætatis geographi, quorum unus in veteris Germaniæ typo, alter in postremâ Ptolemæi editione, Augustam ad lævam delineantes, rei veritatem præ Ptolemæi præjudicio sequi maluere. Et cur præsentem oculorum sensum, tot sæculorum fide subnixum, præ uno hoc non sequerentur? Si mediæ ætatis auctores respicimus, Augusta, quæ nunc maximè inter Vindonem & Lycum jacet, itidem Augusta est, sine cognominis adjectione, Bedæ, Egolesmense monacho auctori vitæ Caroli Magni, Scriptori incerto, qui annales sub Ludovico Pio collegit, Frodoardo, Dietmaro, Vitichindo, Liutprando, Honorio, Lamperto, Gottefredo, multis præterea: quippe quibus nulla hujus, tanto post exorituræ, controversiæ suspicio in mentem venire poterat. At antiquus chronographus Rhabani Mauri temporibus æqualis, Hermannus quem contractum dicunt, Sigebertus, Otto Frisingensis, Guntherus, Liechtenauus, Vindelicum nomen non dubiè recipiunt, etsi fere Rhætici soli urbem dicant. Si recentiores qui sequuti sunt colligere libeat, numerum conficiam, cujus invidia adversarium nimio opere oneret. Plerique inter illos summæ auctoritatis atque eruditionis viri, & quod caput est, qui auctores Græcos & Latinos, quos Aventinus, omnes viderint. Antiquiores quærimus? Fortunatus ante proximos mille annos, versibus quos produximus, nominat,

— *Augustam, quam Vindo Lycusq. fluentat.*

Providè Vindonem adjecit, ne de adversâ Lyci ad orientem ripâ suspicaremur. Et propiùsne poterat Vindelico cognomini alludere? Antiquior Fortunato Afræ martyris historia, (sub Constantino Magno scripta videtur) etiam Augustæ ad Lycum meminit. Antiquiores Afræ quatuor milliares lapides L. Septimio Severo & filiis inscripti, quos meritò tot sanctissimos testes appellem: Eorum tres prope Vrsinium antehac extabant, nunc in monasterium illud translati sic habent; Primus quidem,

Ab. Ortelius. Ger. Mercator.

Beda Mart. 7. Id Aug. Egolesmense edit. Incert. A. 787. Frod. A. 948. Dietmar. lib. 2. c. 6. Vitich. lib. 3. Liut. lib. 2. c. 3. Honor. in Chron. Lamb. Ann. 1047. 10. 73. 1076. 1077. Gottef. p. 17. Chron. ant. a. 832. Herm. a. Diocl. 20. Otton. 15. Chr. 1047. 2052. Sig. a. 942. Otto lib. 3. c. 4. 45. Gunt. lib. 7. bis. Liecht. a. 1167.

VIAS. ET. PONTES. REST.

AB. AVG. M.P. XXXXI.

Secundus,

AB. AVG. M.P. XXXXII.

Tertius,

AB. AVG. M.P. XXXXIII.

Quartus Vilthaimi, haud procul Oeni—ponte,

VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AVG.

MIL. PAS. CX.

Cum hæc spatia Augustæ hodie quoque convenient, non video, quis de veteri situ ambigendi locus superfit. Nam illa de Augusta Rhætorum nebula, quam absurdè opposuere Vindelicorum coloniae, ut Vindelicis Vindoligos, & quod est in Amphitruonis fabulâ, omnia congeminarunt, hoc sole discutitur. Vnam tantum in viciniâ Augustam fuisse, inde manifestè verum, quod Severus nullum cognomen addidit, addidisset si aliter res habuisset, ne dubium relinqueret, à qua pontes viasque restituisse intelligendum esset. Accedit ad hanc suspicionem planissime eluendam, Itinerarii Ant. auctoritas, quam tum Ptolemæo, tum cæteris omnibus (Severi lapides excipuos habeo) tantum prætulerim, quantum experimentum præsentemq; intuitum, rationibus & auditui antestare æquum. Exempla quæ in manibus, Constantino quidem recentiora sunt, nam meminere urbium, quibus à Diocletiano, Maximiano, & Constantinis nomina: Verum principium & institutum, multò vetustius, & qui à Julio, Æthici verbis persuasi deducunt, me volente faciunt. Nec nuperæ urbium appellationes obstant, cum sequutis temporibus, pro re natâ, adjici potuerint. Itineraria autem, prædiariorum exercituum usui præcipuè à metatoribus parata, hinc fides certa: Quæ enim fallendi causa? Fuerit aliqua, tot millia militum, sive fraus sive error, in re præsentium latuisset? Itaque viri docti, quoties occasio tulit (factum frequenter) hoc testimonium tamquam locupletissimum produxere: ipse ille, cum quo nobis res est Aventinus. Vnus quidam admonuit, ei temere non fidentum. Quo verbo si errores respexit, qui à librariis multi, nihil moror. Eadem ratione nullius, quantumvis optimi auctoris libri sine cautione legendi, hæc calamitas omnes pervasit; neque negandum, hunc libellum ob vulgatissimum usum, pejus plerisque aliis habitum: Sin itinerarium novitium, vel aliàs dubiæ fidei credidit, patietur eum potius leviter opinari, quam auctores itinerarii temerè scripsisse eligamus. Itinera autem quæ huc faciant, complura sunt, idque cadit percommode: Et cum Augustæ nostræ ita respondeant, ut jam aptius non possint; quid est cur

currei claræ & compertæ tenebras offundere, de rudetibus ad Ifaram (quo hæc itinera nullo conatu, nullis machinis queant pertrahi) fomniare quemquam delectet? Primum est *De Pannoniis in Gallias, per mediterranea loca*. Inde partem excerpti, quæ ad hoc institutum, & fere ex Aventino interpretor.

Juvavia. Aventino Salisburgum. Certè non procul abfuit.

Bedajo M. P. XXXVI. Nullam valde probabilem conjecturam habeo.

Ponte Oeni M. P. XVIII. Oetinga Aventino, & omnibus. Errat, quisquis analogiam fequutus, Inſprugg, ad verbum Oenipontem vertas, accipit.

Ifinifca M. P. XX. Item Aventino, fluvio & pago nomen manet.

Ambra M. P. XXII. Prugk an der Amber Aventino; plures hoc nomine vici ad eum fluvium, fed itineris ratio illi, qui ad monaſterium Furſtenveld eſt, favet.

AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII. Vindelicorum aut Vindelicum: quidam codices Vindelicus. Nam Auguſta probè Vindelicus dici videtur Scaligero, eo modo, quo Medio-Scal. in Aug.
ſon. lib. 2.
c. 10.lanum Santonum, Santonus, Lutetia Pariſiorum, Pariſius.

Roſtro Nemavia. M. P. XXV. Nihil conſtituo. An. Roſſhaupten?

Camboduno M. P. XXXII. Kempten omnibus. Confirmat lapis antiquus Iſnæ. Differt à Campoduno Ptolemæi, aut hic inſignitè errat.

Vermania M. P. XVI. Neq; hic quidquam ſtatuo.

Brigantia M. P. XXIV. Bregenz ad lacum, Aventino & reliquis extra controverſiam. Proximum iter inſcribitur, *Per ripam Pannoniæ, à Tauruno in Galliam*, ejus quoque partem ſubjicio.

Quintanis. An caſtris? Videtur. Aventino Kiinzen, & Quintanorum colonia. De loco & nomine recenti aſſentior: de coloniâ amplio. Eſt ibi fluvius Quintanica, ex Eugippio.

Auguſtis. M. P. XX. Videntur Auguſtana Notitiæ: neq; dubium, hic quoque caſtra ſubintelligi, quæ Danubii ripam tutarentur. Aventino Azelburg, & Auguſta Acilia, cujus tamen nominis nullum teſtem laudat. Ego Atiliam in Azelburg abiſſe videri, dixi ad inſcriptionem Saturnini, quam inter monumenta agri Auguſtani XIX. loco poſui. Neq; tamen abhorret, ad id oppidum caſtra Auguſta fuiſſe.

Regio. M. P. XXIV. Caſtra Regina Notitiæ opinor. Aventino Roking, Diſtat à Reginoburgo M. P. XV. Quibusdam Reginoburgum iplum eſſe, nomen perſuadet.

Abuſina M. P. XX. Aventino Abenſperg.

Vallato M. P. XVIII. Aventino Pſal.

Sumuntorio M. P. XVI. Aventino Hochwart.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX

Guntia M.P. XXII. Gunzberg ad fontes Guntiaë, fluvius enim nomē non mutavit. Quidam Gunzburg ad ostia interpretati: Absurdè, nec enim itineris ratio patitur. Transitus Danubii Guntienfis in panegyrico ad Maximianum Aug. is est.

Cœlio monte M.P. XVI. Quibusdam Kelmunz, sonus enim accedit, si in Cœlio — mons C. antiquè pro K. proferas. At quoniam itineris ratio adversatur, conjectura acutior est quam verior, mihi locus ignotus.

Camboduno M.P. XIII.

Vermania M.P. XV.

Brigantia M.P. XXIII.

Tertio itinere, Lauriaco Brigantiam aut Brigantium, per mediam Augustam Vindelicorum, Juvaviâ Brigantium usque mansionum nomina à primo nihil differunt, interstitiorum numeri differunt, neq; id nullo nostro commodo: Docemur enim, ut loca ipsa ex inscriptionibus antiquis, itinerum ductu, nominum similitudine, fluviis & lacubus adjectis, rectè conjiciuntur, ita si intervalla, itinerarii numeris non prorsus respondeant, de errore haud statim suspicandum, quin existimandum esse, hos corruptos, qui tam frequenter vacillent, aut viarum compendia mutata.

Juvavia.

Bedaio. M. P. XXXII.

Ponte Oeni M. P. XVII.

Isinifca M. P. XX.

Ambra M. P. XXXII.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XXXVII.

Roſtro Nemaviae M. P. XXV.

Camboduno M. P. XXXIII.

Vermania M. P. XV.

Brigantia M. P. XIII.

Ultimum Augustâ Veronam sic habet.

Abuzaco M. P. XXXVI. Aventino & aliis Fueſſen, ad alpium fauces. Ejus rei cum alia indicia, tum fabula quam oppidani narrant, oppidum conditum à gigante, cui Abuzacus nomen fuerit.

Parthano M. P. XXX. Aventino Parthen — Kirch, Nomen fidei facit, & situs consentit.

De iis, quæ sequuntur, mihi tenebræ: nec sequi placet quorundam hariolationes, cum præsertim nostræ rationes sine illis constare possint.

Veldidena M. P. XXX.

Vipiteno M. P. XXXII.

Sublavione M. P. XXXII. An Sabona vel Sabiona? An Brixen, Brixina vulgo?

Endideio — M. P. XXIII.

Tridento M. P. XXIII. Notum.

Ad Pa-

Ad Palatium M. P. XXIII. Reliquias in vico diruto Palazzo superesse ferunt.

Verona M. P. XXXVI. Nomen non mutavit. Jam si ad chorographicam tabulam oculos refero, animadverto mansiones unius itineris, haud equidem omnes in rectam lineam incidere: Fert enim exercituum ratio, pontes ob fluminum trajectus, civitates annonæ causâ, etiam per ambages sectari, cuius generis exempla in Ant. per omnes provincias obvia, in præcipuarum maximè coloniarum gratiam. Verum, uti hæ causæ à rectâ sæpius abducunt, ita retrogradi, & institutæ peregrinationi contrariam viam ire, numquam cogunt. Et in Juvaviâ, Ponte Oeni, Isiniscâ, Ambrâ, mediores illos flexus animadvertimus, qui etiam Augustam, Cambodunum, Brigantiam commodè completuntur. Si contra Augustam ad Isaræ & Loisæ confluentes statuas, mirificos mæandros flexionesq; sequaris oportet. Isiniscâ Ambram petens, Isaram fluvium à tergo relinques, Ambrâ rursus ad Isaræ & Loisæ confluentes profecturus, aliâ quidē viâ, nam ad lævam flectes, retrò tamen omninò redibis. Hujus itionis reditionis quæ, non dicam necessaria, verisimilis esse causa potuit? An Iseniscâ ad Isaræ confluentes (Augusta ibi stetit) non rectum patebat iter, quod non fluvius, non alicujus nominis rivus impediret? Reliquorum itinerum similis ratio est. Abusinâ Vallatum, Sumuntorium, ad Lycum ducit, ne utique quam ad Isaram. Augustâ Abuzacum & hinc Parthanium, à Lyco non ab Isarâ abducit. Quæ tam aperta, ut hodie pleraque non mutatis stationibus in usu maneant. Sed nugas ago, si multus sum, in re, quæ se inspectis tabulis statim explicat. Næ in illis, quæ Aventinus in Bojoariâ retulit, neminem præter ipsummet arbitrum dari velim, nam ipsius ferè, quæ mihi probissimæ visæ, interpretationes sequutus sum. Vt sæpe mirari subeat, quid illam tabulam describenti, & itinerarium legenti, probanti, mentis fuerit, quin addo frontis, Augustam contra hujus sensum, & omnium ætatum consensum aliò transferre. Nisi tanti aut novandi lubido, aut quemquam unum hominem cum veritatis jacturâ ab erroris opinione vendicasse. Sed benè habet, nobis verum & rectum, omnibus Ptolemæis amicus. Stat itaq; post longiusculas ambages, quod initio positum. Et cum demonstraverimus, Ptolemæum in describendo Augustæ situ erravisse, fit, ut hoc accedat argumentis, quibus eum in Vindeliciæ descriptione lapsum antea ostendimus. Nam principem provinciae urbem extra provinciam stetit, nemo concipiet. Neque non consequens verisimile, in Licatibus quoq; falsum, quos necessariò, iisdem vestigiis insistens (uti in catenarum complexione anulus anulum ducit) cum reliquis Vindelicis ad dextram Lyci rejecit. At quam longissimè annalium memoria retrò repeti

Hyg. de
lim. const.

Liv. lib. I.

potest, proxima planities ad utramque ripam, laevam quidem præcipuè, Licates campi appellati : Et opinor causa nulla est, cur Licates aliquando ultra flumen tantum habitasse suspicemur, cum Vindelici, ad quos pertinebant, utrimque colerent. Cujus rei ignoratio Ptolemæo multis modis imposuit. Quapropter summa hæc sit: Augustam coloniam à primâ origine in Licatibus Vindeliciæ, quæ majoris Rhætiæ pars esset, deductam. Strabonis sententiâ Licatii inter audacissimos & ferocissimos Vindelicorum censi: *ἰταυώτατοι*, interpres non satis splendide vertit, *petulantissimi*. Coloniae porrò aliæ in veteres, in novas aliæ urbes mittebantur. Hyginus de Augusto, *Quibusdam deletis hostium civitatibus, novas urbes constituit: quosdam in veteribus oppidis deduxit, & colonos nominavit*. Novarum urbium coloniis nova nomina indita, me tacente intelligitur. Antiquarum retenta quædam, adjectione quædam aucta, quædam omninò mutata. Retenta sunt, frequentissimè; Aucta republicâ stante non ita sæpe: Eversâ, plurimis Juliæ, Augustæ, Sebastæ, Cæsareæ, præter alia ambitiosa cognomina adjecta: Rarenter etiam ante Cæsarum tempora mutata, ferè ominis causa, sic Beneventum ex Malevento, Narnia ex Nequino, ex Epidamno Dyrrhachium orta: Postea in nominum mutatione, eadem quæ in adjectione ambitio invaluit. Quam harum conditionum Augusta sequuta sit, exquiramus. Patriis annalibus proditum, antiquissimis temporibus Aborigines hoc solum tenuisse. Verissimi enim Aborigines, qui non interruptâ serie principem hominem Adamum generis auctorem ciere possunt, quod Japheti filiis contigit. Istos post diluvium huc immigrasse, urbem condidisse, sive Vindelicam, sive Cisarâ appellasse memorant: Vtrique nomini confluvium causam præstitisse. Vindeliciæ ratio in aperto, Cisaræ nescio quam exoticam etymologiam ex Hebræorum sermone proferunt. Verum hæc uti auctoribus placuit conficta, nullâ auctoritate, neque probabilis saltem conjecturæ specie nixa, nemini paullo cordatiori imponere poterunt. Inventores si veniam accipiunt, satis habeant: Livio præeunte, his artibus majorum primordia augustiora facere, sibi licere crediderunt, quæ illustrium urbium fortuna est. Nos aliâ coepimus viâ, eâ pergamus: Altè sedeat, nobilitatem originumque splendorem, nullâ re æquè ac veritate commendari: nec committamus, ut falsis ornamentis conquisitis ac assutis, illorum fidem, quæ vera ac certa sunt, labefactemus. Hinc quæ sequuntur etiam, de Cisarâ anno ante Romam conditam DC. à Marpesiâ Amazonum Reginâ expugnatâ & restitutâ, atque totâ Vindeliciâ gynæocratumenâ, poëticiis fabulis fortassis non indecora, historiam veri amantem ne interturbent. Absurdiora sunt, quam

quam ut iis excutiendis operam ludamus. Neque non censendæ eodem loco nugæ planissimæ, de Trojanorum reliquiis, duce Priami nepote Priamo altero, urbe Genauniâ, & quæ sibi præterea indulsit inscita temeritas. Altera eorum sententia, qui de Japheti filiis nihil solliciti, urbem quam isti dicunt, ita retinent, ut de originis tempore non constituent, id asseverent, Cissaram à religioso barbari numinis cultu, Vindelicam à fundo dictam. Neq; hæc temere excogitasse videri volunt, quando ad ea, quæ de Cissarâ narrant, firmanda, producunt fragmentum historicum, quod Augusto an Paterculo olim scriptum dubii, nunc demum in lucem rediisse existimant. Sed mihi constat, ab aliquot centum annis hominum manib⁹ versatum, à Liechtenavio pæne verbatim in chronicis relatum, Ottoni Frisingensi quoque lectum, & actis D. Afræ, multis phaleris auctum, inscriptione historiae Gallicæ præfixum esse; neq; Aventinum latuisse satis apparet, sed is parcè illo & tectè, suis suspicionibus firmandis usus. In hanc autem sententiam conceptum est. Germanos occupatis Rhætiis, urbem in planitie sub alpibus, prope Noricorum fines, ad rapidissimorum amnium confluentes constituisse, vallo & fossa sepsisse: Cissaram aut Zissaram, à Cissâ vel Zissâ Deâ, cujus ligneum templum, etiam post deductam Romanam coloniam inviolatum manserit, deinde vetustate collapsum colli nomen dederit, appellasse. T. Annium Prætorem, ut excursiones cohiberet, eam Kal. Sextil. exercitu circumdedit. Ipsum cum legione Martiâ ad meridiem, qua solum æquo pede, nullo fluvio impeditus erat aditus, castra posuisse: Avarem Bogudis Regis filium, eximiâ indole, græcis latinisq; litteris imbutum, cum equitatu, & auxiliaribus Macedonibus, ad occidentem, qua barbari timerentur, ultra flumen, vallo circumducto, loco angusto confedisse. Post coeptam obsidionem die LIX. qui Cissæ sacer, ludum & lasciviam, non formidinem ostentaret, incredibilem barbarorum multitudinem, ex proximis sylvis derepente effusam, castra irrupisse, equitatum omnem cum auxiliis delevisse, Avarem, qui regio habitu insignis in potestatem vivus venisset, foedè mactasse. Prætorem auxilio properantem, ab oppidanis interceptum, acri pugnâ congressum, oppidanorum principes Habbinonem & Caccum occidisse, parum abfuisse quin reliquos in fugam verteret, nisi illis focii, adversâ ripâ jam victoriâ potiti, opem ferrematurassent. Vtrosq; dein conjunctis copiis Romana castra perrupisse, Prætorem, qui tumultum frustra cepisset, & extremam fortunam fortiter tueretur, obtruncasse, legionem divinam, ut ne nuntius superesset, internecione occidisse, unum Verrem Tribunum, transmissio amne in paludibus delitescentem, honestam mortem subterfugisse: Quam non multo post Siciliae pro-

Liecht. An.
1168.
Otto lib.
3. c. 4.

consul, immani avaritiâ turpem promeruerit. Hæc fragmenti narratio. Quam ad Augustam pertinere, valdè liquet: neque tot retro annis, ex quo primum prodiit, cuiquam ambigere in mentem venit, præter recentissimos perpau-
cos, quibus & ista Isaræ confluentibus tribuere placitum: Quod existiment nec Augustam in Norici finibus sitam, nec fluvios, qui ad eam confluunt rapidos, nec paludes, in quibus Verres perierit, in propinquo. Sed omnia secus habent. De Norico non eo inficias, quod antea, multis confirmavi, antiquitus ad Oenum pertigisse, neque ultra progressum, quâ ratione Isara nihilo verius in ejus finibus: At cum dein Boji Romanis Vindeliciæ partem, quæ inter Oenum & Lycum, abstulissent, & ex Norico credo illuc immigrassent, factum ut totus hic tractus cum Bojoriarum sive Bavariæ, tum Norici nomen acciperet. Quod innumeris mediæ ætatis scriptoribus perspectum, si unius Guntheri auctoritas hic firmabit, satis est,

Gunth. Lig.
lib. 2.

Qua Norica lambit;

Rura Lycus

Hinc Augusta, solo fluminis alveo divisa, Norico proxima. Lycum & Vindonem qui rapidos negat, rem manifestam negat, cujus Lycæum nomen admonere debebat, rectius norunt, qui ripas utrimq; ingentibus molibus nunquam satis munire possunt. Paludum quoque causâ non est, cur ad lacus circa Isaram nos vocent, quorum diversa ratio, nos paludes stagnante Vindone in agro Augustano sæpe intuemur. Verum enimvero, etsi fragmentum Augustam spectat, & Augusta aliquid inde lucis expectat, cavendum tamen, ne à fumosâ nec lucidâ face, plus aliquanto fuliginis, quam fulgoris inferatur. In primis nimis obesæ naris est, si quis Augustum aut Paterculum auctorem autumat. Prior ex membranis, quibus HIST. AVG. historia Augustæ, aut Augustana scilicet præscripta, irrepsit. De posteriori incertior conjectura; sed quæcumque erroris causa, plumbum istud longè est ab auro omnis illius ævi. Et si melioris metalli venæ intercurrunt, hoc tantum indicant, auctorem, in bonis scriptoribus, non prorsus fuisse hospitem. Ætatem Augusti cur affingimus, quam ille non affectat? Quæ de templo narrat, multo post coloniam deductam, quæ tamen sub Augusto deducta, contigisse credi postulat: Rhætias numero plurimum appellat, cujus rei Hadriani temporibus usus obtinuit: & quæ de Norico notavimus, multis adhuc annis recentiore, post ejectos demum Romanos scripsisse ostendunt. Quin ab ejectis Romanis, aliquem temporis modum ad hanc scriptionem fluxisse intelligimus, qui sciamus, ista tunc studia mirè jacuisse. Si divinare licet, eo feror, ut Caroli Magni tempora sentiam, quibus

quibus primum cogitationes de litterarum studiis à nostris hominibus susceptæ, rudes quamquam & incompressæ, nam multa ab illo sæculo falsa veris intermixta turbido quodammodo alveo ad nos fluxerunt. Nescio an inscriptio historiæ Gallicæ, quam fragmentum aliquando præferre dixi, suspicionem adaugeat. Sanè Frisingensis, qui ante annos plus minus CCCC L. Otto lib. 3. c. 4. scripsit, Quintilii Vari cædem cum iis, quæ de Annio Præt. fragmentum narrat, vulgato plerisque errore confundens, *Tradunt Augustenses hanc cædem ibi factam, ostenduntq; in argumentum collem ex ossibus mortuorum compactum* (inexplicabilis huius commenti vanitas est, cum in hoc quidem colle, quem ex ossibus totum constare ajunt, nemo ullum unquam ossiculū repererit) *quem in vulgari Perleich, eo quod ibi legio perierit, usq; hodie vocant, vicumq; ex nomine Vari appellatum monstrant*, significat famam, quæ ex fragmento tota fluxit, plurium sæculorum curriculum jam tunc confirmatam, Carolo, aut si forte Ottonibus (nemo certum diem scripto tam vetusto & obscuro assignet) inferiorem haud esse. Atq; hanc temporum disquisitionem consequitur, auctorem ut ut antiquum, qui Augusto, & memoriæ rerum narratarum procul vixerit, in iis, quæ ab antiquioribus monumentis dissentiant, fidem neutiquam mereri: in reliquis, non nisi consideratè & circumspectè mereri. Nemo adeo hebes, Verrem Siciliae Prætorem, Anno urbis DCLXXXIII. repetundarum damnatum, hic ferat. Nam Proconsulem imperitè appellatum, de morte irrogatâ falsa esse prodita, ne objicio quidem. Commodè scilicet interpretantur, & culpam in hominem stolidum, cujus temeritate ista adjecta sint, transferunt: quod mihi non difficulter persuaderent, si tot præterea manifestæ vanitatis vestigia, reliquæ historiæ impressa non cernerem. At præcipuum caput, clades Martiæ legionis, quam itidem vanum? Num credibile cædem laudatissimæ legionis, quæ una isto cognomine ob virtutem honestata, ut Appianus notat, & quæ (utar Ciceronis verbis, nam fragmentum ea respexisse crediderim, cum divinam appellavit) *videtur divinitus ab eo Deo traxisse nomen, à quo Pop. Rom. generatum accepimus*, reliquis ejus ævi scriptoribus omnibus tacitam transmissam? Tacito etiam, qui clades à Germanis illatas simul comprehensas, tamquam in tabellâ nobis ob oculos posuit? Quin & iis, qui inter adversa Augusti Lollianam, *majoris infamiae quam detrimenti* ait Suetonius, in qua una quintæ legionis aquila Vellejo teste amissa, retulere? eam namque Tacitus, quod minoris momenti, præterit. Atqui nulla Martiæ hujus ab Augusto in historiis memoria. Verum. Ego quoque Martias posteriores, nihil ad istam pertinuisse, istam finitis civicis bellis in legionum numero esse desin-

App. Civ. 4.
Cic. Phil. 4.

Tac. de
Germ.

Suet. Octav.
c. 23.

App. Civ. 4.

desiisse sentio: Sed aliis de causis. Sive quod in Ionio mari perierit, die, qui Cassio in campis Philippicis illuxit ultimus, & est in eam sententiam idoneus auctor Appianus: sive quod naufragio an navali proelio (in medio cum hoc Appiano relinquimus) superstites reliquiae, mox emeritae militiae praemia perceperint, agris donatae, in coloniam deductae: auctores habeo, qui se coloniae nomen certis conjecturis assequutos opinentur, si nobis id hinc quaerere propositum. Quin constet, etsi contra est, Martiam à Germanis deletam, sive inter Varianas tres, sive alibi, nunquam erit, ut ejus suspicio cadat in bellum Rheticum. Rei gestae series, quam ex gravissimorum scriptorum auctoritate retulimus, neutiquam patitur: minimè omnium Velleji verba, Victoriam partam esse *maiore cum periculo quam damno Romani exercitus*. Nisi levis jactura XIV. M. militum circiter, periculo quam damno propior. In legione enim pedites paullo supra VI. M. (alias alio numero fuisse non ignoro) equites DCC. tantundem plerumque ex focis peditum, duplum equitum, ut est Polybius auctor, quin & pedites interdum geminati, sic apud Livium, *Hernici & Latini jussi milites dare ex foedere: duaeque partes sociorum in exercitu, tertia civium fuit*, ac saepe alibi. Id est, quod fragmentum exercitum appellavit: Vlpianus, *Exercitum autem non unam cohortem, neque unam alam dicimus: sed numeros multos militum, nam exercitui praesse dicimus, qui legionem vel legiones cum suis auxiliis ab Imperatore commissas administrat*. Neque item fieri potest, ut clades ante bellum: nam id commenti quidam, qui dum scribant, quid scribant nihil pensi habent. Strabo & Dio belli causam memorant, frequentes & foedas Rhætorum Vindelicorumque populationes, ex Italicis & Gallicis agris: at multo speciosior titulus ex vindicta cædis nobilissimae legionis, si cædes precessisset. Prætereo, quod Germani nondum tunc temporis in his oris, & quæ de Rhætiis ac Norico jam semel dicta. Sed nec post bellum locum vacuum reperiemus: Patata tunc omnia, Strabo, *jam agitur annus tertius supra trigesimum, ex quo quiescentes tributum legitime persolvunt*. Ad hoc, noster coloniam post cladem deductam ostendit: Colonia autem sub Augusto, statim à bello. Historiam ergo, quæ omni tempore excluditur, superest manifestae fabulositatis damnemus.

Str. lib. 4.

Inde ineptiarum etiam, quod collem à Cisa templo nomen invenisse memorat. Frigidum commentum est, cuiquam homini Romano hæc curæ, ut scriberet in mentem venire potuisse. Appellationem quæ ad Cisa forte fortunâ, uti fit, alluderet, fabulae occasionem dedisse, & auctori asserendi audaciam addidisse, fatis video, nisi cui tamen clivus à fabulâ demum, quod fieri nihilominus potuit, videatur indigetatus: nam in censualibus Rei publicæ

publicæ libris, clivus *Zizenberg* inter D. Vdalrici & D. Dominici describitur. Aliis *Eisenberg* proximè Curiam, cujus originitio à publico carcere, apertè Germanica, visum substituere, quod *Cisam* eandem *Isidem* esse comminiscantur. *Zusem*, *ZusemeK*, *Zusemalten*, *Zusemerhausen*, agri Augustani fluvium & pagos, certus sum non nisi incogitantia præteritos, aptus enim hic se jactandi campus, affinitate inter I. & V. litteras notâ. Porro quem *Zizenberg* diximus, ridiculo vulgo nomine *Affen—wald* Simiarum sylva, est, & si nugis habenas libeat laxare, non diffidam aliquibus probari posse, quod nunc maximè in mentem venit, *Afra—wald*, exigua unius alteriusve litteræ mutatione primitus dictum lucum, in quo *Afra Venerem Cypriam*, plerique enim eam *Cisam* existimant, coluerit. At nos hæc ridere solemus, qui sciamus nomenclatorium istud cacoëthes, post Carolum demum invaluisse, pervasisse autem omnes qui reconditas historias docti videri volebant, ut locorum nomina effictis fabulis explicanda putarent, & iis inveniendis confingendisq; promptissimus, maximâ laude censebatur. Longius itaque progressi nostri, non à *Cisâ* collem tantum, sed ab *Avare* (Varus Frisingensi est aut *Avar* hic, aut *Verres*, qui mox sequitur) *Habbino*ne, *Cacco*, *Verre*, proximas circa urbem villas, à legione quæ perierit, forum deduxerunt. Addidere in eum sensum carmina, sine risu non legenda, insciti homines antiqua, marmoribus descripta, se persuasuros sperabant. Mihi ægrius esset, nisi cognitum haberem, omnes propè alicujus rei & famæ urbes hac labe asperfas. Quid ridiculum præ *Italicis* istis, *Vicetiam* dictam à *Vicis* centum, *Papiam* quasi *Patriam Piorum*, *Placentiam* à *Placentulo Trojano*, *Tridentum* à tribus dentibus, *Cremenam* à *crumena Jani*, *Veronam* tamquam *Romæ minantem*, væ *Roma*, & *sexcenta*, quorum origines si recensere vacet, omnium fabellarum ineptias superent. Barbaro sæculo fidem invenisse vix patimur, in hac litterarum luce feramus? Nemo aures accommodet, neque nostris, neque nuperis illis, qui ad *Isaram* transtulere campos *Perlaich* à legionis pernicie, lacus *Vvirm—see* à *Verre*, *Vvalhen—see* ab *Italis cæsis*, à tegendo *Teger—see*, nihil est toto genere insulsius. Verum, uti hæc apertè frivola, ita insunt fragmento quidam non dubii veri radii: Rursus alia, quæ item ex vero nata suspicari libeat, sed obscurius. Sive auctor famam veterem, tunc temporis nondum adeo corruptam, sive (quod potius reor) litteraria monumenta, quibus nos destituimur, præ oculis habuit, eaque additis, demptis, immutatis plerisque, novis coloribus ad hanc speciem, quam cernimus, adumbravit. Eo nomine de patriâ, cui optimè voluit, pessimè meritis. Dum omnia in majus auget, *Vindelicos* contra quam res tulit, victores quàm victos narrare

rare mavult, assequutus est, ut ipse quidem animo suo indulserit, nos quid verè actum sit, vix multa cogitando, legendo, conferendo divinare, quæ vero substituit, propemodum omnia commentitia esse, non difficulter scire possimus. De radiis quod dixi, Primo topographia tota probata est: Verum dein Germanos Rhætias occupasse, sed longè alio sæculo: tum coloniae deductio non dubia: item pugna cum Romanis, diverso eventu licet: Kalendæ denique Sextiles commisso prælio nobiles, uti pluribus differuimus: At auctor proelium, quod Vindelicis male cessit, declinatum volens, obsidionem subiecit.

Suspiciones obscuriores istæ: Urbem id loci stetit, quæ & à solo, & à Dea alicujus nomine binomia. T. Annum aliquem, Prætorium forte an inter Neronum legatos fuisse, nobilis enim gens Annia multis imaginibus, nec isto prænomine infrequens, Consul Anno DCI. T. Annius T. F. Anno DCXXVI. T. Annius T. F. T. N. Candidatus Anno DCCII. T. Annius Milo, quem æternitati sacravit Cicero, mitto alios, sub Augusto honoratam, indicio nummi Annii III. Viri A. A. A. F. F. Macedones dein auxiliares, nihil à Romanâ consuetudine abhorrent: Nihil equites Mauri sub Avare, & ipse sanè Avar quàm Numidicum sonat, fere consonant Aspar & Dabar Sallustii. Bogud notus Romanis historiis, cujus uxor Eunoe amata Julio, Methone

Sal. Jurgurth.

Dio lib. 50
Str. lib. 8.

Tac. Ann. 5

Plinio sæpe.
Vitruv. lib. 8. c. 4.

ab Agrippa bello Actiaco interfectum prodidere Dio & Strabo, atque cum regno multò ante mulctatus fuerit, eo verisimilius filium armis rem & famam quæsisse: Talis apud Tacitum Ornospades Parthus, *exul quondam, & Tiberio, cum Dalmaticum bellum conficeret, haud inglorius auxiliator, eoq; civitate Romanâ donatus.* Litterarum quoque studia (fragmentum horum in Avare meminit) non aliena à calidis Afrorum ingenis, & quidem Regum: Juba Jubæ F. laudatus Plinio, Vitruvio C. Julius Massinissæ F. quo cum sermones de philologiâ contulit, & eadem famâ proximè Abdelmelecus Marocci & Fessæ Rex, is qui cruentâ pugna cum Lusitanis congressus, victoriæ immortalis est. Postremò, quando quidem Vindelicos ducibus usos necessum, iis tam Habbionis & Cacci, quam quævis alia nomina esse potuerunt, & qui rerum exitus, occisos non incredibile. De numero LIX. dierum à Kalend. Sextil. alius dicendi locus incidet.

Hæc ergo vera, hæc verisimilia in causâ: Sic ut verisimilia, quantumvis quid contra dici debeat non video, vera præstare nequaquàm audeam: facerem, si paullo gravior esset fragmenti auctoritas, nunc scio, testi mendacii semel comperto, vera narranti fidem haud facile adhibendam.

In urbe Cisarâ equidem, cujus ergo huc progressi sumus, testimonio de nomine tantum stamus, res sine teste in dubium vix venire poterat.

rat. Nam istud camporum æquor, modicis collibus, tamquam lascivientibus fluctibus interstinctum, coelo maximè temperato & salubri, solo pascuis læto, agris frugifero, virentibus nemoribus, & pisculentis rivis amœno, intelligere possumus ex quo hominum cultum Rhætia regio accepit, habitatoribus non caruisse: Quorum urbem (frequentes per Rhætiam urbes, tum alii festes, tum Vellejus) in ipsius planitie acie, ad confluentes majorum fluviorum Vindonis & Lyci, qui maximâ aquarum vi, fossarum in modum pleraque latera muniunt, & comodo tamen interjecto spatio eluvionum metum procul habent, sitam fuisse, situs propè, est ut fateri cogat. Sic fanè, nisi quod de Megarenfibus Deus respondit, Vindelicos veteres cæcos fuisse arbitramur. Nam Germani haudquaquam auctores, quibus nihil tunc temporis rei cis Danubium, neq; ex illorum institutis urbes: Tacitus, *Nullas Germanorum populis urbes habitari satis notum est, ne pati quidem inter se junctas sedes*: Vindelicos magis est ut conditores demus.

Tacit. de germ.

In ætate constituendâ nihil video, profiteor, cum plausibiles etiam suspiciones destituant: nisi quod antiquitatem, situs, quam diximus, prærogativa arguit. Gentis caput jam tunc extitisse, idem situs fuadet, totius regionis umbilicus: tum quod huc coloniam deduxere Romani, cum primarias provinciarum urbes constituendis coloniis deligere consueverint.

Hinc Vindeliciæ quoq; nominis fides constat, quando nihil in omni historia frequentius, quam principes urbes populorum nominibus appellatas observare. Adjutant disputata de Vindeliciæ etymo, quod ex solo ab hac urbe infesso originem traxisse indicavimus. Et Frisingensis verba in istâ testimonium penuriâ non negligenda, *Drusus Moguntiam in Galliâ, & Augustam in Rhætia, quæ ante Vindelica dicebatur, ex nomine Augusti vocatam, fundasse vel instaurasse dicitur*. Neq; interim alterum Cisaræ nomen locum habere non poterat, nihilo fecius quam illa à confluvio Lusturia, proprium Onobæ retinuit. Si in re simili ludimus, auctor est Stephanus, etiam Syriæ Larissam binomiam, indigenis Zizaram appellatam. Quin creditum quibusdam, omnes omnino urbes duplici nomine usas, publico nimirum ac vulgari, tum altero occulto, religioso, & in vulgus ignoto. Quod Macrobius de Româ prodidit post Plinium; ego universè nolim asseverare. Id tamen ex Macrobio compertum, *omnes urbes in alicujus Dei esse tutelâ, & à Diis tutelaribus pleraque appellatas videmus*. Non enumero Alabandum, Tenem, tot alios, in promptu cum sit exemplum urbis binomiæ Terracinae, quæ Anxur à Jove Anxuro dicta. Idem in Cisarâ accidisse fragmentum (quem magis idoneum testem producam, nunc nullus est) adeo narrat probabiliter, ut mihi cetæ approbet. Sic in-

Frising. lib. 3. c. 4.

Macr. lib. 3. c. 9. Plin. lib. 3. c. 5.

Tertul. A-
polog.

Paus. Co-
rinth. Pol-
sev. in ep.
ad R. Pol.

Serv. in 7.
Aen. Lau-
rente Ma-
rica.

terim, si quis hanc conjecturam ad priores quas rejecimus, ablegare maluerit, nihil sum succensurus: Existimatio namque rei incertæ, in medio relinquenda. Ego, nescio quî fit, testis etiam suspecti, in re valde credibili fidei cogor credere, & cum non videam, cui bono nomen confingi debuerit, neque confictum esse possum animum inducere. Num enim absurdior Cisa apud Vindelicos, quam *Asculanorum Ancaria Dea, Volsiniensum Nurscia, Otricularum Valentia, Sutrinorum Nortia*, quas Tertullianus enumerat? At qui Cisam ex Tacito Isidem interpretantur, quoniam is scripserit, *pars Suevorum Isidi sacrificat*, errant largiter, & turpis chronologiæ lapsus, res Vindelicas cum Suevis, qui tanto post immigrarunt, confundere: cui inscitiae fragmenti tamen auctor obnoxius. Quod si Cisa Suevorum Isis fuisset, ineptirent adhuc de muliebri oris specie, parumne testato Tacitus, *Signum ipsum in modum liburnæ figuratum, docet advectam religionem?* Et mox (quo etiam nugas de Cerere aut Cybele, aut etiam Venere refellit, quas Cissæ nomine à Suevis cultas ali coniecere, argumento imagunculæ, sub scapo coni, quî Augustanis insignium loco) *Ceterum nec cohibere parietibus Deos, neq; in ullam humani oris speciem assimilare, ex magnitudine celestium arbitrantur.* Cujus rei à Maximo quoque Tyrio proditum exemplum sermone, utrum Diis dicanda sint signa, *Celtæ*, inquit, *colunt Jovem: Celticum verò Jovis signum, altissima quercus.* Ineptus cassusque labor est, barbara numina Romanis & Græcis conferre velle: Quis Deus Alabando respondet? Aut si Germanica malumus, quis Tuisconi & Manno, quæ Dea Tanfanæ? Mihi Minerva Cissæa apud Pausaniam lecta, Zizilia Venus Sarmatica apud Possevinum, & scio quibus Germaniæ oris *Zizen* mammae sint. Neque ut ad Cissam aut Zizam (quam Camboduni quoq; Vindeliciâ urbe cultam, veteribus annalibus consignatum reperio) quidquam horum pertinere arbitrer, ideo inducor. Servius rectè annotavit, Topicos deos ad alias regiones numquam transire. Dixi de urbe Vindeliciâ, siue Cissara fuit, quam potui maximè credibiliter. Illam Kal. Sextil. in Romanorum potestatem venisse, quidam in litteras retulêre, neq; quam auctoritatem sequantur comperio. At convenit, quod his Kal. debellatum demonstravimus, & si conjectura sedet, in istis campis pugnatum, credibile uno impetu urbem captam fuisse. An quod Horatius Alexandriae mentionem iniecit, huc allusit? Par utrimque ratio: Alexandria Kalendis captâ, Ægyptus in potestate fuit, sic Vindelicia Cissarâ. Victoria victæ urbi, quod rarò assolet, splendorem & ornamentum addidit. Nam quia coloniâ honestatam intelligimus, scire interest, præcellentem coloniarum dignitatem extitisse:

extitisse : Adeo, ut cum præstantissima esset municipiorum conditio, quippe quæ suo jure & legibus utentia, muneris tantum honorarii cum Pop. Rom. participia, potiori tamen, & præstabiliori existimarentur coloniæ, quæ jura institutaque omnia Pop. Rom. haberent : nimirum *propter amplitudinem majestatemque Pop. Romani, cujus ista colonia quasi effigies parvæ simulachraque esse quædam videntur* : Gellii verba sunt. Quo Suetonii locus de Augusti coloniis spectat, *jure ac dignatione urbi quodammodo pro parte aliquâ adequavit*. Cum enim in arce rerum humanarum Roma constituta esset, ut quæque illam urbes arctissimis necessitudinis vinculis contingebant, ita sese præ reliquis maximè extulisse videbantur. Hoc est quod in lege Mamiliâ, perpetuo primo loco coloniæ, deinde municipia, præfecturæ, fora, conciliabula ordine nominantur. Inde, quod ex Divi Hadriani oratione Gellius memorat, Italenses, Vtices, & quædam alia municipia antiqua, *cum suis moribus legibusque uti possent, in jus coloniarum mutari* voluisse. Hinc denique, quod inferioris ætatis & sequioris sæculi scriptores Municipiorum nomine minoris rei urbes tantum dixere. Quoniam verò victoriam anno post Romanam conditam DCCXXXIX. partam ostendimus, indicio est illo coloniam deductam : Quatenus nihil attinet ambigere, hoc genus præsidia debellatis populis protinus imposita. Colonias militares dico, cum ex Quiritibus scriptæ in aliquot interdum annos post victoriam dilatae sint. Et princeps provinciæ civitas Augusti honori hunc in modum cessit; minoribus oppidis, privata victoriæ monumenta fixere Neronæ, à majore siquidem Tiburnia, aut si quo alio nomine rectius appellatur; nam hoc sane absonum, Tiberina opinor concinnius, à minore Drusomagus, cujus Ptolemæus meminit, dicta sunt. Quæ si à Strabone præterita, intelligere possumus eum statum regionis, qui ante provinciam constitutam, & Romana nomina inducta, fuit, sumpsisse describendum. Vindelice quoque, quam ante provinciæ constitutionem stetisse, haud obscuris freti argumentis ostendimus, nullam rationem habuisse non valde miror, cum idem plerisque urbibus, quæ populis cognomines, accidisse sciam, credo quia populorum editis nominibus satis indicatae videbantur.

Gell. lib. 16
c. 13.
Suet. O.
stav. 46.

Seneca de
Clem. lib.
1. c. 1.
Dio lib. 13.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quartus.

SED circa coloniam multa præterea expedienda. Quæ quoniam hic locus à nemine satis perpurgatus est, quo poterimus ordine prosequemur. Primum, nulli nisi lege latâ deducere licuit: ut paulo latiore legis appellatione, tam Senatus, quam populi iussiones comprehendamus. Et stante quidem Republicâ, singulis deductionibus, sive una colonia deduceretur, sive plures simul, singulæ leges ferebantur. At Senatus Populique potestate in unum transfusâ, peculiari lege nihil opus erat, quod eâ, quâ Populus in illum unum omne imperium & potestatem conferebat, de coloniis quoque caveretur. Plutarchus de Sullâ, *Omniū præteritorum data ei fuit ex lege impunitas: in futurum autem jus necis, publicationis bonorum, coloniarum deducendarum, urbium condendarum, & diruendarum, jus regna auferendi, & pro libito condonandi.* Hinc verba fluxerunt, quæ Neroni Seneca affingit, *Quæ ruant urbes, quæ oriantur, mea jurisdictio est.* Atque idem Julio & Octaviano tributum, definitè & nominatim opinor: quamquam quod Dio & alii, Imperatoribus à subditis nihil non concessum prodiderunt, universè jus istud, de quo loquimur, tum reliqua omnia complectitur. Superest in fragmentis legis Regiæ ejus sententiæ formula, **VTIQUE QUÆCVMQVE EX VSV REIPUBLICÆ, MAJESTATE DIVINARVM, HVMANARVM, PUBLICARVM, PRIVATARVMQVE RERVM ESSE CENSEBIT,**

Seneca de
Clem. lib.
1. c. 1.
Dio lib. 53.

BIT, EI AGERE FACERE IVSPOTESTASQUE SIT.

Quod in colonias, quæ istâ ratione à Sullâ, Julio & Octaviano deductæ, fere Veterani milites missi, eas Vellus Militares nominavit, & à reliquis deductis *jussu Senatus* distinxit. In Ancyrano lapide indice rerum ab Augusto gestarum, COLONIAS MILITVM appellatas video; Et verò est apertum, Augustam istarum numero censendam.

Quæ etsi separatim nullâ lege deduci iussâ, duplicem tamen colonicam legem accepit: Augustæam inprimis, cujus persæpe apud auctores rei agrariæ mentio, quâ Augustus generatim præscripsit, quæ in coloniarum collocationibus servata vellet: tum privam aliam; quam posteriore loco excutiemus.

Augustææ specimen præbere possunt, cum aliarum hujus argumenti legum reliquæ, præcipuè Mamiliæ: tum quod ipsius nonnullæ, apud auctores, quos jam nunc laudavi, superant, tamen etsi maxima pars interciderit. Eâ enim cautum esse, ut ager assignetur,

QVA FALX ET ARATRVM EXIERIT, Hygenus semel atq; iterum auctor: explicationem adjicit, *Hac lege, suâ interpretatione quidam putant, tantum cultum nominari: ut mihi videtur, utilem ait agrum assignari oportere: hoc erit, ne accipienti sylvæ universus modus assignetur, aut pascui.*

Qui verò majorem modum culti acceperit, optimè secundum legem accipiet aliquid sylvæ, adimplendum accepti modum. Deinde limitum latitudinem constitutam, ex Hygeno itidem percipimus: *Limitibus latitudines secundum legem & constitutionem Divi Augusti dabimus. Decumano maximo pedes XXXX. Kardini maximo pedes XX. Actuariis autem limitibus omnibus decumanis pedes XII. Subruncivis pedes VIII.*

Hæc quo intelligantur rectius: Primo duo limites in coloniarum deductione, agrorumq; assignatione, constituebantur: Decumanus Maximus, & Kardo item Maximus, sese rectis angulis mutuò interfecantes, ille ab oriente ad occidentem, hic à meridie ad septentrionem directus: Licet ea ratio nonnunquam mutata, interdum inversa fuerit. Vtrimq; dein singulæ centuriæ (quarum modum non unum reperio, jugerum scilicet L. C. CC. idque frequentissimè, CCX. CCXL. & CCCC.) singulis limitibus, qui prioribus illis paralleli, distinguebantur: primus, secundus, tertius, & quartus à Decumano Maximo, Linearii seu Subruncivi appellabantur, quintus Actuarius sive Quintarius, quem etiam sextum non pessimè diceres, si Decumanum maximum pro primo numerares, nam quinque centurias sex limitibus comprehendi necesse est: hi autem prorsus omnes. Et quoniam post Kardinem maximum, eâdem ratione transversus quatuor Subruncivi, postmodum Actuarius quinto loco succedebat, sequebatur ut Decumano &

Kardine maximis, atque duobus illis Actuariis, quatuor omnino rectis lineis, XXV. centuriæ circumscriptæ essent. Quo deinceps ordine pergebant, Vt Decumanus & Kardo Max. non repeterentur (singulares enim erant, ad quorum normam reliqui exigebantur) sed semper post quintam centuriam Actuarius duceretur: atque totus ager, si sub unum aspectum caderet, cancellatam tessellatamque speciem præbere posset. Quæ apud auctores, quos sequor, distinctè prodita. Neque tamen perpetuò observata sunt, quoniam agri natura & spatium aliud interdum suadebant. Atque hæc agrimenforum erat curatio, qui agros perticâ sive decempedâ, cujus in antiquis nummis adhuc forma visitur, metabantur.

Val. Cato Diris.

Pertica, quæ nostros metata est impia agellos.

Prop. lib. 4.
el. 1.

Et Propertius,

Abstulit excultas pertica tristis opes.

Cic. Phil. 3.

A decempedâ, Cicero L. Antonium privati & publici agri decempedatorem dixit. Ligneam fuisse arguit, quod talis Quincupeda apud Martialem.

Mart. lib.
14. epigr.
92.

Puncta notis ilex, & acutâ cuspide clausa.

Festus v.
Limites.

Præter Decumanum autem & Kardinem Max. per Actuarios inter Populo deberi, jam olim lege Semproniâ Corneliâ & Juliâ cautum erat: Subruncivos itidem coloniarum conditores aliqui publicaverunt, fructus asportandi causâ. Sed nos Augustæ legis ossa pergamus legere. Cum hæc, quæ diximus, non limitibus tantum circumscribenda, sed & terminis firmanda (proprie hæc vocibus istis utimur, cum aliâs confundi soleant, & ut Festus auctor, *limites in agris, nunc termini, nunc via transverse sint*) ac à vicinorum injuriis vindicanda essent, videtur Augustus de terminorum genere & usu pleraque cavisse. Certe non frustra est, quod agros, uti lege & limitibus Augustæis, sic terminis Augustæis assignatos legimus: Latinus & Myfrontius, *In locis montanis terminos posuimus rotundos, quos Augustæos vocamus, pro hac ratione, quod Augustus eos recensivit, & ubi fuerunt, lapides alios constituit, & omnem terram suis temporibus fecit remensurari, ac veteranis assignari.* Apud Hygenum nonnullorum species delineatas cernimus: apud alios foveas Augustanæas, fossatosque Augustæos observamus, quod terminorum vice essent scilicet. Nescio an ex eadem lege Hygenus mutuatus, illa quæ in hoc genere, iis, quæ de limitibus antea attulimus, statim subjungit, neque enim satis paret, *In mediis tetrantibus lapides defigemus ex saxo silice, aut molari, aut ne deteriore, politos in rotundum, crassos pedem, in terram ne minus habeant pedibus II. S. super terram sesquipedem.* Sed nobis de terminis iterum dicendum

dum erit. Nunc locum hunc concludemus, si prius annotaverimus, ea quæ Hygenus omnes divisionum auctores sanxisse scripsit, ab Augusto non fuisse præterita, *Vti quæcumque loca sacra, sepulchra, delubra, aquæ publicæ, aquæ vicinales, fontes, fossæq; publicæ; vicinalesq; essent, item si qua compascua, quamvis agri dividerentur, in omnibus* (sic lego, pro, ex omnibus) *eiusdem conditionis essent, cuius antè fuissent.* Quamquam sepulchra interdum colonorum cupiditati cessisse video, Suetonius Julio, *Cum in coloniâ Capuâ deducti lege Juliâ coloni ad extruendas villas sepulchra vetustissima disjicerent, idq; eo studiosius facerent, quod aliquantum vasculorum operis antiqui scrutantes reperiebant, tabula ænea in monumento, in quo dicebatur Capys conditor Capuæ sepultus, inventa est.* Neque plura hujus legis capita hæcenus eruimus: nam quæ præterea in his ipsis libris supersunt, & hinc manare suspicamur, nullum nomen ascriptum habent, ideo asseverare vetat religio. Edictis deinde pro re natâ obscuriora nonnulla explicata fuisse, idoneus testis Hygenus est, *Sunt quoque quædam Divi Augusti edicta, quibus significat, quoties ex alienis territoriis sumsisset, & assignasset veteranis, nihil aliud ad coloniæ jurisdictionem pertinere, quam quod veteranis datum assignatumq; sit.* Præter perpetuam autem Augusti omnium coloniarum legem, privam, quam dixi, singulatim unicuique à conditoribus præscriptam, exploratum est. Sículus Flaccus, *Auctores divisionis assignationisq; leges quasdam colonis describunt: Nec non alibi, Leges datæ colonis municipiisq; intuendæ.* Hygenus, *omnium coloniarum municipiorumq; leges semper respiciendæ.* Hæc fortassis multa continuit: duo aut tria potissimum capita, qua ratio, qua scriptorum auctoritas persuadet. Nam cur non opinemur (etsi rei, quæ ad limitū quæstionem nihil pertineret, nullum appareat in nostris auctorib' vestigium) primo loco, cum diversi essent coloniarum gradus, ejus cui lex scripta, conditionem expressam? Antiquitus aliæ civium Romanorum, Latinæ aliæ: At Italiâ totâ civitate donatâ, optimo fuere jure, quæ Italicum jus adeptæ, uti ex Jurisconsultis Vlpiano, Celso, Gajo, Paulo haurio: pessimo quæ, ut etiam Vlpianus monet, *nihil præter nomen coloniæ* haberent. Rursus coloniæ quædam immunes, quædam neutiquam: Italicæ fuisse videntur immunes omnes, non contra. Quæ causâ, cur Plinius in Italiâ immunitum non meminerit, in provinciis meminerit. Qui diversè sentit, cogitet, num fieri potuerit, ut in Italiâ colonia immunis nulla, id enim sequeretur: deinde num concedendum existimet, Tyrriorum coloniam, cui *Divus Severus & Imperator noster, ob egregiam in rempublicam imperiumq; Romanum insignem fidem, jus Italicum dedit,* atq; Berytensem, Augusti beneficiis, Vlpiani quoque

Suet. Jul.
c. 81.Dig. lib. 50.
tit. 15. ll.
6. 7. 8.

Cod. lib. 11
tit. 21. l. 1.

verba sunt, gratiolam, quam cum postmodū Theodosius & Valent. metropolim decernerent, *suis virtutibus coronatam*, appellaverunt, immunes non fuisse, quod in utraq; Italici tantum juris fiat mentio: Demum, quid sibi Paulli hæc velint, *Divus Vespasianus Casarienses colonos fecit, non adjecto, ut & juris Italici essent. Sed tributum his remisit capitis. Sed Divus Titus etiam solum immune factum interpretatus*: Vt ego sentio, si Vespasianus jus Italicum dedisset, de immunitate nulla potuisset oriri quæstio. Plenissima porro immunitas, omnium tributorum, soli & capitis, atq; publicorum munerum, extra coloniam, remissionem complectebatur.

Str. lib. 3.

Apul. Apol. 1.

Vlp. D. lib. 50. tit. 15. l. 1.

Suet; O-
ctav. c. 40.

Atqui Augustam Italici juris fuisse, quod dubitemus nihil est: Nisi veterani post percepta præmia, assignatamque coloniam, pejori conditione quam milites in exercitu fuissent, vixere: In legione namque jure Italico, cives Romani erant. Quin ut mea memoria est, non observo ab Augusto coloniam deductam, præterquam Italicam. Si coloniae Augustæ non Italicæ occurrunt, vel antiquiores Augusto sunt, ab illo nomine tantum Augusto honestatæ, vel fortassis coloniae dignitate nullâ deductione rescripto auctæ. Hoc habet, in quas milites missi, quæq; ex in Militares appellari possunt, Italicas fuisse omnes. Dabo Strabonis locum, qui edoceat, Militares quantumvis novas & tenues, clarissimas reliquas dignitate & existimatione præstitisse. Quid enim cuiquam largiretur Augustus, ut abnueret militibus, quorum beneficio se imperio potiri, fateri necesse haberet? Strabonis ista sunt, *Hispanis claret, ipsa quoq; Romanorum colonia. Ac nunc quidem emporium durat: honore autem, & recenti militum Caesaris eo missorum in habitatione Batis præcellit, quamvis non splendide condita*. Sed in nostrâ, exemplis & argumentis accedit Taciti auctoritas: Is cum splendidissimam cognominavit, verbo conclusit ornamenta, quæcumque possunt in coloniam cadere. Neque Apulejus (cujus summum circa sermonis proprietatem studium) quod Madauræ patriæ tribueret, præclarius elogium invēnit, *Veteranorum militum novo conditu, splendidissima colonia sumus*: Quæ item apud eum Hypata civitas cunctæ Thessaliæ antepollet, honoris ergo splendidissima & unica Thessaliæ civitas appellatur. Pari sensu Vlpianus, splendidissimam Tyrriorum coloniam dixit, quæ cum jus Italicum haberet, uti vidimus, tum esset *nobilis regionibus, serie seculorum antiquissima, armipotens, fœderis, quod cum Romanis percussit, tenacissima*. Exscripsi lubens, quæ ob dicta hæcenus, & dicenda postmodum, in Augustâ æquè omnia agnoscimus. Jam si coloni cives Romani, idque optimo jure, in tribum relati fuerent: neque nos nisi de Fabiâ aut Scaptiâ, quas utrasque Augustus, Suetonio teste obtinuit, aut Juliâ, quæ ex veterib; una (sive Fabia sive

five Scaptia opinor) in Augusti honorem, ut Dio auctor est, ap- Dio lib. 44.
 pellata, suspicari possumus, maximè omnium credibiliter de Ju-
 liâ. De linguâ, veste, moribus, institutisque reliquis Romanis
 si admoneam, ineptus videar. Sequebatur caput legis, quo
 coloniae jurisdictio & coercitio mandabatur, certisque finibus
 circumscribebatur. Operæ est, formulam ex Hygeno propo-
 nere, *QVOS AGROS, QVÆVE LOCA, QVÆVE*
ÆDIFICIA, INTRA FINES, puta illos, &
intra flumen illud, intra viam illam, DEDERO, ASSI-
GNAUERO, IN EIS AGRIS JURISDICTIO
COERCITIOQVE ESTO COLONIÆ illius,
cujus civibus agri assignabuntur. Id spatium regionis nomine
 expressit Flaccus, *Regiones autem dicimus, intra quarum fines*
singularum coloniarum, aut municipiorum magistratibus, jus di-
cendi, coercendiq, est libera potestas. Cæterum Territorii appel-
 latio vulgatio est: Frontinus, *Quicquid enim ad coloniam muni-*
cipiive privilegium pertinet, territorii juris appellant: Flaccus,
Territorium dixere, intra quos fines jus ducendi esset: eleganter,
 etsi sunt qui malint, *juris dicendi jus esset:* Et Pomponius, *Ter-* Pomp. D.
lib. 5. tit.
16. l. 239.
ritorium est universitas agrorum, intra fines cujusq, civitatis. E-
 tymologia five deducenda, ut hîc Pomponius existimat, *quod ma-*
gistratus ibi jus terrendi habeat, five quod *hostis terrendi causa*
constitutum est, ut Aggenus Urbicus, five à terendo uti Varro, si- Varro de
lingua L.
lib. 4.
Cato apud
Serv. in 5.
Aen. Vr-
bem defi-
gnat. Isid.
lib. 14. c. 5.
 ve à bobus, quasi terribovium, quemadmodum Cato in origi-
 nibus, five denique, quod Isidoro placuit, à tauris tauritorium:
 nos non admodum laboramus. Hoc potius, quodnam Augu-
 stæ coloniae territorium fuerit. Intellego difficile ad fidem esse,
 in tam obscurâ & reconditâ antiquitate, certos limites affirma-
 re: Sed tamen, quod jam aliquoties rebus dubiis fecimus, conje-
 cturas, quas verum proximè existimabimus, assequi concipie-
 mus. Visum nonnullis, fines in universum quantum sacram e-
 piscopi jurisdictionem porrigere: neque ego auctoritatem defu-
 gio. Homines enim Romanarum ecclesiasticarumq; antiquita-
 tum ex æquo periti, hæc vestigia alibi lubentes sectati sunt: Cum
 rerentur, quod episcopis à civitatibus nomina indita, Augustæ
 hîc, alius alterius urbis vocatur Episcopus, satis esse indicio, Au-
 gustæ, rerumq; Augustanarum, quæ territorio proculdubio con-
 tinentur, inspectionem illi & curam demandatam. Quâ ego
 occasione illos præterire non debeo, qui quas urbes episcopo-
 rum aliquando dictas inveniunt, in episcoporum potestate fuis-
 se opinantur: Rectè si sacram sentiunt, sin aliam, quam profa-
 nam differentiae causa appellamus, nihil imperitius, cum eodem
 argumento episcopos civitatum paruisse imperio necessariò se-
 quatur

I. Cor. I.

quatur, quod utiq; falsum est, nam ut episcoporum civitates, ita versâ vice civitatum episcopi appellantur, nec obscurus utriusq; locutionis sensus. Paulus Apostolus ad Corinthios scripsit, *In omni loco ipsorum & nostro*, neq; ille tamen profecto Corinthiorum dominus, sed ut significanter admodum Cajetanus interpretatus, *addidit ET NOSTRO*, ut quemcumque locum, qui est Corinthiorum invocantium nomen Christi, explicaret esse etiam Apostolorum; quod est verum, non solum propter unitatem charitatis, sed etiam propter extensionem jurisdictionis Apostolicæ. Aliorum commentatorum sententias, quæ variæ sunt, nihil necesse afferre. At quoniam comperi, Carolo Magno Imp. Divo Simper-
to episcopo, Augustanæ ecclesiæ diocesim, quam vocant, auctam, nec non idem sæpius vel ante vel postea fieri potuit, vix opinor territorii modum hac viâ rectè investigabimus, nisi primo loco de accessionibus sigillatim (quod nunquam futurum verer) cōstiterit. Incredibiliter namq; errat, quisquis antiquas rationes, ad eum, qui nunc est, rerum statum revocat. Huic itaq; subsidio, alia ex rerum naturâ, temporumque conditione petita, ad-
jungenda sunt. Kardinem palam est, septentrionem versus provinciæ limitem Danubium haudquaquam transiisse, neque agros in hostico assignatos esse, etsi in eam Germaniæ Magnæ partem, jam episcopi religiosa jurisdictio porrecta: Ad meridiem ab alpib⁹ initium sumpsisse, neque profecto ullum veteranorum in iis (quamquam in alpes quoque sacra episcopo nunc penetret) agros accepisse: quin ad hunc locum pertinet, quod Hygenus quodam dixit, *Rupium multitudo limites accipere propter loci difficultatē non potuit: Sed relicta est, ut aut sylvam Reip. præstaret, aut si sterilis esset, vacaret.* Aggenus, *Hæc autem sunt loca quæ soluta* (ita lego, pro insoluta) *dicuntur, quæ aut in saxosis & sterilibus locis sunt, aut in paludibus, ubi nulla potuit exerceri cultura, quia dum non esset, quod excoli potuisset, nullis necesse fuit limitum regulis obligari, propterea & soluta loca vocata sunt.* Et quamquam materiam olim etiam secundo Lyco ex alpi-
bus devectam, Hygeni verbis consentaneum sit, quas tamen sylvas colonia acceperit, non ausim definire, neq; eas extra territorii fines fuisse, absurdum. In Decumano, priscae diocesis certiora indicia apparent: Adeo, ut intra fluvios, Lycum, qui ab oriente, & Hilaram ab occidente constitisse, in dubium venire prope nequeat: Cum Hilara Augustanam à Constantiensi diocesi hodieque discriminet, nec causâ sit, cur fines variasse existimemus, ab eo tempore, quo ante Constantiam conditam, episcopi sedes Vindonissæ fuit: Lycum ecclesiasticam provinciam altroversum tunc terminasse, etiam perspicuum, eo quod
Simper-

Simperto demum episcopo (Aventinus Divo Vdalrico non rectè tribuit) Novoburgensem jurisdictionem Augustanæ accensam, Novoburgensemque ad Lycum pervenisse, annalium monumentis testatum. Hoc est, quod in vetusto manuscripto codice legere memini, Simpertum Augustanam dicecesim Noricorum finibus auxisse: antiquum namque Noricum (quod jam semel indicavimus) ad Oenum tantum, posterius ad Lycum usque pertigit. Decumani ergò longitudo XXX. M. passuum, plus minus, complectebatur: neque tamen exacta ratio, fluvii non usque quaque parallelis, iniri potest: Kardinis ab alpinum radicibus ad Danubii alveum M. Pass. circiter LXX. Itaque tota territorii area habuit decies centena passuum millia bis millies, & id quod excurrit.

Cum Siculus Flaccus scripsit, interdum territoria fluminibus finiri, interdum summis montium jugis, fieri potest, ut de nostrâ colonia ne cogitarit quidem, ejus nihilominus terminos, uti omnino habuere, expressit.

Legem denique de rerum divinarum humanarumque curatoribus, sacerdotibus & magistratibus nimirum, decurionumque ordine cavisse, nemo ambigere inducet animum: Vnum ambigo, an privata ista, an publica Augustæa caverit, & fere est ut Augustæam opiner. Sed quoniam totus hic locus ad colonicæ reipublicæ constitutionem pertinet, posterius exequemur.

Jam cum de legibus plura non occurrant, deinde admonendum est, Coloniam deductam jussu, vel utriusque, Neronis vel quod credibilius multò, alterutrius; Cum patrato bello, ordinandæ & constituendæ provinciæ, ambo tempus non triverint. Ac malo equidem de Druso verum esse, quod & plures tradidere auctores: tametsi antiquiores (ne fallam) Ottone & Honorio Augustodunense nondum reperio. Sed bonum factum, conditoris memoriam, insertâ imagine apud nostros homines novare.

Otto Fris.
lib. 3. c. 4.
Hon. in
chron.

Triumviros qui deducerent (alio aliâs numero fuisse sciens sum) arbitror lectos ex legatis, quorum operâ Dio victoriam partam prodidit; neque his honor cuiquam haberi poterat justius. At hi ignoti sunt, nisi qua Augusti nummus suspicioni rimam adaperit.

Tribu-

Tribunitia potestas cum anno DCCXXXI. V. K. Julii primum instituta sit, fit ut annus ejus IX. nummo inscriptus, ex iisdem K. anni DCCXXXIX. quo Augustam deductam diximus, sumat initium. Id temporis coloniam aliam deductam, nemo opinor certo testimonio approbabit; eo minus leviter conjece-
ro, si ad hanc coloniae symbolum bovem retulero. Notæ II. VIR. de P. QVIN. VARO. M. TITIO. L. COR. BALBO. à quibus coloniam deductam suspicor, accipi neque debent, neque possunt, quæ enim tres Duumviri? Verum nummum auctoritate Duumvirum, qui princeps coloniae magistratus, signatum ostendunt. Quod idem vestigium (an æmulatione Romani moris, quo Senatus auctoritas hisce notis S. C. ascripta?) in multis præterea colonicis nummis, nec tamen omnibus, variè spectatur. Nudè interdum, nullo adjecto nomine, ut Cæsaraugustanis quibusdam, CAESAR AVG. II. VIR. Binis nonnunquam additis nominibus, C. HEIO. POLLIONE. ITER. C. MVSSID. PRISCO II. VIR. quæ ipsorum Duumvirum esse nihil ambigo: Ternis sæpe etiam, exemplo præter nostrum, Sebastæ nummus, L. FABATO. T. TAVRO. L. PISONE. COL. SEBAS. II. VIR. coloniae incertæ alter, AP. PVLCHRO. T. TAVR. L. PISO. CN. F. II. VIR. quæ ad coloniae conditores audacter refero. Nam cum Appium, Taurum & Pisonem, Consules sub Augusto fasti prodant, quid illis in coloniâ simul rei esse potuit, præter hoc unum, si in ejus deductione collegæ? Extremè frigidum commentum est Appios, Tauros, Pisones alios à consularibus, totidem nominibus in coloniâ unâ aliquâ extitisse. Et ut ad nostra revertar, P. Quinctilium Varum, qui post biennium ordinarius consul cum Tiberio iniit, M. Titium Rufum, qui ante annos XVI. ex Kal. Majis suffectus est, & L. Cornelium Balbum, five majorem, qui suffectus extremo anno DCCXIV. five minore, qui ex Africâ triumphum egit Procos. an. DCCXXXV. VI. K. Aprilis, III. Viros Coloniae deducendæ, agrisque assignandis, à colonis Augustanis hoc nummo posteritatis memoriae piè & gratè commendatos interpretor. Nam consularia &

trium-

triumphalia singulorum ornamenta, de legatione quæ diximus probabiliter confirmant.

A triumviris verò coloni scripti, Cato in M. Coelium, *In coloniam mehercules scribere nolum, si triumvir sim, spatiatorē aut fescenninum*. Servius notavit, transcribere hac in re solenne verbum. *Transcripti enim in colonias deducebantur*.

Ad colonorum numerum constituendum, in tantâ veterum scriptorum disperditione, & omnis antiquæ memoriæ, quod toties conqueri necesse habeo, abolitione etiam hæremus. Aliqui ter mille missos scripsere: sed hos similitudo nominis in errorem duxit, ut quæ Strabo de Augustâ Prætoriâ prodidit, ad nostram detorquerent. Alii duplum, vel paullo amplius volunt, nam integram legionem, sine auxiliis, missam conjiciunt. Aut hîc, aut nullibi, Taciti verba locum habere, *olim universæ legiones deducebantur, cum tribunis & centurionibus, & suis cujusq; ordinis militibus, ut consensu & charitate Republicam efficerent*. Ego frequētes ad firmitatem provinciæ missos assentio, & numerum VI. millium non abjudico. Quod si quis, probabili subnixus ratione, de ampliore censuerit, in ejus sententiam me pedibus iturum, jam nunc profiteor. Si enim anno urbis conditæ CCCCL. nomine Æquorum prope ad internecionē deleta, proximo *Albam in Æquos sex millia colonorū scripta*, quod Livius annotavit, si anno DXXXVI. Placentiam totidem deducti, *in quibus equites deducendi fuit caussa, ut opponerentur Gallis, qui eam partem Italiæ tenebant*, quod ex Pædiano cognoscimus, non est cur hic numerus in Vindeliciâ coloniâ, quæ coërcendis provincialibus recens domitis, tum reprimendis vicinis Germanis, præcipuè Suevis, jam tunc imminentibus, instruenda esset, non exiguus existimari debeat: eo potissimum, quod à militari- bus præfidiis, per provinciam dispositis, auxilium non adeò magnum, ex Italiâ interjectis alpibus, nullum omnino, nisi ferum admodum sperari poterat.

Equites eadem quam in Placentiâ Pædianus caussam notavit, persuadet, deductos, ut opponerentur Germanis, qui Gallis haud paullo acriores hostes essent.

Colonorum nomina nemo expectabit. Si ex triumviralibus tabulis maximè in promptu essent, huc attexere odiosam diligentiam argueret. Indicabo tantum, monumenta antiqua, quæ nostros cōmentarios sequentur, videri nonnulla ad primos colonos pertinuisse, nonnulla ad eorum posteros: sed ut illa, quæ legionem tertiam Italicam, multo post institutam respiciunt, non a numeremus.

Hîc placet subsistere, & putare animo, quam foedas plerasq; historiæ labes antiquitatis inscitia asperferit, quæ levi ejus cognitione rursus detergi possint. Illo cremato Æneam profugum in Italiam venisse, regnum constituisse, posteros Romam condidisse, omnium consensione convenit.

Cato apud
Festum. v.
spatiator.
Serv. s.
Aen. Tran-
scribunt
urbi ma-
tres.

Strabo lib.
s.

Tac. An.
14.

Liv. lib. 9.
& 10.

Pæd. Orat.
in Pif.

Plin. lib. 3
c. 2.

Tac. hist.
lib. 4.

Cic. Phil. 2.

Festus v.
centuria-
tus & limi-
tatus.

Neque discrepat, qui à Romanis descenderint, sibi & reliqua Romanæ nobilitatis decora, & Trojanam originem rectè ac merito asciscere. Quin coloni Augustani asciverint, nihil causæ est: nam cunctas gentes laudis appetentiâ vicere Romani, nec laus ulla, publico populorum consensu, æquè ac Trojanæ originis fama appetita est, eo usq; ut multi, qui verè non possent, per mendacium in eam inferi voluerint, opinati credo, quod Plinius enuntiavit, *mentiri clarorum imagines erat aliquis virtutum amor*. Huius ergo rumoris cum nescio quid maiores nostros afflasset, neq; facile rationem invenirent, qua Trojani in has oras appulissent, excogitarunt inscitissimam narrationem, cujus verbo ante meminimus, nunc uberius explicare nullum operæ pretium: Multo labore assequuti, ut rem perspicuè veram, à Trojanis Augustanos ortos, nemini unquam fuerint persuasuri.

Neque verò Vindelicorum stirps ideò sublata, sed mixta Romano sanguini, veluti læta arbor insitione aucta est, cujus rei symbolū in limine horum librorum sub Drusi imagine expressum. Nam multas hoc genus colonias collocatas prioribus civibus nequaquam pulsas, certum. Exemplo ne longius abeam, Vbiorum oppidum, in quod colonia Agrippinæ nomine deducta, non eo minus se pleriq; civium Vbios, origine Germanos ferebant, ita Tenceterorum legatis apud Tacitum respondent, *Vt vobis cæterisq; Germanis consanguineis nostris jungeremur*, Et mox de Romanis colonis, *Deductis olim & nobiscum per connubium sociatis, quiq; mox provenere, hæc patria est. Nec vos adeò iniquos existinemus, ut interfici à nobis parentes, fratres, liberos nostros velitis*. Atque in libello de Germanis, *Vbii quidem, quamquam Romana colonia esse meruerint, ac libentius Agrippinenses conditoris sui nomine vocentur, origine non erubescunt*.

Porro colonos sub militaribus signis deductos, ut exercitus speciem præbere possent, obscurius alii, apertè Hygenus significat, *Cum signis & aquilâ, & primis ordinibus ac tribunis deducebantur*.

Territorium aratro ambiri consuevisse, videtur innuere Cicero, cum in Casilini deductione Antonio portam Capuæ, aratro circumducto, vomere pæne perstrictam, & florentis coloniarum territorium imminutum objicit.

Sequebatur territorii divisio & assignatio. Nam agro, quâ ratione prius dictum est, centuriato & limitato (utroq; verbo Festus utitur) singulis colonis agri modus tribuebatur viritim, idq; sortito.

Sortitionis morem pluribus verbis Hygenus, tum uno aut altero exemplo prosequitur. Neque tamen inquit Siculus Flaccus, *omnibus equaliter datus, sed & secundum militiam modus est datus*. Permagna autem territorii portio, colonis neq; divisa, neq; assignata. Excipua enim primo loco, quæ complecti-
tur

tur caput legis Augustæ, quod ultimum ex Hygeno posuimus, & hîc paullum mutatis verbis, ex Flacco repetimus, cum lucem antiquariis tenebris collatione inferri existimemus, *Qui agri delubris sepulchrisve publicis, qui solis, itineris, via, actus, ambitus, ductusq; aquarum, qui publicis utilitatibus servierint, ad id usq; tempus, quo agri divisiones fierent, in eâdem conditione essent quâ ante fuerant.* Subseciva deinceps, quorum duo genera, Flacco & Frontino; sive cum in extremâ assignatione centuria expleri non potuit, sive cum in mediâ assignatione, & inter ipsas centurias, spacia superfuere, nomen manavit, quod à reliquo corpore subsecta essent quodammodo. *Evenit hoc autem ideò, quoniam militi veteranoq; cultura assignatur, si quid enim amari & incerti (an inertis?) soli est, id assignatione non datur.* Vt Aggenus prodidit, *hæc aliquando auctor divisionis aut sibi reservavit, aut aliquibus concessit, aut Reip. aut privatis personis.* Vespasianus pleraq; vendidit, reliqua Domitianus, iis, qui tunc possiderent, donavit: Quod præter agrarios istos scriptores, Suetonius memoriæ consignavit. Ad hoc, Subsecivorum itidem conditionis erant, Relicta & Extraclusa: sic dicta, quæ in assignationem omnino nunquam venerunt, sive ob locorum asperitatem, uti de Subsecivis dixim⁹, sive quod conditori quacumque de causâ ita collibuisse. Hæc si intra coloniae fines sita, territorio certè accensebantur; sed nisi alicui aut homini, aut urbi, aut locis sacris & religiosis attributa essent, remanebant jure in ejus potestate qui assignare potuerat, *re inquit Aggenus, plerumq; proximi possessores invadunt, & opportunitate loci irritati, agrum obtinent.* Quasi Subseciva etiam Compascua, sive loca quæ proximi quique vicini, id est, qui ea contingunt, pascua habent, uti Flaccus: Tum fluviorum alvei, & ad ripas utrimque spatium, eo usque interdum, quousque inundationes possent alluere, uti hic ipse Flaccus, & plenius Aggenus scriptum reliquere. Accedebant agri sacerdotum collegiis, & certis sacris dedicati, in quibus quoque luci, ædes, templa: Agri vectigales, sive Pop. Rom. sive coloniae, qui mancipibus locabantur, vel in annos singulos, vel in lustra, vel in annos centenos, ut fructus partem præstarent quintam, aut septimam, aut etiam pecuniam pro soli ubertate, proximi quiq; possessores rursus à mancipibus conducebant, quod ex Hygeno affero: Agri præter ea provincialium nonnulli, nam provinciales non omnes pullos, & patrimonio exutos, Siculus Flaccus ostendit, *nec tamen omnibus personis victis ablati sunt agri, nam quorundam dignitas, aut amicitia, victorem ducent movit, ut eis concederet agros suos.* Omnia denique loca publica, quæ Aggeni verbis enumerare satius est, loca autē, quæ sint publica, videam⁹. *Sunt sylvæ, de quib⁹ lignorum copia in lavacra publica ministranda céduntur. Sunt & loca publica,*

Fest^o Paul-
li v. CulinaTac. An.
lib. 15.Suet. Oct.
cap. 46.Var. de
Ling. lib. 4

quæ in pascuis sunt relicta, quibuscumq; ad urbem venientibus peregrinis. Sunt in suburbanis loca publica, inopum destinata funeribus, quæ loca culinas appellant. (Festo Culina vocatur locus, in quo epulæ in funere comburuntur) Sunt & loca, noxiorum pœnis destinata. (Capitales enim animadversiones fere extra urbes, nisi quæ spectaculo in theatris & circis propositæ. Huic rei in Augustano agro antiquitus Lyci fluminis insula, quæ postmodum in continentem abiit, addicta : quod ex Afræ martyris actis jam olim observatum, in Vindeliciæ tabulâ expressimus, Tacitus credo locum servilibus pœnis sepositum Romæ appellavit.) Ex his locis, cum sint suburbana, sine ulla religionis reverentiâ solent privati aliquid usurpare, atque hortis suis applicare. Sunt autem loca publica coloniarum, ubi prius fuere conciliabula, & postea sunt in municipii jus relata. Sunt & alia loca publica, quæ præfecturæ appellantur. Nam & pomœria urbium, de quibus jam superius suo loco disputavimus (dixerat Pomœrium esse certæ mensuræ spatium ante urbis muros, aliquando etiam intra muros, propter fundamentorum custodiam, quod privatis operibus occupari non oporteat, neq; ullo jure alienari possit) publica esse noscuntur. Horum igitur omnium, cum nihil ad colonos privatim pertineret, singulorum nomine portionem aliquam detractam necesse est : multo maximam subseciva & vectigales agros abstulisse crediderim, nam ad Lycum multa millia sterilis & amari soli jugera & vectigalib⁹ Augustum colonias suas largiter instruxisse, scripsit Suetonius. Hinc quamquam rei dubiæ nulla esse potest certa asseveratio, opinor tamen, colonis interdum minus, cum plurimum, ultra semissem agri colonici assignatum non esse. Quo Hygenum refero, multis coloniis immunitas agri, vicit assignationem: aperte namq; agros immunes, qui in assignationem non venerunt, denotat, cum alii immunes assignati essent. Ac si integrum territorium millies mille passus bis millies comprehēdisse recte disputavimus, assignationi non plus dimidio, passuum decies centena millia millies cessisse consequetur. Pedum etiam rationem inde non difficulter inibimus : cum passus quinos pedes longitudine contineat, sit ut passui quadrato, cujus singula latera quinque pedum, pedes quadrati (planos quoq; & contratos appellabant, Varro pedes magnos) insint viginti quinque, itaque ex superiori summa proveniant, vices quinquies millies mille pedum millia : quorum numerorum ratio, nisi meditatio vix queat animo concipi : Jugera autem (ad quæ calculus revocandus est) paullo supra octingenta sexaginta octo millia: siquidem jugerum Romanum, vices & octies mille atq; octingentos pedes complectitur. Vnde apparet, sex millibus colonis dari potuisse in singulos jugera centena, ut in universum ducenta sexaginta octo

ximo, sive inter alias civitates, in libro beneficiorum ascribemus. Et quidquid aliud ad instrumentum mensorum pertinebit, non solum colonia, sed & tabularium Caesaris, manu conditoris subscriptum, habere debet. Paullo ante dixerat, *Omnes significationes & formas æreis tabulis inscribemus: Data, Assignata, Concessa, Excepta, Reddita, Commutata pro suo, veteri possessori, & quæcumq; alia inscriptio singularum litterarum in usu fuerit, & in ære permaneat.* Sed multa ad hæc apud auctores istos de æreis formarum tabulis loca extant. In Capitolio fixas suspicatus sum, quod id legum tabulis observatum scirem, eoque colonicæ leges indubitæ pertinuerint, neq; formarum causa diversa videretur. Inde Suetonius tria millia ærearum tabularum, quæ cremato Capitolio perierunt, & à Vespasiano, undiq; investigatis exemplaribus restituta sunt, *instrumentum imperii pulcherrimum ac vetustissimum* appellavit. Quoniam autem agrariæ ratiocinationis principium & originem à pede duximus, memoratu haud indignum fuerit, in pede, cujus nunc Augustæ usus, certum antiquitatis vestigium residere, neq; videri dubitabile, quin ad ejus mensuram colonis agri divisi. Non quod existimem hunc legitimum Romanum pedem esse, quem plerique omnes scriptores latini nudo pedis nomine intelligunt, qui Græco semunciâ brevior, & ad cujus rationem amphora, sive quadrantal constitutum: nam video, quæ viri eruditi de istius modulo disputant, nec improbo, & intelligo nostrum tantillum longiorem esse: sed quia pluribus præterea pedum generibus Romanos usos scio, ad quorum aliquod unum noster referendus. Nomina, causas, & differentias sigillatim exequi, nunc fortassis nemo possit, at res in universum sicuti dixi habuit. Indicant cum pedes sepulchris antiquis aliâ atque aliâ magnitudine insculpti, tum eorum moduli ærei, quandoque è ruderibus Romæ eruti, affabrè confecti, palmis, unciis & digitis distincti, claviculis ita aptati ut complicari, & rursus explicati, fibulâ contineri porrecti possint, qui commensu inter se haud quaquam conveniunt. Præterquam quod Hygenus tres species expressè numerat, & nominibus distinguit, Monetalem, Ptolemaicum & Drusianum: quorum secundus primum semunciâ, tertius fescunciâ excedit. Nam Drusianum saltem à Romanis esse, evincit appellatio. Ptolemaicus si idem cum Græco, quo inclinat animus, legitimus Romanus Monetalis erit, Græco semunciâ contractior; & hæc causa fortassis, cur Hygenus istos posteriores cum illo comparare voluerit. In nominis origine parum video, nisi inde est, quia in Capitolio, ad Monetæ mensura proposita, ad quam hi pedes exigenterentur: suspicionem movent, quæ in congio antiquo leguntur, IMP. CÆSARE VESPASIANO. VI. T. CÆS.

A V G.

AVG. F. IIII. COS. MENSVRÆ. EXACTÆ. IN. CAPITOLIO. & quod amphoram simili de causâ in Capitolio positam memini, Fannius,

Fan. de
pond. &
mens.

—quam, ne violare liceret,

Sacravere Jovi Tarpejo in monte Quirites.

Vnde Capitolinus pari sensu, Capitulinam amphoram dixit, quæ justæ & exactæ mensuræ esset. Neque verò, quod ad pedum

Capit. Ma-
ximinis

differentias præterea pertinet, placet quorundam cogitatio, labente imperio mensuras & pondera aucta, recentissima quæque maxima esse: Facilius dicuntur ista, quam probentur. Rem nummariam sensim mutari, in pejus scilicet, pondere decrescen- te, & vilioris metalli portione admixtâ, in plerisque Rebus publicis vidimus: At pondera & mensuras, rarò nisi everfis imperiis & victoris populi legibus receptis, neque id semper. Vt apud Romanos aliter acciderit, eodem modo utraque imminuta, non aucta, suspicaremur rectius.

Causas igitur quæremus alias: Vel diversis artificum collegiis diversos pedes fuisse, quo modo Græcorum medicorum pondera à veterinariis differunt: aut Romæ quidem unius generis fuisse, Romanis autem per varias provincias varios: cui ego potissimum accedo sententiæ, & eo Hygenus, Ptolemaicum Cyrenaicæ, Drusianum Tungris ascribit. Atque idem in ponderibus usu venisse Symmachus innuit, cum Theodosio *Mille sexcentas auri libras* Senatus nomine offert, *urbanis ponderibus conferendas, id est, trutinæ largioris examine.*

Sym. lib.
10. ep. 26.

Nam quod dissimiles pedum modulos Romæ erutos, & sepulchris incisos scripsi, nihil obstat, neque consequitur, in illâ urbe omnes usitatos: Quin quod ex Theodosii codice habemus, *In quinque pedibus & septem uncis usualibus delectus habeatur*, contra indicio est, pedes alios non usuales fuisse.

Lib. 7. tit.
13. l. 3.

Vt porrò eo redeam, Augustanum à Romanis esse, ex Marliano, qui antiqua urbis monumenta diligenter observavit, deprehendi: prodidit enim columnam à se dimensam, cuius Græca inscriptio ΝΟΔΩΝ. Θ. novenos pedes significaret, ejus longitudinem in tot æquales partes divisam, mensuram confecisse, quam ille libro inseruit, ego ad oram delineavi, quæ cum Augustanâ prorsus est eadem. Meminit hujus Philander quoque, & ex Luca

Mar. lib. 1.
c. 7.

Pæto didicimus, superesse ex ære aut orichalcho antiquum modulum, diligentiam quam paullò ante memoravimus confectum, cum columnæ ratione consentientem. Quod vir doctus ex in-

Phil. in Vi-
truv. lib. 3.
c. 3.

Pætus de
mens. &
pond. lib. 1.

scriptione conjectat, columnam ad Græcorum pedem exactam, errat, quandoquidem legitimum Romanum, noster iste non à tantum, aut septimâ, aut quartâ (variè hæc scribo, quia de legitimo Romano aliquot scrupulorum tenuis, nondum convenit) aut si plurimum, tertiâ uncia parte superat, cum Romanum à Græco

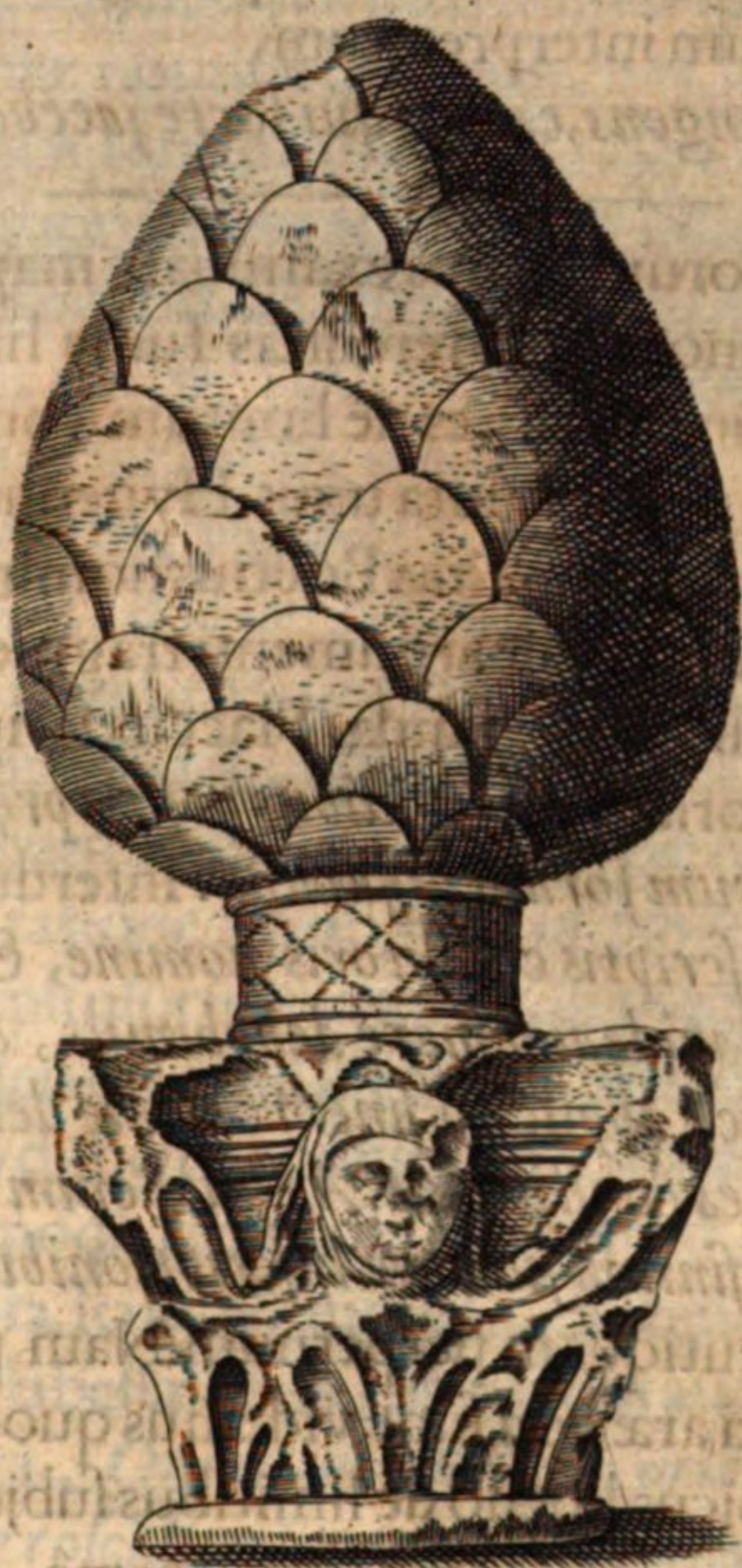

femunciâ vinci, sit in confesso. Ac ne non omnes divisionis reliquias persequamur, extant in agro Augustano, ad certos pagos propter viam, colliculi exigui, quos manu aggestos satis apparet, ita in orbem compacti, ut torno rasi videri possint: Eos ad limitum rationem pertinuisse arbitror, adductus Fausti & Valerii verbis, qui auctoribus, quos in hoc argumento crebrò laudavimus, succenturiati accedunt, *In limitibus verò, ubi rariores terminos constituimus, monticellos plantavimus de terrâ, quos Botontinos appellavimus.* Et sæpe præterea Botontinorum nomen per illos libros occurrit: neque aliter accipio, quod de agro Ausculino in Apuliæ & Calabria civitatum enumeratione proditum, *Finitur per terminos, & terrarum tumores.* Iis carbones, cineres, testæ contusæ & calx subdi consuevere, quorum fortassis adhuc aliqua, terrâ paullo altius effossâ, invenirentur. Aliis quoque terminis ejus generis, quæ tempori non facile cederent, signa (sic appellabant) substrata fuisse observo, neque id tamen perpetuò. Sículus Flaccus, *Quibusdam placet & videtur, ut sub omnibus (terminis) signum inveniri oporteat, quod ipsum voluntarium, non necessarium est.* Si enim essent certæ leges, aut consuetudines, aut observationes, semper simile signum sub omnibus inveniretur: nunc quoniam voluntarium est, aliquibus terminis nihil subditum est, aliquibus vero aut cineres, aut carbones, aut testas, aut vitrea fracta, aut ossa subcensa, aut calcem, aut gypsum, invenimus; quæ res tamen, ut supra diximus, voluntaria est. De carbonib⁹ egregiè, ut omnia, Augustinus, *Nonne miranda res est & tanta infirmitas, ut idu levissimo frangantur, pressu facillimo conterantur, & tanta firmitas, ut nullo humore corrumpantur, nulla ætate vincantur, usq; adeo, ut eos substernere soleant, qui limites figunt, ad convincendum litigatorem, quisquis post quantalibet tempora extiterit, fixumq; limitem non esse contenderit?* At ego cur jam non rideam perversam impostorum hominum impudentiam, qui quo cupidis & credulis quibusdam os oblinant, excogitavere stropham istam, ubicunque, se dant obviam, latentium thesaurorum, qui non nisi impiis cæremoniis adhibitis in lucem possint erui, certa & indubia indicia esse, ab iis, qui pecunias olim condiderint, constituta. Quem plerisque perniciosum erro-

Res Augustanus in palmis, uncias et digitos tributus.

errorem, antiquitatis etiam notitia eximit. Aliquanto illustrius à primâ coloniæ constitutione, & agrorum divisione, uti sentio, monumentum superest, quod cum in omnium oculos incurrat assiduè, à nemine hæcenus satis est observatum, aut certè explicatum. Saxum intelligo, altitudine quinque pedali circiter, quod ante aliquot multos annos terrâ effossum, ad D. Vdalrici nunc spectatur; cujus effigiem vetustate arrosam hîc repræsentare fuerit optimum, cum præsertim Augustanorum insignium speciem referat, & nos de iis quoque, secus quam alii factitarint, disserturi simus.

Hanc formam quoniam in duo membra commodè partimur, nequaquam dissentio, conum, qui scapo nixus est, resiniferæ aliqujus arboris (pini strobilum ut definitè pronunciem non adducor) nucem exprimere: infra coni scapum, columnæ capitulum esse, cujus abaci mediæ aræ scapus insistet, nemo ibit inficias, quisquis quid columna, quid capitulum, quid ejus abacus sit, cognitum habet. Neque non fatebitur, quamquam rudi operâ elaborata sunt omnia, ob lapidis scabritiem, nimirum, nam ex silicis genere est, Corinthiæ tamen, aut sanè Italiæ architecturæ, quam mixtam vel compositam appellavere, manifesta in capitulo

pitulo vestigia extare. Jam columnam capitulo olim fuisse subiectam, ne monendum quidem, cui enim capitula usui, nisi huic uni? Columnam, quæ capitulum istud sustineret, nullum potuisse fulcire ædificium, verissimum quoque est, quando planum, in quo epistylia sive trabes confidere solent, scapo & cono occupatur: Restat ergo, sub dio statutam fuisse credamus. Quod si sic est (nam mihi sine ullâ dubitatione videtur) cogitabimus, quem porro usum habuerit: Ego terminum fuisse mihi dudum persuasi.

Homer. Iliad. 12.
Virg. Aen. 12.

Mitto, antiquissimos terminos conorum formam tulisse, tale esse apud Homerum saxum, quod Hector in Græcorum munitiones jaculatur, idq; Virgilium, qui Homerum æmulatus, terminum interpretatum,

Saxum antiquum ingens, campo qui forte jacebat

Limes agro positus

Boet. geom. lib. 2.

Nostra ad Romanorum mores examinare magis est. His innumeras prope terminorum differentias fuisse hinc animadverto, quod pleraq; nomina auctores de limitum constitutione recensere, species supra quadraginta unus Hygenus delineavit, cum interim permultas iis præteritas Boëtius nominet. Ex Augusti lege pauca & obscura hujus argumenti fragmenta supersunt, aliunde itaque auxilia corroganda. Flaccus scripsit, nonnullarum coloniarum territoria finiri *lapidibus positis præsignibus, qui à privatorum terminorum formâ differunt*: Interdum ararum specie, Hygenus, *Aris inscriptis conditoris nomine, & colonie finibus*, paullo post, *Aras lapideas ponere debebimus, quarum inscriptio ex uno latere perticæ applicito, finem colonie demonstrat*. Et mox, *Has utraq; civitates constituent. Ad fines enim eisdem locis, nomine Imperatoris, & finium suorum inscriptionibus, aras consecrare debebunt*. Sed id neutiquam perpetuum. Nam præter quod lapides præsignes Flacci aræ non sunt, videmus quoq; inter schemata, quæ Aggenus Urbicus libello de limitibus subjecit, hujus generis terminos cipporum aut columnarum formâ, quibus vel statuae, vel nescio quæ alia, nec enim satis discerni possunt, sint imposita. Existimaverim autem territoria iis bifariam munita fuisse, prope coloniam statim à pomoerio, ubi agrorum assignatorum principium, & ad fines, in agrorum extremitate. Atque quod dicere coeperam, eo tum capitulum & conum, tum columnam quæ periit refero: haud paullo credibilius, quam alii in Drusi cenotaphio, aut Cybeles simulachro luserint. Nam Boëtio inter *nomina lapidum finalium, est circulatus pyramus, item acuto similis*. Item *pyramus vitæ* (alii viæ legunt, mihi in utroque nomine tenebræ) *præcisæ similis*: quæ de cono interpretemur licet. Quamquam in nostro caussa accedit alia; uti à Fausto & Valerio annotatum per Gallias & Africam, atque circa urbem Romam,

oliva-

oliva stellum (minutam olivam accipio) & *cotoneum* (malus cydonia appicta est) terminorum loco fuisse; ita strobilos apud nos eâdem occasione usurpatos verisimile est, quod Rhætia coniferarum arborum, Abietis, Pini, Pinastris, Piceæ, Laricis admodum sit ferax. Quod si illæ per Gallias, Africam & Latium, oliva atq; cydonia malus, veræ fuere arbores, haudquaquam ex lapide imitatae, non quidquam prohibet in Rhætiâ, quoque genuinas larices, pinus, abietes, simili ratione sæpe statutas: nec interim absurdum, ab illis qui perpetuitati, quantum ejus fieri potest, consulebant, lapideos terminos strobilorum formâ positos, cum arbores totæ non satis commodè ex saxo fingerentur: & id præcipuè, qua publico coloniarum nomine fixi, præsignes, & formâ, uti Flaccus scripsit, à privatis terminis discretâ. Nisi lapides caput aquilæ, caput vituli, quorundam animalium ungues & ungulas (discimus ex Latini librorum de terminis reliquiis) præferre potuerunt, speciem ejus fructus, qui per totam provinciam frequentissimus, non potuerunt. Nec icunculam in capitulo mirabitur architectonices peritus, varietatis enim lenocinio laudem aucupare soliti sculptores: itaque videmus in capitulis antiquis Romæ sigilla diversorum generum, trophæa militaria, copiarum cornua, fulmina, equos alatos, aquilas, gryphes, ora monstrorum quorundam, deorum etiam capita, denique quid non? Idq; sive temerè, sive certâ ratione: nam cum in Jovis æde, inter acanthi folia, aquilas ad capitulorum angulos, in medio fulmina sub ipsius dei capite scalpserunt, quid spectarint palam est: quid in nostro consilii fuerit, eo difficilius conjectura, quia parieti adhærescit, & unum tantummodo latus conspicuum est, neque an reliqua simili formâ scalpita scire possumus. Subdubitandi ansam dedere verba ex Dolabellæ libris, ab iis, qui auctores de limitibus collegere excerpta, *Omnis terminus ab oriente limpidum latus habet, ab occidente roscidum latus habet*, istæ dein subiectæ figuræ,

Quæ in universum, de omnibus terminis vera non sunt: Dolabella, credo, de aliquo terminorum genere, aut certis provinciis loquutus, eo *omnis terminus* retulit, & ostendit, ortum versus os solis radiatum, ad occasum lunam cornutam scalpî consuevisse.

Quod

Torellus
Sarayna re-
rū Veron.
lib.2. deli-
neavit.

Prud. in
Sym. lib.2.

Quod si in capitulo de quo quærimus, aversum latus solem habet, imaginem quam cernimus lubens accipiam pro lunâ, quæ sine cornibus frequenter ficta fuerit, & sic qua hîc habuit, vetustate possint conjici detrita: Sin hanc eandem effigiem præfert, simpliciter ad architectorum quæ diximus ornamenta revocabimus. Elegans ejus generis antiquum capitulum Veronæ ad D. Cæcilie extat, in quo etiam femine effigies pectore tenus, inter Amalthææ cornua, quæ ad angulos excurrunt. Quam religiosè autem terminus coleretur, nihil attinet dicere, ejus rei veterum libri pleni sunt: ex Siculo Flacco tantum ponendi ritum ascribemus, *Cum enim terminos disponerent, ipsos quidem lapides in solidam terram collocabant, proximè ea loca, quibus fossis factis defixuri eos erant, unguento velaminibusq; & coronis eos coronabant: in fossis autem, quibus posituri eos erant, sacrificio factò, hostiaq; immaculatâ casâ, facibus ardentibus, in fossâ cooperti sanguinem instillabant, eoq; thura & fruges jacebant; favos quoq; & vinum, aliaq; quibus consuetudo est terminis sacrum fieri, in fossâ adjiciebant, consumptisq; omnibus dapibus igne, super calentes reliquias collocabant, atq; ita diligentî curâ confirmabant, adjectis etiam quibusdam saxorum fragminibus circumcalcabant, quo firmitus starent. Tale ergò sacrificium, domini, inter quos fines dirimebantur, faciebant: in publico, opinor, magistratus. Et quoniam hac superstitione termini omnes imbuti, odio impietatis à Christianis, cum primum rerum potiri cœperunt, æquè ac Deorum simulachra sublati sunt, Prudentius,*

lapis illic

*Si stetit antiquus, quem cingere sueverat error
Fasciolis, vel gallinæ pulmone rigare,
Frangitur, & nullis violatur terminus extis;
Et quæ fumificas arbor vittata lucernas
Servabat, cadit ultrici succisa bipenni.*

Quæ observo, quo causam aperiâ, cur ex tanto terminorum numero, tam pauci ad nos pervenerint. At quamquam hæc fortassis non absurdè disputata sunt, nihil tamen adhuc dictum, cur terminum in urbis symbolum abiisse suspicemur: Nec ego illuc ibam. Verum, si de saxeo cono quæ diximus constant, probabilis de cætero erit existimatio, in colonie symbolo easdem causas valuisse. Provincias enim urbesque rerum, quarum maximè feraces sunt, præferre symbola, incredibile dictu quot exempla in medio. Quis nummariam antiquitatem unquam attigit, quin perspectum habeat Africam elephante, aut scorpione, Arabiam camelo, Egyptum crocodilo, & has omnes, uti etiam Alexandriam, Tyrum atq; Judæam, palmâ, vel palmæ ramo designari? Quis pisces in nummis maritimarum urbium Syracusanorum, Catanensium, Thuriorum, Massiliensium: spi-

cas &

cas & frumenti grana, fertilitatis argumento, in Hispaniâ, Africâ, ac plerisq; Siciliae & magnæ Græciæ urbibus non observavit? Propius ad res nostras Mamertini, Martis capiti (Mars Oscâ lingua Mamers dictus, ait Festus) piceæ fructum addiderunt, quia ad eorū urbem *sylva ferens picem optimam*, uti Strabo notavit. Jam cum alpes, & Rhætia reliqua (uti dictum) plurimas coniferarum arborum sylvas habeat, ac Plinius prodiderit, laudatissimam abietem in alpibus & Appennino nasci, eoq; forsan Virgilius respexerit,

Festus v.
Mamers.
Str.lib.6;

Plin.lib.16
c.10.
Virg.ec.7.

Abies in montibus altis,

Deinde alpina larix Romanis prope miraculo fuerit, quippe quam flammis non obnoxiam, falsò licet, crederent, quod Vitruvius, Plinius, Palladius referunt: Ideo Tiberius, *concremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhætia* jussit, inter quas fuit amplissima arborum ad id ævi Romæ visa (Plinius memoriæ consignavit) *trabs è larice, longa pedes CXX. bipedali crassitudine equalis. Quo intelligeretur vix credibilis reliqua altitudo fastigium ad cacumen æstimantibus*: Quid est cur dubitemus, quo strobilus in principe provinciæ urbe pertineat? Causæ conjectionem nihilo difficiliorem autumo, quam si Tyrum & Alexandriam palmæ signo hætenus uti, semperque usas fuisse constare posset: Nam neque nos antiquorum nummorum auctoritate deficimur, quos postea videbimus. Quin pari de causâ M. Aur. Antonini nummus, uti Ortelius acutè observavit, abiete Germaniam designat, cum Germanicarum sylvarum vastitas veterum scriptis celebrata sit, & Tacitus terram frugiferarum arborum impatientem appellaverit, Strabo nescio quam illius oram alpibus comparans, ejusdem materiæ feracem dixerit. Nam quod Plinius scripsit, in Germanicis insulis pini lacrymam electrum gignere, fabulosum. Quæ si se hoc modo habent, in symbolo Augustano strobilum tantum considerabimus, reliqua parergorum loco ducentes, sive strobilus columnæ capitulo imponatur, sicuti elegantiae causâ vulgo fit: & capituli quidem icunculam turritam fingunt, quo si Cybelem hîc olim cultam innuunt, non probo si coloniæ, aut etiam provinciæ, illam imaginem esse volunt, non valde improbo; et si malim nihil à saxeo termino, aut à nummis, utrumvis sequi placeat, mutari, quod eam antiquitati venerationem deberi existimem: sive pediculo insistant minoris operæ, tornatili specie, qualem in nummis aspiciamus, qualemque majores prætulisse intelligimus, publicum quippe signum, quo Respublica etiam nunc utitur, ita sculpendum curaverunt. Spicæ, quod exemplum laudavimus, etiam non uniusmodi, nunc singulæ, nunc plures, solutæ, colligatæ, canistro extantes, & per solum proje-

Vitruv.lib.
2 c.9.
Plin.lib.11.
c.19.
Plin.lib.16
c.39.& 40.

Tac. de
Germ.
Str. lib.7.

Plin. lib.37
c.3.

ctæ in nummis visuntur, cum omnium una sit significatio, frumentariam ubertatem respiciens. Sed operam rectè colloco, si ostendo cum symbolo, symboli quoq; nomen, utut mutilum, à Romanis ad nos pervenisse. Patrio sermone urbes *Pyr* dicimus, nec eam particulam ullâ casuum inflexione variam⁹, eò pyrum, quod quidam opinati, significare non potest, *Bir* enim, quo pro pyro in recto utimur, in obliquis *Biren* est, adde quod *Bir* *Biren* foeminino, *Pyr* neutro genere efferimus: & num lusciosi adeo maiores nostri, qui pini conum pyrum putaverint? Verius multò, *Pyr* à *Pyramo*, quæ apud Boëtium termini rotundi acuti appellatio, esse reliquum, atque hinc generatim ad symbolum transiisse. Quoniam verò, ut nunc usus habet, insignia non tam rebus, quam certis coloribus constant, quibus & clypeorum, & symbolorum imagines distinguere solent, videtur ejus rei initium à Romanorum ævo & moribus neutiquam petendum. Quamvis Romani, & omnis ante Romanos antiquitas, symbolis, quæ signa & insignia dicimus, uti consueverit, quippe nec exercitus sine aquilis, draconibus, vexillis (muta signa Vegetio, ad distinctionem vocalium & semivocalium) neque fere heroës apud poëtâs sine clypeorum imaginib⁹, neque signatoriarum gemmæ sine cælaturâ, neque pleræq; urbes absq; symbolis: hæc tamen ad unum aliquod idem præscriptum cum nostri ævi insigniis non exigenda sunt, falluntur admodum qui exigunt, & res, quas ex eodem fonte, naturæ parentis instinctu hausit, fate-mur, sed alio atq; alio ritu, prout temporum ferebant consuetudines, constitutas fuisse videmus, imperitè confundunt. Quin leges quæ hodie, opinione an certo jure, insignia circumscribunt, ut antiquissimæ sint, Carolum magnum non prævertunt, à quo primum adumbratas, sub Henrico demum Aucupe & posteris, perpolitâs arbitror. Fortissimi Imperatores, militarem virtutem, cui toto pectore incumbabant, hoc ornamento honestatam voluere: Vnde clypei & cassidis nata species, nomen quoq; nam vernaculis quibusq; linguis ARMA appellamus. A militibus, ad reliqua postea hominum genera fluxere, tam effusè, ut cum Europam omnem pervaserint, Asiam usque penetrarint: Vidimus ex Sinis parmulam advectam, in quâ tum alia, tum auro pictum scutum erat, pantherâ conspicuum, scuto incumbibat galea aperto hiatu, cancellis fenestrato, laciniis sive vittis utrimq; dependentibus tecta, supra galeam plumea crista surgebat, prorsus ad Europæum morem. Sive cui credibilius Sinas hæc ab Europæis nequaquam accepisse, quin iis idem quod nobis suâ sponte in mentem venisse; id enim profectò de bellicis tormentis & chalcographiæ arte nulla propemodum verisimili ratione negari potest. Sed nobis in orbitam redeundum. Vti ergo in

Caesarum

Cæsarum aquilis Romanas veneramur, etsi alterum caput Constantinopoli serò adnatum, aureum clypei, nigrum aquilæ colorem à Francis aut Germanis esse scimus: Sic certum itidem habemus, coloniam jam olim strobilum prætulisse, ut is viridi, qualem natura ante plenam maturitatem fert, scutum rubro & candido, jucundissimis omninò coloribus exornaretur, longo post tempore instituisse: eaque in re antiquos Germanorum mores esse sequutam, de quibus Tacitus, *nulla cultus jactatio, scuta tantum lectissimis coloribus distinguunt*. Vt præterea ad colorum significationes diligentius expendendas, ac pleraque strobilorum mysteria, etiam philosophis, & nobili in primis theologo D. Ambrosio celebrata, explicanda digrediar, aut ut fabulam de puellâ à Borea & Pane amatâ in pinum versâ ex geoponicis, somniorum depino, & strobilis interpretationes ex Artemidoro afferam, utve pino Noëticam arcam hominum servatricem asseram, quod *Gopher* in sacris litteris eo quidam modo interpretati, ut denique varios nucum in medicinâ usus ex Theophrasto, Dioscoride, Galeno conquiram, mihi non indulgebo: neque item, ut de æneâ pini nuce antiqui operis disputem, quæ Romæ in Vaticano visitur, quam nonnulli in fastigio sepulchri Hadriani Imp. stetisse, quidam ineptè prorsus, ex æneâ pinu, honorario Scipionis monumento superesse opinantur; cum nux in multorum pedum altitudinem assurgat, arboris immanis magnitudo animo concipiatur necesse est, quæ profectò, ænea potissimum, omnia totius orbis miracula longo intervallo vicisset; sed hæ nugæ sunt, nec ad res nostras pertinent, nihilo magis quam lapis ille glandis formâ, ut ajunt, Mogontiaci, quem Drusi cenotaphium existimant: aut quod Tacitus de Paphiâ Venere scripsit, *Simulachrum Deæ non effigie humanâ. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens, & ratio in obscuro*: aut Herodianus de Elagabalo, *Simulachrum verò nullum Græco aut Romano more manufactū ad ejus Dei similitudinem. Sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus, propemodum ad conifuram*. Nos quæ ad urbem pertinent, deinde prosequemur.

Tac. de
Germ.
Vide Bec.
Hierogl.
lib. 7. Val.
lib. 52.
Amb. Hex.
lib. 4. c. 16.
Geop. lib.
11. c. 11.
Artem. lib.
2. c. 25. lib.
5. c. 74.
Oleaster in
genesi.

Tac. hist.
lib. 2.

Herod. lib.
5.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Quintus.

Var. de
ling. L.
lib. 4.

Cic. de div.
1.

Cic. agrar.
2.

Cic. Phil. 2.

Ovid. Fast.
4.

ROMANÆ urbis effigies parvas simulachra-
que colonias appellavit Gellius, ut vidimus:
Inde usu venit, ut plerosque omnes ritus,
quos Romulus Româ condendâ vel primus
instituit, vel ut Varronem accipio, ab Etru-
scis est mutuatus, posteri in coloniarum
collocatione religiosè servarent. Eo Varro
generatim universeq; dixit, *oppida, quæ prius erant circumducta a-
ratro, ab orbe & urbo, urbes: & ideò colonia nostræ omnes, in litte-
ris antiquæis scribuntur urbes, quod item condita ut Roma*: Nos
prolatis certorum scriptorum testimoniis, sigillatim planum fa-
ciemus. Hoc primum: cum Cicero scriptum reliquerit,
nihil publicè sine auspiciis, nec domi nec militiæ gerebatur, cōsen-
taneum fuit rem tantam, quanta coloniarum deductio semper
habita, auspiciatò aggredi: Varro, *hoc faciebant religionis causâ
die auspiciato*: Cicero contra Rullum, *Jubet auspicii coloniarum
deducendarum causâ, Decem viros habere pullarios*: in Antoni-
um, *Negavi in eam coloniam quæ esset auspiciatò deducta, dum es-
set incolumis, coloniam, novam jure deduci.* Sed & sa-
crificia adhibita: cui rei ara intra spatium, quo colonia constitu-
enda, solemnibus cæremoniis, quas Ovidius explicat, posita,
*Fossa fit ad solidum, fruges jaciuntur in ima,
Et de vicino terra petita solo est.*

Fruges jactæ ubertatis omine: terra de vicino solo, terra est ex pa-
trio solo petita, in patriæ nimirum memoriam, nam Roma à vici-
nis populis condita.

Fossa

Fossa repletur humo, terræq; imponitur ara,

Et novus accenso finditur igne focus.

Plutarchus ejus fossæ Romæ in Comitio meminit, quo intelligimus, aram futuræ urbis meditullium occupasse. Plut. Romulo. Dein

ambitus aratro circumscriptus. Fidem faciunt permulti coloni-

ci nummi, in quibus arantis species, & in promptu aperta Var-

ronis verba, quæ attulimus. Modum Servius ex Catonis origi-

nibus minutatim descripsit, *Condituri enim civitates taurum in* Serv. s. Aen. Urbem designat.

dextrâ, vaccam intrinsecus jungebant (futuræ foecunditatis spe)

cincti ritu Gabino, id est, togæ parte caput velati, parte succincti,

tenebant stivam incurvam, ut glebæ omnes intrinsecus caderent.

Et ita sulco ducto, loca murorum designabant, aratrum suspenden-

tes circa loca portarum, ne portæ eâdem qua muri religione con-

secratae manerent. Ex Plutarcho & Carminio habeo, vomer Carmin. 2. Italic. apud Macrob.

fuisse æreum: credo quod æs perpetuitatis symbolum, etsi alias

causas Macrobius profert. Boves albos lectos ex Ovidio, sat. lib. 5. c. 19.

Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.

Vtrumq;

circumaratâ coloniâ, cum multis præterea victimis mactatum,

Dionysius Halicarnasseus prodidit. Dionys. lib. 1. Lustratio seque-

batur, cujus apud Ciceronem mentio, *In lustrandâ coloniâ ab eo,* Cic. de div. 1.

qui eam deduceret, & cum Imperator exercitum, Censor popu-

lum lustraret, bonis nominibus, qui hostias deducerent, eligeban-

tur: Bona nomina, ex quibus faustum omen ducitur, qualia

apud Festum *Valerius, Salvius, Statorius.* Lustrationis hic ferme

ritus. Hostiæ majores, taurus, aries, verres, circum condendæ ur-

bis spatium ter ducebantur, eas Sacerdotes, Triumviri, & coloni

fausta ominantes sequebantur, primus deinceps Triumvir, aut

is cui sors obtigisset, sic enim de Censoribus Varro, *inter se sor-* Var. lib. 5. de ling.

tiuntur, uter lustrum faciat, Jovem, Martem, Vestam, Deum vel

Deam, in cujus tutelâ colonia, Deosq; reliquos conceptis verbis

veneratus, ad aram immolabant. Nam circuitum verbi ety-

mon exprimit, siquidem lustrare circuire est, quod Nonius no-

tavit: inde ab urbis ambitu dictum Amburbium etiam, pari si-

gnificatione, Vopiscus, *Lustrata urbs, cantata carmina, Ambur-* Vopisc. Aurel. Luc. lib. 1.

bium celebratum; neque non Lucanus utrumque nomen, qua

poëtæ licuit, conjunxit,

Mox jubet & totam pavidis à civibus urbem

Ambiri, & festo celebrantes mœnia lustro &c.

Ternarius numerus ex Dionysio est, qui in lustro Romano serva-

tum ait, Virgilius in Ambarvali, Dionys. lib. 4. Virg. Georg. 1.

Terq; novas circum felix eat hostia fruges,

Omnis quam chorus, & socii comitentur ovantes.

Quorum versuum posterior, vulgus hostias faventibus linguis

Paul. v. Am-
burbiales.

Cato de re
rust. tit. 14.
Serv. 1. ge-
org. Felix
eat hostia.

Fest. v. So-
lita-
Ascon. in
divin. Fra-
tr. Arval.
in script. 12
ap. Vrsin.
Valg. de
quæst. per
ep. ap. Cha-
ris. lib. 1.
Ovid. 4.
Fast.

Plin. lib. 28
c. 2. Plut.
Problem.
Macro-
Sat. lib. 3.
c. 9. Tertul-
de Idolol.

Suet. Ner.
c. 6. Fest. P.
Lustrici
dies. Macr.
Sat. lib. 1.
c. 16. Serv.
1. Aen. Fo-
ribus car-
do strid. O-
vid. 1. Fast.

comitatum confirmat: de sacerdotibus, ratio vincit multo ma-
gis, & Lucanus in Romano Amburbio sacerdotum seriem bene
longam, per collegia distinctam, civibus conjungit. *Cantata
carmina Vopisci, chorus & socii ovantes* Virgilii, fausta omina
sunt. Hostias Amburbiales dictas Paullus ex Festo habet. Ma-
jores, exemplo Romani lustris scire possumus: cum Ambarvali-
bus contra lactentes immolatas Cato fidem faciat, etsi Servius,
sepe de porcâ fecundâ & gravidâ fieri consueſſe scripserit. Su-
em, ovem & taurum mactatos, testes Festus & Asconius; unde
quoq; Suovetaurilia majora appellata, quemadmodum in Fra-
trum Arvalium monumentis legimus; Festus & Valgius ma-
luere Solitaurilia. Jovi, Marti, Vestæ & Diis tutelaribus supplica-
tum quod dixi, Ovidium (Dionysius & Lucanus Martis tan-
tum meminere, nec enim omnes omnia exprimunt) sequor, a-
pud quem Romulus,

————— *Condenti Jupiter urbem*
Et genitor Mavors, Vestaq; mater ades,
Quosq; pium est adhibere Deos —————

Postremis verbis tutelare numen comprehensum interpretor,
cujus neque præteritio in hoc sacrificio ferenda, nec nomen ex
Pontificum disciplinâ enuntiandum, nisi nos à Plinio, Plutarcho,
Macrobio fallimur. Inde tot aræ inscriptæ Tutelæ urbium & Ge-
niis, nullo expresso nomine, sic & Tertullianus, *ille mihi Deos
suos, vel colonie Genium propitios imprecetur.* Atq;

eâdem precatione, censeo, colonie nomen inditum, nam non
loco, non tempore commodiore fieri poterat. Exemplo etiam
persuadeor: lustricis diebus lustrabantur infantes, quibus nomi-
na accepisse, Suetonius, Festus, & Macrobius referunt, Tertullia-
nus inde solemnitatem nominalium appellat. Præeunte autem
sacerdote solemne carmen, Triumvir aram tenens, præfatus Ja-
num, cui, ait Servius, *consecratum est omne principium*, ideoq;
mos, quem Ovidius tangit, obtinuit,

————— *Quamvis aliorum numina placem.*
Jane tibi primum thura merumq; fero.

Deos inde quos diximus, hisce verbis obsecrasse creditur: Te Jup-
piter Opitule Stabilitor, Marspiter Quirine, Vesta Mater, seu
queis aliis nominibus appellari voltis, Et te, sive Deus, sive Dea
es, in cujus tutelâ hoc solum, vos cæteros item Deos Deasq; im-
mortales omnes precor, quæso, obtestor, ut ei sitis volentes pro-
pitii: Quæ à me, collegisq; meis gesta sunt, geruntur, postq; ge-
rentur, ea Imp. Cæs. Divi, F. Augusto P. P. Pontif. Max. conjugii,
liberis, gentiq; ejus, Pop. Rom. Quiritibus & Decurionibus, Co-
lonis, Incolis Colonie Augustæ Vindelicorum agriq; Augusta-
ni Vindelicorum, intra regionem & fines, quos me sentio dicere,
uteiq;

uteiq; rectissimè sentio, conjugibus, liberis, familiisq; eorum, bene verruncet, vos omnia salva servassitis, sicut velim ea salva servata sint, bene juvetis, prosperetis, bonis auctibus auxitis: Vi-
duertatem, vastitudinem, famem, morbos, pestem, intem-
perias, calamitates, vim, populationem hostilem & obsidium,
prohibeatis, defendatis, averruncetis: Perduelles terrore, fugâ,
squalitate, miseria, morte afficiatis, eorum ulciscendorum
copiam faxitis. Harumce rerum ergo, coloniæ agrique lustran-
di, lustrique faciundi ergo, macti hisce Suovetaurilibus majori-
bus immolandis estote.

Augustæ nominis observa-
tio tacitè non transmittenda. Scio quibus urbibus conditores,
quod eas florentes, potentes, valentes & pollentes futuras aut
sperarent aut optarent, inde nomina indidère, at augustum, au-
spicatissimis quibuscumque grandius sonare & sanctius, palam
est. Majestatem eo æstimare possumus, quod maximus princi-

pum, disertioratoris consilio, eruditissimo sæculo, *Augustus,*
quasi hominis naturâ amplior, inquit Dio, *cognominatus est*: Dio lib. 53

Augusta enim ea, quæ honore dignissima ac sanctissima sunt, dicun-

tur. Neque me interim præterit, eâ urbes esse conditione, ut
non primigenio, sed derivato ab Octaviano honore, hoc nomi-

ne fuerint insignitæ: Verum inter præcipuas dignitates id ipsum
censum, Octaviani præcipuè ætate, cum quorundam postea li-

centia, nimium multum in hoc genere sibi indulserit, utrumque
Dionis fide, *Paphis terræ motu afflictis, largitus est* (Augustus) Dio lib. 54.

jussitq; ut urbem Augustam nominarent. Id non eò à me refer-

tur, quasi non aliis quoq; urbibus multis, prius ac postea, in simili in-

fortunio Augustus ac Senatores auxilium tulerint, quas si quis o-

mnes enumerare velit, res in infinitum se extenderit: sed quod

cognomina etiam urbium honoris causâ Senatus eis imposuit, &

non, quod nunc fit, ipsæ sibi nomina quotquot vellent delegerunt.

Paphus anno, quo colonia nostra condita, instaurata est. Nec Vir-
gilius hunc imponendæ concedendæq; appellationis morem an-

notare neglexit, *Urbem appellabunt, permissio nomine, Acestam,*

Ut verò Augusti nomen honoris ergò inditum, sic contra con-

tumeliæ poenæq; aliquando ademptum, cujusmodi Agrippæ ex-
emplum apud Dionem, *cum multos milites amisisset, multos pro-*

pter rem male gestam ignominiâ notasset, nam præter cætera, to-

tam legionem quæ Augusta vocabatur, eo nomine uti prohibuit.

Jam illud ab aliis observatum, nullam dubitationem habet, quæ-
cumque urbes Augustæ à populis cognomina acceperè, quemad-
modum Taurinorum, Veromanduorum, Rauricorum, multis
præterea, in primis Vindelicorum aut Rhætorum Augustæ acci-
dit, istorum eas populorum principes fuisse & capita, uti Æduo-

Tac. An. 3.

Cato apud
Isid. lib. 15.
c. 2.Suet. Octav.
c. 40.Suet. Octav.
c. 90. 91. 92Varr. lib. 4.
c. 1.Varr. lib. 4.
c. 1.

rum Augustodunum appellat Tacitus. Visum verò memorabile, ex innumeris prope hujus ordinis, quarum splendore plerasq; provincias Octavianus illustravit, unam Vindelicorum superesse, quæ nomen non mutaverit, & coloniæ dignitatem post tot sæculorum ætates adhuc tueatur: Cum reliquæ quotquot fuere, omnes aut perierint funditus, aut nomine, aut libertate, aut utrâq; re mulctatæ fuerint.

Subvereri interdum soleo, ne, quæ differimus, parum propria & accommoda argumento instituto videantur: Quod quidam liberâ Rep. non multo aliter habuisse, ritusq; quos protulimus servatos, fortasse consentiant, sed non perinde opinentur ad Augustum referendos, cujus ævo pleraque veterum instituta sint perversa, leges contemptæ. Rursus alii neque antea quidem colonias, quæ in vetera oppida ducerentur, circumarari consuevisse, sed eas tantum, quibus nova ædificabantur, quod Cato scripserit, *Qui urbem novam condit, tauro & vaccâ aret, ubi araverit, murum faciat*. Vtrisque occurrendum: nostrâ enim interest, quæ scribimus vera & solida videri, uti sunt, non ad inanem speciem & ostentationem conformata. Priores, quod Reip. formam versam ajunt, nihil errant, palam est sub Julio & Augusto imperium à pluribus ad unum migrasse: Verum publicas privatasq; consuetudines, præsertim condendarum coloniarum rationes, idcirco immutatas, quæ fit consequens? Nemo unus Augusto antiqui moris retinentior, ut Suetonius observaverit, *etiam habitum vestitumq; pristinum reducere studuisse*: In religione superstitioni quam neglectui propior, neq; omina & auspicia, neq; somnia vel sua, vel aliena de se neglexit, & cæremonias *veteres ac receptas reverentissimè coluit*. Atqui quæ circa coloniæ deductionem fiebant, ad religionem pertinuisse vident omnes: Nihil ergò causæ, cur quas jure optimo deductas voluit, aut non auspicatò deduxerit, aut non circumaraverit, aut non lustraverit, in iis denique eorum quæ enumeravimus minimum aliquid prætermiserit. Posterioribus Varro satisfacit, quem asserentem audivimus, colonias omnes urbes dici, quod eo quo Roma modo sint conditæ: cum uno verbo omnes comprehenderit, fieri non potest, ut quæ in vetera oppida missæ, quæque novas numero longè superabant, excluderet. Adde quod Berytum, Cæsaraugustam, alias quasdam, antequam coloniæ fierent, diu stetisse exploratum habemus, quarum tamen nummi nihilominus boves junctos cum aratro, pone nescio quem stivæ innixum præferunt, & circumarationem perspicuè significant. Nec istud Cato convellit: ut scriptum reliquerit, quo ritu novæ urbes condendæ sint, non indicavit, eo uti nefas esse, deducendis coloniis in oppida jam extructa: Quin si nomen pressè accipimus, & in Varronis etymologiam intuemur, hæc quoq;

quoque novæ urbes sunt, ideo usus obtinuit, ut coloniæ in antiquissima oppida missæ, non minus condi dicerentur, quam quibus nova à solo & fundamentis fuere exædificata: sic Apulejus, ^{Apul. apol. 1.} cum Madauram Syphacis oppidum appellasset, novo dein conditu, coloniam evasisse subjunxit. Vno differebant vetera, muro jam antea usæ, quod is in sulco noviter ducto statui non poterat, sed aratrum vel muro applicitum, vel proximè pomerium circumactum existimo: sin muro carerent, nam quædam aggere tantum, aut si forte vallo munita (hæc de Vindelicâ fama manet, etsi vetustate obscurior) mœnia ex ipso sulco excitabantur, prorsus ad eum modum, quem Cato præscripsit. Primum coloniæ ambitum ut tamquam radio describam, nemo exiget, ejus enim memoria cum veterum mœniorum vestigiis deperdita: quæ mediâ prope urbe murorum reliquiæ à S. Crucis ad Marianam portam, & hinc ad D. Ægidii superant, Augusti ævum longo intervallo non attingunt: quique coniecere muros ab Ægidii, per clivum, cui hinc nomen *Maurberg* manserit, ad turrem, quam Regiam appellant, inde per forum olitorium, ac per depressum vicum, Valleculam exredictum, ad S. Crucis portam rursus pertigisse, Triumviros hosce fines circumscripsisse, nimis tenuiter de amplissimâ coloniâ, tot ornamentis instructâ sentiunt: Commodius sensuri (fuerit is aliquando ambitus) si posterioribus temporibus tribuere maluissent, quibus, collabente imperio, & afflictis provinciarum præsidiis, multarum urbium cives, munitiones quo facilius tueri possent, in arctum contraxere, si occasio ferret, iterum ex porrecturi. Quod & nostrâ ætate Romæ accidisse scimus, cum nonnullis locis novo opere urbs muniretur. Inter Marianam quam diximus portam, & novos muros, tot antiquorum ædificiorum rudera effossa vidimus (neq; plura ullibi) ut id spatium ad coloniam olim pertinuisse, nihilo magis quam de coloniâ ipsâ sit ambigendum; Et si profectò D. Vdalrici ætate, qui anno Christiano CMLXXIII. obiit, urbe neutiquam fuerit comprehensum, annales enim eum templum S. Stephani *non longè à civitate* construxisse memorant, quod nunc intra muros est, & hoc ipso spatio, quod coloniæ tribuimus, continetur. Momentum adjicit D. Galli ædícula (hoc nomine nunc celebris est, cum antiquum ignoremus) quam omnium primam Christianis sacris Augustæ dicatam, multorum sæculorum consentiens fama prodidit, ea longè extra interiorem ambitum, proximè novos muros posita. Id non negaverim, qua se urbs in meridiem erigit, aliquantum ultra veterem modum esse porrectam: argumento etiam, quod id loci, ubi SS. Vdalrici & Afræ templum jam visitur, Christiani sepulcra (aream aut coemeteriū, antiquis

Ex XII. tab.
Cic. 2. de
div. Imp.
Hadr. ab
Vlp. D. lib.
47. tit. 12.
l. 3. Imp.
Diocl. &
Max. C. lib.
3. tit. 43. l.
12.

Cic. ad At-
tic. lib. 4.
ep. 1. Liv.
lib. 37. Pæd.
or. in Pis.
Fest. v. Sa-
tic.

antiquis ecclesiæ vocibus, appellemus licet) Diocletiani ætate ha-
bebant, cum in civitate sepelire neq; per XII. tabulas, neque per
Imperatorum rescripta liceret. Item aliis sæpe locis pro rerum
temporumq; rationibus sive promotam sive contractam faten-
dum. Porro quoniam circumaratione, & cæteris il-
lis ritibus coloniæ constituebantur, ratione factum, ut natalem
inde auspicarentur. Et quamquam paucis omninò certum ori-
ginis diem assignare possumus: nam præter Brundisium, quam
Non. Sextil. conditam ex Cicerone intelligimus, Bononiam,
quam III. Kalend. Jan. ex Livio, Placentiam Prid. Kal. ex Pæ-
diano, & ipsis Kal. Jan. Saticulam ex Festo, nescio num aliæ
litterarum monumentis consignatæ: unum tamen Brundisino-
rum exemplum, cuius Cicero meminit, dubitare nos non pa-
titur, quin & reliquæ natalem sanctum celebratumq; habuerint,
ac Romana Palilia aliqua ex parte fuerint æmulatæ. Vt in no-
strâ ex obsoletâ antiquitate eruere, & ad fidem queamus consti-
tuere, metuo: at ne qua susceptum munus destituam, quærere
& indagare pulchrum existimo. Repetamus ergo animo, Rhæ-
tici belli exitum in Kal. Sextil. incidisse, videtur consequi dedu-
ctionem ante proximam hyemem maturatam, medium autu-
mnum huic curæ impensum. Ac cum vulgatâ famâ, aliquibus
etiam monumentis testatum sit, IV. Kal. Octobr. ex omni me-
moriâ religiosè Augustæ cultas, quid est cur non hæc potissimū
coloniæ encænia suspicemur? Incidunt in LIX. diem à Kalend.
Sextilib. quem Cissæ sacrum tertii libri fragmentum monuit: Vti
pleraq; reliqua narratio, ita fortassis hæc pars, veri istud refert
vestigium, etsi perturbatum & confusum. Perspeximus Kalend.
Sextilium annotationem haudquaquam inanem fuisse, quan-
tumvis fragmenti auctor ad frivolum fabulosamq; narrationem
detorserit) eo minus erit, ut LIX. dierum numerum, accuratè
adeò proditum, ex vano haustum adducar credere. Nam quod
postea princeps ecclesiæ eo die Christiano cultui dedicata, cer-
to consilio factum autumo: Fuit jam olim in more positum, su-
perstitiosos Deorum cultus, substitutis Christianis cæremoniis,
quæ priorum loco in vulgi oculos incurrerent, publico consen-
su abrogare, sive verius expiare. Cujusmodi, si res postulet,
multa suppetant exempla. Hic piâ prudentique cogitatione,
quæ sacra Jovi Regi, Terræ matri, & Genio coloniæ fiebant an-
nuè, in Deum Opt. Max. Virginem matrem, & Spiritus coelestes
tutelares, quibus omnibus ecclesiæ sacrata est, sanctiori ritu ver-
sa interpretor. Quin & ludos, qui equorum decursu celebres
ad nostram ætatem prope urbem duravere, ab usq; Coloniæ con-
stitutione eadem occasione originem ducere existimaverim.
Nisi conjecturis plus æquo indulgeo, quod mihi quidem non vi-
detur.

detur. Moenibus delineatis, sequebantur platearum directiones, ædium sacrarum, fori, & reliquorum locorum, quæ ad publicum usum pertinent designationes, arearum privatis domibus ædificandis divisiones. Quæ quia natali absolvi omnia nequivere, in posteros dies rejecta sunt. Viæ (nam reliquæ indicio sunt) *silice in urbe, glareâ extra urbem stratae*, ad Romanum exemplar, quod ex Livio cognoscimus. Earum cæteroquin rationem, ut nunc res habet, nullam inire possumus, formâ urbis (quod Livius Romæ quoq; post bellum Gallicum instauratae, accidisse scriptum reliquit) occupatae magis quam divisæ simili. Sive prior urbs nullo certo ordine ædificata, curam vicos dirigendi non admisit: Sive, quod vero propius reor, quæ à conditâ coloniâ multa & foeda sequuta sunt incendia, bella, vastationes, & ipse tot sæculorum cursus, priscam designationem ita immutavêre, ut ejus vel nulla, vel obscura, nec agnoscenda vestigia supersint.

Ad ædificia quod spectat, in publicis interdum à coloniis non res tantum, sed & appellationes ad Romanum exemplar conformatas animadverto, sive dominæ urbis imitatione, & ad ejus quodammodo præjudicium, sive tacito naturæ instinctu, quo ad patrii soli memoriam omnibus modis revocamur. Sic Helenus apud Virgilium,

*parvam Trojam, simulatq; magnis
Pergama, & arentem Xanthi cognomine rivum
Constituit, & Aeneas,*

*hoc Ilium, & hæc loca Troja
Esse jubet.*

Inde est, quod in quibusdam coloniis campum Martium, & nescio quæ hujus generis reperimus, sed frequentissimè Capitolia: nam Capitolia habuisse illustres urbes Capuam, Beneventum, Nolam, Pompejos, Ravennam, Brixiam, Florentiam, Mediolanum, Carthaginem, Constantinopolim, Nemausum, Tolosam, Narbonem, Augustodunum, Treveros, Santones, Agrippinam, locupletes testes prodidere: Neque nos eo ornamento destituti, meminere Capitolii Augustani acta Afræ martyris semel atque iterum. Quâ urbis regione steterit, nullis suspicionibus assequor, nisi quod summam, Vitruvii auctoritas tuetur, *Ædibus vero sacris, quorum Deorum maximè in tutelâ civitas videtur esse, & Jovi, & Junoni, & Minervæ, in excelsissimo loco, unde municipium maxima pars conspiciatur, areæ distribuantur*: In Capitoliiis quippe cum conjuge & filiâ cultus Juppiter. Vnde ad Capitolium primam nostrarum inscriptionum pertinuisse autumo, Jovi optimo maximo, æterno, conservatori, & cæteris diis deabusque ejus loci, à nescio quo Præside provinciæ Rhætiae dedicatam,

Liv. lib. 41.

Liv. lib. 5.

Virg. Aen. 3.

Virg. Aen. 5.

De lap. capit. Suet. Tib. c. 40. Cajo. 57. Benev. Id. de gram. Orbilio. Nol. Ado. martyr. 14. Jan. Pomp. Vitruv. lib. 3. c. 2. Raven. Rub. hist. 1. Brix. acta SS. Faust. & Jovitz. Flor. & Med. Bor- gin. orig. Flor. Carth. Cyp. ep. 55. & de lapf. Constant. Gyl. Top. lib. 3. c. 7

Nemaus.
Pold. antiq.
Nem. c. 16.
Tolo. Greg.
Tur. de
glor. mart.
cap. 48.
Narb. Sid.
de laud.
Narb. Au-
gustod. E-
un. paneg.
Trev. vita
S. Tyrſi.
Sant. Pith.
adverſ. lib.
2, c. 18. A-
grip. nomē
adhuc ma-
net. Vitruv.
lib. 1. c. 7.
Arnob. lib.
4. Varro de
ling. lib. 4.
Hier. de lo-
cis Hebr.
& com-
ment. in Is.

Concil.
Elib. can.
39. Zeno
ſerm. de
ſpir. & edif.
dom. Dei.

Vide in-
ſcript. Au-
guſt. parte
1.

tam, ut ego quidem lego. De filiâ Arnobius, *Nonne vides in Ca-
pitoliis omnibus virginales eſſe ſpecies Minervarum?* de patre
& Junone conjecturam à Romano mutuamur: hinc Varro au-
ctor, Capitolium vetus (diverſum à Capitolio Tarpeji montis)
nomen accepisse, *quod ibi ſacellum Jovis, Junonis, Minervæ, &*
ad hoc exemplar in Auguſtodunenſi, ut eſt apud Eumenium, a-
ras habuere Jupiter pater, & Minerva ſocia, & Juno placata. At
quamvis Capitolium Romæ multa comprehenderit, Arcem,
Aſylum, Curiam Calabram, Romuli caſam & pleraq; templa; u-
num tamen inter hæc Jovis Capitolini à Tarquinio Priſco votū,
à Superbo exædificatum, ita enituit, ut Capitolii nomen ſæpe ſo-
lum ſuſtinuerit, quod, qui antiquos ſcriptores attigerit, non eſt
negaturus. Eâ ratione in reliquis urbibus, Capitolium fortassis
interdum arcem complectebatur, eò S. Hieronymus Babylonix
arcem Capitolium vocavit, ſed id neutiquam perpetuum, nec
ſcio an in noſtro verum: de templo certè primario & maxime
ſplendido, ubi ubi Capitolii nomen occurrit, dubitare non poſſu-
mus, tum quod ſcriptores, quorum ad oram nomina hoc indi-
cant, ex quibus Eumenius in panegyrico, Apollinis templum
atque Capitolium Auguſtoduni, appellat *ſana longè omnium in*
hac urbe pulcherrima, tum quod concilium Eliberi habitum,
prohibet, ne quis *ad Idolum Capitolii ſacrificandi cauſa aſcendat:*
S. Zeno, Judæorum Synagogas, & gentium Capitolia Chriſtia-
norum eccleſiis comparat: & ad Auguſtanum ut accedens ſa-
crificaret, Gajus judex Afram hortatus eſt: Neque aliter Saturni-
nus Apollinarem martyrem Ravennæ, uti acta habent notæ ve-
tuſtatis; quæ eo libentius exſcribo, quod de templo, ejus ſplendo-
re, Jovisque cultu dicta, ſimul confirmant, *An ignoras ſacrum*
nomen Jovis, qui magnus eſt habitator Capitolii urbis hujus, cui
te oportet ſupplicem fieri? B. Apollinaris reſpondit: *Quis ſit ille*
habitator nescio, nec templum ejus novi. Pontifices dixerunt:
Veni ergo, & vide magnificum ſanum, mirificeq; exornatum, vi-
debis illic invictiſſimi Jovis ſimulachrum. Extra Capitolium
ædes ſacræ præterea aliæ, quarum non omnium memoriam in-
tercidisse, inſcriptionibus, quæ hos commentarios ſequuntur, de-
bemus. Silvani templum, cum ſigno vetuſtate collapſum (quod
ex illis cognoscimus) Sext. Attonius Privatus reſtituit: Plutoni
& Proſerpinæ ædem Flavia Veneria Beſſa, viſu monita ſtatuit:
Mercurio, cujus ſedes à tergo ejus inſcriptionis fuere, Appius
Claudius Lateranus votum ſolvit, item M. Baſſinius Vitalis:
Marti Crispus Rhæci filius: Marti & Victoriæ, contubernium
Marticultorum: Diis Deabusque omnibus, Adjutorius Roma-
nus. Quamquam marmora, quæ votum ſolutum tantummo-
do indicant, ad templa pertinere affirmatè non dixerim,
quod

cuplex sit) latitudine inter se haud quaquam consentientes, cogitatione paullisper sejungimus, harum enim symmetriae vitium, certo mihi argumento, à Romanis non esse. Reliquae interiores tres, simul junctae, duplam longitudinis ad latitudinem proportionem habent, & mediana, triplâ fere latitudine singulas laterales excedit: ad occidentem in hemicyclo, ubi jam Episcopi solium lapideum, tribunalis locus. A quibus rationibus nihil dissentiunt basilicarum ichnographiae, in architectorum libris deformatae. Verum, etiam si areae circumscriptio convenit, absurdè tamen, quisquis aestimat testudines tres interiores, quas diximus, cum Romanam architectandi rationem neququam referant, ex basilicâ superesse: ferri possit, quod quidam probabilius coniecere, superesse ex eâ pilas quadratas, sive columnas Atticas lapide structas, utrimque octonas aut novenas, quibus fornices incumbunt ad dimidiam circinationem arcuati, medianam testudinem sustinentes; nam antepagmenta lateritia pilis adpressâ, hinc medianae, lateralibus inde testudinibus subservientia, postea accessere, quod apertum est, cum per ipsa epistylia hac de causâ incisa excurrant: Reliquam basilicam omnem dudum disiectam, ejus fundamentis ecclesiam inaedificatam existimamus, exterioribus porticibus jam tunc, at longo post tempore chalcidico, adjectis, cum de chalcidico ex annalium monumentis constet. Quod enim Christianis usibus ecclesiae in longum porrectae etiam antiquitus aptae viderentur, cujus rei testimonium Apostolicae constitutiones dicunt, *sit aedes oblonga, ad orientem versus navi similis*, subinde accidit, ut vel basilicae, utpote hac formâ, in ecclesias verterentur, quo fortasse Ausonius respexit, *Basilica olim negotiis plena, nunc votis*: vel ecclesiae dirutarum basilicarum spatia occuparent. Et hinc potissimum manasse crediderim, quod maximis & amplissimis quibusque ecclesiis id nomen passim inditum: quamquam Isidorus, & quidam sacrorum rituum interpretes, aliam appellationis causam assignant. Num quae praeterea veteris basilicae reliquiae extent, diu multumque vestiganti, occurrit frustum columnae striatae in proximo episcopi atrio, crassitudine diametri duorum pedum cum quadrante circiter, quod inde esse conjiciebam: ejus altitudinem ad Corinthium genus aestimantibus, scapus columnae cum basi & stylobatâ, cumque capitulo, epistyllo, zophoro & coronâ, in triginta sex pedes assurrexerit, aliquanto minus, si ad Doricas, aut Ionicas, aut etiam Hetruscas dimensiones vocemus. Quia verò Vitruvius ostendit, basilicas supra contignationem columnas habuisse inferioribus minores, hanc superiori ordini tribuo, Atticis quippe illis longè graciliorem. Conjuncta deinde foro aërium, carcer, curia: de aërio & carcere nihil praeterea affero, nisi cui

Clem. A-
post. con-
stit. lib. 2.
c. 57.

Auf. orat.
ad Gratiâ.

Isid. orig.
lib. 15. c. 4.
Ammal.
lib. 3. c. 2.
Walfrid
c. 6. & 7. Io.
Steph. Du-
rant. lib. 1.
c. 1.

Vitruv. lib.
5. c. 2.

cui tamen credibile, monetæ officinam, quæ proximè ædem maximam stetit, ad annum usque abhinc centesimum quinquagesimum plus minus, ærarii locum occupasse. Curiam profectò in viciniâ ad turrem Regiam fuisse, prodidere maiores, & eo argumento conjecturæ de fori regione minus poenitet. Hanc ipsam turrem (reperio aream id loci in ædificandis ædibus, tradidisse beneficii nomine, Othoni Bogenario Augustano civi Gottefridum comitem Hohenloënsen, anno post Christum natum MCCXLVI. IV. K. Septembr. Conrado *illustri, Romanorum in Regem electo* coram, uti in litteras relatum, quib⁹ scribendis Henricus Velferus testis affuit) hanc inquam turrem, sunt qui Romanum opus opinentur, nec ejus rei præter vetustatis speciem indicium ullum habent: mihi Germanicum aut Francicum, aut ut vetustissima sit, Gothicum sapit, & vel Theodorici, vel Pipinorum & Carolorum tempora subolent. Curia ubi nunc est, Prætorium, Præsidium antiquitus usui paratum, fuisse certis rationibus persuadeor, atq; ita interpretor, quod in vetustis tabulis *Amt. haus* appellatur.

De thermis & amphitheatro non certus index, non satis clara indicia superant, argumentis in suspiciones trahimur: nam ut tunc mores erant, illæ ad lavandi usum voluptatesq; istud ad oblectamenta spectaculorum propemodum necessaria: Et paucæ sine utrisque coloniæ, tenuiores dico, ne de maximâ florentissimaq; ambigamus. Salvianus episcopus, qui se vixisse ostendit quo tempore *Romana Respublica vel jam mortua, vel certè extremū spiritum* agebat, in theatra & ludos asperius invectus, disertè ait, illas solas ludis carere urbes, quæ vel in barbarorū potestatē redactæ, vel miseriâ & egestate ita attenuatæ, ut faciendis sumptibus vires non sufficiant; superesse tamen in his adhuc *loca ipsa, ac diversoria ludicrorū*, hoc est theatra; quam ego nunc vocem generatim capio. Ante non multos annos, in hortis ad D. Stephani quibusdā, scrobe altitudine trium aut quatuor pedum forte effossâ, detectum apparuit pavementū tessellatum sectile egregii operis, in quo quadratis spatiis delineati gladiatores, ascriptis nominibus, bigæ, metæ, alia id genus, ut satis appareret ædificio splendido, qualia in opulentis urbibus, homines præpotentes & perdivites, ad luxum atque magnificentiam comparare solent, inseruisse, hoc cum per aliquot menses nivib⁹, gelicidiis & omni hyemis injuriæ, magno antiquitatis neglectu sub dio patuisset, terrâ iterum est obrutum: Mihi aliud ex alio cogitanti, in mentem venit, thermarum videri posse vestigia, sed rei incertæ certus esse auctor nolim, etsi probè cognitum habeo, balnearum loca omni ornamentorum genere, pavementorum imprimis, fuisse vestita; & memini apud Plinium legere, Agrippam in thermis, quas Romæ fecit, pavimenta novo invento

Salv. de
provid. lib.
4. & 5.

Plin. lib. 36
c. 25.

ex humo etiam in cameras transtulisse. Amphitheatrici cadaveris nec ossa conspici, non velim quisquam nimis miretur: quot eâ fortunâ Romanæ urbis monumenta, insanis sumptibus in spem æternitatis structa, præ quib⁹ quid fuerint ædificia coloniæ, quantumvis splendida? Pleraq; senium solvit, nam & saxi sua mors imminet, multa subruerunt manus inimicæ, quædam amicæ: En
Tac. hist. 2. amphitheatra, Placentinum Vitelliano bello, Tacitus testis, ob-
Cass. lib. 3. ep. 49. sessâ urbe incensum conflagravit: altâ pace Catanense, Theodo-
Vitruv. lib. 2. c. 8. rici Regis concessu (rescriptum in Cassiodori variis legitur) re-
Plin. lib. 3. c. 14. ficiendis moenibus impensum. Et scio hanc frugalitatem plu-
 ribus antiquis operibus fuisse exitio. Lapideorum tamen membra, quamquam alio translata, formâ quadantenus agnos-
 scendâ mansere, lateritiorum neutiquam. Quæ meo animo caus-
 sa inter primas, cur pauca veterum ædificiorum fragmenta Au-
 gustæ possimus ostendere, plura alibi, in quibusdam minoris rei
 & famæ urbibus. Cum enim in propinquo lapicidinæ nullæ es-
 sent, lapides magno constitisse verum est: à colonis itaque (et-
 si impensæ cum usus ferret non pepercisse, & pilæ ex basilicâ re-
 liquæ, & columna striata, præter alia indicant) factum prope ne-
 cessariò, quod Reges & civitates locupletes nonnullas, firmitatis
 perpetuitatisque gratiâ fecisse consulto Vitruvius & Plinius scri-
 psere, ut lateritia pleraque opera, publica privata, statuerent:
 quibus semel disiectis, uti excisis arboribus nihil nisi radices, sic
 præter fundamentorum vestigia, nullius rei indicium relinqui-
 tur. Nam quæ ex lapide ornamenta accessisse credibile est, cum
 pro modo singulorum ædificiorum pauca fuerint, in calcem so-
 luta, aut alios usus versa, priori formâ amissâ minus apparere,
 non videtur incredibile. Fundamentorum verò rudera multa
 & magna, duritiâ ut ferro vix cedant, diversis urbis locis fodien-
 tibus nunc quoque occurrunt, ex quorum accuratâ observatio-
 ne, periti architecti inædificatorum olim operum speciem, non
 difficulter animo conciperent, si hæc eâ, quâ æquum esset, curâ
 curarentur. Est, exempli causa, haud ita procul à pavimento
 quod thermis tribuimus, vicus in crescentis prope lunæ modum
 incurvus hortorum utrimq; parietibus inclusus, quibus si funda-
 menta subsint, quæ tanti ædificii fidem sustinere possint, de am-
 phitheatro profectò conjecturam ex formâ sumam. Ductus
 demum inducendis educendisque aquis, à primis colonis
 videntur. Rivos, qui perpetuis fossis, ex Lyco & proximis qui-
 busdam annibus, magno civium commodo in urbem derivati,
 atque cloacas eluendis sordibus subterraneas fornicatas intel-
 ligo. Nam rivos, tacentibus domesticis annalibus rei insignis
 auctorem, cui quam Romanis tribuimus rectius? quibus hoc
 genus opera mirè usitata, ut à ductis fossis nonnullæ urbes nomē
 invene-

invenerint: hinc Eumenius, Imperatores sui temporis comendat, *qui resides aquas, & novos amnes, veluti aridis fessæ urbis* (Augustoduni) *visceribus infundant*. Cogitavi aliquando Fortunatum eò scripsisse, Augustam à Vindone & Lyco fluentari, quod de Lyco per canales istos verum sit, in Vindone poëtica phrasi propinquitatem spectaverit. Non nego posterioribus sæculis novos rivos additos, veteres variè mutatos esse, sed hîc principium indicamus. Cloacarum, præter sordium expurgationem, eadem quæ Romæ causæ, *His primum Romæ fecisse dicunt* (ait Isidorus) *Tarquinius Priscum, ut quotiens pluviarum inundatio existeret, per eas aquæ extra civitatem emitterentur, ne maximis perpetuisq; tempestatibus, planitiem vel fundamenta urbis strages aquarum subverteret*. Et si Plinio Romanas operum omnium *diuturnissimum* appellare visum, nec Augustanæ quidem pro coloniae modo contemnendæ: nam quod ille miratur unicè, *durant tamen à Tarquinio Prisco annis DCCC. propè inexpugnabiles*, altero tanto nostræ, & aliquanto amplius, à conditâ coloniâ ad hanc ætatem perstitere. Quod Livius de Romanis prodidit, ut *primò per publicum ductæ, nunc privata passim subeant tecta*, istis itidem contigit, certo antiquitatis indicio, formâ urbis hodie valdè immutatâ. Atque publica in hunc ferme modum habere. De privatis unum moneo, domos aut domorum areas, sorte fuisse divisas, ita Æneas apud Virgilium,

Sortiturq; domos —————

In quem locum Donatus, *dabantur autem sorte, propter locorum differentiam*, ut enim quæque foro proxima, ita situ maximè commoda & opportuna censebatur.

Nunc, quoniam coloniae corpus, quâ fieri potuit delineavimus, restat animam (Reipublicæ constitutionem me dicere palam est) describere. Hæc in duo membra disparata, divina & humana completitur.

Nobis de religione universim eo minus dicendum, quod colonos patria sacra, Romana videlicet, coluisse nemo ambigat: ludis tamen, festisque quibusdam diebus variasse docet Cicero, quod inter Romanæ urbis commoda, ludos & festos dies numerat, quibus Quirites in colonias missi sint carituri. Et Tertullianus ait, aliquas ludorum species ex *municipalibus fastis superstitionibusque causas originis* habere. Curatio sacrorum Sacerdotibus demandata, inter quos eminere Pontifices.

Extant fasti marmorei Pontificum coloniae Juliae Sutrinæ; C. Virius quidam PONTIF. ET DECVR. in antiquâ inscriptione legitur, & plura hujus generis, præter Ciceronis verba, quæ mox dabimus, nos de colonicis Pontificibus dubitare non patiuntur. Singulorum deinceps Deorum Flamines, Augures, Haruspices, Aeditui etiam, Tibicines, Popæ, ministri alii.

Eum. pro
schol. in-
flaur.

Isid. lib. 15.
c. 2.

Plin. lib. 36
c. 15.

Liv. lib. 5.

Virg. Aen.
lib. 5.

Cic. agrar.
2.

Tert. de
Spectac.

Vide in-
script. Sme-
tii f. 44. n.
15. & f. 159
n. 10. & ca-
pè capite
Magistra-
tum mu-
nicipalium

Pac.in pa-
neg.TheodTertul.de
Idol.Arriani E-
piet.lib.1.
c.19.Virg. Aen.
5.Pomp. D.
lib.50.tit.
16.1.239.Cic.agrar.
2.Prop. lib.4.
el.1.Isid.lib.2.
c.4.

Liv.lib.29.

Quorum omnium numerum grandiore fuisse, quam hodie quisquam facile cogitatione concipiat, persuasum habeo. Nec defuere dignitatis ornamenta: Latinus Pacatus Naronenses Theodosio Imp. gratulantes describens (Illyrici ea colonia) nominat *Reverendos municipali purpurâ flamines, insignes apicibus sacerdotes*: Tertullianus, cognoscendæ antiquitati inprimis bonus auctor, addit auream coronam, quæ provincialium sacerdotum insigne fuerit proprium, uti prætextæ, vel trabeæ, vel palmatæ, certis dignitatum generibus Romæ: inde apud Epictetum nescio quis, Augusti sacerdotium Nicopoli ambiens, *At auream coronam gestabo*. Ad politiæ rationem quod spectat, coloniam leges ab Imperatore & Triumviris accepisse dixi, nec muto: Sed & alias à colonis, pro re natâ latas, compertum, sic est ad Virgilii verba,

patribus dat jura vocatis,

Apud Servium, *Dat condendi juris potestatem, his quos appellaverat patres*: res firmat, nam qui prospicerent Triumviri eventura tam acutè, ut novis in dies legibus opus non esset? Superant quædam hujus generis æreæ & marmoreæ reliquæ, sive decretorum sive legum nomine inscriptæ, sive coloniarum sive municipiorum, quod eodem in hac causâ recidere arbitror. Legum porrò cura ad publicum consilium pertinuit: publicum consilium Decurionibus constitit. Hos nomen accepisse existimant quidam, ait Pomponius, *quod initio cum coloniæ deducerentur, decima pars eorum qui ducerentur, consilii publici gratiâ conscribi solita sit*. At errant profectò isti quidam, nec est ut in bene constitutâ Republicâ ullâ, decimus quisque civis Senator ferri possit. Scilicet Romæ ad Sullæ Dictaturam usque Senatus trecentorum numerum non excesserit, in coloniis nonnullis quadringentorum, quingentorum, sexcentorum expleverit? Cicero Rullo objicit, *Quinque millia colonorum Capuam scribi jubet*: Si decimam deducimus, quingenti proculdubio Decuriones provenient, At aliter ille, *Huc isti Decemviri, cum numerum colonorum ex lege Rulli deduxerint, centum decuriones, decem Augures, sex Pontifices constituerint*. Totidem ego Augustæ crediderim constitutos. Ad Romanæ originis hâc quoq; in parte similitudinem, Propertius,

Centum illi in prato sepe senatus erat.

Nam Capuæ exemplo opinionis alterius ineptiæ fatis superque patefactæ. Etymon igitur à curiâ, quæ est Isidori in originibus interpretatio, aut de curiis deducere verius. In decu-

rias enim Decuriones tributos suspicor; inde Decemprimi nati, quorum præsignis præ reliquis dignitas, meminit Cicero oratio-

ne pro Sex. Roscio Amerino: Livius in historiâ secundi belli Punici,

nici, *Decreverunt ut Consules magistratus, denosq; principes Ne-*
pete, Sutrio, Ardeâ, Calibus, Albâ, Carseolis, Sorâ, Suefsâ, Setiâ,
Circeis, Narniâ, Interamnâ (eâ namq; coloniâ in eâ causâ erant)

Romam accirent: & hisce Julius Firmicus, Faciet claros, & glo-
riosos, civitatibus praepositos, aut maximarum civitatum Decem-

primos; hinc Hermogenianus Decemprimatum dixit. In curiâ
convenisse, clarum: Itaque posteriores, Curiales pro Decurio-
nibus promiscuè appellavere, uti est in Arcadii & Honorii lege,
tum saepe alibi. Primos à Triumviris coloniâ deducendâ le-

ctos conjicio: vacantibus deinceps locis allekti vel à Censoribus,
quod minoris Plinii auctoritate assero, vel ab ordine ipso, uti la-

pis antiquus habet, HVIC. ORDO. SENIENSIVM.
ORNAMENT. DECVR. PRIMO. DECREVIT.

siquidem Decurionum ornamēta decernere ad eos, qui legerent,
pertinuit: vel à Decurionibus, Augustalibus, & Plebe, sic est in

Suessanâ inscriptione, HONOREM. DECVRIONA-
TVS. GRATVITVM. DECREVIT. ORDO. DE-

CVRIONVM. ET. AVGVSTALIVM. ET. PLEBS.
VNIVERSA. Imperatorum deniq; jussu plerosque Decuriones

& magistratus constitutos, scio neminem ambigere, at id præter
consuetum morem contigit, nec nobis hoc loco de Principum

auctoritate, quæ infinita fuit, disputandum. Allekti pecuniam
quandoque erogabant, ita Cn. Sulpitius in vetusto marmore,

DEDIT. DECVRIONATVS. NOMINE H-S.
ΙΟΙΟΙΟΙ. sportularum scilicet ratione, pro introitu ait Pli-

nus: ex quo intelligo, in quibusdam civitatibus lectos à Censo-
ribus, hoc honorarium non intulisse, sed supernumerarios tan-

tum, Imperatoris indulgentiâ adjectos, in quibusdam utrosque;
Trajanus rescripsit, id ergò quod semper tutissimum est, sequen-

dam cujusq; civitatis legem puto. Ex Plinio constat, Decurio-
num censum centum millium fuisse: ex Diocletiani & Maxi-

miani rescripto, libertos in curiam non admissos, nisi qui jus
aureorum annulorum assequuti, vel natalibus suis restituti es-

sent: Ex Jurisconsultorum libris, neque lectos minores viginti-
quinq; annis, nisi ex certâ causâ, qui tunc sportulas quidem De-

curionum accipiebant, interim suffragium ferre non poterant:
nec majores quinquagintaquinque invitos, nisi illis consuetudo

obstaret: nec in totum surdos & mutos: nec relegatos ad tem-
pus & reversos, nisi Principis accederet permissio: nec navicu-

larios. Cicero significat, exclusos item, qui præconium face-
rent, non qui fecissent. A Gratiano & collegis Imperatoribus,

Decuriones Senatores suæ curiæ nominatos observo, additâ cau-
tionē, si sic dici oportet, quod Senatoriæ vocis majestatem, præ-

terquam principi principis urbis consilio, convenire vix existi-
marent:

Nov. lib. 4.
Nov. 1.

marent: à Leone & Majoriano minorem Senatum, *Curiales neros esse reip. ac viscera civitatum nullus ignorat, quorum cœtum rectè appellavit antiquitas minorem Senatum*: est in lapidibus dis-

fertè, SENATVS. P. Q. TIBVRS. S. Q. NOLAN. SENATVS. POPVLVSQVE. SIGNINVS. & plura ad hunc modum, quibus fanè Decuriones Senatus appellatione

Plin. lib. 10.
ep. 83. 84.
115. 116.
Liv. lib. 27.

dignati, quod Plinium pariter atque Trajanum sequutum video, & olim Livium, ubi de XII. coloniarum defectione agit: abstinuere tamen pleræque coloniæ, aut Ordinis, aut Decurionum

Cic. pro Cælio.

inscriptiōe contentæ. Cicero de Puteolanis verba faciens, amplissimum ordinem vocavit. Plinius in Bithynicis & Ponticis civitatibus, Græcâ Buleutarum appellatione usus est. Quo quis-

Vlp. D. lib. 50. tit. 3. l. 1. 2.

que loco in album relatus sententiam dixerit, Vlpianus docet, *Decuriones in albo ita scriptos esse oportet, ut lege municipali præcipitur: sed si lex cessat, tunc dignitates erunt spectandæ, ut scribantur eo ordine, quo quisque eorum maximo honore in municipio functus est*: puta qui Duumviratum gesserunt, si hic honor præcellat (utitur exceptione, propter municipia, in quibus Dictatores, aut summo loco Ædiles, id enim Arpini consuevisse, ex

Cic. fam. lib. 13. ep. 12.

Cicerone scimus, *is enim magistratus in nostro municipio, nec ali- us ullus creari solet*; & credo etiam in aliis interdum municipiis, non item in coloniis, quæ Dictatores nullos, Ædiles infra Duumviros habuere) & inter Duumvirales antiquissimus quisque prior is: deinde hi qui secundo post Duumviratum honore in Republica functi sunt: post eos qui tertio, & deinceps: mox hi, qui nullo honore functi sunt, pro ut quisque eorum in ordinem venit. In

sententiis quoq; dicendis idem ordo spectandus est, quem in albo scribendo diximus. Sed intererat, quâ quis ratione dignitatem allequutus, Nomina ante scribi oportet eorum, qui dignitates principis iudicio consecuti sunt: postea eorum, qui tantum municipalibus honoribus functi sunt. Et patrem, non habenti filios

anteferri, Diocletiani & Maximiani lege cautum. Decurionum partes duas, totius curiæ instar exhibere, Arcadio & Honorio placuit. Quod major pars curiæ effecisset, pro eo haberi, ac si omnes egissent, Scævola interpretatus est. Nam Decreta, quæ non legitimo numero Decurionum coacto facta sunt, non vale-

re Marcianus annotavit: & ordinem non aliter habendum, quam duabus partibus adhibitis, ante Arcadium ex municipali lege Vlpianus prodidit. Vti verò Senatus consulta Romæ duabus singularibus litteris S. C. ita Decurionum Decreta totidem D. D. notabantur: eò L. D. D. D. in fragmento Augustanæ inscriptionis, monumento Locum Datum Decurionum Decreto significant.

Diocl. C. lib. 10. tit. 31. l. 9.
Arc. C. lib. 10. tit. 31. l. 46.
Scæv. D. lib. 50. tit. 1. l. 19.
Marc. D. lib. 50. tit. 9. l. 2. Vlp. l. 3.

At quoniam Decuriones pleraque Reipublicæ munera suo periculo tractare cogebantur, inferioribus maximè temporibus, eis militiâ,

Vide C. lib. 10. tit.

militiâ, vectigalium publicorum, alienarumque rerum omnium
 conductione & procuratione interdictum, ne hisce curis à pro-
 prio munere avocarentur. Itaq; usu venit, ut honor tot oneribus
 implicitus, à paucis ambiretur, eum plerique enixè fugerent, et si
 prærogativis quas enumerabimus auctum: Statuere ideo Impera-
 tores plurimis constitutionib⁹, ne publica munera negligerentur
 scilicet, Decurionum filios curiis necessario obnoxios, cujus rei
 antiquitus nec suspicio incidit: quin nec Christianos eximos ha-
 buerunt, Christianos namq; Judæorum nomine intelligit Vlpia-
 nus, quo loco scripsit, *Eis, qui Judaicam superstitionē sequantur,*
Divi Severus & Antoninus honores adipisci permiserunt: sed &
necessitates eis imposuerunt. Arcadius & Honorius omnium su-
 perstitionū assecclas admiserunt; Julianus clericos etiam invitos ad-
 dixit, ut est apud Sozomenum. Postea prohibitum à Gratiano &
 collegis, ne quis supplicii loco curiæ deputaretur, gravi addita
 sententiâ, *cum utique unumquemque criminofum, non dignitas*
debeat, sed pœna comitari. Prærogativis præter sportulas, hisce
 propemodum usi sunt: Nullum in coloniâ magistratum ma-
 jorem nisi Decurio gerere poterat, *quia Decurionum honoribus*
plebeji fungi prohibentur, quæ Paulli verba sunt: Extraordina-
 riorum munerum omnium immunitate fruebantur: & Theo-
 dosii lege, mortuo Decurione, extraneis relictis heredibus, qui ad
 curiam non pertinerent, quarta facultatum portio cedebat bene-
 ficio reliquorum Decurionum; nullo legitimo successore reli-
 cto, bona omnia ordinis utilitati proficere Constantinus rescri-
 psit: *Decurionibus facultatibus lapsis alimenta decerni permis-*
sum, Hermogenianus prodidit: Non fustibus, non quæstioni
 subiciebantur, nisi majestatis rei, capitali propositâ poenâ judici,
 qui contra tentasset: non in metallum dabantur, nec in opus me-
 talli, nec in opus publicum, vel ad bestias; nec furcæ subicieban-
 tur, nec vivi exurebantur: ac omnino capite non damnabantur,
 nisi si qui parentem occidissent: gravioris facinoris rei, à Præsidi-
 bus non puniebantur, sed carceribus tantum diligentioris custo-
 diæ causâ mancipabantur, de quæ iis ad Imperatores referebatur.
 Vlpianus ait, Decurionem *punire sibi Præses permittere non de-*
bet; sed recipere eum in carcerem, & principi scribere de pœna e-
jus. Quæ privilegia & Decuriones, & eorum parentes atque
 liberos complectebantur, quod ex Imperatorum, Jurisque pru-
 dentum ad oram notatis locis planum. Sed & alia pleraque de
 Decurionibus ascribi poterant, nos capita delibavimus. Augu-
 stanorum mentio in nostris monumentis obvia aliquoties, duo-
 rum tantum, aut si plurimum trium nomina reliqua, Antonii
 Æliani, C. Juliani Julii, & Adjutorii Romani, nam de postremo
 mihi minus constat. Magistratus colonici fuere mul-
 tiplices:

31. l. 38. § 1.
 55 D. lib.
 50. tit. 8. l.
 2. lib. e. tit.
 2. l. 6. C.
 lib. 4. tit.
 65. l. 30.

Imp. C.
 lib. 10. tit.
 31. l. 22. 26.
 32. 35. 36.
 37. 41. 43.
 48. 50. 62.
 66.

Vlp. D. lib.
 50. tit. 2. l. 3.
 Arc. C. lib.
 10. tit. 31.
 1. 49.
 Soz. lib. 5.
 c. 5.
 Grat. C. lib.
 10. tit. 31.
 1. 38.

Paul. D.
 lib. 50. tit.
 2. l. 7.

Vide C. lib.
 10. tit. 31.
 1. 21. tit. 34.
 per totum,
 lib. 2. tit. 11.
 1. 5. lib. 9.
 tit. 41. l. 16.
 D. li. 48. tit.
 19. l. 9. § 1.
 18. lib. 50.
 tit. 18. l. 3.
 lib. 28. tit.
 3. l. 6. lib.
 49. tit. 4. l. 2.
 C. Theod.
 lib. 5. tit. 2.
 l. unica D.
 lib. 50. tit.
 2. l. 8.

tiplices: Majores, minores. Majores hîc voco, qui rem publicam respiciebant universam, minores, qui certa corpora & collegia. Priores, ut observasse videor propemodum annui, est in fragmento municipalium fastorum, ab Apiano edito, sæpius præscriptum, EX. K. IVL. AD. K. IVL. & EX. K. IAN. AD. K. IAN. interdum EX. K. IVL. AD. K. FEB. aut EX. K. IVL. AD. K. IAN. Credo quod ii, quorum nomina subscripta, in magistratu mortui, vel se ante statum tempus abdicaverint. Excipio tamen Quinquennales, quos inter majores infra numerabimus, cum alii minores sint: & Duumviros, qui nominati aufugissent aut latitassent, hos repertos, *biennio integro onera Duumviratus* ferre, Constantinus coëgit: à summo quippe philosopho sapienter proditum, magistratus dignis tribuendos esse, sive volentibus, sive nolentibus etiam. Magistratus in curiâ à Decurionibus ex ipso ordine lectos, Diocletiani lege satis liquet. Prout quisque Decurio creatus, ita magistratum adipisceretur, Divorum fratrum rescriptum cavit: Vlpianus interpretatus, non locum habere, nisi cum omnes æquè idonei & sufficientes: Modestinus, ita quoque municipales leges intelligendas, quæ de certorum hominum honoribus constituent. *Vt gradatim honores deferantur, edito, & ut à minoribus ad majores perveniatur, epistolâ Divi Pii ad Titianum expressum.* Majoribus honoribus fundos, ad minores devocari non oportere, rationis esse, visum Diocletiano & Maximiano: Neminem item ad eadem munera revocandum, si aliorum civium sit copia. Prætextæ honore usos, Livius docet, *Magistratibus in coloniis municipiisque, hîc Romæ infimo genere magistris vicorum, togæ prætextæ habendæ jus permittemus, nec id ut vivi solum habeant tantum insigne, sed etiam ut cum eo crementur.* Vestis purpurâ prætexta, cæterum alba, nam de municipali magistratu apud Juvenalem est,

3. *clari velamen honoris*

Sufficiunt tunica summis Aedilibus alba.

In tunicis ne quis vim faciat, generatim pro veste poëta dixit. Ineuntes quandoque spectacula edebant, exemplo Thyasus Corinthius in Apuleji Milesiis, *Vt ejus prosapia atque dignitas postulabat, gradatim permensis honoribus, Quinquennali magistratui fuerat destinatus: & ut splendori capessendorum responderet fascium, munus gladiatorium triduanis spectaculis pollicitus, latius munificentiam suam porrigebat:* Et L. Fladii Pieri basis Allifæ,

QVI. OB. HONOREM. DECVR. EODEM. ANNO. QVO. FACTVS. EST. GLAD. PARI. XXX. ET. VENATION. BESTIARVM. AFRICANAR. ET. POST. PAUCOS. MENSES. DVVMVIRATV. SVO. ACCEPTIS. A. REP. H.S.

XX.

Const. C.
lib. 10. tit.
31. l. 18. A-
rist. 2. de
Rep. c. 7.

Diocl. C.
lib. 10. tit.
31. l. 2.
Vlp. D. lib.
50. tit. 4. l.
6.
Mod. tit. c.
1. 11.

Diocl. lib.
10. tit. 41.
l. 2. & 3.

Liv. lib. 34.

Juven. sat.
3.

Apul. lib.
10.

Smet. f. 82.
n. 13.

XX. N. VENAT. PLENAS. ET. GLADIATO-
RVM. PARIA. XX. EDIDIT. ITEM. POST. AN-
NVM. LV DOS. SCÆNICOR. P. S. F. AGI. Quod
ne cui mirum, privati quoque & extremæ conditionis homines,
ambitiosâ tantum vanitate impulsî, munerum interdum in colo-
niis editores, Martialis,

Mart. lib. 3.
epig. 58.

Sutor cerdo dedit tibi culta Bononia munus,

Fullo dedit Mutinæ, nunc ubi caupo dabis?

Summus autem magistratus Duumviri, quorum per omnia lit-
terarum monumenta, scripta, sculpta, percussâ, frequens memo-
ria, ut stultum sit inhære singulis. Nihil planius Ciceronis
verbis, quibus Campanum fastum notat, *cum cæteris in coloniis*
Duumviri appellentur, hi se prætores appellari volebant. Cæteræ
coloniæ, coloniæ omnes sunt, nec contra est, quod in quibusdam
tum coloniis tum municipiis Quatuorvirorum graves scripto-
res, aut etiam lapides meminere, quod Cicero IV. Viros Neapo-
litanos, Cumanos, Larinates, & Fregellanos nominat, quod in la-
pidib⁹ Nepefini, Spoletini, Vrbinales, Veronenses, alii multi sunt:
neutiquam enim consequitur, quod nonnullis placuit, diversis
Rebus publicis II. Viros aut IV. Viros præfuisse: forsan potior
sententia utrosque fuisse in omnibus, certè in aliquibus, principe
loco Duumviros, inferiore Quatuorviros; quin & III. Viros &
IIII. Viros quos non raro observamus. Neapolitanos siquidem,
quibus IV. Viros Cicero tribuit, II. Viros habuisse, multorum
marmorû scimus testimonio, & Patavinæ inscriptiones II. Viros
III. Virosq; promiscuè præferunt, nec plura exempla colligo. Sed
præfuerint alicubi III. Viri (non enim pernegandum credo est)
cogitavi fieri potuisse, ut nomine à II. Viris differrent, re essent ii-
dem, & bini per vices annum, omnes simul integro biennio
magistratum gererent. Leviter in hanc cogitationem traxit ex-
emplum VI. Virorum Mediolanensium, quos in Seniores Ju-
nioresque tributos ex inscriptionibus compertum, nec sat scio,
an istâ de causâ, Seniores scilicet, qui anno suo jam functi, nam
hoc distinctionis genus in magistratibus pleræque hodie etiam
Germaniæ Republicæ tuentur. Confirmavit aliquantò validius
tabula ærea, in qua Vespasianus Imp. SALVTEM. DICIT.
III. VIRIS ET. DECVRIONIBVS. SABOREN-
SIVM. cum ad finem duorum tantum expressâ sint nomina,
II. VIRI. C. CORNELIVS. SEVERVS. ET. M.
SEPTIMIVS. SEVERVS. PVBLICA. PECVNIA.
IN. AERE. INCIDERVNT. Simile propemodum est
quod apud Fulvium Vrsinum in æneâ item tabellâ Senatuscon-
sulti municipalis, M⁹ ACILIVS. PLACIDVS. L. PE-
TRONIVS. FRONTO. IIII. VIR. I. D. appellantur.

Cic. agr. 2.

Cic. ad At-
tic. lib. 10.
ep. Epistola
tua. orat.
pro Cluent.
fam. lib. 13
ep. 77. In-
script. Sme-
tii. f. 73. n.
6. f. 74. n.
13. f. 77. n.
1. f. 159. n.
18. f. 160. n.
16.
II. Viri.
Neap ap.
Smet. f. 84.
n. 1. 9. f. 164
n. 15. 18.
Pat. in-
script. apud
Scardeon.

VI. Viri
Mediol. ap.
Smet. f. 158
n. 16. 17.

Inscript.
Hispan. Oc-
conis pag.
27. n. 1. Fa-
bric. antiq.
monum.
lib. 1. Ma-
riana hist.
Hispan. lib. 4.
c. 4.

Afinii

Pol. ap. Cic.
fam. lib. 10.
ep. 32.

I. C. D. lib. 2
tit. 3. l. uni-
ca. lib. 3. tit.
4. l. 6. lib.
15. tit. 1. l.
3. lib. 27.
tit. 8. l. 1.
lib. 38. tit.
2. l. 4. lib.
47. tit. 2. l.
52. tit. 10.
l. 13. lib. 50
tit. 1. l. 38.
C. lib. 3. tit.
1. l. 16. lib.
6. tit. 9. l. 9.
lib. 10. tit.
31. l. 53.
lib. 11. tit.
35. l. 3. lib.
c. tit. 29. l.
unica A-
lexander
A. III. Vi-
ris & De-
cur. Fabret.
Cæf. de bel.
civ. lib. 1.
IV. Viri I.
D. l. 2. VI.
Viri I. D.
ap. Smet.
f. 153. n. 9.
f. 152. n. 12.
II. Viri
Præf. ap.
Oecon. in-
scrip. Hisp.
pag. 13. n. 9.
p. 15. n. 5.
p. 16. n. 2. 9
Auf. de
urb. 13.
Cic. agr. 2.
Apul. de A-
fin. lib. 3.
Arc. lib. 10.
C. tit. 31. l.
53.

Asinii Pollionis apud Ciceronem de Balbo verba an ad hanc sen-
tentiam faciant, neque pro confesso, neque pro vano posuerim,
Quatuorviratum (Gadibus) *sibi prorogavit: comitia biennii bi-*
duo habuit. Eandem fere rationem habet, quod in Republicâ
nostrâ nunc quoque experimur, Consules, ut vulgo appellant, si-
ve Prætores si ad Romanos mores accommodamus, VI. Viri Ju-
redicundo si ad colonicos verius, sex, annum ita partiuntur, ut
quaternis vicissim mensibus bini jurisdictionem exercent. Ju-

risconsultorum absque dubio libri, Duumviros maximum inter
municipales magistratus usurpant, minimum duodecies, Qua-
tuorviros, quod sciam, semel. Cæsar etiam generatim, *Duum-*
viris municipiorum omnium imperat, ut naves conquirant, Brū-
dusiumq; deducendas curent. Quod Jurisdictionem exercerent.
II. Viri Juredicundo appellati sunt: quamquam & alii magistra-
tus, puta IV. Viri & VI. Viri, Juredicundo: Isti etiam eximiè II.
Viri Præfecti, & II. Viri Præfecti juredicundo, quod lapidum au-
toritate fisis profero, itaque frustra est quidam, qui in numis co-
loniæ Victricis Juliæ Leptis L. NER. L. SVR. PR. II. VIR.
& A. P. SALPA. M. FVLV. PR. II. VIR. Prætores Du-
umviros interpretatur: frequentissimè tamen nudè II. Viri.
Quod vir doctus Consulium nomen affectasse annotat, non per-
suadet, & nimis elatè Aufonius, si se Burdigalæ II. Virum lectum
verbis istis intelligi voluit,

Diligo Burdigalam: Romam colo: civis in hac sum,
Consul in ambabus.

Mihi per placet, -- *Consul in hac sum, Civis in ambabus* -- est enim
ad veritatem expeditius, & proximo confirmatur hemistichio--
cuna hic, ibi sella curulis, sed librarius varium pronominis usum
non percepit. Duumviros antiquitus lictores duo cum bacillis
anteibant, nam id ex Cicerone colligo, & Apulejo, qui postea au-
ctâ ambitione in fasces crevere, si Arcadio & collegis Impp. cre-
dimus, *Duumvirum impune non liceat extollere potestatem sa-*
scium, extra metas territorii propria civitatis. Etsi Cicero idem
jam olim Campanos ausos indignatus. Augustanorum Duum-
virum puto antiquissimam memoriam extare in Augusti num-
mo, quem quarto libro expressimus: ad eos præterea refero ima-
gines duas togatas, quas inscriptionibus inseruim⁹. Quin-
quennales coloniarum Censores, non obscuris usus argumentis,
interpretor. Parum cautè confundit cum summis Duumvi-
ris, vir eruditus, quem paullò ante diximus: distinguit clarè C.
Hedii lapis. II. VIR. II. VIR. QVINQ. Rursus alii à Qua-
tuorviris, en C. Vesidieni iste, III. VIR. IVR. DIC. III. VIR.
QVINQ. A. Quintilii alter, III. VIR. IVRE. DIC. III. VIR.
QVINQ. & quos præterea recensere longum: in quibus Quin-
quennales tum Duumviros, tum Quatuorviros observo. Cogi-
tabimus

tabimus, an eâ ratione, quam de II. Viris & I. Viris Jure dicundo
 proposimus. censores censumque in coloniis fuisse, vel ex S. C.
 de XII. Coloniis quæ Quintis Fabio & Fulvio Consulibus ab- Liv. lib. 29.
 nuissent milites dare, quod apud Livium extat, in promptu
 est, *Censumque in iis coloniis agi ex formulâ à Romanis Censoribus*
data: dari autem placere eandem, quam Populo Romano: defer-
riq; Romam ab juratis censoribus coloniarum, priusquam ma-
gistratu abirent. Hæc quia his coloniis nominatim jussa, ap-
 paret de cætero, censorias coloniarum tabulas Romam non fuis-
 se delatas. Plinius scripsit, in Bithynicis civitatibus Senatum à Plin. lib. 10
 Censorib⁹ lectum, ut indicavimus. Legimus in marmore, CEN- ep. 83.
 SITOR. CIVIVM. ROMANORVM. COLO- Smet. f. 85.
 NIÆ. VICTRICENSIS. item CENS. ET. DV- n. 2.
 VMVIRATV. BENE. ET. E. R. P. ACTO. Præci- Occ. in-
 puam eam dignitatem fuisse, cui primores, fere Duumvires præ- script. p. 23
 fecti, Romanum exemplar monet: hinc Apuleji verba fluxere, n. 2.
permensis honorib⁹, Quinquennali magistratui fuerat destinatus;
 cæteroquin enim hic idem Apulejus, suum honorem Duum-
 viratum fuisse, disertè confirmat, *In qua coloniâ patrem habui lo-* Apul. apol.
co principe Duumviralem, cunctis honorib⁹ perfundum. Cujus ego 1.
locum in eâ republicâ exinde ut participare curiam cœpi, nequa-
quam degener, pari spero honore & existimatione tueor: atq; Spar-
 tianum de Hadriano ita accipio, *In Hetruriâ Præturam Impera-*
tor egit: Per latina oppida Dictator, & Aedilis & Duumvir fuit:
Apud Neapolim Demarchus: in patria suâ Quinquennalis: & i-
tem Hadriæ Quinquennalis, quasi in alia patriâ: & Athenis Ar-
chon fuit. Nomen nactus quod Romanorum more per quin-
 quennium magistratum gesserint, non video cur dubitemus:
 cum præsertim coloniarum lustra ex lapidibus alii dudum ob-
 servaverint. Sed accedat conjecturæ pondus à Constantini lege, Const. The-
 quâ medicis & professoribus immunitatem tribuit, *Si quis eos ve-* od. C. lib.
xaverit, centum millia nummorum ærario inferat, à Magistratib⁹ 13. tit. 3.
vel Quinquennalibus exactus. Magistratum nomine summos, id l. 1.
 est II. Viros (neq; hoc infrequens) Quinquennalium Censores,
 ad quos census ratione immunitatis cognitio & tuitio pertineat,
 omnino complectitur. Fascibus usos, non est cur denuo ex Apu-
 lejo repetamus. Jam in Aedilibus, coloniæ matrem Duo Aedil.
 non minus imitatae sunt; quos itidem binos quaternosve, variæ in fastis
 inscriptiones indicant, quamquam quaternos sæpius, hoc non- municipa-
 nunquam modo, III. VIR. AED. POTEST. & breviori lib. Apiani.
 scripturâ, A. P. Aediliâ potestate: tabula municipii Cæritum, u- Quatuor.
 num AED. IVRIDIC. alterum AEDIL. ANNON. ha- ap. Smet.
 bet, & est apud Suetonium, C. Albutium Silum Novariensem æ- f. 73. num.
 dilitate in patriâ fungentem, jus pro tribunali dixisse. Annonæ 10. f. 75.
n. 11. f. 82.
n. 7. Tab.
Cæ. ap.
Smet. f. 15.
Suet. de
clar. Rhet.

Apul. de
Al. lib. 1.

Alf. D. lib.
19. tit. 2. l.
30.

Gracch. ap.
Gell. lib. 10
c. 3.

Turn. Ad-
vers. lib. 11
c. 10.

Smet. f. 82.
n. 11.

Smet. f. 157
n. 19.

Tac. An. 1.

Smet. f. 80.
n. 6.

Veget. lib.
2. c. 7.

certè illis cura mandata, Apulejus, *Annonam curamus, ait, & Ædilem gerimus: & si quid obsonare cupis, utiq; commodabimus: & balnearum*, Alfenus, *Ædilis in municipio balneas conduxerat, ut eo anno municipales gratis lavarentur*. Ædificiorum præterea curam gessisse: à nobis ne monendum quidem, nomen monet. Sed & hos virgis Apulejus ornat, *Et lixas & virgas, & habitum prorsus magistratui congruentem in te video*. Augustæ Ædilis & Ædilitius fortasse fuerit (quamquam Quinquennialitium quoque suspicari licet) C. IVLIANIVS. IVLIVS. III. VIRALIS. cujus in vetustis nostris monumentis nomen superat.

Quæstores demum in coloniis & municipiis: C. Gracchus oratione de legibus promulgatis, *Quæstori Sidicino M. Mario datum est negocium, uti balneis exigerentur, qui lavabantur*, paullo post, *sue civitatis nobilissimus homo M. Marius, deinde, Ferentini ob eandem causam Prætor noster Quæstores arripi jussit*. In lapidibus hac notâ Q. crebri sunt. Miror fefellisse eum, qui in titulo quodam, AEDIL. Q. III. VIR. I. D. maluit Ædilem quinquennalem, quam Ædilem, Quæstorem & Quatuorvirum interpretari: Quinquennales cum brevissimè, dupliciter tamen Q. Q. scripti. Atque Duumviratum, Quinquennialitatem, Ædilitatem, Quæsturam, distincta munera esse, per se clarum, clarissimum Allifanâ M. Granii inscriptione redditur, II. VIRO. TER. QVINQ. AED. Q. nam hic omnibus functus.

Quæstores annuos fuisse, in municipalibus fastis videmus. Cum pecuniæ publicæ & ærarii curam gesserint, fit ut eos ipsos II. VIR. AER. in Genevensi inscriptione dictos autumem.

Augustales quo loco reponerem dubitabam: inter Sacerdotes, suadebat Tacitus, *Idem annus novas ceremonias accepit addito Augustalium sodalium sacerdotio*; vetabant lapides, in quibus sodalium nomen nunquam additum, & à Flamini Augusti unus aperte distinguit, FLAMINI. DIVI. AVGVSTI. VI. VIRO. AVGVSTALI. Nec enim unus aliquis ejusdem numinis flamen & sodalis: diversum ergò visum Taciti sacerdotium, cum unum nomen multas significationes admiserit, Vegetius Augustales in legione milites vocaverit, qui ordinariis ab Augusto juncti, & notus Augustalis Ægypti præfectus sit: Inter magistratus, juvabant quædam alia, tum in speciem validè Petronianus locus, *Quod præcipuè miratus sum, in postibus triclinii fasces erant cum securibus fixi, quorum unam partem embolum navis æneum finiebat; in quo erat scriptum: G. POMPEIO. TRIMALCIONI. VI. VIRO. AVGVSTALI. CINNAMVS. DISPENSATOR*. Obstabant multa, in primis duo, quod eos ubique non tam post magistratus, quam post Decuriones etiam positos

positos reperi, DECVRIONES. ET. AVGVST. ET. POPVLVS. DECVR. AVGVST. ET. POP. DECVR. AVG. PLEBS. idem est, DEC. VI. VIR. PLEBS. quodque iis sportulas parcius datas, OB. DEDICATIONEM. EARVM. DEC. XV. VI. VIR. XIII. PLEB. X. II. DARI. IVSSIT. item, DECVRIONIB. SING. H-S. XXX. SEX. VIRIS. ET. AVGVSTALIB. SING. H-S. XII. PLEBI. SIN. H-S. III. &, DECVRIONIB. MVLSVM. ET. CRVST. ET. SPORTVL. H-S. X. N. ITEM. PVER. CVRIAE. INCREMENT. ET. VI. VIR. AVG. QVIBVSQ. V. V. E. CRVST. MVLSVM. ET. H-S. VIII. N. Quæ eos infra Decuriones collocant. Petronii secures facile hebetamus, nec enim Augustalitis insigne, sed ad ostendendum mirificum Trimalcionis luxum & fastum, atque uti nescio quis annotavit, ad terrorem & supplicium servorum, à mimico Rege id loci fixas, præcipua illa narrantis quoque admiratio innuit. Eo facit ipsum Trimalcionis nomen regium aut triregium verius, Eunapius quippe prodidit, Malchum Syrorum linguâ Regem sonare, inde Martialis ridiculè de Zoilo,

Hos Malchionis patimur improbi fastus.

Cum de cetero patronos Reges à clientibus adulatoribus audisse, multa hujus epigrammata ostendant. Istius originis sunt in sacris literis etiam Melchias, Melchon, Melchisedech, & in communi credo usu Melchior. Quod itaque de Augustalium officio minus liquere potest, in medio sit: Hæc satis liquent, dignitatis id genus inter Senatum, sive Decurionum ordinem & plebem constituisse, sex numero fuisse, quod tam multa marmora loquuntur, ut nec Duumvirum, nec Censurum, nec Ædilium, nec Quæstorum, neque planè horum simul omnium plura meminerint: A Decurionibus creatos, VI. VIR. AVGVSTALIS. QVI. INTER. PRIMOS. AVGVSTALES. A. DECVRIONIB. AVGVSTALIS. FACTVS. EST. Pecuniam ejus causâ, quandoque solvisse, Hic. PRO. SE VIRATV. IN. REM. P. DEDIT. H-S. ∞ ∞. Eam interdum remissam, HVIC. ORD. DECVRIONVM. OB. MERITA. EIVS. HONOREM. AVGVSTALITATIS. GRATVITVM. DECREVIT. item IIIII. VIRO. AVGVSTALI. GRATVITO. D. D. Perpetuos demum non fuisse, at honorem aliquos repetivisse. FAVSTVS. TITIVS. LIBERALIS. VI. VIR. AVG. ITER. Apud nos Augustales, Sext. Attonius Privatus, qui Silvani templum restituit, & Tib. Cleuphas purpurarius. Equitum

Smet. f. 73.
n. 1. 4. & 11
f. 74. n. 13.
Smet. f. 74.
n. 14. f. 75.
n. 12. f. 81.
n. 7.

Eun. vit.
philos. Por-
phyr. Mart.
lib. 3. epig.
81.

Mart. lib. 1.
ep. 113. lib.
2. ep. 18. 68.
lib. 3. ep. 7.
lib. 4. ep. 84
lib. 5. 20. 23
lib. 10. ep.
96.

Alc. in 10.
lib. C.

Smet. f. 74.
n. 4. f. 83. n.
7. f. 159. n.
17.

Smet. f. 49.
n. 7.

Liv. lib. 34.
lib. 37. lib.
40.

Monob. ap.
Oc. p. 25. n.
8.
Lugd. ap.
Parad.

Tac. vita.
Agric.

Ex Paradi-
no.

duo fuisse genera, quorum unum in re militari peditibus responderet, alterum in civitate senatui & plebi, notius est quam ut hic exequar. Prius illud, locum in coloniis habuisse dudum diximus, neque aliter capiendus Livius toties, *tria millia & septingenti pedites ierunt, trecenti equites. & tria millia hominum sunt deducta, equitibus septuagena jugera, ceteris colonis, quinquagena sunt data.* Item, *tria millia peditum quinquagena jugera, centuriones centena, centena quadragena equites acceperunt.* Causa cur Augustam hujus classis equites deductos existimare debeamus, suo loco explicata.

Sed nec de posteriori genere in coloniis dubitemus, cui Equitum Romanorum, Equestrisq; ordinis nomina peculiari modo fuere propria, Monobricensis lapis, II. VIRI. VNACVM. ORD. EQVEST. ET. POPVLO. Lugdunensis, DECVRIONIB. ORDINI. EQVESTRI. [IIII]. VIRIS. AVGVSTI. Plures paucioresve, pro coloniarum splendore & magnitudine fuisse, Curiis multum dignitatis iis Decurionibus accessisse, nemo neget. Senatorium etiam Romae locum persaepe assequutos, innumeris per omnes scriptores locis in comperto, nobis uno aut altero comprobare satis: Tacitus, *Cn. Julius Agricola, vetere & illustri Forojuliensium colonia ortus, utrumq; avum Procuratorem Caesarum habuit: quae equestris nobilitas est. Pater Julius Gracinus Senatorii ordinis.* Expressius Claudius Imp. oratione super civitate Gallis danda, quae aeneis tabulis incisa Lugduni extat, DIVVS. AVGVSTVS. ET. PATRVVS. TI. CAESAR. OMNEM. FLOREM. VBIQVE. COLONIARVM. ET. MVNICIPIORVM. BONORVM SCILICET. VIRORVM. ET. LOCVPLETIVM. IN. HAC. CVRIA. ESSE. VOLVIT. paucis interjectis, ORNATISSIMA. ECCE. COLONIA. VALENTISSIMAQVE. VIENNENSIVM. QVAM. LONGO. IAM. TEMPORE. SENATORES. HVIC. CVRIAE. CONFERT. EX. QVA. COLONIA. INTER. PAVCOS. EQVESTRIS. ORDINIS. ORNAMENTVM. L. VESTINVM. FAMILIARISSIME. DILIGO. Apud nos, ANTONIO. AELIANO. EQUI. TI. ROMANO. quem inter Decuriones Augustanos numeravimus, vetusta inscriptio testimonium praebet. Et alium nostrorum quempiam (nomen perit) cui PEREGRINVS. BELLICOSVS titulum posuit, Consularibus ornamentis auctum, ex fragmento, quod in hunc modum restituendum videbatur, CONSVLARES. HONOR. adept. colligebam. Minores magistratus collegiorum licite coeuntium appellamus.

Hos

Hos per quinquennium præfuisse, indicio nomen Quinquennalium, aut Magistrorum Quinquennalium, nam utroq; uli; & inde est lustrorum mentio in lapidib⁹, qui ad illos pertinent, M A G. Smet. f. 32. n. 5. f. 96. n. 2. QVINQ. COLL. FABR. TIGNAR. LVSTRI. XXVII. item, MAGISTER. QVINQVENNALIS. FABRORVM. TIGNVARIORVM. OSTIENSIVM. LVSTRI. II. Videntur iidem, quos Lampridius in Alexandro Defensores dixit, *Corpora omnium constituit, Vinariorum, Lupinariorum, Caligariorum, & omnino omnium artium, hisq; ex se se Defensores dedit.* Gratianus & collegæ Impp. quinquennii spatium Defensoribus disertè præscribunt, *In defensoribus universarum provinciarum erit administrationis hæc forma, & tempus quinquennii spatium metiendum.* Quamquam ea lex Defensores generatim universos, non hos collegiorum privatim complectitur. Collegia quod pecuniam communem haberent, Quæstores etiam habuere, Q. COLLEGI. CENTONARIOR. Vti ab Vlpiano proditum, *Divus Marcus omnibus collegiis, quibus cœundi jus est, manumittendi potestatem dedit.* Grat. C. lib. 1. tit. 5 l. 1. 4. Augusta multa hujuscemodi collegia esse potuere, & verò fuere, sed de singulis difficiles obscuræq; conjecturæ. Negotiatorum certè collegium aliquod extitisse credibile, nisi eos in multa collegia divisos credibilius; meminere lapides nostri negotiatorum aliquoties, MVNICIPI. AEL. AVG. NEGOTIATOR. quantumvis hujus nomen vetustate evanuit, FLABIA. CVNANIO. SERENO. NEGOT. item, VICTORIO. VICTORIANO. neGOTIATORI. Smet. f. 159 n. 15. Vlp. D. lib. 40. tit. 3. l. 1. Aug. In duobus negotiorum genus expressum, IVL. VICTOR. NEGOTIATORI. QVONDAM. VESTIARIO. TIB. CLEVPHAS. IIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR. ARTIS. PVRPVRIARIE. Quinquennales autem magistros, non à Decurionibus, quod in majoribus magistratibus observatum diximus, sed à collegiis creatos crediderim; ex ipsis collegiis lectos, Lampridii verba ostendunt. Non ignarus sum, plures præterea utriusq; generis magistratus in coloniis fuisse, sed neque perpetuos, quin pro re natâ variè mutatos, neq; eosdem in omnibus: nos illos enumeravimus, quibus fere Reipublicæ constitutio comprehensa. Cic. pro Cluentio. Judicia ab ordine universo in curiâ exercita, Judices non alii à Decurionibus: sic de Oppianico Cicero, *Illum tabulas publicas Larini Censorias corrupisse, Decuriones universi judicaverunt.* At opere pretium est judicandi formam in rei capitalis cognitione, ex Apulejo afferre, id compendi facturi, ut obiter nonnulla etiam, quæ antea diximus, comprobemus: *Magistratus interim, metu periculi proprii, ne de parvis indignationis elementis, ad exitium* Apul. lib. 10. de Af.

disciplina civitatisq; seditio procederet, partim Decuriones deprecari, partim populariter compescere: ut rite, & more majorum iudicio reddito, & utrimque secus allegationibus examinatis, civiliter sententia promeretur, nec ad instar barbaricae feritatis, vel tyrannicae impotentiae, damnaretur aliquis inauditus: & in pace placida tam dirum saeculo praeberetur exemplum. Placuit salubre consilium, & illico iussus praeco pronunciat, Patres in curiam convenirent. Quibus protinus dignitatis jure consueta loca residentibus, rursus praconis vocatu, primus accusator intendit: tunc demum clamatus inducitur etiam reus. Vtriusq; partis orationes sibi parum compertas esse ait; sed quae planè concepi, ad istas litteras perferam. Simul enim finita est dicentium contentio, veritatem criminum fidemq;, probationibus certis instrui, nec suspicionibus tantam conjecturam permitti placuit: atque illum promptissimum servum, qui solus hac ita gesta esse scire diceretur, sisti modis omnibus oportere. Nec tantillum cruciarius ille, vel fortunam tam magni iudicii, vel conferta conspectu curiae, vel certè noxiā conscientiam suam deterritus, quae ipse finxerat, quasi vera asseverare atque asserere incipit. Deinceps subdolam confessionem prosequitur. Nec quisquam Decurionum tam æquus remanserat juveni, quin eum evidenter noxae compertum, insui culleo pronuncicaret. Cum jam sententiae pares, cunctorum stilis ad unum sermonem congruentibus, ex more perpetuo, in urnam aeneam deberent conjici: quo semel conditis calculis, jam cum rei fortuna transacta, nihil postea commutari licebat, sed mancipabatur potestas capitis in manum carnificis: unus è curia senior, praeceteris comperta fidei, atque auctoritatis praecipua medicus, orificium urnae manu contegens, ne quis mitteret calculum temerè, hoc ad ordinem pertulit: Sequitur medici oratio, de servo quaestio, & pueri quem mortuum credebant, in iudicium productio: Jamq; liquido servi nequissimi, atque mulieris nequioris patefactis sceleribus procedit in medium nuda veritas: & novercae quidem perpetuum indicitur exilium, servus verò patibulo suffigitur; & omnium consensu, bono medico sinuntur aurei, opportuni somni pretium. In theatra interdum iudicia translata ob loci amplitudinem Apulejus alibi ostendit, Jamq; sublimi suggestu magistratibus residentibus, jam praecone publico silentium clamante, repente cuncti consona voce flagitant, propter coetus multitudinem, quae pressura nimia densitate periclitaretur, iudicium tantum theatro redderetur, Populi partes in his rebus publicis quae fuerint, non admodum clarè dispicio; Videtur in nonnullis leges jussisse, Decuriones legisse: ad utrumque pertinere potuit lex tabellaria, quam M. Gracchus in Arpinati municipio tulisse, Cicero scriptum reliquit, & supra adduximus inscriptionem,

Apul. lib. 2.

Cic. 3. de leg.

nem, quæ popularem Decurionum lectionem confirmaret. Sed hæc vetustiorum temporum, postea potestas omnis, si rectè obfervo, in Senatum, & Magistratus translata : quod si qui lapides Senatus populique, aut Decurionum & plebis meminere, opinor populi assensum applausumque, haudquaquam scitum significant. Quamquam fatendum, ista conjecturis probabiliora, quam auctoritate nobis compertiora. Nunc, quoniam tota hac disputatione, municipiorum & coloniarum exemplis usi, rationes ex iis promiscuè collegimus, cum differentia, à Gellio potissimū prodita, in omnium ore versetur, edocendum profectò accuratius, quid nobis ita visum confundere. In primis causa illa honestissima, quod itidem vetetes probatosque scriptores fecisse animadvertebam. Neq; hi colonias tantum sed & Præfecturas & Fæderatas civitates, uno Municipiorum nomine complexi. Haud equidem quod minus luculenta sit Gellii distinctio, nihil eā verius, verum quia vocabulum ipsum multiplicem vim laxioremque interdum significationem obtinuit, Livius, *per Appia municipia, quæq; propter eam viam sunt, Setia, Soram, Lavinium præmisit* : At Setia & Sora coloniæ jam tunc temporis. Cicero oratione pro Plancio, *Nemo Arpinas non Plancio studuit, nemo Soranus, nemo Casinas, nemo Aquinas, & mox, iisdemq; nunc è municipiis adsunt Equites Romani.* Idem in epistolis, *L. Castronius Pætus, longe princeps municipii Lucensis* : Cum Luca Anno urbis DLXXVI. colonia deducta fuerit, Livii etiam auctoritate. Item pro L. Varenno, nisi levis Prisciani fides est, *C. Ancharius Rufus fuit è municipio Fulginate*, post hæc, *in præfecturâ Fulginate*. Fœderatam demum Neapolim (Neapolim antequam civitatem acceperit fœderatam, ut nullus alius, idoneus testis Polybius est) municipium Cicero vocavit, *L. Manlius est Susis; is fuit Catinensis, sed est una cum reliquis Neapolitanis civis Romanus factus, Decurioq; Neapoli, erat enim ascriptus in id municipium, ante civitatem sociis & Latinis datam.* Sed ut elevemus horū nonnulla, quando cognitū Municipia in colonias interdum mutata, & vicissim colonias in municipia, nihil omnino apertius iis verbis, quib' Paulus in Pompejanâ epitome Municipia tripliciter ita distinguit, ut tertium genus, municipia propriè dicta, & colonias simul comprehendat, *Tertio, cum id genus hominum definitur, qui ad civitatem Romanam ita venerunt, ut municipia essent sua cujusque civitatis & coloniæ, ut Tiburtes, Prænestini, Pisani, Arpinates, Nolani, Bononienses, Placentini, Nepefani, Sutriti, Lucenses* : Quibus si subjunxero unum Gellii locum, *Quotus enim fere nostrum est, qui cum ex coloniâ Pop. Rom. sit, non se municipem esse, & populares suos municipes esse dicat?* Vlpiani alterum, *Nunc abusive*

Gell. lib. 16
c. 13.

Liv. lib. 26.

Cic. fam.
lib. 13. ep.
14.

Liv. lib. 40.

Pris. lib. 7.

Polyb. lib. 6.

Cic. fam.
lib. 13. ep.
31.Paul. in v.
Municipi-
um.Gell. lib. 16
c. 13.Vlp. D. lib.
50. tit. 1. 1

municipes dicimus, suos cujuscumque civitatis cives, ut puta Campanos, Puteolanos : Nullus qui nos pungat supererit scrupulus, quin permulta de municipiis allata testimonia, ab eorum auctoribus de coloniis dicta fuisse consentiamus. Nam & Augustam coloniam in nostris inscriptionibus municipium appellatam sæpe invenio, nec necesse, rei claræ & testatæ aliarum lapides in eundem sensum conceptos ascribere. Non absurdior illa, quam deinde caussam sequuti sumus : Vt municipia etiam propriè, & quâ à coloniis differunt consideremus, rerum publicarum formæ, quantum vestigiis odorari potuimus, perparum plerumque à coloniarum rationibus distabant, & oppidò credibile, iis quotidie propius conformatas, sive quod coloniarum politiæ à Romanis conditoribus sapientissimè institutæ, & ut pulcherrima quæque æmulemur naturâ fit : sive quod in dominæ præcipuè urbis gratiam, disparilitatem quæ intercederet exuere, & se ad similitudinem harum, quæ Romæ effigies & simulachra essent, componere, quam à majoribus tradita instituta retinere maluerint, nam & hoc naturâ fit. Sanè Dictatores municipiorum sensim obsoluere, nec de cætero aliæ differentiæ valde in conspicuo. Vnde nimirum fluxit, quod cum Jurisconsultis de civitatum constitutionibus sæpe præscribendum fuerit, municipalium legum nomine, tum municipales, tum colonicas intellexerint.

In transcurso admonendum, quod Vlpianus colonias contra municipia distinguit, *Si quis negotia sua non in coloniâ, sed in municipio semper agit : in illo vendit, emit, contrahit : eo in foro, balineo, spectaculis utitur : ibi festos dies celebrat, omnibus denique municipii commodis, nullis coloniarum, fruitur : ibi magis habere domicilium, quam ubi colendi causâ* (quidam codices, colendi ruris causâ, legunt) *diversatur* ; non ad urbanas colonias, sed ad rustica prædia pertinere, quo sensu alibi, *vias quæ post Consularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse* : & sic quoque Paullus eâ voce usus est, *nec enim semper liberabitur dominus, eo quod secundo vel tertio anno patietur fundo frui. nam & qui expulsus à conductione, in aliam se coloniam contulit, non suffecturus duab, neque ipse pensionum nomine obligatus erit* : item Scævola, *quasi tum est, an reliqua colonorum, qui finita conductione, interpositâ cautione de coloniâ discesserant, ex verbis superscriptis legato cedant*.

Neque porrò dissimulabimus, quantumvis coloniæ, Reipublicæ constitutione quam explicavimus usæ, non obscuram libertatis speciem aspexerint, multis tamen modis Præsidum potestati fuisse obnoxias. Id in nostrâ historiâ approbant acta Afræ martyris, quam Præses Augustæ capitis damnavit : Et multo creberrima sunt Jurisconsultorum testimonia, ex quibus

Vlp.D. lib.
50. tit. 1. l.
27.

Vlp.D. lib.
43. tit. 8. l.
2.
Paul.D. lib.
19. tit. 2. l.
24.

Scæv. lib.
33. D. tit. 7.
l. 20.

quibus id ipsum constituamus. Quod Strabo scripsit, Nemauso nihil negotii esse cum præfectis Româ missis, aut absolutè verum non est, aut eximium ejus coloniarum privilegium fuit, nam & Plinii epistola & Trajani rescriptum ostendunt, Præsides coloniarum rationes cognovisse, nisi privilegium, aut mos vetustus, arbitrio suo Rempublicam administrandi obstaret. Quod si placet similitudine quâdam conferre inter se, res magnitudinis differentiâ valde diffitas, ut colonia, Decuriones, Duum viri & magistratus reliqui, Dominæ urbis, Senatus, Consulum, totiusq; Rom. Reip. vestigium referebant, sic præfides Imperatorum vicem præstabant, & quem Imperatores Romanis libertatis modum largiti, eo propemodum colonias per Præsides usas sentiendum. Nec postremò illud disconvenit, quod Imperatores sedem imperii orbis terrarum Romæ, præfides provinciæ in coloniâ, si una esset, aut in coloniarum præcipuâ, si plures, figere soliti, quod multis exemplis in promptu: sic tamen, ut pro rerum temporumque statu, reliqua suæ jurisdictionis loca peragrarare non intermiserint. Vtrumque ex legum præscripto; *Vnusquisque judex in his locis sedem constituat, in quibus oportet omnibus præstesse rectorem.* Et, *Provinciis præfidentes per omnium villas sensim atque usitatim, vicosq; cunctos discurrant.* Morabantur in civitatibus quibus palatia aut prætoria erant, in his ipsis, cæteroque in privatorum civium ædibus. Rhætiæ Præsides Augustæ sedem habuisse cum in dubium revocandum non sit, neque argumentis hîc nobis comprobandum video. At deinceps, converso Romani imperii statu, in provinciis Præsidentum loco Reges aut Principes succedere, & factum eâdem occasione, ut innumerae per omnes regiones coloniarum, mero illorum dominio concederent. Augusta, & pauca præterea, admirabili & memorabili in omni fortunâ fortitudine, per tot sæculorum ordines eluctatæ, una cum cæteris civitatibus, quas liberas vulgò quoque appellant, iis hodie legibus vivunt, quibus nec Præsides, qui isto sensu jam nulli sunt, neque Principes, præter summum unum, cui imperanti Romanus orbis paret, respiciant: Quin communi probataq; doctorum hominum sententiâ, ipsæ Principis jure habeant, Principisq; vicem obtineant. Et quandoquidem terminos quos nobis ab initio pangimus, Romana scilicet & Gothica tempora, orationis quodammodo circulo sumus prætervecti, visum isto deinde loco, priusquam ad lineam redimus, annotare exortæ postmodum dignitatis genus, quod cum non tam iis quæ memoravimus sæculis, quam constituto etiam in Germaniâ Imperio planè sit recentius, antiquum tamen eo usque est, ut auctoris & omninò originis memoriâ vetustate abierit, constet interim aliquot multis retrò ætatibus hominum

Strabo lib. 4.

Plin. lib. 10. ep. 56. 57.

Cod. Theod. lib. 1. tit. 6. l. 4. & 5.

Cod. just. lib. 1. tit. 4. l. 14.

Vide Ant. Gail. Observ. lib. 2. num. 7. & Doctores quos allegat.

minum existimatione apprimè viguisse. Lecti nimirum quaterni ex singulis, quos hoc Imperium complectitur ordinibus, ii qui auctoritate & potentiâ cæteris sui ordinis antestantes, tanti Imperii maiestatem columnarum veluti more fulcire, sive in membrorum modum illi subservire possent, nam utrâque appellatione honestatos reperio: cœptum à Ducibus primùm, quorum summa post Imperatorem habita potestas, per omnes ordine gradus descensum est. Inventæ itaque quatuor ex liberarum urbium omni numero (is superiori quidem ævo aliquantò quam nunc est fuit amplior) quæ reliquo uti par est credere consentiente & deferente collegio, columnis quas, appellavimus, accensæ, eximiæ urbes, sive ut quidam vertendum existimarunt metropoles dictæ sunt. Eas inter Augustâ relatâ, magnum id ipsum dubio procul haberi poterat, at cum relata fuerit præterea loco omnium principe, quid Germaniæ de illâ universitas senserit, abundè profecto testatum reliquit, neq; ei rei cuiusquam interpretatione opus. Nobis ad Romanos maturè revertendum.

MARCI VELSERI RERVM AVGVSTANARVM VINDELICARVM

Liber Sextus.

QVONIAM verò inter egregia Romano-
rum instituta, illud ab usque Romulo ma-
navit, quod *coloniarum & sociarum ac ami-*
carum civitatum, & bello subactarum quæ-
que (Dionysii verbis hæc referimus) suos ha-
bebat Patronos, quoscumque vellet è Roma-
nis civibus, & sæpenumero Senatus contro-
versias civitatum ac gentium, ad earum Patronos remisit, eo-
rumque judicia rata habuit, cuiusmodi tum multa, ex libris,
tum infinita numero ex lapidibus suppetunt exempla; quin
Augusta Drusum potissimum adoptaverit, in cuius se cli-
entelam dederit, in ambiguo nimirum esse non debet. Is provin-
cialibus & colonicis rebus compositis, redux exquisitis honori-
bus ab Italicis urbibus acceptus est, quod versus in ejus funere Li-
viæ consolandæ scripti innuunt,

*Funera ducuntur Romana per oppida Drusi,
(Heu facinus) per quæ victor iturus erat,
Per quæ deletis Rhætorum venerat armis,
Hei mihi, quam dispar huic fuit illud iter.*

Prætoria ornamenta Augustus, durante adhuc bello, ob pugnam
in Tridentinis alpibus feliciter commissam detulerat, uti ex Dio-
ne cognovimus. Triumphus non ipsi, non fratri Tiberio, quid-
quid causæ fuerit, decretus, neque omnino Vindelici unquam
triumphati sunt. Quod Eusebius anno Augusti XXXVIII. re-
tulit, *Tiberius de Rhætiis, Vindeliciis, Armeniis ac Pannoniis*
triumphavit; de Pannoniis (etsi diverso anno) verum est, de Ar-
meniis,

Dionys.
lib. 2.

Dio lib. 54.

Vel. vol. 2.

Suet. Tib.
c. 9.Oros. lib. 6.
c. 21. hist.
miscel. lib.
7. Fre-
culph. to-
mo 1. lib. 7.
c. 16.
Vel. lib. 2.
Dio lib. 55.
Flor. lib. 4.
c. 12.

meniis, Rhætis & Vindelicis neutiquam, siquidem in hoc argu-
mento potior Velleji auctoritas, & Vellejus disertè narrat, Tibe-
rium ter triumphasse, bis ex Dalmatiâ, & Pannoniâ, ex Germa-
niâ semel, quatuor præterea triumphos meruisse, nec egisse, u-
num minorem, *ex Armeniâ receptâ, & ex Rege ei præposito*, tres
maiores, *Vindelicorum Rhetorumq;* victorem, & rebus in Ger-
maniâ iterum tertiumque bene gestis. Quid ergo Eusebio de
Armeniaco scribere in mentem venit? In Rhætico & Vindeli-
co, ex Suetonii verbis errandi ansam accipere potuit, quæ de Ti-
berii bellis hæc sunt, *Rhætico atque Vindelico gentes Alpinas,
Pannonico Breucos & Dalmatas subegit, Germanico XL. millia
dediticiorum trajecit in Galliam, juxtaq; ripam Rheni, sedibus as-
signatis collocavit. Quas ob res & ovans & curru urbem ingres-
sus est*: At neutrum ad Rhæticum & Vindelicum, utrumque
ad Pannonicum & Dalmaticum, atque Germanicum bellum re-
ferre debebat. Orosii etiam errorem, quem plerique sequuti,
hac occasione notare fuerit operæ: Cum scripserit Pisonem ad-
versus Vindelicos missum, quibus subactis victor ad Cæsarem
Lugdunum venerit, Thraces ex Vellejo, Dione, Floro substitu-
endi, Vindelici expungendi sunt. An hominem fefellit, quod
Vindelici Pisone consule à Neronibus victi? Anno
post Romam conditam DCCXLV. à coloniâ deductâ VI. (tem-
poris rationem, ex numero annorum Tribunicia potestatis
Augusti inimus) numismata, quæ hodieque extant, hac specie
signata,

Ea quin ad Augustæ symbolum, quâ conum præferunt, referam,
Augustæque percussa fuisse existimem, causæ nihil est, cur ita ex-
istimem, causæ graves sunt aliquot. Nam quod coloniæ no-
men non expressum, symbolum pro nomine est: Quomodo Ju-
lii nummos, qui parte adversâ Bellerophontem & Chimæram
habent, Corinthiis omnes tribuimus, etsi Conrinthiorum no-
men non omnes exhibent, & Antonii Triumviri leone insignes,
Lugdunensium sunt, tam qui coloniæ nomen habent, LVGV-
DVNI. A. XL. quam qui eo destituti, ANTONIVS. IMP.
A. XL. Fit nimirum propriarum rerum fiduciâ, ut nostra æquè
omnibus nota, æternumque futura nobismet facile persuadea-
mus.

Nec quod his annis bellum in Germaniâ ge-
stum, cui Drusus immortalus, & quod Germaniam abiete notari
dixi-

diximus, ideo strobilus, Germaniæ tribuendus. Victos populos nummi hostilibus ferè expressis armis & trophæis designant, aut alatis victoriis & coronis, aut captæ provinciæ specie, aut captivis & supplicibus barbaris, aut arcuum fornicibus, & quadrijugis curribus, denique litteris rei bene gestæ indicibus, quorum hic nihil est.

Accedit, quod TI. SEMPRONI. TI. F. GRACCVS. LEG. PROCOS. (Graccus sine aspirationis notâ, antiquitatis affectatione, Quintilianus, *Diu deinde servatum, ne consonantibus aspiraretur, ut in Graccis & triumphis*) Germanico bello interesse non potuit, siquidem id Drusus

primum Prætor, dein Consul gessit, cum Gracchus interim legatus Proconsulis fuerit, & ut legatum Proconsule interpretari malimus, ineptientis est opinari, Prætorem aut Consulem legatis Proconsulibus usos. At Gracchum utrovis nomine Rhætiæ Præsidem egisse, non quidquam vetat, cum constet, quod de III. Viris docuimus, colonias Præsidum quoque nomina nummis honoris causâ impressisse, fidem Augustæi isti astruunt, P. CARISIVS. LEG. PROPR. COL. TOLET. P. CARISIVS. LEG. PROPR. EMERITA. prior caput fæminæ turritum, posterior muros coloniæ & portas præferunt, sic nescio cujus coloniæ nummus, laureæ coronæ inscriptum habet, SISENNA. PROCOS. subjectis Duumvirorum nominibus.

Cæterum Sempronius Gracchus is ipse videtur, qui Juliæ Augusti F. adulterio nobilis, in Cercinâ Africi maris insulâ exul sub Tiberio cæsus: meminere Vellejus & Tacitus; nummi alii Quæstoris & III. Viri titulos adjiciunt. Numismata Augustæ signata posuimus, sequuti præter vulgarem unam rationem, quâ non est credibile, colonicos nummos, extra eam coloniam, cujus aut nomen aut symbolum gerunt percussos, privam aliam; quia videlicet certæ in provinciis constitutæ urbes, quibus non tantum honorarii nummi isti, sed & pecunia ad quotidianos usus, publicè feriretur (eo Ciceronianum pertinet, *cum signaretur argentum Apolloniæ*) atque Augusta inter eas opinor: suadet

tum splendor coloniæ, tum multo maximè Notitia, quâ Romani imperii forma post Constantinum descripta, nam nominat Præpositum thesaurorum Augustæ Vindelicensis, quem & vectigalibus Rhæticiis, & pecuniæ signandæ præfuisse; non incommodè conjicio. Neque illis accedo, qui per paucis tantum locis, quibus Notitia Procuratores Monetæ constituit, pecuniam percussam sentiunt, cum numismatum notæ plerasque præterea urbes indicent. Inventa Constantii Londinio, uti Camdenus observavit, sic inscripta, P. LON. S. quod pecunia Londinio signata nimirum, cum tamen Notitia Procuratorem monetæ in Britannia nullum habeat, habeat verò præpositum thesauro-

abil

Bb

rum

Quint. lib.
1. c. 5.

Vell. lib. 2.
Tac. An. 1.

Cic. fam.
lib. 13. ep.
30.

Cambd.
Britan.

Marc. lib.
27.

rum Augustensium, siquidem Londinium Augustam dictam Marcellinus auctor. Sequentis anni hunc nummum habemus,

Quem nemo imperitus adeo Germaniæ transcribet. Mulier sellæ quadratæ insidens, turribus comas cincta, dextrâ pineam nucem, lævâ cornu copiae ostentans, planè florentis quiescentisque coloniæ, haudquaquam barbaræ & hostilis, bello oppressæ provinciæ signa prætendit. Tales M H T P O Π O Λ E Ω C. Δ A M A C K H N Ω N. sub Antonino Pio, & A Δ P I A N O Π O Λ E I T Ω N. sub Caracallâ signatos nummos vidimus, nisi quod altera pro nuce victoriolam, altera dextram inanem porrigit. Prætereo plerasque sive civitates sive provincias, stantes cum Amalthææ cornu expressas, sed semper amicas, honoris commendationisque ergò, inimicas nunquam; idque comprobarem pluribus, si cui hæc aliquando in dubium ventura addubitarem. Iam unum non invitus concessero, coniferam imaginem non tantum coloniam Augustam, quamquam hanc inprimis, verum Rhætiam quoque omnem designare, quemadmodum Alexandrini nummi Ægyptum non minus respectant, utique ob consensionem inter caput & corpus reliquum. Ad annum coloniæ VIII. (annos Tribuniæ potestatis cum annis coloniæ deductæ ita concinnamus, ut quamvis illa V. K. Julii occeperit, hæc, ut existimamus, IV. Kal. Octobr. deducta fuerit, ejus tamen differentiæ nobis rationem non habendam putemus) nummus, qui subjectus est, pertinet,

Vindelicum esse si mihi liquere pronunciem, fallam, sin me non inanissimis adductum suspicionibus, hunc in modum arbitrari, fidem merear, & spero faciam. Libro secundo ostendimus Præfides

fides Rhætiae pluribus annis præfuisse, ne quis solidum triennium à Graccho in magistratu exactum aspernetur, ut hac deposita provinciâ, mox aliam regendam acceperit, nimio minus probabile est. At si hæc Rhætiae Præses, quænam alia à Vindeliorum urbe colonia Julia Augusta, quando idoneus valde auctor Tacitus, unam hanc Rhætiae coloniam id temporis fuisse perdocuit? Julii nominis adjectio, Augusti honori, quem in Juliam gentem adoptatum scimus, tributa, quâ ratione Juliam Berytum, Juliam Corinthum, Juliam Carthaginem, Juliam Parmam, Juliam Dertonam, Juliam Fidentiam, Juliam Valentiam, denique Juliam Augustam Taurinorum, & multas ad hunc modum in antiquis monumentis legimus; quin satis credo, colonias Augusti Julium cognomen omnes ascivisse, ad splendorem saltem & pompam, haudquaquam ad quotidianum usum & consuetudinem. II. VIR. ITER. nummum jussu Duumvirum, qui refecti essent, signatum ostendit. EX. S. C. Senatusconsultum respicere nemo nescit, sed id quod vulgò adeò consentiunt, hujus notæ numismata omnia Romæ percussa, palam falsum est, nisi si quis ferre potest, Duumvirorum & coloniæ potius Romæ, quam Senatus consulti in coloniâ rationem habitam, cum hoc profecto conveniens, illud absurdum sit. EX. S. C. nos interpretamur, Senatum ejus facti, quod Augustani honestando Graccho nummo impressere, extitisse auctorem; neque non quale id fuerit, ex Julii Cæsaris nummo quodam intelligere possumus; cum enim ille parte alterâ sic inscriptus sit, COL. CASILIN. TI. SEMPRON. GRACCVS. Q. DES. ITER. indicat Gracchum Casilini deductioni (Casilinum coloniam à Cæsare deductam Cicero scripsit) præfuisse, & eo in nostro boves juncti aratro, cum arante ritu Gabino cincto pertinent, ne quis de coloniâ ipsâ Augustâ suspicetur, nam & alii Gracchi hujus nummi visuntur, coloniarum symbolis vexillo, aquilâ, aratro, decempedâ insignes. Eodem anno Tiberius Claudius Nero Consul II. Imp. II. Kal. Januariis de Germanis triumphavit, uti est apud Dionem & cæteros, cui ergo nummus hîc cufus.

Vide Goldzii thesaurum.

Cic. Phil. 2.

Dio lib. 55

Apertè noster: Quî enim ad Germaniam hunc strobilum vocemus (in quâ me tamen opinione aliquando versatum, non diffi-

teor) cum utiq; rei natura, devictarum gentium symbola triumphantium curribus imponi, cogitare non patiatur: rectè illud, imponi eorum symbola, qui nummos signavere; ad manum exemplum L. Aquilii Flori, is quo cognominis originem ostenderet, aut ad illud, uti fit, alluderet, quibusdam nummis florem bene magnum impressit, uni, quo Augusto triumphum aliquem gratulatus, nam hæc est inscriptio, A V G V S T V S. S. C. & parte alterâ, L. A Q V I L L I V S. F L O R V S. I I I. V I R. quadrigam triumphalem impressit, & quadrigæ flosculum minutum imposuit. Cui omnino geminum Augustanorum consilium, Tiberii triumphum effictâ quadrigâ coluere, interim additâ pineâ nukulâ, nummus ubi percussus esset significarunt. Quod si hostile solum pinea referret, imo erat sine dubio loco ponenda, quemadmodum in navalibus interdum triumphis navium rostra, & in Siculis spicas sub equorum pedibus videmus. currui honoratissima quæq; imposita, aut victores ipsi, aut numina, quorum ope se vicisse crederent, aut symbola quæ numerorum auctores indicarent, nihil inimicum, nisi victor triumphans hostium spolia manu prætenderet; opima præsertim Vir- dumaro detracta in Marcelli nummis observo. Anno demum colonix IX. si nobis in numeris Pliniani librarii non imponunt, Augusto, Q V O D. E I V S. D V C T V. A V S P I C I I S Q V E. G E N T E S. A L P I N Æ. O M N E S. Q V Æ. A. M A R I. S V P E R O. A D. I N F E R V M. P E R T I N E B A N T. S V B. I M P E R I V M. P. R. R E D A C T Æ. S V N T. trophæum à S. P. Q. R. positum, in eo perscripti L I C A T E S nostri, & nomina præterea gentium XLII. Anno X. aut duobus proximè sequentibus, nimirum ante Consulatum Augusti XIII. nummus iste exiit,

Plin. lib. 3.
c. 20.

Quem nobis eo minus audacter vendico, quod pleræque colonie Julix Augustæ; indicandus tamen visus, quoniam & nostra inter illas. Manus junctas, caduceum & copix cornua, concordix, pacis, abundantixque esse argumenta omnes scimus.

Cæs. Baro-
nii ratio-
nes in an-

Anno colonix XIII. Cn. Cornelio Lentulo, & M. Valerio Messalli-
no Cotta Cos, VIII. Kal. Januarii I E S V S C H R I S T V S

Domi-

ANNUS
CHRISTI.
I

Dominus Deus noster ex virgine Mariâ natus, proximis Kal. Januarii Imp. Cæs. Augusto XII. & M. Plautio Silvano Cos. circumcisus est. A circumcissione fasti Christiani initium capiunt, quos mihi porro sequendos sumo, cum omnis externæ historiæ collatio ex iis in proclivi sit. Annos colonicos qui annumerare maluerit, intelliget à natali coloniae ad Christi natalem intercessisse annos XII. menses II. dies XXVII. ad circumcissionem annos totidem, menses. III. dies IV. Anno Christi XVI. XIV. K. Septembr. Augustus obiit. De quo si rectè opinatus Suetonius, *non est, ut opinor, provincia, excepta duntaxat Africâ & Sardinia, quam non adierit*, eum Rhætiam adiisse consequitur, atque de colonia inde quod suspicemur habebimus. Est apud Suetonium, eum vino Rhætico maxime delectatum, quo Virgilium respexisse nonnulli sentiunt,

no nativ-
tatis Chri-
sti sequi-
mur.

Suet. O-
ctav. c. 47.

Suet. Oct.
c. 77.
Virg. ge-
org. lib. 2.

& quo te nomine dicam

Rhetica?

Quamquam alioversum trahat Servius. Sed quidquid hoc vini, Catoni quoque, Straboni, Plinio, & Martiali laudati, in Rhetiâ quæ ad Italiâ vergit nascitur, ad res nostras minus pertinet.

Cato apud
Serv. Strab.
lib. 4 Plin.
lib. 14. c. 1.
2. 6.
Mart. lib.
14. ep. 100.

Pisonem Rhætiae Præsidentem sub Augusto retulit Aventinus, primum ait post Claudios Tiberium & Drusum: quod cum scriberet, Orosii locus, à nobis correctus paullò ante, menti obversatus est, nam præter eos quos fefellit Orosius, Pisonis in Rhetiâ nemo meminit, nec quisquam item Claudios Rhætiae Præsides unquam dixit. Sunt tamen apud hunc, & apud quendam, qui vanissimâ item temeritate perpetuum Rhætiae Præsidentum catalogum edere professus, alii adhuc inanioribus nixi suspicionibus, de quibus si sigillatim suis quibusque locis dixero, meo me simul & lectorem otio video abusurum: Quid enim, exempli causâ, in eo verba perdas, qui M. Antonium Præsidentem sub Imp. Claudio ausus obtrudere, quod in Eusebii chronico legisset, *M. Antonius Liberalis Latinus Rhetor*, professionis hoc nomē ad Rhætiam pertinere arbitratus? quapropter semel moneo, quos Aventinus & alter ille prodidit, omnes à me visos, omnes pensculatè examinatos, eos tantū receptos, quorum fides certis probatorum auctorum testimoniis subsisteret. Cæterum tempora nominibus Imperatorum, quibus Rhætia paruit, & annorum numeris distinguere satis habui.

Augusti locum Tiberius tenuit, cujus initia legionum ad Rhenum seditio excepit; eâ per Germanicum compositâ, inquit Tacitus, *Veterani haud multò post in Rhætiam mittuntur, specie defendendæ provincie, ob imminentes Suevos; cæterum ut avellerentur à castris, trucibus adhuc, non minus asperitate remedii, quam sceleris memoriâ.* Vidi, qui hoc loco ad pseudo-Vellejanas nugas firmandas abuteretur,

Tac. An. I.

mirè ineptus, nec enim ullum est verbum, ex quo Suevos provinciam irrupisse appareat; Germanicus imminentes tantum verbo prætexens, cum verior alia subesset causa, præsidium non necessarium submittere voluit, quo colore quæsito castra exhauriret. Prætereo quantivis stuporis esse, hæc cum illis, quæ ante coloniam deductam contigerunt, confundere, & Tacitum tam supinum historiæ scriptorem existimare, ut veteranos in Rhætiam ablegatos accuratè litteris consignaverit, interneccione paulo post cæsos silentio dissimularit. At nec imminentes quidem Suevi otiosè transmittendi, qui jam id ævi Rhætiae proximi coluerint, ad Martianum videlicet nemus, quod Hercyniae sylvæ pars est prope Danubii fontem, cui Ausonius aliquot post sæculis hæc verba affinxit,

Auf. epigr.
4.

fontem mediis effundo Suevis.

Strab. lib. 7.

Tacit. de
germ.

Nam & Strabo, maximam Suevorum gentem, partim in Hercyniâ, partim extra habitare, à Rheno ad Albim, atque adeo ultra Albim pertingere scripsit, & Corn. Tacitus, Suevorum non unam ut cæterorum gentem esse, *maiores enim Germaniæ partem obtinent, propriis adhuc nationibus nominibusq; discreti, quamquam in commune Suevi vocentur.* Nos in tabulâ Suevos, qui postea Alemanni appellati, eo sanè loco posuimus, nec procul inde confinium Germaniæ Rhætiaeque, ab hoc quoque Tacito memoratum. Et hæc monuimus, ne quem ancipitem haberent, Suevi à diversis auctoribus ad Rhenum, ad Danubium, ad Albim, ad Oceanum Suevicum, quin & in Sarmatarum finibus collocati. Ut item proclive esset intelligere, quid ita Danubii fontes auctores Rhætiae, Sueviae, Germaniæ promiscuè ascripserint.

Tac. An. 2.

Anno XVIII. post Christum natum, Germanicus Arminium ad Visurgim flumen magnâ pugnâ vicit, qua bonam fortemque operam Romanis Rhæti & Vindelici navaverent, Tacitus, *Insignis Arminius manu, voce, vulnere, sustentabat pugnam: incubueratq; sagittariis, illa rupturus, ni Rhætorum Vindelicorumq; & Gallicæ cohortes signa objecissent. Nisi tamen corporis & impetu equi pervasit, oblitus faciem suo cruore, ne nosceretur. Quidam agnitum à Chaucis inter auxilia Romana agentibus, emissumq; tradiderunt.* Dixi dudum, videri cuidam, Vindelicor. cohortes pro Augustano Vindelicis accipiendas esse, nec vanè: Hoc planè indubiū, ut Rhæticae & Vindelicae cohortes milites interdum peregrinos, qui provinciæ præsidio erant, significant, sicuti Syriacæ & aliarū gentium legiones eâ de causâ dicuntur, ita Rhætorum Vindelicorumq; cohortes de provincialibus ipsismet intelligendas.

Strabo lib.
4.

Anno XX. Strabo de Rhætis, Vindelicis, Noricis prodidit, *Jam agitur annus tertius supra trigesimum, ex quo quiescentes tributum legitimè persolvunt.*

- 34 *vunt.* Anno XXXIV. IESVS CHRISTVS, Do-
 minus Deus noster cruci affixus, pro hominum salute mortuus
 39 est. Anno XXXIX. Tiberius obiit: cuius nummos ^{Golz thes. c. 18.}
 hisce inscriptionibus extare, COL. AVGVSTA. VIN-
 DELICOR. & COL. AVGVSTA. RHÆTORVM.
 alienâ fide scribo, si bona & certa, leviter enim subdubito, uter-
 que nostram coloniam, quamquam diverso cognomine in-
 tuetur: causas differentiæ multò ante explicavimus. Sub
 eo, qui successit Cajo Caligulâ, nihil de rebus Rhæticiis, quod ad
 nostram cognitionem pervenerit, litteris consignatum. Etsi
 enim Aventinus Fabianum nescio quem Tiberii & Caji tempo-
 ribus Vindelicorum Rectorem ex patriis annalibus, quos faciles
 nimis & obsequentes habere solet, eruit, assensum sustineo: si-
 quidem annales isti, antiquissimi ut sint, ante aliquot centum an-
 nos, non adeo multos, ab imperitis hominibus scripti sunt, nec
 nos alia ad commentandum potior causa impulit, quam ut eo-
 rum rubiginem & situm detergeremus. Adde quod sæpenume-
 ro observo, quædam ex cariosis istis obscurorum auctorum scri-
 ptis à nonnullis audacius quam consideratius colligi, quæ tan-
 tum ab ipsorum sententiâ, quantum ipsi à veritate absce-
 43 dant. Anno XLIII. Cajo occiso, Claudius iniit: quo
 imperante Petrum Apostolum Romam venisse, innumeris san-
 ctissimorum hominum testimoniis à sacræ historiæ scriptoribus
 56 comprobatum video. Anno LVI. Nero rerum po-
 titus: sub quo Paulus in Italiam appulit. Atque ab his Aposto-
 lorum principibus, Christianæ religionis radios aliquos jam
 tunc temporis in Rhætiam immisos, non est improbabile. Præ-
 cipue à Petro, sive per ministros, quos Romæ sedens ablegaverit,
 sive per ipsum, quo tempore edicto Claudii, cuius Suetonius ^{Suet. Claud c. 25.}
 meminit, cum cæteris Judæis Româ pulsum, evangelii lucem
 per Italiam vinicasque provincias circumtulisse credendum.
 Nam Pauli nobilis locus, *Ita ut ab Hierusalem per circuitum us-*
que ad Illyricum repleverim evangelium Christi, vereor ne ad res ^{Paul. ad Rom. 15. Paul. ad Rom 10. ex. pl. 18.}
 nostras parum faciat. Sed quod in eâdem epistolâ Davidis va-
 ticinium, *in omnem terram exivit sonus eorum*, effectu vel tunc
 confirmatum asseverat, ostendit profectò, plerasque provincias
 jam aut apostolos, aut apostolorum discipulos, qui homines ad
 pietatis studium cohortarentur, inaudivisse: Et si conjecturis
 quidquam licet, id de Italiâ, Italiæque proximis, inprimis existi-
 mare æquum, cum de perlonginquis multis indubium sit. Sin
 verò de Petro, Petrique discipulis non ita liquet, Petri tamen suc-
 cessoribus evangelium à Rhætiâ deberi pro comperto est; his e-
 nim Innocentius Pontifex, epistolâ ante annos prope mille du-
 centos scriptâ, omnium Italicarum ecclesiarum constitutionem
 disertè tribuit, Italiæ autem Innocentii ætate Rhætia accensa, ^{Innoc. ep. 1. ad Dec.}

*Manifestum, in omnem Italiam, Gallias, Hispanias, Africam, atq; Siciliam, insulasque interiacentes, nullum instituisse ecclesi-
as, nisi eos, quos venerabilis Apostolus Petrus, aut ejus successores
constituerint sacerdotes. Aut legant, si in his provinciis alius Apo-
stolorum invenitur aut legitur docuisse. Nec quisquam tam ab-
furdi ingenii est, quin monitus sibi persuadere patiatur, permul-
tas illustres civitates, Christianæ religionis cultores, eorumque
præfectos episcopos, dudum ante ea tempora habuisse, quæ nunc
ex privatis annalibus vetustissima possunt erui, nam memoriam
tot sæculis intercidisse num mirum? cum præsertim Diocletiani
dein Imp. jussu incredibilem numerum librorum, quibus eccle-
siastica monumenta comprehensa, ignis absumpserit. Nero-
nis apud nos nuper æreus nummus effusus, circa caput hisce
notatus litteris, NERO. CAESAR. AVGVSTVS. parte
aversâ sub figurâ sedente & dexterâ pateram prætendente, S A-
LVS. S. C. Ejus interitum anno LXX. Galbæ
paucorum mensium imperium consecutum est, à quo desciscen-
di initium Germanicæ legiones fecere: eas sequuta Rhætia, con-
tactu valentiorum agebatur, ait Tacitus, neq; in militaribus co-
piis per provinciam dispositis mora, quo minus statim adjungerẽ-
tur. Itaque à Galbâ (Othone nunquam recepto) principio anni
sequentis LXXI. in Vitellii nomen juravere, Porcio Septimio Pro-
curatore præeunte. Aventinus Septimium & Sevastum Rhætiae
Vindeliciæque legatos sub Nerone nominat, cum Sevastum A-
quilejæ Fori Julii civitati præsedisse acta Hermagoræ episcopi o-
stendant. Porro iis bellis, quæ Vitellius cum Othone
& Vespasiano gessit, fortem fidelemq; Rhætorum operam ex-
pertus est, adversantibus Noricis. Cum partium Vitellianarum
dux Cæcina, per Helvetios in Italiam iter faceret, tumultuanti-
bus Helvetiis, missi ad Rhætica auxilia nuncii, ut versos in legio-
nem Helvetios à tergo aggredierentur. Illi ante discrimen feroces,
in periculo pavidi, quamquam primo tumultu Claudium Severum
ducem legerant, non arma noscere, non ordines sequi, non in unum
consulere. Exitiosum adversus veteranos prælium, intuta obsidio,
dilapsis vetustate mœnib'. Hinc Cæcina cum valido exercitu, inde
Rhætica alæ cohortesq;, & ipsorum Rhætorum juvenus, sueta ar-
mis, & more militiæ exercita; undiq; populatio & cades. Ipsi in
medio vagi, abjectis armis, magna pars saucii, aut palantes in mon-
tē Vocetium perfugere. Ac statim immissâ cohorte Thracum depulsi,
& confectantibus Germanis Rhætisq;, per sylvas, atq; in ipsis late-
bris trucidati. Multa hominum millia cesa, multa sub coronâ
venundata. Cumq; direptis omnibus, Aventicum justo agmine pe-
teretur, missi qui dederent civitatem, & deditio accepta. Hic oser-
vo Rhæticas alas cohortesque, à Rhætorum juventute distingui,
illas*

Tac. hist.
lib. I.

Vide acta
Hermagoræ
apud Vin-
cent. lib. 8.
c. 116. Pet.
de Nat. lib.
6. c. 86. lib.
S. c. 291.
Candid.
hist. Aquil.
lib. 2.

70

71

illas esse alas & cohortes inter auxilia conscriptas, hanc non scriptam provincialem voluntariorum juventutem, cui egregium militaris fortitudinis testimonium perhibetur. Pergens in itinere Cæcina, quia praesidio alæ unius latissima pars Italiae defendi nequibat, praemissis Gallorum, Lusitanorum, Britannorumque cohortibus, & Germanorum vexillis, cum alâ Tauriana ipse paululum cunctatus, num Rhaeticis jugis in Noricum flecteret, adversus Petronium Procuratorem, qui concitis auxiliis, & interruptis fluminum pontibus, fidus Othoni putabatur. Sed metu, ne amitteret praemissas jam cohortes alasque, simulque reputans plus gloriæ retentâ Italiâ, & ubicumque certatum foret, Noricos in cetera victoriæ premia accessuros, Pœnino subsignanum militem itinere & grave legionum agmen, hibernis adhuc nivibus, traduxit.

Othonis autem exercitu Bedriaci victo, ipsoque mortuo, Fl. Vespasianus de imperio cogitans, sibi quoque Rhætiam occultis artibus adungere tentavit, deprehensi cum litteris edictisque Vespasiani, per Rhætiam & Gallias militum & centurionum quidam, ad Vitellium missi necantur: plures sefellere, fide amicorum, aut suomet astu occultati.

Consilium id tamen frustra fuit, Rhætiâ in fide persistente; itaque occupata à Flavianis Veronâ, magno adjumento summæ rerum existimatum, obstruxisse saltem aditum per Rhætiam Juliasque alpes.

Atque labentibus Vitelli deinde rebus (sive hæc ante Veronam captam, quod viro docto & amico I. Lipsio non ab re videri video, contigere) Vespasiano adjunguntur, & trabuntur in partes, Sido atque Italicus, Reges Suevorum (eorum qui apud Sarmatas & Iazyges, haud quaquam in Rhætiae finibus, nam de Sidone apertè ex Taciti annalibus colligas) quibus vetus obsequium erga Romanos, & gens fidei commissæ patientior.

Opposita in latus auxilia, infestâ Rhætiâ, cui Porcius Septimius Procurator erat, incorruptæ erga Vitellium fidei. Igitur Sextilius Felix cum alâ Aurianâ & VIII. cohortibus, ac Noricorum juventute, ad occupandam ripam Oeni fluminis, quod Rhetos Noricosque interfuit, missus; nunc illis aut his prælium tentantibus, fortuna partium alibi transacta.

Quibus explicandis mirificè quidam nugatur, cum lectori non ignavo sensus satis constet: opposita scilicet à Flavianis auxilia, quod illis Rhætia adversa, cui Septimius Procurator Vitellianarum partium præesset, missum ergo Felicem, Oeni ripam Noricam infedis.

Flavianis autem quotidie magis invalescentibus, & Cæcinæ proditione jam patefactâ, adhuc ingens Germanorum vis per Rhætiam timebatur, auxilium latura Vitellio, Rhætiae Præsidi transitum per provinciam perlubenter concessuro: sed hæc maturato Vitellii exitio irrita, idque Antonius Primus, ut suâ virtute perfectum, Vespasiano inter præcipua

Tac. hist.
lib. 2.

Tac. hist.
lib. 3.

Lips. no. ad
3. lib. hist.
Tac.

Tac. Ann.
lib. 12.

Tac. hist.
lib. 3.

pua

Tac. hist.
lib. 4.Seder O-
lam Zuta.Ios. de de-
cē captiv.Prud. A-
poth. adv.
Iud.Rutil. Iti-
ner.

Ben. Itiner.

Luc. c. 24.
Joan. 19.

pua beneficia imputavit, *suā constantiā perruptas alpes, occupa-
tam Italiam, intersepta Germanorum Rhetorumq. auxilia.* Vitel-
lio demum occiso, Rhætia cum reliquā Republicā in Vespasiani
potestate fuit. Neque inde fidem Germanico bello, quod Civili
Batavo duce motum, exuit: eo Sextilius Felix, Romanis ad Rhe-
num subsidia adducens, ex Norico *cum auxiliariis cohortibus,*
per Rhetiam iter tenuit.

Anno LXXII. Hierosoly-

72

ma à Tito, Vespasiani filio, capta & excisa: ejus rei hanc in He-
bræorum libris chronicis memoriam reperio, *Venit Aspasianus*
(Vespasianus est) devastans templum, transtulitq. Israel, & fa-
miliis multas de domo David & Jehuda in Aspamiam, quæ est
Hispania. Quid hic sibi Hispania sola velit nescio, nisi au-
ctor Hispanus patriæ tantum rationem habere voluit: Rectius
Josippus, *Veniens Vespasianus Caesar atque Titus filius uxoris*
sue, devastaverunt domum secundam, transtuleruntq. Israelem
Romam, Romæ nomine Romanum imperium intelligit; nam
Judæos illa clades non tam in unam Hispaniam, quam reliqua
terrarum sola, quæ præsertim Romanis parerent, disjecit,

*per omnes**Terrarum pelagiq. plagas tua membra feruntur,*

Ait Prudentius, totam gentem alloquens: quo Rutilius scripsit,
Latius excisa pestis contagia serpunt.

Nec improbabile credo est, eadem occasione nonnullos Augu-
stam delatos, ubi diutissimè consedisse multis Hebraicis chara-
cteribus inscriptis monumentis, & privatorum annalium aucto-
ritate compertum. Benjamin quidam Tudelenfis, qui ante annos
CD. scripsit, inter Germanicas urbes, quæ Judæorum Synagogas
habeant, *Davir Asburk* posuit vulgarem *Augsburg* enunciatio-
nem, uti videtur, sequutus, subjungit autem, *in quibus etiam*
metropolibus multi ex Israelitis sunt, sapientum discipuli ac divi-
tes. Quo fortasse *Davir* respicere cuipiam videatur, nam He-
bræorum lexica *Dabir* interpretantur oraculum. Porro si ex
primis Judæis unum aliquem tamquam protento digito indica-
re cogar, TIB. CLEVPHAS. IIIII. VIR. AVG.
NEGOCIATOR. ARTIS. PURPURARIÆ. cujus
titulus apud nos extat, certè extitit, hujus potissimum condi-
tionis videatur; Cleuphæ enim vel Cleophæ nomen Hebraicum
esse, divinarum litterarum monumentis proditum, Tiberii præ-
nomen, in Romani alicujus clientelâ fuisse indicat, sic Flavii Jo-
sepho accrevit, & purpurariam factitasse ab homine Palestino
non alienum.

Anno LXXXI. Titus patre mortuo

imperavit. Ad utrum horum pertinuerit basis prægrandis, Ve-
spasiani nomine elegantissimis litteris inscripta, quam ante
annos circiter XX. cum horreorum ad Marianam portam fun-
damenta

81

damenta locarentur inventam, terraque denuò operarum incuriâ adobrutam, & ei inædificatum esse audio, non admodum scio; quandoquidem quos magistratuum titulos numerosque prætulit tunc, haudquaquam observatum, neque nos nunc comperire possumus. Filii est nummus æreus inter pulcherri-
mos, qui unquam Augustæ eruti, T. CAES. VESPASI-
AN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. parte aver-
sâ eques, CÆSAR. DOMITIAN. DES. COS. II. S.

83 C. Post Titum Domitianus anno LXXXIII. impe-
rium suscepit; à quo L. Antonius, superioris Germaniæ Præ-
ses, ut Suetonius habet, defecit, quem L. Maximus, ait Xiphili-
nus, bello vicit & cepit. Eo bello Norbanum (Præfectum Præ-
torio postea) pro Cæsare stetit, & *Vindelici in oris* degisse, cum
apud Martiæm reperiam, fortassis eum Rhætiæ Præsidentem fuisse
minus insulse suspicer, quam de plerisque aliis quidam fecerint; sed
multæ præter hanc causæ Norbano esse potuerunt veniendi in
Rhætiam, quapropter nihil assero, Martialis versus isti sunt,

Suet. Dom.
c. 6.
Xiph. Do-
mit.

Mart. lib. 9.
epigr. 86.

Cum tu sacrilegos contra Norbane furores

Staret pro domino Cæsare sancta fides:

Hæc ego Pieriâ ludebam tutus in umbrâ,

Ille tuæ cultor notus amicitia.

Me tibi Vindelici raptum narrabat in oris,

Nescia nec nostri nominis Arctos erat. &c.

Nisi quis tamen amphiboliam illuc trahat, ut haudquaquam *tibi Vindelici narrabat in oris*, verum *me Vindelici raptum in oris* componat, quod à poetæ sensu existimo alienum. Quæ Aven-
tinus de Vindeliciâ, Rhætia, Norico, his temporibus à Germanis
vastatis, nullus veterum prodidit, ideo nec memoratu digna

98 credidimus. Occiso Domitiano anno XCVIII. Ner-
va imperium non toto biennio tenuit. Vidimus ejus nummum
argenteum, in Augustano agro repertum, IMP. NERVA.
CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. parte a-
versâ manus junctæ, cum signis militaribus, CONCORDIA.
EXERCITVVM. Et quamquam aliorum etiam Imperato-
rum nummi, siue Augustæ, siue in viciniâ reperti multi extent,
eos tamen, qui argumentum nostrum nihil juvarent, parcè, ne-
que nisi si qui dum hæc maximè commentaremur eruti forte
quadam in manus venissent, indicandos duximus.

100 no C. Trajanus excepit: is quamvis vigesimum annum attige-
rit, nihil tamen eo Principe de rebus Rhæticis annotatum a-
nimadverto.

119 Hadrianus anno CXIX. successit. Qui
pleraque in imperii constitutione novavit, Victor in epitome, &
auctor historiæ miscellæ eum secutus, *officia sanè publica & pala-
tina, nec non militiæ, in eam formam statuit, quæ paucis per Con-
stanti-*

Hist. misc.
lib. 10.

stantinum immutatis, hodie perseverat. In Rhætiâ multa ejus rei vestigia observo : quæ tum aliunde, tum ex Notitia imperii cautè sublegenda, nec omnia promiscuè confundenda sunt ; uti illi procul dubio fecerunt, qui dimidiam Notitiam edentes, hoc est indicem occidentis tantum, Hadriani ei ætatem ascripsere, cum interim Gratianenses, Valentinianenses ; Honoriani, alia sexcenta inscripta nomina, totis sæculis Hadriano posteriorem esse vincant. Nam quod Notitia Consulares octo per Italiam describit, Spartianus de Hadriano palam dissentit, *quatuor Consulares per omnem Italiam judices constituit*, & quædam alia hujus generis, ab illis non animadversa minus miror. Verum quod ex hac ipsâ Notitiâ apparet, Italiam divisam in septendecim provincias, quarum Rectores Præfecto Prætorio Italiæ, five ejus Vicariis omnes paruerint ; & quidem duas fuisse, Rhætiam primam, & Rhætiam secundam, sub singulis Præsidibus singulas ; Rem militarem procuratam ab uno Duce in utrâque Rhætiâ, qui Rhætici inde limitis Dux dictus, sub dispositione Magistri peditum fuerit : Fiscum à thesaurorum Præposito, qui Augustæ constitutus, Comiti sacrarum largitionum rationes reddiderit : Horum ut opinor nihil est, quin ex Hadriani institutione, etsi leviter fortassis postmodum mutatum inflexumque, ducat originem. Quæ maximè insignia, Provinciæ divisionem, & militaris five Comitatus five Ducis institutionem, ab Hadriano manasse, hæc potissimum ratione colligo, quod cum imperii descriptionem semel atque iterum post Augustum mutatam cognitum habeam, ab Hadriano primum, à Constantino secundo loco, necesse sit ea, quæ post Hadrianum denique, neque antea, ante tamen Constantinum obtinuissent observamus, Hadriano ascribere : At Rhætiam unius numero, auctores Hadriano vetustiores constanter ubique omnes habent, Strabo, Vellejus, Plinius, Tacitus, Suetonius, & qui Livianas epitomes scripsit, quem non ex suo, sed ex Liviano ævo censeo : nisi cui tamen Taciti locus scrupulum objicit, *Germania omnis à Gallis Rhætiisque & Pannoniis, Rheno & Danubio fluminibus, à Sarmatis Dacisque mutuo metu, aut montibus separatur* ; sed intuenti diligentius, apparet hæc gentium, haudquaquam provinciarum esse nomina, & eadem inflexione nonnulli apud Justinum legunt, *ex nomine ducis gentes Rhetiorum condiderunt*, ubi ego tamen *Rhetorum*, in Tacito *Rhetis*, longè malim. Alioquin Tacitus Rhætiam novies minimū, singulari numero disertè scripsit, plurali nunquam. Post Hadrianum autem Rhætiam & Rhætias promiscuè reperio : certè Capitolinus in Pertinace, Vopiscus in Probo Rhætias nominant, neque, eorum qui post Constantinum scripsere, Ammiani, Zofimi, Cassiodori, plurimo-

Tac. de
germ.

Just. hist.
lib. 21.
Tac. An.
lib. 1, hist.
1. 2. 3. ter.
4. de Germ.
bis.

rimorum aliorum, nunc mihi ratio habenda. Vti ergo cum Galliam & Hispaniam interdum, sæpe Gallias & Hispanias apud auctores legimus, utramque multiplicem fuisse intelligimus, sic absurdum est, ex quo tempore Rhætiae nominatae, simplicem provinciam cogitare: quod si duplex, duos itidem Præsides habuisse consequitur. Neque ob id negandum, utramque, prout Imperatoribus collibuisse, uni potuisse committi, cujusmodi & alibi gentium exempla prodita. In agro Veronenſi lapis extat, quem inter externa monumenta, quæ ad res Augustanas pertinent, retulimus, inscriptus Q. CAICILIO. CISIACO. SEPTICIO. PICAL. CAICILIANO. PROCVR. AVGVSTOR. ET. PROLEG. PROVIN. CIAI. RAITIAI. ET. VINDELIC. ET. VALLIS. POENIN. Is Hadriano posterior, siquidem Augustorum meminit, nec omnino anterior M. Antonino & L. Vero, qui primi Augusti pariter appellati, indicat Cæcilium Rhætiam, Vindeliciam & vallem Poeninam simul rexisse (nam singulas deinceps rexisse vereor nemini probare posse) sed eum in modum indicat, ut distinctis nominibus tres provincias significet, Alpium scilicet partem, quæ septendecim Gallicis provinciis in Notitiâ hoc titulo annumerata est, *Alpes Poeninae* (Penninae quibusdam codicibus) & *Graja*, atque Rhætias duas, primam Rhætiae ipsius, secundam Vindeliciae nomine: nam C. Ligurius qui inscriptionem posuit, antiquitatis uti videre est affectator, prisco Vindeliciae vocabulo pro Rhætiâ alterâ, non aliter ac AI diphthongo pro AE usus. Atque hinc in illas conjecturas sum propensior, quæ Rhætiam secundam iisdem, aut planè non multum diversis terminis, quibus olim Vindeliciam constituisse volunt. Memini cum motus voculâ P R O V I N C I A I. Rhætiam Vindeliciam Vallem Poeninam, unam Provinciam accepi: nimis leviter: nunc corrigo. Sic est in lapidibus PROCVRATOR. PROVIN. CIAE. LVGDVNENSIS. ET. AQUITANIAE. item PROCVRATOR. AVGVSTAE. VIAE. OSTIENS. ET. CAMPANAE. cum Lugdunensis & Aquitania duæ tamen provinciae, Ostiensis & Campana duæ viae sint. Sed & illud muto, quod P R O C V R. Procuratorem, qui vice Præsidis jus dixerit, aliquando interpretatus; verius est ex Rationalium classe fuisse, ejus generis quod Notitia Præpositum thesaurorum appellat, Augustæque Vindelicorum in secundâ Rhætiâ sedem habuisse ostendit. Quandoquidem PROLEG. eo spectat, illum absentibus aut mortuis harum provinciarum Præsidibus Legatisve, eorum officio pro tempore esse functum, idque à P R O C V R. utique distinguit. Vtramque Rhætiam Italiae attributam, Notitiæ auctoritate dixi, cujus

Paul. lib. 2.
c. 15. edit.
Aug. lib. 2.
c. 11. edit.
Basil.

Claud. in
Entr. lib. 2.

fidem per se certam & spectatam, firmat provinciarum libellus. & Longobardica Pauli historia; neque enim hunc auctorem soleo contemnere, quem multis optimis libris, quibus nos deficiamus, usum sciam. Causa cur hæc, & quædam aliæ provinciæ sectæ, cur item rei militaris procuratio separatim sub duce habitata, fuerit vel ambitio, quo magistratus & honores ad plures pertingerent, vel Imperatorum cautio, ut vires immodicæ Præsidibus acciderentur, quo nimirum pacto Aristophanes in Platonis Symposio homines insolescentes à Jove in duas sectos partes memorat: nam infamis illa postremorum temporum, quam Claudianus elegantissimis versibus, sub Auroræ personâ, in Eutropii eunuchi invidiam expressit,

Aula choris epulisq; vacat, nec perditâ curans,

Dum superest aliquid: ne quid tamen orbe reciso

Venditor amittat, provincia quæque superstes

Dividitur, Geminumq; duplex passura tribunal,

Cogitur alterius pretium sarcire peremptæ.

Sic mihi restituant populos, hac arte repertâ,

Rectorum numerum terris pereuntibus augent,

Hadriani ætati, rebus Romanis maximè florentibus, minus convenit. Quantumvis autem Notitia Præsidum sedes non expressit, quoniam tamen Augusta Rhætiae secundæ attributa, pro explorato credo afferre possumus, illius partis ibi Præsidem consedisse: Primæ tribunal Curiae fuisse, & nomen indicio est, & quod ea urbs perpetuo ejus provinciæ caput habita. Nam quod quidam Constantii demum ætatē conditam existimant, infirmis admodum suspicionibus persuasi sunt. Alterum caput, Ducis nimirum institutio, ex Notitiâ æquè in aperto est. Sed hîc etiam docendum, Rhæticos Duces ante Constantinum fuisse, quod ex Notitiâ, cum posterior Constantino sit, scire non possumus, Vopiscus ostendet, *ex libris Acholii, qui Magister admissionum Valeriani Principis fuit libro actorum ejus IX. Cum consedisset Valerianus Augustus in thermis apud Byzantium, præseunte exercitu, præseunte etiam officio Palatino, assidentibus tum aliis quos enumerat, tum inter eos, Fulvio Bojo Duce Rhætici limitis: Et in Bonoso, duxit ordines, tribunatus egit, Dux limitis Rhætici fuit.* Inde eodem argumento quod in provinciæ divisione sequuti, originē ad Hadrianum referimus, quando Valerianus & Bonosus ante Constantinum. Neque tamen inficias imus Comitem rei militaris primum appellatum, qui postea nomine tantum mutato in Ducem abierit, quando quidem acta Faustini & Jovitæ, qui sub Hadriano pietatis rei, Italici Comitæ Rhætiarum meminere. Atque Spartiani de Hadriano verba ad hanc rem universè facere crediderim, *post Cæsarem Octavium, labantem disciplinam incuriâ su-*

Acta S.
Faust. ap.
Sur. tom. 1.
Martyr.
Adon. 15.
Febr. Spar.
Hadr.

riâ superiorum principum, retinuit, ordinatis & officiis & impendiis: Propriè nummum istum,

In quo minutum quiddam observo, inter militaria signa nullam conspici aquilam, quoniam necdum ulla legio in Rhætiâ stativa habebat, legiones autem tantum aquilis usæ, & si forte Prætoriae cohortes, uti ex Antonii Triumviri nummis cognovisse videor: apud Tacitum Germanicus, aquilas Romanas aves, propria legionum numina appellat. Tac. An. 2. Eques dextrâ elatâ Hadrianus est, ut vel hinc certi reddamur, ejus quod jam antea ex historiis subolebat, Hadrianum Rhætiâ adiisse; ait Xiphilinus, *Hadrianus in alias ex aliis provincias, regionesq; & urbes proficiscitur, visendi causâ.* Spartianus, *peregrinationis ita cupidus, ut omnia quæ legerat de locis orbis terrarum, præsens vellet addiscere,* Gallicam Germanicamque profectionem præter cæteras, nominatim memorat, quarum utrâque Rhætiâ attingere potuit. Victoris epitome, *Immensi laboris, quippe qui provincias omnes pedib' circumierit.* Sed & coloniam adiisse, quin & ornasse credimus. Hæc in commune ex Dione Xiphilinus, *Socias urbes, atque subditas imperio Romano, ex quibus multò plures, quam ullus unquam Imperator vidit, magnificè juvit, easq; aquis, portubus, frumento, operibus publicis, pecuniâ, honoribus, cæterisq; rebus auxit, atq; ornavit.* De Augstâ privatim fidem facit, quod Ælium ab illo prænomen mutuata, sic enim in antiquo apud nos lapide bis legitur, AEL. AVG. Aelia Augusta, cum credibile neutiquam sit, urbes hujus generis nomina, nisi insignitis beneficiis affectas ascivisse, sic est in Veronensi lapide, COLONIA. AVGVSTA. VERONA. NOVA. GALLIENIANA. quod M. VERONENSIVM. FABRICATI. EX. DIE. III. NON. APRILIVM. DEDICATI. PR. NON. DECEMBRIS. IVBENTE. SANCTISSIMO. GALLIENO. AVG. N. Smet. fol. 143. r. 8. Quodnam Hadriani in nostram beneficium extiterit, definitè pronunciari non potest. Sciens sum Imperatores præterea aliquos Ælios dictos, quin & Cæsa-rem Hadrianus Ælium adoptavit, cujus æreum numisma inventum Augustæ, L. AELIVS. CAESAR. inde spei typus, TR.

Golz.thef.
s.18.Lips.auct.
ad Smet.p.
26.Stumpf.lib.
3.Just. col-
loq. cum
Tryphone.Jol. 15m2
15.141Vulc.Avid.
Cass.

POT. COS. II. S. C. sed civitates Æliæ, quantum obser-
vo, Hadrianum qui id nomen privatus tulit spectarunt, testes,
COL. AELIA. CAPITOLINA. COL. AEL. HADR.
AVG. COL. AELIA. HADRIANA. AVG. ZA-
MA. REGIA. MVNICIPI. T. AELI. HADRIA-
NI. AVG. CIVILITAN. & opinor, COLONIA. AE-
LIA. AVGVSTA. THAENIT. quarum omnium æra
& marmora meminere. Sed neq; quod antea Augustam Juliam
appellatam coniecimus, nunc Aeliam dictam, lapidi non crede-
renequimus, novum est; ascititia enim hæc nomina, quasi ex-
emptilia emblemata, pro tempore sumebantur, ponebantur.
Plerasq; multò etiam magis istâ ambitione luxuriasse videmus;
Aventicum, aut Avanticum, ut Ptolemæus habet, est in Domi-
tianinummo, COL. IVLIA. AVANTICOR. in lapi-
de, COLONIA. PIA. FLAVIA. CONSTANS. E-
MERITA. AVENTICVM. HELVETIORVM.
FOEDERATA. Contra in antiquissimo marmore simpli-
cissimè, COL. HEL. Colonia Helvetiorum, proprio nomi-
ne non expresso, quomodo videlicet Tacitus Rheticam colo-
niam dixit. Matidiæ, quæ Sabinæ Hadriani uxori soror
fuit, statua hoc tempore Augustæ posita, cujus basis nunc quoq;
superest. Anno Christi CXL. Antoninus Pius imperare
coepit. Sub quo Justinus, Christianus Philosophus & martyr
scripsit, *ne una quidem natio, vel Græca vel barbara, vel quocumq;
tandem censenda vocabulo, ne ex his quidem, quæ pro domib' plau-
stris utuntur ac tentoriis, agentes vitam pastoriam, tam aliena est
à Jesu crucifixi nomine, ut nec preces, nec gratiarum actiones in
eâ dirigantur, ad omnium patrem conditoremq;.* Ergo conjectu-
ræ de Claudii & Neronis ætate ut minus sedeant, sub Pio tamen
homines Christianos in utrâq; Rhætiâ, pæne suburbanis provin-
ciis, fuisse, ne disquirendum quidem amplius. Pius Faustina An-
nii Veri F. uxorem habuit, cujus nummus argenteus, dum hæc
commentamur, Augustæ repertus, nobis allatus est, DIVA.
FAVSTINA. AVG. parte unâ inscriptus, alterâ AE-
TERNITAS, ipsius Pii æreus magnus, ANTONINVS.
AVG. PIVS. P. P. TR. P. XII. inde, ANNONA.
AVG. COS. IIII. S. C. uti enim Capitolinus ait, *vini,
olei & tritici penuriam per ærarii sui damna emendo, & gratis po-
pulo dando sedavit.* Avidium Cassium Rhætiarum legatum
tunc temporis annotavit Aventinus, ex Vulcatio Gallicano ve-
natus, cujus de Cassio verba sunt, *Cum exercitum duceret, & in-
scio ipso manus auxiliaria, centurionibus suis auctoribus, tria mil-
lia Sarmatarum negligentius agentium, in Danubii ripis occidis-
sent: at piget pudetq; ineptiarum, quas facere non possum quin,*
præter

præter quod proposueram, interdum castigem. Vt quis nimirum exercitum prope Danubium duxit, Rhætiae statim legatus aut Præses fuit? Quamquam ferrem conjecturas utcumque, si pro conjecturis se ipsæ ferrent; nunc tam tenuia nugamenta pro certo & comperto, velut ex tripode pronunciari, neque lectori dubitandi investigandique occasionem relinqui, ferendum non est.

163

Anno CLXIII. M. Aurelius Antoninus Philosophus & L. Verus simul iniere. Sub his fieri potest, ut Q. Cæcilius Ciliacus Septicius Pica Cæcilianus, Rhætiarum Prolegatus, Augustorumque Procurator fuerit. Etsi enim sæpe posthac duo pluresque simul Augusti, antiquaria tamen scribendi ratio, quam in istius elogio notavimus, inferioris sæculi vix videtur. Cum Catti in Rhætiam irrupissent, contra eos Aufidius Victorinus, vir Senatorii ordinis præcipuus, Marciq; condiscipulus, missus est, uti apud Capitolinum legimus.

Capi. M.
Ant.

Philippum episcopum hæc tempestate supplicio ob Christianam fidem Augustæ affectum, prodidit Primus Cabilonensis, & Franciscus Irenicus: quorum tamen non gravissima apud me fides, quod auctores quos sequuti non laudant, quod hujus episcopi in nostrarum ecclesiarum monumentis memoria nulla extat, quod denique his ipsis Imperatoribus Philippus Gortynæ in Creta episcopus vitæ & litteris illustris vixit, cujus Eusebius, Hieronymus & martyrologia meminere; atque fieri potuerit, ut affinitas inter Cretæ & Rhætiae nomina imposuerit, nam id aliàs contigisse certus sum.

Prim. in ro-
pogr.
Iren. in
exeg.Eus. hist.
lib. 4. c. 24.
Hier. de
script. ec-
cles. mart.
Rom. Be-
dæ. V. suar.
Adon.
Maur. 3. Id.
April.

171

Anno CLXXI. L. Vero mortuo, Marcus imperium solus tenuit; quodque barbari provinciam denuo incurfarent, P. Helvium Pertinacem, qui Commodus in imperio successit, Prætoriis auctum ornamentis, cum legione primâ submisit, is confestim *Rhætias & Noricum ab hostibus vindicavit. Ex quo, eminente industriâ, studio Marci Imperatoris consul est designatus.* Pertinacem consulem sub Marco fasti nulli habent, itaque nec ordinarium, sed suffectum interpretor, anno Christi

Capit. Per-
tin.

176

CLXXVII. quo Piso & Julianus ordinarii consules, nam in Didio Juliano Spartianus ait, *fuit consul cum Pertinace*; inde credibile rem in Rhætiâ gestam, anno priori CLXXVI. qui victoriâ contra Marcomanos & Quados, Christianorum militum precibus divinitus impetratâ celebris. Quamnam primam legionem Pertinax adduxerit, cum plures fuerint, non ausim definire. Quoniam verò Marcus Germanos Rhætiis & Norico magis magisque inhiantes animadvertit, neque sufficere populationibus prohibendis auxilia per præsidia disposita, nec vicinarum provinciarum copias adesse in tempore, novas legiones instituit duas, Secundam & Tertiam Italicam, quarum prior in Norico, in Rhætiis posterior stativa haberet, sic enim Dio prodidit. Neque

Dio lib. 55

moror incertam cuiusdam, qui legiones tertias Italicam, Augustam, Alpinam & Felicem differre non sensit. Italicæ, aliqua in agro Augustano, sed & frequentia in urbe monumenta extant, quæ Legatum, Tribunum, Aquiliferum, Alæ Decurionem Militesque respiciunt. Verum ab instituto nihil discessero, si rem omnem militarem Rhæticiam, oblata occasione ex Notitiâ brevissimè descripsero; quantumvis enim non eam inficias, à Marco ad Notitiæ ævum quædam mutari potuisse, & verò mutata fuisse, quia tamen de iis sigillatim per temporum momenta non constat, hic commodus visus locus totius illius rationis semel explicandæ. Omnes ergo copiarum Duci, (qui à Præsidibus proculdubio diversus, nonnunquam tamen Principum voluntate idem erat, sic Valerianus apud Pollionem, *Transrhenani limitis ducem, & Galliæ Præsidem Posthumum fecimus*) Dux Magistro peditum, qui quod prope Imperatorem ageret Præsentalis dictus, parebat. Spectabilis viri nomine insignitus, Perfectissimis & Clarissimis superior, Illustribus inferior erat, nam has dignitatum differentias, ex Imperatorum legibus, Jurisconsulti observant. Officium, id est, cohortem comitatumque, hocce habebat; *Principem ex officiis Magistrorum militum præsentaliū, alternis annis* (vicissim scilicet ex officio Magistri peditum & Magistri equitum) *Numerarios duos, ex utrisque officiis præsentalibus singulos. Commentariensem, ex utrisque officiis alternis annis. Adjutorem. Subadjuvum. Regerendarium. Exceptores. Singulares. Et reliquos officiales.* Peditum equitumque præsidia circiter viginti utriusque provinciæ locis disposita, Colonia Augusta imuni. Nam id insignis beneficii loco quibusdam aliquando urbibus concessum, est in plebiscito, quo Thermenenses Maiores Pisidæ immunes facti, NEI. QVIS. MAGISTRATVS. PROVE. MAGISTRATV. LEGATVS. NEV. QVIS. ALIVS. MILITES. IN. OPPIDVM. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. AGRVMVE. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. HIEMANDI. CAVSSA. INTRODVCITO. NEIVE. FACITO. QVO. QVIS. EO. MEILITES. INTRODVCAT. QVOVE. IBEL. MEILITES. HIEMENT. NISEI. SENATVS. NOMINATIM. VTEL. THERMESIVM. MAIORVM. PISIDARVM. IN. HIBERNACVLA. MEILITES. DEDVCANTVR. DECREVERIT. Simili propemodum formulâ Augustanis Vindelicis cautum crediderim. Cæterum legionem Italicam in quinque Præfecturas tributam video, cum Præfectus ejus unus sive Castris Reginis, sive Vallato egerit; alter Sumuntorio, cui cura ripæ Danubii, inibi primæ

ut vi-

ut videtur appellatæ, credita: Tertius Camboduni, qui Vemania Cassiliacum usque curavit: quartus Foetibus, specierum transvectioni præpositus; nam quæ antiquitus fruges, frumentum, vinum, oleum, postea species dictæ: quintus Terioli, hoc ipso titulo fuit, præpositus scilicet annonæ, quam ex Italiâ Transpadanâ importatam credimus, meminit Annonæ Rhæticiæ D. Augustinus, etsi commentator in clarissimâ luce cæcutiens, nescio quid pro eâ nugarum obtruserit, *Quasi somnia narrasse, quæ passus est, caballum se scilicet factum, annonam inter alia jumenta bajulasse militibus, quæ dicitur Rhætica, quoniam ad Rhætias deportatur*: Extra legionem deinde, Præfectus militum Vrsariensium Guntia: Præfectus numeri Barbaricariorum Confluentibus aut Brigantia, quamquam ad meum sensum Barcariorum rectius, cum & alibi classem Barcariorum Notitia nominet, & barbaricarii non milites, sed fabri fuerint, qui cassides auro, argento, ære ornabant. Tribuni Cohortium septem, Cohortis nimirum Novæ Batavæ Batavis: Cohortis III. Brittonum Abusi-næ: Cohortis VI. Valeriæ Rhætorum Venaxamadoro, nisi nomen corruptum: Cohortis I. Herculeæ Paroduni, quod pro Parthano accipio: Cohortis V. Valeriæ Phrygum Pinianis: Cohortis III. Pannoniorum Cælio: Cohortis Herculeæ Pannoniorum Arbore. Quibus octavum addamus licet, Tribunum gentis per Rhætias deputatæ Teriolis. Notum autem inferioribus temporibus gentes & gentiles dictos barbaros, quorum magna vis in Romanorum castris; id indignatus Synesius, Reipublicæ aliquando interitum allaturum prævidit, & luculentâ illâ oratione, quæ est de regno ad Arcadium, prædixit. Equitum, Stablesiani seniores Augustanis, Juniores partim Ponte Oeni aut Febianis, partim Sumuntorio: Alæ præterea tres sub totidem præfectis, Ala I. Flavia Rhætorum Quintanis: Ala II. Valeria Singularis Vallato; Ala II. Valeria Sequanorum Vemania. Atque has stationes in chorographicâ tabulâ singulas notavimus, paucis omnino exceptis; nam Foetibus, Venaxamadoro, Pinianis & Febianis, quis situs tribuendus sit, necdum scio. Quendam, qui plerasque præterea legiones temere in Rhætiâ collocat, & omnium ineptissimè magnam vim peditum equitumque, quam Notitia Magistro militum præsentali Orientis tribuit, ex alio orbe huc transcribit, nihil moramur, quandoquidem ea motæ mentis somnia sunt; Celsus ait, *Fere verò antiqui tales egros in tenebris habebant*, idem si ad rem nunc litterariam conferantur, magno reipublicæ bono fiat.

Aug. de civ. lib. 18. c. 18.

Cels. lib. 3. c. 18.

Hanc reg. success. vide apud Galf. Mon. lib. 4. c. 16. 17. 18. 19.

Pontic.
Vir. lib. 5.
Polid. lib.
2. Beda
hist. lib. 1.
c. 4. & de
sex. æt. Ado
in chron.
Mar. Scot.
in chron.
lib. 2. Si-
geb. in
prol. chrō.
Dam. in
Pontif.
Martyr. 3.
Id. Dec.
Sig. Mei-
sterlin.
chron. m.
5. p. 4. c. 1.
Aeg. Scud.
de Rhæt. c.
15. Stumpf.
chron. lib.
10. c. 15. ex
tabulis ec-
cles. Cur.
Martyr. R.
3. Id. Dec.
Pet. de Na-
tal. lib. 1.
c. 24.
Aët. c. 13.
Rom. c. 16.

fessus est, uti vetustus valde auctor Beda, præter multos alios scriptum reliquit. Itaque ejus rei dubium nullum esse potest. Sed quod Britannici scriptores eum in patriâ sine liberis decessisse affirmant, neque cum annalibus privatis nostris, neque cum tabulis ecclesiæ Curienfis, quæ nonnullis publici juris auctoribus juvantur, convenit. His quippe relatum, Lucium relicto regno, cujusmodi exempla prisca ætas plura tulit, magna terrarum spatia obivisse, ut pietatem, quâ ipse imbutus, alios doceret. Eâ occasione in Rhætiam & Augustam venisse, ubi cum de religione sermones ferenti fidem multi adhiberent, inter quos Campestrii viri primarii nomen hodieq; celebratur, cives reliquos odio Christiani nominis adactos, hominem hospitem primo conviciis incessisse, lapidum dein jactu petiisse, in puteum demum male mulctatum deturbasse, unde piorum auxilio ægre semianimis extractus, in alpinam Rhætiam concesserit, ibique post diligentem operam, revocandis ab impietate populis impensam, demum occubuisse. Vtriusque narrationis disfidium ut quidam tollerent, sibi asserendum existimarunt, Lucium qui Augustæ, & in reliquâ Rhætiâ egit, diversum à Britannico, ætate priorem, aut Cyrenensem fuisse, cujus Lucas in actis meminit, aut alterum illum, si tamen alter, cujus Paulus in epistolâ ad Romanos; neque ego non æquo animo assentirer, si opinioni, quam verbo ponunt, pondus ab auctoritate gravioris antiquiorisq; alicujus testis adderent, nunc cum ejus nihil sit, quid definiam incertus feror, & in rebus vetustis & obscuris adeo, interdum caligare fas esse arbitror. Eorum nugæ, qui Cyrenensem cum Britannico miscent, nec temporis quanta intercapedo sit vident, responsione indignæ sunt. Ædiculam, quam secundo ab hoc libro Augustæ antiquissimam haberi diximus, hoc tempore positam autumant: ea perexigua nunc quoque, minor aliquanto à principio constituta, multis post sæculis aucta, à Leone IX. Pontifice Max. Anno Christi MLI. D. Gallo Abbati dicata est, dedicationi Henricus III. Imp. affuit. Anno CLXXXII. M. Aur. Anto-

182

Plat. præ-
ter citatos.

nino mortuo, filius Commodus successit. Vtrum Lucius Christo sub eo demum, an sub patre nomen dederit, quidam in diversum auctores trahunt, de patre tamen plures tradunt: qui Veri nomen adjiciunt, in errore versari hinc apparet, cum Eleutherus, ad quem Lucium scripsisse omnes consentiunt, non nisi octavo anno post Veri mortem inierit, & Commodi postremum attigerit.

195

Annus CXC V. tres Imperatores vidit, P. Helvium Pertinacem, M. Didium Julianum, cujus hic argenteus nummus Augustæ ad S. Crucis erutus, IMP. CAES. M. DIDIVS. IVLIAN. AVG. RECTOR. ORBIS. & L. Septimum Severum: Priores duo paucorum mensium, poste-

posterior multorum annorum fuit. Ejus maxima beneficia extitere, tum generatim in universam Rhætiam, tum privatim in Augustam coloniam. Aventinus Vindelicorum legatum sub Commodio fuisse quod scribit, errat ut solet, largiter; Xiphilinus quippe & Herodianus, Pannoniis præfuisse prodidere, Spartianus Carnunti imperatorem appellatum, Capitolinus ab exercitu in Illyrico, quæ eodem pertinent. Aventinus si patria carmina opponit, hæc enim semper in tempore morigera ad manus sunt, nemo stomachum cohibeat. Ego ea non hic tantum contemno, sed omnino in Romanâ Rhætiae historia (quod semel dicendum est) nullibi audienda existimo. Scio, esse qui contra sentiant, cum Tacitus carmina unum apud Germanos memoriae & annalium genus appellet: At cisdanubianæ provinciae nondum tunc temporis Germanicæ: sumpserint à Germanis vicinis morem, aliâ sunt usæ linguâ: condonemus id etiam, num porro credibile, tot sæculis vertentibus, tot barbarorum gentibus inundantibus, tot urbibus everfis, & quidem toties, carmina, quæ nullis litteris, solâ memoriâ æternitati mandabantur, hominibus curæ fuisse? Sed fuerint (quamquam non fuerunt, nam quæ habemus, ætatem Longobardicam vel Gothicam, ut antiquissima sint, loquuntur) iis tamen ab auctoribus inscitiae involucris, veri falsique commixtione, rerum, nominum, temporum personarumque perturbatione convoluta sunt; ut qui nudam intro aspicere veritatem, mihi Lynceus, idem ex anilium fabularum narratiunculis, penitissima philosophiæ arcana eruerè posse videatur.

Rhætiam tamen Septimio in adipiscendo imperio favisse, inde fit ut credam, quod id Herodianus non obscure de exercitibus omnibus senserit, *qui pro ripis Danubii Rhæniq; excubantes coërcendis barbaris, Romanum tuentur imperium.* Ex Spartiano discimus, illum magnificentie dignitatisq; quæ ab ædificandi studio est, fuisse percupidum; *sunt, inquit, per plurimas civitates opera ejus insignia*, exempla dein subjungit. Et Augustæ superest fragmentum inscriptionis, positæ anno

197 CXC VII. ut ego conjicio, pro incolumitate Imperatoris, ob restitutos aut muros, aut pontes, aut fornices collapsos, aut denique quidquid aliud, nam rei restitutæ nomen abest. An-

198 no CXC VIII. Claudius Lateranus, quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, XV. Vir Sacris faciundis, Consul designatus, Legatus Proprætore Legionis III. Italicæ, Mercurio votum apud nos solvit, cujus titulus adhuc visitur. An-

203 no CC III. Severus & Antonini filii, insigni provinciae commodo, vias & pontes per Rhætiam restituerunt, ab Augustâ quidem Italiam versus passuum millia minimum CX. nam hoc numero inscriptus cippus in alpibus extat, præter proximiores tres, qui

XXXXI.

Xiphil.
Sev. Herod.
lib. 2, Spart.
Sev.

Capitol.
Albino.

Tac. de
germ.

A. gmel.
xvi

Cod. lib.
11. tit. 74.
1. 4. Id. lib.
15. cap. 16.

Spart. Ca-
rac.

Herod. lib.
4.

Lamp. A-
lex.

XXXI. XXXII. XXXIII. præferunt: à Camboduno millia passuum XI. lapidis etiam auctoritate, qui à reliquis unâ in re differt, quod Septimii & Aur. Antonini nomina habet, Getæ non habet. Restituerunt autem, quoniam jam antea à prioribus Imperatoribus institutæ munitis terreis aggeribus & injectâ glareâ. Aggerum credo per provinciam alibi multæ supersunt reliquæ, sed insignes, quod constat, ad Augustam urbem, stratæ vernaculâ quoque linguâ appellatæ, cum vias publicas, Consulares, Prætorias & Militares, posterius saltem sæculum stratas dixerit.

Anno CCXIII. Q. Epidius Rufus Lollianus Gentianus, & Pomponius Bassus Consules fuere, ad quos jam olim suspicatus sum pertinuisse litteras pergrandes & pulcherrimas marmori insculptas, & sic integritati reddendas, *gentiano*. E. T. BASSO. COS. ex Zophoro ædificii alicujus publici, si rectè æstimamus, Augustæ reliquas.

Isto ipso anno Severus (cujus nummos argenteos in agro Augustano, & urbe ollulâ fictili conditos, effossos vidimus, parte aversâ FORTV. REDVC. IVSTITIA. & typo BONI. EVENTVS. insignes) in Britannia mortuus, filios successores habuit; quorum major M. Aur. Antoninus Caracalla anno proximo CCXIV. fratre Getâ per summum scelus occiso,

summam rerum ad se traxit. Ejus statuæ basim mancam habemus, Antoninorum, Hadriani, Trajani & Nervæ, quos sibi pater majores adoptaverat, nominibus præscriptam. Collocatam credo, quo tempore *circa Rhætiam non paucos barbaros interemit*, Spartianus auctor, *militēsq; suos, quasi Syllæ milites & cohortatus est & donavit*. Barbari, Alemanni fuisse videntur, nam & alibi Spartianus Caracallam Alemannicum dictum asserit, quod Alemannos vicerit. Ad Syllæ mentionem quod spectat,

Herodianus, *Laudabat autem ex omnibus ducibus præcipuè Syllam Romanum & Afrum Hannibalem*, Spartianus, *Tiberium & Syllam in conventu plerumq; laudavit*, rursus, *Syllam se etiam ostendens futurum*.

Anno CCXIX. Macrinus & Diadumenianus Imperatores facti.

Anno CCXX. Antoninus Elagabalus, quem fere Heliogabalum scriptores appellant; Avia memoria in nummo argenteo apud nos reperto extat, IVLIA. MAESA. AVG. parte alterâ femina sedens, cum epigraphe PVDICITIA.

Anno CCXXIV. Severus Alexander, Juliae quoque Mæse nepos: Qui primus ex Imperatoribus Christum coluit, impiè tamen cum Apollonio, Abraha, Orpheo, & quibusdam aliis in larario conjunxit, quod Lampridius tradidit, quin & Christo templum facere voluisse, quod Hadrianus jam antea cogitaverit. Res eo principe in Mauritania Tingitanâ à Furio Celso gestas, apud hunc quoque legimus.

213

214

219

220

224

mus. Quo fieri potest, ut T. Varii Clementis Rhætiae Procuratoris inscriptiones respexerint, PRAEF. AVXILIARIO-
RVM. TEMPORE. EXPEDITIONIS. IN. TINGI-
TANIAM. MISSORVM. item PRAEF. AVXILI-
ORVM. IN. MAVRET. TINGITAN. EX. HI-
237 SPANIA. MISSORVM. Anno CCXXXVII.

Julius Maximinus Thrax à militibus lectus. Anno

240 CCXL. Gordianus Gordiani Africani nepos, à Senatu. Nam
Gordianorum priorum duorum, uti & Balbini atque Pupieni,
qui Maximino vivo Imperatores fuere, hic rationem non haben-
246 dam duximus. Anno CCXLVI. Philippus rerum

potitus. Quem cum filio, Imperatore quoque Christianum fuis-
se, antiquissimi auctores Eusebius, Orosius, Vincentius Lirinen-
sis, & martyrologia consentiunt. Quod ejus in Gordianum perfidi-
diam fidem abrogare quidam existimant, frustra opinor sunt:
quot enim perfidi ex Christianis? Quamquam est etiam credi-
bilis, cum post scelus demum patratum Christianum effe-
ctum.

Euf. lib. 6.
c. 27. Oros.
lib. 7. c. 20.
Vinc. ad-
vers. haer.
cap. 23.
Mart. 14.
Maji in
Pontiano.

Sub Philippis fortassis Varius Rhætiae Procura-
tor fuit, cujus proximè meminimus, nam in lapide AB. EPI-
STVLIS. AVGVSTORVM dicitur, nec id à tempore Tin-
gitanae expeditionis abhorret.

253 Anno CCLIII. utroq;
Philippo interfecto, Decius cum filio imperavit.

254 Anno CCLIV. Gallus & Volusianus succedere. Galli nummum
his annis, una cum quibusdam aliis posteriorum Imperatorum,
Augustae erutum vidimus, sic utrimq; inscriptum, IMP. C.C.
VIB. TREB. GALLVS. AVG. LIBERTAS. PV-
BLICA. Video jejunam & sterilem hanc scriptionem plerum-
que videri posse, multorum Imperatorum nudis propemodum
ascriptis nominibus, sed ejus in nobis culpa nulla residet: cum de
Augustanis Rhæticiq; rebus plura quae proderemus non essent,
neque profecto erat, cur de cætero copiosi haberi vellemus; cui
enim bono Caesarum historiam, quâ ad res nostras nihil pertinet,
inani ostentatione exequeremur? Quod id vulgo etiam à pri-
vatae urbium populorumque historiae scriptoribus

fieri animadvertebamus, sequi

von visum.

MARCI

MARCI VELSERI
RERVM
AVGVSTANARVM
VINDELICARVM

Liber Septimus.

Or. lib. 7.
c. 22.

Eut. lib. 9.

Treb. Pol.
Valer.

Pol. Balista.

De Vitel.
Tac. hist.
lib. 1. Sev.
Spart.
Nigro. He-
rod. lib. 2.
Saturn. &
Procul. Vo-
pisc.

RHÆTIA deinde anno Christi CCLV. Ro-
mano orbi Imperatorem Valerianum de-
dit: Orosius, *Valerianus in Rhætiâ ab exer-
citu Augustus est appellatus*, totidem ver-
bis Eusebius in Chronico. Eutropius, *Li-
cinius Valerianus in Rhætiâ & Norico a-
gens, ab exercitu Imperator, & mox Au-
gustus est factus*. Quæ verba interpretatus Aventinus, *Batavia,
in confinio Rhætiarum, Vindeliciæ & Noricorum* lectû existima-
vit. Absurdè admodum: nec enim *in Rhætiâ & Norico agens*, si-
bi aliud vult, quam eum Rhætiis & Norico simul præfuisse, cum
uni plures interdum mandarentur provinciæ, uti jam antea ob-
servavimus, viris primariis præsertim, qualis Valerianus, S. C.
auctoritate, quod apud Pollionem extat, *Primus genere, nobilis
sanguine, emendatus vitâ, doctrinâ clarus, moribus singularis, ex-
emplum antiquitatis*. Simile est, quod ab hoc Valeriano Rago-
nium Clarum Illyrici simul & Galliarum Præfectum constitu-
tum Pollio scripsit. Nam ut quo tempore imperium adiit, in
Rhætiâ & Norico una fuerit, intelligi non potest, ne si in Bata-
vis quidem. Minus fortassis aberrat nostra suspicio, adiisse in
urbe Rhætiæ principe, Augustâ coloniâ. Id à plerisque Impe-
ratoribus factitatum scio, qui Romæ non possent, ut in splendi-
dissimis urbibus, quarum claritudine sibi commendatio accede-
ret, imperium auspicarentur. Nam exempli causâ, Vitellius in
colonia Agrippinensi iniit, Severus Carnunti, Niger Antiochiæ,
Saturninus Alexandriæ, Proculus Lugduni. Adde ex Victoris
historiâ Augustâ locum, *militēs, qui contracti undique apud Rhæ-*

255

tias

tias ob instans bellum morabantur, Licinio Valeriano imperium deferunt: Quippe cum Æmilianus in Moesiâ res novas molitus, Italiam infesto agmine peteret, Gallus, ut Zosimus refert, Valeriano negotium dederat Gallicas Germanicasque legiones trans alpes cogere, & auxilio adducere, unde Zonaras Valerianum transalpinarum legionum ducem appellavit: Jam in Rhætiâ colligendis copiis locus aptior nullus, quam qui prope Augustam ad Lycum campi sunt, ubi etiam Germani Cæsares posterioribus temporibus, in Italiam moturi fere exercitum contrahere soliti. Senatus interim Romæ Gallienum Valeriani F. Cæsarem primò, dein Augustum dixit. Cujus initia, quod inter auctores satis constat, laudatis Imperatoribus conferenda, reliquum vitæ ignavissimum fuit & foedissimum. Patre enim anno CCLXII. à Persis capto, luxui se totum mancipavit, Rempublicam incredibili inertia & fœcordia prope pessundedit, ut eum Julianus in Cæsaribus aptè stolâ & incessu molliori mulierum ritu utentem introduxerit. Itaque triginta per omnem Romanum orbem tyrannis imperatorium nomen invadendi audaciam addidit, & occasionem rati barbari, provincias quique finitimas populati sunt. *Germani* (Orosius scriptum reliquit) *Alpibus, Rhætia totâq; Italiâ penetratâ, Ravennam usque perveniunt.* Urbes ubiq; plurimæ captæ, direptæ, dirutæ, paullatim postmodum à popularib' instauratæ, in pristinum splendorem assurgere non potuere; hic ipse Orosius, qui annis circiter centū quinquaginta posterior vixit, *extant adhuc*, inquit, *per diversas provincias in magnarū urbium ruinis, parvæ & pauperes ædes, signa miseriarum & nomina servantes.* Rhætia tamen minora tantum oppida hostium injuriis patuisse, coloniam Augustâ restituisse, inde fit ut credam, quod non adeò multos post annos gravi obsidione cincta, par esse, & suppetias ab Aureliano Imperatore expectare potuit, quod incolumis & florentis urbis indicium habeo. Defensam opinor præsidio Legionis III. Italicae & reliquarum militarium copiarum quæ per provinciam dispositæ, sive à Fulvio Bojo, quem Rhætici limitis Ducem fuisse Memmio Fusco Consule, id est, anno Christi CCLXI. ex Vopisco scimus, sive ab Aureolo tyranno ex XXX. quem Victor in historiâ prodidit, imperium contra Gallienum sumpsisse, *cum per Rhætias legionibus præesset*, Trebellius Pollio, cum regeret *Illyricianos exercitus*, sed utrumq; simul verum esse nihil vetat, nam solius Rhætiae viribus subnixam purpurâ ausum attentare, supra fidem. De Aureoli fortasse Tyrannide sensit incert⁹ auctor in Maximiani panegyrico, cum Rhætiam sub Gallieno amissam scripsit, nisi verisimilius Germanicam irruptionē respexisse, & rem oratoriè verbo auxisse. Quod est in Victoris epitome, Aureolum Mediolani dominatū invasisse, cautè legendum, cum Imperii insignia ibi non sumpse-

Vict. edit.
Schotti.Zos. hist.
lib. I.Zonar. Ac-
mil.Oros. lib. 7.
c. 22.Vop. Au-
rel.Vict. edi.
Schotti.Treb. 30.
tyr.

rit, sed pugnâ victus sive Mediolani, sive ad pontem Aureolum prope Mediolanum occubuerit. Et longè credibilis, Mediolanum ex proximâ Rhætiâ, quam ex Illyrico venisse.

Anno CCLXIX. Claudius imperium accepit.

Anno 269

CCLXXI. Claudii frater Quintillus: eoque intra XVII. diem interfecto, Aurelianus.

271

Vop. Aurel.

Quem liberatorem est Augusta experta, siquidem Vopisco teste *Vindelicos obsidione barbaricâ liberavit*, neque hæc verba de gente generatim capi possunt, sed ad urbem principem pertinent, usitatâ bonis auctoribus scribendi ratione.

Zos. lib. I.

Idem inter Aureliani elogia post mortem in Senatu jactatum, *Ille Vindelicis jugum barbaræ servitutis amovit*. Ut inde, quo ad-

modum delectari soleo, simul coloniæ dignitatem, cujus periculum Imperatorem auxilio exciverit, liberatio illi ornamento fuerit, simul oppugnationis impetum, qui leviori operâ depelli ne-

quiverit, liceat æstimare. Hostes Vopiscus non nominat, ex Zosimo Alemanni credendi, *Imperator intellecto, Alemannos cum remotioribus & finitimis sibi nationibus Italiam incursionib' vexare decrevisse, non abs re de Româ vicinisq; urbi locis magis sollicitus, satis magno Pannoniæ relicto præsidio, versus Italiam per-*

rexit (Italiam Rhætias tunc complexam memoriâ repetendum) *& in extremis ad Istrum partib' conferto prælio, multa barbarorū millia delevit.*

Convenit Alemannos, cum alpes transcendere & Romam versus instituissent pergere, Augustam, quæ prima obstaret, obsidione cinxisse, eâ Aureliani adventu solutâ, domum repetentes circa Danubii fontes esse cæsos.

At hæc Zosimus ante Zenobiam victâ, Vopiscus postea cōtigisse scripsit. Addit Zosim' Aurelianū Rhæticiis auxiliis adversus Zenobiā usum.

An-

no CCLXXVIII. Tacitus:

Ducentesimo septuage-

278

fimo nono Florianus:

Eoque ipso paullo post, Pro-

279

bus Imperatores dicti. Hic Germanos Galliâ exegit ultra Albim & Nicrum fluvium, urbes & castra in hostico posuit: etiam barbaros qui Rhætias denuo lacefferent, repressit, quod Vo-

Vop. Probo.

piscus, ejus ex Galliâ in Illyricum iter describens, innuit, *post hæc Illyricum petiit: & priusquam veniret, Rhætias sic pacatas reliquit, ut illic ne suspicionem quidem ullius terroris relinqueret.*

Vop. Bonoso.

Saturninum, Proculum & Bonosum tyrannos extinxit. Quorum Bonosus aliquando *Dux limitis Rhætici fuit: & si id quoque sci-*

re interest, bibit quantum hominum nemo. De hoc Aurelianus sæpe dicebat, non ut vivat natus est, sed ut bibat.

Quem quidem diu in honore habuit causâ militiæ, nam si quando legati barbarorum undecumq; gentium venissent, ipsis propinabat, ut eos inebriaret, atq; ab his per vinum cuncta cognosceret, ipse quantum libet bibisset, semper securus & sobrius, & ut Onesim' dicit scriptor *vita Probi, adhuc in vino prudentior. Habuit prætereâ rem mira-*

bilem,

bilem, ut quantum biberet, tantum mingeret, neque unquam aut ejus pectus, aut venter aut vesica gravaretur. Quod Auentin⁹ Bonosum sub Aureliano Rhætiarum fuisse Ducem asserit, à conjecturâ est: Quod hîc Ducem Legatumque confundit, passim alibi Duces, Legatos, Præsides & Procuratores, ab imperitiâ. Probi nummum Augustæ erutum vidimus SOLI. INVICTO. inscriptum.

283

Anno CCLXXIII. Carus Augustus, filii Carinus & Numerianus Cæsares appellati. Sub iis Ejulasium Vindelicis & Noricis præsedisse tradit Aventinus, quoniam scilicet in actis Maximiliani martyris nomen Ejulasii, qui Celejam (Norici aut Pannoniæ est oppidum) Præfectus à Numeriano missus; sed id ad Vindeliciam quid pertinet? nisi quod Aventino familiare, Rhætici & Vindelici Norica, interdum quoque Pannonica miscere.

284

Annus Christi CCLXXIV. primus Diocletiani fuit, qui collegam Maximianum, Augustum, Cæsares plures ascivit: Sibi immani sævitiâ, qua religionis odio in omne Christianum nomen est grassatus, æternas infamiæ notas, cæteroqui non pessimus princeps, inussit. Maximiano occidens demandatus: ea occasio Alemannos perpetuos Rhætiae hostes invadendi fuit, quos in propriis sedibus aggressus, capto Rege, vastatis agris vicit. Facinus memorabile panegyricorum scriptores variè celebrarunt, *captus scilicet Rex ferocissimæ nationis, inter ipsas quas moliebatur insidias: & à ponte Rheni (Magontiacensi) usq; ad Danubii transitum Guntiensem* (lectionem istam Rhenano debemus, cum prior Continensem aut Continentem ineptè haberet) *devastata atq; exhausta penitus Alemannia: Item, Partho quippe ultra Tigrim redactò, Daciâ restitutâ, porreddis usq; Danubii caput Germaniæ Rhætiaeque limitibus.* Danubius à capite, hoc est à fontibus, ad Oeni usq; ostia vetus Germaniæ & Rhætiae limes, quem Alemannos perrupisse appâret: Maximianus restituit, neque restituisse satis habens, ulterius promovit; hinc in alio panegyrico est, *Ingressus es nuper illam quæ Rhætis est objecta Germaniam, similique virtute Romanum limitem victoria protulit.* Mamertinus in Genethliaco, *Taceo trophæa Germanica, in mediâ defixa barbariâ: transeo limitem Rhætiae repentinâ hostium clade promotum.* Eâdem ratione Rhæticae lauræ expeditionisq; semel atq; iterum meminit, huc videlicet respiciens. Quæ Rhætis objecta Germania, nunc quoque, ob limitem tunc prolatum, Rhætiae nomen circa Nerlingam imitatur, *Ries* vernaculo sermone appellata. Atque hoc genus incrementa provinciarum Tacitus attigit, de agris decumatibus scribens, *non numeraverim inter Germaniæ populos, quamquam trans Rhenum Danubiumq; confederint, eos qui Decumates agros exercent. Levissimus quisque Gallorum, & inopiâ audax, dubiæ possessionis*

Vide Cuspin. Aust. Brusch. de Laur. veteri lib. I. Hundii metrop. de episc. Patav.

Paneg. incerti Maxim. dict. Rhen. rer. German. lib. 3.

Paneg. Maxim. dictus à Mamert. ut existim.

Tac. de germ.

nis solum occupavere. Mox limite acto, promotisque praesidiis, sinus imperii, & pars provinciae habentur. Tale est, quod de Probo paullo ante memoravimus: & haec causa, cur multa trans Rhenum transque Danubium Romani nominis monumenta. Rhætiam verò Transdanubianam non multò post in Germanorum iterum potestatem concessisse, Alemannicæ quæ consecutæ sunt expeditiones reddunt credibile: sic tamen, ut & Romani non rarò, prout belli alternabat alea, ibi rursus pedem figerent. Imperatores porrò, quamquam Christianis nullo non tempore infensi, eos semper afflixerint, multisque modis miseros habuerint, omnem tamen humanitatis sensum non mox à principio exuere, neque statim in deterrimas beluas converti potuere, sed se ipsis paullatim truculentiores effratioresque effecti, ultimam demum impietatis & crudelitatis lineam anno CCCII. attigere, cum novis in piorum perniciem excogitatis edictis, innumera extremæ diritatis exempla improbissimorum Praesidum ministerio, provinciatis & oppidatis, pæneque vicatim edidère, nulloneque ætatis, neque sexus, neque dignitatis habito respectu: nisi quod Episcopos, quorum operâ rem Christianam potissimum contineri, & in dies augeri scirent, acrioribus quam cæterum vulgus odiis prosequuti, atrocioribus etiam cruciatibus exercuere. Ejus ergo ordinis multi, divini præcepti memores, *cum autem persequen-*
tur vos in civitate istâ, fugite in aliam, quo tam tetram procel-
 lam declinarent, longè dislitas regiones, patriis relictis sedibus adierunt. Quæ causa Narcisso episcopo cum Felice diacono Augustam veniendi fuit. Is dum latebras profugus quærit, certâ Dei voluntate, quod postea apparuit, mulieris meretricis domo, omnium ignarus receptus est. Mulieri nomen Afra, mater Hilaria, Hilariæ majores Cyprii fuere. Hi Augustam quacumque occasione delati (nam bellum, quod quidam inter Cyprii Atticæque Reges commenti, nec extitisse, nec istis temporibus extare potuisse, nemo ab omni historia cognitione tam alienus, quin perspectum habeat) Cypriæ simul Veneris mysteria attulere. Quibus initiata Afra matris consilio, patrium sequuta morem Deam vulgato corpore coluit. Narcissi verò, tum accommodatis ad pietatem sermonibus, tum ostentis quibusdam permota utraq; Venere valere jussâ, Christo nomen dedit. Accessere Afræ ancillæ, Digna, Eunomia, Eutropia, & Hilariæ frater Dionysius, cum reliquâ omni familiâ. Narcissus Hilariæ domum in ecclesiam vertit, Philippo & Jacobo Apostolis, ut vetus fama habet, sacra vit, eam quæ postea S. Martini dicta; nam templorum nomina mutari novum non est, & Martini præsertim memoriæ Franci multis post sæculis, quod eum enixè colerent, ubi,

Matt. c. 10.

302

ubicumq; rerum potiti, cum nova exedificarunt, tum vetera persæpe addixerunt, quo exemplo Curia Hilarii episcopi ædes etiam Martini titulum accepit. Narcissus præterea Dionysium presbyterum constituit (in Augustanorum inde episcopum evasisse, nostræ ecclesiæ tabulis credimus) ac nono quam Augustam venerat, mense in Hispaniam profectus, Gerundæ supplicio affectus est.

Vita S. Frigidol. auct. Canis. & Scud. de Rhet. Alp. c. 15.

303. Anno, quantum ego certis rationibus æstimare possum, CCCIII. Gajus Præses vel utriusque Rhætia, vel secundæ tantum, Augustæ jurisdictionem exercuit; & cum in Christianos acerbam quæstionem haberet, Afram, cujus sanctimonia in primis eminebat, minis blanditiisque variè tentavit, neque tamen ut diis honorem deferre, aut Christianam religionem ullo vellet pacto lædere, quivit impellere, quocirca vivam exuri præcepit. Quem illa dirum sævissimæ mortis cruciatum, non solum forti constantique, sed & lubenti atque gratanti animo, futuri certa, sustinuit, eo loco, qui noxiorum poenis destinatus, olim Lyci fluminis insula, nunc in continentem abiit, & condita ecclesiâ veteris facti memoriam tuetur. Matrem & ancillulas ad ejus sepulchrum excubantes, brevi postea igne quoq; extinctas proditum: nec non Dionysium episcopum eodem lethi genere interiisse creditum; Afrum Afræ patrum jam antea capite plexum, quod Præses eo potissimum spectaculo mulieres frangi posse speraret. Verum quæ nos hîc jejune & tenuiter per capita consultò attingimus, distinctè & copiosè in vetustâ historiâ explicata, quam ad calcem horum librorum rejecimus, inde lectores priscam & simplicem, non calamistratam, non cerussatam pietatis speciem hauriant censeo. Neque persecutionis tempestas intra hunc numerum detonuit: sed quod per reliquas item provincias contigit, innumeros præterea, quorum memoria sive temporum sive adversariorum injuriâ funditus deperdita, abripuit. Id sibi verba initio passionis Afræ non dubiè volunt, *Apud provinciam Rhætiam, in civitate Augustâ, cum Christianorum esset sæva persecutio, & omnes pro Christianomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur.* Vigintiquinque eo, quo Hilaria, die exulta, capite obtruncatos ferunt, nomina duodecim, vel si plurima quindecim superant, variè edita, quæ in vetustis codicibus invenimus, hæc sunt, virorum quidem, Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Perrus. feminarum Nimmia, Juliana, Diomeda, Leonide, Agape, addidere quidam Emblasium, Eyriam, Faustam, Reliqua X. intercidere. Nos olim, cum uberes commentarios in Afræ acta scriberemus, pleraque constituendæ & interpretandæ huic omni historiæ accuratè observavimus, quæ qui adire operæ pretium existimat,

Liber ms.
ex bibli-
oth. S. V-
dale.

Tert. ad
Scap. c. 3.

Acta Hipp.
apud Ba-
ron. an. 259
Gesta à
Maffon. e-
dita.

Vide Pan-
vin. de cœ-
met.

quandoquidem rebus Augustanis illustrandis faciunt, in promptu habet, nam publici juris dudum sunt, cur huc denuo ascriberemus, & actum ageremus, non erat. Vnum quod tunc timide attulimus, nunc visum firmare validius: spatium basilicæ Afræ & Vdalrici, in quâ tum horum martyrum, quod satis constat, corpora condita, tum plurimorum aliorum pro Christo necatorum (nisi levis censenda quæ de re tantâ semper obtinuit, & nobis à majoribus per manus tradita opinio) ex eo jam tempore Christianorum sepulchris fuisse dicatum. Incidi in librum manu scriptum, cujus auctor ante annos paullò supra centum vixit, at antiquissimis usus codicibus (majori vellem interdum iudicio) id de quo quærimus sæpe & disertè affirmat: quibusdam etiam locis subobscurè & tamquam aliud agens, mihi tamen illis æquè fidem facit ac apertis aliis, nam A R E A E voce absolutè utitur, quam cœmeteriis convenire scio, Tertullianus ad Scapulam, *Cum de areis sepulturarum nostrarum acclamassent, areæ non sint, areæ ipsorum non fuerunt, messes enim suas non egerunt.* Sic est in actis Hippolyti & sociorum martyrum, *Finxit se Christianum esse, ac stipe egentem, & veniens in Cœlium montem ad aream Carbonianam, mansit ibi mendicus.* Item in gestis purificationis Cæciliani Felicis, *cives in areâ martyrum fuerunt inclusi, & post aliquot pagellas, tollat aliquis de vestris in area, ubi orationes facitis.* Deinde, hanc diu Episcopis nostris sedem vivis, sepulchrum mortuis fuisse reperio, quod à cœmeterii conditione nihilo plus abhorret, qui enim istud argumentum diligenter exequuti, annotarunt episcopos in cœmeteriis antiquitus synodos coëgisse, mysteria divisisse, de rebus divinis sermonem fecisse, omnia quæ ad pietatis cultum pertinerent egisse, multos in eis Romanos quoque Pontifices habitasse, & monumentis locum legisse. Demum, quod sacram ædiculam statim ab Afræ morte inædificatam liber quem sequimur refert, quis nescit cœmeteria ecclesias habuisse? Hæc pro temporum varietate sæpe disiecta, sæpe restituta, in basilicæ denique amplitudinem quam nunc oculis conspiciamus excrevit, & urbe pomœrio prolato recepta est. Neque ego tamen idcirco Christianos ejusævi in hoc omnes cœmeterio sepultos contenderim, quin contra suspicor plerosque etiam martyres intra urbem, legibus quantumvis ventantibus, in privatis piorum ædibus clam conditos, cum hoc genus exempla crebra passim alibi per sacras historias sint obvia. Atque quod certorum hominum fide ad me perlatum, ante non plurimos annos, cum fundamenta jacerentur domus, quæ templo D. Joannis adhæret, inventum fortè cadaver clavo trabali transfixum, cogitabam hominis videri posse illo supplicio Christianæ pietatis causâ mactati. Nam nulla est tam immanis crudelita-

delitatis species quâ impietas in Christianos grassata non sit, istâ quidem ut est in Romanis martyrum fastis, & Dionysii Alexandrini episcopi epistolâ apud Eusebium, Ischyron, *præcutâ sude per media viscera transverberatus*, interiit. Accedit quod Christiani instrumenta suppliciorum (qui item Judæorum mos, uti ex Thalmudicis libris observatum, nec gentis opinor præterea alterius ullius) una cum martyrum corporibus condere soliti, nam ejus rei inprimis illustre documentum Domini nostri Jesu Christi crux cum clavis ab Helenâ reperta, sic Ambrosius de Agricolâ, *nos legimus martyris clavos*, Maffejus lanceæ cuspidem cum Thomæ Apostoli corpore inventam prodidit, & Colonia Agrip. aliquot Britannicarum virginum capitibus sagittas adhuc inhærere audio. Quæ uti à me cogitata prolata sunt, non infcio nihil temerè statuendum in causâ, religionem ullâ ex parte attingente. Ne quid autem incuriâ præteriisse videamur, monendum, eos qui Victorem inter martyres Augustanos sub Diocletiano numerât, sequutos esse codicē Reginonis perperam distinctum, *Alban' apud Massiliam: Victor apud Augustam: Afracum matre suâ Hilariâ in Rhetiâ.* Meliores libri habent, *In Britanniâ Albanus: apud Massiliam Victor: apud Augustam Afracum matre suâ Hilariâ in Rhetiâ.* Massiliæ Victoris memoria hodieque celebris.

Mart. R. 22
Dec.
Euf. lib. 6.
c. 34.

Amb. exhort. ad Virg.
Mass. hist.
Ind. lib. 8.

Reg. lib. 10.

304

Anno CCCIV. Diocletiano & Maximiano abdicatis, imperium in Constantium & Galerium translatum, Constantio Italia, quâ utraque Rhætia comprehensa Africa, Gallia, Hispania & Britannia cessit, Galerio Oriens, Asia, Ægyptus & Illyricum. Atque Christianorum vexatio in Constantii provinciis remissa paullulum, nec omnino sublata: licet Imperator piorum causæ non obscurè faveret, aversi adhuc erant populorum & Præsidum multorum animi.

306

Anno CCCVI. Constantinus Constantii filius patri successit.

312

Is anno CCCXII. contra Maxentium, urbem Romam intolerandâ tyrannide prementem movit. Dum exercitum cogit & bellum instruit, Augustæ interdum moratum, auctor libri manuscripti quem laudavimus asserit, inque eam rem citat epigramma tunc temporis repertum, quod nunc nullum extat, ut exemplo doceamur, scriptoribus non vetustissimis fidem nec temere habendam, nec semper abrogandam, si quid cujus aliunde auctoritas neutiquam constet proferunt, nam multa omnis generis monumenta quorum illi vestigia sequuti, nostrorum hominum negligentia perierunt. Zosimus explicans Maxentii de bello consilia hunc in modum ait, *viâ quâ itur ad Rhetos proficisci cogitabat, velut hac natione tam Gallie quam Illyricanis exercitibus proximâ.* Quod itidem Constantinus, cum Augustæ ageret, spectare potuit.

Zof. lib. 2.

Victo Maxentio, &
Dd 4 Lici-

Euf. de vita
Constant.
lib. 2. c. 21.

Licinio postmodum, leges Reipublicæ salutare in Christianorum commodum, jam Christianus ipse, multas condidit. De martyrum bonis æquissimam unam, quæ est apud Eusebium, *Sanctorum Dei martyrum fortunas, qui in fidei confessione supremum diem vitæ egissent, à cognatis possideri præcepit. Quod si nullus ipsis superesset sanguinis communione conjunctus, ut ecclesiæ eorum hæreditates adirent.* Ecclesiæ itaque opibus valde auctæ. Afræ & Vdalrici ecclesiæ plerarumque circa domorum sola, quæ solarii pensionibus nunc obnoxia habet, hac tunc lege adjudicata accepisse sentiendum, cum Afram possessiones id loci habuisse famâ sit proditum.

Euf. de vita
Const. lib.
3. c. 49.

Ad hoc etiam ævum refero, quod libro quinto de Colonia basilicâ in primarium templum versa disputavimus, incredibile namque Imperatoris studium in istud pietatis genus extitit, *Civitates item, ait Eusebius, quæ apud cæteras gentes videbantur vel maximè propter splendorem excellere, templis egregiis magnificisque exornandas curavit.* In nostro indubia vetustatis vestigia apparent, cum sedes episcopi marmorea aliquot gradibus sublimis, affixa absidi chori ut appellant veteris, quæ maximè occidentalis templi pars est, tum è regione non longè ara summa, ad quam sacerdos sacris operaturus orientem, uti & sedens episcopus respiciat, omnemque per ecclesiam populum prospiciat, populus autem eò obversus, sacerdotis & episcopi vultus adversos solemque occidentem intueatur. Quæ constitutio esse solet antiquissimarum ædium, aut earum quæ semel collapsæ, ad veterem quodammodo speciem reædificatæ sunt: testimoniū dicunt nobiles illæ tres Salvatori, Petro & Paulo à Constantino Romæ hac formâ positæ: atque de episcoporum sedibus sub tholis collocatis Augustini præterea verba, *In futuro Christi judicio, nec absides gradatæ, nec cathedræ velatæ, quod nimirum stragulis honoris causâ integerentur.*

Aug. ep.
203.

Constantini nummos sive singulos, sive plures simul Augustæ erutos inspeximus, sic interdum notatos, D. N. CONSTANTINI. MAX. AVG. VOT. XX. item, GLORIA. EXERCITVS. multorum litteræ ærugine exesæ legi non poterant.

Obiit anno CCCXXXVII. tribus filiis relictis hæredibus: Maximus natus Constantinus Galliæ, Hispaniæ & Britanniæ imperavit, medius Constantius Asiæ & Orienti, minimus Constans Italiæ, Africæ & Illyrico: In hujus ergo potestate Rhætia & Augusta fuit. Neque diuturna fratrum concordia, Constantinus divisionis fidem primus labefactans, provincias quæ Constanti obtigerant aggressus (Rhætiam, Vindeliciam & Noricum interpretatur Aventinus, neque ea interpretatio incredibilis, quoniam hæc ex Constantis provinciis Constantino proximæ) anno CCCXL. prope Aquilejam cæsus est. Constans inde Galliam cum Hispaniâ & Britanniâ sibi adjun-

xit.

337

340

- 350 xit. At decimo post anno Christi CCCL. imperio vi-
taque simul exutus Magnentii fraude periit. Magnentium Rhæ-
tici Vindelicique limitis ducem appellat Aventinus, sequutus
hoc unum, quod homines nonnulli docti, errore nominis dece-
pti, Augustæ purpuram sumpsisse prodidēre, cum Augustoduni Hier. in
sumpserit, id quippe magnis constat & certis testibus Hierony- chron. O-
mo, Orosio, Zosimo, præter minorum gentium innumeros; Zo- ros. lib. 7. c.
29.
naras urbem Augustalem nominat, quod nescio an quosdam fe- Zos. lib. 2.
fellerit. Magnentius porrò (Eutropius & Orosius consenti- Eutr. lib.
unt) Africam, Gallias & Italiam, quodque consequitur Augu- 10.
353 stam obtinuit: quousque anno CCCLIII. à Constantino multis
proeliis victus, tyrannidi, quam sceleratè invaserat, foedâ morte
finem imposuit. Ad Constantium igitur totius Reipublicæ cu-
ra devoluta, quæ Alemannorum incursionibus miserè afflicta-
batur. Hi latè per ea florentes tempora, à Moeno utpote flu-
mine ad Guntiensem usque trajectum Rheni Danubiique ripas
prætexentes, Romanis provinciis imminebant. Et
quamquam Gundomadus & Vadomarius illorum Reges, qui
354 proximas vastaverant Gallias, anno CCCLIV. obviam profe-
cto Imperatore pacem componere non detrectassent, paullo ta-
men post Lentienfes pagi (partem Alemannorum eam esse ex
Ammiano Marcellino, quem in hac historiâ sequimur, scimus, Am. lib. 15
hodieq; gentis reliquiæ nomine non admodum mutato in Rhæ-
tiâ, in quam posterioribus sæculis cum reliquis plerisque Ale-
mannis immigrarunt, superant) Romanis denuò perruptis limi-
tibus Rhætias populati sunt. Qua injuriâ excitus Constantius,
in campos sive Caninos sive Cavinos cum exercitu progressus,
inde Arbetionem Magistrum Equitum, validissimâ exercitus
parte attributâ, ad lacus Brigantini legendam oram præmisit.
Qui non exploratis hostium consiliis profectus, mox in para-
tas insidias incidit, ut magno militum numero, & decem deside-
ratis Tribunis, vix ipse opacæ noctis beneficio evaderet. Ale-
manni sublati fausto principio animis, Romana castra indies li-
centius insultare, strictisque in conspectu gladiis, minas impunè
jactare: cum moti rei infamiâ scutarii, omnium primi temerè
palantes aggressi, aliquot supervenientium cohortium auxilio
in manifestam fugam vertère, reliquus inde exercitus castris ef-
fusus, victoriæ paucorum virtute partæ institit, & stragem eâ
die ingentem dedit: Neque Alemanni fortunam ulterius ten-
tare ausi. Constantius itaque lætus ovansque Mediolanum in hi-
bernare diit. At pervicax quietisque impatiens hostis,
356 provinciam anno CCCLVI. infestus repetiit. Imperator Romæ
agens, *assiduus nunciis terrebatur & certis, indicantibus Suevos*
Rhætias incurfare. Nempe Suevorum aliqui Alemanniâ com- Am. lib. 16.
prehen-

prehenſi, plurimi ſejuncti, atque hinc eſt, quod illuſtres auctores Alemanniam Sueviamq; ſive miſcent, ſive diſtinguunt. Tum quoque à Conſtantio coërciti pacem impetraſſe videntur, quod Ammianus in hitoriâ proximè ſequentis anni oſtendit, nam comparans eum cum *anno nuper emenſo*, id eſt cum eo; de quo nobis hic fermo, ait hoc Alemannos tum aliis modis, tum *Imperatore urgente per Rhatias*, variè fuiſſe diſtentos, *poſtea vero pace datâ* Imperatorem diſceſſiſſe. Anno CCCLVIII. 358

novabarbarorum manus erupit, *Iuthungi Alemannorum pars, Italiciſ conterminans tractibus* (Rhætiis ſcilicet, nam pleriq; Alemannorum Gallia viciniores) *obliti pacis & fœderum quæ adepti ſunt obſecrando, Rhatias turbulentè vaſtabant, adeò, ut etiam oppidorum tentarent obſidia præter ſolitum.* (quod huc ſpectat, Rhætiæ excuſſionibus permultis divexatas, Auguſtam ab Aureliani ævo ſpatio annorum circiter LXXX. obſidione nunquam tentatam invenio.) *Ad quos repellendos cum validâ manu miſſus Barbatio, in locum Silvani peditum promotus Magiſter: ignavus, ſed verbis effuſior, alacritate militum vehementer erectâ, proſtravit acerrimè multos, ita ut exigua portio, quæ periculi metu ſe dedit in fugam, agrè dilapſa, res ſuas non ſine lacrymis reviſerit & lamentis.* Huic pugnae Nevita poſtea Conſul, equeſtri præpoſitus turmæ, & affuiſſe, & fortiter feciſſe memoratur. Conſtantius poſt illa, *communitis aditibus Rhæticis*, quod in oratione, quæ apud Ammianum extat de ſe ipſo narrat, in Pannoniam abiit. Anno 360

CCCLX. Julianus Cæſar Gallia præfectus, quem multæ & inſignes de Alemannis relatæ victoriæ clarum reddiderant, à militibus Pariſiis Auguſtus appellatus eſt. Sequenti 361

CCCLXI. Alemanni à Vadomarii pago *vaſtare confines Rhætiis tractus* exorſi, re primum bene geſtâ Vadomario inde ſimulatione amicitia per fraudem à Romanis capto, repreſſi, pacē pepigere, firmam ratamque habituros polliciti. Conſines Rhætis Rauraci, Marcellini teſtimonio, *amnis verò Danubius oriens prope Rauracos montes, confines limitibus Rhæticis*; è Rauracorum regione, ut is quoq; ait, Vadomarii regnum, cum univerſæ genti octo minimum Reges præeſſent, tot enim Regum nomina uno ſimul loco edidit, Sumarii, Hortarii, Macriani, Herobaudi, Vadomarii, Vrii, Vrſicini, Verſalpi, præter quos Regales & Regulos appellat. Julianus tum deinde æſtate jam provectâ, è Rauracis contra Conſtantium in oriente agentem movit, Pro-

Am. lib. 21
Greg. in
Jul. inveſt.
1.

fecturus itaque per Martianas ſylvas (quod Gregorius Nazianzenus voluit, *mirâ celeritate tum regionem ſuam, tum nonnullam barbaricæ oræ partem emenſus*, *transituq; fallendo potius quam vincendo patefacto*, Alemannorum enim Martiana ſylva) *viſq; jundæ Iſtri fluminis ripis*, inter ſubita vehementer incertus,

certus id verebatur, ne contemptus ut comitantibus paucis, multitudinem offenderet repugnantem: quod ne fieret, consilio solerti prævidit, & agminibus distributis, per itinera Italia nota, quosdam properaturos cum Jovino misit & Jovio, alios per mediterranea Rhætiarum, Magistro equitum Nevitæ commissos, quo diffusi per varia, opinionem numeri præberent immensi, formidineq; cuncta complerent. Ipse, cum ad locum venisset, unde navigari posse didicit flumen (ad transitum Guntiensem credo) lembis ascensis, quos opportunè fors dederat plurimos, per alveum, quantum fieri potuit ferebatur occultè: ideo latens, quod toleranter & fortiter, nullius cibi indigens mundioris, sed paucis contentus & vilibus, oppida forinsecus transibat incautè. Non multò aliter Zosimus, Navigiis fluvialibus edificatis, ipse cum tribus Zos. lib. 3. millibus Istro secundo devedus est, viginti millia Sirmium itinere terrestri petere jussit. Et quia remigatio continua, cum fluminis impetu conjungebatur, etiam ventis adjuvantibus, quos Etesias, velut anniversarios vocant, undecimo die Sirmium venit. Sed longè elatius Mamertinus, ut videre sit, quid ab historici fide Mam. pag. neg. oratoris encomium differat, Longissimo cursu placuit Istrum navigari: proh sancta divinitas, quæ navigationis illius fuit pompa, cum dexteriore (Rhætica, Norica, Pannonica) inclyti fluminis ripam utriusque sexus, omnium ordinum, armatorum atque inermium perpetuus ordo prætexeret: despiceretur ad levam in miserabiles preces genu nixa barbaria: omnes urbes, quæ Danubium incolunt, audite, omnium audita decreta, levati status, instauratæq; fortunæ, innumerabilibus barbaris data venia, & munus pacis indultum. In mediterraneum ite, rquod Nevita tenuit, Augustam incidere Anton. ostendit, ea ergo Juliano tunc Anton. itiner. adjuncta; in cuius potestate mox simul ac Constantinus mortuus, imperium universum fuit.

363 cum temporis spatium, eo quod anno CCCLXIII. bello Persico impietatis in Christum & perfidiæ poenas luerit. Jovianum successorem sortitus, quem nummus apud nos nuper erutus præferebat, D. N. JOVIANVS. P. F. AVG. parte alterâ in coronâ quercæ habebat, VOT. V. Sed caduca fuere & irrita, nam VIII. imperii mense obiit. Proximo

364 CCCLXIV. Valentinianus Imperator lectus, Valentem fratrem allegit, eique oriente attributo, sibi occidentem retinuit, Mamertinum Præfectum Prætorio Italiæ, Africae & Illyrico præfecit. Variæ per ea tempora barbarorum gentes, veluti classico excitæ, ait Marcellinus, proximis perruptis quæque limitibus, se Romanis superfudere provinciis: Pannonias Sarmatæ & & Quadi, Britannias Picti, Saxones, Scoti & Attacotti, Africam Austriani cum reliquis Maurorum populis, Thracias Gothi, Persæ Ar-

ſæ Armenias infeſtas habuere, neque deſuere occaſioni ſtati rerum noſtrarum hoſtes, *Gallias Rhætiasq; ſimul Alemanni popula-*

bantur. Quorum anno poſtero CCCLXV. acrius exarſere iræ, quod miſſis ad Imperatorem legatis, conſueta & præſtituta munera parcius & illiberalius ſolito præbita, ea cum fordes averſati projeciſſent, Vrfacius officiorum Magiſter, homo aſper, impotens, iracundus, verborum inſuper contumelias addiderat, neque gens bello innutrita injuriam moderatè ferendam, ſed armis quam primum vindicandam ſtatuit, Gallico Rhæticoq; bello decreto. Quomodo expeditio in Rhætiam ceciderit, nullis, quæ ad noſtram memoriam duraverint, litteris conſignatum: Gallicæ is fuit exitus, ut barbaros prædâ & ſecundis aliquot præliis exultantes, demum Jovinus equitum Magiſter, primò & ſecundò imparatos, tertio paratos aggreſſus, plurimis occiſis in fugam verteret, Regem captum milites ducis injuſſu patibulo ſuſfigerent.

Anno CCCLXVII. Gratianus Valentiniani filius Cæſar, Auguſtus à patre appellatus.

Trecenteſimo ſexageſimo octavo Valentinianus bello Alemannico ingenti apparatu ſuſcepto, Rhenum una cum filio trajecit, & regione latè vaſtatâ, ad Solicinum pugnâ difficili & diu ancipiti victoriam conſecutus eſt: quâ, ſi Marcellino fides habenda, univerſam gentem delere potuit, niſi paucos aliquot noctis tenebræ per fugam abſtuliffent; Aufonius ſub Danubii nomine eam pugnam celebrat,

Salvere Auguſtos jubeo, gnatumq; patremq;

Armiferis alui quos ego Pannoniis.

Nuntius Euxino jam nunc volo currere ponto,

Ut ſciat hoc ſuperûm cura ſecunda Valens:

Cede, fugâ, flammis ſtratos periſſe Suevos,

Nec Rhenum Gallis limitis eſſe loco.

Ejus belli præda credo fuit Aufonii delictum, quam Suevam virgunculam appellat,

Biſſula, trans gelidum ſtirpe & lare proſata Rhenum,

Conſcianaſcentis Biſſula Danubii.

Capta manu, ſed miſſa manu —

Imperator verò prudens & cautus, edoctus præteriti temporis experimentis, barbaris facultatem & vires deeſſe poſſe, voluntatem animosque invadendi Romanas provincias ſuper futuros, neque ſperandum, ut iis cohibendis foederum religio & jurisjurandi reverentia ſufficiat, *magna animo concipiens & utilia, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio ad uſque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat:* quod Aufonii quoque verſus indicant, *nonnunquam etiam ultra flumen ædificiis poſitis, ſubradens barbaros fines.* Atque eo tempore, qui fuit annus

CCCLXIX

Am. lib. 30.

Auf. epigr. 4.

Auf. edyl. 7.

Am. lib. 28.

365

367

368

369 CCCLXIX. immensi operis munimentum ad Nicrum statuit, flumine interim militari potissimum labore averso. Id ultra Danubium inter Alemannos, haud ita procul Nicri fontibus ut conjecto, Rhætiae ampliandæ & tuendæ positum. Nomen, nisi valdè aberro, apud Aufonium extat Lupodunum, nam verum, qui sequitur de victoria Alemannica, ita interpretor, ut simul memoriam operis, quo se Valentinianus mirè extulit, conservatam existimem,

Hostibus exactis Nicrum super & Lupodunum.

Auf. Mosel.

Eis ergò, qui Lupodunum cis Danubium collocant, non accedo. Non item illis, qui plerosq; Alemannorum populos jam tum sedes in Rhætia fixas habuisse scripsere, quorum sententia nec auctoritate nititur, nec rationibus, nec omninò vera est. Verum Alemannos Rhætiam perpetuis incursionib' fatigasse, agros & indefensa quæque vastasse, sed vitatis fere munitis locis, in quibus præsidia quæ enumeravimus disposita, & ut interdum oppidorum expugnationes tentaverint, id enim sub Gallieno, Valeriano, Constantio contigisse observavimus, prædam tamen domum avexisse, de provincia incolenda non cogitasse. Quod frustra docerem pluribus, cum unus ex Aufonio versus conficiat, Danubius Augustos alloquitur,

Totus sub vestrà jam ditione fluo.

Auf. epig. 5

370

Intelligimus Romanam ripam Imperatoribus totam paruisse à fontibus ad ostia, quod sequentes versiculi per partes explicant.

Anno CCCLXX. Valentinianus Burgundiones in Alemannos excivit, neque tamen illis, quod pollicitus, in tempore auxilio affuit. Interim Alemannos gentis antedictæ metu dispersos, aggressus per Rhætias Theodosius, eâ tempestate Magister equitum, pluribus cæsis, quoscumque cepit, ad Italiam jussu principis misit, ubi fertilib' agris acceptis jam tributarii (ait Marcellinus) circumcolunt Padum.

Am. lib. 23

Clades haud dubiè ad Nicrum illata, quo Rhætiae limites nuper promoti, non enim fieri potuit, ut Alemanni hostium terrore maximè perculsi, Danubium trajecterint, & se in veterem provinciam Romanos ultro lacessituri intulerint. A Latino Pacato, oratione ad Theodosii hujus filium Theodosium Augustum dicta, censetur inter bellicas patris laudes, *compulsus in solitudines a vias omnis Alemannus*, in Martianæ videlicet sylvæ latibula.

Pac. paneg.

Sed & sequentibus annis res gestæ in Alemannia inferiori illa ad Rhenum Galliae objectâ, quarum narratione abstinemus.

375

Anno CCCLXXV. Valentinianus supremum diem obiit. Ejus filii Gratianus jam olim, Valentinianus minor tunc primùm Augusti dignitate aucti, Occidentis Imperium partiti sunt, Gratiano Gallia, Hispania & Britannia, Valentiniano Italia, Illy-

Ee

ricum

Zof. lib. 4. ricum & Africa cessit, quod Zosimus retulit; nam nobis hæ divisiones diligenter annotandæ, quo appareat, in cujus potestate res Augustanæ, & universim Rhæticiæ usq; fuerint. An-

Am. lib. 31. no CCCLXXVII. *Lentiensis Alemannicus populus, tribus Rhetiarum confinis, per fallaces discursus, violato fœdere dudum concepto, collimitia populatione turbavit, fiducia inflatus, quod Gratianum Valenti patruo auxilio in Orientem profecturum intellexisset.* Proximo CCCLXXVIII. oc- 377 378

casioni instandum rati, non tam uni Lentientes, quam & pagi reliqui, Rheno per Februarium mensem glacie strato, in Galliam ingenti conflato exercitu trajecere, XL. millia hominum fuisse, qui minimum, LXX. qui plurimum, Imperatoris gloriæ faventes prodidêre. Eos Gratianus coactis quas potuit, & revocatis quas Pannonias versus præmiserat copiis, ad Argentariam memorabili proelio devicit, adeò, ut Rege Priario interfecto, ex reliquâ tantâ multitudine vix V. millia fugâ evaserint. Quod quidam existimant de hac pugna Ausonii versus paullò antè adductos accipiendos, parum vident, quod palam est, eos Valentiniano majore vivo editos. Gratianus postmodum institutam in Thracias profectionem proseguutus, per Rhætiam iter tenuit; Arbore felicem, ad Brigantini lacus oram oppidum est, attigisse Marcellinus scripsit, neq; præterea significavit, an inde Danubii littus legerit, an per mediam provinciam perrexerit; duplicem enim militarem viam, his regionib⁹ distinctam, inter Pannonias & Gallias Antoninus descripsit, quarum quoniam utraq; tum Arborem tum Augustam ducit, Gratianum Augustam tunc venisse necesse est. Valens eo non expectato cum Gothis congressus, miserè periit, & Reipublicæ vulnus prope lethale inflixit. Ini-

tio insequentis anni CCCLXXIX. cum Gratianus se unum fulciendis ruinis collabentis Imperii imparem, nec fratris Valentiniani ætatem tantis curis idoneam cerneret, consilium non tam salutare, etsi salutare maximè, quam necessarium iniit, Theodosium, cujus in primis togatæ armatæque eminebant virtutes, in Valentis locum substituit, illique Orientem tuendum commisit. Ipsemet incredibili celeritate iter per Illyricum, Venetiam, & *insuperabilia Rhætia*, ut est apud Ausonium, remensus, se in Galliam retulit, Alemannis pro more turbantibus obviam iturus. 379

Aventinus Majorianum, avum ejus, qui postea imperavit, Vindeliciæ Præsidem sub Gratiano annotavit, quod Sidonius scilicet scripserit, illum

Illyricum rexisse solum, cum tractibus Istri.

At clarum est verum ad Orientis Imperium pertinere, cui pars Istri & Illyrici attributa, limitis Mysiaci Scythiciq; titulo, Theodosio enim Majorianus utriusq; militiæ magister. An-

no

Auf. grat.
act.

Sid. pan.
Major.

Limes Mysiacus & limes Scythicus Cod.

- 380 no CCCLXXX. Imppp. Gratianus, Valentinianus & Theodosius AAA. ad Hypatium P. P. de excusationibus munerum rescribere V. Id. Decemb. Antonio & Syagrio Coss. *Sordidorum verò munerum talis exceptio sit, ut patrimonii dignitatum superius digestarum, nec conficiendi pollinis cura mandetur, aut panis excoctio, aut obsequium pistrini: nec paraveredorum hujusmodi viris, aut parangariarum præbitio mandetur: exceptis his, quibus ex more Rheticus limes includitur, vel expeditionis Illyricæ, pronecessitate vel tempore, utilitas adjuvatur.* Sensus est, eos qui privilegio à muneribus excusentur, non ideo excusari à præbendis equis & vehiculis transvehendis hominibus, armis, annonæ, Rhetici limitis & Illyrici usui, quod nimirum quotidianæ hostium incursiones hisce locis vacationem nullam admitterent. Quæ velim impenitus cōsiderent queruli quidam, priorum temporum laudatores, cum nostram ætatem eò miseriarum recidisse existimant, ut præ illâ omnis antiquitas perpetuum Saturni sæculum appellari mereatur.
- 383 Anno CCCLXXXIII. in eunte Theodosius in Oriente Arcadium filium imperii confortem ascivit. Gratiano tunc bellum contra Alemannos gerente, quemadmodum Sozomenus prodidit, Maximus in Britannia tyrannidem arripuit. Merobaude & Saturnino Coss. qui in hunc annum incidere, contigisse Marcellinus Comes in chronico, & Socrates in historiâ scripsere, Cassiodorus & Prosper in proximè sequentem rejecerunt. At Gratianum prope Lugdunum in Galliâ dolo circumventum occisum fuisse, pleriq; omnes consentiunt, Hieronymus, Rufinus, Orosius, Socrates, Prosper, Marcellinus & Cassiodorus: Unus Zosimus de militum prodicione, Imperatorisq; fugâ eadem quæ reliqui, de mortis loco valde dissentit, ait enim, *versus alpes aufugiebat. Eas cum nullo præsidio munitas reperisset, versus Rhetias, & Noricum, & Panonias, & Mysiam superiorem tendebat. Hac illius fugâ non neglectâ Maximus, Magistrum equitum Andragathium, oriundum è Ponto Euxino, qui esse peramico in ipsum animo videretur, cum equis laborum tolerantissimis, ad eum persequendum mittit. Is impetu continuo Gratianum persequens, cum Singiduni pontem transiturum apprehendisset, occidit.* Singidunum Ptolemæus appellat, & in Mysiâ superiori collocat. Sed ego ad plurimum sententiam transeo. Gratiani nummi Augustæ inventi hanc inscriptionem præferunt, D. N. GRATIANVS. AVG. à tergo, GLORIA. NOVI. SÆCVLI. milite dextrâ litteras implexas, quæ Christi nomen denotant, sustollente. Ejus anni feracitas præteritorum aliquot sterilitatem compensavit, tum alibi, tum præsertim in Rhetia, sed eadem barbaros allexit, uti ex Ambrosio cognoscimus, *Fœcunda*

Th. lib. 7.
tit. 17. l. u.
nica Delu-
soris Da-
nuvii.
Cod. The-
od. lib. 11.
tit. 16. l. 15
Cod. Just.
lib. 10. tit.
47. l. 12.

Soz. lib. 7.
c. 13.

Socr. lib. 5.
c. 11.

Hier. epit.
Nepot.
Ruf. hist.
lib. 11. c. 14
Oros. lib. 7.
c. 34. Socr.
lib. 5. c. 11.
Prof. Marc.
& Cassiod.
in chron.
Zos. lib. 4.

Amb. Resp.
Symm. re-
lat. & epist.
27.

Amb. Resp.
Sym. relat.
& epist. 27.
Sol. c. 34.

Rhetia fertilitatis suæ novit invidiam : nam quæ solebat tutior esse jejunio (annis proximè præteritis nimirum, cum cæteroquin soli naturam Solini verba, *ager Rheticus bonus frugibus, opimus & ferax*, ab hac infamiâ satis vindicent) *fecunditate hostem in se excivit.* Et alio loco, *In medio Romani Imperii sinu Iuthungi populabantur Rhetias.* Quibus Valentinianus, prudenti & felici Bautonis consilio, Hunnos & Alanos opposuit. Victoriâ tamen quæ præ manibus erat uti non ausus, ne Maximo, quem minimè offensum vellet, suspicionum ansa præberetur; eleganter itaque Ambrosius ad Maximum, *Adversus Iuthungum Hunnus ascitus est: Idem tamen, quia de finitimo proterebat Alemaniam, etiam de viciniâ mali urgebat Gallias, coactus est triumphos suos deferere, ne tu timeres.* Et acrius insistens, *Tu fecisti incur-sari Rhetias*, sive re verâ Maximi fraus intervenerit, sive quod credo verius, barbari fiducia civilium armorum, quæ ille com-morat, limitem perruperint. Victorem postea filium Cæsarem Augustumque designavit: & constitutis in Galliâ atque cæteris Gratiani provinciis rebus ex sententiâ, animum adjecit Valentinianum Italiâ exturbare, & Occidentem universum in potestatem redigere.

Quod anno CCCLXXXVII. non admodum difficulter consecutus, Valentiniano famâ solâ perterritus, neque hostem exspectare auso, sed una cum Justinâ matre fugâ in Illyricum elapso.

Quia verò Maximum Rhetiam & Augustam coloniam, cum reliquâ Italiâ subegisse necesse est, neque credibile illum hostili provinciâ à tergo relictâ, ad Siciam usque Pannoniæ urbem progressum (ubi cum Theodosio pugnam commisisse ex Pacato haurimus, eo forte loco, quo proximâ æstate Rudolphi Cæsaris copiæ, numero exiguæ, florentissimum Turcarum exercitum occidione occidère) conjiciebam filii nummum argenteum, qui apud Peutingeros sic inscriptus, D. N. F. L. V I C T O R. P. F. A V G. V I R - T V S. R O M A N O R V M. A. V. P. S. Augustæ esse percussus: nam si S. M. T R. signatam monetam Treviris, S. M. L V G. signatam Lugduni, aut T R. P. S. A Q. P. S. Treviris & Aquilejæ pecuniam signatam, ac pleraq; alia ad eum modum in numismatum inscriptionibus interpretamur, non video in quæ verba notæ A. V. P. S. aptius mitti queant, quam si item Augustæ Vindelicorum Pecuniam Signatam explicemus. Reliquas pariter urbes hosce tyrannos adulationibus demeruisse, indicio columna, quam primo à Bononiâ lapide hoc titulo superesse Sigonius scripsit, DD. NN. M A G. C. M A X I M O. E T. F. L. V I C T O R I. P I I S. F E L I C I B V S. S E M P E R. A V G V S T I S. B O N O. R. P. N A T I S.

Sig. de oc-
cid. Imp.
lib. 9.

Anno CCCLXXXVIII. Maximus aliquot proeliis victus ad

tertium

tertium ab Aquilejâ lapidem, Victor in Galliâ cæsus, Valentiniano Occidentis Imperium à Theodosio restitutum est. Victoriâ miti & clementi admodum, si Pacato credimus, *nullius bona publicata, nullius mulctata libertas, nullius præterita dignitas imminuta, nemo..... affectus nemo notâ, nemo convicio, aut denique castigatione perstrictus, culpam capitis aurium saltem molestiâ luit. Cuncti domibus suis, cuncti conjugibus ac liberis, cuncti denique innocentia (quod est dulcius) restituti sunt.* Neq; hæc præter institutum aîotamus, cum Augusta adversarum partium fuerit.

390 An. CCCXC. Imppp. Valentinianus, Theodosius & Arcadius AAA. III. Non. Jul. Mediolani ad Tatianum P. P. denuo rescripsere, paraveredorum & parangariarum præbitiones, *quas Rhetiarum limes, expeditiones Illyricæ, quas pastus translatio militaris, vel pro necessitate vel pro solemnitate deposcunt,* nemini omnino remittendas.

Cod. Theod. lib. II. tit. 16. l. 18

392 An. CCCXCII. Valentinianus Arbogastis, ut tunc creditum, fraude interiit. Eugenius in Galliâ tyrannidem invalit. Huic totus Occidens, quâ in Valentiniani potestate fuit, paruisse videtur. Quod ad res Augustanas pertinet, Italiam favisse, multis argumentis manifestum est; Rufinus prodidit, Romæ homines paganos, Præfectum urbis in primis Flavianum, pro ejus salute impia sacrificia instaurasse, qui S. Ambrosii vitam scripsit Paulinus, illius concessu Victoriæ aram in curiâ esse restitutam. Cum Alemannorum & Francorum Transrhenanis Regibus fœdera iniisse, Gregorius Turonensis ex Sulpitii Alexandri historiâ retulit.

Ruf. lib. II. c. 33.

Greg. hist. lib. 2. c. 9.

393 394 quenti CCCXCIII. Theodosius alterum filiorum Honorium Augustum dixit.

Hinc CCCXCIV. Eugenium ad fluvium Frigidum, divinis potissimum, quod apertè constitit, usus auxiliis, imperio dejecit, & vitâ privavit. Itaque universus Romanus orbis in unius iterum jura concessit.

395 Ipse initio CCCXCV. non tam annis, etsi sexagesimum ætatis attigerat, quam rerum gestarum gloriâ onustus, rebus humanis exemptus, omnibus bonis magnum sui desiderium reliquit, quod eæ, quæ sub adolescentibus Imperatoribus calamitates consecutæ sunt, indies magis exaceruerunt.

MARCI VELSERI
RERVM
AVGVSTANARVM
VINDELICARVM

Liber Octavus.

Zof. lib. 5.

Cod. The-
od. lib. 11.
tit. 19. l. ult.

Claud. de 4
Conf. Hon.

HONORIVS patris voluntate occidentem, Arcadius orientem regendum accepit; nomine quidem tenus, ait Zosimus, uterq; , re autem verâ, occidens in Stiliconis, oriens Rufini fuit arbitrio, quousq; ambo numini superbix & perfidię vindici meritas poenas dederunt.

Anno CCCXCVIII. Im-

398

peratores Firmino Comiti sacrarum largitionum rescribentes, Valentiniani constitutiones de Rhæticiis oneribus iterum ratas esse jusserunt: Rescriptum Mediolani VIII. Kal. Jun. in hæc verba datum, *Qui prædia patrimonialia & emphyteutica, privata quoque rei, perpetuo jure retinent, & dominici actores, augmenti, & superindicticii, & onerum Rhæticorum dicuntur mediam nolle solvere pensionem. Igitur jubemus, ut moniti rationales, scient ea, quæ à divæ memoriæ Valentiniano constituta sunt, quam primitus esse servanda.*

Per ea tempora Stilico, foedera cum Transrhenanis barbaris icturus, iter fecit per Rhætiam, uti Claudianus ad Honorium scripsit,

*Hunc tamen in primis populos lenire feroces,
Et Rhenum pacare jubes. Volat ille citatis
Vectus equis, nullaq; latus stipante catervâ.
Aspera nubiferas quâ Rhætia porrigit alpes
Pergit, & hostiles, tanta est fiducia, ripas
Incomitatus adit. Et paucis interjectis,
————— juratur Honorius absens,
Imploratque tuum supplex Alemannia nomen.*

Sicam-

Sicambros præterea, Francos, Basternas, Bructeros, Cimbros & Cheruscos, quibus pax data sit, recenset. Annus quadringentesimus Gothorum Alarico duce in Italiam irruptione memorabilis, Rhætiae non minus bellorum motibus infestus fuit, quod & Claudianus ostendit,

————— *perfidiâ nacti penetrabile tempus,*

Irrupere Getæ, nostras dum Rhætia vires

Occupat, atque alio desudant Marte cohortes.

Consuetos hostes Alemannos provinciam vastasse credibile est: Verum ut ego sentio, accessere insueti alii, Vandali, quod ex Claudiano itidem colligo, in enumeratione copiarum Stiliconis hæc scribente,

Accurrit vicina manus, quam Rhætia nuper

Vandalicis audam spoliis defensa probavit.

Sequor enim vetustam lectionem, cum vulgo *Vindelicis* habeant, idque ferri vix possit, nam Rhætia quæ defensa, si Vindelicis ablata spolia? Nominum affinitas credo imposuit uti assolet, sic alibi in legionum catalogo à nonnullis Rhæti,

Quæ sævis objecta Rhetis —————

Pro Getis recepti, carminis lege imperitè neglectâ. Vandalos Gallias paucis exin annis, atque Hispanias postmodum invasisse compertum, & cum Jornandes sit auctor in Pannoniâ à Constantini (malim Constantii) ætate sedes tenuisse, neutiquam mirum, si intermediam Rhætiam impressionibus aliquando infestare. Certè hic idem Jornandes ait, *finitimos deprædantes, non adeò fixas sedes habuere*, quin eos jam antea sub Gratiano in Galliam irrupisse ostendit, neque hoc genus irruptiones sine interjectarum provinciarum malo & damno. Addere poteram Celtis conjecturam, Vindam fluvium à Vandalis dictum, sed ea multis nominibus absurda est. Sin quis tamen *Vindelicis* tuetur, intelligendum spolia Vindelicorum à barbaris capta, à Romanis recepta esse, sic Sidonius quodam loco,

Præda præda fuit —————

401 Video qui in litteras retulerit hoc anno, aut proximo CDI. (non exigendum, ut in tam dubiæ vetustatis tenebris temporum ratio inter omnes æquè consentiat) Rhætos Gothici belli fiduciâ ab Honorio descivisse: sed ego nihil adhuc ex monumentorum antiquorum memoriâ eruere potui, quod ejus fidem faceret. Est apud Claudianum,

————— *jam fœdera gentes*

Exuerant, Latiiq, auditâ clade feroces

Vindelicos saltus, & Norica rura tenebant.

At signantur fœdera, quæ ante triennium à Stilicone pacta, nunc Alemanni occasione abusi rupere. *Gentes & Gentiles* illa ætas,

E e 4

quod

De bel. Get.

Claud. editio Vicetina Anni 1482.

Epith. Pal. & Ser.

Jorn. de reb. Getic.

Celt. lib. 3. oda. 20.

Sid. pan. Major.

De bel. Get.

Cod. Th.
lib. 1. tit.14. l. u-
nica lib. 7.

tit. 15. l. 1.

lib. 12. tit.
12. l. 5.De 4. Conf.
Hon.

De bel. Get.

Leg. Rip.
tit. 38.Bud. in
pand.

quod jam antea monuimus, absolute barbaros dixit, uti videre est in Notitiâ passim, & in Theodosii Codice, neque aliter quâdam in Claudiano capienda, cum

misto turbine gentes

Jam deserta suas in nos transfunderet Arctos.

Item,

Discite vesanae Romam non temnere gentes.

Hinc nimirum fluxit, quod cum barbari postmodum in devictis provinciis meliori quam Romani jure uterentur (cujus vel una hæc ex Ripuariis legibus fidem facit, *Si quis Ripuarius advenam Francum interfecerit, CC. sol. culpabilis judicetur. Si quis Ripuarius advenam Burgundionem interfecerit, CL X. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Romanum interfecerit, C. solidis mulctetur. Si quis Ripuarius advenam Alemannum, seu Frisionem, vel Bauvarium, vel Saxonem interfecerit, CL X. solid. culpabilis judicetur.*) gentilitatis nomen dignitatis existimationem induerit, paullatimque res eò prolapsa sit, ut gentiles homines absolute pro nobilibus dicerentur, quæ in Italiâ & Galliâ consuetudo, item Hispaniâ & Britanniâ quodammodo, ad hoc ævi tenet, atque ut ineptias inanium opinionum rideas, si quem ibi gentilem compelles, honori deputet, si, quod idem est, barbarum, insignitam sibi illatam contumeliam opinetur. Alia scio originatio est à Budæo allata, quanto magis antiquaria & elegans, eo à barbarie sæculi, quo hoc vocabulum usurpari coeptum, alienior. Sed ad Claudianum redeo; etiam exemplum quo Stilico oratione ad hostes usus, Romanis & Carthaginensibus de summâ rerum dimicantibus, Philippum, Regem temerè tumultuantem, poenâ non dilatâ castigatum esse, rectè Alemanis, qui Romanis non parebant, uti nec Philippus paruit, Rhætis provincialibus minus convenit. Eadem ratio carminum, quæ sequuntur,

Hoc motu pariter nascentia bella repressit,

Et bello quæ sivit opes, legitque precantes

Auxilio, mensus numerum, qui congruus esset,

Nec gravis Italiae, formidandusq; regi.

Siquidem de barbaris loqui, quorum magnus contra Alaricum usus fuit, admodum manifestum. Sed quoniam Stilico Alemannorum motus pacaturus, per Rhætiam rursus proficisci necesse habuit, non pigebit versus adscribere, quib' Claudianus occasionem nactus, regionis situm eleganter ob oculos posuit: Partem primò quæ Germaniæ magnæ obversa,

sublimis in Ardon

Prominet Hercyniæ confinis Rhetia sylva,

Quæ se Danubii jactat Rheniq; parentem,

Vtra-

Utraque Romuleo prætendens flumina regno.

Alteram deinde alpinam, quæ veterem Italiam respicit,

Sed latus Hesperia quâ Rætia jungitur ora,

Præruptis ferit astra jugis, panditq; tremendam

Vix æstate viam, multi ceu Gorgone visâ

Obriguere gelu, multos hausere profunda

Vastâ mole nives, cumque ipsis sæpe iuvencis

Naufraga candenti merguntur plaustra barathro.

Interdum subitam, glacie labente, ruinam

Mons dedit, & tepidis fundamina subruit astris,

Pendenti malefida solo

402 Anno CDII. Alaricus adversis proeliis fatigatus, belli reliquias ex Italiâ ultra Alpes in Rætiam aut Galliam transferre cogitavit,

occulto tentabat tramite montis,

Si quis per scopulos subitas exquirere posset,

In Rhetos Gallosq; vias

Verum Stiliconis consiliis exclusus, in Illyricum, unde venerat, pedem referre coactus, Rætiam turbine & procellis tempestatis jam jam impendentis, liberavit.

407 Anno CDVII. aliquot in Britannia & Gallia contra Honorium tyranni exorti, ex

quibus Marcus & Gratianus statim occisi, Constantinus rempublicam diutius afflixit, filium Constantem quoque Imp. dixit.

408 An. CDVIII. Arcadius cum supremum diem obiisset, Theodosium filium orientis hæredem reliquit.

409 An. CDIX. Maximum tyrannum Hispania dedit; Attalum senatus Romæ Alarici jussu in Augusto solio, ut Zosimus ait, collocavit.

Mihi hæc, & quæ postea evenere intuenti, ad Gallieni quodammodo ætatem, innumeris propè tyrannis divexitam, videor revolutus: sed ut in morbo multum interest, à florente & valente, an à corpore sive constitutione languido, sive ætate attenuato excipiat, ita rei Romanæ accidit, ut ægritudinem sub Gallieno contractam, Claudii & Aureliani virtute non difficulter depelleret, pristinumque colorem mox recuperaret, sub Honorio autem semel inclinata, & in pejus semper prolapsa, antequam ad extremum præcipitium delata est, non subsisteret.

Rætia interim, tot ebullientibus bellorum motibus, præter morem pacata, altâ & securâ quiete sub Generido, homine quantumvis barbaro, & vanâ Deorum superstitione imbuto, perfruebatur; hunc enim Honorius, ut Zosimus auctor,

Dalmaticis militibus universis præfecit, eundemque ceteris etiam, quicumque apud Pannoniam superiorem, & Noricos, & Rhetos, & quidquid horum est usque ad alpes in præsidiis erant, ducem constituit. Is cum milites continuis laboribus exercita-

tos,

In 6. Hon.
Conf.

Soz. lib. 9.
c. 10. Zol.
lib. 6.

Zos. lib. 1.

tos, beneficiâ atque liberalitate benevolos haberet, *formidini barbaris finitimis erat, & omnem securitatem nationibus, quarum ei commissa fuerat defensio, præstabat.* An. CDXI.

411

Jovinus:

Quadringentesimo duodecimo ejus frater

412

Sebastianus, tyrannidem invasere: nec non & Heraclianus Africae Comes hostis appellatus.

Attalus per hoc tempus purpurâ sæpius indutus exutusque, in quo *Alaricus Imperatore facto infecto, refecto ac defecto, citius his omnibus actis pene*

Oros. lib. 7.
c. 42.

quam dictis (Orosii verba sunt) *minum risit, & ludum spectavit Imperii,* anno demum CDXVII. ab Honorio in triumpho ductus, & in exilium est actus.

417

Anno CDXX. Ho-

420

norius Constantium, cujus virtute & prudentiâ tyrannos ferme omnes extinxerat, & plerasque barbarorum gentes devicerat, Imperii consortem dixit.

Is postero CDXXI. non

421

exacto vitam cum morte commutavit.

Eumque

Socr. lib. 7.
c. 23.

Honorii exitus consecutus anno CDXXIII.

Post

423

quem Joannes, princeps inter Imperatorios scribas, ut est apud Socratem, regnum sperare ausus, Occidentem invasit.

Neque verò dubium, hunc Italiam cum Rhetiâ in potestate habuisse,

Prosp. in
chron.

quandoquidem Prosper retulit, animum adjecisse longè dissitam Africam à Bonifacio, qui eâ potiebatur, bello reposcere.

Procop. de
Vand. lib. 1.

Verum anno CDXXV. trucidatus (Procopii, qui quinque annis præfuisse scripsit, contra scriptores reliquos omnes nulla esse potest auctoritas) Valentiniano, Constantii nuper Imperatoris, ex Placidia filio, locum cessit.

425

Ad istud ævum Theonestum soci-

osque martyres Sigebertus refert, cum aliam alios temporis rationem inire sciens sim: Ex quibus Vrsum, Mediolano Magontia-

Vide Pet.
de Nat. lib.
5. c. 133.
lib. 10. c. 97

cum proficiscentem, Augustæ ab Arianis occisum, ut ut quædam in reliquâ historiâ vacillent, satis convenit. Sed vereor, nostrorum

aliquos nominis errore ductos de Vindelicorum urbe perperam interpretari, quæ ad Prætoriam Salassorum pertineant. Pro Præ-

toriâ enim argumenta non obscura sunt aliquot: Consultæ tabulæ ecclesiæ Buraniæ, quæ sub Torcellensi episcopo prope Veneti-

as est, & hos sanctos, quod pleraque eorum corpora ibi condita, solemni cultu veneratur, planè habent, *civitatem Augustam, quæ*

sita est ad radicem montis, qui dicitur Jovis: deinde locuples auctor Antoninus, in itinerario iter Mediolano Magontiacum de-

scribens, Augustam Prætoriam quintæ mansionis loco posuit: tum antiquissimum ad eam monasterium titulo S. Vrsi superesse

audio: nobis contra, neque itineris ratio suffragatur, neque ullam nostra ecclesia Vrsi memoriam retinet.

Quocirca (quod huc usque cavere curæ fuit) ornamento peregrino abstinemus.

Anno circiter CDXXXIII. ante victoriam sci-

433

licet, quam Aëtius de Burgundionibus reportavit, in Rhetiâ tumult-

tumultuatum esse, Sidonii versus indicant, nisi nos librarii fallunt, quod propter incredibilem ejus auctoris scabritiem, & obscuritatem per sæpe accidit,

*Jam post Vithungos, & Norica bella, subactō
Victor Vindelico, Belgam, Burgundio quem trux
Preserat, absolvit*

Loquitur, uti existimo, de Aëtio, in cujus comitatu Avitus: Rhenanus credidit de Avito, qui Vithungos Norico & secundâ Rhætiâ, hoc est, Vindeliciâ expulerit, sensisse. Quod si obtinet, improprie valde Vindelico subactō victorem appellavit eum, qui Vindelicos hostibus pulsus liberavit. Nescio an credibilius, Vindelicos tot calamitatibus coactos, cum Romani lenta & invalida auxilia submitterent, quarundam provinciarum exemplo suâ sibi sponte consuluisse, nec consulto Imperatore foedera cum barbaris pepigisse, quæ Aëtius utrorumque clade irrita fecerit: nescio inquam, an hoc credibilius, mihi nihil admodum liquere, id unum scio.

450 Anno CDL. Theodosio vitâ functo,

451 Marcianus Orientis accepit imperium. Sequenti CDLI.

Attila Hunorum Rex, maximum & apparatissimum in Galliam exercitum duxit: ex Pannoniâ movisse Gregorius Turonum episcopus scripsit; an per Germaniam Magnam, an per Romanas provincias Noricum & Rhætias iter tenuerit, inter auctores parum convenit; quando enim antiqui id minus disertè explicant, posteri temerè hac illac, qua suspicionum aura impelleret, conjecturis divagati sunt. Mihi imprimis probatur, numerosissimas copias utramque Danubii ripam opplesse, nam de Romana Procopius fidem facit, cum ait, Attilam subvertisse propugnacula, ab Imperatoribus olim fluvio imposita. Aventinus Theodericum Veronensem Triarii filium, & Macrinum Anthemi-um, qui dein imperavit, Consulem, Valentiniani Imperatoris generum, Danubiani limitis Duces, harumque provinciarum Legatos, pacem cum Hunnis firmasse, & exercitui clausis oppidis itineris faciundi potestatem concessisse prodidit. At brevi verborum gyro tot in unum errorum nævos coëgit, ut per immensum opus sparsi, haud dubiè toti simul dehonestando corpori satis futuri fuisse videantur. Theodericus Italiæ postmodum Rex, Veronensis vulgo (de quo multæ & insulsæ apud Aimonium fabulæ) post Attilam demum mortuum, patre Theodemiro ex Amalâ gente, matre Erelievâ natus, uti apud Jornandem est: longè diversus Theodericus Triarii filius Strabo (Scytham Evagrius appellat, & bellum, quod Zenoni movit, mortisque genus, eodem fere, quo Jornandes & Marcellinus, modo narrat) eum ne gentis quidem cognatione attigit; nam quod Ado in chronicis Theodericum Italiæ victorem, quem Vala-

Sid. Avit.
paneg.

Rhen. ger-
man. lib. 1.

Greg. hist.
lib. 2. c. 7.

Procop. de
ædif. Ju-
stin. lib.

Aim. lib. 1.
c. 10.

Jorn. Get.
& de Regn.
success.

Evagr. lib.
3. c. 25.

Bonfin.
Dec. 1. lib.
4. Ritus
lib. 1. Olan-
hus Atti-
læ c. 4.

Sid. lib. 1.
ep. 5.

Jorn. Get.
Evagr. lib.
2. c. 16.
Sid. Pan.
Anth.

Valamerem uti & Marcellinus cognominat, Triarii filio in re-
gno successisse scribit, falsum. Sed neque Strabo, quamquam
Marciani amicitia floruit, ab Orientis tamen Imperatore Occi-
dents provincis præfectus credendus. Equè commentitium,
quod in Vngarorum annalibus reperio, Theodericum Veronen-
sem sub Attilæ signis militasse, quæ enim potuit nec dum natus?
Theodemirum patrem ex Jornande substitutum oportuit. In
Anthemio multis itidem modis lapsus Aventinus, cui cur Macri-
ni nomen addiderit, inquirere non vacat: alibi Perhennum dixit,
Sidonium perridiculè interpretatus, *Interveni etenim nuptiis
patricii Ricimeris, cui filia perennis Augusti in spem publicæ secu-
ritatis copulabatur*, codices nonnulli nihili vocem perhennum
habent, cum Sidonius *perennem*, eo modo, quo perpetuum Au-
gustum illa ætas, dixerit: sanè consulem non nisi quadrienio post
Gallicam Hunnorum expeditionem lectum, ex fastis scire pote-
rat, Vxorem habuisse non Valentiniani sed Marciani Imp. fili-
am, ex Jornande, Evagrio, aliis: Indeque consuetarium, Sidonii
verba,

————— *Comitis sed jure recepto,
Danubii ripas, & tractum limitis ampli
Circuit* —————

Beda. ec-
cles. hist.
lib. 1. c. 13.

Spectare Danubium quæ ad Orientis imperium pertinuit, neuti-
quam, quod Aventinus existimavit, ad Rhæticum limitem. In
quam sententiam plures is panegyricus versus aperte habet.
Quid quod conditionem de clausis oppidis, Attila, omnium post
homines natos mortalium maximè ferox & superbus, qui obvia
quæque fulminis in morem protrivit, disjecit, nequaquam admi-
sisset. Quapropter nihil est quare excogitatas fabulas pluris fa-
ciamus, quam privatos Augustanorum annales, qui consentiunt
Vrbem ejus tempestatis vi concussam, foedè vastatam, ædicu-
lam, quam cœmeterio post Afræ mortem additam diximus, in-
flammatam, nec quidquam præterea de tantâ clade memorant.
Inter anni propemodum initia contigisse, persuadet, quod Gre-
gorius narrat, Hunnos *in ipsâ sanctæ Paschæ vigiliâ ad Meten-
sem urbem, reliqua depopulando* pervenisse, itineris enim cursum
ob incredibilem gentium colluviem, & perpetuas Urbium op-
pugnationes, expugnationesq; crebrò impeditum retardatumq;
necesse est; eleganter Beda, *adeo intolerabilis Reipublicæ reman-
sit hostis (Attila) ut totam pene Europam excisis invasisque civi-
tatibus atque castellis corroderet*, quibus ostendit, longè plures
eam calamitatem civitates afflixisse, quin & oppressisse, quam
quarum famam publica historiarum monumenta ad hanc æta-
tem prorogarunt. Est autem corroderi verbum ad Rhæticas
Urbes perappositum, quandoquidem hæc provincia Italiæ in
limbi

limbi modum prætexta.

In Oriente per ea tempora

Chalcedonense concilium celebratum, cui Gradum presbyterum vice Eustachii Augustæ Vindelicorum episcopi interfuisse, nimis leviter à quodam creditum, litterisque consignatum. Res

se hoc modo habuit: Eusebius Mediolanensis episcopus, co-
cto coëpiscoporum conventu, assertionem fidei, quam Leo Ro-
manus Pontifex ad Orientem transmiserat, approbavit, & rei

testandæ epistolam emisit, cui cum primus ipse, tum cæteri qui

interfuere ordine subscripsere; inter hos ergo, *Gratus* (sive Gra-
dus, sive ut quidam legunt, Gerardus) *presbyter directus ab e-*
piscopo meo Eustasio ecclesiæ Augustanæ, vice ipsius in omnia su-
prascripta consensi, & subscripsi. Sed cum Mediolanensis epi-
scopus conventui præsederit, Grati subscriptionem Ticinensis,
Taurinatis, Eporedienensis nomina antecedant, Laudensis, Co-
menensis, Curienensis subsequantur, quis nisi locorum vehementer
imperitus, non videat, Augustam Prætoriam significari? Procli-
ve erat multos præterea ex conciliorum libris Augustanos Epi-
scopos enotare, sed qui, cum Augustæ prope innumerae fuerint, id
ad nostram urbem nihilo magis pertineant. Extat apud Mo-
lanum Grati etiam confessoris nomen, nescio an hujus, nam Au-
gustensem eum episcopum cognominat. Anno CDLV.
Valentiniano occiso, Maximus Maximi nepos imperium Occi-
dentis invasit. Eoque mox sublato, Avitus succes-
sit. In Oriente Marcianus anno CDLVII. diem obiit:
Cui Leo suffectus est. Is Marcellino teste Majorianum, à Mar-
ciano antea destinatum, ut ex Jornande licet colligere, Occiden-
tis Imperatorem dixit, quoniam Avito à Ricimere abdicare coa-
cto, in Italiâ interregnum erat. Quam suis cupiditatibus fene-
stram Alemanni apertam rati, provinciam, cui animis semper
inhiabant, tacitis dolis aggressi sunt,
Conscenderat alpes
Rhetorumque jugo per longa silentia ductus,
Romano exierat populato trux Alemannus,
Perque Cavi quondam dictos de nomine campos,
In prædam centum novies demiserat hostes.
Sed à Burtone, quem Majorianus ante sumptam purpuram, mi-
litum adhuc Magister illis obviam miserat, repressi & in fugam
acti, unde Sidonii ad Majorianum versiculi,
Jamque Magister eras: Burtonem dirigis illo,
Exiguâ comitante manu, sed sufficit istud,
Quod pugnare jubes, certa est victoria nostris
Te mandasse acies, peragit fortuna triumphum,
Non populo, sed amore tuo. Nolo agmina campo,
Quo mittis paucos, felix te respicit ille

Arnold.
Merman.
theat. con-
vers. gent.

Extat in-
ter epi-
stolas Leo-
nis, tomo
Concil. 2.

Mol, V-
suard. mar-
tyr. edit.
sec. 7. Sept.

Sidon. Ma-
jor. paneg.

Eventus belli: certatum est jure Magistri,

Augusti fato

Alemannos nihilominus ex illo jam tempore, Romanis quantumvis invitis, in Alpibus resedisse, Jornandes indicio. Cum enim Suevos & Alemannos Leone imperante à Theodemiro Gothorum Rege inopinatâ irruptione victos memoret, his eos quodammodo lineis circumscribit, *Regio illa Suevorum ab oriente Bajobaros habet, ab Occidente Francos, à meridie Burgundiones, à septentrione Thuringos. Quibus Suevis tunc juncti Alemanni etiam aderant, ipsique Alpes erectas omnino regentes, unde nonnulla fluenta Danubio influunt, nimio cum sono vergentia.* Neque ego nego fieri posse, ut Alemanni Alpium Rhæticarum partem aliquot ante annis, sub Attilæ fortasse transitum occupaverint, stabilemque ibi sedem fixerint, sed vestigiū isto vetustius nullū reperiō. *Regio illa Suevorum* est latè quaqua versus porrect⁹ tractus, quem Sueviam Alemanniamque prisci auctores promiscuè dicunt, hodie & Suevia magnæ Germaniæ, & Franconia credo; unde Alemanni veluti colonias in Rhæticas Alpes atque proximam cis Rhenum Galliam duxere. Habuit tunc (nam ob Germanicarum gentium frequentes ex migrationibus mutationes, nihil fere perpetuum in limitum ratione potest constitui) ab Oriente Bojos, qui sive intra sylvam cognominem Bojohemi regionem colebant, sive extra Danubium, quā ille infimam Rhætiæ partem & Noricum præfluit, prætexebant: ab Occidente Francos, maximæ Galliarum partis dominos: à meridie Rhætos Jornandi præteritos, & Burgundiones, quorum laxi fines, plurimam ejus, quæ jam Helvetia est, portionem complexi: à septentrione Thuringos, qui Thuringiam propemodum Hassiamque simul, uti nunc loquitur, tenuisse videntur; siquidem Gregorius Turonensis *Duisburg* ad Rhenum infra Agrippinæ coloniam, *Dispargum castrum* appellat, *in termino Thuringorum.* Idem auctor est, Francos, priusquam in Galliam migrarent, Rhæni primum littora, postmodum Thuringiam habitasse, *ibi que juxta pagos vel civitates Reges crinitos super se creavisse*, quæ historica prolepsis est; nam Francia tunc dicta, à Thuringis successoribus demum Thuringæ nomen accepit. Procopius delineatâ priscâ Francorum regione ad Oceanum circa Rheni paludes & ostia, ait inde adverso flumine versus orientem solem Thuringos sedes habere, & ab iis haud procul Burgundiones ad Notum vergentes, Suevos deinceps & Alemannos gentem validam, liberos omnes, qui ea loca jamdiu incolant. Itaque haud difficulter intelligimus, cur aliquando Franci, aliàs Thuringi, secus Rhenum Alemannorum confines. At nobis via ex diverticulo rependa.

Crebræ posthac Imperatorum mutationes ingenti

Greg. hist.
lib. 2. c. 9.

Proc. Goth.
lib. 1.

- 461 genti Reipublicæ malo consequitæ. Anno CDLXI.
 465 Majorianus Ricimeris perfidiâ extinctus, Severus substitutus
 est. Post Severi excessum, qui in annum CDLXV. in-
 cidit, interregnū in Occidente priore diuturnius fuit. Do-
 467 nec anno CDLXVII. Anthemius, Leonis potissimum nixus
 auctoritate, rerum habenas suscepit. Hunc anno
 472 CDLXXII. Anicius Olybrius: Olybrium CDLXXIII.
 473 Glycerius sequutus. Anno CDLXXIV. Leo Orien-
 374 tis Imperator obiit, Leonemque juniorem, nepotem ex filiâ, suc-
 cessorem habuit. Cui paullo post defuncto, Zeno pater, etsi à Ba-
 filisco interpellatus, heres fuit. Julius Nepos Occi-
 dentis Imperator à Leone majore dictus, Glycerium purpurâ ex-
 475 uit. Et ipse quoque abdicare coactus, anno CDLXXV. Momyl-
 lo Augustulo locum fecit. Quis interim Rhæticarum
 rerum status, definitè & distinctè designare in tantis priscorum
 monumentorum angustiis nemo, generatim conjecturam cape-
 re perfacile omnes queant: Nihil ad summum calamitatis & mi-
 seriae cumulum defuisse, cum & Transdanubianis hostibus, &
 iis, qui in alpibus proximè nidulati, inde paullatim proserpentes
 omnem cis Lycum provinciam sunt postea adepti, animi inso-
 lenti audaciâ quotidie augescerent, eorum contra, qui Romanis
 rebus præerant, vires, discordiâ socordiaque pariter jamdudum
 attenuatæ, ad nihilum propè recidissent. Hinc provinciæ popula-
 tiones continuæ, provincialium, qui sibi vel fugâ vel munitioni-
 bus minus consulerent, captivitates & mortes, frequentes cum
 hostibus pactiones, iniquæ, foedæ, calamitosæ, ad eorum libidinē
 ratæ irritæ. Ab Eugippio profecto istorum temporum æquali,
 Norici & Rhætiae quæ trans Lycum est, ærumnæ vix credibiles
 narrantur: At in dubium nemo vocet æquè deploratam cis Ly-
 cum conditionem fuisse. Nam cum Alemanni, quorum tunc in
 his oris reges Gibuldus & Chunimundus, Rhætiam ulteriorem
 ad usq; Quintana & Batava, quin & longè dissitum Noricum
 perpetuis incursionibus turbaverint, pleraque oppida ceperint,
 capta diripuerint, quod Eugippius in describendâ vitâ S. Severi-
 ni, qui illis tunc populis in tantâ rerum caligine tamquam pro-
 pitium sidus affulsit, commemorat, fieri non potest, ut citerior
 hæc provinciæ pars, Augustam coloniam circum, Alemannis
 hostibus proxima, quæque eos sinu quodammodo contineret,
 non miserrimè habita, innumera barbaræ crudelitatis exempla
 experta fuerit, prohibente quippe nemine. Anno
 476 CDLXXVI. Odoacer Rugus (Jornandes auctor) Turcilingo-
 rum, Scyrorum, Herulorum instructus copiis, Momyllum po-
 testate exuit, privatamque vitam adegit vivere, ipse primus Ita-
 liæ Rex appellatus est. Quo nomine Rhætias quoque, quâ Roma-
 nis ad-

Eugip. c.
 19. 22. 25.
 27. 31.

nis adhuc paruerant, rexisse intelligimus, nam Theodericus ejus
 postmodum successor, harum etiam adiit possessionem. Aleman-
 ni sub eos dies Rhætici Noricisq; populationibus minus obsatu-
 rati, cum Italiæ partem pervasissent, à Childerico Francorum Re-
 ge, & Odoacre sive Rugo, sive Saxonum quodam regulo, quod
 Gregorius Turonensis sensit, victi sunt. Theodericus
 autem anno CDLXXXIX. Italiam Zenonis auspiciis aggres- 489
 sus Odoacrem ad Sontium primò, secundò prope Veronam vi-
 cit, quemadmodum à Cassiodoro proditum, qui huic bello per
 ætatem interesse potuit. Post iteratam victoriam *Veronam illicò,*
pavore civibus consternatis invadit, uti Paulus diaconus retulit:
 Et quam verisimile est, Veronensis cognomen tunc vulgi appel-
 latione nactum, quod hanc primam Italicarum urbium, maxi-
 mum ad reliqua momentum, occupasset: Ennodius eò credo in
 panegyrico illū alloquutus, *Veronam tuam* dixit. An-
 no CDXC. Odoacer ad Abduam tertio victus. Quar- 490
 to, anno CDXCI. noctu Ravennā erumpens, cum arctā obsidio- 491
 ne premeretur. Zenone interim mortuo, Anastasius in Oriente
 Imperator appellatus est. Ravennate autem obsidio-
 ne in annum CDXCIII. extractā, Odoacer Italiæ imperium, 493
 icto foedere cum Theoderico communicavit. Theodericus sive
 deprehensis collegæ infidiis, quod credi volebat, sive impatiens
 consortis falso calumniam intendit, Odoacrem paucis interje-
 ctis diebus sustulit, & Gothorum in Italiā Regnum princeps con-
 stituit. Anno CDXICX. (Sigebertum sequimur) 499
 Clodoveus Francus, Alemannorum Rege cæso, gentem difficili
 & cruentā pugnā vicit, cum rebus suis jam inclinatis, aciem illu-
 stri edito voto restituisset; Christo enim, quem Crothildis uxor
 coleret, victor nomen dare pollicitus, Christi præsentem opem
 expertus est. Neque tamen, quod plerique Gregorium parum
 cautè interpretati existimant, victoriæ Alemanni omnes cessere,
 ex Procopio quippe vidimus, Alemannos Justiniani adhuc ætate
 liberos, & ut huic quantum quisque volet tribuat, illud certis te-
 stibus compertum, quod paullo post ex Agathia visuri, Theode-
 rico quosdam fuisse subditos. Nam quamvis tam Procopius
 quam Agathias infinitè de omnibus scripserint (nisi interpretes
 fallunt) rerum tamen diversissimarū natura cogit utrumq; finitè
 de aliquibus accipere. Theoderico parvè, qui Rhætiam incole-
 bant, & in viciniā fortasse, qui Danubium prætexebant, nonnul-
 li: Clodoveo, tum ii qui cis Rhenum in Galliā Argentoratensem
 tractum occupaverant (cujus rei multa sunt indicia) tum, si quid
 conjecturæ in rebus dubiis licet, qui proximam Thuringis oram
 tenebant, quam Franconiæ eò nomen accepisse credimus, (non
 nescii, quas nugator Hunibaldus hujus vocabuli occasione fabu-
 las

Greg. lib. 2.
c. 19.

Cass. chron.

Diaconi
hæc lau-
dat Cuspin.
in Coss.

Sigeb. chro-
nogr.

Greg. lib. 2.
c. 30.

Procop.
Goth. lib. 1.
Agath. lib.
1.

las obtrudat) cum antiquæ Sueviæ & Alemanniæ pars fuerit; inter utriusq; autem Regis ditionem prioris libertatis reliquiæ superesse potuere. Sed aliorum quidem nobis ratio præterea non habenda, de Theoderico Agathiæ verba dilucida sunt, *Hos nimirum* (Alemannos) *Theodericus olim Gothorum Rex, cum totius Italiae potiretur imperio, tributarios fecerat, & gentem hanc subegerat universam*, quæ quomodo intelligenda sint diximus. At isti rursus in duplici differentiâ; partim ultrò se in Gothorum clientelâ dedere, quo à Francis horû patrociniò tuti agerent, quod ex Theoderici ad Clodoveum epistolâ perspicuum, *Jure gratiam merentur evadere, quos ad parentum vestrorum defensionem respicitis confugisse. Estote illis remissi, qui nostris finibus celantur exterriti. Mox, Et meis petitionibus satis fecisse videamini, nec sitis solliciti ex illâ parte, quam ad nos cognoscitis pertinere.* Partim cum hostilem impressionem fecissent, bello victi in Italiam translati, quod Cassiodorus & Ennodius ostendunt; hoc modo Cassiodorus, *Additur Alemannorum nuper fugata surreptio, quæ in primis conatibus suis sic probatur oppressa, ut simul adventum suum junxisset & exitum, quasi salutaris ferri executione purgata: quatenus & male præsumptium vindicaretur excessus, & subditorum non omnino grassaretur interitus.* Sic verò Ennodius, *Quid quod à te Alemanniæ generalitas intra Italiae terminos sine detrimento Romanae possessionis inclusa est? cui evenit habere Regem, postquam meruit perdidisse. Facta est Latiaris custos Imperii semper nostrorum populatione grassata. Cui feliciter cessit fugisse patriam suam, nam sic adepta est soli nostri opulentiam, acquisita est iis, quæ noverit, ligonibus tellus adquiescere.* Atque

506 hanc irruptionem & victoriam in annum DVI. quo numerabatur indictio XIV. incidisse, alius Cassiodori locus persuasit, *Illi vel illi, Suevorum incursione vastatis fiscum decimæ quintæ Indictionis serenitas Regalis indulgit: Alemannos in Italiam translatos per Noricum iter tenuisse, Theoderici ad Noricos edictum, Presentibus decrevimus institutis, ut Alemannorû boves, qui videntur pretiosiores propter corporis granditatem, sed itineris longinquitate defecti sunt, commutari nobiscum liceat, minores quidem membris, sed idoneos ad labores: ut & illorum profectio sanioribus animalibus adjuvetur, & vestri agri armentis grandioribus instruantur.* Quibus porrò limitibus Theodericus Alemanniam sive Sueviam à Rhætiis distinxerit, certò constituere nunquam potui: Credibile visum, Sueviam aut Suaviam, ut plerique codices habent, appellasse tum quicquid ejus regionis in Germania magna possidebat, tum portionem aliquam Rhæticiæ provinciæ, quam circa Danubii fontes & in alpibus Alemanni dudum invaserant. Id planè constat, diversos

Agath. lib. 1.

Cass. Var. lib. 2. ep. 41

Cass. Var. lib. 2. ep. ult.

Ennod. paneg.

Cass. Var. lib. 12. ep. 7.

Var. lib. 3. ep. 50.

Var. lib. 4.
ep. 49.
lib. 5. ep. 14.
15.

lib. 7. ep. 3.

Plin. lib. 3.
c. 5. & 20.
Jorn. de
reb. Ger.

Cass. var.
lib. 7. ep. 4.

Rhætiae & Sueviae Rectores praefecisse, scribens *Univēsis provincialibus & capillatis, defensoribus & curialibus Suavia constitentibus*, Fridiladum eis quendam praefecit; *Univēsis item possessoribus in Suavia constitutis* Severinum aut Severianum; Comitibus quoque Gothorum in Suevia & Vicedomini meminit, sed ex formula Comitivae intelligimus, hos Comites Gothos tantum spectasse, ut inter duos Gothos soli jus dicerent, inter Gothum & Romanum collegam Romano adjuncto, ceteroqui in provinciales imperium non haberent. In priori autem epistolae praescriptione, provinciales, defensores & curiales qui sint, in promptu, Capillati fortasse non adeo: etsi promissa caesarie Germani olim prope omnes, & in his Suevi, Capillatos tamen absolutè dictos non reperio, neque huc quidquam pertinent populi circa Liguriam, quos Plinius Capillatos non tam nominat quam cognominat; ex Jornande ergo interpretatio petenda, qui ostendit, eo vocabulo Gothorum vulgus significari, ait Dice-neum sacerdotes apud Gothos instituisse, Pileatosque appellasse, *reliquam verò gentem capillatos dicere jussit, quod nomen Gothi pro magno suscipientes, adhuc hodie suis cantionibus reminiscuntur*. Rhætiis proprius Dux datus, quē cum procuratione rei militaris jurisdictionem quoque exercuisse, ex *Formulā Ducatus Rhetiarum*, quae apud Cassiodorum legitur, & quam totā ascribere operæ duximus, potest intelligi, *Quamvis Spectabilitatis honor unus esse videatur, neque in his aliquid aliud nisi tempus soleat anteferri, tamen qualitate perpensa, multum his creditum videtur, quibus confinales populi deputantur. Quia non est tale pacatis regionibus jus dicere, quale suspectis gentibus asidere: Vbi non tantum vitia quantum bella suspecta sunt, nec solum vox praconis insonat, sed tubarum crepitus frequenter insultat. Rhætiae namque munimina sunt Italiae, & claustra provinciae. Quae non immerito sic appellatae esse judicamus, quando contra feras & agestissimas gentes, velut quaedam plagarum obstacula, disponuntur. Ibi enim gentilis impetus excipitur, & transmissis jaculis sauciatur furibunda praesumptio. Sic gentilis impetus vestra venatio est. Et ludo geritis, quod vos assidue feliciter egisse sentitis. Ideoque validum te ingenio ac viribus audientes, per illam Indictionem Ducatum tibi credimus Rhetiarum: ut milites & in pace regas, & cum eis fines nostros solenni alacritate circumeas. Quia non parvam rem tibi respicis fuisse commissam, quando tranquillitas regni nostri tuā creditur sollicitudine custodiri. Ita tamen, ut milites tibi commissi vivant cum provincialibus jure civili, nec insolescat animus, qui se sentit armatum, quia clypeus ille exercitus nostri quietem debet prestare Romanis. Quos ideo constat appositos, ut intus vita felicior securā libertate carpatur.*
Qua-

Quapropter nostro responde iudicio, fide nobis & industriâ placiturus: ut nec gentiles sine discussione suscipias, nec nostros ad gentes sub incuriositate transmittas. Ad necessitatē siquidem rarius venit armorum, ubi suscepta surreptio custodiri posse sentitur. Privilegia vero dignitatis tuæ nostris tibi iurisdictionibus vindicabis. Sed & hæc Theoderici ad Servatum Rhætiarum Ducem extat epistola, Decet te honorem quem geris nomine, moribus exhibere: ut per provinciam cui præsides, nullam fieri violentiam patiaris: sed totum cogatur ad justum unde, nostrum floret imperium. Quapropter Maniarii supplicatione commoti, præsentibus te affamur oraculis, ut si reverâ mancipia ejus Breones irrationabiliter cognoveris abstulisse, qui militaribus officiis assueti, civilitatem premere dicuntur armati, & ob hoc justitiæ parere despicunt, quoniam ad bella Martia semper intendunt, dum nescio quo pacto assidue dimicantibus difficile est morum custodire mensuram: quapropter omni proterviâ remotâ, quæ de præsumptione virtutis potest assumi postulata facies sine intermissione restitui. Ne per dilationis incommoda, eorum videatur supplex odisse victoriam.

Breones aut Briones qui fuerint, ex iis quæ sequuntur auctorum verbis quadantenus capimus: Fortunatus cum Augustam nominasset, hæc addit: *Quâ vicina sedent Breonum loca.*

Paulus Diaconus, *In regione quoque Brionum sanguis de nubi- bus fluxit, & intra Oeni (sic legendum) fluvii aquas rivulus cruoris emanavit.* Itaque confectarium, eos inter Lycum & Oenum sitos. Gregorius Turonensis, *Brionas Italiae castrum* appellavit, credo quod Italiae Rhætiæ accensæ. A Freculpho *Ripariolibriones* inter gentes Aëtio contra Attilam auxiliares numerantur, ubi *Riparioli Briones*, non dubiè restituendi, & ad eundem modum apud Jornandem *Riparioli, Ibriones*, quondam *militēs Romani*, tunc verò jam in numero auxiliatorum exquisi-

ti, lego *Riparioli, Briones.* Anno DVIII. Bojos Theodone Duce irruptionem in Vindeliciam, quæ inter Lycum & Oenum, fecisse, atque ejus multò maximam partem ejectis Romanis occupasse, Aventinus annotavit: Sed expeditionis consilia, aggressionem, progressionem, & denique exitum satius ex illius annalibus hauriri, quam ad ipsius præscriptum hîc pertexte- re; nam mihi quidem Q. Scævulæ apud Valerium perplacet sententia, *Ita sibi credi oportere, si & alii idem asseverassent: quoniam unius testimonio aliquem credere pessimi esset exempli.* Ad quam rationem cum me expendi non nolim, tum ego vicissim non unum Aventinum, sed omnes historiarum scriptores, qui res suâ memoriâ multis temporum spatiis anteriores sine vade, sine teste proferunt, soleo expendere: Vt enim ipsis fides constiterit fieri fortasse potest, ut ipsi nobis constare faciant, neuti-

Var. lib. 1.
ep. 21.

Fort. de vi-
ta S. Mar-
ti. lib. 4.

Diac. edit.
Aug. lib. 4.
c. 4.

Greg. de
glor. mar-
tyr. lib. 1.
c. 42.

Frec. tom.
2. lib. 5. c.
14.

Jorn. de
reb. Get.

Val. lib. 4.
c. 1.

quam potest. Nec is tunc rerum temporumque cursus fuit, ut Gothos, quorum res agebatur, inultos à Bojis lacesitos facile credendum, quin si quis hujus quidquam persuadere voluerit, locupletum & gravium testium auctoritate evincat oportet.

Anno DXVIII. Anastasius Imperator Constantinopoli fulmine ictus periit, atque Justinum successorem habuit.

Anno DXX. Aventinus Boici belli eventa narrare pergit, Legiones Romanas internecone in campis Perilachis cæsas, Augustam Vindelicorum everfam & solo æquatam esse: Neque verò nostram hanc, sed commentitiam illam alteram ad Isaræ & Loisæ confluentes, quam quâ facilitate inani-ter architectari, eâdem, cum libitum, è rerum naturâ evellere potuit: Voluisse, est, cur patriæ quodammodo nomine gratias ha-beam.

Rex Theodericus anno DXXVI. rebus humanis exemptus, Athalarico ex filiâ Amalasuentâ nepote, admodum puero herede destinato. Multæ & magnæ Theoderici virtutes enituere, sed liventibus interdum vitiorum maculis fuscata. Animus in homine Gothico priscae Romanæ magnitudinis capax, ac gloriæ oppidò avidus: ergo & veteris splendoris ædificia cum curâ servavit, restituit, & ad eorum imitationem nova, quâ per sæculi barbariem licuit, instituit, verè opinatus, quod quodam loco scripsit, laudem esse temporum, reparationem urbium vetustarum. Totius præterea regni constitutionem ad eam, quæ sub Imperatoribus fuit, formam proximè attemperavit, quippe qui se Imperatorum in Italiâ vices tamquam beneficiario jure agere videri vellet. In præcipuis urbibus Curiales, atq; antiqua magistratuum nomina Duumviros & Quinquennales, item Defensores sive Syndicos retinuit, quod ex duobus capitibus edicti ab illo propositi cognitum, observatione dignum existimavimus.

Athalaricus sub regni initia Osum an Osvinum Comitem Dalmatiæ simul & Suaviæ præfecit: nonnulli Cassiodori codices Sueniciam habent, quidam Saviam, quæ Pannoniæ pars, probabiliter corrigunt; sed est apud Jornandem locus, qui priorem lectionem juvet, *Dalmatis Suevia vicina erat, nec à Pannoniis multum distabat, præsertim ubi Gothi residebant*, quo incredibilis Sueviæ amplitudo datur intelligi.

Anno postero DXXVII. Justinianus Imperator, ille Juris quo hodie utimur conditor, Justino avunculo successit.

Athalaricum Theodahatus, Amalasuentæ dignatus conjugio, in Italiæ regno anno DXXXIV. subsequutus. Extant nummi argentei, in quibus D. N. JUSTINIANVS. AVG. hinc scriptus, inde D. N. ATHALARICVS. REX. atq; etiam D. N. THEODAHATVS. REX. ii, quod innuimus, Gothos Imperatorum majestatem comiter confer-

518

520

526

807

527

534

Cass. Var.
lib. I. ep.
28.

Edict. Theod.
od. c. 52. 53

Cass. Var.
lib. 9. ep. 8.
9.
Jorn. de
reb. Ger.

conservasse, testimonio sunt. Ad hæc quidem tempora usq; quod enim postea Gothi à Justiniano bellum illatum, quodque hunc Theodahatum inprimis, dein quinque qui ordine successere Reges exercuit, neque nisi regno exciso, gente subactâ constitit, omnia obsequii & reverentiæ juxta atque amicitiae vincula dsirupit.

536 Vitiges, Theodahato, interfecto regnum anno
DXXXVI. auspicatus. Ildobaldus DXL. Araricus, & mox

540 Totilas DXLI. Omnium ultimus Teias DLII. cujus prope-

541 modum morte bellum per annos circiter XVIII. variâ fortunâ

552 continenter gestum, finitum est. Romani Belisario potissimum

& Narse ducib' usi, quorum priorem Germanum fuisse, Hubertus Giphanius juris scientiâ, omnique politioris litteraturæ laude

clarus, nam hoc testimonium veritati, non amicitiae damus, edi-

to proximè de Justiniano cōmentario docuit, tum nominis nota-

tionē, tum multò magis Procopii auctoritatē sequit'. Te-

ritur quorundam manibus epistola Justiniani Imp. nomine in-

scripta, quæ centū viginti Titiones sub hæc tempora, Gothicam

Vandalicamque crudelitatem perosos, sponte sibi ipsis indicto

exilio, Româ relictâ Vindelicos Rhätiosque petiisse narrat: E-

jus nos exemplum post hos libros dedimus. Sed nemo quisquam

tam obesæ naris, si attentius paullò inspiciat, quin supposititium

foetum multis actutum indiciis deprehendat. Ego ex diplomate

Philippi Mediolanensium principis, anno Christiano MCCCC-

XVIII. ad faciendam fabulæ fidem, uti fit perscripto, cognitum

habeo, Titionum illustrem apud Insuabres familiam esse, quæ

antiquæ nobilitatis famam his originibus tueatur, ut jam in-

de neutiquam obscurum, in cujus gratiam mimus non satis con-

cinnus sit excogitatus. Quem primi nominis Jurisconsulto cui-

dam imponere potuisse, impensè miror. Gothi in-

terim Italici belli curâ præpediti, transalpinis provinciis animum

adjicere non potuerunt: excusso itaque jugo, & dispulso qui prius

coërcuerat timore, Alemannorum in Rhætiâ res valde invaluisse

verisimile, neque mihi dubium tunc primum facultatem na-

ctos, quod crebris prius excursionibus sæpe tentaverant, omnem

fere, quæ cis Lycum provincia est, Germaniæ magnæ quodam-

modo prolato pomoerio, tamquam vacuum possessionem oc-

cupasse, ratumque ad posteros Alemanniæ sive Sueviæ nomen

transmisisse, Rhætico in eas iterum circa Curiam alpium angu-

stias coacto, ex quibus olim prodiisse proditum. Idem de Bo-

jis ultra Lycum, probabilius aliquantò quam quod Aventinus

scripsit, opinari non pigeat, usq; adeo, donec certorum auctorum

fide de opinione deducar. Rem equidem in controversiam nemo

vocet, de temporis ratione leviter fortasse possit ambigi. Huc

spectat, quod Paulus Diaconus habet, *Inter hanc* (Liguriam) &

Sueviam, Aug.

Paul. lib. 2.
c. 15. edit.

lib. 3. c. 29.

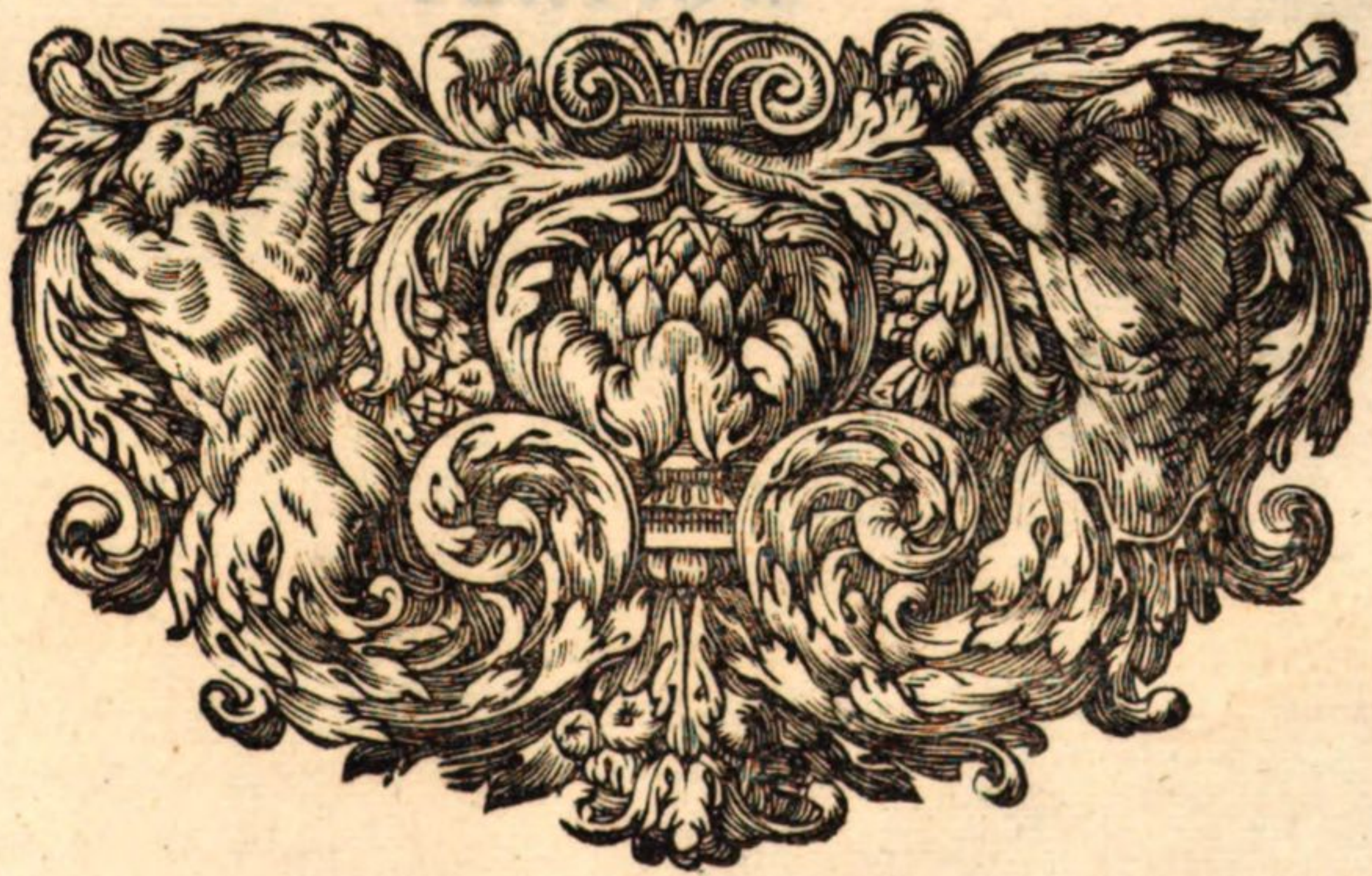
Agath. lib.
I.

Sueviam, hoc est, Alemannorum patriam, quæ versus Septentrionem est posita, duæ provinciae: id est, Rætia prima & Rætia secundaintra alpes consistunt, in quibus propriè Ræti habitare noscuntur. Item, Noricorum siquidem provincia (Rætiae partem, quæ ultra Lycum est, Norici etiam nomine complectitur) quam Bajoariorum populus inhabitat, habet ab Oriente Pannoniam, ab Occidente Sueviam, à meridie Italiam, ab Aquilonis verò parte Danubii fluentia. Eginhartus in Caroli vitâ, *Ad Lechum amnem cum maximo venit exercitu. Is fluvius Bajoarios ab Alemannis dividit.* Cum jam antea ex Jornande cognoverimus, Suevos istos & Bojos in Germania magnâ sic confines coluisse, ut Suevi occidentem solem versus, Boji ad Orientem vergerent, hinc intelligimus superato Danubio Romanas provincias eodem servato plagarum discrimine divisisse; quod & deinceps ad hoc ævi, per annos amplius mille, tenuit. Quantumvis autem Augustam coloniam Alemannis, à quibus undecumque cingeretur, obnoxiam fuisse vix negandum, mores tamen dedisse quam accepisse magis credam, nam profectò hos mansuefactos, illam non efferatam videmus: Idcirco quæ de gentis barbarie Agathias, quæ alii retulere, ut aliena prætereo. Franci porrò ad omnem prolatandi imperii occasionem parati, Alemannorum spem diutius luxuriare non passi, Gothorum auxiliis destitutos opportunè aggressi, armis brevi universos subegere. Agathias hunc in modum de Theodeberto Theoderici F. Francorum Rege verba facit, *Paterno suscepto jam regno, & Alemannos bello prostravit, & gentes alias viciniore pervicit, nam & audacissimus erat, & turbulentissimus, ac præter modum cupidus discrimen omne adibat.* Distinctius postea, cum rationem, quâ Alemanni in Theoderici Gothorum Regis potestatem venissent, indicasset, hæc subjungit, uti scilicet à rudi interprete incultè admodum & horridè reddita, *Vbi verò is humanis excessit, & Justinian' Romanorum Imperator & Gothi bella inter se vel acerrime gererent, Gothi ipsi, cum Francis interea adulando gererent morem, & enixè quavis arte machinarentur, ut amicos hos sibi & benevolos conciliarent, quam maximè vel ex aliis pluribus suis ejecti sunt locis: Jamq; Alemannorum gentem reliquerant, nam unde quaque cogendas sibi tunc vires esse existimabant, & subditos omnes, quos supervacaneos ducerent & nil opportunos, mox omittendos, perinde haudquaquam de imperio & gloriâ decertaturi, proque ipsâ Italiâ, ne ad internecionem deperderentur, propulsaturi discrimen: Vnde cum futuri temporis periculum animo percepissent, voluntariam fecerant necessitatem. Sic itaque Alemannorum gentem per Gothos dimissam, Theodebertus in deditionem accepit. Quo mortuo (ut supra jam diximus) ad Theode-*
baldum

balduum filium cum cæteris & hi simul in potestatem cessere. Nec ulterius in hoc senticeto progredi fert animus. Eâdem operâ Augusta, quæ per annos à colonicâ deducta circiter quingentos quinquaginta Romanis & Gothis paruisset, sub Francorum imperium ditionemque recidit.

Quam ab initio usque istius scriptionis propositam metam quoniam semel attigimus, cursum sistimus. Non ignari, pleraque popularius tradi potuisse, si quæ verisimilia & probabiliana arbitrari, suspicari, conjecturis assequi, sæpenuerò testati, pro compertis afferre, plausibiles quorundam exemplo fabulas recipere, & scriptorum verbis, quæ orationem identidem interfecant, abstinere, perpetuoque sermone uti maluissemus. Sed neque vulgi auram captare dicimus, neque ingenii & doctrinæ lumina ostentare nostrum est; si in argumento difficili &, verè dicam, aliis sive incuriâ, sive contemptu, sive quod vero maximè simile honestissimumque videtur, successus desperatione intentato, paucis meliorum probamur, si omnes fidei & pudoris, quibus locupletum testium verbis identidem allatis, relictisque in medio suspicionum causis abundè consultum, aliquæ diligentia & laboris rationes constabunt, satis superque habituri sumus. Si quis verò plura, certiora, meliora denique, aut cultiora saltem & elaborata magis afferet, adeò non ægrè laturi, ut hoc quidem unum omnis in hos libros collatæ operæ præmium flagitemus.

balium solum cum ceteris et in summi in portum cessare. Nec
 ultius in hoc senectute progrechi fort animas. Eadem opus
 Augusti, quod per annos a colonis deducit circiter quingentos
 quinguentis Romanis & Galis pariter, sub Francorum im-
 petum ditionemque recidit. Quam ab initio usque
 illius scriptoris propositam metam quoniam senectutis
 cultum solum. Non igitur plures populus nam potius
 ille si quæ veritas & probabilitas pariter, rusticam, con-
 scientia aspectu, in pernumero testat, pro corporis affectu, per
 libiles quoniam exemplis libris recidit, & scriptorum ver-
 bis, quæ orationem identidem inter se recipiunt, perperam
 sermone uti maluerunt. Sed neque virginiam capere di-
 citur, neque ingeni & doctrinæ summa ostentare. Nolum
 est, si in argumentis difficultatibus, verè dicam, aliterve incutit, siue
 contempni, siue quod vero maxime simile hoc est in summi
 videtur, lucellus de peratione incutit, pariter incutit pro-
 batur, si omnes libris & pudoris, quibus locupletum testatur
 verbis identidem aliis, reliquisque in medio suspitionum cum
 his abunde consilium alique diligenter & laboris rationes con-
 stat, satis superque habetur sumus. Si quæ vero plura, cer-
 tiore meliora denique, aut cuncta saltem & elaborata magis
 affectu, adeo non egre latuit, hoc quidem unum omni-

in hoc libro collata opera primum

significans.

VETVSTORVM ALIQVOT
SCRIPTORVM

TESTIMONIA,

QVÆ

IN HIS LIBRIS SIVE
SEQVVTI SVMVS, SIVE
REIECIMVS;

VISVM SVBIVNGERE, VT EO LE-
CTORI FIDES CONSTARET
CERTIOR.

SCRIPTORVM
VETVSTORVM ALIQVOT

TESTIMONIA

QVAE

IN HIS LIBRIS SIVE
SECVATISVMVS SIVE
REICIMVS

CTORI FIDES CONSTARET
NISM SVBINVERE NT FO LE

LIBRO

68

IBRO tertio usi auctoritate Itinerarii Antonini Augusti, itinerum nonnullorum particulas attulimus, quæ nunc damus integra, cum alias rationes sequuti, tum unam imprimis, ut quod tunc diximus appareret, in inscriptionibus itinerum, quæ Augustam attingunt, ejus nominatim rationem habitam. Lectionem in magnâ codicum varietate illam reddidimus, quam probissimam credidimus.

DE PANNONIIS IN GALLIAS PER MEDITERRANEA LOCA, ID EST, A SIRMIO PER SOPIANAS TREVIROS VSQVE.
A SIRMIO LAVRIACO M. P. *CCCCXXXVII.
AVGVSTA VINDELIC. M. P. *CCXVI.
AD FINES M. P. *CXXXVI.
AD TREVIROS M. P. *CCXXXI.

*CCCCXXXVII.
*CCIX.
*CXXXVII.
*CXCL

Vlmos M. P. XXVI.
Cibalis M. P. XXIII.
Mursa M. P. XXII.
Antianis M. P. XXIII.
Sopianis M. P. XXX.
Limusa M. P. XXII.
Cilicenis M. P. XVI.
Valco M. P. XXVIII.
Mogetiana M. P. XXX.
Sabaria M. P. XXXVI.
Scarabantia M. P. XXXIII.
Moteno M. P. XII.
Vindobona M. P. XXII. Al. XXV.
Comagenis M. P. XXIII.
Cetio M. P. XXIII.
Arlape M. P. XXII.
Laco Felice M. P. XXVI.
LAVRIACO M. P. XX.
Ovilabis M. P. XXVI.
Laviaco M. P. XXXII.
Iuvavia M. P. XXVIII.
Bedajo M. P. XXXVI.
Ponte Oeni M. P. XVIII.
Isinisca M. P. XX.

Pannonia inferior.

Pannonia superior.

Noricum.

Vindelicia.

- Ambra* M. P. XXII.
AVGVSTA VINDELIC. M. P. XXVII.
Rostro Nemavia M. P. XV. Al. XXV.
Camboduno M. P. XXXII.
 Rhætia. *Vermania* M. P. XVI.
Brigantia M. P. XXIIII.
Arbore Felice M. P. XX.
AD FINES M. P. XX.
 Gallia Ma-
 xima Se-
 quanorum. *Vindones Leg.* M. P. XXX.
Arialbino M. P. XXIII. Al. XXVI.
Monte Brisiaco M. P. XXX.
Argentorato M. P. XXXVIII.
Tabernis M. P. XIIII.
Decempagis M. P. XX.
 Belgica
 prima. *Divodoro* M. P. XX.
TREVIROS M. P. XVI. Al. XIII.

ITEM PER RIPAM PANNONIAE A TAV-
 RVNO IN GALLIAS AD LEG. XXX.

*DCXXV-
 III. *A TAVRVNO LAVRIACO* M. P. * DLXXXVII.
 *CCXXIII *INDE AVGVSTA VINDELICV* M. P. *
 CCXXI.

*CCCXX-
 XIII. *ARGENTORATO* M. P. * CCCXXII.
 *CXLI. *AD LEG.* M. P. * CXL. SIC. *A TAVRVNO*,

- Ritti.* M. P. XXXIII.
 Pannonia. *In medio Aciminci* M. P. XXV.
Cusi M. P. XXX. Al. XXXIII.
Bononia M. P. XVI.
Cucci M. P. XVI.
Cornaco M. P. XVI.
Teutiburgo M. P. XVI.
Mursa M. P. XVI.
Ad Novas & Aureo Monte.
Antianis M. P. XXIIII.
 Valeria. *Altino, in medio Leg.* M. P. XXV.
Ad statuas, in medio Alisca, ad latus Ripa alta M. P. XXVIII. Al.
 XXXVIII.
Lusjunio M. P. XVIII.
Anamantia, in medio Intercisa. M. P. XXVIII.
Vetus Salina, in medio Matrica M. P. XXI.
Campona, in medio Aquinquo Leg. II. Adjut. M. P. XXIIII.
Laco Felicis, in medio . . . . . M. P. XXXIII.
Crumero Asao, in medio Bregetione Leg. I. Adjut. M. P. XVIII.
 Pannonia
 inferior. *Ad muros & ad statuas, in medio Arrabona* M. P. XXX.
Quadratis, in medio Flexo M. P. XXII.
Gerulata, in medio Carnunto M. P. XXX.
Leg. XIIII. Gem.
Æquinoctio & Alanova, in medio Vindobona M. P. XXVIII.
Leg. X. Gem.

Commagenis M. P. XXX.

Cetio M. P. XXX.

Arlape M. P. XX.

Laco Felice M. P. XXV. Al. XXII.

LAVRIACO M. P. XXV. LEG. III.

Ovilabis M. P. XVI.

Ioviaco M. P. XXVII.

Stanaco M. P. XVIII.

Bojoduro M. P. XX.

Quintanis M. P. XXIII.

Augustis M. P. XX.

Regio M. P. XXIII.

Abusina M. P. XX.

Vallato M. P. XVIII.

Sumuntorio M. P. XVI.

AVGVSTA VINDELICVM M. P. XX.

Guntia M. P. XXII.

Cæliomonte M. P. XVI.

Camboduno M. P. XIII.

Vermania M. P. XV.

Brigantia M. P. XXIII.

Arbore Felice M. P. XX.

Finibus M. P. XX.

Vitoduro M. P. XXII.

Vindonissa M. P. XXIII.

Rauracis M. P. XXVII.

Artalbino M. P. XVII.

Vruncis M. P. XXII.

Monte Bristaco M. P. XXIII.

Helveto M. P. XXVIII.

ARGENTORATO M. P. XXIX.

Brocomago M. P. XX.

Concordia M. P. XVIII. Al. XX.

Noviomago M. P. XX.

Bingio M. P. XXV.

Antonaco M. P. XVII.

Bodobrica M. P. XIX.

Bonna M. P. XXII.

COLONIA AGRIPPINA LEG.

Durnomago Leg. VII. Ala.

Burungo Leg. V. Ala.

Novesio Leg. V. Ala.

Gelduba Leg. IX. Ala.

Calone Leg. IX. Ala.

Veterib. Leg. XXI.

Castra Vlpia Leg. XXX.

Burcinatio Leg. VI. Ala.

Aranatio Leg. X. Ala.

ITEM A LAVRIACO PER MEDIVM AV-
GVSTA VINDELICVM BRIGANTIAM
M. P. * CCCXI. SIC.

Noricum.

Rætia se-
cunda.

Rætia
prima.

Gallia Se-
quanic.
Provinc.

Germania
prima.

Germania
secunda.

Noricum.

Ovilabis M. P. XXVI.

Laviaco M. P. XXXII.

Iuvavia M. P. XXVIII.

Bedajo M. P. XXXII.

Ponte Oeni M. P. XVIII.

Vindelicia.

Isinifca. M. P. XX.

Ambra M. P. XXXII.

AVGVSTA VINDELICVM. M. P. XXXVII.

Roſtro Nemavia M. P. XXV.

Camboduno M. P. XXXIII.

Vermania M. P. XV.

BRIGANTIA. M. P. XIII. Al. XXIII.

ITEM AB AVGVSTA VINDELICVM VERONAM M. P. CCLXXII. SIC

Abuzaco M. P. XXXVI.

Parthano M. P. XXX.

Veldidena M. P. XXX.

Vipiteno M. P. XXXVI.

Rætia.

Sublavione M. P. XXXII.

Endidejo M. P. XXIII.

Tridento M. P. XXIII.

Ad Palatium M. P. XXIII.

VERONA M. P. XXXVI.

Laz. Reip.
Rom. lib.
1. c. 8. l. 2.
c. 5. lib. 5.
cap. 5. de
migr. gen-
tium lib. 8.

Libro itidem tertio, de fragmento historico, quod Martiam Legionem caſam narrat, variè in utramque partem disputavimus. Ejus disputatio-
niscum J. Lipſium judicem legiſſemus, hoc nos reſponſo vir magnus
per litteras honeſtavit: *Pſeudo-Vellejana illa vidi. An ego diſſentiam?*
primo oculo deprehendi falſum illud & vile metallum, quod miramur (imo
non miramur, ut homo fuit) Lazium venditaſſe pro auro. Sed tu ad Lydium
lapidem judicii affricuiſti, ſine blanditiâ dico, accurate & doctè. Nichil
addo, nihil mutò. Quos præterea noſtræ ſententiæ ſubſcriptores habeo,
homines quantumvis doctos poſt Lipſium nominare abſtineo. Lazius
hitoriæ auctorem ſive Cæſarem, ſive Vellejum credidit; à ſe repertam
jaſtat in pervetuſto codice membraneo, litteris antiquiſſimis ſcri-
ptam, hoc titulo.

VELLEII EXCERPTA EX GALLICA HISTORIA

Flor. lib. 3.
c. 11. Dum
Gallos per
Cæſarem
in Septem-
trione de-
bellat, in-
terim ad
Orientem
grave vul-
nus à Par-
this Pop.
Rom. acci-
pit.

*Dum hac circa Rhenum geruntur, in Noricorum finibus grave vulnus Ro-
manus Populus * accepit. Quippe Germanorum gentes, * quod Rætias oc- * accipit.
cupaverant, non longe ab alpibus, tractu paxi, patentibus campis, ubi duo Nam.
rapidissimi amnes inter se confluunt, in ipsis * Noricis finibus, civitatem * quæ, qui.
non quidem muro, sed vallo fossaq; cinxerunt, quam appellabant Cifara, ex * Norici.
nomine Deæ * Cifæ, quam religioſiſſimè colebant. Cujus templum quoque * Cizæ.
ex li-*

* Romana. ex lignis barbarico rito constructum, postquam eo colonia * Romanorum de-
ducta est, inviolatum permansit, ac vetustate conlapsum, nomen colli serva-
vit. Hanc * urbem Titus Annius Prator, ad arcendas barbarorum ex-
cursiones, Cal. Sextil. exercitu circumvenit. Ad meridianam oppidi partē,
* castra o. qua sola à continenti erat, Prator ipse cum Legione Martiā * operosissime
periodissi- communiuit. Ad Occidentem verò, qua barbarorum adventus erat, Avar
mè Bogudis Regis filius, cum equitatu omni & auxiliariis Macedonum co-
piis, inter flumen & vallum, loco castris parum amplo, infelici temeritate
extra flumen consedit. Pulchra indoles, non minus Romanis quam Græcis
litteris instructa. Igitur quinquagesimo nono die quam eo ventum est,
* Ciza a- quum is dies Dea * Cise celeberrimus, ludum & lasciviam magis quam for-
pud barba- midinem ostentaret, immanis barbarorum multitudo, ex proximis sylvis
ros cele- repente erumpens, ex improvise castra irrupit. Equitatum omnem, &
berr. quod miserius erat, auxilia sociorum delevit. Avar cum in hostium pote-
statem Regio habitu vivus venisset, pecudis more mactatur. Oppidani ve-
rò non minori fortunâ, sed majori virtute Pratorem in auxilium sociis
properantem adoriuntur. Romani haud segniter resistunt. Duo principes
* Habby- oppidanorum * Habino & Caccus in primis pugnantes cadunt. Et * jam
no. inclinata res oppidanorum erat, ni maturassent auxilium ferre socii, in
* inclinata res oppidanorum erat, ni maturassent auxilium ferre socii, in
jam. altera ripa jam victoria potiti. Denique coadunatis viribus castra ir-
rumpunt. Pratorem, qui paullo altiore tumultum frustra ceperat, Ro-
* nuncius. manâ vi resistentem obtruncant. Legionem divinam, ut ne * nuncius
cladis. superesset, funditus * deleverunt. Verres solus Tribunus militum amne trans-
* delent. misso, in proximis paludibus se occultans, honestam mortem subterfugit.
Nec multo post Sicilia Proconsul immani avaritia turpem mortem prome-
ruit.

Sallust.
Iug. Vallo
fossaque
moenia cir-
cumvenit.
Sall. Iug.
Ea parte
qua Regis
adventus
erat.
Sal. Iug.
litteris Græ-
cis juxta
ac Latinis
doctissime
eruditus.
Sall. Iug.
Post dies
quadragin-
ta, quam
eo ventum
erat. Ib.
quod is di-
es festus
celebra-
tusq; per
omnem A-
fricam lu-
dū & lasci-
viam ma-
gis quam
formidi-
nem osten-
tabat.
Sal. Catil.
Mallius &
Fœsulanus
in primis
pugnantes
cadunt.
Liv. lib. 10.
Deletam
quoque ibi
legionem,
ita ut nun-
cius non
superesset,
quidam
auctores
sunt.

Notitiæ provinciarum utriusque imperii tum aliâs, tum libro sexto crebrò meminimus: Ea quoniam in illâ parte quæ de Occidentis Imperio est, res Rhaticas persæpe attingit, placuit singula loca ordine subscribere, lectione hîc etiam quam maximè probavimus expressâ;

Præfetus Prætorio Italiae. Et infra, Duces Duodecim.

Limitis Mauritaniae Casariensis. Limitis Tripolitani. Pannonia prima, & Norici Ripensis. Pannonia secunda. Valeria ripensis. Rhatia prima & secunda. Sequanica. Tractus Armorici & Nervici. Belgica secunda. Germania prima. Britannia. Magontiacensis. Et infra,

Præsides triginta unus.

Per Illyricum quatuor, Dalmatarum. Pannonia Prima. Norici mediterranei. Norici Ripensis. Per Italiam septem, alpium Cottiarum. Rhatia prima. Rhatia secunda. Samnii. Valeria. Sardinia. Corsica. Per Africam duo. Mauritania Sitifensis. Tripolitana. Per Hispanias quatuor, Tarraconensis. Carthaginensis. Tingitania. Insularum Balearum. Per Gallias undecim, Alpium Maritimarum. Alpium Pœninarum & Grajarum. Maxima Sequanorum. Aquitanica prima. Aquitanica secunda. Novempopulana. Arbonensis prima. Narbonensis secunda. Lugdunensis secunda. Lugdunen-

sistertia. Lugdunensis Senonica. Per Britannias tres, Britannia prima. Britannia secunda. Flaviae Caesariensis. Et infra,

*Sub dispositione Viri Illustris Praefecti Praetorio Italiae,
Dioeceses infra scriptae.*

Italia, Illyricum, Africa.

Provinciae Italiae decem & septem.

Venetia. Aemilia. Liguria. Flaminia & Piceni Annonarii. Tuscia & Umbria. Piceni Suburbicarii. Campania. Sicilia. Apulia & Calabria. Lucania & Brutiorum. Alpium Cottiarum. Rhatia prima. Rhatia secunda. Samnii. Valeria. Sardinia. Corsica. Et infra,

*Sub dispositione Viri Illustris Magistri peditum praesentalis,
Comites militum infra scriptorum.*

Italia. Africa. Tingitania. Tractus Argentoratensis. Britanniarum. Littoris Saxonici per Britannias.

Duces limitum infra scriptorum decem.

Mauritania Caesariensis. Tripolitani. Pannonia secunda. Valeria ripensis. Pannonia prima & Norici ripensis. Rhatia prima & secunda. Belgica secunda. Germania prima. Britanniarum. Magontiacensis. Et infra,

Auxilia Palatina sexaginta quinque.

Cornuti Seniores, &c. * Augustai. &c. Rhati. &c.

Legiones Comitatuses triginta duae.

Menapii seniores, &c. Tertiani, sive tertia Italica, &c. Tertio Augustani. &c. Et infra,

Intra Illyricum cum viro Spectabili Comite Illyrici.

Sagittarii Tungri &c. Rhatii. &c. Et infra,

Intra Africam cum Viro Spectabili Comite Africae.

Celta Iuniores. &c. Tertio Augustani. &c. Et infra.

Sub dispositione Viri Illustris Comitatus sacrarum largitionum. Et infra,

Rationales.

Rationalis Summarum Pannonia secunda, Dalmatia & Savia. Rationalis Summarum Pannonia prima, Valeria, Norici mediterranei & ripensis. Rationalis Summarum Italia. Rationalis Summarum urbis Roma. Rationalis Summarum trium provinciarum, id est, Sicilia, Sardinia & Corsica. Rationalis Summarum Africa. Rationalis Summarum Numidia. Rationalis Summarum Hispania. Rationalis Summarum quinque provin-

Augustaeos
& Augustanos scio alio quam ad res nostras trahi posse, ac fortasse plerumque deberi, sed ascripti, quia & ad nostras poterant.

provinciarum. Rationalis Summarum Galliarum. Rationalis Summarum
 Britanniarum. Praepositus Thesaurorum Salonitarum Dalmatiae. Praeposi-
 tus Thesaurorum Siscianorum Savia. Praepositus Thesaurorum Sabarien-
 sium Pannonia prima. Praepositus Thesaurorum per Italiam Aquilejae. Prae-
 positus Thesaurorum Mediolanensium Liguria. Praepositus Thesaurorum
 urbis Romae. Praepositus Thesaurorum Augusta Vindelicensis Rhetiae se-
 cunda. Praepositus Thesaurorum per Gallias Lugdunenses. Praepositus The-
 saurorum Arelatensium. Praepositus Thesaurorum Nemausensium. Prae-
 positus Thesaurorum Trevirorum. Praepositus Thesaurorum Augustensium
 in Britanniis. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Pannoniae secundae Ripari-
 ensis sive Saviae.

Cuneus equitum Scutariorum. &c. Auxilia Augustensia contra Bononiam
 in barbarico. in castello Onagrino. &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Provinciae Rhetiae
 primae & secundae.

Equites Stableisiani seniores, Augustanis. Equites Stableisiani juniores,
 Ponte Oeni, nunc Febianis. Equites Stableisiani juniores, Sumuntoria.
 Praefectus Legionis Tertiae Italicae partis superioris, Castra Regina, nunc
 Vallato. Praefectus Legionis Tertiae Italicae partis superioris deputatae ripae
 primae, Sumuntorio. Praefectus Legionis Tertiae Italicae pro parte media,
 praetendentis à Vermania Casiliacum usque, Camboduno. Praefectus militum
 Vrsariensium, Guntia. Praefectus Legionis Tertiae Italicae, transvectioni
 specierum deputatae, Fætibus. Praefectus Legionis Tertiae Italicae, trans-
 vectioni specierum deputatae, Teriolis. Praefectus Alae primae Flaviae Rhe-
 torum, Quintanis. Tribunus Cohortis novae Batavorum, Batavis. Tri-
 bunus Cohortis Tertiae Brittonum, Abusina. Praefectus Alae secundae Vale-
 riae Singularis, Vallato. Tribunus Cohortis sextae Valeriae Rhatorum, Ve-
 maxamadoro. Tribunus Cohortis primae Herculeae Rhatorum, Parroduno.
 Tribunus Cohortis quintae Valeriae Phrygum, Pinianis. Tribunus Cohortis
 Tertiae Herculeae Pannoniorum, Calio. Tribunus Gentis per Rhetias deputa-
 ta, Teriolis. Praefectus numeri* Barcariorum, Confluentibus sive Brigantia.
 Praefectus Alae secundae Valeriae Scquanorum, Vermania. Tribunus
 Cohortis Herculeae Pannoniorum, Arbore.

* Al. Bar-
 baricario-
 rum,

Officium autem habet item Vir Spectabilis Dux, hoc modo.

Principem ex officiis Magistrorum militum praesentalium alternis annis.
 Numerarios duos, ex utrisque officiis praesentalibus singulos. Commenta-
 riensem ex utrisque officiis alternis annis. Adjutorem, Subadjuvum,
 Regerendarium. Singulares. Et reliquos officiales. Et infra.

Sub jurisdictione Viri Perfectissimi Praesidis Dalmatiae.
 Provincia Dalmatia.

Officium autem habet hoc modo.

Principem ex eodem officio. Cornicularium. Tabularios duos. Commen-
 tariensem. Adjutorem. Ab actis. Subadjuvum. Exceptores, & re-
 liquos cohortalinos, quibus non licet ad aliam transire militiam, sine anno-
 tatione clementiae principalis. Cateri Praesides ad similitudinem Praesidis
 Dalmatiae officium habent,

Haec ascri-
 ptus, ut
 appareret,
 quis modus
 Praesidialis
 cohortis
 Praesidum
 Rhetiae
 primae &

Ex No-

Rhatia secundæ fuerit, quâdum omnium Præsidum una eadem extitit ratio.

Ex Notitiâ Provinciarum Orientalis Imperii.

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Thracias. Et infra, Legiones Comitatusenses.

Solenses seniores &c. Augustenses. &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Illustris Magistri militum per Illyricum. Et infra, Legiones Comitatusenses VIII.

Martii Constantes. &c. Lancearii Augustenses. &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Comitatus rei militaris per Ægyptum.

Legio quinta Macedonica, Memphi. &c. Ala quinta Rhatorum, Scenis Veteranorum. &c. Et infra,

Sub dispositione Viri Spectabilis Ducis Armenia.

Equites Sagittarii, Sabu, &c. Ala prima Augusta Colonorum, Chiaca, &c. Cohors quarta Rhatorum, Analibe. &c.

Vulgo numerantur, Sub dispositione Viri Illustris magistri militum Præsentalis, inter Auxilia Palatina, Vindices, at And. Alciatus & Ant. Sconhovius, Vindelici, legerunt.

Libro præterea sexto laudavimus provinciarum libellum, Cujus hic representamus inscriptionem, & quâ nobis usui est, initium.

LIBELLVS PROVINCiarVM ROMANARVM, IN QVO SVNT REGIONES VNDECIM, C. ET XIII. PROVINCIAS INTRA SE CONTINENTES.

Italia.

Gallia.

Africa.

Hispania.

Illyricum.

Thracia.

Asia.

Oriens.

Pontus.

Ægyptus.

Britannia.

Italiæ provinciæ XVII.

Campania, in quâ est Capua.

Tuscia

Tuscia cum Umbria.

Aemilia.

Flaminia, in qua est Ravenna.

Picenum.

Liguria, in qua est Mediolanum.

Venetia cum Istris, in qua est Aquileja.

Alpes Cottia.

Samnium.

Apulia cum Calabria, in qua est Tarentum.

Brutia cum Lucania.

Rhatia prima.

Rhatia secunda.

Sicilia.

Sardinia.

Corfica.

Alpes Graja. &c.

Diximus libro septimo, extare historiam vetustam D. Afræ & sociarum martyrum, quam *sub finem Rerum August. Vind.* daturi sumus; planè illustre ecclesiasticæ Augustanæ antiquitatis monumentum. Et si eam, ut tempora & mores sunt, non omnes eodem interpretaturos modo satis prævideo; nobis tamen rerum fides præ vanis opinionum sequenda.

Significavimus quoque *in commentario ad Afræ acta*, alterius auctoris & ætatis videri, quæ mox de Narcisso sequuntur: At vera tamen esse, firmat Ecclesiæ Gerundinensis hodieq; auctoritas. Ibidemq; monumusea, quæ de Afro & Dionysio subjecta, satis apparere inferioris ævi esse: Reliqua de XXV. martyribus ferro obtruncatis, antiquitatis opinionem melius tueri.

Libro octavo dissertum de epistolâ, sive privilegio ab Imp. Justiniano Titionum familiæ concessio: Cujus exemplum apud Jacobum Cujacium I. C. extat observationum libro 10. cap. 12. hunc in modum.

**FLAVIUS IUSTINIANVS CAES. IMP. * ALA-^{* fort An-}
NICVS, GOTHICVS, ALANICVS, WANDA-^{ticus.}
LICVS, AFRICANVS, SEMPER AVG. NAR-
SETI PATRICIO IN ITALIA S.**

Mira agitudine percepimus urbem nostram Romam superioribus temporibus exinanitam, desertam ac fere desolatam diutius perstitisse, ex eaque ad diversa orbis climata infinitas pene illustres familias migrasse, Gothorum Wandalorumq; diram crudelitatem ac feram rabiem fugientes. Inter* quos honestissima ac pernobilis Titionum familia, relicta urbe, in qua permulta ante secula, in glorioso equestri ordine feliciter floruerat, ad exte-^{* quas,} ras nationes fugere compulsæ est. Ex eâ enim familia super centum & XX. capita ad Vindelicos Rhatiosq; migrarunt, malentes dura pati fortiter exilia, quam in patriâ cum hostibus Rom. Imp. propriis fruendo bonis, turpem & in

* Videtur
deesse com-
misit, aut
aliquid si-
mile.

& inhonestam servire servitutem. Volentes nos igitur tot calamitatibus & miseriis occurrere, gloriosissimum Belisarium patricium contra Gothos in Italiam expeditimus, ut per eum à tantâ servitute, captivitate & strage ipsam urbem ipsamq; Italiam liberaremus. In eo autem conflictu quem apud Ravennam Belisarius cum Victige Gothorum Rege, * & in quo capto eodem Rege vivo victor extitit, strenuus fortis ac nobilis L. Galbinus Titio tribunum militum agens, fortiter dimicando gloriosè occubuit, tribus post se relictis filiis superstitibus, Aulo Anduatio, C. Tuberone, & L. Reiciardo, qui omnes sub ducatu tuo in Italiâ pro nobis ac Romano Imperio contra hostes nostros honestis stipendiis summâ fide militant. Quapropter cum nil clementius, nil decentius, nil gloriosius in principe exoptari possit, quam eorum habere rationem, ac iustis eos & gratis prosequi favoribus, quorum parentes viriliter dimicando, pro imperio ac patriâ sanctissimè ceciderunt, cumq; hi fratres ac eorum progenitores ab impiis Rom. Imp. hostibus spoliati sunt omni amplo eorum censu, quem in urbe & in Cenomanis, maximè Insubribus, Vercellen. Taurinis ac Liguribus per longa temporum spatia possidere solitierant, volumus, mandamus ac iubemus, in quantum gratiam nostram cari pendis, ac nostrum zelus honorem, ut diligenti inquisitione factâ, eos in censu suo ac gentilitiis bonis instaures, nulla eorum habita ratione per quosvis occupentur, eosdemq; fratres urbi, honoribus, dignitatibus, & equestri potissimum, in qua ab atavis proavisque summa cum laude claruerunt, restituas, in ædibusq; suis, quovis remoto detentore, per te integrentur. Omnes enim, qui ab initio per vim possidendo iniqua faciunt fundamenta, per usum temporis non equam acquirunt possessionem, nec & hi, qui ab eis actionem habent, nolumusq; eosdem occupatores ulla præscriptione juvari, quamvis longissimi temporis, cui omnino derogamus, ac plenitudine potestatis nostræ derogatum esse volumus, ut iidem fratres ea fide & virtute quam à felicissimoparente traxerunt, nobis ac Rom. Imp. deserviant. Hanc igitur nostram voluntatem, ac potius iustam ac meritam instaurationem, inviolabiliter observari volumus, sub pœna librarum C. auri, imperialiq; sigillo nostro muniri iussimus. Ex urbe nostra Constantinopolitana Id. Feb. Imperii nostri anno XXXVI. à natali Christiano DLXV.

Justinianus.

Procopius.

ANTI-

ANTIQUA
QVÆ AVGVSTÆ
VINDELICORVM
EXTANT

MONVMENTA,
ET AD EA
MARCI VELSERI
MATTHÆI F. NOTÆ.

ANTIOVA
OVEAVGVSTE
VINDELLICORVM
EXTANT

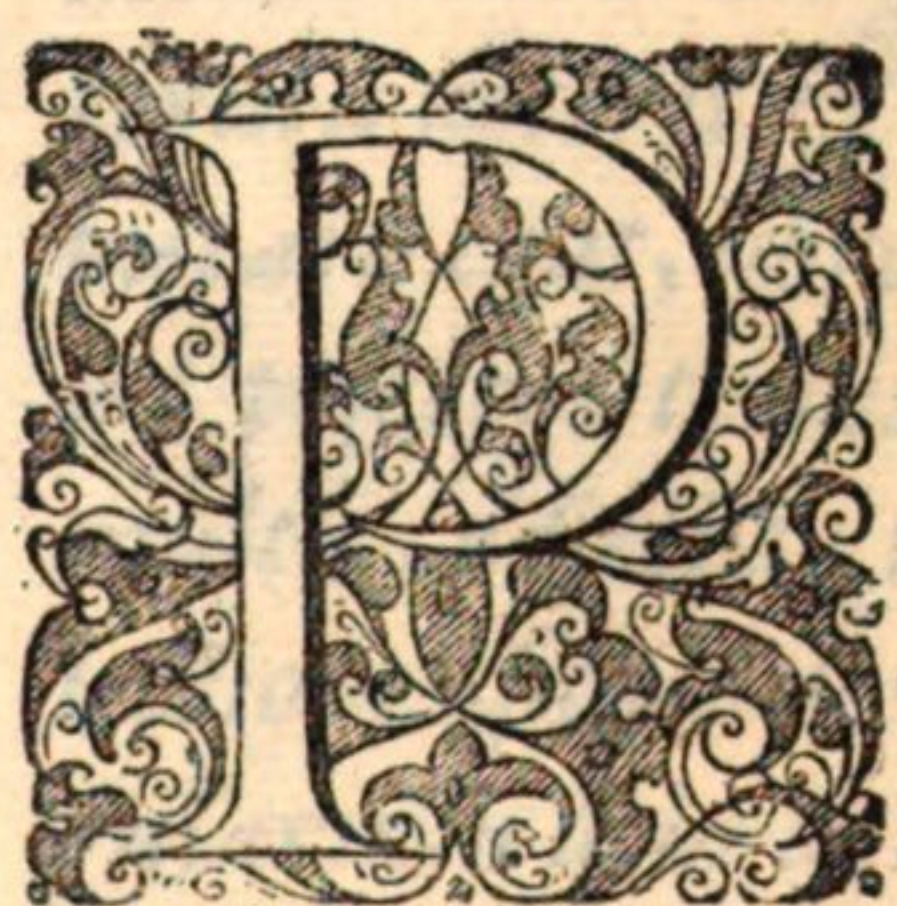
MONVMENTA
ET AD EA
MARCI VELLERI
MATTHEI NOTE

VIRO PERILLVSTRI
ET GENEROSO
MARCO FVGGERO
A N T. F.
KIRCHBERGÆ & VEISSENHORNI
DOMINO,

CÆSARI à Consiliis, Aug. Vind. II. VIRALI.

DIATRIAM, Marce Fuggere, quam consilio & auctoritate sæpe iuvisti, nominis tui splendore in hac suscepti operis parte ornari permittes. Est, cum scriptores magnorum virorum nomina tutelæ prætendunt: Ego si me mihi legendis patronis, quos in primo limine affatus sum, quin & rerum scriptarum scribendarumque argumento isto, parum cavisse suspicer, injurius videar adversus maximè cives meos, in quorum gratiam labor omnis, ut ut ceciderit, defudatus. Est, cum invidiæ placandæ: At hîc nunquam quidquam, quod invidiam aut speret aut metuat.

Est, cum se gratos, uti ajunt, beneficium rependere profitentur: Me quid publicè, quid tibi privatim debeamus, non fugit, sed rerum caussarumq; lon-

gè sim rudis & imperitus , si tantillam opellam referendæ
ullâ ex parte gratiæ valere confidam. Est deni-

que illud postremum quorundam genus , cum in eorum
laudes, quibus libros inscribunt, effusi , æternandæ famæ
specie quodammodo obrepunt : Mihi nec fiducia sulca-
re virtutum tuarum pelagus , quod enavigare quî que-
am? & ut sit , perennitatem hinc promittere nullam equi-
dem ausim, eam facta ipsa tua, atque litterarum simul clari-
tas conciliabunt multo meritissimo , quando hanc primus
in vestram gentem laudem invexisti , ut scribenda faceres,
& verò scriberes facienda.

Ad unam itaque,
quam principe loco commemoravi, rationem revolutus,
nisi falsum colorem fucō mentiri, & favoris aurulam per
confictas ambages captare velim, fateri necesse habeo, me
præterquam ut radios ex nominis tui splendore rebus no-
stris immitterem, consilium aliud non sequutum esse, idq;
cæteris scio faventibus omnibus , ut te etiam uno volente,
humanitatis tuæ erit, quam obtestor. Vale.

CASARIUS Confiliis. Aug. Vult. II. VIRALI

Dum legimus, quod in primis laudibus tuis
nomina tuorum scriptorum præcedunt: Ego si me
cum scriptores magnorum virorum
confero, et auctoritate laudis, no-
minis tui splendore in hac inscrip-
tione, quæ parte ornari debuit.
cum legimus, quod in primis laudibus tuis
nomina tuorum scriptorum præcedunt: Ego si me
cum scriptores magnorum virorum
confero, et auctoritate laudis, no-
minis tui splendore in hac inscrip-
tione, quæ parte ornari debuit.
cum legimus, quod in primis laudibus tuis
nomina tuorum scriptorum præcedunt: Ego si me
cum scriptores magnorum virorum
confero, et auctoritate laudis, no-
minis tui splendore in hac inscrip-
tione, quæ parte ornari debuit.

AVE LECTOR,

RELIQUIAS Augustanarum antiquitatum antehac, nec civibus nostris inuitis, dedimus: Jam vulgamus iterum, illis item spero probantibus. Quo bono iidem eadem? Magno, ne dubita.

Versus ordo justis de causis.

Correcta ad fidem lapidum non pauca, quæ alienâ prius fide non fidè exscripta, quibusq; explicandis plurimum aliquando operæ frustra posuimus. Ad litterata nonnulla, vel incognita, vel irreperita antea, dies enim diem, si uspiam, hîc docet; neq; nos terminum figimus, adjiciant posteri, quorum diligentia sors favebit, quidquid præterea eruent: Additum totum mutorum monumentorum genus. Siquidem ea tempus æquè ac litterata deterit & ambedit quotidie, nostra in patriam pietatis erat, librorum saltem ope, qualia ipsi inspicimus, ad posteros transmittere.

In notis detracta multa, adjecta, mutata. Detracta primò variantes lectiones, sicubi de verâ, quæ non nisi una est, constaret: singularium dein litterarum, & reliquorum scribendi compendiorum interpretationes, quas in unum caput sub finem cogere visum aptius: observationes ad hoc vulgares & protritæ aliquot, nam quod tunc professi, nos mediâ die lucem illaturos, nunc minus placuit: denique per necessaria etiam alia, quoniam in libros rerum Augustanarum semel relata, iteranda non erant.

Adjecta contra, tum lapidum, quos nunc primum damus explanationes integræ, tum cæterarum interdum auctaria.

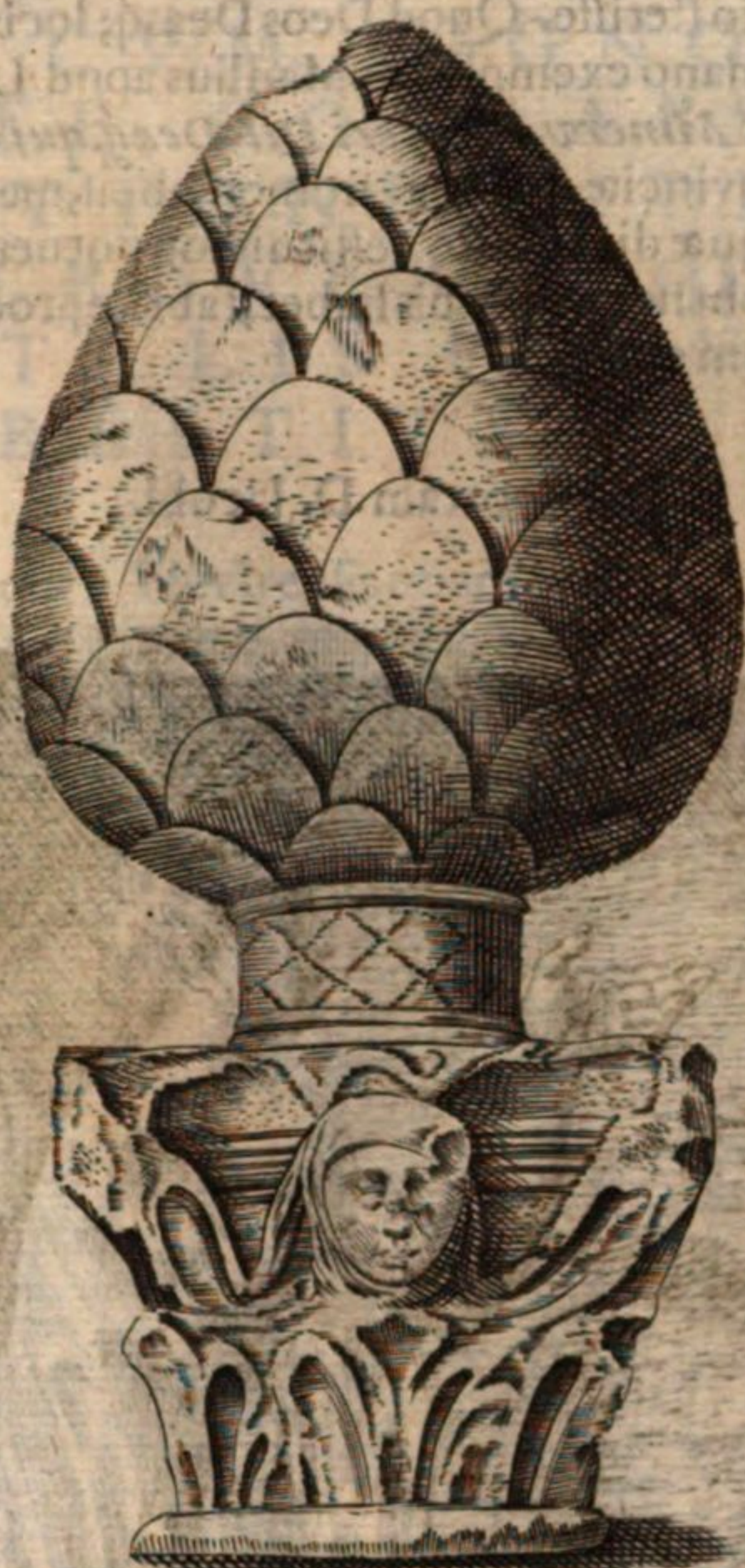
Mutata, & in melius restituta, quæ mi-

nus commodè exierant, nam neq; hoc dissimulo. *Ha-*
bes strictim causas, editionis nova quam innovata verius,
multas, probas, tibi credo probatas. *Superest,*
nos hoc quoque loco sanctè veneremur memori-
am optimi principis Maximiliani I. Imp. Aug. cuius jus-
su. bonam partem inscriptionum nostrarum Conradus
Peutingerus, ante annos circiter XC. primum collegit, &
ab interitu vindicavit: Ego, cum crebra Maximiliani
in hanc urbem beneficia extiterint, istud profecto inter
eximia numero, majus scilicet, quam ut humiles quadam
mentes possint capere. Tu vale.

Ad D. Vdalrici.

Rerum Augustanarum libro IV. diximus copiosè tum de cono, tum de columna capitulo, cui conus insistit.

I. In hortis, qui è regione collegii societatis JESV.

i. O. M
aet ERNO
con SERVATORI
ceterisque
dis. DEABVSQVE
huj VS. LOCI

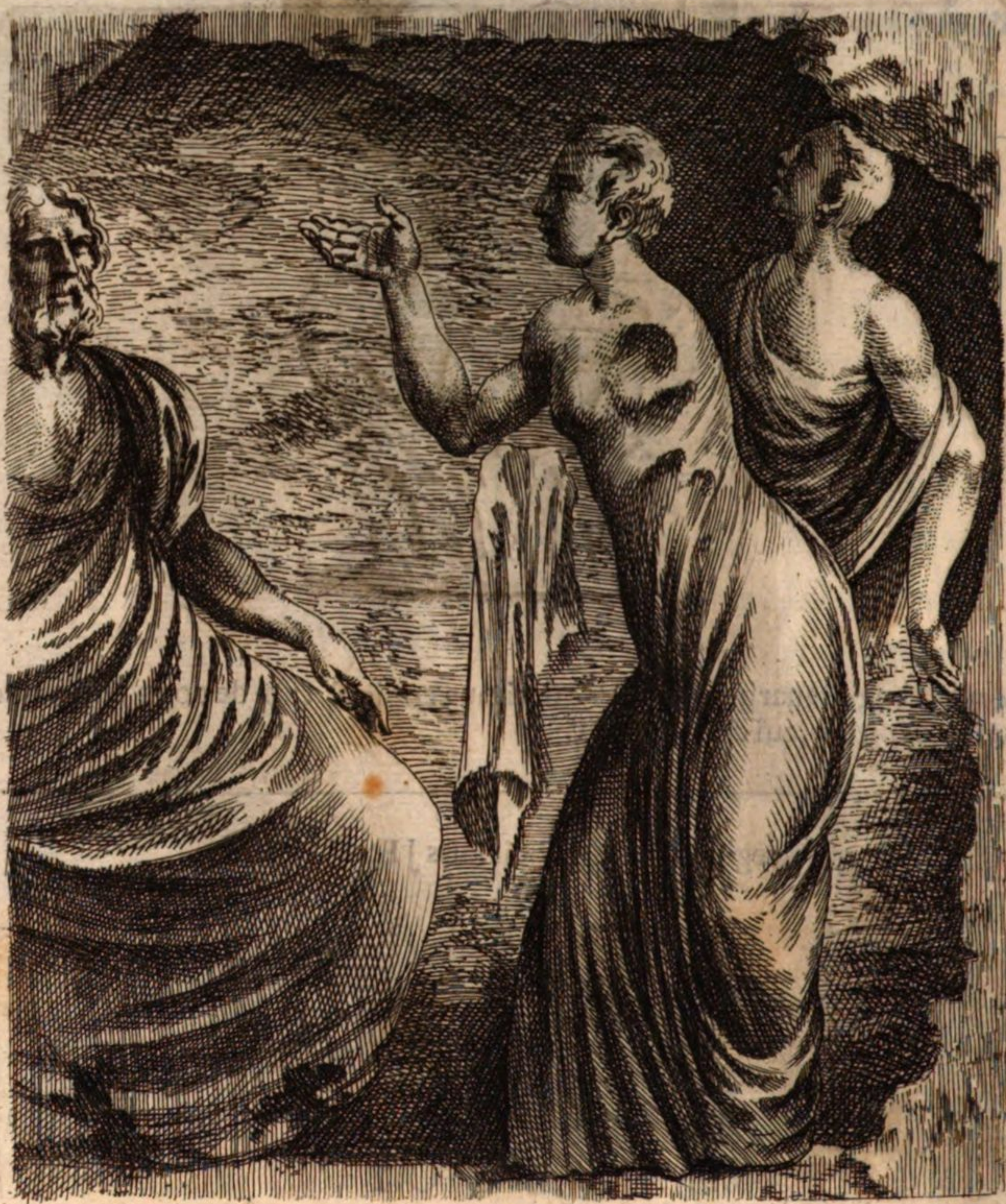
.....
.....P.P. RETIE
uot O. CVM. SVIS
om NIBVS
susc. III. NONAS
..... d d

Liv, lib. 6.

Quidquid in his monumentis annorum prærofit injuria, nos quâ licet, ingenii reposituros beneficio, jam hinc à limine præmonemus: sic tamen, ut litterarum species primo ostendat oculo, quid inter veterem purpuram, & novitium asutum pannum intersit, ne quis fucum vereatur. Diximus libro V. istud videri in Capitolio stetisse. Quod Deos Deasq; loci præter summum Jovem nominat, est à Romano exemplo, sic Manlius apud Livium, *Jupiter Opt. Max. Junoq; Regina, ac Minerva, ceteri Dii Deaq; qui Capitolium arcemq; incolitis.* Præsidis provinciæ Rætiae nomen abest, mensis itidem, & fortassis Consulum nomina, quæ divinando restitui non potuere. Quod verò RETIE simplex E pro diphthongo Æbis habet, fabrilis procul dubio erratum, & sequioris sæculi indicium est.

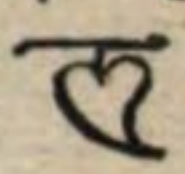
Ad portam D. Jacobi.

Hanc etiam tabulam ex Capitolio reliquam suspicamus, quod in eâ videatur expressus Jupiter sedens, & quidam ante illum supplicantium habitus. Sed id neminem fugiat, nos hujus generis suspensiones uti cogitantibus, in mentem venere, verisimilitudinis causâ, haudquaquam ad necessitatem persuadendi afferre.

II. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. D. D. DEO SILVANO
 TEMPL. CVM. SIGNO. VE
 TVSTATE. CONLABSUM
 SEXT. ATTONIVS. PRIVATVS
 CIVES TREVER. IIIII. VIR
 AVGVSTALIS PECVNIA
 SVA RESTITVIT.

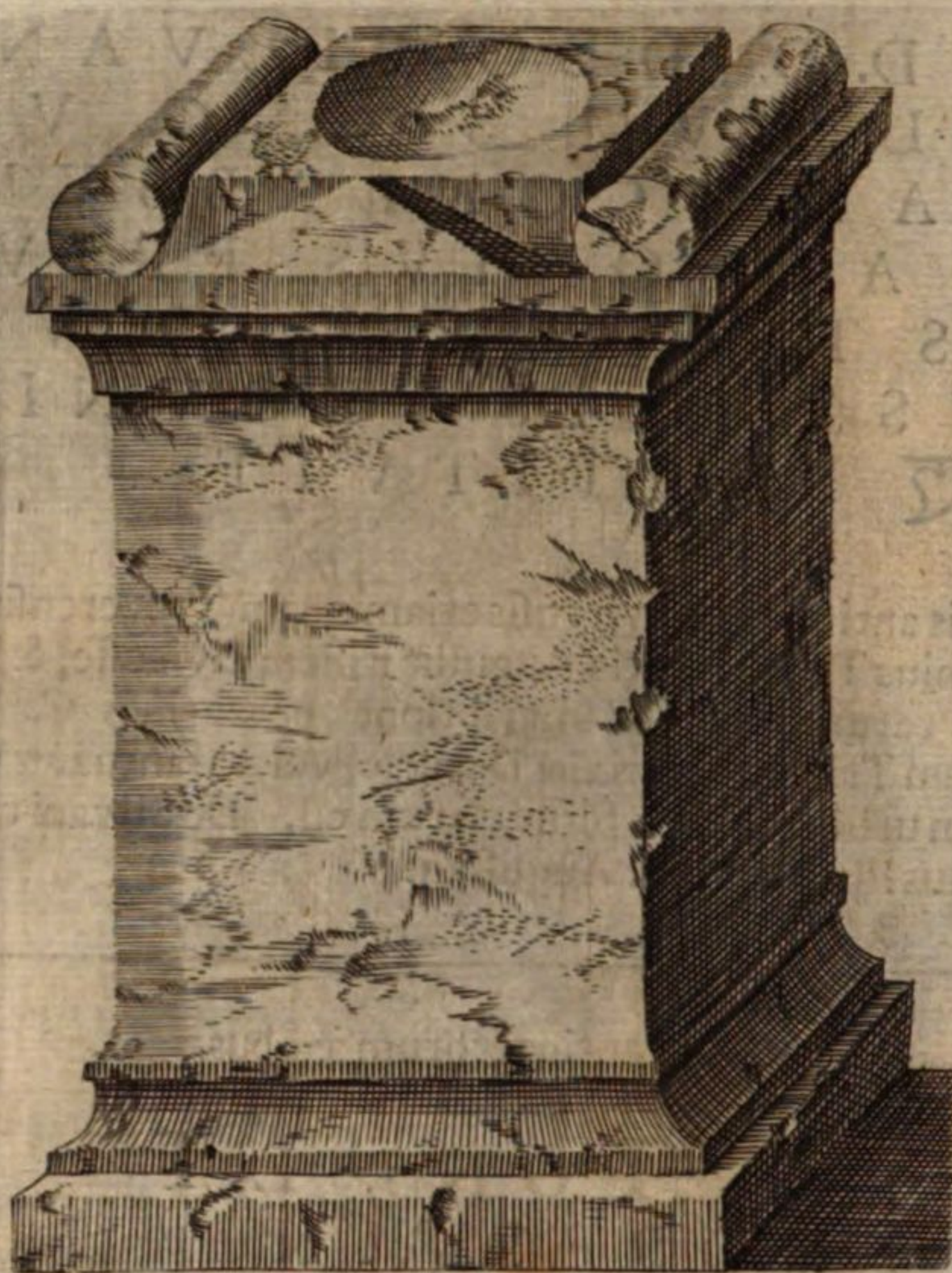
Cives pro Civis antiquè. Trevirensis etiam quam Treverensis usitatus. Ne-
 que verò Attonius Treviris civis, Augustæ itidem civis esse, & honoribus fun-
 gi non potuit : retulimus inter inscriptiones peregrinas C. Valerii Mariani
 titulum, qui cum Tridenti & Brixæ Decurio, Reip. Mantuanæ Curator fuerit,
 harum omnium urbium civem fuisse clarum est. De Silvani templo & Augu-
 stalibus, diximus libro V. rer. Augustan.

III. In Peutingerorum ædibus.

PLVTONI. ET
 PROSERPIN
 AE. FLAVIA
 VENERIA.
 BESSA. EX
 VISV. AEDEM
 D. S. P. V. I. S. L. M

Ex visu, est per visum monita. Meminimus hujus ædis libro V.
 Ara sine litteris, proximis annis in collegio societatis JESV eruta. Ea in Plu-
 tonis & Proserpinæ æde stetisse, libro V. suspicati sumus.

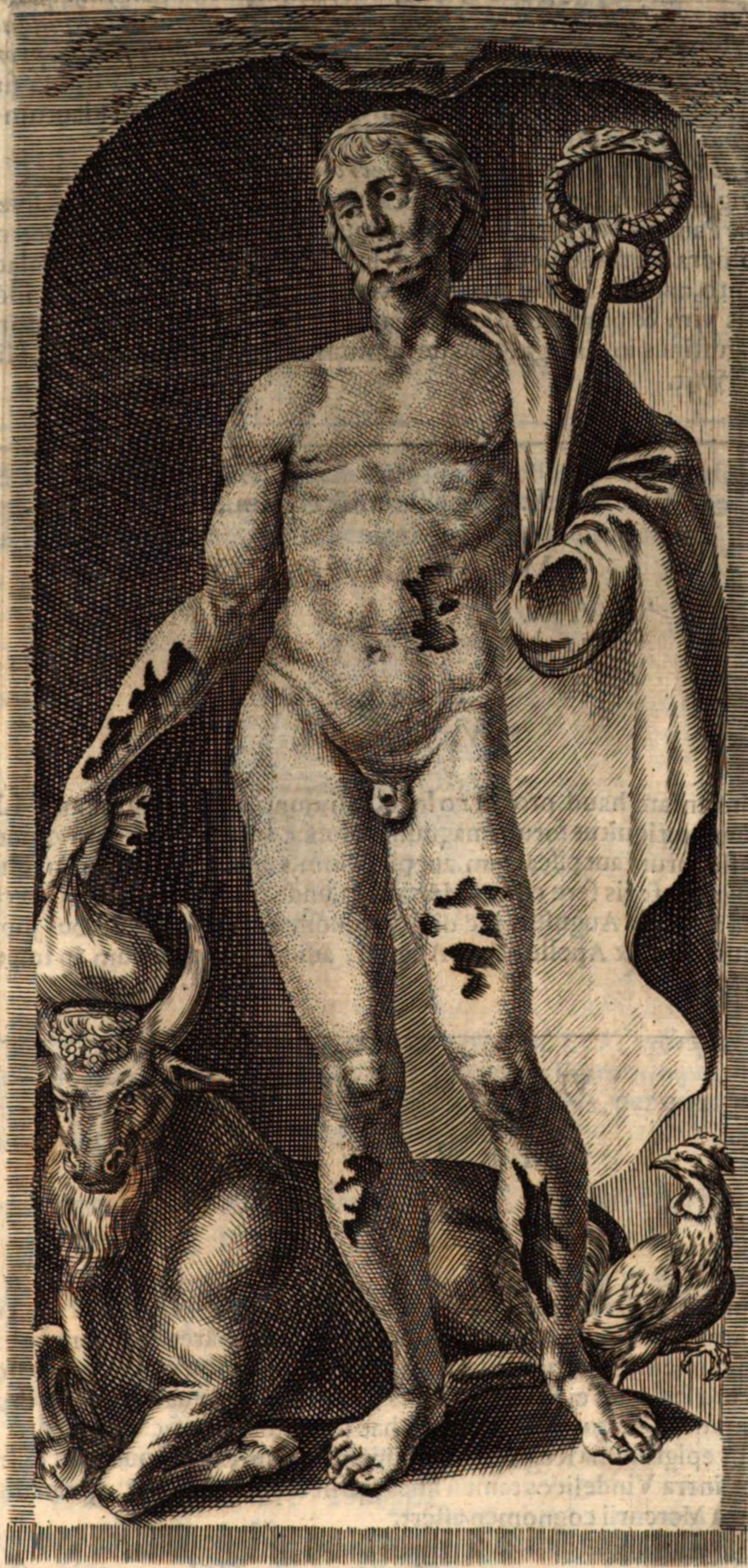
IIII. In Peutingerorum ædibus.

MERCVRIO
 CVIVS. SEDES. A. ERGO
 SVNT
 APIVS CL. LATERANS
 XV. VIR. SACR. FAC
 COS. DESIGN
 LEG. AVG. PR. PR
 LEG. III. ITAL
 V. S. L. M.

Vide, quæ ad hanc inscript. observavimus libro V. & VI. In Appii nomine insolens character pro duplici P. est.

In ædibus Peutingeriorum.

Apul. me-
tam. lib. 10

Hoc signum quidam in templo, cuius proxima inscriptio meminit, stetit non absurdè conjiciunt Mercurium se eodem quo, ille apud Apulejum, habitu, exceptis tantum pinnulis, prodit; *Adest luculentus puer nudus, nisi quod ephēbica chlamyda sinistrum tegebat humerum: flavis crinibus usquequaque conspicuus. & inter comas ejus aurea pinnula, cognatione simili sociata prominebant, quem caduceum & virgula Mercurium indicabant.* Virgulā sinistrā,

Plaut. Am-
phit.

nummarius sacculus dextrā, id nimirum significant, quod apud Plautum est,

Nam vos quidem id jam scitis, concessum & datum

Mihi ab Dis aliis, nuntiis praesim & lucro.

Callus vigilantiam, quæ in primis amica lucrum sectantibus. Hircus, siue quod Penelope Pana ex Mercurio in Hircum mutato conceperit, siue quod mercium involucria & crumenæ ex pellibus, siue genitalem vim, hircinæ salacitatis argumento, nam & Hermæ naturā obscœnius excitatā fingeantur, idque ad orationis vim & potestatem referebant. Usus est hujus lapidis testimonio

Ant. Aug.
dial. 5.

Ant. Augustinus, in dialogis, quos de nummis antiquis patriā, hoc est, Hispanā linguā scripsit.

V. Prope forum & curiam.

M E R C V R I O
A V G. S A C R V M
M. B A S S I N I V S
V I T A L I S
V. S. L. M.

Audio inventam haud procul eo loco, ubi nunc visitur ante annos LX. Id quamquam antiquitus forum magnum coloniæ fuisse neutiquam opinemur, potuit esse forum aut piscarium, aut pistorium, aut holitorium, aut quodvis aliud; nam in foris fere cultus Mercurius, unde & nonnulla apud Græcos cognomina accepit. Augustus hic dicitur, quomodo in aliis lapidibus Juppiter, Neptunus, Mars & Apollo etiam Augusti, adulatione nimirum in Imperatores reflexā.

VI. Ad clivum, cui à foro nomen.

M E R C V R I O

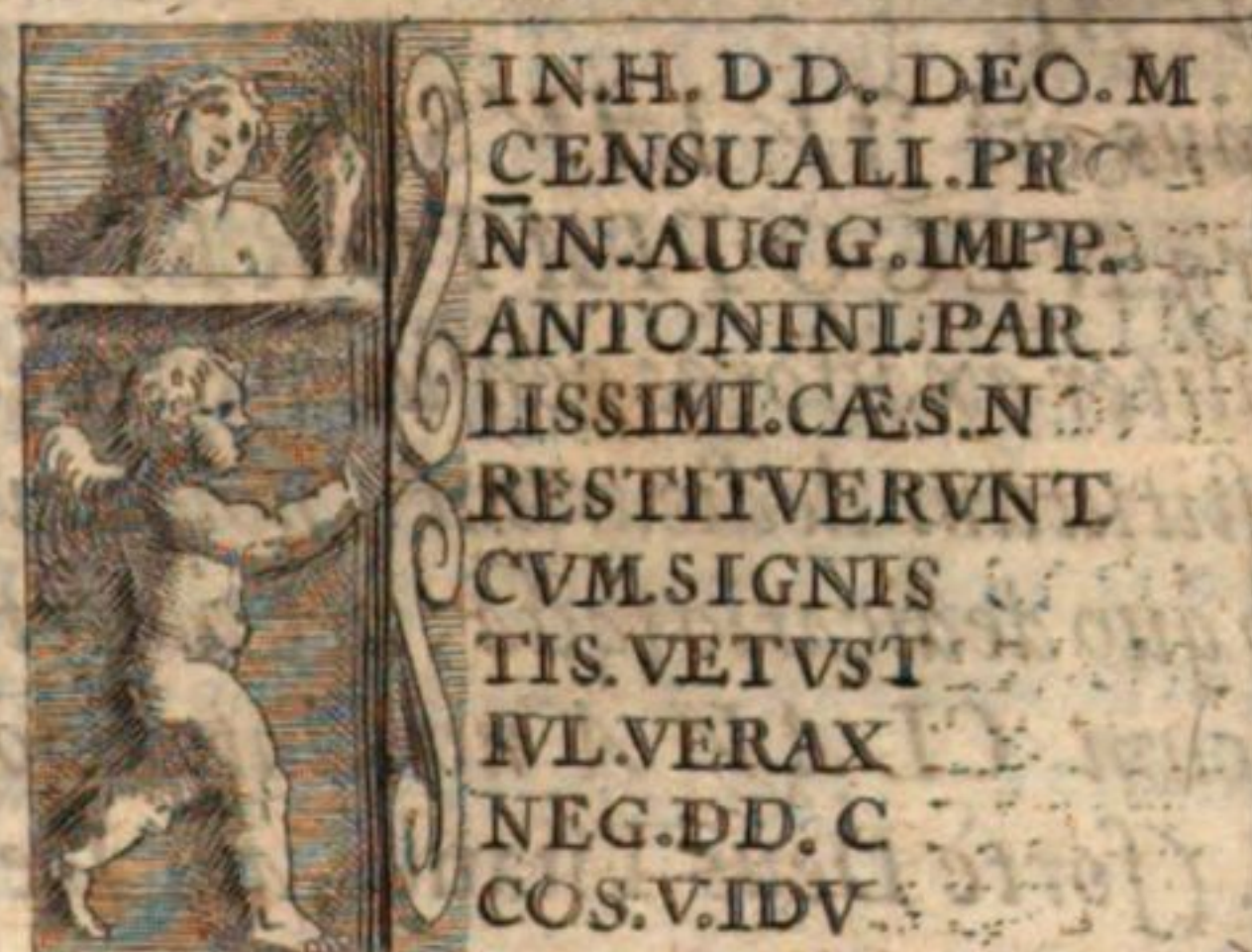
.....
.....

Neque ullæ præterea agnosci possunt litteræ. Id quidem cum ex his, tum ex iis quæ in agro Augustano extant, inscriptionibus apparet, Mercurium eximie in hac vicinā cultum: duabus præcipue de causis, quod mercaturæ, quodque viarum præses, cum ei & negotiatores, quorum magnus in provinciā numerus, & qui quacumque aliā occasione hac iter haberent, sacra facerent. Indicium etiam epigramma Reginoburgi nuper effossum, quod quamvis extra Augustanos, intra Vindelicos tamen fines, eo libentius ascribam, quoniam ignotum antea Mercurii cognomen affert.

IN. H. DD. DEO. Mercurio
 CENSVAL. PRO. Salute dd
 N̄N AVGG. IMPP. Sept. seu. et
 ANTONINI PARTh. max. et nobi
 LISSIMI. CAES. N. sept. getae
 RESTITVERVNT. templum
 CVM. SIGNIS. consump
 TIS. VETVState.....et
 IVL. VERAX.....
 NEG. DD. Cilone. etlibone
 COS. V. ID. Septembr

Vnus & idem videtur lapis esse, quem *Ratisbona* effossum, & muro insertum Collegii S. J. *prope portam B. Petri*, nobilitate pariter ac eruditione Nobilissimus ibidem Juvenis nobiscum benignissimè communicavit:

Hunc ipsum verò lapidem (cujus etiam *Gruterus fol. LIV. inscriptione IV.* meminit) *P. Alexander à Wiltheim, S. J.* Vir rerum literarumque veterum diligentissimus, (quid enim cessemus fateri nomen Illius, per quem profecimus?) ut conjectura præfagiri potest, sic legit:

IN. Honorem Domus. Divinae. DEO. Mercurio
 CENSVALI. PRO. Salute
 N̄Nostrorum. AVGGustorum. duarum. IMPPeratorum
 ANTONINI. PARthici. et. nobi
 LISSIMI. CAESaris. Nostri
 RESTITVERVNT
 CVM. SIGNIS. et. ornamen
 TIS. VETVState collapsis
 IVLius. VERAX
 NEGotiatores DDedicarunt. C
 COS. V. IDVs.

Nec piget, Senis doctissimè eruditi, & in intelligendis pensitandisq; antiquitati-

bus benè callidi, notas, ad familiares. olim perscriptas, (veni gratiaq; postulata) integras dare; ut bona agamus fide, & suum cuiq; tribuamus:

DOMVS DIVINA est familia Augusta, quæ per adulatorem omnibus ferè operibus dedicatis cuicunq; Deo inserebatur; uti & Salus Impp.

MERCVRIO hoc opus dedicatum oportet, quia id fecere negotiatores, quorum ipse præsides.

MERCVRIVS CENSVALIS dicitur, quia & censibus regendis & pendendis, & mercimoniis præerat. Caterum hoc epitheton *CENSVALIS* nunquam Mercurio attributum reperitur, nisi in hoc lapide, quod rarum.

DVO AVGVSTI sunt Antoninus Pius & Lucius Ælius, ejus frater; *NOBILISSIMVS* verò *CÆSAR. M. Aurelius Antoninus, Pii filius.*

Opus, quod *RESTITVTVM* est, debuit fuisse aliquod sanum Mercurii; idq; non inelegans, sed *SIGNIS* seu statuis & aliter *ORNATVM.*

Ex restituentibus unus est *JVLIVS VERA*X, alter latet: Fuere autem uterq; *NEGOTIATORES* ad Danubium allicubi, & probabiliter exactores censuum & vectigalium.

Eorum, qui opus restitutum dedicarunt, nomina desunt: uti & *CONSVLIS*, sub quo dedicatio facta; nec non etiam *MENSIS. IMAGINE* *Mi* cum *CLAVA* non intelligo; non videtur *HERCVLES.* (fortè Deus Titanus, aut Dea Cila.)

Haftenus, in his studiis, multi atq; celebrati nominis Wilthemius: Contulit autem, & composuit utramq; inscriptionem Amicorum doctissimus (cui jam, præter ætatem, senile iudicium est) ac singulas voces consideratè atq; aptè junctis & alternis literis commisit. In altera statim linea *S.* nimirum *PRO* *Salute* non apparet in monumento amplius, neq; extitisse unquam ex eo tempore, ex quo fuit erutum, persuaderi potest; cum litera *O.* in voce *PRO* directò respondeat *M.* in superiore linea: In qua quia neque tum (ut vidit) aliquid amplius lectum fuit, quod ad integritatem *MERCVRII* vocis pertineret; quoniam lapis recta linea discissus est. Sic in tertia rursus literæ *S.* quod habetur in Velsarianis, nullum animadvertitur vestigium; quod induxit Virum Nobilissimum, ut, cum fortè fidem haberet descriptoris diligentiae, verba de Sept. Severo, & Antonino Caracalla & Geta filiis ejus, interpretatus fuerit. Pronum autem præterea id fuit credere, quoniam Severum *PARTHICI* cognomen, propter debellatos Parthos, meruisse scribit Spartianus; cui expeditioni intererat Antoninus, & postea loco patris triumphavit. Getam quoque milites *CÆSAREM* dixisse, idem auctor est. Sed appellatio *DVORVM AVGG.* rem suspectam poterat facere, solus enim Severus Augusti nomen gesserat: Et quanquam Bassianus nomen Augusti acceperit aliquando à militibus, patre ægro pedibus; id intra paucos tamen dies deposuisse rursus intelligitur, cum ægerrimè tulisset pater, omnibus, qui filio actores ejus rei extiterant, graviter punitis. Idem ex cap. 20. Spartiani patet, solum Severum tenuisse Rempubl. cum Augusti titulo. Quare nobis certum est & indubitatum, *L. Ælium Verum & M. Antoninum* hinc intelligendos esse; malum enim cum Goltzio & plerisque aliis, à quibus secessionem quidem se facere profitetur Jul. Capitolinus, *Verum Marco* præponere. Nec silentii sipario involvendum *μνημονικὸν ἀμάρτημα*, scribere Wilthemius pro-

procul dubio *M. Antoninum* voluit; hic enim primus est, qui consortem imperii *L. Ælium* fratrem habuit, simulq; Augustum appellavit. Sic Jul. Capitolinus, in vita Marci, cap. 7: *Post excessum divi Pii* (Marcus) *à Senatu con-*
ctus regimen publicum capere, fratrem sibi participem in imperio designavit,
quem Lucium Aurelium Verum Commodum appellavit, *Casarem atq; Au-*
gustum dixit; atq; ex eo pariter cœperunt Rempub. regere. Tuncq; primum
Romanum imperium DVOS AVGG. habere cœpit. Deinde Marcus cognomen *PARTHICI* fortitus est. Julius cap. 8: *Fuit eo tempore etiam Parthicum*
bellum, quod Vologesus, paratum sub Pio, Marci & Veri tempore indixit. Idem cap. 9: *Profligato autem bello uterq; PARTHICVS appellatus est.* Filius Marci fuit Commodus Antoninus, cap. 18. qui precibus Lucii *CÆ-*
SAR appellatus est, cap. 12. Petiit præterea Lucius, ut filii Marci *CÆ-*
SARE S appellarentur. Pertinere autem ad *Marcum*, præter hæc reddunt insuper probabil, quod is legionem à se conditam ibi locorum habeat; quod multa alia, ad *Marcum* attinentia, monumenta his in terris inveniantur. Sic Aventino teste, prope *Weilheim* ingens, in saltu, jacet lapis, cum inscriptione: *M. ANTONINVS. IMPERATOR. AVGVSTVS.* In penultima denique *Clone*, exiguum & fallax litteræ *I.* vestigium est, & satis longè à *C.* remotum. Nec dubitamus, *NEGOTIATORES* fanum istud *Mercurii* (qui Græcis *Κερδωός* à lucro nimirum dicitur) ibi locorum restituisse; illorum enim lapides Augustani aliquoties meminere, & Augustæ multa hujuscemodi collegia esse potuisse, haud obscurè *Velferus* noster *lib. V. Rer. Aug. Vind. fol. 277.* indicat. Restat denique *caput*, quod ad latus expressum est cum *clava*; sed esto, sit illius Dei (inquit Amicus noster) quid *Mercurio* cum *clava*? Ego quidem nemini Deorum clavam appositam esse memini, præterquam *Herculi*: Jam verò cum Hercules lucri quoque præses fuerit, quid obstat, quin credam, placuisse mercatoribus Deum adungere, qui idem cum *Mercurio* munus obibat? Sed responsum (nî fallor) in proclivi est, quod *Natalis Comes lib VII. Mythol. cap. 1.* reddidit: *Fama est, ait, post è Giganti-*
bus victoriam HERCVLEM suam clavam MERCVRIO, cognomen-
to Polygio consecrassse; quam dicunt fuisse ex oleastro, & repullulasse, actisque
radicibus insignem arborem factam fuisse. Verum ex hoc diverticulo in viam nunc revertimur.

VII. In domo quâdam.

MARTI
CRISPVS. RAE
CI. FIL. V. S. L. M.

Incidit mentio inscriptionis illius, & ejus, quæ proximè sequitur lib. V.

VIII. In Peutingerorum ædibus.

IN. H. D. D.
DEO. MARTI
ET. VICTORIAE
CONTVBERNI
VM. MARTICV
L TORVM POSVE
RVNT. V. S.
L L. M.

Contubernium dicitur contubernalium habitatio, ait Festus, Contubernales Fest. v.
li 2 autem

Contubernium &
Contubernales, Veg.
lib. 2. c. 10.

autem, *dicuntur à tabernis, quæ fiebant ex tabulis.* Vegetius videtur contubernium decem militum numero definire. At hîc paullo aliter accipio, pro corpore aut collegio, quod Martis colendi causâ coiret, pecuniam conferret.

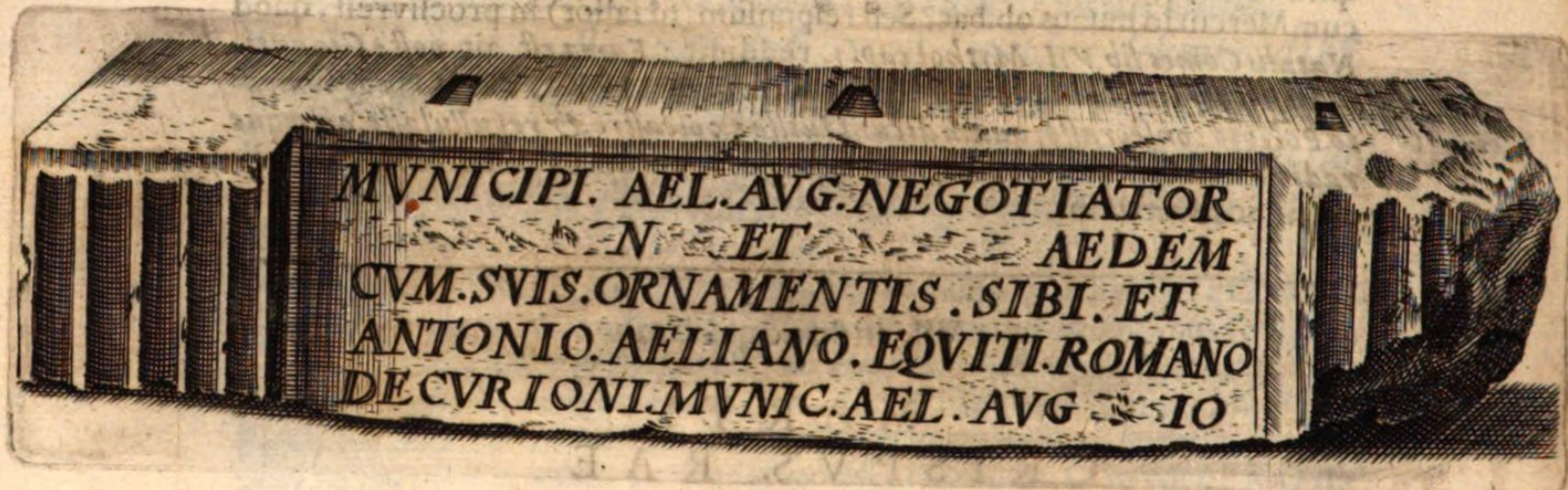
IX. In hortis, qui è regione sunt collegii societatis JESV, ibidem anno Christi MDL. effossa.

CETERIS ♀ DIIS
DE ABVSQVE
OMNIBVS ♀
ADIVTORIVS
ROMANVS. D. M
V. S. L. L. M

Cic. act. 5.
in Ver.

Dei Deæve alicujus pluriumve nomina præcessere: sic Cicero in Verrem, post Jovem, Junonem & aliquos præterea nominatim invocatos, *Ceteros item Deos Deasque omnes imploro atque obtestor.* Diximus lib. V. Adjutorium Romanum Decurionem municipii videri fuisse, nam sic interpretor singulares litteras quæ ante versum ultimum.

X. In ædibus Peutingerorum.

Tac. hist.
lib. 2.

Planum fecimus libro V. colonias (colonia enim certè Augusta) plerumque municipia dictas, & in eam sententiam optimorum auctorum testimonia multa adduximus, quibus etiam nunc Tacitum licet adjungere, qui uno orationis filo Placentiam coloniam, cives *municipale vulgus* appellat, quocirca lapidum auctoritate in re satis superque testatâ abstinemus. Eodem libro de sacris ædibus, de Decurionibus, de Equitibus loquuti, hanc ipsam inscriptionem laudavimus. Libro autem VI. de Aelio prænomine, quod Augustam ab Hadriano traxisse existimamus, disputavimus. Fragmentum ex æde esse, cujus nomen vetustatis injuriâ extritum, dubitationem non habet; si rectè conjecturam à columnis utrimque striatis capio, ipsius, hyperthyri pars.

Ad D. Vdalrici.

Vulguſ Cifæ ἐὶδωλον interpretatur. Noſcum de Ciſâ libro III multa dixerimus, an ejus tamen nominis Dea aliquando Auguſtæ culta fuerit, in medio reliquimus, neque item libro IV. de templo quidquam definire auſi. Hæc equidem imago Meduſæ eſt, cujus ſe jam olim admonitum à Chriſtophoro Vellero, qui Reginoburgi ſummæ ædis Præpoſitus graviora ſtudia politioribus litteris condire ſolitus, Peutingerus in convivalibus retulit, & memini pæne geminam videre in Carpenſibus hortis Romæ. Num ex Palladis æde aliqua, nûmve ex Capitolio noſtro ſit reliqua, quîs certò ſtatuat? Scio Gorgones multasq; præterea maniarum & larvarum ſpecies ſepulchris etiam inſculptas.

XI. In ædibus Canonici cujuſdam.

P A R C I S
S A C R u m
C.....
C O S S I T I V S
P R I M V S
V. S. P
L. L. M

Veronæ lapis, LOCO. PVBLIC. DAT. DD. PARCIS. AVG. SACRVM. nec omnino primæ hujus fragmenti litteræ quatuor alioſum trahi poſſunt.

XII. In ædibus Peutingerorum.

..... V R I .. S C ...
..... R I V I .....
V. S. L. L. M

li 3

Etſi

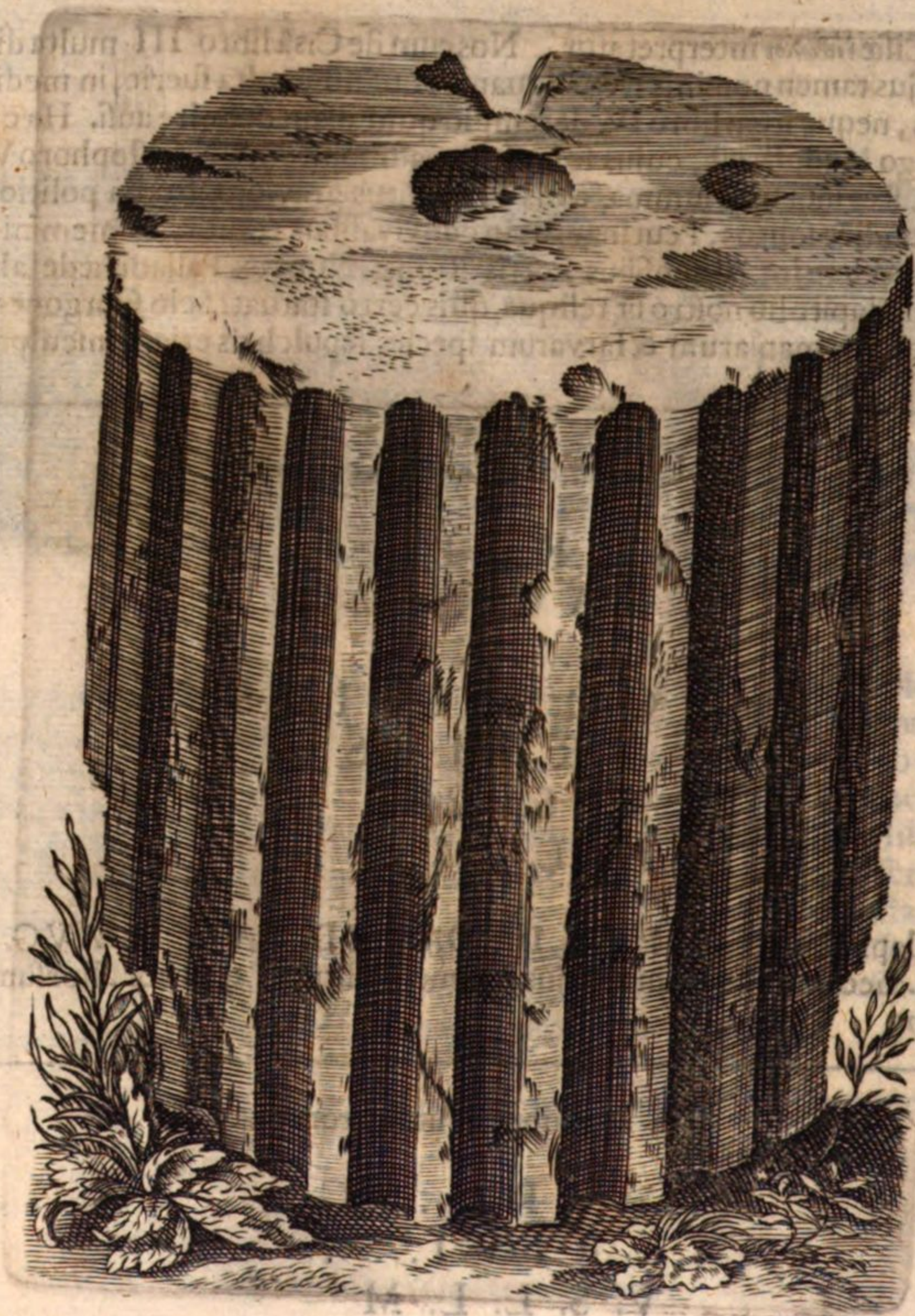
Et si præter ultimum versum, qui voti solutionem continet, nihil intelligo, vel eo tamen nomine, hoc & sequens fragmentum, inter sacra retuli.

XIII. In horto è regione collegii societatis Jesu.

..... V S. OPTIO.....
 .... R A E T E R I.....
 V. S. L. M

Veg. lib. 2. e. 7. Optiones antiquitus Tribunorum, Centurionum & Decurionum quodammodo vicarii, *tamquam adoptati eorum*, inquit Vegetius, *ab optando appellati*.

XIIII. In episcopii atrio.

Libra

Libro V. rationes adduximus, quæ nobis persuadent, columnæ fragmentum ex basilicâ superesse.

XIV. In domo quadam privata.

DEC. MVnicipi
FRATRIS. Eius
FILIVS
HERES
L. D. D. D.

Nomen demortui perit, uti & ejus, qui titulum posuit: apparet autem priorem Decurionem municipii, deque patriâ rectè meritum, quippe cui locus sepulchri publicè datus, alterum ejus ex fratre nepotem & heredem fuisse. Quod Decreti à Decurionum ordine facti hîc mentio, visum collocare statim post ædium sacrarum & basilicæ monumenta.

XV. In ædibus Peutingerorum, illuc translata ex æde D. Nicolai, quæ ante urbis muros stetit.

PERPETVÆ. SECVRITATI
C. IVLIANIVS. IVLIVS. DEC. MVN
III. VIRALIS. SIBI. ET
SECVNDINAE. PERVINCAE
CONIVGI. CARISSIMAE
ERGA. SE. DILIGENTISSIMAE
FEMINAE. RARISSIMAE
SINGVLARIS. EXEMPLI
PVDICITIAE
QVAE. VIXIT. ANNOS. XXXXV.
MENSES. VII. DIES. XXI. ET
IVLIANIJS. IVLIO. IVNIORI. ET
IVCVNDO. ET IVSTO FILIJS
VIVIS. VIVOS. FECIT

C. Julianus Julius Quinquennialitius, hoc est, Censorius fuisse, aut Ædilitius, hoc est III. Vir Ædilitiâ potestate functus videtur, uti dictum rerum Augustanarû libro V. Diximus etiam in Comentario ad acta S. Afræ martyris, suspi-

cionem esse, pertinuisse ad Julianorum gentem Julianam, quæ sub Diocletiano Christianitatis rea capitis Augustæ damnata; quod si sedet, Julianiam legemus rectius. Vivis vivos fecit, antiquum, sed non infrequens, est pro Vivus.

In ædibus Canonici custodis summi templi,

Dixi libro V. Duumvirorum videri imagines. Tametsi nomina intercidere, conjecturæ causas aliquas afferre possumus, quod duo sunt, & alter quidem manu jubentis gestu, quod togati, quod nescio quid chartaceum prætendunt, ordinis fortean decreta, quod pinea nux publicum coloniae symbolum inter utrumque addita, quis enim id sibi sumeret privatus, aut in minori magistratu constitutus? Et quamquam hæc interdum eodem quo cupressus modo mortis indicium, quippe quæ semel excisa nunquam repullulet, in priorem tamé conjecturam nescio quomodo videor pronior. Eam loc' juvaret etiam, si lapidem ibi aut in viciniâ inventum constaret, coloniae enim illic forum, & in foris illustrium virorum imagines, senatorum præsertim & oratorum, unde Licinius mathematicus apud Vitruvium Alabandeos insipientes esse judicatos ait, quod in gymnasio eorum quæ sunt statua, omnes sunt causas agentes, in foro autem discos tenentes, aut currentes seu pilâ ludentes.

XVI. Anno Christi MDLXVII. Ad D. Vdalrici, sub turre inventa.

PERPETVÆ. ME. SECVRIT. TIB.
CLEVPHAS. IIIII. VIR. AVG. NEGOTIATOR
ARTIS. PURPURARIÆ. QVI VIXIT
ANNOS. LXXVI. SENILIÆ. LASCIVAE
CONIVGI. ET. CLAVDIAE. FORTVNENSI
ET. EPIGONO. APRO. FILIIS. VIVOS. VIVIS
FECIT. M

Hanc inscriptionem, cum paucis quibusdam aliis, non vidi: interim in hac
ausus facinus, quod in nullâ aliâ, cum exemplum, quod descripsi, haberet
IIII. VIR. AVG. NEGOTIATORVM. ARTIS. PURPURA-
RIÆ. inane additamentum audacter rescidi, & NEGOTIATOR. resti-
tui, nam ut Cleuphas Sexvir Augustalis negotiatorum illius artis fuerit, nu-
gæ. Ad, quæ libro VI. de Cleupha observavimus. Nec te conjugis & libero-
rum nomina, quæ nihil Judaicum sonant, sententiâ dimoveant, Agrippas, Be-
renices, Drusilas Regia ejus gentis familia habuit. Constantius negotiatores
purpurarios qui Imp. deservirent, immunes esse jussit.

Const. C.
lib. 10. tit.
47. l. 7.

XVII. Ante ædes Peutingerorum.

.....
....tRIBVno.....
.....E.....
CONSVLARES. Honor. adept. et
ATINIAE GEMINAE.....
PEREGRINIVS. BELLICOSus. f. c
HOMINIBVS. BONIS

Præter quod libro V. diximus, nihil eruo: nam quod olim de procuratore
Rhætiae aliquo conjiciebam, nunc damno, & litteras TRIBV, de tribuno opinor
rectius accipio.

XVIII. In D. Vdalrici templo frustillatim effossa, anno MDXCI.

D. M. ET.
PERPETVAE. SE
curITATI. VICTO
rio. VICTORIANO
neGOTIATORI. Aug
...SECRETARIA....
..TVRARIAE. SI....
..CA. MATer.....
..VIXIT. ANn.....
..C.....

Quæ

Quæ assequi potui, restitui, reliqua mihi æquè cum ignotissimis ignota.

XIX. Inturre S. Crucis, quâ hortum spectat.

IVL. VICTOR
NEGOTIATORI
QVONDAM. VESTIARIO
TESTAMENTO. EIVS
IVLIVS. CLEMENS
AQVILIFER. LEG. III. ITAL
FRATER. EIVS.
F C
D D

Multa olim in hunc locum non necessaria scripsimus, ejus errore decepti, qui SPOLIATORI. pro NEGOTIATORI legerat, nunc liquet omnia. Aquilas præcipua inter Romana signa, singulas legionibus singulis fuisse, non monendum.

XX. In Peutingerorum ædibus.

Pusinti,

Pusinti, Victorinæ & Pusiniæ imagines fastigium ostendit. OB. MEMORIÆ.
& CONIVGI. sculptoris videtur error, pro MEMORIAM. & CON-
IVGIS.

XXI. Ad D. Vdalrici, sub Michaëlis archangeli ædiculâ.

Boni hæc ominis nomina, uti & quæ præteriere Victoris, Victoriani, Clemen-
tis, Victorinæ, atque ex sequentibus Constantini, Clementis, Fortunati. Exi-
mia his deligendis Romanorum religio, in maximarum præsertim rerum ini-
tiis, quod dudum ex Cicerone & Festo observavimus. Sic est apud Tacitum
in Capitolii restitutione sub Vespasiano, *Ingressi milites, quibus fausta nomi-
na, felicibus ramis.*

Tac. hist.
lib. 4.

XXII. In ædibus Peutingerorum.

D. M. ET
PERPETVÆ SECVRITATÆ
CRASSICIO
CONSTANTINO
INFANTI. DVL
CISSIMO. QVI
VIXIT. ANNOS. VII.
ÆLIVS. ÆLIANVS
ET CRASSICIA. VRSA
PARENTES. FACI
ENDVM. CVRAVER

Notandum, Crassicius Constantinus alterum nomen à matre, neutrum à pa-
tre traxisse.

Ad pon-

Ad pontem viæ novæ mediæ.

Mart. lib.
14. ep. 148.
149.

Ineptas plebejasque quorundam fabulas nihil moramur : Hæc ex sepulchro tabula est, Infantis fortassis, nam eam cogitationem puerorum ludentium species iniecit; nec tamen quidquam nimis affirmo, cum & aliæ explicationes locum habere queant. Secundus trochum credo manu jactit, trochum quippe Martialis pueris tribuit, eumque anulum orbi insertum habuisse ostendit, ut spectatores sono oblectaret, & obvios viâ decederent, admoneret,

Iste trochus pueris, at mihi cantus erit.

Garrulus in laxo cur anulus orbe vagatur?

Cedat ut argutis obvia turba trochis.

Virg. Aen.
lib. 7.

Vt eos admodum falli necesse sit, quibus trochus idem visus, quod
torto volitans sub verbere turbo.

XXIII. In horto quodam.

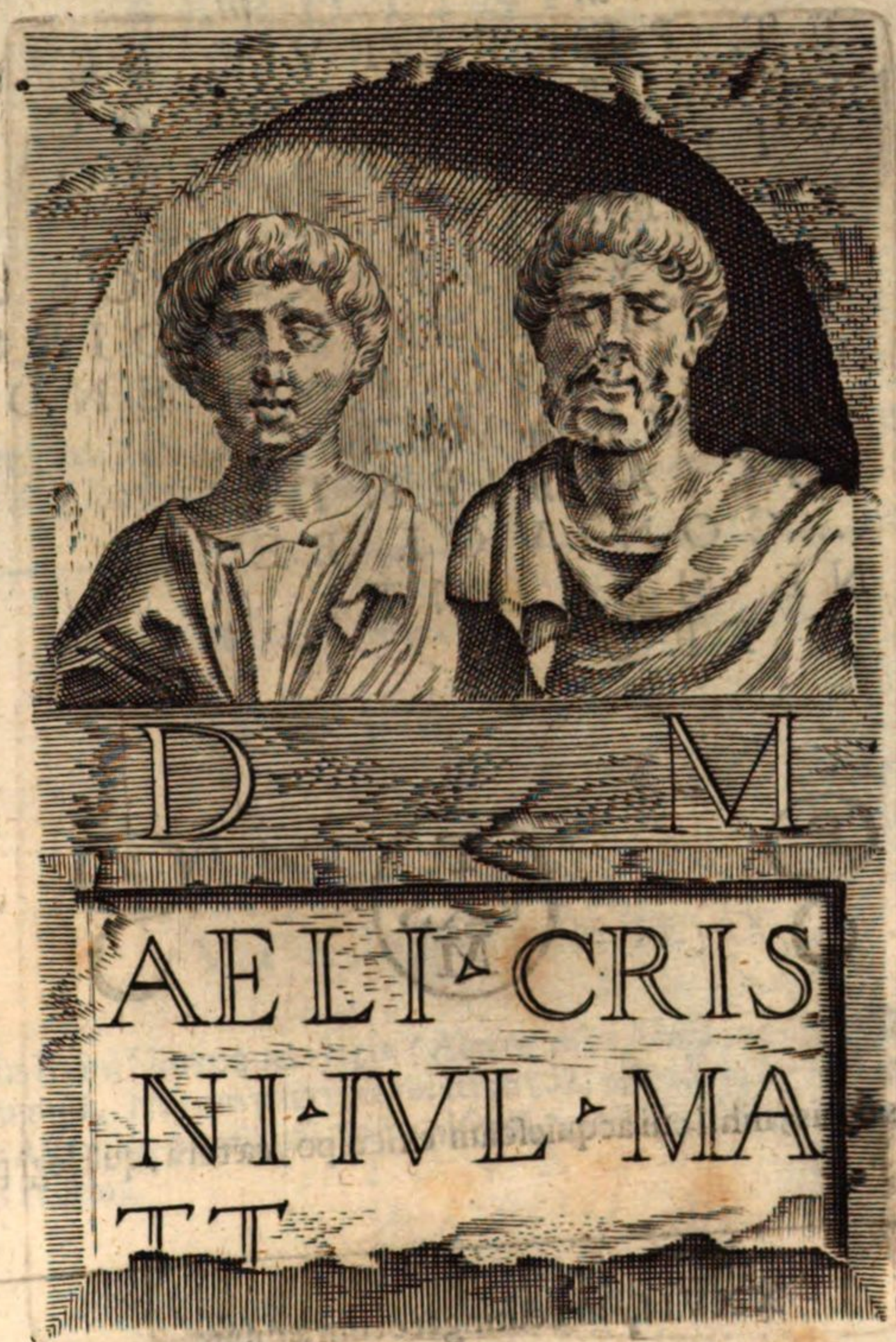
.....
MATRI. PIENTISSIMAE
LVCRETIVS. CLEMENS
ET. FL. FORTVNATVS. FILI
FACIENDVM. CVRAVERVNT.

Matris nomen abest, nec ei filiorum pietas ad memoriam profuit.

XXIIII. In Peutingerorum ædibus,

Juliae matris, quæ titulum posuit, & Aelii Crisni, cui positus, hæ effigies.

XXV. Vbi extet, nescio.

D. M
PERPETVAE
SECVRITATI. AVL
SILVANO. VETERANO
MIL. ITAL. MVL. V. P
IVL. PACON. V. CL. CAT
N. STA. CL. CA. CLEMENS
POSVIT

Vereor parum peritè descriptam, eò minus conjecturis licere volo.

XXVI. In Peutingerorum ædibus.

d. m.

ET. PERPETVÆ. SE.
 CVRITATI. TIB. AC
 VTIANO. VRSACIO
 VETERANO.....
 QVI. VIXIT. ANNOS....
 VII. MENS. SEX. DIES
 VIII. HOC. FACIENDV
 M. CVRAVIT.....
 LICIA. PIENTIA
 ....CONIVGI. BE
 NE MERENTI
 FECIT

Ex postremis notis, nihil cui acquiescam exsculpo, cætera, quæ legi possunt, clara sunt.

XXVII. In Peutingerorum ædibus.

D. M.

....ARINI. MONTAN
 EX. 7. VET. POMPEIVS
 SALTVINVS. HERES
 FACIENDVM. CVRA
 EX. SS....N

Notum centurias à centurionum nomine dictas, Montanus ergo ex centuria Veturii alicujus miles. Ultimus versus sepulchri sumptum indicabat, sed numerorum notæ corruptæ.

XXVIII. In

XXVIII. In hortis V. Ill. Marci Fuggeri, reperta anno MDLXXXII. in Vindonis alveo.

D. M.
S E R O T I N I
E T. P I S T A V C I
I S A V R I C A E
I V L. S T A T V
T I A N V S. E T
I V L. C O N C E S I
F. C.

An Ifauricæ, sive legionis sive cohortis milites Serotinus & Pistaucus? Legionis primæ Ifauricæ Sagittariæ nomen in lapide superesse ferunt.

XXIX Ad D. Joannis, in muro cœmeterii.

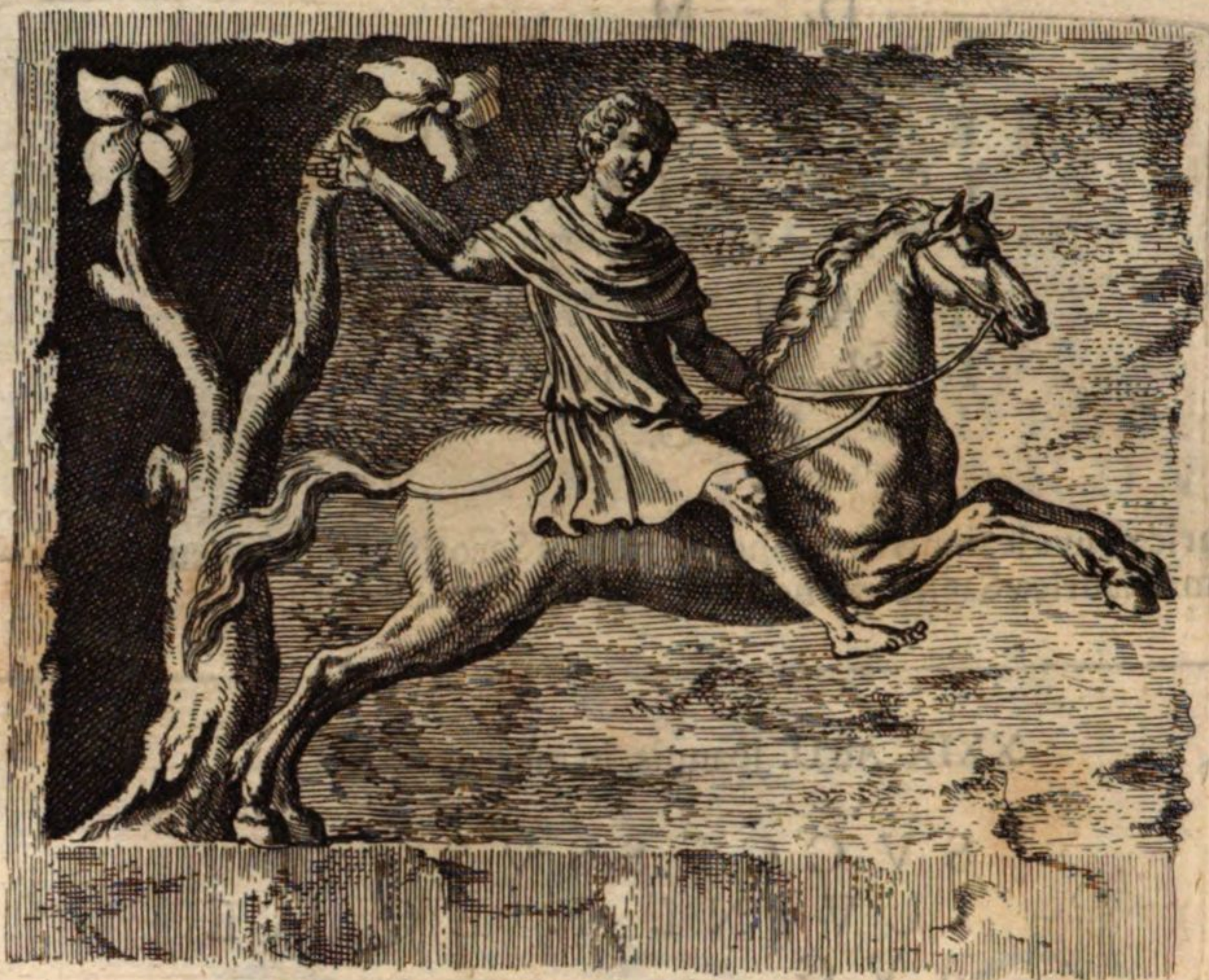
S V C C E S S V S
I L V I N I. F. E Q. A L
A V G.....
.....S T I P. X I I I I.
V I X I T. A N N. X L

Successus Ilvini filius eques alaris (Alares enim à legionariis distinguit Vegetius) Augustâ. Notum patriam ablativo casu ostendi in lapidibus, eodem modo, quo Asconius de tribu scripsit: nisi cui eques alæ alicujus Augustæ aut Augustalis rectius.

Veg. lib. 2.
c. 1. Ascon.
in 2. Ver.

In S. Otmarivico.

Aut Successi, aut equitis alicujus alterius hæc effigies. Flores sepulchris additi creberrimè, humanæ imbecillitatis argumento.

XXX. In ædibus privatis.

CLAVDI...
LAVIAN..
...HERED

Lapidis hoc frustum, uti & quæ sequuntur duo, nihil valde memorabile continent.

XXXI. In domo privatâ.

.....
..... A I .....
..... I L N I V S .....
... S. HÆR. E X. HS. XI...

Heres etiam monumenti impensam ascripsit.

XXXII. In basilicâ D. Virginis ad portam æream.

.....
.. V E R E N. HÆR E .....
.....

XXXIII.

XXXIII. Item in basilicâ D. Virginis.

CL. IVCANAE
EX TEST. P. CL
MATERNI. PA
TRIS. F. I. SILVI
NA. VXOR. ET
HERES. F. C
N. I. F. L

Silvina, uxor & heres P. Cl. Materni, ex mariti testamento fieri iussit, fierique curavit Cl. Jucanæ ejus filia; ut nos tamen exscribentis incuria non fefellerit. Postremæ notæ mihi non notæ.

XXXIII. Ad D. Vdalrici.

D. F. M.
IVL. MACRIANO. QVONDAM
VETERANO. N. M. EX BENEF. COS
CONIUGI. CARISSIMO.
SECUNDIA SERVATA. ET
SIBI. ET IVLIS.
ALPINO ET ALPINAÆ FILIIS
BENEVALENTIBVS. F. C.

Litterarum informis species, quam proximè ad lapidis fidem exprimendam curavimus, à non optimo sæculo est. Implexæ secundi versus, Macrianū missum honestâ missione significant, uti nos amicus noster Jo. Vivianus, à Lipsio doctus, monuit: Congruit, quod Exbeneficiarius Consul, quia eo munere jam defunctus.

Tertul. de functus. De Beneficiariis quæ Vegetius, quæ alii, in promptu sunt. Sed & di-
fuga in versus à vulgato ejus verbi usus interdum fuisse videtur, nam Tertullianus
persec. Cu- matrices Beneficiorum & Curiosorum nominat, in quibus descripti taber-
jac. in nov. narii, lanii, fures balnearum, aleones & lenones: Itaque Cujacius Beneficiarios
13. & Curiosos pro delatoribus accipit.

E regione prioris inscriptionis.

Hæc ipsa Macriani opinor imago; manu fortassis indicem convolutum tenet, quem matricem Tertullianus dixit. Lapidia dextrum latus, à pictore non expressum, rosæ insculptæ, conditioni humanæ vitæ testandæ.

XXXV. In privatâ domo.

M A T I D i a e
D I V A E. M A T I D i a e
a V G. F I L. D I u a e
M A R C I A N A e. a u g
n e P T I. D I V I. t r a
i a N I. A B N E p t i
D I V A E. S A B i n a e
h a d r. a u g. S O r o r i

Metidia,

Matidia, soror Sabinæ Hadriani uxoris, ex hoc & aliis lapidibus. Sabinam Trajani neptem per sororem vocat Spartianus, *ἀδελφίδην* Dio & Zonaras. Hinc creditum, Matidiam & Sabinam ex Trajani sorore natas. Quod, cum Matidiæ duæ fuerint, de majori verum est, de minori & Sabinâ sorore, minime. Quin Sabinam & alteram Matidiam, cui basis posita, doceo prioris Matidiæ filias, Marcianæ Trajani sororis neptes fuisse, hoc modo,

Trajanus Aug.   Maritus = Marciana Aug.

Maritus = Matidia Aug.

Hadrianus Aug. = Sabina Aug. Matidia.

Si ista Spartiani quoque mens, novi enim, qui nepotes ex fratre aut sorore, non pro fratris sororisve filiis, quod vulgo fit, sed pro horum nepotibus accipiant, neque se omnino aliter in probatis auctoribus observare potuisse scribant; hæc ergo Spartiani & Græcorum mens, bene est, si diversa, dicam clarè, errare. Certè ex ipso Spartiano facilè colligo, Hadriani socrum Marcianam non fuisse. Cum multa civiliter ab Hadriano erga amicos acta enumerasset, subjungit, *Omnia denique ad privati hominis modum fecit. Socru suæ honores præcipuos impendit ludis gladiatoriiis, cæterisque officiis.* Ea sive de socru vivâ capimus, quam honoribus in gladiatoriiis spectaculis à genero affectam, argumento æquabilitatis *ad privati hominis modum* est consentiens, ut cætera officia, officia sint quæ in quotidianam vitam cadunt: sive quod viris magnis placere video, funebre munus, & officia mortuorum memoriæ debita interpretamur rectius, utrumvis non nisi Hadriano imperante contigit. At Marciana jam antea defuncta & in Divas relata, quod arcus Anconæ Trajano Trib. Pot. XVIII. positus ostendit, DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. Aug. Hadriani ergo nequaquam socrus, & quod consequitur, Sabina Sabinæque soror, ejus neutiquam filia. Ista per ambages. Rectè idem conficit lapis Sueffanus, MATIDIAE. AVG. FIL. DIVAE. MARCIANAE. AVG. NEPTI. DIVAE. SABINAE. AVG. SORORI. An obscurè Matidia Augustæ filia, Marcianæ non filia, sed neptis? Illud obscurius, cujus Augustæ filia, nisi hunc scrupulum marmor nostrum eximeret, in quo litterarum reliquiæ satis ostendunt Matidiam Matidiâ natam; & extant nummi, MATIDIA. AVG. DIVAE. MARCIANAE. F. qui ad majorem Matidiam pertinent. Illa enim Augusta, & post mortem Diva dicta. An minor iisdem honoribus aucta, ambigo, neque puto. De majori etiam accipio Spartiani locum, *Post hoc Antiochia digressus est, ad inspiciendas reliquias Trajani, quas Tatianus, Plotina & Matidia deferebant.* Minorem Sabinæ superfuisset dicamus oportet, si hic titulus vivæ statutus, quod mihi verisimile. Trajani abneptem timidè ascripsi, coactus spatio lapidis, DIVI prænominè, & NI terminatione. Ut semel omnia dicam, suspicor Marcianæ aut Matidiæ majoris maritos (quorum neque nomina neque nobis stemmata nota) aliquo modo ad Trajanum pertinuisse, inde abneptem dictam Matidiam minorem. Quamquam sæpe à naturæ vinculis ad ambitionem discessum, ideoque variatum. Exemplum in Severo, cui visum in Marci familiam transire: Is in lapidibus nunc L. Veri Aug. nunc M. Antonini filius, Commodi frater, Antonini Pii Nep. Hadriani Pronep. Trajani Abnep. Nervæ Adnepos: Cum interim filius ejus M. Aur. Antoninus Trajani & Nervæ Adnepos appelletur. Quæ cuncta simul, si ad calculum revoces, vera esse non possunt. Vicentiæ visitur inscriptio, quæ Matidiarum quoque meminit; dubito an harummet, cum inter Hadrianum & Gordianum anni plusquam centum intersint, etsi nihil prohibet ex usuris sortis à Matidiis legatae aut donatae, statuan Gordiano tanto post positam. Inscripção hæc est,

IMP.

IMP. CAES
MARCO. ANTONIO
GORDIANO. PIO
FEL. AVG. P.P. COS. II
PROCOS. TRIB
POTEST. V. PONT
MAXIMO
RESPUBLICA
EXLIBERALITATE
MATIDIARVM
D. . . . . D

XXXVI. Ad D. Stephani.

C. MANAGNIO
IVSTO. T. LEG. III.
ITALIC. & MANA
GNIA. FABIANA
FILIA. ET. HERES
FACIENDVM. CV
RA IT. INSTAN
MANAGNIO. NI
CITATE. LIBERTO
EX. H. N. XVI.

M. Antoninus Imp. legionem tertiam Italicam in Rhætia instituit, uti libro VI ostendimus. Laterani legati nomen extat in inscriptione IV. ædium sacrum, Julii Clementis Aquiliferi XVIII. inter negotiatores. Hic ordine Tribunus, Decurio, & milites, quorum alter Librarius etiam. Instante liberto, id est, quod cæteroquin CVRANTE, aut AGENTE, aut CVRAM AGENT E. Quot sestertiis nummis monumentum consliterit, numerorum notæ ostendunt.

XXXVII. Ad D. Vdalrici.

.....
de CVRIONI. AL. III. L. ET
bf. COS. ET. FL. DECORATO
mil. LEG. III. ITAL.....
VS. V.....

Vegetius *Equitum ala dicuntur, ab eo quod ad similitudinem alarum ab utraque parte protegant acies.* Alarumpartes turmæ, quasi termæ aut terimæ, quod ex terdenis constarent equitibus, ut est apud Varronem & Festum. Hinc Decuriones singulis turmistres. Atque id quidem antiquitus. Vegetii ævo turma equites XXXII. sub uno Decurione habuit.

Veg.lib.2.
c.1.
Var. de
Ling.lib.4.
FestusTur-
ma.
Veg.lib.2.
c.14.

XXXVIII. Ad D. Dominici.

D. M.

IVL. AMANDO MIL
LEG. III. ITAL. LIBRARIO. COS.
VIXIT. ANNIS. XXX.
IVLIA. PATERNA. MATER
FECIT. SIBI. ET FILIO
PIENTISSIMO. VIVA. EX.
PECVNIA. SVA. FECIT

Librarii, qui libros & instrumenta scribunt. In castris, ait Vegetius, qui in libros referebant rationes ad milites pertinentes.

Veg.lib.2.
c.7.

XXXIX. Sub portâ D. Virginis.

.....
pro. INCOLVM. imp. caes. l. sept. seu
aug. tr. p. III. IMP. V. COS. ii. procos. p. p. felicissimi
princ. TOTIVSQUE. domus. diuinæ. quod...
colla BSOS. RESTITVIT.....
.....VS. SVRVS.....

Sept. Severum sive muros, sive pontes, sive fornices restituisse videri, diximus libro VI. In ultimo & penultimo versu ejus, qui inscriptionem, posuit maxima nominis portio deest, nullis conjecturis reponenda. Porro cum duos tantum Imperatores Trib. Pot. III. Imp. V. dictos repererim, Domitianum Cos. X. & Severum Cos. II. hanc posteriori tribuere ideo visum, quod Severi in Col. Augustanam multa, Domitiani quod sciam beneficia nulla extent. Initium abesse judicavimus, quia quæ pro alicujus salute aut incolumitate statuta, fere certis numinibus dicata, habes ejus generis apud Smerium. LVNAE. AETER. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAES. L. SEPTIMI. SEV. Item, VIR. DIANA. SACR. PRO. SALVTE. IMP. CAESARIS. L. SEPTIMI. SEVERI. Item, I. O. M. SARAPIDI, PRO. SALVTE. IMP. L. SEPT. SEVERI. & alias aliorum.

XL. Ad D. Vdalrici,

gentiano O. ET. BASSO. COs.

Litteræ grandes & elegantes, ut liceat existimare inscriptas fuisse operi alicui publico egregio. Præferunt nomen Bassi Cos. & apparet alterius Cos. nomen præcessisse. Cum ergo VI. vel VII. Bassos posteriori loco consules renunciatos inveniam, scilicet anno urbis DCCXI. cum C. Albio Carrinate (mortuo in magistratu Q. Pedio) P. Ventidium Bassum: anno DCCCXVII. cum Crasso Bassum, uti habet Cassiodorus: anno CMLXIV. cum Q. Epidio Rufo Lolliano Gentiano, Pomponium Bassum: anno MXI. cum M. Aurelio Memmio Fusco, Pomponium Bassum: anno MXII. cum Fulvio Æmiliano, Pomponium Bassum II. Anno MXXIV. cum Aureliano Pomponium Bassum: & anno MLXIX. cum Ovinio Gallicano, Septimum Bassum: difficulter statuo, ad quem inscriptio pertineat. Est tamen tenuis conjectura, pertinere ad Pomponium Bassum anni CMLXIV. quo Consule Severus in Britannia obiit, quem Victor inter præcipuos Severi amicos numerat, & cui Domitium Dextrum in urbana præfecturâ successisse Spartianus narrat. Nam Ventidius ante coloniam nostram deductam iniit. Bassum anni DCCCXVII. (fuit is C. Lecanius Bassus) reliqui fastorum scriptores M. Licinio Crasso Frugi præposuere, solus postposuit Cassiodorus, at præponendus Taciti præjudicio. Cæteros post annum CMLXIV. excludit litterarum elegantia, nam ex hac lapidum ætates periti dijudicant.

Victor Sev.
Spart. Sev.

Tac. An. I;

XLI. In turre S. Crucis, quâ ecclesiam spectat.

imperator. caesari

l. SEPT. imi. seueri. aug

aRAB. ADiab. filio. diui.

MARCI. ANTONini. germ. sar

matICI. NEp. diui. antonini. pro

NEPOTI. diui. hadriani. ab ne

POTI. DIVI. traiani. par

Thici. ET. diui. neruae

AD NEPOTI. m. aurelio. anto

nINO. PIO. felici. aug. trib

pot.....PROCos. p. p. imp.....

Diximus libro. VI. quo tempore, & quâ de causâ, statuamcujus, hæc basis collocatam credibile.

XLII. Lapis Augustæ inventus, inde Smiham translatus: demum Ill. Comiti Vdalrico à Montfort à Hieronymo Fuggero dono concessum audio.

D. M. ET
 PERPETVÆ. SECVRTATI
 CL. CONSTANTINO. QVI
 VIX. ANN. XXX. ET IPSAN
 ILLE. CONIVGI. EIVS
 QVE. VIX. ANN. XXVI
 ET. RETICIO. FILIO. EORVM
 QVI. VIX. ANN. IIII
 CLAVDIA CONSTANT
 NA. SOROR. ET. HERENS
 FRATRI. DVLCISSIMO
 AC. PIENTISSIMO
 F. C

Pleraque barbarè & contra latinitatis leges scripta, ut tulit usus rei Romanæ collabentis.

XLIII. In monasterio D. Vdalrici.

P O M P

Saxum est grande, in quo quatuor hæ tantum pulcherrimæ litteræ, quæ quid sibi velint, ego me nescire fateor; reliquum spatium purum est.

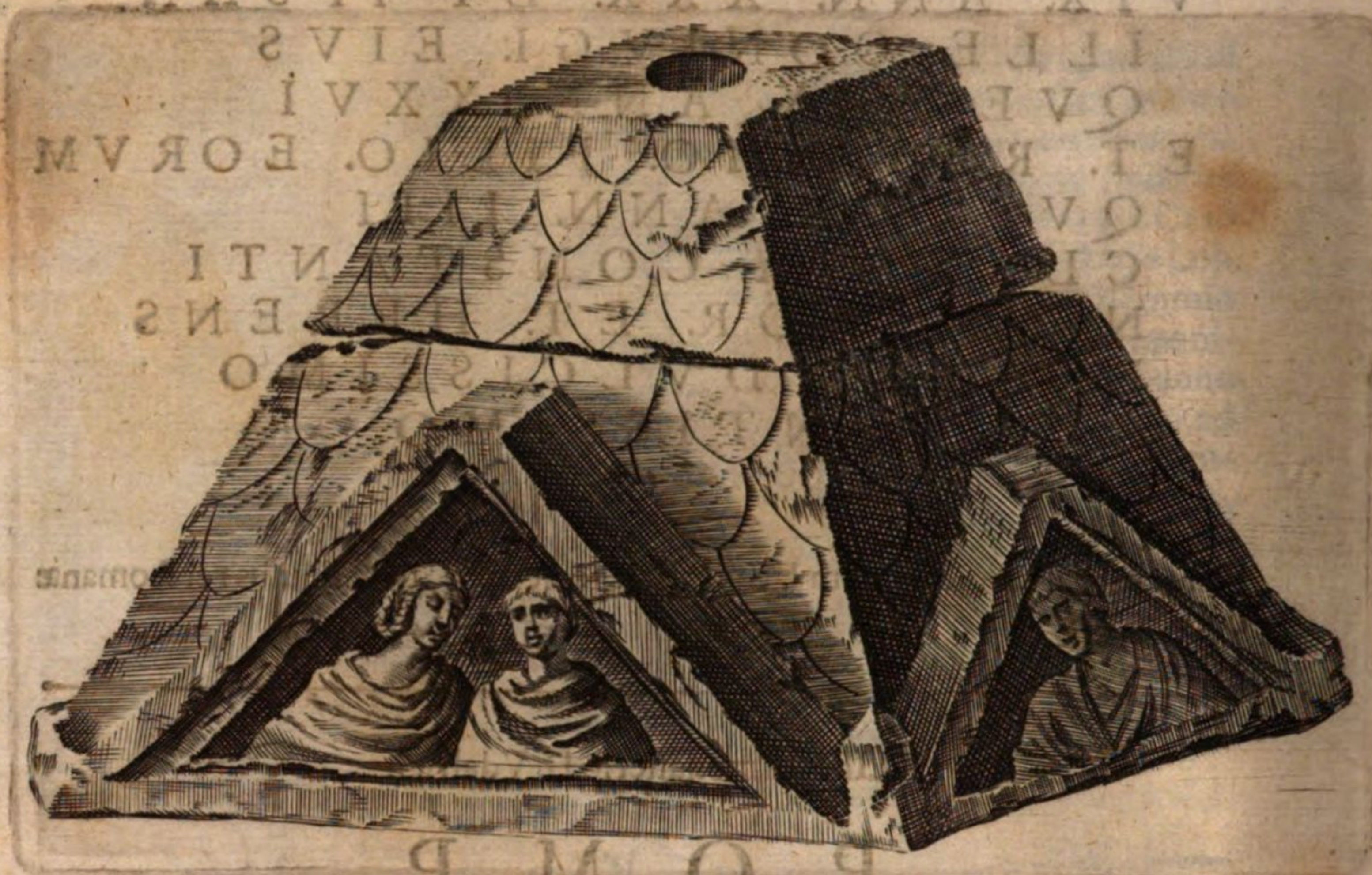
In domo privatâ.

D. M. S
 CAECILIO
 EVPHROSINO
 AN. D L V
 S. T. T. L

Lapis peregrinus, non originarius, ex ultimâ Lusitaniâ Augustam allatus, ideo hîc extra numerum posuimus.

In Peutingerorum ædibus

Saxum est grande, in quo quatuor hoc tantum pulcherrime litteræ, quæ quid
sibi velint, ego mentiri fateor; reliquum latinum purum est.

Pro tecto sepulchri alicujus fuit.

In domo privata.

Lapis peregrinus non originarius ex ultimis Lusitanis Augustanis illatus, ideo
hic extra numerum posuimus.

Ad portam

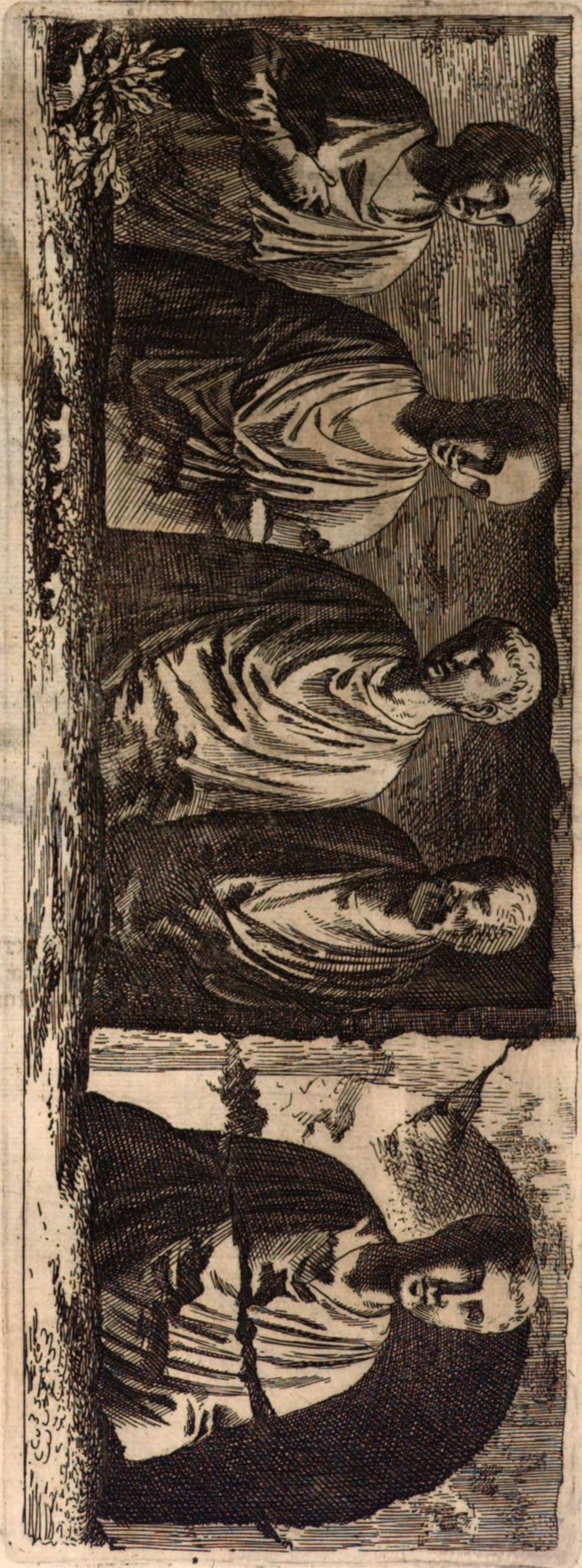

Ad portam, quâ Geggingam itur.

Lapis quadratus, cuius quartum latus muro affixum. Videtur pertinuisse ad sepulchrum hominum non armatae, sed palatinae & curialis militiae, uti sub posterioribus Imperatoribus appellabant. Namejus rei est conjecturam capere ex libellis, convolutis quos prætendunt.

Hic, quod explicationis nomine afferam, nihil est.

En postre-

En postremo loco pavementum, de quo libro V. scripsimus. Huic cum brevem denuo lucis usuram ab horti domino impetrassemus, imbrium niviumque glacie valde corruptum invenimus, plerasque tesseras loco motas, reliquarum etiam coagmentationem solutam, ut jam spes nulla superet, incolume posterorum oculis cujusquam accuratatione servari posse. Narrabant repertas aliquando id loci non unius generis marmoris crustas, ostiorum antas, & egregii operis hyperthyron, lapidis item gypsei aut cretacei massam bene grandem, ad hæc fragmentum euripifaxeum, prætereagemmam boream an aërizusam, anulo insertam aureo, lychnum atque ampullam vitream, liquore plenam spisso nescio quo rubro: quorum nos tamen præter massam illam & canalem nihil vidimus, liquore, quem servatum unice exoptaremus, temerè effuso, reliquis alicujus pretii rebus dudum divenditis. Balneorum interim vestigia, quæ prius subodorati, nunc palam agnoscimus. De marmorum incrustatione Seneca, *pauper sibi videtur ac sordidus, nisi parietes (balnei) magnis & pretiosis orbibus refulserint, nisi Alexandrina marmora Numidicis crustis distincta sint.* Statii & Martialis in hunc sensum versus de Etrusci & Tuccæ thermis ascribere nihil necesse. Neque vestibulorum & thyromaton (uti Vitruvius nominat) magnificentiam inde æstimare difficile. Quin si verum volumus, nullius uspiam externi testis auctoritas, ad cognoscendum, qui totius antiquitus ædificii splendor fuerit, nobis hîc conquirenda: Æstimatori non stolido istud ipsum quod præ manibus pavimenti vestigium, nimium quantum de inædificati olim operis specie promittit. Ego equidem, qui priscae Romanorum majestatis reliquias, quæ in Italiâ sunt, non otiosè spectavi, de iis quæ habentur alibi diligenter quæsi, prorsus profiteor me non oculis, non auribus quidquam debere, quod in hoc quidem genere cum isto uno contendere mereatur, & ex quo æquè uberes antiquæ scientiæ fructus hauriri possint. Quod satis scio alios quicumque inspexerint, itidem mecum sensuros. Antonini adeo & Diocletiani Romæ thermæ, quarum vel parietinæ & rudera post tantæ ævi vetustatem, etsi hominum perpetuo propemodum damnatæ neglectu, crebris ignium tentatæ injuriis, & barbararum gentium sæpe repetitis furoribus oppugnata, molis adhuc suæ miraculo spectantium oculos tenent, & animos quodam horrore perfundunt, hujusmodi tamen deliciarum nihil hætenus detectum dedere. Nam quæ in illis pavimenta vidimus, cum argumenti profectò specie, tum artificum isti peritiâ valde concedunt. Majores nimirum nostri enitendum putaverunt, ut quibus structuræ & impensæ magnitudine pares esse non poterant, ab iis saltem elegantiae laude ne vincerentur. Et cum in hanc partem eâ quâ cernimus curâ incubuerint, nemo de cætero dubitet, reliqua quoque ornamenta, quæ in thermis varia plerumque & eximia, ad parilem splendorem fuisse conformata. Sed & universi ædificii eum extitisse modum, qui quamquam magno intervallo infra Romanorum exemplariû fastigia consisteret, opulentæ tamen florentisque apprimæ coloniarum decus tueretur. Atque hinc fidem proniorem spero inveniant quæ nos Capitolio, templis, basilicâ, amphitheatro, quorum nunc nihil superat, attulimus, sequuti, ut nonnullis fortasse videbatur, exiles admodum & dubias suspiciones, quæ vel voculis aliquot hinc inde ex priscorum scriptorum libris corrogatis, vel nescio quibus vetustorum lapidum litterulis innixæ. At hæc apud homines qui aut eruditi sunt, aut erudiri seriò volunt, satis omnino suâ sponte habent ponderis: Bonum tamen factum istiusmodi præterea comprobare monumentis, quorum species ante oculos posita, ab usu hujus ævi mirè remota, tacitam quodammodo vim habet, ut imperitos etiam quasi manu ducat, illi sibi de veteri rerum statu nunquam visa, nunquam videnda facile persuaderi patiantur; quibus aliâs eam propemodum erant habituri fidem, quam homini sermones de Platonis alicubi Republicâ & Atlantis insulâ instituenti accommodarent. Verum enimverò intra cancellos nobis redeundum, atque ea porro thermarum indicia, quæ supra diximus, hoc loci reperta esse, proseguenda. Terræ candicantis plures species cuti curandæ adhibitas ex Plinio scimus, in primis sanè cretam ex Martiale,

Sen. ep. 87.

Stat. sylv.

lib. 1.

Mart. lib. 6.

epig. 42.

lib. 9. ep. 77.

Vitr. lib. 4.

c. 6.

Plin. lib. 35.

c. 16.

AS CRUCIATA

AS LEONIS

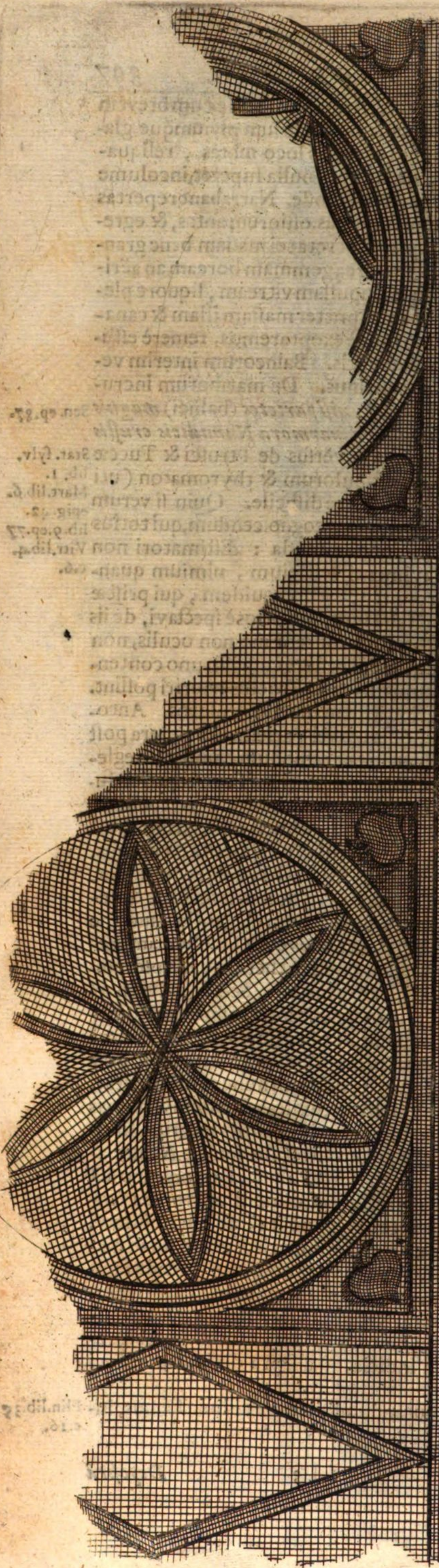
AS VIRI

AS BUCCE

AS CANIS

Pedis Augustani modulus.

Nomina quae punctis indicata
tantum, nos legere non potui-
mus, quidam se iam olim hoc
modo legisse affirmabat S J B J
P V S. SPICIVS. ALPV S. LYTBA.

Mart. lib. 6
ep. 93.

*Deposita quoties balnea veste petit,
Psilothronitet, aut acida latet oblitacretâ.*

Mart. lib.
3. ep. 92.

Aquas in thermas ductas, non morendum; sed & anulos loturos posuisse, & lychnorum ibi usum fuisse, Martialis,
_____ lucernâ balneator extinctâ.

Plin. lib.
13. c. 3.

Ampullâ quid suspicer, nisi unguentum conditum? mira in thermis unguentorum copia, Plinius, *aliquem ex privatis audivimus jussisse spargi parietes balnearum unguento, atque Cajum principem solia temperari: ac ne principale videatur hoc bonum, & postea quendam ex servis Neronis, siquidem, ut*

Ath. lib. 15

Alexis verba Athneæi interpretes reddidit, *maxima bona valetudinis pars, odores cerebro bonos objicere.* Hæc in ampullis servata, Martialis,

Mart. lib.
3. ep. 81.

_____ Cosmianis ipse fusus ampullis,

Plin. lib. 13
c. 2. lib. 36.
c. 10.

Quarum optimæ ex alabastrite Plinio, auctore; vitreis attamen fidem abrogare non debemus, cum Antiochum Epiphanem pretiosissima unguenta fictilibus in balneum intulisse Athenæus prodiderit; planè Martialis,

Ath. lib. 5.

_____ quacunque venis, Cosmum migrare putamus,

Mart. lib. 3.
ep. 54.

Et fluere excusso cinnama fusa vitro.

Plin. lib. 13
c. 5.

Conjecturam ipsius quoque liquaminis color commendat, *hujus causâ adduntur cinnabari & anchusâ* ait Plinius, mox, *similis ratio & in crocino, additis cinnabari, anchusâ, vino:* atque spissitas, *quosdam crassitudo maxime delectat; id ipsum approbantes, linique jam, non solum perfundi unguentis gaudent.* Nam quod unguenta vetustate meliora evadere scripsit, ejus experimenti capiendi nobis potestatem præreptam, id verò seriò doleo. Jam

Lib. e. c. 3.
Lib. e. c. 2.

Vitruv. lib.
7. c. 1.
Plin. lib. 36.
c. 25.

ad pavementum quod spectat, Vitruvius & Plinius totius generis originem, differentias, componendique rationes explicavere, nos privatim de isto hoc uno dicturi sumus. Quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis, rubellis & siliceis nigricantibus conflatur, specie de cætero, quam pictor expressit. Ævum optimum artificii elegantia affirmat, neque centesimum credo à coloniâ deductâ annum excedit. An ad lavationem aliâve thermarum partem pertinuerit, nemo asseveret. Emblematum argumenta à gladiatoribus petita, à circi metis & quadrigis, abque avibus aliquot, singula congruè loco voluptati parato. *Pingi autem gladiatoria munera, atque in publico exponi cæpta à C. Terentio Lucano, Plinio annotante, isq; avo suo, à quo adoptatus fuerat, triginta paria in foro per triduum dedit, tabulamque pictam in nemore Dianæ posuit.* Exemplum post alii sequuti, Davus Horatii,

Plin. lib. 35
c. 7.
Horat. lib.
2. sat. 7.

*Fulvi Rutubaque,
Aut Placide jani contento poplite miror
Prælia, rubricâ pictâ aut carbone; velut si
Re verâ pugnent, feriant, vitentque, moventes
Arma viri*

Plin. lib. 35
c. 7.

Et Neronis libertus apud Plinium, *cum daturus esset Antii munus gladiatorium, publicas porticus investivit picturâ, ut constat, gladiatorum ministrorumque omnium veris imaginibus redditis.* In pavimenta inde migrasse neutiquam mirum, quando horum admiratione æquè ac signorum & tabularum insanire Romani, adeò ut quod Suetonii verbis de summo duce afferro, monstri videatur simile, Julium Cæsarem *in expeditionibus tessellata & scitiliâ pavimenta circumtulisse.* Antiquus scriptor Christianus, quem D. Cyprianum plerique existimant, ad significandum interiorem hominis ornatum hac figurâ usus est, *sterne pavimenta pigmentis.* Ex nostro discimus, gladiatores repræsentandi ratio quæ fuerit. Per paria scilicet, per paria enim illi, quoad fieri poterat, parilia componebantur, ut jure indignetur Lucillius satyrâ IV.

Suet. Jul.
c. 46.
De cardin.
op. chr. de
spir. fan.

Lucil. ap.
Non. c. 4.
bis.

*Aeserninus fuit Flaccorum munere quidam
Samnis, spurcus homo, vitâ illa dignus locoque,
Cum Placide jano componitur, optimus multo
Post homines natos gladiator qui fuit unus.*

Seneca de
provid.

Et Seneca, *ignominiam judicat gladiator, cum inferiore componi:* Super scriptis nominibus, quod ex Horatio poterat colligi: *Toto corporis habitu velut si re verâ pugnent.* Quin insignitis ferè pugnarum eventis expressis, cum quidem

quidem edito jam munere pingebantur. Quod in statuis itidem observatum notat Æmilius Probus, Chabria, factum est ut postea athletæ, cæterique artifices, his statibus in statuis ponendis uterentur, in quibus victoriam essent adepti. At quod hîc in unâ quadam areolarum est adolescens inermis unus, nomine nec ascripto, truncum feriens, tiro is est, ad palum se exercens, & seriæ pugnæ parans; Vegetius, *Palorum enim usus non solum militibus, sed etiam gladiatoribus plurimum prodest, nec unquam aut arena aut campus invictum armis virum probavit, nisi qui diligenter exercebatur ad palum.* Et elegantioralatione Seneca, *Exerceamur ad palum, & ne imparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas familiaris.* Quamquam verò Vegetius scuta viminea & ligneas clavas magni ponderis huic exercitio præscribit, Juvenalis galeam & reliqua arma addit,

Veg. lib. 1.
c. 11.
Sen. ep. 18.

Juven. sat.
6.

quis non vidit vulnera pali,

*Quem cavat assiduis sudibus, scutoque laceffit
Atque omnes implet numeros, dignissima prorsus
Floralis matrona tubâ; nisi si quid in illo
Pectore plus agitat, veraque paratur arena.*

Quem prestare potest mulier galeata pudorem?

*Quæ fugit à sexu, vires amat, hæc tamen ipsa
Vir nollet fieri, nam quantula nostra voluptas?*

Quale decus rerum, si conjugis auctio fiat,

Balteus, & manica, & crista, crurisque sinistra

Dimidium tegmen, vel si diversa movebit

Prelia, tu felix ocreas vendente puellâ.

Paucis interjectis versibus,

quæ ludia sumpserit unquam

Hos habitus, quando ad palum gemat uxor Asylli:

Credibile tamen, prima artis rudimenta leviori rude à tirunculis cætera inermibus posita, eosque graviori paullatim dein armaturæ asuefactos: scholiastes vetus secundum versum, unâ immutatâ litterâ, legit,

Quem cavat assiduis rudibus interpretatus, obtundendo illum ferulis, in meditatione pugnandi. Sed & qui in thermas ventitabant, aliquando ante locationem ad palum exercitos Martialis indicat,

Mart. lib.
7. ep. 31.

Non pila, non follis, non te paganica thermis

Præparat, aut nudi stipitis ictus hebes.

Eò hoc schema referri poterat, nisi aliud suaderet adnexus palo tridens, qui inter gladiatoria retiariorum arma, Juvenalis de Gracco retiario,

Juven. sat.
2. & 8.

tunicati fuscina Gracci,

Item, movet, ecce tridentem,

Operæ autem pretium, pali hinc primùm formam hermæ specie agnoscere. Et si acutè ex Dione & Lampridio pervidit Lipsius, Palum principem gladiatorum dictum, quia in pali modum oppugnantibus immobilis & invictus, quidni ab hermâ Martialis Hermes originatione simili?

Lips. sat.
lib. 2. c. 7.
Mart. lib. 5.
ep. 15.

Hermes inquam & gladiator & magister,

Nam totum epigramma exscribere longum, in reliquis areolis nullum magnopere armorum discrimen, nisi quod pugnantium plerique scutum habent, latum quæ pectus atque humeri teguntur fastigio æquali, ad imum cuneatius mobilitatis causâ, quod Samnitibus Livius tribuit, pauci aliquod duo tresve, illam quam Varro parmam dictam ait, *quod è medio in omneis parteis par sit.* Hanc inter Threidica alii observavere, sed additâ sicâ, cum hic gladios rectos videam. De eventis quod dixi, bini trium areolarum gladiatores in gradu constant, manusque maximè conferunt; eos missione impetratâ pares abiisse rectè puto suspicamur, ita quidem pares, utramen alter altero vulnerum numero fortassis inferior, Seneca, *solet enim fieri, ut etiam cum alter multis vulneribus confossus est, alter leviter quidem sancius, pares exisse dicantur, quamvis alter videatur inferior.* Quæ inter duos media viri species obscura, nec confusis lineis sat distinctè inclusa, lanistæ opinor (Martialis proximo versu magistrum appellavit) aut mastigophori alicujus est, qui, ut Tertullianus ait, *gladiatorem ad homicidium flagellis & virgis compellat*

Liv. lib. 9.
Var. de
ling. lib. 4.

Sen. de be
nef. lib. 5.
c. 3.

Tertul. de
spectac.

- Sen. in lu- *compellat invitum*, Seneca *proximo munere inter novos autoratos ferulis*
do. *vapulare placet*. Est præterea areolæ, in quâ fugiens gladiator in tergum su-
pinus cadit, adversario insequente. Alia, in quâ prostratus sub erectusque fer-
rum vitæ abundus expectat; Seneca, *eo magis convulneraberis, & confodieris,*
Sen. de tranq. vitæ. *quia nescis præbere jugulum. Vives diutius, & morieris expeditius, qui fer-*
c. 11. *rum non subductâ cervicem, nec manibus oppositis, sed animosè recipis*. Alia de-
Sen. ep. 37. *nique, in quâ victus submissis, quin projectis armis latus præbet, quæ Senecæ*
quoque verbis quando semel cœpimus illustremus, *licet arma submittere, mi-*
sericordiam populi tentare, turpior aliquantò projectio, *dummodo arma non*
De benef. *projicias*. Nomina, quæ liquidò legi potuere, hæc sunt, CRISPVS. LEO-
lib. 5. c. 2. *NIDES. APRIVS. AJAX. ANTONIVS. MANLIVS. PALVM-*
Cic. Phil. 3. *BVS. ASTIR, hæc dubia, SIRIPVS. SPICIVS. ALPVS. LYTRA.*
Firm. lib. 7. *Gladiatorum profecto nobilium ut Cicero appellat, celebrium ut Firmicus,*
c. 22. *ut verissimè Tertullianus atrocium, quos in coloniâ depugnasse nihil dubito.*
Tert. de *Atque ii quantum vis laudati, infames tamen ab his ipsis, quibus laudati habi-*
spectac. *ti, vir fortis gladiator in declamatione apud Calphurnium Flaccum, Virum*
Calp. decl. *igitur gladiatorem negat, negat aliquis infamem? Et sex septem interjectis*
50. *verbis, Neque enim conditione gladiatoria quidquam est humilior in vulgò,*
Suet. *nec meo nomine quidquam nobilior in ludo.* Singulorum causas exquirere ine-
Claud. c. 21 *ptientis sit; at in Suetonii Claudio Palumbum observo, in Nerone Specillum,*
Ner. c. 30. *quorum imitatione tum Palumbum hunc nostrum, tum Spicium an Spe-*
Juven. sat. *cium dictum sentio; nam Specius & Specillus unum idem est nomen, quem-*
6. *admodum Sergius apud Juvenalem per blandiloquentiam idem Sergiolus.*
Neque hæc ab ævo, quod pavimento tribuimus, abhorrent.
Ad metas & quadrigas venimus. Videmus agitatore non unum,
Stare levi curru, moderantem quatuor ora,
Spumigeris franata lupis, & flectere equorum
Prævalidas vires, ac torto stringere gyro,
Man. lib. 5. *Et quod in Manilio interjecto versu sequitur, non tam calamo scriptum, quam*
penicillo pictum,
Exagitare feros prorumque ante ire volantes,
Vixque rotis levibus summum contingere campum.
Hier. vita *Quâ specie si persuasi coloniæ circum tribuamus, non nemo assentiatur, eo*
Hilar. *pronius, quod universè D. Hieronymus scripsit, In Romanis urbibus jam inde*
servatur à Romulo, ut propter felicem Sabinarum raptum, Conso, quasi con-
siliorum Deo quadrigæ septeno currant circumitu, & equos partis adverse
fregisse victoria sit; Nos Augustanæ gloriæ non inviti favemus, sed quoni-
am veri studium præponderare sæpe testati, rem ita capimus, ut in provin-
ciis metas statutas, quadrijugosque currus agitados non negemus. Nec quid-
quam est, quare equestre cursus certamen, quod natali Augustæ die celebrari
solitum, nostrâ demum memoriâ desitum libro V. scripsimus, ad hoc princi-
pium non vocemus, paucas attamen fuisse urbes opinemur, quæ stadium por-
ticibus & gradibus Romano exemplo cinxerint, nec omnino quod mihi con-
flet, hujus generis ædificiorum ruinæ præter Romam & Constantini urbem
visuntur alibi. Quod si Mediolanensis circi Ausonius meminit, populique
Aus. urb. *voluptas Circus, quem à Friderico demum Ahenobarbo dirutum Bernardi-*
catal. *nus Corius prodidit, argumentum à civitate tot Imperatorum sede ad re-*
Cor. hist. *liquas vulgo colonias non rectè ducitur, multo ineptius ab Antiochiâ aut A-*
Med. par. 1. *lexandriâ aliqua. Sidonius Narbonem luculento carmine dilaudans, atque*
à muris, tabernis, portis, porticibus, foris, theatro, delubris, Capitoliis, mone-
tis, thermis, arcubus, horreis, macellis, fontibus commendans, Circum tacuit.
Tertul. de *Tertullianus disertè de circensium apparatus, minore curâ per provincias*
spect. *pro minoribus viribus administrantur.* Itaque valde labor credere, plerosque
circos provinciales fuisse temporarios, plerosque etiam extra urbes, quo cur-
Virg. AEn. *riculi intervallum nimirum commodius laxaretur. Virgilius,*
7. *Ante urbem*
domitantque in pulvere currus.

At quan-

At quandoquidem in hoc sumus, demus formam hippodromilex heliotropio, quæ affabrè sculpta apud nos est, qua cœli acumen argumentum multiplex in tantillo spatio quivit assequi,

Notæ agitatorum factiones alba, ruffata, veneta & prafina, eas quatuor currus in gemmâ exprimunt : ad reliqua explicanda non divagabimur. Vo-

lucres demum pascentes artificis lusum interpretor, sed qui temerè neuti-
quam lusus, principi argumento alludat; nam id præcipuum peritæ elegan-
tiæ documentum, ingenio manus attemperare. Avium galli pugnae maxi-
mè avidi, *nec finis*, ait Plinius, *sæpe commorientibus*, idè aptè gladiaturæ hinc
symbolū: quin prope est ut gladiatores ipsi, *Pergami omnibus annis spectacu-
lū gallorum publicè editur, ceu gladiatorum*. Adde quod sectam à Gallis anti-
qui dixerunt Myrmillonum, ut esse fctus auctor, quo tamè etsi gallinaceos non spe-
ctarint, sed armaturæ genus Gallicum, nihilo secius gallinaceus appellationis
saltem sonum significare potuit: Gallina etiam apud Horatium gladiator,

Thrax est Gallina Syropar.

Corvi aut cornices quæ scimus an ad aurigarum aliquem pertineant, quibus nomina cæteroquin nulla ascripta? Est apud Ammianum Marcellinum Corax auriga, quem Gallus Cæsar coronavit, Corvini quoque & corniculæ pari forte notatione dicti. Corollarii vicem sermoni qui à thermis

cœpit non negabo, versus aliquot concinnos, festivos, scitos totos, inscriptos marmori, ante annum unum aut alterum Romæ ad D. Petri effosso, qui imprimis lucem inferent balneari exercitationi, à paucis scriptorum memoratæ, à nullo lectorum ante hac intellectæ: Indiciū Ab. Ortelio debeo,

Plin.lib. 10
c. 21.
Festus P. v.
Retiario.

Hor. 2. lib.
sat. 6.
Marcel. lib.
14.

VRSVS TOGATVS VITREA QVI PRIMVS PILA
 LVSI DECENTER CVM MEIS LVSORIBVS
 LAVDANTE POPVLO MAXIMIS CLAMORIBVS
 THERMIS TRAIANI THERMIS AGRIPPAE ET TITI
 MVLTVM ET NERONIS SI TAMEN MIHI CREDITIS
 EGO SVM OVANTES CONVENITE PILICREPI
 STATVAMQVE AMICI FLORIBVS VIOLIS ROSIS
 FOLIOQVE MVLTO ADQVE VNGVENTO MARCIDO
 ONERATE AMANTES ET MERVM PROFVNDITE
 NIGRVMFALERNVM AVT SETINVMAVTCÆCVBVM
 VIVO AC VOLENTI DE APOTHECA DOMINICA
 VRSVMQVE CANITE VOCE CONCORDI SENEM
 HILAREM IOCOSVM PILICREPVM SCHOLASTICVM
 QVI VICIT OMNES ANTECESSORES SVOS
 SENSU DEGORE ADQVE ARTE SVPTILISSIMA
 NVNC VERA VERSV VERBA DICAMVS SENES
 SVM VICTVS IPSE FATEOR A TER CONSVLE
 VERO PATRONO NEC SEMEL SED SAEPIVS
 CVIVS NVNC LIBENTER DICOR EXODIARIVS

Sen.ep.57. Jam nihil planius Senecæ verbis. quæ hæcenus varias mangonum artes frustra
 experta. Si verò pilicrepus supervenerit, & numerare cæperit pilas, quotquot

Stat. Sylv. lib.3. excidissent crepitassentque scilicet, item Statii,
Quid nunc strata solo referam tabulata, crepantes

Auditura pilas

Sequitur hypocausti descriptio, exercitationis locus, quod scio quam lævè ac-
 cipere soliti interpretes, neque miror aut indignor, sine enim lapide Roma-
 no fuisset, cui in mentem pila vitrea venisset unquam?

ANTIOVA
AGRI
AVGVSTANI
MONVMENTA.

I. Laugingæ. Augustanæ diœcesis oppidum ultra Danubium, ad Germaniam magnam pertinet, uti & alia nonnulla quæ sequuntur loca. Rhætico nomini is tractus accessit, quo tempore Maximianus limitem protulit, uti ex panegyricis libro VII. observavimus. Quædam porro ex his inscriptionibus ad avorum usque memoriam superstites, barbaro dein antiquitatis contemptu periere: quædam etiamnum salvæ.

APOLLINI. GRANNO
M. VPLIVS. SECVNDVS
T. LEG. III. ITAL. ARMA
CVM. SINGNO
ARGENTEO
V. S. L. M

Zamos. a-
nalect. an-
tiq. Daciz
cap. 8.
Celt. 3. A-
mor.

Sig. de oc-
cid. imp.
lib. 2.

Vnde Apollini Granni cognomen, adhuc quæro. Sed liquet hoc titulo præcipuè apud Rhætos cultum. Quamquam & Romæ lapis extat sic inscriptus, APOLLINI. GRANNO. ET. SANCTAE. SIRONAE. SACRVM. & Brettæ Dacorum, uti observavit Zamofius, APOLLINI. GRANNO. ET. DIS. SIRONAE. PRAESENTIBVS. Viderint eruditi, an urbs illustris Aquisgranum huic nomen debeat. Profecto Conrad. Celtes, in cuius carminibus est interdum auri grumos invenire, eo respexit, *Vrbs ubi fumat aquis Craneo ab Apolline dictis*, etsi litteris nonnihil mutatis. Accedit Panegyricus Constantino Constantii F. dictus, in quo sub finem rhetor Belga (Belgam ex ductu orationis Rhenanus, aliis non improbantibus, solus Sigonius Aëdum putavit) patriam suam antiquè nobilem, ferventes aquas, quibus perjuriam puniantur, Apollinis lucos & sacras sedes habere jactitat. Quæ si ad Aquisgranum referas (referes, nisi aliam Belgicæ urbem vetustâ, in qua hujus generis aquæ proferas) eo probabilior Celtis opinio evadet. Bibracte Sigonii nullo modo accipi posse puto. Mediæ ætatis scriptores dixerunt palatium Granni, thermas Granni, etiam Aquas nudè, & fabulam non ferendam de Grano Neronis fratre produxerunt. Peutingerus noster in convivalibus me docuit, haustam ex diplomate Imp. Friderici I. Anni Christiani MCLXIV. in quo Caroli Magni verba laudantur, *Inveni thermas calidorum fontium, palatiaque reperi, quæ quondam Grannus, unus de Romanis principibus, frater Neronis & Agrippæ à principio construxerat*. Absolutè vana & frivola. Quamquam non nego, tam fieri potuisse, ut nomen à duce Romano, quam ut ab Apolline acceperit, plures enim Granni. Sed hæc præter institutum: Arbitrium est in medio. SINGNO contra Grammaticorum leges sculptum, si sic tamen in lapide est.

II. Laugingæ.

DEI. APOLLINIS. GRANNI
RELigioni. sacrum
.....PP.....
DIONYSIVS. LEG. AVG. PR. PR
raetiae....KAL. IVNIAS. dd

Religioni Apollinis, quomodo alibi, SANCTITATI. IOVIS. ET. AVGVSTI. SACRVM. & PRAESENTIAE. MATRIS. DEVM. Quo tempore Dionysius Legatus in Rhætia fuerit, nondum conjiciendo assequor.

III. Lau-

III. Laugingæ, lapis ex ruderibus arcis Faingensis.

APOLLINI
GRANNO
SIGNVM. CWM
BASE. MIRPA

IV. Feningæ five Finingæ.

APOLLINI
GRANNO
SABINVS
PROVINCIALIS
L. D. S

V. Faingæ.

IN. D. H. H
APOLLINI. GRANNO
.....et
BAIENIBVS. VICTOR. ET
BAIENIBVS. VICTORINVS
FILII. EIVS. EX. IVSSV
SIGNVM. CVM. BASE

Patris nomen abest. Bajenibus pro Bajenius, ut altera Babundet. Faingæ à Bajenis nomen esse assentior, qui norim B. saepe in F. abiisse, unde bruges pro frugibus Ennio.

VI. Laugingæ.

DEO. MERCVRIO. SIGN
EX. VOTO. IVL. GALLICVS
ET. AVR. SIBVLLA. P. L. L

In summâ base imi Mercurii pedes supersunt, eo magis injurius Heroldus, qui libello de Romanorum in Rhætiâ littorali stationibus, multis nominibus ineptissimo, ad hanc inscriptionem temere retulit, Mercurii signum, quod in ædibus Peutingerorum Augustæ visitur, Laugingâ scilicet illuc translatus somnians. Quomodo & Julianorum & Amandi & Victoris & Macriani monumenta Feningâ Augustam advecta levissimè ausus asserere. Alieni profectò majores nostri ab hujus criminis invidiâ: ut alienis inhiarint, quorû incuriatot patriæ inscriptiones perire, vel in calcem solutæ, vel in ædificiorum fundamenta cōjectæ? Non fit verisimile. Quid? quod earum quæ publicis locis superant, pleræque muris tam contēptim insertæ, litteris sæpe non rectis, sed in latus inclinat

tis, ut satis appareat, operas præter structuræ usum nihil spectasse. Privatas omnino quinque peregrinas habemus, fateor, urbicam unam Cæciliæ Euphrosini, agrarias quatuor, si sic tamen appellare lubet, Prisci, Chrisidis, Spediæ & Maximæ Felicis; sed hæc unde, & à quibus, & quo tempore advectæ, annotatum est: neque ulla ante Peutingeri ætatem, cujus primum monitu istius generis reliquiæ aliquam obtinere dignitatem cœperunt.

VII. Laugingæ.

IN D D. deo
M E R C u r i o
V R O C I . . . .
V I C T O R . . . .
E X . V o T . P o S
L . L . M

VIII. Vitaslingæ.

M E R C V R I O
Q . V I T A L I S
Q V I N T I O N I S . F I L
V . S . L . M

A Vitale Vitaslingam non ineptè deducunt. Audio similem inscriptionem Angleria prope Mediolanum extare. Nec absurdum, Vitalem Mercurio votum pro itu in provinciam unum, alterum pro reditu solvisse.

IX. Faingæ, ad ripam Danubii, ut non nisi flumine decrescente legi possit.

..... D E I
M T I T . A V .
..... V O . S V M
P T V . I N D V I
f e C E R V N T

Multæ mihi hæc tenebræ. Audio Faingæ etiam lapidem esse satis magnum, in medio fractum, in quo sol pileo flammeo tectus leoni insidet.

X. Vrsinii, columnæ milliares tres, altitudine octonum circiter pedum, quarum prima sic inscripta,

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET. IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXI.

Quadraginta columnas hanc præcessisse, ex postremis numeris colligimus, ex omnes perierunt. Pertinent ad huius generis cipporum inscriptiones Arcadii & Honorii Impp. verba, *Absit ut nos instructionem via publica, & pontium stratarumque operam, titulis magnorum principum dedicatam, inter sordida munera numeremus.* Cod. Theod. lib. 15. tit. 3. l. 6.

XI. Vrsinii, columna secunda.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS.
PONTIF. MAX. TRIB. POT
VIII. IMP. XII. COS. II. P. P
PROCOS. ET IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. IIII. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES. REST
AB. AVG. M. P. XXXXII.

XII. Vrsinii, columna tertia, quæ fracta est.

IMP. CÆSAR. LVCIVS. SEPTIM
IVS. SEVERVS. PIVS. PERTIN
AX. AVG. ARABICVS. ADIAB
PARTHICVS. MAXIMVS
PONTIF. MAX. TRIB. POT.
VIII. IMP. XII. COS. II. P.P
PROCOS. ET. IMP. CÆSAR
MARCVS. AVREL. ANTON
INVS. PIVS. AVG. TRIB
POT. III. PROCOS. ET. IMP
P. SEPTIM. GETA. ANTON
VIAS. ET. PONTES REST
AB. AVG. M. P. XXXXIII.

Meminimus horum lapidum libro III. & VI. In numeris IMP. XII. fabrile peccatum hæret, tum hîc, tum lapidibus Isnenfi & Vilthaimensi, eodem modo inscriptis, quos omnes ab unius sculptoris manu existimo. Ratio temporum TRIB. POT. VIII. IMP. XI. COS. II. rescribendum docet. Nam anno urbis CMLIV. L. Annio Fabiano M. Nonio Muciano Coss. dictus est L. Sept. Severus Trib. Pot. IX. Imp. XI. Cos. II. Eo pertinet inscriptio. Sequenti Coss. fuere L. Sept. Severus III. & Imp. M. Aur. Antoninus. Cum ergo permulta super sint monumenta, quæ Septimium III. Consulem Trib. Pot. X. XI. XII. XI. I. XIV. adhuc Imp. XI. dicant, aperte conficitur, id Trib. Pot. IX. Cos. II. multo magis convenire, neque ullâ ratione Imp. XII. antetertium Consulatum posse consistere. Congruit etiam cum anno urbis CMLIV. Antonini Trib. Pot. III. ut ex fastis in promptu est. Cippus Isnenfis, qui vias & pontes à Camboduno eousque restitutos monet, sic habet, Vilthaimensem in peregrinis retulimus, IMP. CÆSAR L. SEPTIMIUS. SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG. ARABIC. ADIAB PARTHICVS. MAXIMVS. PONTIFEX. MAX. TRIB. POT. VIII. IMP. XII. COS. II. P.P. PROCOS. ET. IMP. CÆSAR. MARCVS AVREL. ANTONINVS. PIVS. AVG. TRIB. POT. III. PROCOS. VIAS. ET. PONTES. RESTIT. A. CAMB. M. P. XL.

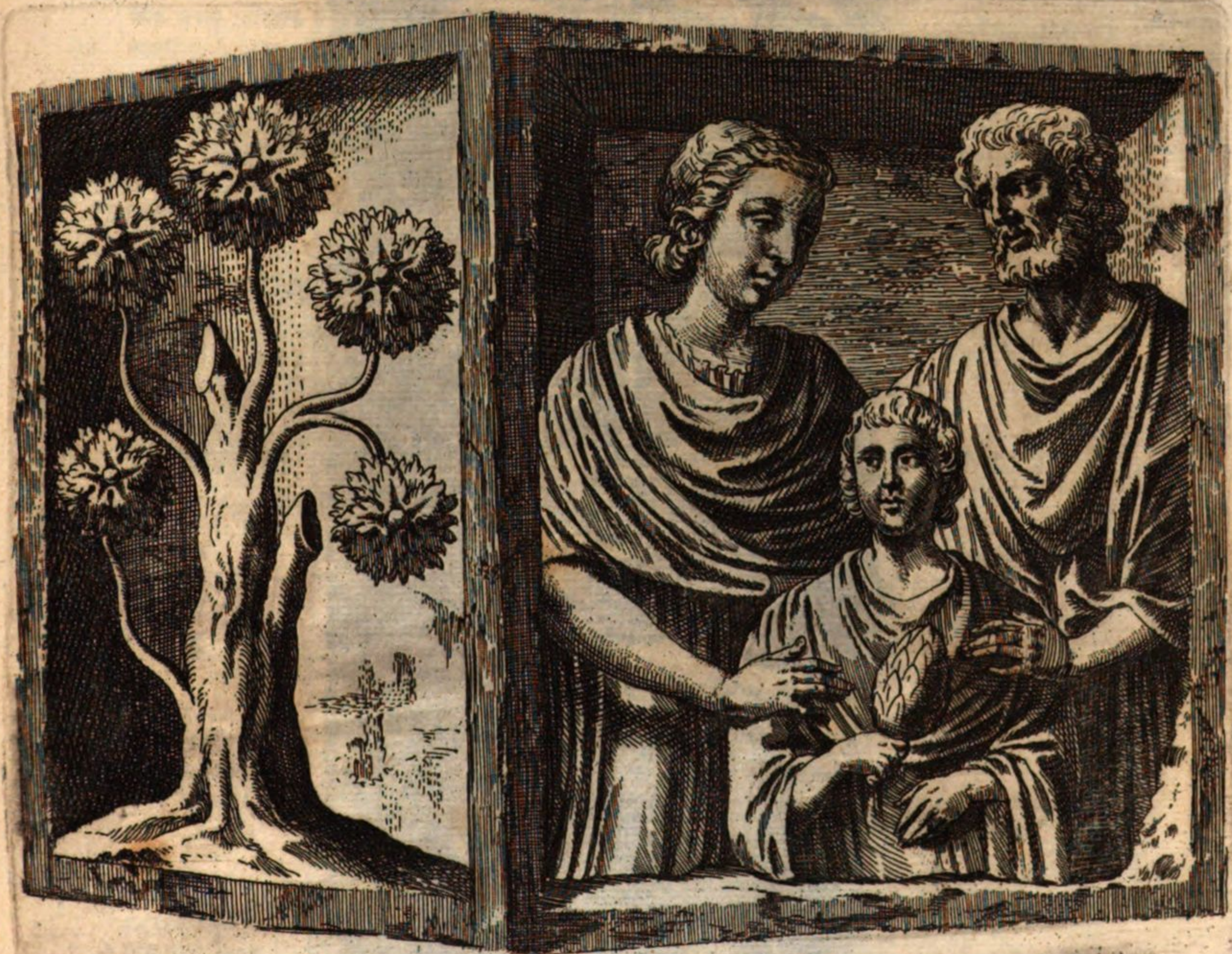

XIII. Bergæ prope Augustam, in altari, quod est introeunti templum ad lavam, pessimo caractere.

MEMORIAE. ET. PERP
ETVÆ. SECVRITATI. FLA
BIA. CVNANIO. SERENO
NEGOT. QVI. VIXIT. ANNI
S. XXXXV. ET. M. VIII. D. VI. HOC
FACIENDV. CVRA. CVNAN
IVS. VRSACIVS. PIENTISS
IMO. PATRI. F. BENEMERNTI
FECIT

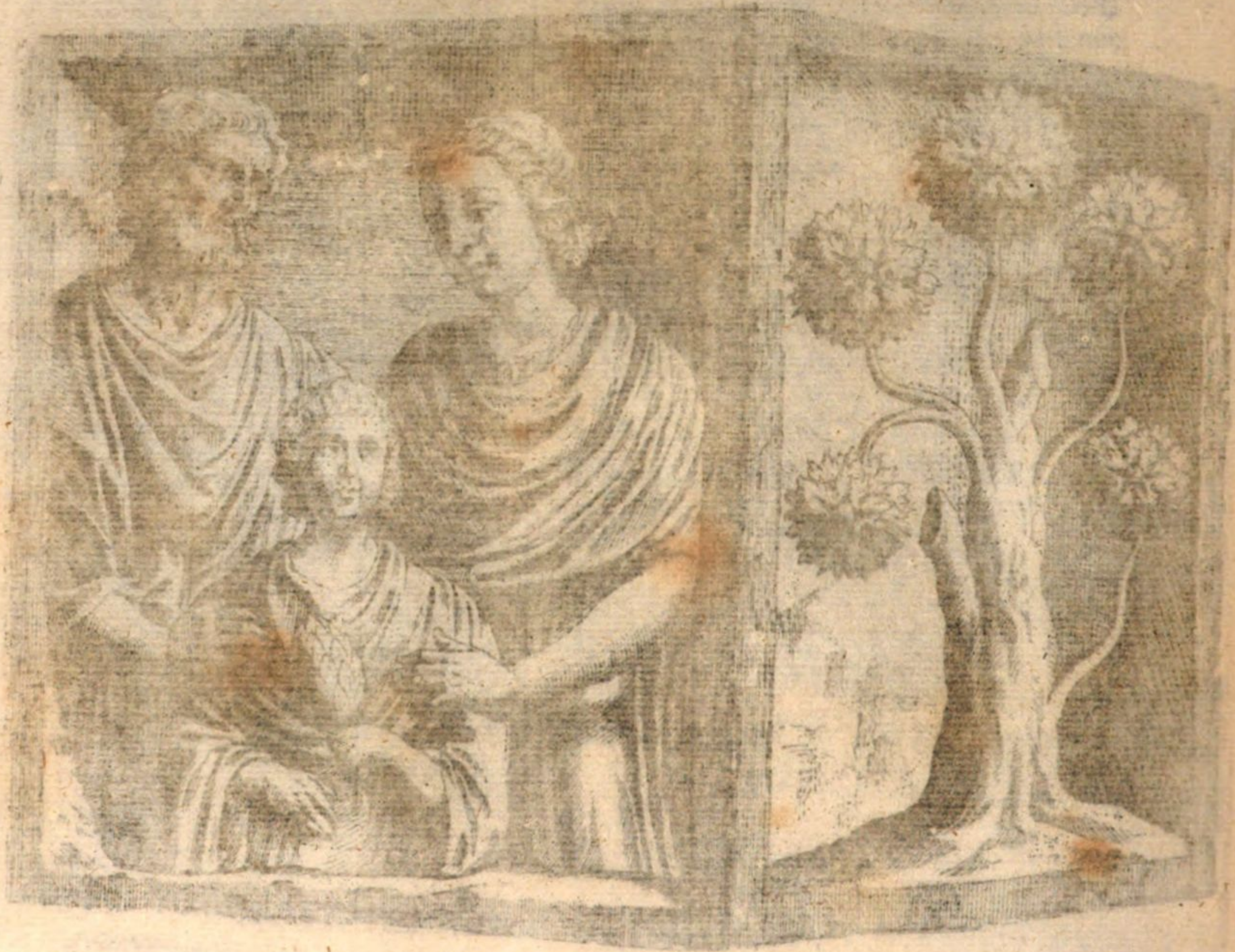
FLA BIA CVNANIO. est pro Flaviano Cunanio. Et FACIENDV. CVRA. pro faciendum curavit, uti in nummis antiquissimis PREIVER- NVM. CAPTV. pro captum.

Bergæ in cœmeterii muro.

Simulachrum haud dubiè conjugalis concordiae eorum, quorum olim sepulchro impositum. Extatq; Romæ monumentum bene antiquum, M. Æmilio quippe & Munatio Planco Coss. Q. Furfanio Nigrino & Furfaniae Florae conjugibus factum figurâ prope geminâ, nisi quod conjuges dextras conserunt, & medius puerulus duplici face utrumque videtur urere. In nostro puer unum nescio quid præfert, vetustate ita detritum, ut facemne, an spicarum manipulum, an denique carduum interpreter, dubius maneam, pictor pro carduo accepit: Et cardui florem scolymon rerum humanarum infirmitatem, vitæ in primis, referre ajunt, quo nomine sepulchris rectè convenit, nam eo etiam rosæ in alio lapidis latere pertinent. Spicæ cum pacis, tum fœcunditatis indicio matrimonio junctos decent. Sed mihi tamen facis simplicior, aptior, veriorque visa explicatio, siquidem puer Amor est. Non valdè differt FIDELI. SIMVLACRVM. quod Romæ quoque visitur, HONOR, & VERITAS (nomina ascripta sic habent) dextras jungunt, AMOR consistit medius.

Bergæ quoque in
cœmeterii muro;
Apian^o & Aman-
tius Smihæ falso
tribuerunt.

Prima quædam
nos Attila son
placuit linguis
longiusculis
ri, comulari
nem. Sed Ser
Clives

Sepul-

- Sepulchralis cœnæ species. Cubat quidam cœnatoriâ veste indutus, effultus sub erectusque in cubitum, in scimpodio pluteis utrimque iuncto, torali pulvinisque strato, ad pedes catellus ludens, cujusmodi delicias cœnis adhibebant; parasitus in Plauto,
Tantillum loci, ubi catellus cubet, id mihi sat est loci.
- Plaut. Stich. Ante lectulum mensa escaria, cibilla Varroni, qualem Tigellius apud Horatium optat, *modo sit mihi mensa tripes*. Vtrimque famulæ ministrantes, quod & in aliis lapidibus observo, earum altera manibus ferculum prætulisse videtur. Paullò remotior poculorum mensa, sic enim appellat Servius, cylibantum Varro, Græca origine ἀπὸ τοῦ κύλικος, cæteroquin vulgus abacum. Juvenalis:
urceoli sex
Ornamentum abaci, nec non & parvulus infra
Cantharus, & recubans sub eodem marmore Chiron.
- Hor. lib. 1. In quem locum vetus scholiastes, abacum interpretatur, *quod nos Delphicam*
 sat. 3. *dicimus*. Martialis,
 Serv. 1. *Argentum atque aurum non simplex Delphica portat.*
 Aen. mensæque remotæ. Chiron mensam sustinuit, quomodo gryphus hanc nostram, & aliam apud Juvenalem,
 Varro de ling. lib. 4. *magno sublimis pardus hiatu.*
 Iuven. sat. 11. Virgilio,
 Virg. ecl. 3. *Et gravis attrita pendebat cantharus ansâ.*
 Mistarius credo Lucilio apud Nonium,
longâ geminus mistarius ansâ.
- Isid. lib. 20. In ipso abaco, fortassis crater primo loco, siverè Isidorus, *cratera calix est*
 c. 5. *duas habens ansas*, deinde urceolus, quem ministratorium vocat Martialis:
 Mart. lib. 14. ep. 105. calicis demum quoddam genus aliud, sive ampullam potoriam, cujus Martialis quoque meminit, & quam Isidorus similem ait *rotunditate bullis, quæ ex*
 Mart. lib. 14. ep. 110. *spumis aquarum fiunt*, sive orcam, sive cymbium, sive quodcumque tandem divinare malumus. E regione autem abaci, vas grande, uno tantum pede fultum, est loco opinor tertiæ Varronis mensæ, quam ille urnarium vocatam tradit, quod urnas cum aquâ positas haberet; nam hujus vice sinus iste aquarius rectè fungi potuit. Aviculas ei insidentes bibentesque aut turtures, aut cornices, conjugum symbolum accipio, & monumentum marito ab uxore positum autumo.

XIV. Camboduni.

L V C I A N O. E V G I L I
 A N O. F I L I O. C A R I S
 S I M O. V I X I T. A N N O S
 X I X. L V C I A N V S. I N G
 P A T E R. F E C I T. S. S

Pater filio monumentum inscripsit, quod sibi suisque commune.

XV. Laugingæ.

D. M.
 P R E N C I V S. A. V E. I I I. L E G
 C I V E S. B R I V I N E S
 V I X I T. A N N I S. L X X
 M O N I M E N T V M. F E C I T

Bergo
 Cives

Cives Brivines pro civis Brivinenſis, tale eſt, DOMVNAR BES, pro Narbo-
nenſis. Brivinenſium memoria cæterum funditus periit.

XVI. Liezheimi in latere.

LEG. ITALICÆ. III. M

Liezheimi nomen à Legione Heroldus deducit. Quod per omnes prope pro-
vincias lateres, in quibus legionum nomina deſcripta, inveniantur, Credi-
derim illos terminorum uſum præbuiſſe agris militibus assignatis.

XVII. Liezheimi in alio latere.

LEG. ITALICIANÆ. III. M

Italicianam legionem ſub poſtremis Imperatoribus dictam veriſimile.

XVIII. Ad Lyci in Danubium fluentis oſtia.

D. I. M
IVL. IVSTV
S. V. A. XXVI
AMABILI
S. MATER
F. C

Manes, ait Feſtus, *deos ſuperos atque inferos dicebant*, ideo non fruſtra eſt, ſi
quando in ſepulchris Manibus inferorum nomen additur.

XIX. Novoburgi ad Danubium.

P. AEL. T. SATVRNINVS
ATILI. CV. ET. CIVIS. VET
VIXIT. A. LXXV.
SATVRNINVS. CRESCENS
IIII. KLEND. IAN

Primæ quinque litteræ, vereor ne parum fidè deſcriptæ. Cæterum Saturni-
nus Atiliæ Curator, & civis Veteranus fuit. *De officio curatoris Reipublicæ* Vi-
pianus ſingularè librum ſcripſit, qui periit. Atiliam adhuc Azelburg tueor, et ſi
longiusculè à monumento diſſitam; nec enim neceſſariū, civem in patriâ mo-
ri, tumulari. Scimus, quam affines litteræ T. & D. rurfus D. & Z. ut ſæpe alter-
nent, *Sed Set, Idcirco Itcirco, Dietha Zetha*, apud Chriſtianos ſcriptores ve-
teres,

teres, *Diabolus Zabolus*. Quæ Aventinus de Atilienſi coloniâ, quam eandem opino, ralibi Coloniâ Augustam Aciliam dixit; gerræ, niſi quid ſolidi, quod nos in aſſenſum trahat, proferatur; nam hætenus nihil video.

XX. Novoburgi.

D. M.
TIB. CASSIO. CONSTAN
TINO. IVNIORI. MISER
RIMO. QVI. VIXIT. ANNOS
III. MEN. IIII. D. XXII. FECIT
TIB. CL. CONSTANTINVS
PATER. FILIO. DVLCISSI
MO. A. QVO. SIBI. FACIEN
DVM. OPTAVERAT. ET
CASSIAE. VERAÆ. MATRI
EIVS. ET. CLAVDIIS. IANV
ARIO. VICTORI. ET
MARCELLINO. LIBERTIS
FIDELISSIMIS. VIVIS. FECIT
ITEM. FIDELI. QVONDAM
ET. CARO. ET. MODESTO
SVIS. KARISSIMIS

Monet Aventinus, plures alios Novoburgi ſuperſeſſe litteratos lapides, ſed quos legere nemo poſſit, partim fractos, partim obſtructos litteris introrſum verſis. Matthæus Langus, Auguſtæ patricio genere natus, à Ju-lio II. Pontifice in Cardinalium collegium cooptatus, Episcopus primum Gurcenſis, dein Salisburgenſis Archiepiſcopus lectus, inſcriptiones quæ ſe-quantur, quatuor ſupernumerariæ, ex agro Patavino, dum Patavium Maxi-miliani Imp. auſpiciis obſideretur, Velenburgum ad Vindonem prope Auguſtam tranſtulit.

D. M.
AEMILIAE
CHRISIDI. LIB
ET. CONIVG
V. A. XXXII
C. AEMILIVS.
CALPVRNIAN
VET. N. SVR
ET. SIBI. V. P

Nisi se Æmilius Veteranum natione Surum id est Syrum proderet, Videri poterat familiâ Calpurniâ ortus, in Æmiliam adoptione transiisse.

C. IVL. PRISCI
V. A. VI. M. X. D. VIII.
IVL. GERMANVS
ARMORVM. CVST
ET
VAL. MARCIANE
PARENTES

Hier. Rubeus hist. lib. 1. prope geminam inscriptionem Ravennæ ad sacrarium D. Apollinaris, Mazochius Romæ ad S. Stephanum in Ægypto extare scripserunt.

D. M
SPEDIAE
PANNYC
P. CASSIVS
VERVS
CONIVGI
PIENTISSIM

Ignotus character tertii versus, libertam credo significat.

D. M
 PORTITORI PLVTO
 NI. ET PROSERPIN
 HAVE. IVLIA. C. FIL
 MAXIMA. FELIX. DOM
 TROMENT. SALON
 ANIMVLA. DVLCIS
 ANIMVLA. SVAVIS
 ANIMVLA. INDEORVM
 NVMERVM. RECEPTA
 VNDE. TALE. QVANDO
 TALE. ET. CVI. TALEM
 V. A. LIX. MEN. VI. D. XII.
 HOR. NOC. IX. T. SCRI.
 BONIVS. BARBVLA
 CONIVGI. IN CON
 PARABILI. B. M. C
 ET. INFRASCRIPITIS
 VV. C. ARRIO. MARIN

Horat. lib.
 2. ep. .1

Inscriptio tota nectarea, sed mollissimæ deliciæ ridiculè in animulam sexagenariam impenſæ. *Vnde tale, quando tale* quidquam unquam ortum, & cui *talem* conjugem habere contigit? Horatium de Augusto in memoriam revocat,

Nil oriturum alias, nil ortum tale

Scribonia gens, Romæ plebeja imaginibus illustris, ex quâ Augusto aliquando uxor. *Infrascriptis* quoque, tunc temporis vivis, de sepulturæ jure cautum: eorum plura fuisse ascripta nomina credibile, in alio fortassis lapide; nam in isto nihil spatii reliquum. Quæ muta præterea tum Velenburgi, tum alibi videntur monumenta, ex Italiâ item allata, exprimere curæ non fuit.

ANTIOVA
MONVMENTA
PEREGRINA

Quæ meminerunt
Augustæ,
Vindelicorum,
Rhætorum,
Legionis III. Italicæ.

I. Prope Vilthaimum.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS
SEVERVS. PIVS. PERTINAX
AVG. ARABIC. ADIABEN. P^A
THIC. PONT. MAX. TRIB. POT. VIIII.
IMP. XII. COS. II. P. P. PROCOS. ET. IMP
CÆS. M. AVRELIVS. ANTONINVS
PIVS. AVG. TRIB. POT. IIII. PROCOS
ET. IMP. P. SEPTIMIUS. GETA
ANTONINVS. VIAS. ET. PONTES
REST. AB. AVG. M. P. CX

Quæ ad inscriptiones X. XI. XII. agri Augustani monuimus, huc etiam per-
tinent. Milliares lapides inter quadragesimum tertium, & hunc centesi-
mum decimum, periere quinquaginta sex; nam unius tantum, quem ego loco
sexagesimo sexto stetisse conjicio, Parthani supersunt fragmenta, sic integra-
ti reddenda,

IMP. *caes*
L. SEPTIMI^{us}. *seuerus. pius*
PERTINAX. *aug. arabicus*
ADIAB. *parthicus. maximus*
PONTIF. *max. trib. pot. uiiii*
IMP. XII. *cos. ii. p. p. procos. et*
IMP. CAESAR. *m. aurelius. an*
TONINUS. *pius. aug. trib. pot*
iiii. procos. et. imp. p. septim
geta. anton. uias. et. pontes
rest. ab. aug. m. p. lxvi

II. Dinzelavi, prope Ingolstadium.

MERCVRIO
TEMPLVM
EX. VOTO. SVS
CEPTO. CL. AV
GVST^AVS
L. L. M

Cl. Augustani nomen ab urbe Augustâ videtur tractum.

III. Romæ in ecclesia S. Ioannis ante portam Latinam extitisse, Jac. Mazochi-
us ante annos amplius LXX. scripsit, neque tamen ibi nunc visitur. Lazius si-
mitem in ruinis Laureacensibus legi auctor est.

D. M
C. IVLIO VETTIO
AVG. VINDELICVM. MIL
ER. LEG. VIII. AVG
VIXIT. ANN. XXIII
MILITAVIT. ANN. VI
H. F. C

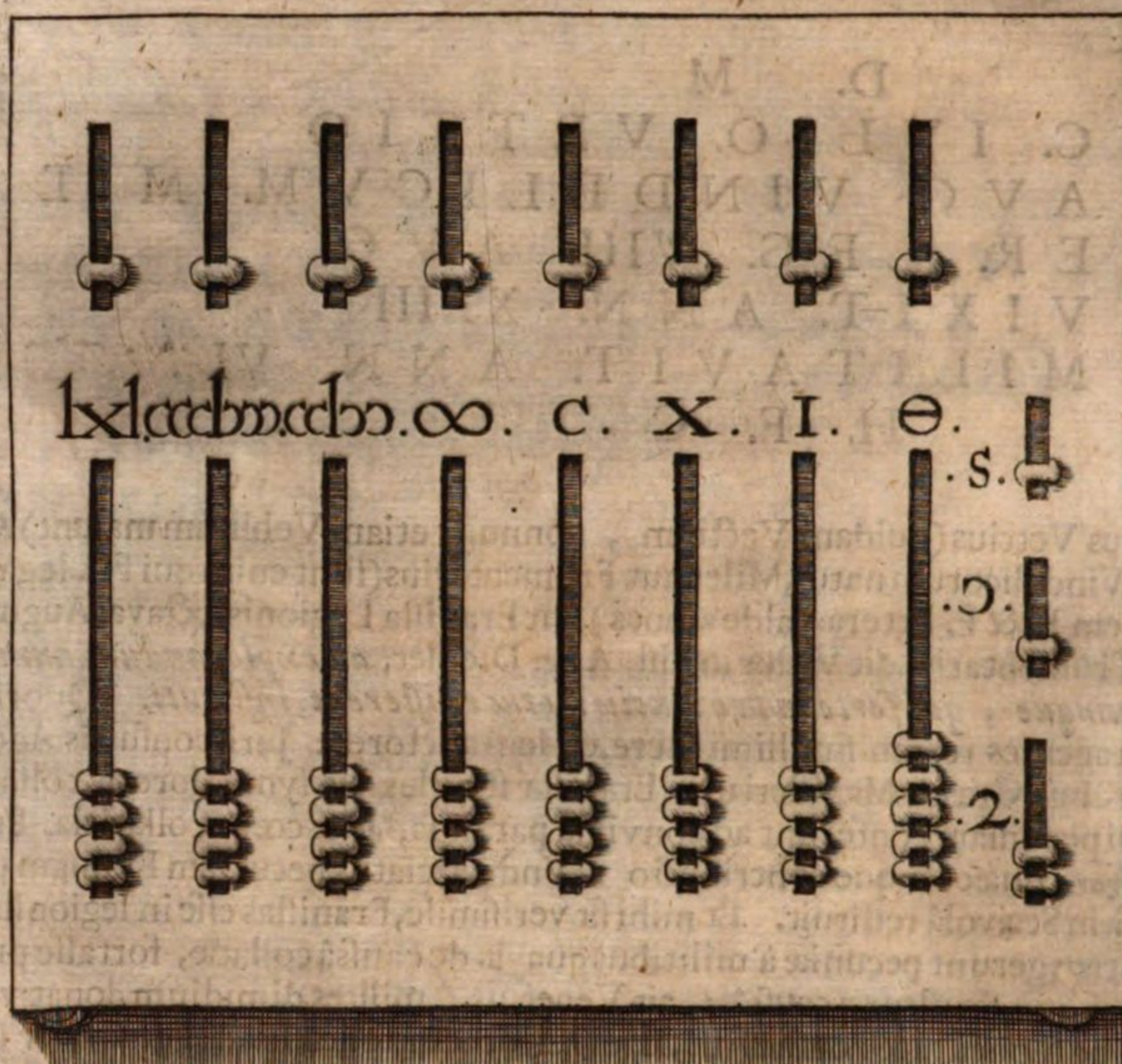
C. Julius Vettius (quidam Vectium, nonnulli etiam Vehilium malunt) Au-
gustæ Vindellicorum natus, Miles aut Frumentarius (sunt enim qui FR. legant,
siquidem F. & E. litteræ valde affines) aut Eranista Legionis octavæ Augustæ
fuit. Frumentarii, ait Victor in hist. Aug. Dioclet. *ad explorandum annun-
ciandumque, qui forte in provinciis motus existerent, instituti.* Quorum
postea agentes rerum simillimi fuere, eodem auctore: Jurisconsultis Agen-
tes in rebus, Græcis Magisteriani. Eranistæ sunt lex eis symbolorum collato-
res, qui pecuniam conferunt ad convivia paranda, *egavos* cœna collatitia. Præ-
terea *egavos* quæcumque contributio: Vnde Alciatus pecuniam Eraniam pro
Herosa in Scævolâ restituit. Et mihi fit verisimile, Eranistas esse in legionibus,
qui curam gerunt pecuniæ à militibus quavis de causâ collatæ, fortasse præ-
fectos ei, quæ sepulturæ causâ: ait Vegetius, milites dimidium donativi a-
pud signa sequestrare consuevisse, & ei rei decem folles sive sacculos per sin-
gulas cohortes positos, additum dein saccum undecimum, *in quem tota le-
gi particulam aliquam conferebat, sepultura scilicet causâ, ut si quis ex
contubernaliis defecisset, de illo undecimo sacco ad sepulturam ipsius pro-
meretur expensa.* Et hæc apud signiferum deposita, nihil vetat, illi admi-
nistrandæ quempiam à signifero præpositum, qui accepti & expensi rationes
putaret. Occasionem sequuti, gratificabimur lectoribus parergi
loco formam abaci numerarii ænei antiqui, cujus nobis amicè copiam fecit
clarissimus Medicus Adolphus Occo civis noster, Hygiæ & severiorum Mu-
sarum ita cultor, ut nec elegantioris huius litteraturæ honestæque Volup-
tatis contemptor. Neque enim inanis eorum, quæ ad numerorum rationes per-
tinent, consideratio, quando Plato in gravissimo opere scripsit, *si numerum ex
humanâ naturâ eximeremus, nunquam sapientes evaderemus.*

Alcia. di-
spunct. lib.
2. c. 25.

Veg. lib. 2.
c. 20.

Plato Epi-
nom.

Adversa ista abaci pars, XIX. foraminibus oblongis distincta, nos alveolos dicemus. Horum octo superiores, singuli singulos claviculos ductiles habent, utrimque capitatos ne excidant: Septem inferiores, claviculos quaternos habent, octavus quinque. Notæ interjectæ Θ . I. X. C. ∞ . CCC LXXX CCC LXXX. IXL. Præter duplicem ordinem istum, ad dextrum latus tres etiam alveoli, quorum qui S. & C. signati, singulos, 2. duos claviculos habet: Claviculi itaque XLV. omnino, omnes mobiles. Partis aversæ eadem species, & quod pro foraminum ratione necesse, totidem alveoli, claviculi item hinc quoque capitati seu umbellati, cæterum notæ nullæ nec numeri, sed ad abaci angulos pro pediculis lunulæ quatuor, paullo magis quam claviculi extantes, quo hi scilicet liberè duci & reduci queant. Vfus, quantum datur intelligi, ut in XIV. alveolis, quibus numeri interjecti, claviculi singuli inferiorum alveolorum, tot sive asses, sive quid aliud, cujus calculus ponitur, significant, quot inter scriptus numerus; superioris alveoli claviculus unicus, uno plus quam inferiores omnes simul accepti. Exempli causa, claviculi sub I. singuli singulos, nam I. unum est, omnes simul quatuor, superior autem quinque significat, ergo junctim novem colligunt: sit addendus decimus, reducentur isti claviculi, & primus sub X. movebitur, inde secundus, tertius, quartus, ad XL. usque, superior addet L. ut colligantur XC. In centenariis, millenariis & reliquis par ratio, cum abaci numeri per classes dispositi ad novies centena dena millia excurrant. Alveolus sub Θ quinque claviculos habet, totidem unciarum indices, superior unâ amplius, hoc est, sex uncias exprimit, ut uncia XI. conficiantur, quibus si duodecima addenda explendo assi, reducentur isti, & ducetur sub I. unus. In tribus alveolis ad dextrum latus, singularis claviculus S. semunciam notat; singularis item C. sicilicet, hoc est quartam uncia partem, nam Demetrius Alabaldus C. sicilici notam esse scripsit: duo demum 2. singuli duellas singulas, id est

Demet. de
minutiis.

id est, tertias unciae partes. Admonuit Cæs. Baronius, cujus summâ eruditione humanitas nihilo inferior est, ad æreas hujus generis tabulas, æreosq; sive claviculos sive calculos pertinere Nonii verba, *Æra numeri nota. Lucil. lib. Non. c. 1. XXIX. Hæc est ratio, perversa æra summa, & subducta improbè.* Videri posse, æra summa quæ in superioribus alveolis. Illustriorem etiam alium Nonii locum esse, *Æra neutri. Marc. Tull. Hortensio: Quid tu, inquam, soles, cum rationem à dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit, non probare?* Hinc æram à Fausto Regiensi supputationem Faust. de appellatam: quamquam tum Faustus, tum Fulgentius, Eulogius & Hispani Spiritu sancto. reliqui, eo quidem à nominis analogiâ recesserint, quod æram singulari numero dixerint.

IV. Reginoburgi.

D. M
F. MEMORIE
MISERRIMORUM
VINDELICIS
ARMOGENIANO
E..... VICTORI
F..... RE. FIL
VINDEL. SVRINVS
INFELIX. PATER. F. C

Multis hæc modis barbariem spirant. Sed nos amici, qui descripsit, fidem sequimur.

V. Romæ.

MARCO
GERMANICIANO
TI. CÆSARIS
GERMANO
NATIONE. VEIN

An hæc ad Vindeliciam pertineant non statuo, etsi antiquis frequens. EI. pro simplici I. sic *eidus. leibertas* Scrupulum injicit, quod Macer NATIONE. VEIN. TI. Cæsaris Germanus, ex Germanorum scilicet satellitio, neque enim Strabone & Ptolemæo auctoribus in Germanis Vindelici. Verum hæc principum geographorum sententia, quantumvis vera, non apud omnes obtinuit. Plinius Rhætiam, quo nomine Vindeliciam complectitur, cum Germaniâ quodammodo ex Agrippæ sententiâ conjunxit. Præterea non facile occurrit ex Germaniâ magnâ natio alia, cujus nomen antiquum à *Vein.* sive *Vin.* sumat initium. Xiphilinus Severo, inter principis stipatores Noricos nominat, quo minus absurdum, vicinos etiam Vindelicos quandoque adhibitos.

Plin. lib. 3.
620.

VI. In Alpium trophæo, uti Plinius auctor est.

IMP. CÆS. DIVI. F. AVGVSTO
PONT. MAX. IMP. XIII. TRIB. POT. XVII
S. P. Q. R
QVOD. EIVS. DVCTV. AVSPICIISQVE
GENTES. ALPINÆ. OMNES
QVÆ. A. MARI. SVPERO. AD. INFERVM. PERTINEBANT
SVB. IMPERIVM. P. R. REDACTÆ. SVNT
GENTES. ALPINÆ. DEVICTÆ
TRIVMPILINI. CAMVNI. VENNONES. VENNONETES
HISARCI. BREVNI. NAVNES. FOCVNATES
VINDELICORVM. GENTES. IIII
CONSVANETES. VIRVCINATES. LICATES. CATTENATES
ABISONTES. RVGVSCI. SVANETES. COLLVCONES
BRIXENTES. LEPONTII. VIBERI. NANTVATES
SEDVNI. VERAGRI. SALASSI. ACITAVONES
MEDVLLI. VCENNI. CATVRIGES. BRIGIANI
SONTIONTII. EBRODVNTII. NEMALONI
EDENNATES. ESVBIANI. VEAMINI
GALLICÆ
TRIVLATTI. ECTINI. VERGVNNI
EGVITVRI. NEMENTVRI. ORATELLI
VERVSI. VELNANI. SVETRI

Trophæum anno verbis conditæ DCCXLVII. sive DCCXLVIII. positum, nam id ex numeris Tribunitiæ Potest. liquet, cum Rhæti & Vindelici nono decimo ante anno victi essent. Sunt qui elogium verbis, *sub imperium. p. r. redacta sunt.* comprehendendi finiri que existiment, at Plinii profecto mentem non assequuntur. Pleraque de Alpibus scripserat, cum subjunxit, *non alienum videtur hoc loco subicere inscriptionem è trophæo Alpium.* Cui fini, nisi ut Alpinarum gentium indicem daret? cum trophæis devictarum gentium nomina insculpi, rei etiam natura satis persuadeat. Quæ verò postremo loco omisimus, *Non sunt adjectæ Cottianæ civitates XII. quæ non fuerant hostiles, sed item attributæ municipiis lege Pompejâ,* Planè Plinii narrantis verba censenda, neque ad elogium pertinent. Quin & ternas compellationes, quas tamen loco non demovimus, *Gentes alpina. devictæ. & Vindelicorum. gentes. IIII. & Gallicæ.* glossmata suspicor, quæ ex orâ irreperint. Quæ enim ferat candor Augustæi ævi, inanem iterationem, *Gentes alpina. devictæ.* cum præcesserit, *Gentes alpina. omnes quæ à mari. supero. ad. inferum. pertinebant. sub. imperium. p. r. redactæ.* Dein, si gentes Vindelicæ & Gallicæ distinguendæ, cur Rhætici præteritæ? Tum quid est, quod Vindelicæ sequuntur, Gallicæ præcedunt suam compellationem, & nisi Vindelicarum numerum largiter augemus, quædam inter utrasque superant, neutro nomine comprehendendæ? Ego etiam atque etiam cogitan-

cogitandum exillimo, an prorsus eliminandæ, an saltem in alium locum hæ voculæ revocandæ sint. Gentium descriptionem aggredi, non est hujus brevitatis, Scudius, Simlerus, Stumpfius & Ortelius quæ præstiterè, in omnium manibus & oculis,

Nec quemquam incuso, potuit quæ plurima virtus

Esse, fuit

Hoc dico, exactam ne speres, non si quidquid hodie geographorum & antiquariorum est, conspiret.

VII. Floriani, in agro Veronensi.

Q. CAICILIO. CISIACO
SEPTICIO. PICAI
CAICILIANO
PROCVR. AVGVSTOR. ET PROLEG
PROVINCIAI. RAITIAI. ET VINDELIC
ET. VALLIS. POENIN
AVGVRI FLAMINI. DIVI AVG
ET. ROMAI
C. LIGVRIVS. L. F
VOL. ASPER
7. COH. I. CR. INGENVOR

Illis, quæ libro VI. disputavi, addo, Romæ nomen aliàs Augusto præponi, sic infra est de Valerio Mariano, FLAMINI. ROM. ET. AVG.

VIII. In promontorio Cajetano.

L. MVNATIVS. L. F. L. N. L. PRON
PLANCVS. COS. CENS. IMP. ITER. VII. VIR
EPVL. TRIVMP. EX. RÆTIS. ÆDEM. SATVRNI
FECIT. DE. MANIB/S. AGROS. DIVISIT. IN. ITALIA
BENEVENTI. IN. GALLIA. COLONIAS. DEDVXIT
LVGDVNVM. ET. RAVRICAM

Mausoleum, cui elogium inscriptum, copiosè descripsit Pighius in Hercule Prodicio. Munatii consulatus & Censura multorum auctorum scriptis illustres; triumphus etiam, quamquam hunc ex Gallia actum consentiunt, cujus rei causas libro II. aperuimus, & ne quis hæreat scrupulus, locuples auctor est ipse Plancus, Gallos sui Proconsulatus tempore quietos egisse, quippe qui ad S. P. Q. R. scribat, se habere provinciam omnium civitatum consensu paratissimam, & summâ contentione ad officia certantem; Rhætos captatâ occasione civilium bellorum, excursionibus Galliam infestasse, eo verisimile est, quod hunc in omnes vicinos morem genti fuisse Strabo significat, & mihi idem Plancus innuere videtur, ad Ciceronem scribens, *Interim maximâ hîc sollicitudinem curamque sustineo, ne inter aliena vitia, hæ gentes nostra mala suam*

Ap. Civ.
lib. 5.

Dio lib. 48

Suet. O-
ctav. c. 29.
Vel. de or-
thogr.

Dio lib. 46

suam putent occasionem. Ob Rhætos ergo in Galliâ cæsos Imperator dictus, triumphavit. Imperator secundum quo tempore quave de causâ, non reperio. Nam quod Appianus Plancum bello Perusino legionem Cæsarianam, quæ Romam peteret, in itinere concidisse prodit, nequaquam existimo ex tam invidiosâ victoriâ titulos quæsitos, aut si qui quæsi, confecto bello, Cæsare victore retentos. Absterrere poterat ab ambitione plenâ periculi exemplum in Nursinos editum, à Dione memoriæ consignatum, *cum eos, qui in prælio (confluxerât enim cum Cæsare) ceciderant, sepelientes, eorum monumentis inscriberent pugnares eos pro libertate occubuisse, tanta ab eis mulctæ nomine exacta est pecunia, ut urbe agroque omni cesserint.* Epulones antiquitus Epulonos dictos Festus auctor, datumque *his nomen, quod epulas indicendi Iovi cæterisque Diis potestatem haberent.* Ædem Saturni à Planco factam, apud Suetonium est. In MANIBUS. producta I. se æquiparat duabus divisim scribendis, quod Lipsius annotavit. Velius Longus, C. Cæsarem Manibias per I. scripsisse, Augustum per V. Manubias, & utriusque inscriptiones testes citat; hæc etsi Augusti non est, sub Augusto tamen posita, Manibias habet. Lugdunum pro Lugduno antiqua scriptio, quam in M. Antonii nummis videmus, cuiusque Dio meminit, qui causam deducendæ coloniæ explicat. Raurica multis post annis Augusto nomine aucta, nam quo tempore Plan- cus Galliæ præfuit, Anno DCCXI. id necdum Octavio accesserat. Cæterum hoc genus exemplis persuadeor, privatis nostris Annalibus non invitus assen- tire, Augustam, quæ nimirum Vindelicorum princeps urbs esset, primitus Vindelicam purè appellatam.

IX. Magontiaci.

ATTIO. LANI. F
MONTANVS
MIL. COH. RAITORVM
ANNORVM. XLV
STIP. XIX.
H. S. E

Astat in lapide Attio militari habitu, dextrâ scuto oblongo impositâ, sinistrâ bina tenens hastilia. Rhætorum simplicia nomina fuisse sentio, MONTANVS ad patriam pertinere cognominis loco post patris nomen positum, eâ formulâ, quam ex basi antiquâ in Mediceis hortis Romæ exscripsi,

SERASPADANES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS
RHODASPES. PHRAATIS
ARSACIS. REGVM. REGIS. F.
PARTHVS

Strab. lib.

16. Lipf. in
2. An. Tac.

Strabo Phraatis filios Augusto obfides datos Saraspadem, Ceropasdem, Phraa- nam & Boonem nominat, quorum postremos Lipsius in Phraatem & Vono- nem reformat, rectè, nos jam hinc priores in Serafpadanem & Rhodaspem. Atque hæc præter rem monuisse fraudi non erit.

X. Messana.

L. B A E B I V S. L. F
 G A L. I V N C I N V S
 P R A E F. F A B R. P R A E F
 C O H. I I I. R A E T O R V M
 T R I B. M I L I T. L E G. X X I I
 D E I O T A R I A N A E
 P R A E F. A L A E. A S T Y R V M
 P R A E F. V E H I C V L O R V M
 I V R I D I C V S. A E G Y P T I

Cohors quarta Rhætorum describitur in Notitia, sub Duce Armenia Analibæ Legionis Dejotarianæ nescio an alibi nomen extet : Certum autem habeo, alteram esse ex duabus, quas Dejotarus disciplinâ atque armaturâ Romanâ constitutas habebat, ut est in Commentario belli Alexandrini. Vna videtur cæsa proelio, quo Pharnaces Domitium vicit, & quo *Ponticâ legione pane totâ amissâ, magnâ parte Dejotari militum interfectâ, tricesima sexta legio in loca se superiora contulit.* Hinc est, quod cum Cæsar Dejotarum in gratiam reciperet, non nisi unius legionis facta mentio, *Legionem autem, quam ex genere civium suorum Dejotarus naturâ disciplinæ nostræ constitutam habebat, equitatumque omnem ad bellum gerendum adducere iussit.* Præfectus vehiculorum, qui cursui vehiculari præpositus, cujus Jurisconsultorum libri meminero : Vti & Juridici Ægypti, quem Alexandria Juridicum appellant.

Dig. lib. 50

tit. 4. lib. 18

Dig. lib. 1.

tit. 20.

1. 2. Cod.

lib. 1. tit.

§ 3. l. unius

ed.

XI. Romæ in S. Blasio de pagnottâ.

D I S. M A N I B V S
 F O S S I A E. G N O M E
 L. V I C I D I V S. L. F. C A M
 P R A E S E N S. R A V E N
 E. C O H. V I R
 M A T R I P I E N T I S S I M A E

An hic Cohors sexta Rhætorum significetur, dubitare possumus.

XII. Pætovione.

T. VARIO. CLEMENTI
 PROC. PROVINCiarVM
 BELGICÆ. GERMANIÆ. SVPERIORIS
 GERMANIÆ. INFERIORIS. RÆTIAE
 MAVRETANIAE. CAESARIENS. LVSITANIAE
 CILICIAE. PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN
 NIC. MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM
 IN. MAVRETANIAM. TINGITANAM
 EX. HISPANIA. MISSORVM. PRAEF. EQ
 AL. II. PANNONIOR. TRIB. MIL. LEG. XXX. V.
 PRAEF. COH. II. GALLORVM. MACEDONICAE
 CIVES. ROMANI
 EX. ITALIA. ET. ALIIS. PROVINCIIS
 IN. RÆTIA. CONSISTENTES

Quo tempore Varius Rhætiae Procuratorem egisse, & quæ Tingitana hæc ex-
 peditio fuisse videatur, diximus libro VI.

Nam Vetus conjectura de Antonini, & Veri ævo non placet, quod iis Impe-
 ratoribus res contra Mauros in Hispaniâ, non in Tingitaniâ gesta. Ala miliaria
 à numero equi tum circiter mille, sic apud Vegetium cohors miliaria, *habet*
 Vig. lib. 2. *pedites mille centum quinque.* Cives Romani ex Italiâ & aliis provinciis in
 c. 6. Rhætia consistentes negotiorum causâ, diversi à Colonis.

XIII. In Valeriæ agro.

T. VARIO. CLEMENTI
 PROC. PROVINC. BELGICAE
 ET. VTRIVSQ. GERMANIAE
 RÆTIAE. MAVRETANIAE. CAESAR
 LVSITANIAE. CILICIAE
 PRAEF. EQ. ALAE. BRITAN. MILIAR. ET
 II. PANNONIORVM. TRIBVNO. MIL
 LEG. XXX. VLPIAE
 CIVES. ROMANI
 EX. ITALIA. ET ALIIS. PROVINCIIS
 IN. PANNONIA. CONSISTENTES.

Aut ego cæcus, aut parum ii perspicaces, qui Varium Pannoniæ Præsidem
 hinc ausi asserere.

XIV. Celejæ.

T. VARIO. T. FIL
CLEMENTI. CL. CEL
PROC. AVG. PROVINCIAE
RÆTIAE. MAVRITAN
CAESARIENSIS. LVSITANIAE
CILICIAE
PRAEF. AL. BRITANNICAE. MILIAR
PRAEF. AVXILIARIORVM. TEMPORE
EXPEDITIONIS. IN. TINGITANIAM. MISSORVM
PRAEF. ALÆ. II. PANNONIORVM
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRAEF. COH. II
GALLORVM. MACEDON
VALERIVS. VRBANVS
LICIN. SECVNDINVS
DECVRIONES
ALAR. PROVINC
MAVRETAN. CAESARIENSIS

Claudia Celejæ Vario patria. Meminit Celejæ in Noricis Plinius, quæ tamen Pannoniæ verius. Pleraque marmora municipium appellant, unum quoddam coloniam, si Panvinio fides. Claudium prænomen, à Divo Claudio opinor accrevit, eo modo, quo Aelium Augustæ ab Hadriano, & fortassis Julium ab Octaviano. Plures visuntur lapides, in quibus CL. CEL. id quæ Claudiam tribum, Celejam patriam interpretantur, non vident tribum ante cognomen poni consuevisse, Q. SVLPITIVS. Q. F. LEMONIA. RVFVS. Est etiam in lapide DEC. CL. CEL. Decurio Claudiæ Celejæ.

XV. Græcii, quod fortasse Graicum.

T. VARIO. CLEMENTI
AB. EPISTVLIS. AVGVSTOR
PROC. PROVINCIAE. BELGICAE
ET. VTRIVSQ. GERM. RÆTIAE. MAVRET
CAESARIENS. LVSITANIAE. CILICIAE
PRAEF. EQVIT. ALAE. BRITANNICAE
MILIAR. PRAEF. AVXILIORVM. IN. MAVRET
TINGITAN. EX. HISPANIA. MISSORVM
PRAEF. EQVIT. AL. II. PANNONIOR
TRIB. LEG. XXX. VLP. PRAEF. COH. II
GALLORVM. MACEDONICAE
CIVITAS. TREVERORVM
PRAESIDI. OPTIMO

Cur hi tituli Celejæ, vicinisq; circum Pannoniæ locis positi, potius quam ubi Varius honores gessit, & ii qui posuere degebant, causa una est, quod in patria & apud suos inclarescere omnes magni æstimant.

XVI. Fuziazi Styriæ sive Valeriæ.

L. COMINIVS. L. M. L. NATIRA
 L. PHILOSTRATVS. L. L. V. F
 SIBI. ET. SVIS. L. L. L. CILO
 L. L. L. RAETVS. L. L. L. PRIN
 CEPS. COMINIA. L. L. L. VRBANA
 L. L. L. GALATA. l. l. l.

Rhæti nomen hîc liberti proprium, à gente tractum est. Totius autem inscriptionis hæc complexio : L. Cominius Natira Lucii & Marci libertus, & L. Philostratus Lucii libertus, Vivi fecerunt sibi & suis libertis libertabus, quorum nomina subscripta, L. Cilo duorum Luciorum, Cominii scilicet & Philostrati libertus, L. item Rhætus duorum Luciorum libertus, Princeps Cominia, Urbana, & Galata, singulæ duorum Luciorum libertæ.

XVII. Romæ in Capitolio, columella rotunda.
NOMINA. LEG

II. AVGusta
 VI. VICTrix
 XX. VICTrix
 VIII. AVGusta
 XXII. PRIMigenia
 I. MINERvia
 XXX. VLPia
 I. ADIVTrix
 XIII. GEMina
 I. PARTHica

I. ADIVTrix
 III. FLAVia
 VII. CLAVDia
 I. ITALICA
 V. MACEDonica
 XI. CLAVDia
 XIII. GEMina
 XII. FVLMinatrix
 III. GALLICA
 II. PARTHica

III. SCYTHica
 XVI. FLAVia
 VI. FERRata
 X. FRÊTensis
 III. CYRENEica
 II. TRAIana
 III. AVGusta
 VII. GEMina
 III. ITALICA
 III. PARTHica

Qui sequitur legionum catalogus, trium numero auctior est.

XVIII. Romæ apud Maffeos, columella itidem.
NOMINA. LEG.

II. AVGusta
 VI. VICTrix
 XX. VICTrix
 VIII. AVGusta
 XXII. PRIMigenia
 I. MINERvia
 XXX. VLPia
 I. ADIVTrix
 X. GEMina
 XIII. GEMina
 I. PARTHica

II. ADIVTrix
 III. FLAVia
 VII. CLAVDia
 I. ITALICA
 V. MACEDonica
 XI. CLAVDia
 XIII. GEMina
 XII. FVLMinatrix
 XV. APOLlinaris
 III. GALLICA
 II. PARTHica

III. SCYTHica
 XVI. FLAVia
 VI. FERRata
 X. FRÊTensis
 III. CYRENEica
 II. TRAIANA
 III. AVGusta
 VII. GEMina
 II. ITALICA
 III. ITALICA
 III. PARTHICA

Panv. Reip.
 Rom. lib. 3

Panvinius hæc sub Alexandro Imp. per limites fuisse dispositas, opinatur. Ego reliquas prætereo, Italicam tertiam à M. Antonino in Rhætiâ constitutam dixi libro VI.

XIX. Bri-

XIX. Brigantii repertum.

IN. H. DD
DEO. MERCVRIO
ARCECIO. EX. VO
TO. ~~R~~AM. POSVIT
SEVERIVS. SEVE
RIANVS. SVB. COS
LEG. III. ITAL. F
GORDIAN
BE. CO
S. L

An Arcecius à malis arcendis, quomodo Dii depulsores? Hoc ut aliis placeat, mihi valde displicet. Sed & plura in postremâ inscriptione sunt, quæ non nisi per nebulam dispicio.

XX. Romæ.

D. M
GN. POMPEIO. POMPEIANO
EQVO. PVBLICO. TRIBVNO. LEGIONIS
III. ITALICAE. PRAEFECTO. COHORTIS
AFRORVM. IN. DACIAM
POMPEIA. CLEOBVLA. ET. CLEOPATRA
FRATRI. KARISSIMO

Meminit equitum equo publico Cicero in Philippicis; illis equum à Censorib. Cic. Phil. 6. assignatum apparet ex Livio. In Daciam (ut lapis sic habeat) antiquè, pro In Dacia, sic in lege Agrariâ, ager IN. TERRAM. ITALIAM.

XXI. Inter Bauzanum & Tridentum.

C. VALERIO. C. F
PAP. MARIANO
HONORES. OMNES
ADEPTO. TRIDENT
FLAMINI. ROM. ET. AVG
PRÆF. QVINQ. AVGVRR
ADLECTO. ANNON. LEG. III
ITALIC. SODALI. SACROR
TVSCVLANOR. IVDICI
SELECTO. DECVR. TRID
DECVRIONI. BRIXIÆ
CVRATORI. REIP. MANT
EQVO. PVBL. PRÆF. FABR
PATRONO. COLON
PVBLICE

Romæ & Augusti templum VI. urbis regione habet Rufus. Quinquennales, Censores fuisse diximus libro V. & opinionem minus vulgatam rationibus firmavimus. Annonarius ex vi verbi, qui legionis annonam procurat. Est apud Jurisconsultos Annonaria causa, Annonarius titulus, Annonaria collatio, Annonaria ratio & præfectura.

XXII. Romæ opinor.

CN. LAVDIVS. CN. F
 FAL. THALLVS
 MIL. COH. X. PR
 7. LIML. ITEM. TESSE
 RARIVS. IN. LEG. III
 ITALICA. AN. VI. TRA
 IECTVS. IN. COH. XI. PR
 7. P. SATRI. QVI. MIL
 ANN. XXIII. VIX. ANN
 XLII. H. F. C

Miles cohortis X. Prætoriae, Centuriâ Limi. Et Tesserarius legionis tertiæ Ital. (tesserarii qui tesseram, hoc est, ducis præceptum per contubernia nuntiant, Vegetio & Plutarcho) demum trajectus in Coh. XI. Præt. Centuriâ P. Satri.

XXIII. Abudiaci ad Danubium.

I. O. M. STATORI
 .....
 LEG. III. ITA. REVER
 SVS. AB. EXPEDIT. BURICA
 EX. VOTO
 POSVIT

Tac. de
 mor. germ.

Miles reversus ab expeditione Buricâ. Tacitus, *Nec minus valent retro Mar-
 signi, Gothini, Osi, Burii: terga Marcomannorum Quadorumque claudunt.
 è quibus Marsigni & Burii sermone cultuque Suevos referunt.* Buros Ptole-
 mæus nominat, uti Capitolinus, nam numerat inter gentes, qui bello Marco-
 mannico contra M. Antoninum conspiravere, ut jam obscurum esse non pos-
 sit, quo hæc inscriptio referenda. Buri aut Burri inter socios Trajani bello
 Dacico apud Dionem, & in Theodosii ex Dione Excerptis, quæ Leunclavius
 vulgavit, proditum, Buris pacem à Commodò concessam, cum antea sæpius
 rogatus negasset, *tum quod vires eis adhuc essent, tum quod non pacem, sed
 laxamentum ad faciundos apparatus consequi volebant.* Porro secundum
 verum omittere satius duximus, quam imperiti exscriptoris ineptias red-
 dere.

XXIV. Celejæ.

SECCIUS. SECVNDIN. VET
 LEG. III. ITAL. PETEIVLA. SEVERIO
 CONI. EIVS. SIBI. ET. SECCIÆ
 SECVNDINAE. FIL. ET. MARIIS
 MAXIMO. ET. SECVNDO. NEPOTIBVS
 SVIS. VIVI. FECERVNT. ET
 IVL. APRICIO. FIL
 MIL. LEG. SS. B F. PRAEF
 STIPEN. VI. Θ. AN. XXV

Reliquis, quorum ascripta nomina vivis, solus Apricius, stipendiorum sex, obi-
 erat anno ætatis vigesimo quinto. Sunt verò qui LEG. II. ITAL. hñc
 legant.

Has etiam rerum Vindelicarum Rhæticarumque à Panvinio & Golzio colle-
 ctas assulas, visum asservare, & posterorum memoriæ transmittere. Sed præ-
 moneo, ut neutrius fidem accuso; ita cum quid ex istis frustulis producitur,
 cujus aliunde auctoritas non constat, assensum consuevi sustinere, quippe qui
 perspectum habeam, cum Panvinium tum Golzium, litteras, non semper ad
 marmoris exemplar reddidisse, sed supplere interdum, & explicasse ex ingenio
 verba contractius per compendium scripta. Cui instituto si tantillum auda-
 ciæ accedat, magno antiquæ puritatis periculo fiat necesse est.

COLONIA. AVGVSTA. VINDELICORVM

Habet Panvinius Comment. Reip. Rom. lib. III. ex lapide veteri. Suspicio de-
 signare monumentum C. Julii Vetti, in quo AVG. VINDELICVM. Colonia
 non ascripta.

COL. AVGVSTA. VINDELICOR

Golzius in thesauro rei antiquariæ cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Subdubi-
 to, an eum notet, quem nos libro V. expressimus, Tiberii nomen, & Augustæ
 symbolum, pini conum, curru triumphali impositum præferentem. At epi-
 graphe neq; coloniæ neq; Augustæ meminit.

LEG. X. VINDELICOR. VICTRIX

Golzius cap. VII. ex vetustâ inscriptione. Ptolemæus in Pannoniâ Legionem
 X. Germanicam posuit, Ant. in itinerario Geminam dixit, atque inter Vinde-
 bonam & Commagenas statuit. Indico, si cui credibile, videatur primas Vin-
 debonæ litteras in Vindelicos abiisse.

AVXILIA. VINDELICORVM

Golzius cap. VI. ex vet. inscript. Notitia habet sub dispositione Magistri mili-
 tum præsentalis orientis, inter Auxilia Palatina VINDICES. qui Alciato &
 Sconhovia VINDELICI.

COH. XXIII. VINDELICORVM. IN. PHRYGIA

Golzius cap. VIII. ex vet. inscript. Cohortes Vindelicorum Tacitus semel no-
 minat, loco quem nos libro V. adduximus.

COLONIA. AVGVSTA. RHETORVM

Panvinus libro III. ex vetusto lapide. Vereor, ne alienâ fide scripserit; nam
 V. per Rhætiam Colonias statuit, Augustam Quintanorum, Augustam Tibe-
 rii, Augustam Rhetorum (Rhætorum rectius) Constantiam & Curiam, unam
 in Vindeliciâ Augustam Vindelicorum, & singulas lapidum auctoritate con-
 firmat, cum mihi, mirum, haud indiligenter hæc vestiganti, nullum unquam
 marmor, nummus nullus, aut marmoris omnino nummive descriptio occur-
 rerit, cujus fide vel unam ex tot coloniis tutò liceret asserere. Nam de Augustâ

Vindellicorum, quæ Rhætorum eadem, aliunde constitit, uti libro III. multis exequuti sumus; simul Taciti testimonio tunc planum fecimus, ad ejus usque ætatem, aliam præterea coloniam in provinciâ non fuisse, ne quis quatuor aut quinque Augustas (Aventinus Augustam Aciliam addidit) somniet.

VII.

COL. AVGVSTA. RHAETORVM

Golzius cap. XVIII. ex Tiberii nummo. Aperio quid, nescio quam verè, verisimiliter sentio. Hic ipse Golzius auctor, extare Tiberii nummos à tergo COL. AVGVSTA. PRAETOR. inscriptos, horum aliquis rubigine exesus, conjectorem audacem impellere potuit, ut parum mutatis primis litteris vetustate fugientibus, RHÆTOR. substitueret; suspicioni viam munit R. litteræ asperatio, quod scilicet extritis duabus in PRAET. simplex R. spatium non explere videretur.

VIII.

LEG. VI. GEM. RHAETICOR.

Cod. lib. 6.
tit. 5 §. 1. 8.

Golzius cap. VII. ex vet. inscript. Nullum hujus legionis vestigium invenio. At in Mœsiâ superiori est Anton. Ratiaria, Ptolemæo Rætaria aut Rhatia-ria: Ibi Ant. Leg. Gem. constituit, sed numeros XIII. ascribit. Cogitandum tamen, an ad hujuscemodi scopulum impegerit Golzius. Extat in Justiniani codice rescriptum Diocletiani & Maximiani Imp. Retiariæ datum, cujus me commodum admonuit clarissimus Jurisconsultus, Pancirolus, commentario in Notitiam nuper edito, quod mihi sub ipsum lucubrationum finem videre, & nominis mei memoriam in eo aliquoties amicè cohonestatam, observare contigit.

IX.

COH. VI. RAITORVM

Tac. Annal.
2. hist. 1.

Golzius cap. VIII. ex vet. inscript. Meminit Tacitus Rhæticarum cohortium bis. Et in Notitia est sub dispositione Rhætiarum Ducis, Cohors VI. Valeria Rhætorum, item in Viciidii lapide COH. VI. R.

X.

ANNOA. LEG. III. ITALICAE

Golzius cap. VI. ex vet. inscript. Puto ex elogio C. Valerii Mariani, in quo est, ANNON. LEG. III. ITALIC. nos Annonarium sententiâ ita volente interpretabamur.

LITTERÆ SINGVLARES, ET DICTIONES CONCISE SCRIPTÆ, EXPLICATÆ.

Aulus. anni.

ADIAB. Adiabenicus.

AEL. Aelius.

AEL. AVG. Aelia Augusta.

AL. Ala.

AN. Anni.

ANN. Anni.

ANNON. Annonarius.

ANTON. Antoninus.

ATILI. Atilia.

AVG. Augusta. Augustus. Augustalis.

ARAB. Arabicus.

AVL. Aulus.

AVR. Aurelia. Aurelius.

AVREL. Aurelius.

BE. CO. fort. Beneficiarius Consulis.

BF. COS. Beneficiarius Consulis.

B. M. Benemerenti.

BF. PRAEF. Beneficiarius Praefecti.

C. Cajus.

7. Centuria.

CAES. Caesar.

CAM. Camiliâ sive Camillina tribu.

CAMB. Camboduno.

CAT. N. fort. Catalus natione.

CENS. Censor.

CL. Claudius. Claudia.

CL. CA. Ignoro.

COH. Cohors. Cohortis.

COLON. Colonia.

CONI. Coniux.

COS. Consul. Consulibus.

COS. DESIGN. Consul designatus.

CR. fort. Cretensium.

CV. Curator.

CVST. Custos.

D. Dies.

DD. NN. AVGG. IMPP. Domi-

norum

norum nostrorum Augustorum Imperatorum.
 DD. *Dedicatum. Dedicavit. Dedicarunt.* Item *Decurionum Decreto.*
 DEC. MVN. *Decurio Municipii.*
 D.I.M. *Dis inferis manibus.*
 D.M. *Dis manibus.* fort. etiam, *Decurio municipii.*
 D.M.S. *Dis manibus sacrum.*
 DOM. TROMENT. SALON. fort. *Domo Troment. Saloniana.* Saloniana Dalmatiae urbs Ptol. De Troment. quid dicam non habeo, ne tribum interpreter, impediore quod hanc Romani semper ante cognomen scripsere, neque opinor feminarum nominibus addidere.
 D.S.P.V.I.S.L.M. *De sua pecunia votam, jam soluit lubens merito.* Aut, *illis solvit lubens merito.*
 EQ. *Eques. Equites.*
 EQ. AL. *Eques ala, aut, alaris.*
 ER. *Eraniſta, opinor.*
 EX. BF. COS. *Exbeneficiarius Consul.*
 F. *Filius, filia.*
 FAL. *Falerina tribu.*
 F.C. *Fieri curavit.*
 FEL. *Felix.*
 F.I. *Fieri iussit.*
 FIL. *Filius.*
 FL. *Flavius.*
 GAL. *Galeria tribu.*
 GERM. *Germanicus.*
 HADR. *Hadriani.*
 HER. *Heres, heredes.*
 HERED. *Heredes.*
 H.F.C. *Heres fieri curavit.*
 HOR. NOC. *Horas noctis.*
 H.S.E. *Hic situs est.*
 I. *Prima, cohors.*
 II. *Secunda. Secundum.*
 III. *Tertium.*
 IIII. *Quartum.*
 IIII. VIRALIS. *Quatuorviralis.*
 IIII. VIR. AVG. *Sexvir Augustalis.*
 HS. *Sestertii nota.*
 INCOLVM. *Incolumitate.*
 IN.D.H.H. *In Dei huius honorem.*
 ING. fort. *Ingenuus, aut, Ingilianus.*
 IN.H.DD. *In honorem dedicatum.*
 INDD. *Idem.*
 IMP. CAES. *Imperator Caesar.*
 I.O.M. *Iovi optimo maximo.*
 ITAL. *Italica, legio, Italico, militi.*
 IVL. *Iulius, Iulia.*
 KAL. *Kalenda.*
 KLEND.S.IAN. *Kalendas Ianuarii.*

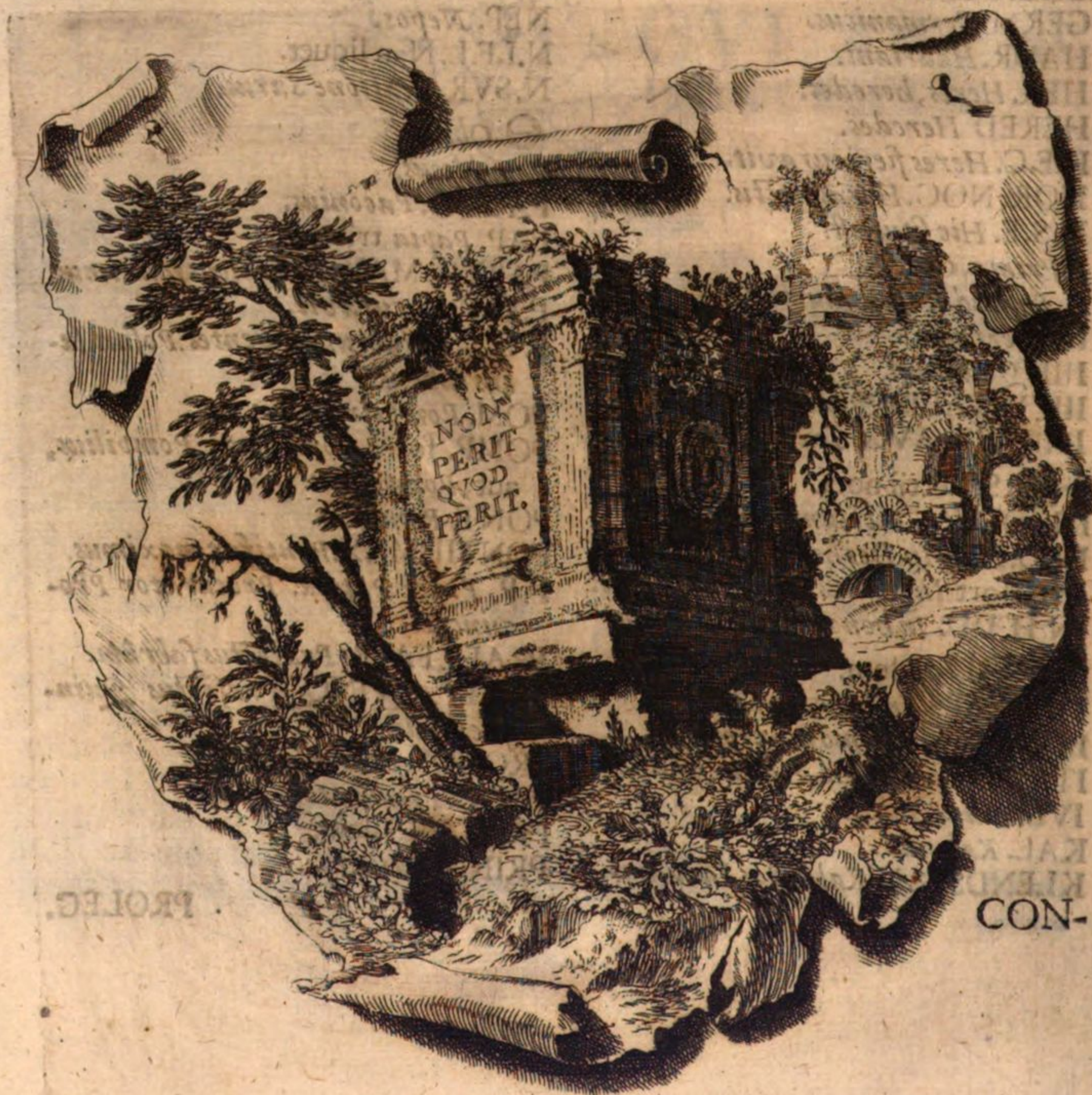
L. *Lucius, Legio, Latus, Lubens, in numeris quinquaginta.*
 LEG. *Legio, Legatus.*
 LEG. AVG. PR. PR. *Legatus Augusti Pro Pratore.*
 L.D.D.D. *Locus datus Decurionum decreto.*
 L.D.S. *Locum de suo. Lubens de suo.*
 LEG. III. ITAL. *Legio tertia Italica.*
 LIB. *Liberta.*
 L.M.L. *Lucii & Marci libertus.*
 L.L.L. *Luciorum duorum libertus, aut, liberta.*
 L.L.M. *Lubentes merito. aut, Latus lubens merito.*
 M. *Marcus, Mensis, Miles.*
 ME. *Memoria.*
 MEN. *Menses.*
 M.H.M. *Missio honesta missione.*
 MIL. *Miles. Militavit.*
 MIL. ITAL. *Militi Italico.*
 MILIAR. *Miliaria ala.*
 MIRPA. *Ignotum, nisi nomen proprium sit.*
 M.P. *Millia passuum.*
 MVL. VP. *Multis victoriis potito.* Neque placet, neque melius ad manus quidquam est.
 MVNIC. *Municipium. Municeps.*
 N. *Noster. Nostri. Nepos. Nazione. Nummi.*
 NEG. *Negotiator.*
 NEGOT. *Idem.*
 NEP. *Nepos.*
 N.I.F.L. *Non liquet.*
 N.SVR. *Natione Surus.*
 O. *Obiit.*
 P. *Publicus.*
 PACON. *Paconius.*
 PAP. *Papia tribu.*
 PARTH. MAX. *Parthicus maximus.*
 P.C. *Poni curavit.*
 P.L.L. *Posuerunt lubentes. Posuit latus lubens.*
 POM. *Pomptina tribu.*
 POMP. fort. *Pompejus, Pompilius, aut, Pomponius.*
 PONT. *Pontifex.*
 PONTIF. MAX. *Pontifex maximus.*
 P.P. *Pater Patria. Procurator Provinciae.*
 PRAEF. FABR. *Praefectus fabricum.*
 PRAEF. QVINQ. *Praefectus Quinquennalis.*
 PROCOS. *Proconsul.*
 PROC. *Procurator.*
 PROCVR. *Idem.*
 PRINC. *Princeps.*

PROLEG.

PROLEG. Prolegato, aut Prolegatus.
 PRON. Pronepos.
 Q. Quintus.
 QVIN. Quinquennalis.
 R. fort. Ratorum cohors.
 RAVEN. Ravenna.
 REIP. Reipublica.
 REST. Restituerunt.
 ROM ET. AVG. Roma & Augusti.
 S. Solvit.
 SECVRIT. Securitati.
 SEPT. SEV. Septimius Severus.
 SEPTIM. Septimius.
 SEXT. Sextus.
 SIGN. Signum.
 S. P. Q. R. Senatus populusq. Romanus.
 SS. Supra scripta legionis. sibi suis.
 SS. Sestertii nota.
 STA. ignotum.
 STIP. Stipendiorum.
 S. T. T. L. Sit tibi terra levis.
 SVB. C. obscurum.
 T. Titus, Tribunus.
 TEMP. Templum.
 TEST. Testamentum.
 TIB. Tiberius.
 TREVER. Treverensis.
 TR. P. Tribunitia potestate.
 TRIB. POT. Idem.
 TRID. Tridenti.
 TRIVMP. Triumphavit.
 T. VX. S. M. P. F. Titulum uxor suo

marito poni fecit. Et si animo meo
 non satisfacit.
 V. In numeris, quinque quintum.
 V. Vlpia legio.
 V. A. Vixit annis.
 VAL. Valeria.
 V. CL. Vir clarissimus.
 VE. Veteranus.
 VEIN. fort. Veindelico.
 VET. Veteranus.
 V. F. Vivus fecit. Vivificerunt.
 V. ID. Quinto Idus.
 VII. VIR. EPVL. Septemvir Epulo-
 num.
 VINDEL. Vindelicus.
 VIX. Vixit.
 VLP. Vlpia legio.
 VOL. Voltina tribu.
 V. P. Vivus posuit.
 V. S. L. M. Votum solvit lubens merito.
 V. S. L. L. M. Votum solverunt luben-
 tes merito, aut, Votum solvit latus
 lubens merito. Plautus Stycho, Sal-
 spotenti &c. Latus lubens laudes
 ago & grates gratiasq. habeo.
 V. S. P. L. L. M. Votum solvit publice
 latus lubens merito.
 VV. Vivis.
 X. In numeris Decem.
 XV. VIR. SACR. FAC. Quindecim-
 vir sacris faciundis.

CONVERSIO

E T

PASSIO

SS. Martyrum

AFRÆ, HILARIÆ, DIGNÆ,
EUNOMIÆ, EUTROPIÆ,

QUÆ

AUGUSTÆ VINDELICORUM
PASSÆ SUNT.

CUM

MARCI VELSERI

COMMENTARIO.

Clemens Rom. Apost. Constit. lib. 5. c. 7.

**De martyribus verò precipimus vobis,
ut in omni honore sint apud vos.**

LECTORI. S.

QUIS cultus sanctis tutelaribus debeat, optimè expressit D. Maximus Taurinensis Episcopus : qui non multo post D. Ambrosium vixit, cujusque plurimæ lucubrationes aliquando Ambrosii nomine cense sunt. Et si autem sententiam verbis non brevissimis comprehenderit, operæ pretium tamen erit locum integrum, quatenus huc facit, exscribere.

Ait itque, Cum omnium sanctorum martyrum, fratres, devotissimè natalem celebrare debemus, tum præcipuè eorum solennitas tota nobis veneratione curanda est, qui in nostris domiciliis proprium sanguinem profuderunt. Nam licet universi sancti ubique sint, specialiter illi tamen pro nobis interveniunt, qui & supplicia pertulere pro nobis. Martyr enim cum patitur, non sibi tantum patitur, sed & civibus. Sibi patitur ad requiem, civibus ad salutem. Exemplo enim eorum didicimus Christo credere : didicimus contumeliis vitam æternam quærere : didicimus mortem non timere. Videte ergo, quid martyribus debeamus ; in quo alter tortus est, ut alter salvaretur. Alter carnificem pertulit, ut alter Christum agnosceret. Alter morti addictus est, ut alius vita potiretur æterna. Et ad postremum, sanctus occisus est, ut peccator evaderet : Beati igitur martyres nec sibi vixerunt, nec sibi mortui. Exemplum enim nobis reliquerunt bene vivendo, conversationis ; tolerando fortiter, passionis. Nam ideo Dominus, per totum mundum, diversis in locis, pati martyres voluit, ut tanquàm idonei testes, nos præsentis quodam fidei exemplo suæ confessionis, urgerent : ut humana fragilitas, quæ prædicationi dominicæ, aditu longiore vix credit, vel præsentis oculorum testimonio, martyrio crederet beatorum. Cuncti igitur martyres devotissimè percolendi sunt : sed specialiter ii venerandi sunt à nobis, quorum reliquias possidemus. Illi enim nos oratione adjuvant, isti etiam adjuvant passione. Cum his autem nobis familiaritas est. Semper enim nobiscum sunt : nobiscum morantur : hoc est, & in corpore nos viventes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Hic, ne peccatorum

Serm. de
nat. ss.
Octavii Ad-
vent. & So-
lut.

nos labe absumat : ibi, ne inferni horror invadat. Huic sententiae, quisquis probè erga pietatem affectus, libens subscribet. Majores certè nostri, homines antiquè boni, qui rectè facere, quam contentiosè de rebus sacris disputare prius ducerent, eam præclaro exemplo confirmarunt. Relatum est enim in annales, Henricum Imp. quem IV. dicunt, ab Hermanno Augustano episcopo partem corporis sanctæ Afræ expetiisse, ecclesiæ, quam Spiræ Nemetum condiderat, inferendam. Nemo dubitabat, quin precibus ejus, qui cogere posset, & vero etiam soleret, parendum esset; quam parcissimè tamen faciendum existimabant omnes. Accedit igitur ad sepulchrum martyris episcopus; reserat loculum; illa, quæ par fuit, religione, unum ex pollice pedis aufert articulum. Hunc publicè prius ostensum, magni muneris loco Imperatori transmittit. Cives interea, qui charissimo pignori timerent, basilicam insedere frequentes, fores etiam armati observare, ne plus quam constitutum erat, asportaretur. Eo tunc ardore in Deum, & in sanctos, quos Dei amicos esse scirent, ferebantur. Ut res suas privatim tanta diligentia nullus, quanta sacras reliquias publicè asservarent universi. Quod etiam privatim, & publicè bene vertit. Rideant hæc, qui omnia vident. Mihi certum est laudatissimis vestigiis insistere. Et quando optimis martyribus aliud obsequij genus nunc præstare non licet, veterem historiam, qua potui ratione illustrandam sumpsi. Exemplum, quod fidißimum videbatur, sequutus. Nam à diversis descriptoribus aliud atque aliud habemus: Ut tamen verba, & hæc modicè, non res dissentiant. Augusta Vind.

¹INCIPIT
²CONVERSIO
³SANCTÆ ⁴AFRÆ,
⁵& puellarum ejus.

A⁶PUD provinciam Rætiam, ⁷in civitatem Augustam ⁸Narcissus ⁹episcopus veniens, ¹⁰tempore, quo persecutio Diocletiani fervebat, nesciens quo intraret ¹¹profugus, ad mulierem quandam ingressus est, nomine Afram, ¹²cum diacono suo ¹³Felice. Illa autem, videns honestos viros, existimans adventores impudicos, parat coenam, & omnia, quæ solito more, cum tribus puellis, ¹⁴parare amatoribus consueverat. Episcopus autem, veniens ut cibum caperet, ¹⁵orare coepit, & psallere. Afra autem, quia nunquam hæc audierat, stupefacta coepit inquirere, quis esset. Et ¹⁶ediscens hunc esse Christianorum episcopum, ¹⁷procidit ante pedes ejus, dicens: ¹⁸Domine, indigna sum valde, & in ista civitate nulla me turpior potest inveniri. Cui ait Narcissus episcopus: Salvator noster ¹⁹à turpissimo tactu inquinari non potuit, illius enim tactus omnes sordes diluit, atque mundavit, & sordes non poterant inquinare Domini claritatem. Nam & ²⁰lux de coelo veniens, & splendor solis, dum circa cloacas, & lutulentas plateas funditur, mundus funditur de coelo, & mundus levatur in coelum. Unde & tu, ²¹filiola, ²²suscipe in te lumen fidei: ²³ut purificata ab omni peccato, possis de meo introitu perpetua ²⁴claritate gaudere. Dicit ei Afra; ²⁵ego quidem, quæ plura capillis meis peccata commisi, quomodo possum à tantis sordibus ablui? Respondit Narcissus episcopus: ²⁶Tantum crede, & baptizare, & salva eris,

Post hæc Afra convocans puellas suas, dixit : Ille homo, qui ad nos intravit, episcopus est Christianorum : & dixit mihi, Si credideris Christo, & baptizata fueris, ab omni poteris emundari peccato. ²⁷ Quid vobis videtur ? Respondentes autem ²⁸ Digna, Eunomia, & Eutropia dixerunt : Tu nostra domina es, & si sequutæ sumus te ad inquinamenta facinorum, quomodo te non sequemur ad indulgentiam peccatorum ? Tu caput nostrum es, quocunq; ierit caput, membra necesse est ut sequantur.

Interea dum hæc loquerentur, nox initium sumpsit. ²⁹ Incipiens autem hymnos Deo canere cum diacono suo episcopus, totam noctem orando, & psallendo pertransit, ³⁰ simul habens Afram cum suis puellis consortem. Mane autem facto, episcopus Narcissus coepit inquiri. Dictumq; est Afræ : Ubi sunt, qui ad te introierunt ? Illa autem dixit eis : Hospites amatores mei ³¹ manserunt hic, & abierunt ad sacrificium. Illi autem audientes illos isse ad sacrificium, putabant eos ad ³² Capitolium ³³ vel ad templum abiisse. Aliis ergo discedentibus, remansit unus ex eis, qui diceret : Ego cognovi eos sero ad te venisse, & scio, quia Christiani erant, nam ³⁴ omni hora signabant frontes suas signo crucis, in qua Christus eorum passus est. Dicit ei Afra : ³⁵ Ad me meretricem haberent intrare, si Christiani essent ? Ad me non veniunt, nisi qui mei similes sunt. Abiit ille, & nunciavit omnia, quæ dixerat, quæque audierat, his qui quærebant eos.

His ita gestis, ³⁶ abiit Afra ad matrem suam ³⁷ Hilariam, & dixit : Episcopus Christianorum venit ad me, nesciens quo intraret, & per totam noctem, ³⁸ expandens manus suas ad Deum suum, cantans quod novit, nos fecit simul orare : ³⁹ Circa verò pulorum cantum extinctum est lumen candelæ : & coepi festinare, ut eam accenderem, & non potui. Tunc dixit mihi diaconus ejus : Noli quærere lumen extingubile, modo tibi ⁴⁰ ostendetur lux, quæ extinguere non potest. Et cum dixisset episcopus : ⁴¹ Veni lux mea de coelo, ostende faciem tuam, & salvi erimus, ⁴² Venit fulgor de coelo sicut sol, & sicut coruscatio, ante tonitruum, & non recessit ante, quam aurora inciperet. Et ⁴³ dum orationem finisset, iussit nos sibi respondere, & dicere, Amen. Et lux fulgoris illius paulatim recessit. Post hæc misi me ad pedes ejus, & dixi illi : ⁴⁴ Domine, injuriam tibi grandem fecisti, quod ad me introisti, sum enim mulier peccatrix. Et ille dixit : quo me Deus meus iussit ingredi, introivi. Circa diei verò horam tertiam, ostenderunt se mihi, qui eis ante lucem insidiati fuerant, ut exeuntes tenerent eos, & occiderent. Sed cum non exissent, convenerunt me. Ego verò ⁴⁵ fascis lini habeo, sub quibus abscondi eos, & timeo, ne scrutentur locum illum. Sed si jubes, domina mater, huc eos transire faciam. Quia promisit mihi episcopus dicens : Faci-

am

am te Christianam, & omnia peccata tua diluentur. Audiens hæc ⁴⁶ mater ejus, gaudio repleta dixit: Præstet Deus, ut & mihi hoc contingat. Cui dixit Afra: Ergo nocte veniente ducam eum huc. Respondit mater ejus: Etiam si noluerit, roga eum.

Vespere autem facto, rogavit sanctum Narcissum episcopum Afra, ut iret ad matrem ejus. Ingresso autem eo domum, factum est gaudium magnum, ita ut Hilaria ⁴⁷ per tres horas teneret plantas ejus, & diceret: Obsecro te domine, ut & me facias mundari à peccatis meis. Tunc sanctus Narcissus episcopus dixit ei: Beata est fides tua, quæ ⁴⁸ antequam disceres verbum veritatis, ipsam veritatem, quam per verbum vix possunt homines agnoscere, in tua mente fundasti. Veruntamen quia video vos capaces esse verborum Dei, ⁴⁹ hodierna die simul incipite jejuna- re, & per septem dies jejunantes audite sermonem veritatis: Octava autem die purificabimini ab omni peccato, & eritis ab omni pollutione immunes. Dixit ei Hilaria: Si jubes domine, ⁵⁰ dicimus quid colimus, & ita demum doce nos, quid colere debeamus. Dixit ei Narcissus episcopus: In hoc apparet, quia bene poteris suscipere, quid colere debeas, si quid huc usque colueris, evidenter exponas. Dic ergo culturam tuam. Hilaria respondit: ⁵¹ Parentes mei genere Cyprii fuerunt, & ⁵² inde venerunt cum sacris Veneris. Et ⁵³ Venus coli non potest, nisi ab his foeminis, quæ fuerint fornicatæ. Ideo ego deniq; filiam meam sacris Veneris consecravi, quasi Deæ Veneri servitutam, & de opere meretricio placitutam, in prostibulo manere permisi. Credens, quod mihi esset propitia Venus, si filiam meam divinis ejus imitationibus occupassem. Nam ⁵⁴ quanto plures amatores habere potuerit mulier, quæ Veneri servit, tanto plus Veneri placere posse à sacerdotibus affirmatur. Audiens hæc vir Dei Narcissus episcopus, ⁵⁵ ingemuit, & lacrymas fudit, dixitq; ad Diaconum suum: Surge frater, & demus lamentum super culturam talem. Et rogemus Dominum, ut ⁵⁶ ubi abundavit iniquitas, superabundet & gratia.

Factum est autem, cum orassent, ⁵⁷ apparuit Ægyptius quidam nigrior corvo, nudus, & ⁵⁸ vulneribus elephantiae corpore toto plenus, & dare coepit mugitum, dicens: ⁵⁹ O Sancte Narcisse episcope, quid tibi cum causa mea? ⁶⁰ Quid tibi cum ancillis meis, quas ego semper in mea familia habui? Deus tuus mundas animas, & munda corpora diligit. Istæ jam ⁶¹ meæ sunt, alius esse non possunt. ⁶² Nunquid ego intro, ubi castitas regnat? Nunquid locum invenio, ubi est spiritus castitatis? Hic tu quid intrasti, ubi inquinata sunt corpora, & pollutæ sunt animæ? Tunc sanctus Narcissus episcopus dixit ei: ⁶³ Jubeo tibi immunde spiritus, ut des mihi responsum de eo, quod te interrogavero. Dic mihi damnate, ⁶⁴ Scis Christum Jesum Dominum nostrum Na-

zarenum tentum, flagellatum, sputis in facie illitum, spinis coronatum, irrisum, ligatum, felle & aceto potatum, affixum cruci, mortuum, & sepultum, die tertio resurrexisse? Scis hoc factum esse? Respondit dæmon, & dixit: Utinam mihi hoc nescire licuisset. Nam ex ea hora, qua crucifixus est, ⁶⁵ princeps noster ⁶⁶ fugit à facie ejus, quia virtutem persequentis ferre non potuit. Tunc saxa illa solida scindebantur, & monumenta aperta sunt, & surrexerunt sancti viri, qui viderunt hoc factum, quando princeps noster, ab eo qui crucifixus est, ⁶⁷ tentus est, & catenis religatus. Respondit sanctus Narcissus, & dixit: Quod nomen est principis vestri? Dicit ei dæmon: ⁶⁸ Sathan nomen est ei: Quod interpretatur initium mortis. Dicit ei Narcissus episcopus: Dic mihi, quid peccavit Dominus Jesus Christus, ut tanta pateretur? Dicit ei dæmon: Nunquam peccavit. Dicit ei Narcissus Episcopus: Et qui nunquam peccavit, quare tanta perpeffus est? Respondit dæmon: Non pro suis peccatis passus est, sed pro alienis. Dicit ei Narcissus Episcopus: ⁶⁹ Ex ore tuo condemnaris immunde spiritus. Cum ergò scias Dominum meum, Jesum Christum, non pro suis, sed pro alienis peccatis occisum, discede ab his mulieribus, quia etiam pro istis passus est, quæ ad ejus fidem, & gratiam confugerunt. Dicit ei dæmon; ⁷⁰ Quia docet lex, & jubet, ut res alienas non tollat aliquis, tu qui sanctus es, res meas quare tollis? Quid mihi tollis animas, quas lucratus sum? Dicit ei Narcissus episcopus; ⁷¹ Effractor, & fur, ⁷² ab initio damnate, & in malitia ⁷³ inveterate, quia istas animas à Deo suo tu separasti, ego te modo furem teneo, & creatori creaturam suam restituo. Respondit ei dæmon: Et ego creatura ejus sum, ⁷⁴ & me ergò creatori meo restitue. Dicit ei Narcissus: ⁷⁵ Tu ipse ex ore tuo hoc confessus es, Christum pro peccatis hominum passum esse: si, quomodo pro hominum peccatis passus est, etiam pro dæmonum ⁷⁶ impietatibus passus esset, restituerem te creatori tuo: Nunc autem, quia sic passus est pro peccatis hominum, ut vestrum principem religaret, vade tu ad principem tuum. Dicit ei dæmon: ⁷⁷ Fac pietatem super me, & ⁷⁸ da mihi vel unam animam in potestatem. Dicit ei Narcissus Episcopus: Si dederò tibi animam in potestatem, quid de ea facies? Dicit ei dæmon: ⁷⁹ Interficiam eam, & lucrabor animam ipsius. Dicit ei Narcissus episcopus: Cras prima luce, dabo tibi potestatem hanc ut facias. Dicit ei dæmon: ⁸⁰ Dic mihi ante Deum tuum, quia das mihi animam intra corpus inclusam, quam ego lucrer. Dicit ei Narcissus: Ante Deum meum, dabo tibi ⁸¹ animam intra corpus inclusam, manducantis, & bibentis, & dormientis, & iterum vigilantis. Dicit ei dæmon: Modo jube me hic manere ista nocte. Dicit ei Narcissus: ⁸² Si potes nobiscum manere, mane. Dicit ei dæmon: ⁸³ Si non

expan-

expandis manus tuas ad coelos, & non psallis Deo tuo, possum hic manere. Dicit ei Narcissus: Nunquam sit tibi bene, immunde spiritus! Non solum autem ego, sed & istæ omnes mecum, per totam noctem Deo nostro flectent genua, & laudes ei nobiscum canent. Tunc dæmon ululatum teterrimum diræ vocis emisit, & nusquam comparuit.

Sanctus autem episcopus fecit post jejunium refici. Afram cum matre sua, & cum puellis suis. Quæ tremantes pro eo, quod audierant, & viderant, ejus monitis confortabantur. ⁸⁴ Ipse autem cum Felice diacono suo non refecit se, sciens se iterum mane cum dæmone luctamen habiturum. Transiit itaque nox tota orationibus, & psalmorum canoribus plena. Die autem orto affuit dæmon dicens: Memor esto sancte episcope juramenti tui, quod dixisti ante Deum tuum. ⁸⁵ Da mihi animam, cujus corpus occidam, & animam ejus mecum habeam. Respondit sanctus Narcissus episcopus, & dixit: ⁸⁶ Et tu jura mihi in nomine Dei mei, quia statim interficias, quem tibi dederò in potestatem, & si eum non interficias ⁸⁷ jubeat te Deus ire in abyssum. Dixitque ei dæmon: Per ipsum, qui nos cum principe nostro vicit, juro: ⁸⁸ si non, me jubeat ire in abyssum, quia statim interficiam eum, quem mihi dederis in potestatem. Dixitque ei Narcissus episcopus: ⁸⁹ Vade juxta flumen fontis alpium Juliarum, unde nemo potest aquam bibere, non homo, non pecus, non fera aliqua, quia ⁹⁰ Draco ibi habitat, & ⁹¹ de flatu ejus, omnes qui ad fontem accesserint, moriuntur: hunc interfice, & ⁹² in tuam potestatem redige animam ejus. Tunc exclamavit dæmon, dicens: ⁹³ O episcopum mendacem! Insuper me ligavit juramento, ut ⁹⁴ amicum meum occidam: quem si non occidero, compellet me ire in abyssum. Tunc dæmon assensit; & ⁹⁵ occidit draconem: & liberatus est fons, ad usum omnium, ⁹⁶ usque in hodiernum diem.

⁹⁷ Per dies autem plurimos docuit eas verbum Dei, sanctus Narcissus episcopus. Et baptizata est Hilaria, cum filia sua Afra, & cum puellis suis, & ⁹⁸ cum generatione sua, & cum omnibus amicis suis. ⁹⁹ Fecitque domum Hiliaræ ecclesiam. Et ¹⁰⁰ ordinavit eis presbyterum Dionysium, avunculum Afræ.

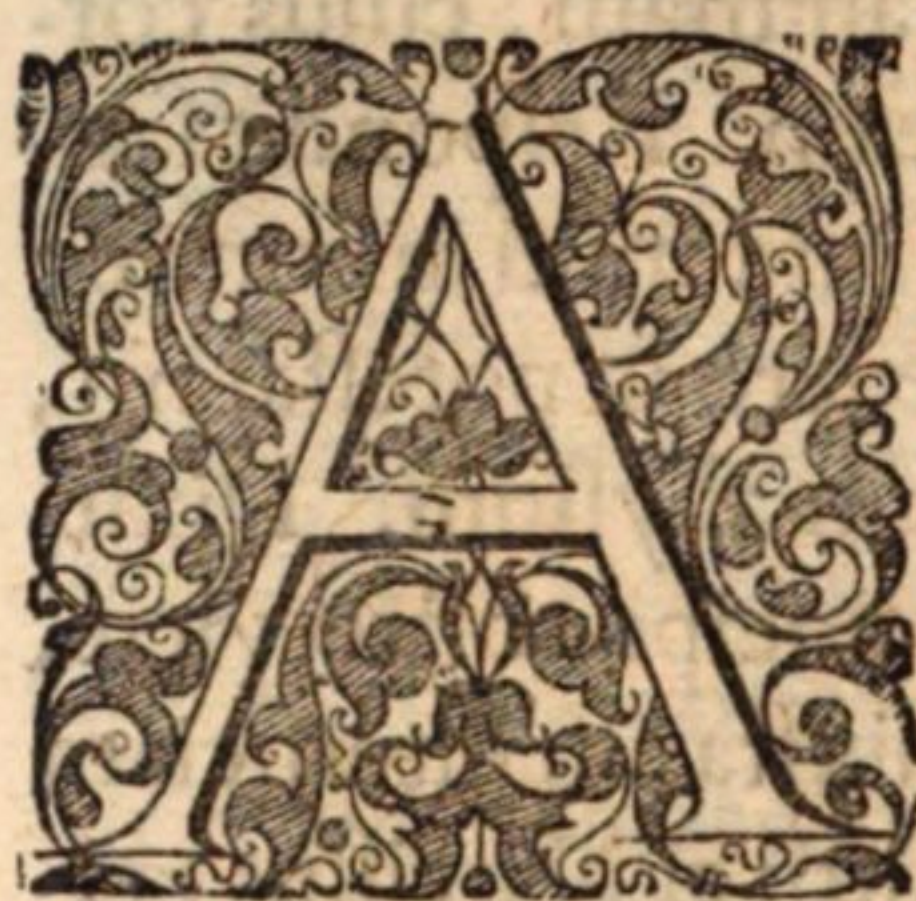
¹⁰¹ Ipse autem episcopus Narcissus, perfectis ordine rebus, post menses novem, ad Hispaniam profectus est, ad civitatem

¹⁰² Gerundam. In qua multum populum Deo acquisivit

¹⁰³ per tres annos. Et ita demum ¹⁰⁴ martyrij palmam cum diacono suo Felice attigit.

AD
CONVERSIONEM
SANCTÆ AFRÆ,
& puellarum ejus,
COMMENTARIUS.

AUCTOREM hujus historia (qua prima solet esse commentatorum disquisitio) ignoramus quidem; verisimiliter tamen suspicamur, fuisse aliquem ex clero Augustano, cui publico ecclesie decreto id muneris injunctum. Nam constat, inter precipuas curas ecclesiis olim incubuisse, res à sanctissimis martyribus preclare gestas, fortiterq; passas, litteris consignare. Id est discere ex Fabiani Pontificis epistola, quam Dilectissimis ubique catholice ecclesie comministris scripsit. Cum enim Romana ecclesia diligentiam, in colligendis martyrum gestis per subdiaconos, & notarios, exposuisset, adjungit, Quod etiam vos omnes agere monemus, ne in posterum aliqua ex his dubitatio fiat, quaestioque oriatur, quoniam omnia, quae scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. Et quae nostris temporibus veraciter scribuntur, ad futurorum doctrinam diriguntur. Et ideo fidelissimis hæc negotia committi præcipimus, ne aliqua in eis illusio inveniatur, ex qua fidelibus scandalum (quod absit) oriatur. Quae fidem & auctoritatem hujusmodi historiarum mirè confirmant. Hoc tamen non à Fabiano primum institutum, sed ab Apostolorum temporibus observatum, ostendit, quæ adhuc extat, Passio sancti Andreae Apostoli, per presbyteros & diaconos ecclesiarum Achaiae scripta. Et apud Eusebium de morte Polycarpi elegans epistola, quam scribit Ecclesia Dei, quæ Smyrnam incolit, ecclesie, quæ est Philomeli: Item epistola de martyribus Galliae sub Vero, inscripta, Servi Jesu Christi, qui Viennam, & Lugdunum Galliae incolunt, fratribus in Asia & Phrygia: Atque nonnulla alia hujus generis descriptiones. Quarum multo plures & integriores haberemus, absque Diocletiano fuisset. Hic nihilominus in Christianorum libros, quam in corpora deservit. Uti, præter alia testimonia, argumento est hæcenus celebrari solita IV. Non. Jan. Romæ commemoratio plurimorum sanctorum martyrum, qui spreto Diocletiani Imp. edicto, quo tradi sacri codices jubebantur, potius corpora carnificibus, quam sancta dare canibus maluerunt. Innumeras ista calamitas sanctorum historias afflixit. At si qui sub ipso Diocletiano passi, illorum historia, pace ecclesiis per Constantinum reddita, recenti adhuc memoria facile restitui potuere. Idq; huic, quam præ manibus habemus, contigisse credendum. Cum semel atque iterum persecutionis jam præteritam meminere. Ne inferiorem Constantino Magno existimem, stylus neque purè latinus, neque ex posteriorum temporum face planè barbarus, movet. Præterea, simplex & nuda rerum gestarum narratio: quæ absque dubio primum autographum, nullis dum colorum pigmentis illitum, & præ pietatis ingenuos spiritus redolet. Surius miror cur mutaverit. Mihi aliqua verba minus pura, & phrasæ paullo rudiores, tanti non videntur.

I. INCIPIT] Quæ in nonnullis exemplaribus prologi nomine præcedunt, pio studio à viro bono collecta esse non ivero inficias. At cum dubia fama innitan-

Eus. hist.
eccl. lib. 4.
c. 14.

Lib. 5. c. 1.

Ex mart.
Ro.

Prudent. de
Hemit. &
Cheled.
Chartulas
blasphemus
olim nam
satelles ab-
stulit, &c.

innituntur, imperitis conjecturis plenissima, à candore reliquæ historiæ aliena, non ejusdem auctoris, non atatis sint, omittere placuit. Nullo lectorum damno

2. CONVERSIO.] Hujus vocabuli absolute positi Christianus usus est, de illis, qui peccatis valere jussis, ad meliorem frugem se conferunt. Ita passim ab ecclesiasticis scriptoribus usurpatur. Causam reddit D. Augustinus, Illi convertuntur, qui rectè vivere incipiunt: hoc est enim ad Deum redire. Qui autem concupiscentias suas perseveranter sequuntur, dorsum quodammodo habent ad Deum.

Evang. qu.
sec. Matth.
quest. 11.

3. SANCTÆ] Multo latius olim Sancti nomen, quam hodie, patuit. Episcopi vulgo Sancti, Sanctissimi, Beatissimi dicebantur; quæ jam solius summi pontificis est appellatio. Reliqui etiam Christiani, certè probatæ vitæ, Sancti: quamquam adhuc mortales. Constantinus orationem, quam ad Christianam ecclesiam scripsit, Ad Sanctorum cœtum inscripsit. Is nunc honor mortuis tantum, in apotheosim relatis habetur. Hoc loco Sanctæ nomen utraque notione rectè acceperis.

4. AFRÆ] Homines antiquitus crebro sibi nomina ab urbibus, & populis mutuati sunt. Quod primum videre est in servis Getis, Syris, Syris; dein in familiis Romanis Tarquiniis, Cominiis, Gabiniis, Norbanis, Volscis, Numiciis, Vatiniis. Ut interim cognomina hujus generis prateream. Et in martyrologiis nostris sæpius occurrunt Germanus, Germana, Gallus, Galla, Sabinus, Sabina, Syrus, aliæque ad hunc modum. Quibus persuasus, non vereor Afram ab Africa deducere. Variæ enim illi hujus nominis causa esse potuerunt, sicuti & Afropatruo. Julius Firmicus me monet, Venerem ab Assyriis, & Afris eodem ritu cultam. Assyrius autem cultus idem cum Paphio Cyprio, Pausania teste. Atqui hac ratione Afra, non Affra, neque Aphra scribendum. Africam enim fasti Capitolini, lapides alij, nummi antiqui, & libri manuscripti præferunt. Ita etiam Afranios, gentem Romanam.

De myst.
proph. ral.
c. 4.
Paus. in
Atticu.

Porro alteram S. Afram martyrem reperio in martyr. Rom. IX. Cal. Junij, Brixia sub Hadriano Imp. passam. Quæ cum nostra nihil commune habet, præter nomen.

5. ET PUELLARUM EJUS] Præter quod inscriptio promittit, historia Hilariæ matris conversionem complectitur.

6. APUD PROVINCIAM RÆTIAM] P. de Natalibus insigniter lapsus, per omnem historiam Cretam pro Ratia habet. Etiam si Adonem Trevir. sequi profiteatur, Ado autem Ratiam distinctè præferat. Idem audio in M. Marulo peccatum esse, quem mihi videre non contigit. Vicelius non minus absurde, Provinciam Regenas. Antoninus in Chronico Ratiam & Cretam confundit, utrumque enim nomen habet: nisi error sit à librariis, quod existimo.

In catal. lib.
7. c. 28. 54.
& 55.
Ado in
martyr.
Marulum
sequitur
Zwinger. in
theatro vol.
7 lib. 3.
Lib. 2. c. 12.

Ceterum Ratia (quæ sub Augusto in provinciam redacta) variè à diversæ ætatis auctoribus describitur. Sed constat ex Ptolemao, qui Diocletianum multo anteivit, jam tunc à fontibus Rheni, & Danubij ad Aeni ostia usque pertigisse. Hinc Tacitus, & Arrianus prodidere, Aenum inter Ratos, & Noricos fluere. Quibus terminis etiam Vindelicia, cujus memoria ante Diocletianum obsoleverat, quæq; in Raticum nomen concesserat, comprehenditur. Hodie obtinent præter Ratos, Suevi, & Boij, qui cis Danubium colunt.

Lib. 3. hist.

7. IN CIVITATEM AUGUSTAM] Plurimæ civitates Augustæ per orbem Romanum: Non pauca etiam per Ratiam extitere, si fides habenda nostræ ætatis scriptoribus. Sed Fortunatus, poëta Christianus, qui ante mille annos vixit, ascriptis fluviis, qui eam, de qua hic sermo est, alluunt, nomine ambiguo nos falli non patitur,

Agentino,
& qui Agēt.
sequunt.

Pergis ad Augustam, quam Virgo, Lycusq; fluentant,

Illic ossa sacra venerabere virginis Afræ.

Fort. in Vita
S. Mart.

An illi Vindelicum cognomen debeatur, ante Aventinum nemo dubitavit. Is primus de alia Augusta Vindelicorum suspicionem commovit. Non satis firmis ad eam evincendam usus argumentis. Quod commodiore loco pluribus docebimus. Neque in hoc commentario questionem non necessariam edifferendam putamus.

lib. 4.
Baronius legit,
Vindo
Lycusq;.

8. NARCISSUS] Quidam Hierosolymorum episcopum arbitrantur. Qui à Nicephoro Constantinop. in Chron. trigesimus primus, & trigesimus quintus, ab Epiphano trigesimus & trigesimus quartus, unus idem, ejus

Epiph. in
Panario
hæresi 66.

urbis

Euf. lib. 6. c. 8. 9. Nic. lib. 5. c. 9. 10. Mart. 29. Oct. Euf. lib. 6. c. 32. Lib. 7. c. 13. 26. urbis episcopus censetur. Nam auctoribus Eusebio, & Niceph. Callisto, semel in eremum secessit; dein sedem iterum cum Alexandro collega tenuit: Denique, quod habetur in martyr. Rom. Sanctitate, patientia, ac fide laudabilis, centum & sexdecim annorum migravit ad Dominum. Martyr, ut ait Nicephorus in Chron. Verum cum neque ipse, neque collega Alexander, quin nec successores, Mazabanes, Hymenæus Zambdas, Hermon (qui singuli pluribus annis præfuerunt) Diocletiani persecutionem attigerint: ita enim refert Eusebius: Fit ut à S. Afræ temporibus magnis spatiis excludatur. Solidior Augustana ecclesiæ auctoritas, quæ semper diversum hunc nostrum Narcissum interpretata est, Gerunda Tarraconensis Hispania urbepassum. Quod hæc ipsa historia inferius ad finem conversionis comprobat, & ecclesiæ Gerundensis epistola, quam eo loco dabo, Martyr item Rom. XV. Cal. Aprilis, & ex Hispanis Villegasius in Flore sanctorum, Beuterus atque Vasæus in Chronicis. Liber Chronicus Regum Arragonia absque auctoris nomine Hispanicè editus, meminit reliquiarum Sancti Arsi, quæ Gerunda in ecclesiâ S. Philippi condita, miraculis illustres sint. Ubi vernaculam Hispanorum enuntiationem agnoscas, pro S. Narciso, San Arciso, deperdita N, quæ in principio repetenda erat, reddentem. Sunt enim reliquia Narcissi, de quo agimus

Ancyrano concilio circa hæc tempora Narcissus Neroniæ Ciliciæ episcopus subscripsit. Sed diversus ab hoc nostro.

Vide marty. 31. Oct. 17. Sept. & 2 Jan. Tres alij Narcissi in sanctos relati. Primi meminit D. Paulus in epistola ad Rom. Alterius fit mentio in actis S. Laurentij. Tertium Licinius Imp. martyrii corona donavit. At de nullo Afræ conversa suspicio oriri potest.

9. EPISCOPUS] Notius est apud Christianos episcopi nomen, quam ut hic interpretemur. Multa de illo passim obvia. Quadam non protritareperies in Pammelij annotationibus ad D. Cyprianum.

10. TEMPORE, QUO DIOCLETIANI PERSECUTIO FERVEBAT]

Vide Occo- nis numis- mata in Dioclet- Aliqui nonam, alij (quorum maximus est numerus) decimam, quidam duodecimam persecutionem numerant. Quæ enim retro, non ab omnibus uno eodem modo distinguuntur. Illud convenit, hanc præ reliquis diuturnitate temporis, numero martyrum, immanitate suppliciorum, longè insignissimam fuisse. Quod Eusebius, Orosius, Sulpitius, Nicephorus, Zonaras, Cedrenus, Manasses, historici alij, denique omnia martyrologia, & innumera sanctorum vitæ copiose docent. Supersunt in Hispania inscriptiones Diocletiano posita, NOMINE. CHRISTIANORUM. DELETO. QUI. REMP. EVERTEBANT. Item, SUPERSTITIONE. CHRISTI. UBIQUE. DELETA. ET. CULTU. DEORUM. PROPAGATO. Haquamvis uti impia, ita vana, & mendaces, tamen ex illis videre est, quæ animi contentione tyrannus adversus Christianum nomen grassatus fuerit, qui imperatorios inde quasierit titulos. Sed de persecutione, re satis superq. testata, calamus contineo.

Pandinius in fastis Sigon. de occid. Imp. Quos sequuntur Scaliger de emend. tēp. & Baron. in Annalibus. De tempore persecutionis, quando cœperit, quando desierit, auctores valde diversa sentiunt. Sive ad annos Christi, sive ad Diocletiani imperium respicimus. Quamquam de annis à Christo nato Pandinio & Sigonio, qui nostra ætate diligentissimè, & aptissimè ad constituendam seriem temporum scripserunt, stabimus. Illi consentiunt, Diocletianum imperium iniisse Ann. Christi CCLXXXIV. Post Romam conditam MXXXVI. Parilibus, id est XI. Cal. Maji. Persecutionem aliqui mox cœptam putant: Alij post Maximianum collegam assumptum: Alij ab annis Diocletiani sive IX sive XI. sive XIII sive XIV. sive XVI. sive XIX. Et facile credam, inveniri auctores, qui ab his omnibus diversa scripserint. Quorum dissensio commoda explicatione concilianda est. Neque enim plerosq. falli, aut temere de re tanta, & tam clara, scripsisse existimandum. Refert igitur intelligere, persecutionis nomen varie acceptum differentia causam esse. Tempore D. Augustini vulgata erat opinio, decem plagis Ægyptiacis, significatas fuisse decem persecutiones, quæ à Nerone ad Diocletianum. Eam ille ita convellit, ut ostendat ecclesiam ante Neronem tum in capite Christo, tum in Stephano, Jacobo, Petro, fratribus reliquis persecutiones passam. Nec assertores denarij istius numeri negare poterant, hæc vera esse. Sed apparet, explicatione verbi vim argumenti evitasse. Ut scilicet inter persecutiones, quæ plagis Ægyptiacis prædictæ, nullam ante Neronem censendam contenderent: Forte quod Neroniana prima imperatoris jussu indicta, aut exceptione aliqua alia, nam de hoc non constat.

constat. Secundam numerabant Domitiani: Tertiam Trajani: Quartam Antonini Philosophi: Quintam Severi: Sextam Maximini: Septimam Decii: Octavam Valeriani: Nonam Aureliani: Decimam Diocletiani & Maximian. Inter has quadam à nonnullis præterita, ut Maximini & Aureliani à Sulpitio, quamvis inquit Maximinus nonnullarum ecclesiarum clericos vexavit: Valeriani à permultis, quod eandem cum Deciana ducerent. Alia contra inserta: Cum Imp. Hadrianus, Antoninus Pius, Alexander, Aur. Claudius manus sanguine Christiano nequaquam abstinuerint. Et si omnis, quæ Christianis propter religionem vexatio accidit, persecutio dicenda, indubium est, multo adhuc plures sub Imp. extitisse. Sed non aequè ab omnibus in numerum reducta, vel quod leviores visa, vel quod novis edictis non usa, vel quod à decessoribus capta, non intermisso cursu continuata, vel denique aliqua vis de causa. Et prorsus iniquus est, qui diversos auctores propterea reprehendendos putat. Cum enim de rebus convenit, cur in verbis non suo quisque iudicio utatur? Similis est in constituendis persecutionum principiis ratio.

Nam ut sermonem ad Diocletianum referamus, fuit is in Christianos animo semper infensissimo. Cujus rei causæ multæ esse potuerunt, principi supra humanum morem superbo. Et quamvis initio tectius, & quasi per cuniculos egerit, neque Christianum nomen (quod constet) cuiquam criminis loco objecerit, tamen multos ejus nominis, falsis affectis calumniis subvertit. Ideò nihil aberrabit, qui totum Diocletiani imperium perpetuam persecutionem dixerit. Postmodum, cum suam temeritatem aliena vellet invidia explere (ait Eutropius) allegit Imp. Maximianum, propalam ferum natura, ardentem libidine, consiliis stolidum, ortu agrestem, asperitatem suam etiam vultus horrore significantem (his elogiis hominem exornant Eutropius & Victor) qui prima expeditione, quam in Galliam movit, exercitum juramento adexit, Christianos Deorum inimicos, iisdem animis, quibus Baccudas imperii hostes ulturum: Quod cum legio Thabæa detrectaret, primo decimata, post internecione deleta est. Siquis à tam immuni facinore persecutionem auspicatam putavit, profecto neque molliter sensit, neque leviter scripsisse videtur. Ann. IX. Eusebio teste, Diocletianus adorari se ut Deum iussit. Cassiodorus duobus annis differt. Quandocumq; contigerit, certissimum est, Christianis per religionem non licuisse nefario edicto obedire. Hinc multos male habitos, & lege majestatis damnatos suspicandum. Eò fortassis referendum, quod apud Cedrenum legimus, IX. anno Imp. edixisse, omnibus Christianis interfectis, Romanum imperium rebus prosperis affluxurum. Anno XI. Cedrenus prodit horribilem persecutionem excitatam, multaq; millia martyrum facta. Postero, qui fuit Diocletiano VI. Constantio I. Coss. Cajus Pontifex, gentilis Diocletiani, martyrii coronam consecutus est, tradente Damaso. XII. aut XIV. (utrumque habet Cedrenus, & Eusebius) Christiani milites exauctorati, per Veturium militia magistrum. Eusebius in chronicis annotavit, inceptam paulatim ex illo jam tempore persecutionem adversum nos. Ubi non pœna atrocitatem, quàm infamia irrogabatur, nullus corpori cruciatus inferebatur, respexit: sed quod illa omnes fines Romani imperii pervagata, nullam provinciam, quæ militari custodia contineretur, immunem habuit, cujusmodi nihil dum hæcenus contigerat. De anno XVI. nescio quem ignotum auctorem Cuspinianus citat. At XIX. demum omne virus simul in ecclesiam effusum est, ut nullo præterea incremento locus relinqueretur. Tunc impia decreta, quorum Nicephorus, Eusebius, Zonaras meminere, audita primum: Ecclesias solo aquari, libros comburi, episcopos interfici, Christianos reliquos, dignitatibus præditos in ordinem redigi, privatos in servitutem dari placere. Quæ postea pœna morte ut plurimum commutata sunt. Excitati eo classico omnium provinciarum præfides, ut Christianos quisque diligentissime conquirit, inventos immanissime excruciat, ita operam Imp. maximè approbat. Et si qua est maiorum comparatio, præterita quacumque levia atque ferenda, hæc denique seria persecutionis origo videri poterat. Ad quem modum statuere auctores plerique. Eusebius in historia ecclesiastica, & Chronicis disertè, iterum oblique in vita Constantini, cum ait Diocletianum imperio se abdicasse post annum persecutionis primum, quod est utique secundo anno. Ita etiam Orosius, & multi recentiorum. Nam etsi Victor in epitome Diocletiano annos

Sac. hist. lib. 2. Ad Sulpit. loco citato. Mart. 1. 5. 18. 30. Jan. Et ibi Baron.

Hist. lib. 9.

Vide auct. Thabæorum mart. & Sigon. de occid. Imp. lib. 1.

Cusp. in Coss.

Eus. in hist. lib. 8. c. 3. de vita Const. lib. 1. c. 12. Oros. lib. 7.

Nic. lib. 7.
c. 17.

Ep. de mens.
& pond.

XXV. Nicephorus, & Michaël Glycas XXI. tribuant, tamen optimi scriptores de XX. annis tam frequentes consentiunt, ut ejus rei nulla possit esse dubitatio. Et quæ duobus ante abdicationem annis contingere, incidunt in principium anni XIX. Epiphanius privatam sententiam tuetur, enumerans enim Imperatorum seriem, inquit, Diocletianus cum Maximiano, & Constantio annos tredecim. Quorum tempore magna persecutio fuit, quæ duodecim annis duravit. Cum autem cessasset persecutio, regnavit Diocletianus unum annum, & deposuit imperium. Hæc multis modis à fide historia illorum temporum recedunt. Et nisi culpam in interpretem, aut librarium rejicimus, fateamur oportet Epiphaniam memoria lapsam, ipsemet in Ancorato, Diocletiano XX. annos tribuit.

Porro nihil ad priores Diocletiani annos Afræ conversionem pertinere, ex verbis, Diocletiani persecutio fervebat, elicio. Quamquam Eusebius neque his duobus annis integris Italiam, Siciliam, Galliam, & reliquas occidentem solem versus provincias (quæ descriptione Ratiæ comprehenditur) persecutionem sustinuisse dicat. Ego interpretor: Cum Impp. mense Martio sanguinarium in Christianos edictum Nicomediæ proposuissent, ad reliquas inde provincias missum, ut quæque maxime dissita, ita uno vel altero mense tardius pervenisse.

Et si verò Diocletianus post motum ecclesiæ publicum hoc bellum, altero anno imperio cesserit, tamen persecutio per decem continuos annos plebem Dei depopulata est. Quæ Sev. Sulpitii verba sunt. Quibus Eusebius, Orosius, Nicephorus, historia miscella, Freculphus, alii consentiunt. Et evenit, ut cum varii Impp. succederent, à primis auctoribus Diocletiano, & Maximiano, etiam posteriore octennio persecutioni nomen hæserit. Tulere nomen imperatorum per ea tempora,

Fl. Val. Constantius Chlorus Aug.

C. Gal. Val. Maximianus Aug.

C. Aur. Valerius Licinianus Licinius Aug.

C. Gal. Val. Maximinus Aug.

Fl. Val. Severus Aug.

M. Aur. Val. Maxentius Aug.

Fl. Val. Aur. Constantinus Magnus Aug.

In not. ad
mart. 22.
Aug.

An horum quis nomini Christiano penitus parserit, nescio: Constantio & Constantino aliqui eam palmam tribuunt, sed Constantius tertio persecutionis anno obiit: Et dum vixit, credibile est satis habuisse proprias manus continere, collegarum Diocletiani, & Maximiani injurias à Christianorum corporibus repulisse, non est credibile: De Constantino Magno, quem maxime alienum ab hac culpa existimare par erat, contrarium docet Baronius. Ceteros plerosque teterrimos hostes extitisse, qui subdolis induciis non minus quam aperto bello (hæc tunc alternis per provincias vicissitudo) damnum intulerint, certum est. Id interim fatebimur, in oriente multo facilius quam in occidente sevitum esse. Quod etiam Eusebius alicubi innuit.

Atque ita colligimus, Diocletianum imperium iniisse Anno Christi CCLXXXV. Persecutionem multo sevirissimam cæpisse anno CCCII. desisse CCCXII. Quæ ad mentem eorum Chronographorum, quos me sequi profiteor, calculata sunt. Cum satis cognitum habeam, de annorum numeris alios aliter sentire. Conversionem S. Afræ intermedio tempore contigisse, asseverare licet. Annum proprium assignare non licet. Sed si quis conjectura locus, ego eam lubens anno CCCII. adscripserim. Cum existimem, Narcissum mox à principio sevirissimæ persecutionis Augustam profugisse. Abdicato Diocletiano, persecutio in occidente non quidem penitus cessavit, multum tamen remisit, probè erga Christianos affectis Constantio Chlora, & filio Constantino: Inde fit ut existimem hac periphrasi, Tempore quo persecutio Diocletiani fervebat, & alter à illà initio passionis, cum Christianorum esset sæva persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur, non nisi ultimum Diocletiani biennium significari, quod est à mense Martio anni CCCII. ad Palilia usque anni CCCIV. Et cum Afræ mense Augusto passa sit, uti ex ecclesiasticis tabulis liquet, ejus passio ad annum CCCIV. referri non potest. Refero ad annum CCCIII. Jam si à conversione ad passionem intercessere menses fere decem,

quæ

qua est Augustana ecclesiae traditio, planè sequitur, Conversionem ad annum CCCII. pertinere, Coss. Fl. Valerio Constantio Nobiliss. Cas. IV. C. Galerio Valerio Maximiano Nob. Cas. IV.

II. PROFUGUS] *Et si Tertullianus peculiari libello docuerit, in persecutione non fugiendum, ejus tamen nulla est in hac sententia auctoritas. Eleganter ait D. Cyprianus, cum corona de Dei dignatione descendat, nec possit accipi, nisi fuerit hora sumendi: quisquis in Christo manens, interim cedit, non fidem negat, sed tempus expectat. Alibi, si quis in fuga occiderit, eum inter martyres censendum ostendit, si fugientem in solitudine ac montibus latro opprefferit, fera invaserit, fames, ac sitis, aut frigus affligerit: vel per maria præcipiti navigatione properantem, tempestas ac procella submerserit: spectat militem suum Christus ubique pugnans; & persecutionis causa, pro nominis sui honore morienti, præmium reddit, quod daturum se in resurrectione promisit. Nec minor est martyrii gloria, non publicè nec inter multos periisse, cum pereundi causa sit, propter Christum perire. Sufficit ad testimonium martyrii sui testis ille, qui probat martyrem & coronat. Quae tamen ad gregem, non ad pastorem referenda. Quando episcopis (ex quorum classe Narcissus) fugere liceat, accuratè disputat Augustinus, epistolâ ad Honoratum episcopum, & in hac se verba colligit, premente persecutione fugiendum esse Christi ministris, quando ibi aut plebs Christi non fuerit, cui ministraretur, aut potest impleri per alios necessarium ministerium, quibus non est eadem causa fugiendi. Idè S. Pauli, Athanasii, & Hispanorum episcoporum exemplis confirmat. Cur Narcissus fugerit, expeditum non habeo. Nullam nisi probatissimam causam subfuisse, viri sanctitas persuadet. Et rectè subjunxero S. Pontii diaconi verba, quibus similem Cypriani fugam excusat, vultis scire, secessum illum non fuisse formidinem? Ut nihil aliud excussem, ipse postmodum passus est: quam passionem utique ex more vitaret, si ante vitasset. Narcissus enim similem vitam finem imposuit.*

De lapsis.

Ep. 56. edit. Pam.

Ep. 180.

In vita S. Cyp.

12. CUM DIACONO SUO.] *Diaconos episcoporum & presbyterorum ministros esse, habetur in concilio Carthaginensi IV. Tamen crebrius episcopis quam presbyteris inservisse, hinc apparet, quod B. Hieronymi auctoritate aliqui Diaconos presbyteris aequabant. Quanquam male, nam & Hieronymus refellit. Clemens Rom. diaconos vocat episcopi aurem, oculum, os, cor, & animam. D. Ignatius profert exempla S. Stephani, qui beatissimo Jacobo, Timothei & Lini, qui Paulo, Anacleti & Clementis, qui Petro, diaconi episcopis ministraverint. Idcirco exclamavere Felicissimus & Agapitus diaconi, cum Pontifex Sixtus Imperatori sisti juberetur, & nos sine patre nostro quo ibimus? Atque Archidiaconus Laurentius ad eundem, quo progredieris sine filio pater, quo sacerdos sancte sine diacono properas? Tu nunquam sacrificasti, nec offerre consueveras sine ministro. Quod Clemens exemplo confirmat, ut enim Christus sine patre nihil agit, sic neque diaconus sine episcopo.*

Cap. 37.

Hieron. ep. ad Euagr. Clem. Constitut. Ap. lib. 2. c. 44. Igne p. ad 1. val. Ex actis S. Laur. A. off. Constit. lib. 2. cap. 30.

13. FELICE] *Illustre Gerunda Felicis martyris nomen semper fuit. Numerat Prudentius inter sanctos, quos varia urbes in novissimo iudicio Christo oblatura sunt,*

Hym. 18. mart. Caesaraug.

Parva Felicis decus exhibebit,
Artubus sacris locuples Gerunda.

Hunc mart. R. Usuardus, & Ado, atque Vincentius confirmant passum Gerunda, persecutione Diocletiani, Praeside Daciano. Cum igitur nomen, locus, tempus martyrii convenient, permulti eundem cum nostro Felice crediderunt. Sed obstat in primis ecclesiae Gerundensis auctoritas, pro qua Berengarii episcopi epistola jam semel à nobis laudata, testimonium dicit. Narrat eximè perspicuè, Felicem, quem sua ecclesiae doctorem, Apostolum, & prophetam appellat, diversum esse à S. Felice Narcissi diacono, qui dudum à Francorum Rege Carolo translatus, Parisiis quiescat. Et quamquam hac plana aperta, accedunt tamen alia argumenta. Ado & Vincentius, qui prioris Felicis vitam copiose scripserunt, Raticae peregrinationis non meminere: Immo neque Narcissi episcopi, cum quo nostrum passum esse, ex hac historia & martyrol.

Mart. 1. Aug. Vinc. in spec. Hist. lib. 12. c. 131. 132.

Mart. 18. Mart.

Vasaus post An. 306. ait Cucufatem à quibusdam Felicis fratrem existimari. Multi etiā in martyrologiis Felicissimi, Feliciani, Fortunati, Fausti, Faustini, existimo Christianos veteres bona omnia horum nominum sequutos. Ps. 78. Hom. 27. Brevic. coll. die 3. In mart. 30. Jan.

liquet; quin Cucufatem illi socium Vincentius tribuit: Demum Diaconatus honor à nullo ascribitur: Quorum profecto nihil omittendum erat. Ipsa etiam S. Cucufatis vita, attentius perpensa, nos facile ab errore vindicat. Statuamus ergo, quod res est, duos Felices martyres Gerundenses distinctos, quorum uterq; sub Diocletiano occiderit. Ac ne ejus rei nos admiratio capiat, scire refert, id nomen Christianis admodum familiare fuisse. Quippe supra LX. Felices martyrologia exhibent, quorum non pauci in Diocletiani tempora incidere. Et constat interim, infinito plura sanctorum nomina excidisse, quam in martyrologia relata sint. Ita ut Genebrardus, explicans illud Psalmi, effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam, in circuitu Hierusalem: & non erat qui sepeliret, observavit, aliquos in singulos anni dies XXX. Millia martyrum numerare. Deo enim martyres (inquit S. Gregorius) numerabiles, nobis super arenam multiplicati sunt: qui quanti sint, à nobis comprehendi non possunt. Apto exemplo utitur Augustinus contra Donatistas, in re simili, mirum non esse inquiens, si in turba Romanorum clericorum, duo vel plures Stratones aut Cassiani reperirentur, cum in XII. Apostolis non solum duo Judæ, sed etiam duo Jacobi legerentur. Id verò sapius contigit, quod factum admodum facile, ut bini, aut plures ejusdem nominis martyres confunderentur, & eo ipso alterius memoria premeretur. Sic Baronius admonuit, Prudentium, hominem minimè ex vulgo, tres Hippolytos, militem presbyterum & episcopum, conflasse in unum, ut quæ singuli gesserint, uni adscriberet. Sic duobus quoque Cyprianis, & aliis permultis accidit Ambr. Moralis Chronic. Hispania lib. 12. c. 42. narrat, Recaredum Regem, qui vixit ante annum Christi DC. obtulisse sepulchro S. Felicis martyris Gerundæ auream coronam: quam multis exinde annis Paulus quidam, tyrannidem adversus Bambam Regem moliens sustulit, & cum sese illà coronandum curasset, mox impietatis pœnas luit. Sed hæc ad nostrum Felicem non refero.

14. PARARE AMATORIBUS CONSUEVERAT] Afram ante conversionem mulierem peccatricem fuisse (ut modeste de se ipsa paulo post, & de Maria Magdalena sacra scriptura loquitur) compertum est. Ne quis autem Fortunatum errasse existimet, in eo quem adduximus versu,

Illic ossa sacre venerabere virginis Afræ,

Serv. in 4. Virg. ecl. Isid. orig. lib. 11. c. 2. Hor. Car. lib. 2. ode 8. Virg. Georg. 3. & ecl. 6. Phil. in 3. ecl. Virg.

Ambros. de Salom. cap. 5. Chrys. Ser. 26. de Pen. Orig. sup. Joseph. Hom. 6. Phil. in 15. suppl. lib. 8. de clar. mul. cap. 112. Apol. c. 39. Vide in hanc sententiam Cl. Alex. Pa. dag. lib. 2. cap. 4.

Animadvertere oportet, Virginem aliquando etatis, non integritatis nomen esse. Tradidere enim Grammatici, Virginem à viridiori etate dictam. Præivere optimi latinitatis auctores. Horatius, --- miseraeque nuper Virgines nuptæ --- Virgilius de Hero, & moritura super crudeli funere virgo. Clarius de Pasiphae, trium liberorum matre, Ah virgo infelix --- Et si Junius Philargyrius diversam regulam prodidit, apud Terentium virgo dicitur, quæ peperit, ut in Adelph. Puer natus, nihil habet virgo. Sic Virgo quæ parit. Ideo ad secundum partum virgo dicitur, postmodum mulier. His se Fortunatus satis tueri potest, maxime in carmine; ubi credibile est eum venerationem Afræ hoc nomine conciliare voluisse. Molanus asserit, viduas sanctimoniales, aliquando virgines dictas, quod in virginum collegium cooptatae essent. Talis est in martyrologio ab illo postremo edito, Idib. Febr. Ermenilda virgo in Britannia, & VI. Non. Julij Monegundes virgo Turonis. Prorsus alia ratio Ambrosii, Chrysostomi, Origenis, qui ecclesiam gentium ex meretrice virginem factam esse, figuratè dixerunt. At Phil. Bergomatem, qui in historia, Hilariam Afræ sanctissimæ virginis matrem, Dignam, Eumeniam, & Euprepiam sacras virgines nominavit, nihil recon-diti sensisse, sed simpliciter errasse, memoria lapsu, existimo. Nam de claris mulieribus, ipsemet aliter scripsit.

15. ORARE COEPIT, ET PSALLERE] Agnosce antiquissimum institutum. De quo Tertullianus, Christianorum cœnas describens, non prius discumbitur, quam oratio ad Deum prægustetur. Et paucis interjectis, post aquam manualet, & lumina, ut quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium Deo canere: hinc probatur, quomodo biberit: Æquè oratio convivium dirimit.

16. EDISCENS HUNC ESSE CHRISTIANORUM EPISCOPUM PROCIDIT, &c.] Ut Afræ Narcissum & Felicem, homi-

nes

nes peregrinos, ignotos domo acciperet, facile factum fuit; Amatores enim, Venerere propitia missos credidit. At quod episcopi nomine audito statim resipuerit, errorem, in quo nata, alta tot annos vixerat, agnoverit, id vero mirabile. Ejusque rei absolute causam aliam nullam, quam sancti Spiritus divinam gratiam proferre possumus. Hæc ubi vult spirat. Hujus afflatu Matthæum, Zachæum, Latronem puncto temporis immutatos scimus. Quoniam autem sapientia disponit omnia suaviter, cogitare licet, Christianorum non nomen tunc primum, inauditum antea, Afræ auribus accidisse. Multo ante sacra doctrina Romanum orbem pervaserat, & ad plerasque barbaras nationes excurrebat. Ac Christianismo tam multi omnium ordinum viri, fœmina, nomen dederant, ut Tertullianus sub Sept. Severo ad Scapulam præsidem scripserit, Carthaginem decimandam esse, si Christianos ejus urbis delere velit. Prolixius in apologetico, si hostes exortes, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri, & Marcomanni, ipsique Parthi, vel quæcumque, unius tamen loci, & suorum finium gentes, quam totus orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis relinquistempla. Et paulo post, potuimus & inermes, nec rebelles, sed tantummodo discordes, solius divortij invidia adversus vos dimicasse. Si enim tanta vis hominum, in aliquem remoti orbis sinum abruptissemus à vobis, suffudisset utique damnationem vestram, tot qualiumcunque amissio civium, immo & ipsa destitutione punisset. Proculdubio expavissetis ad solitudinem vestram, ad silentium rerum, & stuporem quendam quasi mortui, urbes quæsissetis, quibus imperaretis. Plures hostes quam cives vobis remansissent. Nunc enim pauciores hostes habetis præ multitudine Christianorum, pæne omnium civium. *Ista sub Severo. Postea numerus etiam auctus.* Adeo, ut ante Diocletiani persecutionem, Christianorum conventus, infinita hominum turba frequentatos, multitudines in singulis civitatibus coactas, illustres hominum in templis concursus, nulla fere oratione explicari posse, existimarit Eusebius. Unde cum in antiquis illis ædificiis non satis

Lib 8. c. 1.

loci haberent, ampliores ecclesias in universis urbibus, fundamentis eorum ad majorem laxitatem dilatatis, erexerunt. Christianum igitur nomen, quæquam versus illustre, in Ratiâ, provinciâ vel Italia accensâ, vel certè proximâ, & quasi suburbanâ, obscurum esse non potuit. Præsertim Augusta, urbemetropoli.

Annal. Sigis. Meisse.
part. 4. c. 1.
& alii plerique.
Act. cap. 13.
ep. ad Rom.
c. 16. Dor.
in Syn.
Mart. 3.
Dec. Dam.
de Pont. Beda de sex
at. in M.
Ant. Vero.
Et hist. eccl.
lib. 1. cap.
4. item in
epit. Ado.
Chron. Vero.
Polyd.
hist. lib. 2.
Juven. sat. 4

Sed hæc conjectura sunt. Accedit historia fides. Antiquis monumentis proditum est, Lucium quendam jam olim Ratos evangelium docuisse, ejusque professionis causa apud nos puteo demersum, semivivum inde extractum, in interiori Ratiâ martyrium consummasse, iis ipsis locis, quibus Curia urbs post hæc condita est. Illorum, quos Augusta sacre fidei adjunxit, solius Campestrii, viri primarii nomen superat. Et quamquam ambigitur an Lucius Cyrenensis fuerit, cujus extat memoria in actis Apostolorum, & epistola Pauli ad Romanos, quemque Dorotheus Laodiceæ Syriæ episcopum nominat: An (quod pluribus placuit) Britannia Rex, ab Eleutherio summo Pontifice, per legatos Fugatum, & Damianum Christiano nomini ascriptus, Cujus meminere martyrologia, Damasus, Beda, & Ado Viennensis: quem Polydorus Virgilius Arviragi (Juvenalis carmine nobilitati) pronepotem scripsit, ex filio Mario, nepote Coyllo: Tamen utrumvis accipimus, S. Afræ temporamulto antecessit; & ex eo Christianos Augusta fuisse, non est cur dubitemus.

Obscurior fama est de Philippo episcopo, quem sub Antonino, aut sub Vero Augusta Vindelicorum passum tradidere. Primus Cabilanensis in topographia, & Irenicus in exegeſi Germania. Nescio quam idonei testes. Me dubium habet, quod auctores, quos sequuntur, non laudant; & quod nulla hujusmodi memoria extat apud ecclesiam Augustanam, cujus maxime intererat. Vixit sub M. Antonino, Vero, & Commodò Philippus, vita & doctrina illustris; verum is Gortynæ in Creta fuit episcopus, uti Eusebius, Hieronymus, & martyrologia III. Id. Aprilis produnt, atque scribendis libris claruit, neque eum martyrio affectum constat. Nihil itaque de Philippo Augustano episcopo asseveraverim.

Apol. c. 3.

Satis jam habeo docuisse, ante Afræ conversionem Christianos Augusta fuisse, eosq; ad rationem caterarum provinciarum, non paucos. Quo etiam illa in principio verba pertinent, persecutio Diocletiani fervebat, neque enim de nullis, aut per paucis numero possunt accipi. Christianis verò et si gentiles fœdissima quaque affingerent, fieri nihilominus non poterat, quin se veritas exereret, & innocentia vita in vulgus celebraretur. Nam apologiarum scriptores frequentes erant in eo argumento. Et appositè ad hunc locum Tertullianus de osoribus Christiani nominis inquit: Quid? quod ita plerique clausis oculis in odium Christiani nominis impingunt, ut bonum alicui testimonium ferentes, admisceant nominis exprobrationem. Bonus vir Cajus Sejus, sed malus tantum, quod Christianus. Item alius. Ego Lucium sapientem virum repente factum Christianum defero. Nemo retractat, non idè bonus Cajus, & prudens Lucius, quia Christianus: aut idè Christianus, quia prudens, & bonus. Et deinde, alii quos retrò, ante hoc nomen vagos, viles, improbos noverant, ex ipso denotant quo laudant, cæcitate odii in suffragium impingunt. Quæ mulier, quàm lasciva, quàm festiva? Qui juvenis, qui Lucius, quàm amalius, facti sunt Christiani? Ita nomen emendationi imputatur. Ubi multis ostendit, nihil Christianis verè obici præter nomen, & religionem. Quod antea S. Iustinus, & Athenagoras dixerant. Porro nominis nullum crimen esse; in religione, neglectum inanum deorum etiam laudem mereri. Quæcum ita sint (ut eò redeamus, unde digressi sumus, utq; ostendamus, quàm suaviter hanc conversionem sapientia disposuerit) nihil profectò magis rationi consentaneum erat, quàm ut dimoto Dei benignitate Idololatriæ velo, & perspecta fœditate illecebrosi cultus, Afræ se illorum fidei crederet, quos reliquis mortalibus integritate ac pietate præstare crebrò audivisset.

Luc. 8.

Marc. 5.

Marc. 7.

Luc. 8.

Ambr. in

Luc. lib. 6.

c. 7.

17. PROCIDIT ANTE PEDES EJUS] Summa venerationis, & extrema demissionis actus. Ita in evangelio, mulier sanguinis profluvium patiens, cum se non latere animadverteret, ad Christum tremens venit, & procidit ante pedes ejus. Item Syrophœnissa gentilis, procidit ad pedes ejus. Et mulier peccatrix, quam Afræ comparavimus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus. Id explicans S. Ambrosius ait, Peccator ad pedes, justus ad caput. Paulo post, ubicumque audieris Christi nomen, occurre. In cujuscumque interiorum domum Jesum intrasse cognoveris, & tu ipse festina. Cum repereris sapientiam, cum repereris justitiam in alicujus penetralibus recumbentem, accurre ad pedes, hoc est, vel extremam partem quære sapientiæ. Atque iterum, si ad caput Christi accedere non potes, tangat pedibus suis caput tuum Christus. Et fimbria ejus curat, & pedes curant. Quæ non aliena hoc loco existimanda, cum Narcissum Christo, servum Domino, quæ ejus vices agit, conferre nihil prohibeat. Et certum est, hanc humilitatis speciem spectasse Christianos antiquitus, cum sacerdotum, & episcoporum pedibus acciderent, etiam vestigia lamberent: ne mirentur quidam, id hæcenus in summo pontifice obtinere.

In Joan.

tract. 11.

18. DOMINE INDIGNA SUM VALDE, &c.] Augustinus ait, Qui confitetur peccata sua, & accusat peccata sua, jam cum Deo facit. Et mox, Initium operum bonorum est confessio operum malorum. Chrysostomus, Pœnitentem irasci non oportet, neque sævire, sed conteri tanquam condemnatum, tanquam non habentem fiduciam, tanquam judicatum reum, tanquam ex sola salvari misericordia debentem, tanquam ingratum erga benefactorem redargutum, tanquam injucundum & reprobum, tanquam innumeris dignum suppliciis. Confer Afræ verba, & omnes hos affectus invenies.

19. A TURPISSIMO TACTU INQUINARI NON POTUIT] Hæc ad peccatores omnes quibuscum Christus, calumniantibus Phariseis, conversatus est, rectè referimus, nihil enim peccatore inquinatius; tamen de Maria Magdalena, in effusione unguenti Domini corpus tangente, potissimum intelligenda. Similitudine perquam accommodata.

20. LUX DE COELO VENIENS ET SPLENDOR SOLIS, &c.] Elegans similitudo, qua Athanasius de incarnatione Verbi usus, nam si sol ab eo creatus, & nostris oculis subjectus, circumambulans in cœlo, non sordescit attactu terrenorum corporum, neque à tenebris obscuratur, sed potius eas illu-

illustrat, & purificat : multo magis sacrosanctum illud Dei Verbum (quod solis est conditor, & dominus) cum in corpore innotesceret ; non maculas in se corrivabat, sed incorruptibile erat, corpusque mortale, quod assumpserat, vivificabat, & à sordibus defæcabat. Qui peccatum (inquit) non fecit, neque dolus inventus est in ore ejus. *Peccata autem sordium & luti nomine denotare frequens est. Unde Ambrosius Joannis illud, de caco curato per Christum, tulit lutum, & linivit super oculos ejus, lutum illitum, datam cognitionem peccatorum explicat; & Gregorius inter varias luti significationes inquit, per lutum quoque desiderium sordidæ voluptatis exprimitur, sicut psalmista deprecans ait, eripe me de luto, ut non inhæream. Luto quippe inhære, est sordidis desideriis concupiscentiæ carnalis inquinari.*

*De sacram.
lib. 3. cap. 2.
In Job. lib.
34. cap. 8.*

21. FILIOLA] *Blandientis verbum. Ita Joannes Evangelista discipulos filiolos appellare solitus, multo intensiorem animi affectum, quam filiorum nomine exprimens, ut annotavit P. Damianus.*

*Dam. Serm.
1. de Joan.
Evang.*

22. SUSCIPE IN TE LUMEN FIDEI] *Fides principium Christiani, ait Ambrosius. Hinc prima ad gentilem convertendum vox, CREDE. Quod irridet apud Gregorium Nazianzenum Julianus Imp. Unum CREDE summam Christianæ sapientiæ dictitans. Nomina etiam Christianis hinc habere, CREDENTES & FIDELES. Fides verò cur lumen dicatur, ostendit Ambrosius, Lucerna fides est, juxta quod scriptum est, Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, Verbum enim Dei fides nostra est : verbum Dei lux est, lucerna fides. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Lucerna enim lucere non potest, nisi aliunde lumen acceperit.*

*Amb. in 22.
Ps. 118.
Serm. 21.
Greg. orat.
1. in Jul.*

*In Luc. lib.
11. cap. 52.*

23. UT PURIFICATA AB OMNI PECCATO] *An per solam fidem, excluso etiam baptismo, cujus hætenus non meminit? Nequaquam. Ait enim paulo post, Crede & baptizare. Sed sensus est, Purificandam suscepta fide, per ea, quæ à fide præscribentur.*

24. CLARITATE] *Observandum, similitudini lucis cælestis, & splendoris solaris, metaphoram luminis, & claritatis optimè convenire.*

25. EGO QUIDEM QUÆ, &c. QUOMODO POSSUM, &c.] *Vide ut verè pœnitens timori spem conjungat. Multum peccavit, ideo timet multum. Sed mox ac remissionis spes ostensa, oculos in eam conjicit, & purificationis modum inquirat, verbis quæ cupiditatem simul, & admirationem expriment, quomodo possum à tantis sordibus abluì. Gregorius Magnus quatuor alas homini datas esse ait, quibus ad cælum feratur. Bina præteritis conveniunt, scilicet timor, & pœnitentia: bina ad futura respiciunt, spes, & amor.*

*Sup. Ezeer.
lib. 1. hom. 4*

26. TANTUM CREDE, ET BAPTIZARE, ET SALVA ERIS] *Quid fides, quid baptismus in homine operentur, figurata loquutione D. Pacianus pulchre ostendit, Christi semen, id est, Dei spiritus, novum hominem alvo matris agitat, & partu fontis exceptum, manibus sacerdotis effundit, fide tamen pronuba. Neque enim aut insertus videtur in ecclesiam, qui non credit, aut genitus à Christo, qui spiritum ipsius non recepit. At ne quis tantum crede, perperam accipiat, sciendum est, hic fidem non operibus, sed infidelitati opponi. Ac si explicatius dixisset, adijunge te tantum Christianæ fidei. Præterquam quod jam monui, fidei nomine quandoque comprehendì, quid quid per fidem jubetur.*

*Pac. de bapt.
Vide Vegam
de justif. lib.
11. c. 23.
Quo sensu
doctores ec-
clesiastici
aliquando
dixerint, fi-
de nos sola
justificari,
& salvari.*

27. QUID VOBIS VIDETUR] *Non consilium Afra, sed assensum quarit. Constitutum enim habebat, quid factura esset, quod ex puellarum responso apparet, cum illam ad amplectendam indulgentiam non hortentur, sed se in ea amplectenda comites futuras spondeant, si sequutæ sumus te &c. Atque hoc loco iterum agnosce digitum Dei. Quid mirabilius, quàm puellas peccatorum sordibus hætenus demersas, ad primum salutis nuntium animos tam alacriter erigere.*

28. DIGNA EVNOMIA ET EUTROPIA] *Martyrol. R. haber, Digna & Eutropia & Eunomia. Beda, Digna & Eumenia & Euprepia, ita quoque Ussuardus, Ado, Maurolycus, Antoninus in Chron. & Phil. Bergomas. P. de Natalibus, Digna, Eumenia, & Eutropia. Ecclesia Augustana Dignam, Eunomiam, Eutropiam agnoscit. Consentiente Vincentio in Spec. hist. & quicumque Vincentium sequuti. Quod propriæ & privatae res cuiq; notissima, ideo Augustanæ ecclesiæ libens fidem adhibeo. Et fieri potuit, ut inventis olim san-*

*Mart. 12.
Aug.*

*Ussuar. Ado
Maur. in
mart.
Berg. hist.
lib. 8. Pet.
lib. 7. cap.
28. 54.*

Vinc. lib. 12. *Et arum martyrum corporibus, inscriptiones, quæ scrupulum eximerent, fuerint adjunctæ.*

De Digna constat, Embricone episcopo repertam in loculo laminam plumbeam, sic inscriptam, CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

Diversæ sunt ab his nostris, Digna virgo, quæ Tuderti colitur. Digna virgo passæ Romæ sub Valeriano. Et Digna virgo passæ Cordubæ Anno Christi DCCCLIII.

Item Eutropia puella martyr Palmiræ. Eutropia martyr Alexandria. Eutropia vidua in Gallia. Ac Eutropia virgo martyr, soror S. Nicasii episcopi Rhemis.

Denique Euprepis passæ Romæ cum Castulo. Atque Euprepia cujus S. Pius Pontif. meminit, quod domum suam Romæ in titulum pauperibus assignaverit.

29. INCIPIENS AUTEM HYMNOS DEO CANERE, &c.] S. Augustinus, Hymni laudes sunt Dei cum cantico, Hymni cantus sunt continentes laudes Dei. Si sit laus, & non sit Dei, non sunt Hymni. Si sit & laus, & Dei laus, & non cantetur, non est hymnus. Oportet ergo ut si sit hymnus, habeat hæc tria, & laudem, & Dei, & canticum. Nocturnarum orationum, & cationum antiquæ ecclesiæ, meminere multoties cum sancti patres, tum auctores profani, si qui res Christianas attigere. Harum in commune duplex erat ratio. Singulis noctibus, horis certis, surgebant homines pii, præsertim ecclesiastici semel, aut eo amplius, ad orandum, & canendum: Statis præterea temporibus, excubabat in ecclesiâ solidas noctes plebs universa, his ipsis studiis intenta. Idq. vigiliarum nomine significabatur. Privatim deinde, ut quisque Deum præcipua contentione, vel ob patrata crimina placandum, vel in posterum exorandum sumpserat, ita pervigilio præ cæteris studebat. Illustris locus est apud Hieronymum, memini me clamantem diem crebro junxisse cum nocte, nec prius à pectoris cessasse verberibus, quam rediret Domino increpante tranquillitas. Et in patrum, reliquorumq. sanctorum vitis, nihil frequentius occurrit. Cum igitur inter primaria Dei opera hominis peccatoris conversio numeretur, eam Narcissus merito tanto conatu expectandam putavit.

30. SIMUL HABENS AFRAM CUM SUIS PUELLIS CONSORTIUM] Quid Narcissus, & Felix, quid rursus Afra, & puellæ oraverint, docebunt Chrysostomi verba, episcopum scilicet, & diaconum orasse pro catechumenis, ut misericordissimus, & miserationum Deus, ipse exaudiat preces illorum. Et deinde, ut Deus aperiat aures cordium illorum. Quibus precibus hodie quoque ecclesiâ utitur. Verum Catechumenorum deprecatio quænam potest esse, nisi ne maneant catechumeni. Ita Chrysostomus.

31. MANSERUNT HIC, ET ABIERUNT AD SACRIFICIUM] Manserunt hic per noctem, deinde abierunt. Num Afra hospites falsa excusatione celandos putavit? An potius episcopus cum diacono verè secesserat in aliquam domus partem, ad faciendum sacrificium Christiano ritu? Ut questitores non mendacio, sed ambiguitate sermonis decepti sint. Etsi fortasse prius illud probabilius, nam postea matri narrat, ego verò fasces lini habeo, sub quibus abscondi eos.

32. CAPITOLIUM] Unus ex septem montibus Romæ, primò Saturnius, deinde Tarpejus, postremò Capitolium appellatus est: Quod heic cum fundamenta foderentur ædis Jovis, caput humanum inventum dicitur, inquit Varro. Accidit Tarquinio Superbo rege, uti Livius, & copiosius Dionys. Halicarnassæus narrat. Caput Toli Vulcentini fuisse, Arnobius ex Sammonico, Granio Valeriano, & Fabio docet. In hoc monte præcipue arx, & templum Jovis. In templo tria delubra, Jovis, Junonis, Minervæ. Postea etiam simulachra omnium deorum, auctore P. Victore. Cui astipulatur Tertullianus, Capitolium omnium dæmonum templum est. Et rhetor ille, qui orationem Ciceronis nomine, ad equites antequam iret in exilium scripsit, primum Jovem, Junonem, & Palladem, deinde reliquos Deos, Deasq. qui Capitolium colunt, invocat. Comprehendebatur regione urbis VIII. quæ Forum Romanum. Aliud erat Capitolium vetus in regione VI. alta semita. Cujus item meminit Victor & Varro, Capitolium vetus, quod ibi sacellum Jovis, Junonis, Minervæ: & id antiquius quam ædis, quæ in Capitolio facta. Sed nudo Capitolii nomine primum

primum illud intelligitur. Ut verò occulta natura vis impellit homines, liberis parentum nomina imponere, ita etiam cogere solet colonias, relictarum urbium memoriam reddere, effectis ad harum speciem locis, & nominibus, quam proximè fieri potest. Quod scitè expressit Virgilius in Heleno, & Aceste. Hac ratione crebra per Romanas colonias Capitolia instituta. Quibus nullum inventum caput, sed præjudicium dominae urbis nomen fecit. Observavi in Italia Capitolium habuisse Capuam, & Beneventum ex Suetonio, Florentiam, & Mediolanum ex Vinc. Borgino, Ravennam ex Hieron. Rubeo, Nolam ex Adone; In Africa Carthaginem ex Cypriano: In Thracia Constantinopolim ex illius urbis descriptione: In Gallia Narbonem ex Sidonio, Tolosam ex martyrologio R. Treveros ex vita S. Tyrsti, Xanctones ex P. Pithæo, Augustodunenses ex Eumenio; Agrippina Urbium Capitolii cognomen templo cuidam hodie quoque adheret. Atque diligens investigator fortassis plura inveniet. Multo enim frequentissimum Capitoliorum usum, ostendunt testimonia, quæ statim sequuntur. Tertullianus. Ecce annua votorum nuncupatio, quid videtur? Prima in principiis, secunda in Capitoliiis. Quamquam Fulv. Ursinus, in Capitolio corrigit, sed ego causam necessariam hujus correctionis nullam video. Arnobius: Nonne vides, in Capitoliiis omnibus virginales esse species Minervarum? Concilium Elibertinum, prohibendum, ne quis Christianus aut gentilis ad Idolum Capitolii sacrificandi causa ascendat. Hoc in Hispania decretum, ne quis ad Romanum Capitolium pertinere existimet. S. Zeno sermone de spirit. adif. domus Dei, de Judæis, & gentibus verba faciens, sileat, vel sivelint, fortassis cultius synagogas ædificent; cultius erigant Capitolia. Annotavit præterea Baronius, S. Hieronymum de locis Hebraicis, & Comment. in Isaiam, Arcem Babyloniam tanquam per synonymiam, Capitolium explicare. Quæ eo à me collecta sunt, ne ad Capitolii nomen, in splendidissima Ratiæ provincia colonia, Augusta Vindelicorum, hæsitemus. Quæ parte urbis steterit, agrè quisquam definiet. Mihi quidem nihil hujus liquet. Caterum ad Romanum exemplum, ubiq; Jovem Junonem, Minervam in Capitoliiis consuevisse coli, opinari licet. De Minerva planum fecit Arnobius. De reliquis par persuadet ratio.

Æn. lib. 3. 5.
Suet. Tib.
c. 40. Cajo
cap. 57. de
gram. Orbi-
lio.
Borg. orig.
F. or. Rub.
hist. Rab. l. 1.
Ado. mart.
14. Jan.
Cyp. ep. 55.
E de lapsis.
Descript.
Const. reg.
8. & Gyllius
Topog. lib. 3.
cap. 7.
Sidon. de
Laud. Narb.
Mart. R. 29.
Nov. & ibi
Baron.
Vita S. Tyrsti
apud Sur.
t. 7. Pith.
Advers. lib.
2. cap. 18.
Tert. de co-
rona. Urs.
in notis ad
7. frag. in-
scrip. frat.
arbal.
Arnob. l. 4.
Conc. Elib.
Can. 59.

33. VEL AD TEMPLUM ABISSE] In Capitolio sanè templum: Sed templum: Sed templa etiam extra Capitolium. Mercurii, Silvani, aliorum, inscriptiones hæcenus Augusta extant. Sensus est itaq; vel ad Capitolium, vel ad aliquod aliud templum abisse.

34. OMNI HORA SIGNABANT FRONTE SUAS SIGNO CRUCIS] De signo crucis multa ex Christiana antiquitate in unum collegere, cum alii, tum Alanus Copus, quæ hic repetere supersedeo. Sed addo D. Martialis locum, quo doceam ejus usum ab Apostolicis temporibus originem ducere, Crucem Domini, in quem credidistis, Deum verum, & Dei filium, semper in mente, in ore, in signo tenete. Crux enim Domini armatura vestra invicta contra Satanam, galea custodiens caput, lorica protegens pectus, clypeus tela maligni repellens, gladius iniquitatem, & angelicas insidias perversæ potestatis sibi propinquare nullo modo sinens. Crucem in primis Julianus Imp. Christianis objecit, Crucis signum adoratis, imagines illius in fronte, & ante domos pingentes. Aquibus nobis hæc ipsa nunc obijciantur, nemini obscurum est. B. Hippolytus episcopus, & martyr, cum se Antichristi peculiaria facinora prædicturum promississet, verba illa Apocalypsis, faciet omnes pusillos, & magnos, & divites & pauperes, & liberos & servos, habere characterem in dextera manu sua, aut in frontibus suis: Hac interpretatione imitatus est, dabit characterem in dextera manu & fronte, ne quis dextera, sua pretiosam illam crucem pingat in fronte.

Alan. dial.
4. cap. 6.
Mart. ad
Burdig. c. 8.

Apud Cy-
ril. lib. 6.
contra Jul.
Hippol. de
consum.
mundi. A-
poc. cap. 13.

35. AD ME MERETRICEM HABERENT INTRARE, SI CHRISTIANI ESSENT.] Antea dixi, vitæ Christina innocentiam, apud gentiles inimicos illustrem fuisse. Proinde hospitium meretricis satis ab opinione Christianitatis vindicare videbatur: Cum Christiani obtutum quoque ab hujusmodi domibus revocarent. Tertullianus, quem toties laudo, inter commoda carceris numerat, non in loca libidinum publicarum oculi tui impingunt. Et alibi, cum jussisset lectorem (ut argumento, quod præ manibus erat serviret) meretricium cultum inspicere, mox se castigans ait, etsi præstat oculos abducere ab ejusmodi propudiis occisæ in publico castitatis,

Ad marty-
ras.
De Pallio.

36. ABIIT

36. ABIIT AFRA AD MATREM SUAM] *Majores nostri credere, Afram haud procul à templo, quod nunc illi & D. Udalrico sacrum est, habitasse: Matris domum in ecclesiam S. Martini postmodum abiisse.*

De Afrasi verum, eam in suburbio habitasse dicamus necesse est: neque enim illud spatium pomærio antiquitus comprehendebatur. Idem, de S. Martini ade quibusdam videtur. Mihi non admodum liquet.

*Adi may-
tyrol.*

37. HILARIAM] *Diversa ab hac est Hilaria, quæ cum Claudio marito III. Non. Decembr. colitur. Diversa quoque, quæ Prid. Cal. Jan. utraq. Romæ passa. An nostræ veneri hoc nomine gratificari voluerit, aliquando dubito. Certè quæ VIII. Cal. April. Hilaria festa Deum matri agebantur, ad Venerem etiam respiciebant. Macrobius enim ubi de Atti & Adoni, qui annue Veneris nomine plangebantur, sic ait, simulatione luctus peracta, celebratur lætitiæ exordium ad octavum Calend. Aprilis, quem diem Hilaria appellant.*

*Satur. lib.
1. cap. 21.*

38. EXPANDENS MANUS SUAS AD DEUM SUUM] *Ut manus orando levemus atque expandamus, naturæ instinctu facere videmur. Ita David, expandi manus meas ad te. Atque innumera sunt hujus moris exempla. In Christianis accedit crucis mysterium. Quod innuit Tertullianus, nos vero non attollimus tantum, sed etiam expandimus, & dominica passione, modulantes & orantes, confitemur Christum.*

Pf. 142.

De Orat.

39. CIRCA VERO PULLORUM CANTUM] *Omnes animalibus pullorum nomen convenit, sed avium generi præcipue. Gallicinium itaq. denotat. Antiquitus, inquit Censorinus, tum noctem in quatuor vigilias dividebant, tum etiam plura noctis tempora propriis discernebant nominibus. Puta post crepusculum, sequitur tempus, quod dicebant luminibus accensis, sive antiquius prima face: Deinde concubium, cum itum est cubitum: Exinde intempesta, id est multa nox: Tum ad mediam noctem; media nox: De media nocte: sequitur gallicinium, cum galli canere incipiunt: Deinde conticinium, cum conticuere. Tunc ante lucem: Et sic diluculum. Paulo igitur post mediam noctem lumen candela extinctum. Atque hæc omnis narratio, consulto in hunc locum à scriptore historia dilata est. Nam si eam antea, illis verbis subjecisset, episcopus totam noctem orando, & plallendo pertransiit, simul habens Afram cum suis puellis consortem, ubi rei gesta series illam videtur requirere, hic omnino repetenda fuisset.*

*De die nat.
cap. 10.*

40. OSTENDETUR LUX, QUÆ EXTINGUI NON POTEST] *Lux quæ ad preces episcopi mox de cælo venit, ad auroram tantum, nec ultra luxit. Verum diaconus aliam præterea veram lucem quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, & quæ hac oculis perspicua luce significatur, intelligebat. Eadem fere ratione Christus de aqua disputans, mulierem Samaritanam ad veri cognitionem pertraxit.*

Joan. 4.

41. VENI LUX MEA DE COELO, OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS] *Respexit ad ea, quæ in psalmis leguntur, Emitte lucem tuam & veritatem tuam, Item, Ostende faciem tuam, & salvierimus. Vel quid aliud simile, etiam si totidem verbis non rediderit.*

Pf. 42.

Pf. 79. ter.

42. VENIT FULGOR DE COELO] *Cum ea, quæ fides Christiana proponit, omnem humana rationis captum excedant, & tamen adipiscenda æterna felicitati omnino credenda sint: Ideò noluit Deus homines ad credendum cogere, nisi per miracula prius credibilia reddidisset. Christi verba sunt, si opera non fecissem in eis, quæ alius nemo fecit, peccatum non haberent. Quæ causa est, cur primitiva ecclesia miraculorum dono tam largiter fuerit dotata. Hinc ait Joan. Chrysostomus, tunc utile fuisse, ut signa fierent, nunc verò minime: Quin Augustinus, necessaria fuisse priusquam crederet mundus, ad hoc ut crederet mundus. Caterum cogita, quam apte opera Dei cohæreant. Consolatus est Narcissus Afram similitudine splendoris solaris: Dein promisit, si lumen fidei susciperet, eam perpetua claritate gavisuram: Jam nunc ostendit lucem in mediis tenebris, præter naturæ vires emicantem: Postremo internam illuminationem perficit, cui exterior ista arrha loco fuit. Et in plurimis sanctorum vitis licet hoc miraculi genus observare, quamquam non semper eodem modo contigerit. In S. Sebastiano simile quid Zoë matrona viderat, & turpe putavit tam evidenti assertioni fidem non adjungere.*

Joan. 15.

Chryl. ep.

1. ad Cor. c.

2 hom. 6.

Aug. de civ.

Dei lib. 22.

cap. 8.

*Ex ejus a-
ctis.*

43. DUM ORATIONEM FINISSET, &c. DICERE, AMEN] *D. Paulus ad Corinthios: Cæterum si benedixeris spiritu, qui supplet locum idiotæ, quomodo dicet AMEN supra tuam benedictionem? quoniam quid dicas nescit. Chrysostomus idiotam promiscuam plebem, vel laicum explicat. Et significat post secula seculorum, qui finis precum sit, Amen subijci solere. Justinus, Præpositus quantum potest preces offert, & gratiarum actiones. plebs verò Amen accinit. Quæ tamen hæreticis nihil patrocinari ad assertionem, vulgaris linguæ, in divinis officiis, & publicis precibus, discere potes ex Ledesma, Hosio, & Bellarmino, qui hoc argumentum explicant. Verbum ipsum AMEN Hebraicum est, de quo Hieronymus ad Marcellam, Amen vero Aquila πέντε σήμερον exprimit, quod nos Fideliter possumus dicere, ductum ad verbum ex nomine fidei. Amen Septuaginta, εἰς το, id est, Fiat.*

Ep. 1. c. 14.

Chrysostomus
lib. 35.

Apol. 2.

44. DOMINE, &c. SUM ENIM MULIER PECCATRIX] *Ita Petrus, procidit ad genua Jesu, dicens: Exi à me Domine, quia homo peccator sum. Stupor enim circumdederat eum. Ut verò Jesus respondit, Noli timere, Sic Narcissus, Quo me Deus meus jussit ingredi, introivi. Nam hæc verba penitus considerata, omnem timorem abstergere apta sunt; cum utique Deus temere ingredi non jussit. Porro ad illud Petri Ambrosius, Dic & tu, Exi à me Domine, quia homo peccator sum: Ut respondeat tibi Dominus, noli timere. Indulgenti Domino peccatum fatere &c. Est etiam animadvertendum, quod hic Afra narrat, se ad pedes Narcissi projectam, hæc verba protulisse, nihil pertinere ad prius illud, procidit ante pedes ejus, dicens: Domine indigna sum valde, &c. Id enim vespere, ut primum intellexit Narcissum Christianorum episcopum esse, hoc verò mane contigit, cum novo miraculo iterum consternata esset.*

Luc. 5.

In Luc. lib.
4 c. 5.

45. FASCES LINI HABEO, SUB QUIBUS ABSCONDI EOS] *Uti Afra legatos veri Jesu, ita Rahab meretrix Hierichuntis, olim exploratores Josue sub lino abscondit. Facile utrinque plura conferes.*

Jos. c. 2.

46. MATER EJUS GAUDIO REPLETA DIXIT, &c.] *Cum Deus Afra domum semel benignis oculis aspexisset, matrem Hilariam exortem divinæ gratiæ relinquere noluit, nam Dei perfecta sunt opera. Et probe iterum accommodari potest, Rahab meretrix vivat, cum universis, qui cum ea in domo sunt; abscondit enim nuntios, quos direximus. Obiter non est transmittendum, Hilariam, quamquam Idolorum vanitati adhuc deditam, tamen præstationem voti ab uno Deo petere. Quod cum Tertullianus in aliis ethnicis observasset, Testimonium animæ naturaliter Christianæ esse existimavit. Lactantius idem argumentum multis prosequitur.*

Deut. 32.
Jos. c. 6.

47. PER TRES HORAS TENERET PLANTAS EJUS] *Quam anxie, & quam ardentem Hilaria animæ salutem concupierit, hinc cognoscimus. Quæ enim sequuntur ab ea prolata verba, pium animi affectum proculdubio significant: Verum igneum illud desiderium, nulla unquam lingua tam expresse eloquetur, quam per tres horas jacens corpus ad pedes episcopi. Merito responsum tulit, Beata est fides tua. Afferamus exemplum Pelagiæ pœnitentis sub Imp. Theodosio juniore. Cujus historiam à Jacobo diacono Heliopoleos, qui conversioni interfuit, graviter conscriptam habemus. Et quoniam pleraque eorum explicat, quæ per trihorium inter Hilariam, & Narcissum disputata, hic brevitatæ gratia omiſsa videri possunt, ideo non gravabor plura ex illa verba describere. Venit illa (Pelagia nimirum) ubi sedebant episcopi, seseque in pavementum prono vultu prosternens, apprehendit pedes beati Nonni, aitque ad eum: Rogo te, mi Domine, imitare magistrum tuum, Dominum Jesum Christum, & impertire mihi humanitatem, meque Christianam effice. Ego enim sum pelagus flagitiorum, & quædam iniquitatis abyssus. Peto autem sanctum mihi conferri baptismum. Cumque vix ei persuasisset episcopus, ut à pedibusurgeret, sic illi locutus est: Sacri episcoporum canones ventant baptizari meretricem, nisi fidei jussores adhibeat, qui fidem dent, eam non redituram ad antea actæ vitæ turpitudinem. Hac episcopi sententia audita, rursus in pavementum se abiicit, comprehensosque sancti viri pedes rigat lacrymis, & capillis suis detergit, dicitque illi: Tu itaque rationem reddes justo judici Deo pro anima mea, & tibi imputabo omnia scelera, & flagitia mea, si distuleris mihi impuræ, & turpissimæ, salutaris lavacri beneficium impertire. Non sit tibi portio apud Deum inter sanctos ejus, nisi me feceris alienam à male-*

Apol. 5. de
testim. An.
Lact. divin.
inst. lib. 2.
cap. 1.

In Vita
Pauli.

maleficiis, & peccatis meis. Negasse Deum, & idola coluisse censearis, nisi me hodie in Christi sponsam renasci feceris, & obtuleris Deo puram, & immaculatam. Episcopi, qui in Nonni confessu erant, pronunciavere: Nunquam te talem vidisse fidem, tantumque obtinendæ salutis desiderium. Itaque Pelagia post confessionem, & exorcismum, baptizata est. Ad spatium trium horarum, quibus Afra, Narcissi pedibus provoluta jacuit, quod spectat, prodit Hieronymus, Antonium ante speluncam Pauli eremita, sex & amplius horas aditum precantem jacuisse.

De Cor. mil.

48. ANTEQUAM DISCERES, &c.] Similes est apud Tertullianum locus, Laudo fidem, quæ ante credidit observandum esse, quam didicit.

De bapt.

49. HODIerna die simul incipite JEJUNARE, &c.] Ex antiqua ecclesiæ disciplina. Tertulliani verba sunt, ingressuros baptismum orationibus crebris, jejuniis, & geniculationibus, & pervigiliis orare oportet, & cum confessione omnium retro delictorum. Nostra compara, invenies Confessionem: Orationes, quibus geniculationes comprehensa; Vigiliæ: & jejunia. Præterea, Catechismus, audite sermonem veritatis: & exorcismum, cum se demon paulo post exclusum fateatur. Quæ baptizaturi partes sunt; nam Tertullianus de baptizandis tantum agit.

50. DICIMUS, QUID COLIMUS, ET ITA DEMUM DOCE NOS, &c.] Narcissus scivit proculdubio, has mulieres gentiles esse; sed cum Deorum cultus varius esset, & multiplex, multum intererat cognoscere, quam rationem istæ sequerentur, ut intellecta vi veneni, antidota maximè necessaria adhiberentur.

51. PARENTES MEI. GENERE CYPRII FUERUNT, ET INDE VENERUNT] Paucis verbis, quibus Hilaria non se ipsam, sed parentes suos ex Cypro venisse asserit, illa pene omnia convelluntur, quæ incerto rumore, prologo à nobis omisso sunt prodita. Immo si ulla unquam conjectura probabilis existimata, nihil omnino probabilius, quam quod hinc conjicio, Hilariam & Afram Augustæ natas esse; sive ambas, sive certe alteram, Afram scilicet. Id à nemine hæcenus observatum miror, cum ad hujus urbis splendorem magnificè faciat. Ait Hilaria, parentes ex Cypro venisse, neque quo venerint exprimit. Cui dubium erit illum locum subintelligi, in quo sermo enuntiatur. Quis enim alius sensus esse possit? Sed demus ipsam infantem Cypro à parentibus exportatam. Et hanc causam esse, cur illos potius, quam se cum illis venisse dicat. Vel demus etiam in itinere natam: Idem equidem in Afram filiam nullo modo quadrabit. Sed hanc Augustæ natam prorsus fateamur oportet. Et si quid video, hinc apertissime refelluntur prologi ineptia tum de hisce quæ Romæ, tum multo magis de his, quæ in Cypro circa eas contigisse narrat. Quanquam eorum vanitas etiam aliunde certis rationibus demonstrari potest. Nam Afram Reginam, patre Cypri Rege, matre item Reginâ natam esse, ut cateroquin nihil obstat, temporum ratio minimè patitur. Cum constet, Cyprum à M. Catone, lege P. Clodii, in provinciam redactam esse: Ultimū Regem Ptolemaum, fratrem Ptolemæi Auleti Alexandrini Regis, hausto veneno sibi morrem conscivisse: Idq; ante annum urbis septingentesimum, multo prius quam Christus ex virgine nasceretur, contigisse. Cui rei frequentissimi testes Cicero, Livii epitome, Plutarchus, Velleius, Appianus, Dio, Strabo, Valerius, Florus, Rufus, Ammianus, Lucanus. Singulorum locis immorari nihil est necesse, cum vix sit Romanas historias attingere, quin in ea incurramus. Post hæc M. Antonius insulam quidem Cleopatra donavit, sed ejus acta statim à morte rescissa sunt, quod tradit Plutarchus: Neque deinde ullus in Cypro Rex, quam diu Romanum imperium stetit. Nam provincia universam insulam complectebatur, ne quis Britanniam in exemplum trahat, quæ post constitutam provinciam aliquos adhuc Reges habuit. Quod de Rege Atticæ insule, & de pugna cum Cyprio subjungitur, multo est nugarius. Sed videor intelligere, quid auctores fabulæ sequuti sint. Constabat illis ex historia, Hilariam, & Afram Cyprias origine fuisse, Imaginem utriusque ex antiqua traditione coronatam aspiciebant, quod ergo proximum, Matrem uxorem Regis, filiam Rege natam existimavere: Et ut aliqua exilii causa appareret, reliqua illa de patre pugna victo, & caso quæq; consequentia videbantur, affinxere. Nam qui omnium rerum, quæ in antiquis historiis leguntur, causas

Plut. M.
Ant.

vaussas reddere constitutum habent, ineptias aliquando pane aniles sequantur necesse est.

Quamquam de coronis multa caussa, prater unam, quam commentum sunt, & quam variis parergis exornarunt, afferri poterant. Quanto probabilius ecclesie antiquam consuetudinem appellassent, qua martyrium Coronam nominare solita; certa nimirum justum judicem pro passionibus hujus seculi immarcescibilem coronam suis retribuere. Hinc factum, ut sancti omnes radiis insignirentur. Quid si regiam cognationem pratexuissent? Et si diademata regum reginarumque propria corona non item, diademata autem fascia tantum constent. Quod ex plerisque historiis planum. Lysimacho frontis vulnus diademate ab Alexandro est obligatum, futuri regni omine. Pompejo vitio versum, quod crus ulcere affectum fascia circumligatum ferret, quasi parum interesset, qua corporis parte diadema gestaret. Egregie Seneca, vides illum Scythiae Sarmatiae verum regem, insigni capitis decorum? Si vis illum aestimare, totumque scire qualis sit, fasciam solve. multum mali sub illa latet. Et Mithridatis mori iussa, cum se proprio diademate suspendisset, illo disrupto: O execrandum, inquit, diadema, neque in tam tristi mihi ministerio profuisti. Si tamen hanc caussam nostri pratulissent, nihil vetat mortuo Ptolemaeo, plerosque, qui eum sanguine attingerent, supervixisse: Inter eos qui istarum mulierum majores ponat, temere fortassis pronunciet; mendacitamen non convincatur. Propius etiam ad veri speciem, Hilariam ex Cinyra posteris deduxissent. Ut corona insigni regiam originem testatam facere voluisse crederetur. Certè Tacitus Cinyra familiam sua etate superfuisse, & procurationem sacrorum Veneris in Cypro habuisse ostendit. Neque est cur opinemur, à Tacito ad Diocletianum intercidisse. Quin & de sacris initiis cogitare poterant. Nam Veneris mysteriis hasce mulieres initiatas mox intelligemus. Initiati autem quandoque auro coronabantur. Decretum Atheniensium inter epistolas Hippocratis, visum est populo ipsum publice magnis mysteriis initiare, quemadmodum Herculem F. Jovis, & coronare ipsum corona aurea mille aureorum. Annon etiam aurea corona inter mulierum ornamenta? Certè Pollux numerat. Et Lampridius in Alexandro, Matronas autem regias contentas esse debere uno reticulo, atque in auribus, & baccato monili, & corona, cum qua sacrificiū facerent. Quin nec meretrices his abstinuisse ex Cicerone cognoscimus, ut in hac lege (nihil enim prohibet fictam exempli loco ponere, quo facilius res intelligatur) meretrix coronam auream non habeto. Si habuerit, publica esto.

Sed quidquid hujus sit, illud non dubiis conjecturis perspicuum est, Hilariam & Afram Veneris Cypriae sacerdotes fuisse. Nam peregrino ritu Venerem ab iis cultam significant Hilariae verba, cum ait, parentes ex Cypro cum sacris Veneris venisse. Peculiaribus ergo sacerdotibus opus erat. Ea quin ipsamet fuerint, nihil attinet dubitare, Hilaria de filia disertè explicat, ego denique filiam meam sacris Veneris consecravi, quali Deae Veneri servituram. Alioquin etiam Veneris sacerdotes feminas observare licet. Apud Plautum anum, quae Ampeliscam & Palestram suscipit; Nummiam Variam in antiqua inscriptione, quam Fulv. Ursinus emisit & alias alibi. Sacerdotes autem coronari consuesse, quam multi testes; Tertullianus, ipsae denique fores, ipsae hostiae, & arae, ipsi ministri, & sacerdotes eorum coronantur. Habes omnium collegiorum sacerdotalium coronas apud Claudium. De Veneris sacerdote est exemplum apud D. Hieronymum. Cum S. Hilarion pervenisset. Elusam eo fortè die, quo anniversaria solennitas omnem oppidi populum in templum Veneris congregaverat, Virum sanctum non prius abire passi sunt, quam futurae ecclesiae lineam mitteret, & sacerdos eorum, ut erat coronatus, Christi signo denotaretur. Sed haec corona fere ex floribus, ideò inquit Tertullianus, Cl. Saturninum libro de coronis nullam gratiam floris, nullam laetitiam frondis, nullum cespitem aut palmitem, non alicui capiti consecrasset. Et pleraque hujus generis hauries ex Clemente Alexandrino, & Athenaei Deipnosophistis. Illud interim me idem Tertullianus monet, sacerdotibus in provinciis aureas coronas fuisse. Loquitur ut de re vulgo nota, Purpura illa & aurum, cervicis ornamentum, eodem more apud Aegyptios & Babylonios insignia erant dignitatis, quo more nunc praetextae, vel trabes vel palmatae, & coronae aureae sacerdotum provincialium. Meminit Ammianus Marcellinus corona sacerdotalis, quam sub

Rr

Valente

Inde Pru-
dentii peri-
steph.Epist. 80.
64 81.Plut. Lu-
cullo.

Hist. lib. 2.

Poll. lib. 5.
c. 16.De invent.
lib. 2.Plant. Rud.
Urs. in leg.
& S. Conf.
ant. n. 26.
De Cor. mil.In vita Hi-
lar.Clem. pad.
lib. 2. cap. 8.
Ath. lib. 15.
De Idol.

Hist. lib. 29.

Valente Imp. Firmus Maurus Romanus restituit, cum militaribus signis, & ceteris, quæ capto Icosio oppido interceperat. Eam auream potius quam floridam fuisse, restitutio satis arguit. Atque hanc ego potissimam, & verissimam causam censeo, cur imagines auro coronatæ. Ut tamen si quis probabilius differat, non invitum sim auscultaturus. Scire etiam refert, insignia crucibus, & leonibus distincta, quæ imagini S. Afræ appingi solent, nihil ad ejus familiam, nihil item ad ævum, quo illa vixit, pertinere: sunt enim insignia Lusinianorum, qui post excisum Francicum in Palestina imperium, in Cypro rerum potiti sunt, atque Jerusalem & Cypri Reges dici voluere. Id tantum significant, Afram ex Cyprio Regno originem ducere. Quæ indicanda non existimasset, nisi animadverterem, hac quoque in re nonnullos, omnis antiquitatis imperitia deceptos, errare.

52. INDE VENERUNT CUM SACRIS VENERIS] Venus Æneadum genetrix, ut poëtis appellatur, inter præcipuos Deos Romæ, & per omnem Romanum orbem semper est habita, Consentibus annumerat Mart. Capella, Selectis Augustinus. Neque ferri potest, Hilariæ parentes Cap. lib. 1. sacra Veneris in universum ex Cypro primum attulisse: Verum cum Veneri Aug. de civ. lib. 7. cap. 2. diversis locis aliis atque aliis institutis sacra fierent, Cyprium cultum tunc primum Augustam appulisse, intelligendum est. Quo is ritu constaret, mox aperietur. Huc fortasse pertinet, cognoscere ex Tacito, quæ figura Veneris Hist. lib. 2. ἱδωλον Paphi in Cypro extiterit. Simulachrum Deæ non effigie humana. Continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum, metæ modo exurgens. Et ratio in obscuro. Quæ verba, cum conum, Augusta symbolum, tam apte describant, ut jam expressius non possint, fateor me commovisse aliquando, ut cogitarem, an ea antiquitus symboli occasio. Nam per multas urbes symbolis suis, religionem alicujus numinis expressisse, discimus ex nummis. Et erant alia quoque, quæ conjecturam commendarent. Sed certis de causis, illam omnino abdicavi; indicatam tamen volui.

53. VENUS COLI NON POTEST, NISI AB HIS FOEMINIS, QUÆ FUERINT FORNICATÆ] De multiplici Venere mythologi adeundi. Nos consuetudinem, cujus hic fit mentio, tantum explicabimus.

Fuere qui Venerem castitate colerent. Narrat enim Pausanias de Veneris templo apud Sicyonios, in quod sola ingrediebantur aditua mulier, cui viri consuetudine interdictum, & virgo, quæ annuo fungebatur sacerdotio. Et Augustinus irridet gentilium vanitatem, qui Vestam, cui virgines serviant, dicant Venerem esse. Verum qui contra Venerem meretricatu colerent, multo plures extitere, quam qui pudicitia. Strabo de Anaitide, quo nomine Armenis Venus, Illustrissimi ejus nationis filias suas virgines ei dedicant, ac lex est, ut longo tempore apud Deam constupratæ, deinde nuptum dentur: nemine talis mulieris conjugium dedignante. Tale quippiam etiam Herodotus de Lydiis mulieribus scribit. Extat locus in primo Herodoti. De Phœnissis auctores habemus Augustinum, Athanasium, & Val. Maximum. De Babyloniis rursus Herodotum, & Strabonem. Item Herodotum de Nasamonibus, & Adyrmachidis. Nam ubicunque hi ritus, ad Venerem pertinebant. De Augilis Melam & Solinum. De Locrensisbus & Epizephyriis Athenæum. Qui prætereaprodit, Veneris meretriciæ delubrum Abydi fuisse: Meretrices in Samo & Ephesi Veneri templa edificasse: Corinthias meretrices salutem Graciæ à Venere exorasse: & Corinthiorum plebem vocare solitam, si quod precibus flagitaret impetrasset, Deæ certas se meretrices adducturam. Inde est, quod Strabo lib. 8. scribit, fanum Veneris Corinthi ita fuit locuples, ut plures quam c. l. habuerit sacrorum famulas meretrices, quas Deæ viri, mulieresque dedicarunt. Innumera sunt, quæ apud poëtas Græcos & Latinos in hanc sententiam habentur. Piletarus apud Athenæum, docet Venerem nullo nomine frequentius quam meretricio coli solitam. Versus ita reddidit interpres,

--- --- Ubique Veneri
Amicæ templum dicatum videmus,
At Maritæ nusquam in tota Graciæ.

Quæ

Quæ etsi rectæ rationi adeo refragentur, ut vix credibile videatur, cuiquam unquam tam crassas tenebras ab humani generis hoste potuisse objici, tamen in ethnicis hominibus minus mirum est, quia has idolorum suorum delicias esse credebant, ait *Salvianus*: & *Athanasius*, cum viderent suos Deos istiusmodi rebus oblectari, statim eos iisdem delictis æmulati sunt. Egregium facinus arbitrati, si exempla eorum, quos summos censebant, imitarentur. Atque inde factum est, ut sceleribus homicidiorum, parricidiorum, omniumque libidinum succubuerint. Nam propemodum omnes civitates omnibus libidinibus scatent, ob immanitatem morum, quam in suis diis conspiciunt. An non multo fædiora in hoc ipso libidinum genere designarunt homines nomine tenus Christo dediti? Horrenda sunt, quæ de *Euchitarum* sacris *Psellus*, & de *Gnosticorum* colluvie *Epiphanius* scribit. Sed ad *Venerem* redeamus.

Salv. de
prov. lib. 5.
Ath. contra
Idol.

Cyprii cum insulam maximè fertilem, nulli præstantiâ cedentem, eaq; de causa aliquando *Macariam* dictam, ut *Plinius* index est, colerent, luxui ad miraculum usque dediti fuere. In primis omnem fidem superant, quæ *Athenæus* de *Regibus*, de *Reginis* *Valerius* prodidit. Ea mollietates cum in reliquum vulgus pro modulo fluxisset, meretricia religioni facillimè aditus paruit. Nam *Lactantius*, *Athenæus*, & *Justinus* *Trogi* abbreviator, indicant, *Venerem* à *Cyprii* mulieribus eadem ratione, quæ à reliquis, quos enumeravimus, populis cultam esse. Accedebat, quod *Dea* origine *Cypria*, illique tota insula sacra censebatur. Sive quod de *Venere*, quæ olim inter homines vixit, ita verum sit; sive quod *Voluptatis* *Dea* voluptaria insula convenire crederetur. In testimonium persæpe *Cypria* nomine, uti etiam cognominibus *Paphia*, *Idalia*, *Golgæ* (*Cypri* loca sunt) appellabatur. Et *Lactantius* eam primam meretricium in *Cypro* instituisse, ex sacra historia scribit; Autor mulieribus in *Cypro* fuit, uti vulgo corpore quæstum facerent. Quod idcirco imperavit, ne sola præter alias mulieres impudica; & virorum appetens videretur. Idem *Athanasius*, ex *Venere* meretricatum didicerunt. Neque alio respicit *Hilaria* inquiens, se filiam divinis *Veneris* imitationibus occupasse. Si tamen hæc scriptura probatur, nam si libri adjuvent, lubens legam initiationibus.

Psell. de
energ. dam.
c. 5. Epiph.
har. 26.
Plin. lib. 5.
cap. 31.
Ath. lib. 6.
Val. lib. 9.
cap. 2.
Lact. de sal.
sa rel. c. 17.
Athen. lib. 2.
Just. lib. 18.

At quoniam certorum *Deorum* sacra, quo sanctiora crederentur, arcanis ritibus, mysteriorum nomine constabant: Atq; initiandi solemniibus ceremoniis allegebantur: Visum est ea quoque, quæ circa *Venerem* impudicè fiebant, hoc velo oculis vulgi subducere. Quod ex nullo gentium tam distinctè, quam ex Christianis scriptoribus haurimus. Hi cateroquin tacenda propalare voluere; quo infamium *Deorum* affectus pudorem incuterent. *Julius Firmicus Maternus*, is qui de mysteriis, & erroribus profanarum religionum ad *Constantinum*, & *Constantem* *Augg.* scripsit, sic inquit, Audio, *Cinyram* *Cyprium* templum amicæ meretrici donasse, ei erat *Venus* nomen: initiasse etiam *Cypriæ* *Veneri* plurimos, & novis consecrationibus deputasse. Statuisse etiam, quicumque initiari vellet; secreto *Veneris* sibi tradito affectu, manum mercedis nomine *Deæ* daret. Quod secretum quale sit, omnestaciti intelligere debemus. Quia hoc ipsum propter turpitudinem manifestius explicare non possumus. Bene amator *Cinyras* meretriciis legibus servit, consecratæ *Veneri* à sacerdotibus suis stipem dari iussit ut scorto. *Clementis Alexandrinus*, Apertè autem dico, quæ sunt occulta, non erubescens dicere ea, quæ non pudet vos adorare. Quæ ergo ex spuma, & in *Cypro* est genita, *Cinyræ* amica, *Venerem* dico, quæ φιλομήδης dicitur, quod ex orta sit ἐν μυσταῖς, hoc est, ex genitalibus, ex salacibus illis inquam genitalibus, quæ Cælo abscissa sunt, quæ post abscissionem fluctui vim attulerunt, tamquàm libidinosi vestris partibus dignus, fructus sit *Venus* in sacris mysticis. *Marinæ* hujus voluptatis generationis indicium; salis pugillus, & phallus traditur; iis, qui in hac mœchandi arte sunt initiati. Nummum autem ei offerunt ii qui initiantur; ut amicæ amatores. *Arnobius*, nec non & *Cypriæ* *Veneris* abstrusa illa initia prætereamus: quorum conditor indicatur *Cinyras* Rex fuisse: in quibus sumentes ea, certas stipes inferunt ut meretrici, & referunt phallos propitii numinis signa donatos. *Gregorius Nazian-*

Cap. 5.

In protrep.

Lib. 5.

Orat. 39. in
S. Lumina.

& procreata, & culta: nec Phalli quidam, & Ithyphalli, tum forma, tum rebus ipsis foedi, atque obscœni. *Ad quem locum Nicetas*, ipsa turpiter progenita est, rursusque turpiter honoratur per flagitiosos concubitus, atque execranda mysteria. *Hac ergo mysteria Cypria fuere, quæ Hilaria verbis significantur, quibusque Afra initiata inservivit, hæc sacra ex Cypro Augustam allata, ex quorum præscripto. Venus coli non potest, nisi ab his scœminis, quæ fuerint fornicata.*

Subjungam, quid hæc commentanti in mentem venit. Afra, Veneri se totam dicaverat, uti vidimus: Venerem Græci Aphroditem appellarunt Ἀφροδὶς, quod spumam significat: Hinc Afra nomen traxisse videri possit: Aut ab ἄφρις, quod myrtus est, nam Veneri myrtus sacra. Sed etymologia, quam antea attulimus, ut multo simplicior, ita mihi magis probatur.

§4. QUANTO PLURES AMATORES HABERE POTUERIT, &c.] *Consentaneum est illis, quæ hæcenus dicta. Nam si supra Dea accepta, profecto quo numerosiora, eo gratiora interpretanda erant. Minutii Felicis verba hæc faciunt. Alia sacra coronat univira, alia multivira, & magna religione conquiratur, quæ plura possit adulteria numerare. Infelices tenebræ.*

In Olib.

Ex Lucr.
lib. 1.

In vita Ambrosii.

Tantum religio potuit suadere malorum.

Sive veriùs superstitio, & impietas.

§5. INGEMUIT, ET LACRYMAS FUDIT] *Ita consuevere viri sancti, quibus Dei honor cordi est. De S. Ambrosio Paulinus, quotiescumque illi aliquis ob percipiendam pœnitentiam lapsus suos confessus esset, ita flebat, ut & illum flere compelleret.*

Ad Rom. 5.
Or. Com.
lib. 5. c. 5.

§6. UBI ABUNDAVIT INIQUITAS, SUPERABUNDET ET GRATIA] *Pauli Apostoli verba sunt, ubi autem abundavit delictum, superabundabit & gratia. Origenes gratiam superabundare explicat, cum homo à præteritis peccatis non solum absolvitur, verum etiam à futuris communitur. Utrumq; his mulieribus plenè contigit.*

§7. APPARAVIT ÆGYPTIUS] *Uti conspecta virtus miros sui amores, ita vitium maximum odium in se concitaret. At cum ejusmodi habitus oculis usurpari nequeant, fit tamen Dei benignitate, ut spiritus, qui nos utrimq; alliciunt, ea quandoque specie appareant, quæ sive erga bonos amorem, & admirationem, sive erga malos odium, & contemptum commovere apta sit. Neque id mihi exemplis, quæ creberrima sunt, confirmandum existimo. Certè, quæ demonis inexpiabilis superbia, & impostura est, nullam ille aliam quam præstantissimam formam induerat unquam, nisi Dei imperio cogeretur. Sed Deus, qui formavit draconem ad illudendum ei, exhibet ipsum nonnunquam, etiam corporeis hominum oculis, tam turpem, & fœdum, ut illi despicatui habeant, & summopere detestentur semel visum, qui incognitum veneratione, & cultu prosequerentur. Quod hic accidit. Ægyptii nomen ad atrum colorem, qui infaustis spiritibus, uti beatis albus, proprius creditur, referendum est. Adde quod per Ægyptios peculiari figura demones in sacris litteris exprimuntur. Gaudens Brixianus episcopus, eramus & nos aliquando in Ægypto, nescientes Deum, ac luminis, & veritatis ignari: quos urgebant immundi spiritus, veri Ægyptii, laterem facere, terrenis videlicet inservire figmentis: At ubi conversi ad Deum sumus, reclamantes ab operibus duris verberati sunt Ægyptii multiplicibus plagis, & primitiva eorum percussa sunt, Salus enim nostra demonum pœna est.*

Albi Dio-
rum filii.
Apud Pla-
tonem S.
de Regno.
Tract. 1. in
Exod.

Lib. 3. c. 25.

§8. VULNERIBUS ELEPHANTIÆ TOTO CORPORE PLENUS] *Elephantiam Corn. Celsus sic describit, totum corpus afficitur, ita ut ossa quoque vitiari dicantur. Summa pars corporis crebras maculas, crebrosque tumores habet. Rubor harum paulatim in atrum colorem convertitur, Summa cutis inæquabiliter crassa, tenuis, dura, mollisque, quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus emarcescit, os, furæ, pedes intumescunt. Ubi vetus morbus est, digiti in manibus, pedibusque sub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facile tot malis obrutum hominem consumit. Verbatim exscripsi, quod fœdissimi morbi speciem eleganter expressam, ob oculos ponerem. Eadem paucis complectitur Serenus Sammonicus,*

Est elephas morbus, tristi quoque nomine dirus,
Non solum turpans infandis ora papillis,
Sed cita præcipitans funesto fata veneno,

Non-

Nonnulli medicorum eundem cum morbo gallico existimaverunt. Quos erroris arguit Fracastorius, docens elephantiam convenire cum ea, quæ Arabibus, & vulgo lepra est. Nam antiqui lepræ nomine diversum quid intellexerunt. Plinius Ægypto peculiare malum dicit. Lucretius asserit nullibi præterea gigni,

De morb.
cont. lib. 2.
cap. 13.
Plin. lib. 16.
cap. 1.
Lucr. lib. 6.

Est elephas morbus, qui propter flumina Nili

Gignitur Ægypti in medio, neque præterea usquam.

Sed fallit. Illud observatu dignum, quod cum nullo ferè morbo totum hominis corpus adeò misère afficiatur, meritò demon impudicitia suasor hac specie ostensus est, ait enim D. Paulus: Fugite fornicationem, omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat.

Cor. 1. c. 6.

59. O SANCTE NARCISSE EPISCOPE, QUID TIBI] *Demon, qui mulieribus tot annos sub Veneris persona illuserat, se aperit. Ejusmodi exemplis vitæ sanctorum scatent. Similia sunt, quæ gravissimi auctores Athanasius de Antonio, Sulpitius de Martino, Jacobus diaconus de Pelagia, de aliis alii prodidere. Quin sanctum sanctorum, Dominum nostrum Jesum Christum, eadem petulantia demones adoriri ausi, quid nobis, & tibi Jesu Nazarene? Venisti perdere nos? Scio, quod sis sanctus Dei. Caterum ne quis miretur à demone contra se ipsum testimonium dici, & propriam causam prodi, dum se castitatis hostem, inquinatum corporum, & pollutarum animarum dominum profitetur: id non sua voluntate, sed Dei nutu factum sciat. Consulens enim hominum saluti misericors parens, hac ratione vaferrimum hostem hodie quoque aliquando detegit. Sed opinor frequentius in primitiva ecclesia. Ut nimirum homines ab idolorum cultu revocaret. Id quod rectius ex D. Cypriano, alloquente Demetrianum audiemus. O si audire eos, (Deos tuos) velles, & videre, quando à nobis adjurantur, & torquentur spiritualibus flagris, & verborum tormentis de obsessis corporibus eijciuntur, quando ejulantes, & gementes, voce humana, & potestate divina, flagella, & verbera sentientes, venturum judicium confitentur. Veni, & cognosce esse vera, quæ dicimus. Et quia sic Deos colere te dicis, vel ipsis quos colis crede. Aut si volueris, & tibi credere, de te ipso loquetur, audiente te, qui nunc tuum pectus obsedit, qui nunc mentem tuam ignorantia nocte cæcavit. Non quod Demetrianus energumenus, sed quod item ut Afra, per idololatricum cultum animâ tenus à demone possideretur. Videbis nos rogari ab eis, quos tu rogas; timeri ab eis, quos tu adoras: videbis sub manus nostras stare vinctos, & tremere captivos, quos tu suspicis, & veneraris ut Dominos. At quid tandem hæc demonum confessio proderit? Certè vel sic confundi in istis erroribus tuis poteris, cum conspexeris, & audieris Deos tuos quid sint, ad interrogationes nostras statim prodere: & præsentibus licet vobis, præstigias illas, & fallacias suas, non posse celare. Ante Cyprianum Tertullianus in apologetico, edatur hic aliquis sub tribunalibus vestris, quem demone agi constet. Jussus à quolibet Christiano loqui spiritus ille, tam se dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falso. Ausim dicere, hoc in primis argumento plurimos ad Christianismum animum appulisse. Disertè enim Tertullianus: Hæc deniq; testimonia Deorum vestrorum Christianos facere consueverunt, quia plurimum illis credentes, Christo Domino credimus.*

Matt. 8. 29.
Marc. 1. 5.
Luc. 4. 8.

60. CUM ANCILLIS MEIS, &c. IN MEA FAMILIA, &c.] *Mendacii pater, se pro patre familias in Hilariæ domo gessit. Familia autem non una est apud Jurisconsultos significatio: Huc illa quadrat, Jure proprio familiam dicimus plures personas, quæ sunt sub unius potestate, aut natura, aut jure subjectæ. Et si hæc mulieres neq; naturâ, neq; jure, sed dolo, & fraude in dæmonis potestatem concesserant.*

Dio. de verbor. sign. l. 195.

61. MEÆ SUNT, ALIUS ESSE NON POSSUNT] *Veritati mendacium aspergit. Verum erat, suas fuisse: Quia, omnis, qui facit peccatum, servus est peccati: Sed libera fieri, & cum Deo in gratiam redire poterant. At hic idem ille calumniator est, qui S. Martino obganniebat: Non pertinere ad veniam criminosos, & semel lapsis, nullam à Domino præstari posse clementiam.*

Joan. 3.

Sulp. in vita S. Mart.

62. NUNQUID EGO INTRO, UBI CASTITAS REGNAT, &c.] *Probata est theologorum sententia, distincta demonum munia esse: Ut alius*

Vide mag. sent. lib. 2.

diff. 6. Cas-
sian. Collat.
7. cap. 17.
Orig. sup.
Jof. hom. 15.
Casar. ho.
mil. 16.

provincia, alius certo homini, alius alicui vitio præsit. Quod loquendi etiam consuetudine confirmant. Dicimus enim spiritum superbiae, spiritum luxuria, spiritum avaritiæ, & pleraq; ad hunc modum. Hinc Origenes, quem sequitur Casarius Arelatensis, existimavit, quot vitiis homo deditus sit, tot vitiorum præsidiis demonibus illum agitari. Idq; Casarius per plura peccata ostendit. Unum subscribam, nam quod & ille, qui fornicatur, à diabolo possidetur, canonica nihilo minus scriptura testatur. Sicut enim dicit propheta, Spiritu fornicationis decepti estis. Hujus ordinis Ægyptium istum fuisse, tum effectus rerum, ad quas cultrices suas impulit, tum verba, quæ de se ipso protulit, confirmant. Quod meretriciam domum tamquam propriam possessionem sibi vendicat, Tertullianum in memoriam revocat: Exemplum accidit, Domino teste, ejus mulieris, quæ theatrum adiit, & inde cum demonio rediit: Itaq; in exorcismo, cum oneraretur immundus spiritus, quod ausus esset fidelem adgredi: Constanter, & justissimè (inquit) feci, in meo eam inveni.

Matth. 10.
Marc. 3.
Luc. 9.

63. JUBEO TIBI IMMUNDE SPIRITUS] *Christus semel Aposto-
lis, & per Apostolos successoribus, dedit virtutem, & potestatem super
omnia dæmonia. Quæ potestas hætenus in ecclesia viguit, & in posterum
vigebit. Idcirco viri sancti non precario (quod impostorum est, de compa-
cto agentium) sed imperio, ad id quod placitum est, adigunt dæmones. Eò re-
cidit, quod theologi definiunt nullam ab hominibus cum dæmone licitam com-
municationem haberi posse, nisi expellendo tantum, & compellendo virtute
divina. Quod utrumq; uno compulsionis nomine fortassis rectè enunciatur.
Atq; hujus potestatis nullum est evidentius argumentum, quam quod dæmon,
Christiano mentiri non audens, inquit Tertullianus in apologia, ea coactus
profert, quæ alioquin quavis arte tegere nititur. Qui isto opere manifestius,
quid hac probatione fidelius? Exclamat Tertullianus. Illis, qui nullo unquam
pacto auditum dæmonis verbis accommodandum existimant, sive vera, sive
falsa, sive sponte, sive coactè loquatur, respondet S. Ambrosius: Non accipio à
diabolo testimonium, sed confessionem, invitus dixit Diabolus & exactus, &
tortus. Quod nequitia suppressit, extorquet injuria.*

DeSS. Gern.
& Proth.

64. SCIS CHRISTUM JESUM DOMINUM NOSTRUM, &c.] Edito-
me rerum à Christo Jesu in extremo vita actu, pro salute humani generis
perpeffarum. Quæ cum gentilibus Dei majestate valde indigna viderentur,
& Christus crucifixus illis stultitia esset, sapienter Narcissus, ab infensissimo
hoste de sacratissima passionis fructu confessionem extorsit. Neq; dubitandum,
quin mulierum fides mirè hac auditione confirmata fuerit.

Mag. sec.
sent. dist. 6.

65. PRINCEPS NOSTER] *Hoc etiam ex theologorum scitis planum fit: Sicut inter bonos angelos alii aliis præfunt, ita & inter malos alii aliis prælati sunt, & alii aliis subjecti: quam diu durat mundus, angeli angelis, dæmones dæmonibus, homines hominibus præfunt. Sed in futuro omnis evacuabitur prælatio, ut docet Apostolus. Ideò regni Sathanae meminuit Dominus, & principis demoniorum sæpe meminere sacra littera.*

Matth. 12.
Marc. 3.
Luc. 11.
Joan. 12.

66. FUGIT A FACIE EJUS, &c.] *Prædixerat Christus, Princeps hujus mundi ejicietur foras. Nam per Christi crucem, & mortem omnis demonis potestas fugata est. Nonnulla exemplaria verba, quæ mox sequuntur, interjecta habent. Princeps noster fugiens à facie ejus, in templum Dei se misit, & ideo velum templi scissum est, quia virtutem persequentis ferre non potuit. Quæ non satis video, quomodo consent. Ego à fide exemplaris, quod cæteroquin sequutus sum, discedere nolui.*

In Mat. homil. 29.

67. TENTUS EST ET CATENATUS] *Demonis vires constrictæ
fuere: Quomodo, aut ubi (inquit Chrysostomus) nec hominis est posse expo-
nere nec intelligere. Quamquam opinantur nonnulli, Luciferum in inferno
religatum esse, ex illo tempore, quo tentavit Christum in deserto, vel in pas-
sione, & victus fuit ab eo: neque solvendum ante tempora Antichristi, juxta
Apocalypsis illud: Cum consummati fuerint mille anni, solvetur Sathanas de
carcere suo.*

Orig. sup.
Jof. homil.
15. in Mat.
homil. 1.

68. SATHAN NOMEN EST EI, QUOD INTERPRETATUR
INITIUM MORTIS] *Sathanam adversarium interpretatur Origenes,
Theophylactus, Athanasius Contrariū, idem Origenes & Hieronymus. Rursus
Origenes Resistentem, vel Rebelle, aut etiam Contumacē. Irenaeus Apostatam.*

ANA-

Anastasius Nicænus Apostatam, id est, qui defecit. Tertullianus Hostem. Eucherius Adversarium sive Transgressorem. Beda Transgressorem vel Prævaricatorem, seu contrarium factura, aut Adversarium plasmationis. Moses Bar-Cepha inquit, Sathanas quidem, & quia ipse à Deo recessit, & quia mortales à Deo abducit. Ubi interpretæ And. Masius notat, Verbum Sot Syris, & Chaldæis significat recedere, deflectere: Unde hic deducit Sathanæ nomen, quod verius ab Hebræo Sathan venit. Justinus martyr, Sathan Judæorum Syrorumque lingua desertorem significat: hæc autem vox Nas, quod interpretatur serpens, Hebræis idem quod Sathan valet, ita ex utroque unum vocabulum componitur Sathanas. Tot hujus nominis interpretationes reperio; quæ omnes ad duplicem etymologiam referri possunt. Qui verò Sathanam initium mortis explicet, nullus est. Ergo non vim verbi, sed ipsius Sathanæ conditionem hac periphrasi describi credendum. Quia invidia diaboli mors intravit in orbem terrarum. Causam reddit Theophylactus: Quia enim peccare faciebat homines, ex prima illa inobedientia, ipse fuit, qui mortem condidit. Paulò aliter Theophilus, Diabolus videns non solum Adamum, & Evam vita frui, verum & liberos procreare, quos cum non posset perimere, invidia stimulatus, instigavit Cain, ut fratrem suum Abel, qui gratus, & acceptus erat Domino, crudeliter enecaret. Hoc pacto diabolus principium, & origo fuit mortis. Nisi malumus suspicari explicationem, quod interpretatur initium mortis, totam ex orâ irrepisse.

69. EX ORE TUO CONDEMNARIS] *En cur disputatio à sancto viro instituta. Ad revincendum scilicet inimicum propria confessione, & confirmanda in fide mulieres, quemadmodum diximus. Hoc est, quod D. Thomas inquit, licere aliquid inquirere à damone sponte occurrente, propter utilitatem aliorum, maxime quando divina virtute potest compelli ad vera dicenda.*

70. QUIA DOCET LEX ET JUBET, &c.] *Hactenus demon coactus verum respondit interroganti episcopo. Nunc ad ingenium & calumnias redit. Furtum, quod est, dolo malo rei alienæ contrectatio (ut Jurisconsulti definiunt) Narcisso objicit. Sed Narcissus crimen in auctorem retorquet. Et se rem furti prius ablatam repetere ostendit. Quam condemnationem furtivam appellant.*

71. EFFRACTOR ET FUR] *Effractores sunt, qui fores & parietes furandi causa vi effringunt. Qua ratione diabolus fur dicatur, & quomodo domos nostras perfodiat, pulchre explicat Chrysostomus. Ipse enim furatur vestimenta justitiarum, aurum intellectus, divinarum eloquiorum argentum, linteamina gratiarum, ceterasque spirituales divitias, dormientibus nobis.*

72. AB INITIO DAMNATE] *Verè, nam ille homicida erat ab initio, & in veritate non fletit: Cum ergo ab initio peccaverit, & pœna peccatum mox sequuta sit, utique ab initio damnatus est. Initium verò (ut Augustinus admonet) non ad principium creationis, sed ad principium peccati referendum est.*

73. INVETERATE] *Ita bis in Apocalypsi, Serpens antiquus, qui vocatur diabolus, & Sathanas.*

74. ET ME ERGO CREATORI MEO RESTITUE] *Non hæc eo accipienda, quod demones restitutionem petant aut sperent, nam vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur, quod ipsi optimè norunt: Ideoque proditum est, S. Bernardo demoniacam exorcisanti, & à demone querenti, num in gloriam redire, & in pristinum gradum restitui vellet, demonem effuso cachinno respondisse: Hoc tardum est. Verum hic calumniator episcopi verba, quibus se creatori creaturam restitutum professus fuerat, per irrisum cavillatur.*

75. TU IPSE EX ORE TUO, &c.] *In priori demonis confessione hominum nulla fit mentio, sed verba sic habent, Non pro suis peccatis passus est, sed pro alienis. Itaque aut ibi vox hominum excidit, aut Narcissus pro alienis strictè, & eo sensu, quem rei veritas requirit, accipit.*

76. IMPIETATIBUS] *Graviori verbo demones, qui scientes volentes, quam homines, qui decepti desciverunt, notare voluit. Peccatum enim est, quidvis in qua, re à recta ratione aberrat: impietas non nisi in Deum, & in parentes, aut qui parentum loco.*

Et in Job. Theophyl. in Matth. c. 16 Marc. c. 8. Ath. in 2. ad Cor. Hier. quest. in Gen. Iren. lib. 5. c. 21. Anastas. quest. 61. Tert. con. Marc. 3. Ezech. quest. nobi testam. cap. 9. Beda de nomin. Hebr. Moses de par. par. 1. ca. 28. Just. Coll. cum Tryphone. Sap. 2. In ep. ad Heb. cap. 2. Ad Autol. lib. 3. In sec. sec. q. 95. art. 4.

Paul. sent. lib. 2. tit. 31.

Dig. de cond. et. furt.

Vide de effractore Briffon. de verb. signif. Chrys. homil. 51. in Matth.

Joan. 8. Decret. lib. 12. c. 15. 73. Apo. 12. 20. 74. Is. 66.

Ex Vilelmo Abb. in vita S. Bernardi.

De Idol.
San.

77. FAC PIETATEM] *Fit tandem supplex, Cyprianus: Hi ramentum ad-
jurati per Deum verum à nobis, statim cedunt, & fatentur, & de obsessis cor-
poribus exire coguntur. Videas illos nostra voce, & oratione occultè flagel-
lis cædi, igni torreri, incremento pœnæ propagandis extendi, ejulare, gemere,
deprecari: unde veniant, & quando discedant, ipsis etiam, qui se colunt audi-
entibus, confiteri: Et vel exiliunt statim, vel evanescunt gradatim, prout fides
patientis adjuvat, aut gratia curantis aspirat.*

Dial. lib. 3.
cap. 21.

Matth. 8.
Marc. 5.
Luc. 8.

78. DA MIHI VEL UNAM ANIMAM IN POTESTATEM] *Ani-
ma nomine corpus animatum, hoc est animal, intelligo. Nam animam pro cor-
pore etiam probati auctores dixerunt. Exemplum habes ex Virgilio apud Nonium.
Cur daemones ab energumenis depellendi, corpora tum hominum, tum anima-
lium reliquorum ingredi expetant, varia causa afferri possunt. Nobis in
universum satis sit, incredibilem malitiam, & perpetuum nocendi deside-
rium ejus rei causam statuere. Experimentum certè exorcista quotidie ca-
piunt. Apud Gregorium Magnum de virgine sanctimoniali legimus, quæ
dæmonem, obsidentem villicum, his verbis aggressa est: Exi ab eo miser,
exi ab eo miser. Ad cujus vocem mox per os vexati diabolus respondit, di-
cens: Et si de isto exeo, in quem intrabo? Casu autem juxta porcus par-
vulus pascebatur, tunc sanctimonialis fœmina præcepit dicens: Exi ab eo,
& in hunc porcum ingredi. Qui statim de homine exivit, porcum quem
jussus fuerat, invasit, occidit, & recessit. Et ne longius abeamus, ex evange-
lio exemplum suppetit, Dæmones autem rogabant eum, dicentes: Si ejcis
nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.*

Locut. de
gen. lib. 1.

79. INTERFICIAM EAM, ET LUCRABOR ANIMAM IPSIUS] *Inter-
ficiam animal, quod mihi dederis, & lucro deputabo animam, sive
vitam, quam ei auferam. Anima enim vitam sæpe significat. Sic acci-
pit D. Augustinus illud ex genesi: Non feriamus eum in anima: Hoc loco
nomine animæ vitam corporis animati significat, per efficientem id quod
efficitur. Secundum hoc videri potest etiam ad diabolum dictum esse de Job,
Animam ejus ne tangas, id est, ne occidas eum. Quod verò exitivum in-
terminatur demon, pertinet ad perversitatem, quam antea indicavimus.
Ita in evangelio, exeuntes abierunt in porcos. Et ecce magno impetu abiit
totus grex per præceps in mare: & mortui sunt in aquis.*

80. DIC MIHI ANTE DEUM TUUM] *Ante Deum dicere, est, De-
um testem dictis adhibere, & tamquam Deo præseente loqui.*

De An. lib.
3. text. 63.

De som. 5.
vig. cap. 1.

81. ANIMAM INTRA CORPUS INCLUSAM, MANDUCAN-
TIS, &c.] *Circumscriptione multorum verborum animal exprimitur.
Nam quod ait, Animam intra corpus inclusam, Aristoteles definit, Ani-
mal corpus animatum est. Quod subjungit, Manducantis & bibentis, cer-
tum est utique animal absque nutrimento non subsistere. Dormientis & ite-
rum vigilantis, Aristoteles etiam docet, omnia animalia somno communicare,
quæcumq; autem dormiant, vigilare quoque, cum somnus vigilia sit quedam
privatio.*

In vita Hi-
lar.

82. SI POTES NOBISCUM MANERE, MANE] *Hæc non ideò ab
episcopo dicta, quod liberam manendi electionem demoni relinquere, sed
quod imbecillitatem illi exprobrare, & mulieribus ostendere voluerit. Sic
Hilarion apud Hieronymum demoni respondit: Si Deus meus tibi concedit, ut
maneas, mane. Sin autem ille te ejcit, quid mihi invidiam facis, homini pec-
catoriatque mendico.*

Matth. 17.
Chrysost.
hom. 58.

Exod. 17.

83. SI NON EXPANDIS MANUS TUAS, &c.] *Audientium uti-
litati consulitur, & intense orationis efficacia demonstratur, quæ jejuni-
o conjuncta, uti Narcissus conjunxit, mirum quam valde daemones expu-
gnet, ipsius Domini nostri JESU Christi testimonio, de lunatico asseve-
rantis. Hoc autem genus non ejcitur, nisi per orationem & jejunium. Ubi
Chrysostomus JESU M universum demonum genus, non lunaticorum so-
lummodò intellexisse ait. At quod demon præter orationem, se manus ex-
pansas episcopi non laturum ostendit, in mentem revocat Exodi verba: Cum-
que levasset Moyses manus, vincebat Israel: sin autem paululum remisisset, su-
perabat Amalec.*

84. IPSE AUTEM CUM FELICE DIACONO SUO NON REFECIT SE, &c.] *Après dicit Leo pontifex, semper virtuti cibus jejunium fuit. Et Cyprianus, sive quis alius de cardinalibus operibus Christi ad Cornelium Papam scripsit, quotquot viros virtutum vidimus, sine jejunio non legimus ascendisse: nec aliquid magnum moliti sunt, nisi prius abstinencia præcessisset. Quoties aliquid à Deo obtinere conati sunt, jejunii incubuere, & lacrymis, & pernoctantes in orationibus, ciliciis carni hærentibus, supplices beneficia postularunt. Nec defuit proventus, ubi ad pedes Dei sacrificium contriti cordis offerens, se prostravit humilitas: sed prope fuit invocantibus se Deus, & porrexit manum naufragis, & subvenit afflictis. Atque Athanasius ad evangelii verba, quæ paulo ante produximus, quisquis igitur ab immundo spiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, jejunio inquam, statim spiritus malos afflictos abscedere, vim jejunii metuentes. Valde enim dæmones oblectantur crapula. Paucis interjectis, Jejunium enim angelorum cibus est, & qui eo utitur, ordinis angelici censendus est. Sed nimius sim, si jejunii laudes ex sanctis patribus velim pertexere: Sunt enim creberrimi in hoc argumento.*

S. Leo Serm.
2. de jejun.
16. mens.
De jejun.
& cent.

De Virg.

85. DA MIHI ANIMAM, &c.] *Commoda explicatione hæc accipe. Non putandum est, dæmonem expectasse, ut illi episcopus hominem quempiam addiceret, cujus corpus occidere, animam æternis tormentis cruciare posset. Non ita consuevere viri sancti. Quamvis enim nonnunquam tradiderint homines Sathana in interitum carnis, id tamen factum est (ut Paulus de fornicatore Corinthio loquitur) ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. Hic ergo sensus videtur: Da mihi promissum animal, cujus corpus interficiam, & cui animam, sive spiritum (quod in idem recidit) auferam. Sin dæmonem humanam animam intellexisse omnino volumus, non magnopere ejus admiranda videbitur impudentia, qui etiam Christo præcipit, & quod tetrius est, adorationem sui suadere ausus.*

1 Cor. 5.

86. ET TU JURA MIHI, &c.] *Dæmones hodie quoque ad jusjurandum in nomine Dei, solent ab exorcistis adigi. Quod est videre apud energumenos. Et extant ei rei præscriptæ formulæ, quibus item ut hic, pæna perfidis inferenda exprimitur.*

Adi præ-
xim exor-
cistarum
Val. Poly-
dori.

87. JUBEAT TE DEUS IRE IN ABYSSUM] *Quantopere dæmones infernum timeant, discimus ex evangelio, rogaverunt illum, ne imperaret illis, ut in abyssum irent. Quamvis enim constat, eorum pænam statim à damnatione initium sumpsisse, damnationem autem peccatum mox sequutam esse, uti diximus, id tamen non impedit, quin tormenta, quæ nunc sustinent, adhuc augeri possint. Nam locus pænalis illis, vel aër caliginosus est, vel infernus. Hic ratione culpæ, ille ad exercitium hominum. Et cum hominum exercitium usque ad diem judicii sit duraturum, eoque nonnulli dæmonum hunc aërem incolent. Licet aliqui etiam nunc in inferno sint, ad torquendum eos, quos in peccata induxere, secundum quod inter se habent deputata maledictionis officia, inquit S. Bonaventura. Sed in judicio omnes addicentur inferno, idque erit pænarum complementum. Interim mitius agi credendum est cum his, qui in aëre versantur; quantum ad accidentalia quædam supplicia. Unde videtur, quod cupiant extra infernum consilere, non solum ut hominibus noceant, sed item, ut per hoc eorum relevetur tormentum. Eaque de causa fere omnes exorcismi comminatione inferni concluduntur. Nomen Abyssus græcis aquam significat immensæ altitudinis. Sive ut Augustinus explicat, Abyssus est aquarum inæstimabilis profunditas. Quo sensu sæpe in sacris literis usurpatur, tenebræ erant super faciem abyssi. Et alibi. Præterea adjectivè significat profundus, in immensum patens. Unde Augustinus alio loco, Abyssus est profunditas quædam impenetrabilis, incomprehensibilis, & post pauca, quodam loco dictum est, judicia tua abyssus multa, hoc volens scriptura commendare, quia judicia Dei non comprehenduntur. Quoniam autem, ut Isaias loquitur, dilatavit infernus animam suam, & aperuit os suum absque ullo termino, rursus, præparata est enim ab heri Tophet, à Rege præparata, profunda & dilatata, ideo Abyssus nomine infernus designatur à S. Luca in evangelio, & sæpius à Joanne in Apocalypsi.*

Luc. 8.

De loco vide
S. Th. part.
1. 9. 64. ar-
tic. 4.

Verba ex
Dion. Carth.
in sec. sent.
d. 6. q. 3.

Contra Fau-
stum lib. 22.
Gen. 1.

In Ps. 41.

Is. cap. 5.
Is. cap. 30.
Apoc. 9.
bis 17. bis.
& 20.

88. SI NON] Oratio est abrupta. Subauditur, si, quod juro, non præstitero: Si juramento non satisfecero: Aut aliquid simile. Quod si verba paululum transponantur, sensus efficietur dilucidior. Per ipsum, qui nos cum principem nostro vicit, juro, quia statim interficiam eum, quem mihi dederis in potestatem. Si non: me jubeat ire in abyssum.

In commēt.
de Alpib.

In Vita S.
Magni.

89. VADE JUXTA FLUMEN FONTIS ALPIUM JULIARUM] An legendum: Juxta fontem fluminis. Alpes Julia, à Julio nomen sortita, triplices sunt, ex Simlero, qui diligentissime de alpibus disseruit. Una apud Taurinos: Altera in Rætia: Tertia apud Venetos: Quamvis Simlerus postremis Venetis Julium nomen propriè convenire existimat. De quibus Narcisso sermo fuerit, dubitare licet. Me certa conjectura ad Reticas trahunt. Quæ à Septimo usque ad Braulium montem latè patent, & in quibus Oenus fluvius oritur. Hæ etenim reliquis propinquiores: neque absurdum est fluminis, vel fontis nomine Oenum designari. Aut si Reticas alpes usque ad Lyci fontem extendi placet, nihil displicebit eum ipsum hic intelligi. Proditum est D. Magnum CCCC. post annis Arbore felice (ubi in SS. Columbani & Galli contubernio vixerat) ad alpes, in quibus Narcissi jussu Draco occisus, profectum, priusquam Abusiaci in alpium faucibus monasterium conderet. Id profecto multo probabilius de Reticis, quam de Taurinis, aut Venetis accipitur.

90. DRACO IBI HABITAT] Cum in Draconem historia multa fabulosa sibi indulserit antiquitas, rectè sit, quod homines cordati, omnibus rumoribus, qui de illis feruntur, temere, atque indiscriminatim fidem non adhibent. Verùm si quæ narrationes gravibus auctoribus nituntur, & pleraque ad conciliandam veri speciem indicia concurrunt, obfirmatis in contrarium præjudiciis tantum tribuendum non est, ut quod ipsi nunquam conspeximus, & quod raro, neque nostra ætate, præterq̃, consuetum rerum cursum accidit, fieri non potuisse existimemus. Multa enim in omni historia hujus generis existunt, quæ nisi præfractè ineptire malumus, nobis necessario persuaderi patiamur. Id præfatum volui.

Draconum nomen variè accipitur. Complectitur aliquando omnes omnium serpentum species. Aliquando sacros tantum & hos universos. Nonnunquam inter sacros, cicures illos solummodo, qui Æsculapio aiebantur. Interdum proprium quoddam, & valde discretum à reliquis serpentibus genus. In quo describendo auctores non consentiunt: At consentiunt in Africa, & India spectari potissimum, multasq̃ ejus differentias produunt. Ut sint alii montani, palustres alii: Pedibus incedant quidam, nonnulli serpant absque pedibus: Alati sint quidam, alii quidam careant: Nec non magnitudine, colore, crista, hiatu oris inter se differant. Atque de his nugæ plurimæ confictæ sunt. Postremo Dracones etiam appellantur serpentes quilibet, immani, vastaq̃ magnitudine præditi. Quæ notione Draconis nomen hic intelligo. Neque peregrinum aliquod monstrum, quod alpes obsederit, animo concipio, sed simpliciter existimo, serpentem fuisse inusitata corporis mole, qui maximam circumquaque vastitatem faceret.

Lib. 6. c. 3.

Val. lib. 1. c. 8.

Lib. epit. 18.

Flor. lib. 2. c.

2. Sil. lib. 6.

Oros. lib. 4. c.

8. Plin. lib.

8. c. 14. Ar-

nob. lib. 7.

Sen. epist.

ultim. lib. 11.

Suet. in Oct.

cap. 43.

Id neque incredibile, neque admirandum adeò videri debet, si ea, quæ aliis locis, & temporibus contingere, conferamus. Nam ut non persequar, quidquid ex serpentum genere ubi vis terrarum immensum extitit, ne in fabulas, quas fugio, incidam: Sanè fidem aliquam meretur, quod Tubero in notitiis Atticis narrat, Bello primo Punico, Attilium Regulum consulem, in Africa castris apud Bagradam flumen positis, prælium grande, atque acre fecisse, adversus unum serpentem in illis locis stabulantem, inusitæ immanitatis: eumque magna totius exercitus conflictatione, ballistis, atque catapultis diu oppugnatum: ejusque interfecti longum corium pedes C. & XX. Romam misisse. Quæ auctoritate Val. Maximi, Livii, Flori, Silii Italici, Orosii, Plinii, Arnobii, Senecæ firmantur. Adjicit Plinius, pellem ejus, maxillasq̃ usque ad bellum Numantinum Romæ in templo duravisse. Sed si cui hæc in Africa, monstrorum altrice, verisimilia videntur, in alpibus Juliis non item: Is saltem Italiam aliis à nobis cæli non constituet. At Romæ in Italia, spectatus est sub Augusto pro comitio, anguis L. cubitorum. Peregrè scilicet advectus. Videamus in Italia natos. Plinius cum ex Megasthene de Indicis, ex Metrodoro de Ponticis serpentibus mira retulisset, subjungit, faciunt his fidem in Italia appellatæ boæ: in tantam magnitudinem exeuntes,

ut

ut divo Claudio principe, occisæ in Vaticano solidus in alvo spectatus sit infans. Neque displicet Albertus Magnus, qui Reguli serpentem Boam fuisse conjicit. Audi enim de immani bellua Solinum. Calabria chelydris frequentissima est, & Boam gignit: quem anguem ad immensam molem ferunt convalescere. Captat primo greges bubulos: & quæ plurimo lacte rigua bos est, ejus se uberibus innectit, succuque continuo saginata, longo seculo ita fellebri satietate ultimo extuberatur, ut obsistere magnitudini ejus nulla vis queat: postremo depopulatis animantibus, regiones, quas obsederit, ad vastitatem cogit. Addit de infante eadem, quæ Plinius. Neque vanus credendus Plinius, in re, quæ sua ætate Romæ omnium oculis patuit. Quin de ipsis alpibus idoneus auctor Gesnerus erit. Hic certum esse ait, in Helveticis montibus maximos à venatoribus serpentes conspici, de quibus mirare referant legati, qui Badenam ad comitia conveniunt. Apud Stumfium duas ejus generis historias legere memini. Utroque loco Draconis nomine utitur. Neque venatorum fidem, sed certos annales sequi profitetur: Et triginta annis antequam scriberet (elapsi sunt anni non toti L. ex quo scripsit) plures horrendas ex serpentum specie belluas in alpibus extitisse ait. Quod hisce temporibus minus conspiciantur, frequentiam hominum incaussa esse: quæ valde aucta, omnia alpium loca assiduo cultu repurgari, & ad frugem redigi. Rationes quoque probabiles adhibet. Etiam si (inquit) alpes perpetuis nivibus humectentur, habent tamen in multis locis saxa, & specus solis splendori in meridiem obversas: in quibus cavernis, solis calori expositis, pleraque Draconum sunt domicilia, qui apricatione sæpius calefcere consueverunt. Atque ut Stumfii auctoritas in rerum gestarum narratione aliquando dubia sit (nam de pietate minus rectè sensit) tamen non sit verisimile, hominem in his regionibus ortum, in descriptione rerum naturalium mentiri voluisse, cum præsertim ad populares suos scriberet, quos mendacio fallere non posset. Idem de Gesnero dictum sit. Coronidis vicem explebit narratio, quam à viro amico, cui ista legenda tradideram, his ipsis verbis accepi. In arce Ulmerfelden, quæ Frisingensis episcopi est, in Austria sita, superiori ætate sæpe visus est immensa magnitudine serpens, pondere verò, ut captivum, in turris inferiorem partem, ubi ille stabulari solebat, conjectum supernè incumbens, & in spiras convolutus, valde premeret, alioqui innoxius. Stolidum vulgus gaudebat illo hospite, & fausta sibi ab eo omnia pollicebatur. Porro jam plures sunt anni, ex quo videri desiit. Fama verò hac constantissima est. Et mihi de eo multa narravit probata fidei, quantum ego quidem judicare potui, senex, qui sibi visum aiebat, quales etiam plures arbitror superesse testes.

De anima.
lib. 25.
Sol. c. 8.

Hist. anim.
lib. 5. de ser.
pent. in gen.

Chron. lib.
7. c. 2. § 7.

Quod maximi quique serpentes ad aquas habitant, ut hic noster, & ille ad Bagram, item insignis alter, Ptolemæo secundo Rege Alexandriam captivus adductus, nequaquam siti caussa tribuenda est: Cum probati auctores scriptum reliquerint, exiguum illis bibendi desiderium esse, & absque potu vivere posse, immò nullum omninò venenatum animal fame, aut siti interire: sed potius exhalationibus aqueis, quæ reflexione solarium radiorum magis magisque corruptæ, aërem ita inficiunt, ut ex putredine hujus generis monstrantur, & in immensum excrescant.

Diod. Sic.
lib. 3.

91. DE FLATU EJUS] Creditur certos serpentes aërem circumfusum adeò venenare, ut vel halitu, vel visu, vel sibilo occidant. Estque, ea fama in primis basilisci, aut Reguli; Orosius serpentem ad Bagram quoque halitu pestifero multos exanimasse scribit. De nostro, aut idem verum sit: aut flatum (quo propendeo) accipiemus pro illo anhelitu, qui mordendo redditur. Sic Virgilius ----- venenum Morsibus inspirant --- Nisi malumus celeritatem, & acrimoniam veneni hac ratione designari. Moyses cum enumeraret beneficia Dei erga Judæos, inquit: Ductor tuus fuit in solitudine magna, atque terribili, in qua erat serpens flatu adurens, & scorpio, ac dipsas. At ubi historia narratur, plagarum sit mentio, quas mors consequuta, de flatu nullum verbum. Misit Dominus in populum ignitos serpentes, ad quorum plagas, & mortes plurimorum &c. Ubi Lirani ostendit, aliquos in ea esse sententia, serpentes ignitos dici, quod eorum morsu caro calefieret, ac si ignesceret.

Geor. 4.

Deut. 8.

Num. 21.

92. IN TUAM POTESTATEM REDIGE ANIMAM EJUS] Quis horum verborum sensus, antea aperui. Irridere autem videtur episcopus, quoniam sibi demonfere hac ipsa formula caverat. Porro multa sunt immensa Dei

Dei bonitatis indicia, quæ cum alibi, tum hic observemus. Maxima illa, quod nulla est tam perditæ cuiusquam perversitas, quin Deus aliquid boni ex ipsa eliciat: Quod demones viris sanctis subjecti, instrumenti loco serviunt, aliquando errore ducti, aliquando coacti, hic utrumq; concurrit: Quod per viros sanctos, illis quorum animos ad virtutem instruunt, sæpe etiam externa bona, quæ ad corporis usus, & vitam commodè transmittendam spectant, conferuntur. Narcissus, cum per alpes evangelium prædicaret, credibile est de Dracone inaudivisse, eum ergo, occasionem nactus, sublatum voluit.

De mend.
ad Consent.

Hom. 4. ad
Ant.

93. O EPISCOPUM MENDACEM] Mendacium Augustinus definit, ille mentitur, qui aliud habet in animo, & aliud verbis, vel quibuslibet significationibus enuntiat. Quod à Narcisso nequaquam factum est. Sed demon, qui episcopum calumniatur, ipse semet in laqueos induit. Id enim dum sanctos astu circumvenire nititur, illi crebro accidit, ex quo semel à sancto sanctorum proprio gladio jugulatus est. Verba sunt Ioan. Chrysostomi. Tu verò mihi considera ubique, quomodo diabolus per quæ Dei servos impugnat, per hæc propriam vim destruit, non volens quidem, sed Dei sapientia, & providentia, illius armis, & artibus in ipsius caput utente.

Contra Sym-
mach.

Dan. c. 14.

Serv. in 2.
Act.

94. AMICUM MEUM] Notum est serpentes pro diis cultos à gentilibus. Quos penes omne sacrum est, quidquid formido tremendum suaverit --- Ut Prudentinus ait. Habetur ejus generis narratio in sacris litteris, de Dracone à Babyloniis culto, per Daniele disrupto. Certum est præterea (quod monuimus) sacros serpentes peculiari significatione Dracones dictos. Unde Servius. Angues aquarum sunt, serpentes terrarum, dracones templorum. Leviter ergo suspicari possumus, hunc in Juliis alpibus à rudibus populis pro Deo habitum. Et eam causam esse, cur demon Amicum dicat. Quod si hæc causa non est (neque enim contendo) sunt pleraq; alia inter demones, & serpentes symbola à primo illo Eva deceptore serpente: neq; non amicum aliqua ratione demoni esse potest, quidquid inimicum, & noxium hominibus.

De pat.

Job. hom. 3.

Hist. lib. 7.
c. 25. Vide
etiam de
Donato.
Nic. lib. 12.
c. 45.

95. OCCIDIT DRACONEM] Hæc ministerio demonis, jussu & imperio Narcissi acta. D. Chrysostomus inquit: Pravi, & immundi demones, etsi proposito defecerunt, jugo tamen servitutis subjacent: atque ut carnifices quidam jubentur mandata perficere. Et miraris Deum præcipere dæmoniis? Apostoli velut carnifice utuntur dæmonio: dicit enim Paulus: Quoniam ergo aliqui circa fidem naufragaverunt, hos tradidi Sathanæ, ut discant non blasphemare. Et iterum de quodam, qui fuerat fornicatus, &c. Visum est duas subungere historias ex probata fidei auctoribus, de occisis per sanctos viros Draconibus. Prior relata est à S. Hieronymo in vita Hilarionis. Quæ etsi se Hieronymi auctoritate satis tuetur, accedit tamen Gelasii Pontificis testimonium, profitentis vitas patrum, quas Hieronymus conscripsit, cum omni honore ab ecclesia suscipi. Narratio sic habet. Duxerat itaque illum (Hilarionem) ad Epidaurum Dalmatiæ oppidum, ubi paucis diebus in vicino agello mansitans, non potuit abscondi. Siquidem Draco miræ magnitudinis (quos gentili sermone boas vocant, ab eo quod tam grandes sint, ut boves glutire soleant) omnem latè vastabat provinciam, & non solum armenta, & pecudes, sed agricolas quoque & pastores, tractos ad se vi spiritus absorbebat. Cui cum pyram jussisset præparari, & oratione ad Christum missa, evocato populo, præcepisset struem lignorum scandere, ignem supposuit. Tum itaque cuncta spectante plebe, immanem bestiam concremavit. Altera apud Sozomenum extat. Hæc memoria. (Theodosio Imp.) multi multis in locis per orbem terrarum, inter episcopos præclari extiterunt. Ut Donatus Evoræ Epiri, quem & alia multa mirabilia fecisse testantur indigenæ, & illud maximè, quod in Draconis interfectione præstitit, qui in Chamaegephyris, quas vocant, ad viam regiam lustrum habebat, & oves, & capras, & boves, & equos, nec non & homines, & alia raptabat. Neque enim ille vel gladium, vel hastam ferens, vel aliud aliquod telum habens, hanc belluam adortus est. Sed cum illa eum adventantem sensisset, & caput velut impetum factura exeruisset, signum crucis adversus ipsam aëri digito inscripsit, & illi in faciem expuit. Illa spuito in os accepto, statim concidit, ac mortua jacens, amplitudine non minor apparuit iis serpentibus, qui visuntur apud Indos. Siquidem, ut ego quidem

quidem accepi, octo jugis in proximum campum extractam indigenæ combusserunt, ne putrefacta aërem inquinaret, & morbos pestilentes gigneret. *Hic idem Sozomenus etiam de S. Arfacio Draconem disruptum narrat. Sed ego plura non colligo. Et totum de Draconibus sermonem B. Theodoretus verbis concludo, atque definio, cum multa alia sciam, quæ possim narrare, ea nolo scribere, ne imbecillioribus eorum multitudo causa sit incredulitatis.*

Hist. SS.
Patr. Jac.
Poster.

96. USQUE IN HODIERNUM DIEM] *Hinc quoque apparet, historiam in re presenti non esse scriptam. Nisi hac verba postmodum addita dicamus.*

97. PER DIES AUTEM PLURIMOS DOCUIT, &c.] *Per dies septem ante baptismum; dixit enim, octava autem die purificabimini. Sed post baptismum per multos adhuc dies verbum Dei neophytis predicavit.*

98. CUM GENERATIONE SUA, ET CUM OMNIBUS AMICIS SUIS] *Horum nomina interiere; praterquam Afri, qui patruus Afra, & Dionysii, qui avunculus. Eadem quidem die, qua Hilaria, & puella, affecti sunt martyrio cum viri tum mulieres XXV. sed ex Afra generatione, & amicis fuerint, non liquet.*

Porro neque illud praterendum, conversionem S. Afra ab ecclesia Augustana celebrari VII. Cal. Novembr.

99. FECITQUE DOMUM HILARIÆ ECCLESIAM] *Cum persecutionum temporibus Christianis publica ecclesia non permitterentur, assignabantur à piis hominibus sacris usibus domus privata, sive integra, sive partes earum præcipue. De hac ipsa Diocletiani persecutione, S. Augustinus contra Donatistas, nam & domum privatam Christianis congregandis præstitam constitit tempore persecutionis, sicut in quibusdam gestis martyrum loquebatur. Et multo vetustior Pius I. Pontifex ad Justum episcopum, antequam Roma exiisset, soror nostra Euprepia, sicut bene recordaris, titulum domus suæ pauperibus assignavit, ubi nunc cum pauperibus nostris commorantes, missas agimus. Quin diligentes rerum ecclesiasticarum observatores, hujus instituti principium ab Apostolicis temporibus usque repetunt. Quid enim nisi ecclesia cœnaculum illud, in quod convenerunt post ascensionem Christi XI. discipuli, perseverantes unanimiter in oratione, & obsecratione, cum mulieribus, & Maria matre Jesu, & fratribus ejus. Quo urbis loco Hilariæ domus steterit, me in tanta antiquitate nescire profiteor. Quæ obtineat opinio, jam indicavi. Ea quamquam certis testibus destituta, veram tamen esse nihil impedit. Ut neque illud abjudico, Narcissum ecclesiam SS. Philippo, & Jacobo dicasse, quæ postea S. Martini nomen acceperit. Antiquiorem aliam Augustæ ecclesiam fuisse, constanti majorum fama proditum, & illis quæ de Lucio scripsimus consentiens est. Hæc multis post annis S. Gallo sacra, proximè instaurata, inscriptionem habet hujuscemodi.*

Brevic. col-
lat. 3. dici.

Ad. 1.

CHRISTO. DEO. OMN. SÆCUL.

SACRAM. ÆDICULAM.

QUÆ. ANTE. ANNOS. AMPL. MCCC.

PRIMA. IN. H. URBE.

CHRISTIANO. CULTUI. DICATA. CREDITUR.

QUAM. AN. CHR. MLI. RESTITUTAM.

LEO. IX. PONT. MAX.

DEO. OPT. MAX. ET. S. GALLO. ABBATI.

SACRAVIT.

VETUSTATE. ITERUM. COLLABENTEM.

ET. AD. PROPH. USUS. DUDUM. REDACTAM.

INSTAURANDAM. C.

EUPHROSYNA. A. KREYT. COLLEGII. NOBILIIUM.

VIRGINUM. AD. D. STEPH. ABBATISSA.

ANNO. P. CHR. N. M D LXXXIX.

Bruschius
de episc.
Aug. & alii.

Can. 4.
Apost. Con-
stit. lib. 8.
cap. 27.

Dist. 68.
Chor. epi-
scopi.

100. ORDINAVIT EIS PRESBYTERUM DIONYSIUM] Sunt qui tradant, Dionysium primum Augustæ à Narcisso constitutum episcopum: Eumque Sozimum ante baptismum dictum fuisse. Utraque in re mihi falli videntur. Caverunt Apostoli, episcopus à duobus, aut tribus episcopis ordinetur. Id latius habetur apud Clementem Rom. Ego Simon Cananæus, constituo, à quot episcopis debeat ordinari episcopus, scilicet à duobus, aut tribus episcopis. Sin verò aliquis ab uno episcopo ordinatus fuerit, tum is qui ordinatus est, tum is qui ordinavit, deponatur. Quod si necessitas coegerit ab uno ordinari, quod propter persecutionem, aut aliam causam, plures adesse non possint, afferatur decretum commissionis plurium episcoporum. Confirmarunt postea Anacletus, & Anicetus Pontifices, ut nullatenus minus quam à tribus. Immo Damasus (qui tamen post hæc tempora vixit) ait episcopos non esse, qui minus quam à tribus ordinati sint: Prohibitum enim esse à Sanctis Patribus, ut qui ab uno, vel à duobus sunt ordinati episcopi, non nominentur episcopi. Quæ Narcissus nec ignorare, nec negligere potuit. Quod si exceptionem persecutionis ex Clemente producimus, decretum plurium episcoporum ostendendum erit, cujus nullum vestigium. Sed multò me magis movet, quod Dionysius hic disertis verbis presbyter à Narcisso episcopo ordinatus fuisse dicitur. Neque est, cur presbyteri nomine episcopum intelligamus, quod Apostolus Paulus nonnunquam ita loquatur, & quod Dionysius Arcopagita Athenarum episcopus, Timotheum Ephesinum episcopum compresbyterum compellet; multò enim ante Narcissum nostrum hæc loquendi ratio obsolevit, quæ in prima solum ecclesia locum invenit, quantum observare potui. Simpliciter ergo, à Narcisso Dionysius presbyter ordinatus. Non tamen negaverim, eundem postea canonicè in episcopum promotum. Nam ecclesiæ Augustanæ traditio, quæ illum episcopi nomine veneratur, nequaquam elevanda est. An primus in ea sede sederit, non puto constare; verum primus dicitur, quod nullius anterioris memoria superstes. Certè Narcissi temporibus proprium Augustæ episcopum non fuisse colligimus: sive quod cathedra ob persecutionem vacaret, sive quavis alia de causa: Nam per Anacleti constitutionem presbyter à proprio episcopo ordinandus fuisset.

De Sozimo, sive Sosimo, sive Zosimo sive Zozimo (unum idem nomen variè scribitur) in Dionysium mutato, conjecturis non facile sum aliquid concessurus, nisi testes videro. Non sum nescius barbariem, aut impietatem nominum quandoque in baptismo correctam. Exemplum, præter alia, apud Eusebium, quinque Ægyptiorum martyrum, qui pro nominibus idolorum à parentibus impositis, asciverunt nomina Prophetarum Eliæ, Hieremiæ, Esaiæ, Samuelis, & Danielis: Sed Sozimum, cujus nomen tum aptam interpretationem haberet, tum apud Christianos usitatum esset, nihil tale impellere potuit. Zosimus Græcis vitalis est: Et plerique viri sancti huius nominis extiterunt. In primis ille, quem D. Polycarpus imitandum proponit, beatissimis Ignatio, & Rufo conjungens, qui ex iis discipulis fuit, per quos primitiva ecclesia in Judæis, & Græcis fundata est. Quare ergo mutandum suavisset Narcissus? Aut quid est cur Afræ, Hilariæ, & reliquarum nomina non mutaverit, Sozimi mutaverit? Ego sic sentio, si Sozimus aliquis Augustæ episcopus fuit, vel circa hæc tempora, vel multis post seculis, sub Francorum Regibus, ut nonnulli scripserunt, eum omnino diversum à Dionysio fuisse, non quod causam esse cur confundamus. Antoninus in Chronico de nomine mutato nihil prodidit, utroque tamen, Dionysii, & Sozimi promiscuè utitur, quod errore factum opinor. Nimis ineptè Romana inscriptio, quæ Sozimi primi meminerit, à quibusdam profertur hoc loco.

Ad Philip.
Mar. R. 18.
Dic.

Pt. lib. 2.
cap. 6.
Pl. lib. 3. c. 3.

101. IPSE AUTEM] A filo reliquæ historia hæc separata sunt, quod alterius auctoris, & ætatis videantur. Neque tamen cujusquam opinionem præjudico.

102. GERUNDAM] Meminit Gerunda, Ptolemæus in Authetanis Tarraconensibus: & Plinius, qui Gerundenses inter XLIV. Tarraconensis Hispaniæ populos numerat Hodie Girona est, quæ episcopatus dignitatē adhuc tuetur.

103. PER TRES ANNOS] Consentit de tribus annis Villegasius. Vidi sancti viri historiam, sed quæ fere ex hac B. Afræ conversione concinnata sit. Nam genuina passionis descriptio dudum periit, uti ex Berengarii Gerundensis episcopi literis constat. Quas ante annos amplius quingentos perscriptas, inte-

integras huc inseram, cum antiquitatis studio, tum ne memoria legationis, cujus in iis mentio fit, & qua cum commendatione prisca pietatis conjuncta est, intercidat.

Charissimo patri, Domino Sighardo Abbati, & universæ S. Udalrici, & S. Afræ martyris congregationi, Berengarius sanctæ sedis Gerundensis episcopus, cum omni clero, & fidei populo, perfrui bonis omnibus semper in Christo.

Noverit, dilectissimi, venerandus vestræ fraternitatis affectus, nos, & vestrum nuntium vidisse, & delegatas nobis à vestra fraternitate literas pio respectu perlegisse: & vestris precibus (licet id, quod nobis post Dominum charius est, expeteretis) nimia vestri devictos devotione, libenter annuisse. Tanta est equidem à CHRISTO commendatæ dilectionis integritas, ut quod sibi quis avidius retinendum elegerit, crimen esse perhorrescat, nisi petenti celeriter obtulerit. Quapropter, charissimi fratres, hinc charitatis jura servantes, hinc (si dicendum est) præsumptionem facientes, beatitudini vestræ, de sacrosanctis salutis nostræ thesauris, munificum munus dirigimus. Videlicet ex ossibus, & carne, & cruore terra mixtis, ac vestimentis sanctissimi doctoris nostri Felicis martyris Christi, scilicet illius, quem ut Apostolum, & Prophetam habemus. Non illius, qui beatissimi Narcissi episcopi diaconus est dictus: quoniam ipse translatus à piissimo Rege Francorum Carolo, apud Parisiorum civitatem honorifice requiescit. Item de gloriosissimi patris nostri Narcissi, pontificis & martyris Christi, vestimento, & stola, cum quibus conditus est in sepulchro. De corpore autem ejus vobis ideò mittere nequivimus, quoniam ita hætenus, Dei gratia, servatur incorruptum, sicut eadie, qua spiritus ejus de hoc seculo nequam transvectus est ad Dominum. Mittimus etiam vobis de ossibus capitis atque manus S. Romani pretiosissimi martyris Christi, socii videlicet prætaxati Felicis venerandi martyris Gerundensis, Hispaniæque doctoris. Sanctarum verò reliquiarum, quas destinamus, loculos, adjunctis breviculis (ne quis inscios error perturbaret) ita signando distinximus, ut quorum quisque gerat pignora, indubitanter notificet ignorantibus. Latamini igitur in Domino, dilectissimi, & exultate, & tantorum trium patrum pignora, sub Trinitatis nomine vos promeruisse gaudete. Et ut parè eloquamur, si non honorificentius, non tamen irreligiosius, quam à nobis custodiuntur, munera fidei vestræ credita conservatæ: quatenus patrocinantibus ipsis, quorum pretiosissimum pignus in manibus habetis, & præsentis vitæ tranquillitate perfrui, & futuræ beatitudinis requiem consequi valeatis. Passionem præterea Sancti Felicis vobis transmittimus, in qua natalis ejus diem, Calend. videlicet August. prænotavimus. De gestis autem S. Afræ, nihil amplius quam vos, nos habere cognoscite. De S. verò Narcisso, dirigimus quod habemus: Passionis enim illius librum, & obitus sui diem, irruentibus paganis, & ecclesias nostras vastantibus, ac loca depopulantibus, irrecuperabiliter amisimus. Transitus verò ejus festivitas à nobis annualiter solenni studio celebratur IV. Calend. Novembr. Translationis autem V. Cal. Octobr. Valete. Et pro nobis omnibus omnipotentem Deum exorate.

Sacræ reliquiæ Augustam illatæ sunt Anno Christi M L XXXVII. XII. Cal. Aug.

104. MARTYRII PALMAM, &c.] *Narcissum martyrio occubuisse, nemo in dubium revocat. At in ratione temporis auctores dissentiunt. Beuterus, quem Vaseus sequitur, ait passum imperante Valeriano, quamquam Vaseus monet, aliquos de Diocletiano sentire. Ferdinandus Castellus, in historia ordinis prædicatorii, quæ ante non multos annos Hispana, & Itala lingua edita, Decium cum Valeriano conjungit. Villegasius, & priores editiones martyrologii Rom. restituti ad novam Calendarii rationem, Aureliani persecutionem præferunt. Sed in Plantiniana posteriori editione, monuit Baronius inter errata, Aureliani nomen expungendum: Et rerum gestarum series satis ostendit, Diocletianum substituendum esse. Quod etiam confirmant Chronica Hispanica, singulari diligentia conscripta jussu Regis Alfonsi Sapientis. Quomodo enim qui Afram Augusta sub Diocletiano instituit, postea in*

Beut. lib. 1. cap. 24. Vaseus P. An. 260 & 306. Castell. lib. 1. cap. 1. In flore S. Mart. 18. Martij.

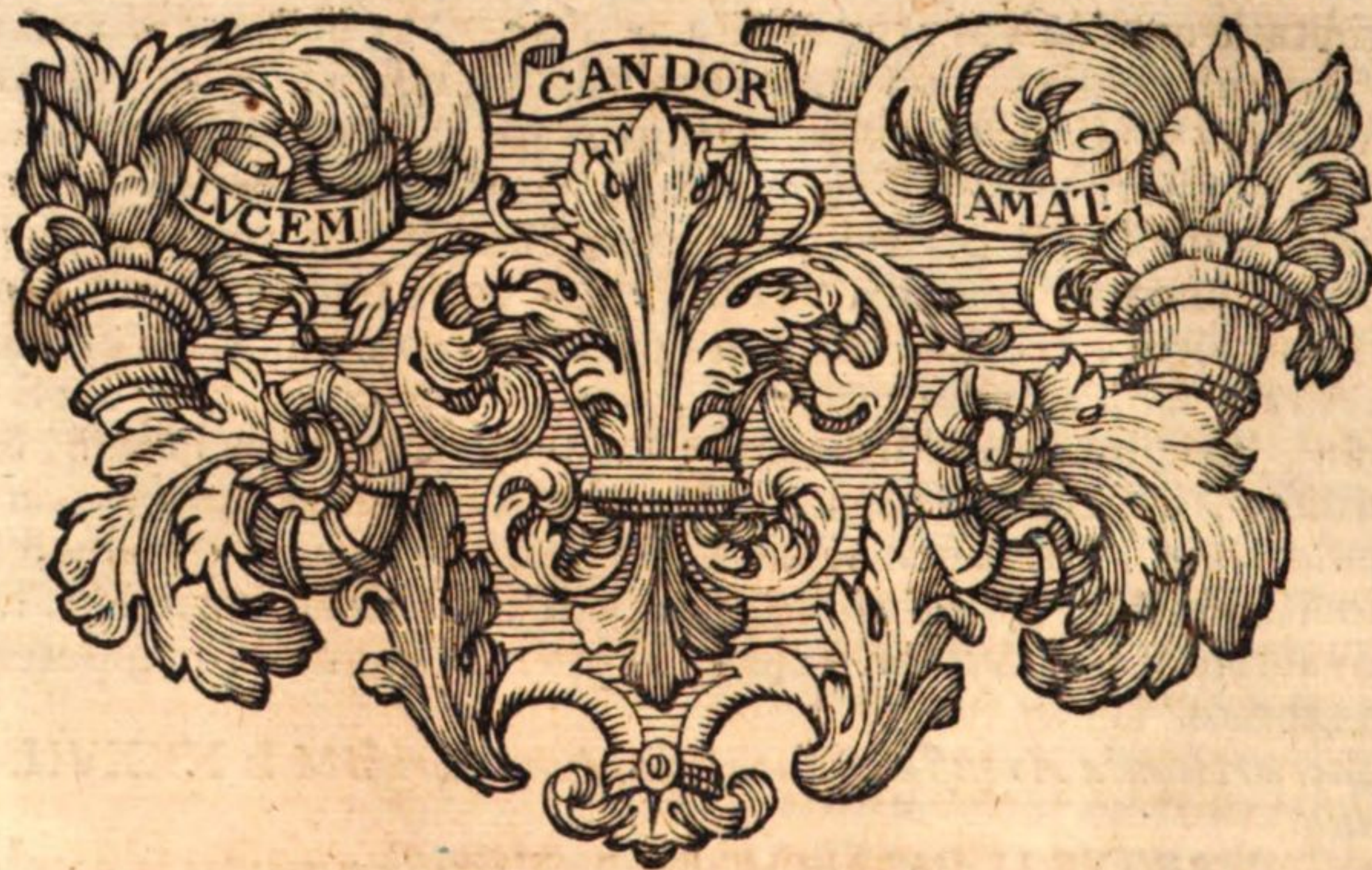

Mart. 12.
Junij.

Hispaniam profectus occubuit, sub Valeriano, aut Aureliano occidi potuit? Erroris causa existimanda, vel ea, quam de S. Felice attigimus, ut scilicet diversi Narcissi sub Valeriano, Aureliano, & Diocletiano passi sint, quos posterius, cum obscurior eorum esset memoria, confuderint: Vel nominum similitudo in Impp. Nam VII. Impp. qui tempore persecutionis Diocletiani extiterunt, quosque superius enumeravi, ad unum omnes VALER. tres eorum AUREL. nomen tulere. Et Victor in historia abbreviata (quo nomine Schotti editionem designo) Diocletianum vix aliter quam Valerium appellat: Vel denique praesidis nomen pro Imp. nomine acceptum, quod facile factum, & quod crebro contigisse, mihi credibile. Reperio sub Diocletiano Aurelium praefectum, qui Basilidem, Cyrinum, Naborem, & Nazarium, ob Christianae fidei confessionem morte affecit; sed is in Italia jus dixit. In Hispania alium quempiam Aurelium, vel Aurelianum in pios debacchatum, conijcere licet, certo statuere non licet. Et mihi ratio, quam secundo loco posui, potissimum aridet.

S. Narcissi memoria colitur Augusta, sub titulo Episcopi, & Augustanorum Apostoli IV. Cal. Novembr. puto ex auctoritate ecclesiae Gerundensis. In Rom. Martyrologio XV. Cal. Aprilis. Ubi Baronius appositè notavit; mirum non esse si alio die in martyrol. Rom. alio alibi de eodem sancto agatur: siquidem alicubi translatio, vel ejus ecclesiae dedicatio, vel quod de episcopis accidit ordinatio celebretur.

Refert ibidem, ejus tumulum multis miraculis illustrari, quorum illud sit celeberrimum; sub Petro Aragonum Rege, captà Gerundà per Carolum Siciliae, & Philippum Francorum Reges, ex sepulchro S. Narcissi, quod milites violare attentarunt, muscarum examen egressum, in exercitum infesto agmine irruens, ingentem cladem intulit, & in fugam egit, atque ab incepto coëgit desistere, anno Domini M. CCLXXXVI. VIII. Septemb. Ex quo musca S. Narcissi apud eos in proverbium abierunt. Hec etiam ex Hispanorum annalibus fidem merentur.

INCIPIIT PASSIO SANCTÆ AFRÆ, Martyris.

A ³ PUD provinciam Rætiam in civitate Augusta, cum Christianorum esset sæva ⁴ persecutio, & omnes pro Christi nomine variis suppliciis afflicti ad sacrificia traherentur, contigit Afram, quam notam habebat fama publica, quod esset ⁵ lupanaria, à persecutoribus comprehendi. Quæ cum fuisset ⁶ judici oblata, dum interrogasset iudex, & ⁷ cognovisset, quæ esset, dixit ei: ⁸ Sacrifica diis, quia expedit tibi magis vivere, quam ⁹ inter tormenta deficere. Afra respondit: ¹⁰ Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum, gessi; hoc autem ¹¹ quod me jubes facere, nunquam factura sum. ¹² Gajus iudex dixit; Accedens ad Capitolium sacrifica. Afra respondit: ¹³ Capitolium meum Christus est, quem habeo ante oculos meos, ipsi ¹⁴ quotidie crimina mea, & peccata mea confiteor. Et quia ¹⁵ indigna sum ipsi sacrificium offerre, ¹⁶ me ipsam pro nomine ejus cupio sacrificare, ¹⁷ ut corpus, in quo peccavi, dum poenas pertulerit, abluatur. Iudex Gajus dixit: Ut audio meretrix es, Sacrifica, ¹⁸ quia aliena es à Deo Christianorum. Afra respondit: Dominus meus Jesus ¹⁹ Christus dixit, se pro peccatoribus descendisse de coelo. Nam ²⁰ & evangelia ejus testantur, quod meretrix rigaverit lacrymis pedes ejus, & ²¹ indulgentiam acceperit: ²² Et meretrices, & publicanos nunquam despexerit, quos etiam secum manducare permisit. Iudex dixit: Sacrifica, ²³ ut diligaris ab amatoribus tuis, sicut semper dilecta eras ab ipsis, ut inferantur tibi pecuniæ multæ ab eis. Afra respondit; ²⁴ Pecunias execrabiles jam

nunquam accipiam, nam & quas habui, quasi sordes abjeci,²⁵ quia non erant de bona conscientia: Nam²⁶ nolentes accipere aliquos fratres meos pauperes, etiam precibus rogavi, ut à me dignarentur accipere, & pro peccatis meis orarent. Si ergò, quæ habui, à me abjeci, quomodo potest fieri, ut quæram accipere, quæ etiam quasi sordes abjeci. Judex Gajus dixit:²⁷ Jam te Christus dignam non habet, sine causâ vis eum Deum tuum dicere, qui te suam esse non cognoscit. Meretrix enim quæ est, dici Christiana non potest. Afra respondit:²⁸ Christiana ego quidem dici non mereor, nec vocari, sed misericordia Dei, qui non de merito, sed de sua pietate judicat, ipsa me ad hoc nomen admisit. Judex Gajus dixit: Unde nosti, quia te admisit ad hoc nomen? Afra respondit:²⁹ In hoc me cognosco à facie Dei non esse projectam, quia ad gloriosam confessionem sui sancti nominis permittor accedere,³⁰ per quam me credo omnium scelerum meorum indulgentiam accepturam. Judex dixit: Hoc fabulæ sunt: Magis sacrificia diis, per quos³¹ salutem consequeris. Afra respondit:³² Salus mea Christus est, qui pendens in cruce, latroni confitenti bona paradisi pollicitus est. Judex Gajus dixit: Porro sacrificia, ne in conspectu amatorum tuorum,³³ qui tecum turpiter vixerunt,³⁴ cathomis³⁵ te cædi jubeam, Afra respondit:³⁶ Confusio mihi nulla est, nisi de peccatis meis. Judex dixit: Sacrificia diis, quoniam injuria mihi est, tot horas tecum certare: Si verò nolueris, occideris. Afra dixit:³⁷ Hoc est quod opto, si tamen merear, ut per hanc confessionem digna efficiar requiem in venire. Judex Gajus dixit: Sacrificia, nam³⁸ torqueri te faciam, & postea vivam incendi præcipiam. Afra respondit:³⁹ Corpus, in quo peccavi, accipiat diversa tormenta, nam animam meam sacrificiis dæmonum non coinquinabo. Tunc judex nequissimus⁴⁰ dictavit sententiam, dicens:⁴¹ Afram publicam meretricem, quæ se Christianam professâ est, & noluit sacrificiis participare,⁴² vivam incendi præcipimus. Statim igitur⁴³ rapta est à ministris, & ducta⁴⁴ in insulam⁴⁵ Lyci fluminis, ibiq;⁴⁶ eam expoliantes,⁴⁷ ad stipitem ligaverunt. Atque illa levans ad coelos oculos suos, oravit cum lacrymis, dicens:

⁴⁸ Domine Deus omnipotens Jesu Christe, qui non justos venisti vocare, sed peccatores ad poenitentiam: Cujus promissio vera, & manifesta est, quia dignatus es dicere,⁴⁹ qua hora conversus fuerit peccator à suis iniquitatibus, eadem hora te non rememoraturum peccatorum ejus: Accipe in hac hora passionis meæ poenitentiam, & per hunc ignem temporalem, qui corpori meo paratus est ab illo igne æterno me libera, qui animam, & corpus simul exurit.

Et

Et iis dictis expletis, ⁵⁰ circumdata sarmentis, igne supposito, vox audita est, dicens:

⁵¹ Gratias tibi ago Domine Iesu Christe, qui me dignatus es hostiam habere pro nomine tuo, ⁵² qui pro toto mundo solus hostia oblatus es in cruce, ⁵³ iustus pro iniustis, bonus pro malis, benedictus pro maledictis, ⁵⁴ mundus à peccato pro peccatoribus universis: Tibi offero sacrificium meum: Qui cum Patre & Spiritu sancto vivis & regnas Deus in ⁵⁵ secula seculorum, Amen. Et hæc dicens ⁵⁶ emisit spiritum.

*PASSIO SANCTARUM HILARIÆ,
DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ,
⁵⁷ ET SOCIORUM.*

CUM autem beata Christi martyr Afræ coeli gaudia sic per ⁵⁸ martyrii palmam intrasset, ⁵⁹ stabant juxta ripam fluminis Digna, Eunomia, & Eutropia, quæ fuerunt ejus ancillæ, simulq; fuerunt in peccato, & simul à sancto Narcisso episcopo baptizatæ. Quæ ⁶⁰ rogaverunt descendentes de barca, ut se transferrent. Cumq; eas transtulissent, ⁶¹ invenerunt sanctæ Afræ integrum corpus. Puer autem, qui cum ipsis erat, transnavit, & nuntiavit matri ejus Hilariæ. Et ⁶² venit nocte ⁶³ cum sacerdotibus Dei, & tulit corpus ejus, & ⁶⁴ posuit secundo milliaro de civitate Augusta, ⁶⁵ in memoriam, quam sibi, suisq; construxerat. ⁶⁶ Nuntiatum autem est Gajo judici. Qui misit ad ipsam memoriam, dicens: ⁶⁷ Ite & tenete eas, & si consenserint ad sacrificandum, ⁶⁸ cum honore eas adducite ad me, ut remunerem illas censu dignissimo. Si autem videritis eas animo pertinaci obistere, & nulla ratione ad sacrificandum præbere consensum, ⁶⁹ implete memoriam cremiis, & siccis spinis, & ⁷⁰ claudite super eas ipsam memoriam, & ita demum ignem supponite, ut nulla ex eis evadat. ⁷¹ Euntes autem ad eas ⁷² milites, prius blando sermone eas provocabant, post hæc terroribus impellebant. At ⁷³ ubi videbant omnes simul contemnere sacrificia, repleverunt memoriam sarmentis, & siccis spinis, & clauferunt super eas, & ⁷⁴ supposito igne abierunt. Sicq; factum est, ut ⁷⁵ eadem die, quando sepulta est Afræ, simul etiam mater ejus Hilaria, necnon & famulæ ejus secundum carnem, sed etiam sorores in Christo, Digna, Eunomia, & Eutropia simul martyrii coronam acciperent, & quæ simul unanimes in Christum Iesum crediderunt, ad eum cum ⁷⁶ palma martyrii pariter pervenirent.

⁷⁷ Beatus autem Afer, patruus sanctæ Afræ (cujus dies passionis ⁷⁸ pridie quam ipsius martyris Afræ colitur) credendus est ad exemplum terroris ei aliisque, præpunitus esse. Sed quo genere martyrii, non legitur.

De sancto vero Dionysio ipsius avunculo, quem novellæ plantationis fidei beatus Narcissus ordinavit presbyterum, & plenius instruxit, ⁷⁹ quamvis specialiter scriptis non exprimatur, tamen non est dubitandum, quin ipsius gloriosæ Christi martyris Afræ exequiis, tamquam sacerdos, & pontifex interfuerit, & pariter cum sorore sua Hilaria, aliisque martyribus, per ignem passionis palmam victoriæ suscepit.

⁸⁰ Ipsa quoque die ⁸¹ apud eandem urbem ⁸² passi sunt alii XXV. pro nomine Christi capitis obtruncatione. Id est ⁸³ Quiriacus, Largio, Crescentianus, Eutychianus, Charito, Philadelphus, Petrus: Et foemina istæ, Nimmia, ⁸⁴ Juliana, Diomeda, Leonide, & Agape: ⁸⁵ Et alii XIII. quorum nomina Deus scit, per bonam confessionem benedicentes Dominum, qui glorificat suos. Cui est honor & gloria in seculorum, Amen.

AD
PASSIONES
SANCTÆ AFRÆ MARTYRIS,
& SS. HILARIÆ,
DIGNÆ, EUNOMIÆ, EUTROPIÆ,
ET SOCIORUM MARTYRUM.
COMMENTARIUS.

FRÆ passionem ex actis publicis concinnatam esse, res loquitur. Et confirmat Cas. Baronius, cui in dijudicandis Christianorum historiis uni omnium plurimum tribuo. Hic præterea annotavit, eam, quæ à Vicelio in Hagiologio edita, sinceriores videri alterâ, quam Surius emisit, puto ob immutatum à Surio stylum, sententia enim est utrobique eadem. Me quoque exemplaria vetera hac de causa sequi, semel sum professus.

Not. ad
martyr. S.
Aug.

Ad acta quod attinet, certum est, uti Romæ, ita in provinciis confici consuevisse. Meminit Modestinus scribarum, qui illo munere apud præsides fungebantur. Ea nomine, & usupublica erant. Ideo Suetonius in Cass. vitis sæpe actorum testimonio utitur, quod apud alios etiam historiarum scriptores invenire est. Ex nostris apud Pontium diaconum in S. Cypriani vita, & sæpius apud Augustinum contra Donatistas. Christiani, quod diligentissimi essent in conservanda martyrum memoria, exscribebant inde, quæ ad suos pertinerent. Habes exemplum in S. Susanna vita, de Thraseone viro Christiano, qui occultè assidebat in publico, qui etiam gesta sanctorum martyrum colligens, ornabat ea. Et judicialium actorum formas in plebisq; martyrum historiis agnoscimus. At verò, hæc sive acta sive gesta (utrumq; nomen passim confunditur, præcipue ab Augustino, & credibile est, martyrum historias ex hac origine gesta dici cæpisse) ab actuariis copiosius multo quam hodie extant, scripta fuere. Nam actuarii iudicum interrogationes, & reorum confessiones verbatim excipiebant, cum notis scriberent, ut Modestinus ait. Neque quisquam dubitare potest, in iudicio, quo Afra, exempli causa, damnata est, plura utrimq; prolata fuisse, quam passio præferat, cum præsertim iudex dicat, injuria mihi est, tot horas tecum certare: Sed Christiani brevitatis studio in compendium cogeant, summam sectantes. Et quantum hujus generis historiola à legitimis actis differant, argumento esse possit codex satis magnus questionis de S. Sebastiano habita, quem in monasterio Cassinensi adhuc superesse, legere memini. Dein neque illud obscurum, aliqua in ista passione contineri, quæ ex actis non sint sumpta. Quomodo enim scriba sævam persecutionem, quomodo nequissimum iudicem in tabulas retulisset, aut cui fini orationes ab Afra in rogo posita prolatae, excepisset? Orationes profectò à Christianis, qui supplicio interfuere, observata, reliqua

Dig. quib.
caus. mai.
in int. rest.
l. 33.
Suet. Off.
c. 5. Tib. c.
5. Cajo. c. 8.
Tacit. An.
13. Vopis.
Tacito &
Probo. Am-
mian. libr.
22. Aug. cō-
tra Cresc.
lib. 3. c. 29.
in brev. coll.
die 3.
& alibi.

illa à scriptore passionis interjecta sunt. Ego itaq; actis publicis ea solum tribuo, quæ à comprehensione Afræ, usque ad prolatam sententiam in iudicio contingere. In his ipsis, auctorem nulla religione ad ipsissima pura putæ actorum verba astrictum fuisse existimo.

1. PASSIO] Quidquid patimur passio, vel perpassio est. Unde animi affectiones, & perturbationes à Philosophis passionibus dictæ: à medicis animi, & corporis morbi. Sed quoniam omnium patibilium, quacumque homines ante adeptam immortalitatem sufferre possunt, mors summum, & extremum est, idcirco ecclesia martyrum necesse, per durissimos cruciatus procuratas, rectè per excellentiam passionibus nuncupavit. Ante omnes sacratissimam Christi mortem, ab evangelistis descriptam, sub hoc nomine veneratur.

2. MARTYRIS] Græca vox, testem Latine significat. Et ejus proprius apud Christianos usus de his, qui per tormenta examinati, fideles in perhibendo testimonio Jesu Christo perstiterunt. Augustinus contra Faustum, per quorum confessiones, passionibus, & mortes hoc Deo placuit attestari, martyres appellantur, qui Latine testes interpretantur. Antiquitus martyres dicebantur, qui supplicia perpassi etiam non occubuerant. Postea consuetudo obtinuit, illis solum nomen gloriæ plenum tribuere, qui confessionem morte consignassent. Id interim semper observatum, ut heretici, quamquam gravissimos cruciatus pro Christi nomine pertulissent, ad hunc honoris gradum non admitterentur. Tales, ait Cyprianus, etiam si occisi in confessione nominis fuerint, macula ista nec sanguine abluitur. Inexpiabilis & gravis culpa discordiæ, nec passione purgatur. Esse martyr non potest, qui in ecclesia non est. Ad regnum pervenire non poterit, qui eam, quæ regnatura est, derelinquit.

Tertull. &
Cyprian. mar-
tyris nomen
ita accipi-
unt.

De unit.
eccl.

Amm. lib.
22.

Li. post col.

3. APUD PROVINCIAM, &c.] Publicis actis consules, & dies prænotari solebant; quæ hic excidisse dolemus. Exemplum apud Augustinum contra Cresconium, de actis, quæ incipiebant, Diocletiano VIII. & Maximiano VII. Cons. XIV. Cal. Junij. Iterum in collatione contra Donatistas, de martyrum gestis, quæ Consulibus facta sunt Diocletiano IX. & Maximiano VIII. pridie Idus Febr. Ita apud Ammianum Marcellinum acta citantur, quorum initium, Consulatu Tauri, & Florentii. Verum hæc accurata temporis observatio à descriptoribus quandoque omittebatur. Quod docet Augustinus contra Donatistas, hi calumniabantur literas à Catholicis sine die, & consule productas, fieri potest ut in codicibus sit varietas, dum alii etiam dies, & consules diligentia majore describunt, alii superfluum prætermittunt. Sicut etiam codex, de quo primum legimus iudicium Constantini, quo inter partes Cæcilianum innocentem, illos autem calumniosissimos pronuntiavit, diem, & Consulem non habebat. Et minus mirum est, talia in his nostris desiderari, cum actorum verius epitome, quam integra acta sint. Si verò conjectura sedet, quam de Conversionis tempore produximus, Passioni Consules ascribendi erunt Diocletianus VIII. Maximianus VII.

Cur, quæ in exordio conversionis de provincia, urbe, & persecutione semel dicta sufficere poterant, hic rursus repetantur, causa videtur, quod Conversio, & Passio non perpetua serie, sed distinctis diebus, quibus utraq; celebratur, in ecclesia Augustana jam tunc legerentur.

4. PERSECUTIO] Diocletiani intellige, sub quo etiam Conversio. Nam qui primus deinde Christianos vexavit Julianus, non nisi quinquaginta annos post Maxentium, cujus morte Diocletiani persecutio finita, imperium init. Est in errore manifesto Regino, qui Afram Anno Christi CCXLII. sub Diocletiano passam scripsit. Potior Hermannus Contractus, qui assignat annum CCCIV. Neque tamen præse intelligendus, nam in unum hunc annum omnes martyres qui sub Diocletiano passi, conjicit. Baronius, qui ad annum CCCIII. retulit, prorsus cum nostro calculo, cujus rationem reddidimus, convenit. Verum id forte fortuna accidit, cum martyres sub Diocletiano passos, quorum certum tempus assequi non potuit, hoc anno enumeret. Elapsi sunt à Conversione S. Afræ ad Passionis diem Mens. IX. Dies XII. Quidam integrum præterea annum adjiciunt, quod mihi nequaquam probatur, neque nostræ chronographiæ congruit.

De pallio.

5. LUPANARIA] Meretrices olim lupa dictæ. Tertullianus noster, aspice lupas popularium libidinum nundinas. Hinc, lupari ut scortari, vel prostitui, Nonius: hinc lupanar pro meretricum lustris: Atque ut à fornice forni-

Fornicaria, à stabulo prostibulum, sic à Lupanari Lupanaria (quam tamen vocem alibi non legere memini) sive Lupanaris, ut aliqui codices habent, eadem forma Apuleius Lupanarem infamiam dixit, quæ suo pudore postposito, tori genialis calcato fœdere, larem mariti lupanari maculasset infamia. Lupanarium observavit Rob. Constantinus ex Alex. Severo Lampridii, in quo hæc verba, Corpora omnium constituit vinariorum, Lupanariorum, Caligariorum, & omnino omnium artium. Sed mihi mendum subolet. Tiraquello Lupanariorum placet. Quid enim? laudatus princeps Lenonum corpora constituit, & lenocinium inter artes rettulit? At hæc obiter.

De Af. lib. 9.

In sup. plem. ling. lat.

De nobil. c. 34 n. 44.

6. JUDICI OBLATA] *Provincia Præsidentem intellige. Qui enim juris-dictioni præest, judex est: Atqui præsidum munus est jus reddere, & de omnibus causis, de quib. vel Præfectus urbi, vel Præfectus pratorio, vel Consules, & Prætores Romæ cognoscunt, notionem habere: Omnia deniq. quæ Romæ varios judices habent, ad eorum officium pertinent, cum vice omnium magistratuum Romæ fungantur. Recte ergo judices dicuntur.*

Vide Juris Conf. Dig. de judic. lib. 81.

Item Dig. de off. Præf. l. ge 10. 11. 12.

7. COGNOVISSET QUÆ ESSET] *Afra ad primam præsidis interrogationem, nomen, & professionem Christianitatis edidit. Hoc est, quod Tertullianus in Apologetico Christiani constantiam prædicat, si denotatur, gloriatur: si accusatur, non defendit: interrogatus, vel ultro confitetur: damnatus, gratias agit. Quin multi se ipsos denuntiabant, inde Professores dicti. Talis fuit S. Gordius martyr, de quo extat Basilii sermo. Is in theatrum progressus, exclamavit: Inventus sum me non quærentibus, conspicuus factus sum me non interrogantibus.*

8. SACRIFICA DIIS] *Conqueritur Tertullianus, judices gentiles duplici potissimum ratione in Christianos injurios esse: quâ utraq. Christianorum conditio longè diversissima sit à reis reliquis. Primò cum Christianos omnium ferè scelerum colluvie nocentissimos esse dicerent, tamen neque defensio pro illis, neque inquisitio in illorum crimina admittebatur, quæ de cæteris reis omnibus competeant. Illud solum expectatur, quod odio publico necessarium est, confessio nominis, & non examinatio criminis. Quando, si de alio nocente cognoscitis, non statim confesso eo nomen homicidæ, vel sacrilegi, vel incesti, vel publici hostis (ut de nostris elogiis loquar) contenti sitis ad pronuntiandum, nisi & consequentia exigatis: Qualitatem facti, locum, tempus, consocios socios. De nobis nihil tale, cum æquè extorquere oporteret, quodcumque falso jactaret. Ista calumnia egregiè in Afra judicio eluxit. Mox enim ac judex cognovisset quæ esset, Christiana scilicet, nihil præterea moratus, id unum contendit (quod rursus Tertullianus queritur) ut de eo nomine excluderetur. Exclusa enim fuisset, si fecisset, quæ faciunt non Christiani, hoc est, si diis sacrificasset. Alterum caput multo erat absurdius, nec in illo ex forma malorum judicandorum agitis erga nos, quod cæteris negantibus, adhibetis tormenta ad confitendum, solis Christianis ad negandum. Et post pauca, cum præsumatis de sceleribus nostris ex nominis confessione, cogitis tormentis de confesso decedere, ut negantes nomen, pariter utique negemus & scelera, de quibus ex confessione nominis præsumpseratis. Sed opinor, non vultis nos perire, quos pessimos creditis (sic enim soletis dicere) homicidas. Negatis laniari jubere sacrilegum, si confiteri perseveraverit. Si non ita agitis circa nos nocentes, ergo nos innocentissimos judicatis, cum quasi innocentissimos non vultis in ea confessione perseverare, quam necessitate, non justitia à vobis damnandam sciatis. Vociferatur homo, Christianus sum; Quod est, dicit, tu vis audire quod, non est. Veritatis præfides, de nobis solis mendacium elaboratis audire. Hoc sum, inquit, quod quæris an sum. Quid me torques in perversum? Confiteor, & torques; quid faceres, si negarem? Planè aliis negantibus non facile fidem accommodatis; nobis, si negaverimus, statim creditis. Iterum, debito pœnæ nocens expungendus est, non eximendus. Deniq. illum nemo gestit absolvere, non licet hoc velle, ideò nec cogitur quisquam negare. Christianum hominem, omnium scelerum reum, Deorum, Imperatorum, legum, morum, naturæ totius inimicum existimas, & cogis negare, ut absolveras: quem non poteris absolvere, nisi negaverit. Prævaricaris in leges. Vis ergo neget se nocentem, ut facias eum innocentem, & quidem invitum, jam nec de præterito reum? Tandem concludit, ideò torquemur confitètes, & punimur perseverantes, & absolvimur negantes, quia nominis præliū est. Eadem prorsus in nostra causa licet animadvertere.*

Apol. c. 1. 2.

Judex

*Judex totus est, non in eruenda veritate perpe-
tratorum scelerum, sed in eo, ut
Afram à professione Christianitatis, sive argumentorum pondere, sive blan-
ditis, sive minis excidere faciat. Omnes persuasiones, & intentata sapius
tormenta, expedit tibi magis vivere, quam inter tormenta deficere: Catho-
miste cædi jubeam: Si verò nolueris, occideris: Torqueri te faciam, & postea
vivam incendi præcipiam: Ad illud toties repetitum Sacrifica referuntur.
Quamquam tormenta festinatione capitalis supplicii exclusa sint Neque verò
obscurum erat, Idolorum sacrificio fidem Christianam multo validius, quam
nudâ voce negari. Porro idem argumentum probandæ Christianæ innocen-
tiæ, urget Tertullianus ad Scapulam, quid amplius tibi mandatur, quam no-
centes confessos damnare, negantes autem ad tormenta revocare? Videtis
ergò, quomodo ipsi vos contra mandata faciatis, ut confessos negare cogatis.
Adeò confitemini innocentes esse nos, quos damnare statim ex confessione
non vultis. Pluribus D. Cyprianus ad Demetrianum, elige tibi alterum de
duobus: Christianum esse, aut est crimen, aut non est. Si crimen est, cur non
interficis confitentem? Si crimen non est, quid persequeris innocentem? Tor-
queri enim debui, si negarem; si pœnam tuam metuens, id quod prius fueram,
& quod Deos tuos non coluerim, mendacio fallente celarem, tunc torquen-
dus fuisset, tunc ad confessionem criminis vi doloris adigendus: sicut in cæ-
teris quæstionibus torquentur rei, qui se negant crimine quo accusantur te-
neri, ut facinoris veritas, quæ indice vocem non promittit, dolore corporis ex-
primatur. Nunc verò, cum sponte confitear, & clamem, & crebris, ac repetitis
identidem vocibus, Christianum me esse contester, quid tormenta admoves
confitenti?*

Dig. de pœ-
nis lege 8.

9. INTER TORMENTA DEFICERE] *Aliquando deliquium ani-
ma: hoc loco Mori significat. Quod ex opposito intelligimus, expedit tibi ma-
gis vivere. Ulpianus, nec ea quidem pœna damnari quem oportet, ut verberi-
bus necetur, vel virgis interimatur, nec tormentis; quamvis plerique, dum
torquentur, deficere solent.*

Ezech. 44.

10. SUFFICIUNT MIHI PECCATA MEA] *Verbum sufficere de iis
recte dicitur, quorum è diverso egere possumus. At peccatorum nunquam ege-
mus: Peccata ergò nobis propriè non sufficiunt. Impropiè illa sufficiunt, qui-
bus omninò nihil addendum, id peccatis convenit. Ita Deus per Ezechielem,
sufficiunt vobis omnia scelera vestra domus Israël.*

11. QUOD ME JUBES FACERE, NUNQUAM FACIAM] *Inge-
nuè dictum, & liberè, ut Christianam decebat. Neque enim tergiversatio,
aut simulatio in causa fidei ferenda. Equè rotundè Cyprianus, cum Procon-
sul sacrificium imperasset, non facio: Et cum Proconsul instaret, Cyprianus
denuò, fac quod tibi præceptum est. In re tam iusta nulla est consultatio. Sic D.
Ignatius, non facturus sum aliquando, quod mihi consulitis.*

Emend. lib.
4. cap. 3.

12. GAJUS] *Prænomen à gaudio parentum ductum, ait Valerius
Probus. Per G. proferri, & per C. scribi testatur Diomedes. Non nemo in scri-
ptione G. retinet. Neque aliter in pandectis Florentinis, quod Ant. Augusti-
nus annotavit. At cur præterito præsidis nomine, hic prænomen edatur, caus-
sam nullam nisi fortuitam subesse opinor. Ita pleriq; auctores Julium, & Ca-
ligulam Cass. Cajos tantum dixere. De nostro nihil præterea memoria prodi-
tum. Aventinus Carum Aquilinum virum Consularem, Ducem Vindelici
limitis retulit; nescio unde erutum. Fasti circa ea tempora Carum Aquilinum
nullum, unum Vettium Aquillinum Consulem habent. Neque mihi constat,
eum postea hujus limitis ducem fuisse. Quamquam probè scio permultos Con-
sulares, qui nunquam Consules. Sed fuerit Carus Aquilinus dux limitis, longè
alius fuit à Provincia præside.*

Ephes. 1. 4.
5. Coloss. 1.

13. CAPITOLIUM MEUM CHRISTUS EST] *Respicit ad etymolo-
giam Capitolii, quæ est à capite, uti monuimus. Christus enim, lapis ille, qui
reprobatus ab ædificantibus, factus est in caput anguli, sæpe dicitur caput ec-
clesiæ, hoc est, fidelium. Paulus, Ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam,
quæ est corpus ipsius. Crescamus in illo per omnia, qui est caput Christus.
Christus caput est ecclesiæ, ipse salvator corporis ejus. Ipse est caput corporis
ecclesiæ. Quod verò Gajus hortatur Afram ad Capitolium sacrificandi caus-
sa accedere, id vulgò consueverat capi experimentum de Christianis ad paga-
nismum relabentibus. Unde S. Cyprianus ad lapsos, nonne quando ad Capi-
tolium*

tolium sponte ventum est, quando ultro ad obsequium diri facinoris accessum est, labavit gressus, caligavit aspectus, tremuerunt viscera, brachia conciderunt? *Et in epistolis*, Compelluntur adhuc insuper lapsi, ut linguis atq; ore, quo in Capitolio ante deliquerant, sacerdotibus convitium faciant, &c.

Ep. 55.

14. QUOTIDIE CRIMINA, ET PECCATA MEA CONFITEOR]

Utl agnoscamus diligentem Christianitatis discipulā. singula fere, quae sequuntur, responsiones ex sacris litteris petita sunt: Hac primo Davidis illud respicit, aut aliquid simile, Laboravi in gemitu meo, lavabo per singulas noctes lectum meū, lacrymis meis stratum meum rigabo. Nam ut S. Hilarius ait, Pœnitentiae vox est, lacrymis orare, lacrymis ingemiscere. Cur autem confessio peccati olim commissi, & jam desiti, recte iteretur, docet idem Hilarius, Confitendum semper est: non quod peccandum semper sit, ut semper sit confitendum, sed quod peccati veteris, & antiqui, utilis sit indefessa confessio. Docet autem Spiritus sanctus semper confitendum, cum ait per Prophetam: Justus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. Justus non se ex præsensibus, sed ex præteritis accusat. Cui enim adest præsens accusatio, iusti nomen aufertur. Et audiamus se Apostolum Paulum ex præteritis arguentem, cum ait: Quia non sum dignus vocari Apostolus, ea propter quod persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum, quod sum.

Psal. 6.
In Ps. 118.
Fe.

In Ps. 135.

15. INDIGNA SUM IPSI SACRIFICIA OFFERRE]

Corpus, & sanguis Domini nostri Jesu Christi, unicum novae legis sacrificium est, propriè sumptum: Cujus oblationem minus sibi licere recte innuit Afra, cum ea sacerdotibus tantum conveniat.

Quid sacrificium proprie, quid improprie, cognosce ex Gulielm.

16. ME IPSAM PRO NOMINE EJUS CUPIO SACRIFICARE]

Sacrificii nomen translate significat omne opus bonum, quod in Deum refertur. Exempla sunt ex psalmis, de justitia: Sacrificate sacrificium justitiae: Tunc acceptabis sacrificium justitiae. De laude: Circuivi, & immolavi in tabernaculo ejus hostiam vociferationis: Immola Deo sacrificium laudis: Sacrificent sacrificium laudis: Tibi sacrificabo hostiam laudis. De pœnitentia: Sacrificium Deo spiritus contribulatus. Augustinus dixit, nos fidem, spem & charitatem sacrificare. Tertullianus sacrificia Deo grata appellavit, jejunia, & seras, & aridas escas. Deinde ait, Virginitas quoque, & viduitas, & modesta in occulto matrimonii dissimulatio, & una notitia ejus, de bonis carnis Deo adolentur. Et alio loco, Afflictio carnis hostia Domino placatoria, per humiliationis sacrificium. Chrysostomus humilitatem sacrificium maximum vocavit: Ita gratiarum actionem, mortificationem membrorum, orationem deniq; & eleemosynam, & Augustinus: Ipse homo Dei nomini consecratus, in quantum mundo moritur, ut Deo vivat, sacrificium est. Idem corpus per se, cujus rectus usus ad Deum refertur, sacrificium vocat, multo autem magis animam: nec non totam congregationem sanctorum universale sacrificium appellat: At quoniam virtutes hominis Christiani, in bonis operibus singula, in martyrio omnes emicant, quod D. Augustinus expressit, cum dixit, Christum martyres in se transfigurare: Ideo martyrium in hac translatione verbi, excellenti quodā modo Sacrificium: Immolatio, Libatio: Martyres Hostia, Victima, Holocausta dicti. Ita omnes ad unum interpretati sunt Pauli verba: Ego enim jam delibor, ubi alii legunt, immolor: Utraq; glossa, Hieronymus, Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Cecumenius, Anselmus, Bruno, Carthus. Quod tamen unico illi & vero sacrificio nihil derogat. Immo Afra utramq; nominis significationem satis distinxit, cum se indignam esse dixit, quae sacrificia offerret, & mox adjunxit, cupere se ipsam sacrificare. Cyprianus quoq; duplicem sacrificii notionem conjunxit, ad Nemesianum, & reliquos martyres in metallo constitutos: Sed nec in illo, fratres dilectissimi, aliqua potest aut religionis aut fidei jactura sentiri, quod illic nunc sacerdotibus Dei facultas non datur offerendi & celebrandi sacrificia divina: Haec tamen sacrificium in proprio sensu, mox in translato; Celebratis immo, & offertis sacrificium Deo, & pretiosum pariter & gloriosum, & plurimum vobis ad retributionem præmiorum coelestium profuturum, cum scriptura divina loquatur, & dicat: Sacrificium Deo spiritus contribulatus, cor contritum, & humilitatum Deus non despicit. Hoc vos sacrificium Deo offertis, hoc sacrificium sine intermissione die ac nocte celebratis, hostiae facti Deo, & vosmet ipsos sanctas atq; immaculatas victimas exhibentes, sicut Apostolus adhortatur, & dicit: Oro ergo vos fratres, per misericordiam Dei, ut constituatis corpora vestra hostiam vivam, sanctam, placentem Deo, nec configuremini

Alano de sacrific. missa lib. 2. cap. 2. De justitia Ps. 4. 50.

De laude

Ps. 26. 49.

106. 115.

De pœnit.

Ps. 50. August.

in Ps. 55.

Tertull.

de resur.

De pudic.

Chrysost. in

Ps. 50. hom.

2. in gen.

hom. 9 &

60. in Mat.

hom. 16.

Aug. de civ.

lib. 10. c. 6.

Ep. 120.

2. Tim. 4.

Ep. 77.

seculo huic, sed transformamini in renovatione sensus, ad probandum, quæ sit voluntas Dei bona, & placens, & perfecta.

Porro uti hac sacrificandi interpretatio passim est obvia, ita & illud observationem meretur, quod tyranni interfectores, aliquando martyrum sacerdotes dicti. Haymo D. Paulum explicans, Si immolor, id est, interficior à Nerone. Nero ipse fuit sacerdos Petri & Pauli, quia ipse mactavit eos: mactavit quidem, sed non obtulit, quia ipsi se ipsos obtulerunt. Et eadem planè ratione in alium Pauli locum. Ego enim jam delibor. Libare hic pro sacificatione & immolatione ponitur, ac si diceret: Ego enim jam immolor. Sacerdos Petri & Pauli extitit Nero, sed ejus immolatio non est reputata ad gratiam, mors autem illorum gratissimum sacrificium fuit Deo.

*Apol. sub
finem.
in scorpia-
co.
Cyp. ep. 52.*

17. UT CORPUS, IN QUO PECCAVI, DUM POENAS PERTULERIT, ABLUATUR] *Nam omnia peccata vero martyrio eluuntur. Inde Tertullianus, omnia huic operi delicta donantur. Rursus, propriè martyribus nihil jam reputari potest, quibus in lavacro ipso vita deponitur. Atq; Cyprianus omnia peccata passione purgari ait.*

18. QUIA ALIENA ES A DEO CHRISTIANORUM] *Paulo post, Meretrix enim quæ est, Christiana dici non potest. Egregia testimonia puritatis Christiana ab homine inimico. Nam priori commentario bis monui, Christianam innocentiam gentilibus adversariis notam fuisse.*

*Matth. 9.
Luc. 5.
Cap. 7.*

19. CHRISTUS DIXIT SE PRO PECCATORIBUS DESCENDISSE DE COELO] *Apud Matthæum & Lucam, non veni vocare justos, sed peccatores.*

20. EVANGELIA EJUS TESTANTUR, QUOD MERETRIX, &c.] *Ex Luca: Ecce mulier, quæ erat in civitate peccatrix, ut cognovit, quod Jesus accubuit in domo Pharisei, attulit alabastrum unguenti, & stans retro secus pedes ejus, lacrymis cœpit rigare pedes ejus, & capillis capitis sui tergebat, & osculabatur pedes ejus, & unguento ungebat. Rectissimè Afra Maria Magdalena vitam, tamquam aliquod speculum, inspiciebat; cum nullum extet illustrius exemplum vel peccatricis conversæ, vel Dei convertentis, & peccata condonantis.*

21. ET INDULGENTIAM ACCEPERIT] *Dixit autem ad illam: Remittuntur tibi peccata. Rursus: Dixit autem ad mulierem: Fides tua te salvam fecit: Vade in pace. Antiqua est in ecclesia vox Indulgentiæ, absolutè posita, pro peccatorum remissione. Quod Pammelius in Cypriano notavit.*

*Luc. 15.
Matth. 2.*

Luc. 5.

Matth. 9.

Luc. 5. 7. 15.

Matth. 9. 11.

Mar. 2.

Dig de publ.

& vectig.

L. 12.

Hier. ep.

146.

22. ET MERETRICES ET PUBLICANOS, &c.] *De meretrice vidimus. De publicanis crebra sunt testimonia: Erant autem appropinquantibus ei publicani & peccatores. Item: Multi publicani & peccatores simul discumbabant cum Jesu, & discipulis ejus. Unde calumniandi ansam nacti Pharisei, ut Christus ab illis audire cogeretur, Amicus publicanorum & peccatorum. Publicanorum verò nomen, cum ubiq; exosum esset: adeo ut Ulpianus prodiderit, quanta audacia, & quanta temeritatis eorum factiones sint, neminem nescire, & Thersites interrogatus, quæ fera seivissima, responderit: In monti us usi in civitatibus fœneratores, & publicani: maximè tamen infame habebatur apud Hebræos: Neq; ejus ulla est in sacris litteris memoria, nisi cum nota ignominia conjuncta. Nam cum nefas crederent, si esset vectigal pendens ex filiis Israel, necessario profani & execrandi existimabantur, qui illud exigebant.*

23. UT DILIGARIS, &c. UT INFERANTUR TIBI PECUNIE MULTÆ] *Judex duplicem machinam adhibet, quarum utraq; hominum mentes validè concutit. Voluptatem nimirum & lucri spem. Quod enim causa diffidat, extra eam mixtim minis, & blanditiis agit. Antea tormenta & mortem intentavit: Jam ad veteres libidines & quæstum revocat. Frustra utrumque.*

24. PECUNIAS EXECRABILES, &c. QUASI SORDES ABJECI] *Pecunias execrabiles appellat, quæ scelere quæsitæ: Neq; illarum contemptum expressius, quam sordium nomine ostendere potuit. Hieronymus gloriosas sordes vocavit.*

25. QUIA NON ERANT DE BONA CONSCIENTIA] *Hæc ex ora, ubi ab aliquo annotata, irrepsisse suspicio est. Quamvis utcumq; ferri possunt.*

26. NOLENTES ACCIPERE ALIQUOS FRATRES, &c.] *Homines Christianos fratres vocat. Erat ea frequens in prima ecclesia appellatio: Adeo ut infamis haberetur apud gentiles, ideoque purgare coacti sint apologiarum scriptores, præcipue Tertullianus, qui in eo multus. At cur fratres pauperes Afra pecuniam accipere abnuerint, quari potest. Est in lege veteri, non offeres mer-*

Deut. 23.

mercedem prostibuli. Et Philo singularem libellum ea de re scripsit. Quæ postea Christianorum quoque moribus recepta. Videbatur enim rerum sacrarum majestas imminui, si meretricia oblatio ad altaria admitteretur. Verum longè diversa est eleemosynarum ratio. In eas rectè erogantur bona quantumvis illicitis, & inhonestis artibus parta, dum restitutioni non sint obnoxia: At meretricia pecunia redditioni nequaquam obnoxia, nisi extorta sint illis, quibus alienandi potestas non erat, aut alioquin fraus interveniret: Tuto igitur eleemosyna à meretricibus, etiam in peccando persistentibus, multo magis à pœnitentibus, accipiuntur. Tamen existimo Christianos antiquæ pietatis, qui ab omni specie mala abstinendum scirent, invitos, & non nisi causa diligenter persculatâ, animum induxisse hujuscemodi pecuniis sublevari: Ne illis scilicet, propter alienum scelus, temere melius esset. Plerisque creditum est, Afram præterquam numeratâ pecuniâ, etiam prædis urbanis, & rusticis locupletem fuisse, quibus divenditis pretia piis usibus destinavit. At ego quid certò asseverem, non habeo. Nec interest ad pietatis argumentum, scire quantum erogavit: satis illud est, omnia quacumque possidebat erogasse, cum dicat: Quæ habui, à me abjeci. Ad normam consilii Evangelici: Si vis perfectus esse, vade, vende omnia, quæ habes, & habebis thesaurum in cœlo.

Vide gloss. in
c. Oblatio-
nes dist. 90.
& Sum. Silb.
in verbo
Meretrix.

Matth. 19.

27. JAM TE CHRISTUS DIGNAM NON HABET. SINE CAUSA, &c.] Desperationis venenum Gajus antea clam instillaverat: Aliena es à Deo Christianorum, nunc palam effundit. Neque ignarus est ille, qui argumenta suppeditat, genius: Plerosque quos non cruciatuum, & mortis terrores, non voluptatum, & pecuniarum illecebra, de statu deicere potuere, unâ divinæ gratiæ desperatione excidisse. Sed Afra jam olim validis armis, contra omnes has inimici impressiones, à catechista Narcisso instructa fuit. Quod responsiones satis ostendunt. Nos, quoniam hæc mentio incidit, elegantem desperationis descriptionem, ex libro de vera, & falsa pœnitentia, qui inter Augustini opera legitur, promamus: Quid aliud est desperare, quam Deum sibi comparare? Nam qui de Deo non præsumit veniam, non animadvertit, plus peccato suo posse Dei clementiam. Si enim sentiret Deum magis bonum, quam se malum, quidquid in se justitiæ non inveniret, à Deo magis bono expectaret: & quidem diffidit, quia summi boni bonitatem majorem sua nequitia non sentit. Ille enim solus diffidat, qui tantum peccare potest, quantum Deus bonus est. Cum sit autem nullus, qui hoc possit, qui timet de se malo, præsumat de meliore.

28. CHRISTIANA QUIDEM EGO DICI NON MEREOR, &c. SED MISERICORDIA, &c.] Objectum crimen non negat, non excusat, sed Dei misericordiam appellat. Videor D. Paulum audire: Ego enim sum minimus Apostolorum: qui non sum dignus vocari Apostolus, quoniam persecutus sum ecclesiam Dei. Gratia autem Dei sum, id quod sum. Et rursus, Prius blasphemus fui, & persecutor: sed & misericordiam Dei consecutus sum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide, & dilectione, quæ est in Christo Jesu. Afra etiam dicere poterat: Ignorans feci in incredulitate. Ita paulò antea, Sufficiunt mihi peccata mea, quæ ignorans Deum gessi. Quomodo autem misericordia Dei omne humanum meritum antecedit, ostendit S. Augustinus: Nemo enim credit, qui non vocatur: Misericors autem Deus vocat, nullis hoc vel fidei meritis largiens, quia merita fidei sequuntur vocationem, potius quam præcedant. Quomodo enim credent ei, quem non audierunt? Et quomodo audient sine prædicante? Nisi ergò vocando præcedat misericordia Dei, nec credere quisquam potest, ut ex hoc incipiat justificari, & accipiat facultatem bene operandi. Ergò ante omne meritum est gratia: Etenim Christus pro impiis mortuus est. Et quia Afra fatetur, se non mereri Christianam dici, audiamus nominis dignitatem ex Chrysostomo: Quemadmodum hi, qui in bello regia signa circumferunt, ut moris est, magnis laboribus indigent, & viribus, maximaque peritia, ut ne id hostibus prodant: ita & qui Christi nomen portant, non in bello solum, verum etiam in pace, summis viribus indigent, ne id maledicis linguis exponant, sed id strenuè ferant vexillo crucis armati. Ingenti enim profecto opus est robore, ut quis dignè portet Christi nomen. Nam qui indignum aliquid, vel dixerit, vel fecerit, aut etiam cogitaverit, Christi nomen non legitime portat, neque habet in semetipso Christum. Porro qui id congrue portat,

1. Cor. 15.

1. Tim. 1.

Ad Simplic.
lib. 1. q. 2.

In ep. 1. ad
Tim. hom.

3.

Tt. 2. is pro-

is profecto triumphat, non in foro, sed in coelis, omnesque illi adstant angeli, circumdantes illum, atque admirantes. *Quin Afra hoc nomen digne tulerit, minime dubitandum, & locupletissimum testimonium hac passionis historia dicit; Est ergo humilitatis, quod se indignum profitetur.*

29. IN HOC ME AGNOSCO, &c.] *Necessaria collectio. Nominis confessio, martyrium, sive testimonium est: testimonium nemo ab adversario petit, sed ab amico: Deus ergo, qui me ad sui nominis confessionem admisit, a facie sua nequam projecit.*

De laude
mart.

30. PER QUAM ME CREDO, &c.] *Dixi hac de re. Cyprianus, ut ostenderet martyrium omnibus utile esse, inquit: Vidimus quippe ad hunc nominis titulum fide nobiles venisse plerosque, ut devotionis obsequium mors honestaret. Sed & alios frequenter aspeximus interritos stetisse, ut admissa peccata redimentes, cruore suo loti haberentur in sanguine, & reviviscerent interempti, qui viventes computabantur occisi. Mors quippe integriorem facit vitam. Mors amissam invenit gloriam. Nam hac spes jam amissa percipitur, hac salus cuncta reparatur. Et quamquam Afra post baptismum ita vixerit, ut inter priores censenda esset, Christiana tamen animi demissione, quae ubique elucet, se posterioribus adnumerare maluit. Cum bonarum sit mentium (ut Gregorius ait) ibi timere culpam, ubi nulla est. Et est Ecclesiastici sententia, De propitiato peccato, noli esse sine metu.*

Eccles. 5.

31. SALUTEM CONSEQUERIS] *Spem venia ostendit. Tertullianus: Ipsi denique praesides, cum cohortantur negationi, Serva animam tuam, dicunt, & Noli animam tuam perdere.*

In Scorp.

32. SALUS MEA CHRISTUS EST, QUI PENDENS, &c.] *Virtus enim Dei est in salutem omni credenti. Ita Concordius presbyter ad Torquatum Tuscia comitem, qui illum itidem hortabatur, saluti suae consuleret, Salus mea Christus est, cui quotidie sacrifico sacrificium laudis. Et martyres alias saepe. Observa Afram exempla peccatorum, qui misericordiam consequuti, in numerato habere. Antea meretrices, & publicanos, nunc latronem profert. Merito: Cum ipsa in eodem stadio curreret.*

Rom. 1.

Ado in
mar. 1. 34.

33. QUI TECUM TURPITER VIXERUNT.] *Miragentium stupiditas. Deorum cultum iis rebus constare credebant, quas ipsi met, natura ductu, turpes esse fateri cogeantur. Sunt apud Ovidium versus, in quibus Cupidini Pietatem, & Pudorem aperte opponit,*

Metam. 7.

--- ante oculos Rectum, Pietasque, Pudorque
Constiterant, & victa dabat jam terga Cupido.

Es profecto verum est, quod Seneca scripsit lib. 4. de Benef. c. 17. Maximum hoc habemus naturae meritum, quod virtus in omnium animos lumen suum permittit, etiam qui non sequuntur illam, vident.

34. CATHONIS] *Catomis quidam habent. Quidam Catenis substituerunt, pro voce non intellecta. At hac frequentius in Christianis historiis obvia est, quam ut adulterina credi possit. Molanus haeret in explicando, & significat se malle de ea doceri, quam docere. Gracam enim etymologiam, quam producit ἀκατωμῶς, quod est demissis armis, ut scilicet Catomis cadi dicatur, qui demissis humeris, pedibus in altum suspensis vapulat, ipse improbat. Neque illa ullo pacto ad hunc locum pertinere potest, cum Gajus Afram non Catomam, sed Cathomis cadere minitetur. Pronior est existimare ex martyrum actis, quae habent, Cathomo suspendi. In Cathomo levare, Cathomum idem cum catasta, aut equuleo fuisse. Quod fortassis haecenus ferri queat; Sed quid ad alteram illam significationem, Cathomis cadi? Ubi de flagellis, plumbatis, fustibus, aut re quapiam simili sermonem esse, ille non negat. Baronius aliquando de Latomia cogitavit. Nam Latomiam supplicii genus ad verberandum aptum esse, ait Isidorus. At quo minus huic sententiae acquiesceret, obstabant probati auctores, qui Latomias, Latumias, & Lautumias, eo sensu nunquam acceperunt. In posteriore Plantiniana martyrologii editione, novam opinionem profert, cujus D. Latinium auctorem laudat. Ea est huiusmodi. Idem videri, Catomis cadere, quod solent ludimagistri pueros ad humeros alicujus appendere, & eorum natibus verbera infligere: Ideo cum Vitum tum Barulā, quod pueri essent, puerorum more virgis verberatos. Apud Victorem de persecut. Vandal. lib. 1. haberi de Thoma sanctissimo Episcopo: Quodam tempore venerabilem senem in publica facie catomis ceciderunt. Id videri factum majoris ignominiae irroganda causa, ut senex puerorum more verberaretur. Confirmari conjecturam, quod*

In annot.
ad mart.

Ufuardi 15.
Junii Editionis prioris.

In notat.
ad mar. R.
15. Junii.
Ubi ait ple-
rosque Isi-
dori codi-
ces habere
Lautumnas
Uti & ego
lego.

quod apud Hippocratem lib. 1. de Articul. est κατωπιζειν, in humeros aliquem levare: Apud Iosephum Antiq. lib. 5. c. 10. κατωμαδον pro eo quod, latinus interpret, humeris impositas Gaza portas à Sampsonē, uti observat Suidas in verbo κατωμαδον. Hæc quantumvis ingeniose excogitata (dicam pace viri magni, & docti) animum minus explent. Non quod nesciam, Barulam eo fere modo casum, Asclepiades enim apud Prudentium,

--- --- --- pusionem præcipit
 Sublime tollant, & manu pulsent nates.
 Mox, & remota veste virgis verberent,
 Tenerumque duris ictibus tergum secent,
 Plus unde lactis, quam cruoris defluat.

De S. Romano,

Sed præterquam quod idem de Thoma, Afra, & Eulalia minime verisimile: obstat illud validissime, quod martyres nequaquam Cathoma aut Cathomi cæsi dicuntur, quod conveniens erat, si nomen à corporis positu; sicuti ad Molani etymon diximus: Verum historia narrant, Cathomo aut Cathomis cæsos. Quæ loquendi formula, nisi valde fallor, ea est, quam grammatici, Verbum cum ablativo instrumenti vocant. Et Cathomus sive Cathomi, eadem prorsus ratione instrumentum cadendi significant, quæ gladius, pugnus, lora, virga: Cum aliquem gladio, pugnis, loris, virgis casum dicimus. Neque Hippocratis, & Iosephi auctoritas magnopere huc facit. Quando ergo lis adhuc sub iudice, nostras quoque cogitationes proferamus.

In primis Cathomi duplicem usum fuisse vidimus: Cogitandum, an res ipsa distinetur. Vinculorum, exempli causa, varius est usus, res una. Serviunt enim vincendis, suspendendis, verberandis noxiis. Contra plumbata tum usu, tum re differunt. Et cum Iurisperiti illas in verbera, & pondera distinguunt, intelligunt primo loco flagella, quibus glandes plumbeæ in summitatibus impactæ, secundo massas plumbeas, quæ reorum pedibus alligantur, ut totius corporis junctura, magno doloris sensu luxentur. Simili ratione, opinor, Cathomos non minus re, quam usu differre. Nec enim video, quam viam ineam, ut Molani exempla de uno eodem torsionis instrumento intelligam. Cathomo eum suspendi, & verberari fecit. Jussit ministris infantem in cathomo levare, & cadere. A Valeriano iudice cathomis cæsus. Jussit eam flagellari, & cathomis cædi, per officium curatoris: cumque cathomaretur corpus ejus &c. Priora duo profecto ad machinam pertinent, in qua rei suspensor torquebantur. Quam Ado in S. Romano ab equuleo secernit: Ut verear, me Molano assentiri non posse. Malo iudicium suspendere. Posterioribus duobus, ut etiam illo ex Victore quod antea attulimus, atque isto S. Afra, quod præ manibus, non est ambigendum, verberis genus denotari. Videndum, quodnam illud. In re dubia licebit explicationem ab auctoribus quantumvis obscuris mutuari. Quorum unus ait, Cathomum esse flagellum ex virgis ferreis factum, vel flagellum ex virgis, in modum scopæ, quod utuntur religiosi in capitulis. Et mihi de virgis ferreis fidem facit. Nam observavi, illis aliquando in Christianos sævitum. Testantur acta SS. Gallinici, Quiriaci, Christophori, Lycarionis. Item Phileas apud Eusebium de martyribus Alexandrinis. Subscribunt Mammotreptus, & Luciani vocabularius. Quos ego in ista litterarum luce laudatores non darem, si hæc aliunde haurire potuisssem. Etymologiam nullus horum exposuit. Si hariolari libet, ducemus à particula καθά sive καθό & ὠμός, quod durum, sævum, crudelem, immanem, uti ὠμός crudeliter significat. Idque ad utrumque Cathomi supplicium quadrabit. Non dissimulo, Turnebum in Cicerone, & Laberio Catomum agnoscere: Atque ex veteri Juvenalis scholio, Vinculum & catenam explicare. Sed Victorius & Lambinus in Cicerone Catonium, Manutius Catonem ex mss. habent. Neque se dubitare ait Victorius, quin inferi, & sedes mortuorum ea dictione intelligantur, fortassis à græco ad verbum κατω. Idem ostendit se in prisco, & valde probato Gellii exemplari (extat Laberii versus apud Gellium) Catonum legere. Henr. Stephanus Charonium edidit, Tollet bona fide vos Orcus nudas in Charonium.

Video tamen Lipsium Catomum in Cicerone probare. Nam allusit in Saturnalibus. Sed quæcumque harum lectionum vera, Ciceronis & Laberii loca nihil ad nostros Cathomos pertinent. Unus Juvenalis scholiastes, Catenarum & vinculorum nomine, flagella ferrea significare potuit, quæ reliqui virgas dixere. Et qui scio, an quandoque variatum? Vincula autem verberandis reis etiam fuisse jam notavi.

Dig. de pæ. nis l. 7. Vinculorum verberatio. Cod. de exat. tribus. l. 2.

Molani habet in postremo exemplo, quod est ex S. Eulalia passione, Cacomis, & Cacomaretus. Sed videtur erratum typographi.

Vocabul. qui inscribitur. Brevit. loquus. Euf. lib. 8. c. 11. Mamotr. & Luc. Voca. interpretantur Cathomos virgas ferreas.

Advers. lib. 1. cap. 32. Vict. in prio. & post. Cicer. castig. Gel. lib. 16. c. 7. Steph in fragm. poet. Vet. Lips. Saturn. l. 2. c. 6.

Cic. ep. fam. lib. 7. ep. 25. Si libido ridendi est, vide quid Melancht. Amerbas.

Et Rutil.
de Catonio.
commenti.
De pict. sa-
erisc. 70.

35. TE CÆDI JUBEAM] *Pia antiquitas credidit, Afram ante summam ignium pœnam, ut Tertullianus loquitur, more Romano ad palum deligatam verberatam fuisse. Quod neq; ex hoc loco, in quo judex tantum minis agit neq; ex hac omni historia constare potest. Non tamen reluctor. Cum sciam, Christianis nihil de solitis suppliciorum accessionibus remitti, quin plurimum adjici consuevisse. Et fortassis huc facit, quod Molanus inquit, dum pictores imagines ex imaginibus depingunt, tradunt aliquando posteritati, quod historia scriptor omisit. Flagellis autem humiles tantum personas & servos verberari consuevisse ex pluribus jurisconsultorum locis intelligimus, præsertim ex lege 10. tit. 19. lib. 48. Digest.*

Luc. 9.

36. CONFUSIO MIHI NULLA EST, &c.] *Altè imbiberat, nihil turpe esse præter peccatum. Confusio, Pudor & verecundia, quia erubescimus. S. Cyprianus locum ex Luca: Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, sic reddidit: Qui confusus me fuerit, confundetur eum filius hominis.*

37. HOC EST, QUOD OPTO, SI TAMEN MEREAR] *Quam cupide martyrium amplexura sit, ostendit. Circumspectè tamen conditionem adjicit: Cum non ignoret, quod priori commentario ex Cypriano adduximus, Coronam de Dei dignatione descendere, neq; posse accipi, nisi fuerit hora sumendi. Simile est illud S. Ignatii: Eligo enim pati, sed nescio, an dignus sum.*

Ad Trall.
Vide Duar.
titul. de qu.
c. 2. Cujac.
obserb. l. 14.
cap. 34. Re-
scripti Had.
meminit
Dig. de qu.
l. 21.
De var. tor-
ment in-
ferni tom. 1.
Ep. ad Rom.

38. TORQUERI TE FACIAM, ET POSTEA VIVAM INCENDI PRÆCIPIAM] *Peccat in leges Romanas: Per quas non licet quemquam pœne infligendæ causâ torqueri. Quod jurisconsulti ex Adriani rescripto colligunt. Proinde Tertullianus ait: Apud tyrannos enim tormenta pro pœna adhibentur, in apologetico. Verum nulla uspiam leges Christianis patrocinebantur.*

39. CORPUS, IN QUO PECCAUI, ACCIPIAT DIVERSA TORMENTA, &c.] *Ut constanter & infractè omnia contemnit, quo vitam æternam lucrifaciat. Verè B. Ephrem, de extremo judicio verba faciens, inquit: Hanc quoq; diem mente volventes sancti Dei martyres, non sunt miserati sua corpora, sed omne tormenti genus subierunt, spe coronarum gaudentes. Et est locus in ignitis illis Ignatii epistolis: Nulli æmulor visibilium & invisibilium, ut Jesum Christum merear adipisci. Ignis, crux, bestiarumq; constantia, abscissio, separatio, confRACTio, dissipatioque membrorum, interitus totius corporis, & flagella diaboli omnia in me veniant, ut Jesum Christum merear adipisci.*

40. DICTAVIT SENTENTIAM] *Erat judicis munus, sententiam sive suâ sive alienâ manu scribere. Ado de S. Sabina: Præfectus dictavit sententiam. S. Cyprianus apud Pontium enarrans visionem, qua illi martyrium prædictum: Videbar mihi tribunali sedentis tum proconsulis admoveri. Is ut in me respexit, annotare statim in tabula cœpit sententiam. Sententia deinde à judice recitabatur, quod nos etiam Pontius docet: Legit itaq; de tabula jam sententiam judex Et in Cypriani passione: Hi dictis decretum ex tabella recitavit. Nisi placeat præconem subintelligere. Augustinus inquit: Cum verba judicis præco pronuntiat, non scribitur in gestis: Ille præco dixit, sed, ille Judex. Nam lex Valentis Valentin. & Gratiani, qua cavetur, qui judices sententias ipsi legere debeant, qui per officium recitare possint, nondum erat lata. Morem quoque judex sententiam recitabat, ponunt ob oculos Apuleij verba. Præco cum Proconsule & ipse tribunal ascendit, & ipse togatus illic videtur, & quidem per diu stat, aut ambulat, aut plerumq; contentissimè clamat. Enimverò ipse Proconsul moderata voce rarer, & sedens loquitur, & plerumq; de tabella legit. Quippe præconis vox garrula ministerium est, pro consulis autem tabella sententia est, quæ semel lecta neq; augeri littera una, neq; autem minui potest, sed utcumq; recitata est, ita provinciæ instrumento refertur.*

De trin. lib.
3. cap. 11.
Cod. de sent.
ex lib. recit.
l. 2.
Florid. l. 1.

41. AFRAM PUBLICAM MERETRICEM] *Vertit in invidiâ meretriciū nomen, quod ante conversionem religioni tribuebatur. Causam autè damnationis nullâ comminisci potest, præter unam Christianitatis professionē. Idcirco Tertullianus: Quid de tabella recitatis illum Christianū? Cur non & homicidam? Sed homicida Christianus. Cur nō & incestus, vel quodcunq; aliud nos esse creditis? In nobis solis pudet aut piget ipsis nominib. scelerū pronuntiare? Christianus si nullius criminis nomine reus est, valde infestū, si solius nominis crimē est.*

Ad Scapu-
am.

42. VIVAM INCENDI PRÆCIPIMUS] *Christianos crebro hac pœna affectos acta loquuntur. Et habemus testimonium ex Tertulliano. Cujus nomen identidem appellare libet, cum Christiana antiquitas ex nullo auctore uberius, & rectius hauriri possit: Ut ego quidem sentio. Pro tanta innocentia,*

tia, pro tantaprobitate, pro iustitia, pro pudicitia, pro fide, pro veritate, pro Deo vivo, Cremamur: Quod nec sacrilegi, nec hostes publici veri, nec tot majestatis rei pati solent. *Inde cavillandi occasionem nacti gentiles, uti mox videbimus. Porro gravissimum, præ reliquis omnibus, existimatum est ignis supplicium. Quod P. Faber ex Pauli I. C. verbis colligit, quibus magica artis conscios summo supplicio affici placuisse, id est, bestiis objici, aut cruci suffigi: ipsos autem magos vivos exuri tradit. Et magnopere probabile est, quod Baronius conjicit. Quia Christiani magicis artibus imbuti credebantur, ideo potissimum igni traditos. Quamquam adeo variis præterea suppliciis in eos servitum: Ut illa ad certas leges nequaquam revocari possint. Nam extra ordinem de Christianis cognoscebatur. Et judici extra ordinem cognoscenti, quam vult sententiâ ferre licet, vel graviorē, vel leviorē (ait Ulpianus) ita tamē, ut in utroq; modū non excedat. Neq; verò periculū subesse verebantur, ne modum excederent in illis, quos omnium scelerum reos, immania exempla meritos existimabant.*

Fab. Semest.
lib. 2. cap. 7.
Paul. lib. 5.
sentent. tit.
23.
Ad mart.
27. febr.

Dig. de pæ-
nis l. 13.

43. RAPTA EST A MINISTRIS, ET DUCTA] *Damnati, in quos ultimo supplicio animadvertendum, extra portam urbis, cum Roma, tum in provinciis ducebantur. Quod pluribus exemplis, etiam Domini nostri Jesu Christi, docet P. Faber. Dejectos è saxo Tarpejo, & objectos bestiis excipit. Adjungendi sunt reliqui populo in theatris, & circis exhibiti.*

Semest. lib.
2. cap. 8.

44. IN INSULAM] *Locus est ultra Lycum: Cui religionem hæcenus servavit, condita postmodum ecclesia. Et quamquam hac ætate solum continens, tamen olim insulam fuisse, neq; situs depressior, neq; fluminis conditio credere prohibet. Sive quod Lyci alveus illac quondam fluxerit, relicta in medio insula, quod pleriq; existimant: Seu quod emissus ex Lyco rivus, spatium illud, priusquam flumini rursus conjungeretur, circumfluxerit. Nam hujus generis rivus cursum sæpe mutare, quotidie experimur. Et est hic primus ex triplici insularum modo apud Pomponium. Ait etiam Proculus: Intellego enim, cum ex altera parte insulæ alveus fluminis exaruerit, desiisse insulam esse, sed quo facilius res intelligeretur, etiā agrum, qui insula fuerat, insulam appellant. Parum itaq; errabit, qui hoc argumento, locum istum etiam nunc insulam dicet. De ecclesiis dedicatis in vestigiis passionis martyrum, exemplum in Victorelliticensi. Narrat Carthaginem à Geiserico captam, & ecclesias occupatas. Quæ foras muros erant, quascumq; voluit occupavit, & præcipuè duas egregias, & amplas, S. Martyris Cypriani, unam ubi sanguinem fudit, aliam ubi ejus sepultum est corpus.*

Dig. de ad-
quir. rer.
dom. l. 30.
& 56.

De Vand.
pers. lib. 1.

45. LYCI FLUMINIS] *Lycus aliquibus, Lyciam Græci Ptolemæi codices præferunt monet Ortelius. Nobile flumen, quod in alpibus oritur, Augustam ab oriente præterfluit & in Danubium exit. P. de Natalibus Letheum habet: Sed male, ad Cretam respexit, in qua Lethæus.*

In thes.
Geogr.

46. EAM EXPOLIANTES] *A jurisconsultis dicuntur Spolia, quibus indutus est, cum quis ad supplicium ducitur. Illis spoliabantur damnati: Et pecunia ex venditione corrasa, ad utilitatem officii deserviebant.*

Dig. de bo-
nis damn.
l. 2. 6.

47. AD STIPITEM LIGAVERUNT] *Cremandi quandoq; clavis affixi. Eusebius de Polycarpo: Cum illū clavis vellēt affigere, dixit: Sinite me hoc modo, nam qui mihi patientiâ ad ignis flammæ sustinendas, pro sua clementia largitur, largietur etiam, ut sine commissuris clavorū, quibus me affigere statuitis, constans absq; ulla corporis commotione rogo adhærescā. Ideirco illū non clavis, sed vinculis solum colligarunt. Item de Pionio martyre: Quam acerbos clavorum confixus pertulerit, quantam in rogo animi magnitudinem ostenderit. Sed vinculorum usus puto frequentior. Tertullianus in Apologetico. Licet nunc sarmentitios, & semaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti, sarmentorū ambitu exurimur. Ubi Pammelius annotavit ms. codices omnes ita habere, pro eo quod excusi: Semissios, & dimidii assis. In Scorpiaco alius est axis sensus. At in libro de Pœnitentia eadem notione hunc stipitem axem dixit: In axe jam incendio adstricto, in ipsa dico securitate, & possessione martyrii.*

Hist. lib. 4.
c. 14.

48. DOMINE DEUS, &c.] *Sanctæ Martyris humilitatem eximiam agnoscimus: Quæ cum metu, & tremore salutem suam operari didicerat. Nihil sibi arrogat nusquam se attollit sed enixè deprecatur, & ad pœnitentiæ aram confugit. Sententiâ, quam antea judici objecit: Non veni vocare justos, sed peccatores ad pœnitentiam, tamquam fundamento innititur.*

49. QUA HORA CONVERSUS FUERIT PECCATOR, &c.] *Multa extant hujus generis divina promissiones; Præcipuè apud Ezechielem: Si autem impius egerit pœnitentiam ab omnibus peccatis suis, quæ operatu,*

Cap. 18.

Cap. 33.

est, & custodierit omnia præcepta mea, & fecerit iudicium, & iustitiam: vita vivet, & non morietur. Omnium iniquitatum ejus, quas operatus est, non recordabor; in iustitia sua, quam operatus est, vivet. *Alio loco idem propheta*: Impietas impii non nocebit ei, in quacumq; die conversus fuerit ab impietate sua. *Et post pauca*: Si autem dixero impio, Morte morieris: & egerit poenitentiam à peccato suo, feceritq; iudicium, & iustitiam, & pignus restituerit ille impius, rapinamq; reddiderit, in mandatis vitæ ambulaverit, nec fecerit quidquam injustum: vita vivet, & non morietur. Omnia peccata ejus, quæ peccavit, non imputabuntur ei: Iudicium, & iustitiam fecit: Vita vivet.

Lib 8, c. 13.
Eccl 21.
Prudent.
hanc crudeli-
tatem mul-
tis versibus
exequitur
in S. Laur.

50. CIRCUMDATA SARMENTIS] *En sarmentorum ambitus, propter quem Christiani sarmentitii dicti. Ubi etiam paganica crudelitas elucet. Nam sarmenta languidum ignem concipiunt, quo affabantur martyres, extracta morte diutius per durissimos cruciatus. Cum validis flammis multo celerius præfocari, & extinguere potuissent. Eusebius hanc sevitie speciem notavit in Urbano Palestina præside, qui S. Timotheum, & in Firmiliano ejus successore, qui martyres Porphyriū, & Julianū, lento, & remisso igni cremandos tradidere.*

Eus. hist. lib.
4. c. 14.

51. GRATIAS TIBI AGO DOMINE] *Afra tantum priore oratione profecit, ut jam in securitate, & possessione martyrii constituta (sic Tertullianus loquitur) plena fiducia non quasi in incertum currens, neq; de divina gratia quidquam addubitans, semet hostiam Deo offerre audeat. Cujusmodi exempla permulta ex martyrum historiis liceret adducere: Sed uno contenti simus, illoq; maxime illustri. S. Polycarpus itidem in rogo constitutus, sese hostiam offerens, pluribus hisce verbis Deo gratias egit: Pater dilecti, & benedicti filii tui Jesu Christi, per quem tui cognitionem accepimus, Deus angelorum, & potestatum, Deus totius creaturæ, & iustorum cujusq; generis, qui vivunt in conspectu tuo: Tibi gratias ago, quod me hujus diei, & horæ celebritate donasti, in qua cum in martyrum numero, tum in calice passionis Christi tui, tormentorum particeps fiam, in resurrectionem vitæ æternæ, tam animæ quam corporis, per immortalem Spiritus sancti virtutem. Inter quos quæso martyres, hodie in conspectu tuo, pro hostia pingui, & accepta admittar: sicut præparasti, præsignificasti, & jam tandem complevisti, qui Deus verus es, & omnis mendacii expers. Ac propterea præ cæteris omnibus te laudo, te benedico, te glorifico, per Jesum Christum dilectum tuum filium, pontificem æternum, per quem tibi, cum eo, in Spiritu sancto gloria, nunc & in futura secula seculorum Amen. Et si verba evarient, tamen sensus cum Afræ oratione coincidit.*

Ad Hebr.
9. 10.
1. Joan. 2.
1. Pet. 3.

52. QUI PRO TOTO MUNDO SOLUS HOSTIA OBLATUS ES IN CRUCE] *Hæc, & quæ sequuntur, fere in centonis modum ex sacris litteris collecta sunt. Christus semel oblatus est: Unam pro peccatis offerens hostiam: Non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.*

1. Pet. 2.
2. Cor. 5.
1. Pet. 2.

53. JUSTUS PRO INJUSTIS] *Mortuus est justus pro injustis, ut nos offerret Deo.*

54. MUNDUS A PECCATO, PRO PECCATORIBUS UNIVERSIS] *Qui peccatum non fecit, neque inventus est dolus in ore ejus. Qui non noverat peccatum, peccata nostra ipse pertulit, in corpore suo super lignum.*

De div. off.

55. SECUla SECULORUM, AMEN] *Ita preces concludi solere, monuimus ex Chrysostomo: Et proximè in Polycarpi oratione vidimus. Aternitatem per secula seculorum significari non est dubium. Rationē habes apud Albinum Flaccum. Dicuntur Secula Seculorum, tamquam secula in sapientia Dei firma stabilitate manentia, istorum, quæ cum tempore transeunt, efficientia secula seculorum. Aut certè simpliciter accipienda sunt Secula Seculorum, velut consequentia præcedentium, ut continuata sibi connexion copulentur, quæ dicuntur Secula Seculorum, donec præsens, quod ex diversis temporum seculis contextitur, perveniat ad finem, & succedat futurum seculum, quod non habet finem: Ubi Deus videbitur, & laudabitur sine fine.*

Mart. R.
30. Julii.
Mart. R. 3.
Apr.
Mart. Ad.
7. Maij.

56. EMISIT SPIRITUM] *Corpore illaso. Quod postea puellis repertum, hodie quoq; integrū colitur: nisi quod exigua particula ab Embricone, & Hermanno Augustanorum Episcopis ablata. Hujus generis miracula aliquot prodita sunt. Julitta martyr Cappadox, de qua S. Basilii oratio: In ignem conjecta spiritum Deo reddidit, corpus autem à flamma mansit illæsum. Agape, & Chionia virgines, In ignem missæ, sed à flammis intactæ, ibi oratione ad Dominum fusa, animas reddiderunt. Flavia Domitilla, Euphrosyna, & Theodora virgines, incenso cubiculo mortem oppetiere: Postera die*
Cæsarius

Cæsarius invenit corpora sanctarum virginum illæsa. In facies enim suas prostratæ, orantes Dominum recesserant. *Eustachius, Theopistes, Agapius, & Theopistus*, in bove aneo candenti exanimati sunt, quo post tres dies aperto, corpora nullum ignis ostenderunt vestigium. Qui enim pueros in Babylone ex camino ardenti vivos educere, idem facile flammarum injuriam ab eorum corporibus prohibere potuit, quorū animas per martyriū ad se evocare voluit.

Metaph. 1.
No. 6.

Dies passionis S. Afra colitur Augustæ VII. Id. Aug. Consentientibus Beda, & Vandelberto: Roma Non. Aug. Suffragantibus Usuardo, Adone, & Maurolyco. Differentia hinc orta videtur, quod Augustæ Nonis de S. Afro patruo agatur. Caterum recte faciet qui hac in re sua regionis consuetudinem sequetur. Quod Innocentius III. Pont. Max. in S. Bartholomæi festivitate faciendum rescripsit.

Ex. de ob-
serv. Jejun-
Consilium.

57. ET SOCIORUM] Hac inscriptioni adjecta sunt, ab eo, qui S. Quiriacum, & reliquos XXIV. capite cæsos historia subjunxit. Nam manifestum est Hilariæ, & puellarum passionem eo usque non pertingere.

58. MARTYRII PALMAM] Figuratè victoriam quam Afra moriendo consecuta est, significat. Palma enim semper victoriæ hieroglyphicum fuit. Hinc ecclesia martyrum mortes uti coronas, ita palmas nominare consuevit. Et in imaginibꝫ peculiare martyrum insigne Palma ramus est. Ambrosius, Præmium quoddam est palma martyrii: quæ confitenti linguæ dulcem fructum tribuit, & victrici dexteræ gloriosum præbet ornatum. Est planè palma martyribus suavis ad cibum, umbrosa ad requiem, honorabilis ad triumphum, semper virens, semper vestita foliis, semper parata victoriæ. Atque ideò non marcescit palma, quia martyrum victoriæ non marcescit.

Serm. de
quadr.

59. STABANT JUXTA RIPAM FLUMINIS] In citeriori Lyci ripa, stabant puella, supplicium domina eminus spectantes, quod fortasse propius accedere prohiberentur.

60. ROGAVERUNT DESCENDENTES DE BARCA] Intelligimus Lycum tunc ponte non fuisse junctum, sed naviculas trajectui inservisse. Est barca minoris navigii genus, cujus meminit Isidorus, & Paulinus his versibus,

Isid. orig.
lib. 19. c. 1.
Paul. Cy-
ther.

Ut mox salubri barca perfugio foret

Puppi superstes obrutæ.

Plura de Barcis ex Ethico, Histro, & Herodoto collegit Gyraldus de re nautica. In Notitia est, Præfect. classis Barcariorum.

61. INVENERUNT SANCTÆ AFRÆ INTEGRUM CORPUS] Diocletianus, & Maximianus A. A. rescripsere: Obnoxios criminum, digno supplicio subjectos, sepulturæ tradi non vetamus. Idemulto ante Augustus observavit. Et quamquam postea obtinuit damnatorum corpora non aliter quam petita, & permissa sepeliri, permittebantur tamen quibuslibet petentibus: excepto si qui majestatis rei damnati. Crematorum Ulpianus nominatim meminit. Eorum quoque corpora qui exurendi damnantur, peti possunt: scilicet ut ossa & cineres collecta, sepulturæ tradi possint. Verum enim verò ut in rebus cæteris, sic in hac etiam Christiani longè deterrima, & iniquissima conditione vivebant. Martyrum corpora nullis precibus donabantur. Immo clementia species videbatur, pretio quantumvis magno concedere. Truncus, & caput S. Bonifacii in Ciliciâ passi, quingentis aureis redempta sunt. Sapius feris lanianda obijciebantur, quandoque in cineres solvebantur: vel eam ob causam, ne sanctis reliquiis meritis honor à Christianis deferretur. Mortuo S. Polycarpo, inquit Eusebius: Certi homines patrem Herodis, Dalcæ fratrem submonebant, ut præsidem exoraret, ne corpus ejus cuiquam daret, ne Christiani, inquiunt, Crucifixo illo derelicto, hunc venerari incipiant. Centurio igitur gentili more comburendum curavit: Christiani tamen ossa ejus, potiora lapillis pretiosis, auroq; puriora (verba sunt ecclesiæ Smyrnensis) ex cineribus selegere, & eo loco reposuere, qui illis erat consentaneus. Ita quoque martyrum Lugdunensium & Viennensium corpora sub Vero cum sex dies sub dio jacuissent, diligentissime observata, ne à fidelibus surriperentur, neq; precibus, neq; magna pecunie vi obtineri possent, tandem ab impiis illis & facinorosis carnificibus exusta, inq; cineres redacta, in Rhodanum fluvium, qui illic in proxima defluit, spargebantur, quo nullæ quidem illorum reliquiæ super terram amplius extarent. Subijciam egregium locum hujus argumenti, ex actis S. Hadriani & sociorum martyrum, qui simul aperiet quantopere sanctorum reliquiis fideles antiquitus inhiarint, Maximianus autem jussit corpora eorum flammis

Cod. de reh.
& sumpt.
fun. l. 11.
Dig. de ca-
dab punit.
l. 1. & 3.

Acta apud
Sur. 5. Jun.

Hist. lib. 4.
c. 14.

Enj. lib. 5. c.
1. Eundem
morem a-
gnosce apud
Ammian.

Marc. libr.
22. in caus-
sa Georgii,
Draconti,
& Diodori
Arriano-
rum.

Orat. in
Jul. 1.

Ep. 3.

Sur. 3. Aug.
habet Luci-
ani episto-
lam.

Bart. in no-
tat. mart. 3.
Aug.

Ecclef. bie.
cap. 7.

Apud Euf.
lib. 7. c. 17.

Euf. c. 19.

flammis exuri, dicens : Ne forte veniant Galilæi, & tollant ea. At beatissi-
ma Natalia abscondit manum S. Hadriani in sinu suo, ne ignibus absumere-
tur. Itaque carnifices ad tyranni voluntatem asportabant corpora martyrum,
ut ea concremarent in fornace ardenti, quæ jam parata erat. Sequebatur au-
tem eos beata Natalia, excipiens stillantem à martyrum corporibus sangui-
nem, atque eo suum corpus liniens. Sequebantur etiam aliæ mulieres religio-
sæ, & honesto loco natæ, martyrum sanguinem in linteamina, & purpuram
fuscipientes, atque aliæ in sinu suo sanguinem illum abscondebant. Ipsas quo-
que carnificum vestes, quæ sanctorum martyrum sanguine infusæ erant, cla-
rissimæ fœminæ multo auro, & gemmis, pretiosisque ornamentis sibi compa-
raverunt. *Hæc illi fidei innituntur, quam Gregorius Nazianzenus de marty-
ribus profitetur: Quorum, inquit, vel sola corpora idem possunt, quod animæ
sanctæ, sive manibus contrectentur, sive honorentur : quorum vel solæ san-
guinis guttæ, atque exigua passionis signa, idem possunt quod corpora. Et cum
se res ita haberet, nihil mirum est corpora martyrum inhumata, feris avibus-
busque objecta, si quando minus accuratè custodirentur, à Christianis, etiam
capitis periculo surrepta fuisse. Quod hic accidit. Et referta sunt martyrum
acta laudatissimis hujus generis furtis. Quibus nox præcipue erat accommoda,
quod per tenebras facilius laterent. Unde magnopere queruntur ecclesia Gal-
lica apud Eusebium, in epistola quam citavimus, ob assiduam custodum dili-
gentiam nullam in nocte reliquam spem esse. Gravis enim sententia est cleri
Romani apud S. Cyprianum, Corpora martyrum, aut cæterorum, si non sepe-
liantur, grande periculum imminet eis, quibus incumbit hoc opus.*

62. VENIT NOCTE] *Etsi temporum ratio minus exactè distingua-
tur, tamen colligimus, hæc proxima nocte post supplicium non contigisse. Nam
cum inferius narretur, Hilariam, & puellas ea ipsa die, qua Afra sepulta,
passas esse, harum autem martyrium prid. Idus Aug. celebretur, profecto
consentaneum est hic de nocte, quæ prid. Idus proximè antecedit, sermonem
seri. Neque absurdum, Afra corpus per aliquot dies insepultum jacuisse; quod
non nisi summa cautione, & captata occasione sepeliri posset. Simile est, quod
Luciano presbytero in ecstasi raptò, Gamaliel de S. Stephano narravit : Die
ac nocte jacuit projectus, ut sepulturæ non daretur, secundum mandatum im-
piorum principum, ut à feris consumeretur corpus ejus. Ex Domini autem vo-
luntate non tetigit eum unum ex his, non fera, non avis, non canis. Ego Gama-
liel compatiens Christi ministro, & festinans habere mercedem à Domino, &
partem cum sancto viro fidei, misi per noctem quantos poteram religiosos
Christianos, & in Christo Jesu fideliter credentes, habitantes Hierusalem in
medio Judæorum; & hortatus sum eos, & necessarias substantias ministravi,
ac persuasi illis ire occultè, ut portarent corpus ejus meo vehiculo in villam
meam, hoc est, in Caphargamalam, quod interpretatur villa Gamalielis, vi-
ginti millia habens à civitate. Et ibi feci illi planctum fieri diebus septuaginta,
& poni eum in meo monumento novo, in orientali theca, & præcepi meis, ut
quæcumque necessaria erant pro ejus planctu, de meo darent. Quæ ex veteri
historia, quam omnis ecclesia approbat, ut pluribus docet Baronius, describere
placuit, quod meram pietatem spirare, & ad res nostras proximè accedere
visa. Sin cui hæc temporum digestio minus arridet, is existimet licet, Hilaria
am corpus prima nocte abstulisse, funus usq; in diem ante Idus extractum
fuisse.*

63. CUM SACERDOTIBUS DEI, ET TULIT CORPUS EJUS]
*Ex Dionysio Areopagita constat, jam inde ab Apostolorum ætate, certos apud
Christianos ritus extitisse, quibus homines ecclesiastici defunctorum cadave-
ra sepulchro committerent. Eos cum enumerasset, & causas explicasset, sub-
jungit : Ista si viderint profani, latè puto ridebunt, nostrumq; miserebuntur
errorem. Neq; est sanè, cur miremur; nisi enim crediderint (juxta scripturæ fi-
dem) non intelligent. Notat ille quidem profano nomine gentiles, sed qui præ-
terea has easdem ceremonias irrideant, palam est. Quomodo ipsa cadavera
curarentur, discimus ex Dionysio Alexandrino, Sanctorum corpora manibus ere-
ctis supinisq; excipere, gremio suo reponere, occludere oculos, ora obturare,
gestare humeris cadavera, decenter ornare, illis adhærescere, amicè complecti,
lavare accuratè, & linteo funebri involvere, non gravati sunt. Ornatus nomine,
conditurâ complectitur. Nā Christiani, Judæos imitati (quibus cum aromatibus
sepelire mos erat, auctore S. Joanne, præter ceteros) mortuorum cadavera cōdire
soliti.*

*Soliti. Hinc Gregorius Romanus, Pigmentarii, & medici in funere meminit. Quamquam de Judæis scrupulum injicit, quod duo in sacris litteris loca sunt, ex quibus facilius cadaverum ustio, quam conditura probari videatur. Unus de Saulo: Tulerunt cadaver Saul, & cadavera filiorum ejus, de muro Bethsan: veneruntque Jabes Galaad, & combusserunt ea igni: & tulerunt ossa eorum; & sepelierunt in nemore Jabes. Alter apud Hieremiam: Audi verbum Domini Sedecia Rex Juda: Hæc dicit Dominus ad te: Non morieris in gladio, sed in pace morieris: & secundum combustiones patrum tuorum, regum priorum, qui fuerunt ante te, sic comburent te. At Hieron. Magius ostendit ex Rabbino-
Dial. lib. 4
cap. 36.*

*rum commentariis, Saulum ideò contra consuetudinem exustum, quia cadaver jam putridum, & vermibus scaturiens, ad condiendum erat ineptum. Cremationem, quæ Sedecia promittitur, non de ipso cadavere, sed de aromatibus, quæ supra cadaver urebantur, accipiendam. Ideò dictum: Secundum combustiones patrum tuorum. Hujus combustionis extare exemplum in Rege Asa: Posueruntque eum super lectum suum, plenum aromatibus, & unguentis meretriciis, quæ erant pigmentariorum arte confecta, & combusserunt super eum ambitione nimia. Quin, & supellectilem regiam quandoque simul comburi consuevisse. Sed hæc obiter. Quibus unum adjiciam, Tacitum ut ut rerum Judaicarum imperitum, in eo non fallere, quod scriptum reliquit, Judæos corpora condere quam cremare, è more Ægyptio. Primus enim Jacob in
1. Reg. 31.
Cap. 34.*

*Ægypto conditus aromatibus, ab Ægyptiis medicis, Josephi servis. Ad Christianos redeo. Illis condiendi rationem non unam fuisse liquet. Tertullianus ait, Sabeas merces carius profligari Christianis sepeliendis, quam diis suffumigandis. Et alibi de aromatibus loquens, etiam hominibus ad pigmenta medicinalia, nobis quoque insuper ad solatia sepulturæ usui sunt. Ita apud alios, sæpe aromatum, & unguentorum mentio fit in hac causa. At Eunapius salita martyrum capita irridet. Atque verisimile est pro locorum conditione, facultatum copia aut inopia, variatum esse. Quod etiam apud alios contigit. Ægyptii quamvis aromatibus, & odoribus affluerent, tamen ex Herodoto discimus, eos triplici conditura usos. Quarum prima constabat vino Phœnicio, farctura myrrhæ puræ, casia, cæterorumque odorum (excepto thure) & gummi illitu. Secunda (cujus Plinius paulò aliter meminit) nitro, & unguine cedrino. Postrema, quæ minimi sumptus, ablutionibus, & exsiccatione. Omnibus inter
Miscel. lib. 2. cap. 11.
2. Par. 16.
Hist. lib. 5.
Gen. 50.
Apol. c. 42.
De Idolol.
De vitis Phylol. A. de Jo.*

*rim salitura septuaginta dierum adhibebatur. Strabo lib. 16. Ægyptios bitumine quoque ad mortuorum condituras usos significat. Babylonii melle condiebant. Æthiopes mortuos arefactos gypso inducebant. Scythæ Regum corpora cerâ; quod Cicero de Persis perhibet. In lapide, quem exscripsit Morales antiquit. Hispanic. lib. 7. c. 3. legitur de C. Lelio, MATER. AD. LUCTUM. ET. GEMITUM. RELICTA. EUM. LACHRIMIS. ET. OPOBALSAMO. UDUM. HOC. SEPULCHRO. CONDIDIT. S. Afræ corpus, ab Embricone Episcopo repertum, quodam candidissimo cæmento obductum fuisse proditum est. Cogitavi aliquando, an id ad condituram pertineret. Magnus enim calcis in medicina usus, ut Plinius annotavit: Neque fortassis ineptus huic fini. Sive caro tabefacienda (quod Ægyptios in nitro spectasse Herodotus innuit) Calcis vivæ mordax, & caustica vis est, ex Dioscoride: Sive cadavera alioquin exiccanda Galenus tradit calcem sæpius aquâ lotam, valde siccare, absque ulla mordacitate. Accedit, quod aptè temperatam, & illitam, aëris injurias nihilo minus quam gummi, cedrium, bitumen, mel, gypsum, aut ceram prohibere crediderim. Verum hæc ad rerum naturalium quasitores rejicio. Istud tamen memorandum, quod Maffei in Indicis prodidit: Sub Joanne III. Lusitania Rege, corpus D. Thomæ Apostoli fere eodem modo conditum, Meliapore in Coromandelio littore inventum esse. Scilicet immista calci, & arenæ, candidissima specie ossa: appositâ lanceæ cuspide, & viatorii baculi frusto, atque vase fictili. Linteum funebre quod Dionysius Alexandrinus appellat, est etiam ex Judæorum moribus peti-
Plin. lib. 16
c. 11. & lib. 24 c. 5.
Herod. de Babyl. lib. 1. de Æthiop. 3. de Scyth. 4. Cic. Tusc. q. lib. 1.
Plin. lib. 36. c. 24.
Diosc. lib. 5. cap. 91. Gal de simpl. med. fac. lib. 9. Hist. lib. 8.*

*tum. Sindonis, quæ sanctissimum Christi mortui corpus involutum est, meminere omnes Evangelistæ. Christiani interdum majoris pretii pannos adjiciebant, apud Gregorium Nyssenum in funere Meletii Episcopi Antiocheni, habentur sindones munda, & panni serici. Et S. Eutychianus Pontifex: Qui per diversa loca CCCXLII. martyres manu sua sepelivit: Ante hæc tempora constituerat: Ut, quicumque fidelium martyrem sepeliret, sine dalmatica, aut colobio, purpurato nullatenus sepeliret; dum tamen hujus constitutionis ad illum pervenisset notitia. Est autem Dalmatica, ut explicat
Ex Martyr. Damas. Pont. c. 28.*

Isidorus,

Orig. lib. 19.
c. 22. Am-
mal. de eccl.
off. lib. 2. c.
21. Albin.
de dis. off.
Rab. de inst.
cler. lib. 1. c.
20.
Cujac. ob-
serv. lib. 1. 2.
c. 39.

Lips. elect.
1. c. 6.

Isidorus, tunica sacerdotalis candida, cum clavis, & purpura, siue cum duabus lineis, ut Ammaliarius, Albinus, Rabanus; quæ quod manicata sit, crucis speciem aliquo modo referre videtur, hisdem auctoribus. Colobium vestem sine manicis esse Albinus ait, idem Isidorus significat. Cujacius annotavit, Acronem Horatii interpretem Latum clavum, Purpuram, quæ in senatorum pectore extenditur, & colobium pro re una eadem accipere. Atq; alterutra istarum vestium, potissimum colobio, Afræ corpus ornatum fuisse, persuadet cum Pontificia constitutio, quæ multis annis præcesserat, tum quod S. Digna corpus, inventum sub eo, quem nominavi Embricone Episcopo, optima purpura (ita in literas relatum) involutum fuerit: Eam ego colobium purpuratum interpretor: Et idem de S. Afræ credere par esse opinor. Romani etiam mortuos in honestissima veste efferre soliti, Vulgus civium in vulgari toga, magistratus in prætexta, Censores in purpura: Quod Lipsius ex Juvenali, Martiali, Plutarcho, Artemidoro, Polybio, Livio, Apulejo observavit. Et nescio, an Eutychianus eum morem respexerit. Porro illud etiam ad observationes de cadaverum conditura pertinet, mulierum studium in hoc pietatis officio præcipue enituisse. Devotus sexus (est ab ecclesia elogium) qui jam olim ad ungendum Christum in sepulchro positum properavit, Christi quoq; membra hoc venerationis genere prosequi voluit. Hinc in Actis SS. Tharaci, Probi, & Andronici, quæ Baronius in secundo Annalium tomo edidit, Maximus Præses dixit, Putas quia mulierculæ aliquæ corpus tuum habent aromatibus, vel unguentis condire iniquissime? nam de hoc est cogitatio, ut reliquias tuas perdam. Paucis interjectis: Nonne sic te perdam, & sicut antea prædixi, & reliquias tuas, ne mulierculæ in linteamine corpus tuum involvant, & unguentis, & odoribus adornent? Sed scelestè jubebo te comburi, & cineres tuos in ventum dispergam.

Vitr. lib. 10.
cap. 14.
Plin. lib. 2.
c. 23.
De Millia-
rio Aureo
Plut. Gal-
ba. Suet. O-
thone c. 6.
Plin. lib. 3.
c. 5. Tacit.
hist. lib. 1.
Lib. 16.

64. POSUIT SECUNDO MILLIARIO DE CIVITATE AUGUSTA] Notum est, Romanos itinera per milliaria mensos. Hæc mille passibus, siue, ut Vitruvius ait, quinq; millibus pedum constabant. Nam Plinius quoq; passui quinq; pedes tribuit, & errant, qui eum sex pedum statuere. In Italia pleraq; via originem sumebant ab urbe Roma; erat ei rei statuta columna in foro, quam Milliarium aureum dicebant. In provinciis à præcipua colonia, siue municipio. Supersunt tres lapides Ursinii, & unus haud procul Oeniponte, Filt haimi, viarum indices ab Augusta M. P. XXXXI. M. P. XXXXII. M. P. XXXXIII. & MIL. PAS. CX. A Joanne Pistorio Nidano V. C. accepi inscriptionem Sev. Alexandri, in agro Badensi effossam, in qua milliariū loco, Leuca, siue Leuga posita, AB. AQ. LEUG. IV. Cujusmodi nullum præterea exemplum observare memini. Videndum in re præsentī, an quatuor Leuca spatium sex millium passuum ab Aquis (Badenas interpretantur) conficiant. Nam Ammianus Marcellinus XIV. leucas XXI. M. P. explicat.

De invent.
lib. 2.
In actis S.
Saturnini.
Quorū me-
minit Au-
gust. in bre-
vic.
Smetius f.
121. n. 9. &
f. 132. n. 2.
Aug. de cu-
ra pro mort.
c. 4.

65. IN MEMORIAM, QUAM SIBI SUISQUE CONSTRUXERAT] Memoria est (Cicerone definiente) per quam repetit animus ea, quæ fuerunt. Quæ hanc juvant, & excitant adminicula externa, figurata locutione interdum memoria dictæ. Ita reperias Memoriam, pro eo quod Memoriale vulgo. Hinc etiam apud Christianos, sepulchris Memoria nomen inditum. Quamquam idem nomen in inscriptionibus non Christianis legere est, SERVILIUS. TROILUS. SE. VIVO. COMPARAVIT. MEMORIAM. SIBI. ET. SUIS. Item COMPARAVERUNT. SIBI. MEMORIAS. II. Augustinus his verbis rationem reddit. Non ob aliud vel Memoriam, vel monumenta dicuntur, ea quæ insignita fiunt sepulchra mortuorum, nisi quia eos, qui viventium oculis morte subtrahuntur, ne oblivione etiam cordibus subtrahantur, in memoriam revocant & admonendo faciunt cogitari: nam & Memoriam nomen id aperitissimè ostendit, & Monumentum eo, quod moneat mentem, id est, admoneat, nuncupatur. Propter quod & Græci μνημείον vocant, quod nos monumentum seu memoriam appellamus, quoniam lingua eorum memoria ipsa, qua meminimus μνήμη dicitur. Atq; ubi de martyrum Memoriam sermo est, nonnunquam ita accipienda sunt. Nonnunquam reliquæ ipsæ ex eadem causa, memoria nuncupata: Neg, aliter capies apud Augustinum Memoriam S. Stephani, quam Lucillus Episcopus manu portavit. At memoria, quam Afræ SIBI. SUISQUE (observa solennem epitaphiorum formulam) construxerat, sepulchrum aperte significat. Idq; grandiusculum fuisse, ex illis, quæ sequuntur, cognoscimus. Fortassis in adicula formam, quales permultas via Appia, & aliis viis prope Romam extitisse, ruina ostendunt: In quibus singulorum cadaverum loculi distincti,

De cib. Dei
lib. 2. 2. c. 8.

stincti, quod hic quoque suspicor. Aut cella subterranea fuerit (quod mihi probabilius) Petronio Arbitro Conditorium & hypogæum: Non contenta vulgari more funus passis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiae plangere, in Conditorium etiam prosequuta est: positum in hypogæo Græco more corpus custodire, ac flere totis noctibus diebusq; cœpit. Et martyrum corpora frequentissime in his cryptis condita. Locum, quantumvis diligenti investigatione, hæcenus assequi, non potui, neque spes est in posterum. Nam cum sanctæ martyris corpus, per diu ignoratum, ante annos amplius DC. in ea, qua hodie colitur, ecclesia à S. Udalrico Episcopo inventum fuerit, necesse est fateamur, translationem ex primo sepulchro, multo prius, priscis retro temporibus contigisse: Et ex eo Memoriam negligi cœpisse. Quam dudum vetustate collapsam, & quidquid ejus supra solum extabat, si quid extabat, hostium incursione (plerasque ager Augustanus expertus est) dejectam crediderim. Profecto si ullius antiqui exemplaris lectione juvarer, lubens pro his verbis: Posuit secundo milliario de civitate Augusta, substituorem, posuit secundo milliario prope civitatem Augustam, vel aliquid simile. Et intelligeremus prope civitatem Augustam, secundo milliario à passionis loco. Id conveniret solo ecclesia, in qua hodie Afræ condita, quin ipsi cryptæ, quæ in ecclesia, religione celebris. Hæc enim loca extra urbem illo seculo. Sed cum libri manuscripti omnes vulgatam editionem tueantur, correctio nimis fortasse audax. Cogitandum tamē.

66. NUNCIATUM AUTEM EST GAJO JUDICI] Nuntiatum est Afram secus, quam ille jusserat, sepulchro à familiaribus conditam: Et matrem cum ancillis in sepulchro latere. Pro latibulo enim Christianis sepulchra erant. Chrysostomus, describens persecutionis tempora: Hi quidem in monumentis, & sepulchris, hi verò in desertis latitabant. Mulieres teneræ & delicatæ, continua fame detinebantur. Itaq; considera, si qua tunc pretiosi sumptus, si qua deliciarum erat delectatio. Subiit ne concupiscentia unquam mulierem in sepulchro latentem, & expectantem ancillulam, ut veniat prandium afferens, & ne forte deprehensa sit trepidantem, & in timore tanquam in fornace jacentem?

Hom. 40. ad pop.

67. ITE ET TENETE EAS] Ista credam occasionem præbuisse P. de Natalibus, cur scriberet Hilariam cum puellis catenis fuisse vinctas, quod ex hac historia cateroquin non liquet. Unde verò hauserit Memoriam sive Monumentum ligneum fuisse, clam me est. Facilius persuadear de lapideo vel lateritio, quod utique conservanda memoria aptius. Neque aliàs facile sepulchra ex ligno.

68. CUM HONORE EAS ADDUCITE AD ME, UT REMUNEREM ILLAS CENSU DIGNISSIMO] Per pauperes has mulieres fuisse, ex eo consequitur, quod Afræ bona sua egenis donaverat, & si qua superassent, fisco cessissent eâ lege, quâ bona publicantur, cum aut vita adimitur, aut civitas, aut servilis conditio irrogatur. Ideo spes facta judicis, posse illarum animos pecunia corrumpi. Quamquam etiam aliàs honorum & pecuniarum pollicitationibus martyrum constantia tentata. Gregorius Nyssenus auctor est, iudices ita ad S. Theodorum loquutos: Scito, quod si consilium nostrum obedienter admittere volueris, protinus te ex obscuro nobilem, ex humili, despectoque, & inglorio, honoratum efficiemus: ac tibi Pontificatus dignitatem promittimus. De XL. martyribus D. Basilus: Ad hæc pecunias pollicebatur (præfectus) partimq; dabat: honores item à Rege, & dignitatum distributiones: & innumeris ipsos verfutiis debellare conabatur.

Dig. de bon. damn. l. 1.

Orat. de S. Theod.

69. IMplete MEMORIAM CREMIIS, &c.] Ista neque lege, neque more jussa. Quis ferat damnari absentes, causa non cognita; Immo cognitionem, & executionem simul militibus demandari? Quæ aperte tyrannica. Sed hæc erat tunc temporis Christianorum conditio, ut jam monuimus. Inde Basilus narrat, S. Julittam litiganti propositionem prætentam. Negantem quidem Christum, legibus fruituram esse, & utilitate ex ipsis; amplectentem verò fidem, neque foro judiciario, neque legibus, neque reliquæ Reipublicæ participem fore.

Hom. de Julitta.

70. CLAUDITE, &c. UT NULLA EX EIS EVADAT] Cautio minus necessaria, si catenis colligata erant. Ut vel hinc ea opinio vacillet.

71. EUNTES AUTEM AD EAS] Martyrologia habent, Hilariam ad sepul-

U 16

sepulchrum filia excubantem, igni traditam. At pia hujus generis excubie, non nisi orationis causa fiebant. Et si verum ex Prudentio paululum immutamus,

De S. Romano, Memento matris, jam patrone ex filio.

Mart. 3.

Dec. Lib. 8. cap. 26.

Vide Polletum fort Rom. lib. 5. c. 14.

Memento matris, jam patrona ex filia,

videri poterit compendium eorum, quæ Hilaria precata. Altera Hilaria Claudii tribuni uxor, eundem prope vitæ exitum sortita est Roma, Cum filiorum corpora sepelisset, ad eorum sepulchrum orans, paulo post à paganis tentata, migravit ad dominum.

72. MILITES] *Erant ex militum numero spiculatores, seu verius Speculatores: hi gladio tantum in damnatos animadvertabant, Julius Firmicus, Speculatores faciet, qui nudato gladio hominum amputent cervices. Graviores, & facidiores supplicia Roma carnis ex irrogasse creditur, Quem ea de causa adeo aversabantur, ut neq; civitatis jus, neq; domicilium in urbe permitterent. At in provinciis hoc etiam munere milites functos certum est. Idq; non tam ex Hilariæ supplicio, in quo multis modis à Romanarum legum constitutionibus discessum, quam quod Evangelista prodiderunt, dominum nostrum Jesum Christum à militibus cruci suffixum.*

73. UBI VIDEBANT OMNES SIMUL CONTEMNERE SACRIFICIA] *Non multum aberrabimus, si sanctas feminas tali oratione usas credamus, qualem D. Basilii LX. martyribus tribuit, adversus tyrannum. Hæc quidem longiuscula, tamen eo pietatis succo condita est, ut equilectoris fastidium facile effugiat, Quid, inquit, inescas nos o hostis Dei, ut à Deo viuentes discedamus, & perniciosis dæmonibus inferviamus, bona tua nobis offerens? Quid tantum dederis, quantum auferre conaris? Odi dona pœnas largientia, non suscipio honorem ignominia matrem. Pecunias das remanentes, gloriam deflorentem. Notum facis Regi, verum à vero Rege abalienas. Quid parcè pauca ex mundanis rebus offers? totus nobis mundus contemptus est. Non sunt cum nostra spe comparanda omnia, quæ oculis videri possunt. Vides cœlum hoc quam pulchrum aspectu est, quam magnum, & terra quanta, & quæ sunt in ipsa admiranda? Nihil ex his adæquari potest beatitudini justorum: hæc enim prætereunt, nostra autem manent. Unum concupisco donum, Justitiæ coronam Circa unius gloriæ admirationem stupeo, Ejus videlicet, quæ est in regno cœlorum. Ambiciosus sum ad supernum honorem. Supplicia metuo in gehenna, ille mihi ignis horrendus est: Quem verò vos intentatis, conservus est, novit revereri idolorum contemptores. Spiculum puero- rum reputo vestras plagas; Corpus enim verberas, quod si quidem diutius resisterit, ac duraverit, splendidius coronatur: si vero citius renuntiavit, perit à tam violentis iudiciis liberatum: Qui cum corporum ministerium accipitis, amplius etiam animis imperare contenditis: qui sanè nisi etiam Deo nostro præferamini, quasi extrema ignominia à nobis affecti, sævitis, & horrenda hæc supplicia intentatis, crimen nobis producentes pietatem. At enim non timidus, neq; vitæ amantibus, neq; qui facile perterrefiant pro dilectione ad Deum, congregiemini. Nos verò, & rotari, ac torqueri, & comburi, & omne tormentorum genus perpeti parati sumus. Hactenus ille Christiana eloquentia magister.*

74. SUPPOSITO IGNE ABIERUNT] *Accidit beatis martyribus quod de S. Afra retulimus: Ut corpora nimirum incolumia remanerent, quorum hodie etiam reliquias colimus. Fit verisimile fumo præfocatas fuisse, incensis cremis sarmentis, & spinis, in loco angusto, undiq; clauso.*

75. EADEM DIE QUANDO SEPULTA EST AFRA, &c.] *Quomodo hæc cohæreant, & quomodo temporum ratio cum traditione ecclesiæ Augustana collimet, jam explicavi. Galestinus non rectè interpretatus est, has martyres eadem die qua Afra mortem obivit, passas. Qui præterea monet, extare epistolam Nicolai I. Pont. ad Tadonem Archiepiscopum Mediolanensem, de S. Afra, & sociarum reliquiis. Mihi accurate investiganti eam videre non contigit, neq; hactenus editam existimo. Gratianus quidem rescriptum Nicolai ad Tadonem retulit Causa 17. q. 4. De presbyterorum flagellatoribus.*

In martyr. Non. Aug. Et ibi in Notat.

76. CUM PALMA MARTYRII PERVENIRENT] *Vicelii exemplar historiam his verbis concludit, Qui regnat cum Patre, & Spiritu sancto in secula seculorum, Amen. Ea ego lubens recipiam. Sive quod in nostro inferius est, Cui est honor, & gloria in secula seculorum, Amen. Hisce enim, aut similibus formulis martyrum passiones finire solent. Neq; mihi dubium est, veterem nar-*

rationem

rationem huc usq̃, tantum pertingere: quæ sequuntur de S. Afro, & S. Dionysio, aliis esse auctoris, aliis atatis. Reliqua illa, de XXV. martyribus ferro obtruncatis, si quid judico, antiquitatis opinionem melius tuentur: sed hæc quoque extra Afræ, & Hilariæ acta. In libro, quem sequutus sum (ne quid fallam) omnia perpetua serie, sine distinctionis nota perscripta erant. Primus sejunxi. Non temerè, opinor.

77. BEATUS AUTEM AFER] Vides præter sancti viri nomen, reliqua omnia incerta esse. Credendus ad exemplum præpunitus: Non ab judico conjecturam, sed tamen conjectura, ideoq̃, necessario dubia, incerta est.

78. PRIDIE QUAM IPSIUS MARTYRIS AFRÆ COLITUR] Immo nudius tertius. Nam Non. Aug. de S. Afro agitur. Et vereor ignoratio-
ne latinitatis Pridie scriptum.

79. QUAMVIS SPECIALITER SCRIPTIS NON EXPRESSITUR, &c.] Bonum virum egit, quisquis hæc de Afro, & Dionysio capita ascripsit. Fatetur se ea, quæ ipse collegerit, & excogitarit, nullibi lecta proferre. Conjecturis autem quisq̃, ex ingenio fidem demet, aut addet. Ego invitus adducor illa asseverare, quæ antiquitatis testimonio destituta. Verisimile profecto est S. Dionysium ex equis interfuisse, nam Hilariæ venit nocte cum sacerdotibus Dei, sed quid prohibet eum peracto funere abiisse, Mulieres solas sive latitantes, sive orationi vacantes remansisse? Si supplicium una luisset, Credibile ne est auctorem passionis sacerdotis nomen tacitum transmissurum fuisse, cum ancillarum exitum tam diligenter retulerit? Ut sit, non frustra monebo, illos in errore manifesto versari, qui hunc cum Dionysio Areopagita confundunt: Quod ab iis fit, qui eum specie episcopi, abscissum caput manibus gerentis, delineant. De nostro, agitur in breviario Augustano IV. Cal. Martii: est dies translationis, concessis ab Alexandro IV. Pontif. indulgentiis, celebris. Sacras ejus reliquias Carolus IV. Imp. donario argenteo inaurato coluit, Insculptis versibus parum elegantibus, quos tamen testanda imperatoria pietati exscribere placuit,

M. C. ter numerato, cum L. uno simul anno

Carolus est quartus regnans hoc nomine dictus:

Qui dedit ornatum, sanctis petit hunc fore gratum.

Huic est inclusus terræ Dionysius hujus

Præsul devotus, vita quam nomine notus.

80. IPSA QUOQUE DIE] Scilicet Prid. Id. Aug. Consentunt martyrologia Bedæ, Usuardi, Maurolyci, Galefinii, Romanum. Sed Galefinius de die consentit, de anno longè dissentit. At hos martyres sub Domitiano passos. Neg. tamen novæ opinionis causam in Notationibus, prodit: Hinc suspicor Diocletiani nomen nequaquam consulto mutasse, sed memoria lapsum. Nisi error à typographo, quod credere fortassis humanius. Baronius etiam, in priori editione primi tomi Annalium ecclesiasticorum, Galefinij fidem sequutus, sacram hanc cohortem sub Domitiano posuit: Sed re melius perpensa, expunxit iterum in altera Plantiniana editione. Sanè, lectorem non pervicacem, loquendi ratio satis movet. Quis enim res diversissimis annis actas, eadem die contigisse dicat, sine ulla alia distinctionis significatione?

81. APUD EANDEM URBEM] Augustam Vindelicorum. Suffragantur auctores, quos jam citavi. P. de Natalibus uti per omnem historiam, ita hoc loco perperâ, eandem civitatem Augustam in Creta habet. Falsus est, vir aliquin non indiligens, similitudine quæ inter Creta, & Ratiæ nomina. Vicelium quoq̃, affinitas nominum in errorem traxit, sed aliâ via. Ascribit post finem passionis S. Hilariæ. Eodem die passi sunt etiam, non longe ab urbe Roma Cyriacus, Largus, Smaragdus, Memnia, Julia, & multi alii pro nomine Christi decollati sunt. Quibus verbis nostros sanctos confundit cum Cyriaco diacono, Largo, Smaragdo, & aliis viginti, passis Romæ sub Maximiano XVIII. Cal. Apr. Quorum commemoratio fit VI. Id. Aug. quod eo die corpora à Marcello Papa in prædium Lucinæ translata. Sed hi nihil cum nostris commune habent. Nisi quod Largionis nomen ad Largum alludit, Et Quiriacus prorsus idem cum Cyriaco sonotenus: si Priscianus verè scripsit K. Q. & C. etsi figura differant, ejusdem potestatis esse. Ad quam rationem annotavit Muretus antiquè A-
cam, Loci, Coad, Cotidiè, pro Aquam, Loqui, Quoad, Quotidie scripta.

82. PASSI SUNT ALII XXV. PRO NOMINE CHRISTI CAPITIS OBTRUNCATIONE] De numero, & obtruncatione omnes conveniunt.

Qua verò occasione hac ipsa die damnati, à nullo proditum. Memini legere de Diocletiani persecutione in Nicephoro, Animadvertere verò erat in hominibus nostris alacritatem, & fidei in Christum ardorem vividum: Cum enim vix contra priores sententia condemnationis à iudice prolata esset, alii aliunde confluentes, Christianos se esse confitebantur, pro tribunali ipso exultantes, neq; tormentorum acerbicatem respicientes: sed interrita prorsus libertate pro Christo decertantes, cum magna animorum læticia libentissimè supremam excipiebant sententiam: usque adeo ut cum gratiarum actione ad finem usque per quam decenter hymnos, laudesq; Deo canerent. Cogito an idem hic usu venerit. Sed affirmare, & fidem facere quis possit? Fere simile est, quod in actis Stephani Papæ apud Baronium legi. Tunc accidit, ut duodecim ex clero Romano tenerentur, nempe Botus, Faustus, Maurus, Primogenitus, Calumniosus, Johannes, Exuperantius, Cyrillus, Theodorus, Basilus, Castulus & Honoratus, qui absq; audientia (idem nostris accidisse suspicor) statim capitibus truncari jubentur. Credidere aliqui martyres istos ex Hilaria amicis fuisse, quos una cum Afræ baptizatos sub conversionis finem vidimus. Alii in famulitium etiam ascripsere. Mihi neutri persuadent. Persuasissimum enim habeo, utrumvis fuisset, nequaquam praterisset passionis Hilarie scriptor. Quin ex ejus silentio conijcio, Amicos, quorum in conversione mentio est, aut naturali, & sua morte functos; fortassis jam reddita ecclesiis pace per Constantinum: aut si martyrio affecti, id diverso tempore ab Afræ, & Hilaria nece contigisse. A servitutis opinione vendicat, prater reliqua, supplicii genus, Quomodo enim credibile, in eodem crimine heras igni traditas servos capite cæsos? Contrarium est apud Eusebium, de Pamphilo domino securi percusso, Porphyrio famulo flammis exusto. Cui astipulatur Ulpianus, Majores nostri in omni supplicio, severius servos quam liberos: famulos, quam integræ famæ homines punierunt. Neque at surdè opinamur, iudicem hunc morem spectasse in cremanda Afræ. Nam idem Ulpianus significat, liberos non, nisi plebeios, & humiles personas comburi. Gaius ut hoc innueret, in sententia, Afram publicam meretricem vocare voluit: Cum exploratum sit, infames haberi meretrices, nisi quæ in servitute quæstum fecere, quas Severus notâ exemit. Atque hac nos quasi manu ducunt, ut intelligamus XXV. martyres non extremæ sortis homines fuisse, quibus præses ignium pœnam remisit. Immo quod in coloniis honestissimus quisque vel Decurio, vel Decurionis filius, simile quid de his suspicari nihil vetat. Magis est ut pœnarum ista diversitas confirmet. Nam Ulpianus Decuriones, & eorum liberos ignibus nominatim eximit. Sed enim sciendum est discrimina esse pœnarum, neque omnes eadem pœna affici posse. Nam in primis Decuriones in metallum damnari non possunt, nec in opus metalli, nec furcæ subijci, nec vivi exuri. Et post pauca, Parentes quoque, & liberi Decurionum, in eadem causa sunt. Liberos non tantum filios accipere debemus, verum omnes liberos. Sed utrum hi soli qui post Decurionatum suscepti sunt, his pœnis non afficiantur: an verò omnes omnino liberi, etiam in plebeia familia suscepti, videndum est. Et magis puto omnibus prodesse debere. Quod si non omnes ex Decurionibus, fortassis ex veteranis aliqui. Ait Marcianus, Veteranis, & liberis veteranorum, idem honor habetur, qui & Decurionibus. Igitur nec in metallum dannabuntur, nec in opus publicum, vel ad bestias, nec fustibus cæduntur. Quæ ego non certa, indubia, sed verisimilia videri velim. Neque obstat, quod antea diximus, in Christianorum causa leges multis modis contemptui habitas. Est enim tyrannicum interpreti, in maximis sceleribus, quæ adversus humanas, divinasq; leges per summam injuriam designantur, juris, & æquitatis observantiam nihilominus prætereundum. Quale Caracalla illud: Jussérat in Papinianum gladio animadvertere, Miles securi percussit: Imperator jussionis neglectum agrè tulit, quod Jurisconsultorum sit sententia, si quis damnatur, ut gladio in eum animadvertatur, animadverti gladio oportere, non securi, vel telo, vel fusti, vel laqueo, vel quo alio modo. Quasi verò nihil tristius in funesto facinore isto uno neglectu accidisset. Sed nostra videamus. Primus ex Imperatoribus Nero in Christianos immanissimè sævit, tamen in supplicii principum Apostolorum, condiciones distinxit. Petrum, quod humilior persona haberetur, cruci affixit: Paulum, civem Romanum gladio percussit. Ita in epistola Viennensis, & Lugdunensis

Lib. 7. c. 8.

Lib. 8 c. 21.
Dig. de pœ-
nis l. 28.

Eadem l.

Dig. de his
qui not. in-
famia l. 24.Dig. de pœ-
nis l. 9.Dig. de ve-
teran. l. 3.Spart. in
Geta Xiphil.
in Carac.
Dig. de pœ-
nis l. 8.

dunenſis eccleſia, apud Euſebium, præſes ſententiam tulit, Ut qui municipes Lib. 5. c. 1. Romani eſſent, ſecuri percuterentur: reliqui autem amandarentur ad beſtias. Nullus hunc locum planius executus eſt, quam Prudentius in Romano,

Incenſus hic Aſclepiades, juſſerat
Eviſcerandum corpus equuleo eminus
Pendere, & uncis, unguliſq; crefcere.
Apparitores ſed furenti ſuggerunt,
Illum vetuſta nobilem proſapia,
Meritiſq; multis eſſe primum civium.
Jubet amoveri noxiale ſtipitem,
Plebeia clarum pœna ne damnet virum.
Tundantur, inquit, terga crebris iſtibus,
Plumboq; cervix verberata extuberet.
Perſona quæq; competenter pleſtitur,
Magniq; refert vilis ſit, an nobilis:
Gradu reorum forma tormentis datur.

Atque hac quidem perſonarum diſtinctio, in torquendis, & damnandis Chriſtianis ſape obſervata, non ſemper. Et ubi diligentiffimè obſervata, tamen leges, & omnis æqui ratio in eo peſſumibant, quod ſolo nominis odio, nullius criminis convicti, quovis modo torquebantur, damnabantur.

83. QUIRIACUS, LARGIO, CRESCENTIANUS, &c.] In his nominibus valde variatum. Ego illa retinui, quæ maximè genuina credidi. Pleraque martyrologia, Romanum, Bedæ, Uſuardi, & Galeſini, quinque tantum expreſſere: Quiriacum, Largionem, Crescentianum, Nimmiam, & Julianam. P. de Natalibus duodecim habet; Quiriacum, Largum, Crescentianum, Meminiam, Julianam, Leonidem, Eutychianum, Diomedam, Charitonem, Philadelphum, Agapem, Petrum. Et ſunt eadem cum noſtris, quamquam alio ordine, præter Largum, & Meminiam. Totidem præfert Maurolycus; Sed pro Quiriaco, Meminia, & Diomeda; Cyriacum, Memmiam, & Diomedeam. Quidam pro Philadelpho & Nimmia, ſive Memmia, ſive Meminia; Fidalſum, & Niminiam. Nonnulli tres adhuc adiſciunt, Emblaſium, Eyriam, & Fauſtam. Ut editis XV. nominibus, X. tantum ignorentur. Nam de numero XXV. omnes conſentiunt.

Hæc tria nomina ex Meſter.

Chron. p. 4. c. 4.

Habes apud

Smetium

ſol. 170. n. 2.

Item Aug.

inſcript.

parte 1. nu.

mer. 22.

84. JULIANA] Moneo extare Auguſta inſcriptionem antiquam C. Julianii Julii Decurionis, & Quatuorviriſ, in qua nonnulli Julianum legant. Ex ejus familia Julianam genitam uti non aſſevero, ita non video cur minus ſuſpicari liceat. Cum præſertim conjecturâ, quam de pœnarum diſcrimine attulimus, juvemur.

85. ET ALII XIII. QUORUM NOMINA DEUS SCIT] Quod horum nomina interierint, nemo Auguſtanam eccleſiam incuria accuſet: Cum in Romana, quæ martyrum memoriam omnium accuratiſſimè conſervavit, pleraq; deſiderentur: Multi ſolo numero, nullo nomine reliquo noti; Aliquibus ex eventu nova excogitata ſint. Exemplum eſt Adauctus. Ducebatur ſub Diocletiano Felix præſbyter ad ſupplicium, factus quidam obvius, ſe Chriſtianum confeſſus, pariter caſus eſt. Fideles nomen novi martyris ignorantes, Adauctum appellavere, quod Felici ad coronam auſtus. Sic ex conſtitutione Melchiadis Pont. Quatuor Coronati dicti, ob priorum nominum ignorance. Et qui incredibilem martyrum multitudinem, quæ ſub Diocletiano paſſa, animo æſtimat, ſatis intelligit, nullius diligentiam illis deſcribendis ſufficere potuiſſe. Refert Ignatius Patriarcha Antiochenus apud Joſephum Scaligerum, ex edicto decimæ noni Diocletiani anni, martyrio coronata eſſe fidelium terræ Ægyptiæ centum quadraginta quatuor millia, ſeptingenta autem in exilium acta. Ut etiam hinc fidem mereatur Genebrardi calculus de XXX. mil. libus martyrum in ſingulos anni dies. Cur enim non veriſimile videatur, centies centena millia, & quod excurrit, à Chriſto nato in hunc diem, univerſo terrarum orbe occubiſſe, ſi ſola Ægyptus, una perſecutione CXLIV. mille palmas meruit? Verum proſecto eſt, multo minus milleſima parte de martyrum nominibus in noſtris martyrologiis ſuper-eſſe. Cujus rei cauſſa una, numerus ipſe ferè innumerus: Altera quam dudum diximus, quod Diocletianus æquè internecinas inimicitias Chriſtianorum ſcriptis, ac eorum

Mart. 30.

Aug.

Ado 8.

No. 6.

Scalig. de

emend.

temp. lib. 5.

corporibus indixit. Eoq; horribili naufragio multa martyrum acta perierunt. Neq; sat scio, an idem his nostris contigerit: Quorum saltem tenuem memoriã, & nonnullorum nuda nomina tamquam in tabula enatasse gratulamur.

Hanc porro inscientiam rerum à beatis martyribus gestarum, causam judico, cur in ecclesia Augustana, statò die, annuè de illis non agatur.

Sepulti sunt in Basilica, quæ postea S. Afræ, hodie SS. Udalrico, & Afræ dicata: Cum plerisq; aliis illa persecutione occisis, ut veteri fama traditur. Quod horum omnium nulla unquam translatio facta (cujus quidem memoria extet) ideoq; aliunde non illati, sed primitus ibi conditi fuisse videantur, In eam descendo cogitationem, ut existimem arcam basilicæ, jam tunc temporis, Christianis pro cæmeterio fuisse. Convenit, quod mæniorum ambitu non continebatur, ut antea attigimus. Nam cæmeteria extra urbes constituta. Sive quod nefas mortuos in urbe sepeliri, ex XII. tabulis, & recenti lege Dioclet. &

Cod. de re- Maximi. quæ in Codice relata: Sive quod Christiani extra facilius laterent, lig & sumpt cum cuncta religionis officia in illis peragerent. Panvinus, Galestinus, Baro- fun. l. 12. nus copiosè de Christianis cæmeteriis scripsere, & doctè, quos non exscribo. Panvin. de Afræ memoria, quam sibi suisq; construxerat, si extra hanc arcam, nostram ritu sep. sententiam nihil labefactat. Neq; enim mihi dubium, præter publica cæmete- Christ. cap. ria, cuique privata sepulchra habere licuisse: Sive in ipsis cæmeteriis, sive 11. 12. 13. etiam extra cæmeteria. Galestin. no- tat. 20. lan.

Atq; hæc quidem habui, quæ ad istius historiæ explicationem conferrem. Cui finem imponam, si D. Ambrosii verbis recedentem lectorem, de sanctorum martyrum invocatione, & intercessione, prius admonuero. Egri enim, nisi ad eos aliorum precibus medicus fuerit invitatus, pro se rogare non possunt. Infirma est caro, mens ægra est, & peccatorum vinculis impedita, ad medici illius sedem debile non potest explicare vestigium: Obsecrandi sunt angeli pro nobis, qui nobis ad præsidium dati sunt: martyres obsecrandi, quorum videmur nobis quoddam corporis pignore patrociniū vendicare. Possunt pro peccatis rogare nostris, qui proprio sanguine, etiam si qua habuerunt peccata, laverunt. Isti enim sunt Dei martyres, nostri præsules, speculatores vitæ, actuumque nostrorum. Non erubescamus eos intercessores nostræ infirmitatis adhibere; quia ipsi infirmitatem corporis, etiam cum vincerent, cognoverunt.

Diocletia-
nus Anulini
senatoris li-
bertinus.
Victor.

Felices anima, fortunataq; laborum,
Queis morte assertas cæli Deus annuit arces,
Tu Christo plena ante alias, generosa virago,
O & præsidium, & præsens tutela precantis
Afra urbis, Si templa pij, si ponimus aras,
Dicite, Queis intus caluistis pectora flammis,
Quæ vires animis, quis mentibus additus ardor,
Cum belli sonuere tubæ, Cum turbine moto,
Horridus incubuit Libertino duce nimbus?
Non vos degeneres, fidei, & constantia egenas,
Impia sacrilegi fregerunt jussa tyranni.
Quamquam hinc, pollicitis dives, malesuada Voluptas,
Pellaces fucata genas, hinc tela, facesq;
Et minæ, & exanguis stare metus, Omnia contra
Erectæ, Et triplici munita robore corda,
Enastis pelagi scopulos, portumq; sequuta,
Illustri æternas peperistis funere palmas.
Felices, queis parta quies, bellataq; bella,
Et quibus in tuta puppis statione locata est.
At nos vimineis male nixi cratibus, acti
Per medias hyemes miseris erroribus, Alto
Namus, & immensum restat maris æquor arandum.
Respicite huc (hominum nec amor, nec cura recessit)
Quam dubiis, quam non nostris impellimur austris,
Convulsis animis vitia in contraria versi,
Et monstrate viam, tantos evadere casus,
Spumantes scopulos inter, ventosq;, salumq;
Quâ licet, & salva terram tetigisse carina.

Memini-

Meminimus inventionis corporum S. Afræ, & puellarum aliquoties; Ideo visum, illas narrationes ex antiquis codicibus hic describere.

De Inventione Corporis Sanctæ Afræ.

Legimus in libro, qui de vita, & virtutibus Sancti Udalrici confessoris Christi, est conscriptus, quod idem Dei famulus in jejuniis & precibus, cum cordis contritione, aliis quoque viris religiosis secum assumptis, se Deo mactare cepit, supplicans devotè, quatenus omnipotens Deus, per suam misericordiam, dignaretur sibi manifestare locum, ubi sanctissima martyris suæ Afræ corpus esset reconditum. Ergo ut Dominus verum comprobaret, quod per os sancti David dixit, Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: & in alio loco, voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: Quadam nocte in visu ei sancta Afræ apparuit, & locum collocationis sui corporis in ecclesia demonstravit. Cryptam etiam in illo loco fieri prohibuit, propter reliquias sanctorum, illic in pace quiescentes, & adventum justis iudicis expectantes.

Post hæc anno Dominicæ incarnationis MLXIV. Embrico episcopus Augustensis, datis ab antecessore suo quinquaginta talentis, ecclesiam beatæ Afræ a fundamentis destruxit & inventum est corpus ejus in lapideo sarcophago, de quadro miræ magnitudinis, & locatum est in eo, ubi adhuc veneratur, loco. Anno autem felicitis memoriæ Coloniensis Archiepiscopus, pralibatum antistitem supplex rogaverat, ut munus aliquod de cineribus tantæ martyris, sibi dignaretur impertiri, felicem fore credens suam civitatem, si talibus ditaretur reliquiis. Cujus precibus annuit episcopus. Et veniens Augustam convocat pralatos ecclesiarum, & fratres cænobii sanctæ Afræ, absque illorum consilio, & voluntate quidquam agere, inconsultum fore decernens. Igitur cum magno timore, aperto sarcophago Christi martyris, Corpus ejus integrum repperitum est, & quodam candidissimo camento obductum. Auferens ergo solum articulum pollicis in pede, venerandus Pontifex, teste clero, & populo Coloniæ cum summa direxit reverentia. Nec mora, clauditur sarcophagus, & in loco, ubi nunc veneratur, ut prædiximus, decenter erigitur.

Evolutis post hæc aliquot annorum curriculis, Henricus Imp. ecclesiam Spiræ construxit, quam in honore beatæ Afræ dedicari fecit. Agebat ergo apud Augustanum episcopum Hermannum multis precibus, ut aliquid reliquiarum sanctæ Afræ illo mitteretur. Pro qua re, licet episcopus pavore nimio angeretur, tamen Abbatem cænobii sanctæ Afræ, & clerum convocavit, Rogans, ut quid agendum esset, decernerent. Qui dixerunt, Imperatoria quidem majestati non contradicendum; Sed priusquam sibi magna portio corporis beatæ Afræ tollatur, mortem se velle subire in commune profitentur. Ventum est denique ad sepulchrum martyris: Et milites quidem civitatis fores ecclesiæ armati custodiunt, & in ecclesia circumquaque consistentes, diligenter attendunt, ne magna pars corporis tantæ martyris ab episcopo, vel à sacerdotibus auferatur. Audiens autem episcopus à senioribus cænobii jam pridem unum articulum pollicis in pede ab antecessore suo sublatum, decernit alterum articulum in eadem pedis parte auferendum. Modicum itaque revoluto lapide, quo sarcophagus clauditur, alter articulus pollicis in pede aufertur, & ex templo lapis reponitur, ferreisq; ligaminibus compaginatur. Ascendens itaque episcopus eminentiorem locum, universis ostendit particulam, sublatam de corpore Christi martyris. Et ita omnes æquo animo redierunt ad propria. Cujus pars major transmissa est Spiram Imperatori, altera remansit ibi.

A die autem inventionis corporis beatæ Afræ, quæ est VI. Cal. Aug. duobus tantum vicibus reſeratus est sarcophagus: Et nihil amplius inde est sublatum, nisi quantum hic commemoravimus. Hinc vetustatem hujus scriptionis colligo. Testes laudat monachos, qui rei gesta sub Henrico IV. interfuere. Henricus autem anno 1106. mortuus est. Dodech Sigeb. Addit. Lamb. Quod nostra memoria tradiderunt seniores hujus cænobii, qui & rei gesta interfuerunt.

S. Udalricus
vixit sub
Henrico Aucu-
pe, & Othone Ma-
gno Obiit
Ann. 973.
Ps. 33.

Ps. 14.
Ann. Chr.
1060. Mis-
na à Reine-
ro præfule,
D. Afræ mo-
nasterium
conditum,
& dicatum.
Fabric. An-
nal. Misnæs.
lib. 1. Anno
Colon. episc.
Obiit Ann.
1075. postea
in sanctos
relatus.

Henricus
quem nostri
IV. atq; et-
iam Senio-
rem, sive Pa-
trem dicunt,
Condidit

Spiræ basilicam magni
operis, B. Mariae Virgini
sacrâ, Cujus
meminit in
certis vitæ
scriptor in
proæmio, fr̃
Sieg. in Frid.
lib. 1. c. 10.
Gotfrid. Vi-
terb. Chron.
p. 17 Verum
hic de eccle-
sia S. Afræ
sermo est.

Puto signifi-
ficari sacel-
lum S. Afræ,
in quo cada-
ver Henrici
aliquot an-
nis in huma-
tum jacuit.
Gotfridus;
Afræ capella
fuit, quæ pa-
tris ossa tu-
lit. Et Eisen-
grein Chron.
Spir. l. 1. 2. im-
eandē sent.

DE INVENTIONE SANCTARUM DIGNÆ,
EUNOMIÆ, ET EUTROPIÆ.

Principium
abruptum,
sed apparet
hac circa

An. Millesimum con-
tingisse. Nam
ait postea
plusquam
60. annos
ad Embri-
conem flu-
xisse. Em-
brico iniiit
An. 1064.
Ex Lam-
berto
S Stephan.
monast. de
inde in ur-
bem receptū
prolato po-
mario.

In quoque tempore in prædicta ecclesiæ structura, Prid. Id. Aug. inventa sunt sanctarum Dignæ, Eunomiæ, & Eutropiæ corpora. Lapis autem superpositus tumulo sanctæ Eunomiæ, dum forte à latomis caderetur, miri odoris fragrantiam emisit. Corpusculum verò sanctæ Eutropiæ in sarcophago plumbeo est repertum. Cujus pars maxima data est ad monasterium sancti Stephani protomartyris, quod beatus Udalricus non longè à civitate construxit. Altera verò pars cum reliquiis sancti Pauli Apostoli, in altari sacelli ejusdem Apostoli, à nobilibus comitibus illic sepultis constructi, & multis villarum redditibus dotati, in dedicatione ipsius est recondita. Corpora autem sanctarum Dignæ & Eunomiæ, in singulis locellis de ligno factis pro tempore sunt locata.

Post hæc, evolutis plusquam sexaginta annis, temporibus episcopi Embriconis, his omnibus, per incuriam tunc viventium, pene in oblivionem versis, dum huic loco in regimine præesset pia memoria Udalscalcus Abbas, ipsa martyre Christi Dignæ volente, & dignante manifestari, inventa est V. Id. Julii in arca lignea, quæ adhuc superposita est tumbæ sancti Dionysii, in purpura peroptima & rara, quæ postmodum limbo circumposito, super postes ecclesiæ ad introitum in festis suspenditur. Inventa est autem sine alicujus scripturæ indicio. Unde dum nimia tristitia Abbas, conventusq; percelleretur, conversus quidam nomine Gerungus, bonæ conversationis & famæ, diligenter in ipsa arca perscrutans rimas & juncturas, repperit tandem inter parietem arca, & pannum, qui interius extentus fuit, laminam plumbeam, in qua insculptum erat,

CORPUS SANCTÆ DIGNÆ MARTYRIS.

Quam cum magno gaudio detulit ad Dominum Abbatem Udalscalcum. Quam ille de osculans, & cum magna fide molaribus suis apponens, liberatus est à dolore dentium, quo multo tempore laboravit. Post hæc, preparato sarcophago lapideo, eam retrò principale altare cum magno honore, & devotione relocavit. Et cum ea multas alias & pretiosas sanctorum reliquias recondidit. Et principale altare arcubus illis & tabulis deauratis, ut adhuc cernitur, decoravit.

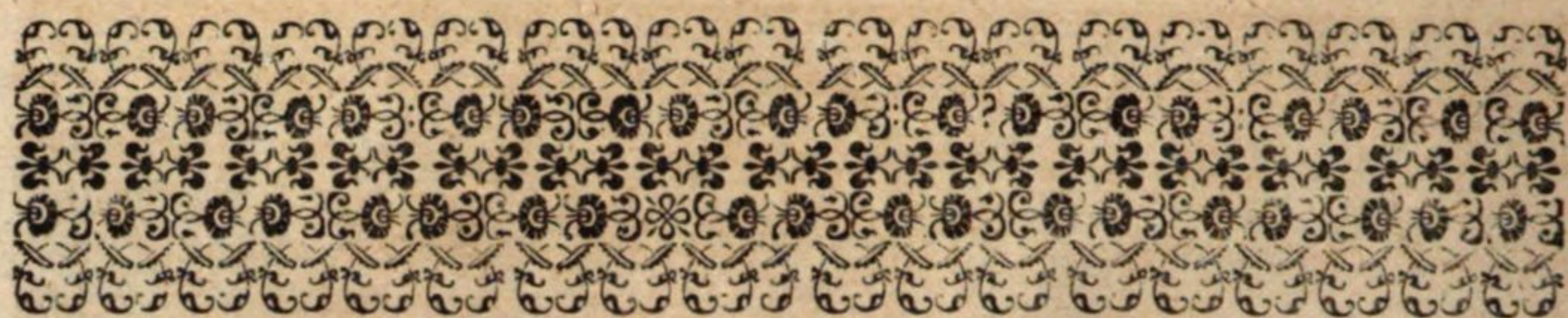

DE VITA
S. UDALRICI
AUGUSTANORUM
VINDELICORVM EPISCOPI.

PLERAQUE ANTEHAC NUNQUAM EDITA.

HOC LIBRO CONTINENTUR

VITA ET MIRACULA S. UDALRICI, scripta anno post ejus obitum xx. nondum exacto, ab auctore incerti nominis, de quo, quæ aliàs comperimus, in præfatione explicavimus. Nunc primum ex tribus manuscriptis codicibus bibliothecæ monasterii SS. Udalrici & Afræ edita.

BULLA CANONISATIONIS S. UDALRICI, antea quidem edita, sed jam ad manuscriptum exemplar correctæ.

Vita Udalrici imperfecta, scripta à Gebhardo Augustano Episcopo. Ex ms. bibliothecæ S. Udalrici nunc primum edita.

Ditmarus Chronic. lib. 4. Anno, uti videtur, 995. vel 996.

In illo tempore Luidolfus Augustensis Episcopus venerabilis 8. Cal. Aug. obiit, & Gevehardus Elabangensis Abbas ordinatur.

Berno in præfat. vitæ S. Udalrici.

Veneranda memoria Gebhardus, qui post beatum virum quartus ejusdem Vindelici Augustæ ecclesiæ rex, nulli modernorum doctorum secundus &c.

Trithem. de vir. illustr. ord. S. Bened. lib. 4. c. 237.

Gebehardus Abbas in Elvangel, in diœcesi Augustensi (quod nunc ab ordine translatus est) & postea Episcopus Augustensis, vir doctus & nobilis, qui moribus & scientia utrumq; cornu decoris ornavit. Claruit sub Ottone Imp. III. Anno Domini 990.

VITA S. UDALRICI à Bernone Augiensi scripta. Ex F. Laurentii Surii tomo IV.

Hermannus Contractus in Chron. Bernardum appellat An. 1048.

Dominus Bernardus Abbas Augiæ, vir doctrinæ & moribus insignis, anno promotionis suæ XL. in senectute bona morbo confectus VIII. Idus Junias diem ultimum clausit, & in basilica S. Marci sepultus quiescit.

Sigeb. de Eccles. script. c. 157.

Berno Abbas Augiensis in humana & divina scientia claruit.

Plura Trithem. de viris illustr. Ord. S. Benedicti, lib. 2. c. 77. de script. Eccles. An. 1020.

INVENTIO ET TRANSLATIO corporis S. Udalrici, cum miraculis quibusdam, auctore, sive auctoribus incertis. Editus olim codex cum ms. collatus.

STEMMA KYBURGENSIUM Comitum. Ex ms. S. Udalrici.

VENERABILI CLERO SANCTÆ ECCLESIAE AUGUSTÆ VINDELICORUM.

Ecclesia vestra antiquissimis temporibus Martyrum sanguine, quæ Dei bonitas, fundata & consecrata, multos deinde Episcopos tulit, Exemplum fidelium in verbo, in conversatione, in charitate, in fide, in caritate: quos cum religiosè vivos venerata, tum vita fundtorum nominis memoriam, sacrasq; corporis reliquias, piè asservatas, eximio cultu est prosequuta. Unus autem præ cæteris Udalricus, natus ante annos abhinc amplius septingentos, ita eminuit, ut cæterorum famam haud equidem fregisse, magnis tamen post se spatiis reliquisse videri possit. Apud Augustanos præcipuè: sed & apud reliquas Christiani orbis gentes universas. Augustani profectò à multis retrò sæculis, ab eo fere tempore, quo is rebus humanis exemptus est, honorem illi, qui homini cœlestium religioni consecrato summus haberi potest, impartiti sunt, nam CIVITATIS PATRONUM publico consensu appellavère. Quo in consilio quam illustres causas sequuti fuerint, nihil attinet hoc loco differere, istæ, quæ præ manibus sunt, commentationes explicabunt. De me habeo dicere, me qui Augustanus sim, & fama tanti viri, & honestissimo PATRONI titulo excitatum motumq; esse, ut in ejus historiam mihi diligentius censuerim inquirendum.

Versatur omnium manibus vita à Bernone scripta, qui cum quinto & septuagesimo anno post Udalrici mortem diem suum obierit (obiit enim Berno anno MXLVIII.) ideoq; credi potuerit, pleraq; ab iis, qui Udalrico in terris agente familiariter usi sunt, accepisse; quoniam tamen ad hos testes non provocat, sed se vetustiori niti commentario, quæ ille impolitiùs tradiderit, in paullo concin-

niozem speciem mutasse profitetur, visum est rudem quantumvis veterem, à tineis & blattis, ubicumq; lateret, vindicare: na enim ego tam delicatus nunquam fui, ut ut decetero ab aliqua orationis munditia non abhorreo, ut scriptores historia vetustos, incorruptos & horridos, adde etiam barbaros, politis aliis nuperis, qui cum à verbis discessum ad res ventum est, priores illos sequi necesse habent, postposuerim, frequentibus nimirum exemplis doctus, id presentissimo veritatis periculo fieri. Commodum itaq; reperi in bibliotheca monasterii SS. Udalrici & Afre exempla chirographa veteris vitæ omninò tria, membranea duo, chartaceum unum; sed præter membraneum alterum, reliqua Bernonis quædam perperam habebant assuta. Tum verò primus propemodum aspectus & attactus, mox documentofuit, quam me ratio non fefellerit, & quam non temerè neque frustra hac à nobis opera impensa fuerit; adeò multa Berne, brevitatis opinor causâ, intacta præterit, quæ omnium et ætatis memoria digna, antiquus scriptor accuratè collecta in litteras retulerat.

Cujus nomen & vitam ea occasione sedulò investiganti (ut gratiam hac saltem parte rependerem) de nomine nihil dum mihi compertum est, sit verisimile studio celatum, pro illorum temporum modestia. Ceterum sese aperit, fuisse Udalrico æqualem, & in illa ecclesia vixisse, quæ tunc adhuc temporis solius Afre nomine noscebatur, sic enim perorat in epilogo, Ejanos, qui inquilini hujus Ecclesiæ sumus, & tanti patroni faciem sæpissimè vidimus, & ejus doctrinam benedictionemque sæpissimè accepimus, & in eo optima exempla conspeximus, & nunc in retributionem ejus bonorum operum, assidua miracula & diversa signa in liberatione multorum videmus & audimus, &c. Neque sim difficilis suspicari, Congregationis S. Afre (siquidem illud collegium ante familiam divi Benedicti introductam ita appellabatur) fuisse Præfectum; est in præfatione, ple-rosq; quires à S. Udalrico perpetratas averent cognoscere,

scere, legatos ad se hujus ergò misisse; quod hominis scilicet auctoritati tributum existimo. Scripsisse verò mox ab Udalrici morte, anno vigesimo nondum elapso, inde certum habeo, quia litteræ quibus Joannes XV. Pontifex Maxim. Udalrico cælestes honores decrevit, perscriptæ Anno CMXCIII. meminere libelli De vita & miraculis venerabilis Udalrici sanctæ Augustanæ Ecclesiæ dudum Episcopi, qui hic ipse est, cum auctor statim ab initio ostendat, se hoc argumentum principem aggredi. Fidei præclarum illi testimonium perhibuit, in amplissimo summi Pontificis & Cardinalium confessu, Luitolfus tunc etatis Augustanus Episcopus, Spiritus sancti testatur præsentia, & congregatio sacerdotum, certum esse, quod legitur, Gebhardus deinde, ejusdem sedis paullo post Episcopus, illustrem virum, sanctæ simplicitatis & meriti appellavit, in quo præter styli ruditatem & diffusam prolixitatem, quod reprehenderet, invenerit nihil. Berno demum libellum veraci quidem, sed simpliciori quam oportuit sermone editum esse pronuntiavit. Quæ elogia mixtimque censuras, non abjudico; & quod primum erat, auctorem ob testatam fidem simplicemq; veritatem enixius diligo: Quod alterum, sermonis sordes nemo excusat, ego ultrò accuso, imò quod Berno præterea de oratione humi jacente adjecit, mihi modeste moderateq; dictum, & se illa sub terram potius condere, atque quodammodo illatebrare videtur, usque adeò nihil unquam isto charactere memini legere humiliter, abjectius, inquinatius, & rara credo esse sermonis vitia, quorum hic exempla non sint confertim obvia, siue casus & tempora perversa respicimus, quod creberrimum peccatum est, siue verba agendi patiendiq; significatione promiscuè usurpata, siue genera nominum mutata, & inflexiones tum nominum tum verborum corruptas, siue pronomina & reliquas particulas præposterè positas, siue idiotismos, siue barbarismos alios, siue solæcismos, siue quodcumque denique, uti dicere

Ex bulla
Can.

cœperam, orationis vitium. Verum enimverò prudens lector verborum delitias & sententiarum flosculos quæret alibi, in hujus generis scriptionibus scit sola rerum pondera esse spectanda. Teneris admodum utatur auribus oportet filius, qui patre peregrè mortuo, eligat de eo narrantem audire, hominem suaviore copiosum & disertum, qui patrem cognovit nunquam, de vita illius & obitu vix ea norit, quæ ex quorundam rumoribus hinc inde hausta corrogaverit, præcordato alio, qui quamvis infans, aut balbus & blasus etiam, viventi morientiq; præsens, individuus usquequaque comes hæserit. In hoc equidem scriptore, paucis pagellis evolutis, omnes intelligent, quam magna utilium rerum copia, quantamcumque verborum scabritiem & asperitatem compenset.

Martyrol.
Rom. 4. Ju-
lii.

Egregie in primis utilitatis est, publicam privatamq; vitam ejus Episcopi, qui unus reliquorum exemplar & norma audire meruit, quiq; à Romana Ecclesia encomium tulit, viri miræ abstinentiæ, largitatis & vigilantie, ac miraculorum gratia illustris, à puero ad extremam usque senectutem sanctè & innocenter actam, minutatim introspicere, difficillimis præsertim temporibus insignitis casibus, pace & bello, civili & barbarico, ut res fuit, continenter exercitam. Inde nullus futurus est, non modo vestri ordinis, quod minus miretur aliquis, sed omninò ex populo, cui maximum pulcherrimorum præceptorum cumulum quotidiano usui non liceat depromere. Nam probè iis verbis erga Udalricum in cœlestium sedes receptum nunc uti possumus, quibus olim patres Ingelheimensis synodi superstitem alloquuti, Ex te Canonici, & monachi, & sanctimoniales, & cæteri Christiani, ad rectitudinis statum debent constringi, qui ex semetipsis per climata cadere festinant; qui autem incautè ambulando ceciderunt, ex te Deo juvante erigi posse sperandi sunt. Præstantem præterea dignitatem habet, antiquitatem plerorumq; Ecclesiæ vestra rituum hic planè & distinctè

Cap. 23. Vita
Veteris.

stinctè proditam recognoscere ; in quam rem ego non satis scio an alibi tam certa , tam clara , tamq̃ vetusta testimonia sit reperire. Accessionis non pœnitende loco deputo , quod publica illius ævi historia illustranda nonnulla hinc eruenda supersunt , quæ apud alios auctores , quantum horum vidi , frustra queras. Sed satius est sibi lector hæc omnia ipsius operis inspectione approbet.

Quod nostrum fuit , uti usus fructusq̃ promptu foret expeditior , appegimus oræ notulas , morantem interdum hærentemq̃ lectorem monituras : nam eam edentium comitatem & humanitatem aliàs commendari sentiebamus.

Consultum verò visum , eodem libro reliqua , quæ de S. Udalrico supersint , simul concludere. Addidimus itaq̃ litteras Pontificias de illo , in sanctorum numerum relato : Vitam à Gebhardo Episcopo inchoatam , at morte prævento non absolutam , quam in manuscriptis duobus veteri conjunctam repereramus : Vitam aliam à Bernone scriptam , hætenus legi solitam. Cum uterq̃ horum veterem scriptorem præ oculis habuerit , interpretum quodammodo vice fungentur. Postrema inventio & translatio sacri corporis , cum nonnullis diversorum temporum miraculis : Inventionem & translationem manifestum scriptam à monacho , qui rei gesta anno MCLXXXIII. interfuit : miraculorum non unus idem auctor videtur , sed ea prout deinceps evenère , fuisse annotata , nam id vel ex scribendi ratione proclivè intellectu est.

Scio ad hæc , impuram nescio cujus nebulonis epistolam Udalrici aliquando nomine vendit at am. Sed cum ea Nicolao Pontifici inscripta sit , Nicolaus autem primus plusquam viginti annis ante Udalricum natum fuerit mortuus , Secundus Pontificatum octogesimo & quod

*Æn. Sylb.
Apol. ad
Mayer.*

*Absunt ea
Verba ab
edit. Rom.
anni 1584.*

* Fragmentum hist.
Aquitan.
à Pitheo
editum.

*Liutp. lib. 6.
cap. 6.*

* Cap. 14.
Bilebet.

excurrit anno post eum mortuum inierit, ferrei sit oris oportet, qui tantum mendacium ausit asserere, plumbei cordis, cui possit imponere: In hoc ei certè opere locus nullus vacaturus est. At Aenea Sylvii auctoritatem obijciunt, qui Pontificem ab Udalrico de concubinis reprehensum scripserit. Primum, vacillans illa lectio, neque omnium codicum fides hac verba tuetur: deinde ut genuina sint, malitia intellectum ejus valde mutaverit necesse est, qui ad impudentem epistolam, quam ad insignem puritatis & castimonie laudem, qua Udalricus per omnem vitam clarus habitus, referre malit. Vixit illo ævo Joannes XII. Pontifex, Alberici principis Romæ viri filius, fratrem etiam Albericum habuisse, * vetustus auctor scriptum reliquit: Hic cum nulla dignitatis ratione habita, sese libidini- bus palam quodammodo mancipandum traderet, adeò quod publicè etiam feminas tenebat (eo nomine concubinas Archiepiscopi Consentini Chronicon barbarè designat) frequenter per Imperatorem & clerum de sua correctione est admonitus. Qua id nimirum spe religiosus princeps fuerit aggressus, ejus apud Liutprandum Ticinensem verba ostendunt: Facile bonorum immutabitur exemplo virorum. Spero eum objurgatione honesta, suasionem liberali, facile ex illis sese emerfurum malis. Jam cum Udalricus vite sanctimonia & auctoritate insigni, gratia apud Ottonem summa, Romæ crebrò versatus, * Alberico familiariter usus fuerit (liquent enim hæc omnia ex historia, quam damus) quid sit, cur non eum potissimum isto officio adversus Joannem functum esse, eoq; Aeneæ verba, si is tamen illa unquam scripsit, pertinere credere debeamus? Verum longius non abeo.

Hic porrò caussa demum reddenda videbantur, cur vobis præsertim, alumnis Ecclesiæ martyrum constantia purpuratæ, confessorum innocentia candidatæ (utriusque decoris memoriam Ecclesiæ vestræ insignium colores continenter

nenter representant) quicquid istud libri est, putaverim inscribendum. At ea sua ipsa sponte manifesta & perspicua, etiam invitos ultrò oculos incurrunt, ut nostra interpretatione nihil opus habeant, neq; ego verba amo perdere. Majus opera sit pretium, orare & obsecrare vestrum deinde singulos, quod equidem facio vehementer, si quis ex hac editione ad vos fructus pervenerit (perventurum dubium nullum est, nam cum id in vestra potestate situm sit, vobis certè ipsi non deeritis) ut eum cujus illa studio & cura elaborata, sacrosanctis sacrificiis & piis precibus, Deo non gravemini commendare.

Valete.

Is, qui hanc editionem procuravit.

TEM-

VITA

TEMPORUM RATIO.

STEPHANO, QUI QUINTUS DICTUS EST,
ROM. PON. ARNOLPHO GERMANIÆ REGE,

ADALBERONE AUGUSTÆ VIND. EPISCOPO,

An. 890. Udalricus natus. Puer in monast. S. Galli eruditus est.

An. 899. LUDOVICUS ARNOLFI F. REX.

An. *** Udalricus Adalberonis Episcopi Camerarius factus.

An. 909. Romam adiit. Marinum postea Pontif. convenit.

Eo anno Adalbero Augustanus Episc. obiit. Hiltinus successit.

An. 912. CONRADUS REX.

An. 919. HENRICUS AUCEPS REX.

*An. 923. Hiltino mortuo, Udalricus Augustæ Episcopus successit,
V. K. Jan. ordinatus est.*

An. 936. OTTO MAGNUS REX ET IMP.

An. 948. Ingelheimensis synodus, cui Udalricus interfuit.

An. 953. Menchingæ obsessus est.

An. 954. Pacem inter Ottonem & Luitolfum filium conciliavit.

An. 955. Prælio affuit, quo Ungari IV. Id. Aug. internecione cæsi.

*An. *** Romam iterum adiens, ab Alberico honorificè acceptus
est.*

*An. 971. Denuò Romam adiit. Rediens Ottonem Ravennæ con-
venit.*

Adalbero ex sorore nepos, successor illi destinatus est.

*An. 972. Synodus Ingelheimensis Adalberonis causa, circa autu-
mnum.*

An. 973. Adalbero circa Pascha obiit.

Eo anno Ottone Magno Non. Maji mortuo, successit.

OTTO SECUNDUS IMP.

Eod. anno Udalricus ætat. 83. ordinationis L. IV. Non. Jul. obiit.

An. 993. A Joanne XV. Pontif. in sanctor. numerum relatus est.

VITA S. UDALRICI, AUGUSTANI EPISCOPI,

Auctore incerto, qui ei tum æqualis tum familiaris
fuit. Ex codicibus membraneis duobus, char-
taceo uno.

PROLOGUS IN VITAM SANCTI UDALRICI EPISCOPI.

Ures plurimorum cū fama miraculorum
Christi, quæ per servum suum sanctum
Udalricum in honorem suæ sanctissimæ
genitricis * Mariæ fieri concessit, frequen-
tissimè pulsaret, & adhuc mentes eorum
dubitatio occuparet, missis ad me legatis re-
rum veritates ex meis responsionibus co-
gnoscere cupiebant, rogantes me, ut ea, quæ
ego in veritate scire potuissem, lucidâ descriptione eis manifesta-
rem. Cumq; interrogantium tanta pluritas me undique interro-
gationibus cinxisset, ut omnibus singulariter responsa scriptis
dare me non posse æstimarem, cogitare tacitus coepi intra memet
ipsum, ut cum tacita experientia experiri studuissem originem
ortus ejus, ut descripto ejus ortu, vitam subsequentem & obitum
veraci relatu interrogantibus & legere volentibus omnibus in
commune notum facere potuissem, non meis antecedentibus
meritis confidens, nec sagacitati mentis meæ, sed in Dei miseri-
cordiâ omnipotentis sperans, qui dixit, Aperi os tuum, & ego ad-
implebo illud, ut per merita præfati episcopi irrigatione Spiritus
sancti & divini ignis fervore sensum meum dirigere dignetur, ut
id, quod ad excogitandum mihi inspiravit, ad perficiendum vires
non subtrahat, nisi prædestinatâ animo idoneâ taxatione edere
concedat, ut diligentibus Deum exempla ædificationis antepo-
nant, & Dei præcepta spernentibus conversionis emolumentum,
vel damnationis interminationem adaugeant. Ista pro certo in
amore

* Quæ scilicet
princeps
patrona Au-
gustana
diocesis.

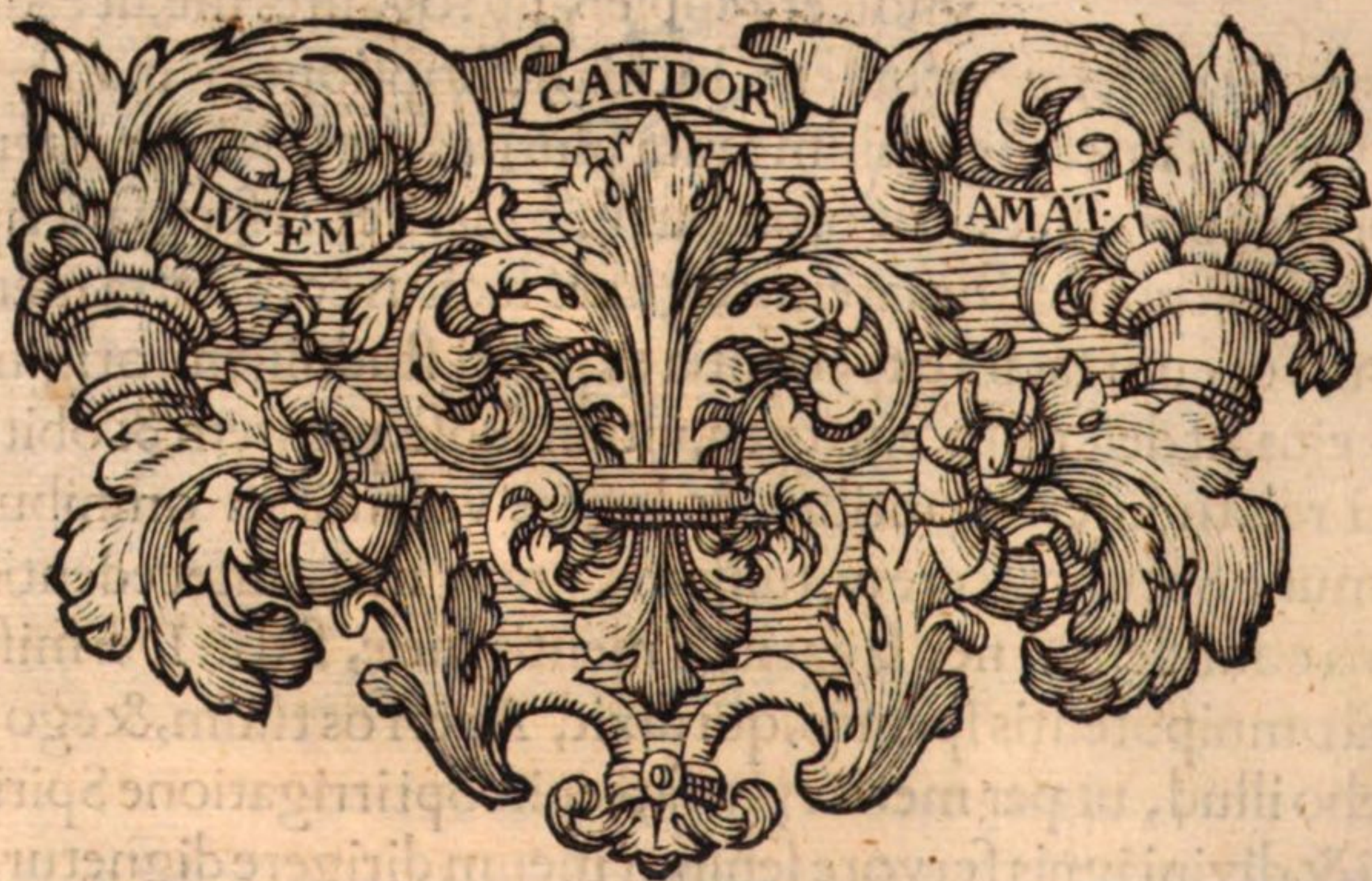

amore Christi legentibus, auxilium Dei omnipotentis adesse confidimus, ut per servum suum sint in isto sæculo freti, & eo juvante fiant ad æterna gaudia perducti.

INTERPRETATIO NOMINIS UDALRICI.

* *Alia aliorum etymologia sunt: Advent. in Nomenclat. Ulricus, Hyldericus, Chyldericus pro eodem nomine accipit, & Amorem regni, sive divitem amoris interpretatur.*

O Portet imprimis, ne reticeamus tanti talisque viri Spiritu sancto juvante nominis interpretationem. Theuticâ itaque linguâ hæreditas à proavis derelicta Alt vodal dicitur, Ric divitias sonat, ideo non incongruè * Vodalricus à paternâ hæreditate dives interpretari potest, nam æterni Patris hæreditate ditatus floret, de quo Patre quotidie in oratione nostra dicimus, Pater noster, qui es in coelis, & reliqua. Ad cuius hæreditatis sanctus Paulus possessionem in Dei voluntate perseverantes consolatur dicens, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi, de quâ etiam hæreditate scriptum est, quod oculus non vidit nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se; cuius compendio non solum sibi met fruitur, verum etiam plurimos multimodis beneficiorum consolationibus in hac peregrinatione vivens traxit, & nunc melius vivens, multimodis juvaminibus & continuis miraculis ad hanc introducet, sicut in sequentibus reperitur.

INCIPIUNT CAPITULA.

Primum Capitulum, De ortu S. Udalrici, & qualiter hebdomada XII. ablatus est, & ubi ad scholam commendatus est, & quomodo Episcopatum accepit, & de visione Ramberti presbyteri.

II. De alia visione ejusdem Ramberti.

III. De visione ipsius Episcopi, quam ei sancta Afram manifestavit,
 & de obitu Heinrichi Regis, & sublimatione Ottonis in re-
 gnum. Et de Adalberone Episcopi nepote. Et de consuetudi-
 ne quotidiana Episcopi.

IV. Qualiter quadragesimæ tempus celebraret, & tempus indulgentiæ, diemq; Cœnæ Domini, & deinde usque ad finem paschalis hebdomadæ.

V. Qualiter inter loca sua pergere, & quid ibi facere consue-
tus esset.

VI. Qualiter pergeret, quando diœcesim suam visitavit.

VII. Quanta commoditate ecclesias noviter edificatas benediceret.

VIII. Quomodo pro eleemosyna sua in pago Albegavia quibusdam paupertate afflictis hominibus ecclesiam longè in sylva sitam consecravit.

IX. De multiplici ejus admonitione. Et de ratione octo vitiorum, & de timore in die judicii, & de consolatione justorum.

X. Cum Luittolfus & patruus ejus Henricus inter se discordiam habere cœperunt, quam firma fide cum Imperatore permansit, & quomodo in castello Mantachinga obsessus liberatus est.

XI. De vindicta, quæ super deprædatores Augustensis Civitatis venit.

XII. Qualiter S. Udalricus & Hardbertus Ottonem Regem
& filium ejus pacificati sunt. Et de occisione Ungrorum.

XIII. De reversione Imperatoris ad Saxoniam, & de commendatione propinquorum, & admonitione ædificationis ecclesie sanctæ Afræ.

XIV. De Hortulano, qui sensum perdidit, & ab Episcopo liberatus est. Et de preparatione sepulturæ ejus. Et de itinere

eius ad Romam, & qualiter caput sancti Abundii acquisi-
vit, & postea monasterium sancti Galli visitavit, Eberhar-
dum solitarium ultimâ vice vidit.

XV. De itinere quod ad Burgundiam pro reliquiis sanctorum
pereggit.

XVI. De oleo ab eo in die Cœnæ Domini sanctificato, & quam
cito ipse cum eodem unctus sanatus est.

XVII. Qualiter super fluvium Vindicensem ab eluvione eleva-
tum, comiti suo humectato, siccis vestimentis venit: & in
Danubio de immersione liberatus est.

XVIII. Quanta commoditate Tar fluvium transivit, cui valde
periculoso advenit.

XIX. Cum congregationem sanctimonialium ad ecclesiam san-
cti Stephani componere cœpisset, qualiter una earum infir-
mabatur & sanabatur.

XX. De constructione ecclesiæ sancti Joan. Baptiste.

XXI. De itinere ejus ultimo ad Romam.

XXII. De reversione Episcopi ad Augustam.

XXIII. Qualiter Episcopus ad synodum Ingilunheim cum Adalbe-
rone vocatus est.

XXIV. De obitu Adalberonis.

XXV. De legatione ad Imperatorem pro abbacia Uttenburâ.

XXVI. Quam formosè Episcopus obitum suum in Augustâ expe-
daret.

XXVII. Qualiter Episcopus die nativitatis sancti Joannis Bapti-
ste ultimam missam celebraret.

XXVIII. Qualiter Henricus Successor ejus ad Episcopatum ve-
nit, & qualiter interiit.

CAPUT I

De ortu sancti Udalrici, & qualiter hebdomadâ duodecimâ ablactatus est: & ubi ad scholam commendatus est: & quomodo episcopatum accepit: & de visione Ramberti presbyteri.

Eatæ igitur memoriæ S. Udalricus excelsa prosapia Alamannorum ex religiosi, & nobilibus parentibus ortus, patre scilicet *Hucpaldo & matre * Thetpirga nuncupata: qui solito more lactatus, & summo studio nutritus, quamvis statura corpusculi elegans, tali tamen macilentia confectus erat, ut nutritoribus verecundia esset, si aliquis ignotorum faciem ejus inspexisset.

* Al. Hucpaldo & Dietpirch. Pater Comes Kyburgensis, mater Burchardi Suevia ducis filia. Ex geneal. Comitum de Kyb. ms. Vide etiam stemma hujus familiae apud Stumpf. lib. 5. c. 30. Videtur hic Burchardus primus, is ipse, quem Hermannus Contractus An. 911. in conventu suo occisum ait: Errant, qui confundunt cum Burchardo 2. occiso in Italia an. 926. vel 927. ut est apud Contract. Regin. & Ursperg. Porro S. Udalricus natus est an. 890. Sigeb. habet an. 893. qui cur eum in Bajoaria natum scripserit, nescio.

Mirantibus verò patre & matre, quare tanta tenuitate & infirmitate corporis occuparetur, & sæpe inde cogitantibus, hebdomada interim duodecima ejus nativitatis quidam ignotus clericus casu adveniens, supplicabat, ut ab eis aliquantos dies in hospitium reciperetur: qui benignè susceptus, & cum eis in atrio domus suæ hora refectionis sedens, audiebat in cubiculo infantulum vagientem, sciscitabatur quis aut cujus esset, præ pudore verò maciei illis nolentibus indicare, dixit, si salvum illum esse cupiatis, celeriter ablactetur. Qui parvipendentes ejus locutionem, eum lacti non subdixerunt. Altera verò die iterum audiens eum dixit, quare non fecistis secundum consilium meum:

qui adhuc contemnentes ejus consilium non crediderunt ei. Tertia autem die audiens vagitum ejus infirmiore[m] quam antea, dicebat ad eos, pro incuria vestra perditioni traditur infantulus iste, pro certo sciatis, quia si uberibus non subtrahitur, in ista nocte morietur: si autem subtractus, salvabitur, in posterum à Domino aliquid magnum in eo manifestabitur. Tunc demum ei obtemperantes alii eum escis sustentare coeperunt: qui statim recreatus de die in diem proficiens, talem corpus formositatem accepit, ut ipsi sui parentes gratantes eum intuerentur & aliis ostenderent, qui laudantes Dominum die noctuque pro sospitate pueri, & pro eo, quod talem ad eos direxit hospitem, qui istius rei discretionem cognoscebat & illis innotescebat. De præteritis ergo futura credentes, tractaverunt ubi vitam religiosissimam & docendi studiosissimam invenire potuissent, acceptoque consilio commendaverunt eum ad S. Galli monasterium, quia ibi nobilium Dei servorum multitudo, & religiositas discendi docendique studium tunc temporis habebatur. Commendatus verò cuidam religioso viro grammaticæ artis edocto, Waning nuncupato, à quo bene procuratus quotidianam religionis atque lectionis doctrinam accepit, & in intimis sui cordis inseruit, adeo ut paulatim fratres in eo doctrinæ fructificationem nimis proficere sentirent, & ob hoc eum in suæ fraternitatis confortium flagitando assumere conarentur. Horum itaque petitionibus sæpe commotus, inducias respondendi postulavit. Tunc itaque ad quandam ibi commorantem inclusam * Wiberat nominatam consilium quærendo accessit: quæ respondens dixit ei, post triduum ad me veniens, si Deo placet, meum poteris animadvertere consilium.

* *Herman. Contracti edit. 916. Apud S. Gallum beata virgo Wiberada arctius est inclusa. Ergo etiam antea inclusa fuit, sed non tam arctè. Udalricus eam consuluit ante an. 916. imò ante an. 909. quod ex sequentibus certum fit. Tritheim. de vir. illust. Ord. S. Benedicti. lib. 3. cap. 224. Wiberadem nominat, ait claruisse an. 920. Ab Ungaris perempta est an. 925. Contract. Cænobiolum ejus nomine conditum, cujus meminit Brusch. in descript. monast. Vinear.*

Inde illo recedente ipsa devotæ orationis studio Dominum flagitabat, ut statuto die certi veracisque consilii indicium sibi manifestare potuisset. Cumque ille responsum accepturus advenisset, dixit illi, ultra hæsitatio tuam non occupet mentem, quia istius cœnobii spiritualis Pater à Deo decretus ad regendum nullo modo constituêris: Sed in orientali parte ubi quidam * fluvius duas dividit regiones, in futurum Episcopali ministerio DEO militare debebis, & in eodem loco

* *Lycus Sueviam & Bavariam discriminat.*

loco multa talia perpeffurus es laboriofa , qualia nunquam antecessores tui fuffinuerunt à paganis & malis Christianis , quæ tamen omnia DE O juvante in ultimis decentiffimè fuperabis. Hæc audita fecretiffimis fratribus intimavit , & eorum fuafionem fuavi colloquio mitigavit , totamque fpem priftinæ deftinationis in fua mente depofuit , & ob hoc tamen difcendi ftudium non omifit , fed inibi cum omnibus charitativè verfabatur ; donec congruo tempore duplici fagina fcientiæ ac religionis repletus , communi omnium oratione confolatus , & fraternitatis amore fretus , parentes fuos amativè dimiffus revifitavit. Qui tunc fapienti capto confilio , eum præfulis Auguftenfis ecclefiæ * Adalberonis dominio fubdiderunt , quem multa tunc temporis fapientia repletum , muficæque arte præ cæteris præditum , gubernaculaque regni pæne omnia cum * Rege difponentem agnoverunt. Ipfe verò propter nobilitatem parentum , & bonam ejus indolem & formofitatem , læto animo fufcipientes , ministerium * camerarii fibi commendavit. Quo fufcepto , & aliis fecundum fuam dignitatem beneficiis , ficuti præcoquus erat in omnibus , profperè agens de die in diem proficiebat. Interim verò libuit eum limina vifitare beatorum Apoftolorum Petri & Pauli. Cumque illuc perveniffet , à venerando Papa * Marino bene fufceptus eft , & ab eo interrogatus , de qua provincia vel civitate efferet natus.

* *Electus A. 887. Regino A. 895. concilio Triburiensi feptimo loco fubfcripfit Cœc. tom. 4. Sedit ad an. usque 909. Contr. * Rege Ludovico IV. * Onuph. de vocib. ecclef. obfcuris, Camerarium interpreta- tur, qui pecuniarum curâ gerit, ego verò hic cubiculariû intelligo.*

* *Hæc Marino nondum Pontifice facta, iniit enim Pontificatum an. 942. Contigere hæc autem an. 909. quo Adalbero obiit, quæ ratione Sigeb. etiam conciliandus in Chron. an. 942.*

Qui respondens dixit : De provincia Alamannia , & de Civitate Augufta oriundus fum , verforque in fervitio Adalberonis ejusdem civitatis Epifcopi. Ne turberis inquit animo ô * frater, ille, de quo mihi dixifti, Senior tuus Adalbero migravit à fæculo , & Deo jubente te ejusdem * matriculæ decet efferet paf- terem. Eo quidem renuente, inquit, cur recufas deftinationem Dei ? Si nunc inconcuflam & indefolatam accipere & gubernare refragaris in tranquillitate , in ante verò deftructam & deprædatam in perturbatione accipies , & cum labore gubernabis & re-ædificabis. Altera verò die fine licentia Papæ , propter triftitiam defuncti Domini fui , & ne ab eo plus * verbis constringere- tur , exivit è Roma , Auguftamque revifitavit , & invenit ita , ficut præfatus Papa prædixit. Tunc Hiltine Succelfor Adalberonis effectus eft , qui tamen tantæ non fuit celfitudinis , ut fuo fe vellet applicare fervitio. Interim verò patre ejus defuncto , rediens fufcepit procurationem matris fuæ , recordans præcepti Domini dicentis , honora patrem tuum & matrem &c. Tanta itaque eam

* *Marinus fi Pontifex fuiffet, S. Udalricum tunc temporis filium, non fratrem appellaffet. * Ecclefie cathedralis.*

* *Hoc etiam indicio eft, Marinum tunc temporis nondum fuiffe Pontificem, Pontifex enim nō tam verbis, quam re potuiffet cogere.*

ejus magna nimietate coeperunt lacrimas effundere, & in ea effusione permanferunt, usque dum in totum præfenti lumine privati sunt.

CAPUT III.

De visione sancti Episcopi. Et de obitu regis. Et de Adalberone, & consuetudine sua servitutis.

ALio tempore in nocte antecedente diem sanctum Coenæ Domini quasi in somnis audivit vocem sibi loquentem, Udalrice Episcopo, scias te hodie hospites esse suscepturum. Et expergefactus à voce, qui essent illi hospites coepit tractare. Cum autem dormiret, loquentis sibi verba audivit, Orationes tuas & eleemosynas tuas oculi Domini conspexere, & ideò binis * antecessoribus tuis Fortunato & Adalberoni es commendatus, ut tibi hodie & posthinc in istis sacris sollennitatibus sacra mysteria celebranti assistant, & ea tecum benedicant.

* Hoc verbum largo modo sumendum videtur, cum nullus Fortunati nomine in Augustanorum Episcoporum catalogo extet; ceterum Pictaviensis ille Episcopus CCCC. circiter annis ante S. Udalricum vixit.

Mane autem facto aliis, sicut mos est, peractis ministeriis, circumstantibus ministrorum ordinibus, cum sacramenta consecraret, ipse & quidam de circumstantibus devotiores viderunt dexteram Domini cum eo sacramenta consecrare, & signum crucis imponere, quibus, quia per spiritum eos sciebat, cum viaticum ab eo accepturi accederent, digitum ori superposuit, ut de visione tacerent, quibus etiam postea ad se vocatis, quæ ei in nocte dicta sunt, secreto nunciavit, & præcepit, ut eo vivente neque visa neq; ab eo secretè audita alicui manifestarent, si præsentem adhuc vitam habere voluissent.

Majoris etiam visionis sibimet ipsi manifestata miracula sub silentio recondendum bonum esse non æstimo. Quia quadam nocte, cum corpus lectulo ad dormiendum collocasset, vidit sanctam Afram in magna formositate, pulchra tunica indutam atque succinctam, stantem ante ipsum dicentemque sibi, Surge & sequere me. Et hæc dicens eduxit eum in campum, qui vulgò dicitur Lechfeld. Ibi enim sanctum Petrum principem Apostolorum invenit cum multitudine magna Episcoporum & aliorum sanctorum, & eorum, quos ille ante non videbat, & tum nutu Dei cognoscebat bene, synodale colloquium cum eis facientem, & magna & innumerabilia disponentem, * Arnolfumq; Ducem Bavariorum adhuc viventem, de destructione multorum monasteriorum, quæ in beneficia laicorum divisit, de multis sanctis accusatum legaliter judicantem, & enses duos valdè * heriles,

* Otto Fris. lib. 6. c. 18. simile illi elogium tribuit: Hic est Arnolf. qui ecclesias & monasteria

Bajovaria crudeliter destruxit, ac possessiones earum militibus distribuit. * Herlich.

les, unum cum capulo & alterum sine capulo sibi ostendentem, & sic loquentem, Dic regi Hainrico, ille ensis, qui est sine capulo, significat regem, qui sine ** benedictione pontificali regnum tenebit, capulatus autem, qui benedictione divina regni tenebit gubernacula.

** *Frising. lib. 6. cap. 18. & Gebhardus Episc. in vita S. Udalric. ense sine capulo Arnolfum ducem significatum existimant, Ditmarus lib. 1. Henricum ipsum Aucupem, quod est utiq; verius, is enim Episcopalem unctionis benedictionem accipere neglexit. Hanc etiam explicat. secutus est Siffrid. Presbyt. epitom. lib. 1.*

Finita itaque synodo præfata, Dei martyr monstravit illi loca castrorum, ubi postea Otto Rex adhuc manens regalem locutionem cum populis diversarum provinciarum habuit, ubi Rex Perengarius de Longobardia & filius ejus Adalbertus cum multis Episcopis se præsentaverunt & suo Domino * subdiderunt. Indicavitque ei venturam supergressionem Ungarorum, & loca belli, & quamvis laboriosè, tamen victoriam Christianis concessam esse nunciavit. Hac visione peracta, reductum eum in lectulo collocatum dimisit. Ipse verò ad se reversus cogitabat, reverenter in recordationem suam ducens illud illustris verbisatoris rapti ad secreta tertii cœli dicentis, sive in corpore, sive extra corpus, & reliqua. Hæc verò visio ab eo paucis prudentibus ac sibi familiaribus manifestata est. Postea autem curtem regis adiens solito more servitio ejus subdebatur, usque dum Rex Henricus præsentem vitam * finiret. Ottoni itaque filio ejus in Regnum sublimato, eandem quam patri sedulitatem servitii & fidei firmitatem in cunctis impertiri studebat. Tunc verò temporis habebat Episcopus Udalricus filium sororis suæ Luitgardæ bonæ indolis, Adalberonem nomine, cuidam doctissimo Magistro Benedicto Monacho, ad erudiendum scientiam grammaticæ artis & aliorum librorum commendatum. Cumque ille ab eo in omnibus profectibus bonæ scientiæ & disciplinæ doctus atque educatus in virile robur devenisset, statim de schola exemptus, ab avunculo suo Episcopo Imperatori præsentatus, & in manus ejus misericordiæ commendatus, regali servitio tam studiosè atque decèter insistebat, usq; dum Imperatori ejus ministerium in ecclesiasticis & sæcularibus bene placuisset. De hac pro certo sedulitate ejus servitii quotidiani concessum est ejus avunculo sancto Udalrico Episcopo, ut præfatus Adalbero in ejus vice itinera hostilia cum militia Episcopali in voluntatem Imperatoris perageret, & in curte Imperatoris ejus vice assiduitate servitii moraretur, ea videlicet causâ, ut præfato præfati Dei servitio,

* Berengarius Rex una cum filio se Ottoni Augusta dedit an. 951. Contract. Witich. Dietmar. & alii.

* An. 936.

* *Matricu-
larii clerici
matricis ec-
clesiæ.*

tio, & custodia gregis commendati, & utilitatibus ecclesiæ, & orationibus, & eleemosynis secundum suum desiderium immorari licuisset. Ille verò quantum sæcularibus curis se absolute-
torem esse persensit, tantum se ipsum in Dei voluntate facere nit-
tebatur obligatiorem: Cursus scilicet quotidianus cum * matri-
culariis in choro ejusdem matriculæ ab eo cautè observabatur,
quandocumq; ei domi manendum aliæ occupationes consense-
runt. Insuper autem unum cursum in honore sanctæ Mariæ ge-
netricis Dei, & alterum de sancta Cruce, tertium de omnibus san-
ctis, & alios psalmos plurimos, tumq; psalterium omni die exple-
re solitus erat, nisi si eum impediret aliqua inevitabilis necessitas.
Missas autem ** tres vel duas aut unam, secundum spatium tem-
poris, cantare quotidie non desit, si infirmitas corporis aut ali-
quod studium bonum ei non subtraxit.

** *Liberum olim erat sacerdotibus, quot vellent una die missas celebrare,
quod ex Valafrido colligas c. 21. & fortassis ex D. Leonis etiam ep. 79.
ad Dioscor. c. 2. Concil. verò Salegunstad. cui Bruno episc. August. in-
terfuit an. 1023. constituit cap. 5. ne quis trium numerum excederet,
Alex. 2. Pont. qui obiit an. 1073. cap. Sufficit, de consecr. D. 1. ad unam
revocavit. Et si adhuc quoque aliquot casus, quibus duas celebrare li-
cet, excepti.*

* *etiam.*

Multis temporibus carne abstinuit, sed tamen aliis cum eo man-
ducantibus abundanter donavit. In quotidianis refectionibus
quando cum suis ad mensam sedebat, prima appositio panum
atque ciborum, ex maxima parte per aliquem clericum, cui hæc
commendata sunt, pauperibus dividebatur: exceptis his mancis
atque debilibus, qui in grabatulis & in lectulis & in scamellis am-
bulantes, & in sperulatis lectulis, quotidianum victum in ejus
præsentia acceperunt de optimis escis & potibus. Aliorum * au-
tem nemo qui in sua præsentia, siue notus fuisset, siue igno-
tus, cibum sumpserunt, esuriens aut sitiens recedebat, nisi ali-
quando incuria aut tenacia ministrorum contigisset contra Epi-
scopi voluntatem. Hospites autem cum ad eum devenissent,
tripudio & tanta hilaritate vultus & animi suscepti sunt & in o-
mnibus procurati, veluti eis optimè conveniebat, sciens in eis
Christum se suscepisse, illo dicente, hospes fui & suscepistis me.

* *Al. lectio
habet, Va-
falli autem
ejus in pro-
pria ab eo.*

* Vasalli autem Imperatoris ab eo pergentes, vel ad eum rede-
untes, summo honore suscepti & in tantum sunt opulentati, ut in
nullo eos aut jumenta eorum ulla indigentia fatigaret, acceptisq;
secum stipendiis itineris eorum necessariis, læti ab eo redirent.
Monachos autem atque clericos & sanctimoniales eum visitan-
tes more filiorum amavit, & spiritualibus eos atque corporalibus
escis abundanter recreavit, & cum illo manere concessit, quam-
diu eorum voluntati complacuit, & congruo tempore in omni-
bus hilaratos ire dimisit. Clericos autem suos ex familia, vel
libe-

liberos mediocres vel nobiliores, summa diligentia nutrire & docere præcepit, & quoscumque inter eos honore dignos cognovit, ministeriis & congruis beneficiis ditiores fecit. Lai- ci autem suæ dominationi subjecti, semper cum eo omni honore & lætitia commorabantur, nullam deceptionis fraudem ab illo fieri timentes, sed firmiter credentes atque certe scientes, quidquid eis promiserat, hoc Domino annuente compendiosè perfecerat. De familia autem ei commissa quicumque ante eum venerat se exclamando injustè esse oppressum vel exspoliatum, aut aliquo modo injuriatum de Domino proprio, cui in beneficium concessus erat, sive de conservo ejus, vel de alio aliquo, ad rationem ejus cautè auscultavit, & ubi cognovit injustè contra eum factum fuisse, firmiter confestim præcepit, ut iniquitas ei facta citò emendaretur, & non omisit, donec perficeretur. Legitimum verò jus totius familiæ, quo pro antecessoribus suis utebatur, firmiter eam tenere concessit, & nullius potestatis hominem sub suo regimine degentem hoc ei tollere permisit; & non nisi rectum censum de omnibus locis aliquem suorum ministrorum ab ea exigere non consensit. Otio inani nullo tempore animum suum subjacere patiebatur, nisi aliquid utilitatis excogitaret, aut perpetraret, sive de ecclesia, quam undique dilapsam invenit, vel de ejus ornatu, vel de paraturis altarium & clericorum, & de disciplina canonicorum & de schola, & de sustentatione & salvatione familiæ, & qualiter civitatem, quam ineptis valliculis & lignis putridis circumdatam invenit, muris cingere valuisset, quia in his temporibus Ungarorum sævitia in istis provinciis more dæmoniorum grassabatur. Hæc verò omnia cum exterius suorum fidelium consultu pertractaret, æstu tamen interius divini amoris succensus, vigiliis & orationibus & jejniis & eleemosynis Deo se sociare studiosissimè festinabat, semper cuti suæ laneum apponens vestimentum, & regulam sequens monachorum. Post completorium nunquam propter ullius hominis petitionem escam vel potum, delectationi corporis suæ consentiens sumpsit. In mollitia plumatii non dormivit, sed * psiathio & sago aut tapetiis suppositis requievit. In nocte primum sonante signo surrexit, & prædictos cursus maxima cautela complevit.

CAPUT IV.

Qualiter quadragesimæ tempus celebraret, & tempus indulgentiæ, diemq; Cœnæ Domini, & deinde usque ad finem Paschalis hebdomadæ.

TEmpus verò quadragesimæ quanta devotione celebraret, sermo mihi non sufficit ad narrandum, sed tamen ea, quæ vidimus, non decet nobis in totum omittere. Matutinis namque laudi-

* Psiathio
storea teges,
utitur psi-
athii vocabu-
lo Cassian.
de gastris
marg. c. 35.

laudibus expletis, aurora diei prima illucescente aliis orationibus expletis psallere psalterium coepit, quo expleto & letania expleta, aliis orationibus firmiter insistebat, usque dum signum ad vigiliis defunctorum sonaret, quo audito statim surrexit, & cum fratribus vigiliam celebravit & primam: prima verò expleta fratribus solito more crucem portantibus, ipse remans in ecclesia codiculum breviatum ex psalmis cum aliis orationibus interim decantavit, usque dum fratres cum cruce redirent, & missam sacificationis celebrare coepissent, ipse primum devotè Deo sacrificium offerens, manum sacerdotis humiliter osculans. Expleta verò missa, tertiam cum fratribus explevit, fratribus verò ad capitulum pergentibus, ipse solito more in ecclesia remansit, donec signum ad sextam sonaret. Sexta autem hora expleta altaria circuibat cum venia, cantans Misere mei Deus, & de profundis, tunc demum ad cubiculum rediit ad lavandam faciem suam & ad missam se præparandum. Missarum autem celebrationibus expletis & vespers decantatis, ad hospitium pauperum pervenit, & xii. pauperum pedes lavit, & unicuique eorum de urceolo pretium unius denarii donavit. Inde rediens ad mensam pransurus confedit, ibi lectio non defuit, nec prædictorum pauperum multitudo copiosa: apposita cum gaudio sumpsit, & cum eo manentibus maxima hilaritate distribuit, recordans illud Apostoli, Hilarem enim datorem diligit Deus. Unicuique enim præbebat, quod eum libentissimè sumere æstimabat. Cibo verò consumpto, & omnibus cum eo commorantibus lætificatis, congruo tempore completorium recitavit, insuper aliis orationibus peractis secreta cubi- culi cum silentio repetivit, & omne colloquium, nisi cum Deo & sanctis ejus, usque ad alterius diei primam peractam omninò devitavit. Hoc modo dies quadragesimæ explevit, usque in diem indulgentiæ, quem dicunt Pascha Palmarum, eo die mane diluculo ad sanctam * Afram veniebat, si in præterita nocte ibi non manebat, missam de sancta Trinitate cantabat, & ramos palmarum diversarumque frondium benedicebat, evangelioque & crucibus & ** fanonibus, & cum effigie sedentis Domini super asinum, cum clericis & multitudine populi ramos palmarum in manibus portantis, & cum cantationibus ad honorem ejusdem diei compositis, & cum magno decore pergebat, usque ad collem, qui dicitur Perleich, ibique obviam ei veniebat chorus canonicorum cum pulchritudine magna & cum civibus, qui in civitate remanserant, & qui de oppidis circumjacentibus ipsis se jungere voluerunt, ibi ad imitandum humilitatem puerorum, cæterorumque populorum, ramis palmarum & vestimentis suis viam sternentium. Iis expletis vir sanctus congruentissimam admo-

* Ecclesia S. Afræ ea, quæ nunc vulgò S. Udalrici, canobitis SS. Udalrici & Afræ dicitur, urbe tunc non comprehēdebatur.
** Fanones vexilla.

admonitionem de passione Domini ad omnes fecit, eousq; sæpe, ut ille fleret, fletuq; suo multos flere fecisset. Admonitione peracta omnes simul Deum laudantes ad ecclesiam matriculam pervenerunt, ibique missam cum eo celebraverunt, & inde omnes in sua redierunt. Postea autem his tribus diebus contiguis synodale colloquium habere consuevit, eo quod
 * canones bis in anno Episcoporum concilia fieri præcipiunt, unum xv. K. Octobr. & aliud quarta hebdomada post pascha, hoc in isto tempore perficere decrevit, ne in antea ei aliquod obstaculum illud perficiendum impedimentum faceret, & ut in Coena Domini cum eadem multitudine clericorum & populi plenius & honorificentius chrisma & oleum sanctificaretur. Eo verò die hora tertia omnes clerici sollennissimis paraturis induti venerunt in ecclesiam, & ipse suo more gloriosissime ad Dei servitium paratus, cum eis sacrum mysterium agere devotissime coepit, perlectoq; Evangelio, & admonitione facta ad populum, & confessione populi accepta, indulgentiam humilime eis fecit, & tota synodo oblationem offerente secundum ordinem, cautissime implevit usq; ad benedictionem chrismatis & olei, hoc fecit magna reverentia sibi apportari, cum crucibus & cum pueris portantibus sub palliolo occultatis, & cereis, cum versibus ad hoc ministerium compositis formosissime decantatis, & cum processione xii. presbyterorum, qui cum eo usq; in finem missæ in suo ministerio perseverare debuerunt. Rite autem sibi allato, humilime suscepit, & totam synodum rogavit, ut quando ille crucem benedicendo super illud faceret, & ipsi cum eisdem presbyteris qui in processione erant & sibi assisteabant, benedicere non desisterent, cæterumq; populum Pater noster cum magna humilitate decantare rogavit. Quo benedicto, & populo sacro viatico recreato, vespera q; expleta, ad sacrarium venit chrisma & oleum clericis dispensandum. His dispensatis, ad hospitium pauperum venit, & eis solito more ministravit. Inde autem in ecclesiam ambulavit, & ante sacrarium venit, ibiq; à camerario allatis vestibus novis, xii. pauperes vestivit, & acervulū aceoli aliis dispensavit, & eo die nullum ab eo vacuum abire dimisit, quamvis eorum multitudo magna adesset. Postea ad cibum venit, cibatisq; omnibus cum eo manentibus, exemplo Domini pedes discipulorum suorum lavare coepit. Lavationeq; cum antiphonis congruentibus & versibus & lectionibus decentissime peracta, pocula optima in suis cellariis recondita cum magna charitate & humilitate sufficienter porrexit, & completorio expleto, membra in Dei servitio fatigata quieti lectuli commendavit. Die autē parasceve horis secundum ordinem cautè expletis, omissis aliis cursibus sicuti in Coena Domini, nisi ad eundem diem pertinentibus, manediluculo

* *Distinct.*
 18. c. 4. *Primum post tertiam hebdomadam Pascha, ut in quarta compleatur: Secundum idibus Octobris. Apparet itaq; hic 15 K. Octob. scriptū pro 15 die Oct. quam phrasim etiam alias in scriptoribus parum latinis est observare.*

psalterium explere festinavit, & sacro Dei ministerio perpetrato, populoque sacro Christi corpore saginato, & consuetudinario more quod remanserat sepulto, iterum inter ecclesias ambulando psalterium explevit decantando, & vespertina hora sine mensa atque mensalibus in cubiculo suo pane & cervisia se recreare coepit, & unicuique qui secum erant panem & cervisiam juxta eorum voluntatem exhibere præcepit. Sanctissimo autem sabbati die expletis nocturnis officiis, & amando psalterio perlecto, præparatum sibi balneum intravit, quo nunquam uti solebat eo tempore, nisi in sabbato ante quadragesimam, & in media quadragesima, & eo die. Lavatione autem corporis peracta, & præparatione vestimentorum induta, ad sacrum officium sollenniter se præparavit, & totum clerum hora diei nona cum eo paratum esse destinavit, statimque perlecta trina letania, cereoque sanctificato, lectionibusque & tractis consummatis, cum quina letania & cum omni honore ad baptismum consecrandum ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ perrexit, baptizatisque ibi ab eo tribus pueris cum septena letania regressus est in sacrarium ad missam se præparandum, clero interim psallente in choro. Missarum verò solenniis sollenniter cum vespera peractis, corporeque Christi dispensato, & sacris vestibus depositis, eo die mensa apposita ad refectiorem cum magna multitudine confedit, & omnibus abundanter reffectis cum gaudio ad mansiunculas redire permisit. Desiderantissimo atque sanctissimo Paschali die adveniente, post primam intravit ecclesiam sancti * Ambrosii, ubi die parasceve corpus Christi superposito lapide collocavit, ibique cum paucis clericis missam de sancta Trinitate explevit: expleta autem missa clero interim congregatum in * scena juxta eandem ecclesiam sitam sollennissimis vestibus indutum antecessit, secum portato corpore Christi & Evangelio & cereis & incenso, & cum congrua salutatione versuum à pueris decantata per atrium perrexit ad ecclesiam sancti Joannis Baptistæ, ibique tertiam decantavit, indeque cum antiphonis ad honorem hujus diei congruentissime compositis, ad * tuomum formosissima processione, binis & binis secundum ordinem simul ambulantes missam celebraturus pervenerat; missa itaque devotissime religiosissimeque decantata, cunctisque sacramenta Christi accipientibus & in sua revertentibus, ille ad cibum accessit, ibi mensas tres omni decore præparatas invenit, unam cui ille cum quibus volebat ad sedere solebat, & aliam * matriculis, * tertiam congregationi sanctæ Afræ. Sanctificato itaque cibo, carnes agni & particulas lardi inter missarum sollennia benedicti omnibus dispensavit, & tunc demum cibum cum eis omni gaudio sumpsit. Tempore enim statuto symphoniaci venerunt, quorum

* Hujus ecclesie memoria quod sciam alia nulla superest, videtur fuisse prope cathedralem, * Porticu.

* Superscriptum erat, ad summum, Germanicum scilicet cathedralis ecclesie nomine respexit, thuum.

* Hoc est Clero ecclesie cathedrales.

* Clerici regulares id temporis ecclesiam S. Afræ, quæ nunc S. Udalrici est, obtinebant.

rum tam copiosa multitudo fuit, ut pæne intercapedinem aulæ secundum ordinem stando implevissent, & tres modos symphonizando perfecerunt. His ita gaudiis multiplicatis, canonici præcipiente Episcopo charitatem accipientes & rogantes, unum responsum de resurrectione Domini interim decantaverunt. Et hac charitate expleta, ad alteram mensam congregatio sanctæ Afræ similiter fecit. Appropinquante verò vespera, ille sibi & secum sedentibus lætanter pocula porrigere præcepit, & tertiam charitatem omnes charitativè bibere rogavit, acceptaque ea charitate, tertium responsum omnis clerus simul cum lætitia decantavit. Quo decantato, hymnum decantando canonici surrexerunt, ut aptè præparati ad vesperam devenire potuissent. Vespera autem peracta, Episcopus cum hospitibus & militibus ad suam ædem omnes exhilarandos revertebatur. Mane verò, quod est die lunæ, clerus totus ad sanctam Afram congregabatur, ut Episcopum venientem formosissimis paraturis indutus honorificè suscepisset, quia ejus consuetudo erat, ut eo die ibi sacrarum solenniis missarum Deo militaret, & post peracta sacrarum missarum solennia multitudinem populi illuc congregati, sacro chrismate confirmaret: Et his ita peractis ad civitatem rediit, & ibi totam paschalem hebdomadam devotissimè celebravit.

CAPUT V.

Qualiter per loca sua pergere consuetus esset.

Finita paschali sollemnitate, cū alicujus rei necessitas poposcisset, ut ad alia loca vel ad monasteria pertinentia ad Episcopatum legitimè pergere debuisset, * Vuhtinwanc, Staphense, Fauces, Wissintesteiga, Hewibach, quæ nunquam in beneficium laicorum concessit, nisi de exterioribus locis ad eadem monasteria pertinentibus alicui de isto pago, in quo monasterium situm est, concessisset, ut ibi advocatum monasterii habere potuisset, ut ecclesiasticæ ab eo res defenderentur, sed ad suam potestatem optima quæque detinuit, ea videlicet causâ, ut facultatem ea visitandi & ibi manendi, & quæ necessaria erant corrigendi in stipendiis habuisset. Sedebat itaque in solio super carpentum composito de humerulis plaustrum in ferro pendente, & cum eo unus clericus de capellanis ejus, qui cum eo totos dies psalmos decantasset. Non idèò quando in primis tali modo pergere coepit, * nisi adhuc caballicare potuisset, sed ut à populi sequestraretur, ne à cantatione psalmorum eorum colloquiis ineptis impediretur. Comitari verò semper cum illo aliquos suos presbyteros prudentissimos, & de capellanis tantum, ut quotidie servitium Dei decorè perficere potuisset, præcepit. Similiter

* Al. Staphense, Wissintesteiga, Hewibach, Fauces, Vuhtinwanc, vel Fuhtinwanc. Al. Scaphense, Vuhtintesteiga, Hewibach, Fauces, Sinchewanc.

* Nisi pro quod non.

& de vasallis suis semper secum aliquos sapientissimos habere voluit, si ei aliquod negotium de ecclesiasticis rebus vel secularibus ad tractandum devenisset, ut eorum consilio cautè tractare & regere semper paratus esset. Fuerunt etiam electi de familia semper, qui trahentibus bubus ductores fuissent, & eum ante & retro ad dexteram & ad lævam cautè observassent, quibus ille quotidie tantam annonæ copiam per se ipsum & per ministros ejus dari fecit in præsentia ejus, ut triplici numero virorum sufficere potuisset. Amantissimus quoque comitatus pauperum semper cum eo inter sua loca ibat, qui virtutem caballicandi habebant, in cautissimis ambulatoribus pergebant, alii autem his vehiculis, in quibus soliti erant pergere, cum carpentis episcopalia ministeria portantibus perrexerunt, quorum * verò mansiunculas & totas procurationes ipse per aliquem suorum fidelium quotidie cautè disposuit. Nunquam verò in aliquo prædictorum monasteriorum otiosus manebat, nisi in ædificiis ecclesiæ, vel claustrorum, vel aliorum ædificiorum, vel murorum antea præparatis & collectis supellectilibus laborasset: vitam verò in eodem monasterio Deo militantium monachorum sive canonicorum & stipendia eorum omninò regere & componere studuit, & jus familiæ dissolvere omnimodò non concessit. Dona etiam sancti Spiritus tradere, ubi necessitas fuit, cum confirmatione chrismatis non omisit.

CAPUT VI.

Qualiter diœcesim visitavit.

* Fort. quæque, pro unoquoque, Canones enim diœceses annuè ab Episcopis visitari volunt. 10. q. 1. c. 9. & 10. Capitula etiam Caroli M. & Ludov. Pii consentiunt lib. 7. cap. 360.

GRatum autem & necessarium iter populis, cum * quarto Anno secundum constitutionem canonum ministerium suum adimplendum, causa regendi & prædicandi atque confirmandi diœcesim sibi commissam visitare decrevisset, eodem modo, sicut superius diximus, in solio carpenti superposito sedebat, psalmosque solito more decantabat, eunuchum illum imitans, qui legens Esaïam Prophetam super currum suum sedens per viam pergebat, cui præcipiente Spiritu sancto Philippus adjunctus est, qui ab eo prædicatus & baptisatus fidem sanctæ Trinitatis accepit, æstimans pro certo quantum se colloquiis humanis subtraxisset, ut tantum se divinis propinquiorem facere potuisset. Ad loca autem illa cum pervenisset, ubi concilia sua denunciata fuerant, cum Evangelio & aqua benedicta & sonantibus campanis & tanta honorificentia susceptus est, quantum illis, qui ibi congregati sunt, virtus suppetebat. Statim verò missâ celebratâ in concilio confidens populum ante se vocari fecit, prudentioresque & veraciores sacramento interrogare præcepit, quæ in illa parochia emendatione digna fuissent, & contra jura Christianitatis perpetrata peccata, ut ei veraci relatu nota fierent

fierent facta. Ut autem ab eis aliqua normam rectitudinis supergredientia cognita audivit, sine perceptione personarum, secundum iudicium clericorum ad tramitem rectitudinis, quantum omnipotente DEO juvante potuit, retrahere festinavit, & malè pullulata furcula vitiorum falcastro verbi DEI studiosissimè refecare, ne virgulta malorum germinum segetem Christi sibi commissam suffocare licentiam habuissent, & morbis vitiorum aptissima fomenta emendationum opposuit, sed tamen secundum Verbum Dei dicentis, argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. Ea verò quæ difficilia & insuperabilia ministris suis esse ab eis comperit, in præsentia sui omnium cum eo manentium adjutorio, percauta directione finiri contendit. Quæ autem ab eis sine obrectatione aliorum in statum rectitudinis converti persensit, eorum regimini perficiendum firmiter commendavit. Ille autem sequens regulam sui ministerii, Spiritus sancti donum populo ad hoc illuc congregato, sacræ unctionis confirmationem studuit imponere. Si autem his adhuc imperfectis nox solito more subrepens advenit, ne aliqua pars ovium sibi commissarum detrimento privationis coelestis doni gravaretur, incensis luminaribus in Nomine Domini coepta perficere decertavit. Interdum autem cum de refragatoribus iustitiæ tanta contentio excrevisset, ut decedente die tenebræ noctis funderentur in mundo, ne pro eo concilia inibi ventilata remanerent incorrecta, luminibus incensis regulas Canonicas legere præcepit, ut seris iustitiæ ora refragatorum opilarentur, & iustis iudiciis omnia in Dei voluntate consummarentur. Cum autem completo concilio vel confirmatione ad mansiunculas rediit, corpus reficiendum non prius prandium gustavit, quam pauperibus eleemosynæ ab eo clerico, cui illa obedientia erat commendata, erogabantur. Debilibus autem cum eo advenientibus in sua præsentia collocatis, abundantem refectionem apponi præcepit. In quibusdam autem diebus capitula cum clericis habere disposuit in his locis, ubi hæc aptissimè fieri archipresbyteri putaverunt, & ubi eum ab aliis mundanis conciliis absolutiorem esse arbitrabantur. Congregatis ante se clericis, archipresbyteros & decanos, & optimos quos inter eos invenire potuit, cautè interrogavit, qualiter quotidianum Dei servitium ab eis impleretur, & qualiter illis populus subiectus ex eis regeretur in studio prædicandi docendiq; quantaq; cautela infantes baptizarentur, infirmi visitarentur & ungerentur, defunctorum etiam corpora quanta compassione sepulturis traderentur, qualiter de decimis & oblationibus fidelium pauperes & debiles recrearentur, viduis & orphanis in universis necessitatibus subvenirent, quantoque studio in hospitibus

tibus & advenis Christo ministrarent : Si subintroductas mulieres secum habuissent, & inde crimen suspicionis inciderent, si cum canibus vel accipitribus venationes sequerentur, si tabernas causa edendi vel bibendi ingrederentur, si turpes jocos in usu haberent, si ebrietates & commellationes supra modum amarent, si rixis & contentionibus & æmulationibus deservirent, si nuptiis sæcularibus interessent, vel si aliqui eorum ministeria indecentia in consuetudine haberent, si per Calendas more antecessorum suorum ad loca statuta convenirent, ibiq; solitas orationes explerent, suasq; ecclesias ad tempus reviserent, si obedientiam eorum magistris præbuissem, & in toto suo ministerio devoti & apti manere studuissent. Responsione autem de interrogatis facta, & ratione veritatis percepta, stantibus in rectitudine dulcissimæ consolationis gratia gratificavit, & ut deinceps à normula justitiæ ne deviant suavi colloquio admonuit, errone autem per devia incedentes fratres, dignis terruit correptionibus, & ut postea consueta vitia omitterent, præcepit.

CAPUT VII.

De confirmatione Ecclesiarum.

Horum autem, qui in suo episcopatu proprietates habebant, quisquis religiosorum propter amorem Christi ecclesiam componere cupiebat, & cum concessa licentia ab eodem sancto Episcopo eam ædificaverat, consecrationemque habili tempore ab eo fieri flagitavit, aptissimè unius cujusque petitioni præbuit assensum, si confestim ille consecratæ ecclesiæ legitimam dotem in terris & mancipiis in manum ejus celsitudinis dare non differret, in conspectu civium suorum & testium veridicorum, ne postea gestæ rei veritas offuscaretur, ea etiam ratione, ut aliis circumjacentibus ecclesiis jura earum in nullis rebus propter illam novam minuerentur. Consecrationeque peracta, doteque contradita, comprobato illic presbytero altaris procurationem commendavit, & ecclesiæ advocationem firmiter legitimo heredi * panno imposito commendavit. Alicujus oblationem muneris non exposcebat, nisi presbyter ejusdem ecclesiæ aliquid propter honorem suum, & bonam voluntatem suam sponte eum accipere impetraret.

* *Observa-
ritum tra-
denda ad-
vocationis
ecclesiæ.*

CAPUT VIII.

* *Vulgo Al-
goja Algem.*

Qualiter in* Albegowe ecclesiam consecravit.

JESU verò quodam tempore præceptis obediendo, cum in pago Albegowe nominatum ministerii sui officium implere decrevisset, venerunt quidam homines de eodem pago ad eum lamen-

lamentando dicentes, Patres nostri in sua proprietate, quam nobis reliquere, de lapidibus & cæmento & lignis ædiculam construxerunt, quam D E O & sanctis ejus dedicari voluerunt, & ut ipsi ibi sacrorum officiorum celebrationem audire meruissent, quia locus iste in magna vastitate eremi est situs, sed propter difficultatem viæ & pauperiem substantiæ eorum, nunquam Episcopum ad consecrandam præfatam ædiculam introducere potuerunt. His auditis Dei Servus hilari vultu dicebat, potestis nunc ad tempus, quæ consecrationi ecclesiæ sunt necessaria, acquirere? Qui amicorum consolationibus freti responderunt, possumus. Quibus ille inquit, Cautum mihi viæ ductorem dimittendo antecedite, & quæ sunt ordinanda ordinate, ecce vestræ subvenien-
endum necessitati illic perveniam, & DEO juvante ecclesiam consecrabo. Die verò altera consecratione peracta, cives ipsi secundum suam facultatem munera offerentes ante eum veniebant, quæ videns subridens dicebat, non propter amorem alicujus muneris, sed ut vestræ necessitati consulerem, & servitium Dei in hoc loco multiplicaretur, huc veni, hæc nobis oblata vestræ utilitati servantes & in DEI servitio crescentes, manete in pace. Hæc dicens recessit, & de scrupulo viæ nullam nisi quasi lætando querimoniam fecit.

CAPUT IX.

De multiplici ejus admonitione; & de ratione octo vitiorum, & de timore in die judicii, & de consolatione justorum.

HIS verò bonorum operum studiis insistens, omnes apud Heum commanentes exhortatione benignissima spiritualiter recreavit, docens non solum in verbis, sed etiam in operationibus, ut unusquisque Dominum ex omnibus viribus perfecte diligeret, & ejus amoris nihil præferret, & proximum tanquam seipsum, patrem & matrem honoraret, insuper omnes bonæ voluntatis homines, de quibus angelica canit multitudo dicens: Et in terra Pax hominibus bonæ voluntatis; malignis autem in omnibus eorum malis actibus resistere secundum sanctum prophetam David dicentem, ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, timentes autem Dominum glorificat. Quod quisque sibi noluiisset, alteri non faceret, ecclesias Dei cum devotione mentis & humilitate, & cum oblationibus crebro visitaret, ibique cum effusione lacrymarum & pro remissione peccatorum suorum, & pro omnibus justis suis necessitatibus Deum flagitare satageret, inimicis insuper indulgentiam postulare monebat, secundum orationem dominicam dicentem: Dimitte nobis

* Hæc prin-
cipalium vi-
tiorum di-
visio etiam
Cassiano &
quibusdam
aliis pla-
cuit.

debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris, & secundum Evangelium, sic & Pater meus coelestis faciet vobis, si non remiseritis unusquisque fratri suo de cordibus vestris, & iterum, dimittite & dimittimini: Decimas omnium laborum suorum Domino & sanctis ejus, ecclesiisq; quibus sunt terminatæ, ne reatum Cain fratricidæ inciderent, cum magna cautela præsentare festinarent, dominicas etiam dies & cæteras solemnitates in anno, non solum in abstinentia servilium operum, sed & omnium vitiorum devotissimè venerari monuit; Eucharistiam quemque assidue accipere, atque ante acceptionem purgatum se exhibere, & post acceptionem mundum se custodire certaret. Dies quadragesimæ cæteraque jejunia antiquitus constituta, & noviter cum consensu inventa, omni monuit devotione ab omnibus custodiri, abnegationem sui facere & Christi vestigia sequi, corpus castigare, delicias non amare, esurientes & sitientes escis & poculis recreare, nudis vestimenta præbere, infirmos & in angustis constitutos visitare, egenis & vagis mansiunculas concedere, & quæ sunt necessaria propter amorem Christi præbere, pupillos & viduas in tribulationibus visitare, atque in cunctis eorum necessitatibus subvenire, malitias in corde non retinere, & verbis aliquem ad iracundiam non provocare, iram deponere, vindictamque Domino concedere, nulli malum pro malo reddere, nec aliqua læsione exacerbare, maledicentes se non remaledicere, sed magis benedicere, & persecutionem pro justitia sustinere, discordantes & inimicitias inter se habentes ad unanimatis concordiam revocare, Deo resistentibus resistere, & sibi cum fide militantibus juvamina præbere, nullo octo vitiorum principalium, quæ omne genus hominum infestant, scandalo laqueari. Quærentibus autem, quæ essent octo vitia principalia, respondit non solum illis, sed & his, qui adhuc in hæsitatione manent, quæ sint octo vitia, dicens: * Primum est gastrimargia, hoc est, ventris ingluvies, cum sua prole commestatione & ebrietate: Secundum est fornicatio, cum sua prole turpiloquio, scurrilitate, ludicris, quæ etiam sunt stultiloquia: Tertium est philargyria, hoc est, avaritia sive amor pecuniæ cum sua prole, mendacio, fraudatione, furto, perjurio, turpis lucri appetitu, falso testimonio, violentia, inhumanitate, voracitate ac rapacitate: Quartum ira cum sua prole, homicidio, clamore & indignatione: Quintum tristitia cum sua prole, rancore, pusillanimitate, amaritudine, desperatione: Sextum accidia cum sua prole, otiositate, somnolentia, importunitate, inquietudine, pervagatione, instabilitate mentis & corporis, verbositate & curiositate: Septimum cenodoxia, hoc est, vana gloria cum sua prole, contentione, hæresi, jactantia ac præsumptione novitatum: Octavum superbia cum sua prole, contem-

contemptu, invidia, inobedientia, blasphemia, murmuratione, detractio, inimicitia. Beatum verò dicebat, qui in istis vitiorum pedicis non offendeat. Octo verò notissimas beatitudines à Deo in Evangelio enumeratas, auribus cordis cautè percipere, & intimis cogitationibus firmiter inferere, ut in tempore tentationis malignis spiritibus eas evellere virtus non concedatur, sed unusquisque ad spem coelestium desideriorum eorum consolationibus sublevetur, agno verò omnipotentis Dei Christo tolerantia crimina mundi semper die noctuque multiplices laudes & gratias totis desideriis & omnibus viribus referre, quia dignus est sua incarnatione & nativitate, & baptismo, & crucifixione, & sepultura, & resurrectione, & ascensione solvere signacula septem libri signati, in visione sancto Joanni Apostolo in Pathmos insula ostensi. Intentè autem & subnixè omnium in commune benevolentiam postulavit: Si qui essent, qui in semet ipsis segetem aliquarum virtutum excrevisse sentirent, non suis meritis, sed omnipotentis Dei misericordiae applicarent, ne subito jactantiae grandine in eis necaretur, sed tempestiva maturitate, protegente Spiritu sancto, in horreis Christi collocaretur. Os à malo vel pravo eloquio custodire, lectiones sanctas libenter audire, mala sua praeterita cum gemitu & lacrymis quotidie in oratione Deo confiteri & deinceps emendare, desideria carnis non perficere, voluntatem propriam frangere, sacerdotum praecipis obedire, etiam si ipsi, quod absit, aliter agant, eos imitantes, de quibus Dominus dicit: Dicunt enim, & non faciunt. Castitatem amare monuit, nullum odire, invidiam & zelum non habere, contentiones non colere, elationem odire, venerari seniores, diligere juniores, timorem Domini in corde & animo sine intermissione habere, credere oculos Domini omnia videre, & aures ejus omnia audire, psalmista dicente: Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum, vultus autem Domini super facientes mala, ut perdat de terra memoriam eorum. Diem verò obitus sui & diem extremi judicii, in quo dicturus est Dominus his, qui eum recreare & vestire & visitare in suis pauperibus quotidie festinant, qui ab auditione mala non timebunt, illud: Venite benedicti Patris mei, &c. Illis autem haec negligentibus, & Deo in suis membris non ministrantibus: Discedite à me maledicti in ignem aeternum, qui praeparatus est diabolo & angelis ejus, ante oculos semper suspectam & timidam habere, & poenas maledictis praeparatas oculis mentis sapissimè intueri, & locum pessimum, qui semper est sine refrigerio, & sine splendore, & sine dulcedine, & erit sine fine, ubi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguatur, ubi fletus & stridor dentium sine intermissione semper auditur, ubi urens flamma machinationibus diaboli semper renovabitur,

bitur, ubi consolationis spes omnino non habetur, sed de hora in horam tristitia augetur, quia finem manendi invenire non possunt, sed cum his, quibus in hoc sæculo ministrare, in angustiis sine fine perseverant. Dei autem benedictis & in ejus dextera collocatis quanta gaudia atque tripudia maneant, semper, quantum humanis mentibus possibile est, cogitare oportet, de quibus scriptum est, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ præparavit Deus diligentibus se, ubi hymnidici angelorum chori inenarrabili claritate fulgebunt, ubi celsitudo patriarcharum digno honore remunerata gaudebit, ubi verax prophetarum ordo, prophetiis suis in toto expletis, Deo gratias agere non cessat, ubi iudex Apostolorum chorus accepta ante promissa mercede perenniter exultabit, ubi martyres palma martyrii eorum coronati, consolatione perfruuntur æterna, ubi confessores præmiis suis multiplicatis in Dei laudibus perseverant, ubi virgines centesimi fructus retributione abundant, & viduæ sexagesimi fructus restitutione honorantur, ubi monachi ex resignatione sæcularium omnium, cum esurientibus iustitiam Dei expletis eorum desideriis satiati, Dei laudibus insistere non cessabunt, ubi poenitentes depositis delictorum suorum oneribus sine fine Deum laudantes congaudent, ubi pueri agnum in albis sequentes sub throno Angelis concordantes Deum laudare cantando non cessant, ubi gloriosissima virgo Dei genitrix Maria, super choros Angelorum exaltata, inæstimabili claritate & formositate omnes hilarans conspicitur, ubi iusti sicut sol fulgebunt, & omnes sancti creatorem suum & omnium creaturarum, in sua claritate facie ad faciem gaudendo videbunt, ab eis auferentem omnem metum & omnem moerorem & tristitiam atque omnem adversitatem. In illo regno lux solis & lunæ & stellarum non est necessaria, fames & sitis nulli nocebunt, frigus vel æstus nullum fatigabunt, infirmitas & dolor nulli adveniunt, venturæ senectutis miseria non timetur, sed sicut in die iudicii corpora mortuorum in mensura ætatis plenitudinis Christi resurgent, in ea possibilitate & pulchritudine permanebunt. Nuptiæ ibi non celebrabuntur, & progenies hominum postea non multiplicabitur, sed completus numerus iustorum non minuitur, sed sine fine in gaudio servabitur, insidias diaboli ultra non timet, indulgentia peccatorum ultra non indigebit, sicut Angeli in primæ conditionis possibilitate permanebunt, sic & homines post resurrectionem æquales angelis, in sobrietate & in commutabilitate perseverant in civitate Dei nostri, in monte sancto ejus ædificata, quæ dicitur xii. lapidibus pretiosis esse ornata atque fundata, quorum nomina & ordinem sanctus Joannes Apostolus & Evangelista in Apocalypsi enumerat, ubi jaspidem in primo funda-

fundamento positum dicit, quem dicunt omnia phantasmata fugare, in quo fidei viriditas designatur: Sapphirum in secundo, qui spem coelestis beatitudinis designat: Calcedonem in tertio, qui flammam internæ charitatis figurat: in quarto smaragdum, qui ejusdem fidei fortem inter adversa confessionem figurat: in quinto sardonichum, sanctorum inter virtutes humilitatem significantem: in sexto sardium, in quo sanctorum martyrum cruor exprimitur: in septimo chrysolitum, in quo spiritualis inter miracula prædicatio figuratur: in octavo beryllum, in quo prædicantium perfecta operatio significatur: in nono topazion, in quo eorundem ardens contemplatio monstratur: in decimo chrysopasum, qui beatorum martyrum opus pariter & præmium significat: in undecimo hyacinthum, qui coelestem ad alta sublevationem, & propter humilem ad humana descensionem figurat: in duodecimo amethystum, qui coelestis semper regni in humilium animo memoriam designat. Hæc positio XII. lapidum figurat firmitatem Apostolorum, qui in fundamento ecclesiæ sunt positi, sicut Salvator mundi beato dixit Petro: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam. Hæc dicendo ad Petrum omnibus notum fecit Apostolis, quod super eos esset ecclesia sua ædificanda, quorum sonus in omnem terram exivit, & in fines orbis terræ verba eorum. Si Apostoli fundamentum domus Dei sunt, & omnis Christianitas ædificatio ejusdem templi manere debet dicente Apostolo: Templum Domini sanctum est, quod estis vos, & Dei ædificatio estis, & reliqua, studeamus omnes totis viribus nos ædificatori & inhabitatori conjungere, ut doctoribus nostris in fundamentum positis, eo donante super ædificari mereamur, ut inter electos lapides positi, & præfatis ordinibus juncti videamur, ut creatorem & redemptorem nostrum judicem vivorum & mortuorum facie ad faciem videntes, cum eis laudare mereamur per infinita sæcula sæculorum, Amen.

CAPUT X.

*Qualiter inter Luitolfum & Heinricum
discordia oritur.*

Longè lateque cum fama ejus bonitatis dilataretur, & diabolus eum in hoc culmine virtutum stantem videret, omnigenis malitiæ suæ astutijs nitebatur in aliquam difficultatis voraginem immergere, & ab inceptis bonis impedire. His verò temporibus Luitolfus filius Ottonis gloriosi regis * Dux erat Alamannorum, cui pater ejus antea gentes omnes regionum suæ ditioni subjectarum sacramento post finem vitæ suæ subjugaverat: Patruus autem ejusdem Luitolfi Henricus frater regis, Dux ex-

* Ducatum adeptus matrimonio Ida Hermanni Sæborum Ducis filia unica Luitp. Tic. Dietm. Wittichind.

* Abundat.

* Causas
diffensionis
habet Wit-
chind.

* Filius Ar-
nolfi ducis
Bavariae,
Arnoldum
vocat Reg.
An. 953.
* Hæc copio-
se exequitur
Witichind.
lib. 3.

* Augustani
annales ur-
bem A. 953.
captam pro-
dunt.

* Menchin-
gen.

stet Noricorum, qui * verò inter se propter confinia regionum ex suasionem malignorum hominum * rixas & contentiones exercere cœperunt. Cumque eos Rex nullatenus ad concordiam & pacem revocare potuisset, objecit se filio, & in adiutorium fratris convertitur. Cum autem filius ejus cum universis, quos congregare potuerat, ei resistere niteretur, atque extorrem regalis potentiae agere moliretur, Henricus præfatus dux, commendata civitate Ratispona, totaque regione Noricorum * Arnolfo Palatino comiti, & cæteris insuper suis fidelibus, perrexit ad Regem. Moram autem illo ibi faciente, præfatus * Arnolfus cum multitudine populi fraudulenter Ratisponam cum cæteris urbibus, & cum frequentia populorum, & cum omnibus, quibus potuit, Luitolfi potestate subegit. Quibus compertis Rex cum fratre suo Henrico Bajoariam hostiliter invasit, ad restituendum eum in honorem prioris potestatis. Præfatus autem antistes Udalricus, cujus fidelitatis firma stabilitas nunquam ab adiutorio Regis separata est, hæc comperiens, dimissa parte in Augusta civitate vassallorum suorum, cæterisque rebus collocatis, cum quibus potuit, omisso vehiculo carpenti, equitando in servitium Regis in regionem Noricorum sagaciter venit, * carmulaque prolongata, possibilitatem redeundi aptè non potuit habere. Arnolfus autem prædictus interim accepta multitudine * Augustam adiit, & despoliavit rebus omnibus, quas secum abducere potuit, comprehensosque quosdam milites Episcopi secum Bajoariam revexit. Rex autem cum de regione Bajoariorum revertisset, & Episcopus in sua redire voluisset, non confidebat se in Augusta civitate posse cum multitudine parva defendere, quia totum pæne episcopatum in beneficium extraneorum dividebatur à Luitolfo & sequacibus ejus, milites autem Episcopi quidam comprehensi, quidam verò sollicitatione iniqua divisi ab eo, quidam deprædationibus in pauperiem deducti, ita ut ei secundum suam voluntatem in adiutorio esse non potuissent. Hi autem, qui cum illo remanserunt, suis colloquiis roborati salubre consilium inierunt, ut relicta Augusta civitate castellum quod dicitur * Menchingen ædificare, & ab adversariis eorum ibi se defendere studuis- sent. Tum verò una tantummodo nocte in Augusta civitate manebat inclusus, altera die statim perrexit ad prædictum castellum, quod erat in toto interius exteriusque sine ædificiis desertum. Quamvis certè hyems dura fuisset, tamen in illo loco in tabernaculis & in tuguriis festinanter compositis, expectare, donec congregata familia castellum ligno circumcinxere, & intus secundum possibilitatem eorum ædificia apta composuere. Arnolfus itaque, & omnes qui cum eo erant, regie potestati undique contradicentes, hæc comperientes legationes miserunt, si hospita-

sospitatem sui suorumque habere voluisset, potestati Luitolfi se
 sine dubio subdere non distulisset, & ut prædictum castellum
 cum suis componere deseruisset; quia eo tempore in tota re-
 gione Suevorum nullus in Regis adjutorio remanebat, nisi Adal-
 pertus comes cum sibi subditis, & * Theodpaldus frater re-
 ligiosi Episcopi, & ideo æstimabant, ut eorum decreto virtu-
 tem resistendi nullo modo acquirere potuisset. Qui sapienti cum
 suis utens consilio, diversis promissionibus & humillimis re-
 sponsonibus, & interdum obsidibus datis iterumque receptis
 ad se, eorum iras & obsidiones omnimodo mitigavit, donec ædi-
 ficato castello vallibusque renovatis, in munitione ejusdem
 loci ab eorum cum suis sævitia se posse defendere æstimaret. Cum
 verò induciæ rationibus respondendi ultra prolongari non po-
 tuissent, tunc manifestè confessus est, se, sicut coepit, in volun-
 tate Regis velle perdurare. Tunc præfatus Arnolfus filius Ar-
 nolphi ducis, congregata multitudine eorum infauistorum, qui an-
 tea Augustam civitatem deprædati sunt, & aliorum, in quorum
 tunc confidebat adjutorium, voluit obsessio castello venerandum
 Episcopum vi coactum cum suis ditioni subdere Luitolfi. Hac
 re comperta, Episcopus econtra legatis missis, multa pecunia
 promissa, flagitabat, ut revertentibus eis illi licuisset in pace sub-
 sistere, sin autem pace contradicta redire nolissent, præcepit
 eisdem legatis suos parochianos banno Christianitatis constrin-
 gere, ne loca sanctæ Mariæ in suo episcopatu sita ullo modo
 invadere præsumerent. Qui verò pecunia contradicta banno-
 que Christianitatis postposito, male incepta omittere nolue-
 runt, sed ad internecionem eorum ea * Dominica, in qua mos
 est clericorum ante quadragesimam carnes manducare, & dein-
 ceptus usque ad sanctum tempus Paschæ devitare, hostiliter inva-
 serunt prædium sanctæ Mariæ, & Episcopum obsiderunt. Qui
 verò die noctuque in Dei servitio studiosè permanens, timo-
 re abjecto in Deum confidens, obsessiones eorum pro nihilo
 ducens, in prædestinatione inita firmiter perseveraverat. Hæc
 verò obsessio ut comperta fuisset * Adalperto comiti & Theod-
 paldo fratri Episcopi, congregata phalange populi, prima
 die quadragesimalis temporis, quod est dies lunæ, mane dilu-
 culo castra inimicorum invaserunt. Sed illi hæc antea posse fieri
 non putantes, imparati ad bellum inventi sunt, & repentino
 timore perculsi, relictis spoliis fuga inimicos evadere studuerunt.
 Illi autem eos sequentes, Hermannum fratrem Arnolphi appre-
 henderunt, quosdam in castris ceciderunt, quosdam verò ul-
 terius subsequentes interfecerunt. Maxima autem parte eo-
 rum interfecta cæterisque fugatis, nullus eorum ad se defenden-
 dum fiduciam accepit, nisi unus nomine Egilolfus, fugiendo bra-

* Al. Diet-
paldus.

* Vulgò
quingage-
sima.

* Geneal.
Kyburg Al-
bertum vo-
cat, alterum
fratrem S.
Udalrici,
quod nescio
quam verū
sit, ex hoc sa-
ne loco id
non est col-
ligere.

* Contra-
Eius à Pist.
editus habet
an. 953. A-
dalbertus co-
mes occidi-
tur.

chio * Adalperti comitis modicum vulnus infecit, de quo etiam vulnere mortuus est: vulnerator etiam ejus statim occisus est ab Luitperto, vasallo ejusdem Adalperti. Paucissimi autem eorum ictibus contusi ac diversis modis vulnerati, periculum tamen mortis equis eorum eos asportantibus, eo die vix evaserunt, quidam verò eorum gelu miserabiliter astringente, nudi in desperatione vitæ proprias mansiunculas repetierunt. Corpus verò Adalperti in Dei voluntate occisi, reverendus Episcopus ad Augustam civitatem vexit, & animam honorificè Deo commendans, in ecclesia sanctæ Mariæ sepelivit. Nullus * enim eorum, qui antea sibi spolia Augustæ civitatis in contrarietatem sanctæ Dei genitricis Mariæ vendicaverunt, impunitus evasit, nisi qui se suis propriis rebus cum indulgentia reverendi Episcopi redimere non distulerunt.

* Enim pro
autem.

CAPUT XI.

De His, qui Augustam pradati sunt.

MANUS proprias unus ex his lacerando, vicinis suis in veritate dicentibus, perduto sensu spiritum exhalavit. Alius autem cum ablato de Augusta civitate libro caballum sibi bene placentem comparavit, & secum adduxit in domum suam, uxoriq; suæ monstravit & dixit: Melius mihi placet istum formosum caballum habere, quam librum, cum quo hunc comparavi, in Augusta relinquere: Cujus verbis respondit uxor ejus dicens: Utile tibi forte fuisset, si manus tua hunc librum injustè non tetigisset, interim verò ille levigando manu in posteriora tangebatur caballum, & statim ab eo percussus mortuus est. Novis & improvisis his cladibus, & aliis multis formidolosis rebus in reis peractis à multitudine populi compertis, timor magnus invasit eos, qui se esse reos cognoverunt de prædicta prædatione Augustæ civitatis, non solum in eos, qui illuc pervenerunt, sed & qui aliquid de injustè acquisitis ab eis acceperunt, & ideo ad poenitentiam & lamentationem conversi, digna emendatione & restitutione abstractarum rerum, & cum efflagitatione indulgentiæ Episcopi, studuerunt se cum Christo & cum sancta Maria Matre ejus pacificare. Non post multum verò temporis præfatus Arnolfus, qui se præsumpsit res sanctæ Mariæ hostiliter invadere, & incorrigibilis sine poenitentia perduravit, obsessa Ratispona civitate paratus ad prælium exivit, & statim in articulo tumultus * occisus est. Quidam etiam homo de episcopatu qui dicitur * Eihstetten, partem vilissimi mensalis inde ad suam proprietatem portavit, & statim à dæmonio occupatus, nullum abscondendi locum ab eo invenire potuit, neque in ecclesia neque extra ecclesiam, neque aspersus aqua benedicta, quin

* Witich.
lib. 3.
* Al. Eihstetten.

quin juxta eum semper videretur manere, donec Augustam regrediens, injustè inde rapta reportavit, & Episcopum cum scopis ei flagella imponere pro Christi nomine postulavit, & insuper indulgentiam præfati delicti condonare, sicq; liberatus à dæmonio salvatus recessit.

CAPUT XII.

*Qualiter * sanctus vir & Hartbertus Ottonem
& filium ejus pacificarunt. Et de occisione
* Ungrorum.*

NE diu me ab incepta taxatione subtraham, libet stylum retrahere ab enumeratione ex utraque parte obsessarum urbium & bellorum undiq; furentium, & vicissitudine * stromatum diversorum, sed potius quomodo Dominus omnipotens per merita fervorum suorum, suum dignaretur populum liberare, libet recensere, ne diaboli machinationibus ad suum perveniret exitium. Cum Rex Otto in Alamannia, propter eos, qui cum Luitolfo filio ejus ditioni suæ regalis potestatis contradicere voverunt, cum exercitu conversaretur juxta flumen, quod Hilara vocatur, in campo oppidi, quod dicitur * Tussa, & ibi sæpèdictus filius ejus Luitolfus cum alio exercitu obvius ad pugnandum, contra eum deveniret, & cum tanta vicinitate conjuncti essent, ut nulla ambiguitatis spe detenti manerent in utrarumq; partium multitudine, ni bellum ab eis committeretur, tunc amabilis Deo Udalricus Episcopus in Deum tota fiducia confidens, assumpto Curiensis ecclesiæ * Hartberto religioso Episcopo, legationes inter eos facere coepit, & ad pacis concordiam exorare, & ne populus, qui à Deo illis commendatus est ad regendum, pro eorum reatu duceretur ad perditionem. Deo autem annuente duræ amborum mentes, patris scilicet Ottonis & filii ejus Luitolfi, de proficua admonitione & doctrina venerandorum Episcoporum in mollitiam versæ, * pactum pacis inter se placitaverunt, & turbine belli mitigato, in sua cum pace redierunt.

* Pax conciliata an. 954. Mar. Scot. & Regino. 953. Contract. edit. n. Marianus diem conciliatæ pacis 16. K. Jan. notavit. Caterum hæc paulò aliter videntur narrare Witich. & Dietmar. Luitolfum scilicet Reginoburgi pacem obtinuisse; sed ex Witich. colligas eas inducias potius quam pacem fuisse, & omninò multa, quæ ad historiam illius temporis pertinent, intercidere.

Tantis autem tunc præfatis tumultuum fatigationibus superatis, æstimaverunt se aliquod spatium temporis in pace posse quiescere. Altero pro certo statim anno, quod est anno incarnationis Domini nostri JESU Christi * DCCCCLV. * tanta multitudo Ungrorum erupit, quantam tunc temporis viventium hominum nemo se antea vidisse in ulla regione profitebatur, &

Aaa 2

* No.

* Regino. Ut non nisi terra eos dehisceret, vel cælum eos obrueret, ab aliquo se vinci posse dicerent.

* Contracti enim edit. sic quoq; habet, Ottonē & Luitolfum à sanctis Episcopis reconciliatos. * Al. Ungarorum * pro stragematum.

* Tussen cis Hilara prope Dietenheim / quod ultra est.

* Hartbertus Brusche de Episc. inquit an. 948. sedit an. 21.

* In hunc An. 955 cōsentunt ferè omnes historici, sed Siegebert habet 957. Marian. 956.

* *Bavariam intelligit.*

* *Humilibus*

* *Porta quā Jacobam dicimus.*

* *Veteri fama proditū, textores Augustanos e-gregiam hoc bello operā navasse, pri-mariū Ungarorum re-gulo occiso (hic ipse vi-deri possit) cuius clypei insigne lu-teo & rubro colore di-stinctum, Otto illis virtutis te-stimonium concessit.*

* Noricorum regionem à Danubio flumine usque ad nigram syl-vam, quæ pertinet ad montana, simul devastando occupavit, & eum Licum transenderet, & Alemanniam occuparet, ecclesiam sanctæ Afræ concremavit, & totam provinciam à Danubio usq; ad sylvam deprædavit, & maximam partem usq; ad Hilaram flu-vium igne combussit, Augustam autem civitatem obsedit, quæ tunc * imis sine turribus circumdata muris, firma ex semetipsa non fuit. Sanctus autem antistes magnam valde multitudinem optimorum militum secum intra septa civitatis collocatam habebat, ex quorum agilitate & audacia civitas fortiter firmata Deo juvante consistebat : qui ut exercitum Ungrorum ad ex-pugnandam civitatem circumdare viderunt, eis obviam exire voluerunt, sed hoc Episcopus eis non consentiens, portam, ubi maximus aditus intrandi manebat, firmiter occludere præcepit.

* Porta autem orientalis plagæ, unde itur ad aquam, sic à den-sitate Ungrorum bello occupata est, ut ipsi æstimarent, se statim posse intrare, milites enim Episcopi ante portam viriliter pugna-tes eis resistebant, usque dum * unus Ungrorum, qui cæteros pugnando antecede-bat, & ex cuius ductu & antecessione maxi-mam præliandi in illa hora confidentiam habebant, occisus oc-cubuit, cæteri denique cum eum terra tenus mortuum cadere viderunt, magno clamore & lamentatione eum rapientes ad ca-stra reversi sunt. Hora verò belli Episcopus super caballum su-um sedens stola indutus, non clypeo aut lorica aut galea muni-tus, jaculis & lapidibus undiq; circa eum discurrentibus intactus & illæsus subsistebat. Bello verò finito regrediens circuivit civi-tatem, & domos belli in circuitu civitatis congruenter ponere, & in tota nocte eas ædificare, & vallos, quantum tempus suppe-tebat, renovare præcepit. Ille autem totum spatium noctis in ora-tione pernoctans, religiosas mulieres in civitate congregatas con-citabat, ut una pars earum cum crucibus ad Dominum devotè clamando intra circumirent, & altera pars clementiam sanctæ Dei genitricis Mariæ pro defensione populi, & pro liberatione civitatis, studiosissimè pavimento prostrata flagitaret. Ipse autem minimam particulam noctis ante matutinam horam corpus re-quieti soporis indulgit, ut matutinis laudibus expletis, aurora primum irrumpente salutaris sacrificii hostiam Deo libare licuis-set. Ministerio sacro peracto, viatico sacro omnes recreavit, hu-milique admonitione persuasit, ut in fide recta persistentes, spem suam in Dominum componere non dubitarent, indicens eis omnigenam sponsonem consolationis, & annuncians psalmi-graphi David verba dicentis : Si ambulavero in medio umbræ mortis, non timebo mala, quoniam tu mecum es. Salutari au-tem admonitione Episcopi peracta, cum jubar radiantis solis primum

primum latitudinem telluris irradiaret, exercitus Ungrorum inenarrabili pluralitate ex omni parte ad expugnandam civitatem circumcinxit, diversa ferens instrumenta ad depositionem murorum. Cumque undique parati essent ad bellum, & cuncta propugnacula civitatis repugnantium plena fuissent, quidam Ungrorum flagellis alios minantes ad pugnandum coegerunt, & illi tantam multitudinem in propugnaculis resistentium eis videntes, muris se conjungere adeo perterriti non audebant. Interim cum interius exteriusque parati essent ad bellum, Perchtolfus filius Arnolphi de castello * Risinespurch vocitato, venit ad regem Ungrorum, adnuncians ei adventum Ottonis gloriosi Regis. Qui ut hoc audivit, suum classicum omni exercitui notum clangere præcepit, de cuius sonitu exercitus totus pugnam civitatis omisit, & ad colloquium eorum Regis se conjungere festinavit, qui cum eis autumatione facta Deo donante à pugna civitatis cessabat, & in occursum gloriosi Regis ire coepit, ea ratione, ut illo cum suis superato, victor rediens civitatem & totum regnum liberè habere potuisset. Regi Ottoni venienti Dietpaldus comes frater Episcopi, cum * cæteris, qui in civitate erant, nocte exiens in occursum venit. Rex igitur cum tantum exercitum Ungrorum perspexisset, æstimavit, non posse ab hominibus superari, ni DEUS omnipotens eos occidere dignaretur, in cuius adjutorium confidens, suorumque consolationibus principum roboratus, * bellum viriliter cum eis agere coepit, & cum mutua cæde utroque cecidissent, & his interfectis, qui ad occisionem à Deo prædestinati erant, gloriosa victoria Ottoni Regi à Deo, cui nihil impossibile est, data est, ita ut exercitus Ungrorum in fugam versus virtutem præliandi ultra non haberet, & quamvis incredibilis numerus illorum occisus fuisset, tantus tamen adhuc exercitus eorum remanebat, ut hi, qui de propugnaculis Augustæ civitatis eos venire conspexerunt, non pugna lacestos eos redire æstimaverant, donec prætereuntes civitatem ulteriora Lici fluminis littora festinando repetere cognoverunt.

* Hoc prælium in S. Laurentii festum incidit. Vide cum alios illorum temporum historicos tum præcipue Witich & Dietmar. Regino scripsit, nunquam ante apud nostrates talem victoriam auditam. Incredibile est, quod Frising. tradidit, ex omnium hostium num. 7. tantum effugisse; Viterb. unum etiam dedit, sex enim tantum barbaros superfuisset scripsit.

Rex autem cum suis eos sequens, & quibus se conjungere potuit occidens, vespertina hora diei ad Augustam pervenit, ibique cum Episcopo illam noctem ducens, eique magnam consolationis relevationem faciens, de Dietpaldo fratre ejus, qui in bello occisus est, & de aliis ejus propinquis ibidem interfectis,

* Al. Risinespurch.

* Inter quos fortasse S. Udalricus quoque, nam Dietm. Ottonem ante pugnam sacram communionem ab egregio porrectam Otharico confessore suo sum-
pisse scribit.

*In Geneal.
Kyburg. est
Richwinus.

*Al. Bava-
riorum.

* Richwinum filium Dietpaldi comitatibus patris honoravit, Episcopiq; fido adiutorio, in quibuscunque ejus desiderium cognovit, dignam mercedem restituit. Mane autem facto fugitivas barbarorum acies sequendo, regionem * Bajoariarum revisit, festinisque legatis missis, tota remigia & vada fluminum observare præcepit ad occisionem eorum, quod & ita factum est. Illi autem nocte illuc venientes, quidam eorum ab his, qui in navibus erant fluminibus immerși sunt, quidam occisi sunt, qui autem ad littus pervenerunt, ab his qui littora observabant, interfecti sunt, nulla eis via, & nullum devium ab eis inveniri potuit, quin in omni loco vindicta Domini super eos manifestè maneret, ita etiam, ut non post multos dies * reges eorum & principes comprehensi & ad Ratisponam perducti, in ignominiam gentis eorum cum aliis multis eorum comprovincialibus, eculeo suspendenderunt.

* Tres Ungarorum duces jussu Henrici Bavariae ducis suspensos habet Witich. Reges eorum in patibulis Ratisponae suspensos, est in edit. n. Contracti. Regulos appellat Siegb.

CAPUT XIII.

De reversione regis ad Saxoniam, & de edificatione ecclesiae sanctae Afræ.

REX autem * Otto potentiam in Deo tenens, Henricum fratrem suum potestativa manu in regnum confirmavit, & ipse in Saxoniam victor, sicut solebat, revertebatur.

* Otto Henricum fratrem ante pugnam Ungaricam in Bavariae ducatum restituit: post victoriam autem in Saxoniam abiit. Witich. Atque Henricus eodem anno 955. obiit, Regino, Contract.

*Luitgar-
da.

*sepulchr.

Venerandus autem Episcopus Udalricus, cum Rex ab Augusta discederet, abiit ad loca, ubi bellum peractum est, quærens prædictum Dietpaldum fratrem suum, & nobilem Reginboldum filium * sororis suæ, & inveniens eos ad Augustam perduxit, & in ecclesia sanctæ Mariæ ante altare sanctæ Waldpurgæ Virginis in sede unius * taphi ambos fideliter sepelivit. His ita, sicut prælibatum est, peractis, Episcopus quamvis multis adversis fatigatus fuisset, sicut optimè omni speranti in Deo decet, bonæ consolationis effectum assumens, cum suis pertractare coepit, qualiter imminenti damna aptissimè superare potuisset. In primis qualiter deprædatam congregationem clericorum sustentaret, ad implendum quotidianum ministerium servitii Dei in ecclesia, sciebat enim eos cibaria non habere, & ideò cum his, quæ ipse sic deprædatus habere potuit, & quæ à benevolis populis ei transmissa sunt & oblata, assiduè in sua præsentia eos secundum suam facultatem mandere & bibere fecit, & omnimodis adiutoriis stabilivit, eo usque, dum ex semet ipsis deprædationis miseriam temperave-

peraverunt, & loca eorum ex iterata laboratione sustentationis subsidium attulerunt; sua autem loca ignibus exusta, & consumptis frugibus in desolationem redacta, studiosis laboribus in agris & in ædificiis renovare præcepit, strenuitas autem familiæ iussioni ejus parendo sic inchoabat, & congruo tempore utilitatis usu, quantum possibilitas sufficiebat, restituit. Ecclesiam autem sanctæ Afræ, quæ à paganis fuerat cremata, adhuc reædificata non erat, sed tugurium * glossibus tectum altaria ab imbribus & in-
 temperiebus defendebat: sepulchrum Simperti Episcopi in choro juxta gradus situm, adhuc sine tecto remanebat, de cujus operimento in visione admonitus, lignis more operculi arte conjunctis tegebat. Non post multum verò temporis decursum, iterum admonitus, ut domum sanctæ Afræ reædificare non tardaret. De cujus instauratione cum sapissimè tractaret, qualiter congruentissimè fieri potuisset, & qualiter sub positione cryptæ orientalem plagam ecclesiæ convenientissimè decoraret, & nullus certitudinis effectus ei animo irrepisset, continuis orationibus & jejniis cum domesticis & religiosis presbyteris, devotissimè misericordiam Dei secretò deprecari cœpit, ut ei monstraretur locus, in quo corpus sanctæ Afræ collocatum fuisset, & si cryptam in eo loco, ubi voluntas ejus complacuit, fas componere maneret. Ut orationem ejus & jejunium ad aures Domini pervenire dubium non esset, secundum cantationem sancti David Prophetæ: Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum, quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, & locum collocationis corporis ejus, sicut in scriptura passionis ejus est scriptum, ab Augusta civitate, in secundo milliario * in ecclesia monstravit. Cryptam autem in prædestinato loco fieri prohibuit, propter sanctorum reliquias, quæ in illo loco in requiem expectare debent judicii. Hac revelatione perdoctus, quid sibi esset faciendum, muros ex maxima parte ab ignibus depositos cum magna festinatione reædificare fecit, & priori altitudini mensuram unius cubiti superposuit, crypta quæ congruenti occidentalem partem ecclesiæ decoravit, super ædificia in sua præsentia cautè mensurata, summo studio incidere & adducere præcepit, & non tardavit, donec imbricibus eam ex toto cooperuit, & interius ædem ecclesiæ laqueariis vestivit, & lucida pictura decoravit, & ornamenta ecclesiæ, quæ propter barbaros in civitatem fuerunt deportata, & in matrici ecclesia servata, restitui fecit.

* f. pro scandalis.

* Autographum hic alia manu ad oram habet, à loco ubi passus est.

CAPUT XIV.

*De Hortulano ejus, & de itinere ejus ad Romam,
visitatione Eberhardi solitarii.*

Quam in magna observatione Dei ille locus orientalis partis ecclesiæ semper maneat, certis sit indiciis manifestatum, hîc mihi congruum videtur innectere. Quidam hortulanus nomine Adelpoldus, ibi deambulando inter gramina speluncam invenit, in quam intrans formosam ædiculam sub terra muratam conspexit, & veniens nunciavit Episcopo dicens: In hoc loco possum olera mea & alia necessaria reponere. Cui ille respondit denunciando dicens: Si hoc facis, sensum & sospitatem membrorum tuorum te perdere dubium non est. Hortulanus autem verbis Episcopi non credens, sine ejus scientia præfatas res in eandem speluncam congregare cœpit; hoc faciendo sensum cum auditu & visu perdidit. Hoc autem cum Episcopo nunciatum fuisset, jussit adduci sibi hortulanum, & dixit ei: Quare occupare voluisti illum sanctum locum, spernendo meum præceptum? Cui ille quamvis sensu careret, non inficior, ait, scio enim, quod pro illo reatu, quod mandatis tuis non obedivi, istam tribulationem incurri. Cujus tribulationibus benevolus Episcopus condolens, indulgentiam ei cum benedictione donans, Deo concedente sanitati restituit. Mirabile dictu, ille hortulanus postea illam speluncam nullo modo invenire potuit. Postea autem Episcopus pollinctoribus accersitis, in australi parte exterioris muri ecclesiæ sepulchrum sibi fodere, & exterius muro cingere, & perrupto muro ecclesiæ arcum muratum desuper curvare præcepit, & arcam aptam componere ad cooperiendum corpus in sepulchro, & insuper tabulatum densum longo tempore imputribile cauta conjunctione vinctum superponi decrevit. His præparationibus exequiarum suarum perpetratis, omni hebdomada de hinc ipsum locum die Veneris visitare, & ibi hostias immolare consuetus erat, si alia aliqua ei occupatio vel absentia impedimentum non fecit. Interea verò Dei donante clementia istas regiones concordia pacis illustrabat, & benevolas mentes turbo persecutionum à servitio Domini non prohibebat, ideò ipse Romam pergere decrevit, & illuc feliciter pervenit, liminaque beatorum Apostolorum Petri & Pauli devotionis studio humiliter visitavit, ibique precibus profusis, eleemosynarumque largitate pauperibus dispensata, ab * Alberico Principe Romanorum honorificè susceptus est, frequentique ministerio & oblatione cumulatus, aliquantos dies ibi perduravit. Cumque ibi morando reliquias sanctorum se velle comparare indicasset, quidam clericus ad eum veniens, perduxit eum in silentio noctis, ubi

caput

* De Alberico Liutpr.

Tic. lib. 3. c.

12. lib. 4. c.

1. lib. 5. c. 1.

item Siegb.

an. 930.

Liutprand.

ait, eum Ro-

ma monar-

chiam obtinuisse.

caput sancti * Abundi martyris in quadam ecclesia altari inclusum servabatur; cuius passionem ei ostendens & caput præsentans, sacramento firmitatem fecit super reliquias, quas Episcopus secum attulerat, ejusdem Abundi caput esse, cuius passio præsentialiter fuit perlecta. Cum autem sacramentum peractum audisset Episcopus, placitam mercedem clerico donavit, caputq; sancti Abundi accipiens, ad Augustam secum reportavit, ibiq; ad consolationem multorum gloriosè inclusit. Monasterium verò sancti Galli, ubi ille scientias litterarum fuerat perdoctus, assidue visitavit, ibique Deo militantibus coenobitis convivium fecit, & inde ad cellam sancti Meginardi perrexit, ad videndum servum Dei sanctum * Eberhardum, ejusque necessitatibus sibi que subjectis monachis subveniendum, in quibuscumque potuit eorum cognoscere voluntatem. Ultima verò vice Eberhardo vivente, cum inde recedere debuisset, expleta multimodo amabilitatis loquutione, acceptoq; cum orationibus in ecclesia * permisso, ad vehiculum suæ reportationis egressus est, cumq; paratus esset ad pergendum, & eo die sanctum Eberhardum amplius videre non putaret, subito post eum quasi festinando veniebat, & oscula charitatis iterans cum flebilibus oculis agebat: Ex hac hora ultra me non videbis, donec exempti corporibus in præsentia Dei nos videre merebimur. Cujus verbis respondens Episcopus dixit: Dulcissime Pater, nunc scis, me certè cito de hoc sæculo esse migraturum, cui ille respondit, finis adhuc vitæ tuæ tibi non imminet, verba autem quæ tibi nunc dixi, vera esse non dubites. His verbis expletis Episcopus remeavit, & antequam iterum eandem cellam revisitare, Eberhardus feliciter migravit à sæculo.

*De hoc capite vide notas collegii Rom. soc. Jesu ad histor. SS. Abundii & Abundanti sub littera C. suere enim plures Sancti hujus nominis.

*Eberhard, ex Decano Argentinesis eremita, Stumpfius lib. 6 c. 21, & Brusch. de monast. Eremi in ingressus An. 923. * Accipere perm. sum, Urlaub nehmen.

CAPUT XV.

De Itinere ad Burgundiam * pro reliquiis sanctorum.

Regionem quoque Burgundionum tempore alio adiit, & ad * Agaunensium locum, ubi sanctus Mauritius cum suis sequacibus propter nomen Domini martyrium sumpsit, magnæ humilitatis studio visitavit, qui antea à * Rege Burgundionum promissionem acceperat, ut unum de sanctis martyribus ex ejus datione & adjutorio inde ad Augustam referre mereretur. Et cum illuc die sabbathi perveniret, monasterium noviter à * Sarra-
cenis exustum invenit, & nullum de habitatoribus ibi conspexit, nisi unum ædis * ædilem, combustum monasterium custodientem. Cumq; ille sacram noctem in Dei laudibus ibi permaneret, & mane cum radius solis primum latitudini terræ lucem

*Gabr. Palotus Archiep. Bonon. part. 4. de sec. transl. meminit S. Udalrici reliquias peregrè conquirentis. *Agaunense S. Mauriti cœnobium Sigismundus Rex condidit. Vigner. Chron. an. 515. *Reges Burgundia fuerunt ab An. 912. ad an. 990. Rodulfus & Chon-

radus. Vign. Chron. * De Sarracenis Burgundiam turbantibus tempore Conradi Regis vide Stumpf. ex Eggardo lib. 4. c. 36, hist. Helvet. * Al. Senilem.

diffun-

* Vide nota-
ta de pluri-
bus una die
missis supra
ad cap. 3.

* Bruscbio
Alabicus
Abbas Au-
giensis ab A.
933. ad an.
958. quo eū
obiisse Con-
tractus
editio ha-
bet.

* Pro ex-
optatum.

diffunderet, missam de sancta Trinitate celebravit, qua expleta, cum * alteram statim venerationi diei Dominici congruentem celebrare coepisset, duodecim clerici cum multitudine populi advenientes ministerii sui celebrationem audientes persisterunt. Quo peracto, sanctus Episcopus eosdem fratres salutavit & muneribus honoravit, & ob quam rem illuc deveniret notum fecit. Qui hilaritatis ejus dulcedinem & sanctitatis religionem persentientes, ne delectabili desiderio privatus abiret, aperta collocationis sanctorum spelunca in scopulo exciso, plurima parte sanctorum reliquiarum donatum lætificaverunt. Cum verò optabili licentia clericorum, & amantissima dimissione populi inde rediret, Constantiam civitatem causa orationis visitavit, & inde ad Augiam insulam venit, & ab * Alewico Abbate charitativè susceptus & omnimodis commodis bene procuratus est. Cumque amabili colloquio inter se sermocinarentur, omnia, quæ ei in itinere acciderunt, nota fecit. Benevolentia autem abbatis, cum audiret eum pro amore sanctorum reliquiarum exire, desiderio ejus satisfaciens, non modicam partem de corpore sancti Mauricii & de aliorum multorum sanctorum reliquiis ei donans, lætum abire permisit. Augustæ verò civitati cum appropinquaret, præmissis nunciis demandavit, ut ad * optivum donum sanctorum reliquiarum, quod secum attulerat, honorificè clerici cum populo, & cum crucibus & incenso pigmentorum, aquaque benedicta occurrerent, & suscipiendo gloriosè, cum laudibus & melodiis congruis perducerent honorificè cum illo in ecclesiam in honore sanctæ Dei genitricis Mariæ consecratam. Illuc cum perductum esset, ab Episcopo cautè collocatum est in arcam auro & argento coopertam, ad laudem Dei omnipotentis, & in auxilium populi advenientis in nomine Domini nostri Jesu Christi, cui est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen. Talibus & his similibus studiis semper in Dei voluntate serviens, decertavit qualiter episcopatum, quem ad regendum suscepit, omnigenis honoribus sublimare potuisset, & servitium Dei & sanctæ Mariæ Dei genitricis amplificare indefessus laborabat, & ideo ubique Gratia Dei præventus, sicut in psalmis scriptum invenitur: Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet, & salvos faciet eos: Et secundum Apostolum dicentem: Scimus, quomodo diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, & reliqua. Multiplicibus enim Dei magnificentis honoratus, & firma fide confortatus, desideria voluntatis ejus percipiens, multis in suis necessitatibus profuit, & possibilitatis suæ potentiam, quantum potuit, humiliter celavit, quia multi, qui caduco morbo vexabantur, sanctitatis ejus benedictione percepta, sospitati restituebantur, si pro qua rebene-

re benedictionem expetivere, non indicavere, quiautem necessitatis eorum afflictionem manifestè nunciaverunt, benedictione subtrahita, causa humilitatis abire permisit, dicens: Ego non sum dignus de hac infirmitate vos posse liberare.

CAPUT XVI.

De Oleo à sancto viro sanctificato.

SANCTIFICATUM verò oleum in die Coenæ Domini ab eo tam salubre effectum est, ut multi in infirmitate positi, ab eo uncti celeriter sanitati restituerentur, & multi caliginem oculorum habentes, & præsentis luminis se in hoc sæculo manere carentes putavere, à tactu hujus olei serenitati oculorum iterum uti meruerunt. Hæc verò nemine dicente comperiebam, sed propriis oculis inquam plurimis peracta conspiciebam. De ipsius autem Episcopi * recuperatione non oportet reticere, quia cum quodam tempore de monasterio sancti Galli redire ad Augustam civitatem decrevisset, Campidonam veniens tam gravi infirmitate detentus est, ut ex se sine adjutorio aliorum ambulare non potuisset, & cibum ad recreationem corporis sumere vires non sufficerent; missis nunciis celeriter ad Augustam civitatem, oleum ab eo consecratum sibi inde reportare præcepit, cumque in vigilia Pentecosten nunciis revertentibus hora diei nona, cum adhuc congregatio monachorum sollenni officio missæ interfuisset, & ipse intra cubiculum sacrum mysterium auditum habuisset, oleum ei repræsentaretur, peracto sacro mysterio monachi ad eum introducti sunt, præsentibus clericis, qui cum eo illuc devenerunt, & cantatis pro ejus infirmitate septem psalmis, letaniaque devotè expleta, quendam sanctum monachum Hiltine nominatum, ad claustrum revertentes fratres ad ungendum eum oleo sancto cum suis duobus presbyteris dimiserunt. Unctione verò peracta secundum doctrinam Jacobi Apostoli, infirmatur quis in vobis, inducat presbyterum ecclesiæ & rel. dixit Episcopus præposito, istis unctoribus meis cum cæteris meis comitibus, in mea vice servitium congruenter exhibete, cum his bonis, quæ nobis hodie concessit Deus. Cum verò ad mensam prandendum confedisent, & adhuc prandium peractum non fuisset, nuncius de Episcopo venit dicens: Læto animo estote, & recreamini cum gaudio, quia Dominus noster Episcopus, quamvis hebdomada præterita vel buccellam panis ad refectiorem accipere non potuisset, nunc Deo donante se reficit, & reducta sanitate est melioratus. Qui audito delectabili nuncio omnes simul Deum laudantes & Deo gratias

* *Recuperatio, Erholung von der Krankheit.*

gratias dicentes hilares effecti sunt. Vespertina autem hora adveniente, & signo vespertinali in primis sonante, statim surrexit & ad ecclesiam ambulavit, & ibi in Dei laudibus infatigatus permansit, donec vespertinalis laus à fratribus secundum cursum monachorum prolixè perficiebatur, & postea de die in diem confortatus, ex integro pristinae sanitati citò restitutus est. O quam magna multitudo dulcedinis Dei, qui illi hoc tanta velocitate ad remedium concessit, quod ille aliis ad medicinam & ad indulgentiam peccatorum præparavit, ut cum ejus fide perfecta cæteris plurimis fides confirmaretur.

CAPUT XVII.

Qualiter super * Vindicem & in Danubio liberatus est.

*Vindonem
apellavit
Fortunatus,
quidam Vir-
donē, vulgò
Werten.

TRadere huic quoque me aliam rationem in hoc loco oportet, quam Herewigo Capellano ejus dicente comperi. Quadam die cum pro aliqua utilitatis causa super fluvium Vindicem nominatum caballicare debuisset, & ipse ab illuvie elevatus fuisset, & comites Episcopi universi vadum rectitudinis devitarent, & alia vada aptiora quærerent, & idem ipse prænominatus Herewigus solus cum eo remaneret, ipse vadum, quod alii omiserunt, sine trepidatione transcendit, foccis de sago factis indutus propter frigus, quia hyems erat. Præfatus verò Herewigus flumine transgresso, ex cingulo deorsum, quamvis super altiore caballum federet quam Episcopus, udus effectus est, & prospiciens in vestimenta Episcopi, si aqua infunderentur, sed nec in foccis unum pilum humidum conspexit, & ad Episcopum dixit, ego uditate perfusus sum, & tuæ celsitudini pilus in foccis non est madefactus: Cui dixit Episcopus, hæc, quæ vidisti, me vivente nemini dicere præsumas. Alio verò tempore, cum ad colloquium Ottonis Imperatoris ad Ratisponam civitatem navigando per Danubium venire decrevisset, quodam die nautis incautè ante se conspicientibus, navis cuidam ligno importunè conjuncta, aquis repleta immersione omnibus minabatur. Perturbati verò omnes & timore perculsi, ad littus magno studio navem perducere festinarunt: Navi verò aridæ adducta, quæ intra erant ad littus portaverunt, illius verò Episcopi, in posteriori rostro navis sedentis, obliti sunt. Unus verò clericorum Mesi nominatus, magno stupore attonitus dixit: Heu nobis miseris, quia seniori nostro in isto periculo adjutores non fuimus, & his dictis currens per profunditatem aquæ, quæ in navi fuerat congregata, assumptis brachiis Episcopi super humeros ejus, evexit eum extra navem, omnibus itaque expositis & illo novissimè egresso, navis in posteriori parte profunditati demersa est. Quid mirum si navis onusta

eo infedente mergi non potuit, sed eo iubente super aquam stetit, qui beato Petro Apostolo undas maris ad super ambulandum propria voluntate firmavit? sic non ex sua conditione, sed ex meritis in ea sedentis navis interim super aquas natare cogeatur, donec cunctis stipendiis & oneribus relevaretur, postea verò immerfa nunciabatur.

CAPUT XVIII.

'Qualiter * Tar fluvium transivit.'

*Tarus Plinio Italia
Cispadana
fluv.

Romam visitate itaque cum quodam tempore æstuantī animo desideraret, & ad fluvium nomine Tar cum perveniret, tam periculosum ex inundatione aquarum factum invenit, ut nullus ex utraq; parte advenientium eo die vel alio se posse * venire super eum speraret: Sanctus Episcopus in Deum confidens, paratura missatica se indui festinavit, & in littore fluminis cum suis comitibus missam devotè celebravit, & post missam præfatum fluvium tanta commoditate transivit, ut nulli ejus comitum aliquid adversitatis eveniret, sed omnes salvi & incolumes Deum laudantes gaudendo ibant per viam.

* Venire super eum
über ihn
kommen.

CAPUT XIX.

Qualiter una sanctimonialis infirmabatur & sanata est.

Multimodis Christi servitiis cum ferventissimè insisteret, & undique amplificare studuisset, Deo donante excogitavit, propter cujusdam sanctimonialis religionem * Emoza nominatæ, ad ecclesiam sancti * Stephani protomartyris sanctimonialium congregationem componere, & regulæ sanctitatis subdere, & sancto velamine Christo Deo desponsatas conjungere.

* Al. Hicila,
vel Lucila.

* *Brusch, de monast. scribit, hoc monasterium circa an. 966. conditum, in eptè verò addit, Stephanum Ungarorum regem ibi à S. Udalrico baptisatum. Eleusinia S. Udalrici sive soror sive cognata (utrumq; Brusch. lib. de monast. & lib. de Episc. prodidit) prima Abbatisa præfuisse creditur.*

Quod cum factum fuisset, quædam mulier cum consensu conubia mariti despiciens, eidem congregationi ob futuræ beatitudinis mercedem obedientiam professâ se admiscuit, litterarum verò scientia ad perfectionem docta non manebat, ad exteriora autem necessitatis opera strenuitatem magnam habebat, & ideò aliæ sanctimoniales eam cellerariam facere voluerunt, qua renuente, Episcopo nunciatum est, & supplicatum est, ut cum sua potestate ministerium cellarii commendaretur. Episcopus verò supplicationi assensum præbens, præfatam sanctimoniali cellerariam esse præcepit: Illa autem præcepto Episcopi non obedivit, sed in pristina refragatione conata est persistere:

Sequenti verò nocte in somnis audivit vocem dicentem sibi, quia non obedisti præceptis Episcopi, ideò usu ambulandi privaris tamdiu, donec ab eo absolveris. Expergefacta autem dissolutam membris ita se esse persensit, ut nullum ambulandi effectum habere potuisset. Hac infirmitate ligata, laboriosè expectabat adventum Episcopi. Interim verò appropinquabat tempus synodalis colloquii, & Episcopus ad Augustam revertebatur; hoc cum infirma sanctimonialis audiret, rogavit se portari in ecclesiam sanctæ Mariæ, & obtutibus ejus repræsentari: Cumque ad ejus præsentiam veniret, humillimis precibus ejus misericordiam deprecari coepit, ut ab affligentibus alligationibus infirmitatis ab eo absolvi mereretur. Audita ejus deprecatione Episcopus, de inobedientia eam increpavit, & munere benedictionis simul & indulgentiæ donatam dimisit. Cumque ab ea reverteretur Episcopus, statim sanitati restituta currendo præcessit Episcopum, antequam ille perambularet ecclesiam, & ante celsitudinis ejus præsentiam prostrata, Deum pro reddita sanitate laudando, promisit de inobedientia ultra sese fore emendaturam, & ad proprias mansiunculas læta rediit.

CAPUT XX.

De Constructione ecclesiæ Sancti Joannis Baptistæ.

* Pro honorans, colens.

* **H**ymnizans sanctus Dominum Episcopus, habili tempore postea ecclesiam in cœmeterio sanctæ Mariæ in modum crucis ædificare coepit, & ædificatione peracta, altaribusque quinque in ea compositis in honore sancti Joannis Baptistæ dedicavit, & dolium baptizandi de petra excisum in ea constitui fecit, & dote legitimatam, presbytero ad procurandum in divinis officiis commendavit, & præcepit, ut matricularii in omni hebdomada die sabbathi & in aliis sollennibus festivitatis, cum Evangelio & crucibus & cereis cum Dei laudibus reverenter visitarent, & in paschali hebdomada, quam dicunt infra albas, quia tunc consuetudo est tres cantare psalmos ad vesperam, remanentes duos illuc deambulando cum antiphona & tono formosa modulatione perpsallere, & ipse persæpe ibi salutares hostias Deo immolare consuevit.

CAPUT XXI.

De Itinere ejus ultimo ad Romam.

* Zoam pro vita, vitam pro anima usurpabit.

* **Z**oam in ultimis temporibus suam salvare cupiendo, animo decrevit, quamvis vires corporis de die in diem decrescere sentiret, ut limina Apostolorum Petri & Pauli devota intentione laborasset visitare. Cumque aliquantulum itineris peregisset

gisset in carpento, & ad difficiliores vias perveniret, non potuit ultra iter peragere, antequam in lecto collocatus equis superpositus pergere coepit: sicque pergendo, quamvis comitibus ejus ubique periculosum videretur, Deo juvante & sancto Petro Apostolo, sine periculo pervenit ad Romam, votorumque ibi antea dispositorum & promissionibus devotissime expletis, & gratissimorum emolumentorum & indulgentiarum donis acceptis, * permissoque salubri à sancto Petro & vicario ejus Pontifice, cæterisque Deo ibi & sancto Petro militantibus honorabiliter accepto, felicem reditum iniit, & Ravennam visitare disposuit. Illucque cum appropinquaret, Imperatorem gloriosum * Ottonem cum Imperatrice Adalhaida ibi manere comperit, & ante se misso nuncio adventum ejus illi indicavit, & ille statim nuncium sequendo ad ostium cubiculi Imperatoris pervenit. Imperator vero cum eum in tanta vicinitate manere agnovisset, uno pede calceato & alio adhuc incalceato, causa humilitatis & flagrantia divini amoris, eum ad suscipiendum amabiliter festinavit. Cumque in cubiculo accersita imperatrice suavi colloquio fruerentur, & alternis locutionibus diversarum rerum proventus terminarent, vir sanctus Imperatorem cum auxilio Imperatricis flagitare coepit, ut filio sororis suæ Adalberoni procurationem sui episcopatus, regimenque super familiam & omnia negotia sæcularia ad eum pertinentia, fideliter firmiterque commendaret, & ut à celsitudine ejus Imperialis potentiae promissum consolationis accipere mereretur, ut post ejus discessum cathedram episcopalis potestatis ei donaret, ut sibi majoris otii ad studium orationis & ecclesiastici regiminis & Christianitatis stabilitatem facultas concederetur. Cujus petitioni gloriosus & benevolus Imperator assensum præbens, sæcularium negotiorum commercia * Adalberoni commendavit, & episcopalis honorem cathedræ post vitam Episcopi, si Deus vellet, ei donare permisit, & insuper multis libris auri Episcopum donatum, amabiliter abire permisit, & ejus mansiones cum alio servitio necessario, cum suis fidelibus usque ad finem illius provinciae cautè disposuit.

* Permissum
Urlaub.

* Ottho ab A.
968. ad An.
972. in Ita-
lia egit. Si-
gon. de re-
gno Italia.

* Contra Hi
editio nova
habet an.
971. Adal-
beroni epi-
scopatum
ab Imp. con-
cessum, quod
de hac nimi-
rum pro-
missione in-
telligendū.

CAPUT XXII.

De reversione ad Augustam.

Episcopus autem & præfatus Adalbero, cum lætabundi ad Augustam reverterentur civitatem, honorificè sicut decuit suscepti sunt, & omnes qui ibi inventi sunt, comperta eorum prospera reversione, & honorificatione ab Imperatore eis facta, valde lætificati sunt. Tunc vero præfatus Adalbero congregatis militibus Episcopi, desideravit ut ei sacramenta fidelitatis

jurarent, quod & fecerunt in præsentia Episcopi, similiter & familia per totum episcopatum fecit. Episcopus autem indumento more monachorum formato induebatur, quorum antea regulam multimodis virtutibus sequi consueverat. Cumq; hæc ita agerentur, propter quorundam clericorum æmulationem, qui se æstimabant post obitum sancti Episcopi, Imperiali celsitudine concedente episcopatum posse acquirere, ferulam episcopalem publicè portare præsumpsit, ut eis tota spes acquirendi episcopatus adimeretur.

CAPUT XXIII.

Qualiter synodus Adalberonem degradari voluit.

*Otto ex Italia in Germaniam postremum rediit A. 972. Sigon.
*Otto secundus primi filius, Imperator appellatus vivente patre an. 968. Sigeb.

POSTEA verò revertentibus de Italia * Imperatoribus, patrè scilicet & ipsius * prole ad Franciam, facta est * synodus in loco qui dicitur Ingilunheim, ad quam Archiepiscopi cum cæteris suis suffraganeis sanctum Udalricum cum suis legatis honorificè invitaverunt, Adalberonemque ejus nepotem cum eo venire decreverunt.

* Synodus Adalberonis causa habita an. 972. Contract. in ea S. Udalricus & Adalbero transgressionis canonum accusati, causa dicta absoluti sunt. Alia autem fuit Synodus Ingelheim. an. 948. Cui etiam S. Udalricus interfuit, ut est in Frodoardi Chronico.

Illuc verò cum pervenirent, & antistites ibidem congregati Adalberonem baculum Episcopalem publicè portare cognovissent, irati sunt contra eum, & dicebant, ut contra canonicæ rectitudinis regulam in hæresim lapsus fuisset, & quod Pontificalis honorem sublimitatis vivente Episcopo sibi plus justo vindicaret, & ideò ultra eum Episcopum ordinari non deceret. Quibus ille auditis, prima die synodale colloquium intrare devitavit, & in alia domo cum cæteris clericis Episcopi remanebat: Antistes autem cum paucis suis capellanis synodum intravit. Cumque inter se Pontifices colloquia habere cœpissent, uniuscujusque rationem per latinitatis locutionem voluerunt terminari: Cumque causa sancti Udalrici fuisset ventilanda, & ille pro * infirmitate,

*Agebat enim annum octuagesimū secundum.

*Codex mss. hic alia manu ad oram habet, iste Gerhardus scripsit legendam, quod mihi ne utique probatur, hic enim matricularius, uti auctor hujus vite appellatur, videtur, cum clericus S. Udalrici vocetur, vita verò auctor ex congregatione S. Afræ fuit, ut ipsemet in epilogo indicat.

tam sonora voce, ut tota synodus audire potuisset, rationem proferre non posset, advocabatur unus suus clericus nomine * Gerhardus, qui extra synodum cum Adalberone remanebat, ut pro eo desiderii sui rationem per latinitatis locutionem manifestaret. Cumq; vix pro densitate multitudinis, in præsentia Imperatorum & Episcoporum præsens stetisset, interrogabatur, quid desideraret Dominus suus. Quibus interrogationibus multiplicatis, dixit, non debeo interrogationibus vestris respondere pro Domino meo, nisi illo præcipiente. Cui dixit Episcopus, frater, bene tibi notum est desiderium meum, enarra hoc, & ob-

& obsecra, ut eorum consiliis & permissionibus, Deo juvante, expletum fiat. Tunc præfatus clericus Gerhardus in præsentia omnium dixit: Excellentissimi Imperatores & religiosissimi antistites, desiderium Domini mei est relinquere sæculum, & secundum regulam sancti Benedicti sanctam inire vitam, & in contemplativa vita diem expectare obitus sui, in indumento pro certo habitus exterioris, potestis cognoscere voluntatem animi interioris. Istis & aliis rationibus in voluntate Domini sui in finem deductis, terra tenus cecidit ante pedes Imperatorum & Antistitum, obsecrans ut petitionem Domini sui secundum Dei voluntatem implere non dedignarentur. Qui simul respondendi inducias usque in crastinum diem postulaverunt, & postea inter se æstimaverunt, qualiter causa Adalberonis terminaretur. Quidam verò Episcoporum adjutores Adalberonis fuerunt, ne prorsus à spe episcopalis ordinationis, post vitam avunculi sui excluderetur. Hæc cum inter se prolixè sermocinarentur, ultima in unum ratione coadunati, omnes simul firmaverunt, nisi Adalbero se sacramento excusaret, quod non sciret hæresim manere, quia episcopalem potentiam cum baculo arripuit, nullo modo ulterius legaliter Episcopus fieri potuisset. Altera verò die cum Episcopo etiam Adalbero synodali interfuit colloquio, & cum ei prædictum crimen imputaretur, multis objectionibus diversorum colloquiorum cum suis adjutoribus à prædicto crimine se defendere statuit. Hoc cum ei adunatio omnium Episcoporum non consentiret, secundum prædictam destinationem Episcoporum sacramentum perfecit, per nomen Patris & Filii & Spiritus sancti super quatuor Evangelia. Tunc iterum Episcopus Udalricus petitionis suæ responsa, quæ pridie procrastinata fuerunt, per prædictum suum clericum expetivit, quia desideravit, ut prædictus suus nepos Episcopus ordinaretur, & ille secundum regulam sancti Benedicti, in monasterio cum eorum consensu deservire mereretur. Episcopi autem, quamvis eis ex toto non placeret, apertè ei in synodo contradicere noluere petitionem suam, sed sapientissimi ex ipsis, cum consilio aliorum * extra synodum eum ambulare cum illis postu-

*extra am-
bulare aus-
trenten.

tibi est, ut in eo ministerio, in quo coepisti, Deo servire permanear, quam tuam voluntatem sequens aliis plurimis scandalum facias, quia ex te canonici & monachi & sanctimoniales & cæteri Christiani ad rectitudinis statum debent constringi, qui ex semet ipsis per climata cadere festinant, qui autem incautè ambulando ceciderunt, ex te, Deo juvante, erigi posse sperandi sunt. De nepote autem tuo Adalberone tuæ voluntati satisfaciendo, in commune firmamus, ut nullus alius à nobis post tuum discessum, ad illum locum, in quo tu pastor existis, eo vivente ordinetur, nisi ipse. His consiliis consentiens sanctus Episcopus Udalricus, cum eis in synodum regrediebatur, & tunc cum consensu aliorum antistitum, fecit ab Imperatore Adalberoni commendari in eorum præsentia, procurationem sui habere, & sub ipso totius episcopatus causam dispositionem in omnibus adimplere. Taliter verò istis terminatis, finita synodo Episcopus & Adalbero cum suis ad Augustam revertebantur. *

* Miraculū
quoddam in
altero ex-
emplo hīc
sequebatur,
quod quoni-
am infra
iterum repe-
titur, visum
omittere.

CAPUT XXIV.

Qualiter Adalbero vitam finivit.

* Al. Ribbi.
nos

* Femina
Weib/ id est
uxor.

* An. 973.
Contracti
editio nova.
* Al. Pere-
grinus.

PRædicta verò synodus in autumnali tempore peracta est; & in antea Paschali tempore adveniente & sancta hebdomada finita, Episcopus & Adalbero, amabiliter vocante * Rinwino comite Dietpoldi fratris Episcopi filio, ad castellum Dilinga nominatum venerunt, ut ibi aliquantos dies charitativè cum eo, & cum * femina ejus Hiltegart nominata manerent. Paucis itaque diebus transactis, Adalbero ibi cum phlebotemo sibi phlebotemando sanguinem minui fecit, & postea cum Episcopo ad coenam confedit, & de coena surgens in lectum se ad requiescendum deposuit: cumque unusquisque ad suas divertisset mansiones, eadem nocte subitanea morte Adalbero * defunctus est, * Herewingus ejus presbyter, cum ad nunciandum hoc Episcopo cubiculum ejus intraret, Episcopus sermonem ejus præveniens, dixit illi: Ecce Adalbero defunctus est: Cui ille respondit: Ideò ego huc intravi, ut tibi hoc nunciarem, nullus alius me præibat ad te, & quomodo hoc scire potuisti? Cui ille respondit: Vade & suscita Riwinum & omnes, qui nobiscum sunt, ut cito præparent vehiculum, ut corpus ejus ad Augustam ducamus civitatem. Episcopus autem missis ad Augustam legatis, præcepit, ut in ecclesia sanctæ Afræ sepulchrum ejus juxta ipsius sepulchrum præpararetur, quod & sic factum est. Ille autem cum his, qui cum ipso erant, imposuit corpus carpento, & antepositis equis vexit ad Augustam cum frequentia populi. Matricularii autem, cum crucibus & aqua benedicta & cereis & incenso, & cum magna multitudine familiæ, cæteri que populi appropinquantibus occurrerunt,

rerunt, & honorificè suscipientes, cum congruis orationibus & modulationibus perduxerunt ad locum sepulchri, & ibi expletis vigiliis, & salutaribus pro ejus anima Deo oblatis hostiis, Episcopo animam omnipotenti Deo commendante corpus devotissimè sepelierunt. Commendatione autem corporis peracta, & Episcopo cum tristitia redeunte, universi fletu & lamentatione & magna moestitia in suas reversi sunt mansiones, pro eo quod ex nobili genere ortum & formosum, & grammaticæ artis bene doctum, & in Dei servitio studiosum, & in bonis operibus strenuum, & in eloquentia dulcisona cautum, in donando largum, in adversis aliorum tristem, multarum virtutum opulentia cumulatam, in adjutorio miserorum festinum, multimoda benevolentia ornatum virum, tam citò depositum omiserunt,

CAPUT XV.

Qualiter Utinburam abbatiam reddit.

Religiosus autem antistes, misso legato nunciavit Imperatori Robitum prædicti nepotis sui, & Abbatiam Utenbura nominatam, quæ * ipsi à sua imperiali potentia concessa erat, postulavit sibi donari, non causa avaritiæ, sed ea intentione, ut cœnobitis ibidem Deo servientibus deliberationem, quam ille eis antea conscriptam & sigillatam ab eodem Imperatore donari impetra-
vit, restituere potuisset. Imperator autem per eundem nuncium * abbatiam concessit, & consolationem magnam, & multimodam salutem remandavit. Nuncius autem cum revertetur, invenit Episcopum in loco, qui dicitur Staphense, & hæc prædicta narravit. Paucis verò diebus postea revolutis, adhuc ipsi in eodem loco manenti, per nuncium quendam, orationis suffragia pro anima Imperatoris poscentem, * obitus ejus illi annuntiabatur. Inde verò cum ad Augustam rediret, venerunt nepotes sui, Riwinus comes filius fratris sui Dietpaldi, & Hupaldus comes filius fratris sui Manegoldi, & rogaverunt illum, ut pergeret ad oppidum, quod nominatur * Witeselinga, & illis monstraret ecclesiam ibi sitam, ubi corpora suorum * parentum terræ commendata fuerant, de qua ipse sæpe eos antea præmonuit, ut eam meliorarent, & eadem corpora in illam concluderent, ne ultra à pluviis * domatum infunderentur, ordinare, & quantæ magnitudinis eam facere debuissent. Sanctus verò Episcopus, quamvis certissimè sciret in proximo manere sequestrationem corporis & animæ suæ, tamen pro divino amore, & pro eorum amabilitate illuc perrexit, & provida ordinatione eandem ecclesiam super præfata corpora amplificari perdocuit, ibique cum nepotibus suis aliquantis diebus moratus est, & inde ad castellum * Sunnemotinga nominatum, propter petitionem Manegoldi fratris

* Bruscb. de monast. ait Adalberonē an. 941. Abbatia præfata.

* Bruscb. ait S. Udalricū Abbatiam A. 971. accepisse, verum ex hujus historia serie apparet an. 973. restituendum esse. * Otto magnus Imp. ob. an. 973. Nō. Maij. Contractus.

* Al. Witeselinga.

* Parentes generatim videtur pro consanguineis capere. Ceterum Dietpaldus Ribbini pater Augustæ sepultus est, supra e. 13.

* Al. Sunnē notinga.

* *Al. Gerile-*
hova.

* *Conradus*
Constantia
Episcopus
inuit A 934.
obit 974.
Cor. tract.

7

prædicti Adalberonis pervenit. Cumq; in itinere, antequam illuc pervenirent, in campo propter herbam, juxta villam, quæ dictur * Gerilehova caltrametati fuissent, cum sol occasui radios suæ lucis inferere coepisset, venit quidam homo, qui dixit * Chunradum Episcopum certissimè defunctum fuisse, & nominavit diem obitus sui, & diem collocationis corporis ejus in sepulchrum. Hac fama audita, clerici & alii comites ejus stupefacti effecti sunt, & statim æstimaverunt nuncium ad Augustam mittere, ut pro ejus anima solitæ orationes explerentur: quibus sanctus Episcopus blando sermone inquit, certissimè rei veritatem sciens, desistite adhuc nuncium mittere, mane diluculo comperietis, qualiter circa Episcopum maneat. Crastina verò die diluculo quidam de Constantia venit, & de obitu Episcopi veraciter contradixit, & ejus possibilitatem secundum suam consuetudinem esse nunciavit. Sanctus autem Episcopus Udalricus coeptum iter per egit, & ibi quasi ad convivium vocatus, post expletionem salutaris hostiæ, quam quotidie per se, quamvis viribus corporis valde esset destitutus, Deo persolvere satagebat, cum convivantibus quotidie ad mensam sedebat, & nullum corpori cibum exhibuit, nisi micas panis aquæ infusas in os misit, quas etiam sæpissimè aquis exspoliatas de ore rejecit, haustibus verò aquæ interdum corpus, cum adhuc ad mensam sederet, reficiebat. Consummatisq; ibi rebus, pro quibus illuc vocatus est, abire coepit, altera die ad locum qui dicitur * Utiuntiga pervenit, & ibi ad se convocatis monachis de monasterio Uttenbura nominato, autumare cum eis & cum suis fidelibus providè coepit, quomodo deliberationem, quam eis antea sicut prædixi, ab Imperatore impetraverat, restituere potuisset, & dixit eis: Eligite ex vobis unum ad Abbatem, qui in Dei servitio utilis, & vestris necessitatibus possit cautus inveniri. Si illum eligitis, qui mihi ad hoc placet, commendabo illi Abbatiam usque in præsentiam Domini mei Imperatoris: sin autem alium nisi mihi placentem eligitis, non illi commendabo. Qui respondentes dixerunt: Nominet nobis sanctitas tua hunc, qui tuæ dominationi placitus sit ad electionem nostræ unitatis. Tunc dixit eis, * Rudvugum fratrem vestrum ad hoc nominabo ministerium. Quibus auditis fratres inducias postulaverunt, donec omnes simul loquerentur, si hæc electio cum omnium fratrum consensu fieri potuisset. Cumque in loco destinato collecti fratres colloquia inter se habere coepissent de præfata electione, quibusdam fratribus placuit, quibusdam displicuit, sed tamen cum consilio amicorum roborati, Episcopi voluntati parentes, in unum coadunati Rudvugum ad Abbatem elegerunt, & cum eo ad Episcopum regredientes, unitatis eorum electionem ei nunciaverunt. His auditis Episcopus, assumpto baculo

* *Al. Rud-*
dungum. Al.
Rupertum,
Brusch. ha-
bet Rudun-
gum electu
an. 972. re-
stitu an.
973.

baculo commendavit abbatiam præfato Rudvugo usq; in præsentiam * Imperatoris, qui tunc in Imperio patri suo æquivoco successerat, & illum commendavit suis nepotibus & aliis suis fidelibus, ut eum celsitudini Imperatoris præsentarent, & illis cum fide ei juvantibus, ab eo hæc confirmarentur. His ita expletis propriam sui episcopatus revisitavit sedem.

* Ottonis secundi, qui inivit an. 973.

CAPUT XXVI.

Quam formosè obitum suum in Augusta exspectaret.

MOenia autem Augustæ civitatis introgressus, magna tristitia septus est pro morte Adalberonis sui nepotis, & pro obitu Imperatoris, cui semper fidem in omnibus servavit, cujus etiam amor pectori ejus firmiter conglutinatus est. Pro requie verò animarum amborum multas eleemosynas largitus est pauperibus, & multas orationes & preces ad Dominum quotidie effudit, ut eis misereri dignaretur: missarum verò officia quotidie celebrare non desistebat, quoad usque vires corporis sic subtrahebantur, ut nullo modo ultra per se stare potuisset. Ad mensam verò sedebat, & sedentibus cum eo convivium faciebat, & ille quasi jejunus absistebat, & postea in ecclesia vel in cubiculo suo dulci cantatione psalmorum, vel auditione lectionum sacrarum recreatus est. Vires verò corporis cum ei ita defecissent, ut per se missam cantare non potuisset, quotidie in ecclesiam introductus devotissimè eam audire, & interim orationibus intentis insistere non desistebat. Pro certo post missam expletam cum cubiculum intraret, repausationi lectuli se non commendavit ante horam vespertinam, sed super sedile suum calceatus sedit, & interdum se super pulvillum in dexteram partem reclinavit, interdum ad sinistram, & interdum sedens ad dorsum super posteriora sedilis, in quo sedebat, reclinavit. Et post expletionem cursus & totius psalterii, legente Gerhardo * Præposito sacrorum lectiones librorum audivit, & interdum cum eo inde dulci eloquio fruebatur. Cuidam verò eloquio inter ipsos finito, præfatus clericus interrogavit eum dicens: Habes spem pro ista infirmitate, Domine, obitum tuum tibi imminere? Cui ille quasi eum increpando respondit: Quare sic dixisti? non spero, sed certissimè cognosco diem obitus mei non post multos dies mihi evenire. De qua re presbyter contristatus, indulgentiam postulavit & dixit illi, Domine, quem Episcoporum præcipis vocare ad commendationem corporis tui? Cui ille respondit: Eo tempore, quando anima mea derelictura est hoc corpus, non potestis ul-

* Puto significari præpositum ecclesie cathedralis.

* Augustæ enim & Constantia in eadem provincia Moguntina.

possit,

possit, Episcopi verò * Bauuuariorum ad regale colloquium ad Franciam sunt congregati.

* *Bauuuariorum, Otfridus monachus in prafat. Evang. quæ German. vertit, de proprietate ejus lingue inquit, Interdum tria, uvu, ut puto, quarit in sono, priores duo consonantes ut mihi videtur, tertium vocali sono manente.*

At ille inquit, Domine, quid tunc facere debemus? Cui sanctus Episcopus dixit: Nostis corpus hominis terræ commendare? At ille ait: Si talis persona esset, super quam commendatio nostra fieri debuisset, timorem inde non haberemus. Cui Episcopus dixit: Facite de hac re, cum tempus advenerit, sicut optimè potestis, Dominus commendatorem corporis mei providebit. Et his dictis præfatus presbyter iterum lectionis usum assumpsit, & in ea sicut solitus erat, usque dum sonante signo vespertinalis laudis hora annunciabatur. Lectiones verò fuerunt Vitas patrum sanctorum, & liber sancti Gregorii, quem dialogorum vocant, cujus ultimus liber disputat multum de his, qui de corpore rapti in spiritu multa viderunt, & iterum ad corpus redierunt. Taliter verò conversando formosissimè exspectabat diem obitus sui, & interdum in Spiritu plurima videbat, de quibus pauca his, qui cum eo erant, narravit. Interea verò Werinhario Abbati de mo-

* *Al. Fulda, rectè Bruscb. ait Werinharium filium fuisse matertera S. Udalrici, Abbatem factum An. 969. ob 982*
 * *Vicentius Borg de eccl. Florent. observavit Vicedominos ante an. millesimum fere ex clero fuisse, eam dignitatem post ad laicos transiisse, Onuph. de vocib. ecclesiast. obscuris, ait etiam Majores domus appellatos. Verum dist. 89. cap. Volumus, Gregor. Vicedominum à Majore domus distinguit, ibi glossa æconomum interpretatur.*

nasterio * Vulta nominato, causâ visitationis ad eum venienti, inter alia dixit: Tu post me hic deberes Episcopus fieri, omnes te elegerunt, nisi duo, hi verò duo si aliis concordarent, electio tua sine dubio perfecta fuisset. Et his dictis manus Attelini tunc * Vicedomini, & manus Hiltini camerarii comprehendens suæ fidelitati commendavit, & cum charitate eum abire permisit. Altera verò vice quadam die quasi de gravi somno expergefactus, ei assidentibus & hæc audientibus ait: Heu, heu quod illum nepotem meum Adalberonem unquam vidi, quia pro eo, quod ei secundum suum desiderium consentiebam, nolunt me impunitum in suum recipere consortium, & his dictis statim tacuit. Virtus verò corporis de die in diem decrescens, in tantum deficiebat, ut ecclesiam intrare nisi à duobus sustentatus non potuisset. Cum verò in die natali sanctorum Marci & Marcelliani, quod est xiv. K. Julii, ecclesiam introduceretur, ut missam audiret, peracta missa, ad sanctam crucem tapetium sibi deponi præcepit, & se super illo prosternebat. Ibi verò cum quasi dimidiam horam jacuisset, surrexit, & camerarium Luitpaldum presbyterum ad se venire fecit, & cunctas suas res, quas ille in ministerio habebat, in præsentiam sui portare præcepit, & ponere ante altare, nisi unam paraturam domus & mensarum, & unum coopertorium mardrinum ad servitium sui successoris dimisit. Cum verò ante eum posita fuissent, & ille ea conspexisset, dixit: Quid mihi hæc omnia nunc debuerunt? Quamvis verò illi plurima viderentur, nume-

rus

rus eorum major non fuit nisi pauca camifalia, & vii. vel octo menfalia, & duo farcilia, & x. solidi argenti, quos in manum Gerhardi Præpositi commendavit statim ad erogandum pauperibus. Cætera verò omnia disposuit dividi inter clericos ejusdem loci. De vestimentis suis misit * Antonio venerando viro, quem ille antea ad Utenburam in Dei nomine inclusit. Cuidam etiam * Ruozoni, mobilitate membrorum carenti nisi de brachiis sursum, cui domicilium in coemeterio * Kampidonensis monasterii more lectuli à terra sublevatum ædificatum erat, ut ea, quæ ab eo digesta fuerant terratenus cadendo, à domicilio separarentur, vestimenta transmisit; quia antea * cum Episcopus in eodem monasterio moraretur, prædictum pauperem per se ipsum sæpe visitavit, & ejus locutionis dulcedinem libenter audivit, quia idem ipse prædictus pauper clauso ostiolo semper in Dei laudibus & orationibus die ac nocte morabatur. O quæ lingua virum tantæ benignitatis enarrare potest, qui in ultimis positus tanto spatio interposito Christum vestire non omisit, pro eo certè, quia ei semper aderat, qui ab eo sua membra vestiri volebat. His verò prædictis dispensatis, præcepit Vicedomino cæterisq; quibus voluit suis fidelibus ac ministris, ut in cunctis locis ad suum servitium pertinentibus, cuncta quæ in eis inventa fuissent, in tres partes dividerentur, & tertia pars presbyteris pauperibusque provida dispensatione statim eo vivente donarentur, quod & factum est. Pro certo quamvis corpus gravi infirmitate detentum fuisset, sensus & animus & voluntas occupari non potuerunt, * nisi piis insisterent intentionibus.

* Al. Hatto-
ni, quod
probo.

* Al. Ruzo-
ni.

* Al. Campi-
donensis.

* Brusch.
scribit S. U-
dalr. Cam-
pid. monast.
aliquandiu
in commen-
dis (uti vo-
cant) habu-
isse, post an-
nimū 941.

* Pro, ut nō.

CAPUT XXVII.

*Qualiter die nativitatis sancti Joannis Baptiste
ultimam missam celebravit.*

Die itaque sancto nativitatis sancti Joannis Baptiste hora diei prima, quasi repente de somno beatus Udalricus suscitatus, dixit camerariis suis, induite me vestimenta mea & calceamenta: qui hæsitantes propter magnam ejus infirmitatem, si hæc in ecstasi mentis vel incapacitate sensus ejus præciperet, implendo tamen præceptum ejus, induerunt eum vestimenta ejus & calceos: statim autem paratura se missatica indui præcepit, cumque paratus fuisset, perambulavit matricem ecclesiam, & ad ecclesiam sancti Joannis Baptiste, quam ipse antea ædificaverat, & in honore ejus consecraverat, pervenit, ibiq; * missam, quam anniversariis sol-

* Antiqui-
tres missæ
celebraban-
tur in festi-
vitate S. Joā.
Bapt. una
se in vigilia
reliqua dua

ter

*in die. Vide
Albinum &
Amalarium
lib. 3. c. 38.*

**De Cassio
Greg. dial.
lib. 4. c. 56.
& homil. 37.
in Evang.*

ter ad finem perduceret, confedebat, & astantibus sibi clericis dicebat: Hæc ministeria, quæ nunc Deo donante peregi, ex possibilitate corporis mei non assumpsi, sed ex præcepto: hodie enim cum in lecto quasi sopitus somno jacerem, steterunt coram lectulo meo duo viri juvenes formosissimi aspectu, è quibus mihi uns dicebat: Quare non surgis, debes enim hodie ad sanctum Joannem Baptistam missam celebrare: Cui alter respondit: Quomodo potest hoc fieri, quia pro impossibilitate corporis primam adhuc non explevit? At ille qui antea locutus est, ad me dixit: Surge, & secundum meum sermonem Dei ministerium in præfata ecclesia implere festina, quia hodie præter te nullus alius ibi missam cantabit, his verò dictis ad cubiculum regressus est. Cumque diem obitus sui devota mente & læto animo, & secundum verba psalmographi David dicentis: Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te Deus, expectaret, quamvis verbis non dixisset, factis tamen manifestavit, quod de hoc sæculo se migraturum esse in Vigilia Apostolorum Petri & Pauli putavit. Eadem die, antequam vespertinalis laus inciperet, & cum à custodibus omnes simul campanæ ad sonandum moverentur, balneatus & paratura, quam ad obitum suum conservatam habuit, indutus, se quasi defuncturum deposuit. Finita autem vespertinali laude aliis juvantibus se à terra levavit, & quasi secreto dixit: O sancte Petre, nunc non fecisti, sicut ego æstimavi: Et quasi animo aliquantum de hac re mente consternatus manebat. Præfatus autem presbyter Gerhardus dixit ad eum, Domine noli contristari, sed recordare, quia aliis sanctis Episcopis similiter contigit, ut enim dictum est: Circa natale Apostolorum de hoc sæculo ad requiem es perducturus, is cum speraret se in natale Apostolorum obiisse, induciæ ei prolongabantur usque in octavum, diem, & tunc defunctus est. * Cassio Narniensi Episcopo per quendam presbyterum ab angelo flagellatum dictum est: Non cesset manus tua, non cesset pes tuus, age quod agis, operare quod operaris, natali Apostolorum venies ad me. Episcopus autem æstimans in sollemnitate Apostolorum, quæ tunc proxima erat, sibi obitum suum imminere, in quibuscumque potuit, ad depositionem corporis sui præparare se studuit. Sollemnitate itaque adveniente sanus permanebat, & incolumis, & sic mansit, donec curricula septem annorū præterirent, & tunc in eodem die, sicut ei dictum est, multis bonis præmissis, & sacro ministerio expleto, feliciter migravit à sæculo. His auditis sanctus Episcopus vera esse recordatus est, & respondit ei dicens: Benedixisti frater, & relevatus mente bono animo manebat, & cum eo manentibus dulcem & commodum se exhibebat, nullum objurgans, nullum

nullum increpans, nulli iratus, nulli molestus, nulli adversus, nullum verbum alicujus lamentationis ab eo audiebatur, sed bona omnia, quæ tunc potuit, præsentibus & absentibus fecit. Nemini indulgentiam negavit, gratia suæ benedictionis omnes consignavit. Prædictus verò Richuinus comes nepos ejus, adhuc de regali locutione non revertebatur, de quo interdum dicebat: O Richuine, utinam me vivente venires, ut te viderem. Eo anno sollennitas Apostolorum Petri & Pauli dominica die eveniebat, de qua optimis moribus sicut prædixi exspectabat, donec dies quintæ feriæ pertransisset; in illa nocte, antea quam aurora vi. feriæ bene cognosci potuisset, asperso cinere in modum crucis, & aqua benedicta aspersa, se deponi fecit, & sic jacebat, usque dum aurora cunctam latitudinem orbis illuminaret. Tunc Richuinus de palatio rediens intravit, & legationem Imperatoris eo audiente recitavit. Eo scilicet viso, legationeque audita, oculos levans secundum suam possibilitatem gratias agebat Deo omnipotenti, qui secundum dicta David prophetæ, voluntatem timentium se faciet &c. Richuino autem exeunte, statim eadem hora clericis letaniam devotè canentibus animam Deo commendans, * Anno incarnationis Domini nostri IESU Christi DCCCCLXXIII. ætatis LXXXIII. ordinationis autem L. quarto die Julii iv. Non. ejusdem mensis, die veneris, felici obitu quasi somno suavi soporatus, ergastulo corporis exemptus migravit ad requiem. Pro certo sanctum corpus, cum ad lavandum more solito denudatum fuisset, suavi odoris fragrantia nares omnium ibi manentium replevit, & tam diu permansit, quoad usque corpus levatum, prædestinatisque vestibus indutum, & feretro impositum, in ecclesiam portaretur. Clerus nempe cum audiret, quod Episcopi * Bauuvariorum de prædicto colloquio redirent ad suam provinciam, misso legato voluerunt Archiepiscopum * Fridricum ad commendationem sacri corporis vocare. Cumque ad illum nuncius perveniret, invenit eum tanta infirmitate febrium detentum, ut nullo modo advenire potuisset. Misso autem cum tristitia inde revertente, audivit quod venerandus Episcopus * Wolfgangus ad locum, qui dicitur Nordilingga, venire voluisset, in occursum ejus festinavit. Ad eum certè cum perveniret, salutatus ab eo audivit, quod Augustam civitatem pergere voluisset, visitare sanctum Dei servum Udalricum in infirmitate detentum. Cui ille respondit, Dominus sanctitati tuæ præcepit visitare eum, & ego ad hoc veni, ut nunciarem tibi, quia defunctus est, & de omni congregatione ibi Deo militante te flagitare, ut festinè venires, & sanctum corpus Deo commendares. Quo audito sanctus Episcopus magna moestitia septus est, in eadem nocte diluculo

* Consentit in omnibus utraq. Contracti editio, unde ii, qui aliter scripserunt, corrigendi, præsertim Sieb.

* Al. Bauuvariorum.

* Al. Fridricum, Hungaricus in metrop. Fridricum Archiepiscopum Salisburgensem habet electum an. 956 qui sedit. an. 33.

* Wolfgangus Episcopus Ratisponensis electus an. 968. ob. an. 994. Mund.

* Al. Pere-
lich.

surrexit, & ad Augustam pergere coepit. In itinere vero cum cognovisset, quod ad congruum tempus illuc pervenire non valeret, præmisso eodem legato nunciavit adventum ejus. Interim verò corpus in ecclesia sanctæ Mariæ à congregatione die noctuque, cum orationibus & missarum celebrationibus, cautè & devotè custodiebatur usque in diem Dominicam. Die verò Dominica post primam missam pro ejus anima celebrata, congregato clero, & sanctimonialium congregatione adveniente, & magna de provinciis multitudine populi, presbyteri levaverunt corpus, & ad sanctam Afram, ubi antea sepulchrum ejus præparatum fuerat, portare coeperunt. Cumque venirent ad collem, qui dicitur *Pereleich, præfatus nuncius venit, & adventum Wolfgangi Episcopi nunciavit. Illi autem perducentes corpus in ecclesiam sanctæ Afræ, & item missam sacrificalem cum omni devotione pro requie ejus animæ celebravere. Episcopus verò cum adhuc non veniret, & hora diei non tardaret, nisi tempus celebrationis publici Dei ministerii immineret, & hoc cum omni devotione à congregatione clericorum perficeretur, venit præfatus Episcopus, qui cum honorificè susceptus fuisset, & orationi finem imposuisset, salutatis à se fratribus dixit: Quid vobis videtur, an hodie sacrum corpus commendamus, vel ad alterum diem procrastinemus. Cui fratres respondentes dixerunt: Si tuæ sanctitati placet, nobis bonum videtur, si omnibus, qui nunc hîc in præsentia sunt, annūciatur, ut mane congrua hora huc ad commendationem sacri corporis conveniant, & à te salutaris hostiæ munus nobis sacrificantibus pro requie ejus animæ Deo offeratur, quia congrua hora præterita est, & tu es magna lassitudine septus. Quibus auditis Episcopus consilio eorum libentissimè assensum præbens, alterum diem expectavit. Ea verò nocte Hiltegart uxor præfati Richuini comitis, quamvis nupta, tamen satis religiosa, venit camisaleq; cera perfusum attulit, & sublimissimos clericos petiit, ut sacro corpori cautè secretò circumdaretur, ne sacerdotalis paratura, qua indutus erat, citò à terra consummaretur, quia ipse adhuc vivens præcepit, ne tabulatum lignum corpori ejus supposuissent, sed puræ terræ imponent, & ligneo operculo cooperirent: qui secundum ejus petitionem camisale corpori sacro circumdederunt. Mane autem factò magna multitudine populi adveniente, & clericis sanctimonialibusque ibidem Deo militantibus congregatis, sed & de provinciis multis sacris officiis utentibus adjunctis, Antistes, cunctis pro ejus anima sacrificantibus, magna contritione cordis & humiliatione salutarem obtulit hostiam Deo, insuper etiam publica missa expleta, omnes in commune sobrio & cauto sermone admonuit, ut pro illa sancta anima

intima

intima intentione cordis devotè exorent, ut ab omni vinculo delictorum absoluta, Deo donante perenni gaudio in ævum, cum sanctis & electis Dei perfrui mereretur. Oratione autem secundum verbum ejus ab omnibus peracta, Episcopus corpus * sepelivit, & animam omnipotenti Deo devotissimè cum lacrymis commendavit.

* *Carolus à Basilica Petri in vita Card. Borromæi lib. 5. c. 6. scribit, Mediolani in Basilica SS. Apostolorum inventum esse corpus S. sive Ulrici sive Arderici, incertum an Mediolanensis an Augustani Episcopi, an etiam alterius alicujus civitatis. S. Udalricum Augustanum Episcopum non fuisse, quisquis aliàs fuerit, ex hac tota historia satis liquet; ne quis tamen aliquando erret, monendum putavimus.*

Ministri autem, sicut prædictum est, operculo ligneo corpus cooperuerunt, & super hoc gradibus murati sepulchri densum lignum tabulatum superposuerunt, in superficie autem terræ cum lapidibus conjunctis firmiter clauserunt. His ita peractis, Episcopus ad Augustam causa orationis perrexit. Orationibus multipliciter consummatis, à fratribus per charitatem rogatus, paraturam missaticam quæ fuit sancti Udalrici, quarum opulentia ille vivens abundabat, propter ejus sanctitatem suscepit, & honorificè, sicut optimè dignus erat, dimissus, Deo comite ad propria reversus est.

CAPUT XXVIII.

Qualiter Heinrich successor ejus ad Episcopatum venit, & qualiter interiit.

POST obitum sancti Udalrici Episcopi, Heinrich filius * Purchardi comitis successor ejus effectus est, non providè in ovile ovium intrando, sed aliunde ascendendo, quia * Purchardo duce Alamannorum, qui filiam materteræ ejus habuit uxorem, & aliis plurimis, sed & quibusdam militibus, qui ab eo beneficia sua augeri astuta arte cupiebant, consiliantibus, subtili coepit consilio æstimare, qualiter prædictum locum sibi potuisset usurpare; quamvis in ejus scientiam deveniret, quod Werinharius * abbas in quadam invisibili carnalibus oculis congregatione, ubi sanctus Udalricus in ecstasi mentis adjunctus, audivit: Si duo aliis concordarent, ab omni illa congregatione ad hoc ministerium fuisset destinatus, ut ejus successor efficeretur, sicuti antea * prædixi. Quidam clerici, * Advocato & aliis quibusdam militibus de eodem Episcopatu secum comitantibus, ad curtem Imperatoris baculum Episcopalem ferendo iter agere coeperunt. Cumq; ad Wormacensem civitatem ad monasterium sancti Cyriaci venirent, invenerunt ibi Purchardum ducem cum uxore sua in infirmitate occupatum. Cumque ei indicarent studium itineris sui, quibusdam machinationibus callida ratione

* Al. Burch.
* Burchard.
3. Luitolfo
successit in
Suevia Du-
catu A. 957.
ob. 973. Ut
Cotr. auctor
est. Primò
Luitgardem
sororē S. U-
dalrici, de-
inde Hedvigi-
gem filiam
Henrici Bo-
jorum D. u-
xorē habuit
cujus mater
Henrici Epi-
scopi Augu-
stani mater-
tera fuerit
fieri pote st.
Vide Stumpf.
lib. 4. c. 38.
* Abbas Ful-
densis.
* Supr. c. 26.
* Advocatus
Episcopatus
Kastenvogt,
defens. Me-
minere hujus
muneris Ca-
pitula Karo-
li M lib. 2. c.
62. & lib. 7.
c. 303.
* Al. Wor-
macensium.

* Al. Erinstein

ab eo illusi sunt , quia dixit eis, Imperatorem his diebus prope in ultimis finibus regni ejus morari , & in ea via, quam pergere debuerunt, omnia supra modum chara , & herbam undique in defensione manere, & ideò semetipsos & eorum caballos nulla commoditate posse sustentari : non post multos dies Imperator noster vult regale colloquium habere ad locum, qui dicitur * Erinstein, illuc facile potestis ire, ideò revertimini nunc, & quando meus certus nuncius vobis prædictæ locutionis diem nunciaturus advenerit , illuc venire ne dubitetis , ibi enim me invenietis firmum vobis fore adiutorem , & in electione Episcopali sine ambiguitate me sciatis vobis concordari. His verbis auditis , vera esse æstimantes , & consiliis ejus consentientes reversi sunt. Non post multum verò temporis nuncius ducis venit, & regale colloquium in prædicto loco manere indicavit, eosque illuc venire admonuit. Qui statim aliis fratribus secum sumptis, ad præfatum locum, pergere festinaverunt. Cumque appropinquassent ad locum, qui ad balneos nominatur , quidam nuncius ejus obvius dixit , Hainricus filius Purchardi , quem Imperator cum suis fidelibus , & dux Purchardus ad Augustam antistitem esse decreverunt , nunc citò occurret vobis. Hac ratione audita contristati fratres , eò quod de prædicta electione Episcopi privari debuerunt, ultra non sunt progressi, sed revertentes in loco opportuno exspectaverunt, usque dum præfatum Heinricum inde comitarentur. Eo statim die, cum ad castra venirent milites, qui de duce Purchardo cum Heinrico venerunt, adjunctos sibi clericos rogare cœperunt , ut Hainricum in commune Episcopum esse comprobarent in eodem loco. Qui inducias petierunt, usque in communi capitulo domi cuncti fratres in unum se coadunarent. Cumque milites hoc refutarent, & longa inter se locutione contenderent, reversi ad Hainricum cum quibusdam clericis, elegerunt eum super se esse Episcopum, quidam verò eum non eligentes ad Augustam pervenerunt ad cæteros fratres. Cumque ad Augustam pervenirent sic sequestrati in electione ejus , venit quidam comes Wolveradus nomine cum aliis quibusdam hominibus , quasi legationem ab Imperatore ferendo ad congregationem , dicens : Imperator demandavit vobis gratiam & misericordiam & omnia bona, & postulavit, ut istum Dominum Hainricum, quem ille cum suis fidelibus decrevit in isto loco esse pastorem, ut & vos ob amorem sui Antistitem vobis eligere unanimiter non renuatis. Legatio autem hæc fraudulenti consilio composita erat. Cui respondentes dixerunt: Veniat ille cum vobis ad capitulum nostrum, ad audiendum responsa nostra. Cumque vix obtinuissent, ut in capitulum intrarent, legebant lectiones canonicas de electione Antistitum. Præfatus

fatus Hainricus cum audisset de lectionibus in præsentia recita-
tis , quod in potestate esset canonicorum eum eligere vel refu-
tare , cum venia humiliter postulavit, ut eum Episcopum eli-
gere non dedignarentur, promittens eis, si ejus postulationi con-
sentirent, in posterum omnigenæ commoditatis impensionem.
Qui ejus promissionibus credentes , quidam verò sponte , qui-
dam verò dissensiones vitando , omnes tamen in commune de-
creverunt eum esse Episcopum. Hæc verò electio cum in ec-
clesia militibus & familiæ nota facta fuisset, sonantibus cam-
panis ab omnibus confirmabatur. Tunc demum præfatus Hein-
ricus assumptis quibusdam canonicis perrexit ad Imperatorem,
& in præsentia ejus aliorum testimonio roboratus , de electione
ejus nunciavit , humiliter flagitans, ut à celsitudine ejus Impe-
rialis potestatis Pontificium prænominatum ei concederetur.
Imperator autem ejus petitioni non contradixit , neque conti-
nuo adimplevit, sed promisit, ut post quinque dies in sollemnitate
sancti Mauritii ejus petitioni assensum præberet , sicut & fecit.
Postea verò statuto tempore ad Magunciam venit , & à * Rud-
perto Archiepiscopo & suis suffraganeis benedictionem Epi-
scopalem accepit. His verò temporibus * Otto filius Luittolfi
filii * Ottonis Imperatoris , Dux fuit Alamannorum , & Heinri-
cus filius Hainrici * fratris ejusdem Imperatoris Dux Bauuario-
rum erat, qui quamvis ex vicina propinquitate charitate conjun-
cti fore debuissent , ex machinatione male suadentis Satanæ
invidias & * dissensiones inter se exercere coeperunt. Heinri-
cus itaque Episcopus æquivoco suo Duci aptior mansit in omni-
bus, & ipsius consiliis plus consentiens quam Ottoni Duci, quam-
vis civitas Augusta in suo Ducatu sita maneret. Pro hac verò re
Otto Dux contra eum iratus esse coepit , & cum fidelibus suis
consiliari, ut ei in quibuscumque potuisset adversaretur, quod &
fecit. Insuper Episcopus quibusdam militibus nepotibus San-
cti Episcopi Udalrici , Manegoldo & * Hulpaldo voluit bene-
ficia abstrahere, propter quorundam consilia, sine illorum rea-
tu. Ipsi autem quia Episcopo Sancto Udalrico adhuc vivente
ab eo missi sæpe in auxilio Imperatoris cum * herili multitudine
militum venerunt , & in ejus servitio voluntatem ejus strenuè
in omnibus adimplentes, tam diu permanserunt, usque cum illius
gratia muneribus honorati redire dimissi sunt, Regina etiam pro-
fitebatur eorum se esse propinquam, ideò beneficia accepta, Epi-
scopo contradixerunt , & in eorum potestate eo nolente tenue-
runt. Episcopus itaque his & aliis multis adversis fatigatus, tri-
stis effectus est. Quodam tempore cum Imperator Otto gentem
* Sclavorum cum exercitu invadere voluisset, & Otto, qui tunc
dux erat Alamannorum & Bauuariorum , Heinrico deposito

* Decimus
septimus à
S. Bonifacio
ejus sedis
Archiepisco-
pus.

* Burchar-
do successit
an. 973.

Contract.
* Ottonis
Magni.

* Henricus I.
Bavaria
dux, frater
fuit Ottonis
Magni, uti
supra vidi-
mus.

* Contracti
edit. enim
an. 977. Di-
scordia in-
ter Ottonem
ducem Sue-
viae & Hen-
ricum ducem

Bajoaria
commota est
* Al. Huc-

paldo.
* Herliche
Mazahl.

* Siebert.
an. 976.
Otto Imp.

contra Sclavos proficiscitur.

* Al. Nuunburch, Neuburg.

* Quae vulgò Patavia, antiquis Basava.

* Al. Perhtolzi.

* Contracti edit. vet. an. 977. habet Henricos duces & Henricum Episcopum missos in exilium.

* Al. Wiridiam, Sur. in vita S. Ludgeri Werthinense & Werdenense monast. appellat.

in adjutorium ejus venire cum Alamannis & Noricis paratus esset, Hainricusq; Episcopus ire se cum illo promitteret, expectavit cum suis militibus, donec recederet exercitus, & sicut antea consiliati sunt, occupavit cum militibus suis civitates, quas potuit, & ipse in * Nuuningburg intravit. Heinricus autem, qui antea Dux fuit, * Pazouuam civitatem introivit, ea ratione, ut Ottonem cum exercitu recedente provinciam sibi adjutorio nepotis sui Episcopi subjugaret. Hoc itaque consilium cum Ottoni duci notum factum fuisset, reversus est cum exercitu ambarum provinciarum, & obsedit eum in præfata civitate Pazowa. Imperator autem Otto cum Dei clementia liberatus à Sclavis, venit post eum ad eandem civitatem in obsidionem ejus. Cumq; obsidione finita & carinula mitigata, Imperator ad Saxoniam revertetur, postea statuto tempore Heinricus filius Hainrici, & æquivocus ejus filius * Perhtolzi ad colloquium Imperatoris vocati sunt, cum quibus etiam Heinricus Episcopus ad Imperatorem, se ad excusandum de prædicto reatu venit, ut restitutus gratiæ ejus ad propria redire mereretur. Peracto itaque colloquio * Henricus & æquivocus ejus in exilium missi sunt: Heinricus autem Episcopus ad * Vurdinam, ubi sanctus requiescit Luitgerus, Abbatem ad custodiendum commendatus est. Cumque ibi de Pascha usque post nativitatem sancti Joannis Baptistæ cum magna cautela custodiretur, factum est Imperiale colloquium in oppido, quod dicitur Trutmanna, illuc venerunt duo presbyteri Gerhardus & Anamotus de Augusta, & cum interventu Ottonis Ducis & Episcoporum ibi inventorum, supplicaverunt non solum de semetipsis, sed de omnibus clericis & laicis in eodem Episcopatu habitantibus, ne diu Episcopali custodia privarentur. Imperator autem petitioni Ottonis ducis & aliorum suorum fidelium præfatorumque clericorum satisfaciens, Episcopum de exilio reduci præcepit, & in præsentia sua iterato fidelitatis suæ sacramento, cum gratia sua ad Episcopatum suum redire concessit. Restitutus autem in suum locum Episcopus, tractare in animo suo coepit, pro quibus reatibus ei tam diversa adversa sic frequenter accidissent, qui à Duce multipliciter plus quam antecessores sui injuriabatur, & quia principes militum beneficia sua contra voluntatem ejus habere præsumebant, & electissimi de paterna sua familia ministratores diverso modo repente interierunt, secreto à familiaribus clericis interrogavit, si sanctus Udalricus de Werenhario Abbate diceret, ut successor ejus fieri deberet, sicuti ei antea dictum est. Cumque in veritate verum esse cognovisset, quod antea credere noluit, expavit se vehementer, sed publicè non manifestavit, pro eo plus expavit, quia tunc frequenter signa magna & mirabilia ad sepulchrum sancti Udalrici Episcopi Deo conce-

concedente fiebant. Tunc demum in meliora multipliciter mutatus, cum Deo se pacificare conatus est, & matricem ecclesiam, novo tecto cooperire præcepit, & super Licum fluvium ad sanctam Afram pontem composuit, & ut nullus ex familia de ponte teloneum aut ullam redhibitionem acciperet, præcepit, sed in eleemosynam ejus, quicumq; voluissent, sine contradictione & occupatione pergerent. Postea autem Romam & limina sanctorum Apostolorum Petri & Pauli pro remissione delictorum suorum visitavit. Et antea quam illuc pergere cœpisset, proprietatem, quam pater suus * Purchardus in Geisinhausa habere visus est, & quam Etichoni fideli suo sub testimonio contradidit, ea videlicet ratione, ut eam illuc firmiter transfunderet, ubi eum filius ejus Henricus Episcopus rogaret, tunc pro certo * Etih, postulante Episcopo tradidit cum manu ejus præfatam proprietatem legitimè secundum legem Noricorum, sanctæ Mariæ super altare ejus in Augusta civitate situm, & super capsam deauratam, lapidibusque inclusis decoratam, eum ecclesia & totis ædificiis, cum agris, pratis, pascuis, molendinis, aquis, aquarumque decursibus, viis & inviis, civitatibus, sylvis, tonsis & intonsis, quasitis & adhuc inquirendis, & cum familia, & cum omnibus ad eandem proprietatem jure pertinentibus, nisi xx. hubas extra traditionem dimisit, & eas servituti sancti Magni ad Fauces decrevit, Canonicisq; placitavit, ut potestatem haberent, si vellent eadem hubas x x. cum x. in ista provincia in bono loco sitis hubis concambire, in manum Werinharii advocati, & in manum Gerhardi præpositi, pro remedio animæ suæ, & patris matrisque suæ, & materteræ suæ, cæterorumque propinquorum & parentum suorum, in eam placitationem, ut in jure & potestate Canonico-
rum perpetualiter in oblatione permaneat, salvo in omnibus eorū quotidiano stipendio, & ut ipsi pro requie ejus animæ annis singulis ante anniversarium diē ad horam vespertinam vigiliam plenam de voce celebrent, & in anniversario die iterum vigiliam expleant, & celebrata missa altaris, hostiæ oblationem omnes in commune Deo offerant, & insuper centum pauperes sufficienti stipendio edendi & bibendi procurent, & ex eis xii. vestiant, in uno anno lineis vestimentis, & in altero anno laneis induant, & caligas calceamentaque præbeant. Si autem aliquis Successor * ejus antistes hanc placitationem irrumpere tentaverit, & prædictam proprietatem Canonicis auferendo in suam utilitatem aliquo modo redigere conatus fuerit, & ista ratione ei comperta statim non restituerit, hæredes ejus legitimi liberam habeant potestatem, tres ponere super altare denarios, & eandem proprietatem inde redimere & in jus proprium possidere, omnibus in futurum generationibus. Actum in Augusta, in ecclesia sanctæ Dei Genitricis Mariæ ante altare, Episcopo Hainrico perpetrante, in

* Burchardus in Geisinhausen, de Comitibus in Geisinhausen consule Hundt Geneal. Bav. * Al. Etich.

* Al. meus, & sic postea.

præsentia Canonorum, coram frequentia populi, & coram testibus subnotatis. Signum * Etih, qui hanc traditionem fecit. Signum Adalbero. Signum Jagob. S. Marahuurat. S. Willehalm. S. Hunurid. S. Engilmar. S. Wezzi. S. Pilgrim. S. Gundachar. S. Cadolt. Isti de provincia Noricorum.

* *Al. exempl. hac nomina habet, Etich, Adalbero, Jacob, Marahuurat, Willehalm, Hunfrid, Engilmar, Wezzi, Pilgrim, Gundechar, Cadolt, Werinhere, Gerhardt, Hiltepold, Gotepold, Reginhard, Suidger, Arebo, Vrolf. Dies & annus non est ascriptus. Sed & hæ appellaciones inversæ sunt, isti de provincia Alamannorū, isti autem de provincia Noricorū.*

Isti autem de provincia Alamannorum. Signum Werenhere advocatus, qui hanc traditionem cum manu * Kerhardi Præpositi accepit. S. Hiltipold. S. Gotebold. S. Reginhar. S. Suidger. S. Aribio. S. Vrolf. Anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo octuagesimo, indictione viii. iv. Nonas Octob. * & xx. die Jovis. Ego igitur Gerhardus indignus presbyter * notavi diem & annū. His ita, sicut prædixi, expletis ad Romā perrexit, & votis suis peractis sanus ad propria venit. Adhuc autē intus magna angustia mentis angebat, pro eo quod à Duce Ottone, quamvis exterius pacificati essent, plus cogebatur, quam antecessores sui, ei servitium facere de rebus sanctæ Mariæ; & pro eo quod quidam milites beneficia ecclesiastica ad illius potestatem jure pertinentia contra ejus voluntatem possidebant. Quia ille ex nobilibus parentibus ortus est, & Grammaticæ artis aliorumq; librorum magnam scientiam habebat, suaviq; colloquio & bene sonante loquela valde congruè exuberabat, in sanctis sollennitatibus in Dei servitio & in prædicatione studiosus fuit. Herili servitio ad mensam suam utebatur, & cum eo manentibus copiam manducandi atq; bibendi hilari vultu & placida mente porrexit. Familiæ autem plus justo sævior extitit, eorum jus tollendo, & in quibusdam locis novum censum creando. Tunc demum cognoscebat, quod prælibata adversa nisi Deo adjuvante, & Imperialis celsitudinis gratia machinante superare non potuit, & toto nisu servitio Imperatoris se innectere studuit, ut acquisitione ejus gratiæ omnes contrarietates ei ab aliis undiq; imminentes, cum ejus clementia & cum ejus præceptis mitigarentur. Ideo igitur sæpius cum Imperialibus muneribus eum visitavit, & * drudes suos donis congruis sibi complacare satagebat, & in super hostilia itinera cum eo pergebat, taliter sicuti ei optimè æstimabat placere. Anno itaque incarnationis Domini nostri Jesu Christi * DCCCCLXXXIII. Imperator cum exercitu Calabriam provinciam adiit, illuc etiam Episcopus Hainricus cum eo pervenit: Cumque ibi pugna cum Sarracenis ageretur, plurimis ibi ex utraq; parte occisis, heu dolor, sive captus, sive occisus, etiam ibi remansit. Supra modum est lamentandum perditio ejus, quia locus ejus à clericis suis, & propinquis & cognatis & amicis inveniri & visitari non potest.

Peri-

* Et xx. videtur des-
lend.

* Hinc quibusdam creditum, Gerhardtum hujus vite auctorem esse: Ineptè, est enim ista instrumenti subscriptio.

* In uno exempl. supra scriptū erat gratos, in alio, consiliarios; in tertio drudes seu consiliarios. videtur esse à Germanico drant antiq. drut/ quod fidem significat.

* Contr. habet An. 982. Mariā, Scot. 983. praliū commissum Idib. Jul. Lāb. Schafn. III. Id. Dietmar.

Periculosum est valde, decretum Dei per suos sanctos revelatum supergredi, & prophetias spernere, dicente scriptura, Spiritum nolite extinguere, prophetias nolite spernere. Werenharius autem postea ab Imperatore interrogatus, si Episcopatum accipere vellet, sicut S. Udalricus antea decrevit, qui cum adhuc esset sanus & incolumis respondit, se ultra hunc Episcopatum non velle accipere. Post contradictionem autem Episcopatus, ut à ministris ejus comperi, paucis horis interpositis infirmari coepit, & ad * Luggam vitam * finivit, & corpus ejus portatum est usq; ad * sanctum Dominum, & ibi honorificè est sepultum. Otto autem dux etiam ad Luggam defunctus est, & à suis * super montana portatus, & usque ad Aschaffenburg perductus, cum magno honore & nimia lamentatione ibi terræ commendatus est.

* Fort. Luca
Hetruria.

* Lambertus
auctor est, in
prælio ob-
iisse; si codex
vitiis tamen
caret.

* Nunc Bur-
gum S. Do-
mini ap-
pellant pro-
pe Parmam.
* Super mō-
tana, hoc est
trans Alpes,
ex Italia ni-
mirum in
Germaniā.

MIRACULA SANCTI UDALRICI.

DE cereo, qui cecidit supra tapetium, miraculum primum.

De eo, qui de febre ibi liberatus est in primis. II.

De multitudine à febribus liberatorum. III.

De eo, qui unum de baculis abstulit. IV.

De Adalgero presbytero. V.

De his, qui de baculis fulciebantur. VI.

De multitudine baculorum. VII.

De cujusdam mulieris filia sanata. VIII.

De eo, cui aures & lingua soluta sunt. IX.

De simulario Episcopi Heinrici. X.

De eodem, qualiter de vulnere ereptus est. XI.

De Adalhardo, qui charitatem S. Udalrici bibere recusavit. XII.

De Waldkero, qui etiam charitatē contempsit & mortuus est. XIII.

De Hereuunso, qualiter sanitati restitutus est. XIV.

De Hiltepaldo, qui lumen oculorum recepit. XV. (est. XVI.

De Ruodperto, qui primum in itinere, postea ad sepulchrum sanatus

De Luitenco, qui visum recepit. XVII.

De clerico, qui loquelam amissam recepit. XVIII.

De ceco, qui lumen in via recepit, & ductorem suum ad sepulchrum

De matrona à demone liberata. XX. (portavit. XIX.

De filio Woltzlawi ducis. XXI.

De Misicone duce, quomodo liberatus est. XXII.

De muliere, quæ à demonio liberata est. XXIII.

De eleemosynaria Abrahami Episcopi liberata. XXIV.

De ceco, quem ductor spoliatum dimisit. XXV.

De puerulo, qui de ponte cecidit in amnem. XXVI.

De eo, cui fœnum in favillas mutatum est. XXVII.

De muliere, cui manus contractæ sunt. XXVIII.

De claudo, cui caballus in pedibus vitiatus est. XXIX.

De infirmo, qui cōtra voluntatē portantiū de lecto exilivit. XXX.

CAPUT I.

Qualiter tapetium sepulchro superpositum ignis non tangebatur.

Ost commendationem pretiosi thesauri sacri corporis Udalrici, tapetium sepulchro superponebatur, & assiduum lumen appositum sine intermissione ardebat. Quidam autem custodum ardentem cereum incautè posuit juxta sepulchrum, quo recedente cereus cecidit in transversum super tapetium sepulchri, & ardens permansit, donec illa pars cerei, quæ super tapetium jacebat, ab igne consummebatur, & cum anteriori parte tapetii, quæ sepulchro eminebat, conjunctus arderet, & flammam sursum per tapetium emitteret, custos advenit, & hoc videns tremefactus obstupuit, & quod adhuc remanebat de cereo timens abstulit, tapetiumq; sollicitè inspexit, si ab igne aliquid læderetur, vestigium ignis de minimis micis cerei invenit, unum verò pilum in superficie & in latere sepulchri in tapetio exustum invenire non potuit. Hoc miraculum cum magistro suo & fratribus nunciaret, & vestigium cerei monstraret, & tamen tapetium illæsum ostenderet, admiratione & gaudio repleti Deum omnes glorificaverunt & sanctum Udalricum.

CAPUT II.

De Reginuualdo sanato.

Quamvis adhuc nullum inibi apertè fieri miraculum comperritur, utriusque sexus familiæ multitudo jugiter pavimento prostrata, positioni sancti corporis adjuncta, necessitatis suæ suffragia precabatur, deprehendensque ei multa omnigenæ commoditatis auxilia inde evenire, frequentius eundem coepit visitare locum. Itaque cum ab assiduitate visitantium, domino concedente, plurimis ille commendaretur locus, venit quidam homo de provincia Noricorum nomine Reginuualech, qui integro anno febre fatigatus ad nimiam infirmitatem deductus, ad Wicfredum Præpositum ejusdem loci venit, interrogans eum, si aliquid liberationis suæ medicamentum ei indicare potuisset. Qui respondens dixit: Vade & acquire tibi baculum, & porta eum ad sepulchrum Domini mei sancti Udalrici pro sospitate tua. Qui ambulans inde concidit sibi baculum de ligno bidullaneo, & portavit eum ad præfatum Præpositum, qui ambulans cum eo duxit eum ad sanctum sepulchrum, & monstravit ei baculum ponere super illud, oratione etiam clericorum fretus, & doctrina eorum in fide confortatus, eadem hora à febre liberatus sanitati manifestè redditus est.

CAPUT

CAPUT III.

Item de miraculis.

Eodem verò tempore in istis regionibus incredibilis multitudo populorum febribus fatigabatur : qui cum audirent præfatum hominem ad sanctum sepulchrum, sicut prædixi, fore liberatum, quidam cum baculis, quidam etiam additis aliis oblationibus, festinaverunt pro sanitate sua sanctum visitare sepulchrum, qui omnes, undecunq; venirent, celeriter sanitati restituebantur.

CAPUT IV.

De * Hisenhardo à febre fatigato.

* Al. Isenhardo.

Quidam de familia sanctæ Mariæ Hisenhart nomine, unum de baculis, qui ad sepulchrum de infirmis portabantur, tulit, & eum in manu portando inde ambulare coepit : cumque ad collem, qui dicitur * Perleich, veniret, à febre acriter fatigari coepit. Tunc persentiens, pro quo reatu infirmitati concederetur, regressus ad sepulchrum baculum restituit in locum, ubi eum tulit, votumq; fecit, ut ultra nullum inde auferre præsumeret, votoque peracto à febre dimissus est.

* Al. Perleich, al. berleich.

CAPUT V.

Qualiter * Aldilger bacellos à sepulchro tulit.

* Al. Adalger.

DE congregatione sanctæ Afræ presbyter unus Adelger nominatus, tulit de sepulchro duos bacellos speciosos ad videndum, & aptos in manibus ad portandum, & sui obliviscens portavit eos in domum suam, ibiq; cum sedisset, invasit eum oscitatio crebra, & obripilatio cutis maxima, & omnia membra tædio occupata sunt, ita ut virtutem sedendi, neque ambulandi, nec saltem jacendi aptè non potuisset habere : qui intra semetipsum æstimare coepit, pro qua re tam subita solutione membrorum gravaretur, & surgens venit ad Wicfredum præpositum, & nunciavit illi eventum rei, cui ille dixit : Tu ne istos bacellos de sancto sepulchro tulisti ? Qui dixit : Ita feci. Festina, inquit ille, reponere eos in locum suum. Hoc cum factum fuisset, omni incommoditate corporis fugata, presbyter confestim sanitati pristinae restitutus est.

CAPUT VI.

De his, qui de apportatis baculis in ecclesia tollere præsumebant.

Quicumq; etiam de multitudine vulgi de apportatis baculis in manus suas acceperunt, ut inter sacra mysteria se super eos inclinarent, ut facilius finem mysterii expectarent, repentina invasione febris quassati sunt, compertaq; causa eventus, rejectis baculis eadem hora liberati sunt.

CAPUT VII.

De baculis multiplicibus.

HIS casibus divulgatis, & in notitiam undique omnium deductis, nullus præsumebat vel minimum bacellum sine licentia inde auferre, & ideo tanta multitudo baculorum excrevit, ut facile dinumerari non potuisset, nec sine impedimento in angulis ecclesiæ collocari. Unde factum est, ut super trabes ejusdem exedræ, ubi sepulchrum situm est, ponerentur. Mansionarii itaq; præcipiente eorum magistro frequenter eos ad focum portant, & eis ardentibus ceram in mollitiem redigunt, * candelas multiplicandas ad servitium Dei, super trabes tamen plurimi semper remanebunt, & hi, qui eos conspiciunt, non putant numerum eorum in aliquo minorari. Sustentacula eorum, qui gratia Dei concedente per merita sancti Udalrici à diversis infirmitatibus ibi sunt liberati, plurima pendent, & aliorum analogiæ secundum membra diversa infirmantium figuratæ etiam plurimæ ibi videri possunt. Vehicula etiam eorum, qui carris superpositi multimoda debilitate membrorum manci illuc veniebant, & in omnibus membris perfecta sanitate donabantur, relictis ibi carris cum turguriis, pedestri itinere læti redierunt, ante fores ecclesiæ conspici possunt.

* deest ad.

CAPUT VIII.

De sanata filia cujusdam mulieris.

CUjusdam verò mulieris filia in brachio in totum debilis facta in pago * Geltenstein, cui quadam nocte in somnis dictum est: Quare filiam tuam cum lucerna non perducis ad sepulchrum sancti Udalrici pro sanitate sua? Quæ expergefacta somnium nunciavit filiæ suæ, & ut celerius potuit eam illuc cum candela perduxit, & perfecta sanitate recepta, eam inde lætam ad propriam possessionem revexit.

* Al. Geltenstein.

CAPUT IX.

De quodam viro auditum recipiente.

DE eodem verò pago de oppidulo * Toningeuue vocato, quidam homo, cui aures clausæ sunt, ut nihil audire potuisset, & lingua ligata ita, ut nunquam ullum verbum proferre potuisset, ad sepulchrum sancti Udalrici à fratribus suis deductus est, & ibi prostratus diu jacuit lacrymas fundendo, elevatus autem à fratribus per altaria deductus est. Cumque ambulare coepisset, & perveniret ante altare sancti Donati, quod est situm ad occidentalem partem ecclesiæ, audivit sonitum canentium in choro clericorum, & infirma adhuc voce dixit fratribus suis: Ecce audio & loqui possum. Qui cum peracto Dei ministerio hæc clericis

* Al. Tuninga.

ricis annunciarent, & ipsi veraciter hæc ita esse cognoscerent, campanas sonare fecerunt, & ipsi in communem Deum laudare cœperunt, laudationeq; finita cum perfecta loquela & integro auditu donatus, præfatus infirmus abire promeruit.

CAPUT X.

De Luitnoto.

EX familia Episcopi Hainrici * similarius quidam Luitnotus nominatus, reatu proprio gratiam Domini sui perdidit, pro eo, quia farra, per loca Episcopi sibi commendata, magna incautela dissipavit. Qui cum à ministris Episcopi vehementer territus maximum timorem incideret, ad sepulchrum sancti Udalrici pro liberatione imminentis angustiae nudis pedibus accessit, & ibi diu cum lacrymis adjutorium ejus postulavit. Inde autem cum reverteretur, paucis diebus interpositis, facilius quam credere potuisset, gratiam sui Domini recepit. Deinde in auxilium ejus firmiter ubique confidens, in recreatione sua pro amore ejus frequenter bibebat, & alios bibere postulare consuevit.

* Pistor pa-
nis prima-
rii, Semelo
bet.

CAPUT XI.

De quodam * Razo.

Idem Luitnotus quadam die ad domum Razonis, qui tunc potens minister Episcopi fuit, in oppido * Pobingga venit, & ibi cum eo prandium sumpsit. Qui cum saturatus abire voluisset, præfatus Razo cogebat eum plus ad bibendum. Cujus petitioni ille contradicere non audebat, sed vas, quod illi porrigebatur, accepit dicendo, istam siceram bibere pro charitate sancti Udalrici, per cuius adjutorium de maximis angustis liberatus sum, volo. Cumq; poculum hausisset, & vas cum manu deorsum verteret, dixit: Cum ista charitate signatus, certus sum, quia nullius adversitatis pravitas mihi hodie poterit nocere, sed neque gladius corpus meum vulnerare. Cui Razo dixit, da mihi digitum tuum, ut videam, si cultellus meus tuum possit vulnerare membrum: Qui statim magna fide digitum suum ei porrigebat, ipse autem apprehenso ejus digito, alia manu cultellum de vagina extrahere conabatur, ad vulnerandum digitum prænominati pistoris, propriæq; suæ manui cum eodem cultello grande vulnus infecit, digitumq; apprehensum simul & cultellum festinè dereliquit, & suam manum vulneratam lamentari cœpit, pistor autem in fide confortatus sanus recessit.

* A. Razon.

* Al. Popin-
ga.

CAPUT XII.

De quodam * Adelhardo.

Alius autem ex familia nomine Adelhardus, cum de Augusta civitate ad suam mansionem, quæ est sita in oppido * Eitingen nominato, pergere voluisset, ante portam civitatis qui-

* Al. Adal-
hardo.

* Al. Eitin-
ga, al. Et-
tinga,

dam homo cum aliis bibere rogavit, cumque bibere coepissent, quidam ibi manentium pro charitate sancti Udalrici postulavit eos potum accipere, praefatus autem Adelhardus sordidum verbum ex ore suo emisit, & poculum rogatae charitatis accipere renuit. Cumque paululum inde recederet, in planitie viae equo suo cadente crus ejus fractum est, & ita ad suam domum cum labore deductus longo tempore debilis permanfit. Postea vero votum ad sepulchrum sancti Udalrici vovit, & Deo donante sanitati est redditus, & deinde charitatem, quam antea sprexit, alios frequenter bibere postulavit.

CAPUT XIII.

Aliud.

* Al. Walterich.

IN praefata villa Eitinga quadam die cum multi ex familia simul ad bibendum in unum congregati fuissent, fuit inter eos unus nomine * Walterih, discipulus Wicfredi Praepositi de sancta Afra, qui cum audiret ibi postulare sancti Episcopi Udalrici charitatem, profano ore quasi insaniendo stultissime locutus est: Quid mihi prodest charitas illius Episcopi, quia ille signa facere non potest plusquam unus canis. Illo verbo emisso, diabolo concessus loquelam hominis amisit, & more canis furendo sonare coepit, & ganniendo atque latrando parvo tempore evolutu heu miserabiliter vitam finivit.

CAPUT XIV.

De Hereuunso sanato.

* Al. Hereuunfus. Al. Hartwein.

IN civitate Augusta quidam faber * Hereuuns vocatus, longo tempore magna infirmitate totius corporis detentus, ita ut ambulare non posset, nisi aliis adjuvantibus, & interdum cum duobus sustentaculis sustentatus, prope terram tenuis inclinato capite ad necessaria corporis vix pervenit. Qui cum audisset multos infirmos ad sepulchrum sanctum saepe sanari, coepit illuc ultra vires repere, & mane diluculo de mansione sua exire, & illuc ante horam diei tertiam vix pervenire. Cumque hoc frequenter fecisset, quodam tempore in quadragesima die Veneris, cum ad portam, cui cappella sancti Michaelis est superposita, veniret, ultra modum lassus & universis viribus destitutus subsistit dicens: Domine Deus, Pater omnipotens, cognoscere dignare, quanta difficultate nunc istum adii locum, & per merita sancti confessoris tui Udalrici miserere mihi, & aliquantulum pausatus replevit usque ad sepulchrum, finita ibi oratione, dum acceptis sustentaculis adjuvante comite suo surgere voluisset, unum sustentaculum in pavimento lapsus est, & ipse ad terram iterum dejectus est, & in dejectione genua ejus retrò in contractione nervorum more fractorum malleorum sonitum fecerunt, & crura per pavi-

pavimentum extensa sunt. Comes autem illius cum solito more eum levare voluisset, dixit illi: Expecta paulisper, ut mihi videatur, ex me ipso surgere possum & ambulare. His dictis, dimissis in pavimento sustentaculis surrexit & ambulavit. Qui statim ibi accepta cruce, clericis civibusq; cæteris cum eo comitantibus, sine baculo potenter ad sanctam Mariam in Augustam civitatem perambulavit, ibiq; Dei laudibus in commune peractis, eadem hora ad sanctam Afram crucem portando regressus est.

CAPUT XV.

De * Hiltipaldo illuminato.

Nativus quidam pauper de oppido, quod dicitur * Meslin-
ga, Hiltibaldus nomine, cæcitate percussus est, & in illa cæ-
citate duos annos perduravit: tertio autem anno quidam homi-
nes, de eodem pago, pergere decreverunt ad Augustam civitatem
caussa orationis, qui invenerunt eum in eodem itinere cum duce
suo victum per oppida quærentem, & dixerunt ei: Perge nobis-
cum ad Augustam civitatem & ad sepulchrum sancti Udalrici,
forsitan ibi misericordiam consequi poteris. Quibus ille respon-
dit, Stipendia mihi & ductori meo, & oblationes ad illa sancta
loca deferendum non habeo. Qui respondentes dixerunt: Si
nobiscum ieris, quantum possumus auxiliatores tui sumus. Quo-
rum consentiens suasionibus cum eis perrexit ad Augustam, &
eadem nocte juxta sanctum sepulchrum foris ecclesiam diem ex-
pectavit futurum. Mane autem facto, infra ecclesiam ad sepul-
chrum deductus devotè oravit, & antea amissum lumen oculo-
rum Dei gratia donante recepit, levataq; cruce comitante cum
eo magna multitudine populi, ad sanctam Mariam pervenit, &
qualiter sit illuminatus, civibus suis ei testimonium dantibus re-
citavit.

CAPUT XVI.

De quodam * Ruperto sanato.

Quodam tempore cum sanctus Episcopus ad synodum Ot-
tonis Imperatoris in Ingilunheim congregatam pergeret,
quidam pauper de oppido Affelterbach Rudpret vocatus juxta
viam ei conjunctus est, ilia sua de ventre prolapsa in loco umbi-
lici portans in sinu suo: cumq; ea aperto sinu Episcopo ostende-
ret, præcepit ei denarium dari & dixit illi: In pace Dei perge, qui
non multo post tempore meliorari de die in diem coepit, & sana-
to ventre de prædicta infirmitate liberatus est. Postea autem idem
ipse claudus factus est, ita, ut nisi scamellis sustentatus ambulare
potuisset, utilitate etiam dextræ manus in lineamentis totus pri-
vatus est. Hac infirmitate cum quatuor annis detentus mansisset,
desideravit venire ad sepulchrum sancti Udalrici, & comparavit

Ddd 2

ceram

* Al. Hildi-
baldo.* Al. Messin-
ga.* Al. Rut-
perto.* Hoc mira-
culum in u-
no exempl.
etiam sub
finem cap.23. Vita S.
Udalrici re-
latum Por-
ro minimè
duabus In-
gelheimens.
Synodus S.
Udalrici gin-
terfuit; Po-
sterioris,
que acta a.972. men-
tio fit in Vi-
ta c. 23. Pri-
oris memi-
nit a 948.7. Id. Jun.
Frodoardus
in Chron.

ceram, quam secum ad sepulchrum deferret, comparata autem, cera virtus ei in sustentaculis baculorum, dimissis scamellis, ambulandi concessa est. Illuc autem taliter cum perveniret, manus ejus & genua sanitati restituta munia sua receperunt, ita, ut idē homo sine sustentaculis erectus gradiens tripudiando rediret.

CAPUT XVII.

Qualiter quidam * Liutiricus visum recepit.

* Al. Lui-
tharius.
* Al. Lui-
tharii.
* Al. Lui-
tharius.

DE regno etiam * Lottharii quidam * Lutericus, qui multo tempore luce oculorum caruit, ad sanctum sepulchrum venit, & orationibus peractis clarum visum recepit.

CAPUT XVIII.

De quodam clerico sanato.

CLericus quidā, qui in Augusta civitate studio discendi saepe inter scholares morabatur, cum ad propinquos suos revertetur, mutus effectus est, cumq; ab eis ad sepulchrum sanctum deductus fuisset, emissis de ore suo duobus denariis super sepulchrum, loquelam, quam amisit, recepit.

CAPUT XIX.

De quodam ceco visu recepto.

* Al. Smu-
tham. al.
Schmuthur.

CÆcus quidam cum valde parvulo ductore ad sanctum locum cum hyemali tempore studuit pergere, qui cum * Smuthuram fluvium transgrederetur, & ad longum rivulum de fonticulis congregatum super viam decurrentem veniret, ductor ejus ei auxilium præbere non potuit, sed de frigore & lassitudine defectis viribus cecidit. Cæcus autem ductore cadente magna cura & tristitia per decursum rivuli cum baculo undiq; palpando ambulavit, & magna voce clamando ad sanctam Mariam & sanctam Afram, & ad sanctum Servum Dei Udalricum, adjutorium & misericordiam sibi dari intenta mente flagitavit, cumq; sic palpando & clamando pæne usq; ad finem rivuli perveniret, Dei donante clementia subito apertis oculis lumen aspexit, & regrediens ductorem suum levavit, & usque ad sanctum sepulchrum, omnipotentem Deum & sanctos ejus laudando, portavit, ibiq; manifestè clericis & omnibus præsentibus, quæ ei in via acciderant, recitavit.

CAPUT XX.

De matrona sanata.

Fuit quædam matrona in Francorum provincia prædives & nobilis, quæ arrepta à diabolo nimie laborabat. Ad cujus ereptionem quinq; Episcopi cum aliis plurimis convenerunt, qui cum diabolum orationibus & conjurationibus arctarent, ut obsessum corpus dimitteret, clamans & ejulans dixit, nisi aliquo de rebus

rebus Episcopi Udalrici huc venerit, propter vestrum præceptum possessum vas non dimitto. Cumq; iterum atq; iterum eadem responsa iteraret, æstimare cœperunt, ut legatos ad Augustam mitterent, ut aliquid acquirerent de rebus Episcopi. Interim verò cum hæc inter se arbitrentur, clamavit diabolus per os matronæ: Væ mihi, Væ mihi, hic in vicinitate est presbyter unus, qui habet humerale, quod fuit præfati Episcopi: quamvis non sponte, sed Deo iubente nominavit presbyterum & locum, ubi habitavit. Cumq; accersitus presbyter cum humerali veniret, antequam domum intraret, dæmon dixit: Væ, væ nunc venit humerale Episcopi. His dictis, clamando & dolendo corpus matronæ valde fatigatum reliquit. Interrogatus autem presbyter, unde ei humerale veniret, respondens dixit: Episcopus aliquando ad regale colloquium pergendo, ad nostram ecclesiam venit, & nos sibi missam cantare rogavit, cumq; alba nos indui sine humerale velle videret, dixit: Ubi est vestrum humerale: Cui ego respondi, non habeo humerale, tunc ille istud humerale iussit mihi donari. Matrona autem à dæmonio liberata, & sensui sanitatiq; restituta, tota vestimenta sua, quibus eo die induebatur, cum caligis & calceamentis ad sepulchrum sancti Udalrici per nuncios misit, quibus etiam præcepit, ut ibi nuntiarent, qualiter Domino concedente per ejus merita est liberata. Wicfredus ejusdem loci præpositus, qui etiam & custos ecclesiæ eo tempore mansit, de froco ejusdem matronæ dalmaticam fieri fecit, & alia ejus vestimenta, sicut congruum fuit, ad Dei servitium composuit, ut hoc signum misericordiæ Dei frequentius posteris in recordatione maneret.

CAPUT XXI.

De filio * Wolezlauui ducis.

IN regione * Sclavorum, filius * Wolezlauui ducis in valetudinem incidit, & in tantam infirmitatem deductus est, ut pater ejus & mater cæteri q; præsentis amici, præsentem vitam eum ulterius habere posse desperarent. Cumq; pater in his angustiis versaretur, admonitus est de * matre pueri & de aliis, quibus notum fuit, quam multipliciter multi per merita sancti Udalrici de diversis angustiis liberati essent, continuo votum vovit, si filius ejus ad vitam rediret, ut missis legatis sepulchrum sancti Udalrici cum oblationibus visitaret.

* Al. Woleslaus.
* Bojemiam scilicet.
* Boleslaus interpretor, Pii cognomine, Bojemiam principem, cui Boleslaus cæcus filius fuit. Vixit autem sub Ottonibus. Vide Dubravium lib. 6.

* Hemma ex Saxonia princip. uxor Boleslai. Dubrav. Visitur Augusta in ecclesia cathedrali donarium, cui hi versus inscripti sunt,
Hanc zonam Regina nitens pulcherrima Hemma,
Witgario tribuit sacro spiramine plenum. Verum ea alia Hemma fuit, uxor Ludovici II. quod ex nomine Witgarii Augustani Episcopi constat, quem Regina an 887. obiisse scripsit.

* Boleslaus
valde muni-
ficus in sa-
cra loca su-
it, ecclesias
viginti con-
didit & do-
tabit. Du-
brav. An.
Sylb. hist.
Bojem.

Eodem vero die filius ducis conversus ad vitam, consolationem patri non minimam obtulit. Qui cognoscens misericordiam Dei in filio, nuncios statim mittere & votum ejus implere studuit. Qui venientes ad sepulchrum * obtulerunt v. libras argenti, & aureos quam plurimos, & de cera quantum unus fortis saumarius portare potuit: mater etiam pueri seorsum aureorum denariorum bonam partem pro filio misit. Legati etiam altare sanctæ Mariæ cum aureo & aliis oblationibus, sicut eis præceptum est, devotè visitaverunt, similiter & altare sanctæ Afræ, & narraverunt, pro qua re missi sunt, dicentes, ante quam ipsi exirent de sua provincia, ut filium Domini sui ambulantes & sanum dimitterent.

CAPUT XXII.

De * Misicone vulnerato.

* Al. Mif-
chone.

* Polonos si-
gnificat.

* Polonicis
scriptoribus

Michovio,
Janit Crom

Mieska, Mi-
esco & Mie-

zislaus, ulti-
mus Ducum

ejus gentis,
primus

Christ. reli-
gionem in

eam intulit,
persuasis

ab uxore
Dobrava,

qua Boleslaus
Bojemi so-

ror fuit. Ob-
tit an. 992.

ut est apud
Dietm. lib.

4. Polon.
script. habet

an. 999.

ALio quoque tempore quidam dux * VVandalorum * Misi-cho nomine, cum sagitta toxicata in brachio vulneratus est. Qui cum sentiret sese veneno nocivo esse percussus, & sibi imminere mortis interitum eadem hora putaret, cum magna fide & constantia votum vovit, ut brachium argenteum cum manu quantocyus potuisset ad sanctum Udalricum mittere non differret. Qui statim post votum relevatus à periculo ad domum suam rediit, & brachium secundum suum votum componere præcepit. Cumque fabri brachium fabricare coepissent, & manum in eo fingerent, dux continuo de imminente periculo liberatus surrexit, Deum laudans, qui eum per merita sui sancti Episcopi de mortis periculo liberavit, votum suum perficiens, mittendo brachium cum manu ad viri sancti sepulchrum.

CAPUT XXIII.

De muliere à demonio vexata.

* Al. Du-
rinch al.
During.

QUædam mulier de Curiensi Rætia, relicto proprio marito cuidam viro de pago Albegeuue * Durinc vocato in matrimonium juncta est. Cumque cum illo aliquantulum temporis maneret, à dæmonio obsessa est, & ab eo nimie vexabatur. Quæ cum in multis sanctis locis liberationis suæ adjutorium quæreret, & non inveniret, consilium accepit, ut ad sepulchrum sancti Episcopi Udalrici veniret, quod & fecit. Cumque appropinquaret Augustæ civitati, & ecclesiam sanctæ Afræ bene aspicere potuisset, clamans & fremens cecidit in terram, & facta est quasi mortua. Præfatus autem Durinc cum comitantibus sibi studuit levare eam, levata autem, reddito sensu à dæmonio est liberata.

CAPUT XXIV.

De eleemosynaria Episcopi Abrahæ sanata.

Eleemosynaria quædam * Abrahæ Frisingensis Episcopi * Abraham Episcopus Fris. ob. an. 992. Hundi metrop. civitatis, de villa quæ dicitur Camera, cui maxilla pectori fuit inserta, & loquela in toto negata, cui etiam manus brachiis replicatæ & conglutinatæ erant, ut figuræ digitorum vix cognosci potuissent, cum veniret ad sanctum sepulchrum, & inde reverendo super pontem Lici fluminis ambularet, quidam homo ei obviavit, & interrogavit eam, unde pergeret, cui illa respondere non potuit, sed vertebat se inclinando ad ecclesiam sanctæ Afræ, ut ei monstraret, unde pergeret: cum autem se ad illum verteret, maxilla de pectore solvebatur, & loquela ei ad respondendum concessa est.

Item CAPUT XXV.

Quidam cæcus cum perveniret cum ductore suo ad fluvium qui dicitur Vindex, interrogavit eum, si adhuc videre potuisset civitatem & * monasterium. Cumq; audiret in proximo fuisse sanctum locum, abstrahere sibi fecit caligas & calceamenta, ut nudis illuc perveniret pedibus, ductor autem ejus raptis calceamentis & aliis rebus ejus, furtivè recessit ab eo; qui æstimans, ut pro aliqua necessitatis causa oppidum juxta situm intraret, & statim sibi in adiutorium rediret, cumq; diu expectaret, vociferando eum nominare coepit, ut veniret. Interim etiam, quæsitit zabernas & calceamenta, & non invenit, tunc persensit à ductore suo se esse despoliatum, flendo & orando clamare coepit ad sanctam Mariam Matrem Domini, & ad sanctam Afram, & ad sanctum Udalricum, ut sibi aliquod consolationis supplementum eveniret. In hac cum prolixè afflictionis tribulatione laboraret, subito ignotum conspexit oculis lumen, & statim crucicula de viminibus facta eundem denotavit locum, & tunc lætus destinata visitavit loca, gratias omnipotenti Deo & sanctis ejus agens pro perceptione luminis, cives autem de * Houarchu- * Al. Houarabusa, nunc est Oberhausen. chusa in eodem loco, ubi cruciculam monstratam invenerunt, majorem crucem pro signo posuerunt.

Item CAPUT XXVI.

Quodam tempore cum populus undique concurreret ad Augustam in vigilia nativitatis sanctæ Mariæ, ut sanctum diem ibi sollenniter celebrarent, quædam mulier inter alios cum puerulo suo parvulo studuit & illuc venire, ut illum ad sepulchrum sancti Udalrici * cum oblationibus ibi præponderaret pro sua * Cum oblationibus præponderare, est ceram offerre ejusdem cû puero ponderis. sospitate. Cumq; super pontem Vindicis carpento superpositum puerulum cum aliis rebus ducere voluisset, pro inæqualitate

pontis carpento inclinato, puerulus cecidit in amnem, qui pro nimia illuvie vehementer elevatus, universis super eum meantibus exitium minitavit. Cumque mater tristissima in perniciem sui in amnem post puerum cadere voluisset, & vix à circumstantibus comprehensa teneretur, populi in utraque parte fluminis in ripa festinaverunt in adjutorium infantis. Qui cum à nemine eorum adjuvari potuisset, flumine submersus ob oculis omnium occultabatur. Mater autem ab amne viabducta, & quantum possibile fuit, consolatione recepta, flendo & lamentando adjutorium sanctissimæ Dei Genitricis Mariæ inprimis quæsit, & postea ad sepulchrum sancti Udalrici cum oblationibus, quas antea pro sospitate filii sui illuc referre decrevit, & eas pro requie animæ pueruli cum bona fide donavit. Sequenti verò nocte cum triste corpus mulieris sopor occuparet, quidam valde venerabilis senex in vestitu Episcopali apparuit ei dicens: Poenitet ne te mulier valde infantulus tuus? Quæ respondit: Etiam Domine. Cui ille, Mane diluculo, inquit, vade ad fluvium, & ubi ultima vice in amne videretur, quære eum in ripa fluminis inter frutices. Quæ expergefacta venturum cras vix expectans, cum adjuvantibus sibi ripam fluminis adiit, & secundum verbum sancti viri infantem suum sanum & incolumem invenit. Tunc læta Deum laudans rediit, & rem gestam in civitate & ubique publicè recitavit.

CAPUT XXVII.

De eo, qui festum non celebravit.

Quidam verò homo juxta Danubium, cum cunctus populus sua sponte natalitium sancti Udalrici sollenniter celebraret, fœnum cum rastellis congregavit in cumulos, diem sanctum spernendo. Qui cum altera die cum plaustris veniret, ut hoc in fœnarium suum duceret, exterius formosum invenit, cum autem bidenti ligno interius tangeret, totum in favillas immutatum invenit, & diem sanctum, quem antea celebrare non voluit, postea præ timore contemnere non audebat.

CAPUT XXVIII.

De * Gerbirt.

Eodem verò tempore ancilla cujusdam matronæ * Gerbirc Enuncupatæ, telum suum dum in texendo laboraret, subitus dolor coepit contrahere manus ejus, quod cum lamentando aliis diceret, responderunt ei, depone textile ferrum, quia pro reatu hodierni operis hic labor tibi accidit, quæ vix manibus de ferro absolutis lectum intravit. Cumq; ibi requiem non haberet præ contractione manuum, conservæ ejus nunciaverunt Dominae suæ: illa verò præcepit, ut mane diluculo duceretur pro libera-

* Al. Ger-
birga.
* Al. Ger-
birch.

liberatione sua ad sepulchrum sancti Udalrici. Cumq; in itinere lassæ circa horam nonam in planicie Lechfeldici campi ad reficienda corpora consedissent, dolor coepit minui in manibus laborantis, ita ut antequam de ipso loco surgerent, usui prioris rectitudinis redderentur. Quæ tunc lætæ pervenerunt ad prædestinatum locum: & inde in civitatem ad ecclesiam sanctæ Mariæ Genitricis Dei post vesperam venientes, hæc sicuti gesta sunt nobis annuntiaverunt, & lætæ ad propria redierunt.

* CAPUT XXIX.

* Quæstionuntur in duobus exemplis non habentur.

Nobilis quædam matrona de Burgundionum provincia, dum decrevisset pergere ad Augustam civitatem causa orationis, quendam claudum eleemosynarium præcepit comitari secum, cujus caballum duobus ministris suis commendavit, ut pedes ejus, sicuti mos est pergentibus, ferro munirent. Qui fraudulenter pedes caballi cum clavis vulneraverunt, ne delator eorum in itinere actuum suorum pro fidelitate Dominæ suæ, sicut solitus erat, maneret. Dixeruntque claudo, caballus tuus claudicat, & ideo hic te necesse est remanere. Quibus claudus respondens dixit, quamvis caballus claudicet, tamen non consentio hic me remanere, qui omnia potest Deus omnipotens, etiam me valet, sicut sibi placet, ad loca perducere destinata. Cumque cum aliis pergere coepisset, sano & apto caballo ad Augustam pervenit. Cumq; ibi ad sepulchrum sancti Udalrici devotam orationem prolongaret, & firma fide pro sospitate sua clementiam Dei imploraret, in præsentia multorum sanitati redditus est. Hoc videntes præfati homines, qui impedire iter ejus in caballo voluerunt, ceciderunt terra tenus, confitentes clericis cæterisque qui in præsentia aderant delicta sua, veniam postulantes, quod eum claudum impedire voluerunt, ne perveniret ad locum, ubi Dominus per merita sancti Udalrici eum sanare dignatus est. Et accepta poenitentia sequuti sunt claudum, sanatum crucem portantem, uterque saxum tantæ magnitudinis portans, quantum levare potuit, usq; in ecclesiam sanctæ Dei Genitricis Mariæ, quæ est sita in civitate, ibiq; peccata sua lamentabantur multum cum lacrimis veniam postulantes. Cumq; hoc signum in præsentia omnium recitatum fuisset, clerici Te Deum laudamus, & populi Kyrie eleison cantantes, gratias & laudes Deo referabant.

CAPUT XXX.

Quidam homo juvenis cujusdam filius Comitæ, tanta infirmitate est detentus, ut nec in lecto nisi ab aliis adminiculatus in aliud se vertere potuisset latus, nec cibum multo tempore valeret accipere, nisi paucis oblati refocillaretur. Cum verò immani labore fatigaretur, à fidelibus suis in lecto ad sepulchrum

chrum sancti Udalrici deductus est, oblationibus oblatis lacrymabiliter ibi misericordiam deprecatus est. Cumq; eum in lecto ad sanctam Mariam portare coepissent, in medietate viae coepit rogare portantes, ut deponeretur ad ambulandum. Qui non credentes eum posse ambulare, noluerunt deponere. Ad portam verò civitatis iterum rogavit, ut deponeretur, dicens, se posse ambulare, qui iterum ei non consenserunt. Ad gradus verò atrii ecclesiae cum perveniret, in nomine Dei omnipotentis omnes in commune flagitavit, ut deposito lecto eum ambulare dimitterent. Ipsi verò in fide hæsitantes petitioni ejus assensum non dederunt. Ille autem cognovit infirmitatem ab eo esse separatam, & virtutem, nutu Dei concessam, exilivit de lectulo, & inde strenuo gressu ad ecclesiam pervenit, & sospes ad propria rediit.

*Pro nau-
sea.

Hæc pauca prælibata miracula sufficiant studiosis ad bona exempla lectoribus, ita ut etiam tardis & segnibus nimii * nausii fastidium non inculcent. Quomodo si coepero cuncta beneficia adeuntibus ad sepulchrum sancti Udalrici & inde revertentibus, vel juxta sepulchrum infirmis atq; debilibus à Deo concessa sigillatim enumerare, nullius adjutorio nisi solius Dei, qui omnia potest, possum perficere. In tantum namq; multiplicia sunt, ut sensibilitas humanæ agilitatis dinumerare ea non possit. Quia quibusdam post vota devotè peracta illuc cum oblationibus veniendi, statim in laribus suis donata sunt, quibusdam in itinere adhuc longè positis, quibusdam illuc appropinquantibus, quibusdam illuc pervenientibus, quibusdam inde redeuntibus compendiosè adimpleta sunt. Quorum auditus bono rumore non solum propinquas, verum etiam longè sitas regiones advolavit, quod frequens frequentia adventantium undiq; populorum sæpissimè manifestat, indicans in istis locis in suis regionibus multa magnalia Dei per merita sancti Udalrici facta, quorum vera cognitio nos propter nostras necessitates ad ista loca veniendum incitavit. His auditis, eja nos qui inquilini hujus ecclesiae sumus, & tanti patroni faciem sæpissimè vidimus, & ejus doctrinam benedictionemq; sæpissimè accepimus, & in eo optima exempla conspeximus, & nunc in retributionem ejus bonorum operum assidua miracula & diversa signa in liberatione multorum videmus & audimus, cur non expergiscimur, & tædium nostri desidii non deponimus? Eum verò, de quo loquimur, quantum Deo donante possumus imitantes, ejus adjutorio iter rectitudinis ineamus, per quod pervenire mereamur ad eum, qui in tribus personis in divinitatis æqualitate unus, incommutabilis, omnipotens Deus permanet, sine fine in sæcula sæculorum,

Amen.

BULLA

BULLA CANONISATIONIS S. UDALRICI EPISCOPI, AD FIDEM MANUSCRIPTI EXEMPLI RESTITUTA.

Ioannes Episcopus Servus Servorum Dei, omnibus Archiepiscopis, Episcopis & Abbatibus in Gallia & Germania commorantibus salutem in Domino, ac Apostolicam benedictionem. Cum conventus esset factus in palatio Lateranensi pridie Kalendas Februarias, residente Joanne sanctissimo Papa cum Episcopis & presbyteris, astantibus diaconibus & cuncto clero, surgens reverendissimus Luitolfus Augustæ Episcopus inquit, Domine sanctissime præsul, si vobis placet, & omnibus Episcopis & presbyteris hic residentibus, libellus, quem præ manibus habeo, coram vobis legatur, de vita & miraculis venerabilis Udalrici sanctæ ecclesiæ dudum Episcopi, & quid libitum vobis fuerit decernatur, quia Spiritus sancti testatur præsentia & congregatio sacerdotum, certum esse, quod legimus, quia nec potest veritas nostra mentiri, cujus in Evangelio ista sententia est: Ubi duo vel tres congregati fuerint in nomine meo, ibi & ego sum in medio eorum. Quod cum ita sit, nam nec huic tam brevi numero Spiritus sanctus deest, quanto magis eum nunc interesse credamus, quando in unum convenit turba sanctorum, sanctum namque est pro debita veneratione collegium. Cumque perlecta esset vita prædicti sanctissimi Episcopi, ventum est ad miracula, quæ sive in corpore, sive extra corpus gesta sunt, videlicet cæcos illuminasse, dæmones ab obsessis corporibus effugasse, paralyticos curasse, & quam plurima alia signa gessisse, quæ nequaquam calamo & atramento illustrata sunt. Quæ omnia lepida satis urbanitate expolita recepimus, & communi consilio decrevimus memoriam illius, id est sancti Udalrici Episcopi, affectu piissimo & devotione fidelissima venerandam, quoniam sic adoramus & colimus reliquias martyrum & confessorum, ut eum, cujus martyres & confessores sunt, adoremus, honoramus fervos, ut honor redundet in Dominum, qui dixit: Qui vos recipit, me recipit, ac perinde nos, qui fiduciam nostræ justitiæ non habemus, illorum precibus & meritis apud clementissimum Deum jugiter adjuvemur. Quia divina saluberrima præcepta, & sanctorum canonum ac venerabilium patrum instabant efficaciter documenta, omnium ecclesiarum Dei pio considerationis intuitu, imò Apostolici moderaminis annisu, utilitatum commoditatem, atque firmitatis perficere integritatem, quatenus me-

moria

* Decimus
quintus bu-
jus nomi-
nis, Platina
xvi,

* *Notarii
regionarii,
quod per se-
ptem regio-
nes distin-
cti, iidē fre-
quenter
Scriniarii
erant.
Onuph.*

moria Udalrici jam præfati venerabilis Episcopi divino vultui dicata existat, & in laudibus Dei diutissime persolvendis semper valeat proficere. Si quis interea, quod non credimus, temerario ausu contra ea, quæ ab hac nostra autoritate piè ac firmiter per hoc privilegium constituta sunt, contraire tentaverit, vel hæc, quæ à nobis ad laudem Dei, pro reverentia jam dicti Episcopi, statuta sunt, refragari, aut in quoquam transgredi, sciat se auctoritate beati Petri principis Apostolorum, cujus vel immeriti vices agimus, anathematis vinculo innodatum. At verò qui pio intuitu observator extiterit, benedictionis gratiam à misericordissimo Domino Deo nostro multipliciter consequatur, & æternæ vitæ particeps efficiatur. Scriptum est per manum Stephani * notarii regionarii & scriniarii sanctæ Romanæ ecclesiæ, in mense Februario, indictione sexta, Anno nongentesimo nonagesimo tertio. Ego Joannes, sanctæ Romanæ catholicæ & Apostolicæ ecclesiæ Episcopus, huic decreto à nobis promulgato consensi & subscripsi.

Joannes Episcopus sanctæ Anagninæ ecclesiæ consensi.

Benedictus Episcopus sanctæ Piperniensis ecclesiæ consensi.

Dominicus Episcopus sanctæ Ferentinæ ecclesiæ consensi.

Crescentius Episcopus sanctæ silvæ candidæ ecclesiæ consensi.

Anniso Episcopus sanctæ Cerenis ecclesiæ consensi.

Bonizo Archipresbyter & Cardinalis sanctæ Lucie consensi.

Benedictus Presbyter & Cardinalis sancti Stephani consensi.

Leo Presbyter & Cardinalis sancti Nerei consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sancti Damasi consensi.

Leo Presbyter & Cardinalis sancti Sixti consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sanctorum Apostolorum consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sanctorum quatuor coronatorum consensi.

Joannes Presbyter & Cardinalis sancti Clementis consensi.

Crescentius Presbyter & Cardinalis sancti Calixti consensi.

Benedictus Archidiaconus.

Joannes Diaconus & * oblationarius.

Benedictus Diaconus.

Joannes Diaconus: Hi omnes consenserunt & subscripserunt. Data tertio * Kalendas Februarii, per manum Joannis Episcopi sanctæ Nepefinæ ecclesiæ, & * bibliothecarii sanctæ sedis Apostolicæ. Anno Pontificatus Domini nostri Joannis sanctissimi xv. Papæ octavo, mense dicto, & indictione sexta.

* *Oblatio-
narius su-
scipiebat
oblaciones
Pontifici sa-
crificanti
factas.
Onuph.*

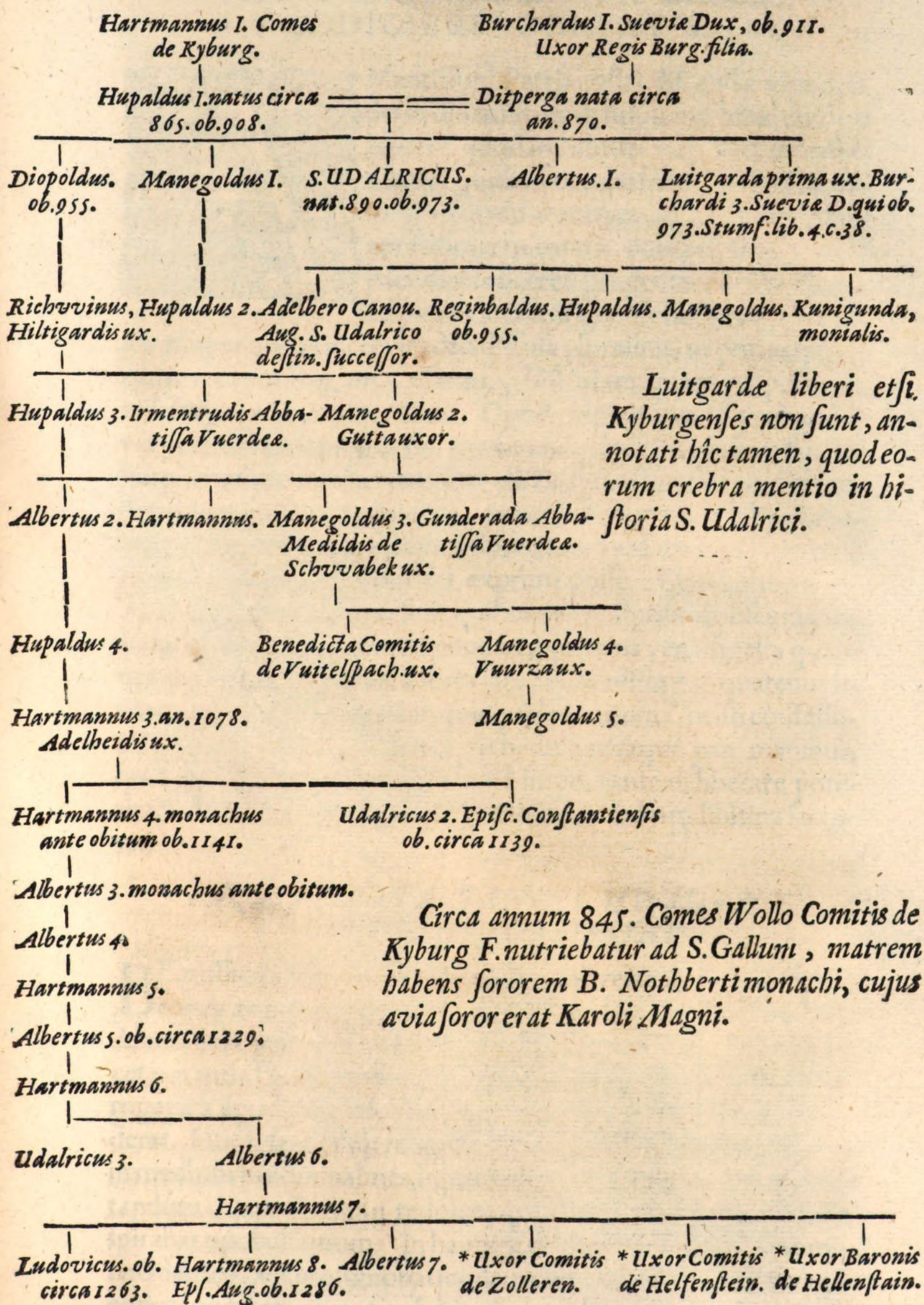
* *Legerim Nonas, nam in principio dictum consentum Pr. K. Febr. factum, & sub finem, has litteras mense Febr. scriptas. * Idem Cancellarius, Onuph.*

STEMMA

STEMMA KYBURGENSIUM COMITUM,

*Ex codice manuscripto vetere bibliothecae S. Udalrici. Cujus fidem
prae quibusdam aliis sequi visum.*

Ecc

INCI-

STEMMA KYBURGENSE COMITUM

Ex eodem stemmate sunt etiam filii et filie Comitis Kyburgensis

1. Hermannus 1. Comes Kyburgensis	2. Hermannus 2. Comes Kyburgensis	3. Hermannus 3. Comes Kyburgensis	4. Hermannus 4. Comes Kyburgensis	5. Hermannus 5. Comes Kyburgensis	6. Hermannus 6. Comes Kyburgensis	7. Hermannus 7. Comes Kyburgensis	8. Hermannus 8. Comes Kyburgensis	9. Hermannus 9. Comes Kyburgensis	10. Hermannus 10. Comes Kyburgensis
11. Hermannus 11. Comes Kyburgensis	12. Hermannus 12. Comes Kyburgensis	13. Hermannus 13. Comes Kyburgensis	14. Hermannus 14. Comes Kyburgensis	15. Hermannus 15. Comes Kyburgensis	16. Hermannus 16. Comes Kyburgensis	17. Hermannus 17. Comes Kyburgensis	18. Hermannus 18. Comes Kyburgensis	19. Hermannus 19. Comes Kyburgensis	20. Hermannus 20. Comes Kyburgensis
21. Hermannus 21. Comes Kyburgensis	22. Hermannus 22. Comes Kyburgensis	23. Hermannus 23. Comes Kyburgensis	24. Hermannus 24. Comes Kyburgensis	25. Hermannus 25. Comes Kyburgensis	26. Hermannus 26. Comes Kyburgensis	27. Hermannus 27. Comes Kyburgensis	28. Hermannus 28. Comes Kyburgensis	29. Hermannus 29. Comes Kyburgensis	30. Hermannus 30. Comes Kyburgensis
31. Hermannus 31. Comes Kyburgensis	32. Hermannus 32. Comes Kyburgensis	33. Hermannus 33. Comes Kyburgensis	34. Hermannus 34. Comes Kyburgensis	35. Hermannus 35. Comes Kyburgensis	36. Hermannus 36. Comes Kyburgensis	37. Hermannus 37. Comes Kyburgensis	38. Hermannus 38. Comes Kyburgensis	39. Hermannus 39. Comes Kyburgensis	40. Hermannus 40. Comes Kyburgensis
41. Hermannus 41. Comes Kyburgensis	42. Hermannus 42. Comes Kyburgensis	43. Hermannus 43. Comes Kyburgensis	44. Hermannus 44. Comes Kyburgensis	45. Hermannus 45. Comes Kyburgensis	46. Hermannus 46. Comes Kyburgensis	47. Hermannus 47. Comes Kyburgensis	48. Hermannus 48. Comes Kyburgensis	49. Hermannus 49. Comes Kyburgensis	50. Hermannus 50. Comes Kyburgensis
51. Hermannus 51. Comes Kyburgensis	52. Hermannus 52. Comes Kyburgensis	53. Hermannus 53. Comes Kyburgensis	54. Hermannus 54. Comes Kyburgensis	55. Hermannus 55. Comes Kyburgensis	56. Hermannus 56. Comes Kyburgensis	57. Hermannus 57. Comes Kyburgensis	58. Hermannus 58. Comes Kyburgensis	59. Hermannus 59. Comes Kyburgensis	60. Hermannus 60. Comes Kyburgensis
61. Hermannus 61. Comes Kyburgensis	62. Hermannus 62. Comes Kyburgensis	63. Hermannus 63. Comes Kyburgensis	64. Hermannus 64. Comes Kyburgensis	65. Hermannus 65. Comes Kyburgensis	66. Hermannus 66. Comes Kyburgensis	67. Hermannus 67. Comes Kyburgensis	68. Hermannus 68. Comes Kyburgensis	69. Hermannus 69. Comes Kyburgensis	70. Hermannus 70. Comes Kyburgensis
71. Hermannus 71. Comes Kyburgensis	72. Hermannus 72. Comes Kyburgensis	73. Hermannus 73. Comes Kyburgensis	74. Hermannus 74. Comes Kyburgensis	75. Hermannus 75. Comes Kyburgensis	76. Hermannus 76. Comes Kyburgensis	77. Hermannus 77. Comes Kyburgensis	78. Hermannus 78. Comes Kyburgensis	79. Hermannus 79. Comes Kyburgensis	80. Hermannus 80. Comes Kyburgensis
81. Hermannus 81. Comes Kyburgensis	82. Hermannus 82. Comes Kyburgensis	83. Hermannus 83. Comes Kyburgensis	84. Hermannus 84. Comes Kyburgensis	85. Hermannus 85. Comes Kyburgensis	86. Hermannus 86. Comes Kyburgensis	87. Hermannus 87. Comes Kyburgensis	88. Hermannus 88. Comes Kyburgensis	89. Hermannus 89. Comes Kyburgensis	90. Hermannus 90. Comes Kyburgensis
91. Hermannus 91. Comes Kyburgensis	92. Hermannus 92. Comes Kyburgensis	93. Hermannus 93. Comes Kyburgensis	94. Hermannus 94. Comes Kyburgensis	95. Hermannus 95. Comes Kyburgensis	96. Hermannus 96. Comes Kyburgensis	97. Hermannus 97. Comes Kyburgensis	98. Hermannus 98. Comes Kyburgensis	99. Hermannus 99. Comes Kyburgensis	100. Hermannus 100. Comes Kyburgensis

Incipit Liber Comitis Kyburgensis Hermannus 1. Comes Kyburgensis

**INCIPIT PROLOGUS IN VITAM
S. UDALRICI EPISCOPI ET CONFESSORIS,
A GEBEHARDO, AUGUSTANO ETIAM EPISCOPO
SCRIPTAM. MANUSCRIPTIS DUOBUS
CODICIBUS COLLATIS.**

Amantissimi Patris nostri discendæ vitæ desiderio diu multumq; suspirans, hanc tandem reperi à quodam illustri viro non inconvenienter quidem compositam, sed ita nominum virorum ac mulierum, villarum etiam confusione fuscata, ut non solum, si in pace dicere liceret, prudentioribus tædium, sed pæne videretur puerile ludibrium: Cujus insuper operis increvit adeo diffusa pluralitas, ut potius bellorum eventum, Regum Cæsarumq; historiam, quam propositum videretur ordinare negotium. Quod nequaquam improbando, vel per hoc mea, quod absit, præferendo dixerim, sed vir sanctæ simplicitatis & meriti non aliter dictis suis æstimavit accommodari fidem, nisi tot nominum sibi conscisceret velut astipulationem, nec veritatem subsistentium rerum judicavit plus propriè quam facillimè ac simpliciter exprimi posse. Opusculum ergò istud aggredientes, superfluis quibusque postpositis, obscura prolata clarius & competenter enodare, prolixius verò digesta quantum congruere videtur, abbreviare contendimus, quatenus lectori compendiosius pateat, quicquid virtutum Christi confessoris scire, vel imitari delectat. Scheda utraque præ manibus, quid quis velit nemine urgente vel improbante deliberare poterit: Sed illud meritò dignitate præstabit, quod jam libitina sacra- vit.

**INCIPIT VITA SANCTI UDALRICI
EPISCOPI ET CONFESSORIS.**

Beatissimi Patris & Domini nostri conversatio si altius ab in-
Beuntis ætatis serie quæritur, clarissima Ducum & Comitum Alemanniæ prosapia oriundus extitisse dignoscitur: quorum licet potentia sæcularis ubertim emineat, religiositatis tamen prærogativa apud religiosos incomparabiliter ac supernè præponderat. Hoc igitur taliq; religiosæ propaginis surculo succrescens in medium pretior palmes, lignum secus decursus aquarum plantandum, jam divinum redolens quiddam præmaturæ virtutis spirabat opobalsamum. In baptismo ergò vocabuli sui nomine Udalricus adepto, ignoto quodam clerico superveniente, vagientisq; pueri meritum per spiritum deprehendente, foemineis

etiam uberibus pasci (nihil enim his spectatae indolis pignus huc usque profecerat) interdicante , duodecima ablaetatus hebdomada, satis magna parentibus dedit intempestivi profectus miracula. In eo siquidem, quantum in id ætatis puero, grata luculentas, una cum affectuosa proceritate conveniens, magnum aliquid præfagiens, omnium conciliabat obtutibus. Quocirca nihil aliud dignius quam divino servitio hunc mancipari judicantes, sancti Galli coenobitis ipsum erudiendum crediderunt attentius. Ubi duplici, litterarum videlicet diviniq; cultus institutione proficiens , ab adamantibus monachis in sui consortium esset fere persuasus, nisi à quadam inibi inclusa commonitus, de suscipiendo quoque Episcopatus edoctus regimine, quamvis ingratè, desisteret ab appetitu vitæ theoricæ. A qua etiam quantum à paganis perversisq; Christianis perpessurus esset laboris, quam decentissimè etiam hæc cœlitus aspirante gratia superaturus foret, audivit, fervore tamen, quo coeperat, in studio liberali persistens. Adepta tandem non minima litterarum notitia, parentum revisit limina. Dehinc Adelberonis Episcopi, qui tunc præerat Augustæ Vindelicæ, dominio traditus, ad omnia sibi credita virili præcluebat industria. Interim Romam adiens, vota persolvens, à venerando Papa Marino & obitum præsulis tristis agnovit, ac se succedente tempore ejusdem loci fore pastorem ingratus expavit. Inde post quindecim annos Hiltine antistite, qui eidem ecclesiæ per hæc spatia præerat, obeunte, Heinrici Regis munificentia, imò cœlestis Imperatoris gratia, Domino Udalrico Augustæ sedis cessit regenda monarchia. Huc usque puerilis indolis florem, juvenalisq; processus vigorem stilo quasi feriente prælibavimus, protinus moralitatis ejus dicturus insignia, longè viribus majora vereor attentare negotia, quippe quibus probè differendis nec subtilitas Aristotelica, nec sufficeret Tulliana facundia. Vir quidem tantæ sublimitatis ac meriti non nisi à digno condignè valet effari. Sed licet oneri profecto succumbam, per arduam materiæ semitam, quamvis intricatis inscitia pedibus, pedetentim coeptis insistam. Prædestinatione ergò divina in Episcopatus promotus munia, opum quietis & commodi tot ac tanta præ manibus offendit opposita, ut hæc incidisse apprime defleret, ac tristem inclusæ illius prophetiam in munere sentiret. Muros namq; ecclesiæ dirutos, dilapidata moenia civitatis, occisam à paganis familiam, villas exustas, inopiam rerum, & obstupescens ingemuit, & ingemiscens flevit. Quibus tamen instaurandis quam strenuus ac impiger fuit, nullatenus explicari poterit. Thesauro sacrarii nullo, sed divino hinc inde suffultus auxilio, quod suppellectilis angustia negabat, providè rationis sedulitate supplevit. Sic importunus properavit ad singula, velut sui negligentia inacta essent

essent omnia. Dicit omnimodo nequit, quanta in familiam sibi creditam suavitas, quanta familiaritas fuerit, sciens scriptum: Esto in illis quasi unus ex illis. Injunctum à prædecessoribus censum nusquam augeri permisit, quod si ipsum præ inopia minorari contigit, pepercit, æquanimus tulit. De gubernatione verò Canonorum, de rudimentis puerorum, sic operosè fervebat, velut immunis à cæteris quibusq; vacaret, dicitur enim, qui Deum timet, nihil negligit. Singulis competentem honorē, omnibus paternum exhibebat amorem. Disciplina ecclesiastici vigoris, excepto sicubi hanc forte ratio flagitabat, nulli gravis, nemini importunus instabat. Quid verò referam ejusdem præcipuam in divites ac mediocres hospitalitatem, in pauperes officiosam liberalitatem? Hi quidem è contiguo caballis insidentes, illi autem plaustris innitentes, tanti pontificis nusquam deesse videbantur hospitibus: quibus alacer indefessus adeò magnificis ministravit impensis, ut præter hos illum nihil aliud attendere crederes: multoties fere nihil habens, tantum erat in erogando profusus, ut ipsum Croesi regis divitias alicubi occultasse putares, sed quod est verius, in manus pistici dispensatoris, quod fideliter prærogaret gratia divina transfudit. Sed jam de illustri viri activa qualitate quibusdam succinctè præmissis, quis vel quantus in contemplationis fastigia creverit, licet ordine præpostero commemorare delectat, alternantibus quippe flagrantium commatum fertis, ad ea quæ paulisper intermittimus è vestigio redire maturabimus. In tantum namq; lectionis sedulitate profecerat, ut cum ratione conveniente facundia, nulla viderentur deesse probitatis insignia. Otio nunquam resolutus inani, vel ecclesiastici quippiam negotii, vel spiritualis aliquid palato ruminabat exercitii. Totus itaq; in se se teres atque rotundus, nihil rancoris, nihil admisit inæqualitatis, hinc inde velut immota filex unus & idem perstabat ad omne diversum, facies quoq; lætabunda notabat, quis Spiritus intus agebat. Mundani ergò sapientes milleformem Protheum, poëticis extollant næniis, Christiana verò simplicitate gaudentes uniformem antistitem hymnidicis præferant ad æterna præconiis. Quæ autem orationis assiduitas, quæ compunctionis & lacrymarum gratia, divina sibi largiente clementia fluxerit, quis unquam dignè explicare poterit? His videlicet noctem in diem, huncq; vertebat in illam, quarum nisi ex divino amore concepta limpidissima scaturiret vena, vel ipse lacrymarum liquor actutum aruisse, aut vir desideriorum jam dudum totus per distillantes sinus poterat effluxisse. Quod verò in illo magis mirabere, incolatus sui diuturnitate suspirans, hilaritatem, ridens etiam vultu prætendebat gravitatem. Sic enim quadrifidæ virtutis specierum temperabat amorem, ut nullam præ ceteris appetere, nullam

videretur omnino deferere, nulla denique in eo solivaga bonitas, una quæque parilem gaudebat invenisse jugalem. Vir quippe clarissimus, unus de prophetica visionis animalibus, alis pennatorum operum utrimq; distentis, duabus etiam faciem contemplativè levantibus, adeò binis, timoris scilicet ac poenitentiae tegebatur, quin imò affligebat corpus, ut apud ignaros veri, omnium reus posset aestimari. Quis ipso festivos missarum apparatus exquirente temperaret à lacrymis? quis saxei cordis rigor non liquefieret tanti patroni suspiriis? Tantus sanè compunctionis increverat ardor, ut nimirum cunctis esset venerabilis horror: de quo quid plura conferimus? incessus ejus & habitus vitæ cujuslibet informandæ proponebant monitus, doctrina verò vel exhortatio, erat lucidissima veteris noviq; prolatio, & ut innumera strictim tentemus exprimere, in illo cernere erat, quicquid apud se quis minus habebat. In his igitur ac talibus indefessa spiritus devotione persistens, divina se visitante gratia jam sensim fulgurantium miraculorum eventibus pasci, jam spiritualium visionum dulcedine vicissim coeperat refoveri. Quadam namq; dominicæ resurrectionis die inter sacramentorum solennia, ad quæ, si fieri poterrat, plus solita devotione fervebat, cuidam presbytero apparuit quasi dextera, quæ sacrosancta mysteria una cum tanto pontifice videbatur benedicere. Quam visionem dum expletis missarum officiis idem improvidè in præsentia laicorum, manifestaret clericus, magis, inquit Episcopus, tibi conpeteret hæc reticere, quam minimè profutura garrire. Cujus increpationis jaculo dirè percussus, vix dum cubiculi limen excessit, cum primò lippientibus, dehinc cæcutientibus oculis, jam sibi penitus disparuit visus. Inter quæ animadvertere libet, quanto tunc mentis excessu venerabilis Pater coeli secreta penetraverit, cum in celebrando mysterio suffragia sibi visibiliter superna conscivit. Nimirum hic cum Apostolo dicere poterat: Nostra autem conversatio in cœlis est. Protinus intercalato modici temporis interstitio, dum quadam noctium paulatim conniventibus oculis membra quieti locasset, sanctam martyrem Afram videre sibi videbatur induviarum mira venustate succinctam, seq; ut propere surgens sequeretur hortantem. Sub nocturni igitur conticinii divum prævia duce progressus, innumeram sanctorum reperit multitudinem, quorum aliquot in carne quondam viventes noverat, plures verò tunc primum visos in spiritu se cognovisse stupebat: in quorum medio principem Apostolorum mirabatur Petrum, velut cum æthereo collegio habito synodali colloquio de plurimis & arduis rebus admodum districto examine decernentem, duosq; sibi congruæ proceritatis gladios ostendentem, & ad Heinricum regem hujuscemodi verba mandantem: Hic, inquit, ensis

ensis capulatus regem significat, qui benedictione divina possidebit imperium, frustratus verò capulo, illum denotat, qui sine benedictione pontificali regni inuasor existet, Arnolfum ducem, Noricorum profectò significans, qui post hæc malignorum toties votorum cassus, regias leviter involaverat partes: Hujus enim detestabilis ambitio à multis arguebatur in præsentì concilio, præsertim de ecclesiarum destructione, quarum reditus in beneficium suæ dedit habere militiæ. Rarescente itaq; ipso synodali conventu, à præfata comite sese producente Pannonicam didicit superventuram barbariem, loca etiam belli, gravissimum utrimque discrimen, coelitus tamen concessum Christianæ parti triumphum. His ac similibus sufficienter instructus, & in lectulo, à quo sibi videbatur egressus, inopinatè repertus, satis de qualitate visione admirans, illud secum tacitus reputabat Apostolicum: Sive in corpore, sive extra corpus, nescio. Interea vir Apostolicus omni-genæ probitatis elegantia dietim ad interiora proficiens, per exteriora nequibat occultari miracula, quantum hunc interius superna illustrasset clementia, tantus namq; divini cultus hunc comitabatur & insignibat effectus, ut olei, quod in Coena Domini consecraret, attactus caligantibus visu, obtusis auditu, cæterisq; diversa infirmitate gementibus diceretur medicina perhabilis. Ipse quoq; aliquando trahens ægra suspiria, ac fere ad extrema usque perveniens, hujus liquoris invisibili suavitate delibutus, pristina sospitate est improvisè donatus. Qua in re creperum sapere, utrumnam medicinalis effectus, an plus infirmitatis acceleraret excursus. Legitur etiam multoties irradiasse virtutibus, quarum nec ipse potentiam, nec in se aliquam attendit periergiã: frequenter namq; epileptici desiderata ab ipso benedictione positi, mirabatur, se nequaquam ulterius execrabili peste jactari; qui si incautius subsistentium malorum exprimerent afflictionem, benedictione subtracta nullum gaudebant obtinuisse remedium, diligentia quidem humilitatis exterritus, ajebat hoc operis Apostolicæ singulariter dignitati, non suæ congruere parvitati. O mira hominis istius excellentia, qui idcirco in summis potenter enituit, quando quidem tutus sic providè humilitatis convalle subsedit.

*Auctor morte præventus non
absolvit.*

VITA S. UDALRICI EPISCOPI
AUGUSTÆ VINDELICORUM, EDITA A
BERNONE ABBATE AUGIENSI, EX F.
LAURENTII SURII TOMO QUARTO.

P R O L O G U S.

Reverendissimo Patri Frideboldo, ac vero sanctæ Matris Afræ alumno, Berno Dei Matris mancipium, cum omni contubernio Augiensium fratrum, summum & indeficiens bonum: Miræ charitatis virtus, ex dulcifluo pectoris tui emanans fonte, id exiguitati meæ injunxit officii, ut libellum de vita ter quaterque beati Patroni nostri Udalrici, veraci quidem, sed simpliciore, quam oportuit, sermone editum, cultiori stylo reddam luculentum. Pius quidem jubentis affectus est, sed non æquè facilis parentis esse poterit effectus: quippe cùm tarditas ingenii & exteriorum curæ, amaro, ut sic dictum sit, sapore conditæ, me prohibeant tam arduum opus aggredi.

*Convenit
cū Bruschio,
qui post S.
Udalricum
Episcopos
Henricum,
Eutychum,
Luitolfum,
& Gebhardū
habet. Ali-
qui duos
præterea
interferūt,
quibus Geb-
hardus sex-
tus est. Sed
Bernonis tã
vetusti scri-
ptoris non
nulla est au-
thoritas: Cū
præsertim
antiquiss.
August. Epi-
scopo. cata-
logo bibli-
othecæ S. U-
dalrici con-
firmetur.

Accedit etiam, quòd venerandæ memoriæ Gebhardus, qui post beatum virum * quartus ejusdem Vindelicæ Augustæ ecclesiam rexit, nulli modernorum Doctorum secundus, idem negotium corrigendi studio attentavit, sed infectum, morte præventus, dereliquit. Cui si ipse manum extremam imposuisset, parvitas mea omninò super hoc digitum ori imposuisset. Idipsum tamen, quod composuit, licet eloquii venustatem redoleat, tamen ita verborum ac sententiarum sublimitate se in altum extollit, ut vix aliquis exinde aliquid percipere possit. Alterius verò oratio, etsi rerum veritate subnixa, sic tamen penè videtur humi jacere, ut quisquis sapientium semel hinc potuerit quiddam gustare, pigeat se ulterius ad hanc inclinare. Quocirca, venerande Pater, tibi tuisque placuit hujusmodi onus mihi imponere, ut inter utrosque medius incedens, talem moderato sermone materiam componam, ut ex utraque parte ad se venientes, media charitate constricta, & parvuli lac, quod sugant, & fortes valeant invenire cibum, quem comedant. Quod ego omnimodis abhorrerem, nisi scriptum esse scirem: Melior est obedientia, quàm victimæ. Nunc verò si data intercessionis tuæ manu, manui meæ ducatum præbere sponderis, adjunctis tecum beati viri meritis, omnipotentis Verbi, quod aperuit os mutorum, & linguas infantium fecit disertas, fretus auxilio,

auxilio, obedire tentabo, initium narrandi ab ipsius viri Dei infantia sumens, ac orationis cursum ita ad finem usque perducens, ut nihil de propriis addam, præter exempla antiquorum Patrum, atque sententias sanctarum scripturarum, quæ suo decore solent dictorum seriem venustare. Hoc tamen solum mihi met ex proprio sudore injunxi, ut latius diffusa, modesta brevitate arctius coërceam: strictius digesta, moderata prolixitate dilatem: minus regulariter prolata, ad rectitudinis lineam corrigam. Quæ tamen omnia tui examen judicii expectant, ut te benigno iudice valeant rata consistere. Opto Pater beatissime, ut in Christo valeas, mei quæque memor semper existas.

VITÆ HISTORIA.

Egregius Christi Confessor Udalricus, ex Alamannorum pro- Cap. 1.
sapia extitit oriundus. Cujus parentes, Hupaldus scilicet ac Thietburga, ambo quidem secundum seculi hujus dignitatem clari & nobiles, sed fide atque divina religione multò clariores fuerunt atque nobiliores. Qui talis ac tantæ prolis fœcunditate divinitus ditati, mox eandem cuidam fideli ad alendum, ut Moysen, commendaverunt nutrici. Ubi inter ipsa nativitatis primordia, cœlestia non defuere auspicia. Nam licet blando nutritur affectu, foeda tamen macies quædam apparebat in vultu. Qua ex causa dum nimium tristes ejus efficerentur parentes, ac in angustis illorum pectoribus curæ versarentur ingentes: quidam hospes peregrinus, officio clericus, secundum quod illorum ostium semper viatori patuit, benignè ab ipsis suscipitur, per aliquod temporis spatium humanè tractatur: dum interim quadam die hora refectionis residens, prædictum infantulum nondum duodecim hebdomadarum dies ab ortu ad plenum habentem, audivit inter vagitus vocem emittentem. Ex qua providus futurorum, tale edidit oraculum: Nisi, inquit, iste infans celerius fuerit ablactatus, non poterit esse salvus. Cumque semel ac secundo admoniti, minus tanti præconis dicta vellet exequi, tertia demum die cum prædictum ac sæpè dicendum infantulum adhibita aure persensisset adhuc infirmiozem, hanc prælagam coram omnibus intulit vocem: Sciatis pro certo, quod nisi continuo à lacte fuerit suspensus, hac nocte erit moriturus. At verò si eo, quo dixi, ordine morti substractus fuerit, magnus in futurum coram Domino erit. Hujus prophetiæ mysteria qualiter sint adimpleta, non nostri styli eget officio designari: quod tam assidue ad ejus sepulchrum coruscantibus miraculis potest probari.

Tandem igitur amotus à lacte, coepit corpore & animo in Cap. 2.
admirationem omnium ita proficere, ac circumquaque manentibus

tibus tantum de suo profectu gaudium conferre, ut id, quod de Isaac ejusq; Patre Abraham scriptum est: Crevit igitur puer, & ab lactatus est, fecitq; Abraham grande convivium in die ab lactationis suæ: non incongruè ejus quoque possit personæ aptari. Merito tantus patriarcha in ab lactatione filii, quem ex promissione à Deo suscepit, grande convivium fecit. Merito Pater cœlestis sanctæ Matris Ecclesiæ filiis in istius ab lactatione convivium fecit grande, invitans eos hujusmodi voce: Comedite amici, & inebriamini charissimi. Hic itaque mysteriorum Dei dispensator futurus, jam solido cibo opus habebat confortari, ut in mensa altaris Christi, velut ad cœleste convivium quandoq; consistens, posset in tempore suo tritici mensuram dare conservis suis. Incipiebat enim tunc inter coævulos modestè conversari, timorem Dei habere, honorem parentibus deferre, lasciviam declinare, ac in quantum possibile tali adhuc erat ætati, in corporis motu, gestu, incessu foris ostendere, qualis habitus formaretur intus in mente. Videntes autem parentes ejus tantam Dei gratiam in eo fulgere, commendaverunt eum in monasterium sancti Galli fratribus religiosis, ut eorum magisterio tam sæcularium literarum studiis, quàm cœlestibus instrueretur disciplinis. Ubi inter egregios regularis disciplinæ magistros, dulces theoriæ carpebat quotidie fructus, cum verba, quæ in sacris codicibus legebat, mox in opera vertebat. Jam summitatem illius Jacob scalæ virtutum gradibus ascendendo tangebatur: jam à Salvatore audiebat: Vade, vende omnia, quæ habes, & da pauperibus: & veni, sequere me. Et jam tunc monachicæ conversationis habitum sumpsisset, nisi divina revelatione admonitus desisset.

Cap. 3.

Erat tunc temporis in eodem monasterio quædam ancilla, pro Christi nomine inclusa, Vuiberata nuncupata, quæ die noctuq; jejniis, orationibus ac vigiliis vacans, castum in arcano pectoris sui Domino præparabat templum, in quo gratum creatori omnium mac tavit semper holocaustum, dicens cum Psalmista: In me sunt Deus vota tua, quæ reddam laudationes tibi. Huic sanctus adolescens dum sui desiderii secretum panderet, illa rem à Deo quærendam statuit, ac trium dierum inducias super hoc postulavit. Post triduum verò Spiritu instructa divino, hujusmodi usa est responso: Non, inquit, vir religiose, divinæ est voluntatis, ut hoc in loco detinearis: sed est in plaga Orientali locus, ubi quidam fluvius duas dividit regiones, in quo, Deo jubente, Episcopalis apicem dignitatis debes conscendere. Et licet multa tam à paganis, quam à malis Christianis sis passurus adversa, tu tamen, confisus in eo, qui dixit: Confidite, ego vici mundum: superabis universa, dicens cum Psalmista: In Deo faciemus virtutem, & ipse ad nihilum deducet inimicos nostros. Hæc auditu perci-

percipiens ac mente pertractans, quibusdam, qui sibi familiaris amicitiae causa adhærebant, secretò pandit, & ut interim, silentio tegerent, admonuit. Ipse verò per diversos sacrorum librorum campos, ceu prudentissima apes, flores sententiarum carpens, ac in alveario pectoris sui recondens, summa coepit operi, ut spiritualia posset mella conficere, quæ postmodum, in populos illum deceret eructare, juxta illud Psalmistæ: Quàm dulcia faucibus meis eloquia tua, super mel & favum ori meo. Et quod de prædicatoribus dicitur: Memoriam abundantiae suavitatis tuæ eructabunt. Dehinc ad unguem instructus, cum omnium fratrum conniventia remeavit ad propria. Parentes verò de ejus profectu nimium gaudentes, ac Deo gratias agentes, iterum commendant eum Adalberoni, Augustensis ecclesiae præfuli venerando, viro fidei dote ac vitæ merito multis præferendo: quatenus reverendæ illius præsentiae jugiter assistens, velut in quodam disciplinæ speculo conspiceret, si quid in ipsius moribus adhuc corrigi deberet. Quem ut prædictus Dei pontifex fide firmum, sperobustum, charitate radicatum & fundatum, omniq; morum probitate decoratum agnovit, familiarius illum ascivit, ejusq; domi forisq; in omnibus uti consiliis coepit, quatenus ejus prudentia, totius Episcopatus disponderentur negocia, tam publica, quam privata.

Libuit interim viri Dei animo Romam pergere, Apostolorum limina visitare, ut se suaq; omnia ipsorum aliorumq; sanctorum precibus posset attentius commendare. Quò cum venisset, ab Apostolicæ sedis Præfule, nomine Marino, apud Deum & homines magnifico & glorioso, officiosè susceptus, ac requisitus, quis esset, aut unde venisset, respondit, se ex Alamannorum stirpe progenitum, Adalberonis Augustensis ecclesiae esse clericum. Ad hæc Apostolicus: Ne durè, inquit, accipias, quæ dico: quia idem, de quo retulisti, tuus pontifex Adalbero jam migravit de hoc seculo, ac Dei ordinatione dispensante, oportet te hujus regiminis curam suscipere. At ille propriæ conscius infirmitatis, imò non immemor illius mandati: Quanto magnus es, humilia te in omnibus: judicavit seipsum indignum fore, ut tanti honoris pondus subiret. Tunc Papa divino Spiritu repletus ait: Si nunc delitescendo subterfugis, quo minus in hoc pacis ac tranquillitatis tempore Ecclesiae navem gubernes, veniet dies, in qua nullo modo statuta Dei præterire valebis, verum, etiam inter multiplices ac fluctivagas varii laboris, moeroris, anxietatis undas regendam suscipies, ac Deo præfule, ad littus placidæ quietis ac si nimium fessus, perduces. His auditis, ad metatū perrexit, atq; inter sacra orationum libamina, tam se, quàm defuncti senio-

senioris animam cum lacrymis Deo ac sanctis Apostolis ejus commendavit : sicq; postera die, nesciente Papa, latenter discessit, etiam in hoc Dominicæ actionis exemplum sequens , de quo sanctus Johannes Evangelista refert, quia cum voluissent eum rapere & regem constituere, statim fugit. Sed mox, ut bonæ memoriæ Adalbero ex hac vita migravit, Hiltinus ei in Episcopatu successit. Quo post quindecim annorum curricula ex hac luce subtracto, volente Domino hoc, quod de servo suo Udalrico per ora suorum fidelium antea prædixit, adimplere, totius cleri ac populi voto in unum concurrente, & Henrici regis voluntate in id ipsum consentiente, idem vir Dei sanctus in cathedram Episcopalem hac in urbe est sublimatus.

Cap. 5.

Adepto verò tantæ dignitatis honore, qualis quantusve extiterit, nullius sermo ad integrum explicare valebit. Totus erat semper in oratione, totus in lectione, & maximè attendens, quibus virtutum ornamentis Apostolus describebat Episcopum decoratum esse debere, ubi sic ait : Oportet enim Episcopum esse sine crimine, sicut Dei dispensatorem : non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum : sed hospitalem, benignum, sobrium, justum, sanctum, continentem, amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem : ut potens sit exhortari in sana doctrina, & eos, qui contradicunt, arguere. Harum duarum virtutum ita vicaria utebatur successione, ut nisi inevitabili alicujus necessitatis articulo intercedente, nullum tempus transire sineret ociosum, quo minus aut orationi insisteret, aut lectioni operam daret : sicque penè semper optatis Rachel amplexibus uteretur, nisi Liæ interpositione interim à tantæ sedulitatis dulcedine suspenderetur. Suberant ei curæ maximæ de reparandis ecclesiæ muris, de reædificandis domorum ac ipsius civitatis ædificiis, quæ sub antecessorum suorum temporibus aut nimia vetustate dilapsa, aut igne fuerant consumpta. Sed & familia maxima ex parte à paganis occisa, & pars, quæ remanserat, egestatè nimium erat afflicta. Inter hæc venerabilis heros, velut ante & retro oculatus, coepit cautæ mentis intentione circumspicere, providam omnium curam gerere : ac sapienti usus consilio, materialibus quidem ædificiis prudentes ac idoneos magistros præfecit : ipse verò quasi sapiens architectus, cum Apostolo Christum fundamentum posuit, super quod ædificavit aurum, argentum, lapides preciosos, & cætera hujusmodi : ut sanctarum animarum ædificatio, per ejus prædicationem constructa, cresceret in templum sanctum Domino. Et quoscunque ad tale ædificium verbo & exemplo præparabat, cætera humanitatis officia, prout illi facultas suppetebat, præbere non desinebat, non solum his, qui præsentibus aderant, manum

manum misericordiæ porrigendo, verum etiam eis, qui ægritudine præventi, vel carceribus inclusi longè aberant, ministrando.

Nulli itaq; avarus, omnibus extitit largus, ita ut illud beati *Cap. 6.* Job posset dicere: Benedictio perituri super me veniebat, & cor viduæ consolatus sum. Et paulò post: Oculus fui cæco, & pes claudò: pater eram pauperum. Et iterum: Flebam quondam super eum, qui afflictus erat, & compatiebatur anima mea pauperi. Unde in refectione quotidiana semper ejus mensæ chara sibi intererat pauperum turba, quam & victu pavit, & indumentis vestivit. Seipsum verò nimia maceratione castigavit, ita ut carnem non manducaret, & intrinsecus super nudam cutem, laneam vestem portaret, illud Apostoli opere proclamans: Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne fortè cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. Et nocte quidem in oratione pervigil, seipsum in ara cordis per orationis studia macetavit: die verò super altare visibilem ac salutarem hostiam Domino immolavit, quò ejus sacrificium redemptori omnium esset gratum & acceptum. Die cum Martha Domino in membris suis ministrabat: nocte verò cum Maria sedens secus pedes Jesu, audiebat verbum illius, sciens scriptum: Qui appropinquant pedibus ejus, accipient de doctrina illius. Erat ei solennis consuetudo, post Completorium nil cibi aut potus sumere, silentio studere: sciebat enim à Domino dictum: Ex verbis tuis justificaberis, & ex verbis tuis condemnaberis. Unde jugiter à Domino postulabat: Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis. Sed si quando necessario ei loquendum fuit, erat illius sermo sapientiæ sale conditus, modestus, humilis, & ad persuasionem utilis, &, ut quidam sapiens dicit, in sermone pondus, atq; in verbis modus. Quando verò membra in Dei servitio fatigata necesse habuit quiete aliqua recreare, non hoc in plumarum mollitie, sed subterposito psiathio, tapete, vel sago, parum quid indulgebat somno. Et ut brevitatis compendio utar, sic exteriùs gerebat officium sacerdotis, ut interius non omitteret religionem monasticæ conversationis. Erat etiam ei moderata ciborum parcitas, ac quidam singularis abstinentiæ modus, quo solebat religiosa arte secum convivantes circumvenire. Sæpius enim sperantibus, quod cum illis manducaret, ipse ablata carnalium epularum mensa surgens, ad ecclesiam perrexit, Missarum solennia celebravit. Unde adhuc quasi recenti sit actum memoria, ore multorum refertur, quod dum quadam die ipse venerandus pater cum Conrado divæ memoriæ Constantiensis ecclesiæ Episcopo, ad prandium apud sanctam Afram martyrem consedisset: postquam consumptis cibis ab utrisque discessum est, quædam causa extitit, qua prædi-

ctus pontifex ad virum Dei mittere debuisset. Ad quem cum legatus ipsius venisset, invenit eum sacro altari adstantem, ac salutarem hostiam Domino immolantem. Quo peracto, nuncium audivit, atque absolutum redire ad Dominum suum permisit. Cumq; reversus interrogaretur, cur tamdiu moratus fuisset, respondit, quia virum Dei tandiu expectasset, donec ter Missarum solennia peregisset. At ille ipsum verbum ab illius ore arripiens: Missarum, inquit, solennia celebravit? Tunc quasi subridendo intulit: Et verè nullus illo saturior ad mensam altaris hodie accessit. Sed utrumnam joco, an seriò hoc protulerit, tamen verum fuit, quod dixit. Cibavit namque Dominus illum pane vitæ & intellectus, & aqua sapientiæ salutaris potavit illum, ita ut rectè cum Psalmista possit proclamare & dicere: Eructavit cor meum verbum bonum, & iterum: Et poculum tuum inebrians quàm præclarum est? Vox psalmodiæ tam jugis in illius ore dulciter resonabat, ut non solum ipse, sed & illi, qui eam soliti erant cum illo pura mentis intentione cantare, tantam cordis munditiam ex ea conciperent, ut quædam ex revelatione divina occulta cognoscerent, quæ aliis manifestarent. Unde exempli causa quædam subternotabo, quatenus vera esse approbentur, quæ dico.

Cap. 7.

Quodam tempore cum artifices ecclesiæ cryptam in melius reparare vellent, erat quidam clericus nomine Rambertus, sancti viri obsequio deditus. Hic quadam die in excessu mentis effectus, videbatur sibi cum Domino suo Episcopo solito more Psalmos canere, necnon Adalberonem quondam, ut supra diximus, pontificem ad Aquilonarem ejusdem cryptæ plagam sacerdotalibus indutum vestibus propè assistere, sibiq; ut ad se veniret, innuere. At ille mente percussus, ac inter vivum & mortuum quidageret, dubius & anceps, tandem in viventem pavens figit obtutus, velut sciscitans quid esset factururus. Tunc Episcopus: Ut quid, ait, sic in me oculos defigis? Cui ille respondens, dixit: Ecce Dominus meus Adalbero Episcopus ad celebrandum divinum mysterium paratus adstat, & me ad se vocat. Cui Episcopus: Festina, inquit, ire, ejusq; jussis in omnibus obedire. Qui mox ut propius accessit, hæc ab eo audivit: Ramberte, dic Domino tuo, quia magnam à Domino mercedem habebit, pro orationibus ac eleemosynis, quas pro me fideliter exhibuit. Et hoc sibi sit in signum, quod ego & Fortunatus in proxima Coena Domini, concedente Deo sacrosanctum chrisma cum illo sanctificabimus: Insuper ædificatio istius cryptæ ruet citissimè. Ipse autem propter hoc ab incepto non desistat opere, quin illud firmioribus studeat fundamentis stabilire. Fratres quoque admonere curato, quia orationes, quas sua sponte se facturos pro me sponderunt, nequaquam, sicut promiserunt,

rant, impleverunt. Et nisi hoc studuerint emendare, sciant se pro hoc in conspectu Domini rationem reddituros esse. Episcopus autem à civitate regia revertens, (nam tunc temporis ibi morabatur) ita de crypta contigisse reperit, sicuti per visionem Ramberto ostensum fuit. Tunc ille impatiens moræ, non antea à labore cessavit, quàm omnia in meliorem statum reparasset. Iterum alia vice cum prædictus Rambertus juxta morem, in oppido Vuaringa cum sancto viro Psalmodiam decantaret, coepit terrore nimio concuti, ac reflexis oculis Deo dignum antistitem intueri. A quo requisitus quidnam sibi esset, respondit seniore suum Adalberonem eodem, quo & antè, ornatum se videre, sibiq; præcipere, ut illi sacri altaris mysterium celebranti assistat, solitæque servitutis officium impendat. Verè impleta est prophetia, quæ dixit: Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocente innocens eris.

Nec prætereundum puto, qualiter cœlestis signi visione ipsum etiam voluerit Dominus mirificare. Nam in ipsa solenni die sancti Paschæ, multa fratrum caterva adstante, dum sanctus sacerdos divina celebraret mysteria, dextera quædam apparuit superna, quæ cum ipsius dextera divina sanctificavit sacramenta. Expletis verò Missarum solenniis, quidam Henricus presbyter, qui eo die cantoris officium agens, tanto interfuit miraculo, sequens Episcopum usque in cubiculum, ad ejus pedes cecidit, atque in præsentia popularium personarum eandem visionem minus cautè explanavit. Cui vir Dei: Melius, inquit, tibi esset tacere, quàm talia in aures vulgi proferre. Mox ille rubore perfusus exiit, & in vestibulo cubiculi residens, tantas lachrymas emisit, ut ex illarum suffusione cogeretur lucis hujus dispendia sustinere. Vir autem Dei memor suæ fragilitatis, cavebat favorem humanæ laudis, ne caderet in præcipitium elationis, semper gratias agens Deo super inenarrabili ejus dono: & sicut de sanctis scriptum est: Ibunt de virtute in virtutem, velut cœleste animal, ante faciem suam gradiebatur, ut eò mente conscenderet, quò eum impetus spiritus duceret. His virtutum gradibus ad alta proficiens, quadam nocte, quæ antecedebat diem sanctum, quem diem indulgentiæ vel Coenam Domini Christiana religio vocare consuevit, vox quædam beato sic ait in visu: Udalrice Episcopo, scias te hospites suscepturum esse. Expergefactus, coepit secum admirando tractare, quinam illi hospites futuri essent. Non enim erat inanis sopor ille, qui solet aliquoties hominum mentes illudere: sed talis potius, quali sponsa se dicit in amoris Cantico obdormire: Ego, inquit, dormio, & cor meum vigilat. Talis igitur somni dum vir Dei frueretur quiete, iterum vocem in hæc verba meruit audire: Orationis tuæ

& eleemosynæ, Udalrice, Deo sunt acceptæ, qui binis antecessoribus tuis, Fortunato scilicet atq; Adalberoni, te commendavit, ut tibi hodie & deinceps sacra mysteria celebranti assistant, & ea tecum benedicant. Mane autem factò, hora, qua inclytus mysteriarches divina sacramenta celebravit, quibusdam etiam, qui ad videndum digni erant, cernentibus dextera Domini denuò apparuit, quæ cum sancto Episcopo signo Crucis imponendo eadem consecravit. Idem ipsi cum ad percipiendam sacram communionem ad sacrum altare accederent, & sanctus Dei illos hujus secreti conscios esse per spiritum non ignoraret, quando panem eis Dominicum porrexit, ori singulorum digitum superposuit, ut per hoc intelligerent, quod visa minime divulgare deberent: quin etiam expleto sacrorum officio, ad se vocatis revelati sibi in nocte præterita mysterii ordinem exposuit, & tam hoc, quàm quod ipsi viderant, alicui dicere, donec ille maneret in carne, interdixit sub interminatione præsentis vitæ.

Cap. 9.

Alio verò tempore, dum iterum sub cujusdam noctis silentio membra quieti commendaret, sancta Afra martyr pulchra facie, veste decora, tunica succincta apparuit, eiq; dixit: Surge, & sequere me. Et statim eduxit illum in campum, qui ex nomine ibidem decurrentis fluvii, Lecfelt dicitur, ubi sanctum Petrum Apostolorum principem velut in synodali colloquio sedentem invenit cum magna Episcoporum aliorumq; sanctorum multitudine, vel quos olim in carne vidit, vel tunc primum, revelante sibi gratia divina, cognoscere coepit. Ibi inter alia, quæ tractabuntur, sicut olim in Apocalypsi sancti Johannis, audita est vox animarum, de suis interfectores vindictam expetentium: ita tunc clamor ortus est sanctorum de Arnulpho Duce Noricorum adhuc vivente, ob destructionem ecclesiarum atq; monasteriorum, quorum res distribuit in beneficia laicorum. Quapropter dictante omnium sententia, damnatus est poena. Proferebantur in medium etiam duo enses: unus quidem cum capulo, alter verò absque capulo. De quibus princeps Apostolorum ait ad beatum virum: Dic Regi Henrico: Ensis absque capulo, significat illum, qui sine unctione regnat in populo. At alter capulatus, illum, qui per sacræ benedictionis ordinem divinitus fuerit coronatus. Finito sanctorum concilio, prædicta Dei martyr sanctissima monstravit illi adhuc loca, in quibus Otto Rex postea castra posuit, & generale colloquium cum suis habens, Berengarium regem Longobardorum, cum multis aliis præsentatum, in suum suscepit dominium. Prædixit etiam efferæ gentis Hungarorum irruptionem, durissimamq; cum nostratibus congressionem, nec non & loca certaminum: & licet

cum

cum magno suorum detrimento, tamen victoriæ triumphum promisit populo Christiano. O beatum virum, coelesti visione dignum, in talibus etiam sanctis Apostolis, Petro videlicet ac Paulo, conferendum: quorum alter in linteo coelitus demisso, electionem gentium per visionem didicit: alter verò, sive in corpore, sive extra corpus, usq; ad tertium coelum raptum se esse asserit, ubi & arcana Dei audivit & vidit. Iste verò sanctus & in ostensione dextræ sacræ super altare, & in hac visione, & postmodum in aliis, ut ante exitum nostri sermonis satis patebit, & arcana Dei vidit & audivit, & salvationem non tantum suæ gentis, sed & multorum populorum cognovit. Hæc non passim tunc vulgi auribus se inaniter jactando divulgavit, sed paucis, quos ad hoc dignos duxit, secretò manifestavit. Ipse verò sentiens se tanto divinæ gratiæ dono præventum, non se erigebat in altum, sed omnia referebat ad illum, à quo acceperat, quicquid boni habebat, vel esse poterat, dicens cum Apostolo: Gratia Dei sum id, quod sum.

Coepit igitur commissi sibi gregis curam agere, talentum Cap. 10. sibi creditum non sudario illigatum terræ commendare, sed ut bonus verbi Dei dispensator, ad usuram accommodare. Unde suæ dioecesios terminos sæpius lustravit, ac congregatis coram se clericis ac laicis, pervigili studuit cura investigare, in primis qualiter ipsi ecclesiarum presbyteri cum suis ministris viverent: utrum populum rectè ac secundum catholicam doctrinam docerent, ac quod prædicabant ore, & opere implerent: ne forte aliis prædicantes, ipsi reprobi efficerentur, & ob hoc à suis auditoribus contemnerentur. Deinde discutiebat, si laici eorum doctrinæ obedirent, si in Dominicis diebus & aliis sanctorum sollennitatibus ab opere illicito vacarent, si ecclesiarum limina ea, qua deberent, devotione frequentarent, aut decimas rectè darent: multa-Cap. 11. que id genus. His ita investigatis, quæque erant rata & bene ordinata, laudavit & confirmavit: quæ verò aliter, correxit & emendavit. Simoniacorum hæresin quasi perniciosam pestem, devitandam esse admonuit, asserens perpetuæ tradendos poenæ, qui hæresi huic nequissimæ studerent animos inclinare. Unde nunquam pro clericorum ordinatione, vel ecclesiarum consecratione quippiam muneris accepit: sed sicut in sacri chrismatis unctione per impositionem manus Spiritum sanctum paracletum gratis dedit, ita & ista concessit, sciens à Domino præceptum: Gratis accepistis, gratis date: nisi fortè ipsi ecclesiarum fundatores aliquid pro bona voluntate offerrent, & hoc illum pro gratiarum actione suscipere rogarent. Jus verò legitimum sanctæ Mariæ semper virginis familiæ, ab antecessoribus suis antiquis concessum, statuit inviolabiliter conservandū, nec quenquam in

sua ditione degentium lædi permisit oppressione præpositorum: sed ita inter suos omnia ad æquitatis ac justitiæ normam perspicaciter correxit, ut nullum alteri aliquid inferre sineret, quod ipse sibi fieri nollet, juxta illud præceptum: Quod tibi non vis fieri, alii ne feceris. Et Dominus in Evangelio: Omnia quæcunq; vultis, ait, ut vobis faciant homines, eadem & vos facite illis.

Cap. 11.

Cum in his & hujusmodi virtutum gradibus sanctum virum semper ad altiora conscendere omnium bonorum hostis invidus cerneret diabolus, quacunq; potuit arte, coepit satagere, ut ejus animum vel quantulumcunq; posset impedire. Accidit igitur tunc temporis, ut inter Luidolphum Ottonis Magni Imperatoris filium, qui Alamannorum genti præerat, & ejus patruum Henricum Noricorum Ducem, oriretur lis odiumq; per instigationem satanæ, & ex malignorum hominum persuasione. Quos cum Imperator ad concordiam minimè revocare potuisset, fratri adjutorio contra filium fuit. Tunc quidam Arnulphus Comes Palatinus, Arnulphi quondam ducis filius extitit, cujus fidei prædictus Dux Henricus totam Bajoariam cum ipsa metropoli Ratispona commendavit, ac in Saxoniam ad Imperatorem se contulit. Ibi eo moram faciente, ille velut perfidus transfuga, se cum ipsa civitate & multitudine populi, Ludolphi subegit potestati. Hæc cum sancto Pontifici comperta fuissent, relicta militum custodia in civitate Augusta, in Noricorum regionem properè contendit, ubi tunc Imperatorem cum exercitu consistere audivit. Præfatus verò tyrannus Augustam adiit, ac rebus circumquaque direptis, quibusdam Episcopi militibus captis, præda onustus, & quod verius est, peccati pondere gravatus, in Bajoariam est reversus. Interim verò ipsum Dei famulum postquam comperit à regia servitute reversum, in castello, quod Mantachinga dicitur, non timuit obsidere: sed non cessit ei in prosperum, quod talia præsumpsit contra Dei Servum. Nam parvo interjecto dierum spatio, à Comite Adalberto ac Episcopi fratre Thietbaldo ab obsidione cum detrimento suorum coactus est secedere, & debita respersus confusione, in patriam redire, etiam ibi capto ejusdem fratre Herimanno. Sed & fortissimus puginator Adalbertus, velut alter Machabæus, pro Ecclesia Dei acriter dimicando, cecidit in eodem bello, ut veraciter est credendum, per mortalitatis dispendium transiens ad immortalitatis compendium. Cujus corpus sanctus Udalricus Augustam deferens, in ecclesia sanctæ Mariæ semper Virginis condidit: Spiritum verò per sacræ immolationis hostiam Domino commendavit.

Cap. 12.

Ex hoc tantus omnium mentes timor invasit, ut nullus de rebus ecclesiæ sanctæ Mariæ semper Virginis ad Augustam pertinentibus, aliquid usurpare præsumeret: quia nullus eorum, qui

qui antea inde aliquid injustè abstulerunt, vel in sanctum Dei deliquerunt, impunitus evasit, nisi qui per dignam satisfactionem per misericordiam Dei, Episcopo intercedente, promeruit absolutionem. Ut enim ex pluribus pauca exempli causa proferamus, unus ex his, vicinis in veritate contestantibus, tandiu perditio sensu proprias manus laceravit, quousque vitam finivit. Alius verò librum quendam de civitate Augusta rapuit, ex cujus precio caballum emit. Quem cum domum perduxisset, uxori suæ ait: Melius mihi fuerat, ut istum tam præstantis formæ equum emissem, quàm librum, quo illum comparavi, in Augusta dimissem. Cui illa: Utilius, inquit, ut spero, tibi fuisset, si nunquam manus tua ipsum librum tetigisset. Ille verò, dum molli tactu per posteriora dorsi, ut assolet, equo blandiri voluit, mox ab eodem percussus interiit. Post non multum temporis præfatus Arnulphus pro injuriis, quas viro Dei ingessit, etiam ipse justis iudicis iram sensit. Obsessa namq; civitate Ratispona, paratus ad prælium exiit, ibique occisus interiit.

Quidam homo de Episcopatu, qui Eistete dicitur, partem vilissimi mensalis de sæpèdictis rebus injustè usurpavit, secumque asportavit. Sed mox à dæmonio occupatus nullum neque intra neq; extra ecclesiam abscondendi locum invenire potuit: nec benedicta adpersus aqua, carere valuit ejus præsentia, quin semper juxta eum videretur individuus comes manere, donec Augustam rediens, rem injustè ablatam reddidit, seseque emendari obnixè rogavit. Cui Episcopus, ut totus erat visceribus pietatis plenus, & indulgentiam pro Christi amore tribuit, & à dæmone liberatum, ad propria redire permisit.

Interea dum contentio inter Ottonem Imperatorem, propter fratrem ipsius Henricum, ut supra diximus, & Ludolphum exorta, in tantum accrevisset, ut non aliter nisi ferro finire potuisset, jamq; acie utriusq; partis ordinata, ut cominùs committi deberet pugna, athleta Dei Udalricus, sciens quia beati sunt pedes pacem portantes, & quod ipse Dominus in Evangelio ait: Beati pacifici, quoniam filii Dei vocabuntur: assumpto Hartberto, Curienfis ecclesiæ Episcopo religioso, se in medium injecit: ac tanta eos arte suadendi aggressi sunt, spiritu patris in amborum ore loquente, ut faciliè ad pacis fœdera revocarent, & veræ charitatis donum firma stabilitate in illorum pectoribus consolidarent. Non aliter tunc Otto pœnitentem Ludolphum, quàm ille evangelicus pater olim suscepit revertentem filium. Uterque enim filius mortuus fuerat, & revixit: perierat, & inventus est. Fit gaudium ingens & exultatio in exercitu cuncto. Laus & gratiarum actio resonat in ore omnium: quia per servos suos liberavit Dominus populum suum.

Cap. 14.

Sequenti verò anno, id est, Dominicæ incarnationis nongentesimo quinquagesimo quinto, gens Hungarorum omni belua crudelior, juxta quod viro Dei coelitus antè fuerat revelatum, cum innumerabili multitudine erupit, omnemq; Noricorum regionem à Danubio usq; ad nigram sylvam, quæ ad montana pertinet, & partem provinciæ Alamannorum usque Hilarum fluvium, devastando occupavit. Quæ Licum transiens, ecclesiam sanctæ Afræ igne combussit, atq; civitatem Augustam obsidione circumdedit. Sanctus autem Dei pontifex nequaquam, visis tot lupis, instar mercenarii, sui gregis custodiam fugiendo dereliquit, sed ex adverso se opposuit ac totam causam Domino commendavit. At militibus circumquaque per murum & ante portam acriter contra hostes dimicantibus, ille super equum sedens, non clypeo protectus aut galea, sed stola indutus, intra lapidum ac sagittarum imbres incedebat securus. Videres novum, Josue arcam Domini circumferre, buccinis concrepare: nisi quod Josue extra muros urbis Jericho, iste verò intus erat cum Dei populo. Sed meritò noster Josue, jam coruscante gratia Christi, intus in domo Rahab ad Deum conversæ, hoc est, Ecclesiæ, manebat, & civitatem diaboli foris manentem expugnabat. Josue duce sacerdotibus, qui arcam Domini ferebant, buccinis clangentibus, ac cunctis populis clamantibus vociferatione maxima, muri Jericho funditus corruerunt. Isto arcam Domini in pectore mundo gerente, & cum sacerdotibus ac Levitis tubis, id est, psalmis, hymnis & canticis spiritualibus sonantibus, cunctisque populis maxima prece ad Deum & ad ejus sanctam Genitricem Mariam semper Virginem pro sua ereptione clamantibus, Hungari, qui erant civitas diaboli, ceciderunt. Comperto namq; Ottonis gloriosissimi Imperatoris adventu, retracta obsidione, obviam pergunt, armisq; decertare contendunt. Inito prælio, Deo, juxta viri Dei præsagium, victoriam populo Christiano donante, multa millia Hungarorum ceciderunt: cæteri fugam arripuerunt. Quos Christianorum exercitus tandiu cædendo persecutus est, donec principes eorum cum aliis multis una caperentur, atque Ratisponam perducerentur, ubi ad ignominiam suæ gentis postmodum suspensi sunt in eculeis. His ita gestis, præsul venerandus Deo in omnibus gratias agens, velut ex arce quadam, mentis coepit dispicere, ac subditorum necessitates pertractare, non sibi raturum æstimans, si solummodò ea, quæ sua essent, quæreret, suorumq; causas negligeret, juxta illud Apostoli: Qui suorum, & maximè domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est deterior infideli. Unde suorum congregationes clericorum, quæ hostium deprædatione ad tantam fuerunt inopiam redactæ, ut ad quotidianæ refectionis usum nil possent habere, secum

secum retinuit, ac in quantum potuit, pauper ipse præsens vitæ necessaria pauperibus ministravit: & non solum illis, sed & omnibus sepetentibus, prout habuit, misericordiæ manum porrexit, juxta illud Dominicum præceptum: Omni petenti te, tribue.

Eo tempore admonetur in visione, ut ecclesiam sanctæ *Cap. 15.* Afræ, quæ à paganis fuerat concremata, non tardaret reparare, nec non & Simperti Episcopi sepulcrum, quod situm erat juxta gradus in choro, congruo procuraret tecto. Ex hoc coepit Dei famulus in jejuniis & precibus cum cordis contritione, aliis quoque viris religiosis secum assumptis, se Deo mactare, supplicans devotè, quatenus omnipotens Deus per misericordiam suam dignaretur sibi manifestare locum, ubi sanctissimæ martyris suæ corpus esset reconditum, vel si in parte orientali crypta eo loci esset ædificanda, ubi suadebat ei voluntas sua. Ergo ut Dominus verum comprobaret, quod per os sancti David dixit: Ecce oculi Domini super justos, & aures ejus in preces eorum: & in alio loco, Voluntatem timentium se faciet, & deprecationem eorum exaudiet: quadam nocte in visu ei sancta Afra apparuit, & locum sui corporis in ecclesia demonstravit. Cryptam verò illo in loco fieri prohibuit propter reliquias sanctorum, qui illic in pace quiescentes, adventum justi judicis expectant. Hac revelatione perdoctus, coepit destinato operi vigilanter insistere, ecclesiæ muros instaurare, cryptam in occidentali parte construere: nec antea à labore cessavit, donec brevi omnia perfectò decore consummavit.

Dignum est nunc demonstrare, qua veneratione dignus sit locus ille, in quo sancta Dei martyr prohibuit cryptam fieri. Erat quidam hortulanus, qui inter gramina ibi deambulando, speluncam quandam reperit, in qua & transformatam ædiculam sub terra muratam conspexit. Et veniens, Episcopo nunciavit, ei que dixit: Si tuæ placeat sanctitati, hîc olera mea & alia, quæ mihi sunt necessaria, possunt recondi. Cui ille in spiritu dixit: Si hoc feceris, mox sensu & membrorum sospitate carebis. Sed miser hæc parvi pendens, supellectilem suam in prædictam speluncam congregavit, statimque sensum cum visu & auditu perdidit. Qui ad sanctum Dei perductus, ut reatum suum agnovit, veniam petiit, ac indulgentiam cum sanitate promeruit. Mira dicturus sum. Ex illa namque hora nunquam ab hortulano ipsa reperiri potuit spelunca. Ex eo tempore coepit vir Dei sanctum illum locum magis frequentare, sibi que sepulcrum ibi præparare. Ubi omni sexta feria, si domi esset, solebat salutarem hostiam Domino immolare.

Interea orationis causa Romam perrexit, ubi & caput S. Abundii martyris acquisivit, secumque religiosa cum devotione Augustam reportavit. Solebat loca sancta visitare, ac præcipuè mona- *Cap. 16.*

monasterium sancti Galli, ubi nutritus erat & eruditus. Inde cum quodam tempore ad cellam S. Meinradi, ad videndum servum Dei Everhardum venisset, post sacra orationum libamina, post fraternæ collationis dulcia colloquia, cum jam prælibatis osculis sanctus Episcopus disposuisset redire in sua, & ea vice speraret Dei famulum non amplius esse visurum, jamque ire coepisset, festinatò anhelus cucurrit, atque iterans oscula charitatis, in hanc vocem lachrymabundus erupit: Ex hac hora non videbimus nos ulterius in hac vita, donec corporibus exempti, videre nos mereamur in præsentia Dei. Cui Episcopus dixit: Pater venerande, scis nunc pro certo tempus meæ resolutionis instare, quo debeam ex hac vita migrare? Cui ille respondit: Finis quidem vitæ tuæ adhuc non erit: sed verum esse quod dico, exitus rei comprobabit. Tunc discessum est. Sed antequam Episcopus eandem cellam iterum visitavit, ille Dei famulus Everhardus de hoc seculo migravit. Processu quoque temporis locum Aganensium, ubi S. Mauricius cum sacra legione quiescit, orandi gratia adivit, ac non modicas Thebæorum martyrum reliquias acquisivit. Quas cum summo honore Augustam attulit, ac in oratorio sanctæ Dei Genitricis cum hymnis & psalmodiis religiosè collocavit. His quoque diebus venerabilis heros ad monasterium Insulanense, quod Augia dicitur, venit, ubi tunc temporis Dominici gregis vir venerandus, nomine Aluuigus, curam gessit. Qui cum digno, ut par erat, honore suscipiens, multiplicibus sanctarum reliquiarum, quarum gratia illo advenerat, pignoribus donavit, sicq; ad propria lætum redire permisit.

Cap. 17.

Nec prætereundum, quod propter ipsius merita, plurima infirmis præstabantur beneficia: & maximè qui caduco gravabantur morbo, per ejus benedictionem à tanto liberabantur incommodo. Quod ita humilitatis causa studuit occultare, ut si fortè aliqui illorum hanc sanitatis gratiam palam postularent, donum benedictionis subtraheret, hoc magis asserens Apostolicæ dignitati, quàm suæ congruere parvitati. Per oleum, ab eo in Cœna Domini consecratum, variis languoribus detenti, pristinæ restituti sunt sanitati: nec non & oculorum caligine obtenebrati, hujus sancti olei unctione merebantur illuminari.

Operæ precium est inferre, qualiter etiam ipse per efficientiam hujus sancti liquoris, consecutus est gratiam sospitatis. Quodam itaque tempore ad monasterium Campidonense veniens, tanta infirmitate tenebatur, ut non nisi inter aliorum manus sustentatus, quoquam posset gressum movere, vel quid cibi pro recreatione virium percipere. Tunc sub omni celeritate Augustam mittitur: oleum, ab eo consecratum, defertur. Quo in ipsa sancta Pentecostes vigilia hora diei nona delibutus, intantum

tum per gratiam Dei contra spem omnium subito convaluit, ut se reficeret cibo, ac cum fratribus vespertinae synaxi incolumis interesset, totamque instantis festivitatis diem spiritali jucunditate celebraret. Sicque omnibus in commune gratulantibus, ipse sospes in suam sedem est reversus.

Quodam tempore cum vir Dei Vindicem fluvium esset Cap. 18. transiturus, intantum alvei ejus cursum excrevisse invenit, ut nullus suorum auderet transire per illum. Tunc sociis sui itineris abeuntibus, & vadum, sicubi posset reperire, ad transeundum quærentibus, ipse cum uno clerico solus remansit, ac prædictum fluvium sine aliqua trepidatione in nomine Domini transivit. Et ut magis mireris, clericus altiori caballo residens, à cingulo deorsum se totum in aqua infusum : de Episcopi autem soccis è sago factis, quos propter frigus induerat, nec saltem unum pilum madefactum perspexit. Cui valde super hoc admiranti interminatus est, dicens : Cave, me adhuc manente in carne, hoc alicui dicere : humilitatis magistrum sequens, qui de semetipso discipulis præcepit, ut visionem, quam vidissent, nemini dicerent, donec filius hominis à mortuis resurgeret. Tua sunt hæc ô Christe opera, tuarum gratiarum insignia, qui in sanctis tuis etiam nunc antiqua coruscare facis mirabilia. Qui enim illi antiquo Hebræorum populo quondam diviso mari rubro aridum iter præbuiisti : tu hunc famulum tuum per idem elementum siccis vestibus traduxisti : nisi quod illis aquæ erant promuris à dextris & à sinistris, ut siccis vestigiis per medium transirent : iste verò per medias transiens aquarum undas, in nullo madefactus, te duce, pervenit ad litus. Alio item tempore dum Ratisbonam navigio per Danubium tenderet, ex incuria nautarum navis super quoddam impingitur lignum : ex quo patentibus rimis coepit paulatim impleri aquis. Timore perterriti nautæ, ad litus contendunt properè. Quo pervenientes, omnibus quæ in navi erant, exportatis, obliti sunt Episcopi in puppi residentis. Tunc unus ex clericis trahens suspiria ex intimo cordis, ait : Væ nobis miseris, quia in tanto periculo obliti sumus nostri senioris. Et hæc dicens, velocius cucurrit, & humeris impositum ad litus exposuit. Quo egresso, navis in posteriori parte mergitur, & mirum in modum navis, quæ plena hominibus cæterisque suppellectilibus super aquas nataverat, viro Dei cum suis egrediente, non potuit diutius, quin mergeretur, subsistere : ut inde colligeretur, quia hanc omnipotens Deus sua manu tenuerat, quando vir Dei cum suis in ea manebat. Item alia vice vir Dei Romam pergere desiderans, venit ad fluvium Tar nominatum : quem tam periculosa reperit inundatione effusum, ut nec equo, nec navigio aliquis posset transire illum. Sed
sanctus

sanctus pontifex fiduciam habens in Deo, celebratis in ipsius fluminis ripa Missarum solenniis, prædictum fluvium transuadavit cum incolumitate omnium suorum.

Cap. 19.

In illis diebus electus Dei pontifex sacrae religionis studio incitatus, divini amoris igne succensus, coepit in ecclesia S. Stephani protomartyris Christi, quæ extra urbis moenia sita est, religiosas foeminas congregare: quatenus in sancto proposito tanto liberius ibidem Deo servirent, quanto longius à mundanae actionis labore distarent. Ad quod monasterium dum quædam matrona ad conversionem veniret, & à congregatione suscepta fuisset, coepit in Dei servitio manere devota: & licet literarum scientia minus instructa, tamen ad exteriora providenda satis erat idonea. Unde sorores ei voluerunt officium cellerariæ commendare, sed illa noluit consentire. Tunc res ad Episcopum deferretur. Qui cum eidem juberet obedire, noluit, sed in obstinatione mentis perduravit. Sequenti verò nocte hujusmodi verbis corripitur in somnis: Quia, inquit, non obedisti Episcopi præceptis, tamdiu ambulandi usu carebis, quousque ab illo absolvi mereberis. Expergefacta, omnino permansit debilis & clauda: & revertente ad civitatem Episcopo, ante ejus præsentiam in lectulo est deportata. A quo de inobedientia pariter correpta est & sanata. Ipsa autem, ut se sensit sanatam, currendo antequam ad ecclesiam Episcopus veniret, præcessit eum, laudans & benedicens Deum.

Quodam tempore dum omnipotentis Dei famulus ad synodum Episcoporum, quæ in villa regia, Ingelenheim dicta, erat congreganda, pergeret, quendam pauperem nomine Rotbertum, obvium habuit, qui ventris sui interiora foris prolapsa, in sinu gestavit. Quem ut conspexit, misericordia motus, ei denarium dari jussit, dicens: In nomine Domini accipe, & vade in pace. Qui mox eleemosynam accipiens, perrexit ac meliorari in tantum coepit, ut post aliquod temporis spatium sospitati redderetur ad integrum. Idem etiam post mortem viri Dei, aliis iterum præoccupatus infirmitatibus, ad sepulcrum ejus veniens, sanari meruit, sicut lector suis locis plenius scriptum invenire poterit.

Cap. 20.

Igitur sanctus Dei, coelesti desiderio afflatus, coepit ea, quæ sunt hujus mundi, fastidire, terrenarum rerum lucra Christi amoris postponere: & licet hinc retineretur corpore, in coelestibus tamen conversabatur mente: ut merito in illorum censeretur numero, qui dicere possent cum Apostolo: Nostra conversatio in coelis est. Unde zelum Dei habens, licet non secundum scientiam, coepit apud terrenas potestates totis viribus agere, ut quidam clericus, Adalbero nomine, suæ sororis filius, totius Episcopatus curam susciperet: ipse autem sub monachicæ religionis habitu soli Deo vacaret, quod & impetravit. Sed ille miserandus nesciens,

ens, aut scire nolens, à sapientissimo Salomone dictum : Hæreditas, ad quam in principio festinatur, in novissimo benedictione carebit : milites Episcopi, totamque familiam statim sacramento sibi subiciebat, ac virgam pastorem publicè manu gestabat. Quod cæteri Episcopi indignè ferentes, ambos ad synodum vocaverunt, atque prædictum Adalberonem hæreticæ arguunt præsumptionis, quod Domino suo adhuc superstite, talia non pertinuisset usurpare. At ille dum de objectis sibi criminibus se vellet purgare, ab omnibus inventum est, id aliter fieri non posse, nisi allatis sanctorum Evangeliorum in medio libris, sacramento firmaret, se nescisse hæresin fuisse, quod talia præsumpsisset facere. Quibus omnibus, quæ ad hoc negotium pertinebant, expletis, in sua redierunt ambo Episcopus & Adalbero, tali à sancta synodo consolatione percepta, ut Episcopo decedente ab hac vita, nullus pro eo alius esset ordinandus, nisi ipse Adalbero. Sed non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum. Nam eodem anno post aliquot menses, dum quadam die jam ad vesperam inclinante prædictus clericus ad mensam cum viro Dei noviter secta vena resideret, ac quiddam molestiæ propter incisionem venæ sustineret, è confessus medio concitus surgens, cubitum ire perrexit, statimque in ipsa nocte præsentis vitæ terminum clausit. Quod Episcopus mox per spiritum cognoscens, eum, qui ad annuncian- dum mortem sibi intraverat, præveniendò dixit : Scio, quod Adalbero mortuus est. Festina, & fac vehiculum præparari, ut possimus illum Augustam deferre. Morabantur autem tunc temporis in castello, quod Dilinga dicitur. Corpus verò ejus exanime à sancto Pontifice Augustam perlatum, in ecclesia sanctæ Mariæ est humatum. Inter cætera misericordiæ bona, quæ pro requie animæ sui nepotis agebat, etiam Abbatiam, Utenbura dictam, quam ille dum viveret, in beneficium tenebat, sibi adquisivit, & tandiu tenuit, quousque ipsius studio donata est libertatis privilegio.

Die quadam sancto Dei iter agenti homo quidam adstitit, *Cap. 21.* qui Conradi Constantiensis Episcopi obitum certissimum indicavit. Illis verò, qui aderant, sperantibus, quod statim pro requie illius solita exequiarum officia vellet celebrare, ille per secretum nuncium, sibi adesse solitum, sciens quid ex hoc esset verum, ait eis : Manete interim animæ quiore, manè comperietis, quid inde credere debeatis. Crastina die diluculo quidam Constantia venit, qui prædicti viri sospitatem annunciavit. Et omnipotentis Dei famulus, licet tempus resolutionis suæ jam instare non ignoraret, tamen quandiu potuit, vehiculo superpositus, divini verbi semina in audientium corda spargere

non cessavit. Quem equitandi usum, etiam dum adhuc sanus esset, habebat, ut quocunque sibi eundum fuisset, sella super quadrigam posita solus sederet, comite uno tantum clerico, cum quo, absque impedimento aliorum, posset liberius vacare decantationi psalmorum. Festinabat autem quantocyus Augustæ civitatis moenia ingredi, ut ibi, sicut bonus mercenarius, præstolaretur finem operis sui. Quò cum pervenisset, quamdiu vires sufficiebant, inter quotidiana Missarum solennia, salutarem hostiam Domino exterius immolabat, ac seipsum interius victimam in ara cordis mactabat. Ad mensam cum aliis sedens, illis manducantibus & bibentibus, ipse benè manebat jejunos. Erat ei cibus aut dulcis psalmorum suavitas, aut sacrarum lectionum, assiduitas: inter quas maximè delectabatur audire ex quarto libro Dialogorum sancti Gregorii, qualiter multi è corporibus exempti, in spiriturapiebantur, ac iterum revertebantur. Inter hæc præcepit suarum rerum procuratoribus, ut in omnibus omnino locis, ad suum jus propriè pertinentibus, quæcunq; invenire possent, in tres portiones partirentur, & unam ex his, ipso adhuc vivente, presbyteris & pauperibus largirentur. Ipse autem quadam die se ad audiendam Missam in ecclesiam deferri iussit. Qua audita, unum tapete coram sancta Cruce sterni fecit, seseq; super hoc in orationem dedit, & quasi post dimidiam horam surgens, quicquid supellectilis habere potuit, coram se importari præcepit, præter paraturam unius domus ac mensarum, & unum opertorium, quæ reliquit ad sui successoris servitium. Cætera cum perspexisset, ingemiscendo dixit: Ah, quid mihi hæc omnia? Fuerunt tantum pauca camisia, & septem vel octo mensalia, duo sarcilia, & de argento decem solidi: quos statim per manus præpositi præcepit inter pauperes dividi, cætera verò clericis erogari, sicq; vigilanter studuit se ad hoc præparare, ut pulsanti confestim posset aperire.

Cap. 22.

Talia meditando, aliquoties ad superna rapiebatur in spiritu, ac quædam vidit & audivit, quæ etiam ex parte sibi assistentibus narravit. Nam Wernhero Fuldensium Abbati se visitanti annunciavit, ut si duo in electione ejus cæteris concordarent, sibi in Episcopatu successurus esset. Item alia vice quasi de gravi somno excitatus, ait coram omnibus: Heu, heu, quod illum Adalberonem nepotem meum unquam vidi: quia pro eo, quod ei consentiebam secundum suum desiderium, nolunt me impunitum in suum recipere consortium. Legimus huic simile, sancto Gregorio in libro Dialogorum referente, quod quidam Paschasius, Apostolicæ sedis miræ sanctitatis Diaconus, cujus post mortem dalmatica feretro ejus superposita, dæmoniacum tetigit, & sanatus est: loco poenali deputatus est, ob nihil aliud, nisi quod

quod in illa contentione, quæ inter Symmachum Papam & Laurentium facta est, ad Pontificatus ordinem Laurentium elegit, & omnium post unanimitate superatus, in sua tamen sententia usque juxta diem sui exitus perstitit, illum amando atque præferendo, quem Episcoporum judicio præesse sibi Ecclesia refutavit. Qua in re quia similis penè fuerat amborum culpa, (nam sicut ille Laurentium, etiam Symmacho ordinato: ita & iste, se adhuc in carne manente, licet simplici oculo minus rectum intuendo, voluit contra statuta Patrum Adalberonem fieri Episcopum) hoc idem sentire possimus de hoc viro sanctissimo, quod ille de Paschasio. Nam Petro super hoc quæstionem moventi, cur is, qui tantæ sanctitatis extiterat, quod ejus feretri vestis tangi potuit, & malignus spiritus ab obsessio homine fugari, post mortem ad poenalem locum ductus sit, ita respondit: Hac in re magna debet omnipotentis Dei dispensatio, & quàm sit multiplex, agnosci, cujus judicio actum est, ut idem vir Paschasius & ipse intus aliquanto tempore reciperet, quod peccasset, & tamen ante humanos oculos mira per corpus suum post mortem faceret, qui ante mortem eis quoque cognoscentibus pia opera fecisset: ut nec hi, qui ejus bona viderant, de elemosynarum illius æstimatione fallerentur, neque ipsi sine ultione laxaretur culpa, quam necesse culpam credidit, & idcirco hanc fletibus non extinxit. Sic quondam dux ille magnus Israëliticæ plebis Moyses, cum quo, sicut scriptura refert, loquebatur Dominus facie ad faciem, sicut loqui homo ad amicum suum, & Aaron frater ejus sacerdos, propter culpam incredulitatis, à Domino audire meruerunt: Quia non credidistis mihi, ut sanctificaretis me coram filiis Israel, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis: ut infirmiores quidam perpendant, qua poena in ultimo examine districtus judex graviter delinquentes feriat, cum etiam sic eos hîc corrigat, quos in electorum numerum ante secula prædestinavit. Sed de his hæcenus; nunc ad intermissa redeamus.

Aderat namque toti orbi venerandus dies, videlicet Præcursoris Christi natalitius, & vir Dei gravi infirmitatis oppressus languore, quasi de somno evigilans, coepit adstantibus dicere: Vestibus me induite, & calceamenta pedibus meis præbete. Qui licet illum per excessum mentis putarent talia præcipere, tamen studuerunt obedire. Insuper etiam pontificalibus indutus ornamentis, cum omni, ut mos est, Clericorum officio contra spem omnium processit in publicum, & sic ad Ecclesiam beati Johannis Baptistæ, quam ipse construxit, veniens, tandiu sine aliquorum sustentatione hominum invictus perstitit, donec bis, sicut ea die statutum est, sacra Missarum solennia celebravit.

Cap. 23.

Quibus ritè expletis confedit , atque coram adstantibus clericis dixit : Hujus celebrationem officii non mearum virium possibilitate, sed ex divinitate præsumpsi Christi atq; jussione. Nam hodie cum dulci quiescerem somno , adstiterunt coram lectulo meo juvenes duo aspectu formosi, quorum unus dixit mihi: Quare non surgis? debes enim hodie ad S. Johannem Missam celebrare. Cui alter respondit: Quomodo potest hoc fieri? quia pro impossibilitate virium adhuc Primam non explevit? Tunc ille, qui prius: Surge, ait, & secundum meum sermonē in præfata ecclesia divinum mysterium festina implere: quia præter te nullus ibi cantabit hodie. His dictis, ad cubiculum rediit, atque imminentem vocationis suæ diem lætus expectavit, atque illud Psalmistæ sæpius iterando dicebat: Quando veniam, & apparebo ante faciem Dei mei? Interim dum ab eo, qui coram se lectoris fungebatur officio, interrogatus fuisset, utrumnam præ infirmitate, qua detinebatur, se de hoc seculo migraturum speraret, respondit: Certissimè scio, quia brevi de hoc transiturus sum, mundo. Cui cum moerens diceret, quem Episcoporum vellet ad corpus suum sepeliendum vocare, maximè cum nullus comprovincialium remansisset antistitum, qui non esset invitatus ad regale in Francia colloquium, ait: Nostis terram terræ commendare. Vos tantum, cum tempus fuerit, quod vestrum est, facite: Dei est, mei corporis commendatorem providere.

Cap. 24.

Paucis verò diebus interpositis, in vigilia Apostolorum, quæ illo anno evenit quarta feria, certissimè sperabat se migraturum de hac vita. Quod licet nominatim non exprimeret, verbis tamen quibusdam aperuit, ac signis evidentibus declaravit. Sanè signis omnibus ad vesperam circumquaque sonantibus, ipse balneatus & sacris vestibus ad hos usus paratis indutus, humi se prostravit, ac si hora eadem moriturus. Finita ergò synaxi vespertina, cum aliorum adjutorio se levavit, & quasi quodammodo mente consternatus, dixit: O sancte Petre, nunc non fecisti, sicut ego æstimavi. O beatum virum omni laude prosequendum, cujus spiritus quidem erat promptus, licet caro infirma: cui vivere Christus fuit, & mori lucrum. Unde tantoperè corporeæ inhabitationis molem velut carcerem quendam abhorrens, cupiebat dissolvi & esse cum Christo. Iterum spiritu recreatus, per continuos quinque dies mansit quietus, petens ab omnibus indulgentiam, & benedictionem tribuens, donec finita quintæ diei feria, ac vespere lucecente in sextam sabbati, aurora jam diei latitudinem terræ illuminante, clericis canentibus & flentibus, in manus Domini spiritum suum commendans, anno incarnationis Domini nostri Jesu Christi nongentesimo septuagesimo tertio, ætatis suæ octogesimo tertio, ordinationis verò

verò quinquagesimo, velut in Jubileo, hoc est, plenæ remissionis anno, verus Hebræus transit de hujus mundi Ægypto liber, in æternum victurus cum Domino suo. Transiit autem 4. Nonas Julii, tempore Ottonis secundi Imperatoris Augusti. Cujus corpus cum ex more ad lavandum esset denudatum, tanta de eo manavit suavissimi odoris fragrantia, ut cunctorum ibi adstantium perfunderet nares & pectora. Cujus odoris suavitas tandiu permansit, quousq; lotum ac vestibus indutum, in ecclesiam fuit deportatum. Post hæc autem adveniente Vuolffgango, Ratisbonensis civitatis Episcopo venerando, sancti viri corpus in ecclesia sanctæ Afræ martyris cum magna gloria est humatum: ubi ipse, dum adhuc viveret, sibi sepulcrum præparari fecit. In quo loco multa per ejus merita fiunt assiduè miracula, multa infirmis præstantur beneficia, donante Christi gratia: Qui cum Patre & Spiritu sancto vivit & regnat per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Hæc tui examen judicii expectant, ut te benigno iudice valeant rata consistere. Opto, Pater beatissime, ut in Christo valeas, meiq; memor semper existas.

Quædam editio vitæ à Bernone scriptæ sequens caput insertum habet, quod etsi neque Surius edidit, & Bernonis esse mihi non constat, quoniam tamen ad historiam pertinet, & speciem imaginis S. Udalrici explicat, placuit hoc loco adjicere.

Quodam autem tempore, cum idem sanctus Pontifex cum felicitis recordationis Antistite Constantiensi beato Conrado, die Jovis apud sanctam Afram coenaturus confederat, ambo de cœlestibus rebus continuum habentes sermonem, corruptibilis immemores cibi, spiritu refecti, usq; in sequentem sextam feriam divina habuere colloquia, non appositas attendentes carnes. Unde contigit Bajoariæ Ducum bajulum quendam sanctum accedere virum. Cui, absoluto pro quo venerat negotio, abeunti carnis frustum dedit, non advertens sextæ observantiam feriæ. Qui nuncius Dominum adiens proprium, volens malitia stimulatus sanctos diffamare Episcopos, quasi sexta ab carniū esu feria non abstinuissent, in testimonium illico carnis partem à sancto viro acceptam protulit, & ecce, dictum mirabile, species carnis in piscis speciem est conversa, temerarii arguens bajuli detractionem, & sanctorum ostendens innocentiam. Qua de causa gloriosi effigiei Pontificis piscis in perpetuum hujus miraculi memoriam conpingi solet.

DE INVENTIONE ET TRANS-
LATIONE CORPORIS S. UDALRICI; EDITO
CUM MANUSCRIPTO CODICE
COLLATO.

* *Brusch de
Epic. scri-
psit hunc an.
1167. in-
tisse, obiisse
an. 1184.*

* *In ms. est
Georgii.
* Editus ha-
bet confes-
sione & pœ-
nitentia.*

Anno Dominicæ incarnationis MCLXXXIII. Indictione prima, XVI. Kal. Julii circa horam nonam, cum nimius esset æstus, fabrica quædam in valle posita vicinas domos, & inde omnes officinas, tandem claustrum & ecclesiam sancti Udalrici & sanctæ Afræ mira celeritate in favillas redegit, ita ut proxima cœna nec panis ad victum superesset, nec tugurium, in quo proxima nocte fratres quiescerent. Dispersi ergo per civitatem fratres, præ nimia afflictione spiritus tædebat eos vivere, donec resumptis viribus, domicilia coeperunt ædificare, in quibus ad divinum servitium & ad cultum religionis peragendum se pro posse receperunt. Sepulchrum etiam beati Udalrici trabibus desuper cadentibus contractum, & à sanctissimo ipsius corpore vacuum inventum est, nisi quod quatuor tabulæ, sicut solent fieri in loculis mortuorum, aromaticum habentes odorem ibidem repertæ sunt. Unde opinamur, quod in illis reconditum fuisset sacratissimum corpus ejus, quando à sæculo decessit. Pro eo igitur, quod non est inventum corpus ejus in sepulchro, dubietas magna coepit oriri, & moeror maximus tenuit animos omnium. Ex præcepto autem & consilio * Hartuigi Episcopi, quæsitum est corpus beati Udalrici pæne per duas septimanas, & inventa est specus murata quadris lapidibus, & sub illa alia specus murata, minor tamen superiore, & utraque tamen erat vacua, quæ res auxit dubietatem & moerorem, adeo ut plerique dicerent, corpus beati Udalrici in illo loco non haberi. Tandem, quando placuit sancto confessori, in anniversaria nocte sancti patris sui Hupaldi voluit revelari, in tertia videlicet specu murata, quæ & minima & sub duabus superioribus erat. Cessatum est igitur usque ad diem S. Laurentii, in quo ad præceptum memorati Episcopi vocato Præposito S. * Georgii & aliis religiosis, & clausis ecclesiæ januis inducti sunt biblia & cæmentarii * confessione & flagellis curati: per totum igitur diem laboraverunt, ut locum mundarent, & lapides quadros admodum magnos de illa magna profunditate ejicerent, & vix imminente nocte opus compleverunt. Quid ibi miraculi Dominus per merita sui confessoris ostenderit, operæ pre-

pretium scribere est. Cum lapidem quadrum miræ magnitudinis cæmentarii ad superiora funibus traxissent, funibus ruptis lapis ipse ruit super quendam bonæ indolis adolescentem, nomine Cunradum, in inferioribus stantem, & eum ita prostravit, ut jam non solum mortuum, sed etiam per membra & per articulos totum dissipatum & confractum crederes. Henricus, qui tunc Prior coenobii erat, & alii religiosi ad pedes sancti Udalrici in fovea stantes & psalmis operam dantes, mente consternati sunt, & omne consilium penitus ab eis recessit. Porro viri, qui in superioribus stabant, præcipites saltus in foveam dederunt, ut jam non vivo corpori, ut sperabant, sed exanimi & colliso per membra subvenirent. Mira dicturus sum, avulso lapide adolescens quasi in extasi vivus invenitur, ac de terra sublatus sanus & incolumis, cum pausare aliquantulum jubetur, ipse indefessus ad opus rediit, & moerorem gaudio commutavit. Benedictus Deus, qui est in sæcula. Ipsa die Episcopus solo pane & aqua contentus rei expectabat eventum. Imminente autem nocte purgatis omnibus, & aditu patefacto ad sepulchrum, vocatus venit cum paucis in ecclesiam. Episcopus sacris vestibus indutus, cum magna reverentia nudis pedibus dimissus est in foveam, & ibi stans super sanctum sepulchrum, oratu Prioris coenobii sub anathemate interdixit, ne quis furtim de tantis quippiam subtraheret reliquiis. Inventum est igitur corpus sanctissimi confessoris super aurum & topazion pretiosum, cum quibusdam particulis pontificalium, induviarum necdum vetustate consumptarum, & in dextro latere ad caput pixis argentea admodum nitens in saccello holoserico, & in pixide (ut quidam dicebant) sanguis Domini & alia sancta continebantur. Inventa est etiam cistella ferata admodum magna, quæ omnia plena erant & referta reliquiis sanctorum. Corpus igitur beati Udalrici cum universis reliquiis ostro involutum, in gestatorio ligneo reclusum est, donec aliud gestatorium cupreum ex toto firmum factum est, in quo sanctissimum corpus diligenter est reconditum, pixide argentea ad caput posita cum cæteris reliquiis. In ipso sepulchro Episcopus os quoddam de costa sancti confessoris temerè furripuit, & in frustra comminutum indecenter pro reliquiis marsupio imposuit. Per omnia etiam animo immutatus, valde infestus loco extitit, & quod reliquiarum sancti Udalrici pro sua voluntate compos existere non potuit, congregatione sanctæ Afræ vehementer renitente, persecutionem magnam adversus locum movit, unde & Dominus eum eodem

* anno vita privavit, sicut in consequentibus patebit. Quidam Udalscalci famulus Præpositi majoris ecclesiæ, qui postmo-

* Anno nimirum veniente.

dum Episcopus factus est, à quo & hoc ipsum quod narramus audivimus, vidit beatum Udalricum in visu, quasi turbatum & ira commotum : Cui inquit, O sancte Udalrice, quid causæ extitit, quod sic in mœrore & non in vultus tui hilaritate videris ? Ad hæc beatus Udalricus, super Episcopo illo, qui os de costa mea arroganter comminuit, & cum aliis reliquiis corporis mei temerè & indignè egit, moveor, & movebor, & tamdiu divinitati conquerar, donec ipse poenas exsolvet. Non multo post, cum sanus & incolumis esset, subito arreptus febribus infra paucos dies defunctus est : & post mortem viris religiosi sæpius apparuit, exponens, quali iudicio subderetur, & quibus tormentis afficeretur, pro eo quod in sanctum Udalricum peccavit, & locum ipsius ac fratres sæpius infestavit, frequenter monens & rogans, ut ab ipsis indulgentiam consequi posset. Qui fratres, intuitu misericordiæ, sicut pro inimicis jubemur orare, sæpius veniam optant & pro ipso preces fundunt. Libet etiam inferere, quod Præposito sancti * Georgii in ipsa inventione corporis sanctissimi, ut ipse nobis testatus est, accidit. Dum sibi innotum foret in adiutorio & testimonio esse prædictæ inventioni sancti confessoris, omni desiderio æstuabat, ut maiorem digitum pedis pio quodam subtraheret furto, & fratres sui, eodem desiderio laborantes, sacculum holosericum, in quo recondere easdem reliquias, sibi præstabant. Igitur dimissus in foveam & ruinam passus, suum articulum in pollice pedis, secundum quod ipse sancto Udalrico voluit furto subtrahere, magnum passus dolorem confregit, unde ipse hodie, sicut asserit, debilitatus est. Marsupium etiam, quod habuit clam collo dependens, palam amisit, unde adeò verecundatus est, quod pæne doloris oblitus est. Non sunt tamen fraudati à desiderio suo idem Præpositus & venerabiles sui fratres, qui de sacrosanctis cineribus, & dentem unum fratres cœnobii sancti Udalrici pro reliquiis contulerunt. Interim longè lateque fama percrebuit corpus sancti Udalrici inventum, & coeperunt extruere & dedicare ecclesias & altaria in honore ipsius, quibus etiam de sacrosanctis reliquiis, quantum ausi sunt prædicti fratres cœnobii, intuitu charitatis dispertiti sunt. Concursum etiam tam de longinquis quam de vicinis locis tantus factus est, ut dictu sit incredibile. * Præter illa etiam quæ in occulto facta sunt miracula per merita sanctissimi confessoris, quorum non est æstimatio, plurima sunt, quæ in publico sunt celebrata, quorum aliqua digna duximus paginæ commendare.

* *Hæc suspicor recentiora esse, addita pio studio præterita scriptioni.*

* *In ms. codice nullum sequebatur miraculum, in edito autem sequebantur, cum illa qua nos supra post vitam incerti auctoris dedimus, tum alia quoque intermixta, quæ huc ascripsimus; ea variè hinc inde collecta, non eodem tempore scripta videntur.*

In vigilia Assumptionis sanctæ Dei Genitricis Mariæ, dum diversi sexus, ætatis & conditionis homines in ecclesiam sancti Udalrici confluerent, mulier quædam ex regione Noricorum, sacrificium sancto confessori oblatura venit in pontem Lyci, qui tunc temporis adeò succreverat, & ab alveo suo tam valida inundatione se diffuderat, ut omnibus sive hominibus sive jumentis in ipso venientibus non nisi interitum minaretur. Prædicta ergò mulier à turba concurrente impulsæ, cecidit de ponte, eo videlicet loco, quo fluvius profundissimus & vehementissimus erat. Mox omnium clamor tollitur ad sydera, pedites & equites descendunt juxta alveum rei finem præstolantes. Sed miro modo & dictu mirabile, ex virtute Altissimi & meritis sanctissimi confessoris, à superiori ponte usque ad inferiorem, (quibus interest fere milliarii spatium) ipsa mulier deducta, ita sana & incolumis in arena quievit, ut nullum corporis vel rerum, sed & * sacrificii, quod in manibus ferebat, pateretur dispendium. Testata est advenientibus sibi beatum Udalricum in aquis visum, se suaque usque ad littus deduxisse. Interea tota pæne ruit civitas ad spectaculum, mulieremque primo cum laudibus ad sanctum deducunt Udalricum, deinde ad matricem ecclesiam, benedicentes Deum, qui est gloriosus in sanctis suis.

* Donarium
scilicet.

Circa tumultum venerandi patris credi non potest, quanti infirmi, quanti præcipuè energumeni jacuerint, ut aliquod suæ miseriæ remedium consequi possent. Nam si universa velim stylo perstringere, quæ per merita beati Udalrici frequenter Dominus operatur, nimietas forte pareret fastidium, quia nunquam deerit copia narrandi, semper enim illius sepulchrum novis mirabilibus foecundatur, nec deest gratiæ impertitor, si adest exquisitor in veritate. Illa ergò tantum, quæ videntur in publico celebrari, posteritati commendanda sunt, ne, ut diximus, offensam tædii incurramus.

Catervatim per singulos dies ecclesiam beati Udalrici populorum turmis adeuntibus, homines variis languoribus detenti pariter cum illis inferuntur. Ex illis ergò quædam mulier arreptitia, dum prolixæ orationi ferventius intenderet, sopore deprimitur, cruorque de naribus prorupit. Ille igitur ab initio homicida, ostendit se ipsum esse, qui primo suasit terram fraterno sanguine pollui, neque enim hic sine sanguinis effusione à plasmate Dei recessit. Evigilans autem mulier clamare nititur, sed vox ejus quodam secreto dolore intercipitur. Accurrunt igitur turbæ, jamque morituram æstimant, sed subito per merita B. Udalrici ab omni molestia corporis & animæ liberatam conspiciunt. Mirantur itaque potentiam confessoris beatissimi, quam specialiter adversus immundos spiritus exercet, quoniam
& ipsi

& ipsi meritis ejus se vehementer affligi proclamant. Istum credimus & speramus nostris subvenire animabus contra spirituales nequitas, cum corruptibile hoc carnis deposuerimus indumentum. Verum ut talis nostra spes augeatur, aliquid de hujusmodi rebus breviter intimare curabimus.

3.
* Est ibidem
monast. Or-
dinis S. Be-
ned.
* Rupertus,
quem Utten-
burani san-
ctum nomi-
nant, electus
in Abbatem
an. 1104.
ob 1145.
Brusch. de
monast.

* S. Vitg pas-
sus in Luca-
nia ad flu-
vium Sila-
rum. Mar-
tyrol.

* Multis in-
diciis fit cre-
dibile ordi-
nem in his
miraculis
esse pertur-
batum, istud
crediderim
collocandum
infra post
mirac. II. in
quo fragoris
ejusmodi fit
mentio.

Erat in pago * Uttenbura dicto temporibus felicitis memoriæ
* Ruperti Abbatis quidam dæmoniacus, qui universa fratrum,
commissa in eodem loco commanentium, quodam occulto Dei
judicio prædicto Abbati revelabat: siquidem & ipse Abbas qua-
dam potenti virtute imperabat dæmonibus. Quadam ergo die
dum prædictus dæmoniacus mitius se haberet, & altera die juxta
solitum torqueretur, ille beatus Abbas, ubi heri fuerit, percuncta-
batur. At ille, in orientalem, inquit, regionem properavimus,
quendam de corpore exeuntem, & innumeris obrutum flagitiis
excipere volentes, sed Udalricus Augustensis antistes & Vitus
* Lucanus, qui discurrunt per omnem terram, magnum nobis
impedimentum in acquirendis animabus facientes, etiam hunc
monachali habitu per quendam religiosum investientes, nostræ
subtraxerunt potestati. Hoc quia piè credenti nihil obest, sed ma-
gis fidem & spem in Deum & sanctum ejus auget, in fine signo-
rum, quæ uno & eodem anno Dominicæ incarnationis MCXLV.
facta sunt, annotavimus, quia & ipsum veraci relatione ab iis, qui
audierant & viderant, agnovimus: De iis ergo, quæ dicta vel di-
cenda sunt, nullus dubietatis anfractus cuiquam in corde resideat,
quoniam auditus & visus nos minimè fefellit.

Libet etiam huic operi inferere, quod uno dierum illorum,
quando tantæ virtutes ad sepulchrum B. Udalrici factæ sunt, duæ
mulieres à spiritibus immundis afflictæ ultra solitum confusis
clamoribus ecclesiam replebant, unde colligi poterat, quod ipsa-
rum redemptio instabat. Etenim turbis attentius orationi va-
cantibus, * sonitus, qualem supra designavimus, duabus vicibus
circa laquearia templi exoritur, & mulieres à maligno possessore
eripiuntur. Interea talis timor ac tremor omnes in ecclesia con-
sistentes obtinuit, ut dictu sit incredibile. Porro extra ecclesiam
manentibus mirabile visum est prodigium: Cernebant namque
supra tumbam confessoris Christi quasi circulum apertum, cir-
culum videlicet rubei, & postmodum crocei coloris, & de circu-
lo aquilam magnarum alarum in partes orientis properantem.
Sed quid hoc fuerit, nobis non licet definire: viderint ipsi, qui me-
rita B. Udalrici vilipendunt, quantus apud Deum habeatur, cujus
cineribus talis honor coelitus defertur.

5. Judicia tua abyssus multa, ô clementissime Deus, & quis
agnoscet ea? Ibi humana excluditur prudentia, ubi divina sapi-
entia omnem creaturam ineffabili & incomprehensibili guber-
nat

nat providentia. Sunt enim quædam indicia sive dispensationes divinæ humanis sensibus absconditæ, & quamvis occultæ, tamen nulli dubium quin iustæ, unde magis laudari quam temerè, imo periculosè investigari debent. Hæc autem ideò prælibavimus, quia narraturi sumus rem mirandam, rem stupendam, rem inauditam nostris temporibus, in qua illud Prophetæ potest agnosci, Terribilis Dominus in consiliis super filios hominum.

Erat in pago Riedlingen dicto quædam puella, quæ sub æstivo tempore, ut mos est rusticorum, ad colligendam mentam montes sylvasque petiit. Habebat autem in comitatu plerosque servulos & ancillas, prædictæ rei gratia secum conviantes. Et ecce vir quidam nudus, ac toto corpore niger horrendusque aspectu, ut nihil aliud videretur nisi diabolus, de proxima egreditur sylva, pileum capite gestans. Qui ex omnibus arripiens per capillos memoratam puellam, iter unde venit repedavit. At illa præ magnitudine doloris incurrens oblivionem mentis, dum nesciret quid faceret, tandem miseratione divina recordatur, quod mancipium esset B. Udalrici, & hac solummodo voce proclamat, O sancte Udalrice: tum ferus ductor, heu me inquit, quoniam ad invocationem tanti nominis furorem in te meum minimè valeo exercere. Hæc dixit, & relicta puella nusquam comparuit. O quanta beatissimi præsulis Udalrici sanctitas, ad cuius invocationem nominis ita nequitiae contremiscunt spirituales. Hic est tui laboris fructus ô electe Dei palmes Udalrice, quoniam mansisti in vite, quæ est Christus, unde & opera, quæ ipse fecit & tu facis, & majora horum facis. Et quia honor tuus redundat ad Dominum, quid in prædicto miraculo egeris, plenius exequemur. Igitur memorata puella ad domum reversa, illo quidem die nil molestiæ pertulit, altera verò die locuta est aliena, tertia die à dæmone coepit vexari. Ecce hæc sunt judicia, quæ superius diximus, inscrutabilia. Quis enim inde audeat disputare, quod puella pridem erepta, iterato in potestatem dæmonis cessit? Ad sepulchrum ergò beati Udalrici festinato deducitur, ut subveniat miseræ, quam & antea misericorditer liberavit. Ubi dum sero cogeretur templum egredi, illa cum magna animi contritione caput sub pallium altaris occultans, non egrediar, inquit, donec misericordiam B. Udalrici experiar. Et protinus per auras instar cuiusdam horrendi spiraminis egressus est humani generis inimicus.

Alia quoque miracula quàmplurima circa hos dies facta perhibentur, quæ ideò calamo non sunt illustrata, quia certiori astipulatione illa non agnovimus. Igitur clerus & populus Augustensis exiit à matrice ecclesia cum crucibus & letaniis, ad referendum grates Salvatori nostro Jesu Christo, & ejus almifico confessori

fellori Udalrico. Testati sunt autem Augustanæ civitatis seniores processionem se talem nunquam vidisse vel auditu didicisse, in qua tanta cleri ac populi multitudo convenerit. Verum congregatio sanctæ Afræ obviam illis processit cum decenti apparatu, pariterq; intrant ecclesiam, & sic tota illa dies in Dei laudibus expenditur.

6.
* Apparet
hic princi-
pium esse al-
terius com-
mētationis.
* Udalscal-
cus inist an.
1125. ob.
1151.
Brusch. de
monast.

* Anno Dominicæ incarnationis MCXLVI. præsidente Abbate * Udalscalco ecclesia beatorum Udalrici & Afræ multis divinæ gratiæ illustrata est beneficiis, pro quibus testimonio non eget nostri stili officium, dum non solum Augustensis provinciæ, sed & totius Germaniæ populi, qui supersunt, nostræ ætatis horum meminerint. De illis ergò pauca narrabimus, ut omnes noverint, quam sacer sit iste locus, in quo tantæ virtutes exuberant.

Inter catervas hominum ex diversis regionibus ad memoriam venerandi patris Udalrici confluentium, clauda quædam affuit paupercula, quæ recto incessu carebat, & vix baculi sustentaculo iter aliquo modo carpebat. Hæc fere totius diei spatium spe recuperandæ salutis juxta mausolæum B. Udalrici sola decumbebat: sole autem jam ad occasum vergente, cum omnes limen templi cogerentur egredi, illa quasi frustranda foret patrociniò B. Udalrici ingemiscens, quid faceret ignorabat. Tandem altiori usâ consilio baculum arripit acriter, in gyro tumbam confessoris Christi peragrat, quasi tanti mercedem laboris exoptans. Vincit ergò clementissimum confessorem, magna fides mulierculæ, & protinus sanitatem integerrimam consecuta est.

7. Extitit quædam mulier de Dachofen à maligno spiritu nimium fatigata, quæ cum vicinis ad ecclesiam B. Udalrici veniens tota die illa voces dabat ineptas. Certum enim habebat, quæ voces per illam emittebat, quod cum magno tormento ad obsessa propellendus foret. Maximum namque tormentum spiritus immundi patiuntur, cum eos deserere coguntur, quorum vexatione pascuntur. Igitur evoluto magno diei spatio, mulier arreptitia per merita B. Udalrici salvatur, & grates ei referuntur, qui sanat contritos corde, & alligat contritiones eorum.

8. Erat quidam languidus in civitate Augusta, qui non potuit venire de domo, nisi portaretur in gestatorio, infirmitatis exigente molestia. Hic ad ecclesiam beati Udalrici delatus, ante sepulchrum ipsius in modum crucis, sub spe quæ non confundit exponitur. Interim ipso orante pro incommodo, quo laborabat, adest virtus divina, & obtinentibus meritis beatissimi præfulis

fulis in momento est sanitati restitutus. Surgit denique, & repentinam in semetipso virtutem admirans, benedixit Deum, qui in sanctis suis est mirabilis.

Supervenerat universali ecclesiæ veneranda dies Cathedræ sancti Petri, in qua utriusque sexus & ætatis ad ecclesiam B. Udalrici innumerabiles irruunt turbæ, miraculorum gloria invitæ. Erat enim quasi commercium nundinarum per integrum, fere annum in civitate Augusta, undique adventantibus populis propter famam miraculorum, quæ fines totius Galliæ & Italiæ resperferat. In præfata itaque die ad memoriam confessoris Christi veniunt duæ mulieres, quarum singulæ à muto vexabantur dæmonio, & pro illis enixius turbæ invocant gratiam Redemptoris. Nec mora, urgentibus meritis beatissimi Antistitis exeunt dæmonia, & omnes in commune grates referunt Salvatori. Calumnientur nunc si possunt Scribæ & Pharisei, quod Jesus in Beelzebub principe dæmoniorum ejiciat dæmonia, & viderint, in qua potestate servus ejus beatissimus Udalricus, tra-bea carnis absolutus, hæc ejecerit.

Nam ut magis erubescant infideles, eadem die illuminatæ sunt duæ mulieres, quarum una cæca fuerat à nativitate. Causabantur enim, quod à sæculo non esset auditum, quia quis aperuerit oculos cæci nati, nisi Christus: Udalricus hoc potuit, potuit autem per Christum.

Altera die duæ mulieres à malignis spiritibus obsessæ, sepulchrum confessoris Christi expetunt una fide parique devotione. Et ecce juxta fidem ipsarum actum est, nam misericordia Redemptoris per meritum alumni sui Udalrici, & illas à potestate spirituum immundorum eripuit, & vasa munda spiritui sancto effecit. Erat autem una illarum de oppido, quod vulgo Bobingen, altera de vico, qui Silembach vocatur. Et mirum, in modum, dum una ex eis liberatur, inauditus fragor circa tabulas ecclesiæ generatur, omnesque intra septa templi consistentes nimio timore percelluntur. Indicium hoc miseriæ, imò nequitia suæ dederunt spiritus nequam, qui dum nocere moliantur, & cum in poenis hominum delectentur, ipsi sine intermissione cruciantur, vinculis igneis reservandi in diem magni judicii Dei.

Contulit denique mira Dei providentia per sancti sui merita & aliud ægris medicamen corporibus. Nam graviter febribus laborantes, à rabidisque offensi canibus, si ex calice, qui in sarcophago supra sacrum divi patroni pectusculum inventus est, devotè biberint, sanctum Udalricum cordialiter oraverint, misericorditer eis sanitatis gratiam conferri consuetum est. Nec non

Hhh

pere-

peregrinari volentibus tutamen utriusque hominis collatum, multoties compertum est.

13.

Postremo & miseris mulierculis partu laborantibus, remedium sanctum conferre præfulem exploratum est sæpissimè. Eadem namque lethiferè pariendo deficientes, ac omni humano destitutæ auxilio, mox ut prædicto ex calice biberint, seu vinum calici prius infusum acceperint, benignè tantis à periculis liberantur. Atque cum varias propter causas secundina pellicula non exeundo parturientes dirè suppresserit, & ad mortales coangustaverit molestias, eodem potu misericorditer curantur, & omni incolumitati illicò restituantur.

14.

Concessum est denique huic sancto Pontifici & alia quam maxima à Deo prærogativa, contra offensivos glirium incursus. In toto namque territorio, quod inter Vindam & Lycum fluvios situm est, nullum unquam vivum permanere posse manifestissimè comprobatum est, quod meritis gloriosi Pontificis impetratum esse nulli sit dubium. Sæpius enim à nonnullis curiosis, sancti potius tentatoribus, experientia inventum est, ut quam cito ultra præfatos deportati fuere fluvios, illico fuisse mortuos, & hoc in toto communi territorio.

15.

*Plura hujus generis exempla in sanctorum historiis observia, illud valde illustre de Hieremia propheta, ad cuius sepulchrum fideles (ut refert S. Epiphanius) supplicare consueverunt, inde sumpto pulvere, assiduis moribus medentur. Sic est in martyrol. Rom.

Est verò & alia quasi miraculosa contra prædictos subventio glires, in toto pæne orbe promulgata. * Terra namque (quæ sancti Udalrici dici consuevit) in qua sanctum ejus corpus mediantibus sacris vestibis (quæ omnes inconsumptæ, omniq; sine læsione cum eo inventæ fuerunt) humatum fuit, si cui fidelium donata, ab eoq; dignè, ut sanctorum Dei reliquias decet, venerata fuerit, mox omnes ac si pestem fugientes habitationem relinquunt, & eidem nequaquam deinceps appropinquare audent. Hæc toties ubique terrarum vera esse inventa sunt, ut numerum excedere videantur. Nonnunquam etiam complures proprias relinquere voluerunt habitationes, seu igni cremare, propter maximam prædictorum infestationem animalium, qui prænominata acquisita terra, devotè eam venerantes, auxilium Dei omnipotentis per meritum sui confessoris impetratum sensere, adeò ut eorum deinceps nullus approximare audere visus sit domibus. Nec non aliquando tanta eorum multitudo mortua est inventa, ut te lectorem, si in hoc veritatem proferre conarer, incredulum reddere timerem. Ad hanc verò impetrandam gratiam plurimum profecit, cum quis se solum per vitam suam annali obligavit censu, ac eleemosynas aliaque pia opera in laudem & honorem sancti Pontificis est largitus. Nec tamen aliquem moveat, si non semper, nec omnibus eandem largiatur omnipotens

potens subventionem. Nonnunquam enim possessas semel non derelinquere videntur mansiones, quod ex occultis talium hominum demeritis; velex divina sic disponente providentia evenire credendum est. Nec mirum, nec sancto debet esse detractivum, cum non omnes apud aliorum sepulchra sanctorum & loca sanari videmus, nec omnia inde tolli morborum genera, sed his tantum præstari incolumitatem, qui bonis operibus se dignos reddiderunt. Nulli igitur inde detrahendi sumenda est occasio, si frivole judicantis non vult incurrere censuram.

Hæc hætenus ex edito codice miracula; quibus tamen pleraque ex prioribus illis, Vita incerti auctoris à nobis subjunctis, intermixta erant, sed perverso ordine, nobis ea iterare non placuit. Visum verò hoc loco addere supernumerarium unum, ex Chronico Pauli Langii monachi Bozaviensis, edito à V. C. Joanne Pistorio inter illustres Germaniæ historicos veteres. Capitis inscriptio sic concepta est.

Ex Chronicis Doringorum excerpta.

ANno Domini MLXV. Luduicus Saltator, filius Luduici cum barba, secundus Comes Doringorum, interfecit Fridericum Comitem Palatinum, fundatorem monasterii Gosetzen, qui habitabat in castro Schipplitz, propter uxorem suam venustissimam, quam amabat Adelhaidem. *Et aliquibus interjectis:* Cæterum cur Luduicus Saltator nuncupetur, causam dicunt, quod instantia Adelberti Archipræsulis Bremensis, qui occisi Germanus fuerat, ipse Luduicus captus sit, & ab Henrico Imperatore in castro * Gibelstein in turri quadam biennio custodiae mancipatus: tandem semel ob recreationem ad superiora turris positus, voto sancto Udalrico facto per fenestram in Salam usque saltaverit, indeque enatans in Sangerhausen veniens dominium suum, in rei memoriam ecclesiam pulchram in honorem dicti sancti construxerit.

* Infra est Gebichenstein, Gibichenstienus appellat Groizius in descript. Sala flum.

Historia Erphesfordensis anonymi scriptoris de Landgraviis Thuringiæ, cap. 15.

ANno Domini MLXX. Archiepiscopus Bremensis, frater Friderici Comitis Palatini Saxoniae, interfecti à Ludovico Comite Thuringiæ, & alii cognati & amici super morte ejus dolentes, querelas Regi Romanorum Heinricho quarto de Ludovico comite Thuringiæ offerunt, qui jussu Regis per insidias captus in castro Gebichenstein absque mancipatione cippi per bien-

**Supple eva-
sisset, aut ali-
quid simile.*

nium custoditur & detentus est. Ibiq̃ue interemptus fuisset, si non suffragiis beati Udalrici, * cui voluit basilicam ædificare in Sangirhausen, civitate fratris sui Beringeri. Nam audiens se non posse evadere mortem, per famulum scilicet, qui Episcopum respexit, ordinavit, ut duos equos certa hora prope Salam fluvium adduceret. Qui cum vidit expletum per famulum, mox de coenaculo ejusdem castri seipsum cum veste ampla, qua fuit indutus, vento intrante, in Salam præcipitavit, & sic liberatus discessit.

HISTORIA
A B
EUGIPPIO
ANTE ANNOS
CIRCITER MC.
SCRIPTA.

Qua

Tempora, quæ Attilæ mortem conse-
quuta sunt, occasione vitæ S. Severini, illustrantur.

*Ex Bibliotheca S. Emmerani Reginoburg. nunc primum edita,
cum scholiis.*

HISTORIA

AB

EGYPTIO

ANTE ANNO

CHRI

SCRIPT

Tempus

quod

est

et

quod

est

et

quod

est

et

quod

est

et

quod

est

et

quod

est

ADMODUM REVERENDO ET PRÆSTANTI
VIRO,

D. GEORGIO LAUTERIO

SS. Theologiæ Doctori, Præposito Monachienfi, Cano-
nico Batavenfi, Sereniff. Bojorum Duci à confiliis,
Scholiaſtes S.D.

TSI opera à me in hac editione poſita, Vir
Reverende, tanti non erat, ut nomen meum
addere, tanti tamen erat Eugippius, ut ei
tuum præſcriberem, tanti tu ipſe ut Eugip-
pius in tuo potiſſimum, poſt tot iterum ſæ-
culorum curricula apparere vellet. Acce-
debat mei reſpectus (ſiquidem conſilium
non diſſimulo) cui cum jam diu occaſio
quæreretur teſtandi affectus, quo te valde merentem mirificè ve-
neror, iſta quæ ſe primùm ſub manum dedit, negligenda ſcilicet
non fuit. Neque credo huic fini intereſt meum in vulgus no-
men neſciri, de quo tibi interim conſtet uni, docuere enim nos
rerum divinarum periti, etiam in ſacris donaria, quæ offerentium
nec nomen nec inſignia præferunt, Superis nihilò minus acce-
pta, quin contra quibus illa adſint, dedicantium ſæpenuerò vi-
deri ambitione, non pietate extorta. Locus hîc deinde erat rece-
pto ſollenniſq; more in virtutum tuarum laudes excurrere, quod
quam copioſè, quam verè, quam faventibus omnibus, quam in-
vidente nemine facere mihi facultas ſit, omnes norunt, quam te
non volente, ego ſcio; auſculto itaq; modèſtiæ huic, & te (qui
pulcherrimus laudandarum actionum fructus eſt) conſcientiæ
tuæ relinquo: Tu hominem tui obſervantem, & incredibiliter
amantem ne omninò negligas, unum rogo; ut enim Deum pro
me depreceris, quod maximi beneficii loco deſuto, inde
ultrò conſequetur. Vale. Auguſtæ Vind.

SCHOLIASTES LECTORI S.

Utor hujus historiae Eugippius ; de quo Isidorus Hispalensis Episcopus , libro de viris illustribus cap. 13. scripsit, Eugippius Abbas (Eugipium nonnulli , nonnulli Eugypium legunt , Lazius Eugippum , Sabellicus Enead. 8. lib. 2. Egisippum perperam, ineptius Irenicus , Exeges. Germania lib. 3. c. 14. Cregiptium appellavit) ad quendam Paschasium diaconum libellum de vita Sancti monachi Severini transmissum , brevi stylo composuit. Scripsit etiam regulam monachis consistentibus in monasterio sancti Severini, quam eisdem moriens quasi testamentario jure reliquit. Claruit post consulatum Importuni junioris (Importunus consul anno Christi 509. aut sane circiter) Anastasio Imperatore regnante. Isidorum sequutus Honorius Augustodunensis, de luminaribus ecclesiae cap. 13. Eugippius Abbas composuit vitam sancti Severini monachi & regulam monachis. Scio Lazium jactasse Herulorum Eugippi historiam, & de eorundem in Norico sedibus : sed & compertum habeo , Severini hanc vitam isto verborum ambitu significasse. Quae Fulgentii Ruspensis Episcopi de charitate ad Eugippium quendam epistola extat , ad hunc ipsum nostrum pertinet, opinor, siquidem temporum ratio congruit. Noricum Aventinus dixit, Batavis quidem natum , uti in Germanicâ Annal. editione retulit : mihi constat in Norico aliquamdiu moratum , hanc illi patriam fuisse non constat.

Alius Eugippius, itidem Abbas, etate paullo inferior, sub Tiberio Thrace vixit, uti annotatum à Sigeberto cap. 39. de viris illustrib. Is hortatu Renducis Neapolitani Episcopi, quaedam ex Augustino collecta Proba virgini inscripsit : Plerique, imprimis Trithemius, cum priore temere confundunt.

Severini sanctitatis opinione clari plures fuere ; hujus, qui monachus in Norico egit, meminere historiarum scriptores Paulus Diaconus, Sigebertus, Gotfridus, Vincentius, Otto, Liechtenavius : posteriores nihil necesse enumerare : Martyrologium praeterea Rom. VI. Id. Jan. quod fidei faciendae, cum totius vitae epitomen quandam complectatur, exscribam : Eodem die apud Noricos sancti Severini Abbatis, qui apud eam gentem Evangelium

lium propagavit, & Noricorum dictus est Apostolus. Ejus corpus ad Lucullanum prope Neapolim divinitus delatum, inde postea ad monasterium sancti Severini translatum est. *Meminit reliquiarum S. Severini Gregorius Magnus Pont. lib. 2. ep. 58. & lib. 7. ep. 85. Monasterii & oratorii S. Severini in castro Lucullano lib. 2. ep. 40. & lib. 8. ep. 18. Quin Gregorium Severino Romæ ecclesiam dicasse, quæ prius Arianorum fuerit, ex lib. 2. ep. 40. cognoscimus. Quod porro Gotfridus Viterb. & Otto Frising. Severinum istum Ravennatem Episcopum nominare, eos errasse palam est, idq; à Cuspiniano & Lazio, qui auctoritatem ratam habuere, non animadversum miror. Mitto argumenta alia. Eugippius utiq; cap. 1. eum ex orientis partibus in Noricum & Pannoniam venisse, cap. 9. Episcopatus honorem delatum recusasse, disertè scripsit. Qui paullo post Severus Ravennas sanctimonie laude illustris vixit, Severinum equidem à quibusdam appellatum Hier. Rubeus hist. lib. 4. prodidit, sed neque Episcopus lectus est, neque in Noricum venit. Aventinus Annal. lib. 2. Severinum Africâ oriundum, fratrem Victorinum habuisse retulit: Æquè in utroq; falsus, Africa quippe Norico ad meridiem est, neutiquam ad orientem: deinde, etsi unus aut alter Severinus, & quidam in Africâ Severus, fratres Victorinos habuere, ii tamen longè alii à Norico Apostolo, quod ex martyrologiis in promptu.*

Pleraq; autem Eugippii Aventinus Annalibus suis paraphrasi quadam intexuit. An sententiam ubique proximè assequutus, cum fide reddiderit, jam nunc ipsius Eugippii editio optimè monstrabit, constaturum est enim pretium operæ illis, qui collationis laborem non defugerint.

Cuspinianus etiam Austriæ descriptioni vitam Severini ex Eugippio, compendio excerptam inseruit.

Eum Lazijs item in commentariis Reip. Rom. & libris rerum Viennensium per sepe testem laudat, duplici exemplo usus, uti Viennens. lib. 1. cap. 4. ait, vetusto uno membraneo, ante ducentos fere annos scripto, altero papyraceo recentiori, ante annos octoginta. Sigonius præterea libris de occidentali imperio sive Eugippium sequutus est, sive eos, qui sequuti Eugippium.

Primus verò Surius quædam Eugippii capita, hist. sanctor. tomo 1. edidit, plura vitio codicis, quem mancum nactus erat, omisit, idq; cum ipsemet facile subodoraretur, lectori significavit. Caesar Baronius eadem, quæ à Surio edita, apud se quoque manuscripta esse, aucta epistolâ Paschalis (Paschasii rescribendum) diaconi, testatur in notis ad martyrologium.

Nos adepti amicorum beneficio librum chirographum veterem, ex bibliothecâ monasterii S. Emmerani Reginoburgensi, in quo cum plerisq; aliis sanctorum vitis, Severini quoque perscripta erat,

erat, gratiam inituros speravimus, apud prisca primū pietatis studiosos, inde apud homines antiqua historiae amantes, quae ex fontibus, non dubium est purius quam ex deductis rivulis hauritur, si auctorem multis laudatum, pluribus expetitur, publico hactenus non visum, primi integrum vulgaremus. At quoniam codicem quibusdam subinde locis corruptum, quibusdam hiulcum animadvertimus, visum conferre Surii capita, & sanè quaedam ad eorum praescripta correximus, aliqua explevimus, ut tamen illa, quae utrovis modo legerentur, ad sensum nihil interesset, non attingenda, neque variantem saltem lectionem, praeterquam propriorum nominum, annotandam duxerimus, quando eum auctorem tractaremus, apud quem non verborum & sermonis elegantiae conquirenda, sed rerum momenta pensitanda essent. Ubi à Surio destituti, ibi ingenii interdum conjecturis nitendum fuit: parcè omnino, neque eātenus, ut vel in hominum locorumq; nomina, vel ceteram historiam nobis quidquam licere voluerimus, unam aut alteram aliquando voculam, constituenda sententiae, quae pendēret, restituisse contenti.

Scholia demum adjecimus. Et si autem uberrimus ex sanctorum historiis excitanda & promovenda in primis pietatis fructus est, & verò haec multa complectitur, quae tum ad cognoscendos antiquos Christianae ecclesiae ritus pertinent, tum inflammanda pietati igniculos, imò faces subijcere possunt, nam pleraq; profecto omnia Severini dicta, facta, aptè prorsus conveniunt, qui nunc rerum status, iis propemodum ipsis regionibus, quibus ille olim vitam egit, & verè Thrasea illud apud Tacitum usurpare licet, Omen quidem dii prohibeant, cæterum in ea tempora nati sumus, quibus firmare animum expedit constantibus exemplis: nos tamen certo consilio eam partem in praesens non delibavimus, alteram solum prosequuti, quae secundarii quodammodo fructus loco haberi possit, ac chorographiae, & publicae temporum historiae ferè illustrandae faciat, ut vis nimirum mustum non expressimus, sed lotis acinis loram facere nunc temporis satis habuimus.

Vale.

PRÆ-

PRÆFATIO

IN

VITAM SANCTI SEVERINI.

Omino sancto semperque charissimo Eugippio presbytero Paschasius diaconus. Frater in Christo charissime, dum nos peritiæ tuæ facundiâ & otii felicitate perpendis, amaritudines occupationesque multiplices peccatorum retracta, & ne condemnes, pudoris jacturam dilectione sustine.

Direxisti commemoratorium, cui nihil possit adjicere facundia peritorum; & opus, quod ecclesiæ universitas possit recensere, brevi reserasti compendio, dum beati Severini finitimas Pannoniorum provincias incolentis, vitam moresque verius explicasti, & quæ per illum divina virtus est operata miracula, diuturnis mansura temporibus tradidisti memoriæ posteritatis. Nesciunt facta piorum præterire cum sæculo, ut omnes præsentem habeant, & secum quodammodo sentiant commorari, quibus eum revelatio pervexerit lectionis. Et ideò quia tu hæc, quæ me narrando poscebas, elocutus es simplicius, explicasti facilius, nihil adjiciendum labori vestro studio nostro credidimus: Siquidem aliter audita narramus, aliter experta depromimus, facilius virtutes magistrorum à discipulis exponuntur, quæ suggeruntur crebrius conversatione dicentium. Divinis charismatibus inspiratus, scis sanctis bonorum mentibus excolendis quantum gesta sanctorum utilitatis impertiant, quantum fervoris attribuant, quantum puritatis infundant, de qua re Apostolicæ vocis auctoritas latius innotescens, forma, inquit, esto gregi, & beatus Paulus Timotheo præcepit, forma esto fidelibus, unde idem Apostolus justorum catalogum summâ brevitate contexens, ab Abel incipiens insignium virorum pergit narrare virtutes; sic & ille fidelissimus Mathathias, morti gloriosissimæ jam propinquans, filiis suis hæreditario jure sanctorum exempla distribuit, quorum certaminibus admirandis celerius excitati, animas suas pro legibus sempiternis sanctitatis fervore contemnerent. Nec paterna liberos fefellit instructio, tantum enim profuerunt memoratis facta piorum, ut apertissimâ

simâ fide armarentur , principes deterrent , castra sacrilega
superarent , cultus arasque dæmoniacas longè lateque dirue-
rent, civicamque coronam, fertis decoratam perennibus, splen-
denti patriæ providerent. Unde & nos ornamentis sponsæ Chri-
sti quiddam fraterno ministerio providere gaudeamus , non
quod ullis, ut credo, temporibus defuerit clarior vita majorum,
sed quod domum magni regis plurima vexilla trophæorum ha-
bere conveniat. Non enim vera virtus excluditur numerositate
virtutum, sed optatis excessibus eâtenus ampliatur.

Explicit prologus.

INCIPIT

INCIPIIT VITA S. SEVERINI, ab Eugippio Abbate scripta.

CAPUT I.

Tempore, quo Attila Rex Hunnorum defunctus est, utraq; Pannonia, cæteraq; confinia Danubii rebus turbabantur ambiguïs: ac primum inter filios ejus de obtinendo regno magna sunt exorta certamina, qui morbo iniquæ dominationis inflati, materiam sui sceleris accipere patris interitum. Tunc itaque sanctissimus Dei famulus Severinus de partibus orientis adveniens, in vicinis ripensis & Pannoniorum partibus, quod Asturis dicitur, oppido morabatur, vivens juxta Evangelicam Apostolicamque doctrinam, omni pietate & castitate præditus, in confessione Catholicæ fidei venerabile propositum sanctis operibus adimplebat. Dum ergo talibus exercitiis roboratus palmam supernæ vocationis innocuè sequeretur, quadam die ad ecclesiam processit ex more, tunc presbytero, clero, & civibus requisitis, coepit totâ mentis humilitate prædicere, ut hostium insidias imminentes orationibus ac jejuniis, & misericordiæ fructibus inhiberent: sed animi contumaces ac desiderii carnalibus inclinati, prædicentis oracula infidelitatis suæ discrimine probaverunt. Famulus autem Dei reversus ad hospitium, quo ab ecclesiæ fuerat custode susceptus, diē & horam imminentis excidii prodens, de contumaci, ait, oppido & citius perituro festinus abscedo. Inde ad proximū, quod Comagenis appellabatur, oppidum declinavit. Hoc barbarorum in-

trinfecus consistentium, qui cum Romanis foedus inierant, custodia servabatur arctissimâ, nulliq; ingrediendi aut egrediendi facilis licentia præstabatur. A quibus tamen Dei famulus, cum esset ignotus, nec interrogatus est, nec repulsus. Itaq; mox ingressus ecclesiam, cunctos de salute propriâ desperantes, jejunio & orationibus atq; eleemosynis hortatur armari, proponens antiquæ salutis exempla, quibus divina protectio populum suum contra opinionem omnium mirabiliter liberasset. Cumq; salutem omnium in ipso discriminis articulo promittenti credere dubitarent, senex qui dudum in Asturis tanti hospitis susceptor extiterat, venit, atq; à portarum custodibus sollicitâ interrogatione discussus, interitum sui oppidi habitu verboq; monstravit, adjiciens eâdem die, quâ quidam homo Dei prædixerat, barbarorum vastatione fuisse deletum. Quo audito solliciti responderunt: Putas ne ipse est, qui desperatis rebus Dei nobis subsidia pollicetur? Mox igitur in ecclesiâ recognito Dei famulo, senex ejus pedibus prostratus aiebat, ipsius se meritis liberatum, ne cum cæteris oppidanis subiret exitium.

CAPUT II.

HIS auditis habitatores oppidi memorati incredulitati veniam postulantes, monitis viri Dei sanctis operibus paruerunt, jejunisq; dediti in ecclesiâ per triduum congregati, errata præterita castigabant gemitibus & lamentis. Die autem tertio, cum sacrificii vespertini solennitas impleretur, facto subito terræ motu, ita sunt barbari intrinsecus habitantes exterriti, ut portas sibi Romanos cogerent aperire velociter. Exeuntes igitur cuncti diffugerunt, æstimantes se quam vicinorum hostium obsidione vallatos, auctoq; terrore divinitus, & noctis errore confusi; mutuis se gladiis conciderunt. Tali ergo adversariis internecione consumptis, divino plebs servata præsidio, per sanctum virum armis didicit pugnare coelestibus.

CAPUT III.

Eodem tempore civitatem nomine Favianis sæva fames oppresserat, cujus habitatores unicum sibi remedium affore crediderunt, si ex supradicto oppido Comagenis hominem Dei religiosi precibus invitarent. Quos ille ad se ventum ire prænosces, cum hæsitaret, utrum pergeret cum eis, necne, à Domino, ut cum eis pergeret, commonetur. Quo cum venisset, coepit civibus suadere dicens, poteritis poenitentiae fructibus à tantâ famis perniciæ liberari. Qui cum talibus proficerent institutis, beatissimus Severinus divinâ revelatione cognovit, quandâ viduam nomine Proculam fruges plurimas occultasse, quam productam in medium arguit vehementer. Cur, inquit, nobilissimis natalibus orta, cupiditatis præbes te ancillam, & extas avaritiæ mancipium, quæ est

docente

docente Apostolo servitus idolorum? Ecce Domino famulis suis misericorditer consulente, tu quid de male partis facias non habebis, nisi forte frumēta diu denegata in Danubii fluentia projiciens, humanitatē piscibus exhibeas, quam hominib' denegasti. Quamobrem subveni tibi potius quam pauperibus, ex his, quæ adhuc te æstimas Christo esuriēte servare. Quibus auditis magno mulier pavore perterrita, coepit servata libenter erogare pauperibus. Igitur non multo post rates plurimæ de partibus Retiarum mercibus onustæ quam plurimis, insperatè videntur in littore Danubii, quæ multis diebus crassâ Eni fluminis glacie fuerant congelatæ: Quæ Dei imperio mox solutæ, ciborum copias fame laborantibus detulerunt. Tunc coeperunt omnes Deum insperati remedii largitorem continuatâ devotione laudare, qui malo diuturnæ famis interire credebant, fatentes rates extra legitimum tempus à glaciei resolutas frigore servi Dei precibus advenisse.

CAPUT IV.

PER idem tempus inopinatâ surreptione prædones barbari, quæcumq; extra muros hominum pecudumq; repererant, duxere captiva. Sicq; plures de civibus ad virum Dei cum lachrymis confluentes illatæ calamitatis exitium retulerunt, simul ostēdentes indicia recentium rapinarum. Ille verò Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, cum quibus latrunculos sequeretur instantius. Qui respondit, Milites quidem habeo paucissimos, & ideò non audeo cum tantâ hostium multitudine configere. Quod si tua veneratio præcipit, quamvis auxilium nobis desit armorum, credimus tua nos fieri oratione victores. Et Dei famulus ait: Etiam si inermes sunt tui milites, nunc ex hostibus armabuntur: nec enim numerus aut fortitudo humana requiritur, ubi propugnator Deus per omnia comprobatur, tantum in nomine Dei perge velociter, perge fidenter, nam Domino misericorditer præeunte, debilis quisq; fortissimus apparebit, Dominus pro vobis pugnabit, & vos tacebitis. Vade ergò festinus, hoc unū ante omnia servaturus, ut ad me, quos ex barbaris ceperis, perducas incolumes. Exeuntes igitur in secundo milliario super rivum, qui vocatur Dicuntia, prædictos latrones inveniunt, quibus in fugam repente conversis, arma omnium sustulerunt: cæteros verò vinctos ad Dei famulum, ut præceperat, adduxerunt captivos. Quos absolutos vinculis, cibo potuq; refectos paucis alloquitur: Ite, & vestris denunciate complicibus, ne aaviditate prædandi ultra huc audeant propinquare, nam statim coelestis vindictæ iudicio punientur, Deo pro suis famulis dimicante, quos ita consuevit divina virtute protegere, ut tela hostium non eis inferant vul-

nera, sed arma potius subministrarent. Dimissis itaq; barbaris, ipse de Christi miraculis gratulatur, de cuius miserationibus promittit, nunquam illud oppidum hostium prædas ulterius experturum, si cives tantum ab opere Dei nec prospera nec adversa retraherent. Deinde beatus Severinus in locum remotiorem secedens, qui ad vineas vocabatur, cellula parva contentus, ad prædictum oppidū remeare divina revelatione compellitur, ita ut quamvis eum quies cellulæ delectaret, Dei tamen jussis obtemperans, monasterium haud procul à civitate construeret, ubi plurimos sancto coepit informare proposito, factis magis quam verbis animas instruens auditorum. Ipse verò ad secretum habitaculum, quod Purgum oppidum appellatur ab accolis, quinq; à Favianis distans milliariis, sæpius secedebat, ut hominum declinata frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret. Sed quanto solitudinem incolere cupiebat, tanto crebrius revelationibus monebatur, ne præsentiam suam populis denegaret afflictis. Proficiebat itaq; per singulos dies ejus meritum, crescebatq; fama virtutum, quæ longè lateq; discurrens, coelestis gratiæ in eo signa pandebat. Nesciunt enim latere, quæ bona sunt, cum juxta sententiam Salvatoris, nec lucerna sub modio contegi, nec in monte posita civitas possit abscondi. Inter cætera enim magnalia, quæ illi Salvator indulserat, præcipuū abstinentiæ munus accipiens, carnem suam plurimis subjugabat inediis, docens corpus, quod cibis abundantioribus enutritur, animæ interitum protinus allaturum. Calceamento nullo penitus indutus, ita mediâ hyeme, quæ in illis regionibus sæviore gelu torpescit, nudis pedibus semper ambulare contentus, singulare patientiæ dabat indicium. Ad cujus immanitatem frigoris comprobendam, testem constat esse Danubium, ita sæpe glaciali nimietate concretum, ut etiam plaustris solidum transitum subministraret. Qui tamen talibus per Dei gratiam virtutibus sublimatus, intimam humilitatem fatebatur dicens: Ne putetis mei meriti esse, quod cernitis, vestræ est potius salutis exemplum. Cesset jam humana temeritas, elationis supercilium comprimatur, ut aliquid boni possimus, eligimur, dicente Apostolo: Qui elegit nos ante constitutionem mundi, ut essemus sancti & immaculati in conspectu ejus. Orate imò pro me, ut non ad condemnationis cumulum, sed ad justificationis augmentum Salvatoris mei dona proficiant. Hac & his similia solebat proferre cum fletibus, miro erudiens homines humilitatis exemplo, cujus virtutis fundamento munitus, tanta divini muneris claritate fulgebat, ut ipsi quoq; hostes hæretici reverentissimis eum officiis honorarent.

CAPUT V.

Rugorum siquidem Rex, nomine Flacciteus, in ipsis regni sui coepit nutare primordiis, habens Gothos ex inferiore Pannonia vehementer infensos, quorum innumera multitudine turbabatur. Is ergo beatissimum Severinum in suis periculis tanquam coeleste consulebat oraculum. Ad quem dum vehementissime turbaretur adveniens, deflebat se à Gothorum principibus ad Italiam transitum postulasse, à quibus se non dubitabat, quia hoc ei denegatum fuerat, occidendum. Tunc ergo à viro Dei hoc responsum prædictus accepit. Si nos una Catholica fides annexeretur, magis me de vitæ perpetuitate debuisti consulere, sed quia de præsentis tantum salute sollicitus, quæ nobis est communis, interrogas, instruendus ausculta. Gothorum nec copia nec adversitate turbaberis, quia cito securus eis discedentibus tu desiderata prosperitate regnabis, tantum ne humilitatis meæ monita prætermittas. Non te itaque pigeat pacem appetere etiam minimorum, & nunquam propriis virtutibus innitaris. Maledictus, inquit scriptura, qui confidit in homine, & ponit carnem brachium suum, & à Domino recedit cor ejus. Disce igitur insidias cavere, non ponere, in lectulo quippe tuo pacifico sine transibis. Qui cum tali admonitus oraculo lætus abscederet, perlato sibi quod turba latrocinantium & barbari aliquos captivassent ex Rugis, ad virum Dei misit protinus consulendū, qui sanctis eum mandatis, ne prædones sequeretur, Domino sibi revelante præmonuit, dicens: Si eos sequutus fueris, occidēris, cave, ne amnem transeas, & insidiis quæ tibi tribus locis paratæ sunt, improvidamente succumbas: nam cito nuncius fidelis adveniet, qui te de his omnibus efficiet certiores. Tunc captivorum duo ab ipsis hostium sedibus fugientes, ea per ordinem retulerunt, quæ à beatissimo viro, Christo sibi revelante, erant prædicta. Igitur frustratis insidiis adversantium Flacciteus incrementis auctus prosperioribus vitam rebus tranquillissimis terminavit.

CAPUT VI.

Post hæc autem quidam Rugus genere, per annos duodecim incredibili ossium dolore contritus, omni caruerat incolumitate membrorum, cujus cruciatus intolerabilis, circumquaq; vicinis factus erat ipsa diuturnitate notissimus. Itaque nihil proficiente diversitate remedii, tandem vidua mater ad sanctum virum vehiculo filium deduxit impositum, & ante januam monasterii projiciens desperatum, continuatis fletibus reddi sibi unicū filium precabatur incolumem. Sed vir Dei sentiens à se magna deposci, fletu commotus aiebat: Quid opprimor opinione fallaci, cur æstimor posse, quod nequeo? Non est virtutis meæ præstare

tam grandia, consilium tamen do, tanquam misericordiam consecutus à Domino. Tunc mandat mulieri, ut pauperibus aliquid pro suis viribus largiretur. Illa nihil morata, vestem qua induta erat, se velociter exuens, egenis dividere properabat. Quo audito vir Dei, fervorem ejus admirans, iterum mandat, ut suis operiretur amictibus, dicens: Cum tuus filius tecum Domino sanante perrexerit, opere vota supplebis. Igitur indicto paucorum dierum de more jejunio, fufis ad Deum precibus, illico sanavit infirmum, atque incolumem suis gressibus ambulante remisit ad propria. Qui cum postea nundinis frequentibus interesset, stupendum miraculum cunctis videntibus exhibebat: nonnulli enim dicebant: Ecce ille, qui fuerat corporis putredine fractus: Aliis autem, quod ipse esset omnino negantibus, grata contentio nascebatur. Ex illo enim tempore, quo est reddita sanitas desperato, universa Rugorum gens ad Dei famulum frequentans coepit gratulationis obsequium reddere, & opem suis postulare languoribus. De aliis etiam gentibus, ad quas tanti miraculi fama pervenerat, multi Christi militem videre cupiebant.

CAPUT VII.

QUA devotione etiam ante hoc factum quidam barbari, cum ad Italiam pergerent, promerendæ benedictionis ad eum intuitu diverterunt: inter quos & Odovachar, qui postea regnavit Italiae, vilissimo tunc habitu, juvenis statura procerus advenerat. Qui dum se, ne humile tectum cellulae suo vertice contingeret, inclinasset, à viro Dei gloriosum se fore cognovit. Cui etiam valedicenti, Vade inquit ad Italiam, vade, vilissimis nunc pellibus coopertus, sed multis citò plurima largiturus.

CAPUT VIII.

FElectus quoque Rex, qui & Fava, memorati filius Flacitei, paternam sequutus industriam, sanctum virum coepit pro regni sui frequentare primordiis. Hunc conjux feralis & noxia nomine Gisa, semper à clementia remediis retrahebat. Hæc ergò inter cætera iniquitatis suæ contagia, etiam rebaptizare quosdam est conata Catholicos, sed ob sancti reverentiam Severini, non consentiente viro, à sacrilega quantocyus intentione defecit. Romanos tamen duris conditionibus aggravabat, quosdam etiam Danubio jubebat abduci. Nam cum quadam die in proximo à Favianis vico veniens, aliquos ad se transferri Danubio præcepisset, vilissimi scilicet ministerii servitute damnandos, dirigens ad eam vir Dei, ut eos dimitteret, postulabat. Verum illa facibus foeminei furoris exæstuans, mandata reportari jussit asperrima, Ora, inquit, tibi serve Dei in tua cellula delitescens, liceat nobis de servis nostris
ordi-

ordinare quod volumus. Hæc igitur audiens homo Dei, confido, inquit, in Domino Jesu Christo, quia necessitate compellitur explere, quod prava voluntate despexit. Velox itaq; sequuta correptio, animum prostravit arrogantis, quosdam enim aurifices barbaros, pro fabricandis regalibus ornamentis clauserat arcta custodia, ad hos filius memorati regis admodum parvulus nomine Fridericus, eodem die, quo regina servum Dei contempserat, puerili motu concitus introivit. Tunc aurifices infantis pectori gladium imposuere dicentes, quod si quis ad eos absq; iuramentum præfixo ingredi conaretur, parvulum regium primitus transfigerent, & semetipsos postea trucidarent, quippe cum sibi nullam spem vitæ promitterent, macerati diuturnis ergastulis. His auditis regina crudelis & impia, vestibus dolore conscissis, talia clamabat: O serve Dei Severine, sic à Deo tuo illatæ vindicantur injuriæ? Hanc mei contemptus ultionem effusis precibus postulasti, ut in mea viscera vindicares? Itaq; multiplici contritione ac miserabili lamentatione discurrens, fatebatur se pro scelere cōtemptus, quod in servum Dei commiserat, plagæ præsentis ultione percelli; confestimq; directis equitibus veniam petitura, & Romanos, quos ea die tulerat, pro quibus rogantem contempserat, transmisit, & aurifices protinus accipientes sacramentum, ac dimittentes infantulum, pariter & ipsi dimissi sunt. His auditis reverentissimus Christi servus gratias creatori referebat immensas, qui ob hoc interdum differt vota petentium, ut fide, spe & charitate crescente, dum minora petuntur, majora concedat. Id namque egit virtus omnipotentis ac salvatoris, ut dum liberos sæva mulier subjecit servituti, servientes cogeretur reddere libertati. Quibus mirabiliter impetratis, regina statim ad servum Dei properans cum marito, monstrat filium, quem fatebatur illius orationibus de mortis confinio liberatum, promittens, se ejus nequaquam ultra jussionibus obviare.

CAPUT IX.

Magna quoq; Dei famulo, prophetiæ gratiâ prædito, in redimendis erat captivis industria. Studiosius etenim insistebat barbarorum ditione vexatos genuinæ restituere libertati. Interea cuidam cum conjugē liberisq; redempto, præcepit transvadere Danubium, ut hominem ignotum in nundinis quæreretur barbarorum: quem in tantum divinâ revelatione didicerat, ut etiam signa staturæ, capillorumq; colorem, vultus ejus ac vestis habitus indicaret, & in quâ parte nundinarum reperturus eum foret, ostenderet, addens, ut quicquid reperta ei diceret persona, reversus sibi maturius intimaret. Profectus itaq; cuncta, sicut vir Dei prædixerat, miratus invenit. Is ergo ab eodem homine, quem reperisse se

mirabatur, interrogatus audivit dicente: Putasne possum invenire hominem, qui me ad virum Dei, cujus ubiq; fama diffunditur, quâ voluerit mercede perducatur? Diu est enim, quod ipsos sanctos martyres, quorum reliquias fero, suppliciter interpello, ut à tali ministerio tandem aliquando solvar indignus, quod huc usq; non temerariâ præsumptione, sed religiosa necessitate sustinui. Tunc nuncius hominis Dei, ejus illum aspectibus præsentedavit, qui debito sanctorum Gervasii & Protasii martyrum reliquias honore suscipiens, in basilicâ, quam in monasterio construxerat, collocavit officio sacerdotum. Quo in loco martyrum congregavit sanctuaria plurimorum, quæ tamen præeunte semper revelatione promeruit, sciens adversarium sæpe subrepere sub nomine sanctitatis. Episcopatus quoq; honorem ut susciperet postulatus, præfinitâ responsione conclusit, sufficere sibi dicens, quod solitudine desideratâ privatus, ad illam divinitus venisset provinciam, ut turbis tribulantium frequentibus interesset. Daturus nihilominus monachis formam, sollicitior admonebat beatorum patrum vestigiis inhærere, quibus sanctæ conversationis acquireretur instructio, adhibendamq; operam, ne is, qui parentes reliquit & sæculum, pompæ sæcularis illecebras retrorsum respiciendo cuperet, quas vitaverat, & ob hoc uxoris Loth exemplum terribile proponebat. Memorabat etiam timore Dei mortificanda esse incentiva libidinum, nec aliter superanda corporalis delectationis asseruit incendia, nisi fuissent per Dei gratiam lacrymarum fonte restincta.

CAPUT X.

Quidam verò nomine Maurus Basilicæ monasterii fuit æditus, quem beatus Severinus redemerat de manibus barbarorum; huic quadâ die præcepit vir Dei dicens, Cave, ne hodie transgrediaris alicubi, alioquin imminenti periculo non carebis. Hic ergò contra præceptum tanti patris, sæcularis cujusdam hominis persuasione, meridie ad colligenda poma in secundo à Favianis miliario egressus, mox à barbaris Danubio transvectus est cum suo persuasore captivus. In illâ horâ vir Dei dum in cellulâ legeret, clauso repente codice, Maurum, ait, cito requirite: quo nusquam reperto, ipse quantocyus Hystri fluentia prætermans, latrones properanter insequitur, quos vulgus Scamaros appellabat. Cujus venerandam præsentiam non ferentes, supplices, quos ceperant, reddidere captivos.

CAPUT XI.

Cum adhuc Norici ripensis oppida superiora constarent, & pæne nullum castellum barbarorum vitaret incursum, tam celeberrima sancti Severini flagrabat opinio, ut certatim eum ad se ca-

se castella singula pro suis munitionibus invitarent, credentes quod ejus præsentiâ nihil eis adversi eveniret. Quod non sine gratia divini muneris agebatur, ut omnes ejus monitis quasi cœlestibus terrerentur oraculis, exemploq; illius bonis operibus erudirentur. In castellum quoque, cui erat Cucullis vocabulum, devotionibus accolanis vir sanctus venerat advocatus, ubi factum grande miraculum nequeo reticere, quod tamen Marciani post presbyteri nostri, cujus ejusdem loci stupenda miracula, relatione cognovimus. Pars igitur plebis in quodam loco nefandis sacrificiis inhærebat. Quo sacrilegio comperto vir Dei, multis plebem sermonibus alloquutus, jejunium triduanum per presbyterum loci suavitati induci, ac per singulas domos cereos afferre præcepit, quos propriâ manu unusquisq; parietibus affixit ecclesiæ. Tunc psalterio ex more decurso, ad horâ sacrificii presbyterum & diaconum vir Dei adhortatus est, totâ cordis alacritate secum communem Dominum deprecari, quatenus ad sacrilegos discernendos lumen suæ cognitionis ostenderet. Itaq; cum multis largissimis fletibus, cumq; fixis genibus precaretur, pars maxima cereorum, quos fideles attulerant, subito est accensa divinitus, reliqua verò eorum, qui prædictis sacrilegiis infecti fuerant, volentesq; latere negaverant, in accensa permansit. Tunc ergo qui eos posuerant divino declarati examine, protinus exclamantes secreta pectoris suis factionibus prodiderunt, & suorum testimonio cereorum manifestâ confessione cuncti propria sacrilegia testabantur. O clemens potentia creatoris, cereos animosq; inflammans, accensus ignis in cereis refulsit & in sensibus. Visibilis lux liquabat ceras in flammâ, at invisibilis corda fatentium solvebat in lacrymas. Quis credat, amplius eos, quos sacrilegus error involverat, postea claruisse bonis operibus, quam eos, quorum cerei fuerant accensi divinitus!

CAPUT XII.

ALio rursus tempore in finibus ejusdem castelli, locustæ frugum consumptrices noxiis moribus cuncta erant vastantes. Tali ergo peste perculsi, mox presbyteri cæteri q; mansores sanctum Severinum summis precibus adierunt dicentes, ut tantæ plagæ auferatur atrocitas, orationum tuarum experta suffragia postulamus, quæ magno dudum miraculo in accensis cereis multum apud Dominum valere conspeximus. Quos ille religiosus allocutus, non legistis, ait, quid auctoritas divina peccanti populo præceperit per Prophetam, Convertimini ad me in toto corde vestro, in jejunio & fletu, & post pauca, Sanctificate, inquit, jejunium, vocate coetum, congregate populum, sanctificate ecclesiam, & cætera quæ sequuntur, hæc explete, ut dignis operi-

operibus malitiam præsentis temporis facile evadatis; nullus à me ad agrum exeat, quasi humanâ sollicitudine locustas vetiturus, ne divina amplius indignatio provocetur. Nec mora: ergò omnibus in ecclesiam congregatis, unusquisq; in ordine suo psallebat ex more. Omnis ætas & sexus, quæ etiam voce non poterat, precem Deo fletibus offerebat, eleemosynæ fieri non cessabant, quidquid bonorum operum præsens necessitas exigebat, sicut Dei famulus præceperat, implebatur. Omnibus ergò hujusmodi studiis occupatis, quidam pauperrimus opus Dei coeptum deserens, ad agrum propriæ segetis invisendæ causâ, quæ per parva inter aliorum sata jacebat, egressus est, totaq; anxius die locustarum nubem impendentem, quâ potuit, exturbavit industriâ, moxq; ecclesiam communicurus intravit; sed segetem ejus exiguam, multis vicinorum circumdatam frugibus, locustarum densitas devoravit. Quibus eâ nocte ab illis finibus exterritis imperio divino, probatum est, quantum valeat fidelis oratio. Mane quippe sancti operis temerator atq; contemptor, rursus ad agrum suum malè securus egrediens, eum locustarum perniciæ funditus invenit abrasum, & omnium circumquaq; sationes integras vehementer admirans, ad castellum lamentosa vociferatione revertitur, cumque id, quod acciderat, indicasset, ad hujusmodi videndum cuncti exiêre miraculum, ubi quasi ad lineam regularem contumacis hominis segetem locustarum morsus ostenderant. Ob quam rem monendi occasionem homo Dei reperiens, docebat universos, ut omnipotenti Deo discerent obedire, cujus imperiis obtemperant & locustæ. Pauper verò prædictus flebiliter allegabat, posse se mandatis obedire de cætero, si ulla spes, quâ viveret, sibi remansisset. Tunc ergò vir Dei cæteros allocutus, justû est, inquit, ut qui proprio supplicio humilitatis vobis & obedientiæ dedit exemplum, liberalitate vestra anni præsentis alimenta percipiat. Collatione itaq; fidelium correptus homo pauperrimus & ditatus, didicit quantum dispendii incredulitas inferat, quantumq; beneficii suis cultoribus divina conferat largitio.

CAPUT XIII.

Item juxta oppidum, quod Juba appellatur, cum quadam die intrantes basilicam, æstatis tempore, solemnitatem vespere redituri, ad accendenda luminaria ignem minime reperissent, flammam concussis ex more lapidibus elicere nequiverunt, in tantum alterutra ferri ac petræ collisione tardantes, ut tempus vespertinæ solemnitatis efflueret. At vir Dei genibus humi fixis orabat attentius. Mox igitur in conspectu trium spiritualium, qui aderant tunc, virorū, cereus, quem idem Severinus sanctus manu tenebat, accensus est. Quo lucente, sacrificio vespertini temporis ex more
supple-

suppleto, gratiæ Deo referuntur in omnibus. Quod factum, licet vir memoratus hos, qui huic interfuere miraculo, celare voluerit, sicut & multa magnalia, quæ per illum divinis sunt effectibus celebrata, claritas tamen tantæ virtutis occultari non potuit, sed ad magnam cæteros fidem excellenter accendit.

CAPUT XIV.

Accidit etiam ejusdem loci quandam mulierem diutino languore vexatam jacere seminecem, exequiis jam paratis, cujus proximi moesto silentio voces funereas quodam fidei clamore prefferunt, & ante ostium cellulæ sancti viri corpus jam exanime pæne deposuere. Videns ergo homo Dei clausum aditum oppositione lectuli, ait ad eos: Quidnam est, quod facere voluistis? Responderunt: Ut oratione tua vitæ reddatur exanimis. Tunc ipse lacrymabundus exclamans ait: Quid à parvo magna deposcitis? Cognosco me prorsus indignum, utinam merear veniam pro meis invenire peccatis. Et illi, Credimus, inquit, quod si oraveris, reviviscit. Tunc sanctus Severinus fufis illico lacrymis, in oratione prostratus est, & muliere protinus resurgente allocutus est eos: Nolite quidquam horum meis operibus applicare, hanc enim gratiam fervor fidei emeruit, & hoc fit in multis locis & gentibus, ut cognoscatur, quod unus sit Deus, faciens in cœlo & in terra prodigia, excitans perditos in salutem, & mortuos vitæ restituens. Mulier verò sanitate percepta, opus sacrale die tertio juxta morem provinciæ propriis cœpit manibus exercere.

CAPUT XV.

Quintanis appellabatur secundarum municipium Retiarum super ripam Danubii situm, huic ex alia parte parvus fluvius Quintana nomine propinquabat. Is crebra inundatione Danubii superfluentis excrescens, nonnulla castelli spatia, quia in planum fundatum erat, occupabat. Ecclesiam etiam loci ejus mansores extra muros ex lignis habuere constructam, quæ pendula extensione porrecta, defixis in altum stipitibus sustentabatur & furculis, cui ad vicem soli tabularum erat levigata conjunctio, quam quoties rivus excessisset, aqua superfluens occupabat. Quintanensium itaq; fide sanctus Severinus illuc fuerat invitatus, ubi cum tempore siccitatis venisset, interrogabat, cur tabulata nudatis obstaculorum tegminibus apparerent. Accolæ responderunt, quod frequenti fluminis alluvione, quidquid fuisset superstratū, cōtinuo laberetur. At ipse, sternatur, inquit, super tabulata in Christi nomine nunc pavimentū, nam videbitis amodo fluvium cœlesti jussione prohibitū. Pavimento itaq; perfectō, ipse vir Dei accepta securi subter descendens, postes facta oratione percussit, atq; ad

ad aquam fluminis, venerandæ crucis expresse signaculo dixit: Non te finat Dominus meus Jesus Christus hoc signum crucis excedere. Ex illo itaq; tempore cum ex more fluvius crevisset in cumulos, ambissetq; viciniam, quam solebat, ita spatiis ecclesiæ erat inferior, ut nunquam sancti patibuli signaculum, quod impresserat homo Dei, prorsus excederet.

CAPUT XVI.

Accidit autem, ut castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvius nomine moreretur, & cum in ecclesiâ feretro posito noctem psallentes duxissent ex more pervigilem, jam crescente diluculo, rogavit vir Dei fessos presbyteros & diaconos universos parumper abscedere, ut post laborem vigiliarum somno se aliquantulum recrearent. Quibus egressis, Dei homo ostiarium Maternum nomine interrogat, utrum omnes, ut dixerat, abscessissent. At illo respondente cunctos abiisse, nequaquam ait, sed latet hîc quidam. Tunc janitor ecclesiæ secundo perlustrans, nullum intra eam mansisse testatur. Verum Christi miles Domino sibi revelante, nescio quis, ait, hic delitescit. Tercio itaque diligentius perscrutans, quandam invenit virginem, consecratam locis se occultioribus abdidisse, hanc ergo memoratus sic increpavit ædituus: Cur istic famulo Dei posito tuam credideris potuisse latere præsentiam? At illa, pietatis, inquit, me amor talia facere persuasit, videns enim cunctos foras expelli, putavi mecum, quod servus Christi invocata divinâ maiestate præsentem mortuum suscitaret. Exeunte igitur memoratâ virgine, homo Dei cum presbytero & diacono janitoribusque duobus, in oratione curvatus postulavit fletu largissimo, ut opus solitæ maiestatis divina virtus ostenderet. Tunc oratione completâ à presbytero, ita cadaver vir beatus alloquitur: In nomine Domini nostri Jesu Christi sancte presbyter Silvius loquere cum fratribus tuis. Et subito oculos defunctus aperuit. Vix verò præsentibus homo Dei tacere præ gaudio persuasit, & denuo ad eum: Vis, inquit, rogemus Dominum, ut te adhuc servis tuis in hac vitâ condonare dignetur? At ille ait: Per Dominum te conjuro, ne diutius hîc tenear, & frauder quiete perpetua, in qua me esse jam cernebam. Statimq; reddita oratione quievit exanimis. Hoc autem factum sancti Severini adjuratione ita celatum est, ut ante mortem ejus non potuisset agnosci, ego tamen hæc, quæ retuli, Marci subdiaconi & Materni janitoris relatione cognovi. Nam presbyter & diaconus tanti testes miraculi, ante sanctum virum, cui juraverunt nulli se, quod viderant, prodituros, obiisse noscuntur.

CAPUT XVII.

Talibus igitur beatus Severinus per Christi gratiam opulentus muneribus, captivorum etiam egenorumq; tantam curam ingenta sibi pietate susceperat, ut pæne omnes per universa oppida vel castella pauperes, ipsius industria pascerentur, quibus tam læta sollicitudine ministrabat, ut tunc se crederet tantummodo saturari, vel abundare bonis omnibus, quando videbat egentium corpora sustentari. Et cum ipse hebdomadarum continuatis jejuniis minimè frangeretur, tamen esurie miserorum se credebatur afflicto. Cujus largitionem tam piam in pauperes plurimi contemplant, quamvis ex duro barbarorum imperio famis angustias sustinerent, devotissimè tamen frugum suarum decimas pauperibus impendebant. Quod mandatum licet cunctis ex lege notissimum sit, tamen quasi ex ore angeli præsentis audirent, grata devotione servabant. Frigus quoque vir Dei tantum in nuditate pauperum sentiebat, siquidem specialiter à Deo perceperat, ut in frigidissima regione mirabili abstinentia castigatus, fortis & alacer permaneret. Pro decimis autem, ut diximus, dandis, quibus pauperes alerentur, Norici quoq; presbyteros missis exhortabatur epistolis. Ex qua consuetudine cum nonnullam ad eum erogandarum vestium copiam direxissent, interrogavit eos, qui venerant, si ex civitate quoque Tiburnia similis collatio mitteretur. Respondentibus etiam inde protinus affuturos, vir Dei nequaquam eos venire signavit, sed dilatam eorum oblationem prædixit barbaris offerendam. Itaque non multo post cives Tiburniæ, vario cum obsidentibus Gothis certamine dimicantes, vix initi foederis pactione inter cætera etiam largitionem jam in unum collatam, quam mittere famulo Dei distulerant, hostibus, ut prædixerat, obtulerunt.

CAPUT XVIII.

Cives quoq; ex oppido Lauriaco crebro quondam sancti Severini exhortatione commoniti, frugum decimas pauperibus offerre distulerant. Quibus fame constrictis, jam maturitate messium flavescente, vicina subsidia monstrabantur. At ubi rubiginis improvisa corruptio frugibus nocitura comparuit, mox ad ipsum convenire prostrati, poenas suæ contumaciæ confitentes. Miles verò Christi, fessos verbis spiritualibus allevabat dicens: Si decimas obtulissetis pauperibus, non solum æterna mercede frueremini, verum etiam commodis possetis abundare præsentibus: Sed quia culpam confessione propria castigatis, de Domini pietate polliceor, quod rubigo præsens tam validè penitus non nocebit, tantum fides vestra non vacillet. Verum cives ad persolvendas ex illâ die decimas hæc promissio reddidit prom-

ptiores. Tunc, ut solebat, hortatus est indicì jejunium, quo expleto, placidus imber desperatæ messis amputavit incommoda.

CAPUT XIX.

PAtavis appellatur oppidum, inter utraq; flumina, Enum videlicet atq; Danubium constitutum, ubi beatus Severinus cellulam paucis solito more fundaverat, eo quod ipse illuc sæpius rogatus à civibus adveniret, maximè propter Alamannorum incursus assiduos, quorum Rex Gibulds summâ eum reverentiâ diligebat. Qui etiam quodam tempore ad eum videndum desideranter occurrit, cui sanctus obviam, ne adventu suo eam civitatem prægravaret, egressus est, tantaq; constantiâ regem allocutus est, ut tremere corâ eo vehementius coeperit, sed & postea suis exercitibus indicavit, nunquam se nec re bellica nec aliqua formidine tanto tremore fuisse concussum. Cumq; Dei famulo daret optionem imperandi quæ vellet, rogavit doctor piissimus, ut sibi potius præstaturus, gentem suam à Romana vastatione cohiberet, & captivos, quos sui tenuerant, gratanter absolveret. Tunc Rex constituerat, ut ex suis aliquem dirigeret, ad id opus maturius exequendum; statimq; missus Amantius diaconus, è vestigio regem subsequitur, ejusq; pro foribus excubans, multis diebus non potuit nunciari. Cui pro re, qua directus fuerat, non peracta tristissimo revertenti, apparuit quidam effigiem sancti præferens Severini, qui eum minaci appellatione perterritum sequi se iussit. Cumq; pavens atq; concitus sequeretur, pervenit ad januam regis, statimq; dux ille prævius ex oculis mirantis evanuit. Verum regis iterum nuncius diaconum, unde esset, & quid speraret, interrogat: Ille rem breviter insinuans, oblatis regi, receptisq; remeavit epistolis. Dimissus igitur, revexit fere septuaginta captivos, insuper promissionem regis gratam deferens, qua spondit se, cum diligenter provinciam peragraverit, remissurum, quantos in eadem reperturus fuisset numero captivorum. Pro qua re postmodum sanctus Lucillus presbyter destinatus magnam miserorum copiam à captivitate revocavit.

CAPUT XX.

PEr id tempus, quo Romanum constabat imperium, multorum milites oppidorum pro custodia limitis publicis stipendiis alebantur. Qua consuetudine desinente, simul militares turbæ sunt deletæ; cum milite Batavino utcumq; numero perdurante, ex eo perrexerunt quidam ad Italiam, extremum stipendium commilitonibus allaturi, quos interemptos à barbaris nullus agnoverat. Quadam ergò die, dum in sua cellula legeret sanctus Severinus, subito clauso codice, cum magno coepit lacrymare

mare suspirio, astantes juvenes jussit ad fluvium properanter excurrere, quem in illa hora humano firmabat cruore respergi, statimq; nunciatum est, corpora præfatorum militum fluminis impetu ad terram fuisse delata.

CAPUT XXI.

PAulinus quidam ad sanctum Severinum fama ejus latius percurrente pervenerat, hic in consortio beati viri diebus aliquot remoratus, cum redire vellet, audivit ab eo, Venerabilis presbyter festina, quia scito dilectionem tuam, populorum desideriis, ut credimus, oblucentem, dignitas episcopatus ornabit. Mox remeante ad patriam, sermo in eo prædicentis impletus est. Nam cives Tiburniæ, quæ est metropolis Norici, coegerunt prædictum virum summi sacerdotii suscipere principatum.

CAPUT XXII.

BAfilicæ extra muros oppidi Batavini, in loco nomine Boitro trans Enum fluvium constitutæ, ubi cellulam paucis monachis ipse construxerat, martyrum reliquiæ quærebantur. Ingentibus ergo se presbyteris, ut mitterentur ad sanctuaria deferenda, hæc beatus Severinus monita proferebat: Quamvis cuncta mortalium opere constructa pereant, hæc tamen ædificia præ cæteris celerrimè relinquenda sunt; & ideò pro reliquiis sanctorum nullum laborem debere suscipere, quia ultro sancti Joannis eis benedictio deferetur. Interea beatum virum cives oppidi memorati suppliciter adierunt, ut pergeret ad Favianam, Rugorum principem, mercandi eis licentiam postularet. Quibus ipse, tempus, inquit, hujus oppidi appropinquavit, ut desertum, sicut cætera priora castella cultore destituta, remaneat. Quid ergo necesse est locis mercimonia providere, ubi ultra non poterit apparere mercator? Respondentibus illis, non se debere contemni, sed consueto sublevari regimine, quidam presbyter hæc diabolico spiritu repletus adjecit, Perge quæso sancte, perge velociter, ut tuo discessu parumper à jejuniis & vigiliis quiescamus. Quo dicto, vir Dei lacrymis urgebatur ingentibus, quod in ridiculam vanitatem cunctis audientibus sacerdos eruperat. Aperta namque scurrilitas latentium est testificatio delictorum. Sanctus itaq; vir, cur ita fleret, interrogatus à fratribus: Video, inquit, plagam gravissimam nobis absentibus huic loco protinus eventuram, & Christi sacraria, quod non sine gemitu cogor exprimere, humano sanguine redundabunt, in tantum, ut etiam locus iste violandus sit, nam in baptisterio loquebantur. Ad antiquum itaq; & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis, quod centum & ultra millibus aberat, Danu-

bii navigationibus descendebat. Mox igitur eo discedente Chunimundus paucis barbaris comitatus, oppidum, ut sanctus prædixerat, Batavis invasit, ac pæne cunctis mansoribus in messe detentis, quadraginta viros oppidi, qui ad custodiam remanserant, interemit. Presbyterum quoque illum, qui tam sacrilege contra famulum Christi in baptisterio fuerat elocutus, ad eundem locum confugientem, insequentes barbari peremerunt. Frustra enim illuc offenso Deo veritatis inimicus accessit, ubi tam imprudenter excefferat.

CAPUT XXIII.

Igitur sanctissimus Severinus dum in monasterio Favianis evangelium legeret, oratione suppleta consurgens, scapham sibi illico jubet præparari, & mirantibus his, qui aderant, ait: Sit nomen Domini benedictum, reliquiis beatorum martyrum oportet nos occurrere. Nec mora, transmeant Danubium, inveniunt hominem confidentem in ripa ulteriore fluminis, ac multis eos precibus postulante, ut ad servum Dei, ad quem fama vulgante olim venire cuperet, duceretur. Mox itaque ei Christo servi demonstrato, suppliciter sancti Joannis Baptistæ reliquias obtulit, multis apud se servatas temporibus. Quas Dei servus debita veneratione suscipiens, basilicam sancti Joannis, sicut prædixerat, ultronea benedictione collata, sacravit officio sacerdotum.

CAPUT XXIV.

Ad habitantes præterea oppidi, quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum, solita vir Dei revelatione commonitus, Moderatum nomine cantorem ecclesiæ destinavit, præcipiens, ut habitatione loci illius omnes sine cunctatione relinquerent, mox enim perituros fore, si contemnerent imperata. Aliis ergo de tanto præfagio dubitantibus, aliis non credentibus prorsus, iterum misit Quintasium quendam, cui lacrymans ait, Perge velocius, denunciando eis, si in hac nocte remanserint, sine dilatione capientur. Sanctum quoque Maximum spiritualis vitæ presbyterum instantius imperat admonere, ut saltem ipse contemptoribus derelictis, properaret à cœlesti misericordia liberari, de quo sibi Dei famulus magnam dicebat inesse moestitiam, ne forte salutiferum differendo mandatum, imminenti subjaceret exitio. Prædictus itaque pergens imperata supplevit, & reliquis incredulitate nutantibus, nuncius viri Dei presbytero retinente se, atque hospitalitatem præbere cupienti, nullatenus acquievit. Quâ nocte Heruli insperatè protinus irruentes, oppidumque vastantes, plurimos duxere captivos, presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt. Quo audito servus Dei graviter doluit præmonitus non curasse.

CAPUT XXV.

DEinde quidam de Norico, Maximinus nomine, servum Dei frequentare solitus erat. Et cum pro familiaritate quam meruerat, in monasterio sancti viri diebus aliquot moraretur, ejus informatur oraculis, patriam suam grave repente exitium subituram. Qui acceptis litteris ad sanctum Paulinum Episcopum designatis, remeavit instantius. Igitur memoratus antistes litterarum tenore perstructus, universas diöceses sive castella, scriptis propriis vehementer admonuit, ut triduo jejunio quod litteræ viri Dei signaverant, exitio venturæ cladis occurrerent. Quibus jussu complentibus, terminato jejunio ecce Alamannorum copiosissima multitudo feraliter cuncta vastavit, castella verò nullum sensere periculum, quæ lorica fidelis jejunii, & laudanda cordis humilitas adversus hostium ferociam fidenter armaverat.

CAPUT XXVI.

Post hæc leprofus quidam Mediolanensis territorii, ad sanctum Severinum, famâ ejus invitante perrexerat, hunc sanitatum remedia implorantem suppliciter, monachis suis indicto jejunio commendavit, qui continuo Dei gratiâ mundatus est. Cumq; recepta sanitate redire suaderetur ad patriam suam, prostravit se pedibus sancti viri, petens ne ulterius ad sua redire cogeretur, cupiens scilicet, ut lepram quoq; peccatorum, sicut carnis effugeret, vitamq; in eodem loco sine laudabili terminaret. Cujus animum vir Dei vehementer admirans, paucis monachis paterna jussione præcepit, frequentatis cum eo jejniis in oratione continua permanere, ut Dominus ei, quæ essent opportuna, concederet. Tantis itaq; remediis præmunitus, intra duorum mensium spatium vitæ mortalis est compedibus absolutus.

CAPUT XXVII.

Eodem tempore mansores oppidi Quintanensis, creberrimis Alamannorum incursionibus defessi, sedes proprias relinquentes in Batavis oppidum migraverunt. Sed non latuit eosdem barbaros confugium prædictorum, qua causa plus inflammati sunt, credentes duorum populos oppidorum uno impetu prædarentur. Sed beatus Severinus orationi fortius incubans, Romanos exemplis salutaribus multipliciter hortabatur, prænuncians hostes quidem præsentis Dei auxilio superandos, sed post victoriam, eos, qui contemnerent ejus monita, perituros. Igitur Romani omnes sancti viri prædictione firmati, spe promissæ victoriæ adversus Alamannos instruxerunt aciem, non tam materialibus armis, quam sancti viri orationibus præmuniti. Qua congressione victis ac fugientibus Alaman-

nis, vir Dei ita victores alloquitur, Filii, ne vestris viribus palmam præsentis certaminis imputetis, scientes vos Dei nunc præsidio liberatos, ut hinc parvo intervallo temporis, quasi quibusdam concessis induciis discedatis mecum. Itaq; ad oppidum Lauriacum congregati descendite. Hæc homo Dei plenus pietate commonuit. Sed Batavinis genitale solum relinquere dubitantibus, sic adjecit: Quamvis & illud oppidum, quo pergimus, ingruente barbarie sit quantocyus relinquendum, hinc tamen nunc pariter discedamus. Talia commonentem sequuti sunt pluri, quidam reperti sunt contumaces, nec defuit contemptoribus gladius inimici. Quicunque enim ibidem contra hominis Dei interdictum manserunt, Thuringis irruentibus in eadem hebdomade alii quidem trucidati, alii in captivitatem deducti, poenas dedere contemptus.

CAPUT XXVIII.

Igitur post excidium oppidorum in superiore parte Danubii, omnem populum in Lauriacum oppidum transmigrantem, qui sancti Severini monitis paruerant, assiduis hortationibus præstrebant, ne in suâ virtute confiderent, sed orationibus & jejuniis atque eleemosynis insistentes, armis potius spiritualibus munerentur. Præterea vir Dei quadam die cunctos pauperes in unâ basilicâ statuit congregari, oleum, prout poscebat ratio, largiturus, quam speciem in illis locis difficillimam negotiatorum deferbat advectio. Igitur tamquam benedictionis accipiendæ gratiâ major egenorum turba confluit, pretiosum quippe ibidem huius liquoris alimentum, auxit turbam numerumq; poscentium. Tunc beatus oratione completa, signoq; crucis expresse, solitum sibi scripturæ sanctæ sermonem cunctis audientibus exprimens ait: Sit nomen Domini benedictum. Tunc coepit oleum propriâ manu ministris implere portantibus, imitatus servus fidelis Dominum suum, qui non ministrari venerat, sed potius ministrare, sequensq; vestigia Salvatoris, gaudebat augeri materiam, quam officio dextræ sinistrâ nesciente fundebat. Completis itaq; vasculis pauperum, nihil minuebatur in manibus ministrantium. Tantum igitur Dei beneficium dum circumstantes tacitè mirarentur, unus eorum, cui nomen erat Biennius, magno timore perterritus exclamavit dicens, Domine mi, crescit hic cacabus olei, & in modum fontis exundat. Sic liquor ille gratissimus, proditâ virtute, subtractus est. Cui statim Christi famulus exclamans ait: Quid fecisti frater? Obstruxisti commodum plurimorum, ignoscat tibi Dominus Jesus Christus. Sic aliquando mulier vidua debitis onerata, Helisei Prophetæ jussis instruitur, ex olei stillâ quam habebat, vasa replere quamplurima. Quod cum fecisset, &

adhuc

adhuc vasa à filiis deposceret, ubi audivit numerum defecisse vasorum, mox stetit oleum.

CAPUT XXIX.

PER idem tempus Maximus Noricensis, cujus fecimus superius mentionem, fidei calore succensus, mediâ hyeme, qua regionis illius itinera gelu torpente clauduntur, ad beatum Severinum audaci temeritate, vel magis, ut postea claruit, intrepidâ devotione venire contendit, conductis plurimis comitibus, qui collo suo vestes, captivis & pauperibus profuturas, quas Noricorum religiosa collatio congregaverat, bajularent, itaque profecti ad summa alpium cacumina pervenerunt, ubi per totam noctem nix tanta confluit, ut eos magnæ arboris protectione vallatos, velut ingens fovea demersos includeret. Et cum de vita sua penitus desperarent, vidit ductor comitum per soporem in effigie virum Dei, stantem ac dicentem sibi: Nolite timere, pergite quo coepistis. Hac verò revelatione protinus animati, cum coepissent etiam fide magis quam gressibus proficisci, subito divino nutu ingentis formæ ursus è latere veniens viam monstraturus apparuit, qui se tempore hyemis speluncis abditare consuevit, & mox cupitum gerebat iter, & ducenta fere millia non ad sinistram devians, non ad dexteram, viam demonstravit optabilem. Tanta enim eos intercapedine præcedebat, quanta regente vestigio semitam præpararet. Itaque progrediens bestia per heremi vastitatem, viros, qui egenis deferabant solatia, non reliquit, sed usq; ad habitacula hominum, qua potuit, humanitate perduxit, & mox in unam partem officio divertit expleto, ostendens tanto ducatus officio, quid homines hominibus præstare debeant, quantumque charitatis impendere, cum desperantibus iter bestia sæva monstraverit. Igitur cum servo Dei nunciarentur qui venerant, ait, Ingrediantur, quibus viam, qua venirent, ursus aperuit. Quo audito illi stupore repleti, mirabantur enim virum Dei referre id, quod in absentia provenerat.

CAPUT XXX.

CIVES item oppidi Lauriaci, & superiores transfugæ castellorum, ad suspecta loca exploratoribus destinatis, hostes, quantum poterant, humana sollicitudine præcavebant. Quos servus Dei divinitatis instinctu commonitus, præfaga mente præstruxit, ut omnem paupertatis suæ sufficientiam intra muros concluderent, quatenus inimicorum feralis incurio, nihil humanitatis inveniens, statim fame compulsâ immania crudelitatis coepta deferret. Hæc per triduum contestatus, ad vesperascente jam die,

Valentem nomine monachum mittens ad sanctum Constantium ejusdem loci pontificem, & ad cæteros commanentes. Hac, inquit, nocte dispositis per muros ex more vigiliis districtius excubate, supervenientis hostis caventes insidias. At illi nihil adversi per exploratores sentire se affirmabant. Sed Christi præco præmonere non desinens, dubitantibus voce magna clamabat, eadem nocte eos asserens capiendos, nisi imperiis fideliter obedi- rent, sæpius repetens, me, inquit, lapidate, si mentitus fuero. Itaq; tandem aliquando muris invigilare compulsi, expleta consue- ti operis in noctis principio psalmodia, cum celeberrimo cœpis- sent vigilare concursu, acervus foeni cominus positus, ex facula bajuli nolentis accensus, lumen, non incendium reddidit civitati. Qua occasione vociferantibus cunctis, hostes sylvarum occul- tatione morantes, subito splendore clamoreque perterriti, pu- tantes se præcognitos quieverunt, ac mane facto circumdan- tes civitatem & ubique discurrentes, cum nihil victualium repe- rissent, diripuerunt animalium gregem cujusdam hominis, qui servo Dei prædicente contumax, sua fugare contempserat, & re- cesserunt. Illis autem abeuntibus cives portas egressi, haud pro- cul à muris scalas jacentes inveniunt, quas ad urbis excidium præ- parantes barbari, vigilantium clamore turbati in nocte jactave- rant. Quapropter memorati cives veniam à Christi famulo pre- cabantur humiliter, confitentes corda sua lapidibus esse duriora, qui rebus præsentibus agnoverunt in sancto viro gratiam vigu- ille propheticam, atq; in uno impetu esset plebs inobediens uni- versa captiva, nisi eam liberam viri Dei consueta conservasset oratio, Jacobo Apostolo protestante, Multum, inquit, valet de- precatio justii assidua.

CAPUT XXXI.

FEletheus Rugorum Rex, qui & Fava, audiens cunctorum reli- quias oppidorum, quæ barbaricos evaserant gladios, Lauriacū se per Dei famulum contulisse, assumpto veniebat exercitu, co- gitans repente detentos abducere, & in oppidis sibi tributariis atq; vicinis, (ex quibus unum acceperat Favianis) quæ à Rugis tantummodo dirimebantur Danubio, collocare. Quamob- rem graviter universi turbati, sanctum Severinum adiēre suppli- citer, ut in occursum regis egrediens, ejus animum mitigāret. Cui tota nocte festinans, in vicesimo ab urbe milliaro matutinus occurrit. Rex ergò adventum ejus protinus expavescens, testaba- tur illius se fatigatione plurimum prægravatum, causā repen- tinæ cursionis inquiri. Cui servus Dei, Pax tibi, inquit, Rex opti- me, Christi legatus advenio, subditis veniam precaturus. Re- cole gratiam, divina beneficia recordare, quibus pater tuus se frequen-

frequenter sensit adjutum. Nam cunctis regni sui temporibus nihil me inconsulto gerere præsumebat. Qui monitis non resistens salutaribus, crebris prosperitatibus recognovit, quanti valeret obedientis animus, quantumq; triumphatoribus profit, suis non tumere victoriis. Et Rex, inquit, hunc populum, pro quo benivulus precator accedis, non patiar Alamannorum aut Thuringorum iniquorum sævâ deprædatione vastari, vel gladio trucidari, aut in servitio redigi, cum sint nobis oppida & castella, in quibus debeant ordinari. Cui servus Christi constanter ita respondit, Nunquid arcu tuo & gladio homines isti à prædonum vastatione creberrima sunt erepti, & non potius Dei munere, ut tibi paulisper obsequi valeant reservatiùs? Nunc ergò Rex optime consilium meum ne respuas, fidei meæ hos committe subiectos, ne tanti exercitus compulsione vastentur potius quam migrentur: Confido enim in Domino meo, quod ipse, qui me fecit horum calamitatibus interesse, in ducendis eis idoneum faciet promissorum. His auditis, Rex modestis legationibus mitigatus, cum suo remeavit exercitu. Igitur Romani, quos in sua sanctus Severinus fide susceperat, descendentes de Lauriaco pacificis dispositionibus, benivolâ cum Rugis societate vixerunt. Ipse verò Favianis degens in antiquo suo monasterio, nec admonere populos, nec prædicere futura cessabat, asserens universos in Romani soli provinciam absq; ullo libertatis migraturos incommodo.

CAPUT XXXII.

Hisdem temporibus Odobagar Rex sancto Severino familiares litteras dirigens, si qua speranda duceret, dabat suppliciter optionem, memor illius prælagii, quo eum expresserat quondam regnaturum. Tantis itaq; sanctus alloquiis invitatus, Ambrosium quendam exulantem rogat absolvi. Cujus Odobagar gratulabundus paruit imperatis. Quodam etiam tempore dum memoratum regem multi nobiles coram sancto viro humana, ut fieri solet, adulatione laudarent, interrogat, quem regem tantis præconiis prætulissent, respondentibus Odobagarum Regem. Odobagar, inquit, interim inter tredecim & quatuordecim annos videlicet integros regnabit, finem verò regni ejus significans, & his dictis adjecit, citius illos, quod ipse prædixerat, probaturos.

CAPUT XXXIII.

AB oppidaneis Comagenibus, apud quos primum quondam innotuerat beatus Severinus, suppliciter rogatus advenit. Cujus compertâ præsentia, unus ex optimatibus Felethei Regis filium suum adolescentem diuturno languore vexatum, cui
jam

jam parabat exequias, transiecto Danubio pedibus ejus projecit, & lacrymans, credo, inquit, homo Dei, te filio meo velocem impetrare divinitus posse sanitatem. Tunc data oratione, qui semivivus allatus fuerat, statim patre mirante surrexit, & perfecta protinus revertitur sanitate.

CAPUT XXXIV.

ELephantiosus quidam, Telo nomine, de longinquis regionibus sancti Severini invitatus virtutibus venit, rogans ejus orationibus mundari. Accepto itaq; ex more præcepto, jubetur Deum totius gratiæ largitorem sine cessatione lacrymabiliter exorare. Quid plura? precibus beati viri idem leprosus divina opitulatione mundatus, dum commutat mores in melius, mutare meruit & colorem, regis æterni magnalia tam suis quam plurimorum vocibus longè lateq; denunciāns.

CAPUT XXXV.

Bonos quoq; monachus beati Severini, barbarus genere, qui responsis ejus inhærebat, oculorum imbecillitate plurimum prægravatus, medelam sibi præstari ejus oratione poscebat, ægrè ferens adventitios & externos salutaris gratiæ sentire præsidia, sibiq; nullam remediorum opem aliquatenus exhiberi. Cui servus Dei, non tibi, inquit, expedit fili corporeis luminibus aciem, habere perspicuam, & exterioris oculi clarum præferre conspectum, ora magis, ut obtutus vegetetur interior. Talibus ergò monitis informatus, dedit operam corde magis videre quam corpore, meruitq; absque ullo fastidio mirabiliter in orationibus perfici jugitate continuus, & per quadraginta fere annos in monasterii excubiis perseverans, eodem, quo conversus est, fidei calore transivit ad Dominum.

CAPUT XXXVI.

IN loco Boitro superius memorato, quosdam tres monachos sui monasterii doctor humilis superbiæ foeditate respersos, dum pro suis singulos excessibus increpatos, durare in perniciem comprobasset, oravit, ut eos Dominus in adoptionem recipiens filiorum, paterno dignaretur flagello corripere. Prius ergò quam orationem effusis lacrymis terminaret, uno momento iidem monachi dæmone corripiente vexati, contumaciam suam, pectorisq; fastum, ac superbiam cordis miserabilibus vocibus fatebantur. Absit, ut cuiquam hoc crudele videatur aut noxium, quia traditi sunt hujusmodi Satanæ in interitum carnis, sicut docet beatus Apostolus, ut spiritus salvus sit in die Domini nostri

nostri Jesu Christi, cum beatus Ambrosius Mediolanensis Episcopus servum Stiliconis, auctorem falsarum epistolarum deprehensum, dixerit oportere tradi Satanæ, ne talia imposterum auderet admittere, quem eodem momento, cum adhuc sermo esset in ore sacerdotis, spiritus immundus arreptum coepit discerpere. Severus quoque Sulpitius refert ex relatione Posthumiani, virum quendam magnis virtutibus signisque mirabilem, ad expellendam de corde suo jactantiæ vanitatem quam incurrerat, exorasse, ut permixta in semensibus quinque diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat. Idem post pauca, Itaque correptus à dæmone, tentus in vinculis, omnia, quæ energumeni ferre solent, perpeffus, quinto demum mense curatus est, non tantum à dæmone, sed quod illi erat utilius atque optatius, ab elationis vanitate. Prædictos itaque monachos vir Dei delegatos fratribus per dies quadraginta arduis abstinentiæ remediis mancipavit. Quibus expletis, datâ super eos oratione, à potestate dæmonis eruit, nec solum corporis sanitatem, sed & mentis impertit. Quo facto sancto viro reverentia & terror accrevit, & cæteros major disciplinæ metus obtinuit.

CAPUT XXXVII.

MArcianum monachum, qui postea presbyter ante nos monasterio præfuit, ad Noricum cum Renato fratre direxerat. Et cum dies tertius laberetur, ait fratribus, Orate charissimi, quia gravis hac horâ Marcianum tribulatio comprimit & Renatum, de quâ tamen citius Christi liberabuntur auxilio. Tunc monachi quæ ab eo dicta sunt protinus annotantes, illis post menses plurimos redeuntibus, diem horamque periculi quâ barbaros evaserant, indicantibus, sicut signaverant, approbaverunt.

CAPUT XXXVIII.

Item beatissimus Severinus monacho Urso nomine, repente præcepit quadraginta dierum districtiore jejunio, venturæ calamitati, abstinentia ciborum & lamenti occurrere, dicens: Imminet tibi corporale periculum, quod Dei præsidio parvi panis & aquæ remediis expiabis. Quadagesimo itaque die mortifera papula in brachio jejunantis apparuit, quam mox ad ipsum ingressus suppliciter demonstravit. Cui sanctus Dei famulus, Noli metuere prænunciatum tibi ante dies quadraginta discrimen, statimque propria manu signo crucis obducto, mirantibus, qui aderant, papula lethalis evanuit. Hoc unum de domesticis sanitatibus narrare sufficiat, prolixo operis fastidium declinando. Nam sæpius suorum ægrotudines monachorum Christo sibi revelante prænunciatus, hisdem quibus prævidebat muneribus & sanabat.

CAPUT XXXIX.

A Discipulorum suorum quoq; cellulâ spiritualis doctor non longius habitabat, in orationibus & abstinentia jugiter perseverans, cum quibus tamen matutinas orationes, & propriam noctis principio psalmodiam solemniter adimplebat, reliqua verò orationum tempora, in parvo complebat oratorio, quo manebat. In quibus sæpe coelestibus informabatur oraculis, multa futura per Dei gratiam prædicabat, multorum etiam occulta cognoscens, ut opus erat, proferebat in medium, & singulis remedia, prout poscebat modus ægritudinis, providebat. Stratus ejus unum erat in oratorii pavimento cilicium, omni tempore ipso quo vestiebatur amictu, etiam dum quiesceret utebatur. Nunquam ante solis occasum nisi certa solvit festivitate jejunium. Quadragessimæ verò temporibus una per hebdomadem refectione contentus, æquali vultus hilaritate fulgebat. Aliena quasi propria errata deflens, quibus poterat præfidiis temperabat.

CAPUT XL.

DEinde post multos agones & diuturna certamina, cum se beatus Severinus de hoc sæculo transiturum Deo revelante sensisset, memoratum Rugorum regem Favam cum uxore ejus crudelissima nomine Gisa ad se venire commonuit. Quem cum salutaribus exhortatus esset affatibus, ut ita cum sibi subjectis ageret, quo se jugiter cogitaret pro statu regni sui rationem Domino redditurum, aliisq; verbis intrepidè monuisset, protenta manu regis pectus ostendens, reginam interrogationibus arguebat his: Hanc, inquit, animam Gisa an aurum argentumq; plus diligis? Cumq; illa maritum se diceret cunctis opibus anteferre, Vir Dei sapienter: Ergò, inquit, desine innocentes opprimere, ne illorum afflictio vestram magis dissipet potestatem, etenim tu sæpe mansuetudinem regis convellis. At illa, Cur, inquit, nos sic accipis serve Dei? Cui ipse, Contestor, ait, vos ego humilis, jam profecturus ad Deum, ut ab iniquis actibus temperantes, piis mores honestetis operibus. Huc usque regnum vestrum auctore Domino prosperatum est, jam ex hoc vos videritis. His monitis Rex cum conjugè sufficienter instructi, valedicentes ei profecti sunt. Tunc sanctus non desinebat de suæ migrationis vicinia suos alloqui dulcedine charitatis, quod quidè facere nec ante cessaverat. Scitote, inquit, fratres, sicut filios Israël constat ereptos esse de terra Ægypti, ita cunctos populos terræ hujus, oportet ab injusta barbarorum dominatione liberari. Etenim omnes cum suis facultatibus de his oppidis emigrantes, ad Romanam provinciam absq; ulla sui captivitate pervenient. Sed memētote præcepta sancti Joseph Patriarchæ, cujus ego vos indignus & infimus attestatione convenio,

venio, visitatione visitabit vos Dominus, & tolletis ossa mea hinc vobiscum, quod non mihi, sed vobis est profuturum. Hæc quippe loca nunc frequentata cultoribus, in tam vastissimam solitudinem redigentur, ut hostes æstimantes auri se quippiam reperi-turos etiam mortuorum sepulturas effodiant. Cujus vaticinii veritatem eventus rerum præsentium comprobavit. Levare ergo suum corpusculum pater sanctissimæ probitatis providis argumentis præcepit, ut dum generales populi transmigrations provenissent, indivisa fratrum, quos adquisierat, congregatio proficiscens, obtentu memoriæ ejus in uno societatis vinculo permaneret.

CAPUT XL I.

Dilem etiam, quo transiturus esset idem beatus Severinus è corpore, ante duos & amplius annos, hac significatione monstravit. Epiphaniorum die cum sanctus Lucillus presbyter abbatis sui sancti Valentini, Retiarum quondam Episcopi, diem depositionis annua solemnitate in crastinum celebraturus sollicitus intimasset, idem famulus Dei ita respondit: Si beatus Valentinus hæc tibi celebranda solemnia delegavit, ego quoq; tibi in eodem die vigiliarum mearum studia observanda migraturus è corpore derelinquo. Ille his sermonibus tremefactus, cum se magis, utpote homo decrepitis, enixius commendaret, quasi primitus transiturus, adjecit: Hoc erit, sancte presbyter, quod audisti, nec enim Domini constitutum humana voluntate præteriet.

CAPUT XL II.

Præterea cum Friderichus à fratre suo Rugorum Rege Favā ex paucis, quæ super ripā Danubii permanserant, oppidis unū acciperet Favianis, juxta quod sanctus Severinus, ut retuli, commanebat, & ad eum idem Friderichus ex more salutaturus accederet, coepit ei miles Christi, iter suum enixius indicare, sub contestatione hæc proloquens, Noveris me, inquit, quantocyus ad Dominum profecturum, & idcirco commonitus præcaveto, ne me discedente aliquid horum, quæ mihi commissa sunt, attaminare pertentes, & substantiam pauperum captivorumque contingas, indignationem Dei, quod absit, tali temeritate sensurus. Sed Friderichus insperatâ commonitione perculsus, cur, inquit, hac contestatione confundimur, cum non optemus tantis orbari præsidiis, & sanctæ largitioni tuæ, quæ omnibus nota est, conferre aliquid nos deceat, non auferre, quatenus solitâ, sicut & pater noster Flaccitheus, tuâ merear oratione muniri, qui experimento didicit sanctitatis tuæ meritis se fuisse semper adjutum. Et ille, qualibet, inquit, occasione meam cellulam volueris lædere, & hîc

statim probabis, & in futuro solves, quam non opto, vindictam. Tunc Friderichus promittens se Christi famuli monita servaturum, remeavit ad propria. Doctor verò dulcissimus non cessabat suos alloqui per monita discipulos, dicens, Confido de gratiâ Christi mei Jesu, quia vobis in opere suo durantibus, & meæ memoriæ pacatâ societate conjunctis, æternæ vitæ bona tribuet, nec solatia præsentium denegabit.

CAPUT XLIII.

NONIS itaq; Januariis coepit tenuiter lateris dolore pulsari, quo durante per triduum, medio noctis tempore fratres adesse præcepit, quos de corpore suo commonens, & paternâ informatione corroborans instanter ac mirabiliter talia profecutus agebat, Filii in Christo charissimi, scitis quod beatus Jacob conditione mortis instante, filios suos adesse præcipiens, propheticæ benedictionis affatibus singulos quosq; remunerans, mysteriorum arcana prodidit futurorum. Nos verò infirmi ac tepidi, tantæque impares pietati, hanc prærogativam nostris usurpare viribus non audemus, unum tamen, quod humilitati congruit, non tacebo, mittens vos ad exempla majorum, quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem, Abraham namque vocatus à Domino, fide obedivit, ut exiret in locum, quem accepturus erat in possessionem, & exiit nesciens quo venturus esset. Hujus igitur beati patriarchæ imitamini fidem, imitamini sanctitatem, terrenam despiciite patriam, coelestem semper inquirete. Confido autem in Domino, quod mihi de vobis æterna lucra provenient. Video enim vos gaudiū meum fervore spiritus ampliasse, amare justitiam, fraternæ charitatis vincula diligere, castitati operam dare, humilitatis regulam custodire, hæc quantum ad hominis spectat intuitum, laudo confidenter & approbo. Sed orate, ut quæ humanis aspectibus digna sunt, æternæ discretionis examinatione firmentur, quia non, sicut videt homo, videt Deus. Ille siquidem, sicut divinus sermo denunciat, omnia corda scrutatur, & omnium mentium cogitationes antevenit. Assiduis ergo precibus hoc orate, ut oculos cordis vestri Dominus illuminet, eosq; sicut oravit beatus Heliseus, aperiat, quo possitis agnoscere, quanta nos circumstent adjumenta sanctorum, quanta fidelibus auxilia præparètur, Deus enim noster supplicibus appropinquat. Non desit militantibus jugis oratio, non pigeat agere poenitentiam, quos non puduit facinus perpetrare, non pigeat lugere peccantes, si quomodo offensa divini judicii lacrymarum vestrarum inundatione placetur, quia spiritum contribulatum suum est dignatus vocare sacrificium. Simus igitur corde humiles, mente tranquilli, delicta omnia præcavescentes, ac divinorum semper

per memores mandatorum, scientes non prodesse nobis cum humilitate vestis nomen monachi, vocabulum religionis, speciem pietatis, si circa observantiam degeneres inveniamur & reprobi. Mores igitur, filii charissimi, proposito suscepto consentiant, grande nefas est peccata sectari hominem sæcularem, quanto magis monachos, qui blandimenta sæculi quasi atrocem bestiam fugientes, Christum cunctis affectibus prætulērunt, quorum incessus & habitus creditur esse documentum. Sed quid vos ultra demoror, filii charissimi, longi sermonis affatu? Superest, ut beati Apostoli ultimâ oratione vos persequar, ita dicentis: Et nunc commendo vos Deo, & veræ gratiæ ejus, qui potens est conservare vos, & dare hæreditatem in sanctificationibus. Ipsi gloria & imperium in sæcula sæculorum, Amen.

CAPUT XLIV.

Post hujusmodi igitur ædificationis alloquium, cunctos per ordinem ad osculum suum jussit accedere, & sacramento communionis accepto fletu se penitus prohibet, totumque corpus signo crucis extenta manu consignans, ut psallerent imperavit. Quibus moeroris effusione cunctantibus, ipse psalmum protulit ad canendum, Laudate Dominum in sanctis ejus, omnis spiritus laudet Dominum. Sextis itaque Januarii Idibus, nobis vix præfletu respondentibus, in hoc versiculo quievit in Domino. Quo sepulto, credentes omnimodo seniores nostri, quæ de transmigratione prædixerat, sicut & multa alia, infecta præterire non posse, locellum ligneum paraverunt, ut cum prænunciata populi transmigratio provenisset, prædictoris imperata complerent.

CAPUT XLV.

Friderichus verò beati Severini morte comperta, pauper & impius, barbarâ cupiditate semper immanior, vestes pauperibus deputatas, & alia nonnulla credidit auferenda. Cui sceleri sacrilegium copulans, calicem argenteum, cæteraque altaris ministeria præcepit auferenda. Quæ cum imposita essent sacris altaribus, nec auderet directus villicus ad tale facinus suas manus extendere, quendam militem Avicianum nomine compulit diripere memorata. Qui quamvis invitatus præcepta perficiens, mox tamen incessabiliter vexatus omnium membrorum tremore, dæmonio quoque corripitur. Is ergo velociter consilio meliore correxit errata, suscepto namque professionis sanctæ proposito, in insule solitudine armis coelestibus mancipatus, militiæ commutavit officium. Friderichus autem immemor contestationis & prælagii sancti viri, abrais omnibus monasterii rebus, parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre, dimisit. Sed mox in

eum ultio denunciata pervenit, nam intra mensis spatium à Fridericho fratris filio interfectus, prædam pariter amisit & vitam. Quapropter Rex Otachar Rugis intulit bellum, quibus etiam devictis, & Fridericho fugato, patre quoque Fava capto, eum ad Italiam cum noxiâ conjugē supra memoratâ, videlicet Gisa transmigravit. Post audiens idem Odachar Friderichum ad propria revertisse, statim fratrem suū misit cum multis exercitibus Aonulfum, ante quem denuo fugiens Friderichus, ad Theodoricum regem, qui tunc apud Novam civitatem provinciæ Mesiae morabatur, profectus est, Aonulfus verò præcepto fratris admonitus, universos jussit ad Italiam migrare Romanos. Tunc omnes incolæ tamquam de domo servitutis Ægyptiæ, ita de quotidianâ barbarie frequentissimæ deprædationis educti, sancti Severini oracula cognoverunt. Cujus præcepti non immemor venerabilis noster presbyter Lucillus, dum universi per comitem Pierium compellerentur exire, præmissa cum monachis vespere psalmodiâ, sepulturæ locum imperat aperiri. Quo patefacto, tantæ nos svavitatis flagrantia omnes circumstantes accepit, ut præ nimio gaudio atq; admiratione prosterneremur in terram; deinde humaniter æstimantes ossa funeris invenire disjuncta, nam annus sextus depositionis ejus effluxerat, integram corporis compagem reperimus. Quo miraculo, immensas gratias retulimus omnium conditori, quia cadaver sancti, in quo nulla aromata fuerunt condita, cum barbâ pariter & capillis usq; ad illud tempus permansisset illæsum. Lintheaminibus igitur immutatis, in loculo multo jam tempore ante præparato funus includitur, carpentum trahentibus equis mox evehitur, cunctis nobiscum provincialibus idem iter agentibus, qui oppidis super ripam Danubii relictis, per diversas Italiæ regiones varias suæ permigrationis fortiti sunt sedes. Sancti itaq; corpusculum ad castellum nomine Montem Feletem multis emensis regionibus apportatum est.

CAPUT XLVI.

PER idem tempus multi variis occupati languoribus, & nonnulli à spiritibus immundis oppressi, medelam divinæ gratiæ sine ulla mora senserunt. Tunc & mutus quidam ad id castellum suorum miseratione perductus est, qui dum in oratorium, quo sancti viri corpusculum super carrum positum adhuc permanebat, alacer pervenisset, ac sub eo clauso oris sui ostio in cordis cubiculo supplicaret, illico lingua ejus in oratione resoluta laudem dixit Altissimo. Cumq; reversus ad hospitium, quo suscipi consueverat, interrogatus fuisset ex more, nutu signoq; pulsatus, & orasse se, & laudē Deo obtulisse clarâ voce respondit. Quo loquente pavefacti, qui eum noverant, ad oratorium cum clamore curren-

currentes, sancto Lucillo presbytero, simulq; nobis, qui cum illo eramus, ignorantibus quid evenerat, indicarunt. Tunc omnes exultantes in gaudio, divinę clementię gratiarū retulimus actiones.

CAPUT XLVII.

Igitur illustris foemina Barbaria beatum Severinum, quem fama vel litteris cum suo quondam jugali optimè noverat, religiosa devotione venerata est. Quæ cum post obitum ejus audiens corpusculum sancti in Italiam multo labore perductum, & usq; ad illud tempus terræ nullatenus commendatum, venerabilem presbyterum nostrum Martianum, sed & cunctam congregationem litteris frequentibus invitavit. Tunc sancti Gelasii sedis Romanæ Pontificis auctoritate, & Neapolitano populo exequiis reverendis occurrente, in castello Locullano per manus sancti Victoris Episcopi, mausoleo, quod prædicta foemina condidit, ex parte collocatum est. Qua celebritate multi languoribus diversis afflicti, quos recensere longum est, receperunt protinus sanitatem. Inter quos quædam venerabilis ancilla Dei Processa nomine, civis Neapolitana, cum gravissimum ægritudinis pateretur incommodum, sancti funeris provocata virtutibus, in itinere properanter occurrit, ingressa sub vehiculum, quo corpus venerabile portabatur, statim caruit omnium languore membrorum. Tunc & Laodicius quidam cæcus, inopinato psallentis populi clamore percussus, sollicitè suos, quid esset, interrogat, respondentibus, quod cujusdam sancti Severini corpus transiret, compunctus ad fenestram domus, in qua manebat, se duci rogat, de qua poterat à sanis eminus multitudo psallentium atq; vehiculum sancti corporis contemplari. Cumq; fenestræ enixius incumberet atq; oraret, protinus prospicit sigillatim demonstrans omnes notos atq; vicinos. Quo facto, cuncti, qui audierant, gratias Deo lacrymantibus gaudiis retulerunt. Marinus quoq; primicerius sanctæ ecclesiæ Neapolitanæ cum sanitatem post immanissimum capitis dolorem recipere non posset, caput vehiculo credens apposuit, & mox à dolore liberum sublevavit, memorq; illius beneficii, semper in die depositionis ejus occurrens, devotum sacrificium Deo cum gratiarum actione reddebat. Verum multis plura scientibus, sufficiant ista de innumeris, quæ in ingressu ejus gesta sunt, beneficiorum virtutumq; retulisse miracula. Monasterium igitur eodem loco constructum ad memoriam beati viri hætenus perseverat, cujus meritis multi obsessi à dæmonibus curati sunt, & diversis obstricti languoribus receperunt ac recipiunt operante Dei gratia sanitatem: Cui est honor & gloria per infinita sæcula sæculorum, Amen.

Hoc barbarorum intrinsecus consistentium, qui cum Romanis fœdera inierant, custodia servabatur arctissima) *Quam misera & deplorata illis temporibus harum provinciarum fuerit conditio, ex isto uno fœdere satis superq̃ colligi poterat, nisi reliqua omnis historia in id argumentum conspiraret. Romanos verò accipio tum prædarios milites, tum provinciales etiam omnes.*

AD CAPUT III.

Civitatem nomine Favianis) *Surio, & Lazio Comment. lib. 12. sect. 3. c. 7. Item saepe libris rer. Viennens. Fabianis, quam ego differentiam tanti non aestimem, notum quippe B. & V. vicissim commutari. Cuspinianus Flavabis Gothico vocabulo dictam scripsit, persuasus opinor à codice parum emendato. In confesso, quod pluribus ostendit Lazius, Fabianis, truncatis extremis utrimq̃ syllabis, & A. in E. mutatâ, Wien vulgo esse, Vindobona aliâs; Castra Fabiana dicta à cohorte fortassis Fabiâ aut Fabianâ, quam stativa ibi habuisse antiqua inscriptio indicio, castrorum inde nomine obsolecente, quod assolebat, Fabiana, aut Fabianorum verius, solum mansit. Quæ de reliquis clarissimæ urbis nominibus Lazius disputat, scholiorum brevitatis non capit. Istud capit, ut admoneam, hunc capite de Vindobonâ egregie dormitasse, cum retulit Severinum à Gelasio Pontif. & Justiniano Imp. in Noricum & Pannoniam ad Feletheum Herulorum Regem missum, quod nec verum est, nec per temporum rationem esse potuit.*

De partibus Retiarum) *Rhetiarum Sur. lapides antiqui Retiam habent; quæ posterioribus temporibus, ut ex Notitiâ est intelligere, in primam & secundam secta, plurium numero appellari capit.*

Eni fluminis) *Melius Oeni, quidam Æni, Oenus Ratos à Noricis distinguit, & ad Batava miscetur Danubio, ad cujus ripam Fabiana, id est, Vienna.*

AD CAPUT IV.

Mamertinum percunctatus est, tunc Tribunum, qui post Episcopus ordinatus est) *Aventinus Mamertinum & Pierium Vindelicia & Norici præsidēs fuisse scripsit. De Pierio post videbimus. In Mamertino hunc Eugippii locum sequutus, male prorsus interpretatus est: liquet ex Notitiâ, quod ex rerum ipsa conditione intelligi poterat, multos fuisse per provinciarum præsidia Tribunos, uti Præfectos quoque, at Præsidem unum tantum. Lazius Mamertinum primum Viennæ Episcopum hinc eruit, suffragatorem nactus, ut ait, librum Chronicum bene veterem; cujus ego auctoritati eo minus debeo accedere, quod profecto Eugippius, si nostrum codicem sequimur, Mamertinum Episcopum ordinatum universe dixerit, de Fabianis nihil addiderit: Sin Surianum inspicimus, hunc in modum conceptum, Mamertinum tribunum percunctatus est, utrum aliquos secum haberet armatos, appareat illam de Episcopo narrationem ex glossemate irrepsisse, quod credibile natum occasione Mamerti, Viennæ in Gallia Episcopi, qui hoc ævo sanctitate celebris, illis maxime supplicationibus innotuit, quæ ante diem Ascensionis Christi sacrum celebrari consuevere. Meminere ejus Gregor. Turon. hist. Franc. lib. 2. c. 34. Ado Vien. in Chron. an. 396. & 452. Sidonius in epistolis aliquoties, præter etiam alios multos.*

Dicuntia) *Sur. Taguntia. Vestigent regionis periti, cuinam ad secundum à Vienna milliarius fluvio alterutrum ex his nominibus conveniat.*

Ad vineas) *Lazius comment. lib. 12. sect. 6. c. 9. prodit, rudera cellæ S. Severini ad Vineas superesse in pago Siferingâ, magno milliario à Vienna distito, sub jugo Cetii vitifero. Villam Severini Cuspinianus appellat, pulchram, populosam, vineis & hortis excultam, quam ipsemet possidebat, veneratione memoria S. Severini ad eam emendam impulsus.*

Monasterium haud procul à civitate) *Lazius ait, haud procul à cellâ cœnobii rudera conspici. Sape verò posthac istius monasterii mentio, interdum nudè Monasterium, nonnunquam Monasterium Favianis appellatur, cap. 22. antiquum & omnibus majus monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis.*

Purgum oppidum) *Burgum Cuspinianus, Burckensdorf interpretatur, & Flaccitheum Rugorum regem ibi habitasse asserit, credo iis adductus, quæ initio proximi capitis narrantur. At ea Burgi contigisse qui constat? Et contigerint Burgi, non consequitur Flaccitheum ibi habitasse, siquidem ad Severinum advenisse dicitur. Minimè verò omnium regie civitati conveniunt,*

quæ Eugippius, verba subdit, Burgum sæpius secedebat, ut hominum declinata frequentia, quæ ad eum venire consueverat, oratione continua Deo protinus inhæreret.

AD CAPUT V.

Rugorum) *Sur. Rugiorum; quæ præferenda scriptio, cum Tacitus libro de morib. German. Rugios ad Oceanum habeat. Inde illi profecti (quamquam non omnes, mansere enim reliquæ in semen) prope Danubium consedere, Paulus Diacon. lib. 1. de gestis Langobard. cap. 19. (Feletheus Rugorum Rex Flaccitei filius) illis diebus ulteriorem Danubii ripam incolebat, quam à Norici finibus idem Danubius separat. Aliquot interjectis versibus, eum tractum appellat Rugiland, quæ Latino eloquio Rugorum patria dicitur. Jornandes, describens provincias, à populis Attila parentibus post ejus obitum variè discriptas & occupatas, Rugi verò aliæq; nationes nonnullæ Biozimetæ, Scandiopolim, ut incoherent, petivere. Quæ verborum monstra quid sibi velint, ego non capio: Neq; quorundam interpretatio, Biozimetæ Europæ Scythiæ populos Scandiopolim habitare, videtur exsculpi posse, ut exsculpatur, vix intelligo quid id ad Rugios.*

Flacciteus) *Sur. Flacitheus, infra cap. 8. Flaciteus, cap. 42. Flacitheus; sed nimia forsân nostra diligentia, minutas hæc differentias in barbaris nominibus annotare.*

Gothos ex inferiore Pannoniâ) *Sur. Gotthos, quod non probo. Jornandes auctor, Gothos post Attila mortem Romanis volentibus in Pannoniâ consedisse, sub tribus Regibus fratribus, nam Walemir inter Scarniungam & Aquâ nigram fluvios, Theodemir juxta lacum Pelsodis, Widemir inter urrosq; manebat.*

AD CAPUT VII.

Odavachar) *Cap. 32. Odobagar, c. 45. Otachar, Jornandi Odovacer, Surio Odoacer, quam usu dudum receptam orthographiam, quicquid de etymo sit, sequendam existimamus. Odoacer porro Anno Christi 476. Italiæ Rex appellatus.*

AD CAPUT VIII.

Feletheus quoq; Rex qui & Fava, memorati filius Flacitei) *Sur. Feletheum, uti quoq; Eugippius infra cap. 31. Paulus Diac. c. 19. Feletheum & Fethiam, Cassiodorus in consulibus Febanum, Aventinus Filitheum, Faviam & Favianum appellat.*

AD CAPUT IX.

In nundinis quæreretur barbarorum) *Nundina non ex consuetudine latini sermonis, sed pro vico hic pagano accipiendæ, quod scilicet Germanis Markt appellantur tum nundina, tum vici ejusmodi, Emporium Græcorum.*

AD CAPUT X.

Hystri) *Surius rectè Istri.*

Scamaros) *Sur. hoc nomen omisit, quod nec gentis alicujus, sed latrocinii, etsi vim & originem non invenio. Est in Longobard. legib. tit. 1. de publicis criminibus paragr. 5. Si quis Scaram (ubi quidam codices Scamuram) intra provinciam celaverit, aut annonam dederit, animæ suæ incurrat periculum. Germanis Schar turba est.*

AD CAPUT XI.

Nullum castellum barbarorum vitaret incurfus) *Sensus apertus, nullum ex his castellis à barbarorum incursionibus fuisse eximium. At Sur. barbarorum intraret incurfus, quod planè rejicerem, nisi didicissem ex primo cap. eo tunc has cisdanubianas provincias miseriarum recidisse, ut interdum finitimos etiam barbaros intra munitiones recipere coacta, quorum præsidio nihilo tutius agerent, quam ovium greges lupis in caulas admissis. Et ne quis hæc nimium miretur, an non idem exemplum publicè provinciarum fuit, in quas Imperatores Gentes & Gentiles hoc est barbaros, tutela nomine admiserunt, at illi captata occasione veteres inde dominos exegere.*

Cucullis) *Sur. Cocullis, Lazius Catullis; quæ mihi lectio vix est, ut probari possit ineptis præsertim conjecturis firmata: nam quis sit credibile, castra Catulina à Valerio Catulino dicta, quem in has oras unquam venisse nemo serio affirmare queat! Spartianus in Juliano, eum à Senatu successorem Severo in*
Illy-

Illyricum destinatum quidem ait, sed frustra, quod Severus jam antea captis armis descivisset. Est tamen mirum, quantopere nonnullos quantumvis absurda hujus generis fabula delectent. Lazius hodie Tulnam esse arbitratus.

Marciani post presbyteri nostri) Hinc Lazius ausus asserere, Marcianum ex monacho cœnobii S. Severini Fabianensium Episcopum proxime post Marmertinum constitutum, quod profecto Eugippius non scripsit.

AD CAPUT XIII.

Oppidum, quod Juba appellatur) Lazius legit unâ syllabâ auctius Juvavo, & Juvaviam interpretatur, at id mihi suspectum, Eugippium enim ab initio cap. 11. ad finem usque cap. 14. res in Norico ripensi gestas scribere existimo, quo Juvavia non pertinet: deinde si narratio cap. 24. Juvaviam spectat, nam Lazio, Aventino & multis aliis videtur, nec ego præfracte negare ausim, clarum opinor Jubam hic aliam esse, Eugippius quippe iis ibi verbis utitur, quæ urbi, de quâ jam antea sermo fuerit, non satis apte conveniant. Risi Lazium, qui in montium anfractu positam collegerit, ex iis, quæ de lapidibus eliciendo igni collis narratur. Ego, an extet, quæq; ea sit, amplius quarendum censeo.

AD CAPUT XIV.

Opus sacrale) Agnosce vulgare fronen ad verbum opus sacrale Fron. Arbeit glossa spec. Saxon. lib. 1. artic. 53. Fronbote: heist der Fronne aus zweyerley Ursachen. Zum ersten: Daß er zu seinem Amt schweren muß. Zum andern: daß er Gottes Râcher ist. Sacrum ergo Fron est.

AD CAPUT XV.

Quintanis) Anton. Quintianis, Notitia Præfectum ala 1. Flavia Ratorum ibi collocat. Kuntzen Aventino & Lazio, quibus hætenus accedo: At quod cum isti, tum Panvinus, Coloniam Augustam Quintianorum id loci somniant, nihil plane est, quo nobis persuadeant; habeat vetus lapis & Nervæ nummus hoc nomen, docendum erat, id ad Quintana ista castra pertinere, nam de cætero Quintana, Quintiana, Quintianum in Italia etiam fuere, & plura ejusmodi alibi vel fuere, vel certè esse potuere.

Secundarum municipium Retiarum) Non necesse municipiorum conditiones ex antiquitate repetere, cum proprius usus hujus vocabuli dudum ante istud scriptum exoluerit: Municipia postea dicta urbes, quarum exiguitas urbis aut civitatis nomen vix sustineret. Secunda Retia (Vindelicia olim) à lacu Brigantino ad Oenum pertingebat, nec ea appellatio, ut antiquissima sit, Hadriano videtur anterior. Scio alios Ratiam secundam, sive, quod idem fere est, Vindeliciam, Lyco & Oeno definire, quorum sententiam etsi in primis gravi auctore Ptolemao nixam, nos nunquam probare potuimus, sed causas in hac descriptionis brevitate exequi longum. Ea ex Velseri rerum Augustanarum Vind libro 1. petenda.

Fluvius Quintana nomine) Placet Surii Quintanica, nomen enim à Quintanis derivatum.

AD CAPUT XVI.

Castelli) Cogitent, quorum inter est, an hac loquutio Colonia conveniat.

Castelli presbyter memorati admodum venerabilis, Silvius nomine) Lazio Silvius, Sylvinus & Sylvius, variè enim variis locis scribit. Magnam autem rerum ecclesiasticarum imperitiam ostendit, cum Sylvinum Episcopum nominat, qui castelli presbyter, & à Severino quidem consecratum ait, cum Severinus, uti in præfatione docuimus, Episcopus ipse nunquam fuerit. Minimè omnium ferendum, quod decipiendis lectoribus maxime valet, hac tanquam ex Eugippio hausta, proferri. Aventinus addit, templum id loci extare, ubi Sylvinus humatus colatur.

AD CAPUT XVII.

Oppida vel castella) Observa Eugippium oppida & castella distinguere, nec temerè per totam historiam confusa reperies, quod vellem Lazius & alii quidam animadvertissent.

Norici) Cum ripensis adjectio abest, fere mediterraneum Eugippio significat. Noricum universum circumscribitur à Ptolemaeo occasum versus Oeno, septentrionem Danubio fluvio, ortum Cetio meridiem Carvancas montibus provinciis vero, ad occasum Ratiâ, Germaniâ magnâ ad septentrionem, ad orientem

& meridiem Pannoniâ atq; Italiâ: Ea pars, quæ ad Danubium vergit, ripensis, reliqua mediterraneum dicta est, Posterioribus sæculis (causam non necesse nunc exquirere) Norico nomini adjecere barbari scriptores, quidquid Bojorum ditione contineretur, eum scilicet in primis Ratiâ secundâ tractum, qui inter Oenum & Lycum, nam Paulus Diac. scripsit lib. 3. c. 19. Noricorum siquidem provincia, quam Bajoariorum populus inhabitat, habet ab oriente Pannoniam, ab occidente Svaviam &c. Guntherus Ligurini lib. 2.

Qua Norica lambit

Rura Lycus

Et sunt multa in hanc sententiam passim obvia. Sed Eugippii ævo eam consuetudinem nondum tenuisse, quin illum Norici appellationem propriè usurpasse, certum sit ex cap. primo 3. ubi narrat glaciæ Oeni fluminis soluta, rates ex Ratiis in Danubium delatas, quod fieri non poterat, si utraq; Oeni ripa Norica, deinde ex cap. 15. ubi Quintana, quæ inter Lycum & Oenum sita, secundarum Ratiarum municipium appellat.

Tiburnia) Sur. Tigurina, Lazio Tiberina & Tiberia. Ut Surii lectionem veram præstare nolim, ita nostram & Lazianas falsas esse nihil dubito. Erroris causas has deprehendi; cum cap. 21. Tigurina Norici metropolis dicatur, Reginoburgum autem sive Ratispona Bojorum itidem, aut quod pro usu temporum eundem sensum habuit, Norici ducatus metropolis fuerit, sic enim appellat Otto Frising. de reb. gestis Friderici primi lib. 2. c. 6. & 28. atq; Guntherus lib. 1.

hac Noricus urbe ducatus

Præcipua gaudet

Porro Reginoburgum Tiburniam (Tiberinam opinor rectius) à Tiberio olim dictam, diploma Leonis III. Pont. quod apud monachos S. Emmerani est, confirmet, neutiquam visum dubitabile, Eugippium de ea loquutum esse: Leviter profecto, nam Reginoburgum inter Lycum & Oenum sita, proximum proinde scholium evincit Eugippii ætate ad Ratiâ, non ad Noricum pertinuisse. Aventinus Tiburnia nomen agnoscit, verum caput extitisse ait Norici, quod Charini, Chariones & Carni nunc possident, non prorsus male; etsi hi populi antiquum Noricum neq; solum, neq; soli obtinent, certum est tamen, magnam illos ejus partem obtinere. Caterum an hac civitas mutato nomine adhuc supersit, an perierit, an cum Teurniâ, cujus Plinius & Ptolemaus in Norico meminere, quidquam commune habuerit, non habeo asserere. Aventinus quidem, Tiburnia vestigia apud Charionas superesse, regionis peritos affirmare ait Annal. 2. in Tiberio, Editionis Germanica libro item 2. interpretatur S. Weit in Kernten.

AD CAPUT XVIII.

Ex oppido Lauriaco) Quidam Laureacum usurpant, & ita in antiquo lapide legi affirmant. Sæpe id nomen Anton. habet & Notitia, quæ præter classem & militare præsidium, scutariam ibi fabricam constituit. Lorch videtur Simlero, qui ad Anton. itinerarium scripsit, Ensum Lazio multis argumentis, vulgo nimirum postrema tantum Laureacensium syllabas assequente. Cum verò Noricum in duas provincias sectum, duos præsides acceperit, quod ex Notitiâ constat, Laureaci ripensis Norici Præsidem conventus egisse valde est credibile, atq; eò facit, quod æquæ ac Tigurina, mediterranei Norici caput, Episcopum habuit, id enim tum ex 30. Eugippii capite, tum aliunde liquet.

AD CAPUT XIX.

Patavis appellatur oppidum) Infra cap. 20. 22. 24. & 27. Batavis, rectè, à cohorte nempe novâ Batavorum, præsidio illic collocatâ, ut est in Notitiâ: Nunc vulgò Patavia.

Enum) Lege Oenum.

Alamannorum incurfus assiduos) Alemannorum valida per hæc temporaria res, qui ultra Danubium in Germaniâ magnâ latè imperarent, & in Romanis etiam provinciis, Argentoratensi nimirum tractu, ac Ratiâ, quæ inter Brigantium lacum & Lycum pedem fixissent, inde tam proximos, quam longius etiam diffitos infestos haberent. At paucis post annis, à nato Christo 499. Clodoveus Francorum Rex illorum spiritus, memorabili pugna, ad Tolbiacum commissa, fregit, pars sub jugum coacti, pars se in Gothorum, qui in Italia flore-

fiorebant, clientelam contulerunt, pauci pristinum libertatis decus tuiti, aliquantisper refloruerunt: demum omnes, Gothorum exciso regno, sub Francorum imperium concessere.

Rex Gibuldus) Cujus, quod ego sciam, nomen alibi non extat. Gentile Alemannis fuisse plures habere simul Reges, ex Ammiano Marcellino discas.

Sanctus Lucillus presbyter) Meminit ejus iterum c. 41. & 45. Mirum quid Lazio in mentem venerit, cum hisce omnibus locis presbyter appelletur, Episcopum primo Batavensem, deinde etiam Fabianensem dicere. Inaudierat credo Episcopos aliquando presbyteros dictos, verum id Severini aetate in usu non fuit, & qua in usu fuit, neutiquam tamen consequens, quicumque presbyteri nominantur, omnes Episcopos extitisse.

AD CAPUT XX.

Perrexerunt quidam ad Italiam, extremum stipendium commilitonibus allaturi) Augustinus lib. 18. de civitate Dei cap. 18. ait Reticam annonam appellari, quae militibus in Ratis constitutis ex Italia deferatur, credibile stipendium eadem opera delatum.

AD CAPUT XXI.

Paulinus, &c.) Ab hoc Episcoporum suorum catalogum auspiciantur Reginoburgenses; omnino temere, nam ex iis, quae ad caput decimum septimum annotavimus, liquido constat, Tigurinam Norici metropolim, Reginoburgum non esse. Conradus quidam Reginoburgensis canonicus, qui ante ducentos annos vixit, primus istius sententiae auctor, eum ceteri, uti fit, re parum examinata sequuti. Ne sibi vero Reginoburgenses, quorum beneficio Eugippium vulgamus, expuncto Paulino injuriam fieri conquerantur, genuinos duos, pro suppositio hoc uno, Episcopos dabimus, in illorum fastos hactenus non relatos, Joseppum primum, cujus isto loco nemo meminit, Cyrinum deinde, cujus Hund. in metrop. subobscurè, at is in vita S. Emmerani, quam scripsit, sive Heimerammi, ut antiqui codices habent, sub finem Joseppum Episcopum decessorem suum disertè appellat, & ex hac ipsa vita colligas Gaubaldo, qui sub Pipino, utrumque fuisse supparem.

Tiburniae) Sur. hic quoque Tigurinæ.

AD CAPUT XXII.

Boitro) Sur. & Lazius Bojotro. Bojodurum Ptolemai, qui Vindelicia ascribit, perperam, nam Norici est, Oeno Norici & Vindelicia limite inter Batava & Bojodurum fluente. Antonius una aut altera littera peccante Boloderum. Notitia Bojodorum. Audio rivulum ibi superesse, in cujus nomine veteris vocabuli vestigia agnoscas, ecclesiam item S. Severino sacram, quae cella, cujus hic Eugippius meminit, memoriam servat.

Enum fluvium) Sur. in contextu pessimè Rhenum, rectè ad oram, Oenum.

Ultrò sancti Joannis benedictio deferetur) Severino ha reliquia, regresso ad magnum illud monasterium prope Favianensium muros, demum allata; promittit enim eas presbyteris & monachis, quos secum fugientem abduxisse credibile, haudquaquam Bojoduriis. Atque hoc ex sequenti capite apparet.

Favianam Rugorem principem) Restitue Favam Rugorum.

Monasterium suum, juxta muros oppidi Favianis, quod centum & ultra millibus aberat) Batava & Bojodorum utique ultra centum milliaria a Fabianis sive Vindebona absunt, Antonius circiter CC. numerat, hoc modo; Vindobona.

Comagenis M. P. XXX. sive XXIV.

Cetio M. P. XXX. sive XXIV.

Arlape M. P. XX. sive XXII.

Lacu Felice M. P. XXV. sive XXII. sive XXVI.

Lauriaco M. P. XXV. sive XX.

Ovilabis M. P. XVI. sive XXVI.

Joviaco M. P. XXVII.

Stanaco M. P. XVIII.

Bolodero sive Bojoduro M. P. XX.

Quae ratio fere iis convenit, qui hodie quadraginta milliaria Germanicæ plus minus constituent, numeratis in singula quinque Romanis milliariis.

Chuni-

Chunimundus) Hunimundus Jornandi, Suevorum Rex, qui à Theodemiro Gotho, quem lacefferat, victus & captus, profilio adoptatus est, neque ea tamen facilitate flexus, cum Scyris deinde, Alarico itidem Suevorum Rege, & pluribus præterea adversus Gothos conspiravit.

Presbyterum quoq; illum, &c.) Hunc Aventinus cur Pontificem appellet, causam non habet, Eugippius de eo paullo etiam ante loquutus dixit, quidam presbyter, quo verbo in Episcopo usus non fuisset.

AD CAPUT XXIV.

Oppidi quod Jopia vocabatur, septuaginta & amplius à Batavis millibus disparatum) Pro Jopia Juvaviam legunt (ea nunc nomine mutato Salisburgum est) Lazius & Aventinus, quos sequuti Münsterus, Hund. in metrop. & alii quidam: Ego ad horum omnium auctoritatem hareo; sed si tantilla Salisburgensis ecclesia accedit auctoritas, si hac nimirum Maximum, qui post deinde sequitur, & reliquam narrationem ad se trahit, quod innuit opinor Aventinus, cum Maximum & Symmystas in ade inibi olim D. Amandi, jam D. Margarita, humatos haberi scribit, verbum non addo.

Moderatum nomine cantorem) Psalter Batavensis Aventino, mihi non constat Batavensem fuisse, quamvis eum Severinus ad oppidum LXX. amplius pass. m. à Batavis disparatum miserit. Quod verò Lazius Comment lib. 12. sect. 6. c. 9. Juvaviam agnoscit, quæ hic nobis Jopia, eodem lib. sect. 7. c. 3. Vilobiam legit, & Ovilabis interpretatur, ac Moderatum ibi Episcopum à Severino constitutum ausus asserere, uno uti videtur Eugippii verbulo, destinavit, inductus: quid tandem est, si hoc non est, suo otio, aliorum abuti patientia, neque mentem neq; frontem scribendis libris asserere?

Sanctum quoq; Maximum spiritualis vitæ presbyterum) Juvaviensem hinc Episcopum aut Archiepiscopum Aventinus & Lazius nunquam eruent, etsi uterq; Eugippium sententia auctorem laudat.

Heruli insperatè protinus irruentes) Lazius hanc irruptionem Alemannis tribuit Gibolpho duce, levissimam suspicionem sequutus, quod cap. 19. Gibuldi facta mentio; Aventinus, Gothis, Herulis, Turogis, Alemannis, Nariscis, & aliis Germanorum nationibus Vidomaro duce, nescio qua conjectura ausus, nos Eugippii Herulis (quos Germanos fuisse nemo tamen ambigat) contenti simus, & minimè in isto genere audere, pulcherrimum existimamus. Meminit Paulus Diac. lib. 1. c. 20. edit Aug. Rudolphi Herulorum Regis, qui his temporibus si rectè conjicio, paullo inferior, tamen etsi æqualem quoque credere nihil fortasse impedit. Heruliam, sic appellat, Rugiis & Longobardis propinquam fuisse idem ostendit Diaconus, atq; istud illis demum tribuit elogium: Erant siquidem tunc Heruli bellorum viibus exercitati, multorumque jam stragenotissimi. Qui **, sive ut illatum ab hoste vulnus contemnerent, nudi pugnabant, operientes solummodo corporis verecunda. Odoacer Rugius Herulos inter auxilia habuit, ut est apud Jornandem.

Presbyterum verò memoratum patibulo suspenderunt) Aventinus, Maximum in crucem agunt, amplius quinquaginta quinque cum ipso Symmystas contrucidant, è rupiumque cavernis, quo fugerant, sicut adhuc monstratur, præcipientes agunt. Hac cum ex Eugippio hausta non sint, fide ecclesia Salisburgensis prodita existimo.

AD CAPUT XXV.

Maximinus) Hic cap. 29. Maximus. Quod supra diximus, Paulinum Episcopum fuisse, non Reginoburgi, sed alicujus in Norico mediterraneo civitatis, collatione etiam hujus capituli, & capituli infra 29. sciri potest, hoc enim Paulinus Maximini Episcopus dicitur, at Maximinum in mediterraneo Norico vixisse, inter ipsas quidem alpes, quisquis lecto cap. 29. dubitat, oculos & animum parum intenderit necesse est.

Alamannorum) Aliâ manu superscriptum erat, Swaba, & sanè Alemanni Suevorum pars.

AD CAPUT XXVII.

Eodem tempore mansores, &c.) Hac Aventinus contigisse prodit ante illa, quæ cap. 22. narrantur, & aliàs etiam Eugippii ordinem invertit, credo quod Eugippium qui vitam scriberet, temporum ordinem servare nihil necesse habuisse, sibi pro capto & libitu omnem historiam demutare atque retexere

xere licere putaret. Verum id sine gravi causâ ne conandum quidem, cap. 22. Batava à Chunimundo capta & direpta narrantur, non excisa, neque barbarorum præsidio firmata, quos prædâ onustos, urbe relictâ abiisse credibile est, eam à provincialibus dein receptam ex hoc cap. apparet, & cum prior calamitas ab Alemannis, ista posterior à Thuringis, aut si forte Turcilingis, illata fuerit, urbem his captam quomodo potest ambigi?

Thuringis) Ii longè hinc diffiti, malim Turcilingis, quos Jornandes & Paulus una cum Rugiis, Herulis & Scyris Odoacri paruisse narrant, in proximis itaq; Germania trans Danubium oris coluisse videntur, quamquam novi Rhenanum & plerosq; alios Thuringos & Turcilingos pro uno eodem populo accipere. Mirari autem soleo Bojorum nomen, inter tam diversas gentes, quæ Noricum & Ratiâs provincias tunc in festas habuere, non commemorari. Nam quod Aventinus principio 3. Annal. asserit, Suevos & Bojos communi vocabulo Alamannos vocatos, vereor paucos probare posse.

AD CAPUT XXIX.

Maximus Noricensis) Is, qui cap. supra 25. Maximinus.

AD CAPUT XXX.

Ad sanctum Constantium ejusdem loci pontificem) Aventinus Archiepiscopum appellat. Ex isto loco, & cap. 21. item 25. atq; 41. discant Lazius & reliqui, Eugippium Episcopos à presbyteris rectè scivisse distinguere.

Hostes &c.) Ista paullo aliter Aventinus, qui hostes Alemannos, Suevos, Nariscos, Turogos fuisse, unde rescire potuit?

AD CAPUT XXXI.

Feletheus Rugorum Rex) Flaccitei filius. Vide supra cap. 8.

In oppidis sibi tributariis atque vicinis, ex quibus unum acceperat Favianis) In oppidis provincie Norici & Pannonia, Danubio proximis, quæ transdanubianis barbaris tributa coacta pensitare. Est verò paullo obscurius id, quod sequitur: Ex quibus unum acceperat Favianis, & quod cap. postmodum 42. narratur, Favianis oppidum Friderico fratri à Rege Feletheo esse concessum; nam Lazii sententia, Rugios Favianis regiam constitutam habuisse, non placet, cum Eugippius Rugios etiam tunc trans Danubium habitasse ostendat, & infra cap. 45. significet, Fridericum despoliato monasterio S. Severini, quod Favianis proximum, prædâ trans Danubium avexisse. Lucem ergò huic rebus ex ipsius Eugippii capite primo, & ex scholio nostro capitis undecimi sænerer, atq; existimem, Feletheum icto cum Romanis fœdere, præfecturam tuendi ejus oppidi, pacto stipendio recepisse, quam in fratrem postea transtulerit, siquidem amico illum in Romanos animo fuisse, ad speciem saltem, totum hoc caput comprobatur.

Thuringorum) Forte hic quoq; melius legas Turcilingorum.

Asserens universos in Romani soli provincias &c.) At jam tum in Romanâ provinciâ agebant: Certè nomine tenus, re in mediâ barbariâ, barbarorum quippe inimicorum perpetuis populationibus expositi, amicorum nihilo minus perfidiam vereri cogebantur.

AD CAPUT XXXII.

Odobagar inquit interim &c.) Surius, Odoacer integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integrum regnum ejus significans. Hac commodam explicationem habent, Odoacer anno 476. Italiam ingressus, eam ad annum usq; 489. solus tenuit, exin, etsi ad annum 493. superfuerit, Theoderici tamen armis regnum divexatum & quodammodo consciissum est. Nostra lectio manifestò corrupta, quam representavimus, quod in eâ videbamus agnoscere vestigia tum ejus prædictionis, quam Surius commemorat, tum alterius præterea de regni omnino fine, quæ tamen, si quæ fuit, librarii vitio nunc in litura est, sic enim propemodum legendum conjiciebamus, integer erit inter tredecim & quatuordecim annos, videlicet integer regnabit, finem verò regni ejus significans.

----- & his dictis &c.

AD CAPUT XXXIV.

Telo) Sur. Thegio.

AD CAPUT XXXV.

Bonofus) *Sur. Bonos.*

AD CAPUT XXXVI.

Boitro) *Sur. Barotro. Vide, quæ diximus ad cap. 22.*

AD CAPUT XL.

Ut ita cum sibi subjectis ageret) *Meminit hujus orationis à Severino ad Feletheum Regem & uxorem Gisam habita Paulus Diac. lib. 1. c. 19.*

AD CAPUT XLI.

Abbat̃is sui sancti Valentini, Rætiarum quondam Episcopi) *Sur. Rhetiarum; quam lectionem antiqui lapides preferant, cap. 3. ostendimus. Rætiarum Episcopus appellatur hic, qui certa in Rætis sedis Episcopus, uti ab Adone Vien. in Chron. Donatus Epiri Episcopus, qui Sozomeno & Martyrologis Evorea Epiri Episcopus, à Hieronymo in Chron. Paulinus & Rhodanius Galliarum Episcopi, Gregorius Hispaniarum Episcopus, atq. eodem modo ab aliis alii aliàs. Valentinum autem ex Abbate Episcopum lectum videmus, & Episcopum quidem, quod liquet ex antiqua historia, quam Surius in 4. tom. retulit, Batavensem, ut mirari subeat quid illo catalogo adhuc usq. exulet Batavis pulsus, in Alpibus postea vixit, ibiq. mortuus, in castro Magiensi (Aventin^o Majis habet) sepultus, inde Tassilone Duce ad Batava translatus est. VII. Id. Januarii obiisse ex isto capite clarum, Molanus ejus meminit in additionibus ad Ussuardi martyrol. cum hac die, tum iterum IV. K. Novembr. Auctor vitæ apud Sur. Prid. Non. Aug. Credibile posteriores translationes respexisse, bis enim est translatus. Quod in Surio Batava Norico tribuuntur, ad illam rationem pertinet, quam cap. 17. explicavimus.*

AD CAPUT XLII.

Unum acciperet Favianis) *Ad cap. 31. nostram de his verbis sententiam explicavimus, quæ si cui minus placet, eum sanè sensum sequatur lixet, quem prima frons ostendit.*

AD CAPUT XLV.

Friderichus) *Sur. Fridericus.*Avicianum) *Sur. Anicianum.*

Parietes tantum, quos Danubio non potuit transferre) *Observavimus cap. 31. hinc videri Friderici sedem ultra Danubium fuisse, cum Faviana citra sint.*

A Fridericho fratris filio) *Regium Rugiorum stemma, quæ ex Eugippio sciri potest, sic habuit, mirè autem ab Irenico lib. 3. c. 14. inversum & confusum est.*

Flaccireus Rex = ...

<i>Feleteus, qui & Fava, sive Febanus, Rex, ab Odoacre captus.</i>	<i>Gisa uxor, ab Odoacre capta.</i>	<i>Fridericus, occisus à Friderico fratris filio.</i>
<i>Fridericus, patre captivo in Italiam abducto, ad Theoderi- cum Gothum fugit.</i>		

Rex Otachar Rugis intulit bellum &c.) *Anno Christi 487. Boetio Consule, Cassiodorus, Hoc Cos. Odoacer Febano Rege Rugorum victo captoq; positus est. Vetustus Chronographus, à Cuspiniano primum repertus, Boetio unico consule, pugna facta est inter Odoacrem regem, & Febanum Regem Rugorum; & vicit Odoacer, & adduxit captivum Febanum regem, sub XVII. Cal. Decembris. Paulus Diac. lib. 1. c. 19. Adunatis igitur Odoacæ gentibus, quæ ejus ditioni parebant, id est, Turcilingis (Basil. editio habet Turgilingis seu Turgis) & Herulis, Rugorumq; partem, quos jam dudum possidebat, nec non etiam Italiæ populis, venit in Rugiland, pugnavitq; cum Rugis, ultimaq; eos clade conficiens, Feletheum insuper eorum regem extinxit (ceteri captum dicunt) vastataq; omni provinciâ, Italiam repetens, copiosam secum captivorum multitudinem abduxit. Aimonius, si tamen Aimonius est, mihi enim ex multis pannis cento confusus videtur, hanc victoriam Odoacri ante captam Italiam perperam ascribit, & ea, quæ Eugippius cap. 7. narravit, huc transfert, cap. 9. lib. 1. de gestis Franc. His quoq; diebus Odoacer, qui Herulis aliisq; nationi-*

nationibus, qui Danubii ripas incolunt, imperitabat, victoria elatus, quam Feletheo Rugorum rege bello devicto adeptus erat, Italiam à parte Pannoniorum invadere cogitabat. Cumq; fines Noricorum ingrederetur, colloquium cujusdam servi Dei nomine Severini petiit : qui his in locis monasterium sibi construxerat. A quo petita benedictione & impetrata, dum domum egredi vellet, & se ad limen ostii, ne caput offenderet, inclinasset (erat enim statura procerus) hæc ab eodem viro Dei audivit. Vade Odoacer vilibus nunc animantium pelibus vestitus, Italiæ Dominus mox futurus. Qua viri Dei prophetia ille audita, Italiam ingressus non ut debuit, sed ut voluit, cædibus ac rapinis cuncta vastavit. *At Odoacrem & regem & victorem vili scortea vestitum quis credat? Eugippii narratio uti verior, ita etiam est credibilior.*

Post audiens idem Odachar &c.) Cum Feleteus anno 487. captus fuerit, ea, quæ hic narrantur, non multò post contigisse necesse, contingere enim proculdubio ante Theodorici in Italiam ingressum, is vero in annum 489. incidit.

Aonulfum) Sur. Onulfum, Avent. Anulfum.

Apud Novam civitatem provinciæ Mesiæ) Sur. Nonas civitatem provinciæ Mesiæ. Notitia Novas & ad Novas in Pannoniâ & Mesiâ plures habet, hæc illa Mesiæ secunda est, quam Marcellinus Comes in Chron. voluit, de Theoderico itidem rege verba faciens, ad Novensem Mesiæ civitatem, unde advenerat remeavit, paullo ante dixerat, creditam sibi ripensis Daciæ partem, Mesiæq; inferioris, cum suis satellitibus pro tempore tenuit. Ubi creditas provincias eodem sensu interpretor, quo traditum oppidum cap. 31.

Per Comitem Pierium) Sur. Pigerium. Hunc inter Vindeliciæ & Norici Præsides refert Aventinus, quemadmodum ad cap. 4. monuimus; sed frustra, nisi Noricum & Vindeliciam rectores Comitum nomine tunc habuisse docere poterit, quod non poterit; ejusdem scilicet fidei Pierium Præsidem, & Lucillum aut Lucilium Episcopum affirmare. Cum pleraq; autem Comitum genera fuerint, uti ex Notitiâ & posteriorum Imperatorum legibus pâret, ego hic Comitem aliquem militarem aut militum, quem vocabant, accipio, qualis Bracila Comes ab Odoacre occisus, item Viator & Ovida Comites, qui Nepotem peremere, quorum Marcellinus in Chron. meminit.

Annus sextus depositionis ejus effluxerat) Migratio post Feleteum captum, ante motum à Theoderico bellum in annum forte 487. an. 488. incidit Severini mors sexennio anterior, in annum credo 481. aut 482. Aventinus 481. definit, Sigonio lib. 15. de an. 490. quomodo ratio constare possit, non video.

Castellum nomine Montem Feletem) Asterisco notavit hoc nomen Surius: Ego nihil expedio, Montefeltre Piceni Umbriæve oppidum nunc quidem est, sono qui huc alludat, at id olim Montem Feretrum aut Feretratum dictum ex Procopio & Luitprando scimus.

AD CAPUT XLVII.

Martianum) Sur. Marcianum. Quod Lazius Viennensem Episcopum appellat, consuetas temeritatis est.

Sancti Gelasii sedis Romanæ Pontificis auctoritate) Gelasius Pontificatum an. 492. iniiit, cum verò S. Severini corpus minimum quadriennio antea in Italiam venerit, quemadmodum ad 45. cap. diximus, existimare licet ad Montem Feletem interim servatum, sub Gelasio demum in Lucullanum translatum.

In castello Locullano) Melius Sur. Lucullano. In præfatione lectorem monuimus, meminisse Lucullani castelli Gregorium Magnum Pontif. Marcellinus scripsit Augustulum illuc in exilium ab Odoacre actum. Qua hodie appellatione utatur, querendum, mihi verisimile fit, S. Severinum esse nomine à tutelari divo ducto, uti plerumq; contigit, id verò siue castellum siue oppidum, in Campaniâ Picentinorum, proxime Nuceriam, illustri in primis Severinorum gente nobilitatum est.

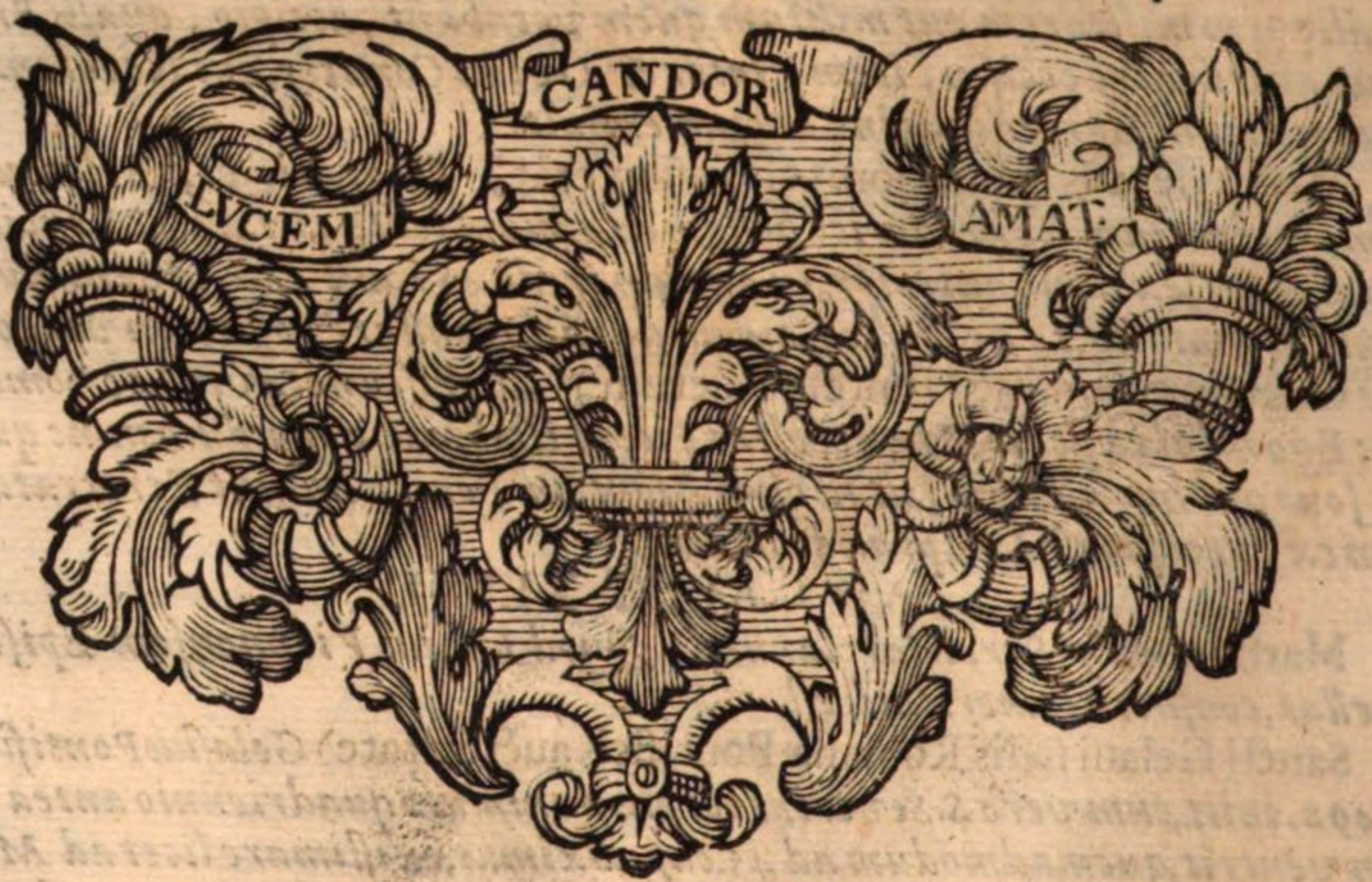
Laodicius) Sur. Laodiceus.

Marinus quoq; primicerius sanctæ ecclesiæ Neapolitanæ) Sur. Marinus quoq; primicerius cantorum.

ELENCHUS CHRONICUS.

*Anni Chr.*454. *Attila mortuus est cap. 1.**Eo tempore S. Severinus in Pannonia & vicinis regionibus versabatur.*476. *Odoacer Italia Rex appellatus.**Is antequam eo proficisceretur, S. Severinum convenit.*481. aut 482. *S. Severinus VI. Id. Jan. in monasterio prope Favianensium muros obiit. cap. 44.*487. *Odoacer Rugios vicit, Rege Feleteo capto. cap. 45.*487. aut 488. *Odoacer Aonulfum fratrem adversus Fridericum Feletei Regis F. misit, qui eo non expectato ad Theodericum Gothum in Mesiam profugit. Aonulfus autem Romanos in provincia agentes abduxit: qua occasione S. Severini etiam corpus eo pervenit. c. 45.*489. *Ad hunc annum Odoacer regnum in Italia solus tenuit, uti Severinus futurum prädixerat. cap. 32.**Eodem anno Theodericus Gothus Italiam ingressus est.*492. *Gelasius Pontificatum iniiit. Cujus auctoritate corpus S. Severini per manus S. Victoris Neapolitani Episcopi, in castello Lucullano, mausoleo, quod Barbaria Illustris femina condiderat, collocatum est. cap. 47.*493. *Odoacer interiit. Theodericus Italia Rex dictus est.*

**NARRATIO
EORUM, QUÆ CON-
TIGERUNT
APOLLONIO
TYRIO.**

EX MEMBRANIS VETUSTIS.

NARRATIO
FORUM. QUE CON-
TIGERUNT
APOLLONIO
TYRIO.
EX MEMBRANIS VETUSTIS.

EDITORIS CENSURA.

S*I quis aurum paratus & gemmas ex stercore legere, is demum aptus huic libello continget lector: quem nos, alia occasione excussis armariis bibliotheca SS. Udalrici & Afra (celebre hic Augusta cœnobium est) forte quadam invenimus, & Apollonii allekti nomine cum avidè cœpissimus evolvere, statim à principio apparuit, quod veteri verbo dicunt, Carbones thesaurus erant. Multa in ipsa fabula absurdè excogitata, multa in sermone barbarè posita, quæ tamen quibusdam melioris interdum notæ stellulis distincta, & antiqui moris ritusq; vestigiis nonnullis interspersa: tantisane visa, ut, ne interciderent, editionis placuerit consilium.*

De auctore vix hoc solum afferimus, gracè scripsisse, nam id multis se aperit indicis, unò maxime, quod Latinus interpres aliqua prioris sermonis verba retinuit, tribunarium pro veste sordidâ, quæ Gracis τεῖβων est, sabanum pro balneari linteo, apodixin pro specimine, aporiatum pro turbato dixit. Græcum exemplar Byzantii adhuc superesse existimo, quæ enim in Constantinopolitanâ bibliothecâ inter Manuelis Eugenici libros memoratur, Historia Apollonii sapientissimi & fortissimi viri, cum figuris, hujus profecto Apollonii credenda est, cujus hictoties sapientia predicatur: Sed & in catalogo Cesarea Viennensis bibliotheca, Apollonii de Tyro historiam reperio. Figuris noster quoque codex ornatus erat, omninò Gracissantibus, cæterum oppidò ineptis.

Interpretem Christianum fuisse scias, qui Dei nomine nunquam plurimum utatur, & quodam loco Apollonium ab angelo in somnis monitum narret.

*Stylus, uti dixi, plerumque barbarus, sed si quid judi-
co, ne utiquam novitius, quin morienti propemodum rei
Romana synchronus, plures namq³ ejus ævi formulas eru-
ditus lector me tacente observabit.*

*Quadam inter describendum obiter mutavimus, vo-
lente nimirum sententiâ, Et veteri lectione ad oram no-
tatâ, quantumvis ferè apertè falsa, ne cui de nostra
tamen fide querendi relinqueremus locum,
quam lectori ubiq³ probatam cupimus.*

NARRATIO EORUM, QUÆ CONTIGERUNT APOLLONIO TYRIO.

IN civitate Antiochia fuit quidam Rex Antiochus, à quo ipsa civitas Antiochia nomen accepit. Hic accepit ex amissa conjugē filiam virginem speciosissimam, in qua nihil rerum natura erraverat, nisi quod mortalem statuerat. Quæ cum ad nubilem pervenisset ætatem, & species pulchritudinis accresceret, multi eam in matrimonium rogabant, cum magnâ & inæstimabili dotis quantitate. Sed cum pater deliberaret, cui potentissimo filiam suam daret in matrimonium, nescio quâ iniquâ concupiscentia, crudelitatisque flamma, in amorem filiæ suæ incidit, & cœpit eam amplius diligere, quam patrem oporteret. Qui dum luctatur cum furore, pugnat cum pudore, vincitur amore. Excidit illi pietas, & oblitus se esse patrem, induit conjugem. Sed cum sævi pectoris sui vulnus sufferre non posset, quadam die prima luce evigilans, irrupit cubiculum filiæ suæ, & omnes longè secedere iussit, quasi cum filia sua secretum colloquium habiturus. Stimulante furore libidinis, diu repugnanti filiæ suæ nodum virginitatis * rupit, perfectoque sce- * erupit. lere evasit cubiculum. Sic scelesti patris impietatem puella mirata, cœpit celare, sed in pavimento coitus signa videntur, ubi guttæ sanguinis ceciderunt. Cumque puella quid faceret, cogitaret, nutrix subito introivit ad eam. Quam ut vidit flebili vultu, pavementumque roseo rubore perfusum, ait: Quid tibi vultus turbatus vel animus tuus? Puella ait, chara nutrix, modo hîc in cubiculo duo nobilia nomina perierunt. Nutrix ait ignorans, Domina, quare hoc dicis? Puella ait: Quia ante legitimum nuptiarum mearum diem sævo scelere violata sum. Nutrix hoc cum audisset atque vidisset, inhorruit & ait: Et quis fretus tanta audacia virginis thorum & reginæ ausus est violare? Puella ait, impietas

tas fecit hoc scelus. Nutrix ait: Cur stas & non indicas patri? Puella ait: Et ubi est pater? Si intelligis, periit nomen patris in me. Itaque ne hoc scelus genitoris mei gentibus pateat, mortis mihi remedium placet. Nutrix ut audivit eam mortis remedium quærere, blando eam sermonis colloquio revocavit, ut à proposito suo recederet, & invita patris sui voluntati satisfaceret, cohortatur.

Inter hæc impiissimus pater, cum simulata mente ostenderet, se civibus pium genitorem, intra domesticos parietes maritum se filia lætatur. Et ut semper impius filia thoris frueretur, ad expellendos petitores novum genus nequitia excogitavit. Quæstiones verò proponebat dicens: Si quis quæstionis meæ nodum vel solutionem invenerit, filiam meam in matrimonium accipiet, alioquin decollabitur. Plurimi undique Reges & Principes patriæ, propter incredibilem & inauditam puellæ speciem, contempta morte properabant. Et si quis forte prudentia litterarum quæstionis solutionem invenisset, quasi nihil dixisset, decollabatur, & caput ejus ad fastigia portæ suspendebatur, ut advenientes imaginem viderent mortis, & conturbarentur, ne ad talem conditionem venirent. Et cum tales crudelitates exerceret Antiochus, interposito brevi temporis spatio, adolescens quidam Tyrius patriæ suæ princeps, locuples valde, Apollonius nomine, fidens abundantia litterarum, navigans attigit Antiochiam, ingressusque ait: Ave Rex. Et Rex ut vidit, quod videre nolebat, ad juvenem ait: Salvi sunt nupture parentes tui? Juvenis ait: Ultimum signaverunt diem, & addidit, Regio genere ortus filiam tuam in matrimonium peto. Rex ut audivit, quæ audire nolebat, respiciens ad juvenem ait: Nosti nuptiarum conditionem? Juvenis ait, novi, & ad portam vidi. Indignatus Rex ait, audi ergo quæstionem; Scelere vehor, materna carne vescor, quæro fratrem meum, matris meæ virum, nec invenio. Puer accepta quæstione paullulum secessit, & cum docto pectore quæreret, luctatur cum sapiëntia. Dumque scrutatur scientiam, Deo favente invenit quæstionis solutionem, & reversus ad regem ait: Bone Rex proposuisti quæstionem, audi ergo solutionem: Nam quod dixisti, scelere vehor, non es mentitus, te ipsum intueri, materna carne vescor, filiam tuam respice. Rex ut audivit quæstionis solutionem, juvenem solvisse, timens ne scelus suum patefieret, irato eum vultu respiciens ait: Longè es juvenis à quæstione, erras, nihil veri dicis, decollari quidem promerueras, sed ecce habebis xxx. dierum spatiū, recogita tecum, reversus dum fueris, & quæstionis solutionem inveneris, accipies filiam meam in matrimonium, sin aliàs, legem agnosces. Juvenis conturbatus, accepto commeatu navim ascendit, tendens in patriam Tyrum. Sed post discessum adolescentis, vocavit Rex dispensatorem suum Thaliarchum nomine, cui ait, Thaliarche secretorum meorum minister fidissime, scias, quia Tyrius Apollonius invenit quæstionis meæ solutionem.

lutionem : ascende ergo confestim navim ad persequendū juvenem, & cum perveneris Tyrum, quære inimicum ejus, qui eum ferro vel veneno interficiat, reversus dum fueris, præmium magnum accipies. Thaliarchus statim sumens pecuniā, simulq; petiit navi innocentis patriā. Apollonius verò prior attigit patriā suam, introivit in domum, apertoque ** scrinio codicum suorum, inquisivit omnium quæstiones auctorum, & philosophorum, & pæne omnium Chaldaeorum. Cumq; nihil aliud invenisset, quam quod reperierat, ait ad semetipsū: Ni fallor Antiochus Rex impio amore diligit filiam suam, & recogitans secum dixit: Quid agis Apolloni? quæstionem regis solvisti, filiam non accepisti, ideò ** dilatus es, ut neceris. Continuoq; jussit sibi naves præparari, & eas centum milibus modiorum frumenti onerari, & multo pondere auri & argenti, & veste copiosa, & cum paucis secum fidissimis hora noctis tertia navim ascendit, tradiditq; se alto pelago. Alia verò die quæritur à civibus, & non invenitur, moeror ingens nascitur, quod amantissimus princeps patriæ nusquam comparuit, sonat per totā civitatē planctus. Tantus verò amor civiū circa eum erat, ut multo tempore tonsores cessarēt, publica spectacula tollerentur, balnea clauderentur, nō templa, nō tabernas quisquā ** ingrederetur.***

Et cum hæc Tyro agerētur, supervenit Thaliarchus, qui à rege ad necandum eum missus fuerat: & videns omnia clausa, dixit cuidam puero, Indica mihi si vivas, ex quā causā hæc civitas in luctu moratur. Puer ait, ô hominem improbum, scis ne & interrogas? Ideò civitas hæc in luctu moratur, quia Apollonius princeps patriæ hujus ab Antiocho Rege regressus nusquā comparuit. Tunc Thaliarchus hoc ut audivit, gaudio plenus redit ad navim, & certā navigationis die attigit Antiochiam, ingressusq; ad Regem ait, Domine Rex lætare, quia Apollonius timens regni tui vires, subito nusquam comparuit. Rex ait, fugere quidem potest, sed effugere non potest, continuoq; hujusmodi edictum proposuit. Quicumq; ** Tyrium mihi Apollonium, regni mei inimicum & contemptorem, vivum exhibuerit, accipiet quinquaginta talenta auri, qui verò caput, centum accipiet. Hoc edicto proposito, non tantum inimici, sed etiam amici, cupiditate seducti, ad persequendum juvenem properabant. Quærebatur verò Apollonius per mare, per terras, per sylvas, per universas indagines, & non inveniebatur. Tunc Rex jussit sibi classes navium præparari ad persequendum juvenem. Sed moram facientibus, qui classes navium præparabant; Apollonius Tarsum devenit, & deambulans juxta littus, visus est à quodam cive suo Hellanico nomine, qui supervenerat in ipsa hora, & accedens ad eum ait: Ave Rex Apolloni. Ille salutatus, fecit ut potentes facere consueverunt, sprexit hominem plebejum. Tunc senex indignatus est valde, & iterum salutavit eum, & ait, ave Apolloni, resaluta, & noli despi-*

* accipiet.

* deest, ab
Antiocho.

* de legibus.

cere paupertatem honestis moribus decoratā, si enim scis, cavendum est tibi, si verò nescis, moneo te, audi, forsitan quod nescis, quia proscriptus es. Cui Apollonius ait: Et quis patriæ suæ proscripsit principem? Hellanicus ait, Rex Antiochus. Apollonius ait, quā ex causā? Hellanicus ait: Quia quod pater est, tu esse voluisti. Apollonius ait: Et quanti me proscripsit? Hellanicus ait: Ut quicumque te illi vivum exhibuerit, quinquaginta talenta auri, qui verò caput pertulerit, centum * accipiat, atque ita moneo te, fuge in præsidium. Hæc cum dixisset Hellanicus, discessit. Tunc iussit Apollonius rogare senem & ad se venire, & centum talenta auri ei dari, & ait: Accipe exemplum, paupertatis meæ, quia meruisti, & putate te ut paullo ante dixisti, caput mihi à cervicibus amputasse, & pertulisse gaudium regi, ecce habes centum talenta auri, & puras manus à sanguine innocentis. Cui senex ait: Domine, absit à me, ut hujus rei causā ego præmium accipiam: apud bonos homines præmio amicitia non est comparanda, & valedicens discessit. Post hæc Apollonius cum spatietur in eodem loco supra littus, vidit hominem contra se venientem, dolentem & mœsto vultu, Strangulionem nomine. Is ut accessit ad eum, protinus ait Apollonius, Ave Strangulio, & ipse ait, Ave Domine Apolloni, & rursus ait: Quid itaque his in locis turbatā mente versaris? Apollonius ait, proscriptum me vides * ab Antiocho. Strangulio ait, quæ est causā? Apollonius ait, quia filiam ejus, & ut verius dixerim conjugem, in matrimonium petivi. Itaque si fieri potest, in patriā vestrā volo latere. Strangulio ait, Domine Apolloni, civitas nostra pauperrima est, & non potest tuam nobilitatem sustinere: præterea duram famem, & sævam sterilitatem patimur annonæ, nec etiam civibus ulla spes salutis, sed crudelissima mors est ante oculos nostros. Apollonius ait, agite gratias Deo, qui me profugum vestris finibus applicuit. Dabo civitati vestræ centum millia frumenti modiorum, si fugam tantum celaveritis. Strangulio ut hæc audivit, prostravit se ad pedes ejus & ait, Domine Apolloni, si esurienti civitati subveneris, non solum fugam tuam celabimus, sed si necessitas fuerit, pro tuā salute dimicabimus. Ascendensq; Apollonius tribunal in foro, præsentibus cunctis civibus ejusdem civitatis dixit, Cives Tarsenses, quos annonæ penuria turbat & opprimit, ego Tyrius Apollonius relevabo. Credo enim vos hujus beneficii memores fugam meam celaturos, Scitote enim, non me * legibus Antiochi esse fugatum, sed vestra felicitate faciente huc sum delatus. Dabo itaq; vobis centum millia frumenti modiorum, eo pretio, quo sum in patria mercatus, octo æreis singulos modios. Audito hoc, cives Tarsenses, quod singulos modios æreis octo mercarentur, hilares effecti sunt, ac gratias agentes statim frumenta portabant.

Tunc

Tunc Apollonius, ne depositâ regiâ dignitate mercatoris magis quam donatoris nomen videretur assumere, pretium, quod acceperat, ejusdem civitatis utilitatibus redonavit. Cives autem, ut tanta viderunt ejus beneficia, bigam ei in foro statuerunt, in quâ stans dextrâ manu fruges daret, sinistro pede modicum calcaret, & in base scripserunt, CIVITAS. * TARSUS. TY-<sup>*Tharsia, sic
& deinceps.</sup> RIO. APOLLONIO. DONUM. DEDIT. EO. QUOD. CIVITATEM. A. SÆVA. FAME. LIBERAVERIT.

Deinde interpositis paucis diebus, hortante Strangulione & Dionysiade ejus conjuge, ad Pentapolim Cyrenorum navigare proposuit, ut illuc lateret, eo quod bene firma, cum opulentiâ & tranquillitate * ageret.^{*agerentur} Igitur cum ingenti honore deducitur ad mare, & valedicens omnibus ascendit ratim. Sed tribus diebus noctibusque totidem ventis prosperis navigans, subito mutatum est pelagus, postquam littus Tarsi reliquit. Nam paucis horis ventis concitatis, Aquilone vento Euroque instante, clauso cœlo nimia * pluvia erupit, Populus * Tyri procellâ cor-<sup>*se pluvia.
*Tyria.</sup> ripitur, ratis pariter dissolvitur, Zephyri fretum perturbant, grando ac nubes tenebrosa incumbabant, flant venti fortiter, ac crebris fulminibus micantibus pelagus intonat, fit mugitus ingens, & * mortis timor cunctos occupat.<sup>*mors seu
dula.</sup> Tunc unusquisque rapuit sibi tabulas mortem morantes. In illâ verò caligine tempestatis omnes perierunt. Apollonius verò unius tabulæ beneficio in Pentapolitanorum * littora est pulsus.^{*littora.} Stans autem in littore nudus, intuens mare tranquillum, sic ait, ô pelagi fides! ô crudelitas Antiochi! facilius incidam in manus crudelissimi regis, quam patriam quæram. Quis notus huic ignoto auxilium dabit? Hæc dum loqueretur Apollonius, aspexit juvenem venientem contra se, quendam robustum piscatorem sordido fago coopertum. Cogente necessitate prostravit se ad ejus pedes, profusisque lacrymis ait, Miserere quicumque es, succurre nudo naufrago, non humilibus natalibus genito, & ut scias, cui miserearis, ego sum Tyrius Apollonius, patriæ meæ princeps. Audito nunc trophæo meæ calamitatis, * aspice, quomodo ge-<sup>*deest aspi-
ce.</sup> nibus tuis provolutus deprecor auxilium vitæ. Piscator ut vidit speciem juvenis, misericordiâ motus erigit illum, & duxit * in-^{*infra} tra tecta domus, posuit epulas, quas habere potuit. Et ut plenius pietati suæ satisfaceret, exuens se tribunarium in duas partes divisit, & unam dedit juveni dicens: Tolle quod habeo, & vade in civitatem, ibi invenies forsitan, qui tui misereat: si non inveneris, huc ad me revertere, paupertas quæcumque sufficiat nobis, pisce- mur simul. Illud tamen admoneo te, ut si quando dignitati tuæ redditus fueris, ne despicias tribunarii paupertatem.

Apollo-

Apollonius ait, si non memor tui fuero, iterum naufragium patiar, nec tui similem inveniam. Et hæc dicens, demonstratâ sibi viâ ille carpens iter, portas civitatis ingreditur. Dumq; cogitaret, unde vitæ peteret auxilium, vidit per plateam puerum nudum currentem, oleo caput unctum, sabano præcinctum, ferentem ludos juveniles ad gymnasium pertinentes, voce magna clamantem & dicentem: Audite cives, audite peregrini, ingenui & servi, qui ablui vult, gymnasium patet. Audito hoc Apollonius, exuens se tribunarium ingreditur lavacrum, utitur liquore, & dum singulos intuetur, quærit parem, nec invenit. Et subito * Alcistates Rex totius illius regionis, ingressus cum turba famulorum est. Cum Rex ludum * sphæræ cum servis suis exerceret, admisit se Apollonius Regi, & decurrentem sustulit sphæram, & subtili velocitate percussam ludenti Regi remisit. Tunc Rex suis famulis ait: Recedite, hic enim juvenis, ut suspicor, mihi comparandus est. Apollonius ut audivit se laudari, constanter accessit ad Regem, & accepto ceromate cum docta manu circum lavit ei cum subtilitate, deinde in folio gratissimè fovit, & eo exeunte, ab officio discessit. Dixitq; Rex ad amicos suos post discessum adolescentis, Juro vobis per communem salutem, melius me nunquam abluisse quam hodie, beneficio adolescentis nescio cujus: & respiciens ad unum de famulis ait, Juvenis ille, qui mihi officium fecit, vide quis sit. At ille sequutus juvenem vidit eum sordido tribunario indutum, reversusq; ad regem ait: Juvenis ille naufragus est. Rex ait, unde scis? famulus ait: Tacente illo habitus indicat causam. Rex ait, vade celerius & dic ei, rogat te Rex, ut venias ad coenam. Apollonius, ut audivit acquievit, & deducente famulo pervenit ad regem. Famulus prior ingressus ad regem ait: Naufragus adest, sed propter sordidum habitum introire confunditur. Statimq; jussit eum Rex vestibus dignis indui, & ad coenam ingredi. Ingressus Apollonius triclinium regis, contra regem assignato loco discubuit. Infertur prandium, deinde coena regalis. Apollonius cunctis epulantibus non epulatur, sed aurum & argentum in ministerio Regis diu flens intuebatur. Tunc unus de discumbentibus ad regem ait, ni fallor juvenis iste fortunæ tuæ invidet. Rex ait, male suspicaris, nam meæ fortunæ non invidet, sed plura perdidisse testatur. Et respiciens Apollonium hilari vultu ait, Juvenis epulare nobiscum, & meliora de Deo spera.

Et dum hortaretur juvenem, subito introivit filia Regis, virgo jam adulta, deditq; osculum patri suo, deinde cunctis discumbentibus amicis. Quæ dum oscularetur singulos, reversa est ad patrē & ait, Bone Rex & pater optime, quis est iste juvenis, qui contra te locum honoratum tenet, & nescio quid flebili vultu dolet? Rex ait: Nam dulcis juvenis iste naufragus est, & * gymnastico mihi officio

* Alcistates.

* spera, sic etiam deinceps.

* gymnasio.

officio gratissimè fecit, propter quod ad coenam vocavi illum, quis, aut unde, sit, nescio, sed si vis scire interroga eum, te decet omnia nosse, & forsitan dum cognoveris, misereberis ei. Hortante verò patre puella venit ad juvenem, & verecundo sermone ait: Licet taciturnitas tua sit tristior, generositas tamen nobilitatem ostendit, sed si molestum non est, indica mihi nomen & casus tuos. Apollonius ait: Si nomen quæris, in mare perdidi, si nobilitatem, Tyro reliqui. Et ait puella, Apertius dic, ut intelligam. Tunc Apollonius nomen suum & omnes casus exposuit, finitoq; sermonis colloquio fundere lacrymas coepit. Quem ut vidit Rex flentem, respiciens ad filiam suam ait: Nata dulcis peccasti, dum vis nomen & casus adolescentis agnoscere, veteres ejus dolores renovasti. Ergò dulcis filia quatenus agnovisti veritatem, justum est, ut liberalitatem quasi regina ostendas. Puella ut audivit à patre ultrò promissa, quæ illi præstare volebat, respiciens ad juvenem ait: Noster es Apolloni, depone moerorem, & quia hoc indulgentia patris mei permittit, locupletaberis. Sic Apollonius cum gemitu ac verecundia gratias egit. Tunc Rex ait filiae suæ, defer lyram, ut cantu exihares convivium. Puella jussit afferri sibi lyram, & coepit cum omni dulcedine chordarum miscere sonum. Omnes laudare coeperunt & dicere, non potest melius, non potest dulcius. Inter quos solus Apollonius tacuit. Ad quem Rex ait: Apolloni, foedam rem facis, omnes filiam meam in arte musica laudant, quare tu solus vituperas? Apollonius ait: Bone Rex, si permittis, dicam quod sentio, filia tua in artem musicam incessit, & nondum didicit. Igitur jube mihi tradi lyram, & statim scies, quod nescisti. Et ait Rex, Apolloni, video te eruditum esse in omnibus. Et jussit * illi tradi lyram, & egresso foras, corona capitis eum decoravit. Accipiensq; * Apollonius lyram * sibi.
* deest Apol-
lonius. introivit in triclinium, & ita stetit, ut discumbentes cum rege non Apollonium, sed Apollinem existimarent. Etenim discumbentes cum Rege dixerunt, quod nunquam melius audissent nec vidissent, & placuit homo regi & omnibus discumbentibus.

Inter hæc filia regis ut vidit juvenem omnium artium studio- rumque esse cumulatam, incidit in amorem infinitum, & ait ad patrem suum, Chare genitor, permiseras mihi paullò ante, ut quidquid voluissem de tuo juveni darem. Et ait Rex, & permisi & permitto. Puella Apollonium respiciens ait, Magister Apolloni, accipe ex indulgentiâ patris mei auri ducentas, argenti libras cccc. vestemq; copiosam, servos xx. ancillas x. quibus ait, afferte quod promisi, & præsentibus amicis exponite in triclinio. Jussu reginæ illata sunt omnia, laudant omnes liberalitatem puellæ, peractoq; convivio levaverunt se omnes, & valedicentes regi & reginæ discesserunt. Apollonius ait: Bone Rex miserorum

mife-

misericors, & tu regina amatrix studiorum, valete. Et respiciens famulos, quos sibi regina donaverat, ait: Attollite hæc famuli, quæ mihi donata sunt, & eamus, hospitium quæramus. Puella timens, ne amatorem perderet, tristis est facta, & respiciens ad patrem ait: Bone Rex & pater optime, placet tibi, ut Apollonius hodie ditatus abscedat, & quod illi donavimus, à malis hominibus rapiatur? Tunc Rex festinus jussit illi assignari aulam, ubi dignè quiesceret. Puella verò amore incensa inquietem habuit noctem, nec somnum oculis, nec membris cura dat quietem, primaq; luce evigilans irrupit cubiculum patris. Quam ut pater vidit, dixit: Quid est, quod præter consuetudinem tam mane evigilasti? Puella ait, hesternæ studia excitaverunt me, peto itaque pater charissime, ut me tradas hospiti nostro, studiorum percipiendorum gratiâ. Rex gaudio plenus jussit ad se juvenem vocari, cui ait: Apolloni, filia mea studiorum tuorum à te artem discere cupit, itaque si desiderio parueris, & ei ostenderis studia litterarum & cætera, quæ nosti, quidquid tibi iratum mare abstulit, ego restituiam. Apollonius hoc audito, docuit puellam, sicut ipse didicit. Interposito brevi tempore, cum puella non posset vulnus amoris tolerare, multâ infirmitate * membris pervictis, coepit imbecillis jacere in thoro. Rex ut vidit filiam suam subitanèam incurrisse valetudinem, sollicitus adhibuit medicos. Qui venientes tentant venas, tangunt singulas corporis partes, nec aliquas inveniunt ægritudines.

* membra
perstrans.

Post paucos dies cum Rex cum Apollonio loqueretur, tres juvenes nobilissimi, qui per longum tempus filiam suam in matrimonium petierant, regem una voce salutaverunt pariter: Quos intuens Rex ait: Quid est, quod una voce me pariter salutatis? Unus ex illis ait, petentibus nobis filiam tuam in matrimonium, tu sæpius differendo crucias, propter quod hodie simul venimus, cives tui sumus, locupletes & bonis natalibus geniti, itaque de tribus elige, quem vis habere generum. Rex ait, non apto tempore me interpellatis, filia mea studiis vacat, & ob amorem studiorum imbecillis jacet. Sed ne videar vos sæpius differre, scribite in * codicillis nomina vestra, & dotis quantitatem, quæ transmittam filiæ meæ, ut ipsa eligat, quem voluerit. Scripserunt illi nomina sua, & dotis quantitatem. Rex accepit codicillos & legit, signavitque & dedit Apollonio dicens: Tolle magister præter injuriam hos codicillos, & perfer discipulæ tuæ, hic enim locus te desiderat. Apollonius acceptis codicillis introivit cubiculum. Puella ut vidit, quem diligebat, ait, Magister, quid est, quod solus introisti cubiculum? Apollonius ait: Sume hos codicillos, quos misit tibi pater tuus, & lege. Puella resignavit codicillos & legit trium nomina petitorum, perlectisque codicillis respiciens Apollonium dixit: Magister

* codicillis,
& eodem
modo sæpe
postea.

ster Apolloni, ita non * tibi dolet, quod ego alii nubam? Apol-
 nius ait, imò gratulor, quod abundantia studiorum docta me * do-
 cente nubis. Cui puella ait, Magister, magister, si me amares, do-
 leres. Hæc dicens rescripsit & signavit codicillos, tradiditque
 Apollonio, ut eos regi deferret; scripserat autem hæc: Rex & pa-
 ter optime, quoniam clementia tua permisit mihi, ut rescribam,
 rescribo: Illum volo conjugem naufragum, fortuna deceptum, &
 si mireris facti, quod pudica virgo tam imprudenter scripsit, quæ
 indicare non potui, per ceram mandavi, quæ ruborem non habet.
 Rex perlectis codicillis ignorans, quem naufragum diceret, re-
 spiciens ad juvenes ait: Quis vestrum naufragium passus est?
 Unus ex illis nomine Andronius dixit: Ego sum passus naufragiū.
 Alius ex illis ait, tace, morbus te consumat, nec salvus nec sanus
 sis, cum sciam te coætaneum meum mecum litteris eruditum,
 portum civitatis nunquā exisse, ubi naufragium fecisti? Rex cum
 non invenisset, quis eorum naufragium fecisset, respiciens Apol-
 lonium ait, tolle codicillos & lege, potest enim fieri, quod ego
 non novi, tu intelligas, qui præsens fuisti. Apollonius acceptis
 codicillis velociter perlegit, & ut sensit se amari, erubuit. Cui Rex
 ait, Apolloni, invenisti naufragum? Apollonius ait: Bone Rex, si
 permittis, inveni. Et his dictis videns Rex Apollonii faciem ru-
 bere, intellexit & ait: Quod filia mea concupivit, votum meum
 est. Et respiciens Rex tres juvenes ait: Certè dico vobis, cum nu-
 bendi tempus fuerit, mittā ad vos, & dimisit eos à se. Ipse verò in-
 troivit solus ad filiam suam & ait, quem tibi elegisti conjugem?
 Illa autem prostravit se ad pedes patris sui & ait: Pater charis-
 sime, quia cupis audire desiderium natæ tuæ, illum volo & amo
 naufragum Apollonium magistrum meum, cui me si non tradi-
 deris, amisisti filiam. Itaque cum Rex lacrymas filiae suæ sufferre non
 posset, erigit eam à terra & alloquitur dicens, nata dulcis, noli de
 aliqua re cogitare, quia talem concupisti, quem & ego, ut * eum
 vidi, cui & amando factus sum pater, diem ergò nuptiarum sine
 mora constituam. Postera die vocantur amici vicinarum urbi-
 um ditionis regni ejus, quibus confidentibus ait: Amici, quæ ex
 causa vos vocaverim, discite, ut sciatis: Vult filia mea * nubere
 Apollonio Tyrio præceptoris suo, peto itaque, ut omnium sit læti-
 tia, quia filia mea prudenti viro sociatur. Hæc igitur dicens diem
 constituit nuptiarum. Numerantur dies, & convivia prolixa
 tenduntur, celebranturque nuptiæ regiae dignitatis. Interpositis
 autem diebus & mensibus, cum haberet puella sexto jam mense
 ventriculum deformatum, Rex Apollonius dum ambularet in lit-
 tore juncta sibi puella, vidit navim speciosam, & dum utriq;
 laudarent, cognovit eam Apollonius esse de patria sua, & conversus
 ad nauclerum ait: Dic mihi, si valeas, unde venis? gubernator ait, à

Tyro, Apollonius ait, patriam meam nominasti, gubernator ait, ergò Tyrius es tu? Apollonius ait, ut dicis, gubernator ait: Noras aliquem patriæ illius principem Apollonium nomine? Apollonius ait, quasi me ipsum, gubernator ait, peto, ubicumque illum videris, ut gaudeat & exultet, quia Rex Antiochus fulmine percussus arsit cum nata sua, opes autem regni Antiochi Apollonio reservantur. Apollonius ut hoc audivit, gaudio plenus ad conjugem suam ait: Quod aliquando mihi naufrago credidisti, modo probasti, peto itaque, ut me abire permittas ad regnum percipiendum. Illa ut audivit, profusis lacrymis ait, Chare conjux, si alicubi in longinquo itinere esses constitutus, ad partum meum festinare debueras, at nunc cum sis præsens, disponis me relinquere? Sed si hoc velis, pariter navigemus: & veniens ad patrem ait, Chare genitor, lætare & gaude, quia sævissimus Rex Antiochus, cum filia concumbens, Dei fulmine percussus est, opes autem & diadema ejus compari meo reservantur, permitte me navigare cum viro meo. Rex autem exhilaratus naves jubet produci in littus, & omnibus bonis impleri, præterea nutricem, ejus nomine Ligoridem, & obstetricem propter partum ejus, simul navigare præcepit. Et data proficiscendi copiâ deduxit eos ad littus, osculaturq; filiam & generum, & ventum eis optat. Ascenderunt naves cum multâ familiâ multoq; apparatu, & vento prospero flante navigant. Qui dum per aliquantos dies totidemq; noctes Austris flantibus * pelago detinerentur, septimo mense, cogente infirmitate enixa est Lucinâ favente puella; sed secundis ventis mox euntibus, coagulato sanguine conclusoque spiritu effecta est sicut mortua. Quod cum videret familia, exclamavit voce magna & ululatu. Concurrit Apollonius & conjugem suam vidit exanimem jacentem, & scidit à pectore vestes, unguibus primas adolescentiæ genas discerpfit, & profusis fletibus jactavit se super corpus ejus & ait, Chara conjux, Alcistratis regis filia, quid respondebo patri tuo pro te, qui me naufragum & egenum suscepit? Et cum hæc dixisset, introivit ad eum gubernator & ait, Domine tu pietatis causâ facis, sed mortuum corpus navis sufferre non valet, jube hoc corpus in pelagus mitti, ut possimus evadere. Apollonius dictū hoc indignè ferens ait ad eum: Quid narras pessime hominū? Placet tibi ut hoc corpus mittam, quod naufragum me & egenum suscepit? Erant autē ex servis ejus fabri navales, quibus convocatis jubet consecari & compaginari tabulas, rimas & foramina bitumine liniri præcepit, & facere loculum, & charta plumbea intus posita obturari jussit. Perfecto loculo, regalibus ornamentis exornat puellam, & in loculo posuit, & xx. * sesteritia auri ad caput ejus posuit, & dedit osculum funeri, fundens super eam lacrymas. Tunc infantē jussit

* *piè pelago.*

* *sestertias, uti & postea semper.*

jussit tolli & diligenter nutriri, ut haberet in malis suis jucundum solatium, & pro filia neptem regi ostenderet. Et jussit loculum mitti in mare cum magno fletu. Tertia verò die unda maris ejecit loculum ad littus Ephesiorum, non longè à prædio cujusdam medici * Chæremonis nomine, qui cum discipulis suis eadem die in littore ambularet. Tunc vidit loculum effusis fluctibus jacentem ad oram maris, & ait servis suis, tollite hunc loculum cum omni diligentia, & ad villam perferte. Quod cum ita fecissent servi, medicus leniter aperiens vidit puellam, regalibus ornamentis decoratam, & speciosam valde, & in falsa morte jacentem, obstupuit & ait: Quas putamus lacrymas hanc puellam parentibus suis reliquisse? Et vidit subtus caput ejus pecuniam positam, & sub pecunia chartulam scriptam, & ait, perquiramus, quid desiderat aut mandat dolor: * quod cum resignasset, invenit titulum scriptum: Quicumque hunc loculum inveneris, habes xx. festertia auri, peto ut x. habeas, x. funeri impendas, hoc enim corpus multas lacrymas reliquit parentibus, & dolores amaros: quod si aliud feceris, quam quod dolor exposcit, ultimum diem incidas, nec sit, qui corpus tuum sepulturæ commendet. Perlectis autem chartulis ad servos, ait, præstemus corpori, quod dolor exposcit, juro vobis per spem vitæ meæ, in hoc funere amplius me erogaturum, quam dolor imperat. Continuo jubet instrui rogam; sed cum rogas ædificatur atque componitur, supervenit discipulus medici, aspectu adolescens, & quantum ad ingenium pertinet senex. Hic cum corpus speciosum super rogam vidisset positum, * intuitus magister eum, ait: Bene venisti, hæc enim hora expectavit te, tolle ampullam unguenti, & quod supremum est, defunctæ beneficio, superfunde sepulturæ. Venit juvenis ad corpus puellæ, detraxit à pectore vestes, * fudit unguenti liquorem, tractans manu corpus omne, præcordia vivere sensit & obstupuit, pulpat venas & indicia rimatur narium, labia labiis probat, sensit vitam cum morte luctantem, & ait ad servos suos, supponite faculas per quatuor angulos, lenteque & temperatè supponite. Quo facto, sanguis ille, qui coagulaverat, liquefactus est. Quod ut vidit juvenis, ait magistro, puella, quam dicis mortuam esse, vivit, & ut facilius mihi possis credere, experimento satisfaciam. His dictis tulit puellam, & in cubiculum suum posuit, calefaciens oleum madefecit lanam, & posuit super pectus ejus, sanguis verò ille, qui intus coagulatus fuerat, accepto tepore liquefactus est, coepitque spiritus per medullas descendere, venis itaque patefactis aperuit oculos, & recipiens spiritum leniebat verbum, lentoque sermone ait: Quisquis es, ne contingas me aliter, quam oportet tangere regis filiam, regisq; uxorem. Juvenis ut vidit, quia magistrum fallebat, gaudio plenus ait ad

* Cerimonis.

* quos.

* intuitus
magistrum.

* fudit.

* *accipe.** *apodem.*

eum, Magister *incipediscipuli tui * apodixin præclaram laudare. Et introivit magister cubiculum, & vidit puellam vivam, & ait discipulo suo, probo artem, laudo prudentiam, miror diligentiam, & audi discipule, nolo te artis tuæ esse ingratum, accipe mercedem, hæc enim puella multam pecuniam secum attulit: & jussit eam salubribus vesci cibis, & fomentis optimis recreari. Post paucos dies ut cognovit eam genere regio ortam esse, adhibitis amicis filiam sibi adoptavit, & ut rogabatur ab ea cum lacrymis, ne ab aliquo contingeretur, inter sacerdotes Dianæ templi eam cum foeminis misit, ubi inviolabiliter servaretur.

* *Philoni-*
tate.* *auditorio.** *Lucina*
Alcistratis.

Inter hæc Apollonius dum navigat cum ingenti luctu, gubernante Deo applicuit Tarso, & descendens à rati petiit domū Strangulionis & Dionysiadis. Quos cū salutasset, omnes casus suos exposuit eis dolenter, dicens: Quantum in amissa conjugē flebam, tantum in reservata mihi filia consolabar; & intuens Strangulionem & Dionysiadem ait ad eos, Sanctissimi hospites, post amisam conjugem, regnum, quod mihi servatur, accipere nolo, neque ad locerum revertar, cui in mari perdidici filiam, sed agam potius opera mercatoris, ideoq; vobis commendo filiam meam, ut cum filia vestra *Philomatia nomine nutriatur. Quam ut bono animo suscipiatis, peto, ut patriæ vestræ nomine agnominetis Tarsiam, præterea nutricem uxoris meæ Ligoridem nomine, cura sua puellam custodire volo. Hæc dicens tradidit Strangulioni infantem, deditq; aurum & argentum vestesq; copiosas, & juravit neq; barbam neq; capillos nec unguēs tonsurum, nisi prius filiam suam dedisset nuptum. At illi stupentes, quod tam graviter juraverat, cum magna diligentia educaturos se puellam repromittunt. Apollonius autem navim ascendit, altumq; pelagus petens, ignotas & longinquas terras petiit Ægypti regiones. Interea puella Tarsia expleto quinquennio traditur liberalibus studiis, una cum Philomatiâ filia eorum coætanea sua, & docebantur grandi ingenio. Cumq; ad xiv. annos venisset, reversa de * auditorio invenit nutricem suam Ligoridem, subitanæ valetudinem incurrisse, & sedens juxta eam causas infirmitatis plorat. Cui nutrix, audi nutriculæ morientis verba suprema, domina Tarsia, hæc pectori tuo commenda: Interrogo namque te, quem tibi putas patrem aut matrem vel patriam? Puella ait, patriam Tarsum, patrē Strangulionem, matrem Dionysiadem. Nutrix ingemuit & ait: Audi stemmata & originem natalium tuorum, ut scias, quid post mortem meam agere debeas. Est tibi pater nomine Apollonius, & mater * Alcistratis regis filia, quæ cum te enixa est, statim præcluso spiritu ultimum diem designavit, quam pater tuus Apollonius, effecto loculo, cum ornamentis regalibus in mare misit, & xx. sestertia auri posuit sub caput ejus, ut ubicumque fuisset devoluta

luta * ipsa sepulta fuisset. Navis quoq; luctantibus ventis cum patre tuo lugente, & te in cunabulis posita, pervenit ad hanc civitatem. His ergo hospitibus Strangulioni & Dionysiadi una cum te commendavit Tyrius Apollonius pater tuus, votumq; fecit, nec capillos nec ungues detonsurum, nisi prius te nuptum tradiderit. Nunc ergo moneo, ut si post mortem meam hospites tui, quos parentes tuos appellas, aliquam forte tibi injuriam fecerint, ascende in forum, & ibi invenies statuam patris tui stantem, apprehende illam & proclama, filia ejus sum, cujus est statua. Cives verò memores beneficiorum patris tui, injuriam tuam vindicabunt. Cui Tarsia, chara nutrix, Deum testor, quia si forte aliquis humanus casus evenisset, antequam hæc mihi dixisses, ego penitus non scirem, unde essem. Et cum hæc invicem loquuntur, nutrix emisit spiritum. Tarsia verò corpus nutricis suæ sepelivit, atq; die annuo lugebat. Post deposito luctu, induit priorem dignitatem, petiit scholas ad studia liberalia reversa; non prius sumebat cibum, quam nutricis monumentum introisset, & ferens ampullam vini ingrediebatur, & ibi manes parentum suorum invocabat. Et cum hæc agerentur, quadam die Dionysiades cum filiâ suâ Philomatiâ & Tarsiâ transibat per publicum: videntes omnes cives speciem Tarsiæ & ornamentum dixerunt, felix pater, cujus filia Tarsia est, illa verò quæ adhæret ei, turpis est & dedecus. Dionysiades ut audivit Tarsiam laudari, suam filiam vituperari, versa in insaniam furoris, sola sedens secum cogitavit, Pater ejus, ex quo hinc profectus est, habet annos xiv. non venit ad recipiendam filiâ suâ, nec litteras misit, reor, quod mortuus sit, nutrix ejus * decessit, * discessit. neminem habeo æmulum, tollam eam de medio, & ornamentis ejus filiam meam ornabo. Et hæc cogitans, nunciatur ei villicus venisse de villâ, nomine Theophilus. Quem convocans ait: Si cupis libertatem cum præmio accipere, tolle Tarsiam de medio. Villicus ait, quid peccavit innocens virgo? Scelerata est, ait, jam mihi negare non potes, fac quod jubeo, si negligis sententiam meâ, me tibi scias iratam. Villicus ait, qualiter, domina, hoc fieri potest? At illa, consuetudo illi est, mox ut venerit de scholis, nō prius sumere cibum, quam nutricis suæ monumentum introierit, ibi te cum pugione * acutissimo paratū inveniat, * altissimo. * crines ex occulto comprehendens à vertice astringe & interfice, & corpus ejus mitte in mare, cum adveneris, & de facto nunciaveris, libertatem cum præmio accipies. Villicus tulit pugionem, & latere suo celans intuetur coelum & ait: Ego non merui libertatem, nisi per sanguinis effusionem innocentis virginis? Et gemens & flens ibat ad monumentum, & ibi latere cœpit. Puella autem rediens de scholâ tulit ampullam vini, & ingressa in monumentum casus suos exposebat: & dum invocat manes parentum, villicus impetū fecit,

& apprehendens crines puellæ jactavit eam in terram, dum autē vult percutere, ait ad eum Tarsia, ô Theophile, quid peccavi, ut in manu tuâ moriar? Cui villicus ait, tu nihil peccasti, sed pater tuus, qui te cum magnâ pecuniâ & ornamentis regiis reliquit. Cui puella ait, peto Domine, ut si nulla spes est vitæ meæ, permittas mihi Deum testari. Villicus, testare, & Deus ipse scit, me coactum facere hoc scelus. Sed cum precatur, apparuerunt piratæ, & videntes puellam sub jugo mortis stare, hominem armatum volentem percutere eam, clamaverunt, Parce, crudelissime barbare, hæc nostra præda, non tua victima est. At ille ut talia audivit, fugiens post monumentum latuit in littore maris. Piratæ verò raptâ virgine petunt mare. Villicus rediit ad dominam suam, & ait: Quod jussisti, factum scias: tu verò propter civium curiositatem ad præsens indue lugubrem vestem, sicut & ego, & falsis lacrymis dicamus eam stomachi dolore fuisse imbecillem, & prope suburbanos exitus fuisse defunctam. Strangulio ut audivit, tremor & stupor cepit eum, atq; ita dixit: Equidem da & mihi vestes lugubres, ut lugeam, quia tali *sceleri sum junctus. Heu quid faciam! Cum *Apollonium suscepissem, & civitatem à periculo mortis & famis *ille eripuisset, *hanc quasi suam ingressus est civitatem. Propter hanc naufragium pertulit, bona perdidit, exitium & penuriam perpessus est. Adeo verò restitutum est ei malum pro bono, filiam suam, quam nobis commisit bonâ fide nutriendam, *cui nomen caussa nostri amoris imposuit nostræ civitatis, scelestâ & sæva lea devoravit. Heu cæcatus sum, Lugeam puellam innocentem & me, qui junctus sum ad pessimam venenosamq; serpentem: & in cœlum oculos elevans ait, Deus tu scis, quia purus sum à sanguine Tarsia, & requiras in Dionysiade, & intuens Dionysiadem ait: Quomodo suffocasti filiam regis, inimica Dei, hominumq; opprobrium? Dionysiades induit se & filiam suam lugubres vestes, falsasq; lacrymas fundunt, & unito populo, ad cives clamavit & ait: Cives charissimi, ideò ad vos clamamus, quia spes oculorum nostrorum Tarsia, quam bene à nobis educatam scitis, dolore subito defuncta est, & nobis cruciatus & amaros fletus reliquit, quam dignè sepelire facimus. Tunc pergunt cives ubi figuratum erat, & pro meritis fabricant loculum ex ære *collato, & scripserunt DII. MANES. CIVES. TARSIAE. VIRGINI. PRO. BENEFICIIS. PATRIS. EJUS. SEPULCHRUM. EX. AERE. *collato. FECERUNT. Igitur qui Tarsiam rapuerant, advenerunt in civitatem Mitylenen. Deponitur illa inter cætera mancipia venalis. Audiens eam leno infauitissimus, mollis & impurus & dives, contendere coepit; ut emeret eam. Sed Athenagoras princeps ejusdem civitatis, nobilem & sapientem & pulchram cernens puellam, obtulit x. sester-

tia

*scelere.

*cum suscepiss.

*deest ille.

*et hanc.

*eius.

*collatum.

*collatum.

tia auri. Leno ait : Ego dabo xx. Athenagoras dixit, ego xxx. Leno, ego xl. Athenagoras l. Leno, lx. Athenagoras lxx. Leno octoginta, Athenagoras xc. Leno : Ego in præsentia c. festeria auri, & ait, si quis amplius, x. dabo super. Athenagoras ait : Ego si hîc cum lenone contendere voluero, ut unam emam, plures venditurus sum, permittam eum emere, & cum eam prostituerit, in lupanar intrabo prior ad eam, & eripiam nodum virginitatis, & erit mihi, sicut emerim eam. Quid plura ? Advertitur in saluatorium, ubi * leno habuit Priapum aureum ex gemmis, & ait, * *deest leno.* Adora præsentissimum numen; at illa : Nunquam tale numen adoravi, & ait : Domine nunquid civis Lampfacenus es tu ? Leno ait : Quare ? At illa, quia cives Lampfaceni Priapum colunt. Leno ait, nescis misera, quia in domum lenonis avari incurristi ? Puella ait, prosternens se ad pedes ejus : Miserere, Domine, virginitatis meæ, ne prostituas hoc corpus sub tam turpi titulo. Cui leno ait, nescis, quia apud lenonem & tortorem nec preces nec lacrymæ valent ? Et vocavit villicum puellarum & ait, Ancilla, quæ præfens est, exornetur diligenter, & scribatur ei titulus : Quicumque Tarsiam deviolaverit, mediam libram dabit, postea ad singulos solidos populo patebit. Villicus fecit, quod jussu fuerat. * A lenone tertia die, antecedente turba cum symphoniis deducitur ad lupanar. Sed Athenagoras princeps civitatis primum ingreditur velato capite. Introivit cellam & assedit. Et adveniens Tarsia procidit ad pedes ejus, & ait : Miserere mei Domine, per juventutem tuam & per Deum te adjuro, ne velis me violare, contine impudicam libidinem tuam, audi casus infelicitatis meæ, & originis meæ stemmata considera. Cui cum universos casus suos exposuisset, princeps confusus & pietate plenus ait ei : Erige te, scimus fortunæ vicissitudines & casus, homines enim sumus : habeo & ego filiam tibi similem, de quâ similes casus metuo. Hæc dicens, dedit ei xl. aureos dicens, ecce habes amplius, quam virginitatis tuæ propositum sit, dic advenientibus similiter, quousque libereris. Puella profusis lacrymis ait : Ego pietati tuæ gratias ago, & * rogo, ne alicui narres, quæ à me audisti. Athenagoras ait, si * *deest rogo.* narravero, filia mea, cum ad talem venerit ætatem, similem * casum * *deest casum.* patiatur, & cum lacrymis discessit. Cui exeunti obvius ejus collega ait : Quomodo tibi convenit cum puellâ ? Athenagoras ait, non potuit melius, erat enim tristis. Exeunte Athenagora intrat juvenis, & puella more solito ostium clausit. Cui juvenis ait, quantum tibi dedit juvenis ille ? Puella, xl. aureos. Juvenis ait, accipe integram libram auri. Athenagoras audivit & ait, quanto plus dabis, tanto plus plorabit. Puella ut accepit nummos, procidit ad pedes ejus, & casus suos indicavit. Aporiatu juvenis ait, Domina alleva te, homines sumus, casibus subjacemus. Hæc di-

* insidiantibus.
* id est puella.

* offert.

* proposita solve.

cens exiit. Vidit itaq; Athenagoram ridentem, & ait illi, Magnus homo es, non habes, cui lacrymas propines, nisi mihi? Et jurabant ne hæc verba cuiquam proderent, & coeperunt aliorum eventum expectare, * insidiantes per occultum aspectum: omnes qui introibant dantes pecuniam flentes exhibant. Postea * puella obtulit lenoni pecuniam dicens: Ecce pretium virginitatis meæ. Leno ait, vide, ut tantas quotidie pecunias afferas. Alterâ die item ait ad eum, ecce pretium virginitatis meæ, quam lacrymis & precibus custodio. Iratus leno, audito quod virgo mansisset, vocat villicum puellarum & ait: Duc eam ad te, & eripe nodum virginitatis, si virgo tantum, quantum mulier * offeret? Cumque eam villicus duxisset in cubiculum, dixit ad eam, dic mihi, adhuc virgo es? At illa, quam diu Deus vult, virgo sum. Villicus ait, unde tantam attulisti pecuniam? Puella ait, lacrymis profusis, exponens omnes casus meos, rogavi homines ut misererentur virginitatis meæ, & prosternens se pedibus ejus ait: Miserere mi Domine, subveni captivæ regis filiæ, ne violes me. At ille, nimium avarus est leno ille, nescio, si possis virgo manere. At illa, studiis liberalibus erudita sum, & in lyra possum modulari, duc me in forum, ibi facundiam meam poteris audire, proponam quæstiones populo, * propositas solvam, & hac arte quotidie pecunias applicabo. Quod fecit villicus, & omnis populus cucurrit ad virginem videndam. At illa aggreditur facundiam studiorum, quæstiones sibi proponi jubet, & acceptas cum multo favore solvit. Tunc ingens clamor populi circa eam excrevit, ut multa pecunia ei ab omnibus daretur. Athenagoras verò illam integrâ virginitate ut unicam filiam custodiebat, ita ut eam villico donis multis commendaret. Cum hæc Mitylene agerentur, venit Apollonius decimo quarto anno jam transacto, ad domum Strangulionis & Dionysiadis in civitatem Tarsum. Quem cum vidisset Strangulio, perrexit rapido cursu, dixitque Dionysiadi uxori suæ, certè dixeras Apollonium naufragium fecisse, ecce venit ad repetendâ filiam suam, quid dicturi sumus patri de filia? Et illa dixit, miser conjux, confiteor, nostram cum diligerem, perdidi alienam: accepi, verò consilium, ut veste lugubri induerer, fictas funderem lacrymas, & dicerem in villâ suburbanâ periisse Tarsiam, cum nos ipse viderit tali habitu, credet nobis. Cum hæc ita diceret, introivit Apollonius, ut verò vidit eos lugubri indutos, ait: Fidelissimi hospites mei, quid in adventu meo tam longas funditis lacrymas? aut certè istæ lacrymæ non sunt vestræ, sed meæ. Scelesta mulier cum mœrore expressit lacrymas, & ait: Utinam ad aures tuas alius pertulisset, & non ego, aut conjux meus, nam Tarsia filia tua subito dolore stomachi defecit. Apollonius hoc audiens, totum corpus suum contremuit, diuque defixus stetit, tandem resumpto spiritu intu-

intuens mulierem ait: Dionysiades, si filia mea, ut dicis, mortua est, nunquid & pecunia ac vestes, simulq; ornamenta perierunt? Scelesti ait, ex parte sunt, ex parte perierunt: tunc aliqua ex eis proferuntur, dixeruntq; Apollonio: Crede nobis, quia credidimus, ut filiam invenires; & ut scias nos non esse mentitos, habemus testimonium, cives enim nostri memores beneficiorum tuorum, in proximo littore ex ære * collato filiae monumentum fecerunt, * collatū.
 quod potes videre. Apollonius credens eam defunctam, ad famulos ait: Tollite hæc famuli & ferte ad navim, ego vadam ad filiae meae monumentum. Et ubi venit, legens titulos, CIVES. TARSENSES. TARSIAE. APOLLONII. FILIAE. OB. BENEFICIUM. EJUS. MONUMENTUM. EX. AERE. * COLLATO. * collatū.
 DEDERUNT, Perlectis titulis stupente mente constitit, & dum se non flere miraretur, maledicens oculis ait: O crudeles oculi, potuistis titulum filiae meae cernere, non potuistis lacrymas fundere! Et veniens ad navim, famulis suis ait, projicite me quæso in sentinam navis, cupio enim in undis exhalare spiritum. Et dum prosperis navigat ventis Tyrum reversurus, subito mutatum est pelagus, & per diversa maris discrimina naves jactabantur. Omnibus autem Deum rogantibus, ad Mitylenem civitatem venerunt. Gubernator cum omnibus dedit plausum. Apollonius ait, quis sonus hilaritatis aures meas percutit? Gubernator ait, gaude Domine, quia hodie Neptunalia celebrantur. Apollonius ingemuit & ait: Ergo omnes diem festum celebrent præter me. Tunc vocavit dispensatorem suum, & ait illi: Ne non lugens, sed avarus, videar, sufficiat famulis meis ad poenam, quod tam infelicem sortiti sunt Dominum, dona x. aureos, & emant, si quid volunt, & diem festum celebrent, me autem veto à quocumq; vocari, quod si quis fecerit, crura illi frangi jubebo. Dispensator itaq; emit necessaria, & rediit ad navim. Cum igitur inter omnes navis Apollonii honoratior foret, & cum * diem festum magno convivio melius cæteris * celebrarent nau- * abest, diem festum.
 tæ Apollonii, Athenagoras, qui Tarsiam diligebat ut filiam, deambulabat in littore, viditq; navim Apollonii, & ait: Amici, ecce illa navis mihi placet, quam video paratam. Nautæ ut audiunt suam navim laudari, dicunt: Invitamus te, princeps magnifice, si dignaris. Athenagoras ascendit navim, & libenti animo discubuit, posuitque x. aureos in mensa, & ait: Ecce, ne frustra me invitaveritis. Omnes dixerunt, bene accipis nos Domine. Videns autem Athenagoras omnes unanimiter discumbentes ait: Quis Dominus est navis? Et ait gubernator, Dominus navis in luctu moratur, jacet in tenebris sub sentina navis, & mori destinatus, in mari conjugem perdidit, & in terris filiam. Athenagoras ait ad unum de servis Ardalionem nomine, dabo tibi duos aureos, tantum descende, & dic ei, rogat te Athenagoras princeps civitatis hujus, procede de tenebris

tenebris ad lucem. Juvenis ait, non possum aureis mea crura reparare, quære alium, quia jussit, ut quicumque eum appellaverit, crura ejus frangantur. Athenagoras ait, hanc legem vobis constituit, non mihi, quem ignorat, ego ad eum descendam, dicite, quomodo vocatur. Et dixerunt famuli, Apollonius. Athenagoras audito hoc nomine ait intra se, & Tarfia patrem appellavit Apollonium. Tunc pueris demonstrantibus pervenit ad eum. Quem ut vidit barbâ capite squalidum, & in tenebris jacentem, ** submira.* ** submissa voce dixit:* Ave Apolloni. Apollonius ut audivit, putans se ab aliquo servorum appellari, turbulento vultu respiciens, vidit ignotum sibi hominem, moestum & decorum, furorem silentio textit. Athenagoras ait: Scio, te mirari, quod ignotus te appellavi, disce, quia princeps sum hujus civitatis, Athenagoras nomine, descendi in littus ad naves contuendas, inter cæteras vidi navim tuam decenter ornatam, & amavi aspectum ejus, dum aspicio, invitatus sum à nautis tuis, ascendi & libenti animo discubui, inquisivi Dominum navis, quem dixerunt in luctu grandi esse, quod & video. Prodest ergò, quod veni ad te, procede de tenebris ad lucem, discumbe paullisper, spero autem, quia dabit tibi Deus post hunc ingentem luctum amplius gaudium. Apollonius levavit caput & ait: Quisquis es, Domine, vade in pace, ego autem non sum dignus epulari, & amplius vivere nolo. Athenagoras confusus, ascendit in superiora navis & dixit, non potui persuadere Domino vestro, ut vel ad lucē exiret, quid faciam, ut eum revocem à proposito mortis, & ait ad unum de pueris suis: Vade ad lenonem & roga eum, ut mittat ad me Tarfiam, habet enim sapientiam & sermonem suavem, potest eum forsitan exhortari, ne talis taliter moriatur. Leno cum audisset, permisit eam. Venit igitur puella ad navim, ad quam ait Athenagoras, veni ad me Tarfia domina, hic necessaria est ars studiorum tuorum, ut consoles Dominum navis in tenebris sedentem, atque horteris, provocas eum exire ad lucem, lugentem conjugem & filiam, hæc est causa pietatis, pro qua Deus propitiusest hominibus. Accede ad eum, & suade ei venire ad lucem, forsitan per nos Deus vult eum vivere; si enim poteris facere, dabo tibi xxx. f sestertia argenti & totidem auri, & xxx. dies redimam te à lenone. Puella hæc audiens constanter ad hominem descendit, & mira voce salutavit eum dicens: Salve, quicumque es, salve & lætare, non enim ad te consolandum polluta venit, sed innocens virgo, quæ virginitatem suam inter naufragia & castitatem inviolatam ** conservavit.* Tunc in carminibus coepit modulatâ voce cantare:

Per sordes gradior, sed sordium conscia non sum,
Sic rosa de spinis nescit violarier ullis.

Corri-

Corripit & raptor gladii ferientis abiectus:
 Tradita lenoni non sum violata pudore.
 Vulnera cessassent animi, lacrymæque deessent,
 Nulla etenim melior, si nossem certa parentes,
 Unica regalis generis sum stirpe creata:
 Ipsa jubente Deo lætari credo aliquando.
 Fige modo lacrymas, curam dissolve molestam,
 Redde polo faciem, mentemque ad sidera tolle.
 Nam Deus est hominum plasmator, rector & auctor,
 Non sinet has lacrymas casso finire labore.

Ad hæc Apollonius levavit oculos, & ut vidit puellam ingemuit,
 & ait: Heu mihi misero, contra pietatem quam diu luctabor!
 Erigens se Apollonius resedit & ait: Gratias ago prudentiæ
 tuæ, & nobilitati hanc vicem rependo, ut memor tui sim
 si quando lætari licet, & regni mei viribus levabo: Forsitan, ut di-
 cis, regio genere orta es, natalibus parentum tuorum repræsentaberis.
 Nunc accipe centum aureos, & ac si me in lucem reduxeris, læta discede,
 nolime appellare, recente enim luctu renovatâ calamitate tabesco.
 Puella acceptis aureis abire coepit: & ait ad eam Athenagoras,
 quo vadis Tarsia? sine effectu laborasti? non potuisti facere misericordiam, ac subvenire homini interficienti se?
 Et ait Tarsia, omnia, quæcumque potui, feci, & datis mihi centum
 aureis abire rogavit, & ait renovati se luctus dolore cruciari.
 Athenagoras ait, dabo tibi ducentos, descende, redde, quod dedit,
 & dic: Salutem tuam, non pecuniam quæro. Descendens Tarsia
 sedit juxta eum & ait: Si in isto squalore & in tenebris permanere
 destinaisti, permitte me tecum sermonem miscere: Si ergo parabolarum
 mearum nodos * solveris, vadam, sin aliâs, refundam tibi pecuniam
 & abscedam. Tunc Apollonius, ne reciperet pecuniam, sed etiam
 puellæ prudentes sermones audiret, ait, licet in malis meis nulla mihi
 cura suppetat nisi flendi & lugendi, tamen ne ornamento lætitiæ caream,
 quod interrogatura es * breviter interroga & abscede, peto enim ut fletibus
 meis spatium tribuas. Et ait Tarsia:

* absolvit.

* deest bene
biter inter-
roga.

Est domus in terris quæ nobis clausa resultat,
 Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes:
 Ambo tamen currunt, hospes simul & domus una.

Et ait, si rex es, ut dicis, convenit te nihil esse prudentius, solve
 quæstionem. Et ait Apollonius: Ut scias me non esse mentitum,
 domus quæ in terris resonat, unda est, hospes tacitus, piscis est, qui
 cum domo suâ currit. Et ait Tarsia:

Longa feror velox formosæ filia sylvæ,
 Innumerâ pariter comitum stipante catervâ:
 Curro vias multas, vestigia nulla relinquo.

Apollo-

Apollonius ait: O si licitum esset, ostenderem tibi, quæ tu ignoras: tamen respondebo quæstionibus tuis, miror te tam tenera ætate mirifica prudentia esse imbutam, namq; arbor stipata catervis, vias multas currens, & vestigia nulla relinquens, navis est. Et

* deest Tar-
sia. * Tarsia addidit:

Per totas ædes innoxius introit ignis,
Est calor in medio magnus, quem nemo removit:
Non est nuda domus, nudus sed convenit hospes,
Si luctum * ponas, insons * intrabis in ignes.

* pones.
* intrares.

* me pater
tanta.

* ejus.

* cum in-
tra jugulum
ut.

Apollonius ait, intrarem balneum, ubi hinc inde flammæ per tabulas surgunt, nuda domus, in qua nihil intus est, nudus hospes convenit, nudus sudabit. Cum hæc & his similia diceret, puella misit se super Apollonium, & distractis manibus eum amplexabatur dicens: Quid me tantis malis affligis, exaudi vocem deprecantis, respice virginem, talis prudentiæ virum mori nefarium est: Si conjugem desideras, Deus tibi restituet, si filiam, salvam & incolumem invenies. Et tenens eum conabatur trahere. Apollonius in iracundiam versus, surrexit & Tarsiam calce percussit. Impulsa virgo cecidit, & genæ ejus ruptæ sunt, coepitq; sanguis effluere. Conturbata virgo coepit flere & dixit: O ardua cœlorum potestas! tu * me tantæ calamitatis angustiis ab ipsis natiuitatis meæ exordiis fatigas, nam ut nata sum inter fluctus & procellas, mater mea doloribus constricta periit, & mortuæ sepultura negata est in terra, ornata à patre meo dimissaq; in loculo cum xx. sesteritiis auri, Neptuno tradita est. Ego infelix Strangulioni & Dionysiadæ impiissimis hominibus à patre commissa, cum ornamentis & regalibus vestibus, usque ad necem superveni, per invidiam iussa sum puniri à servo eorum ac occidi. Tandem * cum ferro intra jugulum prope condito, ut Deum testarer, postulasset, piratis supervenientibus sum rapta, & in hunc locum deducta. Deus reddet me Apollonio patri meo. Apollonius audiens hæc signa, exclamavit voce magna & ait: O Domine misericors, qui conspicias cœlum & abyssum, & omnium secreta patefacis! Et hæc dicens, cecidit super amplexus Tarsiae, & vehementius clamavit dicens: Currite famuli, currite amici, anxietati meæ finem imponite. Audito clamore famuli cucurrerunt, cucurrit etiã inter illos Athenagoras princeps, & descendentes illis in navim, invenerunt flentem super collum filiae suæ, & dicentem: Ecce filia mea, quam lugeo. Tunc erigens se Apollonius, projectis vestibus lugubribus, indutus est vestibus mundissimis. Cui filia narravit, quomodo à lenone comparata, in lupanari posita est. Audiens hæc Athenagoras, timens ne alii filiam in matrimonium daret, misit statim se ad pedes Apollonii dicens: Adjuro te per Deum vivum, qui te patrem filiae restituit, ne alii des filiam tuam nisi mihi: sum enim

prin-

princeps hujus civitatis, mea ope virgo permanfit, & me ducen-
te patrem agnovit. Cui Apollonius ait : Ego huic tantæ pie-
tati & bonitati non possum esse contrarius, imò opto, quia vo-
tum vovi, non me depositurum luctum, nisi filiam meam nu-
ptum tradidero, hoc enim restat, ut filiam meam vindicem à le-
none, quem sustinuit inimicum. His auditis Athenagoras citò
cucurrit ad curiam, & convocatis civibus dixit : Ne pereat civi-
tas propter unum impium, sciatis Apollonium regem ad hoc ve-
nisse, ecce classes navium properant grandi cum exercitu, ever-
surus civitatem lenonis ob impietatem, quia Tarsiam filiam suam
in lupanari constituit. Mox, ut dictum est, concursus factus est
& tanta commotio populi, ut nec viri nec foeminae remanerent,
quin concurrerent ad Apollonium regem. Et dixit Athenago-
ras : Ut liberetur civitas, deducatur ad eum leno. Vincitis ergò
manibus post tergum deducitur leno. Apollonius regiâ veste in-
dutus, tonso capite & omni squallore deposito, diadema impo-
suit, tribunal ascendit, civibusq; audientibus ait : Vidistis Tarsi-
am à patre suo hodie cognitam, quam cupidissimus leno ad vos
despoliandos usq; hodie depresso. Ut ergò pietati vestræ plenius
gratias referam, filiae meae procurete vindictam. Omnes unâ
voce dixerunt : Leno vivus ardeat, & divitiæ ejus puellæ dentur.
Adducitur leno protinus, & igni traditur arsurus. Tarsia ait vil-
lico, dono tibi libertatem, quia beneficio tuo & civium virgo
permanfi, & donavit ei ducentos aureos & libertatem : liber-
tatem verò cunctis puellis coram se præsentatis * donavit, &
dixit, & quidquid de corpore vestro hætenus servistis, ex hoc
liberæ estote. Erigens etiam se Apollonius ad populum loqui-
tur dicens : Gratias pietati vestræ refero venerandi & piissimi ci-
ves, quibus longa fides pietatem præbuit, & quietis salutem ex-
hibuit, nunc ergò tribuo vobis auri pondera quinquaginta.
Quod cum in præsentî fieret, fuderunt ei statuam ingentem, & in
base scripserunt,

TYRIO. APOLLONIO
RESTAURATORI
DOMUUM. NOSTRARUM
ET. TARSIAE
SANCTISSIMAE. FILIAE
EJUS. VIRGINI.

Tunc intra paucos dies Apollonius tradidit filiam suam in con-
jugium Athenagoræ, cum ingenti lætitiâ totius civitatis. Et cum
eodem navigans inde cum suis omnibus, volens per Tarsum
proficiscendo redire ad patriam suam, in somnis admonitus est

* deest regis
filia.

* deest cui.

* deest cui.

* deest filia.

per angelum, ut Ephesum descenderet, & intraret templum Ephesiorum cum filiâ & genero suo, ibique omnes casus suos exponeret, quos passus esset, postea veniret Tarsum, & vindicaret innocentem filiam suam. Apollonius expergefactus, indicavit hæc omnia genero & filiæ suæ. Et illi dixerunt, fac, quod tibi videtur. Tunc iussit gubernatori tendere Ephesum. Qui cum descendisset ratem cum suis, templum petiit, ubi conjux sua inter sacerdotes principatum tenebat. Rogavit, ut aperiretur sibi sacrarium; dicitur prius sacerdoti: Venit quidam nescio quis, cum filiâ & genero suo & nimis donis, & petit sibi aperiri sacrarium. Hoc audito, Alcistratis * regis filia gemmis regalibus ornavit caput, & vestivit se veste purpureâ, venitque stipata catervis, erat enim effigie decora, & ob nimium castitatis amorem, asserabant omnes nullam tam gratam esse virgini. Quam videns Apollonius cum filiâ suâ & genero, misit se ad pedes ejus, tantus enim splendor ejus pulchritudinis imminebat, ut ipsa esse Diana videntibus putaretur. Aperto itaque sacrario, obtulit multa munera pretiosa, & post hæc coepit Apollonius dicere: Ego ab adolescentia Rex natus, Tyrius Apollonius nominatus, cum ad omnem scientiam pervenissem, regis iniqui Antiochi quæstionem exsolvi, ut ejus filiam acciperem, sed ille foedissimâ sorde fauciatus est, ita ut * cui pater fuerat constitutus per naturam, ei fieret conjux per impietatem: nam & me conabatur occidere. Quem dum fugio, naufragus ad Cyrenem à rege Alcistrata gratissimè susceptus, in tantum benevolentiam ejus sum expertus, ut filiam ejus mererer accipere. Deinde mortuo Antiocho, cum properarem ad regnum percipiendum, ipsa mecum comitante, hanc filiam meam, quam coram te magna Dea Diana representari jussisti, angeli jussu, postquam in navi peperit, spiritum emisit. Quam ego regio habitu indui, & cum xx. sesteritiis auri, in loculo clausam in mare misi, ut inventa dignè sepeliretur. Et hanc filiam meam nutriendam nequissimis hominibus commendavi, & superiores Ægypti partes petii. Quartodecimo autem anno adveniens, ut filiam meam expeterem, dixerunt eam esse defunctam. Et dum credidi, vivo in luctu in lugubribus vestibibus, & mori cupiens, mihi filia mea reddita est. Cum hæc & his similia narraret, Alcistratis * filia, uxor ipsius, levavit se, & rapuit eum in amplexum. Apollonius autem repulit eam à se, at illa cum lacrymis dicebat: Ego sum conjux tua, Alcistratis regis filia, & tu es Tyrius Apollonius, tu es meus magister, qui me docuisti, tu es qui me à patre Alcistrata accepisti, tu es, quem naufragum adamavi, non causa libidinis sed sapientiæ, & ait ad eum, ubi est filia mea? Et ipse ostendens ei Tarsiam, dixit,

dixit, hæc est filia, quam vides. Tunc resonat in tota Ephelo, Tyrium Apollonium regem uxorem * suam in templo offeren-
 tem cognovisse, fit lætitia ingens in tota civitate Ephesiorum. ** suam Alcistratem.*
 Ipse verò ascendit navim cum uxore & genero & filia, revertens ad patriam suam. Veniens igitur Tyrius Apollonius Antiochiam regnum sibi reservatum recepit, & pergens Tyrum constituit in loco suo Athenagoram generum suum. Deinde cum ipso genero & filia sua, & cum exercitu regio veniens Tarsum, iussit comprehendi Dionysiadem & Strangulionem, & duci ante se, & coram omnibus civibus ait: Beatissimi cives Tarsenses, nunquid Apollonius Tyrius alicui vestrum extitit ingratus? Et omnes dixerunt: Te regem & patrem patriæ omnes diximus, pro te mori libenter optamus, hoc statua à nobis facta testatur. Et ait Apollonius, Commendavi * filiam meam Strangulioni
 & Dionysiadi uxori ejus, & eam mihi reddere noluerunt. ** hanc filiam.*
 Infelix mulier ait: Bone Domine, nunquid non tu ipse titulum monumenti ejus legisti? Apollonius iussit venire Tarsiam in præsentiam civium, & revelata facie Tarsia maledixit mulieri, Dionysiades ave, saluto te Tarsia ab inferis revocata. Infelix mulier toto corpore contremuit, cives mirantur & gaudent: Et iussit Tarsia venire villicum, cui ait, Theophile, ut possit tibi ignosci, clarâ voce responde, quis me tibi interficiendam obligavit? Villicus ait, Dionysiades domina mea. Tunc cives rapuerunt Strangulionem & Dionysiadem, extra civitatem trahentes lapidaverunt, volentes & Theophilum occidere, sed interven-
 tu Tarsia non tangitur, quæ ait, nisi ad testandum mihi spatium dedisset, modo mea pietas illum non defenderet, quem manu missum abire præcepit. Infelicem filiam occisorum, etiam Tarsia depulit. Apollonius dedit munera ad restaurandam civitatem, & moratus est ibi mensibus sex. Navigans inde Pentapolim civitatem, curiam ingreditur ad Alcistratem regem gaudens. In ultimo senectutis rex vidit filiam suam, & neptem cum marito suo, integer annis. Post hæc moritur perfectâ ætate, in manibus eorum dimittens hæreditatem regni sui Apollonio, in medietatem filia suæ.

Omni- bus his peractis, dum ambularet Apollonius juxta mare, vidit piscatorem, à quo naufragus fuerat susceptus, iussitq; eum apprehendere & ad palatium duci. Videns piscator à militibus se comprehendi, putavit occidi. Ingressus Apollonius iussit eum adduci ad se, & ait: Hic est paranympus meus, qui mihi naufrago opem dedit, & ad civitatem venire ostendit, & dixit ei: Ego sum Apollonius Tyrius, cui dimidium tribuisti tribunarium, & donavit ei CC. sestertia argenti, & servos & ancillas, &

fecit eum Comitem suum, usque dum vixit. Hellanicus verò, qui de Antiocho nunciavit, obtulit se Apollonio, & procidens ad pedes ejus ait, Domine, memor esto Hellanici servi tui, Apollonius apprehensa manu Hellanici, erexit eum, fecitque divitem, & ornavit Comitem. His expletis genuit Apollonius de conjugē suā filium, quem in loco avi sui Alcistratis constituit regem. Vixit verò Apollonius cum conjugē suā annos LXXIV. & tenuit regnum Antiochiæ & Tyri & Cyrenensium. Quietè vixit & feliciter. Casus suos ipse descripsit, duo volumina perfecit, unum in templo Ephesiorum, alterum in suā bibliothecā collocavit.

Explicit feliciter.

**FRAGMENTA
TABULÆ ANTICUÆ,
IN QUIS
ALIQVOT PER ROM.
Provincias Itinera.**

Ex Pentingerorum bibliotheca.

Edente, & explicante

MARCO VELSERO
Matthæi F. Aug. Vind.

FRAGMENTA
TABULAE ANTIQVAE

IN QVIS
ALIQVOT PER ROM.

Provincias lincera.

Ex Pentingetorum bibliotheca.

Edente, & explicante

MARCO VELSERO

Matthaei F. Aug. Vind.

VIRO ILL. ET NOBILI
JACOBO CURTIO

A

SENFTENAU,
S. R. I.
PROCANCELLARIO

Marcus Velferus

S.

T tibi hanc expositionem inscriberem Vir Ill. multa me impulere. Mitto externa. Intra te sunt: Virtus etiam ignotis non ignota: Prudentia à natura indita, præstantissimarum disciplinarum doctrina, & maximarum rerum usu exculta: Auctoritas tanta, quantam necesse fuit excellentem virtutem, & eruditam prudentiam consequi: Amor & studium in elegantiores litteras vehemens adeò, ut profecto in incredibile diversissimorum negotiorum mole planè sit incredibile. Impulere ista: Perpulit mirifica humanitas, qua una reliqua illa ita exornas, ut singula per se magna, maxima & præclarissima perficias. Hanc omnium ore celebrem, ut ante annos viginti coram cognoscerem, melior mihi fortuna indulgit. Neque me ejus exinde oblivio cepit, aut erit, ut in posterum capiat. Fatebor tamen proximis diebus illustriorem solito ob oculos versatam:

Ooo 4

Cum

Cum intellexi tam diuturno decurso tempore , tibi non modo recentem memoriam , sed ex veteri consuetudine propensam adhuc in res nostras voluntatem constare. Cui gratiam referendi quoniam quam aliam rationem ineam non video : Hanc tabellam , AMORIS , OBSERVANTIAE , GRATITUDINIS MONUMENTUM , tuo nomini dicatam pendere patieris : Ego lætus lubens merito (ut habet vetus formula) consecro. Vale.

Augustæ Vindelic.

PRÆFATIO IN FRAGMENTA TABULÆ ITINERARIÆ ANTICUÆ.

Eminit B. Rhenanus in libris rerum Germanicar. aliquoties tabula antiqua, quam apud Chunradum Peutingerum amicum suum Augusta viderit: Chartam provincialem, itinerariam, militarem, diversis locis appellat: Ait sub ultimis Imperatoribus depictam, à Celte in quadam bibliotheca reperi- tam esse, planè veterem. Ex ea cum testi- monia nonnulla produxisset, plerosq; illius videndæ desiderio ve- hementi incendit. Existimabant homines eruditi, hoc finium re- gundorum iudice, qui omnem exceptionem superaret, multas tan- tum non immortales geographorum dissensiones componi, mul- tos inextricabiles in historicorum libris nodos solvi posse. Verum Peutingerus, dum vixit, tabulam non emisit; neque illa eo mortuo, quod mihi constet, in cuiusquam conspectum venit, quamvis sæpius diligenter quæ sita. Inventa sunt autem, inter reliqua litteraria ci- melia, schedæ duæ, quas ex tabula ista delineatas appareret: ita ut altera, altro versum plus spatii exprimeret, neutra totum autogra- phum referret, quod certis indiciis liquet. Hæ cum ad manus meas pervenissent, committendum non existimaui, ut publico inviderẽ. Vulgavi itaq; ea fide, quæ alicui nimia videri possit (nam maxima minima pari diligentia exprimenda curavi, etiam errores manife- stos, in explicationibus, quàm in schedis, corrigere malui.) Sed pro- fecto, reddendis antiquis monumentis nemo satis religiosus est, qui supersticiosus haberi metuit. Editionis consilium non est, cur plu- ribus commendem: Sive autographum periit, sive delitescit, aliquando lucem visurum (quod ominari placet) interim fra- gmentis hisce frui, gratiæ apponent docti omnes, certò scio. Expli- cationem addere visum necessario. Non quod de illis rebus hario- landum sit, quæ nullis vestigiis indagari possunt, qualia pleraque nomina nunc primum in lucem redidit, quæ fere intacta trans- mitto: sed quod mihi attentè cogitanti nonnulla in mentem vene- rint, quæ tum in universum, tum per partes monita, lectores eo

labore videbantur levare. Et periculum fuerit, si schedas nudas emitterem, ne permulti, quibus illæ jam usui erunt, vix inspectas abjicerent, tædium non laturi corrigendi, quæ à descriptoribus errata, commodè explicandi, quæ ab auctore inconcinnius posita, confirmandi, quæ in speciem dubia incerta, annotandi denique, si qui ab autographo errores viderentur. Nam aut ego fallor, aut his ipsis salebris impeditus Peutingerus, quo nemo antiquitatis studia promovit cupidius, ab editione abstinuit. Monebo itaque non pauca paucis, sine ostentatione, sine insectatione. Cur enim aut mihi nimis placeam, si his ducibus viam tenuero, aut aliorum elevem diligentiam, si illis destituti, in tam densis antiquitatis tenebris interdum aberravere? Quidquid hujus, profecto neque iis fraudi, neque mihi laudi erit: Quam adeò non capto, ut me uberrimos fructus percepisse existimaturus sim, si commentatione ista schedarum inspectoribus aliquam lucem prætulero. Dicam autem primo loco, quæ de auctore, de tabula, de schedis, de lineis, & numeris mea sententia: Ad singulorum deinde locorum nomina accedam.

Auctorem geographiæ imperitum, mathematicas litteras in universum non doctum fuisse, necessario fatendum, res enim loquitur: Cum neque provinciarum circumscriptiones, & figurae, neque littorum extremitates, neque fluviorum decursus, neque locorum intervalla geographicis canonibus respondeant. Inde fit, ut non temere suspicer, hæc in turbido castrensi, potius quam erudito scholarum pulvere nata, manu Metatoris alicujus descripta esse. Metatores sunt Vegetio lib. 2. cap. 7. qui præcedentes locum eligunt castris: eum deinde mensores militibus ad podismum dimetiuntur. Verum usus obtinuit, ut Metatores dicantur, etiam qui in civitatibus diversoria, & hospitia designant. Ita Cod. lib. 2. tit. 8. l. 3. & 5. lib. 12. tit. 19. l. 9. tit. 41. l. 1. 2. 5. 9. & 11. Domus attributa Metata, per totum hunc postremum titulum. Metatoribus autem necessaria cognitio Itinerum, Trajectuum, Civitatum, Interstitiorum: Et quæ multa præterea ad id institutum pertinent. Nam mihi dubium nullum est, designanda itinerum rationi Metatores à ducibus consilio adhibitos. Exempli causa producamus Lampridii verba ex Alexand. Severo: Itinerum autem dies publicè proponebantur, ita ut edictum penderet ante menses duos, in quo scriptum esset: Illa die, illa hora ab urbe sum exiturus, & si dii voluerint, in prima mansione mansurus. Deinde per ordinem mansiones, deinde stativæ, deinde ubi annona esset accipienda. Hujusmodi edita non nisi à perito Metatore instrui poterant, qui mansiones, earumq;

rumq; intervalla, magnitudinem, & annonæ copiam in numero haberet, quo præscriberet, quanta exercitus pars in unaquaque commodè manere posset. Et ea apud me verissimillima est opinio: Itinerarium provinciarum, quod Ant. Aug. tribuitur, cujus auctoritate persæpe usuri sumus, à Metatoribus originem ducere. Nam id, quod Lampridius edictum appellat, à D. Ambrosio serm. 5. in psalm. 118. Itinerarium dicitur. Placet totum locum exscribere, mirè enim ad institutum nostrum facit. Miles qui ingreditur iter, viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluptuaria captat compendia, ne recedat à signis: Sed Itinerarium ab imperatore accipit, & custodit illud; præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaque via conficit iter, ut inveniat commeatum sibi parata subsidia. Si alio ambulerit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia Imperator his jubet hæc præparari omnia, qui sequuntur, nec dextra nec sinistra à præscripto itinere declinant. Meritoque non deficit, qui Imperatorem sequitur suum, moderatè enim ambulat, quia Imperator non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile considerat: Ideò & stativas ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die, eliguntur civitates, in quibus triduum, quatrimum, & plures interponantur dies, si aquis abundant, commerciis frequentantur. Et ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniantur, quæ quasi Regalis eligitur, in qua fessis exercitibus requies ministratur. Hanc legem esse præscriptam, Christo ducente, sanctis commeantibus, recognoscas velim. Profecti sunt enim & patres nostri de terra Ægypti, per longa spatia terrarum, quorum stativæ omnes, mansionesque descriptæ sunt, donec Cades, id est, ad sanctorum terram perveniretur. *Vides, quis itinerarii usus, qui etiam ab aliis est observatus. Verum enim vero, quoniam*

Segnius irritant animum demissa per aurem,
Quam quæ sunt oculis commissa fidelibus, & quæ
Ipse sibi tradit spectator.

Hinc credibile, libellos itinerarios quandoque delineatis tabulis explicatos; quo nimirum itinerum, & mansionum constitutio in tabulis uno intuitu sub imperatorum oculos veniret. Neque id nulla de causa, quando hæc in primis Imperatoribus cura curanda. Fuerit exercitus Lugduno Batavorum, Noviomagum movendus, ob magnitudinem, vel alia quavis occasione divi.

dividendus : Multum intererat hanc cognitionem oculis præcipere, binas esse vias, quæ illo ducant, dexteriores sex mansionibus distinctam, dextro flumine, sinisteriorem novem mansionum, levo flumine uti, huic ultra alveum hosticum, illi pacatum esse. Et nostram tabulam huic fini paratam, non dubiè innuunt dicta hæcenus : Clarius adhuc ostendunt lineæ viarum, numeri spatiorum indices : Et quod illæ tantum mansiones expressæ, quæ in vias delineatas incidunt, præteritis aliis non obscuri nominis urbibus. Quorum nihil commisisset auctor, si ipsas provincias, non certa in provinciis itinera describenda sumpsisset. At privatum institutum respexit, Metatorem non geographum præstitit. Idq; vel idcirco animadvertendum, ne antiquitatis nomine decepti, tabulæ auctoritatem, quam auctor non petit, non meretur, tribuamus. Si quis enim hinc eum usum sperat, quæ ex geographicis pinacibus diligentissimè Et scientissimè confectis, fallitur: si quis item hanc delineationem Ant. itinerario, Et nudis mansionum nominibus in eo perscriptis, nihil præstare iudicat, non minus errat : Commodissimè sentit, qui medium locum tabulæ tribuit: Ejusmodi sibi descriptionem promittens, cujusmodi ab homine illarum disciplinarum, quas initio diximus, rudi, proficisci potuit.

Magnitudinem ex fragmentis ita æstimo, ut mihi persuadeam, tabulam integram, totius Occidentalis imperii præcipua itinera complexam. Nimis certè in aperto est, per exiguam partem in nostris apographis reliquam, multo maximam desiderari. Rhenanus satis ostendit, Rhenum ab ostiis ad fontem usque descriptum : at ex schedis, illa quæ in hanc partem se longius porrigit, Coloniam Trajanam non excedit. Franciscus Irenicus meminit Itinerarii cujusdam Augustani, quod ab Ant. itinerario differat : ego elenchum ex hac tabula exscriptum significari interpretor : in quo, præter plerasque ad Rhenum urbes, continentur Danubianæ omnes, quas cumque antiquitas vidit. Nomina multarum, quæ in Rhetiis, Norico, Pannoniis sitæ, describit, Sirmium usque. In schedis supersunt reliquæ itinerum per Galliam, Britanniam, Hispaniam, Et Africam. Jam ergo : Cum Rhetia ad Italiam, Noricum, Et Pannonia ad Illyricum pertinerint : Occidentale autem imperium, ex quo Constantius, Et Galerius rempublicam divisere (primi inquit Orosius) Italiam, Africam, Hispaniam, Galliam, Britanniam, Et Illyrici partem comprehenderit : Fit, ut ex singulis hujus imperii partibus vestigia ad indicinam reliqua sint : Ideoq; non magnopere dubitandum existinem, ea quoque, quæ inter tam miserè discerpta membra

membra media, in autographo expressa esse. Eo gravior, & acerbior tam insignis monumenti jactura accidit: quod cum Ant. & Notitia provinciarum conjunctum, incredibile quantum ad omnem antiquam historiam illustrandam, & restituendam subsidium afferre poterat.

In etate conjicienda assentior Rhenano, qui de ultimis Imperatoribus sensit. Sunt plura ei rei argumenta, Unum afferam: Francicum nomen, quod in priori scheda extat, serò Romanis cognitum, ante Trebellium & Vopiscum à nemine in litteris relatum, & falluntur egregiè, qui Ciceronem ejus meminisse asseverant: Uti etiam in errore versantur, qui manifestarium glossema recipiunt in Josepho, ex Hebræo verso, lib. 5. cap. 42. Herodis interfuisse funeri satellites Germanos & Gallos, qui sint Francigenæ. Ultimos autem Imperatores capio, non qui postremi imperatorio nomine in occidente usi, sed qui postremo provinciarum, quarum hic itinera, potiti. Ad quam rationem, dicam obsoleto verbo, postremorum postremissimi censendi Theodosius major, ejusq. filii. Neque fieri potest, ut ista descriptio Theodosio & filiis sit recentior. Theodosio enim mortuo, barbari plerasque provincias mox sub Honorio & Arcadio, alias non multo post in potestatem rede gere. Quod certis historiarum testimoniis consignatum. Cum verò nemo suspicaturus sit, Romanos itinera per provincias à barbaris jam occupatas descripsisse, omninò conficitur, quod posuimus.

Ex schedis, ea, quam primo loco damus, venustè & eleganter, altera rudiusculè, & negligenter descripta erat. Atque hac non difficulter caruissemus, si, quæ continet, in priori omnia expressa, & si locorum nomina clara, firma fuissent, neque alterius lectionis collatione eguissent: Verum, præterquam quod quædam Gallie, Hispanie & Africæ itinera in priori non extant: Conferenda etiam in reliquis erat scripturæ ratio. Hæc in plerisque incredibiliter depravata, sive ipsius tabula, sive descriptorum, sive utrorumque vitio. Nam in tabula quædam, errata esse, cur negemus? Sed alia à descriptoribus vulnera addita, significat in primis schedarum dissensio: Quæ faciliorem veniam meretur, quod originem ducere videatur ex litteris in autographo obscuris & dubiis, vetustate exolescentibus. Nos his explicandis & restituendis, quam fieri poterit, diligentissimam operam navabimus.

Linearum ductus, quibus stationes aut mansiones (sunt ea solennia Metatoribus nomina) conjunguntur, Vias publicas exprimunt; quas Consulares, Prætorias & Militares appellabant. Dig. lib. 43. tit. 8. l. 2. Publicas vias dicimus, quas Græci ΒΑΣΙΛΙΚΑΣ, nostri Prætorias, alii Consulares appellant. Militares dicuntur lib. c. tit. 7. l. 3. Ubi earum usus describitur: Viæ militares exitum ad mare, aut in urbes, aut ad flumina publica, aut ad aliam viam militarem habent. Quas singulas exitus species in nostris schedis observabis. Publicæ autem non omnes his nominibus comprehensæ. Ait Ulpianus lege, quam priorem adduximus: Quæ post consularem excipiunt, in villas, vel alias colonias ducentes, putem etiam ipsas publicas esse. Verum ego in schedis nullam non consularem, aut quod idem est, militarem delineatam opinor. Hasce tribus modis munitas reperio: Sive stratis lapidibus, sive intecta glarea, sive congestis terreis aggeribus. Dig. lib. 43. tit. 11. l. 1. Neque latiore, neque longiore, neque altiore, neque humiliore viam, sub nomine refectionis, is, qui interdicit, potest facere: vel in viam terrenam glaream injicere, aut sternere viam lapide, quæ terrena sit, vel contra lapide stratam terrenam facere. Quamquam Isidorus viam terrenam, cum ea, quæ lapidibus strata, videtur conjungere, cum ait, Aggerem esse mediæ strætæ eminentiam, coacervatis lapidibus stratam, ab aggere, id est, coacervatione dictam, quam historici viam militarem dicant. Absolutè autem viæ publicæ, Aggeres. Ammianus Marcell. lib. 19. tamquam itinerario aggere, vel superposito ponte complanatum spatium. Et 21. de Juliano, Morarum impatiens, percurfis aggeribus publicis, Succos, nemine auso resistere, præsidiis occupavit.

*Curatores porro viæ accipiebant: Quos ab Augusto exco-
gitatos Suetonius innuit cap. 37. At Pomponius l. 2. de Orig.
juris, initium longè altius repetit. Illud etiam observavi, in-
terdum singulis viis singulos curatores datos, ut ex multis lapi-
dibus constat: Interdum unum hominem multarum viarum
curam gessisse. Fidem facit marmor, quod Auximi superest, in
quo C. Oppius CUR. VIAR. CLODIAE. ANNIAE. CAS-
SIAE. CIMINAE. TRIUM. TRAJANARUM. ET.
AMERINÆ. Per redemptores muniebantur, uti Siculus
Flaccus scripsit. Rei quandoque ad has munitiones condemna-
bantur, quod ex Suetonii Cajo cap. 27. colliges. Lapideis colu-
mellis distinguebantur, quibus milliarium numerus adscriptus,
unde nomen accipere; in vetusta inscript. MILLIARES.*

LAPI.

LAPIDES. RESTITUTI. *Etiam Imperatorum nomina addita, quod horum jussu munirentur : Nummi Augusti fornicibus, quadrigis, & trophæis insignes, QUOD. VIAE. MUN. SUNT. Sidonius in propempt.*

Antiquus tibi nec teratur agger,
Cujus per spatium fatis vetustis
Nomen Cæsareum viret columnis.

Multa extant in hanc sententiam auctorum loca, & certissimi testes lapidei cippi, qui reliqui. Ex iis interstitia locorum itinerariis adnotabantur. Et hoc ipsum sibi numeri in schedis volunt. Quorum tamen nos perrarò rationem inire potuimus, adeò cum Ant. itinerario non coincidunt, cum quo uno conferre licebat. Cujus rei culpam non omnem in exscriptorum negligentiam rejicio. Etsi hæc mirum quantum sibi indulgit, tamen multa præterea differentiae causæ accedere potuerunt. Ipsa dies pleraque immutat : Aliqua itinera contrahuntur novis inventis compendiis. Producentur alia, necessariis de causis ambagibus additis. Deinde, numeri Ant. semper mansionem, quæ proximè antecessit, respiciunt, schedarum fortassis non item : Cum etiam in cippis observem aliquando numeros à splendida aliqua colonia, per centum passuum millia, & eo amplius continuari, neglectis intermediis oppidis minoris nominis ; exemplo est cippus haud procul Oeniponte, Severo & filiis inscriptus, in quo numeri ad Augustam Vindelicorum, longè disitam referuntur. VIAS. ET. PONTES. REST. AB. AUG. MIL. PASS. CX. Demum, quæ in libello certo ordine perscripta, ea in tabula tam ad anteriora, quam ad posteriora referre, quin & dextrorsum aut sinistrorsum trahere nihil vetat, & duplex numerus quibusdam mansionibus additus, indicio est illas diversa itinera respicere. Quibus omnibus rationibus hæc conjectatio valde obscura atque impedita redditur : Et si mihi divinationem rei tam incertæ sumam, meo merito ridiculus habear. Aliis eam palmam lubens cedo.

Ne quid præteream, moneo in posteriori scheda itinerum lineas omnes, & hæc nomina, CREPSTINI. NAMAVI. Fl. Renus. Fl. Batabus. Osini. Fl. Riger. ICAMPENSES. rubrica descripta, intervalla numeris Romanis, quæ in priori barbaris characteribus, notata esse. An ad autographi fidem, non asseveraverim; quamquam de numeris minus ambigo. Quomodo enim barbaros characteres referret autographum,

cum

cum nullus dum tunc temporis eorum usus esset ? Verum prioris schedæ descriptor hac in re scribendi compendium sequimur : Nos, uti in schedis invenimus, ita reddidimus : Rubricam non nisi atramento exprimere potuimus. Sed ecce prior schedæ in manibus.

PRIORIS SCHEDÆ EXPLICATIO.

PARTITIO ET ORDO.

Cap. I.

SCHEDAM aptè dividimus in partes Britanniae, Barbarici, Bataviae, Belgicae, Lugdunensis & Aquitaniae. Ordinem interdum ex Ant. mutuumur; cum illo destituimur, normam certam habemus nullam. Itinera etiam nonnulla ob intermedia flumina incidere, & in diversa capita referre coacti fuimus.

BRITANNICA.

Cap. II.

Extrema Britanniae, quae Galliae objecta, describuntur, nomine non expresso. In iis haec loca,

AD MUM. 22. Scheda posterior, AD MUM. XX. Nullam lucem praefertunt geographi, neque ego hariolus: Quid si AD MUNICIPIUM. Cujus nomen proprium vix inveniemus in tanta ignorance priscorum foederum, & cujusque urbis privata conditione. Ex Ant. tamen quispiam Ventam Icinorum suspicetur. Camdenus vestigia aliquot Romanarum viarum per Britanniam superesse prodit, ex quibus fortassis in re praesenti conjecturam cum hic tum alibi capere liceat.

SIMOMAGI. 15. Scheda post. SINOMAGI. Ant. Sitomagi. Semel dico, me restituendis iis nominibus, quae cum uno Ant. conferre licuit, operam non lusurum. Cum Ant. codicem nihilo castigatorem his schedis habeamus, non erat, cur in alterutram partem conjecturis propenderemus. Vetera etiam recentibus conferre abstinuimus: Quod in nominibus jamdudum notis, aliorum labore, qui ante nos scripserunt, & vulgo leguntur, abuti nollemus, certiora, quae proferremus, non haberemus: In illis verò, quae ex his primum schedis in lucem prodeunt, periculosum videretur homini peregrino, qui illas provincias praesens nunquam aspexisset, tenuibus conjecturis (cujuscemodi fere tota ista divinatio)

Ppp

nimi-

SCHEDA PRIOR.

nimum confidere. Neque tamen dissimulavimus, si quando in explicationem valde probabilem incidimus.

AD CŌVECIN. 15. Sch. post. CONVETRONI. Ant. Combretovio, aut Combretonio.

AD ANSAM. Consentit Ant. Sch. post. perperam, AD ANSANI.

CAMULODUNO. 5. Ant. Camoloduno. Ptolemæo Camudolanum in Trinoantibus. Alia à Camuloduno Brigantium. Lipsius in Tacitum profert lapidem, qui Camaloduni præferat.

CAUNONIO. 8. Ant. Canonio.

BAROMACI. 12. Descriptorem oculos parum intendisse, B. loco S. accepisse, priores litteras in lituris delitescere, & CAESAROMACI pro Cæsaromagi restituendum esse contenderim. Suadet Ant. qui præter primam mansionem, reliquum iter iisdem stationibus, numeris diversis describit. Itinere à Venta Icinorum Londinio, Ant.

Ant.

A Venta Icinorum,
 Sitomago M. P. XXXI.
 Combretovio M. P. XXII.
 Ad Ansam M. P. XV.
 Camoloduno M. P. VI.
 Canonio M. P. IX.
 Cæsaromago M. P. XII.

Scheda.

Ad Mum. 22.
 Simomagi. 15.
 Ad Covecin. 15.
 Ad Ansam
 Camuloduno. 5.
 Caunonio. 8.
 Baromaci. 12.

Ordinem, quem sequutus sum, ab eodem Ant. didici. Nam postrema tria nomina in scheda ita accipienda, ac si obversa linea, quæ ab Ansa descendit (est via militaris, exitum habens ad alteram militarem, quæ ad mare ducit) primis litteris in eam inciderent: Quæ ratione, Camuloduno Caunonium, & Baromacum, sive verius Cæsaromagum, posteriora; quæ aliàs, contra quam res est, Camulodunum antecederent.

Fluvius

*Fluvius, qui in utraque scheda sine nomine sequitur, Thame-
sis est. Meminit ejus Cæsar 5. belli Gallici.*

MADUS. 17. *Est in Notitia Adurnum, littoris Saxonici in
Britannia locus: Ubi Præpositus numeri exploratorum, Orte-
lius Madurnum in membraneo codice legi annotavit, quod no-
men ad nostrum videtur alludere: Sed in Notit. portus adscriptus,
nostrum mediterraneum oppidum fuisse apparet. An Noviomag-
us Ant. aut Ptol. Neomagus, ut priores litteræ perierint, G in
D versa sit?*

ROIBIS. 7. *Scheda post. RORILUS. Quid si Ant. Durob-
rovis, Dubobrus, aut Durobius? Nam unum idem nomen variè
apud hunc legitur. Et fieri potuit, ut primâ syllabâ extritâ, reliqua
contractè scripta descriptorem fefellerint. Itineris ordo convenit.*

DUROLEVO. 7. *Confirmat Ant. Ideo in post. sch.*

BUROLEVO. *erratum videtur.*

DURAVERUS. S. post. DUROAVERUS. Ant. Duror Ver-
no, & Duraruenno. Ptolemæi Daruenum videtur.

DUBRIS. *Ita Notitia, à qua Præpositus militum Tungri-
canorum ibi constituitur Ant. Ad portum Dubris.*

RAVIPIS. S. post. RATUPIS. Ant. Ad portum Ritupis, vel
ad portum Ritupium. Ptolemæo Rutupia. Quæ vera lectio. Sic
Ammiano Marcellino 20. & 27. atque aliis multis. Notitiæ Ru-
tupis & Ruttupis, ubi Præpositus legionis secundæ Augustæ. Sed
placet simplex T. plerisque testimoniis, etiam poëtarum. Luca-
nus 6.

----- Rutupinæve littora fervent. *Auson. parent. 8.*

----- tellus, quem Rutupina tegit. *Item 18.*

Præside lætatus, quo Rutupinus ager. *Et de urbibus 6.*

Punisti Aufonio Rutupinum Marte latronem.

Quibus locis Rutupinum pro Britannico accipio. *Ita apud
Juvenalem Sat. 4. --- Rutupinove edita fundo*

Ostrea --- non nisi in universum Britannica, quæ nunc quo-
que in deliciis. Poëtæ appellationis causam naçti, quod qui in Bri-
tanniam navigabant, fere Rutupias solebant appellere: Erat enim
eò frequens ex Gallia trajectus, qui nunc Dubrim est, uti cogno-
sci potest ex Marcellini locis, quæ indicavimus, & ex itineralio
maritimo, in quo à portu Gesoriacensi Rutupias usque CCCCL.
stadia notantur. Sed jam Ant. conferamus. Itinere à Vallo ad por-
tum Ritupis,

Ant.

Scheda.

Durobrovis M. P. IX.

Roibis. 7.

Durolevo M. P. XVI. Al. XIII.

Durolevo. 7.

Duror Verno M. P. XII.

Duraverus.

Dubris.

Ad

Ad portum Ritupis M. P. XII.	Ravipis.
<i>Mox alio itinere à Londinio ad portum Dubris.</i>	
Dubobrus M. P. XXVII.	Roibis. 7.
	Durolevo. 7.
Duraruenno M. P. XV. Al. XXV.	Duraverus.
Ad portum Dubris M. P. XIV.	Dubris.

Præteriit hîc Ant. Durolevum. Nemiremur, si quandoque mansiones in schedis interjectæ, quas ille non habet: Ipsemet iisdem itineribus nonnullas aliâs annotavit, aliâs omisit.

LEMAVIO. *Ant. Lemanis. Notitiæ Lemannis, quo loco Præpositus numeri Turnacensium. Ant. huc itidem, ut ad portum Dubrimi, ter designat per Durobrium; & Duraruennum. Est Novus portus Ptolemæi, quod acutè observavit Camdenus.*

RIDUMO. 15. *Rectius post. S. RIDUNO. Prima syllaba periiit, est enim Muriduno Ant. quod ille mansioni Scadum Nunniorum, aut Iscadum Nunniorum (utroque modo corruptè habet) bis proximè anteposit. Lemanis autem portus à Muriduno, & Isca multo plus distat, quam scheda præferat.*

ISCADUMNOMORUM. S. post. ISCADUMNONIORUM. *Ant. lectiones indicavimus. Ex nostris, posterior genuina, si nomen diffindimus, Isca enim apud Ptolemæum Dumnoniorum urbs.*

Insula, quæ inter Britannicum & Gallicum littus descripta, in S. post. omiſſa, Vedis aut Vedæ est. Cujus meminere Plinius, Suetonius, Ptolemæus, Eutropius. Plinius insigni errore inter Britanniam & Hyberniam collocavit. Noster etiam nonnihil peccavit: Cum mediam statuerit eam, quæ à Gallia maximè disſita, Britannia proxima est. Litteras ascriptas,

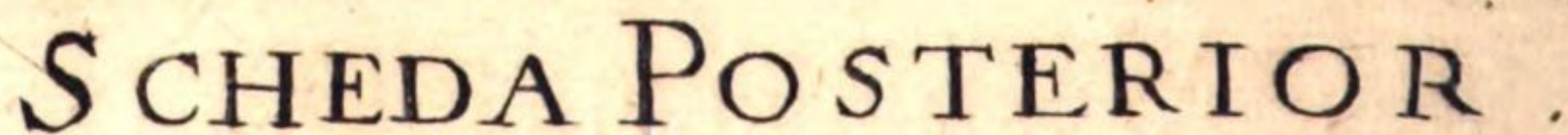
A. ALLAME. NASENUR. *assequi non potui, neque satis perspectum habeo, an ad insulam omnes pertineant: Si tamen ita est, crediderim certa loca, non ipsum insule nomen exprimere, Vedam enim posterioribus seculis nomen non mutasse, indicio est Panegyricus Maximiano dictus. Medenam olim in ea emporium fuisse scribit Ortelius ex Nevyllo.*

BARBARICA.

Cap. III.

Barbari Romanis dicebantur, quicumque Romano imperio non parebant; eorum solum Barbaricum, aut Barbaria: Quam appellationem hîc sequimur.

Romani autem Imperii limes, inter Gallos & Germanos, Rhenus: quod multis & certis testimoniis liquet. Non sum nescius, Romana arma saepe ultra Rhenum prolata, castella interdum in hostico statuta: sed fere infelicibus auspiciis, quæ multo conditorum sanguine expiata, neque Rhenus propterea limitis nomen amisit. Et quamdiu solidus, uno alveo labitur, Romanam barbaramq; ripam non dubiè distinguebat. Ex quo divisus (haud procul à mari, inquit Mela, apud principium Batavici agri Tacitus: quod spatium Plinius C. Caesar LXXX. passuum millibus definit) non admodum constanter constitui potest, quis distinctis temporibus, ex adversis alveis limitis loco fuerit. Ut Romanorum Barbarorumve res prævalere, ita variatum. At nos, cum omnia ad illam ætatem referamus, quæ tabulam delineatam diximus, vetustiora excutere nihil opus habemus. Imperante Theodosio, & aliquot ante Theodosium principibus, extrema Romani juris erat Batavia (quamquam possessione à Francis sæpius turbatâ & interruptâ) quidquid ultra Bataviam Barbaris cedebat.

Rhenum constat ante ductam à Druso fossam (novi & immensi operis vocat Suetonius in principio Claudii) duobus tantum ostiis, quibus Bataviam circumscribebat, in Oceanum fluxisse, postea occasione Drusianæ fossæ tertium additum, orientem solem versus. Illud non minus certum est, medium alveum, cui læva Bataviæ insula, & quem privati Bataviæ scriptores jam dudum obstructum tradunt, Rheni nomen constanter retinuisse, reliquos duos (occidentalem & orientalem Ptolemæi exemplo vocare licebit) aliis atque aliis nominibus appellatos. Id Plinius vidit lib. 4. c. 15. cum descriptis extimis ostiis, subjunxit: Medio inter hæc ore, modicum nomini suo custodiens alveum. Atque hæc nominum diversitas in causa fuit, cur plerique auctores, alterutro laterum ostio neglecto (medium omnes retinere) duplicem Rhenum prodiderint. Mela occidentale ostium, Tacitus Annal. 2. orientale præterit. Quamquam de Tacito aliter sensit Junius in Batavia, sed non ad Taciti mentem. Asinius etiam Quadratus apud Strabonem lib. 4. duobus tantum ostiis in mare ferri scripsit. Ita Ausonius,

--- -- Dicere Bicornis,
Claudianus,

--- -- Te Cimbrica Tethys

Divisum bifido consumit Rhene meatu.

& Virgilius,

--- -- Rhenusq; bicornis.

Imò Æthicus Rhenum absolutè Bicornium vocavit, duobus locis, qui tamen valde luxati: sic panegyrista quidam ad Constantinum: Nostri greges flumine Bicorni merlantur. Et si rectè ex panegyristis, Ammiano, Zosimo, observo, tertii orientalis ostii non facile post Diocletianum ratio habita: Rheni nomine, aut solus medius alveus, cui in nostris schedis FL. RENUS, pro Fluvius Rhenus ascribitur, expressus: aut cum medio, alter occidentalis, de quo pluribus agemus proximo capite. Non quidem, ut ego sentio, ignoratione tertii orientalis ostii: quomodo enim ad eundem scopulum omnes impingerent? sed sive quod Barbarica negligenter, Romana tantum describerent: sive potius quod tertius alveus in lacus & paludes effundatur, quibus ita absorbetur, ut non tam Rhenus, quam lacus & paludes illæ in Oceanum videantur fluere. Certè Claudianus hoc non ignoravit, cum eodem versu bifidos Rheni tractus, & ora paludibus intermorientia conjunxit, Paneg. I. in Stil. laudes,

Ad bifidos tractus, & juncta paludibus ora.

Ammianus lib. 28. solum medium alveum significat de Valentiniano Imp. verba faciens, Rhenum omnem à Rhætiarum exordio, adusque fretalem Oceanum magnis molibus communiebat. Nam neque de occidentali, qui inter Gallos & Batavos in pacato, nec de orientali, qui inter barbaros in alieno solo fluebat, capiendus est. Paneg. Maximiano & Constantino dictus, narrat Constantium Chlorum multa Francorum millia, qui Bataviam aliasque cis Rhenum provincias invaserunt, interfecisse. Si ad plura Rheni ostia respicias, Batavia interjecta neque ulterior, neque citerior rectè dici poterit. Latinus Pacatus ad Theodosium: Quæ Rhenus aut Vacalis vidit, aggrediar. Ubi vides Vacalim, quod est occidentale ostium, à Rheno distingui. At Zosimus duos Rheni alveos non obscurè denotat, ut tamen medium & occidentalem intelligat, ad orientalem nequaquam trahendus, lib. 3. Quam (Bataviam) divisus Rhenus in insulam efficit. Neque aliter Maximiani panegyrista, Divortio sui Rhenus amplectitur, Et plura sunt in hanc sententiam passim obvia, quæ non colligo.

Porro orientalem alveum (Plinio etiam septentrionalis) Mela Flevo, Plinius Flevum, Servius in Virgilium Jambal appellat; nisi nomen apud Servium corruptum, ut suspicari lubet, cum ejus nullum alibi extet vestigium. Is per occasionem Druisiana fossæ natus, incidebat in lacus, quorum Tacitus, Plinius, Mela meminere; distinctè præ reliquis, Mela: Ad dextram primo angustus & sui similis, post ripis longè ac latè recedentibus, jam non amnis, sed ingens lacus, ubi campos implevit, Flevo dicitur, ejusdemque nominis insulam amplexus, fit iterum arctior, iterumque

rumque Fluvius emittitur. *Lacus isti à posterioribus scriptoribus, qui Rhenum hactenus non extendere, paludum nomine sæpius appellati: Vidimus in Claudiani versu, & paullo post pluribus docebimus: Hi in suprema parte nostræ schedæ, nullo adjecto nomine exprimuntur. Haud prorsus ad speciem, quam Mela describit, fateor, sed jam dixi, quid ab auctoris diligentia in hisce rebus sperandum, cum pleraque rudi penicillo adumbrare satis habeat. Accedit, quod post Melæ ætatem tum reliqui Rheni meatus, tum præcipuè hic orientalis, magnopere immutatus: Adeò, ut frequentibus eluvionibus, lacus & paludes omnes, demum in unum maris sinum abierint: Eà magnitudine, quæ Meridionalis maris nomen hodie sustineat, Lipsius ad Tacitum notavit. Fossam autem Drusianam, quæ in schedæ non expressa, Junius scripsit supra Arenam (quo nomine Arnheim intelligit) ductam, appellationemque manere: Et Ortelius in veteris Belgii typo sic delineavit. Nos fidem habebimus hominibus doctis, locorum peritis.*

Nunc populos consideremus, qui inter orientale & medium Rheni ostium siti. Plinius scriptum reliquit: In Rheno ipso prope C. M. passuum in longitudinem nobilissima Batavorum insula, & Cannunefates, & aliæ Frisiorum, Cauchorum, Frisiabonum, Sturiorum, Marsatorumque sternuntur inter Helium ac Flevum. Jam cum constet, Batavos omne spatium inter medium & occidentale ostium occupasse: Consequens est, reliqua nomina ad interamnium, de quo quærimus, pertinuisse. Verum ista vetera. Posterioribus seculis pleraque mutata, Validissima fuere his ipsis locis Francorum res. Video quosdam Frisios inter Francos & Batavos statuisse: quod ego, quamvis permulti aliter sentiant, non abnuo quandoque verum esse potuisse: Sed id perspicuum, post Diocletianum, sive Frisii patrio solo cesserint, sive (quod mihi magis arridet) in Francicum nomen concesserint, Francos Bataviæ proximos fuisse, ut solo Rheno (medium alveum intelligo) distinguerentur. Quod Panegyrici scriptores non semel ostendunt. Ita etiam in schedæ FRANCI notati. In archetypo Rhenanus FRANCIA legit. Quæ unius litterulæ adjectio observationem meretur, ob eam causam, quam postea aperiam. Et Franci quidem longè lateque ultra orientalem Rheni alveum, & ultra nostræ schedæ limites imperitabant. Quin multò ante, quam ad Rhenum accederent, in ulterioribus illis regionibus habitasse, docent qui gentis origines investigavere, & ego facile adducor credere Panegyrici verbis: Quid loquor rursus intimas Franciæ nationes, non jam ab his locis, quæ olim Romani invaserant, sed à propriis ex origine suis sedibus atque ab ultimis Barbariæ littoribus avulsas. Ac cum lacunosum sive paludosum illum Rheni alveum utrimque attingerent: Non mirum, si paludes nominen-

TABVLA
ITINERARIA
ex illustri
PEUTINGERORUM
BIBLIOTHECA
Quæ Augustæ Vindelicorum
Beneficio
MARCI VELSERI
Septemviri Augustani
In Lucem
edita.

tur fere semper, ubicumque Francorum mentio incidit. Vopiscus in Probo: Franci inviis strati plaudibus. Sidonius de Narb. Francorum & penitissimas paludes.

Omniū planissime Procopius lib. 1. belli Gothici: In oceanum Rhenus immittit. Paludes præterea hisce in locis non paucæ, ubi primitus Germani, gens barbara, habitabant, nec magni tum primum momenti viri, qui Franci nunc vocitantur. Hinc denique fabella nata de antiquissimis Francorum sedibus ad Meotidem paludem. At verò, uti in hoc latus lati porrectiq; Francorum limites, ita etiam secus Rheni ripam Oceanum usque pertinebant.

gebant. Quâ occasione usi piraticæ incubuere, ut Ammianus & Eutropius significant : & in panegyricis legimus Hispanias & Britannias eorum incursionibus afflictas. Et cum ad hanc rationem Franciæ tribuendum sit, quidquid in nostra scheda ultra Rhenum jacet, liquido apparet, cur auctor reliquorum populorum, non regionum nomina, Franciæ contra regionis, quæ hos populos omnes comprehenderet, non populi, nomen ascripserit. Atque hæc illa Francia est, quam Nazarius Constantinum alloquens, sub barbariæ nomine his verbis describit : Jacet in latere Galliarum, aut in sinu tuo fusa Barbaria : per se ipsa potens natio, & post Roma-

Romanam magnitudinem in terris secunda. Cujus populos non omnes origine Francos dixerim, plerique jure belli in victorum nomen transiere: Quod obiter moneo.

CHACI. Rhenanus CHAUCI. neque mihi dubium, ita legi in autographo. Quidam auctores Caucos aut Cauchos, Claudianus Chaycos, Lucanus, uti videtur, Caicos, nomine trisyllabo appellavere. In situ describendo etiam variatum. Spartianus in Didio Juliano scripsit, Albim fluvium accoluisse. Ptolemæus in duo genera dividit, Majores inter Albim, & Visurgim, Minores inter Visurgim & Amasium posuit. Plinius cum nostra scheda consentit, sedem enim inter Rheni alveos tribuit.

VAPLIVARII. Rhenanus legit, VAPLUARII. Quam differentiam in nomine barbaro non magni æstimem. Majoris momenti illud, Prima litera V. omninò rejicienda, ex reliquis una leviter transmutanda, & APSIVARII, aut APSVARII, legendum videtur. Mirè enim affines l & s in minutis characteribus. Apshivarii autem sunt, quos Marcellinus Ansuarios, Ansibarios Tacitus, Amshivarios Isidorus vocat, ut ego lego, locus enim corruptus, Samsi, Variquadi, Tungri, lectiones variant, mihi liquet restituendum, Amshivari, Quadi, Tungri. Hos Notitia proximè ad schedam accedens Ampshivarios appellat. Ab illis hos agros sub Nerone occupatos discimus ex 13. Annal. Taciti. Et quamquam ab Avito iterum exactos, juventutem casam, imbellem etatem in prædam divisam narret, tamen reliquias gentis, propagando semini superfuisse Marcellinus argumento est, cum pacem à Juliano datam scribit Francis, quos Ansuarios vocant; ubi nonnullis Atthuarii placent. Sub imperatoribus inter auxilia Palatina meruisse Notitia significat. Ansibarios autem Chaucis proximos fuisse, nemo dubitare potest, qui Tacitum legit. An iidem cum Angri variis, variè disputatum est, à me sententiam ferri nihil opus.

CRHEPSTINI. S. post. CREPSTINI. Rhenanus CHREPSTINI. Ut indignemur delineatorum oscitantiam & temeritatem, in trajiciendis litteris, neque miremur paulò ante CHACI VAP. pro CHAVCIAP. scriptum. Ceterum Chrepstinorum nomen mihi nunquam auditum, nunquam lectum, cui neque explicando, neque corrigendo sim. Significavit quidem mihi V. C. Vido Pancirola, quem honoris causa nomino, in Notitia sub Duce Britannia Equites Crispinianos legi, qui ex his populis videri possint; verum meus codex Crispianos habet: Et nescio, an credibilius sit nomen à Crispo Cæsare duxisse: Eo modo quo Constantiaci, Honoriani, Valentinianenses, Gratianenses.

CHAMAVI QUI ERPRANCI. Sch. post. malè NAMAVI. C. extritâ, N. pro H. substitutâ. Rhenanus, CHAMAVI QUI ELPRANCI. Cujus auctoritas persuasit Ortelio, (quem ego non tam
Regi-

Regium geographum, quam Regem geographorum appellare soleo) ut huic populo in veteris Belgii tabula locum daret. Chamavis quidem rectè: Elprancicum autem monstrum nominis, uti Vaplivarium, facile eliminaturos confido, quibus hæc lucubratio in manus venerit. Tacito & Marcellino Chamavi, Ausonio Camaves, Ptolemæo Camani, nisi librarii imponant, Clamasi corruptè Panegyrico, quod notat Lipsius & Ortelius. Eos in hac viciniâ habitasse planum fit ex Tacito & Marcellino. Ego ad Francos pertinuisse ajo. Auctorem, qui totidem verbis asseveret, ne fallam, nullum habeo: Verum id ex Francia descriptione, quam protulimus, conficitur. Accedit Marcellinus, si rectè capio: Scripserat lib. 17. Francos, quos Salios appellant, à Juliano Cæs. invasos; subjungit, Chamavos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate cecidit. Aut egregiè fallor, aut Francos Salios, & Francos Chamavos hisce verbis distinctos voluit. Si quis Ausonii ex Mosella versum opponet,

*Accedent vires, quas Francia, quasque Camaves,
Germanique tremant -----*

Ubi Camaves extra Franciam videtur constituere, frustra erit: Cur enim non eâdem opera, ex iisdem versibus Francos Germanos neget? Deinde, cui unquam dubium fuit, Salios Francos esse? tamen Sidonius alia Franco, alia Salio tribuit,

*----- Francusque natatu,
Sauromatæ clypeo Salius, pede -----*

In quorum explicatione ad figuratas loquutiones confugimus. Nulla ergo religione præpeditus, Francia Chamavos restituo: Et in scheda CHAMAVI QUI ET FRANCI corrigo.

BATAVICA. Cap. IV.

B. P. & consonantem V. litteras affines esse, P. & V. sæpius loco B. scribi, jam olim à grammaticis observatum. Ejus generis in lapidibus, Pleps. Apfens. Provincia. Serbus. pro Plebs, Absens, Provincia. Servus. Ex eodem capite in schedis PATAVIA. FL⁹. PATABUS. aut BATABUS. pro Batavia. Fluvius Batavus.

Bataviam autem insulam esse, quam duo Rheni alvei, medius & occidentalis circumscribant, antea diximus, & quæ ad medium pertinent, planè explicavimus.

Occidentalis, cum nonnumquam Rhenus appellatus sit, varia etiam præterea nomina accepit. Helium, Vahalim, aut Vacalim, aut Walim, & Mosam dictum reperio. A scheda Batavi nomen accedit. Helii solus Plinius meminit, neque causam ejus appellationis, quam tradam, habeo. Vahalim & Mosæ meminere plerique omnes. Mosæ ex monte Vogeso profluens, priusquam

Romanam magnitudinem in terris secunda. Cujus populos non omnes origine Francos dixerim, plerique jure belli in victorum nomen transiere: Quod obiter moneo.

CHACI. Rhenanus CHAUCI. neque mihi dubium, ita legi in autographo. Quidam auctores Caucos aut Cauchos, Claudianus Chaycos, Lucanus, uti videtur, Caicos, nomine trisyllabo appellavere. In situ describendo etiam variatum. Spartianus in Didio Juliano scripsit, Albim fluvium accoluisse. Ptolemæus in duo genera dividit, Majores inter Albim, & Visurgim, Minores inter Visurgim & Amasium posuit. Plinius cum nostra scheda consentit, sedem enim inter Rheni alveos tribuit.

VAPLIVARII. Rhenanus legit, VAPLUARII. Quam differentiam in nomine barbaro non magni æstimem. Majoris momenti illud, Prima litera V. omninò rejicienda, ex reliquis una leviter transmutanda, & APSIVARII, aut APSVARII, legendum videtur. Mirè enim affines l & s in minutis characteribus. Apshivarii autem sunt, quos Marcellinus Ansuarios, Ansibarios Tacitus, Amshivarios Isidorus vocat, ut ego lego, locus enim corruptus, Samsi, Variquadi, Tungri, lectiones variant, mihi liquet restituendum, Amshivari, Quadi, Tungri. Hos Notitia proximè ad schedam accedens Ampshivarios appellat. Ab illis hos agros sub Nerone occupatos discimus ex 13. Annal. Taciti. Et quamquam ab Avito iterum exactos, juventutem casam, imbellem etatem in prædam divisam narret, tamen reliquias gentis, propagando semini superfuisse Marcellinus argumento est, cum pacem à Juliano datam scribit Francis, quos Ansuarios vocant; ubi nonnullis Atthuarii placent. Sub imperatoribus inter auxilia Palatina meruisse Notitia significat. Ansibarios autem Chaucis proximos fuisse, nemo dubitare potest, qui Tacitum legit. An iidem cum Angri-variis, variè disputatum est, à me sententiam ferri nihil opus.

CRHEPSTINI. S. post. CREPSTINI. Rhenanus CHREPSTINI. Ut indignemur delineatorum oscitantiam & temeritatem, in trajiciendis litteris, neque miremur paulò ante CHACI VAP. pro CHAVCIAP. scriptum. Ceterum Chrepstinorum nomen mihi nunquam auditum, nunquam lectum, cui neque explicando, neque corrigendo sim. Significavit quidem mihi V. C. Vido Pancirola, quem honoris causa nomino, in Notitia sub Duce Britannia Equites Crispinianos legi, qui ex his populis videri possint; verum meus codex Crispianos habet: Et nescio, an credibilius sit nomen à Crispo Cæsare duxisse: Eo modo quo Constantiaci, Honoriani, Valentinianenses, Gratianenses.

CHAMAVI QUI ERPRANCI. Sch. post. malè NAMAVI. C. extritâ, N. pro H. substitutâ. Rhenanus, CHAMAVI QUI ELPRANCI. Cujus auctoritas persuasit Ortelio, (quem ego non tam Regi-

Regium geographum, quam Regem geographorum appellare soleo) ut huic populo in veteris Belgii tabula locum daret. Chamavis quidem rectè: Elprancicum autem monstrum nominis, uti Vaplivarium, facile eliminaturos confido, quibus hæc lucubratio in manus venerit. Tacito & Marcellino Chamavi, Ausonio Camaves, Ptolemæo Camani, nisi librarii imponant, Clamasi corruptè Panegyrico, quod notat Lipsius & Ortelius. Eos in hac viciniâ habitasse planum fit ex Tacito & Marcellino. Ego ad Francos pertinuisse ajo. Auctorem, qui totidem verbis asseveret, ne fallam, nullum habeo: Verum id ex Franciæ descriptione, quam protulimus, conficitur. Accedit Marcellinus, si rectè capio: Scripserat lib. 17. Francos, quos Salios appellant, à Juliano Cæs. invasos; subjungit, Chamavos itidem ausos similia adortus, eadem celeritate cecidit. Aut egregiè fallor, aut Francos Salios, & Francos Chamavos hisce verbis distinctos voluit. Si quis Ausonii ex Mosella versum opponet,

*Accedent vires, quas Francia, quasque Camaves,
Germanique tremant -----*

Ubi Camaves extra Franciam videtur constituere, frustra erit: Cur enim non eadem opera, ex iisdem versibus Francos Germanos neget? Deinde, cui unquam dubium fuit, Salios Francos esse? tamen Sidonius alia Franco, alia Salio tribuit,

*----- Francusque natatu,
Sauromatæ clypeo Salius, pede -----*

In quorum explicatione ad figuratas loquutiones confugimus. Nulla ergò religione præpeditus, Franciæ Chamavos restituo: Et in scheda CHAMAVI QUI ET FRANCI corrigo.

BATAVICA. Cap. IV.

B. *P. & consonantem V. litteras affines esse, P. & V. sæpius loco B. scribi, jam olim à grammaticis observatum. Ejus generis in lapidibus, Pleps. Apfens. Provincia. Serbus. pro Plebs, Absens, Provincia. Servus. Ex eodem capite in schedis PATAVIA. FL⁹. PATABUS. aut BATABUS. pro Batavia. Fluvius Batavus.*

Bataviam autem insulam esse, quam duo Rheni alvei, medius & occidentalis circumscribant, antea diximus, & quæ ad medium pertinent, planè explicavimus.

Occidentalis, cum nonnumquam Rhenus appellatus sit, varia etiam præterea nomina accepit. Helium, Vahalim, aut Vacalim, aut Walim, & Mosam dictum reperio. A scheda Batavi nomen accedit. Helii solus Plinius meminit, neque causam ejus appellationis, quam tradam, habeo. Vahalim & Mose meminere plerique omnes. Mosa ex monte Vogeso profluens, priusquam

tantum passuum millibus diffitum, quod ascriptus numerus significat. Ptolemaeo Lugodunum.

PRETOR IV. AGRIPPINE. 3. *Castigatior post. S. PRAETOR IV. AGRIPPINAE. Tacitus Annal. 12.* Agrippina, quo vim suam sociis quoque nationibus ostentaret, in oppido Ubiorum, in quo genita erat, veteranos coloniamque deduci impetrat, cui nomen inditum ex vocabulo ipsius.

Ego eandem ambitionem in colonia & hujus Prætorii nomine valuisse sentio: neque enim valde ambigo, Prætorium, etiam ad Agrippinam Germanici F. pertinere. Certo fortassis consilio Bataviam ostentationi delegit, imperiosa & sagax mulier, quo apud illam gentem venerationem augeret, ex qua Augustorum Augustarumque corporis custodes. Reliquia in Romaoburgo superesse videntur. Situs convenit: Et nomen Romanam antiquitatem præfert. Junius c. 18. Batavica historia ostendit, ante annos LXXX. refossis fundamentis, varia antiquitatis monumenta id loci esse eruta: præter imbrices litteratos, & figlina opera, etiam ærea signa, atque argentea numismata, quin & prægrandem gemmam: quæ fidem faciunt, aliquid supra militare præsidium ibi stetisse. Adde Corn. Aurelium, is à Romanis scholam addiscendis latinis litteris ibidem constitutam scripsit: Cujus etiam Bonav. Vulcanius meminit. Etsi ego sine gravi, & antiqui auctoris testimonio, nihil hujus meo periculo assertum velim. Ab aliis Telonium Rom. dictum animadverto.

Ad hoc Prætorium revocanda est cædes virginum Britannicarum, quam ab Hunnis Colonia Agrippina patratam, famâ ex nominis errore orta, proditum. Id Gaufrædi Asaphensis vetustæ scriptoris fragmentum suadet, quod Cæsar Baronius, omnis antiquitatis peritissimus, & restituendæ præcipuè ecclesiasticæ historiæ natus, ex Vaticana bibliotheca dedit, nos huc transferemus. Cum Maximus (qui Gratiano imperium & vitam ademit) proximas Gallias invasisset, ac vicinos Armoricos sedibus expulisset, vacuam provinciam, uberes glebas, Britannicis militibus novæ coloniae tribuit ac divisit. Unde & eidem provinciae comparatum est nomen (meam fidem hic non interposuerim) ut minor Britannia diceretur. Quo verò eorum etiam posteritati confunderet, ex magnæ Britanniae insula singulis uxores quæri jussit: singulis militibus singulae virgines ex gentilibus suis sunt in matrimonium postulatae. Erat autem prædictorum militum præcipuus post Maximum, dux Connanus, unus ex Britanniae regulis, cui paris nobilitatis conjunx designata est, filia Dionoci Regis Cornubiæ, nomine Urfula. Londini itaque cunctis coactis, invitæ licet, patrium solum, charosque suos relinquentes, imponuntur navigiis: dumque regionem Armoricorum cogitant
nautæ,

nautæ, mox sæva procella naves impulit in Germanicum littus. Ubi dum essent Melga Pictorum, & Gaunus (*Sigeberto Gnamus*) Hunnorum piratæ, qui comparata classe, iuncto foedere cum Gratiano Imp. adversus Maximum, ut vel hac arte eum à coeptis deturbarent, cum ad infestandam Britanniam tenderent, in has ad littus jactatas virginum naves incidentes, sic in Britannas virgines, ut in hostes grassati sunt, ut vim inferendi illorum pudicitiae consilium caperent. Quæ omnes hortatu Ursulæ, mortem durissimam potius oppetere, ac gladiis obtruncari, Christiana constantia decreverunt, quam ignominiosum quid pati. Cumque ea persisterent animi firmitate, mox illorum libidine in barbaricum furorem mutatâ, cum aliò properarent, ne longiori mora distinerentur, singulas crudelissimè trucidarunt: Indeque in Britanniam navigarunt, noctamque eam militibus vacuum aggressi: Sed confestim missis illuc à Maximo duabus militum legionibus, inde pulsi solverunt in Hiberniam. *Habes narrationem illustrem, quæ multorum frivolis conjecturis hætenus miserè lancinata est. Nam quod disertis homines dicendo efficiunt, ut res incertas, dubias, falsas etiam & temerè confictas, elegantibus verborum coloribus circumvestitas, pro certis & firmis persuadeant: Ejus in his ipsis, & in multis præterea martyrum actis, quorundam scriptorum infantiam & inscitiam contrarium accidit. Cum temporum rationem, hominum, locorum, dignitatum nomina permutent, pleraque inepta ex vulgi rumusculis hausta assuant, fit ut gravissimas historias lectorum ludibrio exponant, & in fabularum opinionem traducant. Non negaverim Virginum historiae id quoque incommodi accessisse, quod Gratiani reverentia, cui Melga & Gaunus militarunt, diu pressa serò in litteras relata est. Imperitè autem, quisquis auctor fuit, quod Hunnorum & Agrippinae nomen inaudisset, ad Athilam & Coloniam Agrippinae rettulit, magno temporum & locorum errore. Ad tempus quod pertinet, Gratiani & Maximi ævum perspicuè ex Gaufrido intelligimus: Ad locum, Germanicum littus. Lindanus apud Baronium, Aestuarium Germanicum ad Rheni ostia, me approbante interpretatur. Sed ea Coloniam usque pertingere cui fidem faciat? Profecto qui schedas nostras semel inspexerit: Praetorium Agrippinae longè rectius accipi, fateatur necesse est. Et si jam tunc temporis Roma oburgum à provincialibus vocabatur (quod quidem non valde affirmo, verum tamen esse nihil impedit) probabilis erit conjectura, hinc opinionem de Romana peregrinatione natam. Nam Bonna ex Veronæ nomine fluxit: Cum virgines Veronam primum appulisse antiqua historia narret: Et Verona in hoc littore, urbs opulenta & florens steterit. Quod Hadr. Iunius, atque Suffridus lib. primo de Frisiis observavere. An &*

Basileis à Prætorio, (Basileam enim usq; Ursulam aduerso Rheno navigasse volunt) non affirmatè dixerim. Unum Agrippinensibus libentes largimur, pleraq; Virginum cadauera ad illorum urbem, quæ imprimis ampla & potens, atq; cum reliqua Gallia in Maximipotestate esset, venerationis causa delata.

MATILONE. 5. Nullibi legere memini.

ALBAMANIS. 2. Ant. ambigue Albimanis, Albinianis. Iunius extra controversia aleam positum arbitratur castra Romana Albiniana ibi stetisse. Golzius in thesauro habet ex vetusta inscriptione, Coh. III. Albiniana.

NIGRO

NIGRO PULLO. 5. Nomen fortassis casu inditum : Uti à gallina alba Cesarum villa. Ad gallinas dicta Plin. lib. 15. c. 30.

LAURI. 12. Si numeros conferas, incidit in Trajectum Ant. Quid si ejus urbis suburbanum ; ut Daphne ad Antiochiam Syriæ ?

FLETIONE. 16. Aut cum Ant. Manaricio convenit ; aut non procul abest.

LEVE FANO. 8. Nisi fallunt geographicæ tabulæ, hujus fani memoria in Lee ad Rhenum ; nomine fere nihil mutato superest.

CARVONE. 13. Consentit Ant. Rhenanus CARVO in recto posuit.

CASTRA

CASTRA HERCULIS. 8. Horum meminit Ammianus Marcellinus lib. 18. Cum septem civitates, quæ ad Rhenum sitæ, à Juliano Cesare receptas narrat, eas ad verso flumine hoc ordine enumerat, Castra Herculis, Quadriburgum, Tricesimæ, Nive-fio, Bonna, Antenacum, & Bingio. Rhenanus rer. germanic. lib. 3. pro Tricesimis Utricesium recipit, atque Utrechtum videri scribit, insigni topographiæ errore. Batavia autem hætenus, quod ante monuimus.

NOVIOMAGI. 10. Rhenanus legit NOVIOMAGUS. Ortelius Noviomagium Neomagiū & Numagam scribi annotavit: Cujus nominis permultas Germaniæ, Galliæ, Britanniæ civitates enumerat. Hac inter primas clara. In qua Notitia Præf. Letorum Batavorum Contraginensium constituit. Iunius lapidem laudat, in quo NEOMA.

ARENACIO. 6. Ant. hoc itinere Herenatium, alio Arantio scripsit, legionis X. alam stativa ibi habuisse annotavit. Tacitus hist. 5. Arenacum, Batavodurum, Grines, Vadamque modicos vicos appellat, Arenaci Decimam legionem oppugnatam narrat. Qui Herenatium & Arantium distinguunt ab invicem, collatione schedæ cum Ant. perspicue refelluntur. Itidem illi quibus Arantium aut Arenacum Arnheim est. Quo exemplo discamus licet nominum affinitati in explicanda veteri chorographia non temerè fidendum esse.

BURGINACIO. 5. Rhenanus, BURGIANTUM. Ant. semel cum schedâ consentit, iterum modicè dissentit, Burcinatium, & leg. VI. alam ibi collocat.

COLO. TRA. Rhenanus, cui tabulam integram videre contigit, COLONIA TRAIANA. XI. non dubio numerorum errore, si ad Burginacium referas. Ant. M. P. V. ascripsit. Assentior Pighio, qui in Hercule Prodicio multis ostendit, præsertim ex Ant. & Ptolemæo, Castra legionis xxx. Ulpia ibi fuisse: Etsi alii aliter. Diversa est Ptolemæi Legio Trajana, ad Rhenum prope Mocontiacum. In autographo Rhenanus significat ad verso flumine sequi, VETERA. XIII. ASCIBURGIUM, XIV. NOVESIUM, XVI. AGRIPPINA. In Veteribus vereor ne numeri parum correcti, si quidem ad Trajanam Coloniam spectant. Nam certis argumentis mihi verisimile fit, quod Pighius valde contendit, Trajanam aut Ulpia Veteribus fuisse vicina, fere conjuncta. Et conjicio Trajanum in eum locum Coloniam deduxisse, quem Tacitus 4. hist. de Veteribus verba faciens describit: Vallum murosque firmabant, subversa longæ pacis opera, haud procul castris in modum municipii extructa. Opera pretium vero totum hoc iter ab Ant. & auctore nostro conferre. Numeri proximè conveniunt, ut non aliàs: Si in nostris summam colligas, quæ ob plures interpositas mansiones, in minutiores partes secta.

Ant.

<i>Ant.</i>	<i>Scheda.</i>
A Lugduno.	Lugduno. 2. Prætorium Agrippinæ. 3. Matilone. 5.
Albimanis M. P. X.	Albamanis. 2. Nigro pullo. 5.
Trajecto M. P. XVII.	Lauri. 12.
Manaritio M. P. XV.	Fletione. 16. Levefano. 8.
Carvone M. P. XXII.	Carvone. 13. Castra Herculis. 8. Noviomagi. 10.
Herenatio M. P. XXII.	Arenatio. 6.
Burginacio M. P. VI.	Burginatio. 5.
Colonia Trajana M. P. V.	Colo. Tra.

Altero itinere Lugduno Noviomagum cum Ant. duce destituamur, minus etiam lucis schedis asferre poterimus. Prima à Lugduno mansio,

FORO ADRIANI. 17. *sive ut post. S. habet, FORUM HADRIANI. XII. Non exscribam, quæ alii de Foris generatim. Huic Hadrianus nomen indidisse videtur, cum in Galliam & Germaniam profectus (ut Spartianus ait) Britanniam petiit, atque iterum in Galliam regressus est. Homo gloriæ & honoris cupidissimus, quod Dio notavit, plerasque civitates à suo nomine dictas voluit. A Spartiano exempla petas licet. In Batavis privatam forsitan causam spectavit, gentis fortitudinem scilicet. Nam miraculi vice fuit, Batavum equitatum illo imperante Danubium transnataisse armatum, ut barbari obstupescerent pacem peterent. Circumferuntur in hanc sententiam ipsius Hadriani carmina de Sorano Batavo.*

FLENIO. 18. *Cavesis Flevum Taciti in Frisiis, aut Philæum sive Phleum Germaniæ apud Ptolemæum accipere.*

TABLIS. 12. *Nihil, quod ad explicandum asferam, habeo. Nam quod Scaldim Ptolemæus Tabudam, nonnulli malè Tabul, aut Tabulam appellare, nihil huc pertinere potest.*

CASPINGIO. 18. *An nomen paullo inconcinnius, corruptum videbitur, ut priores tres litteræ sejungendæ, Castellum, significant?*

GRIMIBUS. 6. *Num Grinnes Taciti? Nequaquam. Cum Tacitus non obscure significet, eum vicum extra Batavorum insulam stetisse.*

AD DUODECIMUM. 18. *Nominis ratio in aperto. Ejusmodi apud Ant. Ad Decimum. Ad Septimum decimum. Ad*

Uuu

Vigesi-

Vigesimum. Ad Centesimum. At quam urbem respiciat, à qua hac mansio duodecimo lapide diffita, nondum constituere potui.

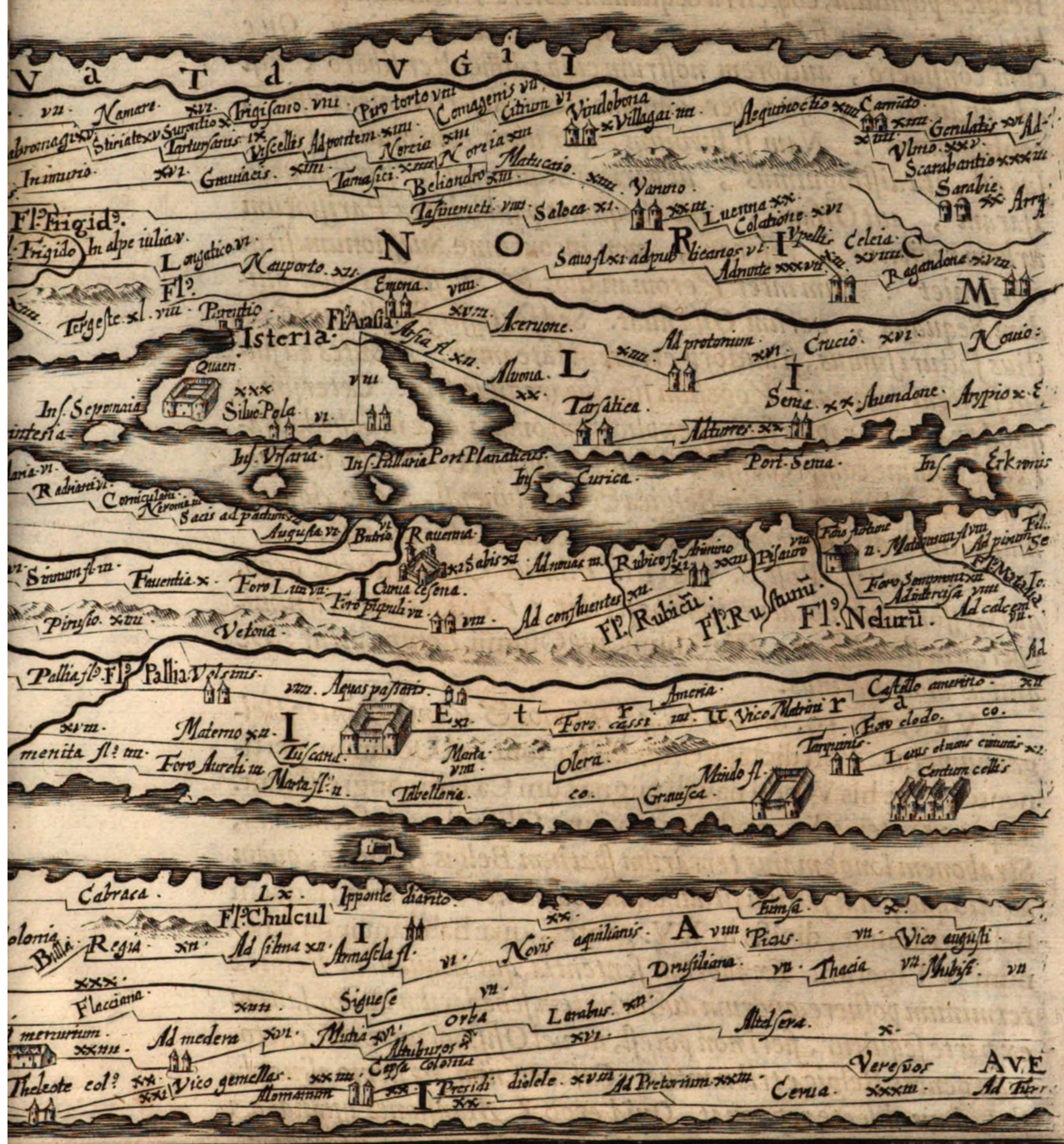
Numerus 3. Noviomago subscriptus fortassis significat eam urbem tot passuum millibus à flumine Mosa, sive Batavo, ut nostræ schedæ habent, distare.

BELGICA.

Cap. V.

BELG. Belgica à reliqua Gallia distinguitur Sequana, aut Sequana & Matrona. Ita Caesar, Plinius, & Ptolemæus scriptum reliquere. Neque ejus quidquam sub posterioribus Imperatoribus

toribus mutatum, quantum quidem ex Ammiano Marcellino, Notitia provinciarum, Itinerario Ant. ac libello civitatum Galliae colligere potui. Quorum aliquos auctore nostro non multo antiquiores, aliquos ejus ipsius ævi esse, verisimilis suspicio. Hinc sequitur necessario, flumen, quod in schedis inter Belgicam & Lugdunensem, nullo annotato nomine delineatum, pro SEQUANA habendum. Neque sanè video, quid ex posteriori S. ad repugnandum dici queat. In priori, non nego quaedam ultra flumen descripta (nobis in Belgica constitutis sermo est) quae constanti auctorum consensu citra Sequanam posita. SueSSIONES sive VESSONES, Bel-

Belgicae populum, eoq; citra Sequanam colere, nemo unquam dubitavit: At in scheda AUG. SUESSOR. ultrafluvium. Quæ cum considero, auctorem nostrum culpa difficulter libero, nisi ad ruditatem, qua per omnem hanc descriptionem usus, confugiamus: Nam si fluvium, qui unus continuus expressus est, ita distinguimus, ut partim Sequanam, partim verò Isaram, aut Oisam, qui à Sequana paullo infra Parisiorum urbem recipitur, referat, non inconcinnè Sueffionum situi conveniet: Cum inter Veromandos & Sueffiones non quidem Sequana, verum Oisa fluat. Sed fortassis simplicius & rectius facturi sumus, si auctoris errorem fateamur. Montes ad fluvii fontem delineati, Vogesum significare videntur. Cæterum, quod præterito capite feci, ut explicarem omnia, quæ in Scheda Batavia nomine comprehensa, etiamsi re ipsa ad Bataviam non spectarent, eadem ratione in Belgica & Lugdunensi, atque Aquitania, auctoris divisionem præ meo sensu sequendam existimo.

OSISINU. Post. S. OSINI. Plinius Oromanfacos pago, qui Gessoriacus vocatur, iunctos scribit; Verum id nomen nimirum opere à nostro differt; Hic Osisini aut Osismii significantur; De quibus mox dicemus.

VENETI. IO. Strabo lib. 4. Osismios & Venetos inter Belgas numerat. Post dictas gentes Belgæ sunt, ad Oceanum pertinentes. De his Veneti navali pugna cum Cæsare congressi sunt. Et paucis interjectis, post Venetos sunt Osismii. At sciendum, Strabonem longè majus terrarum spatium Belgis tribuere, quàm ab alio quoquam factum sit, ait enim eodem libro: Primam laudem Belgis tribuunt, divisas in XV. gentes, quæ habitant inter Rhenum & Ligerim. Ex illorum sententia, qui Sequanam Belgicæ terminum posuere, quorum auctoritatem schedarum auctor saltem ex parte sequitur, fieri non potest, ut vel Osisinorum vel Venetorum gentes Belgicæ tribuantur. Cæsar etenim, ut nemo alius obstet, nimis disertè repugnat. Quid ergo? Mansiones quandoq; à præsidiariis militibus nomen accipiebant. Unum aut alterum exemplum pro multis sit, Castra Germanorum in Mauritania Cæsariensi Ptolemæus habet, Batava in Ratis Notitia provinc. Ita Venetorum & Osisinorum præsidia, extra patrium solum, ubi à geographis describuntur, in isto littore fuisse dico. Juvat Notitiæ auctoritas; Quæ sub dispositione Ducis tractus Armorici & Nervici ponit Præfectum militum Maurorum Venetorum Venetis: Præfectum militum Maurorum Osismiæ Osismii, hi alio loco corruptè Mauri Sismiæ. Neq; commodè sensurus est, qui Venetis & Osismiis, de utriusq; gentis regione, potius quàm de præsidiis ita appellatis interpretabitur. Armoricanum autem & Nervicanum limitem, extendi per Aquitaniam primam & secun-

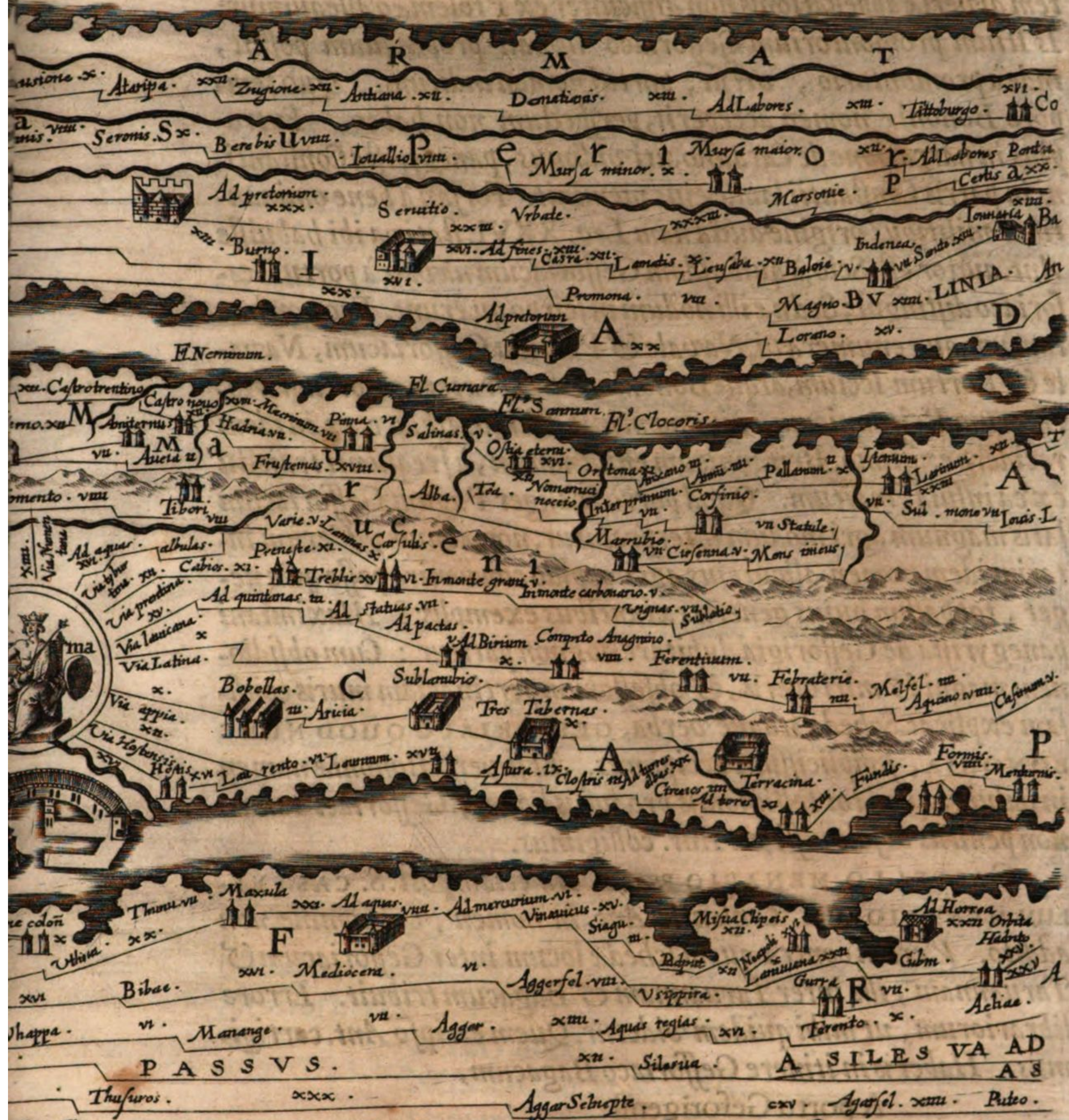
& secundam, Senoniam, Secundam Lugdunensem & Tertiam, ex Notitia quidem cognoscimus: Belgicum littus ad eundem pertinuisse D. Paulinus epist. 2. ad Vidricium locuples testis est, utitur enim Morinorum & Nervici littoris nomine promiscuè: In terra Morinorum situ orbis extrema, quam barbaris fluctibus fremens tundit Oceanus. Et non adeò multis interjectis: In remotissimo Nervici littoris tractu. Quibus verbis distineor Jos. Scaligero viro magno & docto subscribere. Is Auson. lect. lib. 2. c. 6. & 14. Ebruicanum pro Nervicano tractu in Notitia restituit. Quod scilicet à Nervii Nervianus dicendus fuerit, nequaquam Nervicanus: & quod Nervii remotissimi ab Aquitania, in Belgis censeantur. At de nomine tenue est argumentum, cum in Notitia derivationes longè ineptiores, pro temporum barbarie supersint. De situ, Remoti quidem Belgæ à priscis Armoricis, sed nescio, an item à posterioribus. Illud interim scio ex Eutropii lib. 9. Carausium apud Bononiam simul tractui Belgicæ & Armoricæ tuendo præfuisse, hoc est, ut ego interpretor, eum Armorici & Nervici tractus fuisse ducem. Procopius etiam belli Gothici lib. 1. Arborichos Francis finitimos fuisse ostendit; quo loco Joan. Tilius, cujus permagna apud me est auctoritas, Armoricos intelligit; Abodriti profectò, quos mallet Divæus, accipi nullo modo possunt. Quomodo enim Abodritis Procopii verba conveniant: Cum cætera Gallia atque item Hispania jam pridem Romanis parebant. Et mox: Erant autem Arborichi Romanorum tunc milites. Arborichi ergò aut Armorici, aut privatus populus existimandus. Neq. valde mirum est (si rectè observavit Tilius, & ante eum nonnulli, Arboricam prisca Gallorum lingua Maritimam significare) id nomen ex Aquitania, ubi Cæsar Armoricas civitates constituit, per omnia Gallici Oceani littora proserpsisse.

GESOGIACO QUOD NUNC BONONIA. Pejus post. S. GESOGIACO QD NC BOVILLA. Rhenanus, GESSORIACO QUOD NUNC BONONIA. Quæ vera lectio. Sequutus eam Jos. Scaliger ex Rhenani fide, Auson. lect. lib. 1. c. 23. Idem nomen in Ant. itinerario inquinatum: A portu Geforigensi. Alio loco, Geforiaco. In itinerario maritimo, A portu Geforigiageni. In Maximiani panegyrico, Geforigia. Geforiacum Morinorum navale apud Ptolemæum. Id diversum esse à portu Iccio, Icio aut Itio, nondum mihi certis & manifestis argumentis planum fit: Et si quæ plerorumq. sit sententia, video: Immo Cæsare & Strabone potius persuadeor unum eundem locum credere. Cum primum Cæsar in Britanniam trajicere statuisset, lib. 4. belli. Gall. Cum omnibus copiis in Morinos proficiscitur, quod inde erat brevissimus in Britanniam trajectus. Anno sequenti, cum hanc expeditionem denuo tentaret lib. 5. Omnes ad portum Iccium convenire jubet.

*Lupicino Duce sub Juliano Cesare Ammianus lib. 20. De Theodo-
sio idem Ammian. lib. 27. De Constantino, qui sub Honorio Impera-
tor dictus, & ex Britannia Bononiam trajecit, Zosim. lib. 6. atq; So-
zomen. lib. 9. c. 11. quamquam hic corruptè Burboniam habet. Cur
ergò Gessoriacum diversum à portu Iccio, unde Caesar brevissimum
& commodissimum trajetum esse scribit (quod ad illorum tem-
porum opinionem referas) existimem ? Maximopere cum
Strabo, cujus auctoritate plurimum moveor , prodiderit lib. 4.
apud Morinos Menapiorum conterminos , esse Itium , quo
navali D. Caesar usus in Britanniam transmittens , atque Ptole-
mæus*

maus Gessoriacum Morinorum navale appellet. Neq. sane credendum sit, duo Romanorum navalia in Morinis extitisse. Caussam autem diversæ appellationis non difficulter ex Ptolemæo assequimur; Is Itium promontorium Gessoriacum navali propinquum posuit, inde à promontorio, uti fit, portui nomen inditum. Quò tempore Bononiæ nomen acceperit, perspectum non habeo. Eutropius in narratione de Carausio, uti vidimus, panegyrista Constantini in patris Constantii laude ejus meminit. Forsan à bene ominantibus militibus origine ducta nam Leg. XXVI. stativa ibi habuisse Ant. auctor est. Scio, à quibusdam Gessoriacum navale à portu Gessoriacum distingui; Sed næ illi nodum in scirpo quærunt. Ego non hac tantum, quæ enumeravi, Navale & Portum Gessoriacum, Navale & Portum Iccium, atque Bononiam: Sed præterea Portum Morinorum Britannicum, cujus meminit Plinius lib. 4. c. 23. in idem recidere existimo, Britannicum enim nomen, à frequenti trajectu ex ea insula, inditum. Quod porrò Scaliger Pagum Gessoriacum satis magnum agri modum interpretatur, non abnuo; Verùm interim idem nomen alicui ejus agri oppido convenire posse quis neget, tot passim hujus generis extantibus exemplis? Maximiani panegyrista de Gessorigia dubitare nos non patitur: Cum obsidionem magni & miri operis, & obsessorum pertinaciam muris confisam explicat. Scheda itaque verba, GESSORIA CO QUOD NUNC BONONIA, simplicissimè accipimus. Et si verò Bononiæ nomen invaluit, quod tot testimoniis productis liquet, Gessoriaci tamen non penitus obsolevisse, ex Ant. colligimus.

CASTELLO MENAPIOR. 12. Ita etiam post. S. CASTELLUM MENAPIORUM. Consentit Ant. in nomen, cognomine non addito. Verùm contra quam scheda locum inter Gessoriacum & Taruannam, ille inter Taruannam & Bagacum tribuit. Errore librariorum, ut mihi quidem videtur. Quem ex ipso Ant. corrigimus. Habet is in itinere Gessoriacum Bagacum,

A portu Geforigensi

Taruenna M. P. XVIII.

Castello M. P. IX.

Viroviacum M. P. XVI.

Tornacum M. P. XVI.

En inter Castellum & Tornacum bina spatia, singula M. P. XVI. in unum collata M. P. XXXII. Mox alio itinere, Castello per compendium Tornacum,

A Castello

Minariacum M. P. XI.

Tornacum M. P. XXVII.

Quæ conficiunt M. P. XXXVIII. At cum iter per compendium utique altero illo fuerit brevius, non ineptè conjicimus Ant. in priori
Castel-

Castellum Tarvanna praeponuisse, ut summae M. P. xviii. accrescant, & M. P. l. colligantur : quae ratio posterius compendiarium iter M. P. xii. excedit : Cum aliàs longius à breviori (quod fieri ne utiquam potest) M. P. vi. superaretur. Vidit hoc Simlerus, & in compendiario itinere annotavit, quosdam inter Minariacum & Tornacum M. P. xxvii. signare, uti nos fecimus, alios M. P. x. demere, ut totum iter M. P. xxviii. constet, & longiori (id M. P. xxxii. esse vidimus) cedat M. P. iv. Verùm hanc correctionem neque priores editiones, quas Divæus sequutus, neque res ipsa admittit. Nam cum Ant. itinere Castello Coloniam, inter Minariacum & Camaracum M. P. xxxiii. describat,

Menariacum.

Nimetacum M. P. XIX.

Camaracum M. P. XIV.

Compertum autem sit Tornacum & Camaracum fere equalibus spatiis à Tarvanna distare : Consequens sit, etiam interstitia à Tornaco & Camaraco Minariacum, quae prima post Tarvannam mansio, non immensum differre, & si inter Camaracum & Minariacum M. P. xxxiii. sanè inter Tornacum & Minariacum facilius M. P. xxvii. quam M. P. xvii. admittimus. Quamquam non est, cur isto argumentorum circuitu valde opus habeamus. Ant. item disertis verbis dirimit : Eo quod plus spatii à Castello Nimetacum & Camaracum, quam à Tarvanna ascribit. In hoc enim id, de quo quaerimus, prorsus recidit. Itinere Castello Coloniam,

A Castello

Menariacum M. P. XI.

Nemetacum M. P. XIX.

Camaracum M. P. XIV.

Qui numeri collecti M. P. xlv. efficiunt. Itinere Tarvanna Durocortorum,

A Tarvanna

Nemetacum M. P. XXII.

Camaracum M. P. XIV.

Hi conficiunt M. P. xxxvi. Quaecum se ita habeant : Quis porrò ambiget, num Ant. Castellum ante Tarvannam, num verò post eam posuerit ? Corrumpendo autem Ant. Ptolemæus fuit. Is cum Mosam non suo loco descripserit : Videtur Castellum ad Mosam inter Tarvannam & Baganum collocasse. Meminit Ammianus Marcellinus lib. 17. oppidi Castelli, quod fluvius Mosae præterlabitur, estq. id ipsum, quod Ptolemæus rettulit. Verùm à nostro & Ant. differre, nemo harum regionum tam ignarus est, quin ex intervallo à Gessoriacum & Tarvanna ad Mosam, possit intelligere. Utrumque ad Menapios pertinuisse, nihil impedit, cum Menapiorum latissimi fuerint fines. Et nescio quid, præter tenues conjecturas, sequuti

Tyy

sint,

sint, qui Ant. Castellum Morinis tribuere: Nos ex schedis Menapiis vindicamus; Quam in rem aptè observavit Divæus ex Gandensium cœnobiorum archivis, etiam posteriori seculo, cum Francorum in Gallia potirentur, Menapiscum pagum à Scaldis ripa, ad Morinorum fines, haud procul Tarvanna extendi solitum. Quod ideò moneo, ne miremur, cum Bononia & Tarvanna Morinorum fuerint, qua ratione Castellum intermedium Menapiis possit tribui, sit enim persæpe, ut qui in confinio diversorum populorum iter habet, vicissim ad utriusque gentis oppida divertat.

TERVANNA. 22. *Ant.* Tarvenna. *Ptol.* Tarvanna.

VIROVMO. II. *Ant. Viroviacum.*

TURNÆO. 12. *Restitue*, TURNACO. *Ant.* Tornacum.

Videtur in libello provinc. Galliae, Civ. Turiacensium, Belgicae secundae. In Notitia est, Procurat. Cynegii Tornacensis Belgicae secundae.

PONTES CALDIS. 10, *Legendum* PONTE SCALDIS.
Ant. Ponti Scaldis.

BACA CONERVIO. 12. *Facilis correctio*, BAGACONERV-
VIORUM. *Ita Ant. habet. Ptolemæus* Baganum, *in quibusdam*
codi-

codicibus Bajacum, vel Bavacum. Qui hodie Tornacum dici opinantur, schedâ & Ant. itinerario apertè refelluntur; Item illorum solidis argumentis est explosa sententia, qui Caesaris Belgium interpretati. Id non negaverim, Bagacum in Belgio constitutum esse. De Nerviorum gente mox aliqua. Iam totum hoc iter cum Ant. conferamus.

Ant.

Scheda.

A portu Geforigensi

Gessoriacum, quod nunc Bononia.
Castello Menapiorum. 12.

Tarvenna M. P. XVIII.

Tervanna. 22.

Castello M. P. IX.

Viroviacum M. P. XVI.

Viroumo. 11.

Tornacum M. P. XVI.

Turnaco. 12.

Ponti Scaldis M. P. XII.

Pontes caldis. 10.

Bagacum M. P. XII.

Baga conervio. 12.

Reliquias viarum militarium his locis superesse, partim saxis grandibus, partim silice minuto & glarea stratas, intellexi ex Ortelii & Viviani itinerario.

VOGOBOGIACO. 16. Lege VOGOBOGIACO.

BEMMICO VICO. 43. Restitue GEMINIACO. Notitia inter legiones Comitatus, Geminiacenses.

PERNACO. Has tres mansiones paullo aliter nominat Ant. itinere à Castello Agrippinam, inter Bagacum & Advacum vel Advaticum Tungrorum,

Vodgoriacum M. P. XII. Al. Vodogoriacum.

Geminiacum M. P. X.

Perniciacum M. P. XXII. Al. Perviciacum. Al. Perticiacum. Longè petita, neq. ad meum gustum est conjectura Simleri, de Præsidensibus, qui in Notitia cum Magistro Equitum Galliarum.

Supra hoc iter, scheda quatuor nomina habet in via, quæ à Noviomago descendit,

CEUDUM. 22.

BLARIACO. 12.

CATVALIUM. 14.

FERESNE. 16. Ad quæ, cum omnia mihi pariter ignota sint, nihil, quod notem, habeo. Cur enim lectorum otio abutar, ut ad CEUDUM & CATVALIUM, de Ceutronibus sive Centronibus & Catuacis planissimas nugæ congeram?

Infra Vogoborgiacum iter est, quod Bagaco Durocortum ducit, hisce mansionibus distinctum,

11. DURONUM. 10. Sic Ant.

VIRONUM. 13. Ant. Verbinum. Divæus ait ad Veromanduos pertinere.

NINTICACT. 9. Ant. Minaticum.

AUXENA.

AUXENA. 10. *Ant. itinere Durocortoro Divodurum, Auxenna vel Axuenna. Itinere Bagaco Durocordorum corruptè Muenna: Quod nomen hinc licet corrigere. Meminit Caesar 2. de bello Gallico fluminis Axona, in extremis Rhemorum finibus, ab eo nomen oppido inditum credibile est.*

DUROCORTO. *Ant. Durocortoro & Durocordoro. Caesar lib. 6. Durocortum Rhemorum. Ptolemæus Durocortorum. Strabo lib. 4. Inter istas gentes Rhemi nobilissimi sunt, & eorum urbs primaria Duricortora maximè incolitur, & Romanorum præfectis hospitium præbet. Totum iter ex Ant. subjicimus.*

Ant.

Scheda.

A Bagaco Nerviorum

Baca conerio.

Duronum M. P. XII.

Duronum. 10.

Verbinum M. P. X.

Vironum. 13.

Catusiacum M. P. VI.

Nintiaci. 9.

Minaticum M. P. VII.

Auxenna. 10.

Muenna M. P. VIII. *Al. XVIII.*

Durocorto.

Durocordoro M. P. X.

REVI qui in extrema scheda, pro NERVIIS positi. Nervios maximè feros inter Belgas haberi Caesar tradit. Ab iis Atrebatibus, Veromanduos, Ambianos, Treviros, Senones, Rhemos & Eburones contingi, ex eodem Cesare & Strabone colligimus. Quæ fidem faciunt, latissimis finibus usos esse. Eo etiam Caesar pertinet, cum scribit, Centrones, Grudios, Levacos, Pleumosios, Gordunos sub illorum imperio fuisse.

Jam si Belgicam à capite repetimus, proxime Gessoriacum aut Bononiam, sequuntur in itinere Augustam Sueff. nomina septem, quæ à nemine alio, quod sciam, relata.

GRAVINV.

LUCCOMAGI. 7. post S. LINTOMAGI.

ADULLIA. 11. Numeri barbari undecim significant, in post. S. numeri Roman. 11. duo.

DUROICO REGV. 14.

IO. SETUCIS. 10.

RODIUM. 9.

JURA. 16. Habent Caesar, Plinius & Ptolemæus Juram aut Jurassum montem, sed qui ad hanc mansionem nihil pertineat.

NEMETACO. 14. *Ant. Nemetacum & Nimetacum, Cum aliis itineribus, tum Tarvenna Tornacum. Videtur Metacum Ptolemæi, quod nonnulli codices Rigiacum & Origiacum appellant. Divæus pro Nemetocerna Caesaris accipit.*

ERMANACO. 40.

HERMONACUM. 8. } *Ant. unam tantum mansionem inter Nemetacum & Bagacum habet, Camaracum scilicet. An ea in scheda Ermanacum sit, nondum statuo.*

Zzz

13. TEU

13. TEUCERA. 12. *Istud etiam nomen, uti priora duo, scheda debemus.*

SAMMAROBRUA. 31. *Corrige SAMAROBRINA, ex Caesaris aliquot locis, & Cicerone ad Trebatium lib. 7. ep. 11. 12. 16. Ant. promiscuè Samarobrina, Samarabriva, Samarabriga, Ptolemaeus Samarobriga.*

AUG. VIRO MUDUOR. 25. *Ant. Augusta Veromanduorum, Ptolemaeo Rhomanduorum. Ant. inter Nemetacum & Augustam habet Camaracum, Scheda Ermanacum.*

RATUMAGUS. 8. *Latomagus Ant. Nostro affinitas inter L. & R. non semel imposuit.*

RITU-

RITUMAGUS. 12. Ant. Rotomago & Ratomago, Pto-
lemæo Rhatomagus in Subanædis, aut Ubænædis, ut Latini codices
preferunt. Græcos Nervios habere monet Ortelius.

MEDIOLANO AURERCO. 12. Lege AULERCORUM
ex Ant. cui inter Ratomagum & Mediolanum Yggade est, aut
Uggade. Ptolemæus triplices Aulercos, sive Aulircios (ut illi
vocare usus) numerat: Aulircios Diaulitas, Aulircios Cenoma-
nos, Aulircios Eburæicos, omnes in Lugdunensi Gallia, & in Ebu-
raicis Mediolanum. Plinius duplices in Lugdunensi Aulercos,
qui cognominantur Eburones, & qui Cenomanni. At quidam ex
Cesare

Cesare Aulercos in Belgica constituunt : Qua de re mihi (verum fatebor) non admodum liquet. Et incertus feror an de Mediolano litem secundum schedam, an secundum Ptolemæi tabulas dare sit æquius. Eo maximè, quod de Sequanæ delineatione jam antea scrupulum injecerim. Illud ex Ant. itinere, quod inferius dabimus, apparet, Mediolani nomen in scheda, inter Ritumagum & Durocassium, non alieno loco positum. Si quid erratum, in Sequanæ cursu erratum esse. Nisi malumus ad utramq; Sequanæ ripam duplex Mediolanum stetisse. Uti his ipsis locis apud Ptolemæum duplex Rothomagus. Aliàs minimum octo diversas urbes Mediolani nomine apud geographos reperire est.

LUGDUNENSIA.

Cap. VI.

Lugdunensis à Belgica iis terminis distinguitur, quibus diximus. Ab Aquitania olim Garumna, uti Cesar scripsit, & qui eum sequuti Mela atque Plinius. Augustum autem populos, qui inter Ligerim & Garumnam, Aquitaniam addidisse, Strabo refert, & Ptolemæus ita in tabulas rettulit. Idem posterioribus temporibus obtinuisse, ostendit libellus provinciarum Galliæ, qui Cadurcos, inter Ligerim & Garumnam positos, Aquitaniam ascribit. Æthicus etiam & Vib. Sequester id aperte confirmant. Hinc apud me oppidò certum, pro eo, quod in utraque scheda FL⁹. RIGER. substituendum FL⁹. LIGER. quo pacto, decurtato nomine Ligerim appellabant. Tibullus lib. i. eleg. 7.

Carnoti & flavi cæcula lymphæ Liger. Auson. edyll. 9.

Non tibi se Liger anteferet --- fortassis & Lucanus lib. i.

Et nunc tonse Liger --- Quamvis alii in Lucano Ligur. Quod verò auctorem nostrum, in Sequanæ descriptione, dubiè & timide defendere ausi fuimus, idem quin de Ligeri faciamus, errore ejus manifesto impedimur. Et certè nescio quid causæ subesse interpreter, cur in fluminum delineatione lapsus sit potissimum : Ne à transcriptoribus erratum existimem, schedarum consensu prohibeor. Illud interdum cogito : An fortassis itinera ab auctore nudè in tabulas relata, ab alio deinde aliquo fluviorum descriptiones additæ sint. Sed quidquid causæ, error in propatulo est. Eo loco, vel non multum diverso, quo in schedis Fl. Riger in mare descendit, Ptolemæus Erium (Cænalis Ferium agnoscit) descripsit, prope Dariorigum nimirum. Ligeris deinde ostia meridiem versus, post Brivatem portum, qui in scheda Portu namnetu videtur, unde Strabo scripsit, Ligeris inter Pictones & Nannetas effluit.

ALAMA. 7. Post. S. ALANNA. Restitue ALAUNA ex Ant. In adversa Britannia est Ptolemæo fluvius Alaunus, Alaunius, aut Halænus.

CORUCIA CONNŪ. 21. *Post. S. CROUCIA CONNUM Ptolemæi Crociatonum, Ant. Caracotino.*

AUGUSTODURO. 24. *S. post. AUGUSTUDURO. Diversum ab Augustoduno Æduorum.*

ARÆGENUE. *Post. S. ARARGENUE, fortassis Ptolemæi Ingena.*

NUDIONNU. *Videtur Noviomagum Ant. inter Breviodorum & Condate. Cum Novioduno Cesaris in Sueffionum finibus non confundendum.*

JULIOBONA. 18. *Consentiunt Ptolemæus & Ant. Nisi quod Ptolemæus locum alieniorem tribuit.*

BREVODURO. 20. *Ant. Breviodurum, Breviodorum, aut Brigaodorum. Brevoduro Mediolanum Aulercorum, de quo præterito capite loquuti sumus; Mediolano Condate rectam viam duxisse, scheda linea ostendunt: Sed hoc itinere flumen bis trajiciendum erat, id qui declinare cupiebant, Brevoduro Nudionnum aut Noviomagū, inde Condate pergebant, ut ex Ant. cognoscimus.*

CONDATE. 10. *Ita Ant. Aut Ptolemæus in situ valde errat, aut ejus Condate diversum est.*

DUROCASSIO. 13. *Durocasis Ant. Cui in itinere Juliobona Durocasim rectè cum scheda convenit, præterquam quod Mediolani loco Noviomagum habet, ea de causa quam diximus.*

Ant.

Scheda.

A Juliobona,
Breviodorum M. P. XVII.
Noviomagum M. P. XVII.
Condate M. P. XXIV.
Durocasis M. P. X.

Juliobona. 18.
Brevoduro. 20.
Mediolano Aulercorum. 12.
Condate. 10.
Durocassio. 13.

MURICUM. *Mendum suspicor in prima littera, atque AURICUM legendum, pro Autrico Ptolemæi. Verum si quorundam evincit opinio, Autricum eandem urbem cum Antissiodoro esse, manum sustineo, cum mihi satis constet, Muricum nostrum Antissiodori locum occupare non posse. Ant. itinere Rotomago Luteciam, habet post Ratomagum, Yggade, Mediolanum Aulercorum, Durocasim, Diudurum, inde Luteciam.*

CASARAMAGO. *Restitue CÆSAROMAGO. Et si in scheda nonnihil dissidet à proxima linea, cui Petrumviaco ascriptum, ad eam tamen pertinet, & quidem ante Petrumviacum occurrere Ant. nos docet, quod scheda non satis fidè exprimit.*

PETRUVIACO. 15. *Petromantalium aut Petromantalum Ant. Is itinere Caracotino Augustobonam sic habet.*

Ant.

Scheda.

A Caracotino
Juliobona M. P. X.

Coruci connu. 21.
Juliobona. 18.

Aaaa

Loium

Loium M. P. VI.

Latomago M. P. XIV.

Rotomago M. P. VIII.

Petromantalum M. P. XVI.

BURUS ARA. 15. *Ant.* Briva Isare, aut Isaræ. Sic autem

Ant.

A Cæsaromago

Petromantalium M. P. XVII.

Briva Isare M. P. XIV.

Luticiam M. P. XV.

Ratumagus. 8.

Ritumagus. 12.

Petrū viaco. 15.

Scheda.

Cæsaromago.

Petrū viaco 15.

Burufara, 15.

Aug.

AUG. MAGUS. 16. *Ant.* Augustomago.

AUG. SUESSOR. 21. *Ant.* Augusta Sueffonum. *Et absolute Sueffonas. Ptolemaeo* Augusta Vessonum. *In Notitia inter fabricas, Sueffionensis* Scutaria, Balistaria, & Clibanaria. *Ex Ant.* *discimus hoc nomen in scheda paullo incuriosius, ut multa alia pos-
situm, in dextrum latus aliquantum promovendum esse; Nam in-
ter Caesaromagus & Sueffonas, Augustomagus. Cujus culpa fa-
cile transcriptorem reum statuo, qui spatii tantillum mutatis
(quod in geographicis tabulis facillime contingit) symmetriam
perturbavit. Iter à Samarabrivis Sueffonem tale est,*

Ex

Ex Ant.

A Samarabrivæ
Carmiliaca M. P. XI.
Cæsaromago M. P. XIII.
Litanobrige M. P. XVIII.
Augustomago M. P. III.
Suessonas M. P. XII. *al.* XXIII.

Ex itinere Tarovenna Durocortorum has etiam mansiones conferamus, quarum pleraq; priori capite explicatae.

Ant.

A Tarovenna.
Nemetacum M. P. XXII.
Camaracum M. P. XIV.
Augusta Veromanduorum M. P.
XVIII. *al.* XII.

Conta Aginnum M. P. XIII.
Augusta Sueffonum M. P. XII.
Fines M. P. XIII.
Durocortoro M. P. XII.

Nunc retro redeundum, adea quæ in Lugdunensi supersunt. Mari proxima est mansio,

CORIALLE. 29. *post.* S. CORIALLO.

COSEDIA. 9. *post.* S. COSEBIA. *Ant.* Consedie vel Cosedia.

LEGEDIA. 43. *post.* S. LESEDIA. XLIX.

CONDATE. 16. *Ita Ant.* Plura fuere hujus nominis oppida per Galliam & Britanniam.

SIPIA. Hujus, & proximè sequentis mansionis nemo præterea meminit.

REGINEA. 14. *post.* S. REGINCA.

FANO MART. 25. *Consentit Ant.* Quæ Ortelius de Fano mantis, aut Fano Martis ex Notitia, & Sanctorum historiis collegit, ad hanc mansionem nihil spectant, cum Belgicam respiciant.

BESOCRIBATE. 45. S. *post.* GESOCRIBATE.

VORGIV. 24. S. *post.* VORGIA. Videtur Vorganium aut Vargonium Ptolemæi.

SVLI. 20. *post.* S. SVLIM. Et quoniam ab *Ant.* iter Ala una Condate describitur: Id hic cum Scheda conferamus, etsi in schedis hac via linea nulla ducta est.

Ant.

Ab Ala una
Consedie M. P. XX.
Fano Martis M. P. XXXII.

Scheda.

Sammaro bruia. 31.
Setucis. 10. *aut* Rodiū. 9.
Cæsaromago.

Aūg. mag'. 16.
Aūg. Suefforum. 21.

Scheda.

Tervanna. 22.
Nemetaco. 14.
Ermanaco. 40.
Aūg. viromuduorum. 25.

Durocorto.

Aūg. Suefforum. 21.

Scheda.

Alama. 7.
Cosedia. 19.
Fano Martis. 25.

Ad

Ad fines M. P. XXVII.

Condate M. P. XIX.

Condate. 16.

Ubi non frustra admoneo, illos, qui hæc loca omnia in Belgica constituunt, quod fecerunt viri docti, Ant. non optimos codices sequuti, valde falli: Et quod necessario sequitur, in explicatione nominum ad nostri temporis rationem, mirè errare. Cujus erroris indicationem his schedis debemus.

AQUITANICA.

Cap. VII.

Aquitania ad occidentem solem mare attingit. Reliquos ejus limites, qui in scheda non expressi, nihil persequi necesse. Mare Plinio & Ptolemæo Oceanus Gallicus, aut Aquitanicus: Æthico & Orosio, SINUS AQUITANICUS, uti etiam posterior scheda scribit, nam AGUITANICUS in priori, correctionem postulat. De sinus verò specie geographorum pinaces consule, Schedis ne fidem habeas.

CADURCI. Hos populos habet Cæsar, Strabo, Ptolemæus. Strabo & Ptolemæus disertè inter Ligerim & Garumnâ constitunt.

CONBARISTUM. 16. A Condate & Sapia huc iter est. Conbaristi autem meminit nullus.

JULIOMAGO. 17. Ptolemæo etiam Juliomagus.

DARCORTTURA. 20. post. S. BARTORITUM. Ptolemæo Darioritum aut Dariorigum.

DURECIE. 29. post. S. DURETIE.

PORTUNAMNETU. 18. Namnetum portus. Nannetes habet Cæsar & Strabo. Ptolemæus Namnetas in mediterraneis procul à mari collocat. Si ad hos respexit, falsò. Hic verò portus Brivatis portus Ptolemæi videtur, uti dixi.

SEGORA. 33. Ptolemæo, Secor portus.

LEMUNO. Ptolemæo, Limunum.

POSTERIORIS SCHEDÆ EXPLICATIO.

PARTITIO.

Cap. I.

PLERAQUE hujus schedæ, quod cum priori convenirent, jam antea sumus exequuti: Britannica nimirum, Barbarica, Belgica, Lugdunensia, & Aquitanica nonnulla: ea hic repetere non est animus. Supersunt Aquitanica alia, Hispanica, & Africana, quæ totidem capitibus absolvemus.

AQUITANICA.

Cap. II.

Aquitania versus meridiem ad Pyrenæos montes pertinet. Horum perpetua juga in scheda expressa: quidquid ultra ea, ad Hispaniam spectat.

In illa Aquitania parte, quam nunc describimus, cui etiam Narbonensis Galliae portio accensa, duo flumina delineata sunt, nullis additis nominibus. Primum, quod sinui Aquitanico in scheda propius, videtur Canentelus Ptolemæi, Ausonius in Mosella Carantonum appellat. Alterum Garumna est, cujus Cæsar, Strabo, Mela, Plinius, Ausonius, Sidonius & Ptolemæus meminere, quamvis in quibusdam Ptolemæi codicibus perperam Garyna scribitur. At verò cum non modo Carantonus & Garumna, sed etiam Carantonus & Ligeris, quodammodo paralleli sint respectu Pyrenæorum montium, uti Strabo lib. 4. tradit, & certum sit hosce tres

tres fluvios, omnes eodem littore versus occidentem solem in Aquitanicum Oceanum effluere, apparet, quam nulla auctor nostro cura fuerit, tum in regionum, tum in fluminum descriptione veritatem assequi: Utpote qui habuerit satis, itinerum rationem, mansionum nomina, ordinem atq; interstitia annotare: Ac in fluviiis neq; fontes, neque ostia, neque in decursu flexus, verum id spectarit unum, ut ostenderet, quæ urbes eorum alveis ab invicem distinguerentur. Eum ferè in modum quo Notitia Nilum in Ægypto & Thebaide Jordanem in Palestina, Tigrim & Euphratem in Mesopotomia, Danubium in Scythia expressit. Quamvis noster hac

ipsa in re sæpius aberravit ; Nisi in alium quempiam culpam conjicere malumus, uti jam antea innuimus.

BURDIGALO. IX. *Lege BURDIGALA. Urbs plurimorum geographorum & historicorum monumentis nota. Quidam Burdegalam, Burdigalliam, libellus provinc. Gallie, Metrop. civ. Bordegalensium. Sed in eam, quam probavimus, lectionem fere omnes consentiunt. Ausonius de urbibus 13.*

Burdigala est natale solum -----

Burdigala ancipiti confirmet vertice sedem,

Diligo Burdigalam -----

Et sæpissimè alibi. Est autem caput Biturigum Viviscorum, impositum paludi marinæ, quam Garumnæ ostium efficit, ut Strabo scribit. Neque in ea Garumnæ ripa, qua nomen scriptum, sed in adversa sita. In qua etiam Ptolemæus constituit. Neque fortassis aliter præferret tabula, si extaret integra : Nam sæpe fit, ut geographi pro chartæ spatio in una fluminis ripa urbem delineent, ex adverso nomen describant.

BLAVIA. XXII. *Ant. Blanuto, Blauuto, aut Blavio. Notitia Blabia, ubi præfectus militum Carronensium. Ausonius epist. 10. ex Scaligeri editione Militarem Blaviam vocavit.*

LAMNUM. XIII. *Ant. Tamnum.*

MEDIOLANO SANCON. XVI. *Restitue SANTON. Mediolanum Santonum habent Ant. Strabo, Ptolemæus, Ausonius, alii. Libellus provinc. Civ. Sanctonum.*

AVEDONACO. VIII. *Ant. Aunedonacum. Videtur Ducona Ptolemæi, quibusdam Doveona.*

BRIGIOSUM. XII. *Nihil de hac mansione apud alios invenio.*

RARAUM. XVI. *Ant. Rauranum. Ita Paulino epist. 3. ad Ausonium,*

Rauranum Ausonias huc devenisse curules. ubi quidam Raraunum, quidam perperam Romanum. Conferamus Ant. in itinere Burdigala Augustodunum.

Ant.

A Burdigala,

Blanuto M. P. XIX.

Tamnum M. P. XVI.

Novio regum M. P. XII.

Mediolanum Santonum M. P. XV.

Aunedonacum M. P. XVI.

Rauranum M. P. XX.

Lomounum M. P. XXI. *deinde in Ant. sequitur, quod in priori S. Lemuno est. Atque hoc loco utraque scheda committitur.*

Scheda.

Burdigalo. IX.

Blavia. XXII.

Lamnum. XIII.

Mediolano Sācon. XVI.

Avedonaco. VIII.

Brigiosum. XII.

Raraum. XVI.

Alte-

Alterius itineris à Burdigala prima mansio est, ARATREDO XVIII. Videtur Anderidum Ptolemæi in Tabulis Aquitanicis.

CORTERATE. Hoc nomen non memini præterea legere.

CONDATE. X. Non satis perspectum habeo an in hoc itinere censendum sit. Indicavi antea, nomen Condate sæpius per Britanniam & Galliam occurrere. De portu Condate prope Burdigalam Ausonius epist. 5.

Unus Domnotini te à littore perferet æstus,

Condatem ad portum, si modo deproperes.

Rectius fortasse accipimus Condatinum vicum, de quo Paulinus ad Auson. epist. 3.

In Condatino dicêris degere vico.

Nisi portus & vicus idem sit, quod Elia Vineto videtur.

SARRUM. XX. Istud etiam nomen mihi ignotum.

VESONNA. XIV. Alia à Vesuna Ant. quod ex itineris ratione liquet. Facilius cum Ptolemæi descriptione conveniat.

SERMAMCOMAGO. XII. Quid sit, adhuc quero.

CASSINOMAGO. XVII. Videtur Cassinogilum, cujus Ivo & Floriacensis in Aquitania meminere, Orteliote teste: Floriacensis inter flumina Droch & Warumnam constituit: prioris nomen mihi obscurum est, posterius Garumnam significat. Cassinogili villæ Regiæ bis mentionem facit auctor antiquus, qui vitam Ludovici Pii Imp. scripsit, à P. Pithæo emissus, & ostendit haud procul à Garumna abfuisse.

AUSTRITO. XIII. Hic quoque mihi tenebræ.

Tertio itinere sequitur primo loco post Burdigalam.

SERIONE. XX. Ant. Sirione.

VESUBIO. Ant. Ussubium.

FINES. XV. Ant. consentit.

AGINNUM. VI. Quamquam mihi non admodum liquet, an hi numeri ad Aginni nomen pertineant. Meminere Aginni Ant. Ptolemæus, Ausonius. In libello provinc. Galliæ est Civ. Agennensium.

EXCISIUM. Ant. Excisum.

BROLINDV. Hujus mansionis loco Ant. est Travectus vel Trajectus. Intelligimus Brolindi fuisse Trajectum, Garumna fortassis, etsi scheda eum non exprimat, sed ego conjecturam ex Finei Gallica tabula capio.

BIBONA. Huc incidit Ant. Vesuna aut Vesunna. Num noster, num verò Ant. rectius scripserit, quæ ego divinem? Indicabo tamen, Vesuna nomen mihi jam antea, conferenti Ant. cum Ptolemæi tabulis, suspectum fuisse. Ant. porrò in itinere Burdigala Argantomago sic habet.

Ex Ant.

A Burdigala
 Sirione M. P. XV.
 Ussubium M. P. XX.
 Fines M. P. XXIV.
 Aginnum M. P. XV. Al. XII.
 Excisum M. P. XIII.
 Travectus M. P. XXI.
 Vefunna M. P. XVIII.

Scheda.

Burdigalo. IX.
 Serione. XX.
 Vesubio.
 Fines. XV.
 Aginnum. VI.
 Excisium.
 Brolindu.
 Bibona.

XV. CLUSA. X. Videtur Clausecia, cujus meminit Sidonius
 epist.

epist. lib. 5. Et si Ortelius pro eo nomine ex antiquo codice claudus etiam legit. Puto ad Pyrenaei fauces pertinuisse. Notum est castrum faucibus imposita posteriori aeo Clausas, Clusas, atque etiam Clausuras appellata.

BESINO, XII. Ant. Bersino aut Belsino.

CLIBERRE, XV. Ant. Clembertum aut Climberum.

CASINOMAGO, XIX. Salomaco Ant. fortassis, in itinere ab Aquis Terrellicis Burdigalam; Ut prima syllaba apud Ant. perierit, reliquae luxatae sint, utrumque non raro accidit. Fortassis hodie Causalion. Si quis etiam quae de Cassinogilo supra adduximus, huc revocanda judicaverit, non valde contenderim.

TOLOSA.

TOLOSA. Fateor, diu in hoc nomine hæsitavi. Ne clarissimam Tectosagum urbem interpretarer, locorum ratio impediēbat. Suspensus sum aliquando Losam Ant. esse. Is enim in itinere ab Asturica Burdigalam, inter Summum Pyrenæum & Burdigalam eam mansionē habet, quod nostra convenire vides, & fieri potuit, ut in Ant. priores duæ litteræ exciderint. Sed neque sic quoque itineris ordo satis constabat. Itaq; tandem mihi persuasi necessario, Tolosam nostram ab utraque differre, neque ejus ceteroquin memoriam exstare. Id ne cui incredibile videretur, observavi haud ita procul aliam etiam Tolosam in Cantabris, ad flumen ejusdem nominis, quam nonnullæ geographica tabulæ Tolosettam appellant.

LACTORA. Ant. Lactura. libello princ. Lactoracium vel Lasturacium. Lectorium & Lactorium Golzio in thes. ex vetustis inscript. Lactoratium agnoscit Scaliger, & producit inscriptionem, quæ meminerit CIVITATIS. LACTORATEN. Nomen adhuc retinet. Ant. iter ab Agenno Lugdunum Convenarum aut Cuquenorum describit: Et cum Lugdunum à Clusa nostra haud procul abfuerit, fit, ut easdem cum scheda mansiones habeat, eo tantum differens, quod Lacturâ rectâ Climberrum pergit, Tolosa & Cassinomago omittis.

Ant.

Ab Agenno
Lactura M. P. XV.

Scheda.

Aginum.

Lactora.

Tolosa.

Cassinomago. XIX.

Cliberre. XV.

Besino. XII.

XV. Clusa. X.

Clembertum M. P. XV.

Besino M. P. X.

Lugduno M. P. XXIV.

Tolosam inter & Bibonam duæ mansiones describuntur,

FINE. Et

COSA. XX. De quibus nihil compertum habeo, nisi Cosa Ptolemæi & Ausonii Cossium sit.

Reliquæ item à Tolosa mansiones obscuræ sunt,

BUDINO.

BUROMAGI. An Bormannici Plinii lib. 3. c. 4.?

SARCASSIONE. XII. Huic lucem dabimus unius litteræ immutatione, CARCASSIONE, Carcassum, Carcasonem, Carcasionem, Plinius, Ptolemæus & Procopius variè appellant.

AQUIS. Ptolemæo Aquæ Augustæ in Tarbellis, Ant. Aquæ Terrebellicæ.

HISPANICA.

Cap. III.

Hispania Pyrenæos montes Septentrionem versus habet; ad ortum mediterraneum mare, quod in scheda, suppresso nomine, expres-

expressum. Hinc perspicuum fit, Pireneos parallelorum rationem ad littus nequaquam habere, uti S. præfert. Verum auctor ostensum voluit, Pyrenæos Galliam ab Hispania distinguere: Iter, quod describit, ad Mediterraneum sive Balearicum mare pertinere: Quæ inter montes & mare symmetria esset, neutiquam curavit.

VOCONI. XX. Ant. Aquæ Voconis. Dubito an Aquæ Calidæ Ptolemæi sint, ut Ortelius sensit.

GERUNDA. XII. Consentunt Ant. Plinius, Ptolemæus.

SENVIANA. Ant. Cinniana.

LUNCURIA. XII. Ant. & Ptolemæo latinè loquenti Juncaria. Ortelius in Græcō codice *ιουραρία* observavit. Ait urbem mediterraneam esse Hispaniæ Tarraconensis, hodie Junquera. Ego in tabulis geographicis Jonqueras ad littus reperio.

BECLANA. IV. Videtur Deciana Ptolemæi.

IN SUMMO PYRENEO. V. Sic Ant. Puto plura Pyrenæi iuga, & proinde plures etiam mansiones hoc nomen habuisse.

PROMONT. Promontorium Pyrenæi, à quo Hispaniam incipere Plinius scripsit. Veneris templo insigne, ex Strabone & Ptolemæo. Ant. iter à summo Pyrenæo retro ad Aquas Voconis sic describit.

Ant.

Summo Pyreneo M. P. V.

Juncaria M. P. XVI.

Cinniana M. P. XV.

Aquis Voconis M. XIV. Al. XXIV.

Gerundæ nomen, quod Ant. hic omisit, alio itinere, Mediolano ad leg. VII. geminam, proximè post Juncariam posuit.

Scheda.

In summo Pyreneo. V.

Beclana.

Luncuria. XII.

Senviana.

Gerunda. XII.

Voconi. XX.

AFRICANA.

Cap. IV.

Primò pars oræ Mauritaniæ Cesariensis ad mare mediterraneum describitur. Insula sine nomine, una illarum est, quas multas habet hoc pelagus, fortassis Balearis major.

Deinde, iter à Castris Tamaununam, cujus certum locum nondum constituere potui.

Tertiò, est à Præsidio ad oculum marium, Africa propriæ pars. At hæc tria itinera se in scheda nullo certo ordine respiciunt, sed singula per se considerata. Nam qui postremum iter valde mediterraneum, & cum primo parallelum esse existimabit, uti scheda præfert, erret necesse est. Ego conjicio hæc recto, & suo ordine in autographo descripta, pro schedarum spatio perturbatè enotata esse.

RUSIBRICARI. Ant. Rusubbicari. Ptolemæo Rusicibar.

MATIDIE. XXII. lego MATIDIÆ. differt ab Ant. Pactianis

Dddd

Mati-

Matidiæ. Quam ille mansionem hoc eodem littore inter Igilgilem coloniam & Chulli municipium constituit. Cognomen Pactianis fortassis ad differentia notam additum. Nostra videtur incidere in Modungam Ptolemæi. An MATTAIANOTIOAIZ, cujus meminit Golzius in thesauro ex Trajani nummo? Duplicem autem Matidiam fuisse, in notis ad inscriptiones Augustanas primus ostendi. Hac ad majorem pertinere existimo, quæ Augusta dicta, post mortem in Divas relata est.

CISSI MUNICIPIO. XII. Ant. Cisi municipium. Ptolemaeo Cisse aut Cissa.

Rusuc-

RUSUCCURŪ COLON, XVIII. Si tamen numeri huc pertinent, Ant. Rufuccuro colonia. Ptolemæi codices non uno modo habent. Ortelius Rhufuncoræ agnoscit. Rufucurium Plinio, ait civitate honoratum à Claudio.

LOMIVIO. Ant. Lomnium municipium, Jomnium & Jomnium ambiguit. Ptolemæo Jomnium. Ant. primo per Africam itinere, mansiones istas hoc ordine posuit.

Ant.

Rufubbicari M. P. XXIV.

Scheda.

Rufibricari.

Matidie. XXII.

Cifi

Cissi municipium M. P. XII. *Al.* XV.

Cissi municipio. XII.

Rufuccuro colonia M. P. XII.

Rufuccuru Colon. XVIII.

Lomnium municipium M. P. XVII.

Lomivio.

TIGISI. *Ant. hanc primam mansionem habet itinere Rufuccuro Saldim, & cum M. P. XII. ascribat, suspicor etiam in scheda numeros XII. qui non nihil dissident, huc retrahendos. Ptolemæo Tigis. Et si de situ Ptolemæo Ant. & schedæ non convenit.*

MONS. Cui nullum præterea proprium nomen ascriptum, forsitan Byren Ptolemæi. Ortelius Græcè Heren legit.

I CAMPENSES. populi mihi nunquam auditi, Quid si prima littera I, extrema fuit alicujus nominis quod periit, ut reliqua, Campenses, significant gentem, quæ campos coleret, quod fortassis alii ejusdem nominis montani: Latinius, Campestris.

CASTRA. XX. Plura per Mauritaniam castra proferre possum ex *Ant. Notitia*, Ptolemæo: quæ verò hic significantur, constituere non possum.

GALAXIA. An Gala aut Cala *Ant.* ? An Galapha Ptolemæi? Nam Galapham à Gala differre certus sum, et si aliter Simlerus. An Gales Ammonia vicus, cujus meminit Optatus Milevitanus?

EQUELRETO. Aliquot in Africa urbes ab equis dictæ. Et quidem in interiori Hipponacram, Equi arcem, Diodorus refert lib. 20. Hippagretam quidam appellavere. Ego suspicor in scheda nomen ad latinum sonum flexum, in Equelretum abiisse, corruptè.

LEMELLI PRÆSIDIUM. VI. Hoc præsidium Optatus Milevitanus lib. 2. Castellum Lemellen se appellat, ubi Primosus episcopus.

TAMASTANI MUNICIPIUM. X. Golzius meminit TAMASITON ex nummo, qui fortasse ad hoc municipium pertinuit.

TAMAUNUNA MUNICIPIUM ET CASTELLUM. XXV. fortassis Tamulluma, cujus mentio apud Victorem Uticensem lib. 2.

PRÆSIDIUM. L. Videtur incidere in Onellabam *Ant.*

SALINAS. Orosius Salinarum lacum in Africa nominat. Puto *Ant.* esse ad Aquas.

NAUBONENS. XVI. Cogitandum an N separanda Novis significant, Reliqua corruptè scripta sint pro Aquilonens. *Ant.* his fere locis habet Novis Aquilonis, sive Aquilianis, sive Novili Aquilianis: Scriptura enim vacillat.

VACCIS. XVII. Sallustius de bello Jugurth. Oppidum Numidarum nomine Vacca, forum rerum venalium, totius regni maximè celebratum. Videtur Avacaria vel Avicaria. *Ant.* Ineptè pro A Vacaria.

XXV. **TUBONIS.** *Ant.* Tuburbo minus, ut ego existimo.

AD OCULUM MARIUM. XI. XVIII. *Ant.* inter Tuburbo & Car-

Et Carthaginem Cigifam posuit. Caterum itinere ab Hippone Regio Carthaginem sic cum scheda convenit.

Ant.

Onellaba M. P. L.
Ad Aquas M. P. XXV.
Simitu Colonia M. P. V.
Bulla Regia M. P. VII.
Novis Aquilonis M. P. XXXIII.
Vico Augusti M. P. XVI.
A Vacaria M. P. XXX.
Tuburbo minus M. P. XVI.
Cigifa M. P. XXXVIII. Al. XXVIII.
Carthagine M. P. XVIII.

Scheda.

Præsidium, L.
Salinas.
Naubonens. XVI.
Vaccis. XVII.
XXV. Tubonis.
Ad oculum marium.
XL. XVIII.

Exposui, quæ ad Schedarum interpretationem pertinere visa. Hoc verò loco mihi testandum existimo, si ipsius tabulae autographum aliquando in nostras manus pervenerit, cum ex eo multo certiores & uberiores fructus percipi posse cognitum habeam, me illius vulgandi laborem non invitum subiturum. Interea temporis fragmentis hisce uti frui Reipub. litterariæ per nos liceat, Ut vel hinc cognoscamus, quam multa in his studiis ignorentur.

TESTIMONIA B. RHENANI,
GER. NOVIOMAGI,
ET FR. IRENICI, QUÆ AD
HANC TABULAM PERTINENT.

Beatus Rhenanus Rerum Germanic. lib. 3. de Gessoriaco.

DE hoc variæ sunt conjecturæ, sed tollit omnem nobis ambiguitatem charta militaris, quam apud Chunradum Peutingerum nostrum Augustæ vidimus. In qua sic scriptum, Gessoriac, quod nunc Bononia. Maritimam autem Bononiam intelligit.

G. G. N. in hist. Batavica.

GORCHEMUM, non procul à castris Herculis, una cum pagis aliquot vicinis, vetus nomen hodie retinet. Ager enim Herculis dicitur, Batavicè, Dat landt van Arckel. Horum castrorum fit mentio in charta illa vetustissima, quæ itinera Romanorum militum, ex provinciis nonnullis, depicta continet. Hanc mihi ostendit Clariss. Vir D. Chuonradus Peutingerus U. J. Doctor, Patricius ac Cancellarius nobilis Augustæ Vindelicorum,

Eeee

qui

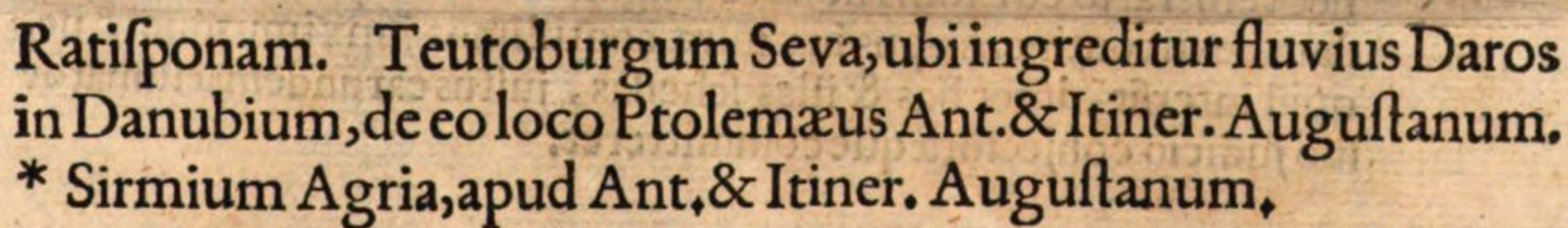

qui secundus à Celte cognomine suo, poëta laureato, patriam suam, totamque Germaniam illustrare coepit.

Franciscus Irenicus Germaniae Exegetos lib. 9. c. 6.

Bingum **Bingen**/ Hujus meminit Tacitus, Ptolemæus, Ant. & Itinerarium Augustanum. * Sacarbantia **S. Pulten** / hujus loci Ant. ac Itin. August. fecere mentionem. * Savaria **Stein an der Ungern** / non **Grek** / ut quidam volunt, Ant. Ptolemæo ac Itinerario Augustano testantibus. * Artobrigam **Lechsgmind** / à Ptolemæo ac Itiner. August. dici persuasissimum habeo, non Ratispo.

Pervenit nuper ad nos itinerarium quoddam, ut antiquum, ita festivissimum, quod Augustanum vocabant, ubi repertum fuisse dixerunt. In quo civitates Danubianæ continebantur, quas cumque vetustas viderat. Hujus igitur vocabula quædam urbibus Germanicis imposita, licet obscurissima, habita ratione ac sup-

ac supputatione, ita luci protulimus. **Regelsburg** primitus Rhe-
gino ab ipso dicitur. Patavium verò Castellum Bolodurum.
Lambach præterea monasterium non longè à flumine Drao,
Ovilia ab eo appellatur, ab Antonini vero itinerrario Ovilabis.
Carnunto præterea Peternel esse juxta Namburgum conjecta-
vimus. Taurinum simul ab ipso Mœsiam superiorem nominari
putamus. Vetomanis quoque penes eum **Pettau** valuit, vel
locus non longè à Petavione; licet paulò post, ubi Pannoniam
superiorem describit, Petavionis meminerit. Vindonissam inde
Kingsfeld significare videtur. Selestadium verò nunc Hellum,
nunc Helvetum nuncupavit, cujus vocabuli & Ant. meminit.
Pontes præterea Saroi **Sarbruck**. Argentaria **Golmar**: Taber-
nis **Zabern**: Matricorum **Metz**: Argentorace Argentina: Aven-
ticum **Habelsburg**: Juvaviam Saltzburgam: Solidurnum **Sol-**
durn conjectura optima ab ipso dici vidimus: quorum vocabu-
lorum usus tam apud Ptolemæum quam Ant. frequens est. No-
mina præterea civitatum collegit, quæ & nostri seculi rigorem
servant. Veluti sunt Colonia, Argentorace, Juliacum, Flevio,
Novesium, Bingium, Asciburgum, Noviomagum, Augusta
Trevirorum, Augusta Rauricorum, Confluentia, Bonna, Rigo-
magus, Moguntiacum, Bregetomagum, Augusta Lyci, Aris
Flavis, Lacus Bigrantinus, Sirmium, Murfa, Ponte Drusi, Bri-
gantia, Ulmo: Et reliquarum urbium appellationes, quæ cuilibet
privato constant. Quæ ideò adduximus, ut earum antiquitatem
exigeremus, & has totius Germaniæ vetustissimas faceremus.
Reliqua in illo itinerrario seposita, successoribus nostris relin-
quamus.

*Hæc de itinerrario Augustano ex Irenico enotavi, quod mihi
persuasum sit (uti in præfatione indicavi) integrum illud itine-
rarium ex autographo nostræ tabulæ esse concinnatum.*

Congruens credidimus monere, & indicium facere, integras omnes se-
quentium tabularum partes, aliquot post annos repperas demum,
nec temerario editionis honore vulgatas esse: Propterea velut quo-
dam nexu continens opus in unum contulimus junximusque, ut,
quid intersit, inter has & illas schedas, justus earundem æstimator
suo judicio conjecturæque committeret.

NOBILISSIMO VIRO

MARCO VELSERO,
R. P. AUGUSTANÆ SEPTEMVIROJOANNES MORETUS TYPOGRAPHUS
ANTVERP.

S. P. D.

HANC TABULAM, Vir Nobilissime, non mittimus ad te, sed remittimus, aquam scilicet è tuo fonte. Tu eam ad ORTELIUM nostrum (heu, nuper cum dolore litteratorum defunctum) descriptam miseras, tuâ curâ inter PEUTINGERI schedas repertam & erutam: ideoque jure ad te redit. Ipse ORTELIUS, haud procul à fato, ita mihi mandaverat: & mea sanè voluntas & tui cultus eodem ducebant. Accipies igitur privatam olim tuam, nunc publicam per te omnium TABULAM: & si gratum carumque defunctum habuisti, quæso, ut etiam hoc postremum ab eo munus. ANTVERPIÆ è Typographejo nostro. KAL. DECEMB, CIO. IO. XCVIII.

DISSERTATIO ANONYMA.

SPECTATORI S.

TABULAM damus, ex qua MARCUS VELSERUS Augustanæ Reip. VII. Vir, perpauca olim, quæ tum comparebant schidia, magno eorum applausu vulgavit, quibus interiores litteræ seriò cordi. Integram pollicitus, si autographum aliquando in manus venisset: latebat enim & periisse erat suspicio. Audiit FORTUNA OBSEQUENS, Velserus voti damnatus est. Ad quem nuncium ABRAHAMUS ORTELIUS lætitia exiliens, quod per annos amplius viginti omnibus vestigiis frustra indagasset, sibi editionis provinciam depoposcit. Et verò æquum bonum visum, tanto candidato reliquos petitores concedere; primus se Welserus facilem præbuit, fidem quam publico obstrinxerat, curasse interpretatus, si per ORTELIUM solveret. Cum homo septuagenario major, cui plus animi plusque in rem communem studii, quàm vitæ superfuit, operi ad finem decurrenti immoritur. Moriens--- non ille oblitus amorum, Joanni Moreto Veteri amico testamento legat, qui perficiendo, pietatem quam defuncti iudicio debuit, præstitit.

Ffff

Vel.

Velferus de tabula auctore, etate, usu, aliis, ad schedas præfatus est, quæ nobis præbantur. Addimus: Auctorem Christianum fuisse id vel ex S. Petri nomine, & iis, quæ de Moise Israelitisque tradidit, intelligi. Magnitudinem tabulæ, præter Occidentis imperium tum æstimari non potuisse, nunc constare hoc amplius, complexam orbem universum, quâ illo nimirum ævo cognitus, inter HERCULIS COLUMNAS & ALEXANDRI ARAS, ab extremo Occidente in Orientis ultima. Et apparere sanè omnia, nisi quod initio Columnas versus, pauxilla quædam Britannia, Aquitania, Hispania, Africa exciderint. Circum circa MAR Eire, olim ATLANTICUM nomine. De itinerariis tabulis, esse apud *Vegetium lib. 3. c. 6.* quæ legi etiam mereantur, & cogitandum videri, an provinciarum memoria, cujus P. Victor in Basilica Antoniniana regione circi Flaminii meminit, eò pertineat. De Viarum stratura, apud *Galenum* esse, *Methodi lib. 9. c. 8.*

Explicando, Velferum imitari erat animus, sed vastum sese & longum ostendit negotium, non unius tantum hominis industriam exercere natum, neque protrahenda per eum colorem doctorum desideria.

Porro si hæc quoque scire referat: Autographum membranaceum est, pelliculis accuratè conglutinis, latum pedem Augustanum unum circiter, longum ultra viginti duos: sculptori ad istam mensuram contrahere visum commodius. Litteræ in eo charactere Longobardico, quem cælo difficulter efformes: Sculptor Romanas reddidit. Cætera fidem coluit, sanctè integrè, ut in permultis, quantumvis certis testatisque erroribus corrigendis, sibi nunquam quidquam permiserit, ab exemplari sciens volens nusquam abiverit. Nec scienti nec volenti, quin oculos ingeniumque maximè intendenti, id interdum usu venire potuisse, neque ego dubito, neque quisquam, cui hoc genus mediæ ætatis scriptiones cognitæ, in quibus litteras vi & pronunciatione diversas omnino, figura plerumque non est internoscere. Tu vale, bone Spectator boneque Lector, & fruire monumento, cui utut crebris nævis resperso, nihil par & nihil secundum ex antiquitate reliquum superest.

Instar additamenti integrum hoc *Cap. XXIII. ex Petri Bertii lib. 1. Rer. German.* consultò & de industria adscripsimus; quoniam *sex prope segmenta priora* quam apertissime planissimeque inibi explicantur.

TAbula Peutingeriana, cujus editioni immortuus est Geographorum nostri ævi Princeps Abrahamus Ortelius, non ad artem Mathematicorum exacta gradibusque accommodata, quales Ptolemaicæ, sed Itineraria tantum, adnotatis ubique locorum intervallis. Tales convolutas habebant olim apud se belli Duces, quibus itinera sua dirigebant: Itaque in his non latitudinum aut longitudinum ratio ex tabularum fundo ac dimensione peti debet, collata cum regionibus, sed ex numeris adscriptis. Confunduntur enim mundi cardines, neque ulla habetur ratio Ortus, Occasus, Septentrionis, Austri: viarum tantum spatia signantur & intervalla. Quod de Itinerariis Tabulis dixi, indicat manifestè Vegetius, libro tertio cap. 6. de re militari. Ejus hæc sunt verba: Ideoque omni cura, omni que diligentia providere debet Dux, ne proficiscens patiatur incursum, sed facile ac sine damno repellat illatum. Primum itineraria omnium regionum, in quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta: ita ut locorum intervalla non solum passuum numero, sed etiam viarum qualitate perdiscat: compendia, diverticula, montes, flumina, ad fidem descripta consideret: usque eo, ut solertiores Duces itineraria provinciarum, in quibus necessitas geritur, non tantum adnotata, sed etiam picta habuisse firmentur, ut non solum consilio mentis, verum aspectu oculorum viam profecturis eligerent. Ad hoc à prudentioribus & honoratis ac locorum gnaris, separatim debet universa perquirere, & veritatem colligere de pluribus. Vidit autem Peutingerianam jam olim B. Rhenanus, qui ejus quoque in libris suis rerum Germanicarum mentionem facit, de Francis agens, his verbis. *In charta Provinciali quam apud Conradum Peutingerum amicum nostrum Augustæ vidimus, sub ultimis Impp. depictam, & à Celte in quadam Bibliotheca repertam, planè veterem, sic leguntur hæc oppida ab ostiis Rheni ascendendo, Carvo XIII. Castra Herculis VIII. Noviomagus VI. Burginatum V. Colonia Trajana XL. Vetera XIII. Asciburgum XIII. Novesium XVI. Agrippina supra Rhenum fluvium, quem linea protracta designat in dextero latere. Et à parte Germaniæ hoc vocabulum est adscriptum litteris majusculis*

Beatus Rhenanus Rer. Germ. lib. 1.

F R A N C I A.

versus ostia Rheni verò, hæc nomina leguntur, CHAMAVI *QUIELFRANCI. Item *CHAUCIVAPLAURII.

*QUIELFRANCI.
*CHAUCI.
VAPLAURII

Ffff 2

Item

Item (litteris inter has interjectis,) CHREPSTINI. Unde manifeste liquet, quod nos hic adstruimus, in Tenderorum loca, qui Rheno tantum ab Ubiis discernebantur, ut Tacitus inquit, & testatur in Commentariis Caesar, demigrasse Francos. Et rursus alibi. In charta itineraria illa, quæ est apud Chunradum Peutingerum, trans Rhenum supra Tenedonem, Juliomagum, Brigobannem, & Aras Flavias, nemus est depictum cum arboribus, & adscriptum majusculis literis

S Y L V A M A R T I A N A

Et supra hæc verba,

A L A M A N N I A

In latere vero è regione Borbetomagi & Brocomagi superadditum,

S V E V I A

Sed posuit in latere pictor ille quod trans sylvam melius locasset, nî vetuisset angustia membrana, & Germanica velut aliena duxisset modicè attingenda, provincias tantum describens. Eandem Tabulam designat Rhenanus nomine Cartæ Theodosianæ, quum scribit. Antiquissimus Tubonorum vicus est Helellum, quemadmodum in charta Theodosiana legitur. Fuit autem Celta iste, cujus mentionem facit Rhenanus, natione Francus, rei Geographicæ peritissimus, cujus quoque edidit epitomam, cum libro singulari de situ Germaniæ, & altero de situ Noribergæ: claruit autem Anno 1370. sub Maximiliano Imperatore. Tabula ipsa in membranis erat descripta, caractere Longobardico, schedis accuratè conglutinatis, lata pedem Augustanum unum circiter; longa ultra viginti duos. Eam Moretus Antwerpiæ æri incisam vulgavit paullò contractionem, ex qua nos ista expressimus. Ad Rheni latus dexterum nullum vides iter notatum: quod argumentum est, tabulam tum factam, quum nulla adhuc ibi essent itinera, aut quum adhuc essent Romanis ignota. A Rheno ad littus usque maris Oceani Germania magna est, quam claudit Oceanus Septentrionalis. In Germania Transrhenana statim ad Rheni ostia spectantur sparsæ variè litteræ, quas B. Rhenanus, ut potuit, digessit; nos putamus legendum CHAUCI. AMPSIVARII. Et rursus, CHERUSCI. Et, CHAMAVI, QUI ET FRANCI. A Lugduno quoque usque ad Fanum Levæ leguntur litteræ, quæ connexæ efficiunt PATAVIA: significatur autem eum esse tractum Batavorum in Gallia Belgica. Vera enim & Transrhenana Germania hîc non describitur, neque ulla in ea ponitur urbs, aut mansio. Quocirca operam ludunt, qui ob vocabulorum litterarumq; vicinitatem referunt loca quædam ripæ Gallicæ ad ripam Germanicam, quod à multis factum in Arenacio, Grinnibus,

bus, vadaque constat, quæ putarunt esse **Arnhem/Rhenen/Wa-
geningen**/ eo locorum positu, quo nunc cernuntur. Præstat dice-
re, vel Rheni alveum mutatum esse, vel oppida ista ex ripa Galli-
ca in Germanicam esse translata. Itinera igitur Germaniæ supe-
rioris & inferioris, ad lævam Rheni ripam hæc sunt.

I. Itinera ab ostio Rheni usque Noviomagum.

Lugdunum,	Leiden.
Prætorium Agrippinæ,	Noomburg.
Matilo,	Coudekerck / quod olim
Kircw erba dictum fuit: Rhenus ei quondam fuit Septentrionalis.	
Albamanis, Albiniana,	Alphen.
Niger pullus,	..... ubi nunc Boerden.
Fuit insigne diversorii: Talia in Mœsia, ad scrofulas, ad mulam, & in Sarma- tia Caput bubali.	
Lauri,	.....
Fletio,	Bleuten.
Levæ Fanum,	Leewen.
Carvo,	Grave Simlero, quod non probo: forte Cellern.
Castra Herculis	.....
Noviomagus,	Nimwegen.
Hic nulla mentio fit Trajectus, quod nunc est Utrecht/ Ammiano Utricesum.	

Alio itinere.

Lugdunum,	Leiden.
Forum Adriani,	Boorburgh.
Flenium,	Delft.
Tabli,	Alblaß.
Caspingium,	Giessen.
Grinnes,	Non est Rhenen: nisi alve- us Rheni probetur transpositus.
Ad Duodecimum,	.....
Noviomagus,	Nimwegen.
Sequitur fl. Patabus, qui proculdubio est Mosa. Batavus verò dicitur à Ba- tavis.	

A castello Menapiorum ad Baganum Nerviorum.

Castellum Menapiorum,	Kessel.	
*Virioviacum,	Berwefe.	* Virovia-
Turnacum,	Dornicke.	sum.
Pons Scaldis,	*Conde.	* Coude.
Baganum Nerviorum,	Bavay.	

Idem alio itinere.

Castellum Menapiorum,	Kessel.
Tervanna,	Terwanen.
Nemetacum,	Arras.
Camaracum,	Cambray.
Hermomacum,	.....
Baganum Nerviorum,	Bavay.
<i>A castello Menapiorum Augustam usq. Sueffonum.</i>	
Castellum Menapiorum,	Kessel.
Tervanna,	Tervanen.
Temera,	Tieure.
Sammarobrina,	Amiens.
Augusta Veromanduorum,	S. Quintin,
Augusta Sueffonum,	vel potius Vermand Abaye. Soiffon.

Vel

Sammarobrina,
Setucis,
Rodium,
Lura,
Augusta Sueffonum,

Amiens.

Roye.

Soiffon.

Vel

Luttomagi,
Adullia,
Duroicum Regum,
Semcis,
Rodium,
Lyra,
Augusta Sueffonum,

Estaple vel Monstreul.

* Argoules.

Rue.

Roye.

Soiffon.

* Argoules.

II. A Noviomago ad Confluentes.

* Burchuri.

Super Rhenum legitur FRANCIA, ut significetur, veteres Francorum sedes à Lævæ fano ad Asciburgum usque porrectas fuisse, sed in ripa Germanica, tametsi postea ad Moenum usque sese extenderint. Vox *Bructuri, indicat Bructerorum regionem. Posteriores eos vocant Boructuarios, exstatq; inter Duisburgum & Werdam oppidum *Brouck* ejusdem originis. Hæc in Germania magna. In Cisrhenana occurrunt ista.

Noviomagum,

Nimwegen.

Arenatium, alijs Arenacum, non est Arnheim: nam hoc est in ripa Germanica: Arenatium in Gallica, nisi Rhenus alveum mutarit.

Burginatum,
Colonia Trajana,
Vetera castra,
Asciburgium,
Novesium,
Agrippinensis Colonia,
Bonna,
Rigomagus,
Confluentes,

Kranenburg.

Kelle.

Zante.

Asburg.

Nuns.

Keulen.

Bonne.

Reinnegen.

Coblentz.

* Santen.

A Noviomago Coloniam per Atuacam.

Noviomagum,
Cevalum,
* Blatiacum,
* Catavillium,
Feresne,
Atuaca,
Cortovallium,
Juliacum,
Agrippina,

Nieuwegen.

Grave.

Blerick.

Masenck.

Mastricht.

Afen.

Gulick.

Keulen.

* Blatiacum

* Catavillium.

A Colonia Treveros.

Colonia,
Marcomagus,
Icorigium,
Aufana,
Beda,
Augusta Trevirorum,

Keulen.

idē cum Marcoduro, Durē.

Nunt.

Palleschied.

Biddburg.

Triers.

* Palleschied.

III. A Confluentibus usque Argentuariam.

In Germania Magna ad ripam Rheni dexteram legitur, SVEVIA, quæ Taciti ævo, nondum exortis Alemannis, longe admodum

dum lateque extensa fuit, sicut ante diximus. Postea verò discrimen inter Suevos & Allemannos fieri coepit. Etsi enim è Svevis orti sint Allemanni, tamen crescente potentia distincti sunt populis & finibus. Sed cur Suevos Francis viciniore posuit Allemannis ? Crediderim voluisse autorem Tabulæ Suevos Allemannis interiores facere, ut inter ipsos & Rhenum Allemanni interjecti essent, sed exclusum spatio, quod arctissimum esse res indicat, posuisse eos ad latus majusculo tamen caractere; ut significaret ipsos Alemannis etiam majores ac potentiores esse. Hodie Suevi utramque Danubii ripam occupant,

Confluentes,

Bodobrica,

Vosavia,

Bingium,

Moguntiacum,

Boncomica,

Borbetomagus,

Noviomagus,

Tabernæ,

Saletio,

Brocomagus,

Argentoratum,

Helellum,

Coblentz.

Boppard.

Oberwesel.

Bingen.

Menz.

Oppenheim.

Worms.

Speyer.

Rhein-Zabern.

Zell.

Bruomac.

Strasburg.

Ell.

Vicus est hodie ignobilis, ad Elli fluminis ripā, quem pauculi piscatores, pauciores incolunt agricolæ: sed nullus est in vicinia locus, in quo plus antiquitatum spectetur. Muris templi inserta sunt simulacra Mercurii, Dianæ, & aliorum Deorum. Sæpe etiam agricolæ vomeres suos impingunt in testudines subterraneas. Numismata ærea, argentea, aurea, sæpe erui narrant. Neq; est dubium quin hiberna illic fuerint Romanorum. Si in notitia Imperii recensitæ essent dispositiones Comitatus Argentoratensis, qui Duci Moguntiacensi subditus fuit, plusculum lucis huic tractui accederet. Porro ad Helullum ferunt excitatum à mortuis Maternū, admoto ipsi scipione B. Petri à Valerio & Eucharior, ipsius in diffundendo Evangelio collegis: quum accepissent hæc ab Apostolo mandata: *Hoc scipione defuncti Materni corpus contingite, hæc verba apprecati, ut IN NOMINE IESV CHRISTI RESURGAT.*

Argentuarium.

Horburg.

Vernaculum nomen post everisionem hibernorum Romanorum factum est à Germanis: ac verisimile est initio dictum **Argeburg**/ voce semilatina, semigermanica: ex qua postea adjecta adspiratione factum est **Horburg**. Sicut Argentoratum à via decumana, per quam Allemanni cum Attila, profecti sunt, quæq; adhuc nomen servat, **die Straß**/ dictum fuit **Strasburg**.

Ab Augusta Trevirorum Moguntiacum.

Augusta Trevirorum,

Noviomagus,

Belgium,

Trier.

Nymag / pagus circa Berg-

fastel.

Baldenaw.

Dumnum,

Dumnum,
Bingium,
Moguntiacus,

Thaun.
Bingen.
Mengk.

Ab Augusta Trevirorum Argentoratum.

Augusta Trevirorum,
Noviomagum,
Decem pagi.

Trier.
Nimagen.
Douse, in Lothar.

Meminit horum Ammianus in actis Juliani.

Pons Saravi,
Tabernæ,
Argentoratum,

Sarpruck.
Berg, Zabern.
Straßburg.

IV. Ab Argentuaria Vemania.

Addexteram Rheni ripam legitur.

A L A M A N I A.

angusto admodum inter littus & characteres istos spatio : ut intelligas, Svevos Allemannis Orientem versus oppositos. Inter Allemannos & Rhenum depicti sunt montes cum silvis, additæque litteræ,

S I L V A M A R C I A N A

Hodie Silvam hanc vocant *Schwarzwald* / vel silvam nigram ; est autem Hercyniæ pars : Ptolemæus vocat Helvetiorum eremum, *Ερημίων ἔρημον*. Suspicio Germanis primis olim dictam, ut & hodie multis locis, *Harkwald*. Est autē *Hark* / resina, *Bald* verò silva : in his enim silvis plurimum ex arboribus resinæ colligitur. Ex Germanica voce alii Hartziniam, alii Orciniam teste Cæsare, alii Herciniam, alii Martianam fecere.

Ab Argentorato ad Aras Flavias : qua itur Augustam Vindeliciū.

Helle um,
Argentuaria,
Campete,
Ariabium,

Hell.
Horbürg.
Kamps.
Pankenheim.

Est in Sequanis hodie pagus proxime Othamer. Multa in eo antiquitatis monumenta eruuntur.

Augusta Rauracūm,
Vindonissa,

Augst.
Windisch.

Inde transmissio Rheni,

Tenedo,
Juliomagus,
Brigobannis,
Aræ Flavias,

Pfüllendorff.
Nordling.

Ptolemæo Βαμοὶ Φλαύιοι.

Ab Augusta Rauracūm ad Vemania, qua itur Augustam Vindelicorum.

Augusta Rauracorum,
Ad fines,
Arbor felix,
Brigantium,
Ad Rhenum,
Vemania,

Augst.
Pfin.
Arbon.
Bregenz.
Wangen.

Antonino Nemavia. Vide pag. 192.

Viaca,

Puto esse Ptolemæi Vianam, Græcè ipsi dicitur *ἑῖαυα ἑῖαυα*.
Augusta Vindelicum,

Augsburg.

V. Ason.

V. A fonte Danubii usque ad Germanicum.

In Tabula Peutingeriana ad lævam Danubii ripam legitur

A R M A L A U S I

Quorum extra hanc tabulam nusquam terrarum fit mentio. Ego ignorantiam hic ingenuè profiteri malo, quam imprudenter divinare. Bene qui conjiciet, hunc vatem perhibebo optimū.

Aræ Flaviæ,
Samulocenis,

Mordling.

Forte ea est quæ Ptolemæo dicitur Alcimoennis ἀλκιμοεννίς. Obstat hoc unicum, quod Ptolemæus eam in Germania Magna ponat, ultra Danubium, noster iste in Rhetia, ad dexteram fluminis ripam. x Rhetia.

Grinario,
Clarena,
Ad Lunam,
Aquila,

Guaringen.
Rain.

Alia hæc est ab ea, quæ ad mare Hadriaticum sita est.

Opie,
Septemiacum,
Lofodica,
Medianæ,
Iciniacum,
Buricianæ,
* Vitonianæ,
Germanicum,

Burchanm.
Winten.
Soburg/Cluverio.

*Vetoniana

Ab Arbore Felice per Angustam Vindelicorum usq; ad Oenum.

Arbor Felix,
Brigantium,
Ad Rhenum,
Vermania,

Arbona,
Bregin.
Memmingen.

Vide quæ ad Antonini itinerarium notavimus p. 191.

Viacu,
Augusta Vindelicorum,

Augsburg.

Hic iter lævorsum per Pomonem deflectit ad Lunam, via quæ ducit Gemimacum.

Rapæ,
Navoris,
Cambodunum,

Sconge.

Frensing.

Ptolemæo est καμβόδιον: qui inter Lycum & Ænum illud locat. Quantum igitur à vero aberrant qui Rempten esse putant? cujus situs est haud procul ab Augusta Rauracorum, accenseturq; Algojæ, oppidum imprimis celebre monasterio, quod ibi fieri fecit Hildegardis Caroli Magni uxor. Enimvero ab Augusta sequenti Danubium labentem non occurrit ea, quæ nunc dicitur Campidonia, sed Monachium vel Frisinga: harum igitur est alterutra. Joannes Aventinus putat hodie vocari Bârgen. Vide eruditam Vindeliciæ Tabulam ab ipso Landshuti editam.

Escon,
Abodiacum,
Urusa,
Bratananium,
Isunisca,

Happing.

Isen.

Antonino Isirisca est. Vide pag. 192.

Ad Ænum,

Haud dubie ad flumen fuit, etsi nullum tabula habeat depictum.

VI. A Germanico ad Arelate.

Ad lævam Danubii ripam Oceanū versus leguntur hæc verba,

MAR-

MARCOMANNI Et infra majore littera VANDULI Marcomannorū meminere Paterculus, Tacitus, Dio, Ptolemæus, Capitolinus, Lampridius, Vopiscus, Eutropius, Victor, *Marcomannis Quadisq;*, inquit Tacitus, *usq; ad nostram memoriam reges manserunt ex gente ipsorū, nobile Marobodui & Tudri genus: jam & externos patiuntur.* Capitolinus autor est, eos, cum turbarent in limite Romano, bello petitos fuisse à Marco Antonino, Pannoniasq; ab ipso victis Marcomannis, Sarmatis, Vandalis, & Quadis servitio liberatas. Hodie Moravos eos vocant. VANDALI, qui & Vindeli & Winili supra Bojohæmum & Marcomannos habitaverunt, sedibus suis complexi plures populos, Gothones, Herulos, Longobardos, Theuringos, Anglos. Cis Danubium locantur, *Germanicum, Cesensum, Arusena, Reginum.* Liber Notitiæ in Mœsia prima ponit Reginam. Sorviodurum, forte Sorviodunum, sed diversum longè ab eo, quod Antoninus in Anglia nominat. *Petrenses, Castellum, Bolodurum,* Ptolemæus *Βολόδουρον* agnoscit in Vindelicia ad Danubium: Antoninus Boloderum vocat, Liber Notitiæ Bojodurum, ponitq; in Pannonia prima vel Norico Ripensi. Lazius putat postea dictum Pataviam à Batavorum cohorte: Tabula nostra situm ejus indicat, qua * Juvarius fluvius, quem Juvanum vocat Antoninus, in Danubium se exonerat. Ultra eum ponitur *Ovilia*, quæ est ipsissima Antonini Ovilabis in itinere, quod Juvaviam ducit. Propius ad Danubium ponitur *Marinianum*, quod Antonin⁹ Marinianas vocat, Liber Notitiæ Mariniana; Marcellinus Castra Marciana; suntq; in Pannonia, Lazius hodie vocari ait *Margburg.* *Blaboriciacum, Elegium, ad pontes Ises, Arelate*: quorum locorum situm fatemur nos nescire: nisi quod Ptolemæus Aredaten ponat in Noricis. Jam repetito novo itinere ducit nos tabula à *Ponte Æni, Bedajum*, cujus in itinerario Antonini mētio facta est: sequitur vero fluvius *Afesias*, eoq; transmissio *Artobriga*, Ptolemæo *Ἀρτοβρυγᾶ*, qui eam facit Vindeliciæ urbem. Hodie vocatur *Beltenburg*/ quasi arx Vindelicorum. Hanc excipit *Juvavia*, de qua diximus, tum *Tarnantonis, Laciaca, Tergolape*, & sæpius dicta *Ovilabis*, tum *Ventoniana, Tutastio, Ernolatio*, de quibus divinandum est. Porro, quæ in Tabula sequuntur, non duxi operæ esse depingere. Satis fuerit nosse, in Germania Transdanubiana legi.

QUADI. Et litteris intersparsis LUTUGI Quados Ptolemæus quoq; & Arrianus & Tacitus ponunt in Germania, vicinos Marcomannis. Utrosq; Augustus Danubiū transgressos in suas sedes expulit. Zosimus Bataviam quoq; à Quadis occupatam autor est. Lutugi nusquam gentium leguntur: Ptolemæ⁹ Lingas nominat & Lutos, qui Omani, aliosq;, qui Buri dicti sunt. Ac fieri potest, ut iidem populi intelligantur. Possent videri esse Silesii ob viciniam Marcomannorum & Quadorum. Loca

memo-

memorabilia sunt, *Vindobona, Æquinoctium, Carnuntum, Scarabantia, Sabaria, Arrabo, Brigantium, Aquincum, Vetusavo, Siscia*, de quibus ad Antonini itinerarium diximus. Infra Vindobonam legitur

N O R I C O,

quo significatur, Norico mediterraneo & Ripensi priora loca contineri, nam posteriora pleraq; pertinent ad Pannoniam superiorē, itaq; disertè legitur, PANNONIA SUPERIOR.

Adduntur autem prioribus *Mursa minor & Mursa major*, aliaque non magni momenti loca. Conspicitur quoque, vicinior *Istriae, Emona, & fluvius Savo, & * Patavio oppidum.*

* *Petavio.*

Supra hæc omnia ultra Danubiū in Germania magna legitur

D U R

exesis litteris antecedentibus & consequentibus, nec dubium est, quin significati sint *Hermun Duri*, quos Tacitus aliq; vicinos faciunt *Marcomannis & Quadis*. Infra hæc sparguntur in longum hæ litteræ,

M E D I A P R O V I

ut intelligatur, PROVINCIA quæ inter Noricum & Pannoniam interjecta est, vel quæ inter has ipsas & Liburniam jacet. Supra Pannoniam superiorem inter Danubium & Oceanum in Germania transamnana legitur,

S A R M A T E V A G I

Cis Danubium verò PANNONIA INFERIOR

Oppida ponuntur, *Tuttoburgo*, quod est *Teutoburgium*, *Cornacum, Cuccium, Sirmium, Bassianæ*. Tum ad Oceanum

S O L I T U D I N E S S A R M A T A R U M

Cis Danubium legitur, MESIA SUPERIOR

Et ponuntur oppida, *Taurunum, Confluentes, Singidunum, Tricornium, Mons Aureus*, de quo ad Antoninum quædā notavimus, si modo hic idem est cum illo; Ego sane diversum puto, neq; aliter pronunciabit, quisquis seriem & itinera Antonini cum istis contulerit. Sequitur postea minore littera

M E S I A I N F E R I O R.

Et supra hæc ultra Danubium,

A M A X O B I I S A R M A T Æ

Videntur autem ab hoc inde loco etiam ultra Danubium castella fuisse & oppida Romanorum: ponuntur enim *Arcidava, Centumputea, Bersovia, Abihis, Caput bubali, Tivisco, Tierva, ad medium, Prætorio, ad Pannonios, Gaganis, Masclianis, Tivisco, Agnania, Ponte Augusti, Sarmategte*, quod ego esse suspicor, *Sarmatæ Getæ*, aliæq; stationes complures.

M A N T I S S A.

A *Ndreas Schottus*, in præfatione sua, ad *Hier. Suritæ*, Hispani doctissimi editionē, quæ Colonia Agrippinæ a. 1609. adornata, Antonii, sive Antonini Augusti Itinerarium complectitur, summis extollit laudibus Tabulas hæc Militares, quas Vir ille Celeberrimus, *Marcus Velferus*, Reip. Augustanæ Septem- Vir, ex *Conr. Peutingeri* bibliotheca in lucem protraxit, & scholiis notisq; illustravit: Eisdem verò Geographorum princeps, *Ortelius*, æri curavit incidi, & edi typis *Joh. Moreti*. Cum his, Schotto iudice, nihil ex antiquis monumentis, quæ extant, conferri, ne dum præferri potest. Quare motus ipse

Ber-

Bertius, editioni junxit *Ptolemæi*, ceu ultimum ac verum venerandæ antiquitatis indicium; observante ac monente id ipsum Viro Illustri, *Wilh. Burtono*, Legum Baccalaureo, qui admirandæ eruditionis promus condus, perfectissimos sanè in *Antonini Itinerarium*, in Itinera XV. ex editione Aldina, Suritana, & Simleriana diligenter divisum, commentarios, Anglicè scriptos, Londini a. 1658. emisit. Vegetii locum rursus iterumq; repetit, quem integrum dare, ut autumo, haut erit dividia: *Primum*, inquit homo Romanus, *itineraria omnium regionum*, quibus bellum geritur, plenissime debet habere perscripta; ita ut locorum intervalla, non solum passuum numero, sed & viarum qualitate, perdiscat: *Compendia*, *diverticula*, *montes*, *flumina*, ad fidem descripta consideret: Usque ed, ut solertiores duces *Itineraria provinciarum*, in quibus necessitas gerebatur, non tantum annotata, sed etiam picta habuisse firmentur; ut non solum consilio mentis, verum etiam aspectu oculorum viam profecturis eligerent. Lib. III. de Re Milit. cap. 6. Nec ovum ovo similis, neq; lac lacti, quam insignis illa *Ambrosii*, non multo post florentis *Episcopi*, pericope; quam *Burtono* etiam, semper meliora monenti, jure ac merito suo debemus. *Miles*, qui ingreditur iter, ait, *viandi ordinem non ipse disponit sibi, nec pro suo arbitrio viam carpit, nec voluntaria captat compendia, ne recedat à signis; sed Itinerarium ab Imperatore accipit, & custodit illud: Præscripto incedit ordine, cum armis suis ambulat, rectaq; via conficit iter, ut inveniat commeatum parata sibi subsidia. Si alio ambulaverit itinere, annonam non accipit, mansionem paratam non invenit; quia Imperator iis jubet hæc præparari omnia: Qui sequuntur, nec dextra, nec sinistra, à præscripto itinere declinant; meritoq; non deficit, qui Imperatorem suum sequitur. Moderatè enim ambulat, quia Imperator, non quod sibi utile, sed quod omnibus possibile, considerat: Ideo & stativa ordinat, triduo ambulat exercitus, quarto requiescit die. Eliguntur civitates, in quibus triduum, quatri-duum, & plures interponantur dies, si aquis abundant, commercii frequentantur; & ita sine labore conficitur iter, donec ad eam urbem perveniat, quæ quasi regalis eligitur, in qua sedit exercitus requies ministratur.* Serm. V. in Ps. 118. ex *Hilario*. Quid multa? *Itinerarium Mansiones*, sive *Stationes* veteribus denotat; unde *Ammianus*: *Itinerarium sonare lituos jubet.* lib. xxiv. Hist. Quapropter & *Hieronymus* in Epitaphio *Fabiolæ* ad Oceanum, de itineribus *Israëliitarum* ex *Ægypto* verba faciens, vocat *Catalogum omnium mansionum*, per quas de *Ægypto* egrediens populus, pervenit usq; ad fluentia *Jordanii*. Velut ex abundanti id quoq; inuimus, præeunte *Burtono*, tabulas *Peutingerianas* nihil aliud continere, nisi descriptionem stationum civitatumq; ex *Antonini* & *Ptolemæi* *Geographia* collectarum. Nec illud negligendum autumo, auctorem *Itinerarii* illius, quod forsan auctoritate *Antonini Pii* confecerat, iter suum ab ipsis *Britanniis* auspiciatum fuisse; uti hoc loco extrema *Britanniæ* statim ab initio describuntur: Quamobrem *Robertus* (qui ab *Ortelio*, in *Synonymis geographicis*, perperam *Johannes* nominatur) *Talbot*, *Oxonienfis* *Studiosus*, & *Norwicensis* tandem *Canonicus*, regnante *Henrico VIII.* annotationes eruditissimas in id ipsum *Britannicæ insulæ Itinerarium*, quod *Antonini* vocant, singulari concinnavit industria; tanquam *Antiquarius præstabilis*, quo eundem nomine dignatur *Cajus* lib. II. *Antiqq. Cantabr.*

GERH. JOH. VOSSIUS

Lib. de Scientiis Mathem. Cap. XLIII. §. 9.

Nunc solum clarissimi & amicissimi olim Viri, *Pauli Merula*, judicium apponam, partim de *Itinerario Antonino Casari* tributo, quod alii volunt esse *Julii Oratoris*, alii *Æthici Istri*; partim de *Tabula*, quam *Peutingerianam* nuncupant, quia primò ex illustri *Peutingeriorum* familia producta sit in lucem. Verba *Merula* sunt ista, præfatione ea, quam *Cosmographiæ* suæ præmisit: *Nec satis caret mendis Antonini, vel cujuscunq; censendum, Itinerarium; in quo emaculando, suoq; nitore restituendo, egregiam posuerunt operam, cum alii, tum vel maxime Abrahamus Ortelius, vir monstris ex terrarum orbe emolendis planè natus; & Hieronymus Surita, Cæsaraugustanus; quo in hoc argumento Hispania neminem habuit feliciorum. Hinc factum, quod majore cum fructu illud usurparim; commissum cum amplissima tabula itineraria, quæ ductu Joannis Moreti, diligentissimi typographi, auspiciis Viri nobilissimi, Marci Vellerei, II. Viri Reip. Augustanæ, ex illustri Peutingeriorum bibliotheca in lucem prodit. Plus habet illa in recessu, quam frons pollicetur. Licet infinita ibi sint depravata, & turbatioris ordinis; tamen comparata cum Antoninianis (quibus & hinc medicina non semel per me petita) nullo negotio possunt corrigi, & ad sua revocari castra: quod non infeliciter à me factum in Gallia Italiq; res ipsa docebit. Procurrit hæc tabula ab Occidentali Oceano per Continentis totius longitudinem, ad Orientalem usq; singula notans loca, nec non locorum, industria stupenda, distantias, & intervalla. Tota complectitur, quantus quantus est, Antoninum; alterumq; tantum, & amplius apponit: Si civitates, urbes, oppida, pagi, fluvii, aliq; talia, diligenter examinantur, digna certè, quæ sedulis doctorum, non magistrullorum, manibus tē-*

MARCI

MARCI VELSERI
EPISTOLÆ
AD
VIROS ILLUSTRES.

Gggg

MAR-

LIBRARIUS
MARCI VEISERI
EPISTOLAE
AD ROMANOS
VIROS ILLUSTRES

MAR-

655

MARCI VELSERI EPISTOLÆ

A D

JOSEPHUM SCALIGERUM.

E X

BIBLIOTHECA HEINSIANA.

I.

Alve, mi Hoescheli. Præter quod proximè coram monui, salutem meis verbis V. Ill. Josepho Scaligero ascriberes, illiusque ingenium & doctrinam apud me in admiratione esse fidem faceres. Nunc etiam velim, ratione, quæ sibi commodissima videbitur, ex eo intelligas, quibus potissimum argumentis motus fuerit, ut verba Kalendarii Romani a. d. vi. K. Apr. HOC DIE CÆSAR ALEXANDRIAM RECEPIT, ad Augustum referenda, existimaret; nam ego quidem Cæsari patri semper tribui, quod in ea essem sententia, Alexandriam à patre hoc die, à filio K. Augusti aut sextilibus, ut tum adhuc temporis appellabantur, captam; & meministi, opinor, multa à nobis in hanc rem libro secundo rerum Augustanarum dicta, quibus nunc plura fortasse possim superaddere, sed nihil necesse. Tu, quæso, quod peto, mihi præsta; Veritatem bona fide agnoscere, & si quid prius erratum, retractare paratus sum. Vale.

Jam consignatis literis, hanc à Velsero schedam accepi; qua mittenda non ingratum me A. T. facturum putavi: de quæstione per ocium respondere, vir magne, haud dedignaberis.

Gggg 2

Salve

plurimum. Id verò te per humanitatem tuam, per amorem mutuum, per & ipsam istam, quam dixi, ambituunculam, enixè rogo, neq; plura addo, ne verborum prolixitati præ humanitate tua, quam appello, videar confidere.

Scaligerianum nescio quid novum ex proximis nundinis amici promittunt, nescio quam certi: Interim effecere sanè, ut nos desiderio incredibiliter torqueant. Vale, Vir Illustris, & mei observantissimum amare perge, sic saltem, dum vivimus; nam quod semel innuebas, te effecturum, ut tuæ in me propensionis etiam apud posteros extet memoria, vereor, ne improbiusculum sit exigere. Clarissimi Merula & Clusius salveant; ab utroq; responsum exspectamus, sed ab illo jam ætatem. Augustæ Vind. vii. Kal. Septembr. An. M D C.

V.

Litteræ illæ tuæ, mense Januario scriptæ, quas dudum periisse suspicabamur, tandem comparuere; nescio à quo, aut unde redditæ. Hoc scio, diuturnam moram nihil illis dempsisse gratiæ; quin eo chariores visas, quod etiam in amicis solet, quos aliquando pro mortuis luximus, cum superstites intuemur. In posterum si quando placebit scribere, litteræ Antverpiam aut Amsterodamum missæ tutò ad nos perferentur; & si quidem Amsterodamum eliges: eam enim civitatem earundem partium commodiorem futuram opinor, aut Johanni Hungero, aut cuicumque mercatori Germano rectè curandæ tradentur; Antverpiæ sive Matthæo & Davidi Langiis, sive tabellariorum præfecto Carolo Tassio: Nam te à scriptione abstinere, quod non habeas, cui tutò litteras committas, sanè nolim. Quam mihi proba ea, quæ in libris rerum Augustanarum notasti, inde conjecturam facias, quod oræ mei libri omnia ascripsi, & me tibi immensum debere liberri-
mè profitear; qui tibi ab rebus tuis tantum velis esse otii, ut meis legendis & observandis vaces; Nam quod id libenter à te fieri, ob fructum, quem inde haurias, scribis, nimis ineptè me amem, si à iudicio potius proficisci, quam humanitatis tuæ schema esse existimem. Ut *Ausonius de Urbibus* paullo aliter quam tu, & de *Consulatu Romano* propriè caperem, illud etiam in causa fuit, *sele quòd curulis* meminit, quam nescio an minutis istis provincialibus Consulibus rectè tribuamus. De *Catomo*, quæ te fusius disputaturum & testimoniis veterum muniturū significas, lubens visurus sum; & per bonam certè naves operam eo modo explicando qui hætenus multorum ingenia exercuit. Cum commentarium in *Afræ passionem* scriberem, me illud inter prima perplexum reddidit, quod eam vocem variè usurpari animadvertēbam; tot nimirum modis; *Cathomo*, aut *Catomo*, eum *suspendi* & *verberari* fecit. *Iussit ministris infantem in catomo levare* & *cadere*. A Valeriano

leriano iudice catomiscæsus. Jussit eam flagellari & catomis cædi per officium curatoris. Cumq; catomaretur corpus ejus. Catomis te cædi jubeam. In epistola ad Hoëschelium de antiquitate tabulæ itinerariæ quærebas : Eam in exemplo, quo nos usi sumus , propter creberrimos & crassissimos errores , summam præstare vix ausim ; etsi aspectu talis est. Primum verò autographum concinnatum existimabam Theodosio juniore imperante, Consulatu ejus decimo quinto. Caussam hujus sententiæ cognosces, si ineptissimum & mendosissimum libellum *de mensura orbis terræ*, à *Dicuil* nescio quo *Hiberno*, monacho, opinor, conscriptum ; quem Merulæ misimus, legere voles ; cui rei animum valde obfirmes oportet. Sed omninò inde est haurire , cujus alibi neque vola neque vestigium extat, ut saltem mea memoria est, Theodosii jussu orbem terrarum descriptum---*ter quinis aperit cum fascibus annum* : De xv. Consulatu accipiebam, quæ ratio hanc gloriam necessario Theodosio nepoti tribueret. Nunc inter scribendum in mentem venit, quod & *Dicuil* sensit, ea circumlocutione decimum quintum etiam imperii annum Theodosii majoris potuisse designari , quod multis modis longè est credibilius, ejusq; Merulam, cui de juniore scripsi, velim admoneri. Octavus versus mihi de pictura istius tabulæ planè visus loqui : Quamquam nisi vobis auctoribus, nihil omnium horum velim affirmatum. Quæ amicus quidam meus de *Tolisto-Boiis* commentus an commentatus est, in scheda leges, Casaubono non displicuisse visa ; sed tuam omninò sententiam expectamus , quo iudice ea conjectura aut statuta aut casura est. Vale Vir Illustris , & me amare perge. Augustæ Vind. Kal. Septembr. An. MDIC,

P.S. Cum ante octo annos *commentarium in nonnullas hujus tabulae schedas* scriberem , quem nescio an videris , illis Theodosii majoris & filiorum ætatem ascripsi , nullo tunc testimonio, solis conjecturis nixus.

V. b

SEd magna vis hominum, viginti admodum millia, priusquam Brennus Græciæ solum contingeret , seditione in Dardanis orta, à reliquo exercitu abruperant, secessioneq; facta in Thraciam averterant. Ii *Tolistobogii, Trocmi, & Tectosages* fuisse memorantur, Lomnorio & Lutario regulis. *Tolistobogiorum* longum contortuplicatumq; nomen est , & cum à ducis appellatione tractum Strabo scriptum reliquerit, etiam, alicubi prodiderit, nullos in tota Gallia citra ultrave Alpes Tolistobogios populos reperiri ; unde Asiatici originem duxisse credendi sint ; quam tamen hinc manifestè traxerint, prope est, ut liquere pronunciem, primores syllabas ad ducem privatim pertinere. *Bogiorum & Bojorum* de cetero tam nullo discrimine, ut unam eam eandem gentem esse, nemo-

ne monendum quidem videatur. Neque longè Appianus atq; Stephanus abeunt, qui *Tolistobios* vocaverunt, aut Ptolemæus, qui *Tolistobogos*, ut Stephanus tamen *Tolistobogios* ab Eratosthene dictos esse annotaverit. Et quando nulla in asserendo eximio gentis ornamento auxilia spernenda, neq; gravissimum testimonium spernendum est, Carolus Sigonius, homo nostræ ætatis imprimis certus & diligens, observavit veteres libros, quorum præcipua debet esse auctoritas, *Tolistobojorum* vocabulum totidem prorsus litteris planè & explicatè exaratum præferre. Quin illud tandem nonnihil est, quod *Bojos* & *Tedofages* conterminos ad Hercyniam coluisse, nos anteriore libro ostendimus; & quod Polybius circa paludem Lychnidiam in Illyrico Bojorum meminit, ad ipsam prope Dardaniam; quos non video, cur non reliquias existimem eorum, qui longius inde profecti, gentile nomen, ascita ducis appellatione, adauxerint. Quamquam & vernacula quoque nominis origo excogitari poterat: cum enim *Doll* sive *Toll* ferocem & prope furentem, *Tollist* & *Tolliste* ferocissimum atq; ferocissimos significet, me verum scribere sermonis periti sciunt; quantum abest, ut ferocissimi Celtarum *Boij*, quod ex Appiano supra attulimus, *Tolliste-Boij*, & paullò inde mollius *Tolisto-Boij* fuerint appellati? Confido, conjecturam amatores reperire posse; nobis tamen calida, illa altera ex Strabone visa potior. Sed utrovis modo, ad Bojos profectò pertinent, nihilominus quam aut Ostro-Gothi aut Veso-Gothi Gothorum nomine censeantur.

Tolisto-Boij ergò sociiq; populi &c.

Tolisto-Boij *Æolida* atq; *Joniam* sortiti sunt: Horum urbes à Ptolemæo referuntur *Germa*, *Pessinus*, *Vindi*, *Andrus*, *Vegistum*, *Tolasta* vicus, ducis credo Tolisti monumentum: à Strabone *Blucium* additur, quod Cicero *Lucejum* appellavit & *Pejum*, à Memnone Tabia.

VI.

ITáne ante menses tres copiosè ad me scripsisti? At ego post eas, quas III. Eid. Febr. dederas, præter nunc postremas tuas istas, nullas vidi. Omnium aliarum rerum detrimenta ferre possum, litteris tuis, mi Scaliger, carere non possum. Investiga, ubi lateant: cogita, cui credideris; si tamen planè nobis perierunt, & exemplum apud te superest, ab amanuense descriptum mitte. In Chronicis Eusebianis utinam te juvare possem, ut volenti esset; codicem quidem alienum m. utendum domi habeo, sed prorsus mendosissimum, quem tamen certis de causis melioris notæ libri apographum suspicor. Videbo, an eo conferendo operæ pretium fieri possit: Et plagas alibi quoq; per amicos disponam. Quicquid erit, scies. Hoeschelius, si quid præterea ad Photium observas,

vas, avidè expectat, & quidem quam primùm; nam ex nundinis ferum: cum Photius jamdudum exituriat, & nundinis prostaturus sit. Merula (cui, quas ipsi inscriptas mitto, trades) rescriptit; sed longè certè aliter, quàm volebam. Si quid vos, deinde ad nos vultis, scis per Hungerum Amsterodamensem rectè posse: Ego nunc festinus aliò avocor. Vale, & amare perge; tum quoque nos magneticis observationibus, de quibus nescio quid inaudire videmur, bea: ut istud quoque huic sæculo ornamentum, immortali cum tua gloria, accrescat. Augustæ Vindel. v. 1. Id. Novembr. An. M. DC.

VIII.

Eusebium, de quo nuper, tua causâ diligentius inspexi: Mendosum, imò mendosissimum esse, satis sciebam. Suspicabar interim, fieri posse, ut ex melioris notæ codice descriptus, nos quibusdam aliquando vestigiis ad veritatis cubilia deduceret. Ut verò oculos admovi propiùs, hæc quoque spes fugit. Omni tibi asseveratione confirmo, nullam auri micam ex tam magno stercoris acervo legi posse. Non ergò visum, operam conferendo ludere. M. Freherus indicem manuscriptorum ad nos misit, in quo primo loco, Chronicorum Eusebii duo exempla posita; quanti pretii, sanè nescio: Ab humanissimo tamen viro utenda petas, censeo. Nam ego, ut id quamprimum scires, referre putavi; ea causâ fuit, cur statim rescriberem. Hoëschelius de Photianis gratias habet, quem ultra proximas nundinas tergiversari non patiemur. Epistolæ tuæ, quæ nobis periit, si exemplum miseris, gratum facies. Miror Hungerum, hominem in primis diligentem, adde mercatorem, quorum præcipua in litteris curandis fides esse solet, hîc nobis defuisse. Quid de Merula ad itinerariam tabulam sperandum, scire discupio; ægrè enim illud monumentum jacere fero. Interim & Merula & Clusius & Meursius amantissimè salveant. De Scaligeris Boicis Melissus nonnulla petit, quæ ad ipsum curabuntur. Vale. Augustæ Vind. Idib. Decembr. An. MDC.

IX.

Litteras, quas te nudius sextus scripsisse scribis, nondum accepi; vide, cui credideris. Alteris vi. Kal. Decembr. datis, respondeo. Nihil isto ambitu opus, mi Scaliger, ego tibi quacumque in re, quandocumque potero, semper libens gratificaturus sum: Tu porrò, quid possim, dispice. *Gregorium monachum*, ex publica bibliotheca sumptum, domi habeo, & mittendi occasionem expecto, quæ extra nundinarum tempus, infrequens esse solet, hyeme præsertim, fluminibus gelu constrictis: Diligentia profectò non parcam, quo voti quam primùm compos fias. Apage autem fidejussores: Ut ego ullius fidei præ tua credam? Iti-

Hh h h

nerum

nerum me tantum pericula, quæ isto tractu magna, sollicitum habent: sed tanti est. Codex *mediam*, inò prope *infimam antiquitatem* præfert, chartaceus, quod ex catalogo scire potuisti; alicubi lacunofus, præsertim à principio. Nuper in *rhapsodias* quasdam rerum *Francicarum* incidi, quibus præfigebatur *libellus chronicus*, suppresso auctoris nomine, sed qui se scribere testetur, Anno XIII. Alexandri Severi, post passionem Christi CCVI. cum verò passionem in annum ætatis trigessimum referat, fit ut decimus tertius Alexandri, in annum à Christo nato CCXXXVI. incidat. Librum monstrosè corruptum, vix tibi futurum usui suspicabar; itaq; apographum non visum mittere. Vale Augustæ Vind. XIV. Kal. Jan. Anno MDCI. *Merule* quæso insta, ut nundinis *Cosmographorum* specimem omninò mittat.

X.

DUdum puto ad te scripsi, spem à Frehero factam, duorum Eusebii codicum; quorum unus membraneus, melioris ævi & manus: Nescio an adhuc videris, an is fortasse ipse, cuius expectatione editionem sustineri significas. Utut sit, nolim per hunc colorem desideria nostra protrahi; nam quod in mora nihil detrimenti fore ais, mihi longè secus videtur: & si à luculentissimo & elegantissimo codice quidquam ornamenti laboribus tuis accessurum est, id malim omne in secundas curas rejici, quam nos tot bonis vel horula tardius frui. In *Vulcanii Glossario* nos nundinarum catalogi fefellere; id verò non ultra autumnum differendum suspicor, aut multorum convitio vapulabit. *Procopio* interim quid sit? cui prope est, ut Hoeschelius animum adjiciat, Boici codicis fiducia, & subsidiorum, quæ ab amicis, te in primis sperat; nisi quod veretur, ne falcem in alienam messem. Operæ pretium itaque sit, significare, quo loco Vulcaniani labores? quid de iis sive sperandum sive desperandum? vix enim ferendum, rem litterariam isto auctore diutius carere. *Photium* vidisti haud dubiè. Hoeschelius in notis festinationem vehementer excusat. De *Boica gentis Scaligeræ familia*, quædam ad Melissum misi, quæ ad te puto perlata. *Gruteriano operi* Plantinianos typographos frustra opto; incredibiles labores vir optimus affecto corpore, & ut videtur, animo exhaurit: Nos etiam, quas potuimus, symbolas contulimus. Vale Vir Illustris, & amantem redama. Augustæ Vind. XVII. K. Jun. An. MDCI.

XI.

POST eas, quas tu mense Martio dedisti, nihil vestrum vidi. Alii, quæ nollem, narrant; nec Eusebii tui spem esse nundinis proximis, neque eorum fortasse quæ in *geographicis* molitur *Merula*. At ego incredibili utriusque operis desiderio incensus, fateor, perculsus sum; neque sustinere me potui, quin tibi significarem, simul precarer atque adeò obtestarer, ne nobis salivam frustra move-

moveritis. Quid enim si eo usque trahendum, quo addi nihil queat, satius fuerat, ne incipere quidem: Id enim fiet nunquam. Secundis nimirum etiam curis relinquendum aliquid. *Hæschelii Phrynichum* videbitis.

Chrysostomi homiliae adversus Iudæos sequentur, una auctiores. Minutus labor. Ego, ut *Procopio* manum admoveat, urgeo; & animus non abhorret. Sed de *Vulcanio* adhuc excipit; neque ego profectò vellem meo hortatu & consilio doctissimi viri laboribus injuriam fieri. Sed quid si *Vulcanius*, quando tot jam annos moratur, hanc cogitationem depofuit, *Procopio* hoc colore æternum carebimus? Quid ergò nobis hîc quoque sperandum, quid desperandum, fac sciam. Et nos litteris interdum tuis non indignos existima. Vale. Salutem Clariss. Merulæ & Clusio ascribo. Augustæ Vind. Non. Septembr. An. MDCI.

XII.

FReherus mihi bonitatem sui codicis ita commendare est solitus, ut tibi narranti facile fidem habeam; & gratularer sanè, te eum ante editionem nactum, nisi tibi hoc ipso laborem duplicatum viderem. Quod istud, mi *Scaliger*, tam ardens in rem communem est studium, ut integrum iterum *Eusebium* tua manu sustinueris describere, & quidem eo tempore, quo molestam & ærumnabilem operam inscriptionum indicibus impendebas? Ita me Deus amet, quod ego sacramentum non temerè soleo adhibere, ut ad utrumque obstupui, & subiit animum cogitatio, quo cæteros exemplum istud vocaret. Sed typographis quàm irascar, non credas. Si nostrorum hîc ea esset elegantia, quam tuæ lucubrationes merentur, certè non dubitarem evocare exemplar, correctionis laborem ipse subiturus; prænimis enim barbarum sit facinus, istos qui præsentario lucro omnia metiuntur, publicam utilitatem diutius morari. Id in *Batavia*, & quidem *Lugduni*, fieri omninò posse, præterquam tibi, affirmanti credidissem nemini. *Hæschelius*, quid illi de *Procopio* auctoris, ad huc exspectat. Etsi ad *Vulcanium* scribo, non visum hoc caput tangere, quod quo animo accepturus esset, non satis scirem; tu nimirum per occasionem exquires, & cum commodum erit, significabis: Omnibus enim modis cavebimus, hominem rectissimè de litteris merentem, ulla ratione offendere. Sed si *Hæschelius* cessat, *Casaubonus* *Procopium* daturus est. Vale V. Illustris & in amore persta. Litterulas ad amicos, quæso cura; ne enim disparatæ perirent, huic fasciculo inclusi. Augustæ Vind. vii. Id. Novembr. An. MDCI.

XIII.

Nudius tertius verebar, ne difficilis & lenta occasio *Syncelli* mittendi, hoc maximè anni tempore, desideria tua moraretur.

Hhhh 2

tur.

tur. At ea se in speratò obtulit. Tu quæso fac, quam primum erit redditus, sciam; incerta enim itinerum, quin me sollicitum habeant, fieri non potest. Tum, ut intra quintum aut sextum mensem ad nos redeat, cura; in eam enim rem fidem nostris obligavi, quod per Francofurtenses nundinas commodè poterit. Si Merulæ persuadebis, ut specimen operis, quod molitur, conjungat, Syncellus eo sanè comitatu gratior & acceptior huc redibit. In Eusebio tuo disputationem de anno & die captæ ab Augusto Alexandria, accuratissimè tractatam & enucleatam exspecto. Vale. Augustæ Vind. XII. K. Decembr. An. MDCI.

XIV.

Litteræ XIII. K. Decembr. à te scriptæ, via Heidelbergensi tandem comparuere. Quibus quod respondeam unum est, occasionem *Gregorii Monachi* mittendi oblatam, citius quam sperassem. Biduò aut triduò postquam scripsi, viam iniit, ut ante exitum Februarii, Deo volente, omninò apud vos futurus sit. Cujus me statim certiore facias, rogo; tum ut tutò redeat cures: Nostram enim fidem Reipublicæ oppigneravimus. Quoties Eusebium inspicio, toties novæ editionis crescit desiderium. Doussæ inscriptas litteras tradas peto; gratias agunt pro honore, quem mihi nec merenti nec exspectanti in annalibus habuit. Vale. Augustæ Vind. Post. K. Jan. Anni MDCII. quem tibi felicem opto.

XV.

Alterum Georgii exemplum ex bibliotheca Bojorum Principis nactus sum; quod, quoniam Hoeschelio præ nostro probatur, recta mitterem, si per ejus Dominum liceret. Nunc unum restat, sicubi in nostro in locum aut corruptum, aut suspiciosum, aut mancum incidet, ut ejus nos admoneas, consulturos Boicum istum codicem, si quid inde auxilii. Vale. Augustæ Vind. X. K. Febr. An. MDCII.

XVI.

Nic. Fabricius, elegantis ingenii adolescens, ex Narbonensi Gallia, admiratione virtutis & doctrinæ ductus, tum occasione nixus, quam ex ipso intelliges, amicitiam tuam ambit. His suffragatoribus, etsi commendatione nulla opus esse intelligebam, petenti tamen, tria verba negare non debui. Unum est, quod te moneo, hominem mihi nunquam visum, magnoperè à me amari: Cætera, causam ipse suam aget rectius. Vale. Et cum Gregorium accipies, significa. Augustæ Vind. III. K. Feb. An. MDCII.

XVI.

SYngelum te accepisse confido. Revertenti, si, quod commodò tuo fiat, hæc enim mihi est perpetua in iis quæ ab amicis peto cautio, si ergò redeunti comites adjunxeris, *liturgias Gregorii*

gorii, Cyrilli & Ignatii, quas Ægyptiaca lingua conscriptas, cum Arabica interpretatione apud te esse, ex lib. VII. de Emend. temp. didici, mirum quàm mihi gratum facies; quamq; ego tibi eo nomine debiturus sum. Quod te nunc statim scire volui, ne remisso in nundinas Syngelo, occasio periret. Nic. Fabricius, qui te in oculis fert, ut tibi salutem ascriberem, postremis suis iterum monuit: Tu, quæso, amicis istis meis verbis nuntia. Vale. Augustæ Vind. x. K. Mart. An. MDCII.

XVIII.

IX. Kal. Martii & Non. ad me scripsisti; utramque epistolam accepi. *Procopius* ex nundinis comparebit, quem *Hoeschelius* avidè exspectat. Etsi enim aliud ex *Boica* bibliotheca exemplar nactus est, quod *Vulcaniano* præstare, experimento fragmenti *Jornandi* adjecti conjicit, utrumque tamen conferre refert. *Georgium* te accepisse, confido; *Hungerus* enim *Amsterodamo* dudum curasse significat: Nunc quoniam nundinarum tempus exiit, cum eo, quantum voles, usus fueris, ad *Hungerum*, sive *Casparum Quingettum Amsterodamum* remittas licet, mihi inscriptum; utervis cum fide curabit. De indice inscriptionum, ita me *Deus* benè amet, miseret me tui; ita laborem ærumnabilem esse scio. Sed tanto nimirum magis tibi omnes debemus, qui boni publici respectu, te huc quoque non dedignatus fueris demittere. A *Fabricio* hoc ipso temporis momento *Scaligeriana* ista ceimelia cum litteris accepi, quæ *Francofurtum ad Raphelengios* tibi tradenda visum mittere. Vale, & Clarissimos *Clusium*, *Vulcanium* & *Meursium* salvere jube, A *Doufa* nihil responsi accepi. Augustæ Vind. IV. Id. April. An. MDCII.

XIX.

Primum *Procopius* rectè redditus est, de quo *Hoeschelium* conjectura non fefellit; *Boicum* enim codicem multis spatiis sequitur: Speramus tamen fore, ubi utriusque collatio usui esse possit. Tum *Georgium* quoque monachum recepi, quem ego ad vos pervenisse nondum intellexeram; eo magis reducem miratus, nec causam satis disputo, nisi quod exemplar ex *Regis Galliarum* bibliotheca ad vos allatum, istud supervacaneum fecisse videri suspicor. Erat verò cum *Georgio* liturgiarum libellus, de quo valdè te amo. Sed quænam est, quæso, *Æthiopica illa lingua vetus*, quæ *Græca* tam multa admixta habet? An ita vulgò, an in sacris tantum, quod opinor credibilius? Porro libellon non invitum aliquamdiu carebis, donec eum ab amico, cui ejus usum gratificor, recipiam. Quod nec *Procopium*, nec *Georgium* & liturgias, ulla à te epistola comitaretur, valdè mihi mirum videri; cum præsertim minimum tribus meis responsum debeas: Fac corrigas, & si aliud nihil, saltem sciam, quo loco *Eusebius*, quando eum nobis polliceri

ceri debeamus? In nundinas litteras Fabricii ad te, cum nummis aliquot Scaligerianis misi, Christophoro Raphelengio inscriptas, quem jam antea obiisse, postea rescivi: A reliquis tamen Raphelengianis omnia rectè curata confido. Vale, & amicos istic salvere jube. Augustæ Vind. Kal. Maji An. MDCII.

XX.

SErius binis tuis respondeo, nulla mea culpa: sed epistolam excusationibus frustra impleam. De Georgio nihil nunc miri narras. Imò cum petebas, seriò inter nos mirabamur, ego & Hoescheli, quì tibi usui futurus esset scriptor, in quo, *præter simplicissimam ruditatem, nihil agnosceremus*. Venetiis venales prostant *quingenta circiter codices Græci manuscripti*, reliquæ, quantum quibusdam indiciis suspicor, *Victoriana bibliotheca*; quos mediocri nos pretio præstinaturos spero; Inter eos est, *Georgii Syncelli Chronicon usque ad Diocletiani tempora*, legitimus nimirum germani Syncelli partus, nisi spe decipimur: Verum nihil tibi jam eo opus, qui Regium ex Gallia exemplar habeas. Eusebium te iterum describere, & quidem post ærumnabilem illum indicis laborem, ita me Deus benè amet, ut pænè indignor, *Vix Priamus tanti*.--- Nos tibi tamen eo magis debebimus. *Liturgias à Maronita Latinè redditas*, Roma scribunt, & spem esse, lacunas expleri posse, auxilio codicis integrioris, qui apud nescio quem ibi repertus; interim libellus tuus cum cura asservatur. Quid Merulæ cosmographicis fiat, diu est, quod scire cupio; tum illud præsertim, qua mea noxa ego paginam adhuc nullam videndam exorare potuerim, cum primus tamen tomus ante duos tres totos annos integer sit editus. A quo tempore cum ipsum Merulam, tum te quoque non semel, opinor, appellavi; non tantum frustrà, sed etiam sine responso. At certè nihil decedebat inde operi; si aliquid accessurum fuisse dicam, tumidus videar, & vos rideatis, sed immeritò; nam pumilio quoque in gigantis humeros sublatus, gigante longius prospiciat. *Margunius*, sub finem superioris mensis, Venetiis obiit. Bibliothecam græcam *monachis Cretensisibus*, Creta enim illi patria, legavit. Et prælagus instantis fati, paullò ante mortem novem cistas libris oppletas eo misit. Hoescheli de Procopio non mutat, cui cis paucos dies manum admovebit; dum charta moratur, minutum quiddam theologicum dedit, quod ex nundinis videbis. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Aug. An. MDCII.

An *manicare*, quo verbo *Luca interpretem* usum esse nosti, Latinitatem antiquiori aliquo testimonio probare posset, amicus quidam meus quærebat; si quod occurrit, ne indicare, quæso, gravêris. Clarissimis Clusio, Vulcanio, Meursio multam salutem.

N. Doussæ

N. Douſæ etiam, à quo ad litteras quas, per te ante multos menſes miſi, nihil unquam accepi,

XXI.

EGo mihi pæne ipſi ſubiraſcor, cujus frigore, ſi verum fatendum, factum eſt, ut emptio codicum manuſcriptorum Græcorum Venetiis adhuc pendeat. Nunc poſtquam tuas accepi, ut Syncellum tibi cordi eſſe intellexi, ſtatim ad meos ſcribo; quamquam illi nuper ſignificarunt, venditorem licitorem appoſuiſſe, Venetum Patricium, rem quovis pretio quamprimum conficiant, & Syncelli codicem quam celerrimè huc curent. Qui ſi is erit, quem ſperamus, ſi q; te operæ pretium ex eo facturum apparebit, recta iſtuc ibit: ſin aliter, ſcies tamen. Interim vide, an indicandum cenſeas, qua parte *Regius* codex *mutilus* ſit, quo nobis quantò iſte integrior, certius conſtare poſſit. Sed ſi me amas, mi Scaliger, ſi quid deinceps à nobis voles, ne precatores alios allega; cui enim tandem plus in me mea q; omnia, quam tibi uni licere exiſtimas. Codex liturgicus nondum rediit, verum diligenter aſſervari ſcribunt. De *Raderi Martiale*, itanè ſeriò, & ex animi tui ſententia? *Magnus liber eſt*, noſti quod ſequitur. Ut ut ſit, homo fiducia Scaligeriani iudicii ſe non capit. Ex nundinis Boica mea ad te venient, duplici exemplo, quorum alterum Merulæ, cui litteræ hiſ incluſæ inſcriptæ ſunt, tradi velim. Miraberis opinor. Cogita, potenter rogare, Principem, potentem, vicinum, amicum. Ego certè tam molli fronte ſum, ut negare non ſuſtinerim.

— facile labefecit loco

Viri excellentis mente clemente edita,

Submiſſa placidè blandiloquens oratio.

Unum moneo, cum Dejotarum, & nescio quos alios, inter Bojos leges, ne prius riſu diſrumparis, quàm conjecturæ momenta expendere, quæ Caſaubonum patronum habent; ſine quo nobis nunquam tantum permiſiſſemus. Vale. Auguſtæ Vind. Prid. Id. Septembr. An. MDCII.

XXII.

SCum ex Italia miſſus ſit nobis, Heros Illuſtris, Codex ille Syncelli; ne idem, quod antea, culpa admittatur, viſum eſt illius & principium & finem ad te curare; unde conjicias, utrum ἀνθρακες ἀντὶ θησαυρῶν. Illius igitur hæc eſt epigraphæ, Γεωργίου, ἐυλαβεστάτου μοναχοῦ καὶ συγκέλλου γεγονότος Ταρχασίου, Ἐαγωτάτου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, σύνταξις ἡτοιχουνογραφία ἐν Ἰπλόνω, ἀπὸ τῆς βασιλείας Ιουλίου καίσαρος Ῥωμαίων, ἔτους ἀπὸ κλίσεως κόσμου εὐχδ'. μέχρι τῆς βασιλείας τοῦ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ, κόσμου ἔτει εἴσοζ. Initium, Πομπή.

*Θριαμ-
βεύσας.

*καλιλίναν.

*διείληφε.

πηνιΘ πολιορκία λαβὼν τὰ ἱεροσόλυμα, Αἰεσόβουλον μὲν δέσ-
μιον σὺν τοῖς παισὶν Ἀλεξάνδρῳ καὶ Ἀντιγόνῳ κατέειχεν ἕς Ῥώμην
ἀπιὼν, * θριαμβεύσων καὶ ἄλλων ἐθνῶν βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας.
Ἰερκανῶ ὃ τῷ τέττου ἀδελφῷ τὴν δεχερῶσύνην ἐγχύεισας,
ὑποφόρου ἐτάξε Ῥωμαίοις ἰσδαίους. καὶ Κικέρων ὁ ῥήτωρ καὶ
*καλιλίναν. συγκλητικὸς πρὸς Ῥωμαίοις ἠκμαζεν. οὗτΘ καθεῖλεν * κατ' ἐλ-
λίνα, καὶ Κέσσηγον, καὶ Λέντουλλον, συνομοσάρχους καὶ τῆς συγ-
κλήτου. ΠομπήιΘ ἐλθὼν εἰς Ῥώμην, καὶ θριαμβεύσας ἐπὶ νί-
καις πολλαῖς, ἐνούται φιλία Γαίῳ Ἰουλίῳ Καίσαρι. Finis, τοῦ δὴ
οὖν παύλου, σὺν καὶ τῇ πίστεως ὀρθοδοξία, τῇ ἐπισκοπῇς ἀποπεπλω-
κότΘ : Δόμνος ὡς εἰρηται, τὴν λήτουργίαν τῇ καὶ Ἀντιόχῳ
ἐκκλησίᾳ διεδέξατο. ἀλλὰ γὰρ μηδαμῶς ἐκτεῖλαι τοῦ παύλου
τῆς ἐκκλησίας οἴκου θελήσαντος : βασιλεὺς ἐνλευχθεὶς Ἀνρηλια-
*διείληφε. νος αἰσιώντατα πρὸς τούτῳ τοῦ προκαλέου * διηλθέν, τοῖς νεῖμαι
περὶ ἀπὸ τὸν οἶκον, οἷς καὶ τὴν ἰταλίαν καὶ τὴν Ῥωμαίων πόλιν
ἐπισκοποὶ τοῦ δόγματος ἐπισέλθεν. οὕτω δὴτα ὁ περὶ ἡλωθεὶς
ἀνὴρ καὶ τῇ ἐσχάτῃ αἰσχύνης ὑπὸ τῇ κοσμικῇς δεχῆς ἐξελαύνεται τῇ
ἐκκλησίᾳ. Hinc sequitur, Θεοφάνους ἀμαρτωλοῦ καὶ ἡγεμῶν
τοῦ ἀγροῦ καὶ ὁμολογητοῦ χρονογραφία, ἐτῶν φησὶ. δεχομένη
ἀπὸ πρώτου ἔτους Διοκλητιανοῦ, ἕως δευτέρου ἔτους Μιχαήλ καὶ
Θεοφυλάκτου ἡμῶν αὐτῶν. τοῖς ἐτῶν. ἀπὸ τοῦ ἐψόζ ἔτους τοῦ κόσμου,
ἕως ἔτους 576 καὶ τῶν ἀλεξανδρείς, καὶ τῶν Ῥωμαίων 576 καὶ.
Hic Theophanes profitetur, sibi hoc oneris sive laboris esse im-
positum, ut, quæ per fata Georgius Monachus Syncellus pertexere
non potuerit, ipse absolveret. Qui duo Chronographi habentur
etiam eodem juncti volumine, Heidelbergæ; ut ex alterutra
Bibliotheca tuum possit desiderium expleri. Nam in nostro co-
dice Syncelli numeros alicubi desidero annorum. Cæterum rectè
conjecisti, Eclogas πρεσβείων πέρι prelo jam subjectas esse: ve-
rùm ex iis codicibus, qui χθὲς καὶ πρώτῳ exarati, pluribus men-
dis scatent. Corrigo quæ possum, cætera tibi, Casaubono, vestrum-
que similibus castiganda relicturus. Velim mihi significare ne
graveris, cum quo codice m. f. prima pagina Procopii tui coepta
sit conferri; colligo enim ex pauculis istis perquam bonum illum
esse, certè Bavarico respondentem. Quid porrò fieri cupias, ex
proximis tuis facile cognoscemus. Ex nundinis accipies Isago-
gen Adriani cum literis. Benè vale, Vir eximie, atq; à magnifico
nostro Dn. Velfero pl. salve. 13. Kal. Octobr. A. S. N. 1602. Au-
gustæ Vind.

A. T. O.

David Hæschelius.

Quæ

Quæ sit ratio Veneti codicis, ex Hoeschelio intelliges. Cum verò ante quam multos menses significaveris, Syncellum, quem quæris, ab Adamo incipere; meritò suspicatus sum, nostrum hunc vel planè alium, vel certè maxima sui parte mutilum esse, in quo quippe omnis *ab Adamo ad Pompejum* historia desideretur. Missionem itaque sustinere visum, cum hac causa, quod mihi præsertim verisimile fieret te integrando Eusebio antiquissima quæque, quæ hinc absunt, maximè cupere; tum quod simile exemplar in Palatina bibliotheca haberi, ex Frehero intelligam, cujus tibi volenti propior erit copia: Nostrum chartaceum est, à manu non antiquissima, quæ tamen centum annos superare videatur; de Palatino in hoc genere nihil habeo affirmare. Sed si nostrum adhuc omninò desideras, verbo mone; nam ego tibi non in tantilla tantum re, sed in omnibus, quæ unquam potero, ita gratificari cupio; ut, quicquid erit, animo certè meo nunquam satisfactorius sim. Clarissimos, meique amantissimos quæso viros, Clusium, Merulam, Vulcanium, Meursium nostris verbis salvere jube. Merulæ, quæ ille mense Majo misit, nusquam comparent, ut ea periisse, neutiquam videatur dubitabile. Vale. Augustæ Vind. Postrid. Kal. Octobr. nam quid Hoeschelio XIII. Kal. scribenti in mentem venerit, nescio. Anno MDCII.

Tuus

MARCUS VELSERUS.

XXIII.

Salve Vir Illustris,

ET persuasum habe, tuum de Syncello desiderium mihi serio curæ esse, quantum fieri possit maximè, ut profectò monitore non egeam. Pro iis quæ de verbo *manicare* annotasti, gratias habeo. Nunc istas ad Merulam cures velim, cujus Cosmographica, quatenus adhuc edidit, dudum ad me missa, periisse, ægerrimè fero. Vale. Augustæ Vind. XIV. Kal. Octobr. An. MDCII.

XXIV.

JAm omnes mihi Gregorij, omnes Syncelli senio; postquam nos spes iterum destituit. Benè, quod tu benignè & humaniter interpretaris, me nihil eorum denegasse, quæ in nostra potestate fuerint. Sic habet profectò, nec mutabo in posterum. Itaque de libellis Arabicis, me omnem lapidem moturum scito; tantum ut editi sint, eruemus amicorum opera. Interim Eusebium nobis concinnabis, cujus videndi desiderio me acriter torqueri, cum sæpè scripsi, tum tute facile conjecturam capias. Dispice, an Syncellum quoque in lucem proferre operæ; ne si quis casus Francicum etiam exemplum inter-

liii

vertat,

vertat, laudatissimo auctore omni posteritati cendum sit; quæ sanè mutilum & corruptum legere, quam eo carere malit. Nescio, an non Eusebio tuo magnum inde momentum; quod si probas, lacunam à Valeriano ad Probum ex nostro codice moniti supplebimus. Boica Raphelengiis Francofurti tradita opinor: ut perierint, jactura sit, propter quam vestem non mutes. Hoëschelius Procopio manum nondum admovit: adeò multæ interjectæ remoræ. Postremò *Deuxippi, Prisci, Petri, Eunapii, Menandri, Malchi, legationum eclogæ* intercellere, quæ nundinis comparebunt. Quid vos istic de *stella in pectore cygni*, ab anni præteriti exitu, observata, valdè scire cupimus. Ad Clavium, cum eum tanti à te fieri videam, de illa nuper retuli. Vale, Vir Illustris, ab homine tui amantissimo. Augustæ Vind. xviii. Kal. Decembr. An. MDCII.

Litterulas amicis scriptas, quæso, cures.

XXV.

NEque an ego scripserim, neque an tu rescripseris, satis memini, quis videatur auctor, quem Ingolstadienses *tomo secundo antiquæ lectionis* nuper in collectione chronica dederunt, qui se anno xiii. Alexandri, post Christi passionem ccvi. (Christum autem ætatis xxx. passum asseverat) scripsisse, semel atque iterum testatur. Quæso si quid vel hariolationis habes, significa. Vellem nomina & numeros librarii tolerabiliter corrupissent, libellum sanè non prorsus contemneremus. Nescio, an tua scire intersit; mihi visum, post proximas ad te datas litteras, catalogum Cæsareæ Viennensis bibliothecæ, in quo, Georgii Syncelli Syntagma Chronicum *ab Adam ad Alexium Comnenum*. Etsi hujus te Simlerus etiam ad monere potuit. Vide quid velis, quid jubeas, quid ego possim; aut si te negotii lentitudo deterret. Vale. Augustæ Vind. xii. Kal. Decembr. An. MDCII.

XXVI.

EX Italia amicus ad me scribit, ab *Arnoldo Pontaso*, Valatenſi Episcopo, *Chronica Eusebii, Hieronymi, Prosperi*, Burdigalæ edi, emendatione bis mille errorum promissa. Quod quam tibi istic dudum innotuisse oportuit, tamen per me quoque significandum existimavi. Prelum jam fervere, primum in Italia folium visum, amicus addebat. Vale. Augustæ Vind. v. Kal. Decembr. An. MDCII.

XXVII.

SErò fuere redditæ litteræ, quas tu Idib. Decembr. dederas. De libellis Arabicis, me dudum scripsisse, memini, quod nunc præterea addam, non habeo. Certè voluntas tibi gratificandi neque defuit, neque in posterum deerit; ita de me es meritis. In Boicis bonas horas te malè collocare nolim, ad gustum duæ
tres

tres pagellæ suffecerint. Ad *Tolisto-Boios* si pervenisti, quid conjecturæ videatur, scire aveam; an meliori saltem loco quam Bécánicas habendam censeas; quod profectò velim, ut sollicitus parentum in liberos amor est. Syncelli, quod petis, descriptum mitto, manu fideli, si minus eleganti; & additæ notæ iis, quæ vitiata videbantur, ne tu autographi errores librario tribueres. Si ergò Eusebium hæc una remora sustinuit, nunc faulta alite prodeat licet; & vix certè est, ut eum nobis diutius impune debere possis. Schema etiam stellæ, siue novæ, siue nuper certè observatæ, mitto; de qua vos nihil istic inaudisse, impensè miror, cum Batavi nautæ primi ejus observatores apud nos ferantur. Clavius nihil adhuc respondit; itaque nec Romæ adhuc observatam suspicor. Vale. Augustæ Vind. xi, Kal. Jan. An. MDCIII.

XXVIII.

ME officio non defuisse, scheda tibi dicet, quam his litteris inclusi. Sed hîc quoque fortuna noverca; ne, quod unum maximè in votis erat, in tantilla etiam re tibi possem gratificari. Scripserat amicus meus priori epistola, *Colloquium Musulmannicum* decem aureis indicari; neque pretium deterruisset, sed nunc hanc etiam spem, qua nihil videbatur certius, decollasse vides. Cum responsum ad aliquot superiores meas accepero, uberiores à me expecta. Vale. Augustæ Vind. Kal. Jan. Incunte An. MDCIII. quem tibi felicem precor.

XXIX.

LAciniam Syncelli, quam misi, te dudum accepisse existimo; ut per eam staturum non sit, quin Eusebius vel proximis nundinis prodeat. Nunc excerpta *Kalendarij veteris* afferro, ab homine bonarum litterarum amante communicata. Autographum nondum videre licuit, quod ut quamprimum contingat, omni ope enitar; etsi enim nihil præterea in eo non vulgare, & hæc cum fide enotata esse asseveret; ego tamen meis oculis, quam aliorum verbis malo credere. Interim docebis nos, mi Scaliger, quid monstra sibi pleraque verborum velint, sub quibus mysteria latere neutiquam sanè dubito; sed ut mystagogo, qui ad ea levato velo introducat, opus habeam. Nam in paucis dilucebat. De Idibus Martiis Ovidius dubitare non patiebatur, *Idibus est Anna festum geniale Perennæ*. xiii. Kal. April. Pelusia suspicabar, quod Kalendarium vetus rusticum, Isidis navigium mense Martio habet. v. Non. Julij. *Fugato Licinio*, ad Licinij fugam pertinet, quæ in eum diem incidit; quod ex Theod. Cod. l. i. de Veteranis confirmari potest. Prid. Id. Aug. *Lychnapsia*. Idibus Natalem Dianæ Martialis disertè tribuit. Si in his ipsis aberramus, dirige. Reliqua monstra tu unus Her-

cules conficies. Et profecto debes nobis eam, pro indicio, gratiam. Clarissimo Merulæ multam salutem, cujus secundum missum nihilo magis, quam primum accepi, ut jam spes nulla sit, ejus laboribus ante promiscuum vulgus frui posse, quod utinam ex nundinis fiat. Optimum etiam Clusium salvere jubeo. Vale. Augustæ Vind. xiv. Kal. April. An. MDCIII.

XXX.

Liturgiæ Elkupticæ Roma nondum redierunt, quod tamen brevi futurum spem faciunt; versæ enim jam sunt ab adolescente Maronita, lacunis expletis, ope alterius codicis, quem habet Ægyptius nescio quis in Pontificia familia. Moram, quæso, fer æquo animo, quam ego si tam diuturnam fore animo prævidere potuissem, librum profecto Romam nunquam misissem. *Pselli libellum* ab Hoeschelio accipies, *interpretis Xylandri* manu commendatiorem. De stella valdè adhuc hæremus; si nova non est, qui factum, ut eam nemo veterum, ne recentiorum quidem antehac quisquam observaverit; id enim prope modum asseverare posse videmur, cum nemo in litteras retulerit. Itaque mussant adhuc harum rerum peritissimi diligentissimi que, neque ego reperi, qui quid in utramvis partem sentiret, liberè auderet promere. Eusebio moram non nocere, facile persuades; eam verò nobis permolestam esse, tu vicissim credas velim: Si nos itaque amas, manum aliquando, quæso, de tabula. Nunquam tibi pro re satis explicem, quam amicum illum inprimis, à quo Kalendarii excerpta nuper misi, hæc expectatio torqueat atque adeò cruciet. Vale, & si quis nos istic amat, salvere jube. Augustæ Vind. ix. Kal. Majas Anno MDCIII.

XXXI.

Philippus Gundelius Viennæ Austriæ anno, opinor, MDXIII. *fastos Ovidianos* edidit; quibus *Kalendarium*, quod quaerimus, & cujus excerpta ad te misi, adjunxit, descriptum ex Joan. Cuspiniani codice antiquo. Hoc nuper admodum rescivi, editionem nondum nancisci potui; sed omnibus vestigiis inquirō, quod tu item facies. De autographo etiam, quamquam vel nulla vel exigua admodum spes est, curam non depono: Tecum enim prorsus sentio, negotium non negligendum esse. Sed si autographum omnino periit, fieri non potest, quin editionis Gundelianæ exempla alicubi supersint. Interim querimus tot veterum scriptorum monumenta non extare, cum istud intra nonagesimum annum interciderit. *Giraldum & Junium* eos constat, sive integrum, sive excerpta tantum habuere. Verum hæc litterarum pestis est, cum, quæ parum intelligimus, publico prodere veremur; adversus inscitiam ipsi nostram testimonium

monium quodammodo dicturi. Amico illi, de quo nuper, Eusebium ad sequentes nundinas expectare, longum videtur. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Majas. An. MDCIII.

XXXII.

Amicus meus, magni nominis medicus, homo eleganter doctus, cujus rei tibi hæc narratio fidem faciet, cum nescio quid in *Hippocratis epidemicorum libros* dudum moliatur, eum inspiciendi codicis Græci manuscripti cupido incessit. Quem quod nullibi certiùs, quàm aut apud Batavos, aut in Gallia reperiendum crederet, institit, ut ad Scaligerum adque Casaubonum scriberem. Vides publicam causam agi, cum ejus privata laude, qui librum suppeditaturus est, conjunctam. Itaque plura non addo, ne toties mihi compertam humanitatem tuam in dubium revocare videar. Tantum moneo, nos si ve pretio præstinaturos librum, quod tibi cumque pro ejus antiquitate & fide æquum videbitur; si ve si domino venalis non est, ut prece etiam usum ad aliquot menses impetremus, magni beneficii loco habituros. Si hujus nihil neque apud te, neque apud Vulcanium, neque inter Byzantinas G. Doufæ reliquias, neque apud quenquam alium amicorum est, id quoque, quæso, fac sciam. Liturgiæ Romæ reduces, salvæ scilicet & incolumes, occasionem tutò istuc commendi quærunt. Vale. Augustæ Vind. xiii. K. Decembr. MDCIII.

Non si Eusebii nomen omnibus epistolis non ascribimus, nos moram æquo animo ferre interpretêris.

XXXIII.

Gratias tibi de indicio Hippocratei codicis, evangelia, de nuncio Eusebianæ editionis debeo. Si quis dubius in epidemicorum libris amico illi meo locus incidet; Casaubonus, qua est humanitate, collationis laborem non defugiet. Sed in Eusebio, vis me seriò impudentem esse? Postquam lentitudinem typographi & operis molem incusas, suspicor finem autumnales nundinas spectare: Itaque audebo petere, ut his vernalibus folia, quotquot absoluta erunt, non gravatè communices. Dicat aliquis, mi Scaliger, te hoc cum humanitati tuæ, tum amoris meo debere, sed tamen negare, per me quidem, liberrimum est; rectè enim vos Galli, quantum memini, vernaculo proverbio audaci flagitatori audacem negatorem opponitis. Liturgias *Elkupticas* per mercatores misi. Hoerschelius *Origenem adversus Celsum* absolvit, nunc Latinum interpretem adjicit. *Theophanes* item, & *Chronica*, quibus *fasti Siculi Græci*, quos Sylburgius dedit, interjecti, interpretem reperiunt. Merulæ *Cosmographia* quando tandem lucem aspiciet? Vale. Augustæ Vind. xii. K. Febr. An. MDCIV.

XXXIV.

XXXIV.

Philippus *Pigafetta* has Roma *inscriptiones* mittit, tibi curandas; Ut magno operi, quod à te elaborari inaudiit, neque à Grutero jam editum esse rescivit, infereretur. Feci lubens, et si hoc quidem fine frustrà. *Recens inventas* esse addit, & cum fide descriptas marmorarii erroribus non dissimulatis. FRUNITA & SCELERATA, peregrino sensu, observationem merentur: Eusebii tui expectatio nos vehementer torquet. Vale. Augustæ Vind. Cineribus, An. MDCIV.

XXXV.

Præter quas Idib. Junii dedisti, ego nudius sextus demum accepi; nulla tuarum audita mihi neque visa sororum, saltem à mensibus octo. Itaque binasillas, scriptas statim post Liturgias redditas, intercidisse dubium non est. Sed miror, cui credas; aut cur non via Amstelrodamensi, sive ad Casparum Quingettam, sive ad Hansum Hungerum mittas. Ego binis, quibus te quid de Liturgiarum interpretatione sentires, aperuisse significas, ægrè careo: Nam quod nunc quoque innuis, nullas ex altero codice lacunas expletas esse, quin quædam tui omissa esse, quædam præposterè vertisse interpretem, mihi & inexpectatum valdè, & per mirum accidit. Si non pigebit distinctiùs perscribere, valdè te amabo. Unum compertò scio, Maronitam interpretem crebrò ad *Gabrielem Negib* in Vaticanum commeasse, per collationis speciem. Benè de Eusebio nuncias, si enim ante Junii initium duplici prælo admotus fuit, facilè conjecturam capio, fieri non posse, quin proximis tandem nundinis sitim nostram expleat. Feliciter. Burdigalensis an in spongiam? Nos quidem nihil ejus vidimus. Quid Merula, cessat in magno illo opere? quod, verè fatendum, melius est jacere, quam ab occupato pertexi. Hoescheli, præter salutem, nihil habebat, quod scriberet; nuper officio functus. Drusii Syracidem dudum vidit, in quo, quod inter nos sit, plura se Hebraicæ quàm Græcæ litteraturæ vestigia deprehendisse existimat. Vale, Augustæ Vind. iiii. Non. Septembr. An. MDCIV.

XXXVI.

Magnam esse expectationem Eusebiani operis, sæpè ex me intellexisti. Ejus rei testem cito caput epistolæ, quod visum subscribere, ex libris amici cujusdam mei, hominis horum studiorum amanti, excerptum. Id verò, si satis candorem tuum novi, eo animo, quo à me mittitur, accipies; neque ingenua libertate offendèris.

Scaligeri in chronicon Eusebii lucubrationes, non aliter exspecto, quàm qui longam sitim avet explere. Utinam vir ille, acri & igneo præditus ingenio, ad duo habuisset respectum, in vitæ Christi annis ritè ordinandis. Unum est, declaratio

ratio Apostolicæ sedis, nomine Victoris Papæ, mille super & quadringentos ante annos in Synodo Cæsariensi facta, qua passus dicitur Dominus 23. Martii, & resurrexisse 25. Quæ data semel hypothefi, nulla vel ab Archimede, vel ab Euclide afferri magis dilucida potest demonstratio; digito indicans annum Julianum 76. Dionysianum 31. Cyclo Solis XII. & Lunæ XIII. Indiæ. 4. Tiberio V. & Ælio Sejano Coss. quadragésimo ante excisam Hierosolymam anno, 37. ante cædem Principum Apostolorum, 35. ante initium belli Judaici, trigésimo ante necem Jacobi minoris, anno 7. Neronis. Superstite tum adhuc Sejano, qui eodem illo anno sui Consulatus, xv. Kal. Novemb. in poenam peccati, quo in Senatu divinitatem Christi, qui jam tum resurrexerat, obstinatissimè impugnaverat, miserabiliter periit. Horum singula, ut alia præteream innumera, irrefragabili apodixi annum delineant mortis & anastasis Salvatoris. Afferuntur verò à S. Hieronymo plusquam decem in locis, ab Epiphanio in septem, Clemente Alex. Eusebio, Tertulliano, Lactantio, Julio Africano, Apollinari, Cyrillo Alex. Philastrio, Severo Sulpitio, S. Augustino, Irenæo, Joan. Chrysostomo, Paulo Orosio, & aliis; quos si persequar, dabitur infinitum. Quod si aliqui ex istis interdum ab hoc calculo, atque adeò à seipsis & veritate diffideant, non ob id falsa veris fidem derogant. Quare si illam collibitum fuisset insistere viam, quam à suis calcata majoribus, nostri pariter majores tritam nobis reliquere, per universum Christi hodoëporicon ultro citroque, non aliter atque Thesei aut Ariadnæ filo, per gyrum atque ambages Dædalei labyrinthi, liber se usque quaque progressus & regressus obtulisset. Juvisset ad hoc quoque illud alterum, si præter Evangelistas in consilium adhibuisset Josephum, Josippum, Hegesippum, Dionem, Macrobius, aliosque plures, ex quorum certissima testificatione constat vita abiisse Herodem ante Pascha anni 43. Juliani, quo Coss. erant Lentulus & Messalinus, quo itidem anno Cajus Cæsar liti præfuit Archelai & Antipæ, integra tum adhuc fama *Julia* filia Augusti, in cujus honorem Philippus, initio mox tetrarchiæ, patriam Petri & Andreæ, *Bethsaida*, *Iuliada* nuncupavit. Quo rursus anno, quinto die ante suum excessum, Herodes Antipatrum, & cum illo bimulos occidit Ephratæos, juxta tempus ortus Stellæ & Messia; juxta itidem vaticinium Isaia cap. 7. & 8. ubi prædicitur Rex ille, cujus erunt spolia Samariæ, & Rex item Damasci, vita & regno exuendi in ætate Christi infantili, antequam per ætatem nomen patris edere possit aut matris. Quod in Herode & Obodam Regibus ad-

imple-

impletum. Obodam porrò Rex Damasci, teste Josepho, in fata concessit paullo ante Herodem ; quando Saturninus census egit, quibus compaginatus est verus Emmanuel. Hæc paucis dici possunt , sed paucis defendi non possunt ac constabiliri. Ego indicare tantum volui , tametsi non sim nescius, veritatem paucis comprehensam , non tueri splendorem suum ac dignitatem. Utinam ista Scaliger, & Illustrissimus scriptor Annalium considerassent: Nunquam ille Christum dixisset passum nunc 79. anno Juliano, ut habet prima editio ; nunc 78. ut secunda : Neque hic Christum mortuum asseruisset 78. anno Juliano, 34. Dionysiano ; cum annus 34. Dionysianus, uti probè novit Scaliger, sit octogesimus annus Julianus. Denique neuter Christi ortum signasset 43. Juliano, quo tempore jam mortuus erat Herodes. Hæc amicus meus, quæ etsi non magno tibi fortasse erunt usui, libuit tamen communicare ; tu in optimam partem interpretaberis. Vale. Augustæ Vind. iv. Id. Novembr. An. MDCIV.

XXXVII.

Sitientes fontem petunt : Ut primùm nummum, cujus ectypon vides, nactus sum, statim ad te ire visum ; quod ejus interpretationem sive à te expectandam , sive planissimè desperandam esse censerem. Nos quidem aut Triballorum, aut Bulgarorum, aut nescio quos alios ejus oræ Crales, qui Constantinopolitanos Imperatores hætenus imitati fuerint, pertinere, suspicabamur ; sed suspicabamur tantùm: Quid enim constitueremus , qui partis averse ne unum quidem apicem agnosceremus ? Adversa, nisi vehementer fallor, Constantinopolitanam viciniam loquitur. De Eusebio quando nos exhilarabis ? Ultra nundinas diem produci jam nullâ ratione patiemur. Hoeschelius, chartæ penuria, Procopio manus necdum admovit : Ea est litterarum & litteratorum miseria, ut ad hujusmodi etiam remoras hædere necesse habeant. Vale. Augustæ Vind. Non. Jan. Anni MDCV. quem tibi felicem precor.

XXXVIII.

Quæ est ista Lugdunum & Amstelrodamum inter Charybdis, cujus ingluvies tot nobis, ab aliquot jam annis, hausit litteras ? quidquid enim ultrò citroque periit, omne tantillo tractu interceptum esse certum habeo ; cum Amstelrodamo litteras huc rectè & tutò perferri hebdomadatim experiamur. Neque fefellit Hungerus, cum tibi affirmavit, Liturgias in manus meas pervenisse ; dudum enim, ante menses minimùm tres opinor, accepi, & statim rescripsi, actis prolixè gratiis ; quas etsi nunc quoque repeto, scio me tamen verbis cum labore à te impenso, paria facere non posse. De re ipsa memini, me scripsisse, qui sibi arbitrium

trium sumat, Arabici sermonis peritiam necessario profiteri debere; cujus ego ne unum quidem apicem distinctè intelligam; sed esse nonnulla inter correctiones, tantæ probabilitatis, imò veritatis specie, ut in quantavis Arabicæ linguæ ignorantia, tamen Latina rectè à te restituta esse, asserere neutiquam dubitem. Hæc litterarum summa, quas post Kal. Decembr. quibus tuas dedisti, ad te pervenisse, non despero; cum tuarum exemplo fieri poterit, ut ad tertium mensem in itinere hæserint: Procopianam causam Hoeschelius aget, qui, quam nos sperare jubeat, ex scheda etiam intelliges. Quod judicium de Chronologo liberrimè perscripseris, amo te; & verum tibi fatebor, hoc ipso desiderium Eusebii tui in dies magis acuis; neque satis scio quomodo ferendo futurus sim, si ultra nundinas, quod abominor, differas. Conjicio, te de Boico Cancellario suspicari: frustra; Cancellarius enim à Chronologo isto fortasse magis adhuc, quam tu dissentit. Non diu est, cum hic se mihi insinuavit, & propediem in publicum prodibit, nisi conjectura decipior, Francofurtensi mercatu: tum certius experiemur quid tanto hiato dignum laturus sit. Vale. Augustæ Vind. xiv. K. Mart. An. MDCV.

XXXIX.

Mirum, quam nos desiderium Eusebii tui exercent; eò quidem acrius, quò longiorem spem postremis litteris fecisti. Meminisse enim potes, te scripsisse, frustra tam citò expectari, nondum ad dimidium perventum esse, operas quæstus sui causa plerumque alia interjicere. Prope erat, ut ad petitionem semel negatam redirem; si nundinis toto opere excluderis, saltem ne partem in gustum invideres. Sed vicit pudor, & si verum dicendum est, hoc potentior modestiæ magister, iteratæ repulsæ metus. Itaque, quando in hanc partem te obfirmasti, & coronis omninò expectanda est, quod proximè consequitur, impetrari patieris; ut extra etiam nundinas, librum à prælo adhuc calentem & madentem, Amstelrodamensi via statim ad me mittas. Ingeniosum scriptum, funebrem Doufæ laudationem, ante aliquot menses accepi, nescio an auctoris missu; litteræ enim nullæ adjunctæ erant: Eò gratias agere abstinui, ne ineptè aberrarem. Musicum istic bellum gliscere, mihi, supra quam facile credas, ægrè est. Utinam vel pugnantium manus continere, vel certè calamorum loliginem eluere, ego possim. Hoeschelius Origenem absolvit. Procopio manus admovit, lentas typographi culpa. Vale à tui amante. Aug. Vind. Prid. Non. Jul. An. MDCV.

XL.

Necessitas quam pertinax regnum tenet? Huic ergò nos quoque parebimus. Quando ratum, firmum, fixum tibi esse video, Eusebii conspectum per partes non indulgere; id eò nobis

fanè ægrius, quòd, quæ est alterius typographi lentitudo, coronidem ne proximis quidem nundinis securo animo sperare licet. Sed obdurabimus, & feremus, quod mutare in nostra manu situm non est. Tu vicissim fac fides tibi constet, qui me primum omnium Eusebium ex fornace calentem accepturum, fueris pollicitus. Præstare tantò magis debes, quanto impensius desiderium singulis litteris acuis. De amphitheatro piget scribere, & sunt omnium judicia in medio; etiam eorum, quos tu minimè suspiceris. Casaubonus certè nuper in hæc verba ad me scripsit, *Fronto Duceus, vir eruditissimus & modestissimus, cum superioribus diebus ad me venisset, librum illum & libri auctorem abominatus, non unius, sed plurium facinorosorum hominum opus esse confirmabat.* Sed ego nunc temporis angustis, & occupationum multitudine impediior, ne compluscula, quæ animo in hac causa obversantur, subjungam. Nonnulla in Putschii sinum, cum quo multus & suavis, per aliquot dies, quos apud nos agit, de te sermo, effudi. Roserii ineptissimas adversus me nugas vidisti? Quas ego, Casauboni, Thuani, Bongarsii, aliorum consilia sequutus, silentio splendidè contemnendas censeo. Vale. Augustæ Vind. VII. K. Novembris. An. MDCV.

XLI.

MOnumenta gentis Scaligeræ quæ vides, Veronâ à Cesare Nichefola, homine mei amantissimo, tibi transmittenda accipi; neque quàm id commodius, quam per nundinas fieri posset, reperi. Eæ nisi nobis Eusebium, tanto jam tempore expectatum, repræsentabunt, in amoenæ accident: Sed speremus, quod juvat. Erant, quæ præterea scriberem; sed me podagra ab aliquot diebus lecto affixit, & decumbens hæc scribo; nosti autem opinor pedum manuumq; in hac causa consensum, cum illi odiosè otiantur, quam istæ longis scriptionibus exarandis parum promptæ esse soleant. Putschium nostrum pulchra & præclara minantem, in ætatis flore succisum, quam dolui? sed hac lege homines nascimur. Valdè velim exstare editionem novam auctorum, de limitibus agrorum; quæ nisi apud vos prodeat, ubi codices manuscriptos esse ajunt, quid aliunde sperem non habeo. Vale. Augustæ Vind. VI. Id. April. An. MDCVI.

XLII.

VAndermylius ad me scripsit, Eusebium tuum cis paucos dies absolvendum, fortè ante exitum hujus mensis. Quod si sic est, & tu promissi memor, in sententia manes, quæso, quamprimum ad Casparum Quingettum mercatorem Amstelrodamensem mitte; is cum fide ad me curabit: Et ego aspectu operis maximè cupiti, ante nundinas fruar. Cujus rei spem omnem deposueram, conspecto proximo catalogo; sed Vandermylii litteræ iterum

iterum erexere. Hoeschelii Procopius nundinis prostabit. Casaubono me Polybium membranaceum ex Boica bibliotheca impetraturum propè confido; optimæ notæ esse asseverant, qui diligenter inspexere. Pro Vulcanii Cyrillo quorundam fores adhuc frustrà pulsavimus; nec tamen desistimus. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Jun. An. MDCVI.

XLIII.

ORator ad vos venio, ait ille in Comœdia, finite exorator ut siem. Eusebii multi apud nos cupitores, rara adhuc sunt exemplaria: inde fit, ut meum, quod tu misisti, jam non meum sit; ita crebrò ejus usum amicis cogor concedere. Horum unus, quod in prolegomenis hæc verba legerit: *Disertè extat in parapegmate incerti auctoris, interprete Nic. Leonico, quod fastis Ovidianis prætexi solet: sed falsò attribuitur Ptolemæo: Nam aliud Ptolemæi Græcum longè huic dissimile, penes nos habemus.* Cùm hæc, inquam, legerit, & me nihil non apud te posse sibi persuadeat, desiderio Kalendarii Ptolemæici Græci genuini incensus, vehementer institit, ut apographum à te impetrarem. Puto paucarum pagellarum rem esse: Vide itaque, quid tibi faciendum censeas: Etsi enim amico magnopere gratificari cupio, tamen nihil præter commodum tuum volo: Sed magna in humanitate tua spes est. Vale. Augustæ Vind. xv. K. Nov. An. MDCVI.

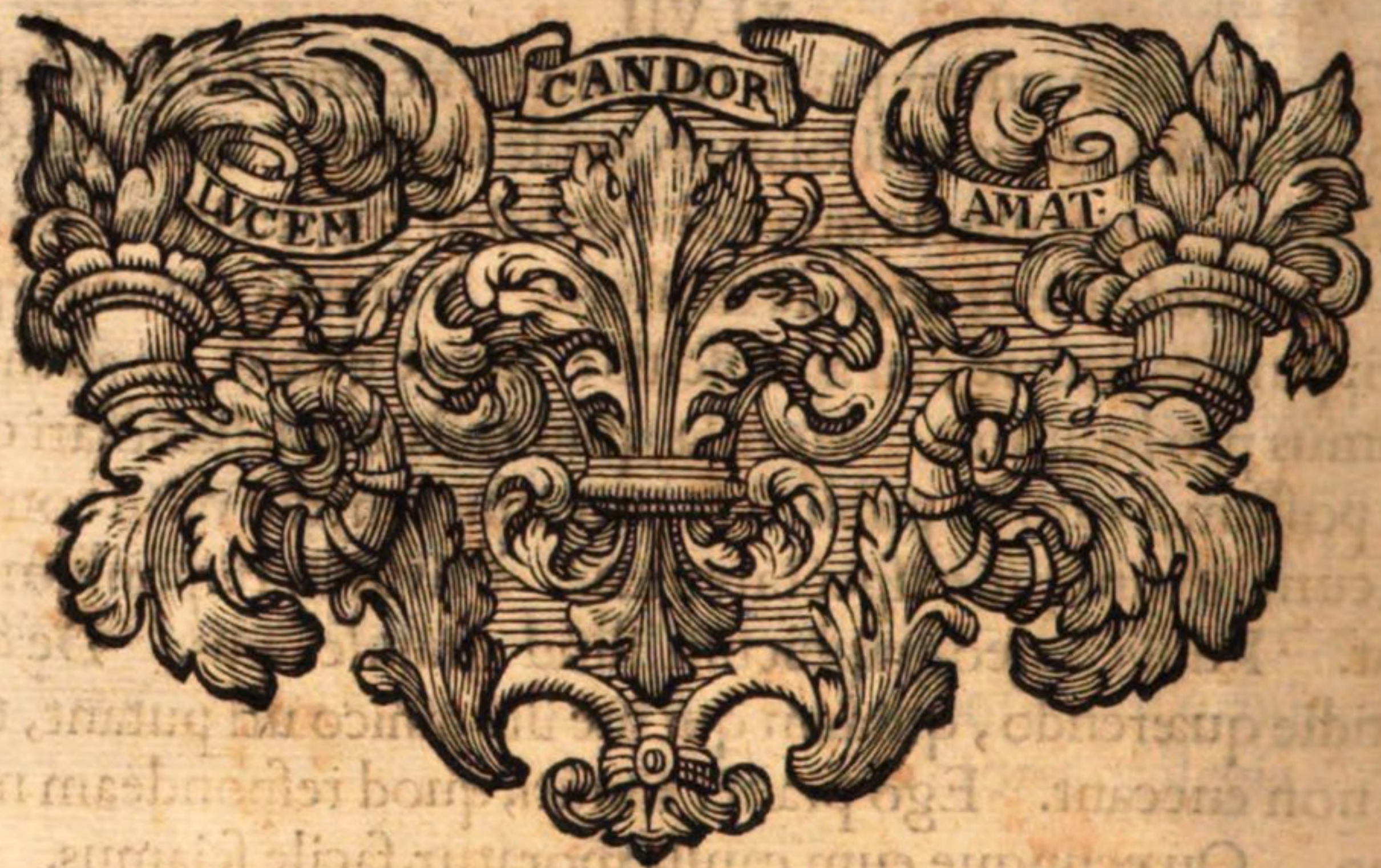
XLIV.

Nisi tu joco quereris, ego quod seriò mirer, habeo; quid tribus meis epistolis factum sit, quas ab autumnalibus nundinis ad te scribere, & homini expertæ fidei Casparo Quingetto Amstelrodamenfi, omnes commendare memini. Itane fieri potest, ut iis itineribus misellæ periclitatæ fuerint; quibus millenæ aliæ quotidie tutò commeant? Vandermylij ergo operam experiamur, feliciori spero successu; quod is se ante mensis hujus exitum, ipsum ad vos cogitare scripserit. Francofurto non nihil litterarij mercimonij allatum vidimus, cetera in dies expectamus; etsi profectò inter ea, quæ allata sunt, jam quæ nollemus, vidimus: sed utinam coram colloquendi facultas esset. Quod Vulcanium strenuè in Procopio laborare significas, beasti Hoeschelium; & est sanè auctor dignus, in quo Agathiæ interpretes nervos intendat. De patris in animalium historiam curis, tu quidem salivam moves; sed omnis spes intercidit, postquam te vestris Catonibus non contentum esse, alios typographos quærere ostendis. Quid satis est, cui Roma parum? quæ officina satisfaciat, cui Plantiniana sordet? nam de Bassoniana tecum propemodum sentio. Operis de emendatione temporum utriusque editionis ea majestas, ut cui Raphelengij domi sunt, foris typographum circumspicere non debeat. Vale. Aug. Vind. vi. Id. Jun. An. MDCVII.

berem; sed tempore exclusus necessario ad proximas rejicio. Hoc unum, quod in scheda leges, amicus meus, cetera vir bonus, sed ex illorum genere, qui, quod volunt, valde volunt, quin ex te quærerem, excusari non passus est. Vale V. Illustris, & me inter homines tui cultores amatoresq; censere perge. Merula, si apud vos est, multam salutem. Multam item Meursio. Cui ne scribam, satis causæ esse existimo, cum munera mea Calvi ad Catullum comparet, ita enim ejus litteræ loquuntur, quas Vandermylio coram ostendi, ne scriptio quidem grata accidere poterat. Ille fortasse aliò scripsit: Interim. Porci illius Patavini quem dicis, nihil unquam ad nos. Et an Verres hic dignus isto Hercule? nam & te tacente, qui fidem adhibeat; nisi sui similem reperiat neminem. Augustæ Vind.

XIX. Kal. Jul. An. MDC.

MARCI

MARCI VELSERI EPISTOLÆ

A D

JUSTUM LIPSIUM,

E X

BIBLIOTHECA HUGENIANA.

I.

Viro Clarissimo & Præstantissimo Justo Lipsio, Domino & Amico meo observando. Lovanium.

Emo bonas litteras amat, qui te non colat. Solus ego cessator. Manu quidem & stilo hætenus, non animo. Quem tui, Vir Charissime, amantem observantem diu habeo, & promere, sæpe fuit impetus. Pudor frænos injecit. Quomodo ignotus ad Virum tantum, præsertim nulla occasione subnixus!

Eam nunc deniq; videor probam nactus, ideò lubens arripui. Has schedas inspicere, sunt ex antiquo autographo, singulares istius generis superstites reliquæ, multa hætenus nō visa non audita proferunt, optimam vestræ Belgicæ & Bataviæ partem describunt. Quibus nominibus tibi acceptas futuras, non spero, sed planè scio ex meo sensu. Quam cupidè enim exosculer, si quod simile monumentum Germaniæ, aut Rætiæ & Vindeliciæ nostræ se aperiat! Affectus ergò mei in te indices cape, & eum mihi cum multis hujus oræ communem scito. Nescio enim quomodo, quod ille de virtute dixit, amicis inimicis æquè amabilem esse, geminum ego hic quotidie experior, quidquid à te litteratum prodit, omnes, non litteratos tantum, sed nos illiteratos etiam mirificè tenet,

tenet, in tui amorem & admirationem rapit. Explicationes tibi probari valde velim, sed ut eas minus, consilium certè editionis schedarum probabis, quas adeò gratiosas apud eruditos futuras auguror, ut nonnihil favoris inde in explicationes sit dimanaturum. Reliquum, ambitionem meam in primo isto officii limine fateri, ea persuasit, tuas hac scriptione posse elici. Cogita, an tanti putes, me profecto eximio beneficio devincies, à quo tibi promitte, quidquid ab homine tui studiosissimo proficisci potest. Vale. Augustæ Vind. Prid. Kal. Mart. An. MDXCI.

II.

S Me ante aliquot dies ad te scripsisse, Vir Clarissime, ex Viviano cognosces. Amor & observantia, quam tuæ virtuti & doctrinæ debemus omnes, à me impetraverat. Etsi difficulter: Subverebar enim, ne molestæ & impudentes viderentur interpellatrices, litteræ ab homine ignoto profectæ. Ac sustinuissem me, nisi impulisset occasio, quam tibi probandam sperabam. Schedæ sc. itinerariæ, quas ex antiquo autographo, singulari hujus generis superstite monumento, si tamen superstes est, deformatas, publicas feci. Hæ cum pleraque invisa inaudita proferant, multam Belgicæ & Bataviæ vestræ lucem inferant, quin facile aditum exoraturæ essent, dubitare non poteram. Conciliatrices itaque blandiusculas præmisi. Sed ecce in manus prædonum incidisse audio, quibus vel hoc nomine malè sit, nec an postliminio in libertatem vindicandæ, constat. Quid ego facerem? Quando ardor ille tibi innotescendi non defervet, sed --- crescit in horas, aleam semel frustra jactam, visum repetere. Tu sive constantiam, sive pertinaciam, in tuam amicitiam penetrandi, recti consulles, sanè si doctrinam humanitas æquat, & me saltem in extrema tuorum cera scribes. Nam sic omninò accipe, qui de scriptorum tuorum præstantia acutius me uno judicare queant, multos esse, qui te plus ament & admirentur, neminem. Vale Vir præstantissime. Aug. Vind. Pr. Non. April. MDXCI.

III.

S Serius respondeo, non mea, tabellarii culpâ, cujus negligentia factum, ut tuas, Clarissime Lipsi, ante non multos dies acceperim. Amorem, quem spondes, amplector exosculor: quando ita à juventute institutus sum, præcipuum vitæ fructum in eorum benevolentia positum existimare, quorum virtutem & doctrinam in primis mirarer. De Vellejo gratias ago: næ tu in rependendo promptus & largus. Neque censuram, neque elogium expectas; sed verbo dicam, eo loco hic apud nos, quo tua omnia, summo. Lazii fragmentum de bello in Suevos, quam rectè divinasti nugas? Vulgatum tamen aliquoties admiratores invenit. Et verò digladiantur etiam, an Caisara Augusta nostra,
an

an nescio quod in vicina Bajoaria oppidum. Ego multis argumentis conjicio, narrationem totam lusum esse hominis malè feriati, qui Caroli M. aut Othonum tempore scripserit : non multo recentiore indicio Urspergensis & Frisingensis, qui se famâ jam tunc vetustate inolitâ niti significant : etsi Frisingensis Varianam cladem interpretatus, quod multi imperitè sequuti. Habes in scheda fragmentū, & notas inter exscribendum natas : inspice, si tanti putas, & juva nos qua potes. Debes profecto : quandoquidem Vellejum semel illustrandum sumpsisti, tuâ interest, ne quid illi adulterini assuatur : nostrâ, cum res Vindelicas præ manibus, & hoc ulcus tangere necessum habeamus, sectionem tibi potissimum peritissimo chirurgo committere. Lazius hic deridiculo, non præter morem. Verè & medicè de homine medico medicus scripsit, ingessisse multa, digessisse pauca. Librum in Dialogistam vidimus, & legimus cum voluptate, execrati adversarii impudentiam, dementiam, impietatem. Si vetus de te ad nos rumor, utinam autem verus, erit quod Diodoris acrius doleat, illi ringantur, boni omnes sibi gaudeant, tibi gratulentur. In quo omine desino, tu ratum præsta, ita te æternum salvum salus. Augustæ Vind. xvii. K. Junias. MDXCI.

IV.

ERuditionem in te, Clarissime Lipsi, dudum amavi : humanitatem, ex quo tempore priores tuas accepi : nunc etiam pietatem, cum, quod antea rumor attulerat, animo tuo interiorem quietem & securitatem partam, ex te intellego : Amorem tot accessionibus auctum perpetuum ominor, siquidem Funiculus triplex difficile rumpitur. Tu verò macte hac felicitate, quam tibi non ego unus, sed quotquot hîc tui pietatisque amantes vivunt, gratulantur. Utenim ille de virtute ait, semper esse amabilem, sed gratiorem in pulchro corpore, sic habet pietas, sibi sola satis, non tamen est, quin litterarum splendore mirificè illustretur, nec omninò ulla rebus humanis utilior potest accidere conjunctio. Utinam tibi Deus mentem injiciat, velis hujus tuæ in rem Christianam voluntatis publicum extare testimonium, magno multorum bono, *non* fallor, fiat : haud sanè quod te fidei nostræ capita aut certius, aut uberius, aut subtilius, quam alii fecerunt, tractaturum existimem, sed quod aliquos, qui ut Theologorum scripta attingant, nunquam persuaderi possent, auctoritas & exemplum, alios orationis tuæ siren, nihil blandior, in rectam viam sint deductura. Ubi tu porrò rectius operam colloces ? Nam ut nescio quibus Chronologis & Westphalis, ineptissimis hominibus, respondere inducas animum, eisque vel horulam largiaris, scio non facies. Oratione, quam de B. Virginis Mariæ laudibus à te habitam audivimus, fortasse id argumentum atti-

gisti; quicquid est, ne quæso nos cela, qui omnia tua suspicimus, ut etiam litterulas inter cimelia condamus.

De Etrusca conditione rectè deliberabis: multum litteræ & litterati Mediceis debent, fatendum est, At vix scio, an præter unum aut alterum, Mureti in primis, plura transalpinorum hominum exempla sint obvia, quorum Ingeniis in Italiâ invidia & ambitio Italorum non obstiterit. Pseudo-Velleiana te mecum damnare video, nec præter opinionem.

In Cæsarem, Livium, Florum, & Cæsareos scriptores, hoc est, in omnem Romanam historiam, quæ promittis, utinam quamprimum repræsentes: magni alicujus Medici opem, multos infelicitè experti, diu est quod isti flagitant. In Spartiani Caracallâ quærebam, quid sibi hæc vellent, Circa Rætiam non, paucos barbaros interemit: militesq; suos quasi Syllæ milites, cohortatus est & donavit. Quæ est ista tam eximia Syllæ cohortatio & donatio, quam respexit, doce nos; quæ apud Sallustium & Appianum de Sylla legimus, huc vocare, frigidum opinor, peculiare quid voluit Spartianus. Vale, vir præstantissime. Augustæ Vind. x. Kal. Febr. An. MDXCII.

V.

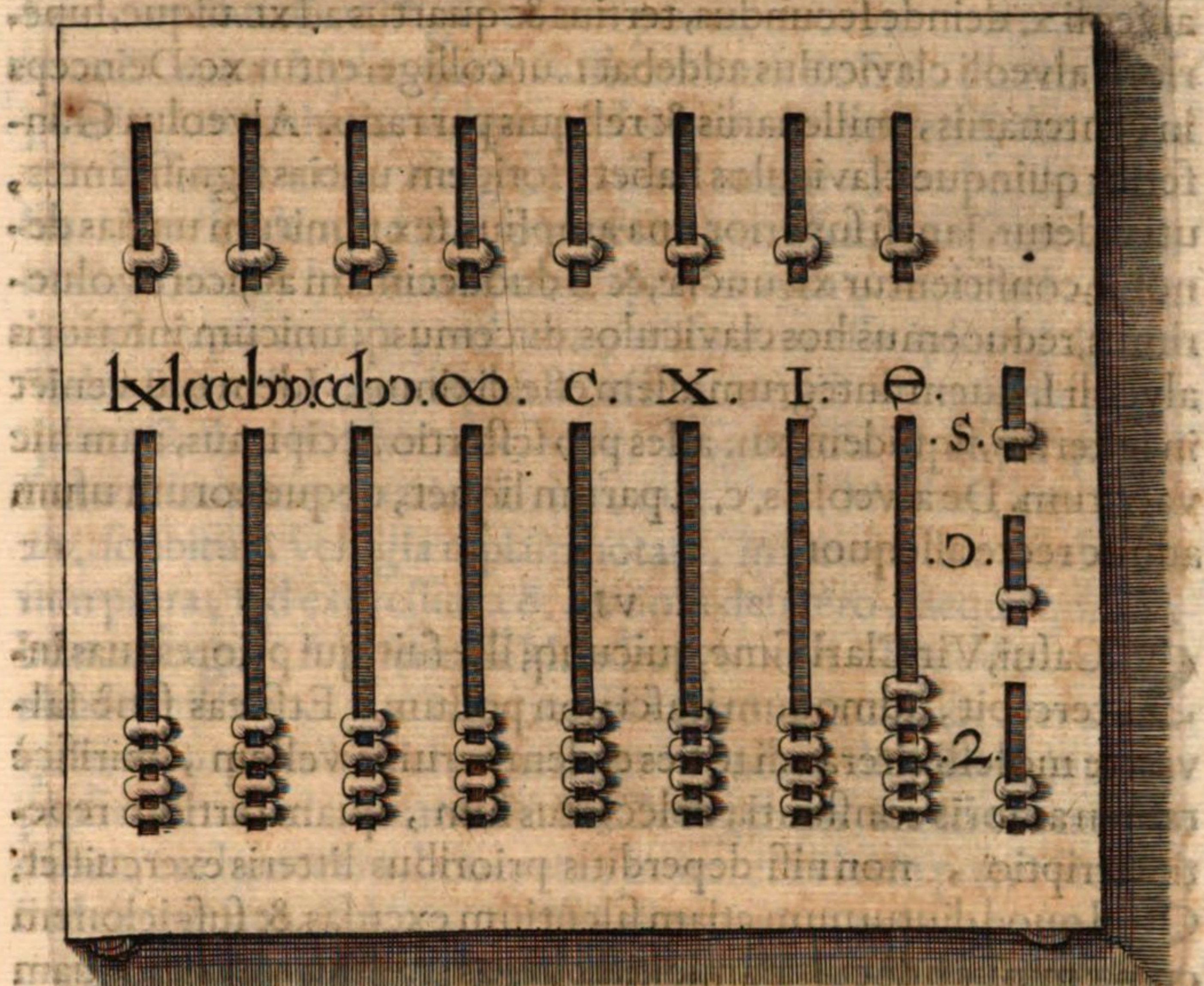
Mitto tibi, Clarissime Lipsi, speciem abaci ænei antiqui chartulâ expressam, quæ se commodum obtulit, cum neque tuarum desiderium jam diutius ferre, neque eas præterquam scriptione possem elicere, & intelligerem esse hominis aut impudentis, aut imprudentis & sanè importuni, inani scriptione cujusquam otium interpellare.

Scis ductis lineis & positis calculis rationes nunc vulgo subduci, eo propemodum abaci usus recidit, sed viâ, uti vides, diversâ, nescio an simpliciori & expeditiori, quam valde velim firmari verbis scriptoris alicujus veteris, probi. Horatius,

Lævo suspensi loculos tabulamq; lacerto,

Parum huc opinor facit. Tu cogitabis, nos docebis, & quod unicè cupio, amare perges: nam ut amicitia nostræ memoriam etiam ad posteros propages, etsi inter prima in votis habeo, præ omnibus æris marmorisq; monumentis æstimaturus, vereor tamen ne improbum sit petere. Communis amicus Vivianus nescio quid de face historica indicabat; An id est, quod ad me scripsisti te in Cæsarem, Livium, Florum, Spartianum, & reliquos Augustæ historiæ scriptores meditari? Sive hoc, sive aliud, ne, quæso, differas, sed rem litterariam quamprimum isto quoque splendore illustres. Vale. Augustæ Vind. vi. Id. Mart. An. MDXCIII.

Abacus æneus est, forma & magnitudine, quam chartula exprimit. Foramina scilicet, ordines sive alveoli, in superiori parte octo, totidem in inferiori parte. In superioribus singulis alveolis singuli sunt claviculi umbellati, sive capitibus latioribus, ita ut hinc inde moveri queant, nec tamen excidant. In alveolis inferioribus singulis quaterni sunt similes claviculi ductiles & umbellati, præterquam in alveolo Θ . signato quinque claviculi sunt: rursus in tribus alveolis, qui extra reliquorum ordinem, in duobus quidem s. & c. notatis singuli sunt claviculi, in 2. verò duo sunt. Claviculi itaque in universum XLV. omnes mobiles. Parte adversa characteres inscripti, quos dixi Θ . s. c. 2. Dein numeri I. X. C. ∞ . cclxx. cccclxxx. lxl. parte averfa nullæ notæ, claviculi tamen, quod necesse est, hinc quoque in alveolis conspici: ad angulos quatuor lunulæ paullo crassiores, & magis quam claviculi extantes, annexæ sunt, hæ abacum sustinent, ne claviculorum usus impediatur.

Ufus videtur fuisse huiusmodi, ut in xlv. alveolis, quibus numeri sub vel supra scripti claviculi inferiorum alveorum singuli tot numeros, puta asses aut sestertios notarent, quot character interjectus: superiorum verò claviculi uno amplius quam inferiores claviculi ejus alveoli omnes. Quo posito facile est intelligere, quomodo ductione claviculorum, quibus I. interjecta est, exprimerentur inferioribus omnibus quatuor, superiori unico quinque, itaque collectim novem: fuerit addendus decimus, reducebantur hi claviculi, & movebatur primus inferioris

alveoli x. deinde secundus, tertius & quartus ad xl. usque, superioris alveoli claviculus addebat l. ut colligerentur xc. Deinceps in centenariis, millenariis & reliquis par ratio. Alveolus Θ. inferior quinque claviculos habet, totidem uncias significantes, uti videtur. Jam si superior una amplius, sex nimirum uncias denotat, conficientur xi. uncia, & si duodecimam adjicere voluerimus, reducemus hos claviculos, ducemusq; unicum inferioris alveoli l. quem integrum assem esse diximus. Idem usu veniet in sestertiis, siquidem xii. asses pro sestertio accipimus, nam hic variatum. De alveolis s. c. 2. parum liquet, neque eorum usum adhuc recte assequor.

VI.

S Casui, Vir Clarissime, quicumq; ille fuit, qui priores tuas intercepit, admodum irasci non possum. Etsi eas sanè salvas, te molestia iterandi toties eadem caruisse vellem, mirificè tamen amoris constantia delectatus sum, quam tertium repetita scriptio, non nisi deperditis prioribus litteris exercuisset. Quid quod diuturnum etiam silentium excusas, & suspicionem culpæ minus fidè cultæ amicitiae purgas: ne vivam, si quidquam legi hoc anno suavius, amabilius, ipsa charta, ipsi litterarum characteres benevolentiae auram redolere videbantur. Reperita men in tanta suavitate, quod me morderet, adeò nihil sinceræ voluptatis largitur hominibus Deus. Vidi enim te manifestis amoris & benevolentiae signis in me editis immensum detrahare fidei sententiae, quam de libris meis rerum Augustanarum tulisti perhonorificam; neque ego profectò, qui mihi malè nimis sum conscius, iudicium istud unquam jactare ausim, in quo jus gratia flexum esse omnes intelligant. Romanam militiam ex Polybio avidè expectamus, fila item aliqua facis historica, quando te eam per partes daturum significas. Sic ubi nostro nomini locus pateat, ut posteris inde constet, me inter Lipsii amicos numeratum, id ex animi mei sententia ambitiosis quorundam titulis longè anteponam.

A Fulvio Ursino duas inscriptiones bene veteres Romæ nuper erutas accepi, quas ad Ortelium mitto, ea lege, ut tecum communes habeat. Vale, mi præstantissime Lipsi. Augustæ Vind. xl. Kal. Jan. An. MDXCIV.

VII.

A Nd. Schottus hac transiens me humanissimè complexus est, adeò profectò, ut qui ejus amore jã antea incaluerim, nunc ardeam medullitus: is cum abiens nunquid ad te litterarum interrogaret, se enim recta in Belgium ire, visum piaculum, negare. Et verò commodum in manibus erat Nicolai Serarii, qui Herbipoli vivit, epistola, & in ea hæc de te verba: In eo ipso Machabæorum

bæorum libro sunt id genus non pauca, quorum unum vel alterum Domino Lipsio, quem in ista antiquitate facio plurimè, proposui. Autumnus erat, hyems abiit, nobile lanigeri sydus, quod cuncta sequuntur, exsurgit, necdum tamen à Phœbo illo radiosus. Novi, adeoque, ubi ipsemet minimè scit, non semel, summam hominis humanitatem expertus sum, ita ut vel ad eum meas non pervenisse, vel occupatissimum esse ipsum suspicer. Vales, & merito, apud ipsum auctoritate, tibi enim pæne plures quam Gallico illi Herculi catenæ. Rogo mihi ab eo, si qua ipsi fraternitatis & cognationis ejus, quæ lib. 1. Machab. cap. 12. v. 21. scribitur, vestigia uspiam notata, impetres. Iis quæ habeo non plura, sed expressiora & certiora desidero, neque quin habeat ambigo. A Prienensi Mandroryto non est quod caveat, ut aliud nihil sim, sanctum tamen Hieronymum libenter audio, qui nescio quem laudat, quod quæ à quibus didicisset, ingenuè profiteretur, & hodie meo in Paullo legebam, Reddite omnibus debita, cui honorem, honorem, honore invicem prævenientes. Sed egone satis pudens, qui tibi alieno etiam nomine negotium pergam facessere? Sic est, mi Lipsi, Serarius me à te amari existimat, & mihi hanc illi demere opinionem cautio est, quid facerem? Audaciæ apud te periculum adire eligo, tu ad me deterrendum, vel doctus minus, vel minus humanus sis oportet. De rerum nostrarum statu, Schottus fortasse aliqua coram; qui tibi adveniet spoliis utriusque Hesperiae onustus, nam & nobis thesauros suos hîc explicuit. Vale dulce decus meum. Augustæ Vind. Prid. Non. Jun. An. MDXCVII.

VIII.

Valetudo tua mirificè me sollicitum habet. Si jam confirmata, quod Deum omnibus precibus oro, quæso, fac sciam, saltem per amicos, Schottum aut Orteliû. Admiranda, crede mihi, in deliciis sunt, omnibus, etiam iis, quos ab his litteris non putes tangi. Sed hic est librorum tuorum genius, livor audiat licet, sine comparè exemplo. Augustæ Vind. iv. Id. Jan. Anno MDIIC.

IX.

S Diu est, Vir Clarissime, quod manuum hoc officio inter nos cessamus, neutrius credo culpa, dum tu quidem arbores seris alteri profuturas sæculo, me meæ etiam occupatiunculæ distinent: Animis interim utrimque calentibus, nam de meo, ipse mihi sum rectè conscius, tui, stricturas in litteris ad amicos vidi. Et cavesis credere, mi Lipsi, me suaviorem ullum in hac vita putare fructum, quam amari à tui similibus. Significavit Orteliûs, quid de cadavere apud nos nuper invento, deq; conjectura nostra rescripseris, Ea Ursino planissimè arrisit. Ego recipio

cautionem, qua tu de antiquissima vetustate excipis, quod tum corpora uri, non humari solita; neque Corneliorum & Marii exemplis, aut si qua sunt priva alia ejus generis, contra pugnem: sed recentius ævum, post desitam demum ultrinam, ultro tribuam, Romanum tamen. Vidi, qui huic mori terminum in Antoninis figerent, nescio quam firmis argumentis nixi, & num non credibilius, quod de cetero fere fit, exoluisse paullatim. Omnia profectò dubia, verum hariolari liceat; cum Aurelianus rem in Vindelicia gessisse Vopiscus scripserit, & Zosimus multa Alemannorum millia iis locis ab eo cæsa indicet, quid veterem militem interpretari, qui eo ipso bello fortiter fecerit, abq; imperatore donatus fuerit? Nisi tibi sanè hæ nugæ sunt, quod vereor. Admirandorum tuorum mirifico tenebar desiderio, ut primum nomen & argumentum inaudii, id deinde Schottus noster in immensum adhuc auxit, qui illis dilaudandis, legit enim quæ typis hætenus descripta, ad quartum opinor librum, sibi ipsi non satisfacit. Urge, quæso, typographum, ne spem nostram ultra nundinarum tempus trahat. Vale dulce decus nostrum, & me, quod te seriò obtestor, amare perge. Augustæ Vind. xii. K. Februarij Anno MDIIC.

X.

Seriò profectò amas me, Vir Clarissime, qui quantumvis sæger, scribere munusq; mittere sustines. Breviores illæ tuæ solito, nihilo insuaviores; quam putas me affecerunt extremæ duæ voculæ, Ama & reminiscere! supervacua eæ quidem, si rem spectes, indices sunt, imo testes, affectus in me calentis, quem juxta amo, & ita me Deus juvet, admiror. Librum aspexi, nondum totum legi, neque per tempus potui, saltuatim quædam, quæ ipsa me multum docuerunt. Judicium ne expecta, non à me, non à quoquam hominum, olim de Lipsio, de quæ iis, quæ ille edidit, quæ edet, judicatum est. Sed nunc vetor plura, nisi quod unum addo, me pro salute tua vota facere nunquam destitutum, donec te confirmatum intellexero. Augustæ Vind. iii. Id. Majas Anno MDIIC.

Tantum Lipsii amorem à posteritate etiam sciri, nimis quantum mea interest; ignosce ambituunculæ, si quidem tribus verbis me tam magno bono donare potes.

XI.

Saget ad me Patavio viii. K. April. Totus præ gaudio extrame sum, ita me beasti evangeliiis tuis. Lipsius ad nos? ô diem lætum! ô diem festum! ô diem exoptatum! ô diem! ô diem! Quando ego tibi vicem rependam mi Velsere? Lipsius in Italiâ? Bene illi, bene tibi, bene mihi, bene Reip. Quidni enim in tanta lætitia propinare liceat? Dii viales adeste cuncti, adeste redeunti,

Antonius

Antonius Possevinus etiam, à quo hæ litteræ, magnum tui desiderium ostendit. Quod te scire volui, ut expectationem hominum tibi eo minus trahendam existimas. De nostro opinor animo nihil dubitas, certe non debes. Vale. Augusta Vind. Prid. K. April. An. MDIC.

XII.

O Gravem autumnum, qui omnem æstatis spem intercipit. Nam nos quidem te manibus tantum non tenebamus, intuebamur, alloquebamur, complectebamur, ita superiorum mensium litteris persuasi. Et ecce à Schotto, Lipsius de consilio profectionis Italicæ, nutat. Ne quære, quam perculerit, sustentabamur tamen, quod amici Româ nunciarent; amplissimus inprimis Dietrichstenius Cardinalis, certum ibi tuum adventum haberi, esse admotas à viris magnis machinas, à Cardinale præsertim Sfortia, quæ vel invitum pertrahant. Cum alteræ à Schotto, tinniente illa littera, quam tu vocas, in mugientem male saginatâ, Lipsius mutat. Causa, sive invaletudo, sive quod omnes, etiam ingratis in Italia retinendum augurentur, sive adventus Principum ex Hispania expectatio. Quicquid horum, graves te in constituendo causas sequutum, profectò nullus dubito, illisque etsi ignoratis facile assentior, hætenus ut approbem, ut sine doloris sensu, qui potest? neque tu postules mi Lipsi. Fereamus igitur, & nos tuo amore consolabimur, quem, si mihi quidquam credis, multorum Principum magnificis pollicitationibus meritò ante ferimus, quod & hoc ævum & omnem posteritatem scire cupimus, neque non fiet, si mihi pars æqua amoris tecum. Quod commodo tuo velim, interdum vel per Schottum fac intelligam, quid rerum agatur, quid sub manu habeas, quid vetus; quid novum, primum secundum, publico dare pares, mirificè enim, ita me Deus amet, de te loquendo, cogitando, legendo recreor. Tabulæ itinerariæ me interpretem reperisse spero, ne nimirum diutius edita inedita maneat. Vale Augustæ Vind. Kal. Septembr. An. MDIC.

XIII.

Bene Schotto, quo sequestro crebræ inter nos salutationes commeant. Sed num se iis noster sustentet amor? Credo, ut est quotidianorum officiorum usus. Nunc, quoniam grandis causa incidit, non magis feram vicaria manu tibi gratulari, quam alienum animum meum gaudium gaudere patiar. Ego verò tibi ipse illum diem seriò gratulor, qui, ut non unus neque ex una Belgicæ civitate litteris ad me perlatum est, tibi pulcherrimus illuxit, quo Sereniss. Principes, ut te orantem audirent, & quidem imparatum, scholæ vestræ tecta subire non dedignati sunt, eo successu, ut recedentes beneficium accepisse non dedisse

vide-

viderentur. Apage Pompejos, apage Posidonios; alia erat illorum temporum ratio: hæc ætas, si omnia circumspicias & expendas, nihil profecto vidit simile. Nos non tuam tantum, sed litterarum vicem lætamur universè, quibus privata virtus hunc tantum honorem publicè exoravit. Perpetuas in Senecam notas eo expectamus animo, quo tua omnia, intendit desiderium Senecæ nomen, quod mihi ab usq; fere pueritia inter charissima, tum etiam expecto, an ego tibi de pilicreπο ineptisse videar. Vale, V. Præstantiss. & hominem tuo amore non indignum, si quidem amorem amor meretur, amare perge. Augustæ Vind. VII. K. Febr. An. MDC.

XIV.

EN fasciculum à Puteano tuo. Ego de facilitate mea quod tibi querar habeo. Dum amicis panegyricum ambitiosius ostendo, & legendum petentibus satis firma fronte negare non sustineo, ipse eo careo, ille per aliorum manus, perq; vicinas etiam urbes vagatur. Interim, quæ legi & intellexi, sunt sanè præclara, haud dubiè item reliqua. Et immortalis nos beneficio affeceris, si perpetuam hanc in Seneca operam præstiteris, cum præsertim multa in eo auctore adhuc jaceant, non alio quàm Lipsiano acumine erigenda. Dissertatiunculam, quod te tamen facere video, cave extenuas. Quod in illa verbum, judicij & prudentiæ non plenissimum? quæ ego in omnibus tuis scriptis, ita me Deus amet, supra etiam ingenium & eruditionem, quamvis utraque summa, admirari soleo. Me non blandiri, ipse mihi conscius sum; tu si candorem istius pectoris noris, credas. At brevior est, quam pro majestate tantorum Principum. Nimirum expectabant Phormionem aliquem, qui aliquot horas de ipsorum officio, & omni ratione Reipubl. Belgicæ copiosè differeret. Quod isti vellicant, mihi prima laus habetur. De imagine, gratias habeo. Ea jam in aliquot exempla, hîc, in Italia multiplicata est. A me, quando pro tua modestia cautum voluisti. Artifices etiam nostri publicabunt, addito emblemate, quod quantumvis illustre & magnificum, nemo nisi iniquus abjudicet. Nuncius de clade ad Ostendam, nos nuper mirificè perculit. Erexit rursus Principis incredibilis, etiam ab inimicis, quorum litteras legimus, laudata virtus, & supra fortunam animus. Verissimè elegantissimi poëtæ illi elogium subscribetur,

Fù perdente, e vincente, e nelle averse

Fortune, fù maggior, che quando vinse.

Omnia hoc Duce Belgis sperare licet. Spem Deus firmet. In quo voto finio. Te, præstantissime Lipsi, precatus, ut tuum in me amorem velis esse perpetuum, quod eo vehementer recreer. Vale. Augustæ Vind. XIV. K. Aug. An. MDC.

Schon-

Schondonchus proximè innuebat, forte brevi futurum, ut Delrium, cujus Orientium legimus, complecterer. Quod profectò magnopere cupio, sed si apud vos adhuc est, officiosè salveat.

Photius absolutus est, ipse quidem. Lucem ei appendices adhuc invident. In Geographicis dabit Hoëschelius noster ad nundinas, quædam Scylacis, Artemidori, Dicæarchi, Isidori, Marciani.

Et hoc pæne fugerat, quibus ostenderim imaginem, gratulatos esse melioribus literis, Lipsium juvenescere. Sic enim planè visum, cum ea contendentibus, quæ ante annos opinor XIII. publicata est.

XV.

IConem nuper promissam habes. In qua artificis affectum probes, præquam quod manus effectum dedit, opinor. Delrium suavissimum hominem his diebus complexi sumus. Visit enim nos de via, & confirmandæ valetudinis causa aliquantum hîc temporis substitit, etsi videbatur festinare. Multa inter nos confabulatio, de rebus vestris publicis, de tuis item privatis. Unum gratissimum fuit audire, te difficillimis quibusq; Senecæ absolutis, jam ad epistolas emerfisse, quæ ut magna, ita planissima & expeditissima sit pars totius operis, neque dubitandum, quin brevi Latinum philosophum, tuo labore multis modis & meliorem & illustriorem, simus habituri. Plinii nuper me locus exercuit, de quo, nisi melioribus occupationibus tuis parcerem, te libens legam judicem. Est libro xxxvi. cap. xii. de pyramidibus in hæc verba, *Amplissima, octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis, per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum.* At nisi me omnes rationes fallunt, area quadrati, cujus singula latera sint DCCCLXXXIII. p. erit jugerum ultra xxvii. Itaque eo fere prolabor, ut Plinium aliquanto plus scripsisse, quàm intellexisse existimem. Quod ne isto loco suspicari temerarium videatur, facit ejus tot aliis incogitantia. Plures in pyramidum historia authores sequutus est, proditis etiam nominibus. Primus Herodotus, maximæ pyramidi octo plethra tribuit, alius eorum qui deinde xi. sequuntur, opinor, DCCCLXXXIII. aut ut quidam codices habent, & quæ meo sensu sanior lectio, DCCCLXXXIII. Has ergo sententias Plinium ita confudisse existimo, ut unam ad modum area, alteram ad lateris mensuram imperitè conferret. Cum Herodotus plethris certè latus mensus sit. Familiare autem Latinis, etiam optimi sæculi, jugera, quamvis tanto majora, pro plethris reddere. Sic enim Lucretius, Virgilius, Tibullus, Ovidius, Higynus, novem Tityi apud Homerum plethra, totidem

M m m m

jugera

jugera interpretantur. Mela rem propius attigit, *Maxima, tres namque sunt, quatuor fere soli jugera sua sede occupat, totidem in altitudinem erigitur.* Hero quippe Mathematicus, duo plethra unum jugerum conficere scripsit, quod & ipsum tamen rotundè magis quam vere dictum. Sed refert præterea observare, quod Plinius *octo jugera obtinet soli*, Melam eadem phrasi scripsisse, *quatuor fere soli jugera sua sede occupat.* Cum interim ex comparatione ad altitudinem constare possit, Melam longitudinem lateris haud quaquam soli superficiem intellexisse. Verum, ego longius, quàm constitueram, progredior. Vale Vir Præstantiss. & ama amantes. Augustæ Vind. Idib. Septembr. An. MDC. Litterulas Sassenati inscriptas Pinellus Patavio misit.

XVI.

ENineptias, quod dolenter addo, Italicas. O nationem, E cui ego judicii laudem attribuere solitus! Sed hoc nimirum est, quod vulgari monemur proverbio, generosissima vina in mordacissimum acetum corrumpi. Nisi quod isti fæces, quàm acetum verius. Neque enim obscurum qui coituri sint. Si tamen tam stultum consilium ullo unquam tempore successum habiturum. Ut ut erit, te hæc quamprimum scire tua interesse censui. De Seneca, omnes qui istinc scribunt, bene nos sperare jubent. Ego verò quoties rei molem cogito, fidem quantumvis volens, illis accommodare vix possum. Interim promissam epistolarum chiliadem, quod vel nullo, vel exiguo tuo labore fieri possit, expleri desideramus. Vestam vidimus; in tantillo libello tantam bonarum rerum mirati copiam. Itali, si viri sunt, nōdum quem tu in eo nectis, solvant. Vale. Et me etiam silentem amare perge, nam quod nuper ad Schottum scripsi, inanes litteras, nisi quid incidat, quod vel tua vel mea intersit, mittere non placet. Augustæ Vind. Prid. Id. Novembr. An. MDCIII.

Robertus Titius Bononia xiv. K. Novembr. MDCIII.

Audio esse nonnullos Italos, qui de compacto Lipsium adoriri meditentur: scriptumque adversus eum valde acerbum edere cogitent. Ego sane hominem unicè admiror, nihilq; dici posse persuasum habeo, quo ipsius gloriæ vel minimum officiatur: itaque me longissimè ab hac conspiratione abesse volo, ac doleo vehementer haec turbas excitari adversum eruditissimum ac modestissimum virum, cujus ego scriptiones magno cum meo profectu assiduè in manibus habeo, quemque omni invidia longè majorem esse autumo, nec is fortasse alienum animum à me sui studiosissimo gerit, cujus etiam rei opinione ipsum ego vicissim unicè diligo,

diligo, inque oculis assidue fero. Denique ita censeo, neminem à multis annis extitisse, cui nostræ litteræ magis debeant, ut omnis labor in ejus gloria deterenda prorsus inanis futurus sit. Imo verò plurimum inde viri laus adaugebitur, quem totæ propemodum nationes aggredi necesse habent, si de ejus laude quidquam de minutum velint. Invidentiæ non obscuræ indicia sunt hæc; at ea, ut fulmen, non nisi summa afflat. Hoc te scire volui, ne me hujus consilii participem esse unquam suspicari possis.

XVII.

Quandoquidem me seriò & pro amico jubes dicere, Ego tibi valde affirmo, scriptionem Hallensem, tot ingenii luminibus distinctam, omne, omne inquam sine exceptione, punctum tulisse, non unum pietatis; sed à piis. Quæ aliorum sit ratio, ignorare non potes, quos illo spiritu agi, cujus Nicæna secunda Synodus actione quarta, ex Sophronii limonario meminit, si verum volumus, manifestum est, nihil enim æquè invitis aurbus ac Virginis laudes admittunt. Tu contra audentior ito, Et quoniam ad Sichemensem non à me uno vocaris, neque tibi hæc scriptiones graves, ut ais, hanc occasionem bene de coelestibus merendi, perire non patere. At materies non tam uber. Scriptio sit pro materie, vel epistola, vel commentariolus, quod si Saginare placet, promptum theses ipsas libare, de miraculis, quod in Hallensi obiter fecisti, de sacris peregrinationibus, de divæ Virginis, & generatim imaginum cultu. Decorè & utiliter à te fiat, lecturis iis, qui omnes aliorum sacras commentationes fastidiunt, Lipsii verò nihil negligunt. Historiam Gallicanam aliquo schemate tangas censeo, cujus aliquando testimonium ad posteros extet, quod de carmine in Jesuitas, cent. epist. ad Germanos & Gallos epist. XLIX. aptè fecisti. Refert enim publicè intelligi Lipsio displicuisse. Vale. Augustæ Vindel. Postrid. Id. Decembr. An. MDCIV.

XVIII.

Divam Sichemensem accepi, & legi, quam avidè, quanto cum suavitatis gustu, nihil attinet dicere. At tu jejunitatem & maciem argumenti excusas, mihi contra videtur; Hallensi nulla re, nisi temporis longinquitate, & pro ea historiæ modo, cedere. Quam illustre, quam certum, quod nec impudentia factum negare ausit, postremum in Johanne Clemente miraculum? Itaque eo se convertunt, dæmonis esse præstigias, nimirum, *si patrem familias Beelzebub vocaverunt, quanto magis domesticos ejus*, & quidem insignitè matrem. Nihil amabilius rejectiuncula ad finem, oppositâ Sannioni Batavo, quam cordatè, graviter simul & argutè, ita me Deus bene amet, exequutus es. Sed facere

non potes, quin eundem honorem adversitori Spirensi, ita ajunt, paullo uberiùs habeas: meretur labor tanta cura exant-latus, non vulgarem aliquam coronam. Scaligerum se tibi de carminibus purgasse, P. Schottus significat, gaudeo. Ut mirè contra doleo, ob ea, quæ in Serarium & Delrium, nihil impo-tentius dudum vidi, non in iis ipsis, quorum convitari professio est. Ut fallitur quisquis, impetu ablatus, his artibus famam sive quærit, sive retentat, sive etiam tuetur? Frater an istuc ante abi-tum ex Belgia excurrerit, subdubito, ita in arctum cogebat tem-pus reditui præscriptum, aulæ lentitudine vehementer præci-sum: hanc qui curtam primus appellare ausus est, supra omnes fycophantas hominibus imposuit. A Mercuriali & Bonciario salutem ascribere jubeor. Bonciarius judicium de scriptis suis à te expectare ajebat, sed nimis misera sit Lipsii conditio; si se omnibus præbere cogatur. An nosti in Italia repertos, qui den-tes in Politica tua acuerent, sic, ut rem ad *Inquisitores* etiam de-ferrent, duobus præcipuè capitibus nixi, ob ea, quæ de Judæis, & quæ de Savanarola scripsisti utrobique; una aut altera vocula no-tabatur. Verum amicis facile fuit calumniæ istam nubeculam veritatis luce dissipare. Ut primum ad me indicium, incalui, & ad hominem magnæ opinionis, qui jam in partes transierat, tanta animi & verborum contentione scripsi, ut jam omnes omnium offensiones pro Lipsio ipse ultrò suscepturus videatur. Vale. Au-gustæ Vind. x. Kal. Jul. An. MDCV.

XIX.

Ignosce, de Lampugnano, indici tuo nondum fidem habeo. Quam enim tenuis Titiani nominis conjectura? magis est, ut quidam contra interpretentur: qui latere velit, nunquam se tam disertè prodat. Adde, quod tam illiberalis perfidiæ flagitium, in homine bonas litteras profitente, mihi sanè nunquam fiet verifi-mile. Rectè meministi, quæ ego olim Titianis verbis ad te non semel perscripsi, nunc alterius epistolæ autographum accipe, quod commodum in manus venit. Si certiora argumenta ami-cus tuus contra habet, manus invitus dabo, neque abstinebo, sal-tem si tu pateris, quin homini tam impurum facinus in os quo-dammodo ex probrem, & amicitiam in omnem reliquam vi-tam renunciem. LOVANUM tuum noli tenuare, & delicias facere. Satis novimus Lipsianum Genium: quod tu negas, nundinæ non invidebunt. Sed quid sit Hallensi antagonistæ? quem ego sic impune triumphare non posse ferre videor, neque capio, quod-nam altius consilium calamum contineat. Epistolam Photianæ editioni ornamento futuram, nuper accepi. Et Schotti pruden-tiam magnopere commendo, qui hanc unam facem, quam in-numeras encomiasticorum carminum scintillas præluere ma-luit.

luit. Vale. Et fac quod facis, hoc est, perge amare. Augustæ Vind. viii. K. Febr. An. MDCVI.

XX.

Postquam de Titio scripsi, nihil litterarum à te accepi. Nunc mihi Bonciarium, imò Sebastianum Maccium istum vide: quid id nominis, quid hominis, mihi adhuc, tecum opinor, ignorare licuit: insigniter litteratum Bonciarius ait. Sed planè ejus in te amor, atque adeò, si dicendum, pietas, non tam exempla aliorum, quàm etiam fidem superat. Nam qui maxima tibi quæque coram in os polliceantur, affatim reperias, raros qui parem cineribus affectum præstent, post omnem consumtam ambitionis ostentationem, quod Maccio equidem facere fuit animus. Cujus nisi te, transmissa epistola autographa, certiore facerem, bis peccare videbar. Vale. Augustæ Vind. xiii. K. April. An. MDCVI.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ DUÆ

AD

PAULUM MERULAM.

XXI.

Salve Vir Clarissime.

Cum te primum geographica meditari intellexi, animo linguaque statim favi, ita me omnia Ennii tui, eruditio, diligentia, judicium pariter delectaverant. Favi autem eo impensius, ne quid dissimulem, quod te antiquitatem spectare animo nescio quomodo conceperam. Itaque Schoppio, me per id tempus forte visenti, auctor fui, de nobili tabula itineraria, tum opportunè manu quodammodo ex diuturna servitute missa, te admoneret, futuram quippe egregio operi magno ad omnia tum subsidio, tum ornamento. Qua de re scripsi ad Ortelium quoque, cujus manibus bene sit. Is respondit, alio te campo decurrere, nostri ævi argumentum esse. Mihi verò in mentem venit, id cujus in ipso intuebar exemplum, fieri posse, ut animo ad geographiam semel inclinato defixoque, plus quam initio proposuisses complectereris, à nuperis ad vetera gradum faceres, & utramque ætatem sumeres illustrandam. In quâ sententia, Ortelio nunc vita functo, confirmor quotidie magis, qui tibi hanc ab illo veluti lampadem traditam, certè relictam ominer. Ne quære quanto cum bono publico, quantaque cum nominis tui dignitate & gloria, horum enim nihil non in aperto est. Ego, ut me tibi totum

M m m m 3

ape-

aperiam, serius & vehemens hortator accederem, nisi quod non nihil vereor, ne tu, magno scilicet tuo jure, hominem peregrinum & ignotum subimpudenter officiosum, avertere, resque sibi suas curare, de tuis æstimandis tibi consilium relinquere jubeas.

Vice ergò saltem indicis fungar, & quod excitando hominī laudis occasionem captanti satis sit, digitum intendam, ubi ejus messis multo uberrima. Joannes Moretus tabulæ exemplum his litteris adjunget, jussi enim simul ac absoluta esset ad te mitteret. Ejus te primus aspectus docebit, quam incredibiles, inde utilitates antiquitati geographicæ, historiis, & omni demum elegantiori litteraturæ proventuræ sint, si peritus interpretes accesserit, sine quo in vulgus neglecta & contempta jaceat necesse est. Cæterum an tu tibi eam gratiam demerendam censeas, jam tui judicii est, ego nihil addo. Nam quanti à me fias, à quo tibi tam gravis tamq; luculenta provincia ultrò defertur, tute facile intelligis. Quam tuā causā omnia cupiam, tum demum intelliges, si quā in re voluntatis meæ periculum feceris. Ill. Scaligero quæso multam à me salutem, à quo responsum exspecto. Clarissimus item Clusius salveat, cui ego debeo. Tu si rescribere voles, ad Moretum litteras mittes, vel ad Carolum Tassis tabellariorum Antverpiæ præfectum, aut ad Matthæum & Davidem Langios mercatores, omnes rectè curabunt. Vale. Augustæ Vind. xlv. Kal. Decembr. An. MDIIC.

Veronæ ad Amphitheatrum ante paucos dies saxum grande effossum est, eadem inscriptione ex duobus lateribus bis inscriptum,

NOMINE

Q. DOMITII. ALPINI

LICINIA. MATER

SIGNUM. DIANÆ. ET. VENATIO

NEM. ET. SALIENTES.

T. F. I.

Fide Federici Ceruti, qui misit.

XXII.

O Svaves tuas litteras, quæ post septimum etiam nunc mensem amorem spirant. Kal. enim Februarii datis nunc demum respondeo. Male illis sit, qui nos iis tam diu carere voluere, ut suspensiones interim commearent vicissim, dum litteræ debebant & officia. Certè & ego subdubitabam, in quam partem immodicum tuum silentium, sic mihi videbatur, interpretarer, & tu quin sequius de me non rescribente senseris, fieri vix potest. Bene quod redditæ tandem, utrumque absolverunt. Istas Antverpiam mitto, tu eadem via, sive Amsterodamensi mavis, respondebis,

bis, cum ex utraque civitate quot hebdomadis tabellarii ad nos commeent. Verum ad tuas redeo. Quæ ut nimis de me magnificè, de te demissè scriptæ sint, fero hanc blandiloquentiam in amicitia isto limine & primo quodammodo congressu, utcunque, in posterum quæso abstineamus. Cui enim bono? Ad populum phaleras, mi Merula, quod ego tam frequens usurpare soleo, ut mihi iam propè symboli vice sit. Tabulam itinerariam, visam tibi, quod profectò est, veris pretiis à te æstimari, gaudeo: illud multò magis, statim ac reddita, usui fuisse & commodo, sed maximè omnium, quod de ea illustranda seriò videris cogitare, utinam singulari opere, quod & ipsum innuis, quotidie magis experturus argumentum dignum esse, in quo excolendo ingenii nervos contendas, multum inde boni publicè, gloriæ privatim hausturus. Nisi tamen opus, quod sub manu habes, eâ forma est, ut illi commodè totius tabulæ explicatio possit inseri, nam ego ejus speciem, nisi forte specimen ex nundinis mittis, animo non penitus capio, etsi ab eo, quod Ortelius scripsit, longè abesse facile intelligo. Sed quicquid futurum est, te tanto jam tempore decrevisse verisimile fit, neque ego ut mutes peto; illud peto, nos consilii tui participes facias, quo saltem votis prosequamur. Quod suppetias petis, utinam par voluntati facultas esset. Interim libellum mitto, cum fide descriptum, hoc est repræsentatis autographi etiam vitiis, ex vetusto codice membraneo, quo Notitia utriusque imperii, Itinerarium Antonini, & quædam alia, quæ plerumque conjungi solent, continebantur. Hunc tu valido stomacho concoquas velim, & id cogites, quod Virgilium in Ennio tuo fecisse narrant. Nam aut ego valde fallor, aut XII. de Theodosio versus ad tabulam nostram pertinent, & si in septimo illud scribendi compendium *7 quinis*, quod ex autographo est, *terquinis* significat, nihil dubitem barbarum poetam decimum quintum Theodosii consulatum, quo Valentinianum quartum collegam habuit, notare. Quamquam tu hæc expendes rectius, ego animum tibi probare satis habeo. De historia Batavica significabis tuo commodo explicatius, an res nostri ævi, an ab omni antiquitate aggrediaris: nos inaudieramus Dufam Junio in eo munere, successisse. Vale V. CL. & Clarissimo Clusio multam salutem nuncia. August. Vind. Kal. Septembr. Anno MDIC.

Autographum tabulam membraneam esse, quod in epistola ad spectatorem moneri debebat, nescio an prioribus ad te perscripserim.

MARCI VELSERI EPISTOLÆ,

A D

BON. VULCANIUM, CAR. CLUSIUM, JOH. MEURSIUM,
DAVID. HOESHELIUM.

E X

BIBLIOTHECA LUGDUNO - BATAVA ET GRONOVIANA.

XXIII.

Salve, Vir Clarissime,

ET maſte hac virtute, hoc animo, atque publ cum juvandi propenſione, nam me aſpectus Cyrilli tui vehementer exhilaravit: tum planè præfatio peſtus incredibili lætitiaperfudit. O te felicem, qui tantos theſauros naſtus, eos ſpargere quam condere prius ducas. Utinam hanc Deus mentem multis injiciat. Ego, ne neſcias, inter primos Cyrilli amatores, nomen profiteor: cujus rei hinc conjecturam capias licet, quod amico cuidam meo, homini Græcè & Latinè apprimè docto, author fui, commentarium in XII. Prophetas vertendi, is verò totum jam penſum abſolvit, & nunc maximè editionem adornat, cujus te certiore facere, tua intereſſe putavi, ne actum ageres, cum præſertim indiſtriæ latus adhuc extra iſtum campus pateat, Ezechiele maximè interpretando, quem facile æſtimare eſt, ingens volumen conficere. Prophetas minores x. ex Boica bibliotheca habuimus, reliquos duos ex Vaticana. Ezechielem etiam amicus ille meus aggredi parabat, ſed monitus ultrò deſiſtet, tui reverentiâ. Illi Scaligero, qui nos Eusebii exſpectatione cruciare pergit, multam ſalutem. Multam item Clariffimo Merula, qui mihi reſponſum debet. Tu ſi reſcribere voles, quod mihi pergratum accidet, litteras ei, à quo has accipies, rectè trades. Vale. Auguſtæ Vind. xvii. Kal. Junias An. MDCI.

XXIV.

IN hac typographorum veſtrorum lentitudine, nihil verendum video, ne editionem Cyrilli, ut verſionem maximè matures, præcipites: Nam ſi in media Batavia, quæ omnis elegantia & politioris litteraturæ ſedes habetur ac domicilium, vinum iſtud hederam poſcit, & ne cum hedera quidem emptorem reperit, quid futurum cenſes alibi? itaque nuperis litteris, quas ante octiduum ad te dedi, ſcribendis ſuperſedere poteram. Vix diſceſſerat tabellarius, cum tuas xv. Aprilis die datas accepi. Ne quære, indigniſſima viſa Muſarum conditio, quarum triſtiſſimam fortem,

tem, & foedam sæculi fatuitatem una miseratus sum. Eónē spēs omnes recidisse, ut cum bono publico tot vigilias impenderis, prælum tibi tandem fere ossiatim emendicandum sit? Ego quod certò promittam non habeo, in magna præsertim hîc typographorum tenuitate, sed omnes nervos contendam, & Hoeschelium quoque in consilium advocabo, si votis tuis ulla ratione satisfieri queat. Quicquid autem exsculpemus scies, tum ratio mittendi per nundinas sit promptissima & certissima. Procopii dodrans absolutus est. Vos quid istic, vicissim significa, etsi omnium industriam in tanto litterarum neglectu, mirè flaccescere necesse. Vale. Augustæ Vindel. ix. K. Jun. An. MDCVI.

XXV.

*Salve Vir Clarissime.**Ad Clusium.*

Quam svaves mihi tuæ litteræ, quam multis nominibus acciderint, nolim quæras: Ejus enim ex prioribus meis, etiam ante quam scriberes, potuisti conjecturam capere. Hoc tibi omni asseveratione confirmo, humanitatis & benevolentiaæ adversus me visas plenissimas, neque hujus ullum certius testatiusque dari potuisse indicium, quam quod de rebus tuis tam familiariter visum perferibere. Quo profectò nomine amo te plurimum. Ferēs vicissim hominem tui amantissimum te de quibusdam hortantem paullò liberius. Ut incertis nimirum casuum connitaris te tuaque, quantum humanitus fieri potest, subducere, & tot vigiliarum lucubrationes in tuto collocare. Invitus dico, sed ætatem tuam vides, corporis constitutionem item, & quid post fatalem horam posterum curæ credendum sit, nimis quotidie experimur. Quid sit igitur, cur non tute potissimum matures extrudere bono publico, quæ editioni dudum parata habes? Moretus tergiversatur. Eo acrius urgendus est, & sanè vinci se patietur, Sin tamen, ambienda istic altera apud vos officina Plantiniana, quod omninò harum alterutram huic foetui Levanam exoptem. Tu tibi modo negotium seriò cordi esse patere. Pinellus noster diu est quod nihil respondet. Id in homine alias officioso & perdiligente nescio in quam partem accipiam, & prope est, ut gravius quiddam suspicer. Horto meo quod tam prolixè cupis, gratias habeo, Si tuo commodo fieri possit, velim tibi debere de surculis rosarum, quas istic magnitudine spectabiles haberi audio, de Anemones item una aut altera rariore specie, quas in Hispanicis retulisti; & feminibus aliquibus exoticis, ejus generis, quæ cœlum nostrum ferre existimabis. Via Antverpiensi rectè curabuntur. Et delectatio quidem ad nos honor omnis ad te rediturus est. Sed ego nimis fortasse impudens flagi-

Nnnn

tator.

tator. Tu amoris fiduciam interpretare, & si qua in re opera mea tibi vicissim usui esse potest, cupienti impera. V. Ill. Jos. Scaligerum & Paullum Merulam meis verbis quæso salvere jube. Augustæ Vind. III, K. Jan. An. MDIIC.

XXVI.

SAlve, Vir Clarissime, ab homine ignoto. Cum Joanne Vincentio Pinello, quem splendor familiæ, virtus, doctrina juxta ornant, magna mihi intercedit, officiorum & benevolentia conjunctio: Is mihi his diebus proximis duos libellos de Theriaca ad te curandos transmisit, quod ego duplex beneficium interpretor. Intellexi enim ex altero de herbariis tuis studiis quæ prius nesciebam, quæque intellecta magno mihi fuere gaudio, haud dubiè futura etiam utilitati publicæ, nisi quis casus adversus spem ludat, quod omen abominor. Visa præterea occasio te salutandi, quæ mihi ne periret, fuit omnino cautio. Diu est enim Vir Clarissime, nihil blandior, neque soleo, quod meus mirificus in te tuaque amor, qui auxit ab uno aut altero anno, postquam in hortos satis amplos migravi, ubi nunc habito, ea mihi videlicet occasio sæpius de te cogitandi, tuos libros in manus sumendi, & verò avidè expetendi atque expectandi magni illius operis quod te nunc maximè elucubrare intelligo, cuique Pomonam & Floram propitias precor. Si quid de cætero in rem tuam scio, possum, mone tantum, experire quam omnia tua causa cupiam. Vale. Augustæ Vind. Non. Aprilis An. MDIIC.

XXVII.

SAmo te, Vir præstantissime, de surculis rosaceis, & quidem merito tuo multum, qui obiter interpellatus, rem tanta cura, tantaque circumspectione temporis, tibi volueris cordi esse. Utinam humanitatem istam retaliare liceat, sed tuum erit circumspicere, an tibi opera mea alicubi usui esse possit, ego recipio, me omni conatu annisurum ne in ingratum beneficia congestisse querare. Surculi bene habitî redditî, & terræ statim commissi, ut videbantur recentes & egregiè radicati, vitales fore nihil dubito. De Americanorum etiam tuberibus gratiam habeo, quorum historiam quod in plantarum historia à te descriptam significas, est cur hanc ardentius desideremus. Omnino tricones isti interdum typographi, & in posterum omnia impeditiora vereor, clausis inter vestros & Antverpienses itineribus, ut quidem hîc audimus. Mihi quoque interdum ad Moretum scriptio, & monebo hominem per occasionem, excitantur enim si libros à pluribus expeti intelligant. Quod si tergiversatur adhuc, sanè jus & æquum postulas, remittat saltem librum & icones, tua enim vel istic vel alibi typographum non difficulter reperient.

A Merula nihil dum vidi, an nostram ille audaciam, nisi tenuitatem

tatem etiam, spernit, qui rem tantam ab ignoto ausi sumus petere? At humanitatis erat respondere saltem, nihil enim prohibebat negare. An in illam potius partem moram interpretabimur, illum de explicanda tabula cogitare, & in eo ipso nunc maxime versari? Quæso, quicquid est, quoniam litteras daturum semel pollicitus, insta, ut promissa appareant. Interim à me amantissimè salveat. Vir Ill. item Jos. Scaliger, de quo sine amore & cultu nunquam cogito. Quod in prioribus tuis extremis erat, de Anemones aliquot generibus atque bulbaceis plantis non vulgaribus, mense Julio & Augusto mittendis, si in tempore non exciderit, multum tibi debebo. Si Antverpiensi minus poterunt, aut Agrippinensi, aut Hamburgensi etiam viâ licebit mittere. Vale V. Clarissime. Augustæ Vind. Prid. K. April. An. MDIC.

XXVIII.

Rosæ centifoliæ quas tuo munere habeo, egregiè virent, ut de floribus etiam bene sperandum sit. Quod te nimirum scire oportere existimavi, ut quoniam gratiæ referendæ nunc quidem rationem nullam in eo, te saltem apud memorem beneficium, collocasse experireris, id enim etiam animus ingenuus interdum gratiarum loco æstimare solet. De mittendis bulbaceis quibusdam rarioribus, hoc ipso mense, quo istas accepturus es, aut Augusto proximè insequenti, quam spem fecisti, ejus si te commoneam impudens videar, fortasse aliis, non tibi, cujus nota humanitas, & bene de omnibus promerendi studium. Ego verò essem in hac causâ paullo audacior, si tu vicissim meâ hic operâ in ulla re animum induceres. Quod Moretus significat, sub prælo esse tuas lucubrationes, noli quæso quærere quam gratum non mihi uni, sed omnibus qui honestissimam hanc animi remissionem in deliciis habent, accidat. Vale Vir Præstantiss. & Ill. Scaligero quæso multam salutem, cujus litteras mihi inscriptas periisse ægerimè fero. Clariss. item Merulæ, qui quod me responso nondum dignatur, velim saltem scire, quid de interpretanda tabula itineraria constituerit. Augustæ Vind. Prid. K. Jul. An. MDC.

XXIX.

ET bulbi, & varia Anemones genera rectè reddita. Pro quibus singulares gratias ago: Quod minus refero, nonnulla fortasse tua culpa fit; nam tu quidem indicare debebas, quâ tibi vicissim gratificari possem, quod vel in posterum facias rogo, tum omni ope & conatu annitar, ne te officiis priorem certasse poeniteat. Interim nemo in hortô meô pedem ponit, quin Clusianam illi liberalitatem prædicem. De opere tuo grandi, bene spero, postquam Moretus manum semel admovit, nam persequi suâ etiam interest, & si compositoris quem vocant, morbus pertinacior, alter substitui poterit, tu tantum urge hominem idem-

fidem, opportunè, importunè, quâ ratione non nihil interdum profici, & ipse expertus sum; Neque sanè mirum egere his stimulis, in negotiorum & occupationum illa strue. Tu tibi ne desis, vide. Litteræ à Scaligero & Merula tandem redditæ, sexto aut septimo mense postquam datæ, itaque te cura eos submonendi libero. Utrique rescripsi ante perpaucos dies. Vale V. Præstantiss. & me tui tuò meritò amantissimum esse omninò persuasum habe. Augustæ Vind. vi. Id. Septembr. An. MDIC.

Siquidem procrastinat Moretus, delibera, an si quid rarioris aromatis ex Java allatum, illud singulario istic libello statim publicare consultius, mirum enim quam hoc genus historias omnibus fortunæ casibus, qui in lenta editione multi esse possunt, subtractas cupiam.

XXX.

CUM apud Penam de hyssopo Anglica legerem, illam dimidia sui parte ita candicare, ut nivem & calcem provocet, ejus plantæ videndæ desiderium incessit. Quod itaque tuo comodo fiat, pauxillum seminis ad memittas rogo. Hui tam audacter, inquires, qui neque de præterito paria feceris? Sic est, mi Clusi, me audacem in petendo proluxa ista tua humanitas facit, tum conscientia, quam ego tuâ causâ omnia cupiam, & illud denique multò maximè, quod amicorum vicissim beneficia nec appendenda neque annumeranda censeo. Si tibi tamen improbiuscula petitio videtur; Etiam negare potes, nihil ea res de meo in te amore demet. Plantinus, ut video, seriò in opere tuo pergit. Ut mihi quidem persuadeam, primum saltem tomum ad proximas nundinas prostatum, cui si commentarius de plantis & fructibus exoticis conjungetur, quod omninò enitèris, feremus desiderium secundi tomi, in quem alienos libellos latino sermone à te donatos, congeisse scribis, feremus, inquam, quocunque tandem modo. Illustri Scaligero nunciabis, me quotidie multa ex ejus Manilio discere. Clariss. Merulæ, me quid in tabulam itinerariam meditetur expectare. Libelli de mensura orbis terræ, quem ad illum misi, meminisse Beatum Rhenanum, præfatione in Procopium ad Bonifacium Amerbachium, quæ in postrema etiam Leunclaviana editione recusa est. Uterque à me salveat. Monerem de responso ad meas, nisi quod eos antequam hæ ad te perferentur rescripturos existimo. Vale, Augustæ Vind. vi. Id. Decembr. An. MDIC.

David Hoëschelius, qui scribenti astat, ut Scaligero salutem ipsius nomine ascriberem, voluit.

Clariss. etiam quæso Meursius per te sciat, se suo merito valde à me amari.

XXXI.

NAm hoc quidem propemodum est, quod, nunc quidem, ad te scribam. Tu si mihi, Valere, responderis, officium feceris. Verùm seriò cùm ad complures istic amicos scriberem, te, quem inter primos, merito tuo numero, præterire non potui: Certè non debui. Quo loco reliqua botanica & exotica tua sint, scire cupio. Nisi enim nos nimio opere amamus, non bene crastino credimus, præsertim senes. Pinellum nuper septuagenarium, mors intestatum oppressit, cum ea ipsa luce, quæ illi suprema fuit, testamentum dictare meditaretur. Sic nimirum sumus homines. Ego te, mi Clusi, si fas sit, immortalem optem, sed quoniam id nec per naturam, nec per naturæ dominum licet, posteritati saltem immortalem te illa qua potes parte præsta. Quod ita fiet, si edendis tuis lucubrationibus, quas tibi inimitabili labore constituisse ex illis, quæ lucem aspiciunt, planè apparet, ipse præsis. Quo animo hæc scribo, eodem te accipere confido. Vale. Augustæ Vind. vii. Id. Novembr. MDCI.

XXXII.

ANnus abiit, ex quo secundi tomi plantarii operis edendi propinquam spem ostendebas. In quem quoniam te exotica pleraque coniecisse scimus, non facile credas, quam acri & intenso ejus desiderio teneamur. Itaque in mentem venit, quem tandem expectationi modum figas, inquirere. Suspicio quidem, unum typographum moræ culpam sustinere. Sed aut is perpetuis monitionibus expugnari queat, aut si obduruit, quid non ad alium aliquem abeamus, in tanta horum copia? Profectò Wechelios non negaturos existimem: Quibus ut Plantinianos nemo non præferat, satius tamen sit ab iis edi, quam ab his premi. Quæso te, ne tibi, ne famæ tuæ, ne bono denique publico in hac causa desis. Hortum meum quoties superioribus mensibus aspexi, toties Clusianæ liberalitatis recordatio subiit, cui si gratiam ulla ex parte retulissem, non vererer nova, si minus plantarum, radicum, bulborum, certè seminum subsidia petere, nunc me conscientia gratiæ, veteri beneficio non relatæ, modestiorem reddit. Vale. Aug. Vind. xvi. i. K. Decembr. An. MDCI.

XXXIII.

Salve, Vir Clarissime,

Ad Meursium.

Librum singularem *de luxu Romanorum* accepi. Qui me multa opinor docebit: necdum enim vacavit pellegere. Gratias interim habeo: Referam, si facultas sit: Nunc mirum quàm nostræ hîc Musæ Acanthiis siccatis magis mutæ filescunt. De codicibus Græcis, vellem ut vis. Sed spes nulla est, evectionem in tam longinquas & impacatas oras, isto præsertim rerum statu, impetrari posse. Unus ad Scaligerum Georgius Syncellus ante

an nos aliquot missus est, quod isti in exemplum trahi nolunt: Et sanè alia tum erat temporum facies: Nunc intuta itinerum scimus, utroque metante ad Rhenum exercitu, ut de libris incolumibus restituendis, quod bibliothecæ præscriptio habet, si in hoc periculum semel mittantur, nemo satis cavere possit. Si quid conferri aut excerpi cupies, Hoeschelius rogatus operam lubentem & diligentem puto navabit. Savilius, qui Chrysostomum quantum fieri potest integrum dare cogitat, quod nec ipse codicum in Britanniam transvectionem se exoraturum speraret, librarium huc destinavit, qui cum hîc, tum Monachii, pleraque Chrysostomiana descripsit. Vale. Augustæ Vind. xiv. Kal. Novembr. An. MDCV.

XXXIV.

*Salve, mi Hoescheli.**Ad Hoeschelum.*

PAraphrases inscriptionis Græcæ accepi, & gratias habeo. Barremium miror, & ceteros fortassis etiam, Casaubono de Herode Rege sic subscribere, ut de Sophista ne suspicio quidem subeat: Quem Bongarsius monitus, ultrò prætulit. Sed suavis Barremius, ambigit, an Herodes honorem uxori, an verò Palladi virginis habuerit: scimus enim ex Josepho lib. 1. cap. 18. de Bello, inter uxores Herodis fuisse Palladem matrem Phasaëli. Fallor, an & nuptæ potiùs quàm Palladi honorem Hunc statuit? nam cum multis & Pallada habebat Castus Idumæus. --- Risi fateor simplicissimam conjecturam. Sequentium verò versiculorum blasphemiam abominatus sum, --- Nec sæclo monstra priorî Talia defuerant, fastisq; haud pauca sacris intrusa est meretrix effrons pro virgine sacra. Sancti, mi Hoescheli, sunt exercitus DEI viventis, & Philistæus quisquis illis audet maledicere, DEUM aliquando ultorem sentiet. Scilicet convicium in Virgines Sanctorum catalogo ab Ecclesia ascriptas impunè jaciat, quod si vel uxori vel filiæ aliquis objiciat, coelum terræ miscendum censeat? En quos paullatim progressus priscae pietatis contemptus facit. Scio nec tibi probari hæc talia, ideò bilem effudi liberiùs. Vale.

XXXV.

CLarissimo Casaubono Sirmondianum apographum, cum interpretatione tua mittas censeo: In eo enim præ ceteris videor fidem, atque adeò religionem agnoscere. Sirmondus asseverat, unum à se mutatum esse, quod in lapide vocabula perpetuo tenore, æqualibus literarum spatiis, nullo distinctionis vestigio, descripta sunt: --- Versum, de quo Cardinalis Barberinus rectè monuit --- nonnulla observabit, in quibus quorundam apographa vacillare video. Sed & quæ Pignorius Roma ad me scripsit, ipsum scire refert: Inventam unà cum inscriptione ar-

cam

cam lapideam, plenam aquæ, medicatæ odore aromatico: Eam ego ex unguento degenerasse suspicor, odorem autem tot centenis annis servasse, inprimis mirandum censeo: In aqua panum laneum mollissimum: De quo minus distinctè sciri potuit, quod maximam ejus partem aqua corruerat: Apparebat coloris fere prasini, virgatus purpura admodum vegeta. Reperiti præterea annuli duo aurei magni ponderis, unus pulcherrimo Smaragdo, alter jaspide sculpta insignis: Bulla ærea, & in ea Scylla extans, qualis à Virgilio describitur. Hermæ cum Themistoclis & Socratis capitibus. Statuæ elegantissimæ Veneris & Adonidis, sive quod Pignorio in mentem venit, Meleagri atque Æthiopis ex nigro marmore: Tum columnæ ex alabastro & nobilissimorum marmorum fragmenta. Vis verum ex me audire? hæc tanta, digna sunt secundis Casauboni curis. Saltem ne inscriptio uno versu manca ad posteros transeat. Præterquam quod compertum habeo, si totum triduum iis impendere inducat animum, procusurum libellum, cujus elegantia omnium politiorum ingeniorum amorem mereatur. De Herode neque te celem, ego in Atticum semper magis inclino. Meminisse potes, quæ nuper Palæstino argumenta objeci: Nunc, quid illi quæso rei sit cum Themistocle & Socrate? quos ab homine Attico, & quidem Sophista, ornatos nemo mirabitur. Nam si Triopium extaret integrum, Miltiadem quoque & Cimonem, quos Herodes in majoribus numerabat, opinor conspiceremus. Statuam, quam isti Adonidis seu Meleagri esse existimant, ego sive Pollucis, sive Achillis, sive Memnonis interpretor. Disertè enim Philostratus scribit, Herodem his alumnis - - - *imagines venantium, & venatione fundorum, & ad venandum paratorum*, erexisse, *partim in quercetis, partim in agris, partim super fontibus, partim sub umbris platanorum*, uti Morellus vertit, & quam prope hæc ad Triopium? fateor equidem, Philostratum de Græcia loqui, sed idem Herodem consilium Romæ sequutum esse, nihil impedit. Quin animadvertite etiam in præcationibus, quas Philostratus Herodem adversus illos, qui statuas læderent, edere ait solitum, nempe eæ in inscriptione, imò in inscriptionibus, consentit enim hac in parte columna Farnesiana, clarissimè comparent, Æthiopem, Indus Callistrati referre alicubi fortasse videatur, sed eo usque non abeo. Et si Casaubonus de Herode Judæo pertendat, ego ad illius castra potius transfugiam, quàm ut me in suis literis quidquam quod ipsum lateat, pervidere posse existimem.

Vale.

MARCI

MARCI VELSERI EPISTOLÆ

A D

JOACH. CAMERARIUM, CONR. RITTERSHUSIUM,
MELCH. GOLDASTUM, &c.

XXXVI.

*Viro Excellentissimo Joachimo Camerario, &c. Domino &
Amico observandissimo. Norimbergam.*

S Legi tuas litteras, Vir Excellentissime, haud ita pridem ad
Thalmannum scriptas, in quibus de me pleraque amica,
nonnulla perhonorifica. Utraq; nullo meo merito, scio. Amo-
rem tamen tuum mihi gratissimum accidere tibi persuadeas ve-
lim, cum præstantissimorum virorum benevolentiam inter præ-
cipua vitæ bona, numerare soleam: Daturumq; operam spon-
deo, ut te quoque, quantum excellens ista humanitas meretur,
à me amari & coli intelligas. Laudem si agnoscam, improbus
sim: Illud sine magna fortassis imprudentiæ nota fatebor, me
nulla realia tam suaviter falli, quam ferendis laudibus, quæ à lau-
datis viris. Judicium tuum de chartis Itinerariis magnopere ave-
bam cognoscere, verum quoniam statutum habes explicatio-
nem meam expectare, transmittetur tibi illa quidem, quam pri-
mum exempla huc perferentur; sed vereor, ne opinionem, quam
præcepisti, egregiè sit delusura. Interim, si pateris, altera tibi pe-
titione litterariam molestiam exhibebo. Legisti opinor, apud
Lazium fragmentum historicum, cujus ille Augustum inter-
dum, nonnunquam Paterculum auctorem laudat: Ad neutrum
pertinere mihi planè constat. Neq; etiam Plinii xx. libros de bel-
lis Germanicis (quo amicus meus inclinabat) suspicor: Ad quem
verò pertineat, cujus ætatis sit, quorum temporum historiam
narret, quæ falsa veris admisceat, non ita constat: Nam totum
fragmentum ante non multa secula confictum esse, ne persua-
deat, certa argumenta obstant. Et cum ad Augustanam histo-
riam omnia distinctè cognosci aliquantulum intersit, nam ex
hoc uno fonte mirum quam multi fabularum rivuli profluxe-
rint, maximum apud me beneficium collocabis, si obscurissimas
tenebras tuis judicii & doctrinæ facibus illustraveris. Descripsi
ex nescio quibus Commentariis hujus argumenti nonnulla,
quæ animum minus explent; à te certiora ac firmiora expecto.
Ne enim hanc provinciam defugias, neu excusatione minimè
probabili, quod in chartis Itinerariis fecisti, effugias, per fidem
coale-

coalescentis amicitiae te rogo. An etiam amicos, quos tibi permultos homines doctos esse cognitum habeo, in consilium vocandos censeas, tui arbitrii facio. Vale Vir Excellentissime, & me inter tuos numera. Datae Augustae III. Kal. Decembr. Anno MDXC.

XXXVII.

QUOD proximè pollicitus sum, Vir Excellentissime, jam repraesento. Mitto exempla commentarioli nostri in fragmenta tabulae antiquae, quae his ipsis diebus Venetiis accepi. Si otium legendi erit, peto iudicium & censuram, amicè, liberè. Neque enim in hoc genere amicum quidquam, quod non liberum; Et ut cordati patres, qui liberorum peccata corrigunt, eos proculdubio impensè amant, praemollibus aliis, qui ad omnia connivent, sic etiam amicorum animos ex libertatis conscientia, non ex plausu iudico. Ab Albino sententiam de Laziano fragmento expecto, si adhuc cessat, quaeso, ne monere grave sit: Communicabis etiam, si quid ex aliis de hoc argumento intellexeris. Vale Vir Clarissime, & me tui amantem redama. Augustae Vindelicorum VI. Kal. Martias Anno MDXCI.

XXXVIII.

HABEO tibi gratias Vir Clarissime, de libello quem Thalmanus tuo nomine reddidit. Amo in te mei memoriam, laudo pietatem in patriam, atque profecto editionis consilium, quando in ea jam tempora incidimus, quae periculi magnitudine omnium auxilia manu, stylo, voce, ut se quisque maximè valere sentit, expetant: Quanto tu rectius, quam quos non obscuris ad nos rumoribus perlatum est; praeterito autumno, in illa ipsa, quae hostibus proxima, eorum furori tota exposita est, provinciâ, ausos de superiore loco deprædicare, subsidia à Catholicis Principibus submissa, haud quidem missa, ut barbaris obviam irent, quod prætenderetur, sed ut splendorem Evangelii effulgentis opprimerent, & Pontificiam tyrannidem stabilirent.

En quo discordia cives

Perduxit miseros — Num nos vel salus animis inter nosmet ita affectis servare queat! Non velle certò scio. Sed hæc nos deflere possumus, corrigere non possumus. Accipies his adjuncta exempla duo pavimenti tessellati, eximii operis, apud nos inventi, sed eorum incuriâ, in quorum potestate est valde vitiati; quatuor coloribus variegatum, lapillis candidis, luteis, rubris & nigricantibus constat, specie de cætero quam pictor expressit. Agnosces metas, quadrigas, tyronem ad palum, gladiatorum, paria, plura ascriptis nominibus, & quædam alia emblemata, de quibus in Commentariis rerum Augustanarum quam accuratissimè fieri poterit dicturi sumus; gratum erit interim si nos in

Oooo

gladia-

gladiatorum præcipuè nominibus juvare queas , apud Suetonium in Claudio c. 21. est Palumbus quidam, in Nerone c. 30. Specillus mirmillo, quod nomen à specio fortasse ductum, nam suspicor in pavimento fuisse SPECIUS non SPICIUS. Sic est apud Juvenalem Sergius gladiator per blandiloquentiam etiam Sergiolus, plura quæ scriptorum testimonio confirmem, nondum reperio. Vale Augustæ Vindellicorum III. Idus Maji MDXCIII.

XXXIX.

S De Symbolorū & Emblematum libro V. C. gratias habeo, coepi legere, nondum perlegi, sed multa placuere ex iis, quæ legi, neque deteriora cætera futura spero: placuit etiam filii elegia, quam præfixisti, & gratulor tibi hunc gloriæ tuæ succrescentem furculum. Nostri rerum Augustanarum libri ad umbilicum perducti jam sunt, & typographo propediem tradentur, sed vereor, non fallo, mi Camerari, ut expectationem tuam, quam nonnullam esse video, sustinere possint; nam argumentum ipsum antiquitate per obscurum est, neque nobis aut ingenii aut doctrinæ fiducia aliqua; diligentiam non dissimulamus; & eo nos nomine æquiores lectores experturos speramus, quod amore & pietate in patriam, nullâ ambitionis aurâ impulsî, adscriptionem accessimus. Mitto tibi speciem abaci ænei antiqui, quam nescio an jam antea videris, sunt in eo foramina sive alveoli XIX. & in iis claviculi, aut calculi, ut quibusdam appellandi videntur, umbellati ductiles: Quorum usum fuisse existimant, ut in XIV. alveolis quibus numeri interjecti, claviculi inferiorum alveolorum singuli tot numeros, asses aut sestertios notarent, quot character interjectus, puta aut singulos, aut denos, aut centenos &c. superiores uno amplius, quinos scilicet, quinquagenos, quingenos, &c. itaque unus, duo, tres, quatuor calculi sub characterē I. ducebantur, si totidem asses repræsentandi, superior addebat quinque, ut novem simul colligerent, si verò X. repræsentandi, reducebantur hi omnes, & unus in proximo alveolo sub characterē X. movebatur, quâ ratione ad decies usque centena millia procedebatur. Claviculi sub Θ singuli singulos, hoc est omnes simul quinque, superior autem sex uncias referebant, si addenda duodecima, ut integer assis expleretur, his omnibus reductis, ducebatur unus sub I. in reliquis tribus alveolis minoribus uncia fortasse partes, s. femuncia, 3. Sicilicus, id est quarta uncia pars, 2. sextulæ duæ, tertiam simul uncia partem constituentes. Tu has nugas, quando nunc aliud quod mittam ad manus non est, boni consules, Vale Vir Præstantissime, Augustæ Vind. XIV. K. Septembr. An. MDXCIII.

XL.

EN tibi Clarissime Camerari, libros rerum Augustanarum Vindellicarum nostros, his ipsis diebus Venetiis allatos, quos quoniam

niam te cupere antehac ostendisti, curę fuit, ut inter primos haberes, profectò ante eos, quibus inscripti sunt: Quam miserè vereor, ut expectationi, quā inscriptio præteritis nundinis me invito edita, apud quosdam, uti audio, concitavit, pares esse possint: sustento me tamen consilii mei conscientiā; hoc enim probandum, rerum exitum neutiquam præstandum esse scio, multò minus hominū rumores. Consilium autem nemo spero improbet, qui pietatē in patriam probandam existimet. Aventinū interdum acerbius tetigisse videri possum, sed id, certus sum, magno suo merito. Nomē ejus si dissimulare licuisset, fecissem omninò lubens; hanc quippe moderationem in reliquis à quibus dissentendum fuit, tenui, in hoc non licuit; cum enim is Vindelicum nobis cognomen abstulerit; & cum hoc cognomine ornamenta ex antiqua historia prope modum omnia, quomodo non prævaricator haberer, si tectè & leviter pupugisse satis habens, abire permissem, cum præsertim in ejus sententiā jam multi adeò pedibus irent; In totā tamē causā modestiæ lineam me nō prætergressum spero, quod tui judicii facio. Nunc ignosce, admodū festinanti, & Vale. Aug. Vind. vii. Id. April. An. MDXCIV.

XLI.

Librum de Aucupio, Vir Clarissime, accepi, per otium, quo hactenus nullo usus sum, inspecturus diligenter: Helluanti illum quodammodo, & transcurrenti visus à Friderico scriptus, haudquaquam ad Fridericum, etsi scio Albertum magnum libro 23. de Animalibus niti aliquoties auctoritate falconariorum Friderici Imp. à quibus scriptus videri possit, sed aut ego fallor, aut Albertus de hoc libro non sensit. Dignus profectò typis videretur, si maximè ad manus alter integrior codex esset, ex quo lacunæ istius explerentur; sed nihil hujus sine tuo consilio, saltem consensu fiet, de quo obiter admonere poteris. Principem, apud quem hoc munus rectè colloces, neminem scio, nisi si fortè Mauritium Hassiæ Landgravium, quem seriò litteras amare audio, is opinor rem suis momentis æstimare possit: De paterno libro nuper edito magnas habeo gratias, etsi nolim me tam iratis Musis natum existimes, ut is non jam antea apud me fuerit.

Ab Ursino his diebus litteras accepi, & inscriptiones simul duas, haud ita dudum Romę repertas, quas tecū communes facio. Prior sic habet,

MARTEI

M. CLAUDIUS. M. F.

CONSOL DEDIT

Quam observat antiquissimam esse, antiquiorem nimirum illa C. Duilii, quæ in Capitolio extat, fuit enim M. Claudius Cos. An. v. c. CDLXVI. Pater Anno CDXXII. Nepos An. DXXXI. is spolia optima retulit. Monet apparere in lapide scriptum fuisse DOVIT pro DEDIT. antiquè, nimirum DONUM. DOVIT. Inventa est extra portam Capenam, ubi templum Martis. Altera hæc est,

Oooo 2

VIA.

VIA. QUÆ. DUCIT
 PER. AGRUM
 NONIANUM
 A. M. XX. DEVERTIC
 SINISTROSUS
 PER. COMPITUM
 SECUS. PISCINAM
 IN. FUNDO
 DECIMIANO
 THALAMIANO
 JUNCTIS. DEBETUR
 ITA. UTI. HODIE
 IN. USO. EST

Cum hac ait conjungendum Festum in, Mutini Titini sacellum, ubi diverticuli meminit. Vale, Vir Præstantissime, & hominem tui amantem redama. Augustæ Vind. Idibus Novembr. Anno Chr. MDXCIV.

XLII.

EGome parum amicè facere existimem, Vir Clarissime, si qua in re amici mihi opera nullo illius incommodo commodare possit, ea uti negligam. Cum itaque Werdensteinus proximis diebus Friderici II. Imp. libros duos de aucupio ad me miserit, eosque eo autographo, quod beneficio Hieronymi Baumgartneri amplissimi apud vos II. Viri & tuo habuerit, descriptos significaverit, mihi verò ii, ut ut barbarè scripti, lectione non indigni viderentur, visum de autographo inspiciendo cogitare, cum id præsertim nescio quibus figuris exornatum esse intelligam. Si ergo apud te est, rogo pro amicitia nostra & humanitate tua, mihi ejus usum per aliquot dies concedas, sartum tectum me restitutum, hoc ipso chirographo spondeo. Sin verò apud Baumgartnerum, aut alium quemvis est, nolo te hujus gratiæ molestiam ullam capere, cum Werdensteinii apographum eo casu mihi sit suffectum. Ab Ortelio heri litteras accepi, misit una typum navigationis Æneæ, ad priores sex libros Æneidos Virgilii nuper à se concinnatum; sub prælo habet novam editionem Thesauri Geographici, & quintum Theatri additamentum brevi promittit. Lipsium scribit totum esse in coemptis nuper ædibus instaurandis, & iis, quæ de Militia Romana collegit, perpoliendis. Vale Vir Præstantissime & tibi de me omnia, quæ ab homine tui amantissimo proficisci possunt, promitte. Augustæ Vind. VI. K. Novembr. An. MDXCIV.

XLIII.

SVereor, Vir Clarissime, ne me officii prorsus & pudoris omnino oblitum existimes, qui codicem tuum de aucupio manuscri-

nuscriptum, tot jam mensibus detineam; Cum tu me præsertim ante aliquot dies, misso Onofandro, pro quo tibi gratias retulit, puto, Hoëschelius noster, nam id se meo rogatu facturum recepit, non obscurè submonueris. Excusationi varios colores prætere tendere possem, sed uno contentus ero, verissimo simul & honestissimo, Me, si quid peccatum hîc est, fiduciâ facilitatis & humanitatis tuæ peccavisse, eo liberiùs, quod mihi potestatem ipse feceris, libro quam diu vellem utendi. Nunc is quidem per me redire possit, quoniam tamen jam diu cogito, futurum operæ pretium, illum, quantumvis lacerum, dum de meliori nulla spes est, typis vulgandi, cupio ex te scire, quod me antea quoque scripsisse opinor, nec responsum accepisse memini, num id te volente fieri possit, nam ut invito fiat, neque ego auctor sim, neque porrò profectò sit æquum. Rogo, me ejus quamprimùm certiore facias, Codicem statim recepturus, nisi sine edendi hîc diutius hæreremalueris. Vale Vir Clarissime, Et si amicitiam litterarum frequentia minus diligenter colere videor, id occupationibus meis tribuas, quæ plures sunt, & alieniores à Musis quàm vellem. Augustæ Vind. vi. K. Maji An. MDXCV.

XLIV.

GRatias tibi pro insigni munere, secundo tuo symbolorum tomo, diu est quod debeo, Eas nunc demum ago maximas, moram confido in meliorem partem interpretaberis, & occupationibus nostris non nihil condonabis; hæc qua privatæ qua publicæ, sunt plures quam vellem, & ingenium meum natura tardiusculum, ita retundunt, ut de litteratis litteris vix cogitare liceat. Quote retaliem, nunc nihil apud me est, nisi hæc mystica etiam, quibus me Hoëschelius per hosce dies honestare voluit; Cui cavesis de me scribenti fidem accommodes, homonimium blandus est, qui facilè in errorem ducat conditionis rerumque mearum minus peritos, sive ille irridere ludum habet, sive amore fallitur, quod malo existimare. De Basilicis quæ tu edi cupis, scribit ad te quod res est: Scire quoque refert, an eclogæ ex iis tantum Basilii libris, qui vulgò habentur, an præterea ex aliis qui perierint, excerptæ sint. De posteriore Friderici Imp. libro apographo, valde te amo; nondum mihi tantum otii fuit, ex quo accepi, ut cum autographo conferre, & deliberare potuerim, quomodo maximè editio instituenda, itaque autographum aliquot adhuc dies apud me esse patieris, ego vicissim promitto, incolume ad te rediturum, meritò enim magni à te fieri video. Quod Ortelius in orchestra theatri sui tibi mihiq; locum dederit, gratulor nobis, & an ille casu proximos voluit, an ita amicis convenire putavit? Thesaurum geographicum ad proximas nundinas non absolvet, spem mihi tamen fecit

transmittendi quicquid ejus absolutum erit. Lipsium de militia Romana edidisse, & Philippi Regis filio inscripisse, te scire credo, nunc audio totum esse in bellicis antiquorum machinis, quod videtur futurum spissum opus & difficile. Joan. Lævineius Lævini Torrentii, qui proximè obiit, nepos ex sorore, novam panegyricorum editionem adornat, cum aliqua doctorum expectatione. Vale, Vir Præstantissime, & quoniam me à te amari non solum ex litteris tuis, sed etiam ex sermone quorundam, qui Noribergâ huc veniunt, intelligo, quæso in eo affectu perge, à tui enim similibus amari, felicitatis partem non vanè statuo: Si quid contra à me proficisci potest, quod tibi & tuis ornameto aut commodo, mone audacter, experieris hominem non minus promptum operâ, quam linguâ aut calamo. Augustæ Vind. XI I I. K. Septemb. An. MDVC.

XLV.

EGO mihi faciendum existimo quod debitores non pessimi solent; si sortem minus possunt, saltem fœnus solvunt; tu te, spero, pro creditore non morosissimo geres, & cum tibi de sorte cautum sit, fœnore te aliquantisper sustentabis, Typographus noster in edendo Friderico adhuc moras nectit, neque ego autographum tuum nisi absoluta editione possum è manibus dimittere, nisi tanto editionis malo, ut prorsus non edere consultius existimem, Rogo te itaque per humanitatem tuam, ut hoc beneficium integrum apud me ponere, libro tuo aliquot adhuc dies carere velis. Interim usuram, quam dixi, mitto, Publilii Optatiani Porphyrii panegyricum operosissimo carmine scriptum, quem ex Pauli fratris codice ut exprimendum curarem, antiquitas impetravit, & inenarrabiles ab auctore impensi labores: Utilitatem vix audeo in partes vocare, ego tamen scio, magnum virum scripsisse, nullum librum esse tam malum, ex quo non aliquis fructus capi possit, & id in vetustis præsertim, multo verissimum esse experior. Ut non sit, tot quotidie inutiles libri exeunt, ut iste tantillus Rempublicam litterariam nihilo magis prægravaturus videatur, Vale, Vir Clarissime, & persuasum habe, me humanitatem & eruditionem tuam mirificè colere. Iterum atque iterum Vale. Aug. Vind. VI I. Id. Decembr. An. MDVC.

XLVI.

PERculere me extremæ tuæ litteræ, quibus te valetudine minus prospera uti significas, meliorem, imò optimam tibi à Deo precor. Interim tibi gratulor de prudentia & constantia tua, quarum auxilio te istud onus bene ferendo levius reddere ostendis; nullam ego præterea prudentiam in rebus humanis novi, quæ cum hac conferri mereatur. Liber tuus sub prælo est,

lo est, & ante proximas nundinas absolvetur, interim liberalitate tua utendo autographo fruemur, nam apographum nimis quam multis locis corruptum, Werdensteinii dico, tuum à secundo tantum libro incipit, neque id adhuc conferri coeptum. Cur de auctore dubites, velim quod tuo commodo fiat, aliquando doceri, nunc per invaletudinem non est, cur te hæc res exerceat. Mihi planè videtur à Friderico secundo conceptus, à Manfredo ejus filio editus. Cum autem à Friderico scriptum conceptumque dico, ejus saltem nomen huic rei prætensum intelligo, alias satis scimus magnates, si quos libros scribant, sua laude aliorum opera scribere, quamquam Fridericum egregiè litteratum fuisse, historicorum consensus est. Vide in ipso operis prologo, an hæc verba cuiquam præterquam Friderico convenire possint, Quamvis arduis & inexplicabilibus fere negotiis præpediti essemus, circa regnorum & imperii regimina &c. Quid quod paullo post disertè scriptum, auctorem esse Divum Augustum Fredericum secundum Romanorum Imperatorem, Jerusalem & Sicilia Regem. Et mox Libri titulus talis est, Liber Divi Augusti Friderici Secundi Rom. Imp. &c. In his tamen duobus locis; Divi nomen me aliquamdiu suspensum habuit, vix enim credibile id sibi Fridericum ipsi tribuisse: Sed facilis est conjectura, id adjectum à Manfredo filio, cujus esse additiones illas, quibus Regis nomen præscriptum, omnino manifestum est; nam capite VIII. (numerus capitibus distinctionis & memoriæ causâ addendum duxi) sic scriptum est: Sunt & aliæ rationes, quas Manfredus, Rex Sicilia, quondam Divi Augusti Imperatoris hujus libri, auctoris filius, addendas curavit, cum librum ipsum coram se, legi mandavit. Item libro II. cap. XIII. ubi tamen Manfredi nomen non est additum. REX. Cum sæpe legeremus & relegeremus hunc librum, ut fructum scientiæ caperemus, & ne vitio scriptoris aliquid remanserit corrigendum, finito procemio invenimus, quod dominus pater noster subsequenter, &c. Auctor, etiam libro primo psittacum album sibi à Soldano Babyloniae dono missum scribit, quod homini fortunæ privatae vix conveniat, multo minus id, quod libro secundo scribit, Nos quando transivimus mare, vidimus, quod ipsi Arabes utebantur capello, in hac arte. Reges namque Arabum mittebant ad nos falconarios suos peritiores in hac arte, cum multis modis falconum, præterea non negleximus ad nos vocare expertos hujus rei, tam de Arabia, quam de regionibus undecumque, ab eo tempore scilicet, in quo primitus proposuimus redigere in librum, ea quæ sunt hujus artis, &c. Hierosolomitana prorsus expeditionem denotat. Albertus Magnus lib. XXIII. de animalibus cap. XX. de falconibus, citat experta Friderici Imperatoris, & cap.

cap. priori XIX. dicta Falconariorum Friderici Imperatoris, neque pro uno eodem aliquo libro accepisse videtur. Verum ego jam nimis diu patientia tua abutor, nec morbi quidem habita ratione. Ignosce. Et valetudinem tuam cura diligenter. Augustæ Vind. 1 x. K. Jan. An. MDXCVI. Quem tibi, tuis, faustum & felicem opto.

XLVII.

Redit ad te tandem, Vir Clarissime, diuturnus emanfor, Fridericus tuus. Pro quo ego tibi, & privatim & publicè, magnas gratias habeo, quod usuram, mihi uni gratificatus, omnibus communem feceris. Neque unquam erit, sat scio, ut animum istum tuum benevolum, beneficum, humanum denique, ejus poeniteat. De inscriptione quid constituèrim, vides. Placuit deligere Principem aliquem juvenem, cujus splendor operi commendationem adderet, & qui cum argumento delectaretur, tum de scriptione judicare posset. Omnia in Ferdinando visa concurrere; jam tunc, cum illi præterito anno, hîc aliquot dies agenti, Reipublicæ causa affui. Nominis tui etiam meritò ratio habita. Parcius quam pro re, dicat aliquis: Sed me modestiæ tuæ recordatio repressit: Verum tamen elogium expressi, quod omnes boni magni æstiment, adulatoriis præterea calamistris inurere, neque te, neque me profectò dignum. Habes consilii mei rationes, quas tibi probari cupio. Sin minus, hoc tamen scito, optimo omnia animo, tibi tuis æternum devoto, cogitata, acta, peracta esse. Vale. Augustæ Vind. vi. Non. Marc. An. MDXCVI. Quo loco tertia symbolorum tuorum centuria sit, scire cupio.

XLVIII.

Augusta Noribergâ tridui opinor itinere abest, & ego tamen tuas litteras xxvi. Februarii die scriptas, post mensem demum & eo amplius, quàm scriptæ fuere, accepi, quod ideo dico, ne me tam seræ responsionis reum agas. Pro rusticis opusculis, tu cavè nugas dixeris, gratias habeo, & si chartaceis tibi satisfieri pateris, refero quoque; ecce enim Daciæ vicinarumque regionum descriptionem geographicam, in qua visum per occasionem ornare Principem Bathoreum, qui se murum pro domo Domini opposuit; adjecta ea maximè Tartariæ pars, unde ii Tartari prodire, qui altero abhinc anno Pannoniam infestam habuere, ut vulgus etiam harum rerum posset gustum capere. Ajunt apud vos ejusdem prope argumenti tabulam publicatam, verum interest Reipublicæ Christianæ, hæc variis etiam modis in hominum oculos incurrere. Redeo ad libellos, quos misisti; unum sibi bibliotheca mea vindicavit, duos, uti volebas, Hoeschelio, quartum, etsi injussus, Adolpho Occoni doctissimo & huma-

humanissimo seni, tuo nomine tradidi; neque enim invitus patieris veterem amicum in hujus elogii communionem tecum venire. Tertium symbolorum tuorum tomum gaudeo jam lucem spectare, puto de avibus futurum, si ita est, videsis an aquilæ geminæ draconi insultantes, & Dacica tabulæ eò quoque transferendæ, intelligis enim Cæsarem & Bathorem in Mahometem pugnantes ea specie designari. De filio tuo Ludovico nihil dum inaudiivi, neque hac transiisse puto, quamprimum ejus adventum resciero, complectar eum peramanter, cum tua causâ, nihil enim humanitati tuæ non debeo, tum etiam sua, quippe qui egregia doctrinæ specimina, quæ libris tuis præfixit, dudum observaverim. Cl. V. Conradum Rittershusium amicum tibi esse intelligo, Eum in veteri rerum Germanicarum historia cum cura & judicio versari dicunt: Valde itaque velim, quod tuo commodo fiat, ex eo quæras, an à Tacito ad Jordanem usque, quenquam unquam scriptorem legerit, qui Boiorum in Germania meminerit, (nam Ausonius in Gallia meminit) atque id quidem suæ ipsius ætatis respectu; Orosius namque, & qui ejus præterea classis sunt, vetustiorum exscriptores, nihil nos juvant. Sin nullus est, gratiam ei magnam debebo, si conjecturam saltem aliquam probabilem protulerit, ubi terrarum Bojos per tot annos latuisse existimet, adeo quidem ut illis nihil unquam cum Romanis negotii fuerit, vix enim alia Germanicarum gentium ulla est, cujus in Romanis historiis nulla extet mentio. An credibile est Bojos sub alieno nomine delituisse? facile id sanè dictu, sed quodnam fuit, & quæ ejus rei argumenta supersunt? Juvet nos quæso, te intercessore, vir, cujus politæ Jurisprudentiæ me favere, norunt omnes, qui me norunt. Sed ego nimis fortasse impudens, qui tibi hoc oneris imponam, ut epistolam, quam à gratiarum actione cœpi, excusatione finire necesse habeam. Si quid me contra quod in rem tuam sit, scire, posse existimas, etsi utraque in me tenuia, impera audacter, homini qui tua causâ omnia cupit. Vale Vir Præstantiss. Augustæ Vind. vii. Id. April. An. MDXCV.

Gratum etiam sit scire ex Rittershusio, qui fuerint Agilolfingi, & reliquæ illustres familiæ, quarum in Bojorum legibus nomina extant.

XLIX.

S Gratiashabeo, Vir Clarissime, pro geographica tabula & libellis, quos misisti: nunc quod rependam nihil est, cum erit, experieris memorem debitorem, interea temporis moram æquo animo feres, spero. Vetus est fabula, ex tribus gratiis ire unam, redire duas, eam tu mihi in rem conferre videris, ita nihil unquam à me ad te proficiscitur, quod non altero tanto auctius

Pppp

redeat.

redeat. Filius tuus Ludovicus ex Italia reversus heri me convenit, quid impediementi fuerit, quo minus humanitatis illi officia, pro tua in me benevolentia, mea in te observantia, exhibere potuerim, ex ipso intelliges; scio vulgarem esse occupationum excusationem, & proinde non satis probabilem; sed profectò quibus rationes meæ notæ sunt, illi nimis sciunt me hoc colore non abuti. Ægrè fuit, quod neque confabulari paullo liberius potuimus, cum me ejus sermo mirificè delectaret, & jucundissimam Italiæ memoriam revocaret; ille verò, qui me sub ipsum fere coenæ tempus convenisset, non condicere vellet roganti, quod Hopferos adhuc sibi adeundos, & Laubium ad coenam vocatum diceret. Nihil tibi blandior, neque enim soleo, ex gustu quem coepi visus est docto patre digna propago, Et plane tibi illum filium gratulor. Si quid in utriusque vestrum gratiam possum, monet tantum, ego polliceor me facturum quæ potero omnia. Vale Vir Præstantiss. Augustæ Vind.x. Kal. Maji An. MDXCVI.

L.

S. Quæ de rebus Svecicis alienâ manu scripta misisti, remitto, quæ tuâ, retineo, quando ita vis, Et pro omnibus meo fratrumque nomine gratias habeo. Quod si nos hoc in posterum humanitatis genere perges prosequi, magno beneficio devincies, ita tamen ut tu descriptionis laborem ne subeas, mitte potius autographa aliquanto serius. Rittershusii judicium de linteis Pontificum libris expectabimus. Ego planè tecum sentio, hæc fragmenta neque coloris neque succi esse pro ætate, quum affectant. Occo noster nummos tuos domum misit, nullum est meum in his talibus judicium, sed vereor neutrum antiquam esse. Commodus nisi valde fallor, omninò novitius, Alter minutus litteris Arabicis, credo, notatus, paullo quidem antiquior, & genuinus quidem, sed qui rem Romanam nulla ex parte attingat. Occo censebit rectius. Ego hæc raptim scribebam, uti vides. Vale. Augustæ Vind. Prid. K. Jan. An. MDXCVII, Ineuntem annum tibi, tuis, filio præsertim Ludovico, salutarem precor.

LI.

S. Mi suavissime Camerari, quid ineptimus titulorum istis inanibus, saltem cum apud nos, cum soli sumus, hoc est in litteris, nam extra, nihil veto cum vulgo & sentire & scribere, ad populum scilicet phaleras, intus, quæ amore & candore utriusque nostrum digna sint. Vides quam tibi præeo viam, eâ si placet sequere, & quid ni placeat? nisi sanè ista tibi subrustica videtur simplicitas; in quam partem si me interpretaris, sed spero non facies, superest, ut culpam deprecet. Suecica lubens vidi, & pro
iis gra-

iis gratias habeo, quæ ad fratrem Frisingam misi, te non nolente credo, recepturus cis paucos dies, inde cum fide restituum, & quæso, ne nos celes quicquid præterea ab Arctoo orbe ad vos, nam nos profectò propemodum citius quæ apud Antarctos, quam quæ in extrema Germania geruntur cognoscimus. Pithæano quoque elogio, quod Hoeschelius communicavit, valde delectatus sum. Quî te nunc quidem retaliem non invenio. Interim excerpta ex linteis Pontificum libris, Ortelii, aut Vivis, aut cujusvis potius fide mitto, fide, ut ego, vereor non optima: scis quam vani Hispani, præter alias omnes gentes, in confingendis inscriptionibus quas antiquas credi volunt. Hoc quoque fragmentum illum opinor genium sapit, sed tu judicabis rectius, & lectum aut descriptum Joan. Hermanno procuratori istic nostro remittendum restitues. Quis credat Pontifices in fastos retulisse exempli causa. iv. Kal. Aprileis, rixam ad Janum infimum in caupona, & cauponem ad Ursum galeatum graviter fauciatum; aut si retulere hoc genus nænias, fuerit scilicet hæc una illa die rixa, quam magna Roma! Plura sunt ad hunc modum, sed & alia parum credibilia, certè ut meus sensus est. Fulvius Ursinus inscriptionem hanc bene veterem nuper ex urbe misit, interpretandam,

M. CLAUDIUS. M. F.

CONSOL

HINNAD. CEPIT

Amicus quidam meus acutè conjectat, HINNAD. esse ENNAM Siciliae, quam Frontinus HENNAM, quidam Ptolemæi codices HINNAM nominent, HINNAD. pro HINNA, D. otiosè adjectâ esse, more prisco, cujus multa exempla in Duilii rostrata supersunt. Sed ego non video, quis ad hunc modum unquam loquutus sit; Hinna cepit, pro Hinnam cepit, quandoquidem Hinnad pro Hinna accipimus. Judicabis una cum Rittershusio nostro. Vale mi Camerari, & quod enixè facis, nos amare perge: filio Ludovico multam salutem precor. Augustæ Vind. xvi. K. Jan. An. MDXCVII.

LII.

Longum inter nos videbamur filere, Vir Clarissime, cum ab And. Schotto Roma hanc schedam accepi, descriptam uti vides ex tabula lapidea antiqua anno proximè præterito erutâ. Hoc ego condimento meas tibi non omninò insipidas videri posse existimabam, est enim profectò egregium monumentum, quo Consulares fasti multipliciter juvari queant, qua supplendo qua corrigendo. Schottus cum fide descriptum affirmat, mihi tamen unus aut alter locus suspectus est, imò nec suspectus, quin erroris manifestus. Tu interim doce, cujus collegii aut corporis istæ adlectiones & cooptationes, quod me nescire fateor. Ami-

Pppp 2

cus

cus quidam meus, homo eruditus, de Consulibus suffectis cogitabat, quod non placet; quis enim credat inter suffectos & Cæsares fuisse relatos? Alter magis ad meum sensum de Sacerdotibus aut Flaminibus Augustalibus, & quid si Saliis, in quorum numerum primores civitatis aspirasse scimus; Saliatum Antonini Philosophi Capitolinus, puto, commemorat: sed hos in decurias tributos fuisse, nullibi memini legere. Ut ergo simplicissime dicam, veteri formula, N. L. si tibi lucet, viam nobis quoque quaeso ostende, sin minus, Rittershusium etiam & Schoppium in consilium voca, & quicquid exsculperitis communicate, ego vobis Minerval lubens debebo. A Bonavent. Vulcanio ex proximis nundinis Jornandem expectamus, & commentarium de litteris Gothicis. Lipsius opus magnum politicum præmanibus habet, eo absoluto ad faciem historicam reversurus. Vale, Vir Clarissime. Augustæ Vind. Non. Martii An. MDXCVII.

Ex præoribus meis ædibus in hortos satis amplos migro, eo diligentius posthac Botanicos tuos labores perlecturus, quod si ex divitiis herbariis, quas tibi ingentes esse audio, granis aliquot rarioris alicujus seminis hoc tirocinium nostrum ornare voles, imprimis gratum erit.

LIII.

Joan. Vincentius Pinellus Patavio duplex apographum vitæ Pythagoræ ad me misit, ut tibi curarem alterum, quam fidem ecce nunc exsolvo. Auctorem ille Porphyrium existimat, quem Malchum appellatum fuisse ex Plotino scimus & Eunapio. Lacunas ex antiquo exemplari imitatas ait, in quo ii versus erasi erant; sed cum in sententia nihil desideretur, videri factum descriptoris oscitantia, qui eadem verba temerè repetita coactus fuerit eradere. Quas tu præterea conjecturas habebis redintegrando & illustrando huic thesauro, quaeso, ne nos celes: significetiam, num quis vestrum versionem & editionem cogitet, ne quis fortasse hic imprudens falcem in alienam messem. Jamblichi Pythagorica quæ Franekera proximè præteritis nundinis promissit, hîc nondum vidimus, si ad vos perlata sunt, ne grave sit ad aliquot saltem dies communicare. Vale, Vir Clarissime, & lectissimo juveni, filio tuo Ludovico, multam à me salutem. Augustæ Vind. Non. Junii An. MDXCVII.

LIV.

Jam profectò nimia est ista tua humanitas, qui in morbo etiam cubans, non de commodis, quod ipsum magnum esset, sed de oblationibus meis cogitas. Quas gratias agam? Vota ad Deum sospitatore pro salute tua fundam, rata utinam, uti sperare atque ominari juvat. Verum sic habe, mi Camerari, omnes à te litteras mihi jucundas accidere, istas verò tanti in me amoris tam illustres

stres indices, fuisse iucundissimas; interim nolle quidquam tuo incommodo fieri: cura, quæso, valetudinem tuam, in ista ætate, in ista corporis imbecillitate diligenter, quo enim te cautio- rem reddam, nec senectutis nec imbecillitatis admonere verear. Arctoa remitto. Poloni valde turgere videntur, mirum ni malo aliquo magno gravidi. Deus bone, quæ fera, qui baculus huic diademati invideat! Stephano illis, non adolescente hoc Rege opus sit, in chamo & fræno scilicet maxillas eorum. De navigatione Batavorum ad Indos, valde amo te, sed ita, si pretium indicaveris, nam tibi detrimento esse nolim, nec sanè æquum sit. Italicam, scriptionem de foedere Polonico, remittes, cum erit commodum, res ea festinationem non habet. Vidisti Evangelistam Quatramium Alfonsi Ducis simplicistam, ut se vocat, de Theriaca, Ferrariæ superiore anno editum? Is meminit magni operis, quod de herbis Clar. Clusius brevi editurus sit; Auctoris nomen quin expectationem excitet, fieri non potest; significa, si quid inaudisti. Monumentum Schwarzenbergicæ victoriæ chartaceum mitto, quod ex ære aut marmore stare debebat, si suus virtuti honos esset. Vale, Vir Præstantiss. Et filium meo nomine salvere jube. Augustæ Vind. x. K. Maij An. MDIIC.

LV.

UT video unum idem perpetuò litterarum mearum ad te argumentum est, Gratias agere. Et quoniam tibi, quæ tua humanitas, verbis tam facile satisfieri pateris, audacior- em ad petendum, nisi subimpudentem etiam, reddis in pos- terum. Amicus quidam meus, vir magnus, Consilium de bello Turcico, cujus inscriptionem in scheda leges, magnopere videre cupit, quod cum istuc aut editum esse, aut certè haberi nobis re- nunciatum sit, te per amicitiam nostram oro, ut si quidem venale extat, sex exempla quam primum huc mittas, pretium à Joanne Hermanno nostro recepturus, finaliter, saltem unum vel prece vel quocunque modo undecunque eruas; nihil mihi nunc tem- poris poterit accidere gratius, verum ita, ut magna gratiæ pars in celeritate sit posita; scis ipse quam impatienter hoc genus deside- ria feramus. Arctoæ nubes magnam tempestatem minantur, nisi quod sunt lenti illius plagæ motus. Reponam spero brevi ali- quid ex Italia, sic enim spes facta est. Vale mi Charissime Came- rari. Augustæ Vind. Prid. Id. Febr. Anno MDIIC. Hoëschelius Ma- ximi mystagogiam edere cogitat.

LVI.

Libelli de rebus Turcicis exempla, quæ promittis, quam pri- mum istuc comparebunt, exspecto, nostri pretium liberaliter persolvent: Interim si unum saltem ab amico aliquo, vel usuari- um impetrare potes, gratia erit cumulator. Quod utilia quæ-

dam in eo contineri scribis, nullus dubito, nota est Plinii sententia de omnibus omninò libris. Alterum quoque fit verisimile, pleraque illius Platonici ideis assimilari, ita sanè peripateticis ut audio absurda videntur, & eo lectionis desiderium apud me crescit. Quorum proximè ex Italia spes facta, non adeò magni momenti sunt, mitto tamen, ut tibi vel voluntatem meam approbem, ipsa Italia planè pacata, aliquo Pannoniæ bono spero. Vale vir Præstantissime, & salve, meo fratrumque nomine, qui te in oculis ferimus, seriò dico. Augustæ Vind. viii. Kal. Mart. Anno MDIIC.

LVII.

BInæ tuæ me magnopere delectarunt, humanæ nimirum & suaviloquentes, sed posterior cum morfu. Cura, quæso, valetudinem quantum potes, in isto ætatis provectu, & constitutionis imbecillitate. Etsi fortasse impudens monere medicum hæc talia, velim te tamen vires recolligere lenibus amicorum confabulationibus, non lectione aut scriptione, quæ meo sensu medicinæ paullo robustiores, præsertim ab incauto ægro largius sumptæ, quod de te suspicor. Pro Arctoïs scriptis gratias habeo, & valde rogo, ne hoc beneficii genus velis intermittere, etsi quid reponam vix invenio. Byzantina ista fortasse legisse non nolis, quamquam neque nova, & imperitissima manu descripta, ut lectoris interdum acumen exerceant, sed habent omninò quædam, observationem merentia. Ortelium nostrum, cujus memoriæ benè precemur, desiisse vivere, dudum intellexisti, opinor. Lipsius jam aliquot menses in languore est, postremis suis ad me scribit, se editionem epistolarum aliquot adornare, si vires erunt, ad alia iturum, & statim quidem ad ADMIRANDORUM partem II. Fasciculum, quem misisti, Occoni tradidi. Hoeschelius totus in Photio est. Lentum opus, sed quod ætatem feret. Nos in litteris, vix quod canes in Nilo, ita interturbamur. Miseremini saltem vos amici. Vale V. Clariss. Augustæ Vind. a. d. Prid. Id. Aug. An. MDIIC.

Pro carminibus de Javarino ecce pictum antidoridion.

LVIII.

Salve Vir Clarissime.

Conrado Rittershusio.

PAraphrasim Cynegeticorum Oppiani in bibliotheca Monachiensi extare, falsò opinor ad te relatum est. Certè Cancellarius, ad quem super hac re scripsi, nihil illic ineditum Oppiani præter hæc scholia apparere rescribit, quod etiam Catalogus ejus bibliothecæ, qui apud me est, confirmat, tu vide cui de cynegeticis credideris. Interim, quamquam te scholia in Halieutica jam vulgasse video, hæc quoque mitto, si usui esse possint. Ea quamprimum contuleris, quæso remitte, ita enim futurum, Cancellario

rio fidem meam obstrinxi. Et de acceptis etiam, tribus verbis mone. Schoppius noster ubi vivit, quid rerum agit? Ne me nescire patere. Servium & Variantes Tertulliani lectiones nondum vidi, sed omnia salva confido. Vale mi Rittershusi. Augustæ Vind. Prid. Non. Febr. An. MDIIC.

LIX.

CUM jam hæc notas ad Typographum misissem, venit ad me Epistola humanissima, à Marco Velfero, Exconsule, & Septem-Viro Augustano, quem Virum summa humanitate, in summa dignitate præditum, etiam alibi horum Commentariorum laudavi. Ea inclusum habebat Diploma Karoli Imperatoris, nuper in vetustissimo Libro repertum: quo non frustra putavit egregius ille antiquitatis indagator ac vindex, hanc editionem Guntheri nostri ornatiorē prodire posse, cum ex ea sumi possint non pauca, quæ ad illustrandam descriptionem *Rencaliarum*, quæ extat initio *Lib. 2. Guntheri* conducant. Id igitur sup. omissum, hic subjiciendum putavi. *Epistola Domini Velferi* hæc est: Ligurinum tuum, mi Rittershusi, lucem nondum aspicere existimo. Ei itaque exornando, quo gratior in publicum prodeat, Karolinum hoc Diploma, in veteri manuscripto libro nuper inventum, mitto. Tu animum istum, tibi in omnibus rebus gratificandi, boni nimirum consules. Vale Augustæ Vind. XII. K. Octob. An. Christi. 1597.

Conr. Rittershusi, in notis ad Güntherum p. 203.

LX.

P. JACOBO GRETSERO.

EGO cum de Fortunati mente ambigerem, consului, *more* *Lib. IV. Tom. III. de Cruce fol. 544. & 550.* *Emeo* amplissimum Dominum Marcum Velferum Reipubl. Augustanæ II. Virum: qui *in hæc verba* rescripsit: In quo tu, & P. Browerus consentitis, de eo ne mihi quidem dubium est, Gregorium nimirum templum in honorem S. Crucis condidisse. Et si lectio, *hæc templa Gregorius*, retineatur, nemo opinor contra hiscere audeat. Sed sequens versus in controversia est. In eo ut verum tibi fatear, *cuperit*, ægrè admitto, cum præsertim Browerus veterum Codicum consensum in *coperit* testetur, & criminatio potius, quam laus videatur, objicere Gregorio cupiditatem vestis Episcopalis, hoc est, per circuitionem, ipsius Episcopalis muneris. Sed licet retineamus, *dum pallas coperit* non tamen assentior Browero, interpretanti de pallis, quibus palla illa Hierosolymitana, cujus *Gregorius* meminit, *lib. I. cap. 6. de Martyribus*, involuta fuerit; quin existimo Fortunatum id voluisse, Gregorium condito Templo, cui sacram eam pallam intulerit, illum hoc ipso cooperuisse. *Signa gerendo Crucis* Fortunati Atticismus est, cujusmodi plures, puto, licet observare, sive ad dedicationem, sive aliò referamus. Templum verò ante Episcopa-

scopatum positū esse, sequentia satis ostēdunt; quem *Voti pii*, hoc est, affectus, sive veriū, operis pii causam appellat, cum in animo haberet dicere, votum piam causam fuisse Episcopatus: Sed istiusmodi inversiones frequentes sunt in Fortunato. Reliqua, quæ sequuntur, manifestè ad Pallium Episcopale pertinent. Et, ut rem in pauca contraham: Ego tuæ sententiæ, cum una exceptione, cupiditatis Episcopatus subscribo.

LXI.

*Salve, Vir Clarissime,**Melch. Haiminsfeldio Goldasto.*

MEmini ab Alexandro Platonico olim proditum, nec crebrò, nisi necessariò, cuiquam sive dicendum sive scribendum, nos esse occupatos. Credo quod totum hoc excusationis genus plerumque putidum, vacuis & otiosis hominibus parum etiam verisimile videatur. Ego me alterum moniti caput religiosè adhuc servasse probè scio. In prius si coactus impingo, ipse credo Alexander noxa eximat. Inter tot enim curas & negotia, quæ per caput & circa saliunt latus, cum amicorum officiis sæpe deesse cogar, quidni quod res est, si usus veniat, etiam centies iterem? Certè responsum ad suavissimas tuas literas aliunde auspicari non licet. Eas vi. K. Decemb. datas his demum diebus nescio quis Callippides attulit, tempore quo ego occupationum mole tantum non obruebar. Eo paucis tibi nunc quidem satisfieri poteris. Affectum, quem offers, obviis ulnis amplector, & redamantem à te amari tibi persuadeas, quod factis quam verbis credas malo, si quid unquam erit, quod in rem tuam, tuorum, à me præstari possit. De Geroldo abunde admetitus es, & quidem in tempore, quod omnium gratissimum; Geroldus enim tum maximè in historia Boica sub styli acumine erat. Et Theganus de gestis Ludovici Pii, quem à Pithœo editum non nescis, Hiltegardis matrem disertè Immam appellat, tu Rhegardem Immæ filiam, ut Imma Hiltegardis fuerit avia. De thesauro illo Germanicæ antiquitatis, vellem scripsisses distinctius, nam ego quidem argumentum libri non satis capio, neque scriptionis genus, an cXLV. auctores, quorum ad xxxv. nomina posuisti, singuli partem aliquam scripsere? cui fini, & quo collectore? quæso fac sciam explicatè. De Turone & Fridebrando nihil nunc in mentem venit. Neq; in Winsbekiis te juvo. Winsbekiorum familia nuper apud Bojos intercidit, quæ an huc quidquam faciat, cogitabis. Zappes *Stift* & *Oggewedel* mihi cum ignotissimis ignota sunt. P. Gretserus ostendebat, hac transciens, catalogum collectaneorum antiquorum, quæ in duos Tomos digesta, te Moguntiaci brevi editurum ajebat; Te dignum erit, promissa repræsentare: tum alias præterea opes, quas ingentes apud te & apud Clarissimum Schobingerum, cui amantissimam salutem rescribo, condi video,

video, bono reipublicæ litterariæ promere. Vale & deproperatæ scriptioni ignosce; nam profectò hoc ipsum semihorium vix aliis negotiis suffuratus sum. Aliàs prolixiores expecta. Interim meam brevitatem atque jejunitatem imitari noli, neque enim dubitare debes, literas Tuas, quò longiores, eò mihi chariores futuras. Augustæ Vind. Prid. Non. Febr. An. MDCIV.

LXII.

Quo tu Schobingeri memoriam cumulatius dilaudas, ego eo impensius de ejus abitu doleo. Et debeo fanè, siquidem ille me vivus amavit, ut narras, neq; visum, neq; de illo quidquam unquam meritum. Sed mi Goldaste, semel hæc omnibus via terenda est. XXXVIII. annos exegit, quid si altero tanto conduplicasset? curricula quidem plura absolvisset in circo, favente & plaudente opinor spectatore; huc tamen tandem deveniendum fuit, hanc metam nemo mortalium effugit, nemo effugiet, omnium nostrum ad eam fracti currus impingunt. Et bene si currus tantum, nec auriga anima excidit, alliditur, trahitur. Intellegis, quid velim, & quoniam intelligis, fac tibi quæso seriò cordi esse. De Paræneticis amo vos, etsi rubore perfusus: nam si ærea frons sit, non duret ad postremam dedicationis pagellam. At ego affectum, non rem, spectro, & quo longius à vero in hac causa abis, eo me tibi plus debere sentio. Utinam aliquando reponere liceat; occasione, quæ se offeret, non deero, dices te beneficium apud memorem collocasse. Egi cum Willero diligenter, statim annuit, se æquo pretio centum exemplaria redempturum. Ut verò intellexit heredes omnia simul velle divendere exemplaria, ad mille quingenta esse, pedem retulit, neque, ut tibi simplicissimè quod res est dicam, spem video vel Willerum vel nostratem ullum bibliopolam omnia empturum, nisi vilissimo pretio. Valde vellem exempla aliquot, ducenta trecenta puta, ad Francofordienses nundinas misissetis. Historicorum duplex volumen in Moguntinensis typographi manibus dudum esse opinabar, & illam quercum adhuc excutiendam esse censeam. Ingolstadienses Canisii sequentibus tomis antiquæ lectionis sumptus negant, sextus nunc nundinis prodibit, opinor, sed jam ad septimum, imò octavum etiam, materia parata erat. Libros longi fori esse causantur, per paucos capi hoc antiquario studio, quod ideò moneo, ne in illis spem ponas. Augustani typographi tenuiores sunt, quàm ut propriis sumptibus paulò grandioris molis librum aggrediantur. Tyrole & Winsbekio imprimis delectatus sum, & quam vellem totum illud carminum volumen ab homine docto & diligente, qui tuæ vestigia secutus eruditas notas adderet, in vulgus dari? Principe aliquo viro ea cogitatio digna sit, aut certè homine, qui animum Principe dignum gerat. Vale. Aug. Vind. vi. Id. Septembr. An. MDCIV.

Qqqq

Nunc

Nunc literas à Frehero accipio, qui Nolgeri tertii Abbatis S. Galli versionem barbaricam (ita inscripsit) id est Germanicam Psalterii totius, paraphrasi Willeramianæ similem, apud se esse ait, & publico offert, si typographum reperiatur.

LXIII.

TAbula Peutingeriana neq; meis sumptibus est edita, neq; ejus apud me sunt exemplaria, quæ apud Plantinianos istuc reperi posse nullus dubito. Rerum autem Augustanarum volumen in nundinas lubens mittam, neq; sanè res tanti, ut vicem, quod tu inuis, reposcat; ea te itaq; curâ levo. Nihil jam avidius, quam Casaubonianum Polybium, sive expeto sive exspecto: utinam det mercatus proximus, quod vix futurum vereor. Vale, Augustæ Vind. xi. Kal. Octobr. MDCVII.

LXIV.

Hieroclis facetias ex codice Augustano auctas P. Pontanus jam pridem convertit, & edendi occasionem expectat, quam brevi obventuram confidit: adjunget autem nescio quæ alia etiam opuscula, ex Græco à se conversa. Tu quod Germanicarum legum vetera monumenta promittis, valde te amo; quin quoq; consilium laudo, quod quæ religionis mutationem respiciunt, odii nimirum & invidiæ seminaria, excludis. Utinam idem in Alamannicis sequutus esses. In quibus quod tomo secundo p. 196. vitæ Notingi Episcopi à S. Udalrico scriptæ meministi, si ejus apographum per te consequi licebit, magno me beneficio auctum putabo. Vale. Augustæ Vind.

MARCI VELSERI
LATINÆ ET ITALICÆ
EPISTOLÆ,

A D

ROBERTUM TITIUM, ALIOSQUE ITALIÆ
SEMONES CELEBERRIMOS.

LXV.

Salve, Vir Clarissime,

BEnè de amicitia inter nos auguror, quos simili genio inter hæc ipsa initia scribere video. Summas tu temporis angustias excusas, à Bindonio inopinatò deprehensus: Et mihi sanè negotia centum per caput, & circa saliunt latus, ita ut Bindonium in reditu nec alloquendi, nec omninò aspiciendi fuerit copia. Tribus tibi ergo versibus satisfacere patieris nunc quidem; erit cum utrique se effundere liceat. Amo amorem & affectum istum tam prolixum tuum, cujus significatio, non fallo, quo minus ex-

nus expectata, eo mihi gravior accidit. Quid reponam? Verborum possim fortasse aliquid, rei pro tempore nihil. Tum verbis etiam abstinere sit satius. Interim sic habe, me siquid unquam usquam, quod in rem tuam, tuorum, sit, si verò potero, non commissurum, ut officium hominis tui amantissimi desideres. Laudibus, quas neque more, neque modo, qui utrumque nostrum deceat, immerenti ingeris, porro si me amas, quæso abstine. Nam ego si harum ullam partem agnoscam, tum non tantum tua, sed verò bonorum omnium amicitia indignus sim. Ad populum phaleras, mi Titi. Nos litteraria potius quæstiuncula capiamur. Qualem ex Plinio ad te affero, qui libro xxxvi. cap. xxi. de maxima Pyramide subobscurè scripsisse visus. *Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis per octingentos octoginta tres pedes.* Pedes enim DCCCLXXIII. aut etiam DCCCLXXII. in se ducti immane quantum aream octo jugerum superant. Est in mente nescio quid ad hujus loci interpretationem, quod pedarius senator, nisi majorum auctoritate confirmatus, proferre verecundor. Bindonius in itu dixit te in Cæsarem sub incude habere: Tum alia quædam; quicquid est fac distinctè sciam. Nam ne Italia, Ursino & Pinello clarissimis hominibus extinctis, se orbam queratur, in te, & tui similibus, si qui sunt, situm est. Clariss. Aldourando & Velio multam à me salutem Vale. Augustæ Vind. vii. Id. Octobr. An. MDCI.

LXVI.

Homo Italus domo, - - - - - professione Jurisconsultus, nomine Joannes Caselius, ut tum præ se ferebat, ante quatuor opinor menses hic fuit; hinc ad Palatinum Comitem Neoburgensem, inde ad Electorem Saxoniae abiit, quod Italia se ob Catholicam Religionem desertam profugisse profiteretur; desertionis causas se ex Lutheri adversus Erasmus libro de servo arbitrio, qui est sanè longè pestilentissimus, ut ejus ipsos Lutheranos pudeat, hausisse ajebat. Postquam verò hinc abiit, audio spargere Caselii nomen ideò à se fictum, quia cum Cardinalem Baronium à me amari & coli sciret, periculum sibi imminere vereretur, si, quod res sit, se Cardinalis fratre natum genuino Brocardi Baronii nomine fateretur. Habes fabulam, ut mihi quidem videtur, planè enim suspicor hominem scelestissimum ob grande aliquod crimen extorrem Baroniano nomine ad fucum faciendum & eo magis commendandam Apostasiam abuti, quòd à Germanis etiam adversariis Cardinalis virtutem & eruditionem maximi fieri sciat. Ex te ergo magnoperè scire cupio, an quis apud vos unquam vel Joan. Caselius vel Broc. Baronius Juris Doctor fuerit, qua existimatione, quando & quas ob causas discesserit. Vides

enim Religionis causam hîc agi, ut istiusmodi pestibus existimatio, quam sibi mendaciis peperere, veritatis luce detrahatur. Vale. Præstantiss. & Clariss. Mercurialem salvere jube. Augustæ Vind. x. Kal. Jan. MDCII.

LXVII.

IN Plinii loco *Amplissima octo jugera obtinet soli, quatuor angulorum paribus intervallis per octingentos octoginta tres pedes singulorum laterum*: Numeri, mea quidem sententia sive integri, sive modici corrupti sunt; nam non displicet, quod Dalechampsius septingentos pedes, se in quibusdam Codicibus reperisse significat. Sed tantulum discrimen scrupulum non eximat: Fac latera fuisse pedum DCCLXXXIII. area supra viginti adhuc jugera conficiet. Si igitur pateris, alium huic nodo quæremus cuneum, malum planè, sed malo. Plinium ipsum plura scripsisse, quàm intellexisse suspicor, quod & alii tibi in illo observarunt, nec mirum in tanta tot rerum farragine. Cum ergo Herodotum pyramidi octo plethra rotundo numero, deinde alium ex iis, quos permultos nominat, pedes DCC LXXXIII. aut DCCCLXXXIII. exacto tribuentem reperisset, utrumque exscripsit. Verum Herodotum duplici errore, plethra primum jugera interpretatus, quod optimi & antiquissimi item Latinorum fecerunt, tum deinde de area capiens, quod ad latus referendum erat. Hujus rei Mela me admonuit, cujus verba sequuntur. *Quarum maxima, tres namque sunt, quatuor ferè soli jugera sua sede occupat, totidem in altitudinem erigitur*. Ubi ex comparatione ad altitudinem liquidò apparet, jugera non pro area & superficie, sed pro longitudinis mensura posita esse. Porro Mela, quatuor jugera pro octo plethris vertens, rei veritatem propius confectatus, non tamen attigit. Sed nimis jam multa de hoc loco, quæ nisi tibi probabuntur, meo quoque calculo damnata pronuncio. Bellonii nullam rationem habendam censeo, perquam rudem enim metiendi rationem sequitur, quod & alii nostra ætate in Ægyptum peregrinati fecere; itaque nullis duobus convenit. Tum mirum non sit à Plinio ad Bellonium, mensuras, aggesta humo mutatas & contractas esse, id enim pyramidalis figuræ fert ratio. Quæ te sub incude perpolienda habere significas, fac, matures edere bono publico; seriò enim tibi affirmo me magno eorum desiderio teneri. Interim amare perge, & quod de solvendis amoribus meditaris, cavebis in me experiaris Vale. Augustæ Vind. Kal. Febr. An. MDCII.

LXVIII.

DUm Bindoniū ex nundinis expecto, dies plures abeūt, donec deum nunc maximè versoriam per Galliam cepisse; Nos hic proximis quinque sex mensibus non visurum audio. Tuas Jacobo Pon-

bo Pontano communicavi : cujus manum in scheda vides satisfacientem, deprecantemque, si quid adhuc ab homine mitissimi ingenii, & cui quomodo verba ea, quibus te tactum, offensumque; significas, exciderint, planè miror, sed si quid adhuc desideras, fac sciam. Nam ego similtates, imò etiam offensiunculas inter earundem litterarum Consectaneos longius procedere nolim. Dissentire liceat, ut sanè licuit semper, licebitque & id publicè testari, tantum ne cum alterius nota, etiam in manifesto lapsu. Vetus cogitemus illud:

Cuivis potest accidere, quod cuiquam potest. Sed quis est quæso Pompejus Lampugnanus, ille, qui ita acriter in Lipsium? Nos ne nomen quidem antehac audieramus, & vix tamen credibile, ejus commendationem ab hoc opusculo auspicari voluisse, quod Bergomi editum, ut titulus præfert, charta fidem non facit: posteriores locorum controversorum libros avidè expectamus. In quibus vide an hic quoque scrupus, qui me exercet, quemque ad te defero, locum inveniat. Plutarchus M. Antonio disertè scribit Cleopatram à Cæsare, & Gnei Pompeii filio puellam adamatam fuisse. De Cæsare omnes scimus, de Gneo quis prætereà prodidit, aut quomodo omninò fieri potuit, si historias paullò diligentius excutimus? Mihi planè aqua hæret, nam nec illud fortasse probabiliter dici possit memoriale peccatum in Plutarcho videri; què enim hoc? cum non appareat in nomine, sed tota narratione aberratum esse. Explica, & Minerval à nobis emerere. Bindonio salutem ascribo. Vale Vir Præstantissime Augustæ Vind. VI. Kal. Maij An. MDCII.

LXIX.

Pontani schedam, quæ nuper festinantis manus nescio quomodo fugit, nunc mitto: quo tibi nimirum fidem faciam, mihi seriò cordi esse, omnes inter nos offensionum occasiones tolli, semen ipsum extinguere. Optimo seni Velio, qui in litteris ad Occonem mei sæpè amantissimè meminit, salutem tuo commodo *nunciari* velim, Vale Augustæ Vind. v. Non. Maij An. MDCII.

Legi perlibenter, quod Robertus Titius pollicetur, & librum avidè expecto, speroque doctissimi Viri labores etiam in Symbolis Ovidianis, quæ meditor, & quæ mihi quidam eruditi Viri suaserunt, quibus Virgiliana placuerunt, multum adjumenti allaturos. Doleo meam uno, & altero loco ab ipso dissensionem, non tam apertam, quàm insinuatam visam contumeliam. Consentire & dissentire inter doctos (modestè tamen) res antiqua est, & cum ipsis nata litteris. Si quæ eidem in Symbolis Virgilianis non probantur, expecta quæso dum iterum prodeant, & confido, secundas curas fieri meliores.

LXX.

CUM tibi Pontanus ipse per Epistolam satisfaciat, mihi eo labore supersedendum est. Locorum tuorum spem nuper tam certam feceras, ut eam animo jam devoraverimus, quonunc durius dilationem accipimus: si me itaque amas, editionem quantum potes matura, sive Venetiis, sive etiam Florentiæ. De illo, quisquis est, qui Lampugnani nomine adversus Lipsium abusus, quis non tecum sentiat? Ego verò inter primas Lipsii laudes cenfeo, adversariis sic terrori esse, ut non nisi ex insidiis appetant. Si quid deinde compertius habebis, sive de codice Mirandulano, sive de ipso scriptore, fac quæso sciam. Ad Suetonii Correctionem, *petiisse se pro periisse* assensum sustineo: quod mihi nescio quo modo insolens illud se petere: nec tamen Pſyllos mortuæ Cleopatæ admotos existimo, neque hoc voluisse Suetonium, & si sanè eò verba ducere, non nego, sed commodè interpretanda opinor. Ad Plutarchi locum malo Casaubonum audias, qui mihi superioribus diebus Lutetia in hæc verba rescripsit. Quod quæris de Pompeji & Cleopatæ amoribus, cui potissimum tempori Plutarchi verba sint accommodanda: de ea re sic nobis videtur. Gn. Pompejus Magn. F. cujus *ἑρωτικά συμβόλαια* magno illi scriptori narrentur, Classi Ægyptiacæ præfuit bello civili Pompejano, quod scriptum est disertè in tertia historia ejus belli Latina. Hanc Classem Pompejus à Rege puero, & Cleopatæ per Legatos impetraverat, ut non obscurè significat libro II. Appianus. Nos autem putamus Legationem hanc non alium obiisse quàm Gn. Pompejum Magn. F. Tunc igitur in Ægyptum venit, & eam cum Cleopatra consuetudinem habuit, de qua loquitur, *ὁ χαμῶνον*. Tibi si aliter videbitur, non præter opinionem acciderit, meram enim, ut vides, conjecturam afferimus. Quare si quid super hoc habes exploratius, quæso te benignus imperti. Nunc hoc etiam me velim doceas, quis ille Bojus sit, cujus scriptor Rhetoricorum ad Herennium non longè à principio libri quarti meminit, *quomodo Ladas aut Bojus cum Sicyoniis cursitarint*. Quæ verba quo pertineant aut quam historiam tangant nondum reperi, qui se scire profiteretur. Vale Augustæ Vindel. III. Non. Jul. An. MDCII. Mercurialem & Angelium, illustria Italiæ vestræ Lumina, quin hac peregrinatione convenias non erit, utriq; ergò per occasionem rogo fidem facias, me virtutem & doctrinam ipsorum vehementer amare, admirari, colere.

LXXI.

E Go me sententiam Casauboni de Plutarchi loco non satis planè & dilucidè proposuisse video. Cleopatram à Gneo Pompejo Filio eo tempore adamatam suspicatur, quo is
 Ægy-

Ægyptiis Navibus bello Civili præfuit, ut tertio libro illorum, Commentariorum proditum, Cleopatra adhuc planè puella; ut de ætate profecto huic opinioni controversia ex Plutarcho moveri non possit. Illud me magis sollicitum habet, quod hæc mera conjectura est, & si de cætero vero non absimilis, inde tamen suspecta, quod cum Cleopatrarum tot veterum meminerint, Pompejanos amores nullus præter Plutarchum tangat. Sed hoc vide, mihi certè valdè arridet — ibi fas, ubi maxima merces. Codex membraneus ambiguus Monasterii S. Udalrici hujus Urbis, legit — ibi fas, ubi proxima merces. Prorsus volente sententia statim enim consequitur. Aere merent parvo — quod quomodo locum habeat, si maxima merces priori versu maneat non intelligo. Lipsii responsum ad Lampugnarianas notas legistis, opinor. Ego Boica in gratiam vicini Principis dedi, cui petenti, qua negarem, frontem non habui. Mittam, si sit occasio, & si scriptum istius cœli elegantia parum respondens, in quo Dejotarum Bonorum miraturi estis. Verum ego rem magnorum hominum auctoritate comprobata proponere non sum veritus. Salus à præstantissimo Mercuriale ascripta, supra quam facile tibi persuadeas, grata fuit, quippe qui virum inter paucos hujus ævi veneror; itaq; enixè te rogo, ut illi officia quæcunque à me proficisci possunt prolixè deferas, neque expectationem fallam, si experiri libeat. Vale V. Clariss. Ego serius respondeo quod te nunc demum Bononiam reversum conjecturam capiam. Augustæ Vind. v. Id. Octobris. An. MDCII.

LXXII.

HEri sub vesperam litteras Bindonius reddidit, quas tu III. Id. Mart. scripseras, statim ad Raderum misi, qui querelam tuam de Martialis loco deferret, quid homo candidissimus responderit, in scheda leges quo commotiunculam illam totam tolli cupio. Animum peccandi abfuisse res loquitur, & tu sanè iratus etiam si sis, quod tamen non es, opinor, fateri necesse habeas gravissimum negligentia & oscitantia crimen esse. Ut benedictis isti, Raderum & Pontanum intelligo, maledicta, quæ imprudentibus exciderunt, posthac corrigant, mihi quoque curare cordi erit. Epigrammata legi, & te valdè de illis amo, sunt enim egregia, itaq; de concerpendis, quod innuis, non audio. Boica mittantur: postquam te hæc pica gravidarum more exercet. Bindonius ut commendationem tuam apud me valuisse intelligat, efficiam. Has præstantissimo Mercuriali cures rogo — Plura alias, hæc nunc occupatissimus deproperabam. Vale Augustæ Vind. Prid. Non. April. An. MDCIII.

LXXIII.

LXXIII.

BIndonium à Nundinis non vidi, neque eum sanè Pragam & ad Sarmatas abiisse intellexeram. Nolim hoc ejus consilium editioni lucubrationum tuarum fraudi esse. Wottonius Prid. Id. Majas Venetiis ad Hoefschelium scripsit, se huc festinare, quo magis, ubi tamdiu hæreat, miramur. Schoppii suspectæ apud bibliopolas nostros non amplius prostant, meum itaque exemplum, quod tibi rem cordi esse videam mitto. Ad priores tuas dudum respondi inclusis literis præstantissimo Mercuriali inscriptis, quem amicissimè iterum salutari cupio. Quod proximè de Caselio sive is Baronius est quærebam, quæso fac quamprimum commodo tuo fieri poterit distinctè sciam. Et si quid præterea est, quod tibi in his oris gratificari queam, mone. Excell. etiam Ulysses Aldrovandum, si quando conveneris, meo nomine salvere jube. Vale. Augustæ Vind. viii. Id. Junias An. MDCIII.

LXXIV.

Postremas quoq; tuas literas Raderi ostendi; quid censes? homo gaudio exsiliit, sanè meritò, si quid est à laudato laudari, si quid ab eo, quem paullo ante suboffenderis. Tum castigationes quidem expetit, atque si pateris promissas efflagitat. Cum quibusdam locis jam ipse post editionem sententiam mutaverit, plerisque nec sibi antehac satisfecerit, nec adhuc satisfaciat, sed brevi opinor Raderi Pontanique copiosas litteras accipies, uterq; enim Titium in oculis fert, & singularem in magna doctrinæ copia humanitatem admirabundi prædicant, publicè aliquando effecturi, ne te officio certasse priorem poeniteat. Ego mihi serio gratulor, quod conciliandæ inter vos benevolentia sequester intercesserim. Bindonium à Nundinis non vidi. Sed Boica, via Veneta jam dudum misi, quæ te accepisse velim: tum si tanti putabis inspicere judicium perscribas rogo. Cum enim Princeps nullam excusationem quo minus in incepto cursu pergam, admittat, si quid pro nostra amicitia, pro tuo candore monueris magnus ejus usus erit. Catalogum Nundinarium librarium vides, quem perlectum ad præstantissimum Mercurialem cum literis ipsi inscriptis cures quæso. Lipsius pænè fuit à Medicis depositus, tamen vivit. Syntagma de Vesta & Vestalibus primo missu daturus: Sequentur, quæ in Senecam Philosophum molitur, tribus libris manuuctionis in Philosophiam Stoicam, & primo Physices ejusdem Sectæ jam absolutis. Tu spem quam nobis nuper faciebas, cavesis ne in longum ducas & me tui amantissimum redamare perge. Vale. Augustæ Vind. xvi. Kal. Junias An. MDCIII.

LXXV.

Wottonius nec dum comparuit, quid ergò litteris tuis fieri velis significa. Occo vivit, & salutem à te dictam gratam acceptamq; habuit, quod sanè scriptione testaretur, nisi senectus eum ab omni officii genere adversus Amicos plenissimè excusaret. De Boicis nostris quæso parcius, ista enim & iudicii tui existimationem, & frontis nostræ pudorem verberant. Bindonius saltem scribere debebat, quid spei, quid rei Francofurti: hic sanè nihil video, ea typographorum nostrorum tenuitate, ut propriis sumptibus vix quidquam unquam evulgent. *Libyca testa* in Martiali apud me dubitationem nullam habet, sed si libertatem meam ferre potes in horas, ingeniosius, quam verius excogitatum, nescio quomodo frigere videtur. Ita meus gustus est; alii aliter fortassè sentiant; nosti enim in hoc genere *quot capita* --- ita ut quod uni insipidum, aliis plerumque palmarium videatur. Raderus rescribet, opinor. De Caselio, an Baronio, quæso, recordi sit, & si quidem Caselius, quem suspicaris, fugit, jam tenemus hominem, quo verò certioribus, non indiciis, sed testimoniis, unam omninò epistolam ejus manu scriptam, cum plures apud te esse significes, mitte. Baronius Cardinalis, inquam, cum rescripsit, se unicum parentibus fuisse, ita ut quisquis se aut fratre aut sorore ipsius natum profitetur, hoc ipso impostor sit oporteat. Vale & festinationi, rogo, ignosce: Tum has ad Mercurialem cura. Augustæ Vind. v. Kal. Jul. An. MDCIII.

LXXVI.

Suspectas Schoppii nihil redire opus, non ad hunc finem missas. Schoppium ipsum Romæ in magna principum virorum gratia agere, non nescis opinor; si tamen nescias, visum monere. Quicquid inter homines eruditos offensusculæ suboritur, ut sanè quisq; suos patimur manes, amica disceptatione componi, quàm convitiis acerbitate in immensum augeri profectò malim. Wottonium an aliquando visurus sim nescio, adhuc non vidi. De Caselio, an Baronio, fac curam non deponas. Nihil prætereà est quod te ex me scire nunc quidem oporteat. Vale Augustæ Vind. v. Id. Jul. An. MDCIII.

LXXVII.

Catellinus, an Castellinus tuus, ne dubita, uti extra culpam, ita extra omnem etiam culpæ suspicionē est, quin ego eum quē à te amari intelligam, jam hoc ipso diligere incipio quantum vis ignotum. Alterum illum mores sui brevi, opinor, prodent: nam ut tantum scelus diutius lateat, fieri certè non potest. Ego de toto negotio diligenter ad Cardinalem Baronium scripsi. Wottonius nunquam apparuit, & alia via in Patriam regressum esse pro certo habeo, itaque Epistolam tuam dudum in Angliam misi. De tertio versu primi Martialis epigrammatis,

Rrrr

nisi

nisi tibi aliud videtur, adhuc ampliemus, *ficu Libyca nihil* compertius: tu verò de Radero cavesis sequius suspicari, eum monitiunculam non in optimam partem accepisse: quis ille homo sit, si ob beneficium irascatur, quid adversus injuriam faciat? Perge ergò libertate, quæ utrumque decet, communicare reliqua. Nos pari ingenuitate, ubi usus erit, respondebimus. Lipsium post Lampugnenum alium ex Italia adversarium reperisse ajunt, quem ego nondum vidi, neque nomen quidem satis liquidò intelligere potui, tibi de re tota constare arbitror, itaque distinctè fac quæso sciam. Pontanus tuas accepit. Occo officio tuo admodum delectatus, te amantissimè salvere jubet. Tu vicissim optimo Seni Aldrovando, & cum ad præstantissimum Mercurialem scriptio erit, huic quoque multam salutem, meis verbis nunciabis. Vale, Augustæ Vind. Prid. Id. Septembr. An. MDCIII.

LXXXIII.

WOttonius Lipsiæ visus est, ut eum in Patriam nobis infalutatis rediisse jam dubitationem nullam habeat. Pichenam ex paucis, quæ in Tacitum edidit, æstimo. Itaque valdè velim Marmor Pisenum ab ipso prius diligenter inspicere, quam de Inscriptionis antiquitate quidquam constituamus. Tum magnopere referat, & si Pichena aliter existimet, eam majoribus litteris summa religione, atque adeò superstitione non tantum syllabatim, sed litteratim & apicatim etiam, si has vocum ineptias ferre potes, vides enim quid velim, describi: Ut nunc est, habet sanè nonnulla ad quæ hæreamus, quæ priusquam oculatus aliquis testis fidem firmet, nihil necesse enumerare. Occo visam sine responso remisit, si quid majoris momenti observaverit, scies cum primum me convenerit, quod sæpè solet. Pichena quid post Tacitum, fac sciam, hominem enim qui hæc vestigia semel feliciter pressit, alacriter progredi publicè interest. Caselii, cujus Schoppius meminit, crebrā mentionē in Petri Victorii epistolis Rostochii editis reperies. Est verò lōge alius à pseudo-Baronio. Salineri hypercriticum tam non vidimus, ut ne nomen quidem audierimus ante hac, sed alicunde eruere curæ erit. Lipsius de Vesta & Vestalibus dedit per breve scriptum, ut audio, nec ipsum nobis adhuc visum, sed in horas ex Nundinis expectamus. Quas an Bindonius vester inviserit nescio, certè hic quod sciam non comparuit. Sed lucubrationibus tuis moram Bindonii obesse nolim, invenies alium, si te hic fastidit. Raderus secundam Martialis editionem, distractis primæ exemplaribus, quod brevi futurum videtur, statim adornaturus est: quod ideo moneo, ut de observationibus tuis, quod videbitur, statuas. Percharas Radero futuras cum verborum honore commentario inferendas ego tibi polli-

polliceor. Vale V. Clarissime & me amare, literasque simul ju-
vare perge. Augustæ Vind. v. Id. Octob. An. MDCIII.

LXXIX.

PIchienæ litteras per otium ruminabor, tum remittam, nunc
enim mirificè sum occupatus, ita ut veteris Poëtæ versibus
verissimè uti liceat:

At nos congeries obnubit turbida rerum

Ferratæque premunt milleno milite curæ

Legicrepi tundunt, latrant fora -- *An Pichiena, an is saltem, à
quo Pichiena accepit, lapidem ipsum viderit, & de ejus antiquita-
te fidem faciat, nondum mihi constat, vellem factum. Nam supe-
rioribus quoque litteris quaesivi, si satis memini.* Lucubrationes
tuas tuo ære apud nos edendi, nunquam tibi auctor sim. Ante
omnia certum habere minoris constaturos Venetos Typos, quorū
tamen elegantia nostros concedere vel cæco apparet, eadem est
multo magis chartæ ratio. Ego certè in rerum Augustanarum
libris, quem mihi carissimum foetum fuisse facilè intelligis, quan-
tovis meo incommodo Venetos prætuli, neque ejus poenitet:
Adde quod si quidē editio tuis sumptibus procurabitur, exem-
pla tibi omnia distrahenda erunt, damnosa profectò Mercatu-
ra in tanta locorum longinquitate, sed tu correctionis fide ca-
ptus es. Ne fallaris, nostræ operæ vestris vel inscitia vel negli-
gentia vel deniq; ignavia, nulla ex parte cedunt. Si quid emen-
datus aut Pontani, aut Hoëschelii aut nostrum denique prodiit,
id præsentibus auctoribus omne debetur, ii si in Venetis, vel eti-
am Bononiensibus Typographiis eundem laborem extantlare
volent, par erit ratio. Ego Venetiis Fabium Paulinum exoravi,
de quo, quod querar, non habeo. Verum Tu cum Bindonio de
toto negotio rectius constitues: hunc nos in reditu nulli vidi-
mus. De correctione liberè liceat, nunquam vidi stultius consili-
um: insunt cum ea, quæ tu accuratè enumeras, tum etiam
omnia indigna nomine Italico, quam putas risurum illum, qui
petitur, quam alios populares ejus! sed quorum res agitur, iis hæc
curæ sint. Præstantissimum Mercurialem à quo responsum expe-
cto salvere jubeo. Vale Augustæ Vind. xviii. K. Decemb. A. MDCIII.

LXXX.

Epistola II. R. Titii; prior ad Ad. Occonem, altera ad M. Velserum.

Liberè tecum loquor mi Occo, ita enim natura mea fert ac
studia, quæ uterq; nostrum profitetur, exposcunt. Jamdiu est
quod te ex tuis literarum monumentis amare coepi, ita ut vehe-
menter optarem particulam aliquam tui amoris vicissim adipi-
sci: nesciebam tamen rationem invenire huic meo desiderio aut
potius cupiditati satisfaciendi. Rogavi non semel Julium Cæsa-
rem Velium, ut se mihi aliquantulum daret ad hoc negotium.

transigendum, quod cum spissum esse viderem, ac lentè admodum procedere, tam diuturnæ moræ impatiens converti me ad Clarissimum Velferum timidè, fateor, & non sine aliqua hæsitatione, proptereà quod vererer, ne arrogantia nomine tacitè insimularer, qui prorsus obscurus, & ignotus in amicitiam tuam obrepere conarer. Nunc postquam Velferi opera compos factus sum mei voti, fruor hac, vel facilitate Viri humanissimi, vel benignitate tua, vel utriusque errore, qui me aliquid esse existimatis; certè ita occasione hac utar, ut in eo, quod Dei benignitate semel adeptus sum, retinendo mihi defuisse, videri non possim; quod nisi re quicquam effecero, cur amorem tuum promerear: certe animo & voluntate nemini unquam cedam in te colendo bonaque omnia à Deo Optimo Maximo tibi precando. Nec interim tamen negligens ero in captanda aliqua occasione, qua hunc animi mei affectum ac studium erga te re ipsa patefaciam. Erit etiam tuæ benignitatis hanc meam voluntatem juvare, & eam ipsam occasionem, quam sedulo perquiro, mihi præbere. Cognosces profectò hominem tui valdè amantem ac perstudiosum. Verum quoniam hæc tralaticia tibi fortè videri possunt, abrumpo libens sermonem, tantumque addo, me amicitiam tuam plurimi facere, & in te diligendo nemini omninò concedere: puto his pauculis verbis, quæ, ita me Deus respiciat! sine fuce & fallacia more majorū è candido pectore proferuntur, omnia contineri, quæ quantumvis longo sermone vix exprimi possent. Vale Vir præstantissime, & quod te jam facere cœpisse cognovi, me amare perge. Bononia Kal. Jan. 1602.

LXXXI

Postquam fores ad amicitiam tuam tam liberaliter mihi pate-re voluisti, audebo etiam in magis abdita loca me penetrare fretus præsertim conscientia mea, quæ idem jus apud me tibi vicissim tribuit. Nec verò delicias facere tibi videri debeo; nam nisi tu is esses, quem prioribus meis litteris innui, nulla profectò causa fuisset cur benevolentiam tuam tantopere expeterem, siquidem, cum Urbs ista præstantibus ubique viris maximè abundet, eorum ego amicitiam non ambivi. Tui unius benevolentia desiderio correptus fui, nulla certè alia de causa, nisi quod te virum præ cæteris tum nobilem ac primarium esse audivi, tum verò, quod apud me plurimum valet, omni doctrinæ genere perpolitum ex tuis scriptis ipsemet abundè cognovi. Ac quoniam hic sermo tuam modestiam non mediocriter offendit, ne tibi molestus sim, ad alia me convertam. Quod mendis adhuc scateant Pliniani Codices etiam post egregie ipsis navatam operam à Barbaro, Rhenano, Gelenio Pinciano Dalechampio, aliis, potest quilibet nullo negotio intelligere, & ego quoque brevi planum

num me facturum spero; quod si mendæ usq; irrepsent, certè in numerorum notis præter modum eæ grassatæ sunt, ut facile adducar ad suspicandum insinceram esse scripturam loci à te propositi; nisi fortè non de singulis lateribus loquatur Plinius, sed de Universo Ambitu Areæ, qui ex quatuor illis frontibus in se ductis exurgit. Facit huc quod scriptum reliquit Petrus Bellonius libro 2. suar. observ. cap. 42. ubi affirmat se ejus pyramidis basin dimensum esse. Eas, inquit, quatuor angulorum paribus intervallis cum sit trecentos viginti quatuor passus habet in singula latera paululum extensis cruribus, gradiendo singulos passus numerantes & reliqua. Passus itaque cccxiv. computando constituunt nobis pedes ccmx. in singula latera, in ambitu verò mmmccxl. quæ computatio, si cum Plinii vulgata lectione conferatur, non quadrabit, ait enim pedes fuisse ccmlxxxiii. Ex qua computatione exurgent pedes mmdxxxii. Si verò septingentos legatur, decem quidem pedes lxxviii. sed tamen veritati magis accedunt: Fieri enim potuit, ut qui olim Pyramidem metitus fuit, passibus uteretur paulo brevioribus, ipsa fortasse statura corporis etiam breviori. Nec longè hinc abiit, quod scribit Herodotus in Euterpe, unde suam descriptionem hausisse Plinius videri potest. Locus certè difficultate non caret, quam vel tu, vel nemo satis extricabit. Equidem, quid aliud in præsentia dicam, non habeo; si quid præterea mihi succurret, statim ad te perscribam: Tu interim tuam sententiam ne me celaveris. Habeo quædam affecta, quædam etiam quotidie perpolio, sed hic typographum idoneum non reperio, cui ea imprimenda committam. Cogito Venetias, cum primum gymnasium conticescet, illic fortasse tolerabilibus conditionibus transigam. Quæ nunc edere cogito sunt decem posteriores libri locor. Controv. longè quidem meliores, si quid judico, iis, qui mihi admodum adolescenti exciderunt. Habeo item commentarium de solvendis Amoribus, Cosmi Milesii exemplo conscriptum, certè eodem titulo, & ut arbitror, argumento: post sequentur perpetui atq; uberes Commentarii ad Commentarios Cæsaris: Deinde Scholia in universa Problemata Aristotelis. Tu si quid conatum nostrum juvare potes, benignè subveni, nunquam celabo, per quem profecerim, & hoc saltem grati animi indicium à me feres, ut me abs te adjutum esse ingenuè profitear. Vale. Kal. Januarii 1602. Bononia.

LXXXII.

Molt' Ill^{re} & Ecc^{te} Sig^{re}.

REndo grazie à V. S. per la lettera del Sigr. Mercuriale inviata; al quale mandarò duplicate quelle mie baie, poiche la prima mano hà havuto poca ventura. Dubito che coloro che

Rrrr 3

forman-

formando invettiva contro il Lipfio, le danno nome d' Apologia, troveranno duro inciampo, e se non forse mai altro, mi par cosa difficile levar la reputatione ad uno che si sia segnalato con l' armi in mano mille volte per via d' un semplice Cartello; fatti, fatti ci vorrebbero e non parole, come V. S. prudẽtemente accenna; mà di questo ne lascieremo il pensiero à chi si hà d' avere, potendo stare che ancora noi ci inganniamo, e che questo discorso non si fermi nella sola vanità delle parole. Se V. S. non m' imputasse à presunzione ch' io le parlassi delle cose di Roma, à lei tanto più vicina, le metterei in consideratione l' iscrizione appresso scoperta nuovamente in quella Città, e comunicatami da un mio amico à punto come stà con qualche errore dello scarpellino.

TI. CLAUDIO. NICIATI

VIX. ANN. XII. M. X. D. XX. ET

CLAVDIÆ. NICE.

VIX. ANN. II. M. XI. D. XXIII.

CLAUDIA. AGAPOMENE

FILII

SUIS. INFELICISSIMIS. QUI. ETATE

SUA. NON. SUNT. FRUNITI. TECIT

MATER. SCELERATA. ET. SIBI. ET

LIBERT. LIBERTAB. Q. POST. Q. EORUM.

E rarò *frunisci adates* pro frui aut fruisci, poiche di questo frunisci non si trovano salvo alcuni pochi, & antichissimi essempli. Et nuova è la frase di *Mater scelerata* pro mesta, o ver' altra parola simile, benchè pare che in questo vi vada una energia di più, volendo inferire à mio giudizio, se scelus admisisse quadantenus, quæ filiis supervenerit. Et osservo che tutto al contrario di questo Epitafio, che si serve della parola *scelerata* in vece di dolente, la lingua Italiana usurpa il vocabolo *tristo* in luogo di *scelerato* M. à V. S. già debbe essere sazia di leggere queste ciancie. Resto con bacciar la mano à lei & al Sig. Aldourandi. Iddio la colmi di benedizione, e le faccia grazia di comunicarci in breve le fatiche, che parmi, sono già pronte & apparecchiate per la stampa. d' Agosta à 5. di Marzo 1604.

Desidero che V. S. faccia al Sig. Mercuriale parte di questa iscrizione, caso nõ l' havesse ancora vista, ricordandomegli Servitore.

LXXXIII.

POiche V. S. concorre meco à concludere, che non ci sia ripugnanza per la quale si debba dire quella iscrizione non essere antica, nõ mi pare, che sopra tal particolare accada trattar' altro. Il suo pensiero poi, che quell' Ursus, sia stato veramente Orso, e non huomo è vaghissimo, e non le saprei esprimere quanto mi quadrò

quadrò subito à prima vista, considerando che maggiori miracoli si sono visti ne' spettacoli di Roma, in particolare quello di sei paia d' Elefanti à tempi di Tiberio raccontato da Eliano nel 2. lib. cap. 11. dove dice espressamente, che li maschi erano vestiti da huomo, e le femmine da donna, sì che si potevano dire senza alcun scrupolo *Elephantes togati, & stolati*. Molte altre convenienze mi andavano per la mente. Mà per dire il tutto à V. S. sendomi poi messo à leggere, e considerar di nuovo la iscrizione, vi trovai alcuni passi che à mio giudizio più ad huomo che ad Orso si convengono; Sopra tutto mi fanno passare à questa parte gli tre ultimi versi, ne quali confessa essere stato vinto, da Vero ter-Console nõ mi si facendo verisimile, che un Console s' habbia messo à combattere con una bestia, ò che l' Autore dell' iscrizione ne havebbe voluto conservar memoria. E vero ch'io non mi ricordo haver letto di questo giuoco della palla di vetro *totidem verbis*, salvo che à tempi bassi in Niceforo Gregor. à lib. 11. mà che anticamente fosse in uso si comprende da passi di Seneca e Statio, quali conferendo coll' iscrizione, non credo se ne possa dubitar gran fatto, anzi l' iscrizione istessa lo dimostra parlando di *Pilicrepi* in numero Plurale, e dicendo di più *Ursum rogatum fuisse primum*. Ilche se bene si riferisce all' eccellenza, e non al' ordine, come V. S. bene dice, e però cosa certa, che non hà luogo, se non dove si trovano più di quella professione. Gusto assai le sue osservazioni, sopra *Unguento marcido, & Unco, ac Videnti*. Mà sopra l' *Exordarius* non accade trattare, perche chi hà visto il marmo m' afferma, che dice *Exodarius*. Se V. S. auvertirà il P. Radero di qualche inciampo del suo Martiale, l' assicuro, che se lo riputerà à favore. La prego d' inviare al Sigr. Mercuriale l' inclusa letterina insieme col disegno d' un marmo che si ritrova in Roma, glielo mando per occasione di quel giuoco di palle, da me à dire il vero non inteso. Se V. S. vi troverà che discorrere, la prego di farne parte così ad esso Sigr. Mercuriale, come ancora à me. gli miei Nipoti dovranno poi haver baciato la mano à V. S. essendo loro così stato comandato dal padre; farò l'imbasciata al Sigr. Eschelio quale fò se ne pregiarà. Mi piace che V. S. per suo gusto visiti tal volta le Muse Toscane, e se mi farà degno di qualche sua compositione, mi stringerà di tanto maggior obbligo; mà non vorrei che perciò facesse questo torto alle Latine di dar loro bando, che sicuramente essendo lei stata da lor favorita in tanti modi, meritamente si lamentarebbero di così grand' ingiuria, à me giova credere, che V. S. lo dica per vezzo, non mi parendo possibile, che mai vi fermi l' animo. Resto con baciarle la mano, Iddio la felicitì. D' Agosta à 13. d' Agosto 1604.

LXXXIV.

Hò tardato di rispondere alla lettera di V. S. di 6. Settembre per haver comunicato quel passo di Frontino à due miei Amici, che fanno professione di Mathematica. Viene alligato quanto vi hanno discorso sopra, mà in fine *Aqua haeret* per essere il passo troncato, & costoro confessano di non poterlo supplire, Prego V. S. sia servita d'invviare al Sigr. Mercuriale la sua lettera insieme col Catalogo de' libri nuovi della fiera di Francoforto, quale hò voluto mandare così aperto, presupponendo che lei gustarebbe à dargli un'occhiata, prima che passi oltre. E con tale resto baciandole le mani & offerendomele di tutto cuore. Iddio la felicitì. D'Agosta à 8. d' Ottobre 1604.

LXXXV.

IN questo punto ricevo un grosso invoglio dal Sigr. Ambasciad. Wottonio inviatogli secondo mi dice da V. S. per farmelo tenere, e giudico fino l' Osservationi del Sigr. Pompilio Amaseo sopra Polibio, alle quali darò un poco di scorsa comunicandole poi al Sigr. Casaubono. Et hò voluto dar subito avviso à V. S. della ricevuta, rendendole infinite gratie di questa sua ingenua liberalità di tanto raro esempio à nostri giorni. Aspetto che mi dica con suo comodo gli discorsi di cotesti Signori Filosofi & Astrologi sopra la stella nuova. E con bacciarle le mani le prego aumento di veri beni. D' Agosta a x. di Dicembre 1604.

LXXXVI.

APERTO l' invoglio che accusai ultimamente à V. S. posso affermare d' havervi trovato un prezioso tesoro. Mà perche in iscontrando vengono à mancare parecchi fogli, anzi ternioni m' hà parso doverlene dare subito avviso à fine che se sono ancora in essere visi metta la mano subito à ricuperarli, prima che per negligenza vadino totalmente smarriti: Che certo la cosa merita d' usarci diligenza. In caso del contrario, e che non ci sia speranza da rivenire altro, *hoc Catone contenci erimus*. Però aspetto, che V. S. mene dica il fermo. Di più perche trovo in certi Catalogi che il Sigr. Pompilio fece stampare in Bologna l' Anno 1543. *Fragmenta dico, e sexto libro Historiarum Polybii, de diversis Rerum publicarum formis, deq. Romana prestantia*, sono entrato in sospetto che ò prima, ò poi potrebbe ancora haver publicato in coteste bande parte di questi scritti, & ne desidero essere assicurato da V. S. per non far errore. Publicandogli hora per cosa prima non vista, con vergogna e risa di chi sapesse il contrario. Resto con bacciar la mano à V. S. Iddio la custodisca. Di Agosta à 17. di Dicembre 1604.

P. S. Il Sigr. Casaubono accetta l' offerta delle osservazioni del

del Sig. Pompilio Amafeo B. M. e ne rende somme grazie. Se pare à V. S. le potrà inviare al Sig. Wottonio Ambasciad. del Re d'Inghilterra à Venetia; che in tal modo mi perverranno sicure.

LXXXVII.

D'Haver ricevuto parte delle fatiche del Sig. Pompilio Amafeo sopra Polibio, ho auvisato V. S. già due volte, e credo d'haverle ancora detto, che vennero senza sue lettere, sì che in questo proposito non le posso soggiungere altro, salvo ricordarle di nuovo si degni d'haver cura, che li fogli, quali noi troviamo manchi non si smarriscano caso fossero ancora in essere. Sopra il luogo gramatico sò d'haverle mandati due pareri, me li fa, e vorrei poterla servire ancora della parafrase sopra le Morali d'Aristotile che hora mi richiede, mà non mi ricordo d'haverne vista alcuna, tale quale me la dipinge; di non haverla io sono certo, pure ne farò alcuna diligenza con qualche Amico. E V. S. mi favorirà à dirmi il nome di quel suo Amico, che mi honora, sperando di poter ottenere col mio mezzo le cose, che per altra via se gli rendono difficili. Che sò certo se in me fosse il poter parial volere, non viverebbe ingannato. Baccio à V. S. la mano con pregarle felice capo d'Anno. D'Agosta à 31. di Dicembre 1604.

LXXXVIII.

Hò sentito la morte del Sig. Aldovrando con quel dolore, che la virtù del Soggetto merita. Iddio faccia bene all'anima. Cotești Sig. per termine di gratitudine non douran mancare di spingere fuori in luce tutto quello di suo che sarà trovato meritevole. Dal Sig. Lipsio passa due mesi non hò havuto lettere, mà per relatione d'Amici credo stia assai bene. Perche gli Vecheli di Francoforte habbian lasciato fuori nell'Editione delle opere del Sigonio la Vita del Cardinale Campeggio, & le Efemeridi del Robortello, non saprei accertar à V. S. mà le dirò mia opinione. Che forse della vita del Cardinale non havevano notitia, il che mi par tanto più credibile, quanto ne ancora à me non venne mai vista. Et le Efemeridi furono lasciate come opera di altro autore. E vero che con questa consideratione potevano restare ancora le cose del Chruchio. Circa la raccolta de' Poeti Italiani, sono totalmente del parere di V. S. che simili farragini poco mi gustano, tramezzandovisi ordinariamente molte cose deboli per broglio, come si dice in Venezia. Nè vale l'argumentar' dal Florilegio Greco, il quale non tiene altra maggior commendatione, che l'essere periti gl' Autori, dal quale fù cavato. In ogni modo il Sig. Grutero è debitore d' assai alla cortesia di V. S. che se gl' offerisce con tanta prontezza di far copiar il libro, quando si venisse à questo, credo si potrebbe lasciare il pensiero allo stampatore; che volendone cavar l'utile, ragion vuole, faccia la spesa egli. Aspettaremos quello risolverà e risponderà il Sig. Pichena, al quale scrissi con occasione di mandare la lettera del Sig. Grutero, senza saperne il contenuto, & meglio dedicaì per servitore; mà m'accorgo, che mercé delle tenebre del mio nome, e per la stravaganza del carattere di mia mano, non mi seppi far conoscere. Però sarà bene, che V. S. supplichi per me col Sig. Curzio come la ne prego. Et resto bacciandole le mani di tutto cuore. Iddio la felicitì. D'Agosta à 20. di Maggio 1605.

P. S. Si ricorderà à tempo della promessa fatta, caso che il Sig. Magino scrivesse sopra la Stella,

S s s s

LXXXIX.

LXXXIX.

SE à V. S. piace leggere di passaggio questo catalogo di libri nuovo, vi la prego d'inviarlo poi insieme con l'allegata lettera al Sig. Mercuriale à buon ricapito. Poiche ne suole essere molto desideroso. Pochi giorni sono che di quà habbiamo l'Ezechiele del P. Villalpando, quale formando paradossi circa le ricchezze di Davide, e Salomone, & altri, dà qualche occasione di discorrere, Mi sarà molto favore sentire quello che in Italia sene parla. Credo che proceda sempre con buoni fondamenti, mà le persone difficilmente restano capaci di cose tanto discoste dalla loro opinione. Bacio la mano à V. S. Iddio la felicitì. D'Agosta à 7. d' Ottobre 1605.

P. S. Non so, se il Bindoni tornò mai à casa, mà siasi questo come si voglia, non vorrei che perciò V. S. restasse di dar fuori le sue fatiche, che parmi già due anni erano pronte per entrar sotto il torchio; di grazia mene dica una parola.

XC.

Risponderò con brevità, che così mi commanda la strettezza del tempo ad una ben longa di V. S. senza tralasciare però capo alcuno. Quanto al Catalogo di Francoforte, V. S. sappia, che vi vengon messi molti Libri non mai usciti in stampa, anticipando gl' Autori à mandar gli titoli de' Libri, l'editione de' quali resta poi ò ritardata ò totalmente impedita per varie occorrenze. E si può dubitare che ancora alcuni gli facciano mettere per mera vanità, senza haver mai havuto intentione di scriver in tal materia. Et io dubito, che il più de' Libri che non arrivano costì, siano non mai stampati. Sopra il quesito Matematico scrissi e riscrissi al Sig. Scaligero, senza haver havuto risposta, ilche fù causa senza altro mistero, che io non ne potei mai dir nulla à V. S. E comprendendo da questo procedere, ch' egli ò non può ò non vuole scriverci, non mi pare à proposito affaticar me, & importunar lui senza frutto. Spero che V. S. mi farà buona questa ragione. Nell' Editione di Catullo Parigiano non è dubbio, che se le hà fatto notabil torto. Mà queste sono faccenterie di persone, che presumono di correggere quello che non intendono. Già ne hò avisato qualche mio Amico, che ne resta maravigliato molto. Non credo, che tal opera si debba ristampare in breve in Germania, mà se notitia mene perverrà, non mancarò di quello, che V. S. desidera si faccia. Al Sig. Grutero scriverò circa gli Poeti Italiani. Che il Bindoni vada à Roma in negozi gravi del Duca di Baviera con me, hà pochissimo del verisimile; mà questo poco importa. Le fatiche di V. S. mi assicuro che in Venetia troverebbon luogo s'ella si risolvesse da senno. Jo ci hò fatto stampare qualche cosa per il passato, e resto mediocrementemente satisfatto della correzzione.

Se il

Se il Sigr. Paolini è passato all' altra vita, altro successore ci debbe essere. Baccio per fine la mano à V. S. & al Sigr. Mercuriale. Iddio gli custodisca, e benedica. d' Agosta à 4. di Novembre 1605.

XCI.

L' Auviso della morte del Sigr. Mercuriale mi riesce tanto più doloroso, quanto più fù inaspettato, poiche havendo havute sue lettere pochi giorni sono, scritte con quella franchezza, che farebbe un giovane di trent' anni, mi pare d' haverlo tuttavia inanzi, e sentitolo ragionare senza quasi poter dar fede alla sua morte. Non è dubbio che l' Italia hà perso un gran lume, & io un Sigr. che si compiaceva d' amarmi senza mio merito. Mà di grazia V. S. si guardi di far torto à se & ad altri, dicendo che con questa morte sieno estinte in Italia affatto le belle lettere. Anzi ad imitatione de' valorosi Soldati, che veggiono per terra un gran Capitano, che li conduceva, pigli tanto maggior animo à sostener l' honor della patria, & ad aumētare quella del morto, che sarà facendo buona cōserva de' suoi scritti, che restano à dietro, & ajutando che vengano in luce. Diedi buon ricapito alla lettera del Sigr. Persio, & haverò cura di sollecitar la risposta. E per fine resto prontissimo à servigi di V. S. Iddio la felicitì. D' Agosta à 13. di Gennaro 1606.

XCII.

R Ingrazio V. S. d' haver sanata la ferita fatta di sua mano, e spero, che Iddio benedetto aggiongerà molti anni di vita, al Sigr. Mercuriale à confusione della malignità, che, spargendo queste voci false, fà conoscere il veleno de' suoi desiderii. Al Sigr. Eschelio terrò ricordata la risposta per il Sigr. Persio, al quale frà tanto posso affermare, che questi giorni à dietro esso Eschelio mi comandò à bocca quello scritto della santiss. Vergine se V. S. mai fosse in venuta notizia del Lampugnano, antagonista del Sigr. Lipsio e del Titiano del quale si fa mentione nella prefazione, molto caro mi sarebbe saperlo. Bacciandole in tanto le mani. Iddio la felicitì. D' Agosta à 3. Febr. 1606.

XCIII.

P Er ubbedire à V. S. le rispondo subito, poiche così mi comanda, e per non toglier sua ragione, questo giorno sacro lo faccio con brevità. Di quello V. S. dice, che il libretto stampato sotto il nome del Lampugnano sia manifattura Italiana, resto totalmente persuaso; mà non già che possa esser fatica del Mureto buona memoria. Anzi questo sarebbe un contraddirsi, poiche V. S. sà che il Mureto fù di nazione Francese, oltre molte altre ragioni che potrei addurre. Di suoi Auditori non voglio parlare, perche furono per maniera di dire infiniti,

fi che questa congettura farrebbe troppo nel generale. Gli pensieri del Sigr. Mercuriale e di V. S. sopra quel passo di Seneca, confesso & attesto, che sono ingegnosi: sed si verum ingenuè dicendum est, vulgata Lectio, tam commodum sensum habet, ut mihi nullo modo sollicitanda videatur. Nè si può dire, che li Cinghiali non fossero in gran credito appresso i golosi di Roma, poiche cene sono Testimoni innumerabili, come il Sigr. Mercuriale c' insegna nelle sue *varie* lib. 2. cap. 22. Et il Lipsio copiosamente nel principio del 4. libro Poliorceticon. E vero, che erano assai comuni, mà Seneca per segnalarle v' aggonse il *milliaris*, come fece ancora Varrone, della qual sorte si può credere che pochi s' incontrassero, e che fossero di gran spesa, come pare Varrone addita. E questo sia detto senza pregiudicare à chi che sia. Il Catalogo non mancherà di venire à tempo debito. Bacio la mano à V. S. Iddio le conceda felice Pasqua. D' Agosta à 24. di Marzo 1606.

XCIV.

REsto meravigliato, che V. S. il giorno della data dell' ultima sua non hauesse ancora notizia della morte del Sig. Lipsio buona memoria. Poiche sono passate tante settimane che io ne diedi auviso al Sigr. Mercuriale pregandolo di comunicarla con V. S. Et insieme le mandai una lettera havuta di Fiandra in questo proposito, quale feci stampare in questa Città e credo sia stata ristampata in Italia. Mà con questa occasione mi occorre di confidare in V. S. una cosa, che non haverei fatto in vita del Sigr. Lipsio, per non essere seminatori di Zizanie; hora passato il pericolo, le dico che egli era stato auvisato da personaggio di molto credito nelle lettere, che il Lampugnano era veramente la persona di V. S. di che s' adduceua per qualche indizio l' allusione del nome Titiano, e mostrò costui meravigliarsi della scempiezza del Sigr. Lipsio, che mostrandosi tanto sagace in molte altre cose non si fosse accorto di questo tratto. E perche il personaggio detto affermava di sapere questa cosa fondatamente pareva che il Sigr. Lipsio cominciasse à vacillare circa il credere, dandomene parte. Jo gli replicai quello mi parve à proposito, & à che credetti essere tenuto per carico di coscienza, se bene non voglio spiegarlo in questa carta, per non parere d' adulare V. S. Hora mentre aspetto la risposta, per sapere se le mie ragioni & argomenti haveranno fatto presa. Ecco viene la nuova della morte, e poco appresso una letteta diretta à me scritta non molti giorni inanzi, quale si trovò tra le sue scritture. Et in essa dice. *Ego libens tibi accredam innoxium esse illum à Bononia & pro urbe sua bonum. Tamen qui indicium mihi fecit, & seriò affirmavit, is est è prima classe Testis. Libens tamen*

*meninquam tibi annutanti accredam, quia ingenio ad mitiora inclino, & sperno alios esse, qualem me nolim. Hanc in homine malitiam? Abdico: & præsertim quos vel levi oculo Musa ista melior adspexit. Quid etiam si fecerit? ne irasci id me cense & venia promptiorem esse, quam alios culpa. Illud magis doleo, videre me, & hucusq; animam ducere, ut brevi omnis litteratura ludibrium sit, & spissiores tenebræ quam in Ercinia vestra olim oriantur. Apud nos quidem tibi affirmo: si vos meliore fato, gaudebo. Da tutta questa Historia V. S. conoscerà, che la malignità di qualch' uno non dorme. E per non uscir del Lipsio, io le dirò liberamente, come mi ricerca, che quel passo di Diodoro intorno lo stile di Burgia si confà più à certi inetti imitatori e Discepoli del Lipsio che à lui proprio. Se bene hò confessato, e confessato più volte, che al poco mio giudizio, con tutto sia stato Scrittore eccellente, anzi vaglia il vero, eccellentissimo: non hà però scritto in eccellentissimo Genere e con questa distinzione credo si potrebbero accomodare le principali differenze, che vertono tra suoi seguaci & Adversarii, che tal volta d' ambe le parti eccedono li termini del ragionevole. E perche trovai un motto degli indiscreti imitatori del Lipsio, agiongerrò, che molto si confà quello scrive Seneca di Cassio Severo, grand amatore di Publio Scio: *Ajebat non illius hoc vitium esse, sed illorum qui illum ex parte, qua transire deberent, imitarentur: quæ apud eum melius erant dicta, quam apud quemquam Comicum Tragicumq; aut Romanum aut Græcum transeunt*, se bene quest' ultima parola manca nel testo di Seneca. Circa il *miliarios* mi accordo al parere di V. S. che respiciat pondus, e non la pastura di miglio, nè importa che la l. si sia messa semplice. Con che me l' offro. Iddio la felicitì. D' Agosto à 2. di Giugno 1606. in fretta.*

XCV.

SE il Catalogo di Franc. non pervenne à V. S. la colpa non fù mia, perche lo mandai al Sigr. Mercuriale secondo il solito, pregandolo di farne communicatione à Lei. Potrebbe essersi smarrito con gli tempi che corrono, mà mi giova sperar meglio, e che con un poco di tardanza finalmente sarà comparso. In cautela non mi gravarebbe inviarlo di bel nuovo, se non mi parebbe hormai merce troppo fuor di stagione. Poi hò ricevuto la cara sua di 13. del Corr. quale si diffonde molto in purgare l' imputazione datale appresso il Sigr. Lipsio buona memoria intorno il libretto del Lampugnano. Credo che per quanto già le scrissi & per l' ufficio fatto col Sigr. Lipsio in vita, e per la risposta capitatami doppo sua morte, V. S. resti assai ben capace della mia opinione in questo particolare, si che crederei di perder

carta & inchiostro fuor di proposito, se mi metteffi à discorrerne copiosamente. Il Lipsio fù, quale sà e confessa il mondo, e la fama ne durerà con sua gloria. Mà come errano à mio giudizio certi che lo idolatrano, per modo di dire, e lo fanno totalmente impeccabile. Così non è dubbio, che sono assai più intollerabili coloro, che per qualche difettuccio, e qualche neo che pare loro di trovar ne' suoi scritti, gli vogliono far il maestro addosso, & lo vogliono spedire per ignorante. E pur vero, che queste sono colpe humane e colpe usate. E difficil cosa è, che chi corre l'arringo di questi studi, si possa vantare di non havere inciampato mai. V. S. farà cosa degna di se, à crepacuore dell' invidia, se, come mostra di voler fare, onorerà la gloria di questo huomo doppo la morte, quanto hà fatto in vita, senza mettersi per questo in obbligo, di seguitare tutte le sue opinioni alla cieca. Che conviene pur dire, non farebbe resolutione di persona ragionevole. Mi dispiace che tiene tutta via difficoltà, quale dubito si aumenterà con gli presenti disturbi di Venetia nello spinger fuora le sue fatiche come dice. Egli è pur vergogna e vaglia il vero che frà Roma, Firenze, Bologna, e tante altre Città principalissime d' Italia non si trovi persona che si pigli cura, o habbia gusto di simil politezze. Vedo che il Sigr. Alberico Gentile in Inghilterra, fratello del Sigr. Scipione, che si trova in queste nostre bande, cita V. S. ne' suoi scritti con titolo d' Amico. Desidero havere informatione da lei, che lo debbe sapere, di che parte d' Italia sono nativi, con che occasione sene sono partiti loro, ò vero il Padre Matteo, se attengono nulla à Valentino Gentile, contro il quale sà che il Cardinale Bellarmino, e molti altri hanno scritto. E con far fine le baccio le mani. Iddio le dia ogni bene. D' Agosta à 30. di Giugno 1606.

XCVI.

V. S. hà potuto conoscer per le mie anteriori, e per quanto hò operato col Sigr. Lipsio buona memoria, che quel sinistro sospetto in me non prese mai radice. E se pur fatto l' havesse, le tante ragioni da lei allegate bastavano à sbarbicularlo intierissimamente. Si che la prego sene dia hormai pace. Di quanto mi dice in questo proposito, che gli libri *de Immortalitate animorum*, non furono mai scritti dal Paleario, restai ammirato, essendomi ciò cosa molto nuova, e se la ne sà altro particolare, mi sarà molto caro intenderlo insieme col nome del vero Autore. Circa la voce *Pilicrepus* difficilmente mi posso hormai discostare dall' interpretatione che lei sà. Il Capaccio non mi pare habbia fatto altro in quel passo, che confonder forse inavvedutamente due opinioni già prima ben note al mondo, cioè è quella del Rodigino accettata da Erasmo delle balle impegolate,

late, ferventi ad accendere ò mantener' il fuoco, e l' altra del Pinciano de pelicavati. Se il Sigr. Mercuriale è in Roma, che io non lo sapeva, si potrà informare, se l' inscrizione d' *Urso togato* hà vista d' essere contrafatta, come mostrava dubitare. Il mio libretto, che dice V. S. essere allegato dal Pignorio, fù stampato in Venezia l' Anno 1591. presso Aldo. con questo titolo: *Fragmenta Tabulae antiquae, in quibus aliquot per Rom. Provincias itinera, edente & explicante M. Velfero*. Con che resto à bacciar le mani à V. S. Iddio la conservi. di Agosta à 28. di Luglio. 1606.

XCVII.

V. S. fa che lo scriver delle lettere *inter absentes*, è l' istesso, che il parlare *inter praesentes*, onde io soglio dire, che se mala creanza si chiama, che l' huomo venendo salutato da un Amico non risponda parola per infaccendato che sia; mi pare, che l' istessa ragion vaglia nello scrivere, e me l' ho ficcata tanto in testa, che mai non mi scuso sopra l' occupationi per non scrivere, mà si bene per esser breve, e secco nello scrivere, come occorre ora in risposta della grata sua di ult. Settembr. E spero che mi farà buona questa scusa. De' Marmi di Pisa resto sincerato, e parmi che ci sia ancora l' attestatione del Sigr. Lipsio in queste sue ultime epistole postume. Al Sigr. Pichena bacio le mani, e V. S. non manchi di tenerlo ricordato di quanto gli scrissi intorno la Bibliotheca di cotesta A. S. Perche essequendo quel pensiero, sono sicuro, che ne' risalterà beneficio al publico, & honore à S. A. La ringrazio dell' Informatione delle lettere Eztrusche, e mi confermo col suo parere, che l' applicatione dell' Alfabeto sia fatto à capriccio, e le parole messe insieme mi pare habbiano un gran tuffo delle inventioni di quel buon Frate da Viterbo. Non dico che siano totalmente fattura sua, ma certo vanno à quella strada: Mi fù detto che in Pisa in certa Torre si vedevano figure hieroglifiche, delle quali mi sarebbe gran favore havere un ritratto ben fedele. Ma dubito che chi me lo disse, non sapesse quello si siano hieroglifici. Aspetto l' occasione, e versi di V. S. con ogni suo comodo. A' questi Padri Gesuiti, & al Sigr. Eschelio farò le sue raccomandazioni. Pregandola di bacciar la mano à mio nome all' Ecc. Facchineo come faccio io à lei, desiderandole ogni bene. Di Agosta à 19. Ott. 1607.

Dicami per cortesia, se non si vedrà altro in istampa delle fatiche filologiche della buona mem. del Sig. Mercuriale.

XCVIII.

MI trovo con più lettere di V. S. alle quali hò tralasciato di risponder' ordinatamente, dubitando che per causa del suo moto le lettere si potessero smarrire. Hora perche mi dice dover partire di Bologna fra pochi giorni, si che la giudico in Pisa
avanti

avanti quest' hora, vengo à rallegrarmi seco di tutto cuore di questa honorevolissima condotta, pregando Iddio le conceda grazia di goderla molti e molti anni con ogni intiera sodisfazione. Jone sento particolare contento, oltre il commodo che ne risulta à V. S. quale stimo quanto il proprio, considerando, che questa mutanza non le darà solo occasione di far' uscire in Firenze le sue fatiche, come lei dice, mà la metterà, per modo di dire in necessità di farlo, perche ogni termine di creanza vorrà che la si mostri grata, & à S. A. S. e forse à qualche altro Sig. che haverà havuto parte in questo negozio. Lodo poi infinitamente la modestia, che si propone d' usare verso la memoria del Sig. Lipsio. Il dissentire in materia di queste lettere è stato sempre lecito, anzi lodato, quando sia con buon fondamento, & à maggior lume della verità. Mà l' acerbità sà ben lei, quanto offende, tanto più, quando s' usa verso gl' amici, come V. S. professa esserle stato il Lipsio, che certo non fù impeccabile, come molti mostrano di credere, mà però grand' huomo. V. S. sà da quanti & in quanti modi è stato ripreso il Vittorio, quasi sempre *cum prefatione honoris*, il che non sò, perche non si debba imitare in trattando delle cose di Lipsio. Di quell' altro poi, il quale V. S. sfida à guerra aperta, non intercedo. *Unum rogo*, che non si facci troppo desiderare le sue fatiche, che parmi scrivesse altre volte erano già in procinto da poterli stampare. Il Sig. Scioppio non credo si distaccherà facilmente da Roma. Del Pinelli non hò mai sentito nulla, dicami V. S. dove si ritrova. E se qualche cosa di suo è in luce

Il Sig. Wottonio, mi scrive che in Venezia corre voce, che nel Regno di Napoli si siano ritrovati alcuni libri di Tacito non mai più visti. Io la tengo per una baja, parendo, che in Roma lo saprebbero. Alligato viene il Catalogo di Francoforte, quale V. S. letto che habbia, comunicherà al Sig. Mercuriale, poiche gli sono tenuto di questo tributo due volte l' anno. Il nostro Occone è passato all' altra vita, non molti giorni sono, in età di 82. anni. Finisco per la strettezza del tempo, con offerirmi di tutto cuore à V. S. Iddio la felicitì. d' Agosta à 20. d' Ottobre 1606.

XCIX.

COl presupposito di mia ultima vengo ad accusare la ricevuta della gratissima lettera di V. S. de 27. Ottobre. Et à ringratiarla dell' oratione mandata, quale leggerò curiosamente sicuro di doverla trovare molto diversa, da quello che la sua modestia mela dipinge. Per contracambio le mando l' incluso foglio per sentire con ogni commodo il suo parere. A molti dà fastidio quella forma d' Elmi, che per quanto io sappia, non s' incontra nè in Marmi nè in Medaglie antiche. Ben par credibile, che

che gli Andabati tali gli ufassero & Andabate credo fiano que-
sti due gladiatori, che possono haver combattuto à piede, se
ben l'ordine loro era di farlo à Cavallo. Nè fà forza l'oppo-
sizione se ciò vero fosse, sene troverebbe pur qualche altra traccia.
Perche sappiamo, che Retiarii & Laquearii combattevano con
la rete e col laccio, nè per questo sene vede alcun vestigio in tante
sculture antiche. Baccio à V. S. la mano, e le desidero ogni vero
bene. D' Agosta à 9. di Novembre 1607.

C.

IL libro, che accennai, non è la vita d' Anna Comnena, se non in
quel modo, che si dicono le Vite di Plutarco, per esserne egli l'
Autore. Così scrisse Anna Comnena la Vita ò Historia d' Ales-
sio suo Padre. E perche sono informato da più d' uno testimo-
nio di veduta, che il libro si trova nella Libreria di S. Lorenzo,
non ne posso dubitare. Mà per questo non voglio, che sene dia
altro fastidio al Sig. Pietrena, poiche non gusto d' incomodare
gli Amici della libreria nostra. Si vede un buon pezzo di questa
Istoria con titolo *Annae Alexii Comneni F. Syntagma historia-
rum, Alexias ab ea nuncupatum*, mà perche si trova difetto-
so in molte parti, il disegno era di ordinare la stampa, e forse versione
coll' aiuto del libro Fiorentino: e l' honore sarebbe stato del
Sereniss. G. D. poiche in frontes' haverebbe messo l' elogio: *Ex
Bibliotheca Medicea*, o cosa simile, come più havebbe piaciuto. Il
Catalogo tengo per cosa disperata, se Iddio non ci fa nascere un al-
tro Pietro Vittori. Passò di quà questi giorni, chi mi affermò tro-
varsi in Firenze in mano del Sig. Riccardo Riccardi intiero tutto
Diodoro Siculo, che senza altro sarebbe grandissimo Tesoro da
stimar più, che tutta la preda portata da Bertoni di S. A. quest'
Anno. Mà per dirlo ingenuamente, non ne credo nulla, la fama
potrebbe essere nata da Fragmenti, che si vedono in stampa, ca-
vati dal libro del Sig. Ludovico Alemanni. Ne hò voluto dar'
avviso à V. S. se le parebbe di farci qualche diligenza. Poiche que-
sta è impresa, stò per dire, che merita l' huomo vi si affatichi eti-
andio indarno. Ebbi ultimamēte l' orazione, la ringraziai: come
faccio ora del suo Nereo che m' e parso vago, e non accadeva
che l' età facesse sua scusa. Mà quest' è modestia di V. S. Al Sig. Fa-
chinei mille ribaciamani. Mi assicuro, che il suo Sig. Suocero, ol-
tre le fatiche mediche, haveva frà mano qualche Galanteria filo-
logica & antiquaria, perche molte sue lettere che tengo, ne danno
indicio. Potrebbe essere, che non fosse in termine di stampare. Mà
V. S. farebbe gran carità, se visitando il residuo delle sue scritture,
mettesse insieme li pezzi di questo Ippolito, quāto sarà possibile,
à beneficio publico, & honor del defunto. Perche sò, che haveva
parecchie belle considerationi in simil proposito. Aspettarò di
vedere li Commentarii del Sig. Guastanini questa fiera prossima,

T t t t

poiche

poiche lei mene da intentione. E con augurarle le buone feste, resto tutto suo. Iddio la felicitì. D'Agosta à 21. Decemb. 1607.

CI.

SE bene sò assai meno della lingua Italiana di quello che V.S. mostra credere, non manco però di sentir gusto della vaghezza di Componimenti poetici, onde le resto con molto obbligo per gli Sonetti mandatimi le ne rendo grazie. Circa *Andabatas* altro non m' occorre. Non hà dubbio che *Andabatarum more pugnare*, denota combattere alla cieca. Mà questo non impedisce, che gli veri *Andabate* non lo portassero tale. Anzi lo conferma parendo poco verisimile, che venissero nell' arena, semplicemente ad occhi chiusi senz' altro ordegno. Sono di parere, che V.S. non si debba più affaticare per l' Istoria d' Anna Comnena, se non lo facesse per suo particolar gusto. Poiche stimo assai meglio lasciar imperfetti certi desiderii non necessari, che incomodar gl' Amici. Le bacio per fine la mano. Iddio la custodisca. d' Agosta à 22. di Febr. 1608.

Trà le lettere del Padre Abbate

DON ANGELO GRILLO

Benedettino Cassinese, vi sono le seguenti scritte

Al Sig. MARCO VELSERO.

CII.

A carte
180. & 181.
del primo
volume
dell'Edi-
zione di Ve-
netia del
1608. in 4.

LA lettera di vostra Signoria di 13. di Giugno, è tutta sua solita gentilezza, e mia nuova obligazione: e massime dove scusandomi, o compatendomi delle mie molte sollecitudini, mi vien quasi obligando più efficacemente à compiacerla de' componimenti, che desidera in lodi di cotesti Santi. Veramente il far versi, è opera di mente vacua; mà perche il petto non è vacuo d' amore, nè di desiderio di servirla in così santa occupazione, posso e voglio sperare un giorno, da poterle dar qualche sodisfazione. E se io non facessi mai altro, farò come il Medico, che poiche non può dar la sanità, la pronostica. Mà s' un lume accende l' altro, qual lume può meglio accendermi, che la lezione della nobilissima Istoria di vostra Signoria? Sò ben' io il valore e l' merito delle singolari opere sue: ch' ella non può tanto ricoprirle sotto il velo di un modesto silenzio, che la fama non le riveli à tutti con infinite lingue. Parliamo dunq; di queste, e lasciamo le mie. Troverolle io in Roma? ne farò diligenza particolare. Sò che piacciono, e l' piacere è il condimento di tutte le cose, l' esca dell' amore, l' incitamento dell' ingegno, il cibo della volontà, & un rinfrancamento, e forza della memoria. Così parmi d' haver letto. Mà à V.S. non bisogna dirlo. A me basterà provarlo, si come

me spero. Che sarà il fine di questa, con pregarle quella perpetuità di contentezze, che più desidera. Di Roma.

CIII.

LE ambasciate Celesti, (che tali stimo io le lettere di Vostra Signoria) non deono esser portate da altri, che da gl' Angiolli, perciò l' Angioletto Nipote di Vostra Signoria m' ha reso la sua de 4. acciò che in un tempo medesimo leggendo l'una, e rimirando l'altro, venissi consequentemente à vedere, e udire V.S. in un punto istesso; ond' io fossi in questa guisa col beneficio di sì grata presenza ristorato del danno di sì discara lontananza. O come l'uno è stato angelico di volto, e l'altro celeste di lingua. Queste sono tutte grazie, che mi fa Vostra Signoria, delle quali poiche io non son bastante à ringratiar nella se non con l'animo grato, la sua medesima liberalità e gentilezza ne la ringrazierà pienamente per me. Jo mi sono offerto al giovinetto generalmente in quel ch' io vaglio, mà se in particolare occorresse à Vostra Signoria impiegarmi in cosa, che gli potesse giovare, ecco mi prontissimo. Col mezzo di lui invio la seconda, e l'ultima parte de' miei Pietosi Affetti: che questo è l'ultimo e forse anco il final canto della mia Musa. E vorrei volentieri, che fosse come quello del Cigno, che soavissimamente risuona nell'estremo di sua vita. Che se bene io sono ancora nell'età consistente, la mia Poesia però resta sù l'ocaso, e tramonta l'Apollo mio che le gravicure e i governi, non ammettono i soliti spiriti Pierii, anzi sono un efficacissimo efforcismo per discacciargli. Mà qualunque io mi sia, per parerle o Cigno o Grillo, son suo, e mele dedico per sempre divotissimo. Così potess' io dire altrettanto eccellente di affetto, quanto ella è eccellente di merito, mà non posso dare in alcuno eccesso di amarla, e di osservarla, dove infinito stimo io il merito della bontà e del valore di Vostra Signoria. Alla quale per fine prego da Dio il colmo di ogni più desiderata contentezza. Di Roma.

CIV.

IL nome di Vostra Signoria non è nuovo in Italia, nè incognito all'orecchie mie; nuova è ben sempre la singolar virtù, e la rara gentilezza sua, perche sempre acquista nuovi meriti, e nuovi servitori: e massime quando viene expressa in sì cortesi lettere, & in sì graziose maniere: come appunto è seguito in questa prima sua. La quale è di tanto valore, che se non mi fa essere frà gl'altri, mi fa almeno parere à me stesso il primo degli Uomini favoriti. Onde à ragione posso io chiamare, e fortunate insieme, e felici peregrine, quelle umili creature mie, che vanno attorno: poiche da' ghiacci di cotesto lungo verno, anno potuto

portarmi sì gentil primavera di vaghi fiori, nel bel seno dell'umanissima lettera di Vostra Signoria; e sì ricco Autunno di frutti, nel pretioso dono della sua degnissima amicizia. E'n verità che io non mi sono mai compiacciuto tanto delle debolezze mie, quanto al presente, ch'io ne vengo à raccogliere messe sì degna. E non solamente nella nobilissima persona sua mà nel cortese amore di molti di cotesti Signori; sì come piace à Vostra Signoria di farmi sapere. E di tutto questo vengo io à restarlene con maggiore obbligo; e tanto più, quanto in paese di così vario clima, e di sì diverso Idioma, farà ella stata per auventura benigno interprete, e della mente dell' Autore, e della favella istessa dell' Opera, la quale in coteste parti farebbe ò rimasta muta frà gl' ascoltanti, ò loquace frà sordi, se Vostra Signoria non avesse servito à lei di lingua, e à gl' altri d' orecchia. Così mi giova di credere, e credo di credere bene. Onde il Padre Don Arnoldo, mezzano di questo virtuoso contratto, non averà à meritare la pena del suo errore, mà il premio della sua cortesia e della solita bontà sua, ed io la grazia de' comandamenti di Vostra Signoria. La quale non deve meno esser pronta à comandarmi per gratificarmi, di quel che s' è dimostrata umile per honorarmi: ch'io altrimenti direi, che saria stato per confondermi. Et in questo caso certo non ne lascerei passare senza penitenza il Padre Don Arnoldo, col mezzo del quale invio questa, e con questa tutta quella parte di me stesso, che già impressa dal vivo carattere dell' amor suo, può farle più certa fede dell' affezionata divozione mia, con la quale resto, pregandole da Dio felice fine di tutti i suoi santi proponimenti. Di Roma.

C V.

Nel secon-
do Volume
à carte 258.

TArdo, mà fruttuoso rispondo alla lettera di V.S. Illust. perche stimo di corrispondere in parte al suo desiderio. Senta dunque l' amico Apelle nascosto doppo la Tavola, ciò che nel quì incluso foglio dice delle sue Osservazioni solari un valoroso Protogene, e Principe Patricio di questa Città, che può giudicare *ultra crepidam*. Nascosto anch' egli, mà sotto 'l manto della sua modestia. L' osservazione hà certo in se stessa del pellegrino, e sì come piace in universale, così e per dar materia à bellissimi discorsi, & occasione ad altre osservazioni, come suole auenire assai spesso, che una invenzione nasce dall' altra. Il Sig. Andrea Chiocco, nel mio passaggio per Verona, m' haueva detto, come V.S. Illust. l' aveva favorito di questa nobil curiosità, e che me ne aurebbe fatto partecipe; mà ella hà voluto in ciò prevenir lui, perche sempre previene me nelle grazie e ne' favori. Conosco il mio debito; mà lo conosco solamente, perche non posso

posso di vantaggio. Potrà la mia affezione e la mia osservanza per me, e potrà molto, perchè è fondata in suoi meriti, e sarà felice, se potrà esserle di corrispondente servizio, massime in questa mia nuova stanza di Venezia; La quale sì come mi potrebbe render più atto à servirla, così mi fa più pronto à pregarla de' suoi comandamenti, che mi valeranno per care e necessarie lettere. E Dio benedetto benedica sempre V. S. Ill. e la colmi d' ogni maggior bene. Di Venezia.

CVI.

SE V. S. non dubita del mio giudicio, dee restar certa della mia fede, e creder, che amando e honorando io tanto la sua Virtù,

non possa dare alle sue nobilissime azioni diverso senso di quel che si conviene. E veramente le sue richieste fattemi, e fattemi fare gl' anni à dietro, in materia diversi, per la gloriosa Santa Afra, sono state tanto modeste, e limitate, che m' an più tosto obligato col non obligarmi, che se m' avessero stretto & angustiato ben bene. E però molte volte son rimasto mal sodisfatto di me stesso, pensando al mio mancamento, e alla benignità e liberalità di V. S. la quale chiedendomi all' honore di sì venerabil Santa, non mi chiese, mà mi donò, e donò in grosso, onorandomi con titoli di pietoso e singolare ingegno. Li quali titoli, hò stimati io tanto, quanta è la stima, che si fa universalmente de' Sigri. Velferi, il qual non men nella Toscana, che nella Latina favella scrive sì giudiciosamente, che non può lasciarmi dubbio, se spiando e comprendendo ottimamente come egli fa, le vaghezze e bellezze delle Poesie Toscane, ne viene conseguentemente à prender molto gusto, e che di più esso solo, quãdo tutto mancasse, non fosse atto à farne capace gl' altri gentili ingegni d' Oltramonti, e però non hà V. S. à cavare altra cõclusione dal mio modo di scrivere, se non ch' io volessi più tosto inferire, come in effetto voleva, che le Poesie ordinarie, come le mie, e quelle di molt' altri Italiani, non erano tali, che dovessero in coteste parti togliere il pregio alle Latine. Comunque si sia, io stimerò sempre ben impiegato quel tempo, e quell' opera, ch' io spenderò in lode della gloriosa santa Afra; e se bene con gli anni sono cresciute, e precipitate le cure, & ora massime, ch' io mi trovo il peso

* Generale della mia Religione; non mancherò con tutto ciò di rubar tant' ozio dalla prolissità di questi giorni estivi, ch' io possa mandarle in questo proposito, se non Poesie perfette, almeno qualche tentativo poetico, o qualche nobile impazienza, o generoso sdegno di me medesimo. Che perciò rileggerò di nuovo quel che V. S. scrive di questa Santa, e potrà ancor esser, ch' un fuoco accendesse l' altro, e che io al lume della sua gran face accendessi una piccioletta facella:

Tttt 3

onde

Nell' istesso
secondo
Volume à
carte 300.
e 301.

* Era allora l' Abbate
D. Angelo
Grillo Presidente
Generale della
sua Religione.

onde più tosto venissi à renderle il suo, che à donarle il mio. E Dio benedetto, donator d' ogni bene, à V. S. Ill. conceda il colmo d' ogni più vera e stabile contentezza. Di St. Benedetto di Mantova.

CVII.

Nel terzo
Volume, 1.
dell' istesso
Abbate D.
Angelo
Grillo, à
carte 51.

A Ristorarmi del pericoloso travaglio provato nel mio ritorno di Genova à Venezia per li pessimi tempi, che sono passati, e passano di quà tuttavia, niuno altro rimedio era più valoroso, che la cortese lettera di V. S. Ill. co i secondi discorsi del nostro sconosciuto Apelle. Sì conosciuto nondimeno ormai in questo suo già tanto famoso sconoscimento, che mi par più tosto un Apollo, che uno Apelle, cioè un Apollo per avventura più visibile, e più caro, sotto l' velo d' una sottil nevuola di modestia, che non è l' altro, qualora totalmente scoperto, e ignudo, per la sua soverchia visibilità, si rende quasi invisibile, intrattabile e ingrato à gl' occhi nostri. Se ben non invisibile e non intrattabile alla pellegrina industria di cotesto valoroso Apelle, che anco Apelle mi giova di nominarlo, perche si come da quell' antico pareva solo che permettesse il Grande Alessandro di esser dipinto e rappresentato, così pare, che dà questo nostro moderno solo, consenta il Sole d' esser vivamente espresso à questo presente secolo, sì che lo veggia tale, quale non fù dagli antichi forse veduto già mai, così per le congiunzioni de' Pianeti, li quali quasi suo Re lo corteggiano, come per le vere macchie ò nuvole, che come nuove à noi, danno così bella occasione di filosofare a gli Astronomici. Ora di questa nobil fatica darò parte quanto prima al nostro Veneziano Protogene, e quanto prima ne invierò il suo parere; ringraziando in tanto il cortese Apelle, che con la meritevol lode, si mostra ossequente à questo nobilissimo e dottissimo spirito molto più, che perche abbia voluto numerare un' ombra qual son io, trà i chiari Lumi dell' età nostra, massime in questa Professione; E ringraziando sopra tutto Dio benedetto, che abbia voluto col mezzo d' alcuni singolari ingegni de' nostri tempi, farne vedere, come oggi, con l' umile trasparente d' un picciol vetro ci vien dimostrato il Sole assai meglio del solito, la dove per motteggiare alcuno di soverchia e ridicola diligenza, pur sogliam dire; Tenta costui con una facella di dimostrarne il sole. E' l' vero e sempiterno Sole ci illumini nelle tenebre di questa nostra cieca umanità, ed à V. S. Ill. ed al suo dotto Apelle, conceda ogni maggior contentezza.

Di Venezia.

SAULI

SAULI MERCERI
Augustani Vindelici
VIRGILIUS PROTEUS

Helmæstadii Anno 1600. inter Cen-
tones Virgilianos sub finem posterioris Tomi

ab

HENRICO MEIBOMIO
exhibitus,

Nunc, justis de causis, hoc loco, comparere jussus.

Illustrè

Illustri & Generoso Viro
MARCO VELSERO,
 Reipublicæ Augustanæ Ex-Consuli & Septemviro &c.
 PATRONO ET MÆCENATI MEO,
 S. D.
HENRICUS MEIBOMIUS.

*N*te triennium, Vir Illustris, cum propter magistratum, quem in Julia Academia gerebam, ordinariis laboribus vacare non possem, & nihilominus juventuti nostra prodesse cuperem, de operibus meis poetice recensendis edendisq; cogitare cæpi. Hortabantur amici, ut id facerem, neq; deerant alia causa nonnulla, quibus magis impellerer, & inflammarer. Initium autem feci à Centonibus Virgilianis, tum quod primi ingenii mei fœtus essent: tum quod minus laboris requirere viderentur. Ne verò soli exirent illi, utq; ostenderem, quos secutus essem magistros, placuit meis præmittere Proba Falconia & Ausonii Centones ingeniosissimos. His addidi ex recentioribus duos Capilupos Italos, Lælium dico & Julium: quorum hic, ut pio affectu decus familiae suae hereditarium conservare voluit, ita nequaquam illius venustatem affectus est. Minimè verò tum dubitabam, quin plura utriusq; in hoc genere extarent monumenta, sed quantalibet rem agerem cura & diligentia, ulterius indagare nihil potui. Cum autem nostri labores prodissent, à nobiliss. & consultissimo viro Dn. JACOBO MONAVIO, amico meo, admonitus sum, Capiluporum Centones Romæ anno supra sesqui millesimum nonagesimo, uno volumine excusos esse. Ibi continuè cæpi ardere incredibili desiderio videndi hoc opus: omnemq; movi lapidem, ut in manus meas deveniret, sed frustra. Recurrendum itaq; fuit ad Monavium: à quo tandem Centones istos amanuensium manu descriptos impetravi. Qua autem aviditate oblatos percurrerim, explicare non possum: hoc maximopere dolui, non genuinos me habere fœtus Lælii, sed à Julio præpostera cura emendatos & interpolatos. Magnam sibi sumpsisse eum licentiam testis est Cento de Monachis omnium lepidissimus & ingeniosissimus, quem truncatum mutatumque de Ætate aurea & ferrea inscripsit. In cæteris quid factum sit, ignoramus; conjecturam facimus, optimo felicissimi Poetæ genio vim & injuriam factam non exiguam: sed acquiescendum nobis erat in eo, quod fortuna obtulerat. Nolui autem studiosis invidere hunc thesaurum, quod animadvertissem priores nostros labores magna aviditate exceptos fuisse. Dum itaque editionem molior, commodum accidit, Vir generose, ut internuncio CL. viro GUNRADO RITTERSHUISIO, Antecessore Altorfiano, amico meo veteri, Centones novos, per occasionem edendos, ad me mitti curares. Hic exilui gaudio, gratulatus mihi de accessione ista, equidem, si molem spectem, non magna, si artificium intuear, longè pulcerrima. Non autem hîc de auctore disputabo: facile enim quisvis odorari poterit, cujus hæc sint, cui excellens tuum ingenium & admiranda doctrina cognita est. Tantum tibi communi Reipubl. literaria nomine pro communicatis istis deliciis gratias ago. Cumq; pro singulari benevolentia, quam literis humanissime scriptis, simulque insigni opere historico ad me misso, erga me declarasti, plurimum tibi debeam, totum hoc Centonum opus, in Germania nunc primum excusum, tuo nomini inscribere volui. Erant tuæ partes, hospites hosce, non ignotos, neq; benevolentia indignos hilari fronte excipere & patrocinio liberali complecti. Quo officio & istos ipsos Triumviros, omnesq;, quibus hi magni sunt, magis tibi devinctes, famamque nominis, quam adeptus es magnam, incredibili cumulo augebis. Vale augustissimum Augustæ tuæ sy-
 dus. Helmaestadii in Julia Academia anno Christi 1599. 4. Decembr.

EPIGRAM.

EPIGRAMMA
CONRADI RITTERSHUSII

Brunsvic. Jcti.

In laudem

CL. V. HENRICI MEIBOMII,
Poëtæ Cæsarii, & Historiar. Professoris in illustri acad.
JULIA, quæ est Helmæstadii,

&

SAULI MERCERI
Augustani.

Rotea dum cecinit conversum in mille figuras,
Descripfit sortem nescius ipse suam
VIRGILIUS: nam quæ non transformatus in ora est,
Aptatus rerum casibus innumeris?

CENTONES varios divino è carmine cernis
Confutos docta dispositosque manu?
Ars ea MEIBOMIO ad summum subvecta cacumen
Permittet nunquam nomina clara mori.
AUSONIO par fama viri confurgit ad astra,
Illustri congrex FALCONIÆQUE PROBÆ est.
Incluta MERCERI jam nunc se his nomina jungunt,
Fœcunda ingeniis seclaq; nostra probant.
Crescite CENTONES, & solo nomine vesti
Cedite, purpureo murice fulgiduli.

IN CENTONUM VIRGILIANORUM
A CL. MEIBOMIO EDITORUM PARTEM II.

Qui primus hocce carminum pulchrum genus
Musasque repperit Poëta futileis,
Felicioris ille prorsus ingen
Limatioris prorsus idem judic
Exemplar edidit, modestiæ magis
Diis Caménis specimen olim debitæ.
Non ille seris cogitata posteris
Geni feracis tradier molimina
Forma venustiore prudens censuit
Potesse, quam Maronis augusta, enthea,

Uuuu

Auro.

Auroq; contra & aurichalco carmina
Sinexuisset aureis catenulis,
Ab officina Lemmia catenulis,
Queis haut Gradivus mœchus importunior
Solummodò queat volens- nolens capi.
Sed ipse fallendi Magister admodum
Et artifex, salace cum nata Jovis,
Potissit impediri, & impotens volet,
Quid sic ligatis aptius centonibus?
Non illi adornassint opus lectum magis
Ac eligantes hæc, Lector, paginas,
Bellis coloratas figuris paginas,
Quas jam secundas, & secundo Apolline,
Noster Poëta dat, Poëta JULIUS,
Vatum ille ductor atq; censor optumus,
Quoi tot Poëtarum labores inclutos
Debes, amice lector, atque industriæ
Mirabile exemplum, & probum in FALCONIA,
LUPISQUE cæteris, honoratis LUPIS,
Hujusce magnis carminum parentibus.
Sed arbitrum omnium Poëtarum unicum,
Illum optimatem, *principem* illum denique
VELSERUM ab AUGUSTA, *poëtam nobilem*,
Manet suum à Phœbo suo palmarium,
Auctarium beat perennis gloriæ;
Qui dum Poëtas jure proscribit malos,
Bonis Poëtas versibus damnat malos,
Suo pte vates ornat exemplo bonos.
Proinde honore par vel amplior cluet,
Centoniamque Lauream olli surripit,
Qui primus hocce carminum pulchrum genus
Musasq; repperit Poëta futileis.

--- --- Quamquam & melioribus actis
Quæritur æternum nomen, multoq; licebat
Clarius ingenium venturæ tradere famæ,
Attamen ad laudem quæcunque oblata facultas,
Egregium hanc rapere, & summa ad fastigia niti.

VIRGILIUS PROTEUS

SAULI MERCERI

Augustani Vindel.

CÆSARES AUSTRIACI.

Aen. 7. **D**Andite nunc Heliconæ Deæ, cantusque move-

Aen. 7. *Aen. 10.* *Geor. 2.* *Aen. 6.* *Geo. 4.* *Eclo. 5.* *Aen. 6.* *Aen. 12.* *Aen. 5.* *Aen. 6.* *Aen. 7.* *Aen. 7.* *Aen. 1.* *Geor. 2.* *Aen. 1.* *Geo. 4.* *Aen. 12.*

Majus opus, major rerū mihi nascitur ordo,
Audentes fortuna juvat. Ab origine Reges

Austrinos, veterum effigies ex ordine avorū
Fataq; fortunasq; virūm moresq; manusq;
Expediam, sed summa sequar fastigia rerum.

Nam neq; cuncta meis amplecti versibus opto,
Nec mihi si linguæ centum sint, oraq; centum,
Sufficiant vires per tot discrimina rerum.

Ore favete omnes, atque hæc exempla sequuti,
Discite Justitiam moniti, verumq; laborem.

RUDOLPHUS ALBERTI F.

Aen. 8. *Aen. 8.* *Aen. 8.* *Aen. 6.* *Eclo. 8.* *Aen. 8.* *Aen. 6.* *Aen. 6.* *Aen. 7.* *Aen. 7.*

SAlve vera Jovis proles, Tu cujus & annis
Et generi fatum indulget. Tu maximus ille es,
Flos veterum virtusque virūm, qui paupere terra

Missus in imperium magnum justissimus unus,
A te principium sceptrumq; sacerq; tiaras.

ALBERTUS RUDOLPHI F.

Aen. 12. *Aen. 5.* *Geo. 1.* *Aen. 4.* *Eclo. 9.* *Aen. 7.* *Aen. 6.* *Aen. 8.* *Aen. 6.* *Aen. 11.*

NOmīne avum referens, animo manibusq; parentem
Proximus ingreditur, subito ferrumque retractat,
Non torpere gravi passus sua regna veterno.

Mortem animus meminisse horret luctuq; refugit.
Heu cadit in quenquam dominorum fallere dextras!

FRIDERICUS ALBERTI F. PULCHER.

Aen. 7. *Aen. 6.* *Aen. 8.* *Aen. 6.* *Aen. 11.* *Aen. 7.* *Aen. 6.* *Aen. 8.* *Aen. 6.* *Aen. 11.*

NEc tu carminibus nostris indictus abibis
Infelix, ut cumque ferent ea fata minores.
Fortuna omnipotens & ineluctabile fatum

His mersere malis. Manibus date Lilia plenis,
Exigua ingentis misero solatia luctus.

ALBERTUS ALBERTI F.

Aen. 6. **O** Stendunt terris hunc tantum fata, neque ultra
Aen. 9. Indulgent, duræ rapit inclementia mortis *Geo. 3.*
Aen. 6. Egregium forma juvenem, nova regna petentem, *Aen. 1.*
Aen. 1. Ante diem. Magnorum haud unquam indignus avorum *Aen. 11.*
Aen. 12 Ille quidem, nec vana fides, genus esse Deorum. *Aen. 4.*

FRIDERICUS ERNESTI F.

Aen. 3. **C**Entum urbes, tonsæ foliis ornatus olivæ *Geo. 3.*
Aen. 7. Jam senior longa placidas in pace regebat.
Aen. 9. Quin etiam bis tum Tiberini ad fluminis undam *Aen. 10.*
Aen. 3. Coelicolûm Regi votum immortale sacrabat. *Aen. 8.*
Aen. 11. Hic amor, hoc studium, quo non præstantius ullum. *Aen. 12*

MAXIMILIANUS FRIDERICI F.

Aen. 7. **J**Am pridem resides populos, desuetaque rursus
Aen. 7. Agmina in arma vocat. Validam vi corripit hastam, *Aen. 12.*
Aen. 12 Circumdat loricam humeris, quatit oppida bello. *Aen. 9.*
Aen. 9. Omne ævum ferro teritur, nec tarda senectus *Aen. 9.*
Aen. 9. Debilitat vires, tantæ est victoria curæ. *Geo. 3.*

CAROLUS PHILIPPI F.

Aen. 6. **H**Uc geminas nunc flecte acies. Hic inclytus armis,
Geo. 4. Magnanimosque duces, atque altæ moenia Romæ, *Aen. 1.*
Aen. 8. Tum Reges ipsos, primum capita alta ferentes, *Geo. 1.*
Aen. 1. Imperio premit ac vinclis. Garamantas & Indos *Aen. 6.*
Aen. 8. Composuit, legesque dedit, ritusque sacrorum. *Aen. 12*

FERDINANDUS PHILIPPI F.

Aen. 11. **A**Rduus insurgens reddi sibi poscit honorem,
Aen. 11. Et sellam regni, quæ sitas sanguine dotes, *Aen. 5.*
Geo. 1. Ecce inimicus atrox, flammantia lumina torquens, *Aen. 7.*
Aen. 9. Improvisus adest; urbem obsidione premebat, *Geo. 3.*
Aen. 4. Germani in ferrum pro libertate ruebant. *Aen. 8.*
Aen. 8.

MAXIMILIANUS FERDINANDI F.

Geo. 2. **H**ic bello audacis populi vexatus & armis *Aen. 4.*
Aen. 2. Principio, placida compositus pace quiescit *Aen. 1.*
Aen. 6. Ex illo, haud ulli veterum virtute secundus. *Aen. 11.*
 Felix prole virûm, quæ viribus occupet orbem, *Aen. 7.*
 Quam pater ipse suo Superûm jam signat honore. *Aen. 6.*

RUDOL-

RUDOLPHUS MAXIMILIANI F.

Aen. 10.
Aen. 6.
Aen. 6.
Aen. 5.
Aen. 1.

Quod votis optâstis, adest: Labentibus annis
 Augustus Cæsar divûm genus, aurea condet
 Sæcula qui rursus; divini signa decoris,
 Ardentesque notate oculos, qui spiritus illi,
 Os humerosq; Deo similis, vel gressus eunti.

Aen. 2.
Aen. 5.
Aen. 5.

CORYDON.

Eclo. 7.
Eclo. 8.
Aen. 9.
Aen. 6.
Eclo. 2.
Aen. 5.
Eclo. 5.
Aen. 8.
Aen. 7.
Eclo. 8.
Geo. 2.
Aen. 2.
Eclo. 8.
Eclo. 8.
Aen. 4.
Geo. 4.
Aen. 10.
Eclo. 6.
Aen. 4.
Eclo. 6.
Aen. 4.
Aen. 4.
Geo. 4.
Aen. 6.
Aen. 4.
Eclo. 9.
Eclo. 5.
Eclo. 5.
Geo. 2.
Eclo. 9.
Geo. 2.
Eclo. 9.
Aen. 2.
Eclo. 1.
Eclo. 7.

Fortè sub arguta confederat ilice pastor
 Propter aquæ rivum foliis ornatus olivæ:
 Dum canit & moestum Musa solatur amorem,
 Threicia fretus cithara, hæc incondita solus
 Montibus & sylvis studio jactabat inani,
 Multa gemens; pulsæ referunt ad sydera valles,
 Ipsa sonant arbuta, ipsæ jam carmina rupes.
 Nunc ô nunc liceat crudelem abrumpere vitam,
 Quandoquidem nostros in longum ducis amores,
 Dumq; tibi est odio mea fistula, dumq; capellæ,
 Mugitusq; boum mollesq; sub arbore somni,
 Atque humiles habitare casas miserosque penates.
 Præceps aërii specula de montis in undas
 Deferar, extrema moriens tamen alloquor hora.
 Ire iterum in lacrymas, iterum tentare jubebis
 Orando humanis precibus mansuescere corda
 Nescia, tanquam hæc sit nostri medicina furoris. I S.
 Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit,
 Solane perpetua moerens carpere juvenia!
 Ah virgo infelix, Veneris nec præmia nôris,
 Nec dulces natos: quæ te dementia cepit!
 Esto, ægram nulli quondam flexere Hymenæi,
 Nulla Venus: placitône etiam pugnabis amori?
 Vincet amor, si quod non æquo foedere amantes
 Curæ numen habet, justumq; memorq; doloris.
 Huc ades ô Galatea, habitarunt DI quoq; sylvas,
 Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
 Sive antro potius, non adversata petenti.
 Hîc ver assiduum, varios hîc flumina circum
 Fundit humus flores, Zephyriq; tepentibus auris
 Laxant arva sinus, hîc candida populus antro
 Imminet, omnis ager, nunc omnis parturit arbos.
 Huc ades, hac mecum poteris requiescere nocte,
 Fronde super viridi, ramorum protegat umbra.
 Huc ades, ô nobis placeant ante omnia sylvæ;

Eclo. 6.
Geo. 3.
Eclo. 2.
Eclo. 6.
Eclo. 5.
Eclo. 9.
Geo. 2.
ORA.
Geo. 2.
Geo. 4.
Ecl. 10.
Eclo. 2.
Aen. 4.
Eclo. 6.
Geo. 4.
Aen. 4.
Aen. 4.
Aen. 9.
Eclo. 2.
Aen. 4.
Eclo. 9.
Geo. 2.
Eclo. 9.
Eclo. 3.
Eclo. 1.
Geo. 2.
Eclo. 2.

<i>Geo. 2.</i>	Speluncæ, viviq; lacus ac lustra ferarum,	<i>Geo. 2.</i>
<i>Geo. 2.</i>	Et secura quies, & nescia fallere vita. ITA.	
<i>Aen. 2.</i>	Tu modò promissis maneat, tua numina posco,	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 12</i>	Victus amore tui, dubiis ne defice rebus,	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Siste gradum, teque amplexu ne subtrahe nostro.	
<i>Eclo. 9.</i>	Aspice, ventosi ceciderunt murmuris auræ,	
<i>Aen. 2.</i>	Intonuit lævum, & de cœlo lapsa, bonum sit,	<i>Eclo. 8.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Ni frustra augurium vani docuere parentes,	
<i>Aen. 2.</i>	Stella facem ducens multa cum luce cucurrit,	
<i>Eclo. 5.</i>	Nescio quid certè est, Dî nostra incepta secudent,	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Visus adesse pedum sonitus, vox fertur ad auras,	<i>Aen. 3.</i>
<i>Eclo. 8.</i>	Credimus, an qui amant ipsi sibi somnia fingunt? FIN-	
<i>Eclo. 2.</i>	Eheu quid volui? crudelis tu quoq; falsis (GUNT.	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Ludis imaginibus? de te nil tale verebar,	<i>Aen. 9.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Quam nec longa dies, pietas nec mitigat ulla,	
<i>Aen. 3.</i>	Et quæ vel cœlo possunt deducere lunam,	<i>Eclo. 8.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Sistere aquam fluviis & vertere carmina rupes.	<i>Eclo. 5.</i>
<i>Eclo. 2.</i>	Me tamen urit amor, quis enim modus adsit amor? MORI.	
<i>Aen. 9.</i>	Ergo tot incassum fufos patiere labores,	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 12</i>	O præstans animi, sola contenta Diana!	<i>Aen. 11.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Egregiam verò laudem & spolia ampla puellæ?	<i>Eclo. 1.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Si te nulla movet tantarum gloria rerum,	
<i>Aen. 4.</i>	Nec te noster amor, nec te data dextera quondam;	
<i>Aen. 3.</i>	Eloquar, an fileam? genuit te cautibus horrens	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Caucasus, Hyrcanæq; admorunt ubera tygres.	
<i>Aen. 4.</i>	Quin potius per ego has lacrymas, dextramq; tuam te,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Si bene quid de te merui, fuit aut tibi quicquam	
<i>Aen. 4.</i>	Dulce meum, miserere animi non digna ferentis,	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Alma precor miserere, potes namq; omnia, & istam	
<i>Aen. 4.</i>	Oro, si quis adhuc precibus locus, exue mentem.	
<i>Aen. 6.</i>	Quem fugis? Extremum fato quod te alloquor hoc est,	
<i>Aen. 12</i>	Utere forte tua, noctem non amplius unam,	<i>Aen. 1.</i>
<i>Eclo. 7.</i>	Si qua tui Corydonis habet te cura, venito.	
<i>Aen. 4.</i>	Talibus orabat, spe multum captus inani,	<i>Aen. 11.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Infelix puer, ac respondent omnia sylvæ,	<i>Eclo. 9.</i>
<i>Geo. 4.</i>	Saxa sonant, vocisque offensa resultat imago.	

ARGUMENTA ÆNEIDIS.

PRIMO LIBRO.

Aen. 1. **D**E fœli Æneadæ Libyæ vertuntur ad oras.

SECUNDO.

Aen. 2. Hostis habet muros, ruit alto à culmine Troja.

TER-

TERTIO.

Aen. 3. Dardanidæ duri feriunt mare & æquora verrunt.

QUARTO.

Aen. 4. Ardet amans Dido, traxitque per ossa furorem.

QUINTO.

Aen. 5. Mox tuba commissos medio canit aggere ludos.

SEXTO.

Aen. 6. Troius Æneas Erebi descendit ad umbras.

SEPTIMO.

Aen. 7. Æneadæ optato conduntur Tiberidis alveo.

OCTAVO.

Aen. 8. Conjurat trepido Latium simul omne tumultu.

NONO.

Aen. 9. Turnus in arma viros, acies in prælia cogit.

DECIMO.

Aen. 10. Concurrunt Trojanæ acies, aciesque Latinæ.

UNDECIMO.

Aen. 11. Venatrix graditur bellum ad crudele Camilla.

DUODECIMO.

Aen. 12. Concurrunt Tros Æneas & Daunius heros.

NUPTIÆ

PAULI VELSERI, MATTHÆI F. ET

ANNÆ VEHLINÆ, JOANNIS F.

Quod post Ausonium Centonem nuptialem scribat.

Livor crescentem parcas mordere Poëtam.

Et post Mæonidem legimus Iliadas.

Aen. 9. **V**Os ô Calliope, Paullo majora canamus.
Geor. 3. Cetera quæ vacuas tenuissent carmina mentes,
Geo. 3. Omnia jam fama totum vulgata per orbem.
Geo. 3. Cui non dictus Hylas puer, & Latonia Delos,

Eclo. 4.

Aen. 1.

Et

<i>Aen. 6.</i>	Et quos durus amor crudeli tabe peredit.	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Quin potius pacem æternam pactosq; Hymenæos,	
<i>Aen. 10.</i>	Fatidicæ Mantûs cithara fidibusque canoris	<i>Aen. 6.</i>
<i>Geo. 1.</i>	Hinc canere incipiam; precor, aspirate canenti	<i>Aen. 9.</i>
<i>Eclo. 7.</i>	Nymphæ noster amor, & Trojæ Cynthius auctor:	<i>Geo. 3.</i>
<i>Geo. 1.</i>	Tuque adeo famæ meritò pars maxima nostræ,	<i>Geo. 3.</i>
<i>Eclo. 1.</i>	Fortunate senex, magnam cui mentem animumq;	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Delius inspirat, divino pectore vates,	
<i>Eclo. 1.</i>	Bis senos cui nostra dies altaria fumant.	
<i>Aen. 12.</i>	O præstans animi, tua dum vestigia lustrò,	<i>Eclo. 2.</i>
<i>Geo. 1.</i>	Da facilem cursum, atque audacibus annue coeptis.	
<i>Aen. 9.</i>	Ergò aderat promissa dies: longo ordine matres,	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Matres atque viri, pueri, innuptæque puellæ	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Undique conveniunt per limina læta frequentes.	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Principio delubra adeunt delecta juvenus,	<i>Aen. 3.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Implorantque Deos incensa altaria circum.	<i>Aen. 8.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Primus init ipse ante alios pulcherrimus omnes	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 9.</i>	Ora puer prima signans intonsa juvena.	
<i>Eclo. 8.</i>	Qualis ubi Oceani perfusus Lucifer unda	
<i>Aen. 7.</i>	Extulit os sacrum; sed cunctis altior ibat,	<i>Aen. 8.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Intentos volvens oculos, mollique fluentem	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Fronde premit crinem fingens, it pectore summo	<i>Aen. 5.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Flexilis obtorti per collum circulus auri.	
<i>Aen. 11.</i>	Succedunt matres. Veneris justissima cura	<i>Aen. 10.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Ipsa inter medias, magna comitante caterva	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 10.</i>	(Qualis gemma micat, fulvum quæ dividit aurum,	
<i>Aen. 10.</i>	Aut collo decus aut capiti) se læta ferebat,	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Ardentes dare visa faces, mirabile visu,	<i>Aen. 12.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Aera dimovit tenebrosum, lactea colla	<i>Aen. 8.</i>
<i>Aen. 8.</i>	Auro innectuntur, demissa monilia pendent,	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Ambrosiæque comæ divinum vertice odorem	
<i>Aen. 1.</i>	Spiravere, ima verrit vestigia cauda.	<i>Geo. 3.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Illam omnis tectis agrisque effusa juvenus,	
<i>Aen. 7.</i>	Attonitis inhians animis prospectat euntem.	
<i>Geo. 7.</i>	Hunc decus egregium formæ movet atq; juvenæ,	
<i>Aen. 7.</i>	Hunc atavi, & pulchro veniens in corpore virtus,	<i>Aen. 5.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Nec vidisse semel satis est; juvat usq; morari.	
<i>Aen. 6.</i>	Ventum erat ad limen, cum virgo immania templa	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Ingreditur, tacitum pertentant gaudia pectus.	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Tum lecti juvenes media testudine templi	<i>Aen. 1.</i>
<i>Geo. 4.</i>	Circumstant, alii fontemque ignemque ferebant,	<i>Aen. 12.</i>
<i>Aen. 9.</i>	Ardentes tædas alii, nec sacra morantur.	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 12.</i>	Primus ibi ante omnes longa cum veste sacerdos,	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 10.</i>	Totus collucens, oculos ad sidera latus	<i>Aen. 2.</i>

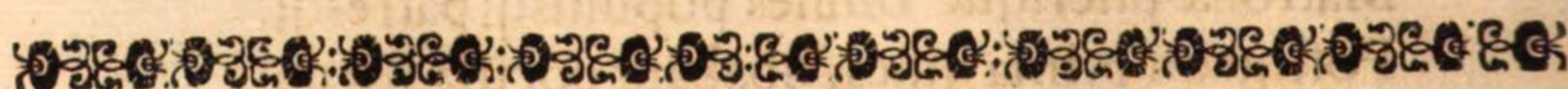
Extu-

<i>Aen.</i> 2.	Extulit & cœlo palmas cum voce tetendit,	
<i>Aen.</i> 9.	Multa Deos orans, oneravitque ætherea votis.	
<i>Aen.</i> 1.	Nate patris summi, cui vincla jugalia curæ,	<i>Aen.</i> 4.
<i>Aen.</i> 12	Respice nos, si quid pietas antiqua labores	<i>Aen.</i> 5.
<i>Aen.</i> 5.	Respicit humanos, da dextræ jungere dextram,	<i>Aen.</i> 1.
<i>Geo.</i> 2.	O fortunatos nimium, æquo fœdere amantes.	<i>Aen.</i> 4.
<i>Aen.</i> 4.	Ad sis ô placidus, & si pietate meremur,	<i>Aen.</i> 2.
<i>Aen.</i> 8.	Et nos & tua dexter adi pede sacra secundo.	
<i>Aen.</i> 2.	Talia perstabat memorans dextrasque tenebat	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 9.	Amborum, magna medius comitante caterva.	
<i>Geo.</i> 4.	Illi inter sese jungebant fœdera dictis.	
<i>Aen.</i> 5.	Et juvenis, magnum cui versat in ossibus ignem,	<i>Geo.</i> 3.
<i>Geo.</i> 3.	Durus amor, tacitum vivit sub pectore vulnus,	<i>Aen.</i> 3.
<i>Aen.</i> 12	Ut primum fari potuit, sic incipit ore;	
<i>Aen.</i> 2.	O dulcis conjux, mea sola & sera voluptas,	<i>Aen.</i> 8.
<i>Aen.</i> 6.	Da dextram; comitem casus complector in omnes.	
<i>Aen.</i> 5.	Vix hæc ediderat, veluti violaverit ostro	<i>Aen.</i> 12
<i>Aen.</i> 12	Si quis ebur, tales virgo dabat ore colores,	<i>Aen.</i> 12
<i>Aen.</i> 12	Flagrantes perfusa genas, dextraque prehensum	
<i>Aen.</i> 2.	Continuit, roseoque hæc insuper addidit ore:	
<i>Eclo.</i> 4.	Teque adeò venerande puer, jam pectore toto	<i>Aen.</i> 9.
<i>Aen.</i> 8.	Accipio agnoscoque libens, mea maxima cura.	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 8.	Talibus inter se dictis sacrisque litatis,	<i>Aen.</i> 4.
<i>Aen.</i> 8.	Una omnes juvenum primi, populusque patresq;	<i>Aen.</i> 9.
<i>Aen.</i> 12	Tum studio effusæ matres ad tecta subibant.	<i>Aen.</i> 8.
<i>Aen.</i> 1.	At domus interior regali splendida luxu	
<i>Aen.</i> 1.	Instruitur, intus famulæ, quibus ordine longo	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 1.	Cura penum struere, & flammis adolere penates.	
<i>Aen.</i> 3.	Aulai in medio læti convivia curant	<i>Geo.</i> 1.
<i>Aen.</i> 11	Matronæ puerique omnes populusq; patresq;	<i>Aen.</i> 9.
<i>Aen.</i> 1.	Postquam prima quies, libabant pocula Bacchi,	<i>Aen.</i> 3.
<i>Aen.</i> 1.	Crateras magnos statuunt, paterasq; tenebant	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 7.	Teutonico ritu, ferit aurea sidera clamor	<i>Aen.</i> 2.
<i>Aen.</i> 3.	Lætitia, vocisque offensa resultat imago.	<i>Geo.</i> 4.
<i>Aen.</i> 5.	Jamq; exempta fames, & amor compressus edendi,	<i>Aen.</i> 8.
<i>Aen.</i> 8.	Confurgunt mensis, biforem dat tibia cantum,	<i>Aen.</i> 9.
<i>Aen.</i> 1.	Fit strepitus tectis, juvat indulgere choreis.	<i>Aen.</i> 9.
<i>Geo.</i> 2.	Non absunt illis præstanti corpore Nymphæ;	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 9.	Ante omnes, magna juvenum stipante caterva,	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 1.	Qualis in Eurotæ ripis aut per juga Cynthi	
<i>Aen.</i> 1.	Exercet Diana choros, sic ora ferebat	<i>Aen.</i> 3.
<i>Aen.</i> 4.	Anna, trahens varios adverso sole colores,	<i>Aen.</i> 5.
<i>Aen.</i> 12	Et nunc huc, inde huc, incertos implicat orbes,	
<i>Aen.</i> 8.	De vexo interea propior fit vespè Olympo,	

<i>Æn.</i> 8.	Nox ruit & fuscis tellurem amplectitur alis,	
<i>Aen.</i> 1.	Involvens umbra magna terramque polumque.	
<i>Aen.</i> 7.	Certatim instaurant epulas, lustrantq; choreis	<i>Aen.</i> 10
<i>Aen.</i> 1.	Atria, dependent lychni laquearibus aureis	
<i>Aen.</i> 5.	Ardentes, noctem flammis funalia vincunt.	<i>Aen.</i> 1.
<i>Geo.</i> 2.	Nec minus interea magno inflammatus amore,	<i>Aen.</i> 3.
<i>Aen.</i> 7.	Ceu quondam torto volitans sub verbere turbo,	
<i>Aen.</i> 12	Haud aliter juvenis subita spe fervidus ardet,	<i>Aen.</i> 12
<i>Geo.</i> 3.	Stare loco nescit, est mollis flamma medullas,	<i>Aen.</i> 4.
<i>Aen.</i> 12	Præcipitatque moras omnes, cum virgine victor	<i>Æn.</i> 11
<i>Aen.</i> 4.	Ingreditur, cursuq; amens ad limina tendit.	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 9.	Primorum manus ad portas comitatur euntem.	<i>Aen.</i> 7.
<i>Geo.</i> 4.	At chorus æqualis, primævo flore juventus,	<i>Aen.</i> 7.
<i>Geo.</i> 2.	Versibus incomptis ludunt & carmina dicunt.	<i>Aen.</i> 6.
<i>Eclo.</i> 8.	Sparge marite nuces, tibi deferit Hesperus Oetam,	
<i>Eclo.</i> 2.	Atque novas incide faces, tibi ducitur uxor	<i>Eclo.</i> 8.
<i>Aen.</i> 12	Cui genus à proavis ingens, gratissima conjux,	<i>Aen.</i> 10
<i>Aen.</i> 5.	Ore favete omnes, non hæc sine lumine divum	<i>Aen.</i> 2.
<i>Aen.</i> 1.	Eveniunt, cuncti læti celebremus honorem.	<i>Aen.</i> 5.
<i>Eclo.</i> 5.	Fortunate puer, quæ te tam læta tulerunt	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 1.	Secula, qui tanti talem genuere parentes?	
<i>Eclo.</i> 5.	Fortunate puer, fugit irreparabile tempus,	<i>Geo.</i> 3.
<i>Æn.</i> 9.	Rumpe moras omnes, quid non speremus amantes?	<i>Eclo.</i> 8.
<i>Æn.</i> 1.	Jam dabit amplexus, atq; oscula dulcia figet,	
<i>Æn.</i> 1.	Spemq; metumq; inter, flammantia lumina torquens,	<i>Geo.</i> 2.
<i>Eclo.</i> 2.	Huc ades ò formose puer, nunc tempus agi res.	<i>Aen.</i> 5.
<i>Aen.</i> 8.	Talia carminibus celebrant, collesque resultant;	<i>Aen.</i> 5.
<i>Geo.</i> 3.	Illi alternantes linguis vibrantibus ora	<i>Aen.</i> 2.
<i>Geo.</i> 4.	Ore legunt, licito tandem sermone fruuntur.	<i>Aen.</i> 8.

VOTUM JOLÆ,

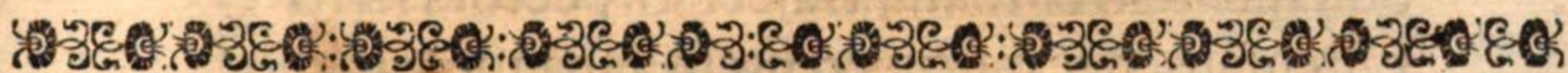
Cui respondet oraculum per initia versuum.

<i>Geo.</i> 1.	L umina, labentem coelo quæ ducitis annum	
<i>Geo.</i> 2.	Æternum, vestros colui si semper honores,	<i>Æn.</i> 12
<i>Geo.</i> 2.	Bacchus & alma Ceres, vestro si munere tellus	<i>Geo.</i> 1.
<i>Æn.</i> 3.	Obscœnam pingui glandem mutavit arista,	<i>Geo.</i> 2.
<i>Æn.</i> 11	Rettulit in melius & plenæ pocula mensæ,	<i>Aen.</i> 1.
<i>Æn.</i> 1.	Oramus (redit agricolis labor actus in orbem,)	<i>Geo.</i> 2.
<i>Geo.</i> 1.	Multum adeo officiant lætis ne frugibus herbæ,	<i>Geo.</i> 1.
<i>Geo.</i> 1.	Neu tenues pluvix, rapidive potentia Solis,	

Infe-

<i>Aen.</i> 4.	Infelixque inopi metuens formica senectæ,	<i>Geor.</i> 1.
<i>Geo.</i> 4.	Æstatem pecori defendite, jam venit æstas,	<i>Eclo.</i> 7.
<i>Aen.</i> 2.	Ultro jam læto turgent in palmite gemmæ,	<i>Eclo.</i> 7.
<i>Geo.</i> 2.	Jam vinctæ vites. Pomis exuberet annus.	<i>Geo.</i> 2.
<i>Geo.</i> 2.	Nec minus interea plenis vindemia labris,	<i>Geo.</i> 2.
<i>Geo.</i> 2.	Colaue prælorum. Fugiant examina taxos.	<i>Eclo.</i> 9.
<i>Geo.</i> 3.	Ingentes pastæ distendent ubera vaccæ.	<i>Eclo.</i> 9.
<i>Eclo.</i> 6.	Tum verò Cererem pubes agrestis adoret,	<i>Geo.</i> 1.
<i>Eclo.</i> 1.	Ipsi rite suum Baccho dicemus honorem.	<i>Geo.</i> 2.
<i>Geo.</i> 2.	Mox ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,	
<i>Geo.</i> 1.	Poculaque in fluctus & vina liquentia fundam,	<i>Aen.</i> 5.
<i>Geo.</i> 8.	Religione patrum. Divino carmine pastor	<i>Eclo.</i> 6.
<i>Aen.</i> 7.	Ore refert, placidi straverunt æquoraventi,	<i>Aen.</i> 5.
<i>Geo.</i> 3.	Balatu pecorum & crebris mugitibus amnes,	
<i>Aen.</i> 11.	Vicinæque sonant ripæ collesq; supini	<i>Geo.</i> 3.
<i>Geo.</i> 2.	Sylvarum, & longè saltus lateque vacantes.	<i>Geo.</i> 3.

D I D O.

<i>Aen.</i> 6.	E Rrabat sylva in magna, per opaca viarum	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 6.	Fortunatorum nemorum sedesque beatas	
<i>Aen.</i> 4.	Infelix Dido, conjux ubi pristinus illi	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 6.	Respondet curis, æquatque Sichæus amorem.	
<i>Aen.</i> 6.	Ecce autem primi sub lumina solis & ortus,	
<i>Aen.</i> 6.	Per tacitum nemus ire, pedemque advertere magnum	
<i>Geo.</i> 4.	Illo Virgilium, medium nam plurima turba	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 6.	Hunc habet, atq; humeris extantem suspicit altis,	
<i>Aen.</i> 6.	Aut videt aut vidisse putat; diverberat auras,	<i>Aen.</i> 6.
<i>Geo.</i> 4.	Haud mora, continuo pernicipibus ignea plantis,	<i>Aen.</i> 11.
<i>Aen.</i> 1.	Atque illi media sese tulit obvia sylva.	<i>Aen.</i> 1.
<i>Aen.</i> 6.	Ut primum juxta stetit, agnovitque per umbras	
<i>Aen.</i> 4.	Huc illuc volvens oculos adversa tuetur	
<i>Aen.</i> 4.	Luminibus tacitis, acriq; incensa dolore,	<i>Aen.</i> 11.
<i>Aen.</i> 9.	Scissa comam, moestis latè loca questibus implet.	<i>Geo.</i> 4.
<i>Aen.</i> 4.	Heu vatum ignaræ mentes! quid vivida virtus,	
<i>Geo.</i> 3.	Quid labor aut benefacta juvant? fors omnia versat.	
<i>Aen.</i> 4.	Quid primum deserta querar: nil linquere inausum	
<i>Aen.</i> 7.	Quæ potui, ne noster honos infractavè cedat	<i>Aen.</i> 7.
<i>Aen.</i> 7.	Fama loco, medias acies mediosque per ignes	<i>Aen.</i> 7.
<i>Aen.</i> 7.	Quæ potui infelix crudelem abrumpere vitam?	<i>Aen.</i> 8.
<i>Aen.</i> 4.	Heu furiis incensa feror tentare precando	<i>Aen.</i> 4.
<i>Aen.</i> 5.	Æneam, & supplex animos submittere amor.	<i>Aen.</i> 4.
<i>Geo.</i> 4.	Ah miseram, scis ipse, nec est te fallere cuiquam,	<i>Geo.</i> 4.

X x x x

Post-

<i>Aen. 4.</i>	Postquam primus amor deceptam morte fefellit,	
<i>Aen. 2.</i>	Vos æterni ignes, terram, mare, sydera juro,	<i>Aen. 12</i>
<i>Æn. 12</i>	Vimq; Deum infernam, & duri sacraria Ditis,	
<i>Geo. 4.</i>	Nulla Venus, nullique animum flexere Hymenæi,	
<i>Aen. 4.</i>	Non Libyæ, non ante Tyro despectus Iarbas,	
<i>Eclo. 9.</i>	Nec tuus Æneas, quem Dardanio Anchisæ	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Alma Venus Phrygii genuit Simoentis ad undas.	
<i>Aen. 6.</i>	Sed me fata mea, & scelus exitiale tyranni	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 6.</i>	His mersere malis, cuncti se scire fatentur.	<i>Aen. 11.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem	
<i>Aen. 6.</i>	Infelix habuit thalamus, pressitque jacentem	
<i>Aen. 6.</i>	Dulcis & alta quies, per amica silentia Lunæ,	
<i>Aen. 7.</i>	Tunc exaudiri voces & verba vocantis	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Visa viri, in somnis inhumati venit imago,	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Horresco, ora modis attollens pallida miris.	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Hei mihi qualis erat, concretos sanguine crines,	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Squallentem barbam, trajectaq; pectora ferro	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Ostentans, nec me quærentem vana moratur:	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Non fugishinc præceps, dum præcipitare potestas,	
<i>Aen. 4.</i>	Nec quæ circumstent te deinde pericula cernis!	
<i>Aen. 3.</i>	Heu fuge crudeles terras, gratissima conjux,	<i>Aen. 10</i>
<i>Aen. 9.</i>	Rumpe moras omnes, dum præcipitare potestas,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 12</i>	Parcarumq; dies & vis inimica propinquat	
<i>Aen. 3.</i>	Surge age: Sic fatus nocti se immiscuit atræ.	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 3.</i>	Nec sopor illud erat, sed coram agnoscere vultus,	
<i>Aen. 8.</i>	Horrendum dictu, præsentiaque ora videbar.	<i>Aen. 3.</i>
<i>Aen. 3.</i>	Jamque rubescebat stellis aurora fugatis.	
<i>Aen. 1.</i>	Tum celerare fugam, scelerata excedere terra,	<i>Aen. 3.</i>
<i>Aen. 3.</i>	Linquere pollutū hospitium, dare classibus austros	
<i>Aen. 4.</i>	Mens immota manet, rebus jam rite paratis.	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 9.</i>	Interea præmissi equites ex urbe Tyranni	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Improvisi adsunt, sese ad divortia nota	<i>Aen. 9.</i>
<i>Aen. 9.</i>	Objiciunt, omnemq; aditum custode coronant,	<i>Aen. 9.</i>
<i>Æn. 11</i>	Compositi numero in turmas; ipse ardua montis	<i>Aen. 11.</i>
<i>Aen. 11.</i>	Per deserta jugo properans adventat ad urbem,	
<i>Æn. 12</i>	Quantus Athos, aut quantus Eryx, Gætulus Iarbas.	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 6.</i>	Hinc circum innumeræ gentes populiq; vagantur,	<i>Geo. 3.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Et Numidæ infræni cingunt, lateque furentes	
<i>Aen. 4.</i>	Barcæi, pulsuq; pedum tremit excita tellus.	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Ipse inter primos mediisque in millibus ardet	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Horridus, Herculeoq; humeros innixus amictu.	<i>Aen. 11.</i>
<i>Æn. 11</i>	Jamq; propinquabant, fundunt simul undiq; tela	<i>Aen. 12</i>
<i>Æn. 11</i>	Crebra nivis ritu, summa nituntur opum vi	<i>Aen. 10.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Pro se, quisque viri, certatur limine in ipso,	<i>Aen. 12</i>

Jam-

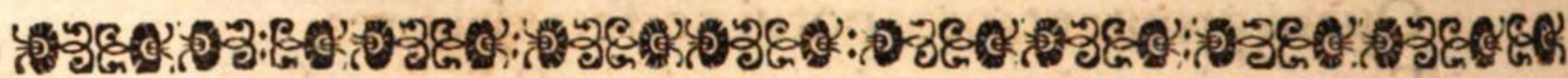

<i>Aen. 1.</i>	Jamq; faces & saxa volant, primosq; trucidant.	
<i>Aen. 12</i>	Exoritur trepidos inter discordia cives,	
<i>Aen. 12</i>	Pars gladios stringunt manibus, pars missile ferrū	
<i>Aen. 12</i>	Corripiunt cœci & pergunt defendere muros:	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 12</i>	Urbem alii referare jubent & pandere portas.	
<i>Geo. 3.</i>	Nec mora, nec requies, campo sese arduus infert,	<i>Aen. 9.</i>
<i>Geo. 1.</i>	Ecce inimicus atrox, horrendumq; intonat armis,	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 9.</i>	Ignescunt iræ, & duris dolor ossibus ardet,	
<i>Aen. 9.</i>	Qua tentet ratione aditus, summasq; minatur	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 12</i>	Dejecturum arces. Pugnae conterrita sorte,	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 2.</i>	Eripui, fateor, letho sine crimine vitam,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 12</i>	Esto nunc Sol testis, & istius infcia culpæ	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 4.</i>	Vixi, & quem dederat cursum fortuna, peregi.	
<i>Geo. 2.</i>	Quin etiam infixum stridet sub pectore vulnus	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Infelix, conditque natantia lumina somnus	<i>Geo. 4.</i>
<i>Æn. 11</i>	Extrema jam in morte.	<i>Geo. 4.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Non tamen abstinui, vox ipsa & frigida lingua	<i>Aen. 1.</i>
<i>Æn. 11</i>	Conjugium optatum, magnum & memorabile nomen,	<i>Geo. 4.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Lamentis gemituq; anima fugiente vocabat.	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 11</i>	Hæc mea magna fides cineri promissa Sichæo,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 11</i>	Hic amor, hanc vocem extremam cum sanguine fundo.	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 4.</i>	Te propter pressa est insignis gloria facti,	
<i>Aen. 4.</i>	Heu furiis incensa feror, te propter eundem,	
<i>Aen. 4.</i>	Te propter supplex animos submittere amanti:	
<i>Aen. 4.</i>	Quæ quibus anteferam? jam jam te propter eundem	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Extinctus pudor, & qua sola sydera adibam,	
<i>Æn. 12</i>	Quam propter tantos potui perferre labores,	
<i>Aen. 4.</i>	Fama prior, virtus, animusq; in pectore præsens.	<i>Aen. 5.</i>
<i>Æn. 10</i>	Coelicolæ magni, memores fandi atq; nefandi,	<i>Aen. 1.</i>
<i>Aen. 7.</i>	Si qua piis animis manet infelicitis Elisæ	<i>Aen. 5.</i>
<i>Aen. 5.</i>	Gratia, si est cœlo pietas, quæ talia curet,	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 2.</i>	Per solvant grates dignas & præmia reddant,	
<i>Aen. 8.</i>	Regina ante omnes cui, vincla jugalia curæ,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 9.</i>	Alma oro solare inopem & miserere relictæ.	<i>Aen. 9.</i>
<i>Æn. 4.</i>	Spero equidem, hæc manes veniet mihi fama sub imos.	
<i>Æn. 4.</i>	Talibus orabat, totoque ardentis ab ore	<i>Aen. 12</i>
<i>Æn. 12</i>	Scintillæ absistunt, oculis micat acribus ignis.	
<i>Æn. 1.</i>	Obstupuit primo aspectu, & vox faucibus hæsit,	<i>Aen. 2.</i>
<i>Æn. 3.</i>	Infelix vates, quæ prima exordia sumat,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 12</i>	Aut quid agat, quo nunc Reginam ambire furentem	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 4.</i>	Audeat affatu, curam sub corde premebat.	<i>Aen. 4.</i>
<i>Æn. 6.</i>	Illâ solo fixos oculos averſa tenebat.	
<i>Æn. 9.</i>	Tum quoq; proripuit sese, atq; inimica refugit,	<i>Aen. 6.</i>
<i>Æn. 4.</i>	Linquens multa metu cunctantem & multa parantem.	

PSALMUS DAVIDIS TERTIUS.

<i>Aen. 5.</i>	S umme Pater, glomeratī hostes hinc cominus atq; hinc	<i>Aen. 9.</i>
<i>Aen. 9.</i>	Proturbant, instant, varia cinxere corona.	<i>Aen. 11</i>
<i>Aen. 10</i>	2. Cernis ut insultent? digna atq; indigna relatu	<i>Aen. 9.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Ingeminant plausu, Nostrasne evadere demens	<i>Aen. 9.</i>
<i>Aen. 9.</i>	Sperasti te posse manus, moriturus & ipse	<i>Aen. 11</i>
<i>Geo. 1.</i>	Nequicquam ducente DEO, flammam inter & hostes!	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 9.</i>	3. At tu, oro, solare inopem, & succurre relicto	
<i>Aen. 10</i>	Omnipotens genitor, spes & solatia nostri.	<i>Aen. 8.</i>
<i>Aen. 11</i>	4. Nil moror, en supplex venio, tendoque supinas	<i>Aen. 3.</i>
<i>Aen. 3.</i>	Ad coelum cum voce manus, de montibus altis	<i>Geo. 4.</i>
<i>Eclo. 5.</i>	Sis bonus ò felixque tuis, in vota precesque.	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 5.</i>	5. Vix primos inopina quies laxaverat artus,	
<i>Aen. 2.</i>	Excutor somno subitis exterritus umbris,	<i>Aen. 4.</i>
<i>Aen. 12</i>	Dextera caussa tua est, summi regnator Olympi.	<i>Aen. 7.</i>
<i>Geo. 2.</i>	6. Præcipuè hinc animusq; ferox patiensq; pericli,	<i>Aen. 10</i>
<i>Geo. 3.</i>	Nec vanos horret strepitus, turbante tumultu,	<i>Aen. 9.</i>
<i>Aen. 1.</i>	Millibus in mediis, media inter prælia belli.	<i>Aen. 11</i>
<i>Aen. 10</i>	7. Tu mihi nunc pugnae princeps 8. Te janitor orci	<i>Aen. 7.</i>
<i>Aen. 8.</i>	Te Stygii tremuere lacus, Titania pubes	<i>Aen. 6.</i>
<i>Eclo. 4.</i>	Te duce dejecti fundo volvuntur in imo.	<i>Aen. 6.</i>
<i>Aen. 4.</i>	9. Eja in te suprema salus, miserere tuorum,	<i>Aen. 12</i>
<i>Aen. 6.</i>	Da populum antiqua sub religione tueri.	<i>Aen. 2.</i>

DIRÆ

IN MALOS POETAS.

Summos, mediocres, tangere non est animus, nunquam fuit.

<i>Aen. 4.</i>	A ccipite hæc, meritumq; malis advertite numē,	<i>Aen. 6.</i>
<i>Geo. 3.</i>	Pallida Tisiphone,	<i>Aen. 10.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Et diræ ultrices, variarum monstra ferarum,	
<i>Aen. 6.</i>	Et Chaos & Phlegethon.	<i>Aen. 10.</i>
<i>Eclo. 8.</i>	En erit, ut liceat calamos armare veneno?	
<i>Eclo. 8.</i>	En erit ut liceat?	<i>Aen. 2.</i>
<i>Aen. 4.</i>	Nam quid dissimulo, sceleratas sumere poenas	
<i>Aen. 9.</i>	Quando aliter nequeo.	<i>Aen. 1.</i>
<i>Geo. 3.</i>	Gens effræna virūm, magnum quæ sparsa per orbē	<i>Aen. 8.</i>
<i>Aen. 3.</i>	Prima hominis facie,	
<i>Geor. 1.</i>	Scilicet & truncis, & duro robore nata,	
<i>Geo. 2.</i>	(Tale dabit specimen	

Geo. 2.	In quascunque voces artes) invisa Minervæ,	Geo. 4.
Aen. 1.	Gens inimica mihi,	
Aen. 8.	Queis neque mos, neque cultus, non innoxia verba,	Geo. 3.
Aen. 8.	Pectora semiferi,	
Aen. 6.	Ferrea vox, omnes nil magnæ laudis egentes,	Aen. 5.
Aen. 3.	Pestis & ira Deum,	
Aen. 8.	Illa quidem in lucem Stygiis emissâ tenebris,	Geo. 3.
Æn. 10	Acta furore gravi,	
Aen. 7.	Per medias urbes, atque inter tuta domorum	Aen. 11.
Aen. 8.	Omnia pervolat.	
Aen. 3.	Fas omne abrumpit, magnoq; ululante tumultu	Æn. 11
Aen. 10	Dat sine mente sonum.	
Aen. 7.	Tartaream intendit vocem, nec viribus æquis	Aen. 5.
Aen. 6.	Obloquitur numeris.	
Aen. 2.	Qualis ubi feros exercet noctua cantus	Geo. 1.
Geo. 4.	Rupe sub ærea:	
Eclo. 7.	Aut si culminibus ferali carmine bubo	Aen. 4.
Aen. 7.	Affiduò resonat.	
Geo. 4.	Haud aliter, si parva licet componere, foedant	Aen. 3.
Eclo. 9.	Omnia carminibus,	
Aen. 7.	Contra fata Deum, foliisq; sub omnibus hærent,	Aen. 6.
Aen. 4.	Omnibus umbra locis.	
Geo. 3.	Non tam creber agens Autumnî frigore primo	Aen. 6.
Aen. 9.	Verberat imber humum,	
Geo. 4.	Nec de concussa tantum pluit ilice glandis	
Geo. 2.	(Avia tum resonant)	
Geo. 3.	Quam multæ pecudû pestes, juvenumq; senumq;	
Aen. 6.	Quisque suos patimur.	
Aen. 5.	Undiq; conveniunt, quoniâ quæ maxima turba est,	Aen. 6.
Aen. 4.	Sævit inops animi,	
Aen. 4.	Sævit inops, ignotum argenti pondus & auri	Aen. 1.
Aen. 8.	Vipereo generi.	
Geo. 4.	Quod jam non dubiis poteris cognoscere signis,	
Aen. 8.	Aspice qui coëant,	
Aen. 7.	Pastorum ex acie numerus, sibi somnia fingunt	Eclo. 9.
Eclo. 1.	(Non equidem invideo)	
Aen. 9.	Sceptra. Palatini comites: qui signa sequuti	Aen. 8.
Aen. 11.	Magna, trophæa ferunt	
Aen. 6.	Et levibus ventis volucrique simillima somno.	Aen. 2.
Geo. 2.	Nec minus interea,	
Aen. 7.	Heu stirpem invisam! nodo dependet amictus	Aen. 6.
Aen. 6.	Sordidus ex humeris,	
Geo. 4.	Deformat macies, immundus olentia sudor	Geo. 3.
Aen. 5.	Membra quatit gelidus.	

<i>Æn.</i> 9.	Quin etiam tentat rabies, ubi frigidus imber	<i>Geor.</i> 3.
<i>Æn.</i> 5.	Colligere arma jubet.	
<i>Geo.</i> 1.	Contemplator item, domini cum divitis ædes	<i>Aen.</i> 12
<i>Geo.</i> 3.	(Omnibus idem animus)	
<i>Geo.</i> 4.	Circumstant fremitu denso, stipantq; frequentes	
<i>Æn.</i> 5.	Nec mora, continuo	
<i>Æn.</i> 1.	Suppliciter penetrant aulas & limina Regum,	<i>Geo.</i> 2.
<i>Æn.</i> 1.	Quà data porta ruunt,	
<i>Æn.</i> 10	Argenti tantum notas odor attingit auras.	<i>Geo.</i> 3.
<i>Æn.</i> 11	Hic amor, hoc studium,	
<i>Æn.</i> 7.	Convectare juvat prædas & vivere rapto.	
<i>Æn.</i> 7.	Hæc erat illa fames,	
<i>Geo.</i> 4.	Hæc omnis morbi causa, hinc miserabile vulgus	<i>Aen.</i> 2.
<i>Æn.</i> 7.	Deferuere domos.	
<i>Geo.</i> 1.	Scilicet exhaustos jam casibus, omnium egenos,	<i>Aen.</i> 1.
<i>Geo.</i> 3.	(Dii meliora piis)	
<i>Æn.</i> 7.	Extremo veniens penuria adegit edendi	<i>Aen.</i> 7.
<i>Æn.</i> 4.	Degeneres animos,	
<i>Æn.</i> 8.	Ignotas tentare vias terraque marique,	<i>Aen.</i> 10.
<i>Geo.</i> 3.	Saxa per & scopulos.	
<i>Eclo.</i> 1.	Et penitus miserum stipula disperdere carmen	<i>Eclo.</i> 3.
<i>Æn.</i> 10	Viribus imparibus.	
<i>Ecl.</i> 10.	Nam neque Parnassi percepit pectore flammam	<i>Aen.</i> 7.
<i>Geo.</i> 2.	Ferrea progenies,	
<i>Geo.</i> 4.	Nec verò stimulos sub pectore vertit Apollo	<i>Aen.</i> 6.
<i>Æn.</i> 6.	Monte sub aëreo,	
<i>Eclo.</i> 1.	Non fontes sacros inventaq; flumina monstrat,	<i>Aen.</i> 6.
<i>Geo.</i> 3.	Flumina, muscus ubi	
<i>Geo.</i> 3.	Speluncæque tegant, & saxea procubet umbra,	
<i>Aen.</i> 11	Ordine cuncta suo.	
<i>Geo.</i> 2.	Vi propria nituntur opis, non arte magistra,	<i>Aen.</i> 8.
<i>Geo.</i> 2.	Sponte sua veniunt.	
<i>Æn.</i> 10	Non ulli somnos abrumpit cura salubres,	<i>Geo.</i> 3.
<i>Geo.</i> 4.	Omnibus una quies,	
<i>Æn.</i> 8.	Instaurant epulas, atque inter pocula læti,	<i>Geo.</i> 2.
<i>Geo.</i> 1.	Carmina læta canunt.	
<i>Eclo.</i> 10	Carmina lucifugis congesta cubilia blattis.	<i>Geo.</i> 4.
<i>Æn.</i> 5.	Proh scelus ! Ecce etiam	
<i>Æn.</i> 4.	Ne quid inexpertum scelerisvè dolive fuisset,	<i>Aen.</i> 8.
<i>Æn.</i> 7.	Majus adorta nefas,	
<i>Eclo.</i> 9.	Quod nunquam veriti, terræ Titania pubes,	<i>Aen.</i> 6.
<i>Æn.</i> 3.	(Eloquar an fileam ?)	
<i>Eclo.</i> 2.	Jam pridem cingit viridanti tempora lauro.	<i>Aen.</i> 5.
<i>Æn.</i> 3.	Dii prohibete minas,	

Et

<i>Aen.</i> 3.	Et placidi servate pios, avertite casum !	<i>Aen.</i> 3.
<i>Aen.</i> 5.	Quis furor iste novus ?	
<i>Aen.</i> 7.	Heu miseri, quæ tanta animum dementia cepit ?	<i>Aen.</i> 5.
<i>Eclo.</i> 2.	Nonne fuit satius	
<i>Geo.</i> 3.	Lanigeros agitare greges in montibus altis,	<i>Aen.</i> 3.
<i>Aen.</i> 9.	Et fluvium petere,	
<i>Geo.</i> 3.	Et campum horrentem fractis invertere glebis ?	
<i>Eclo.</i> 2.	Nonne fuit satius	
<i>Aen.</i> 4.	Saltem pauperiem, & duros perferre labores,	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 4.	Multaq; præterea ?	
<i>Aen.</i> 7.	Laurus erat, non hos quæsitum munus in usus,	<i>Aen.</i> 4.
<i>Aen.</i> 2.	Relligione patrum	
<i>Aen.</i> 7.	Sacra comam, multosque metu servata per annos,	
<i>Aen.</i> 9.	Fertilis Ausoniæ	
<i>Aen.</i> 3.	Dum fortuna fuit: pauci quos æquus amavit	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 2.	Juppiter omnipotens :	
<i>Geo.</i> 2.	Aut si quos haud ulla viros vigilantia fugit,	<i>Aen.</i> 5.
<i>Aen.</i> 2.	Palladis auxiliis,	
<i>Aen.</i> 6.	Diis geniti potuere exortem ducere honorem.	<i>Aen.</i> 5.
<i>Eclo.</i> 2.	Nunc etiam pecudes	
<i>Aen.</i> 3.	(Horrendum & dictu video mirabile) Laurum	<i>Eclo.</i> 8.
<i>Aen.</i> 2.	Corripuere sacram.	
<i>Aen.</i> 4.	Aspicias hæc sancti custos Soractis Apollo	<i>Aen.</i> 11.
<i>Aen.</i> 5.	Tantane tam patiens ?	
<i>Aen.</i> 10.	Cernis ut insultent ? Quo cura antiqua tuorum,	<i>Aen.</i> 7.
<i>Aen.</i> 7.	Quo tua sancta fides ?	
<i>Aen.</i> 4.	Aspicias. Obtestor pro maiestate tuorum,	<i>Aen.</i> 12
<i>Aen.</i> 4.	Eja agerumpe moras.	
<i>Aen.</i> 11	Da pater hoc nostris aboleri dedecus armis,	
<i>Aen.</i> 4.	Eja agerumpe moras.	
<i>Aen.</i> 11	Quod si alios fines, aliamque capeßere gentem,	<i>Aen.</i> 11
<i>Aen.</i> 2.	Exiliumque pati	
<i>Aen.</i> 11	Est animus, possuntque solo decedere nostro,	
<i>Aen.</i> 12	Utere sorte tua,	
<i>Aen.</i> 11	Da pater in Rhodopen, atque in deserta Getarum,	<i>Geo.</i> 3.
<i>Eclo.</i> 10	Sithoniasque nives	
<i>Aen.</i> 7.	Flectere iter sociis, da, non indebita posco,	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 3.	Da pater augurium,	
<i>Aen.</i> 2.	Da deinde auxilium. Cessas in vota precesque ?	<i>Aen.</i> 6.
<i>Aen.</i> 3.	Fata viam invenient.	
<i>Aen.</i> 4.	Ipsæ Deum dubitem haud equidem implorare quod us-	<i>Aen.</i> 7.
<i>Aen.</i> 7.	quam est,	
<i>Aen.</i> 6.	Flectere si nequeo	
<i>Aen.</i> 6.	Omnes coëlicolas superos, Acheronta movebo,	<i>Aen.</i> 7.
	Coëlicolæ valeant.	

Geo. 2.	Tuque ades Alecto dirarum ab sede sororum,	Aen. 7.
Eclo. 9.	Incipe si quid habes,	
Aen. 6.	Intentans angues, virgo fata nocte laborem	Aen. 7.
Aen. 7.	Hunc mihi da proprium,	
Aen. 6.	Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta,	
Aen. 8.	Præcipitate moras,	
Aen. 8.	Nunc manibus rapidis, omni nunc arte magistra,	
Aen. 2.	Ferte faces properè:	
Aen. 12.	Nî frænum accipere, & victi parere fatentur,	
Geo. 3.	Verbera lenta pati,	
Geo. 3.	Immanemque rotam, tortosque Ixionis angues,	Geo. 3.
Geo. 3.	Nec mora, nec requies,	
Geo. 2.	Assuescât. Dum ferre moror, cinis ipse, bonum sit,	Eclo. 8.
Eclo. 8.	Aspice corripuit,	
Eclo. 8.	Nescio quid certè est, tremulis altaria flammis.	Eclo. 8.
Aen. 8.	Audiit illa Deus.	

MANTISSA TRIPLEX.

I.

MARCI VELSERI DEDICATORIA,

*Reliquis librorum Friderici II. Imperatoris, de arte venandi
cum avibus, præfixa.*

MAXIMO PRINCIPI

FERDINANDO, CAROLI F.

AUSTRIÆ ARCHIDUCI,

GERMANIÆ SPEI.

Unus, Ferdinande Serenissime, inexpectatum credo, magnitudine tamen tua
dignum affero. Audacter: si fortunam cogito, siue tuam, siue meam etiam.
Verum ordine & ratione, si muneris inqueor siue materiam, siue artificem.
Materia venatio est, quam Deorum munus appellavit Xenophon, Chironi
propter justitiam dono concessam, ab eo inde heroibus traditâ: heroibus inquam, quo-
rum ex isto potissimum tirocinio virtute patria defensa, miseri ubique terrarum, calami-
tatibus levati servati sint. Atq; hoc pulcherrimum est venatoriæ elogium. Sed ejus gene-
ra terrâ, mariq; quodammodo, multa jam olim, quorum hîc nullum damus. Aërium da-
mus, nec usurpatum veteribus, nec cognitum, nec omnino cogitatum: adeo sibi non
omnia vindicat antiquitas. Miraculi isthæc planissime species, nisi frequentior usus, quod
amat fieri, admirationem minueret. Illud interim omnium consensione convenit, hanc
præstare venationes reliquas tanto intervallo, ut inter viros principes nulla habeatur
prior, tenuioribus ad eam nec aditus pateat. Argumentum igitur te profecto dignum.
Auctor, multo deinde magis. Fridericus Henrici F. Ahenobarbi N. maximus Imperator:
quem virtutibus magnis, vitiis ite magnis præditum fuisse, nemo tam amicus, nemo tan-
tus hostis est, qui neget. Nunc cum eruditionis & ingenii monumentum ad illas pertineat,
vitia hoc quidem loco prætereamus. Delectat in B. Antonino legere, magnanimum, libera-
lem, magnificum, judicio acrem, rerum civilium gnarum inter primos, prophanas litte-
ras doctum, plerarumq; linguarum peritum fuisse, Latinæ puta, Græcæ, Italicæ, Gallicæ,

MAN

Ara

Arabica: Germanica vernacula erat. Si quæ sequuntur postea, ad laudē non æquē faciunt, ea commemorare nihil necesse. Adversus litterarum sane studia qualē se præbuerit, verba, quæ pluscula præscripsimus, ostendunt: sunt autem ex Epistola ad Bononiensem Academiam scripta, cum Aristotelis, & aliorum præterea philosophorū libros, ex Græcis & Arabicis Latinos suo jussu factos, eo examinandos mitteret. Commentariū etiam, quem Gregorius Nyssenius de hominis natura scripsit, ejus hortatu Latine redditum comperio. At quod ipse elucubraverit, nihil superesse opinor, præter hæc reliquias, incredibili diligentia & accuratione elaboratas, ita ut eas cum cæteris rerum naturalium scriptoribus omnibus, contendere non verear. Quapropter, Ferdinande Princeps, rem clementiā illā, quæ genis vestræ fastigio propria est, dignam feceris, cum mediocres aliorum in litteris conatus benignē fovere soleas, si fortissimi Imperatoris foetum posthumum (Manfredus enim filius, post patris demum mortem, obstetricis in eo munere functus est) placido serenoq; vultu tuendum susceperis. Illo videlicet, quo te præterito anno, cum huc animi gratia excurrisses, per urbem vehi, atq; omnibus in te defixis oculis, intuentium pectora veneratione & amore juxta perfundere meminimus. Idq; cum tua indole, tum, ne quid dissimulem, majorum etiam tuorum recordatione. Nam innumera sunt vestra in nos beneficia, quorum memoriā nos magnopetē commoveri necesse est, neq; erit ulla tam sera posteritas, cujus situs illa oblivione possit tegere. Si contra hujus quoq; urbis aliquod in vos extare meritum pronunciem, levis multorū opinione habear: Si Augustam Austriaci nominis patriam nominare pergā (in vestra quidem gente) pudorē funditus periisse propemodum omnes conclament. Sed prudentiam tuam appello. Patriæ non nullum meritum: Patria est quæ uniuscujusq; rei origo. Jam vos Habsburgii eratis, cum Rudolphus ille, invidia fatente Magnus, salutare Orbi Christiano regendo manus admovit. Is anno post Christum natum MCC. LXXXII. aut LXXXVI. (video scriptoribus parum convenire) Augustæ Albertum filium, qui postea imperavit, Austriæ principatu donavit: exinde quoniam Austriaci appellari cœpistis, quo nominis principium referendum sit, nimirum apparet. Sed hæc frustra pluribus ad te, omnis externæ, ne dum domesticæ historiæ scientem. Vale ingens spes patriæ laborantis, id enim nulla blanditia iterō. Augustæ Vindel. Kal. intercalaribus, Anno MDXCVI.

II.

MERICUS CASAUBONUS, IS. F.

In Pietate, contra maledicos Patrii nominis hostes, Part. III. De Vita Illius & moribus, pag. 87. seqq.

Possem multorum literas in medium afferre, quæ vel solæ sufficerent ad os maledicis, & malignis occludendum. Sed in re non necessaria nolo Lectoris patientia abuti. Unus mihi erit instar omnium Vir Illustrissimus, & propter summam eruditionem merito suo omnibus venerabilis, Marcus Velserus; tum quia nullam puto fieri illi injuriam, si quod ultro detulit vivo testimonium (ut testatur in literis) mortuo nunc mea opera dicat; tum etiam quia ipsum video tanti fieri ab adversariis maledicentissimis Eudæmone & Schoppio (quorum, hujus *Symmachus* est illi nuncupatus, illius autem *Thomæ Brightmanni Castigatio*) ut ejus authoritatem elevare, aut repudiare nulla ratione queant. Is igitur hunc in modum ad Patrem scripsit: *Salve Vir Clarissime; Male sit, sive tabellariorum tarditati, sive eorum, qui literas per tabellarios curant, negligentia, horum enim potius culpa fieri suspicor, quod literis quas tu Kal. Aug. in villa ad flumen Eliam dedisti, nunc demum respondeā, cum me tibi quamprimum quam diligentissime purgari permultum interesset; etsi hoc ne nunc quidē curis & occupationibus prorsus obrutus, ut velle, præstare possim. Egone ut quicquam ad Savillum scripserim, quo Casaubonus, qui quo loco apud me sit, non tam ego ipse mihi testis sum, quam omnes præterea norunt, & qui iniqui, neq; enim ad amicos tantum provocare libet, quod eorum suspectum plerumq; testimonium, merito offendi debeat? ego ut eum parum sinceris coloribus pinxerim? Ita me Deus bene amet, ut nulla hujus criminis conscientia tangor, nec omnino in memoriam eorum, quæ scripsi, redire, nec etiam conjectando possum assequi. Nisi quid joco forte, quod inter amicos tum solet, tum licet, liberius aspersi. Memini Senecam scribere, quasdam interpretando fieri injurias. Quæ sol literas in manus resume, & posito offensi animi præjudicio, vide, an malè auspicata illa verba, quacumq; sunt, leniorem interpretationem admittant: tum enim facile de æquitate*

equitate tua mihi polliceor te asperiores, si maxime quoque locum invenire possit, non praelaturum. Sin contra perseveres, quid ego possum? arbitrato tuo iusjurandum dabo, indignum esse te injuria hac, me nolle dicta aut scripta quae scripsi. Scis mi Casaubone, quod in te desiderem, unum esse; id neque dissimulavi unquam, neque dissimulaturus sum, neque nisi te tantopere amarem, valde desiderarem; de eo autem cur ad Savilius scriberem, facile intelligis nihil fuisse: de cetero, observantiam, cultum, atque admirationem, quae virtute & doctrina summis nostrae aetatis viris debetur, omnem tibi deferro. Si fallo: sed nolo plura, nam te quantumvis iratum, recte de candore meo judicare arbitror. Erant praeerea, quae adderem. sed nunc temporis angustiis excludor. Ut te placatum sciam, rescribe; literas Savilius facile curabit, aut tu ad quemcumque amicorum Antverpiam mitte. Vale 26. die Octob. Anno 1611.

Tuus

Marcus Velserus.

III.

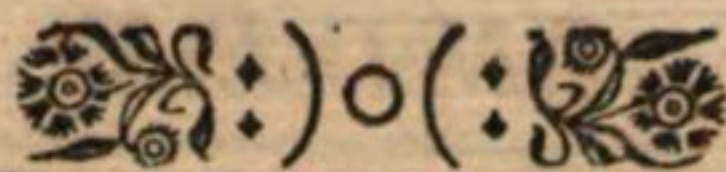
MARQUARDUS FREHERUS,

De statura (& barba) Caroli Magni, sub finem.

ET hac etiam parte non possum dissentire à summo viro, neque solum in Augustana Republica, sed in omni regno literario summo & eminentissimo (quod elogium pro nomine esse potest) qui de hac re ita ad me nuper scripsit: Ego plurimorum praedicta non veritus, in ea sum haresi, Carolum Barbam non pavisse; saltem prolixam illam, qua plerumque exornatur, ad eum nihil pertinere. Certè Eginhardus ejus non meminit: & est apud me moneta Carolina, vetus, nisi fallor, cujus ectypon mitto, puro mento. Non negotium fieri potuisse, ut interdum tonsoris negligentia mentum, & labra pili non nihil inumbrarent: hac enim specie Roma in musivo opere illius aetatis conspicitur. Sed prolixam & squallidam barbam abominor, &c.

INDEX

RERUM ET VERBORUM,

IN

MARCI VELSERI

OPERIBUS MEMORABILIVM.

A.

Baci *numerarii* ænei antiqui
forma. 422.819.842
 Abacus, *poculorum* mensa. 414
 Abbas *Tegerensis* nomen *Prin-*
cipis ab Imperatoribus tulit,
minister ex equestri nobili-
 tate ortus. 152
Abies in nummis *Germaniam* notans. 249.284
Abundi, Martyris *caput Augustam* delatum.
 549
Abyssi nomen quid significet. 469
Acta publica conficiebantur *Roma*, & in *pro-*
vinciis. 481. iis *Consules* & *dies* prænotari
 solebant. 482
Actiaca victoria cum *Alexandrina* confundi-
 tur. 201
Actuariorum munus. 481
Actuarius limes, in agrorum dimensione. 228
Adalbero, Episcopus *Augustanus.* 521. ejus ap-
 paritiones. 521.523.524
Adalbero: filius *Luitgarde*, sororis *S. Udalri-*
ci. 525. ei *S. Udalricus* ab *Ottone Imp.* Epi-
 scopatum impetravit. 555. Synodus *Ingel-*
heimensis adversus eum coacta. 556. f.
 ejus *mors repentina* post *Venæsectionem.*
 558.613. *elogium.* 559
Adalgerus *Bojis*, tempore *Severi*, præfuit. 67.
fabula illius moralis. 68
Adalogerionis (qui *Veliphonis* filius fuit) re-
 gnum in *Bojorum* populos. 71. no-
 men id incerta affectatione ex *Adalgero*
 natum. 72. fide caret. 78
Adalvaldus, filius *Theodelinda*, *Langobardo-*
rum Rex. 107. *mente alienatus* ex *regno*
 pulsus. 113
Adalulfus, *stupro* & *veneno* frustra rem agens
 suam. 115
Ad ansam, *Ad ansani.* 718

Adauctus, nomen martyris *ex eventu* excogi-
 tatum. 501
Ad Cövecm. 718
Ad duodecimum. 737
Adelschalck, nobilis minister. 162
Adjutorius, *Rom. Decurio.* 372
Ad Mum. 717
Ad Oculum marium. 768
Adula, *Istri* filius, *per fabulam.* 190
Adullia. 749
Advocationis Ecclesiæ tradendæ ritus. 534
Advocatus Episcopatus. 567
Ædiles bini quaternive in coloniis. 273.274
Ægyptiorum Patrum *vita austera* & *sancta.* 129
Ælia Augusta. 299
Ælii plures sunt dicti. 299
P. Æmilii *elogium* singulare. 76
Æmilius triumphavit de *Bojis.* 18
Æmilius diligens *Scriptor.* 138. error istius,
Bojos & *Avares* & *consanguineos* eorum
Hunnos autumantis. 173
Æra cur supputatio appellata. 423
Ætas doli capax, ex *Jure feudali*, *annus decimus*
quartus. 154
Æthici libellus, ob *vulgatissimum* usum, *pejus*
plerisque aliis habitus. 214
B. Afer. 499
Afræ nomen unde. 447.464
Afræ duæ martyres. 447
S. Afræ & *sociarum* martyrum *historia.* 355.
 441. *quando scripta* 213. 214. earundem
Passio. 477. *seqq.* 498
S. Afravidetur Augusta nata. 460. *Veneris Cy-*
priæ sacerdos. 461. istius *conversio.* 312.
 450. *habitatio.* 458. *cognati.* 473. *marty-*
rium. 313. *memoria anniversaria* 473.
 quæ non eodem die *Roma* & *Augusta* co-
 litur. 493. *corpus inventum.* 503. *quod*
hodiernum colitur integrum. 492. *particu-*
la hujus ab *Henrico IV. Imperat.* expeti-
 ta. 440.

INDEX

ta. 440. 503. Ecclesia ab Ungris <i>cremata</i> .	Allame, Nasenur.	721
ta. 544. à S. Udalrico <i>readificata</i> . 547.	Alpes Juliae <i>triplices</i> .	470
eiusdem & Udalrici basilica.	<i>Alpinae gentes per campos</i> ad Danubium. 184.	
<i>Afreuvald</i> vulgò & corruptè <i>Affenwald</i> . 223	earum gentium devictarum trophæa. 202	
<i>Africa duplex</i> .	Alpium difficultas Annibali exempta. 21. 22.	
Agasonum <i>fortitudo</i> sylvestris.	<i>Rheticarum</i> & <i>Noricarum</i> discrimen unde. 89. pars <i>septendecim</i> provinciis <i>Gallicis</i>	
Agaunenſe Coenobium.	annumerata. 297. quinam Romanorum	
<i>Aggeres</i> quid olim?	Alpes armis petierint.	198
<i>Agilofingorum</i> vel <i>Agilolfingorum</i> familia apud Bojos. 78. 118. in regnum Boicum reducta. 101. ex his <i>Rodoaldus</i> , Austrasiae regiae Princeps. 117. <i>Theodibertus</i> .	<i>Altachium</i> superius & inferius ab <i>Utilone</i> conditum, & à superstitione <i>quercuum</i> ita dictum. 151. Utilo ibi sepultus, cum conjugē.	154
Agilolfingorum imperii exitus.	S. Amandi aedes Salisburg. in qua S. <i>Maximi</i> & <i>sociorum</i> cadavera.	158
<i>Agilolfus</i> leges <i>Theodorici</i> emendavit.	<i>Ambigatus</i> Rex <i>Celtarum</i> .	5
<i>Agilulfus</i> , Taurinorum dux, ducit <i>Theodelindam</i> viduam.	Ambrosius sanctimoniae laude apud ipsos <i>Marcomannos</i> celebris.	69
Aginum.	<i>Amen</i> .	459
Agrestius monachus aliquandiu apud Bojos, sine fructu, versatus.	Amicitiarum studiosissimi Boji.	7
Agrorum, inter <i>milites</i> , divisio. 13. & ipsos quoque <i>colonos</i> . 239. forma agrorum.	Amilcar in <i>Liguria</i> subsistens, exilio multatus. 26. multas Romanis clades intulit, sed <i>vivus</i> in eorum <i>potestatem</i> venit. 28. qui prius in <i>prelio cecidisse</i> dicebatur.	27
Agros militibus assignandi ratio.	Amphitheatra, <i>varia, nec ubi vis</i> aedificata. 264	
<i>Aguntum</i> , Norici oppidum, pugna Garibaldi nobile.	Amphora <i>Capitolina</i> , pro iusta & exacta.	243
<i>Aha</i> Germanis antiquitus fluvium notat.	<i>Amurbiales</i> hostiae.	254
Al, diphthongus pro AE.	<i>Amurbium</i> ab ambitu s. circuitu lustrationis dictum.	253
Ala miliaria.	Amyntas, scribam modò ad <i>Antonium</i> , modò ad <i>Cesarem</i> transiens.	56
Alachis, Dux Tridentinus fugere coëgit Partharitur. 125. provocatur. 127. confoditur.	<i>Anesus</i> aut <i>Anassus</i> , Germ. Ensus, inter Bojos & Hunnos terminus.	86
Aladaricus s. Ardaricus, Attilae filius, fratrem aggressus est Chabam.	Anianus S. Emmerammi Archidiaconus.	129
<i>Ala</i> equitum unde dicta? 391. <i>Alares</i> equites.	<i>Anima</i> pro corpore, item pro <i>vita</i> à probatis auctoribus adhibetur.	468
Ala, quibus homo ad coelum feratur.	<i>Annia</i> gens, multis imaginibus nobilis.	224
Alama, <i>Alanna</i> .	<i>Annona Rhetica</i> apud Augustinum.	304
Alawicus, Abbas Augiensis.	Annonarius.	432
Albamanis, Albinianis.	Annorum numerus ab <i>initis</i> Regum <i>Francorum</i> .	165
<i>Albis</i> oritur ex <i>Vandalicis</i> montibus.	Annuli <i>tres</i> à Gregorio Pontifice filiae <i>missi Theodelinda</i> .	107
<i>Alboini</i> laudes <i>bellicas</i> Boji <i>carmine</i> celebrarunt.	Annulos ponebant loturi.	400
Alcuini seu Albini epistola de sanctitate Salisburgensium.	Ansibarii.	728
Alemanni <i>Italiam</i> invadentes. 310. à <i>Maximiano</i> victi <i>capto</i> eorum Rege. 311. <i>Rhethiam</i> afflicta. 317. capti à Theodosio & in <i>Italiam</i> ad Padum <i>missi</i> . 321. à Clodoveo victi. 75. hinc & conditionis duplicis. 85. residentes in <i>Alpibus</i> . 333. 334. Reges eorundem <i>Gibuldus</i> & <i>Chunimundus</i> . 335. tandem à <i>Childerico</i> & <i>Odoacre</i> victi. 336. in <i>Italiam</i> tandem translati. 337. à Francis victi. 342. <i>Suevorum</i> pars.	Ansprandus, tutor Liutberti, cum exercitu <i>caesus</i> . 130. à Theodiberto <i>receptus</i> .	131
Alemannia <i>Suevia</i> q. miscentur.	<i>Antias</i> , largus in <i>augendo</i> .	41
Alemanniae significatio <i>duplex</i> .	Antigonus Gallos in <i>Macedoniam</i> venientes excepit. 44. <i>inviolatus</i> revertitur.	45
<i>Alemannorum</i> nomen Bojos <i>Suevos</i> q. comprehendens. 72. hinc argumentum historicum de <i>Theodorico</i> . 82. illorum varia fortuna.	<i>Antiocho</i> Regi auxilia praestitere <i>Tolisto-Boji</i> contra Romanos.	40
Alexandriae <i>capta</i> dies. 199. 201. 205. 787. seqq.	<i>Antipodas</i> dari, docuit <i>Virgilius Hibernus</i> , à Zacharia Pontifice graviter <i>reprehensus</i> .	148. 149
Alexandrini belli <i>initium</i> .	Apollini cognomen <i>Granni</i> tributum. 406. 407	
	Apollonii Tyrii historia.	679. seqq.
	Apollonius, <i>primus</i> ad S. Emerani <i>Episcopus</i> .	129
	Apparitiones Adalberonis.	522. 523. 524
	Appiani <i>imperitia</i> de Rhatico bello notatur. 199. <i>error</i> de Actiaca victoria.	201
	C. Appius,	

RERUM ET VERBORUM.

C. Appius, <i>Bojorum fines</i> ingressus.	25	<i>Alyli</i> jus, <i>Ecclesiis</i> olim tributum.	118
Apſivarii.	728	<i>Ate & Galatus</i> , Reges duo <i>Bojorum</i> antiquissi-	12
Apuleji <i>studium</i> , circa sermonis proprietatem.	232	mi.	12
<i>Aquila</i> ficto nomine <i>Johannes</i> appellatur Epi-	157	<i>Atilia</i> abiisse in <i>Azelburg</i> videtur.	215.415
scopus <i>Salisburgensis</i> .	299	<i>Attalus</i> <i>Marcomannorum</i> Rex, <i>Gallieni</i> so-	330
<i>Aquila</i> in nummis denotant legiones.	764	cer. 66. purpura saepe indutus exutusq; ve-	
<i>Aquis</i> .	406	luti <i>mimus Imperii</i> .	
<i>Aquisgranum</i> , urbs unde dicta.	51.52	<i>Attila</i> fratrem <i>Bledam</i> cur occiderit? 70. ejus	
<i>Aquitania</i> . 752. 757. quomodo incoluerint eam	252.253	uxor & filii. 71. cum ingenti exercitu in	
<i>Boji</i> .	753	<i>Galliam</i> movit. 331. quo anno obierit? 666.	
<i>Ara</i> futuræ urbis seu novæ coloniae.	246	certamina inter filios ejus de regno. ibid.	
<i>Aræ</i> genuæ, <i>Arargenue</i> .	238	C. <i>Attilius</i> <i>Cos.</i> ex <i>Sardinia</i> reversus, <i>Gallos</i> te-	
<i>Aræ</i> lapideæ <i>fines coloniarum</i> ac terminos de-	253	merè invadens, cæditur.	17
monstrantes.	249.284	<i>Avares & Bavari</i> pertinacibus odiis sese exer-	
<i>Aratro</i> ambiri territorium consueverat.	741	centes, veluti <i>Scythæ & Celta</i> . 76. <i>Avares</i>	
<i>Aratrum</i> , <i>vomer</i> , & <i>boves</i> in nummis coloni-	839	non sunt <i>Boji</i> .	173
cis.	431	de <i>Aucupio</i> libri à <i>Friderico II.</i> Imp. scripti. 843.	
<i>Arbores coniferae</i> , item <i>oliva</i> , <i>cydonia</i> pro signis	245	844. 847. <i>Avedonaco</i> .	760
terminorum. 247. in <i>Alpibus</i> quampluri-	314	<i>Aventini auctoritas & argumentum</i> de <i>Vinde-</i>	
mæ.	736.778	lico exploditur. 193. ridiculus vocatur. 196.	
<i>Arborichi</i> quinam apud <i>Procopium</i> .	80	conjecturæ ejus frivola. 209. absurdissima	
<i>Arca</i> lapidea reperta plena aquæ medicata.	780	de situ <i>Augustæ</i> sententia. 210. 447. novan-	
<i>Arcecius</i> , <i>Mercurii</i> cognomen.	133	di libido in <i>Bojariæ</i> tabula. 217. notatur in	
<i>Architectura Corinthiaca</i> , vel <i>Italica</i> .	103	<i>Rhætiæ</i> præsidibus. 289. 667. <i>Annales</i> il-	
<i>Area</i> pro cæmeteriis usurpata à veteribus.	160.161	lius cujus ætatis & fidei. 291. 339. error in	
<i>Arenacio</i> .	133	<i>Didio Juliano</i> commissus. 305. absurditas	
<i>Arenpekius</i> , historiæ <i>Boicæ</i> scriptor.	132	ejus in <i>Rætia præfectis</i> . 308. conjectura &	
<i>Arialbinum</i> .	250	mixture. 311. lapsus in <i>Anthemio</i> . 332. in	
<i>Arianorum</i> factio, contra <i>Catholicos</i> , gravis.	781	<i>Boici belli eventis</i> . 340. gerræ de <i>Atiliensi</i>	
<i>Aribo</i> , id est, heres, ein Erb.	57	colonia. 416. perperam invertit ordinem	
<i>Ariborus</i> fides historica.	62	<i>Eugippii</i> . 672. pro <i>Jopio Juvaviam</i> legit. ib.	
<i>Arioaldus</i> , <i>Taurinorum</i> Dux, in <i>Langobardico</i>	740.741	<i>Pierium</i> inter <i>Vindeliciæ & Norici præsi-</i>	
regno <i>Adalvaldi</i> Successor.	782	des refert. 675. suo merito acerbius tactus.	
<i>Aripertus</i> (vel <i>Charibertus</i>) primus <i>Bojorum</i>	3	Aug. magus.	755
apud <i>Langobardos</i> regnum tenuit. 109. 121.	25	Aug. Suefforum.	755
<i>fatale nomen</i> in <i>Boico</i> sanguine. ibid.	185	Aug. Viromuduorum.	750
<i>Aripertus</i> , <i>Reginberti</i> filius, post patrem <i>Lango-</i>	189	<i>Augusta Prætoria</i> non alia est, quàm <i>Prætoria</i>	
<i>bardicum regnum</i> obtinuit. 130. in flumi-	109	<i>Salassorum</i> . 330. à <i>Ter. Varrone</i> condita.	
<i>ne</i> periit.	666	202	
<i>Arma</i> pro insigniis priscae nobilitatis.	212	<i>Augusta Sicula</i> à <i>Friderico II.</i> condita.	
<i>Armalausi</i> .	78	<i>Augusta Tiberii</i> , arx bello à <i>Romanis</i> lecta. 78.	
<i>Armeni Sagittarii</i> , in auxiliis <i>Aureliani</i> , apud	79.90		
<i>Vopiscum</i> .	89	<i>Augusta Vindelicorum</i> , quando colonia <i>Roma-</i>	
<i>Armenia antiquissimas</i> populorum profectiones	907	norum sit facta. 89. caput <i>Rhætia</i> secun-	
vulgò suppeditans. 6. <i>Bojos</i> habuisse credi-		da. 91. sine cognominis adjectione à <i>Scriptoribus</i> nominatur. 213. primitus <i>Vinde-</i>	
tur. 40. frequens est in prisca <i>Bojorum</i> hi-		lica purè appellata. 426. verus ejus situs.	
storia. 56. <i>Rhæti</i> quomodo in <i>Armenia</i> ? 57		210. seqq. comparatio veteris ac novæ,	
<i>Arminius</i> <i>Cheruscus</i> adversum sibi habuit <i>Ma-</i>		quoad situm. 257. Symbolum urbis <i>Comus</i>	
<i>roboduum</i> .		ejusq; occasio. 462. Spoliata ab <i>Arnol-</i>	
<i>Armoricanus & Nervicanus limes</i> quousq; ex-		fo. 540. ab <i>Ungris</i> oppugnata fortiter resti-	
tendatur.		tit. 544. quinam primi incolas <i>Evangelium</i>	
<i>Artobriga</i> .		docuerint. 453. prima adicula sacra, hu-	
<i>Aschanaxes</i> , <i>Celtarum</i> genitor.		jusq; instauratæ <i>Inscriptio</i> . 473. <i>Ecclesiæ</i>	
<i>Asdrubal ad Senam</i> à <i>Rom.</i> Consulibus cæsus. 25		<i>Augustanæ diæcesis aucta</i> . 234. <i>Episcopi</i>	
<i>Asia duplex</i> .		post <i>S. Udalricum</i> proximi. 596. nova <i>Au-</i>	
<i>Assis</i> pro gradu in metiendi ratione.		<i>gustanarum Antiquitatum</i> editio, ac ejus	
<i>Astensem Ducatum</i> nactus <i>Gundoaldus</i> . 102. sa-		causæ. 361. <i>Augusta</i> , patria <i>Austriaci</i> no-	
gitta veneno illita moritur.		minis.	
<i>Asturum</i> , oppidum.		<i>Augusta</i> , per <i>Orbem Romanum</i> , plurimæ civi-	

- tates dictæ. 447. dignitate sic cognominandi ab Augusto iis concessâ. 255*
- Augustæi limites & termini. 230.231*
- Augustales ponuntur inter sacerdotes. 274. eorundem officium quale. 275*
- Augusti cognomen Diis tributum. 368*
- Augusti quinam in Imperio Rom. appellati. 370. 371*
- Augustinus notatur. 304*
- Augustodunum urbs Augustalis distinguî debet ab Augusta. 317*
- Augustoduro. 753*
- Augustus mensis, pro Sextili, quare sic appellatus. 89*
- Aulerci, Ptolemæo triplices. 751*
- Aurelianus quo sensu liberator Vindelicorum. 310*
- Aureoli tyrannis quæ & qualis. 309*
- Aurum Gallicum in Capitolio septum saxo quadrato. 11. pondus ingens Gesatorum Regibus obfædus à Bojis missum. 13. Aurum & argentum Gallis dare, cur à Romanis prohibitum. 14. Macedonicum à Perseo petunt Galli. 44. Helveticum quæsivere Cimbri, 45. Auri lavacris Noreja nobilis. 48.*
- Auro onustus Aripertus flumine hauritur. 132*
- Ausonii puella Sueva unde? 320*
- Austrasia regnum ad Sigebertum spectans. 99*
- Austrasiorum Ducissa, Plectrudis. 117*
- Austriaci quando dici cœperint, qui antea Habsburgii. 907*
- Austrito. 761*
- Autharis, Rex Longobardorum, in Italia. 99. post Chlodofindam petit Theodelindam, Garibaldi filiam. 100. visenda Sponsæ gratia Legatus in Boicam profectus. ibid. Nuptias, in campis Veronensibus, celebravit inter tonitrua & fulmina. 101. veneno sublatus, 102*
- Auxena. 749*
- B.**
- B.** Aut V. temerè à crassiore pronuntiatione interjectæ literæ. 75
- Baca conervio. 747*
- Bacilli profascibus, ante Duumviros. 272*
- Bæni, apud Ptolemæum. 60*
- Bajarica & Bajaricum solum. 75*
- Bajona, urbs quasi Bojona. 52*
- Balnearis exercitatio. 403.404*
- Baptismi formula à Sacerdote Latinitatis ignaro male prolata. 147*
- Baptizandorum exercitia. 460*
- Baptizatus ab hæreticis sola manus impositione purgabatur. 147*
- Barbâ an prolixâ gavissus sit Carolus M. 908*
- Barbari qui Romanis dicti? 721. in munitiones recepti. 668*
- Barca, minoris navigii genus. 493*
- Barcarii quales fabri. 304*
- Baremii conjectura de Pallade, cui Herodes honorem habuit, ridetur. 838*
- Ang. Bargaus inter præcipuos hujus seculi poetæ refertur. 195*
- Baromaci. 718*
- Baronii splendida elogia. 103.423.481.732*
- Broc. Baronius, Juris Doctor. 859.864.865*
- Bartoriturum. 757*
- Bases, indicia statuarum inserviunt antiquitati. 300*
- Basilica cur foris adjuncta. 261.262*
- Bassi Consules recensentur. 392. de C. Lecanio Basio error Cassiodori. ibid.*
- Batavia Insula. 729*
- Batavis, Batavia. vide Patavis.*
- Batavus, fl. 730*
- Bavari hæud sunt compositi ex Bojis & Avaribus. 7*
- Bavariæ nomen longe posterius. 75.76*
- Bavarorum appellatio à Bojariis fluxit. 7*
- Becani nova & mira originum ratio. 192*
- Beclana. 765*
- Belgæ in re militari spiritus sumunt. 46*
- Belisarius fuit Germanus. 341*
- Bellovesus è Bojis, Italiam primùm ingressus. 4*
- Bellum Orofio difficillimum quodnam? 27*
- Bemmico, vico. 748*
- Beneficarii qui dicti. 388*
- Beneventi Princeps primus, Archifus. 165*
- Berengarii Gerundensis Episcopi Epistola. 475*
- Bertii Cap. 23. Libri 1. Rerum Germ. 777. seqq.*
- Besino. 763*
- Besocribate. 756*
- Bibona. 761*
- Bii aut Bæi, Pannonia populus. 38*
- Blariaco. 748*
- Blavia. 760*
- Boæ, angues miræ magnitudinis. 470.471.472*
- Boamundus, Armenia Dux. 56*
- Bærebista, Rex Dacorum sub Augusto. 57*
- Boga, vox in Taurica Chersoneso usitata. 39*
- Boger & Bojer, ab arcubus frustra formatur. 7*
- Bogiorum & Bojorum discrimen nullum. 38*
- Bogo-Diatorus, item Ado-Bogio Galatarum nomina. 47*
- Boja, urbs Bojorum, in agro Eduorum. 51.52*
- Bojæ nomine Plautus jocatus. 35*
- Bojariæ tabula, ab Aventino exhibita, qualis? 217*
- Bojarii nomen Bojis debentes. 7*
- Boicæ veteris delineatio. 73*
- Boicum regnum cum terminis suis vetustissimis amplissimisq;. 86*
- Boicus ager nomen tenuit in potestate etiam Romana. 35*
- Boji, gens ampla Celtarum. 4. intra sylvam Hercyniam degentes. 5. illorum ex Armenia iter incertum. 5.6. in Jobabo ridiculè quaruntur. 6. expeditio illorum in Romanos. 10. casti à Romanis. 11. Reges eorundem antiquissimi. 12. in socios perfidia. 13. victi à Roma-*

RERUM ET VERBORUM.

à Romanis. 18. *viatores* Romanorum gloriosissimi. 24. vicissim ab his duriter *victi*. 27. 33. Romanis valde *obnoxii*. 34. post annos quadringentos, *Italia* sponte sua *excesserunt*. 35. & quando alias? 44. quando *Noricum* ingressi? 48. testimonium virtutis ab hoste ipsis datum. 51. cur *pice* dicti. ibid. num *Francis obnoxii* fuerint? 72. leges ab his accepere. 101. 108. 118. cæduntur à *Slavis*. 106. & *Francis*. 145. Bojorum primus, *Aripertus*, Rex Langobardorum. 121. Boji Comites *Romanis* opitulati contra Langobardos. 153. Boji & *Suevi* an communi vocabulo *Alamanni* dicti. 673
Bojoarii nomen Bojis debentes. 115
Bojodurum, in adversa Danubii ripa. 37. 782
Bojohemia sive *Bohemia* à Bojis sic dicta. 5. 37. 334. pulsi *Bojohemia*. 60. ab *Attila* *fabulose* reducti. 61
Bojon, oppidum in *Taurica Chersoneso*. 39
Bojonii cognomen, in *M. Aurelio Antonino* unde? 64
Bojorix (cum duobus fratribus) *Bojorum* regulus. 31. & *Cimbrorum*. 46
Bojorum nomen à *Scriptoribus* variè corruptum. 75. an aliquis *Scriptor* à *Tacito* usque ad *Jornandem* *Bojorum* meminerit. 849. eorum *tribus* centum & duodecim. 7. *deserta* ubi? 38. 57
Boisci, pro Bojis, ceu *Syris*, *Threcis*, *Dacis*. 61
Boitra, nomen *rivuli*, adhuc manens. 196
Boitro, *Bojotro*, *Bojodurum*. 671. *quot milliariibus* distet à *Vindebona*. 671
Bojus, *Herculis filius* inscitè traditur. 6
Bojus Ladas, vel *Boiscus*, apud *Ciceronem*. 176. 862
Bolodurum. 782
Bonifacius, *Germania* *Apostolus*, è *Britannia* ortus. 140. in *Frisia* occisus à *latronibus*. 150. ipsius *elogium* singulare. 151
Bononia, à Bojis dicta, olim *Felsina*. 29. 35. vel potius à *bono* *omine*. 30. colonia *Latina*. 35
Bononia portus, unde brevissimus in *Britanniam* *trajectus*. 741. seqq.
Bonosi *bibacitas*. 310
Borani, ad *Istrum* *populi*, manus *Bojorum*, *Asiam* invaserunt. 66
Borbonii in *Gallia* à *Bojis* *originem* traxere. 51
Boruti *principatus*, & vires adversus *Hunnos* *exiguæ*. 155
Brennus, *Bojorum* *Rex antiquissimus*. 12. cujus *stirpe* *superbivit* *Chrixus*. 8. ejus *exercitus* *Delphos* *aggressus*. 38
Breones aut *Briones* qui fuerint. 339
Breones, in *Rhætici* *præsidii*, *distinguuntur* à *Bojis*. 83
Brevoduro. 753
Brigantium *urbs*, num *Rhetia* vel *Vindelicia* *tribuenda*? 66
Brigiosum. 760

Britanni in *Ecclesiam Boicam* *irrepere* ausi. 142
Britannicarum *Virginum* *caedes*. 732
Britomarus, *Rex Bojorum*. 19
Brivinienses. 415
Brixia *Longobardorum* *civitas*, per *Cuniberti* *preces*, *Alachi* *hosti* *permittebatur*. 125. 126
Brogitarus, *alter* *Dejotari* *gener*. 55
Brolindum. 761
Bructuri. 778
Bruschius *notatur*. 553
Budino. 764
Bulgari *patria* *pulsi*, *sedes* à *Francis* *hostibus* *petunt*, *una nocte* in *Boica* *hyemantes* *occisi*. 117
Burchardus, *Sueviæ* *Dux*, *S. Udalrici* *avus* *maternus*. 519
Burdigalo. 760
Burginacio. 736
Burgum *malè* *putat* *Cuspinianus* *fuisse* *Flaccitheii* *regiam* *sedem*. 667
Burgundiæ *Reges*. 549
Buri seu *Burii*. 432. *quasi* *dicas* *Bojeri*, *Boiri*, vel *Bojari*. 60
Burolevo. 720
Buromagi. 764
Burtoni *Commentarii* in *Antonini Itinerarium* *laudantur*. 784
Byzantium *obtinerunt* *Tolisto-Boji*. 39

C.

Cadaver *clavo* *trabali* *transfixum*. 314
Cadaverum *cura*. 494. *condiendorum* *ratio* *quibus* *usitata*. 495
Cadurci. 757
Cæsares *quinam* *dicti*. 371
Jul. Cæsaris in *magistratu* *occisi* *annus*. 199
Cambodunum. 781
Camina, *locus* *amœnissimus* *inter* *Timonem* & *Finalem* *amnes* *situs*. 135. *Ecclesiæ* *S. Mariæ* *Frisingensis* *dono* *datus*. 136
Camma, *Sinati* *uxor* *castissima*. 42. *Dianæ* *sacerdos*. 43. 108
Campi lapidei ad *Rhodani* *ostia* *fabulosi*. 167
Camuloduno. 718
Canes *pane benedicto*, quem *Grimoaldus* è *mensa* *projecerat*, *indigni*. 136
Canisii *Tomi* *antiquæ* *Lectionis*. 857
Capillati, id est, *vulgus Gothorum*. 338. *refer* *huc* *crinitos* *Reges*. 354
Capillitio *omnis* *gaudebat* *Germania*. 68
Capitolium *Romæ*. 456. *quare* *mensuras* *servavit*. 243. *Capitolia* *illustres* *Urbes* *habuerunt*. 259. *crebra* *per* *Romanas* *colonias* *instituta*. 457. *Christianis* *templis* *comparata*. 260
Capitula *Carolina*. 174
Captivi *Tolisto-Boji* & *Tectosages* *catenas* *morsibus* *tentantes*. 43
Caput *Attilii* *Cos.* *abscissum*, & *Gallorum* *Regibus* *allatum*. 17. *Postumii* *templo* à *Bojis* *illa*. a 3

INDEX

illatum. 24. <i>Centurionis Romani</i> ante pedes Ortiagontis abjectum. 42. <i>Vari ducis</i> Augusto missum. 62. <i>Zenonis</i> diaconi, quem Alachis obtruncavit, falso creditum <i>Cuniberti</i> caput esse. 127	Conr. Celtes, Poëta. 776
Caracallæ <i>basis manca</i> Augustæ. 306	Celtiberia & Celtoscythia. 2
Carantani à Thassilone <i>victi</i> . 160. hos fidem <i>Christianam</i> Virgilius docuit. 170	<i>Celtico</i> vocabulum nullum <i>vetustius</i> . 3
Carantonus fl. 758	<i>Celticum</i> & <i>Gallicum</i> nomen <i>promiscuè</i> usurpatum. 20
<i>Carbones</i> cur subdi <i>terminis</i> consueverint. 244	Celtus, sive Herculis, sive Polyphemi. 3
Carmina <i>antiqua</i> de rebus <i>fabulosis</i> , non sine <i>risu</i> legenda. 223. quanti facienda in re historica. 305	<i>Ceneus</i> , (sive <i>Diceneus</i>) præstigiator, <i>per Egyptum</i> vagatus, & <i>pro Deo</i> habitus. 57
Carnificem <i>aversabantur</i> Romani. 498	Censores, in <i>colonis</i> . 273
Caro in <i>piscis speciem</i> versa. 617	Censoria Catonis nota, <i>post annos novem</i> adversus Quinctium. 34
Caroli M. majores & <i>stirpis Carolina</i> origines 79. <i>patria</i> illius. 145. 146. ab Hadriano in <i>Italiam</i> evocatus contra <i>Langobardos</i> . 165. an prolixam barbam aluerit? 908	<i>Censualis</i> epitheton <i>Mercurio</i> tributum. 370
Carolomanni & Pipini <i>hereditates</i> . 145. illius in rem <i>Christianam</i> <i>propensio</i> . 146. fit <i>monachus</i> . 147	Centuriæ à Centurionum nomine dictæ. 384
Carolus Martellus in <i>Bojos</i> movit. 138. bello, quàm pace, <i>clarior</i> . 144	Ceudum. 748
Carvone. 735. 777	Chabas, Attilæ filius, <i>fratrum maximus</i> ; cui succensuit Aladaricus. 71
Casaubono se diligenter purgat Marcus Velle- rus. 907. 908	Chaci, Chauci. 728
Casaramago. 753	Chamavi qui Erpranci. 728. 729
Caselius, <i>Italus</i> . 859. 864. 865	Chetimarus, à sacerdote Lupobaptizatus. 155
<i>Casilini</i> coloniae deductio, & <i>nummus</i> . 287	<i>Childeberti</i> , Reges duo, unius nominis. 99. Me- roveorum <i>ultimus</i> & <i>ignavissimus</i> . 149
Casinomago. 763	<i>Chiomara</i> , Ortiagonis reguli uxor <i>formosissima</i> capitur. 41. dolus, quo <i>centurionem</i> se vio- lantem occidit. 42
Caspingio. 737	Christi annorum ordinatio. 806. 807
Cassianus Episcopus <i>puerorum stylis</i> confossus. 93	Christiana religio innotuit <i>Bojis</i> . 63. 111. 113. Marcomannis. 65. 69. Francis. 75. Nori- cis. 91. Garibaldo & Theodelindæ. 101. Theo- doni. 102. Longobardis. 103. Severo Imp. 306. Philippo. 307. ejus amplitudo. 453
Cassinomago. 761	Christiani nominis præstantia. 487
<i>Cassiodori</i> , in rebus Gothicis, <i>fides</i> integra. 61	<i>Christiani</i> nomine <i>Judeorum</i> intellecti. 269. plurimi sub <i>Antonino Pio</i> in <i>utroque Rhe-</i> <i>tia</i> . 300. injuriis gentilium <i>Judicum</i> expo- siti. 483. 490. 493. 497. pro <i>magis</i> habiti, cùm precibus tempestatem impetrassent. 65. 66. veterum <i>nocturna orationes</i> & can- tus. 456. innocentia. 486. quibus nihil ob- jici poterat, <i>præter nomen</i> & <i>religionem</i> . 454. 490. Edicta in illos crudelissima. 312.
Castella & Oppida <i>distincta</i> . 669	Constantius <i>illis favens</i> . 315. Leges in <i>commodum</i> illorum lata. 316
Castellum Menapiorum. 744	<i>Chritasirus</i> , Rex Bojorum sub Augusto. 57
Castitatis servandæ <i>stratagema</i> singulare, quo <i>filia quatuor Romildæ</i> sunt usæ. 108	<i>Chrixus</i> sive <i>Crixus</i> , Dux Bojorum ex stirpe <i>Brenni</i> . 8. virtus illius <i>Annibali</i> proba- ta. 22. à <i>Scipione</i> hasta configitur. ibid. à <i>Gellio</i> Cos. oppressus. 48
Castor, Deiotari gener, cum <i>Castore</i> filio. 54. avum <i>Dejotarum</i> , apud <i>Casarem</i> , in capitis periculum adduxit. 55. <i>Castor</i> quisnam <i>Dejotaro</i> successerit? 56	Chronicus libellus authoris, qui se anno XIII. Alexandri Severi scripsisse testatur. 794. 802
Castra. 768	Chunimundus, Suevorum Rex. 672
Castra Herculis. 736	Ciceronis Oratio <i>pro Dejotaro</i> quâ occasione scripta? 55
<i>Castra</i> Romanorum <i>varia</i> , velut Regina, Augustana, Quintana, Batava, ad Danubii ripam. 90	Cimbri ex Hercynia pulsi. 45. <i>Helvetiam</i> invadunt atq; <i>Italiam</i> & victores & <i>victi</i> . 45. 46
<i>Cathomis cadi</i> , quid? 488. 489. 790. 791	Cimmerii & Cimbri de <i>innumerabilibus</i> gentibus. 3
<i>Catualda</i> juvenis <i>Bojohemum</i> ingressus. 62. in Foro Julio exul fuit. 63	Cinabri in <i>Hercynia</i> sylva à <i>Bojis</i> repulsi. 45
Catualium. 748	Circorum ratio per provincias. 402
Catulinus non venit in Pannonias oras. 668	<i>Cisa</i> sive <i>Cisara</i> non fuit <i>Isis</i> , nec <i>Ceres</i> , nec <i>Cybele</i> , nec <i>Venus</i> Suevorum. 226. ejus collis & tem-
Caunonio. 718	
<i>Causalis</i> particulæ, <i>Nam</i> magna apud <i>Hortatium</i> efficacia. 205	
<i>Celeja</i> , Pannoniæ municipium. 429	
<i>Cella</i> & <i>Cellula</i> monasteriorum antiquitus appellatio. 168	
Celtarum regio late patens. 2	

RERUM ET VERBORUM.

& templum. 222. qui dies ei sacer. 258.	Coloniæ definitio. 210. Symbolum <i>nux pinea</i> .
Cisæ idolum perperam creditum, quæ imago Medusæ est. 373	376
<i>Cisara</i> urbs etiam dicta <i>Vindelica</i> . 219. 225	Coloniæ plerunq; dictæ Municipia. 372. cur <i>Ro-</i> <i>ma effigies parva</i> appellentur. 252. missæ
<i>Cissæa</i> Minerva apud Pausaniam. 226	coloniæ vel in <i>veteres</i> vel in <i>novas</i> urbes.
Cissimunicipio. 766	218. coloniæ <i>militares</i> ad discrimen <i>Au-</i> <i>gustearum</i> . 227. 229. 232. splendidissimæ.
Civis diversarum urbium aliquis esse potest. 365	232
Civitas Dei Apocalyptica duodecim pretiosis lapidibus fundata. 538	Coloniæ præcellens dignitas & municipia superans. 226. 227. earundem auspicia & sa- crificia. 252. numentutolare. 254. immuni- tas quarundam. 231. 303. numerus & usus ad firmitatem provinciæ. 237
Civitates non nisi <i>amicæ</i> , in nummis <i>stantes</i> cum cornu copiæ. 286. hostiles habuere <i>navium rostra</i> vel <i>spicas sub equorum pe-</i> <i>dibus</i> . 288	Coloniæ deducendi lex fusè exponitur. 228.
Classici, apud veteres Gallos, descriptio. 17	seqq.
<i>Clementis</i> , Rhætiæ Procuratoris, <i>inscriptiones</i> . 307	Colonicum nummi conditorum nomina exhiben- tes. 236. 285
Cleopatram quæ Plutarchus scribere potuerit à Gnei Pompeji filio adamatam fuisse. 861.	Colores insignium ex <i>clypeis in saga</i> manantes. 9
862. 863	Columna <i>Osiridis fabulosa</i> , in Ægypto. 190
<i>Cleuphas</i> , sive <i>Cleophas</i> , celebre Judæi nomen Augustæ. 294. 377	Columna ad <i>pedem Græcorum</i> . 243. 244
Cliberre. 763	Columnæ striatæ frustum describitur. 262
Cloacarum <i>causæ</i> apud Romanos. 265	Comagena castra hodie Hohenburg dicta. 666
Clodoveus Rex consilio & armis res auxit Fran- corum. 78. Alemannos vicit. 336	Comes <i>Gothorum</i> in <i>Suevia</i> , quis & qualis. 338
<i>Clondicus</i> , Gallorum regulus hos in Macedo- niam deduxit. 44	<i>Comes rei militaris</i> postea <i>Dux</i> nominatus. 298
<i>Clusium</i> à Brennone duce <i>obsessum</i> . 7. à Celtis aliisq; repetitum. 15	Comites militares. 675
<i>Cochilarius</i> , Rex Danorum occisus. 79	Commodus Imp. Marcomannis pacem conces- sit. 65
Cœcatus ignitarum pelvium objectu falsò tra- ditur Thassilo. 173	Conbaristum. 757
<i>Cœmeteria</i> olim <i>Synodis, mysteriis, sermonibus</i> inservientia. 314. extra urbes constituta. 502	Concilia à <i>Thassilone</i> Franciæ Duce celebrati, acta. 161. 165
Cœnæ sepulchralis species. 414	Condate. 753. 756. 761
Cœnæ Christianorum veterum. 452	<i>Condi colonia</i> dicuntur <i>duplici sensu</i> . 257
Cognomen Drusi unde? 9	Confessio peccatorum olim commissorum rectè iteratur. 485
Cognominum <i>ambitio</i> vel <i>adulatio</i> , in urbibus, post Augustum. 212	Conjugalis concordia simulachrum. 412. fidei exempla duo, in Tolisto- Boicis mulieri- bus. 42
<i>Cohortes</i> Rhætorum à <i>juventute</i> distinctæ. 292.	Conjugium, inter <i>fratris prius nepoti nuptam</i> & <i>defuncti mariti magnum patrum</i> , per sacras leges <i>prohibitum</i> . 98
<i>Vindelicanæ</i> apud Tacitum. 207. <i>Vindelica</i> , <i>Syriacæ</i> , aliæ quo sensu. 290	Consonantes <i>non aspirata</i> velut <i>Graccus, Tri-</i> <i>umpus</i> . 2
<i>Collaudatio</i> Episcoporum & Abbatum, in Ba- varia. <i>pro defunctis</i> fratribus. 163	Consul quid <i>Ausonio</i> ? 272
Collegia <i>negotiatorum</i> aliorumq; <i>Augustæ</i> o- lim varia. 277. 278	Consulares, qui nunquam Consules. 484
Colliculi in agro <i>Augustano</i> , ad rationem <i>limi-</i> <i>tum</i> pertinentes. 244	Consulares Fasti juvantur monumento ab Andr. Schotto misso. 851
Colo. Tra. 736	Contubernium & Contubernales. 371. 372
Colonia <i>Agrippinæ</i> apud <i>Ubios</i> . 238. <i>Augusta</i> . 211. 212. nova Romanorum in Gallia, Se- næ Gallicæ. 11. item Latinæ in Italia, <i>Pla-</i> <i>centia</i> & <i>Cremona</i> , perpetuæ servitutis compedes. 20. claustra ad cohibendos tu- multus Gallicos. 26. Coloniæ supplementa petita, & novæ coloniæ duæ in Bo- jorum agrum deductæ. 35. ultrò ab ipsis ob- latæ. 34. Mutina & Parma. 36. Coloniæ no- væ Romanorum in agro Norico Boicoq; 89. 90. Colonia una in Rhætia. 211	Conversionis vox quid denotet apud Christia- nos. 447
	Convetroni. 18
	<i>Conus</i> , arboris <i>resinifera nucem</i> exprimens, apud Augustanos. 245. 284. 286
	<i>Corbinianus</i> , in Gallia florens, monasterium ad S. Germani ecclesiam condidit. 133. seqq. ejus sanguis è pertuso vasculo miraculosè fluens. 169
	Corialle, Coriallo. 756
	<i>Corinthiorum</i> nummi, <i>sine eorum nomine</i> . 284
	Cornelius <i>Bojos</i> vicit, sed <i>triumpho</i> ca- ruit. 33
	<i>Corolamus</i> , Bojorum Regulus. 29
	Coro-

INDEX

Coronæ, non sunt Rēgum Reginarumq; propriae.	461	Decempriminati, & præsignis eorum dignitas.	266
Coronati dicti, quatuor ignoti martyres.	501	Decumanus maximus, & Kardo maximus in agrorum assignatione quomodo adhibitus. 229. ob quam causam.	230
Corrodendi verbo significanter usus est Beda de Rhæticiis urbibus ab Attila vastatis.	232	Decuriones, quinam in coloniis. 266. pecuniam erogantes pro introitu, eorum census & ætas; quinam exclusi. 267. ordo quasi Senatorius. 268. geminæ literæ D. D. id est, Decurionum Decreto. ibid. etiam Christiani, hoc est, Iudei tales. 269. prærogativæ. ib. quibus suppliciorū generibus exempti. 500	
Corterate.	761	Dedicationis Librorum variæ causa.	319
Corucia Connu.	753	Defossi, in foro Boario vivi Galli.	24
Cofa.	764	Dejotari duo inter se diversi, Tolisto-Bojus & Paphlago. 47. illius fides erga Romanos. ib. Catoni liberos & familiam suam commendat. 48. auspiciorum conjecturis valde deditus. 53. litterarum studia amans. ibid. Senex in Pharsalico & Alexandrino bello Cæsari semper adfuit. 54. regium habitum, quem exuerat, recepit. 55. interfecit generum Castorem cum filia sua.	ibid.
Cofedia, Cosebia.	756	Delphica clades.	38
Costoboci, iidem qui Tolisto-Boji.	65	Deos barbaros Romanis & Græcis conferre, cassus labor est.	226
L. Crassus Alpinum bellum frustra affectavit.	198	Deos Deasq; loci nominare, Romanus mos.	364.
Cremona, à Gallis obsessa. 26. à Furio liberanda.	27	Deos turpiter colentium stupiditas.	488
Creta in balneis cuti curandæ adhibita.	397	Desperationis malum.	487
Crheptini, Creptini.	728	Deudorix, idem qui Diethericus.	47
Cromerus rerum Polonicarum Scriptor accuratus.	74	Deus audiens, nomen Marico fanatico inditum.	63
Crucis signum à vetustissimis Christianis adhibitum. 457. à Juliano iisdem objectum. ibid. in veste missali quid denotet.	94	Diabolorum distincta munia. 465. 466. ordo imperandi & parendi. 466. impietas.	467
Culina, locus epularum funebrium.	240	Diabolus cogitur à Deo, sed à formâ comparere. 464. contra seipsum testimonium dicere. 465. 466. quâ ratione fur dicatur. 467. non sperat nec petit restitutionem. ibid. cur depellendus ab energumeno corpora alia ingredi expetatur. 468. ad jusjurandum ab exorcista adigitur. 469. cur in abyssum ire formidet. 469. proprio gladio jugulatur.	472
Cunibertus, Parthariti filius, favet hosti Alachi. 125. regno spoliatus ab eodem in insulam aufugere cogitur. 126. ex insula in regnum revocatur. 127. filius ejusdem Liutpertus regno pulsus à Reginoberto.	130	Diaconi olim Episcoporum & Presbyterorum ministri.	451
Curia, caput Rhætiæ primæ.	91	Diademata Regum Reginarumq; propria.	461
Currui sive quadrigæ triumphatoris honestissima quæq; imposita.	288	Diana à Galatis culta.	43
Cuspinianus notatur Burgum Flaccitheii regiam sedem opinans.	667	Diatorus idem, qui Dejotarus.	47
Cypriani duo.	92	Dictionum concisè scriptarum explicatio.	434. seqq.
Cypriorum luxus. 463. ratio colendi Venerem.	ibid.	Dicvil Libellus de mensura orbis terre notatur. 791. ejus meminit Rhenanus.	836
Cyriaci diaconi martyrium.	499	Dicuntia.	667
Cyrinus, Episcopus Ratispon.	671	Die eodem, quo Alexandria capta, etiam (post tria lustra) Rhæti sunt victi. 205. sicut eodem mense.	89
Cyrinus heredem denotans.	160, 161	Diei dominici honos ac religio.	162
D.		Dietherus, & Dietus, & Deudorix, & Diethericus inter se conveniunt. 47. item Dietbal- dus, Dietmarus.	77
Dacicæ expeditionis annus.	57		Digna,
Dacisci apud Jornandem pro Dacibus.	61		
Dagobertus, regis Austrasiana præfectus, ad Clotarium fugiens, Treveris obtruncatur.	117		
Damasia veluti arx Licationum, cis Lycum flumen.	196		
Damianus, Ticinensis Episcopus ab Alachi tyranno contemnitur.	126		
Damnati ad ultimum supplicium extra portas urbium ducebantur. 491. corpora eorum petentibus ad sepulturam permissa.	493		
Danubius, limes inter Romanos ac barbaros creberrima cohortium auxilia habuit. 209. vetus Germania ac Rhætia limes, ab Alemannis ruptus. 311. paruit Romanis.	321		
Darcorttura.	757		
Dea Asculanorum Ancaria, Volsiniensium Nursica, Otricularum Valentia, Sutrinorum Nortia.	226		
Decempedator agri privati & publici, L. Antonius.	230		

RERUM ET VERBORUM.

Digna, <i>martyr</i> . 455. 456. ejus corpus inventum.	504	corpus à Lantberto ob creditum sororis stuprum, miserè lacerabatur, ac <i>Aschaimum</i> , postea <i>Reginoburgum</i> devehebatur. 120. annus mortis ex epitaphio. 121. ejusdem fama & <i>templum</i> . 129. à Simberto absolutum.	169
Dignæ non una, memoratur.	456	<i>Ensis sine capulo</i> , denotat Regem sine benedictione Pontificali.	525
Dingolvingæ Abbates tredecim.	161	<i>Episcopatus nomen incertum</i> .	129
Dingolvingense concilium, cum Episcopis suis.	160. seqq.	Episcopi <i>Laureacenses</i> plures, deperditis nominibus. 91. 93. <i>Civitatum</i> Episcopi paruerunt imperio. 233. 234. annuè debent <i>visitare</i> dioeceses. 532. certæ sedis denominati à tota provincia aut regione. 674. illorum <i>Sedes magnificè</i> extructæ. 316. <i>Ordinatio à tribus</i> Episcopis fieri debet.	474
Dio & Tacitus, <i>omnium diligentissimi</i> .	207	<i>Episcopi & Presbyteri</i> confunduntur. 93. distinguit illos Eugippius.	673
Diocletiana persecutio Christianorum insignissima. 448. ejus initium & finis.	448. seqq.	<i>Epona</i> , Dea equili præfecta, juxta Aventinum.	196
Dionysius an primus <i>Augustæ</i> Episcopus. 474. malè confunditur cum <i>Dionysio Areopagita</i> . 499. ejus reliquiæ à <i>Carolo IV.</i> Imp. cultæ.	ibid.	Epulones qui dicti.	426
Dobda, insula <i>Chimensis</i> .	158	Equelreto.	768
Dorulacus, Dux Insuorum & Bojorum.	30	Equites <i>alares à legionariis</i> distincti.	385
Draconum nomen variè accipitur. 470. occisorum per viros sanctos exempla.	472	Equites equo publico.	431
Drudes.	572	Equitum <i>ala</i> unde dictæ.	391
Drusi cognomen à <i>Drauso</i> cæso.	9	Equitum duo genera, in remilitari & in civitate.	276
Drusiana fossa.	723. 725	<i>Equitum magistri</i> magna olim auctoritas apud <i>Francos</i> .	133
Drusum pro patrono suo habuit <i>Augusta</i> .	283	Equorum <i>decursum</i> , antiquissimi <i>Augustæ ludi</i> .	258
Dubris.	720	Eranistæ qui.	421
Ducarius sive Bojus, sive Insuber, occidit <i>Flaminium</i> .	23	<i>Erenuvolfus</i> , ob dogmata quædam heretica, damnatus à Bonifacio.	141
Ducatus <i>Rhatiarum</i> ejusq; formula.	338	Ermanaco.	749
Ducis titulus ingrator, quàm Principis.	165	Etruriæ <i>elogium</i> debitum ac <i>singulare</i> . 4. 5. eam invadunt ac depopulantur Galli.	15
Duelli vetus <i>judicium</i> in re incerta; in quo propinquus <i>vicarium</i> producere poterat. 115. <i>Dei judicium</i> vocabatur, quando controversiæ armis dijudicatæ. 118. Cuniberti <i>vicarius</i> , Zeno <i>diaconus</i> . 127. quid sit, <i>Wehadinc & Chaonfvic</i> .	163	Evangelii lux <i>Bojis</i> primum affulsit <i>Asiaticis</i> . 63. <i>Germanis</i> præterea & <i>Marcomannis</i> . 65. illius noticia tribuitur <i>Rhatia</i> .	291
Duisburgum, aliàs <i>Dispargum</i> castrum appellabatur.	334	Eugippius quando vixerit? 74. vitam <i>Severini</i> descripsit. 93. 633. 634. duo <i>Eugippii</i> Abbates.	632
Dur.	783	Evinus <i>Tridenti</i> præfectus.	99
Duraverus, Duroaverus.	720	Euprepia.	455. 456
Durecie, Duretie.	757	Eusebianorum Chronicorum Codices. 792. 793	
Durocassio.	753	<i>Eustasius</i> , monasterii <i>Luxoviensis</i> Abbas.	114
Durocorto.	749	Eutropiæ plures.	455. 456
Duroicoregum.	749	Excisum.	761
Durolevo.	720	<i>Excusationes munerum</i> , sub Gratiano &c. 323	
Duronum.	743	<i>Exercitus</i> , juxta <i>Ulpianum</i> , quid dicebatur. 222	
Duumviri, princeps colonie magistratus. 236. 271. 272. 273		Exercitum contrahendi locus aptior, prope Augustam.	309
Dux & Præses, voluntate Principum, unus inter-	302	Expediit <i>Bellovesi & Sigovesi</i> in Italiam, sexcentis ante Christum annis.	5
E.			
Erhardus, eremita à <i>S. Udalrico</i> visitatus.	549	F.	
Ecclesiæ Christianorum cur navi similes. 262. quando non sunt permixtæ publicæ, in privatis ædibus fiebant sacra.	473	<i>Fabiana</i> castra, hodie <i>Vienna</i> , unde olim dicta.	667
Electra, Stratonicæ ancilla, marito Deiotarò concessa.	53	Fabula Adalgeri de cervo & vulpecula in horto. 68. 81. de <i>Abuzaco</i> gigante, oppidum sui nomi-	
Eleemosynæ meretricum.	487		
Elephantia, fædissimi morbi, descriptio. 464. an conveniat cum morbo Gallico?	465		
Emmerammus sive Heimerammus Episcopus, ex Aquitania in Pannoniam & quidem <i>Reginoburgum</i> quare venerit? 119. illius			

INDEX

nominis condente. 216. de monte <i>ex offi-</i> <i>bus</i> compacto. 221. de colle & templo <i>Cisa.</i>	222	incubuerunt. 727. veterum sedes. 778. fabel-
Fabularum fuligo veritati noxia.	84	la de <i>antiquissimis</i> sedibus ad <i>Mæotidem</i>
<i>Fabulosa</i> locorum nomina effingendi mos, post Carolus.	223	<i>paludem</i> unde nata. 726. numis <i>obnoxii</i>
Faingæ nomen à Bajeniis.	407	fuerint <i>Boji.</i> 72. Francica Bojorum cum
Familia vox quid significet.	465	Childerico & Clodoveo bella. 74. (vide,
Familia <i>clara</i> , apud <i>veteres Bojos</i> , plures.	78	Galli) <i>occafio</i> religionis <i>Christiana.</i> 75. ma-
in Familias aliorum transeundi mos.	389	jestas illorum à <i>Bojis conservata.</i> 75. Clo-
Fano Mart.	756	doveus <i>Bojis</i> , ob auxilia, <i>egit gratias.</i> 78. à
Fava, Rugiorum Rex.	668	Francicis Regibus <i>Boji jus petiere.</i> 85. 101.
Favianis, oppidum.	673	108. contra interpositam fidem <i>Langobar-</i>
Felesteus, Rex Rugiorum.	668	<i>dos aggressi.</i> 102. Francicorum Regum au-
Felices duo, martyres Gerundenses.	451. 452	thoritate <i>lecti Bojorum duces.</i> 108. 118.
Felicitis nomen, olim Christianis admodum fa-	452	Franci vincunt Utilonem, <i>ob injustas nu-</i>
miliare.	452	<i>ptias.</i> 145. qui inde ad nomen <i>Ducis</i> redit,
<i>Felfina</i> , à <i>Bojis Bononia</i> dehinc dicta.	29. 35	146. <i>Boji</i> à Francis <i>pacem</i> muneribus <i>redi-</i>
Feresne.	748	<i>munt.</i> 149. in horum <i>tutelam se tradidit</i>
Ferrum <i>primi</i> purgarunt <i>Norici</i> (hinc <i>Noricus</i> <i>ensis</i>)	48	<i>Thassilo</i> , & imperavit <i>Pipini jussu.</i> 154. Re-
<i>Fides</i> , principium Christiani. 455. cur dicatur <i>lumen.</i> ibid. in causa Fidei non ferenda ter-	484	gum apud Francos munus, <i>conventus</i> co-
giverlatio aut <i>simulatio.</i>	484	gere, <i>leges</i> condere. 165. Franci Aleman-
Fine.	764	nos armis subegere. 342
Fines.	761	<i>Francicum</i> nomen serò <i>Romanis</i> cognitum. 713
Flaccitheus Rugiorum Rex.	668	<i>Franconia</i> nomen antiquæ <i>Suevia</i> & <i>Aleman-</i>
Flagellis verberari <i>viles</i> tantum <i>persona</i> sole-	490	<i>nia</i> partem denotat. 337
bant.	490	<i>Fratres consanguinei</i> q, Rom. <i>servitutis</i> blan-
<i>Flaminius</i> in ipso exercitu, à <i>Ducario Bojo</i> , tru-	23	ditia. 51. <i>Fratres</i> duo <i>fugitivi</i> , Aripertus
cidatus.	23	& Gundebertus. 132
Flenio.	737	<i>Fratrum</i> appellatio frequens in <i>prima Ecclesia.</i>
Fletione.	735	486
Flevo, Flevus.	724	<i>Fratrum Brixienfium</i> in facinore <i>concordia</i> ipsis
Flores <i>cur sepulchris</i> additi.	386	<i>noxia.</i> 126. 127
Florianus, militum tribunus, fit Christianus & martyr.	92. 93	<i>Fratrum Langobardicorum</i> discordia regno
<i>Flori</i> cognomen per <i>flosculum</i> in nummo subin-	288	periculosa. 121. 122
dicatum.	288	<i>Friderici II. Imp.</i> opus de <i>Aucupio.</i> 843. 844
Flumina <i>specubus hausta</i> , <i>populis</i> quo sensu <i>si-</i> <i>millima.</i> 61. <i>castris nomina</i> præbentia, ceu	90	omnino ipsius esse docetur. 847. virtutes
<i>Regen</i> & <i>Quintanica.</i>	90	ejus ac amor literarum. 907
<i>Fœminæ tres Regiæ</i> maritos <i>Reges</i> converte-	103	<i>Frisinga</i> Grimoaldi <i>regia.</i> 134. & sedes <i>episcopa-</i>
runt: <i>Chrotildis</i> , <i>Ingundis</i> & <i>Theodelin-</i> <i>da.</i>	103	<i>lis</i> Corbiniani, olim <i>Maximiliani</i> marty-
<i>Fopte baculo</i> eliciens è monte Corbinianus. 137	137	ris, postea SS. <i>Valentiniani</i> & <i>Zenonis</i> basi-
in Foris positæ <i>illustrium</i> Virorum <i>imagines.</i> 376	376	lica nobilis. 136
Forma agrorum quid.	241	<i>Fritigil</i> , Marcomanorum regina, Christianam
Fortunati nomine nullus fuit Episcopus <i>Augu-</i> <i>stanus.</i>	523. 524	religionem admisit. 69
Fortunatus ex Italia in Galliam ad <i>S. Martini</i> <i>tumulum</i> profectus, <i>versus de eo</i> scripsit. 97	97	<i>Fron</i> idem quod <i>sacrum.</i> 669
notatur libelli <i>impolitia.</i> 193. variæ illius	193	<i>Fronbote</i> cur sic appelletur. 669
<i>editiones.</i> ib. Locus de Gregorio referens, <i>pallas coperit</i> , expenditur.	855	<i>Framenta</i> in hostico demetenda. 25
Forum Hadriani.	737	<i>Fruentarii</i> qui. 421
Fragmentum historicum de <i>Cisara</i> exhibetur.	219. 350. 351. <i>illustratur.</i> 223. 224. <i>judicia</i> de eo. 220. 350. 817. 840	<i>Fuga</i> in <i>persecutione</i> an licita? 451
<i>Franci</i> , aliàs <i>Thuringi</i> , secus <i>Rhenum.</i> 334. <i>Ba-</i> <i>tavia</i> proximi habitatores. 725. <i>piratice</i>	334. 725	<i>Fulminis</i> , regium <i>tabernaculum</i> disjicientis <i>la-</i> <i>tum</i> ostentum in <i>nuptiis.</i> 101
		<i>Fulvius</i> , cognomento <i>Bojus.</i> 64. 66
		<i>Furio</i> , Cremonam liberanti, triumphus, ob de-
		victos Bojos decretus. 27
		G.
		<i>Gæfati</i> , valida ad <i>Rhodanum</i> gens. 13. stolidè
		<i>nudantes corpora</i> sua 17. vana eorundem
		<i>ostentatio.</i> 18
		<i>Gaji</i> <i>prænomen</i> unde deductum. 484
		<i>Gaila</i> & <i>Appa</i> , <i>castissimæ</i> sorores. 108
		<i>Galatia</i> & <i>Gallogræcia</i> , <i>Bojorum regio.</i> 40. quan-
		do in <i>provincia</i> formam redacta fuerit? 56
		<i>Galatica</i> Romanorum victoria. 44
		Galati-

RERUM ET VERBORUM.

Galaticarum Ecclesiarum conditores, Paulus & Clemens.	63	Gorbejum, Castoris castellum à Deiotaro focero vastatum.	55
Galatus, Rex antiquissimus Bojorum.	12	Gorchemum.	769
Galaxia.	768	Gothi Italiae dominatu, sub Theodovalda Rege, dejecti. 95. iis opitulatum in Italiam venit Vacarus sive Theodo. 96. quando Italia à Theobaldo exacti. 97. in Pannonia confederunt, volentibus Romanis.	668
S. Galli ædícula omnium prima, Christianis sacris Augustæ dicata.	257	Gothici Reges, post Theodoricum. 84. in horum auctoritate partim fuere Boji.	85
Galli gallinacei aptum Gladiaturæ symbolū. 403		Gracchus, in nummo, quis & qualis. 285. aliquot illius nummi.	287
Galli virtute belli omnibus gentibus prelati. 10. vicere Romanos. 11. his semper metuenti. 14. Romanorum lentitudine animati. 28. Galli Livio communiter pro Bojis. 44. prima eorum expeditio, auspiciis Bojorum, in Romanos quando facta? 10. iterata. 12.	vid. Franci.	Gradus sive Gratus, vice Eustachii Episcopi Augustani.	333
Gallieni inertia & socordia.	309	Græciam vastarunt Boji.	38. 40
Gargenus, Rex Bojorum.	19	Granni cognomen Apollini tributum. 406. 407	
Garibaldus, obscuri nominis scriptor. 78. vera falsis miscuit.	80	Gratianus obviam Alemannis ivit. 322. prope Lugdunum, in Gallia, occisus est.	323
Garibaldus quidam occupavit Boicam. 98. hunc bello aggressus est Childebertus, Francus. 101. Thassilonis filius. 108. ipsius nobile opus, devictis Slavīs. 109. Reginbertus ex Garibaldi stirpe ultimus.	132	Gravinum.	749
Garumna.	758	Gregorii Monachi codex Augustanus qualis. 793. 798. alter ex Bibliotheca Bojorum Principis.	796
Gellius Cos. à quo casi sunt Germani & Crixus.	48	Gregorii Pontificis Libri, ad Theodelindam, de Italicorum Patrum vita & miraculis.	103
Gentiani & Bassi Inscriptio Augustana.	306	Gregorii II. Pontificis epistola ad Bojos & Alemannos. 141. similis.	143
Gentium exacta descriptio sperari nequit. 425		Grimibus.	737
Gentium & Gentilium nomen nationibus exteris tributum. 67. tandem dignitatis estimationem induit.	328	Grimoaldus & Gundwaldus, fratres Theodelindæ.	101
Gergobina & Boja, urbes Bojorum.	51. 52	Grimoaldus dolo interfecit Gundebertum Regem Langobardorum. 122. perfidia illius erga Partharitum elusa. 123. Theodonis alter filius.	133
Germani Gallia exacti à Floriano.	310	Grinnes.	777
Germaniam pænè in provincia formam redegit Tiberius.	60	Gripho fratribus bellum indixit ob testamentum patris. 145. custodia elapsus Saxones concitavit. 147. Bojos & sororem Hiltrudem invasit.	148
Germanorum Gallorumq; unum nomen, & idem ortus. 3. Germanicum & Celticum nomen promiscuè usurpatum. 20. illorum auxilia Sequanis ingrata.	51	Gruteri Opus laboriosum.	794
Gerræ, ad dextram Danubii ripam.	184	Gundeberga, filia Theodelindæ castissima carceri mancipata. 115. genealogia ipsius Francica. 116. secundæ & infelices post Arioaldum, nuptiæ cum Rothari.	ibid.
Gerunda. 765. hodie Girona est.	474	Gundebertus in Franciam fugitivus exul pervenit.	132
Gerundenses, Hispaniæ populi.	474	Guntheri venatio & diploma.	167
Gefocribate.	756	Guntiensis transitus in Panegyrico ad Maximianum. 215. à Rhenano restitutus pro Cantinensi.	311. 317. 319
Gefogiaco.	741	Guntruda, Theodiberti filia, Luitprandi uxor.	132
Gessoriacus portus non est diversus ab Iccio. 741. seqq.			
Geta, Severi filius, bis Consul & collega Antonini fuit.	813		
Getae duo Consules fuerunt.	812		
Gibuldus, Alemannorum Rex.	671		
Giphanii eruditio & commentarii de Justiniano valdè laudati.	341		
Gladiatores infames habiti. 402. in picturis eos representandi ratio.	400. 401		
Gladiatoria munera picta, ac in publico exposita.	400		
Gladiatorii belli fortuna, & elogium.	48		
Gladiatorum nomina. 402. 842. eorum princeps Palus dictus.	401		
Glires abiguntur meritis S. Udalrici.	626		
Golzii fides circa Inscriptiones.	433		

INDEX

- Heidenheimense* monasterium, à *Wunibaldo* conditum. 147
- Helellum*, ignobilis vicus, in quo tamen *plurima antiquitates*. 779
- Helfendori* nomen ab auxilio, quod *Emmerammus* à Deo impetravit, contra *Lantbertum*, persecutorem suum. 120
- Helvetii*, *extra sylvam Hercyniam* degentes. 5 *auri* divites. 45. sedes per *Galliam* quærentes, obnitente *Cæsare*. 49. tumultuantes sub *Vitellio*. 292
- Henricus*, Episcopus *Augustanus*, ejusq; gesta. 567. seqq.
- Herculis Alemanni* fabula, quem *Adalogerion* origine contigit. 71
- Hercyniæ* sylvæ nomina populorum tria, *Tectosages*, *Helvetii*, *Boji*. 5. olim dicebatur *Orcinia*, hujus longitudo & latitudo incredibilis. 37. *Cimbri* illam sunt ingressi. 45. *Bojos* pepulit inde, post sexcentos annos, *Maroboduus*. 59
- Herisciz*, id est, scissio exercitus, de hoste reversio absque permissione Principis. 172
- Hermelinda* imprudenter marito suo *Cuniberto* formam *Theodotis* puellæ commendavit. 126
- Hermonacum*. 749
- Herodis Judæi*, an *Attici*, sit *Inscriptio* vetus *Græca*, ad Urbem, in via *Appia* effossa. 838
- Heroldi* libellus *de Romanorum in Rætia* *littoralis stationibus* notatur. 407
- Heruli*. 672
- Hieroclis* facetiæ. 858
- Hieronymi Epistola ad Heliodorum* quando scripta. 70
- Hierosolymæ à Tito excisæ* memoria. 294
- Hilaria* festa. 458
- Hilariaæ diversæ*. 458. utriusque idem ferè exitus. 498
- Hildegardis*, *Caroli* uxor, *Sueva*, cujus mater *Regarda* vel *Imma*. 169
- Hilpine*, Episcopus *Augustanus*. 521. 522
- Hiltrudis*, filia *Martelli*, invitis fratribus, *Utiloni*, *Bavariæ* Duci nupsit. 145. fratres inter se conciliavit. 146. à *Griphone* fratre capitur. 148
- Hinnad*. 851
- Hippodromi* forma. 403
- Hispania*. 764. eam contra *Saracenos* infelicitè invasit *Carolus*. 166
- Hispanorum vanitas*, in confingendis *Inscriptionibus*. 851
- Historia Cæsarum*, ad privatam historiam haud attinentium, exploditur. 307
- Historiæ* usus. 1. 2. *deperdita* inanis conjectura. 4
- Historica* fides testium, multis postea seculis *natorum* qualis? 82. qualis illa *Scriptorum non vetustissimorum*. 315
- Historici* officium. 2
- Honoriani*, sub *Honorio*, cur cognominati sint *Marcomani*. 70
- Hora duodecima* edificare dictus, per jocum, *Dejotarus*. 53
- Horatius*, victoriæ *Rhetica* præco, jussu *Augusti*. 89. 203. 204. *adulatio* illi objecta. 203
- Horburg* unde dicatur. 779
- Hugibertus*, princeps *Bojorum*, in annalibus cur omissus. 116. *Secundus*, *Theodonis* filius tertius. 133
- Wig. Hundii error* circa *Scriptorem vitæ Severini*. 666
- Hungarorum maxima clades* prope *Augustam*. 545. 608
- Hunimundus*, *Suevorum* Rex, ingratus erga *Gothos*. 672
- Hunorum* gens fœda & fera, quando & unde sit orta. 70. eadem cum *Avaribus*. 98. convertere illam studuit *Emmerammus*. 119
- premebat armis *Borutum*. 155. *Bojis* inimicissima à *Thaßilone* in auxilium, contra *Carolum* evocata. 172. victa à *Bojis*. 173. invasiones ejus & vastationes per *Attilam* gravissimæ. 331. 332
- Hymni* quid sint. 456
- Hypata*, urbs *Theßaliæ* splendidissima. 232
- I.
- I Campenses*. 768
- Iccius* portus idem, qui *Gessoriacus* fuit dictus. 741. seqq.
- Jejunii* laudes. 469
- Ignis* supplicio qui, apud Romanos, exempti. 500. frequenter eodem affecti *Christiani*. 490. 491. quandoque clavus affixi. 491
- Illyricum*, continens *Noricum* & *Pannoniam*, *Galliæ Cisalpinæ* adjectum fuit. 70
- Ilmunster* translatum fuit *Monachium* ad *B. Mariæ* Virg. 153
- Imagines* illustrium Virorum in foris positæ. 376. cur auro coronatæ imagines. 462
- Imbecillitatis* conscientia, diuturnus inter confines populos fidei custos. 74
- Imperator* dictus *Otto II.* vivente adhuc patre. 556
- Imperiorum conversiones* à consilio *Dei* pendunt. 58
- Indulgentiæ* vox quid denotet. 486
- Ingramus*, *Armenia* dux. 56
- Inscriptio* vetus *Græca* *Herodiana*. 838. 839
- Inscriptiones Ebraicæ* apud *Augustanos* unde. 294
- Inscriptiones pro alicujus salute*, ferè certis numinibus dicatæ. 391
- Inscriptiones* vanè finguntur ab *Hispanis*. 851
- Insignia* temporibus *Caroli M.* & *Henrici Aucupis* demum cœpere. 250. *Bojorum caruleo* & candido alternata. 9
- Insolescentes* cur in duas partes à *Jove* secti. 298
- Insubres*, *Bojorum* socii contra Romanos. 13
- Cenoma-*

RERUM ET VERBORUM.

<i>Cenomanorum perfidia</i> proditi & victi, qui antea <i>Cn. Babium Pamphilum</i> vice- rant. 28. <i>Marcellus</i> in illos exercitum du- xit. 29. & de illis triumphavit. 30	Judicandi forma in re capitali, ex <i>Apulejo</i> alla- ta. 277. 278
Instrumenta suppliciorum cum martyribus se- pulta. 315	Judicis olim munus, sententiam scribere & re- citare. 490
Instrumentum imperii, de tabulis Capitolinis. 242	Judicum gentilium injuria in Christianos. 483
Insula Lyci fluminis, pro capitalibus pœnis & martyrio. 491	Jugera centena veterano assignata. 490. 493. 497
In Summo Pyreneo. 765	Jugera, quamvis tantò majora, pro plethris red- dunt Latini. 825
Jobabus (vel Jobus) Bojorum conditor, si cre- dere fas est. 6	Julia, ad splendorem tantum & pompam, mul- tæ sunt cognominatae coloniae. 286. 287
Jocus duplex M. Crassi & Dejotari de vesperti- no & matutino tempore. 53. de allato Cu- niberti capite. 127	Juliana martyr. 501
Johannes scriba Occidentem invasit. 330	Juliani Didii officia in Pannoniis, Carnunti & in Illyrico. 305
S. Johannis Baptistæ templum & patrocinium, Modiciæ à Theodelinda institutum. 106.	Julianorum gens. 376. C. Julianus Julius. 375
Ticini, à Gundeberga, Theodelindæ filia. 115. hujus basilicæ diaconus Zeno. 127. in- ibi sepultus. 128. Reliquiæ. 652	Juliobona. 753
Jonas, Eustasii discipulus, scriptor vetustus re- rum Boicarum. 115	Juliomago. 757
Jopia an Juvavia, hodie Salisburgum. 672	Jupiter cum conjuge & filia, in Capitolio cul- tus. 259. 260
Jornandes, avo Candacis scriba ortus. 72	Jura. 749
Joseppus Episcopus Ratisponensis. 671	Juramenti testes ac vindices Divi tutelares. 154
Iper & Illyricum ad imperium Orientis perti- nuere. 322	Jurisdicção Episcoporum religiosa. 233. 234
Isara Strabonis diversa ab illa, quæ in tabula Vesleriana occurrit. 196	Justiniani Imp. epistola supposititia. 341. ejus- dem privilegium Titionum familiæ con- cessum. 355
IsCADUMNOMORUM, IsCADUMNONIORUM. 721	Juthungi, Alemannorum pars. 318. 324
Istrigentes variis appellationibus confusa. 66	Juvavia, à juvando, Hadriani colonia, nunc Salisburgum. 90. 112. alias Jopia, cujus martyr Maximus. 94. ab Episcopo Ruper- to instaurata. 111. 112
Italia, occiso Clephone Rege, in triginta Duces à Langobardis distributa 99. olim variis modis accepta. 183	K.
Italici juris coloniae. 231. 232	Kalendarium vetus. 803. editum à Gunde- lio. 804. Ptolemaicum Gracum. 811
Itineraria Tabula antiqua Peutingeri. 709. ejus auctor. 710. 711. 774. 791. magnitudo. 712 774. Schedæ. 713. 816. Lineæ. 714. nume- ri. 715. integra reperta. 773. autogra- phum quale. 774. doctorum Virorum te- stimonia, ad ipsam spectantia. 769. seqq. 775. 776. 783. 784	Karoli Imp. Diploma. 855
Itineraria, praesidiariorum exercituum usui præcipue parata. 214. pars Ethici excer- pta illustratur 215. seqq. de Itinerariis mi- litum locus Ambrosii. 711. 784	Kreinbildes, Bojorum reguli filia, Attilæ uxor. 71
Itinerarium Antonini Augusti. 347. 711	Kyburgensium Comitum stemma. 589
Juba oppidum à Lazio Juvavia fuisse statuitur. 669	L.
Jubillius, victor Catvaldæ. 63	Lactora. 764
Judæ proditoris damnatio, in sanctione horri- bili Theodelindæ. 106	Lacum Brigantinum, sive Acronium, igno- ravit Ptolemaeus. 189
Judæi, in historia Machabeorum, Romanos æstimant ob victoriam Galaticam. 41. Ra- tisponensium Judæorum fabella de Codice Legis Mosaica, quo Emmerammus sit usus. 221. clades per univ. orbem Imperii Romani, 294. eorundem Inscriptiones Au- gustæ. ibid.	Lambachum, olim Ovilia, M. Aurelii Antonini opus. 90
	Lamnum. 760
	Lampridii locus mendi suspectus. 483
	Lampugnans, Lipsii adversarius. 861. 862
	Matthæi Langi dignitates. 416
	Langobardi quo sensu à Francis Italia pulsi di- cantur. 61. relicta Pannonia Italiam in- gressi. 97. à Francis, contra interpositam fidem, abducti. 102
	Langobardici regni finis in Italia. 165
	Lantbertus, Utæ gravis frater Emmeram- mum persecutus est. 120
	Lapides quatuor L. Sept. Severo & filiis ejus in- scripti. 213. 214
	Lapides terminorum rotundi. 230
	Lapidum Capitol. argumenta historica. 20
	b 3 Larii

INDEX

Larii lacus insula, <i>fugitivorum asylum</i> .	126	Leones duo, ex vana superstitione, <i>Danubio</i>	
	130	certis ritibus cur immissi.	65
Larix alpina, ut <i>Romanis pro miraculo</i> fuerit.	249	Leve fano.	735
<i>Lateritiorum</i> ædificiorum major copia cur		Leugæ positæ, <i>milliarium loco</i> , in aliqua Inscri-	496
Augustæ, quàm <i>lapideorum</i> .	264	ptione.	ibid.
<i>Latina</i> lingua <i>Italiam non</i> pervasit.	190	Librarii, 391. Librarii <i>in castris</i> .	241
Latitudinis locorum <i>error unde</i> , apud veteres.	189	<i>Libri aris</i> , agrorum formas complexi.	218
	186	<i>Licates campi</i> , ubi Augusta colonia, & <i>Licatii</i>	415
Latium <i>Hesperium</i> quo sensu?	750	inter <i>Vindelicos</i> ferocissimi.	752
Latomagus.		<i>Liezheimii</i> nomen unde.	244
<i>Laureacum</i> s. <i>Lauriacum</i> , colonia <i>Antonini</i> ,		Liger, fl.	76
vel <i>Aureliani</i> . hodie <i>Lorchæ</i> ad Ensum.		Limites, per <i>rotundos</i> distincti <i>colliculos</i> .	241
90. 670. caput <i>Norici</i> riparii. 91. ab <i>Hun-</i>		Linguae Germanicæ <i>difficultas</i> unde.	850. 851
<i>nis</i> vastatum. 98. ab Episcopo <i>Ruperto</i> ad		<i>Lintea</i> de <i>mappis</i> agrorum usurpata.	749
fidem Christianam perductum. 111. Archi-		de <i>Linteis</i> libris <i>Pontificum</i> iudicium.	
episcopum habuit <i>Philonem</i> . 114. nec non		<i>Lintomagi</i> .	
<i>Vivilum</i> vel <i>Vivilonem</i> . 141. ex quatuor		<i>Lipii</i> <i>elogium</i> dignum. 77. <i>consilium</i> profectio-	
<i>Boicæ</i> sacris sedibus prima.	142	nis <i>Italica</i> mutatum. 823. deliberatio de	
<i>Laurentius</i> quidam, <i>primus Norici</i> Apostolus.	91	<i>Etrusca</i> conditione. 818. honor ei habitus	
	735	à <i>Serenissimis Hispania</i> Principibus. 818	
<i>Lauri</i> .		819. laudes à <i>Rob. Titio</i> tributæ. 826. 827	
<i>Laurissa</i> ad <i>Rhenum</i> differt à <i>Laureacensi</i> mo-		ejusdem <i>Diva Hallensis</i> extollitur. 827	
nasterio ad <i>Danubium</i> : illa <i>Thassilonem</i>		pariterque <i>Sichemensis</i> . ibid. hostes in	
unà cum filio accepit.	172	<i>Italia</i> .	826. 828
<i>Laus Pompeja</i> , à <i>Bojis</i> in <i>Italia</i> condita.	4	<i>Literarum singularum</i> , & dictionum <i>concise</i>	
<i>Lazii</i> opinio de <i>Fragmento</i> historico, quod		<i>scriptarum</i> explicatio.	434
<i>Martiam</i> legionem cæsam narrat. 350		<i>Literarum</i> usus, in <i>historia</i> conservanda, val-	
817. 840. error de <i>Severino</i> . 667. de <i>Ca-</i>		dè <i>necessarius</i> .	45
<i>tulinis</i> castris. 668. de <i>Marciano</i> Episco-		<i>Liturgia</i> <i>Gregorii</i> , <i>Cyrilli</i> & <i>Ignatii</i> <i>Ægyptia-</i>	
po facto. 669. de oppido, <i>Juba</i> . ibid. de		<i>ca lingua</i> conscriptæ. 797. 798. 804. 806	
<i>Sylvino</i> Episcopo. ibid. de <i>Lucillo</i> Epi-		<i>Livius</i> librum <i>centesimum trigesimum sextum</i>	
scopo. 671. de <i>Moderato</i> & <i>Maximo</i> Epi-		propè solidè impendit <i>Rhatico</i> bello. 199	
scopis.	672	<i>Livio præcunte</i> majorum primordia ma-	
<i>Legatos externos</i> excipiendi <i>prudentia</i> .	132	jora fecerunt alii.	218
<i>Legedia</i> , <i>Lesedia</i> .	756	<i>Liutbertus</i> , <i>Cuniberti minorennis</i> filius, regno	
<i>Leges Boicas</i> tulit Rex <i>Theodoricus</i> , <i>Clodovei</i>		<i>pulsus</i> .	130
filius. 75. <i>Dagobertus</i> Rex correxit eas &		<i>Lomivio</i> .	767
digessit. 78. 117. pecunia multa punie-		<i>Londinio</i> signata pecunia.	285
bantur <i>delicta</i> , sola <i>Ducis</i> cade capitali.		<i>Luccomagi</i> .	749
118. <i>Leges coloniarum</i> municipiorumq;		<i>S. Lucillus Presbyter</i> .	671
231. <i>Leges municipales</i> quid <i>Jctis</i> deno-		<i>Lucius</i> , <i>Britannia</i> Rex, num sine liberis deces-	
tent.	280	ferit. 304. <i>Augustanus</i> , <i>Britannicus</i> & <i>Cy-</i>	
<i>Legis Regia</i> formula, qua <i>Imperatoribus omnia</i>		<i>renensis</i> .	ibid.
subditi concedunt.	228. 229	<i>Lucius</i> , qui <i>Rhatos Evangelium</i> docuit.	453
<i>Legis tabellaria</i> usus.	277	<i>Lucretia Boja</i> , id est, <i>Chiomara</i> .	41
<i>Legio</i> quot equites <i>peditésque</i> sit complexa.		<i>Lucullanum</i> castellum.	675
222. <i>Legio Dejotariana</i> . 427. <i>Retiaria</i> .		<i>Ludovicus Saltator</i> , <i>Thuringiæ</i> comes, unde	
434. <i>Martia</i> unde cognomen honestum		sic dictus.	627
habuerit. 221. deleta. 222. de hac <i>Fra-</i>		<i>Lugduno</i> .	711
gmentum historicum. 350. 817. 840. nulla		<i>Luitolfum</i> , <i>Ottonis</i> Regis filium, inter & <i>Hen-</i>	
<i>Legio stativa</i> habuit in <i>Rhetia</i> .	209	<i>ricum</i> , Regis fratrem discordia. 539. 606	
<i>Legiones</i> ob provincias parum tatas inductæ.		<i>Luitprandus</i> , <i>Ariperti</i> Regis filius, & successor.	
91. integræ in colonias deductæ.	237	132. bis <i>Romam</i> obsedit & <i>S. Petri</i> ba-	
<i>Legionum</i> catalogus.	430	silicam expugnavit.	152
<i>Lemavio</i> .	721	<i>Luitpurga</i> , uxor <i>Thassilonis</i> , <i>Desiderii</i> Langob.	
<i>Lemelli præsidium</i> .	768	Regis filia. 159. ferox foemina, à <i>Carolo M.</i>	
<i>Lemuno</i> .	757	repudiata & ad vindictam patris concita-	
<i>Lentientes pagi Alemannorum</i> . 317. populus		ta. 166. maritum ad rebellandum impulit.	
<i>Alemannicus</i> .	322	169. seqq.	
		<i>Luncuria</i> .	765
		<i>Lupanaria unde dicta</i> .	483
		<i>Lupi</i>	

RERUM ET VERBORUM.

Lupi duo confunduntur Episcopi. 111
 Lupodunum, ubi *moles contra Alemannos* fuit 321
Lustoria, Hispaniæ oppidum, à *Luxia* & *Urio* fluminibus ita dictum. 194
 Lutheri Liber de servo arbitrio notatur. 859
Luti, *Liudi*, *Leuti* & *Leudi* Germanis populos significant. 60
 Lutugi. 782
Luxus Romanorum circa *pavimenta*. 400
Lycus fl. aliter quoque appellatur *Lycius*, *Lycia*, *Licus*, *Lechus* & *Lecha*: Romani *Græcam significationem*, ob rapacitatem & ingluviem *luporum* secuti videntur. 194. 220
 ejus descriptio. 491

M.

Macedonibus auxilio venere Galli, hoc est, *Boji*. 44
 Macriani imago. 388
 Madauræ elogium. 232
 Maeus. 720
 Magicæ artes, *in expugnandis hostibus*, sæpe adhibita. 65. 67
 Magistratus colonici *multiplices*. 270
 Majæ, *ditionis Boicæ* castellum. 135. ad *Langebardos* recidit. 137. *Majensia prædia* ad *Frisingenses* relata. 138. illuc relatum corpus *Corbiniani*. 139
 Majorani fortuna, in Occidente. 333
Malchus nomen Syriacum *Regem* notans, velut *Melchias*, *Melchon*, *Melchisedech*, *Melchior*. 275
Mamers, id est, *Mars*, unde *Mamertinus*. 249
Mamertinus, *Tribunus*, post *Episcopus*. 667
Mamertus, *Viennensis* in Gallia *Episcopus*. 667
Manes qui dicti. 415
Manicare, verbum an *Latinis* auctoribus *usurpatum*. 798. 801
Manlius Bojos imprudenter invasit. 21. *Tolisto-Bojos* in monte *Olympo* vicit. 40. 41
 de Gallis Asiaticis *triumphavit*. 44
Mansi, orum, id est, *villæ* & *coloniæ rusticæ*, *sylvæ* & *pascua*, *cœnobiis* donata. 112
Mansiones interdum à *præsidariis* militibus *denominata*. 740
Manus expandendi *mos in precibus*. 458
Marchionis Antverpiensis titulus quàm *antiquus*. 79
Marciana, in *Divas* relata, non fuit *socrus Hadriani*. 389
Marcianus, monachus *cœnobii S. Severini*. 669
Marcomani Boicam famam diu *presserunt*. 61
 vincunt *Domitianum*. 64. multi *in Italiam* translati 65. excursionibus *Italiam* & *Græciam* concusserunt. 66. à Romanis *caesi*. 67
 sub Romanis, tandem *meruere*. 90. sub illis *Boji latuere*. 73. eorum mentio ap. *Scriptores*. 782
Marcomanicum nomen funditus *extinctum*. 73

Mares in utero cognoscendi & occidendi *mos Rhetorum*. 88
Margunii obitus & *legatio Bibliothecæ*. 798
Maricus, è *Bojis* plebejus *fanaticam multitudinem* contra Romanos provocavit. 63. *feris* objectus. 64
Marinianum. 782
Marinus, S. *Emmerammi Episcopus*. 129. *martyrio* affectus. 130
Marius Cimbro castigavit victores. 46
Marmor Pisanum. 866
Maroboduus, Germaniæ Rex, in *aula Augusti* educatus. 58. à *Tiberio* frustra petitus *Varrum* vicit. 62. *Tiberii* blanditiis *Ravenna* consenuit. 63
Martia Legio, vide *Legio*.
Martii Calendis apud *Francos* conventus celebrabantur. 164
Martini templum & cultus, apud *Francos*. 312
 313
Martyres religiosi, ad *Oeni pontes*, à *Theodone* caesi. 79. 80. in *Norico*. 91. apud *Augustam* viginti quinque simul passi. 499. 501
 omnia tormenta contemnebant. 490. frequenter *ignis supplicio* affecti. 490. 491
 cremandi quandoque *clavis aut vinculis* affigebantur. 491. inter supplicia *Deo gratias* agebant. 492. 500
Martyrii vis. 486. 488. *dignitas*. 490
Martyris vox cui competat. 482
Martyrum instrumenta simul *sepulta*. 315. *relictæ opes*: quid de his *Leges* statuerint. 316. cultus: *Maximi Taurinensis* de isto *sententia*. 439. gesta olim fideliter literis consignata. 446. eaque desumpta ex *Actis* publicis. 481. *neces* cur ab Ecclesia dicantur *Passiones*. 482. aliquorum corpora manserunt à flammis *illæsa*. 492. 493. non, ut aliorum damnatorum, *concessa petentibus*. 493. à Christianis, vel *capitis periculo* surrepta. 494. *insigne, ramus Palma*. 493
Memoriæ. 496. *constantia pollicitationibus* tentata. 497. quas animosè contemnebant. 498. *ingens numerus*. 501. invocatio & *intercessio*. 502. *ignotis ex eventu nomina* excogitata. 501
Matalus sive *Magilus*, *Bojorum* regulus. 21
Maternus à mortuis excitatus. 779
Mathematicarum disciplinarum peritissimus *Ptolemæus*. 187
Matidiæ. 765
Matidiæ due. 389. 766
Matilone. 734. 777
Matricularii Clerici. 526. 558
Maurberg, *clivus Augustanus* unde sic dicatur. 257
Mauri Libyci quo sensu? 186
S. Mauricii reliquiæ *S. Udalrico* concessæ. 550
Maximiani Imp. mores. 449
Maximiliani templum ac monasterium à *Rupert* conditum. 112
 Maxi-

INDEX

Maximus, Jopienſis Epiſcopus, <i>ab Herulis ſuſpenſus.</i>	94. 672	Mons.	768
Maximus cum <i>Theodoſio</i> pugnavit, & <i>Rhatiam</i> invaſit.	324	Mons aureus.	783
Media provi.	783	<i>Montefeltre</i> , Piceni Umbriæve oppidum.	675
<i>Medica</i> , regio Thraciæ; <i>Deſuduba</i> , urbs illius celebris.	44	Morbus Reip. <i>duplex</i> , vel <i>ſlorentis</i> vel <i>languida</i> .	329
Medicorum Græcorum <i>pondera</i> à veteribus differentia.	243	Mortuorum corpora <i>comburendi</i> mos quando <i>deſierit</i> .	822
<i>Mediolani</i> nomine <i>octo</i> urbes reperiuntur.	752	Munatii triumphus.	425
Mediolano Aurercorum.	751	<i>Municipia</i> , apud <i>ſequioris</i> ſeculi ſcriptores, pro minoris rei urbibus. 227. 669. ſuos habuere Dictatores atque Ædiles. 268. laxiore ſignificatione <i>colonias</i> , <i>præſecturas</i> & <i>fæderatas civitates</i> complectebantur.	279
Mediolano Sancon.	760		280
Mediomatrices, <i>regnum Auſtraſia</i> .	99	Muricum.	753
Meduſæ imago.	373	<i>Muſca</i> , in fenestra <i>cultro</i> petita, <i>pede præciſo</i> avolavit.	128
<i>Melpa</i> , oppidum in Transpadana à Bojis & Senonibus <i>deletum</i> . 7. bellum <i>Melpinum</i> . 8		Muſcæ <i>S. Nartiffi</i> .	476
Memoriæ ſignificatus.	496	Mutina, à Bojis diu <i>obſeſſa</i> .	21
<i>Menchingen</i> , caſtellum à S. Udalrico reædificatum & munitum.	540	N.	
Mendacii definitio.	472	N Aamani, Bojorum Ducis, <i>cadaver in Galliam</i> revedum. 167. nomen iſtius <i>humile</i> , quali Nachmann.	ibid.
<i>Menſura morum</i> , in milite, quid Caſſiodoro?	83	Narciſſi <i>plures</i> . 448. quis ille, à quo <i>S. Afra</i> converſa fuit. 447. 448. <i>quâ</i> occasione Auguſtam venerit. 312. ejus martyrium. 475. memoria. 476. tumulus miraculis illuſtratus.	476
<i>Mercator</i> , Samo, <i>imperavit</i> Carantanis, per annos <i>triginta ſex</i> .	119	Nariſci, inter Hercyniam ac Danubium.	74
Mercurius <i>in foris</i> ferè cultus. 368. ejus <i>effigies</i> . 368. cognomen <i>Arcecius</i> . 431. item <i>Auguſtus</i> . 368. honor à Germanis ipſi habitus. 77. 368. <i>clava Herculis</i> eidem conſecrata. 371. ad aliquam Mercurii Inſcriptionem Notæ.	370	Narrationes aliorum nec temerè recipiendæ, nec repudiandæ.	470
Meretricum eleemoſyna.	487	Narſes, <i>Theodibaldi</i> fœderatus. 95. Bojos profuſa liberalitate ambivit.	96
<i>Merovea</i> ſtirps in <i>Gallia</i> regnare deſinens.	149	Cor. Naſicæ <i>ingens victoria</i> de Bojis.	34
Metatores qui?	710	Natales urbium dies, velut <i>Brundufii</i> , <i>Bononia</i> , <i>Placentia</i> & <i>Saticula</i> , nec non <i>Auguſta</i> .	258
Metelli monachi <i>carmen</i> operoſiſſimum, de <i>quirinalibus</i> , <i>parodiis</i> & <i>ſimiliter</i> cadentibus <i>ſyllabis</i> laborans.	92	P. de Natalibus <i>error</i> de civitate <i>Auguſta in Creta</i> .	497
Michael <i>Archangelus</i> obequitans Alachi perfido obverſatur.	128	Nativitas Chriſti, ſub quibus Conſulibus. 62. 289	
<i>Migrationes</i> gentium <i>rationem limitum</i> valde impediunt.	334	Naubonens.	768
Milliare Romanum, <i>quot paſſuum</i> fuerit ſpatium.	496	Nemetaco.	749
Milliaries lapides.	409. 410. 420. 496. 714	Nepotum <i>ex fratre aut ſore</i> appellatio.	389
Milliarium <i>aureum</i> , <i>Columna in foro</i> Romano.	496	Neronum <i>fratrum</i> virtus <i>bellica</i> . 202. 204. 206	
Miraculorum uſus.	458	Nervicum littus.	741
Miſericordia divina antecedit omne humanum meritum.	487	Nerviorum latiſſimi fines.	749
Miſſas <i>quot</i> liceat <i>uno die</i> celebrare Sacerdoti.	526	<i>Nefcire</i> aliquid, <i>virtus</i> eſt <i>Grammatici</i> .	192
Mithridatici belli fortuna.	47	Nicolai I. Pontificis <i>Episto</i> la ad <i>Tadonem</i> de S. Afræ & ſociarum reliquiis.	498
<i>Modicia</i> regiam & templum S. Joh. Baptiſtæ condidit <i>Theodelinda</i> , ubi <i>Theodericus</i> olim <i>prætorium</i> ſtruxerat.	106	Nigro pullo.	735. 777
Molani <i>error</i> notatur in <i>Quirinis</i> .	92	Nintiaci.	748
Monasteria <i>octo</i> per omnem <i>Boicam</i> . 152. <i>initia</i> multorum ſæpe <i>incerta</i> .	168	Ninus, Grimoaldi <i>miniſter ſclerum</i> fidiſſimus, lancea <i>transfoditur</i> alvum levans.	138
Monetæ <i>procuratores</i> , in Notitia. 285. <i>ſignatæ</i> urbes additæ.	324	Noctis <i>tempora</i> propriis <i>diſcreta</i> nominibus.	458
Moniales <i>in matrimonium</i> , contra decretum, ductæ.	162	Nomen <i>fatale Ariperti</i> , in Boico ſanguine, apud Langobardos. 132. nec non <i>Theodonis</i> . 173	
		Nomina <i>bona in magnarum rerum initis</i> deligere, Romanus mos erat. 380. <i>inluſtrationibus</i> coloniarum.	253
		Nomina	

RERUM ET VERBORUM.

- Nominis sibi olim frequenter ab urbibus & populis mutuabantur homines. 447. ignotis Martyribus nomina ex eventu imposita. 501. tribus nominibus unus appellatus. 160
- Nomina diverso appellationis exitu unam personam aut rem denotantia, ut: *Agilolfus & Agilolfingus, Lotharienses & Lotharingi, Caroli & Carolingi.* 117. non item *Emmeramus & Amramus*, ceu Judæi fabulantur. 121
- Nomina Castris imposita à fluvio. 90. Regionum, duplicem significationem recipientia. 185. Urbium à bono omine petita, velut *Bononia, Placentia &c.* 30. 90. à duobus fluviiis imposita. 194. vel aucta, vel mutata, vel ambitiosa superaddita. 218. 299. fabulosa post Carolum, & ridicula eorundem origines. 223. bina, nempe vulgare & religiosum. 225
- Nominis Augusti privatio, instar pœnæ. 255
- Nominum affinitate, in explicanda veteri Chorographia, non temere fidendum. 736
- Nominum effictorum lusus, quo utebatur *Albinus* in epistolis suis. 157
- Nonnarum antiquum vocabulum. 113
- Norax*, vel *Norix*, filius Herculis creditus. 49
- Norbanus* num praeses *Rhetia* habendus sit. 295
- Norea*, urbs *Tauriscorum*, & interitus ejus. 48. alias *Nora*. 49
- Norici* fines & regio apud Romanos. 48. 49. *Vindeliciam* & omnem cis *Danubium Boicam* complectebatur. 84. 220. summa illius fertilitas. 86. 87. aperte à *Rhetia* disjungitur. 206. *mediterraneum* & *riparium.* 91. antiquum & posterius. 235. 669. 670. *ripense* quid contineat. 666
- Norici* sub Regibus vivere. 88
- Norico.* 783
- Noricorum* & *Bojorum* appellationes promiscuæ. 85
- Normani* vulgò à scriptoribus *Nort-leudi* & *Nort-liudi* vocantur. 60. sunt *Daci*, nec *Norici.* 172
- Noropes* postea *Norici*; hinc etiam *Noropium* apud *Homerum.* 48
- Nortgoja* & *Norca*, pro *Norico* appellata. 85. 86
- Notæ Romanorum explicantur. 434. seqq.
- Notarii regionarii Romæ. 588
- Notgeri Versio totius *Psalterii.* 858
- Notingi* Episcopi Vita à *S. Udalrico* scripta. 858
- Notitia Imperii* tantum dimidia edita, cui nomen *Hadriani* minus convenienter ascripsere. 296. ejus singula loca adducuntur, quæ res *Rhæticas* attingunt. 351. seqq.
- Nova*, *Mœsiæ* civitas. 675
- Noviomagi.* 736
- Nudionnu.* 753
- Nummi*: de *Germania* & *Sarmatia* victa. 64. *Augusti* de *Triumviris* coloniam deducentibus. 235. 236. *Provinciales* variis animalibus atq; arboribus conspici. 248. 249.
- Antonini* cum abiète *Germaniæ.* 249. *colonicus* cum aratri specie. 253. 256. *Augusti* cum cono, *Julii* cum *Bellerophonte* & *Chimæra*, *Antonii* *Triumviri* cum *leone.* 284. *Præsidum.* 285. *Damascenorum* sub *Antonino Pio*, *Adrianopolitarum* sub *Caracalla.* 286. *Cl. Tib. Neronis triumphalis.* 287. nec non *Aquilii Flori* cum *folculo.* 288. item *Tiberii.* 291. æreus *Neronis.* 292. *Titi Vespasiani* & *Nervæ.* 295. *Hadriani* sine aquila. 299. æreus *L. Ælii.* ibid. *Avanticorum*, præterea *Faustinae* argenteus & æreus *Antonini Pii.* 300. *Didii Juliani.* 304. argentei *Severi.* 306. *Juliae Mæse.* 306. *Galli.* 307. *Probi.* 311. *Constantini* *Augustæ* eruti. 316. *Joviani.* 319. *Gratiani.* 323. argenteus *Fl. Victoris.* 324. similis *Athalarici.* 340
- Nummus* *Alachi* è manibus in terram prolapsus, ab *Aldonis* puerulo sublatus. 126
- Nundinæ* pro vico. 668
- Nuntii, divinitus missi* vox audita in littore, de *Partharito* in regnum suum revocando. 124
- Nursini* graviter mulctati à *Cæsare.* 426
- Nux* pinea, vide *Pinus.* O.
- O*blationarius. 588
- O*bsides duodecim ob jusjurandum dati. 169. nec non tredecim. 171
- Occo* laudatus. 421
- Odoacer, primus Italiae* Rex. 335. quamdiu eam tenuerit. 673. bis victus à *Theodorico.* 336. maximâ clade affecit *Rugos.* 674. varia nominis scriptio. 668
- Oenus* fl. 667. pontes ejus præsidio muniti à *Tiberio.* 79. 90
- Oetinga*, antiquitus *Huodinga* vocabatur. 81. 90. nec non *Utinum.* 97. ibi *B. Virginis Mariæ* ædes. 114
- Olympum* montem cepit *Tolisto-Bojorum* civitas. 40
- Omina*, quæ captam præcessere *Alexandriam.* 200. 201
- Oppiani* *Cynegeticorum Paraphrasis.* 854
- Oppida* & *Castella* distinguit *Eugippius.* 669
- C. Oppius, Viarum* curator. 714
- Optiones* qui olim. 374
- Oratio intensa* dæmones expugnat. 468
- Orator* ut differat ab *Historico.* 319
- Oratoriæ* res interdum verbo augetur ab *Historicis.* 309
- Orientis triplex* significatio. 666
- Origines urbium ab Adamo* accitæ, admodum fabulosa 218. 219. urbium *Italicarum* ridicula. 223
- Ornospadæ*, *Parthus*, in bello *Dalmatico* & *Pannonico* Romanos juvit. 56
- Orosius* à fide *Polybii* multis modis abscedens. 15. grandis istius error de *Pisone* *Vindelicos* vincente. 284
- Orte.*

INDEX

- Ortelii laus. 728.729
- Ortiagon, regulus Tolisto- Bojorum, de *principatu Galatarum* in se unum transferendo sollicitus. 40. evasit è monte Olympo, *uxore Chiomarâ capta*. 41. filius ejus Pædopolites. 42
- Osculum *ori*, nec *manui* Theodelindæ ab Agilulfo admovendum. 102
- Osifinu, Ofini. 740
- Otfridus monachus, *lingua Germanica* magister, quando vixerit? 76
- Otto II. *vivente* adhuc *patre* appellatus *Imperator*. 556
- Ottonem Regem inter & filium Luitolfum *discordia*. 540.606. composita & *pax reddita*. 543.607
- Ovilia, sive Ovilibis colonia *Antonini* hodie Lambachum. 90.782
- P.
- P.** *Duplex*, *insolenti* charactere expressum. 366
- Pædopolites*, filius Ortiagontis. 42
- Palatini* Comites in *Caroli M.* majoribus. 79
- Palatinatus* orta *dignitas* in Bojis. 86
- Pallas inter *Herodis uxores* fuit. 838
- Pallii *Episcopalis* significatio *mystica*. 94
- Palmarum ramus, *insigne Martyrum*. 493
- Palus*, ad quem *exercebantur* milites, gladiatores, loturi. 401
- Panes* Psammetichi, in *Boicis* insigniis, *fabulosi*. 9
- Panvinii *fides* circa *inscriptiones*. 433
- Parentum* nomine *cognati & affines* olim veniebant. 116
- Partharitus & Gundebertus, *fratres discordes*. 121. 122. *illius fortuna* apud Grimoaldum. 123. *divina voce* in regnum *revocatus*, è navi. 124
- Paschasius *neutiquam Severini vitam* scripsit. 666
- Passionis* nomine quid veniat. 482
- Patabus fl. 777
- Patavensium Episcoporum catalogo *exulat Valentinus*. 674
- Patavia, insula. vide, *Batavia*.
- Patavis, Patavia, oppidum *unde dictum*. 670. bis *captum*. 673
- Patroni* coloniarum & sociarum civitatum. 283
- Pavimentum *tessellatum*, egregii operis, reperi- tum. 263. uberior illius descriptio. 397. seqq. 841
- Pauli historia *Langobardica* valde *astimatur*. 298
- Paulinus, amanuensis *Ambrosii*. 69
- Paulinus *temerè* statuitur *primus* Ratisponen- sium Episcopus. 671.672
- Pax diuturna, corrumpens juventutem. 12
- Peccata *sordium & luti nominibus* denotan- tur. 455. eorundem confessio. 454
- Pecuniis etiam *corrumpebant* olim *Romani*. 64
- Pedibus *accidendi* mos. 454.459
- Pedum & passuum* ratio vetus. 240. *tres pedum* species, *Monetalis*, *Ptolemaicus & Drusi- nus*. 242. Romanorum *varii*. 243
- Perleich, mons Augustæ, ex *ossibus* nempe com- pactus. 221. à *pernicie legionis*, ridiculè. 223
- Pernaco. 748
- Persecutionum distinctio *varia*. 448. numerus *denarius* ab aliquibus constitutus. 448.449
- Diocletiana*. 448. seqq. an *liceat fugere* tempore persecutionis. 451. *duplici modo* Judices gentiles in persecutionibus Chri- stianorum *injuriis*. 483
- Perseus* Gallis, in Macedoniam venientibus, ob- viam profectus. 44. malignæ *tenacitatis* vi- tio laboravit. 45
- Pertinax *vindex Rhetiarum* quo sensu. 301
- Pervigilia veterum. 456
- Petri* epistola ad *dispersionis* advenas. 63. quo *imperante* is *Romam* venerit. 291
- Petrus ex *Luitberti* propinquitate, Episcopus tandem *Ticinensis*. 131
- Petruviaco. 753
- Peutingerus, *patriæ suæ & totius Germaniæ* illu- strator. 769.770. Tabula *Peutingeriana*. vide *Itineraria* tabula.
- Pharnaces*, Mithridatis filius, *paternas* ditiones *reducens*, Romanis molestias dedit. 54. ad *Zelam* victus est. 55
- Philippus Episcopus, *quando & ubi* martyrio affectus. 301. fama de eo obscurior. 453
- Philippus Imp *Christianus* cum *filio*. 307
- Philo*, Ecclesiæ *Laureacensis* Archiepiscopus. 114
- Philoromæus* ab amore Romanorum *Castor*, De- jotari gener, sic dictus. 55
- Phraatis filiorum, qui Augusto obsides dati, no- mina. 426
- Pila *vitrea*. 404
- Pileati*, apud Gothos, *sacerdotes*. 338
- Pilidrudis*, fratrum duorum, Theodibaldi & Grimoaldi *uxor*. 135. divortium ejus. 136. captiva in *Galliam* abducta. 138
- Pinelli obitus. 837
- Pinus* varia apud veteres designans. 251. *pinæa* nux in *nummo*. 286. locum percussu *nummi* denotat. 288. Symbolum *coloniæ*, item *mor- tis*. 376
- Pipinus* cum *Utilone* in gratiam reversus, & *Rex Galliarum*, *Pontificis auctoritate*, ap- pellatus. 149
- Placentiæ* invasores Boji. 26
- Plauti elogium & *artificium* singulare, res & *personas ejus temporis* aspergendi. 35
- Plectrudis*, Grimoaldi vel potius Hugibertifi- lia, Pipino Heristallo nupta, *femina sa- pientissima*. 116. Ducissa *Austrasiorum*. 117
- Plethra* Græcorum Latini *jugera* interpretan- tur. 825.826
- Pliniani Codices, adhuc *mendis scatent*, præser- tim in *numerorum notis*. 868.869
- Plinius

RERUM ET VERBORUM.

Plinius *notatur*, de *Pyramidibus* scribens. 825.
859.860.869

Poculum *sacrum* ex capite Postumii. 24. vini poculum, ex *puella manu*, capiendi mos. 100.
tale *Theodelinda* propinavit *Agilulfo*. 102

Polybii *Codex* in *Boica Bibliotheca*. 811

Polybius *explicatur*, in *numeris*. 14.15

Polycarpus, *in rogo* constitutus, *Deo gratias* egit. 492

Pomœrii *mensura* certæ spatium, ante urbem. 240

Pompeji M. *natalis*. 199

Pondera & *mensurae quando mutantur*. 243

Pontes caldis. 747

Pontifices *colonicæ*. 265

de Pontificum *linteis libris* iudicium. 850.851

Pontius Pilatus, *Judææ unus* Procurator, *sine* *Præside*. 208

Populorum *monstra* leguntur apud *Jornandem*. 61

Porphyrii *Panegyricus operosissimo carmine* scriptus. 846

Portunamnetu. 757

Postumius, in *sylva Litana*, cæsus & occisus. 24

Prædatores Augustæ *divinitus puniti*. 542.607

Præfecturæ *quinq;* legionis *Italicæ*. 203.204

Prælium duplex, *Drusi & Tiberii*, cum *Rhætis*. 205

Præpositus *thesaurorum* in urbe *præcipua*. 212

Præsentalis magister *quis & cur* ita dictus. 303

Præsidium. 768

Præsidum provincialium *potestas* quæ? 91.208.
illorum appellationes *cur sæpius mutata*
sub *Imp.* *ibid.* *Sedes* in *præcipua* colonia-
rum. 281. *nomina* in *nummis* *coloniarum*.
285. officium. 483

Prætores, posterioribus temporibus, *Rectores*
provinciarum nominati. 208

Prætorium *Agrippinæ*. 732

Preces *concludendi* formula. 492

Presbyteri & Episcopi in veteri historia *promiscuè* usurpantur. 93.94

Principis nomen libentius quàm *Ducis* usurpavit *Thaïsilo*. 165

Privilegium de *munere* *coloniæ* non præstando. 241

Procopii *Codex Boicus*, *Vulcaniano* præstantior. 797

Procurator non *Præses*, sed ex *Rationalium*
classe fuit. 297. in *provinciis* interdum *sine* *Præside*. 208

Professores olim dicti *Christiani*, qui *seipso* denuntiabant. 483

Prolegatus distinguitur à *Procuratore*. 297.301

Promont. 765

Propratores & Proconsules in *provincias* missi. 208

Provincia suspecta, data opera *bisariam* à Romanis *secta*. 89. 90. 91. 298. *continentes*
quænam dictæ. 206. pro re nata aliàs *Consulares*, aliàs *Prætoria*. 208

Provinciarum Rom. *Libellus: ejus inscriptio & initium*. 354

Prudentius poëta *haud paulo melior* Metello. 92

Psalmodiæ regulares commendantur. 156

Psiathii vox *quid denotet*. 527

Ptolemæus rerum Mathematicarum peritissimus. 187. excellens illius ingenium 188. *errores* in descriptione *milliarium*. 189. magna istius imperitia ab *Ortelio & Mercatore* notata. 213. *Dictum* de *Ptolemaicis* regionibus *commodum*. *ibid.* *error* istius in situ *Augustæ*. 217. *error* de *Bojoduro*. 671

Publicanorum nomen exolum. 486

Purpurariam factitans, *Cleuphas* *Augustæ*. 294

Pyr à Pyramo, termini *rotundi & acuti* appellatio. 250

de *Pyramidibus locus Plinii* notatur. 825. 859. 860.869

Pyrminius, *Meldensis* seu *Metensis* Episcopus, (cujus consilia secutus est *Utilo*) *tempore Martelli* in *Germaniam* venit. 151

Q

Uadi in Germania ponuntur à *Scriptoribus*. 782. *Constantius & Julianus* cum istis congressi. 68

Quæstor in libera Rep. qui *Procurator* aut *Rationalis*, sub *Imp.* 208. *Quæstores* in *coloniis & municipiis*. 274

Quaterni ex singulis ordinibus *lecti* ad imperium. 282

Quatuorviri, in *coloniis & municipiis*. 271.272

Quinctii crimen barbarum, in transfuga *Bojo* turpiter commissum. 34

Quinquennales cum *Duumviris* confusi. 272. 273.277

Quintana castra Romanorum. 90

Quintanis, *secundarum Rhatiarum* municipium. 669

Quirini duo, martyres, *Siscianus & Laureacensis*. 91.92

S. Quirini corpus Tegerensi ecclesiæ conceditur à Pontifice. 153

R.

Raderi Martialis. 799

Ramberti visiones. 522.523.602.603

Raraum. 760

Ratharius, Episcopus *Reginoburgi* adventitius, ante *Emmerammi* tempora. 132

Ratispona, *Norici Ducatus metropolis*. 970

Ratisponensium Episcoporum catalogo Paulinus eximitur, at duo *genuini inseruntur*. 971

Ratumagus. 750

Ravipis, *Ratupis*. 720

Rauracorum genti Reges octo præfuere. 318

Reges Bojorum duo à suis occisi. 12

Regiæ duæ Langobardorum, *Mediolani & Ticini*, ex fratrum discordia. 121. *Grimoaldus utraque potitus*. 122

Regin-

INDEX

- Reginbertus, Taurinorum dux, *regnum inva-*
sit Langobardicum *pulso Liutberto.* 130
- Reginbertus *alter*, in Franciam fugiens. *Aure-*
lianensem praefecturam gessit, ex *Garibal-*
di stirpe *ultimus.* 132
- Reginea, Reginca. 756
- Reginoburgum, novo uxoris Tiberii nomine
 appellata *Augusta Tiberii.* 79. 90. *Regina*
castra à flumine *Regen* dicta. 90. aedes ibi
 B. Mariæ Virginis. 114. *ex quatuor* sacris
 sedibus, per Boicam, *ultima.* 142. *illuc au-*
fugiens Erhardus in monasterio inferiore
 sepultus. 150. Episcoporum eorundem
 Incertitudo. *ibid.* Simpertum amisit. 170
Reginaspurch Leo III. Pontifex habuit *pro*
urbe, quæ olim *Col. Tiberia Augusta* dicta.
 211
- Reginodrudis, uxor *Christiana* Theodonis,
Bojorum Principis. 110
- Reginonis locus *perperam distinctus.* 315. *er-*
ror ejusdem circa *tempus passionis* S. Afræ.
 482
- Regiones quænam dicantur. 233
- Regis & Regni nomen à Thassilone, *Franco-*
rum Principe, usurpatum, contra *Caro-*
lum. 165. 171
- Relicta & Extraculsa pertinebant ad *subseciva.*
 239
- Religionis opinio, ad *continendos* animos. 57
- Religiosorum *parsimonia* & moderatio *prisci*
evi laudatur. 112
- Reliquiæ sacræ à *majoribus* diligentissimè *as-*
servata. 440. 493. 494. studium earum in
 S. Udalrico. 549. 550
- Rerui. 749
- Rescripta de *exemptionibus* munerum in *Rha-*
tia. 323. 326
- Rhæti, à *Tusci* conditi. 88. 191. à *Vindelici*
 quo situ differant. 184. Rhæti *Vindelici*
 quinam *Horatio?* 186. quo singulari elo-
 gio fuerint ab eodem ornati. 203. *Rhæti*
Vindeliciq; arte Romanorum *divisi.* 202
 Rhæti *duplices*, vile *commentum*, ex *Sue-*
tonii verbis haud intellectis. 206. *Rhæti* &
Norici, pro exemplo, *durius* à Romanis
habiti. 207. *Rhæti* pro *Getis* accepti *prava*
lectione. 327. in Gallia cæsi à Munatio.
 425. 426. quinam Romanorum eos armis
 aggressi? 198
- Rhætia cum Creta ab aliquibus confunditur.
 447. ridiculè à *Rheno* vel à *retibus.* 191
 accidit ei, *duplicem* *significationem* reci-
 pere. 185. *prima* & *secunda.* 91. 188. 669
Italiae accensa. 291. 292. cur *Augusto* ces-
 ferit. 207. ejus termini. 447. *insuperabilia*,
 apud Ausonium. 322. *fertilitas* invitavit
 hostes. 323. invasere eam primò *Aleman-*
ni. 317. postea *Juthungi.* 318. rursus *Ale-*
manni. 320. *Stilico.* 326. *Alaricus.* 327
Rhætia nomine *Rhetos* *Vindelicosq;* *Dio*
cōplectitur. 203. 205. qui *in unū* coivere. 206
- Rhætia ac *Norici* provinciæ *duæ*, & Præsides
 earundem. 89. Catalogus horum vanissi-
 mus. 289
- Rhætia in *plurali*, tempore *Hadriani.* 220. 296
 297. 667
- Rhætica annona. 671
- Rhæticum bellum *Romanis* formidabile, & ab
Horatio maximè celebratum. 89
- Rhæticum cur aliàs *Gallico* nomine appella-
 tum. 198
- Rhætorum *bella in vicinos* ferè ignorantur.
 197
- Rhætus, dux, unde nomen Rhætia. 191
- Rhenani *error* topographicus. 736
- Rhenus, *Romani Imperii limes*, inter Gallos &
 Germanos. 723. à Rhætiis usque ad Ocea-
 num, *molibus* magnis *communitus.* 320. 724
 ejus *alveus olim*, ex utraque ripa, *liberri-*
mus. 4. ostia. 723. 724. *siti* inter hæc *popu-*
li. 925
- Rhetoris nomen absurdè ad *Rhætiam* tractum.
 289
- Rhodanus à *Rhodo*, Rhodus à *rosa*, ineptè.
 191
- Ricardus res gestas *Maximiliani* descripsit ver-
 sibus. 193
- Ricimeris uxor, *Marciani* Imp. nec *Valenti-*
niani filia. 721
- Ridumo, Kiduno. 752
- Riger fl. 752
- Riparioli, id est, *Briones*, sive milites *Romano-*
rum auxiliares. 339
- Ritumagus. 751
- Rivi, magno civium commodo, *in urbes* deri-
 vati. 264. 265
- Robur Cuniberti, *oves* villo apprehensas, ex-
 tenso *brachio* terra *sustollens.* 127
- Rodelinda, *fugitivi* *Parthariti* uxor, *ab exilio*
in regnum revocata. 122. 125
- Rodium. 749
- Roibis, Rorilus. 720
- Romæ *capienda* & interfuere & præfuere *Boji.*
 8. ob quas causas eam reliquerint. 9. *obses-*
sa Roma à *Luitprando.* 152. qui non pote-
 rant *Roma*, in *splendoribus* *urbibus* *impe-*
rium auspicabantur. 308
- Romani, ad Apostolorum limina *religiosam*
peregrinationem instituerunt *Angli* &
Boji. 133
- Romanorum cupiditas, in populis excinden-
 dis. 13. *incredibilis exercitus* contra *Bo-*
jos. 15. omnes populi adversus Romanos
bello inferiores. 35. eorum gloria *virtuti*
sociorum debetur. 62. 96. *Romani imperii*
sub Valente & Gratiano ruina. 69. ejus
 majestas *per Attilam* valde labefactata.
 74
- Rosa cur lapidibus insculptæ. 388
- Rota *fluvius* monasterio nomen dedit. 130
- Rotharis, alter *Gundeberga* maritus & Rex *Lan-*
gobardorum. 116
- Rudol-

RERUM ET VERBORUM.

Rudolphus Habsburgicus, quando <i>Albertum</i> filium <i>Austriæ principatu</i> donaverit. 907	Schobingeri obitus. 857
<i>Rugiorum</i> scriptio rectior, quàm <i>Rugorum</i> . 668	Scribonia gens. 418
<i>Rugiorum regium stemma</i> . 674. clades. ibid.	Sculptorum <i>lenocinia</i> . 247
<i>Rumores</i> de <i>le explorandi</i> prudentia Ariperti. 132	Scuta <i>Gallorum</i> ex cortice, Romanorum ex tabulis. 18
S. Rupertus, <i>Vangionum Episcopus</i> celeberrimus, <i>virgis casus</i> . 99. celebris ejus sanctimonia. 110. <i>Boica Apostolus</i> festo Paschatis expiravit. 114	<i>Secula seculorum</i> , precum clausula. 492
Rufibricari. 765	<i>Secures</i> , insigne mimici Regis, apud <i>Petronium</i> . 275
Rufuccuru, Colon. 767	<i>Securicula</i> Autharis arbori cur inflicta. 100
Rutupiæ. 720	Sedes sacræ per <i>Boicam</i> quatuor: <i>Laureacum</i> , <i>Salisburgum</i> , <i>Frisinga</i> , <i>Reginoburgum</i> . 142
S.	Segora. 757
Sabionensium Episcoporum catalogus. 160	<i>Sena Gallica</i> , colonia nova Romanorum. 11
Sacerdos <i>Latinam</i> linguam ignorans. 147	Senviana. 765
Sacerdotes coronari consueverunt. 461. in coloniis Reverendi; horum aurea corona, trabeæ, prætextæ. 266	<i>Sepeliendi certi</i> ritus apud antiquissimos Christianos. 494
Sacrificia improprie dicta. 485	Septentrionis historia inexplorata. 4
Sacrificium novæ legis. 485	Sepulchra: erant extra urbes. 502. olim Christianis pro latibulo. 497. à colonorum cupiditate disjecta. 231. iis pedes incisi. 242. 243. nomen memoria inditum. 496
Salinarum inventio incerta. 112	Sequana distinguit <i>Belgicam</i> à reliqua Gallia. 738. 739
Sagula virgata Gallorum (ad Caroli ætatem usq;) versicoloria erant, sive tessellata. 8	Serione. 761
Salinas. 768	Sermamcomago. 761
Saliorum dignitas. 852	Serpentes: mira magnitudinis. 470. 471. habitu exanimantes. 471. pro Diis culti à gentilibus. 472
Salisburgum, olim <i>Juvavia</i> , Hadriani Imp. opus. 90. incrementum cepit opera <i>Rupertii</i> Episcopi. 112. post hunc <i>Salisburgenses</i> Episcopi. 142. 143. <i>Majoranus</i> presbyter ejus. 155. <i>Johannes</i> , <i>Virgilius</i> , alii. 158	Servi fides singularis erga <i>Partharitem</i> aufugientem dominum suum. 124
Salonia Pipara, Marcomanorum Regis Attali filia, uxor Gallieni adamata. 66	Servi <i>severius puniti</i> , apud Romanos, quàm liberi. 500
Salve Episcopo. salve affinis! vox <i>Lantberti</i> ad <i>Emmerammum</i> . 120	Servilius, Triumvir agrarius, à <i>Boicis</i> captus, & per decem annos inter hostes vivere creditus. 24. ex <i>Bojorum</i> servitute liberatus. 25
Samarobrina. 750	Setucis. 749
Samo imperavit Carantanis. 155	S. Severini villa. 667
Samulocenis. 781	Severinus, <i>Noricorum</i> Apostolus. 93. 633. ejus Vita ab <i>Eugippio</i> descripta. 632. seqq. mors quem in annum incidat. 675
Sancti nomen latius olim patuit, quàm hodie. 447	Severus, primus Imperatorum, quomodo Christianus. 306. variè describitur in Lapidibus. 389. ejus favor & magnificentia ædificiorum in <i>Rætia</i> . 305
Sanctorum contemptus notatur. 838	Sextilis mensis, ob geminam Romanorum victoriam, <i>Augustus</i> est appellatus. 89. 201
Sarcassione. 764	Sidonii scabrities & obscuritas incredibilis. 331
Sarmategte. 783	Sigebertus notatur. 519
Sarmatica in Germaniam irruptiones. 74	Sigonii verum elogium. 39
Sarmentitii unde dicti Christiani? 492	Sigovesus, frater <i>Bellovesi</i> ex regia stirpe. 5
Sarrum. 761	Signa sex Romanis ademere <i>Boji</i> . 21. <i>Bojis</i> Romanis septuaginta. 27. rursus ducenta duodecim. 33. ligna, signiferis ademta in hostes jaciendi mos. 31. 33
Satanæ nomen unde? 466. 467	Signis militaribus deducti coloni. 238
Saxonia subacta Franci in res Boicas incubuerunt. 170	Silii poëtæ fides historica laudatur. 8
Saxum quinquepedale ad D. Udalrici. 245	Silva Marciana. 780. erat Alemannorum. 318
S. C. hujus notæ numismata non omnia Romæ percussa. 287	Silvanus in foro lacticianorum ridiculè constitutus. 261
Scaligeræ gentis monumenta. 810	
Scaligeri in Opere Eusebiano quid non nemo desiderarit circa annorum vitæ Christi ordinationem. 806. 807	
Scamari, latrones. 668	
Scheirensis familia inter Bojos floruit. 72	
Schiri sive Scirri, in minori Scythia & inferiori Mæsia confederunt. 71	

INDEX

Тест.

RERUM ET VERBORUM.

<i>Tectosages extra sylvam Hercyniam degentes.</i> 5	<i>Theodo II. ex virtute Magnus dictus.</i> 79. mors illius, & regni <i>divisio</i> in tres filios. 80
<i>Tegerense monasterium, instar regia, in omni Boica splendidissimum.</i> 152	<i>Theodo III. princeps Bojorum, Evangelio ostium aperuit.</i> 110. ejus <i>fratres crediti</i> , Uto & Theodibaldus. 112. annus mortis incertus. 113. <i>Suprema mandata</i> , quæ filio Theodiberto dedit. <i>ibid.</i>
<i>Tegerenses Comites Reges propinquitate attigerunt.</i> 152	<i>Theodo IV. ad quem Emmerammus Episcopus venit, postea à filio illius Lantberto crudelissime necatus.</i> 119. 120. Georgii martyris <i>adiculam</i> adjecto monasterio <i>ampliat</i> , S. Petri & Emmerammi nomine indico. 129
<i>Templa gentilium Augustæ varia.</i> 261. veterum <i>Christianorum magnifica.</i> 316	<i>Theodo V. pius, & trium filiorum pater, Romam profectus.</i> 133. provinciam <i>in quatuor partes</i> distribuit, tres filiis procurandas cedens. <i>ibid.</i>
<i>Terga obversa præcipuus aciei bifrontis usus.</i> 17	<i>Theodones quinque, ab aliis sex numerantur.</i> 132. in ultimo Theodone, <i>stirps vetustissima & nobilissima extincta.</i> 173
<i>Termini Augustæ per rotundos lapides, caveas & fossas.</i> 230. 246. vel <i>colliculos.</i> 244. ab oriente <i>os solis</i> , ab occidente <i>lunam cornutam</i> ostendentes. 247	<i>Theodoricus, Gothorum Rex, diversissimus à Theodorico Scythæ.</i> 331. num <i>sub Attila</i> militavit? 332. obitus illius. 73. 340. cognomen <i>Veronensis.</i> 82. 331. multæ virtutes. 82. 340
<i>Terminorum superstitiosa religio à Christianis sublata.</i> 248	<i>Theodorus, Laureacensis Episcopus, ad quem literæ Symmachi.</i> 94. incidit in <i>Theodonum</i> tempora. 95
<i>Territorium idem quod Regio: etymologia illius varia.</i> 233. <i>divisio</i> illius <i>per sortem.</i> 238	<i>Theodovalda, sive Theodibaldus, Italiæ Rex.</i> 95 Theodonis filius. 133
<i>Tertulliani elogium in antiquitate perdiscenda.</i> 267. 490	<i>Thermarum veterum indicia.</i> 397. seqq.
<i>Tervanna.</i> 745. 747	<i>Thesaurorum fossores, stolidi ac superstitiosi.</i> 244
<i>Tesserarii milites quinam.</i> 432	<i>Thessalonica à Marcomannis obfessa.</i> 66
<i>Testimonia historica Romanorum & Græcorum cujus fidei in rebus Boicis?</i> 36	<i>Thessalonus, dux Bojorum.</i> 38
<i>Testimonium unius nullum.</i> 339	<i>Threcisci, apud Jornandem, pro Threcibus.</i> 61
<i>Tetrarcharum controversiæ in Gallogræcia adversus Deiotarum.</i> 55	<i>Thuringia, quæ olim Francia.</i> 334
<i>Tetrarchia Francica, inter fratres quatuor.</i> 99	<i>Thuringi & Turcilingi, an unus populus?</i> 673
<i>Teucera.</i> 750	<i>Tiberias in Judæa, Tiberia in Thracia.</i> 211
<i>Teuto Germanorum Deus, aliàs quoq; Theutates & Theutanes.</i> 77	<i>Tiberii navalis pugna cum Vindelicis.</i> 203
<i>Textorum Augustanorum virtus bellica.</i> 544	<i>nummi, cum qua inscriptione.</i> 291
<i>Thassilo regnum Boicum à Childeberto obtinet.</i> 101. <i>Slavos</i> vincit. 105. fato concessit. 108	<i>Tiberina seu Tiburia, sic dicta à Tiberio, velut Augusta ab Augusto.</i> 227
<i>Thassilo II. Utilonis & Hiltrudis filius.</i> 145 <i>uxor</i> ejus Luitpurga & <i>filii duo</i> , Guntherus ac Theodo. 159. in <i>tutela</i> Francorum se asseruit, & hanc rursus deseruit. 154. ab Hadriano Pontifice diro anathemate perculsus. 170. in concilio <i>Ingelheimensi</i> testimoniis <i>perjurus</i> premitur. 172. <i>inscriptio</i> sepulchri ejus. 171	<i>Tiburnia an, mutato nomine, superfit?</i> 670
<i>Thassilonis nomen idem, quod Thessaloni; plerique Bojorum principes hoc usi sunt.</i> 38	<i>Ticinum perfidè occupavit Alachis, 126. obsedit Pipinus.</i> 153
<i>Theatra ludicrorum diversoria eleganter dicta, cur non in omnibus oppidis.</i> 263	<i>Tigisi.</i> 767
<i>Theodelinda, & Childeberto & Authari desponsa.</i> 100. Langobardorum Regina nubit <i>Agilulfo</i> 102. officii à Gregorio admonita. 104. <i>Romanos inter & Langobardos</i> pacem conciliavit. 105. 107. filia ipsius <i>Gundeberga.</i> 115	<i>Tigurina aut Tiburnia (an Teurnia?) Norici mediterranei caput.</i> 91
<i>Theodemirus, ex Amala gente, pater Theodoricus Veronensis.</i> 331. 332	<i>Rob. Titii scripta.</i> 869
<i>Theodibertus, Theodonis filius, in Boica successor.</i> 113	<i>Titiones centum & viginti, Gothos exosi, Romam sponte reliquerunt.</i> 341. familiæ isti <i>privilegium</i> ab Imperatore <i>Justiniano</i> concessum. 355
<i>Theodibertus II. Bojis præfuit.</i> 131	<i>Tolisto, sive Tolistus; hinc populus Tolistobogiorum.</i> 38. & <i>Tolistobojorum.</i> 39. 791. 792. de Tolistobojis <i>conjectura</i> <i>Casaubono</i> probata. 813. eorum virtus ac <i>fides</i> erga Romanos <i>singularis.</i> 47
<i>Theodo, primus ex Bojis, Danubium trajecit.</i> 77 78. cognomen ejus <i>Vacarus.</i> 96. duos reliquit filios, cognominem scil. & <i>Utilonem</i> 79. 84. mors illius. 79	<i>Tollist, ferocissimus; Tolliste, ferocissimi.</i> 39. 792 764
	<i>Tolosa.</i> 792 764
	<i>Tortura</i>

INDEX

<i>Tortura non potuit propæna adhiberi.</i>	490
<i>Transcribere</i> , verbum solenne in <i>colonis</i> .	237
Tribuni <i>septem cohortium</i> Legionis Italicæ, quæ in Rhætiis stativa habuit.	303
Tribunitia potestas <i>quando sit instituta.</i>	236
Tribus <i>quatuor</i> , & <i>duodecim</i> gentium Galaticarum.	40
Tridentum <i>infeliciter obsessum</i> à Rege Partharito.	125
<i>Trimalcionis</i> nomen regium, vel <i>triregium</i> .	275
Triumviri agrarii <i>Mutina</i> intercepti. 21. traduntur <i>Annibali</i> . 23. inter hos C. Servilius.	24
Triumphus <i>Æmilii</i> de superatis Bojis. 18. <i>Cornelii</i> de Insubribus Cenomanisq; ; <i>Minutii</i> de Liguribus & Bojis. 29. <i>Marcelli</i> de Insubribus & Comensibus. 30. cur negatus <i>Cornelio</i> ? 33. <i>Nasica</i> de Bojis. 34. 35. <i>Tiberii</i> de Rhætiis <i>negatur</i> . 283. 284. <i>biduus</i> de Mithridate.	199
Trochus <i>pueris tributus</i> à Martiali.	382
<i>Trojanam</i> originem multi, <i>per mendacium</i> , adscivere.	237. 238
Trojani in <i>Rhetiam</i> scilicet, venere.	191
Trophæi Alpium inscriptio à <i>Plinio adducta</i> .	424
Tubonis.	768
<i>Tudrus</i> , Rex <i>Marcomanorum</i> .	64
<i>Tunica ex plumbo</i> pro cæde Episcopi, <i>auro</i> expensa.	118
Turcilingi.	673
Turma <i>quot equites</i> habuerit.	391
Turnaco.	747
<i>Turris regia</i> , Augustæ, quale opus.	263
<i>Tutela urbium & Geniis</i> tot aræ inscriptæ.	254
<i>Tyrrheni</i> Græcis, <i>Tusci</i> Latinis.	190

V.

U. Litera <i>ter continuè</i> in <i>uno</i> vocabulo posita.	562
<i>Vacarus</i> , vir bellicosus. 95. cognomen militare Germanicum, <i>vvakar</i> ; nomen ipsum <i>Theodonis</i> , qui <i>Gothis</i> opitulatum venit in <i>Italiam</i> .	96
Vaccis.	768
Vaifaricus <i>Aquitani</i> bellum indixit <i>Francis</i> . 149. <i>Pipinum</i> semper armis exercuit.	155
Valentinus, ex Abbate <i>Rhetiarum</i> Episcopus. 674. ab <i>Arianis</i> ejectus. 93. ejus corpus in Boicum castellum <i>Majas</i> delatum & cultum. 135. inde <i>Tridentum</i> , Tridento ad <i>Batava</i> translatum.	168
Valomarus, <i>Gothorum</i> Rex.	72
Vandali. 782. vulgò per errorem <i>Slavi</i> & <i>Veneti</i> sunt dicti. 129. <i>Gallias</i> & <i>Hispanias</i> invasere.	227
<i>Vandalici</i> montes apud Dionem, in <i>Vindelicos</i> malè mutati.	207
Vandalus, <i>Vindelicorum conditor fabulosus</i> . 192	
Vaplivarii, Vapluarii.	728
T. Varius <i>Rhetia</i> Procurator. 428. an <i>Pannonia</i> Præses? <i>ibid.</i> ejus patria. 429. cur <i>Ce-</i>	

<i>leja</i> in patria, vicinisq; locis ei tituli positi, potius quàm ubi honores gessit & ponentes debebant.	<i>ibid.</i>
<i>Varni</i> sive <i>Varini</i> , item <i>Burni</i> valde differunt.	96
<i>Vasaticum</i> , species <i>clientela</i> apud veteres.	154
Udalrici nominis <i>interpretatio</i> .	516
S. Udalrici Vita, à quibus scripta. 506. per annorum seriem breviter digesta. 514. ejus <i>ortus</i> . 519. 597. <i>ablactatio</i> . 519. 520. 597. <i>missio in monasterium</i> S. Galli doctrinæ causa. 520. 598. <i>vocatio</i> ad Episcopatum. 521. 599. <i>visio</i> . 524. 594. 603. 604. <i>mores & studia</i> . 526. 527. 600. 601. celebratio <i>Quadragesima</i> , <i>Hebdomada magna</i> , item <i>Paschatis</i> . 527. seqq. <i>visitatio</i> Diocesis. 532. 605. <i>consecratio Ecclesiæ</i> in Albegowe. 534. 535. <i>admonitiones</i> frequentes. 53. seqq. <i>pacificatio</i> inter discordes. 543. 607. <i>edificatio</i> Ecclesiæ S. Afræ. 547. 609. <i>itineraria</i> . 521. 548. 549. 554. <i>studium reliquiarum</i> . 549. 550. 609. <i>consecratio olei</i> postea <i>salubris</i> . 551. 595. 610. <i>miracula</i> . 548. 551. 552. 553. 573. seqq. 609. 611. 612. 620. seqq. <i>animus abdicandi se Episcopatu</i> 557. <i>præsentia in duabus Synodis</i> Ingelheimensibus. 579. <i>constructio Ecclesiæ S. Johannis Baptiste</i> . colloquium de suo obitu. 561. 562. celebratio <i>ultima Missæ</i> . 563. 615. <i>mors</i> . 565. 616. <i>exequia</i> . 566. 567. 617. <i>canonisatio</i> . 587. 588. <i>corporis inventio</i> & <i>translatio</i> . 618. <i>Epistola Nicolao Pontifici</i> inscripta <i>spuria</i> . 511.	512
Vestigales agri.	239. 240
<i>Vectis</i> , <i>Vecta</i> insula.	721
Vehiculorum præfecti.	427
Vellejanarum <i>nugarum conditor</i> notatur. 287.	817. 840
<i>Christoph. Velferus</i> , doctus summæ ædis Regioburgi <i>Præpositus</i> .	373
<i>Henr. Velferus</i> , instrumenti <i>testis</i> , imperante <i>Conrado</i> .	263
Veltenburgum monasterium, an <i>Ruperti opus</i> ?	113
Venatio <i>apri infelix</i> Günthero.	167
Venatoria elogium.	507
Venefica rusticana <i>infantem</i> Pilidrudis <i>magico</i> restituens carmine.	137. 138
Veneris idolum <i>qua figura Paphi</i> in Cypro extiterit? 362. <i>cultus</i> ejusdem <i>diversus</i> . 462. qualis in Cypro?	463
Veneti.	740
Vercingentorix turbas <i>Romanis</i> dedit in <i>Gallia</i> .	52
<i>Verona</i> à Theodorico <i>prima Italicarum</i> urbium occupata.	336
Vesonna.	761
Vespasiani <i>basis</i> Augustæ reperta.	294
<i>Vestes</i> Ariperti, cur <i>ex pellibus</i> tantum.	132
<i>Vestes</i> magistratus in <i>colonis</i> vel <i>municipiis</i> quales.	270

Vestitus

RERUM ET VERBORUM.

Vestitus <i>Missa</i> quid denotet.	94	<i>Vitalis</i> , gratioſus homo & ſucceſſor <i>S. Ruperti</i> , in Boico Episcopatu. 114. <i>interpres</i> fuit <i>Emmerammi</i> in Germaniam venientis.	118
Vesubio.	761	<i>Vitechindus Saxo</i> , nominis <i>Francici</i> acerrimus hostis.	172
Vesuna.	761	Vitia octo principalia.	536
Via Consulares, Prætorie & Militares. 306. duplex militaris ab Antonino descripta. 322. quæ olim dictæ via publica? 714. muniebantur tribus modis. 714. Romana aut sili-ce aut glarea strata.	259	<i>Vivarium peregrinorum</i> , nomen monasterii <i>Murbacensis</i> , ad <i>Vogesum</i> montem.	151
Viarum columna milliares. 409. 410. 420. 496. 714. illarum curatores.	714	<i>Vivilo</i> , an <i>Vivilus</i> , Laureacensibus & Batavensibus præfuit. 141. à Gregorio III. nec II. ordinatus.	143
Vicedominorum dignitas.	562	Unguentorum usus in thermis.	408
Vicelii error martyres confundentis.	499	Unulfi fides & integritas erga amicum <i>Partharitum</i> . 122. 123. ad basilicam Michaelis fugiens ab ipso <i>Parthariti</i> hoste <i>Grimoaldo</i> laudatur, & bonis suis restituitur.	124
Victor num inter martyres Augustanos.	315	Vocalium usus & interjectus, in veteri Germanorum lingua creberrimus.	76. 160
Victor, filius Maximi, victus uterq;.	323. 324	Voccio, Rex Noricorum.	88
Victoriæ ara, Romæ restituta.	325	Voconi.	765
Videntes noctu Celtæ.	2	Vogoborgiaco.	748
Vienna olim dicta Fabiana castra.	667	Vorgium, Vorgia.	756
Vigilius, equalis S. Ambrosii.	95	Votum insolens Bojorum de balteis solvendis in Capitolio, & thoracibus ponendis. 18. à Ducario vindicatum. 23. Jovi ades vovere re dubia, Romanorum religio.	27
Vinda fluvius, aliàs Vindo & Virdo. 193. item Virido, nec non Vindex.	194	Urbes citra ultraq; Danubium à Bojis captæ. 78 nulla Germanis, 225. populis cognomines, ut Augusta Vindelica.	227
Vindelica nomen à Vindelicis accepit.	225	Urbium cognomina ambitiosa vel adulatoria, post Augustum. 212. vel aucta, vel mutata, vel adjecta alia ambitiosa. 218. nomina bina, vulgare ac religiosum.	225
Vindelici nomen ferme obsolevit. 187. Romanis serò cognitum. 190. notio illius nominis varia. 192. 193	192. 193	Ursulæ &c. virginum Britannicarum cædes perperam creditur Colonia Agrippina patrata.	732
Vindelici, Amazonum aut Thracum propago. 87. 191. vel Rhetorum. 88. hi ab illis quomodo differant situ. 184. 185. diversæ de illis sententiæ. 423. num Piso illos vicerit?	284	Ursus pro clitellario equo miraculosè inseruiens Corbiniano.	134
Vindelicia & Rhetia coivere in unam provinciam.	206	Uta, Theodonis filia, stuprum professa, id Emmerano Episcopo imputavit.	119. 120
Vindelicus Augusta probè dicitur eo modo, quo Mediolanum Santonum Santonus, Lutetia Parisiorum Parisus.	215	Utilo sive Uto, Theodonis filius, quando mortuus.	97
Vindelus, Galliæ Narbonensis oppidum, à quo Vindelicus præterfluens fluvius.	195	Utilo II. Hugiberti successor. 142. opera ipsius & ædificia sacra. 151. Osterhova, vel Alachii potius, cum uxore conditus.	154
Vindo, in compositis nomen appellativum. 195. providè adjicitur Augusta à Fortunato.	213	Utinum olim, nunc Oetinga.	97
Vindoligi, apud Strabonem, nominis obscurissimi populus.	187	Utonis genealogia incerta.	153
Vindonis & Lyci confluentium descriptio.	225	Vulcanii Glossarium.	794
Vinum Rheticum Augusto gratum, & à variis auctoribus celebratum.	289	W.	
Virdumarus, Rex Gælatorum, genus à Rheno jactans.	20		
Virgata sagula, quænam veteribus sic dicta.	8	WAning, S. Udalrici præceptor.	520
Virgilio nullum temerè verbum excidit.	8	Wchadinc sive Wehdinc, pugna duorum.	163
Virgilius, gente Hibernus, unà cum Sidonio in Bavaria docens. 147. inter illum & Bonifacium discordia. 148. illius cura episcopalis haud ingloria. 158. 159. leni morbo decessit.	169	Weregelda æstimationis pretium.	162
Virginum Britannicarum cædes ubi & à quibus patrata.	732. 733	Wiberat, Virgo apud S. Gallum, à S. Udalrico consulta.	520
Virgo aliquando ætatis, non integritatis nomen.	452	Wilthemii, S. J. laus.	369. 370
Vironum.	748	Winsbekiorum familia intercidit.	856
Viroumo.	747	Wormatia consilium coëgit Pipinus.	154
Visiones Ramberti.	vide Rambertus.	Wormatiam veniens Thassilo, se sistit Carolo, & jusjurandum novat.	169
Visiones S. Udalrici.	vide Udalricus.	Wormatiensis conventus.	170

INDEX RERUM ET VERBORUM.

X.

Xristus amplaporticus, sive basilica. 261

Y.

Pro Ypsilon contra orthographicos canones I. Latina scribitur in *Licetibus*, licet à *Lyc*o veniat. 194

Z.

Zachariæ Pontificis epistola ad Bonifacium de *Bojoaria* & *Gallis* sibi concessit. 146. 147. illius ætate *Roma* nec capta, nec obsessa. 152

Zechi succedere *Marcomanis*, in interiore *Her-*
cynia. 74. ad *Slavos* referuntur, victi à
Thassilone. 105

Zeno diaconus, in duello pugnans pro Rege *Cu-*
niberto ab *Alachi* obtruncatur. 127. in ve-
stibulo basilicæ *S. Johannis* sepultus. 128

Zisa, vel *Zisara*, quædam Dea. 219. 226

Zizenberg, clivus Augustæ inter *D. Udalrici* &
D. Dominici. 223

Zizilia, Venus Sarmatica. 226

Zosimi nomen variè scribitur. 474. an aliquis
Episcopus Augustæ, qui *Zosimi* nomen in
Dionysium mutavit. ibid.

Zotinge pro *Oetinga*. 168

Zusem, *Zusemek*, *Zusemalten*, *Zusmerhau-*
sen, agri Augustani fluvius & pagi. 223

Humane Lector,

Errata quadam, sensum fortassis impediencia, sic lege: fol. 15. lin. 35. insidias. 23. 6. reciperent. 45, 19. perniciem. 134, 13. circiter. 14, cohiberi. 185, 32. quisquis. 188, 43. corruptus. 200, 3. sic. 225, ult. certè. 236, 27. aliquâ. 528, 19. aceolo. 673. bis. 675, 27. plura. *Egyptiaca*. 797, 37. *Egyptiaca*. Commatum minutias nec prator nec lector curant.

F I N I S.

PUBLILII
OPTATIANI PORPHYRII
PANEGYRICVS
DICTVS CONSTANTINO
AVGVSTO.

Ex codice manuscripto

PAVLLI VELSERI

Patricii Aug. Vind.

D. Hieronymus in Chron. An. 23. Constantini M.

Porphyrus misso ad Constantinum insigni volumine, exilio liberatur.

Fulgentius lib. 11. mytholog. de Venere.

Hanc etiam in mari natantem pingunt, quod omnis libido rerum patiaturs naufragia. Unde & Porphyrus in Epigrammate.

Nudus, egens, Veneris naufragus in pelago.

Fulgentius de expositione Virgilianæ continentiae.

Exaltatus quis in superbiam, duplum eliditur. Unde & Porphyrus in Epigrammate ait,

* Scalig.
lib. 1. Cat.
vet. poet.
legit. Pau-
xillo &
fronte.

* *Pauxillum Fortuna tibi, res perfida, Quinte,*

Extulit in * frontem grande supercilium.

Nam ne aliud credam, puteum puro te quoque Quinte,

Quanto altius magis es, tam magis despiceris.

Beda de arte metrica.

Præterea sunt metra alia perplura, quæ in libris centimetrarum simplicibus monstrata exemplis, quisque cupiet, inveniet. Reperiuntur quedam & in insigni illo volumine Porphyrj Poeta, quo ad Constantinum Augustum misso, meruit de exilio liberari. Quæ quia pagana erant, nos tangere non libuit.

Magnentius Hrabanus Maurus de laudibus Sanctæ Crucis, in prologo.

Non recordor alicubi me fecisse in ipsis versibus punctos, nisi ubi QVÆ pronomen, vel QVE conjunctio fuit, vel VS finalis syllaba dictionis, quod idem & Porphyrus fecit, secundum ejus exemplar litteras spargere didici.

Joan. Cuspinianus in Constantini vita.

Cum Porphyrus insigne volumen Constantino misisset, exilio est liberatus.

Subscriptum carmini quod Viennæ editum, in adventum Imp. Maximiliani primi.

Joan. Stabius ad imitationem Publij Opratiani Porphyrj, nuper à se reperti contextuit.

Lilius Greg. Giraldus de poet. hist. Dial. 4.

Constantini ætate Porphyrus Poëta quidam Latinus fuisse perhibetur, qui varijs de rebus poemata scripsit: Inter quæ librum Constantino ipsi Casari dedit, quo munere ipsum relegatum ab exilio revocavit, ut est ab Hieronymo & Beda in Chronicis observatum. Meminit hujus & Fulgentius, qui ejus Epigrammata citat, ex quibus est hic versiculus,

Nudus, egens, Veneris naufragus in tabula.

Citat item Rhabanus in mirabilium carminum prologo, eum enim ait punctis quibusdam versus notare solitum, & propterea illius se exemplo versus facturum pollicetur.

Inter fragmenta Petronij Arbitri, ad illud, Crede ratem ventis &c. nescio quis annotavit.

Nisi sit potius Porphyrj Poëta sub Constantino in Exilium missi, cujus pleraque video Petronio nostro vel à Criticis tribui.

VIRO ILLUSTRIS ET NOBILI,
HENRICO RANZOVIO,
REGIS DANIAE IN CIMBRICA
CHERSONESO PRODVCI.

A Mavit credo Vlysses Ithacam, quam
per tot annorum, terra mariq; exant-
latas arumnas, sustinuit repetere, pa-
tria enim erat. Sed ludus ille tamen me-
rus & nuga, pra his qua patria deside-
rio Porphyrius iste molitus est. Carmi-
na dico, patientia miserrima, temeritatis pane incredibilis,
certè, quod constet, nullius ante se exempli: quibus quod
reditum impetravit exul, satis eo superq; poenarum ex-
pendisse, nec inimicis quidem invidiam ultra debere vide-
tur. Nam nulla crux unquam conferenda cum hac cruce,
pra qua cordatus aliquis validè inclamet, Exilium, ut
Philoxenus ille olim latumias, ne Dionysii versibus aures
præbere cogeretur: Omora, ô poena, iteret, quisquis à li-
mine inspiciat. Indignum verò visum, tam improbi labo-
ris opus latere diutius, & auctori tantarum vigiliarum
lucubrationem, posterum incuria perire. Itaque unico
freti codice, eoq; sat multis locis corrupto, editionem tamen
adornavimus, ne vos, qui tuto poterant, sustulimus, mala
alia ulcera, qua tractari respuerent, non attigimus. De
auctore, quicquid ex Hieronymo & aliis observatum, præ-
scripsimus; Hieronymum enim, & Poëtam & librum
hunc respexisse apparet, an Fulgentii itidem loca eo quoq;
pertineant, etiam nunc ambigimus. Addimus præterea
ex VI. Carmine, videri exilio fuisse mulctatum vel inju-
ria, vel levi de causa, his enim Constantinum alloquitur,

Respice me falso de crimine maxime Rector
Exulis afflictum poena: nam cetera causæ,
Nunc objecta mihi, venia venerabile numen
Vince pia, & solito superans fatalia nutu,
Sancte tui vatis Cæsar miserere serenus.

Librum ante eadem Crispi Cas. quæ in annum Christi CCCXXIV. Constantini XIX. incidit, scripsisse, Carmen XX. ostendit; Etsi Hieronymus XXIII. Constantini demum ab exilio revocatum fuisse annotavit; sed multa in Hieronymiano chronico esse perperam transposita, omnes vident; Crispi enim sic meminit,

Crispe avis melior

Inde multa in ejus & fratris Constantini laudem sequuntur. Cur paganus adeo visus Beda, ut ejus attactum illo nomine refugerit, non admodum scio: fabula intermixta sunt, sed & Christianæ pietatis argumenta permulta, imprimis, irrifa Juliano in Misopogone Chi littera, & crux Constantiniana omnino integra, ea prorsus forma, quam Eusebius descripsit, repetita sunt toties, ut impietatis profecto notam deprecari debuerint, sine etiam carmine LX. & quæ alia sunt ejus generis non pauca, fuisset. De reliquo, Judicium ferre, lectoris potissimum partes: ausum tamen pronunciare & ego, Ausonianis propemodum verbis, esse hic, quod mireris (id nemo iniquus adeo negaturus) verum multo magis etiam esse, paucis litteris additis, cuius miserearis, neque emulari velis: nam hoc postremum, omnes Musarum pueros per spem studiorum suorum, oratos volo enixe. Prasens & certa pestis ingeniorum, imitari velle ista talia, quæ recti specie, & ipsa difficultatis illecebra, queant incautis lenocinari, non illis, qui veram Poëseos pulchritudinem animo unquam conceperint. Porro cum patronum Porphyrius quereretur, qui insueta audacia conatum tueri, tum posset, tum vellet, & longè illi Constantinus Aug. longè Crispus & Constantinus Cass. essent, in tuam, Vir Illustris, sibi clientelam putavit concedendum, quod in tua maxime virtute, humanitate, doctrina, satis sibi presidii ex utroque capite esse intelligeret. Tuum jam erit, supplicem non negligere, qui scias, quanti hoc gentis homines Plato faciundum censuerit, natura præterea ita sis informatus, perpetuo benè omnibus faciendi usu confirmatus, ut nemo quisquam tuam opem unquam frustra imploraverit, eis qui Apollinis sacris operati, manus etiam adjutrices ultro semper porrexeris. Vale.

Epistola

Epistola Porphyrii ad Constantinum.

DOMINO CONSTANTINO
MAXIMO PIO INVICTO ET VE-
NERABILI SEMPER AVGVSTO.

Eteor Domine Constantine, Maxime Invi-
cte, & non minus pietate quam virtute pra-
cipue, quamvis avara, atque ultra meritum
cupida parvitatibus mea vota, infatigabili cle-
mentia tua dignatione superata. Quippe cui satis abun-
deq; suffecerat, carmen quod arctioribus Musarum liga-
veram vinculis, quo plus mihi sincera devotionis studium,
quam ingenii mei parvitas praestitit, in tuas Augustissi-
me Imperator manus venisse victrices, legendum oculis
tuis. In quo mihi pro Heliconis verticis nemore, pro Ca-
stali fontis haustu versifico, pro Apollinis lyra Musarum
concurrentibus choris, ceterisq; quae Poëtis mos est carmen
pangentibus invocare, tui mihi nominis aeterna felicitas,
& ejus multiformis cum sua veneratione praefatio, incen-
tivum cecinit ad audendum, & ad expediendum pariter
ingenium tribuit & effectum. Romana Musa antistes
nobilis Mantuanus, serena lux vatum, & fons puri ne-
ctaris, vela fecundus in carmina exaltat, ac se pluri-
mum jactat, & iterum ac saepius Mecenatis testimonio
gloriatur. Quid ego faciam tenui pauper ingenio, meriti
nuncusq; per parvi? Caelestis judicii dignatione immensum
mihi pondus impositum est, ejus Imperatoris testimonio,
qui inter belli pacisq; virtutes, inter triumphos & lau-
reas, inter legum sanctiones & jura, etiam Musis tibi fa-
miliaribus adeo vacas, ut inter tot Divina Majestatis

aper Hel-
conis, & se
deintepi.

bradum-
dum.

exulim.

d laudat
sacra.

insignis,

e cuius ex
illius ser-
mone per-
min.
f possit.

insignia, quibus invictus semper in primis es, hujus etiam
studii in te micet splendor egregius. Nimirum agere gra-
tias audebo, cum exili sermone ne per minimis quidem re-
ferri dignè possint, & tu pie Imperator tanta praestiteris,
ut istud pro benefactis tuis ne facundissimis quidem possit
impleri? Etenim si ita, ut sapientibus placuit, Maxime
Imperator, aestimanda sunt, non numeranda iudicia, qui
hujusmodi testimonium consecutus sum pietatis tuae di-
gnatione caelesti, jam licet Parnassi iuga securus ingredi-
ar, & ab ipsis Aoniis verticibus adytis deducere audeam Musas,
tutus quocumque mens ibit in carmina, & divina iudicio-
rum tuorum auctoritate munitus, atque in mea blandi-
menta plus credulus, universae me orbi placuisse contendam,
qui placere potui totius orbis Imperatori. Denique oratus
Augustissime Domine, temeritati meae da veniam, & qua
nunc quoque pietatis tuae favore ausus sum illigare, dignan-
ter admitte: Audacia mea fomitem auctoritatis tuae cle-
mentia suscitavit. Vale.

Epistola Constantini ad Porphyrium.

INVICTUS CONSTANTINUS AUGUSTUS MAXIMUS.

Sil tantum pondus & gravitas spectarentur
in carmine, & Graeca post Chium Meonium-
ve vatem, & Latina post rusticum Man-
tuanum eloquentia siluisset, nec frustra cul-
pabiles forent, qui sibi materias pro ingenio-
rum qualitate sumentes, inani opere sudassent, cum penes
primos facundiae conditores gloria tota resideret, Frater
charissime. Sed quoniam semper in propatulo usus istius
fuit, nec ulli negatum est, id ex ea indicere, quod possit illos
etiam quos posterius evum tulit delectare, non penitus à
fructu favoris excludit, qui relictis gravioribus sonis,
modos ad leviora flexere: Illigavit alter cothurnis, &
prope quotidianis ac moralibus verbis affectus hominum,
Comædiis locutus est quidam, inaequali pede elegia canta-
ta est, multorum digitos semiloquacibus chordis amor
lyra

lyra jucundus inseruit pro aequalitate modulaminis. ^a At ^{a. An circa.} non circa singulos quosque expetita laudis gratia redundavit. Defuit quorundam ingeniis Imperatorum favor, qui non secus doctrina deditas mentes irrigare atque alere consuevit, quasi clivosi tramitis supercilio rivus elicitus, scaturientibus venis arva arentia temperavit. Saculo meo scribentes dicentesque non aliter benignus auditus, quam lenis aura prosequitur, Denique etiam studiis meritum à me testimonium non negatur. Liber assidue cursus oratoribus fuit, eos vero qui versibus dicerent, certis finibus lex metris statuta continuit: quare non immerito illud usus invenit, ut hoc genere dicturis, Heliconis aut Parnassi jugapeterentur, cum mortalis ingenii deficiente substantia, necessaria viderentur auxilia divina. ^b Gra- ^{b. Grata.} tum mihi est studiorum tuorum facilitatem in illud exisse, ut in pangendis versibus dum antiqua servaret, etiam nova nova lyra sibi conderet. Vix hoc custoditum pluribus fuit, ^c qui modis quibusdam arctis innexi litterarum, distinctionibus versuum (qui ita medium corpus propositi ^d occultè intermeant, ut oculorum sensus interstincta ^{d. oculis.} colorum pigmenta delectent) hoc tenuere propositum, ut ^e ^{e. oculorum.} hesitantiam carmini multiplex legis observantia non repararet. Gratum igitur hoc mihi dicationis tuae munus fuit: Exercitatio mentis & natura facilitas comprobata est. Tu cum tibi videas operis tui gratiam, quam ex meis petiveras auribus non perisse, & proventu presentis temporis exultare debebis, & non indebitam laudem ingenii exercitatione captare.

PUBLILII
OPTATIANI PORPHYRII
PANEGYRICVS,
DICTVS CONSTANTINO
AVGVSTO,
INCIPIT FELICITER.

I.

Qua quondam fueras pulchro decorata libello,
 Carmen in Augusti ferto Thalia manus.
 Ostro* aditura nitens, argento auroq; coruscis
 Scripta notis, picto limite dicta notans,
 Scriptoris bene compta manu, meritoq; renidens,
 Gratifici domini visibus apta sacris:
 Pallida nunc atro chartam suffusa colore,
 Paupere vix minio carmina dissocians,
 Hinc trepido pede tecta petis venerabilis aula,
 Horrida quod nimium* sit tua nunc facies.
 Quos habitus vatis praesentia fata merentur,
 Vix locus hoc saltem praeuit unde venis.
 Suppliciter tamen ire potes, dominumq; precari,
 Squalor & haec sordes conveniunt miseris.
 Cum dederit clemens veniam, natumq; laremq;
 Reddiderit, comptis ibis & ipsa comis,
 Purpureo fulgens habitu, radiantibus intus,
 Ut quondam, scriptis ambitiosa tuis.

* aditum,

* sit.

II.

1. VIDESVTARASTEMDICATAPYTHIO
 FABREPOLITAVATISARTEMVSICA
 2. SICPVLCHRASACRATISSIMAGENSPHOEBODECENS
 HISAPTATEMPLISQVISLITANTVATVMCHORI
 TOTCOMPTASERTISETCAMENAEFLORIBVS
 HELICONIISLOCANDALVCISCARMINVM
 NONCAVTEDEVRAEMPOLIVITARTIFEX
 EXCISANONSVMRVPEMONTISALBIDI
 LVNAENITENTENECPARIDEVERTICE
 3. NONCAESADVRONECCOACTASPICVLO
 ARTAREPRIMOSEMINENTESANGVLOS
 ETMOXSECVNDOSPROPAGARELATIVS
 EOSQVECAVTESINGVLOSSVBDVCERE
 GRADVMINVTOPERRECVRVASLINEAS
 NORMATAVBIQVESICDEINDEREGVLA
 4. VTORAQVADRAESITRIGENTELIMITE
 VELINDEADIMVMFVSARVRSVMLINEA
 TENDATVRARTELATIO RPERORDINEM
 MEMETRAPANGVNTDECAMENARVMMODIS
 MVTATONVNQVAMNVMERODVNTAXATPEDVM
 QVAEDOCTASERVATDVMPRAECEPTISREGVLA
 ELEMENTACRESCVNTETDECRESCVNTCARMINVM
 HASPHOEBESVPPLEXDANSMETRORVMIMAGINES
 TEMPLISCHORISQVELAETVSINTERSITSACRIS

1.
Stendicata.

2.
Quos litant.

3.
Contra spicula.

4.
Vt hora quadra.

III.

ALME DECUS MVNDI SVMMVM, RECTOR PIVS ORBIS
 AVGVSTE, INVICTA POPVLOS VIRTUTE GVBERNANS,
 IVSTITIA IMPERIVM, NATIONVM CONSTANTINE
 EFFRAENATARVM MODERAMINE PACIFICATOR,
 QVEM DIVVS GENVIT CONSTANTIVS INDVPERATOR,
 AVREA ROMANIS PROPAGANS SAECVLA NATO;
 HEV NIMIS AD CAELVM PROPERANS, NI LIQVERIT ILLE
 AETERNVM AVXILIVM INVICTVM IVSTVMQVE PIVMQVE,
 ALME PATER PATRIAE NOBIS TE MAXIME CAESAR,
 AVSONIAE DECUS, * O LVX PIA ROMVLIDVM.
 EST PLACIDVM SVPERIS TVNC, HAEC IN GAUDIA MVNDI
 PERPETVIS BENE SIC PARTIRI MVNERA SAECLIS,
 SIDERA DANT PATRI, ET PATRIS IMPERIVM
 SANCTE TIBI, MAGNAE DATA TV LVX AVREA ROMAE,
 ISTA CANIT RVRIS TIBI VATIS ARDVA MVSA.

* o lux o
 pia.

In hac pagina primus versus ex dissyllabis partibus orationis constat. Secundus ex trissyllabis. Tertius ex tetrasyllabis. Quartus ex pentasyllabis. Quintus ex una, duabus, tribus, quatuor, quinque syllabis constat, qui dicitur Torpalius sive Symphalicus. Sextus ex quinque partibus orationis constat, quarum manente ultima, ceterae quatuor ordinem suum per vices mutant. Septimus de octo partibus orationis solus constat, nec bis ullam partem habet, nec minus aliquam. Octavus per omnes casus declinatur. Nonus & ad directum heroicus, & reciprocus heroicus est. Decimus & ad directum pentameter est, & reciprocus aequae. Undecimus & ad directum hexameter est, & reciprocus nulla exempta littera vel syllaba fit idem pentameter. Duodecimus heroicus est. Tertius decimus pentameter, fit heroicus, & heroicus pentameter. Quartus decimus & Quintus decimus ad directum heroici sunt, dum redeunt Sotadici.

In hac pagina sequenti à monogrammo Jesu oritur principium lectionis, ut pectore levetur obscuritas. In qua duo versus græcè sunt, incipientes à læva parte monogrammi, ex quibus unus ejusdem signi reliquis partibus functus, media littera N terminatur,

Τὴν ναὺν αἰεὶ, κόσμον κέ δ' ἄρμενον εἰνοῦνίζειν

Alter inde descendens ad alveum navis, speciem gubernaculi partis suæ fine concludit. Qui est talis,

Οὐροῖς τεινόμενον σὺν ἀρετῆς ἀνέμοις.

Versus verò qui aut à prora incipiunt, aut à rostro, aut à remis, aut sub prora, extremo puppis acumine terminati, texta vicere, alii vota circumcludunt. Qui sunt tales,

Navita nunc tutus contemnat summe procellas,

Nigras nunc tutus contemnat summe procellas,

Tutus contemnat summis cumulata tropæis.

Pulsa mente mala contemnat summe procellas.

Spe quoq; Roma bona contemnat summe procellas.

Roma felix floret semper votis tuis.

IV:

PRODENTVRMINIOCAELESTIASIGNALEGENTI
 CONSTANTINEDECVS MVNDI LVXAVREASAECLI
 1. QVISTVAMIXTACANATMIRAPIETATETROPAEA
 EXVLTANS DVXSVM **MEN**OVISMEAPAGINAVOTIS
 2. AEMVLAQVAMCLARI **I**GEN **N**ITORISCALLIOPEAE
 COMPOSVIT **T**ALIN **V**NC **M**ENS **P**ERFVSALIQVORE
 VERSIFICAS **H**ELI **C**ON **I**NG **A**VDIAPROLVATVNDAS
 3. CLEMENTIQVE **N**OV **V**M **N**VM **E**NDEPECTOREVERSET
 NAMQVEEGOMAG **N**AN **I**MI **D**ICAMNVMEROSACANENDO
 SCEPTRADVCIS **G**AR **Z**A **E**NOBIS DATGRAECIADONA
 SAECLAQVEBLEMM **Y**I **C**OSOCIALILIMITEFIRMAS
 ROMVLALV **X**CONDIGNANOVIS **F**LORENTIA **V**OTIS
 VOTOSCR **I**PTACANO **O**ALIMAR **R**SCARDINETECTO
 IAMBELLISTOTV **M**Y **S**E **V**MP **E**RPLECTERECIVEM
 VTP **A**TEATR **V**BI **C**ON **P**AR **I**LIPETITAEETHERA **I**VRE
 NVNC **F**ELIX **P**RO **P**RI **O**SPACIS **M**ES **C**RVPEAVI **S**VS
 IAMSTIMVLATSIGN **I**SEXVLTANS MV **S**ANOTARE
 GAVDIALAETVS NVN **C**PER **M**ENOTATA **V**IAPHOEBVS
 RET **I**TOQVOQVETEX **T**ANO **V**OCANE **L**AVR **E**APLECTRO
 AR **T**ENOTISPIC **T**AF **E**LICIASAE **C**VLAPLA **V**DENS
 SICAESTVSVATIS **F**IDODVCEPITH **H**E **C**ARPENS
 NVNCTVTVS **C**ONTEMNATSVMM **E**PROCA **X**EGOVERO
 NVNCMARE **S**IGAEVM **V**ALEAMB **E**NEFR **A**NGE **R**EREMO
 CARBASANO **C**TIG **E**RVMTOTV **M**SISCRV **P**EOT **T**ENDO
 PVL **P**ITADE **P**ORTANS **V**I **S**AMCONTEXER **E**NAVEM
 MV **S**ASINITCON **I**VNCTAT **V**OSPESINCLI **T**AVOTO
 MENTEMP **E**RTOR **T**VM **F**ES **S**AMNONFRANG **A**TH **I**VL **C**O
 4. LAVSME **A**FI **C**TAP **E**DES **T**ANS **M**AGNAMOLEDO **C**END **I**O
 5. SIGNAPAL **A**MDICAM **L**AETISS **I**MAFL **V**MINES **A**NCTO
 MENTE **B**ONA **C**ONTEMNATSVMM **I**SCVM **S**IBIAGO **N**EM
 VOTIS **P**OST **F**R **V**CT **V**MMARTEM CLEMENTIAREDDET
 SICNO **B**IS **L**E **C**TO **Q**VOCRES CVNTAVREASAECLA
 6. MOXL **A**TIO **V**INCE **N**SIAMBI SVICENNIAREDDES
 CAR **M**INA **Q**VAE **P**ICTASMIRODENOMINEFORMET
 FLORE **N**O **T**AN **S**VOTVMVARIODATPAGINAFELIX
 AVGVSTAESOBOLISMEMORANSINSIGNIAFATA
 IVDICETEVELTESTEPIOCONDIGNAPARENTVR
 IVNGENTVRTITVLISFELICIAFACTANEPOTVM

1. Trophaa. 2. Clara. 3. Verso. 4. Laus mea fista. 5. Flumina. 6. Vince--fiam.

Ista sequens pagina tricenae quinas litteras per omnes versus habet. Et est primus versus minio per amfractum, à prima littera usque ad ultimam litteram primi versus,

Fingere Musa queat tali si carmine vultus,

Simili amfractu per acrostichidem in deorsum versum à secunda littera usque ad penultimam,

Augusti, & metri & versus lege manente,

Item simili amfractu ultimus versus à prima littera usque ad ultimam sui,

Picta elementorum vario per musica textu,

Adæquè iterum pari amfractu in telostichide à secunda littera ac deorsum versum usque ad penultimam,

Vincere Apelleas ardebit pagina ceras.

Item ab octava decima primi versus littera, ad directum per medium deorsum versum descendens,

Grandia quarentur si vatis lata Camena

Item ad octavam decimam acrostichidis per medium ad directum versus,

Orsa juvet, versu consignans aurea secla.

In hac pagina quatuor hexagona sunt pari numero litterarum, & octo orthogona adæquè pari numero litterarum per singulas litteras crescentia & decrefcentia.

FINGEREMVSARVM**F**RAGRAREMNV**M**INEVVLTVS ** Fragla-*
ALMEPARENSORBISPER**F**ECTAIN**M**VNIAVERS**V** *rem.*
VOTAQVESIR**A**TIONON**A**BNVATOR**R**DINEPHOEB**I**
GESTACANVNT**Q**VOSAON**I**V**M**PL**A**CABILENV**M**E**N**
VATISSORTEFR**V**IDAT**D**ONIS**C**ARMINISEXHOC
SVSTOLLENSET**V**ERS**V**INST**I**GANSORASONAR**E**
TVMENTEMINSPIR**A**SV**A**TISTVGAVDIA**S**EMPER**R**
IN**T**ESANCTEVOCAS**T**V**Q**V**I**VISDOCTACAMEN**A**E
EDEREDICTAF**A**VENS**T**V**L**AETVSVOTASECVND**A**
VT**R**ATASINTAVDISTV**A**MITISRECTOROLY**M**PI
TEMPORAPRAECIPVAS**E**RVATPIETATESER**E**NA
AVRE**A**IAMTOTOVICTOR**T**VASAECVLAPOL**L**ENT
CONS**T**ANTINEPOLOHA**E**CNEXVSLEGESOL**V**TIS ** Solutio.*
DICTV**R**VSMETRISMAG**N**OMOVETAGMIN**E**MVSAS
ATMEAV**I**XPICTISDV**M**T**E**XITCARMIN**A**PHOEB**I**
CALLIOPE**E**MODVLISGA**V**DETSIVOTA**S**ECVND**E**T
DELIVSINT**E**XTAVTPAR**I**LISVBTR**A**MITEMVSA
ORS**A**I**V**V**E**T**V**ERS**V**CON**S**IGNANS**A**VRE**A**SAE**C**LA
SEDTIBID**E**VOTAMRAP**I**VNTADGAV**D**IAMENTEM
AVDENTER**R**QVELOQVIS**V**ADENTPERD**E**VIAVOTA
AONIDES**S**FRETAETQV**A**NTISSVAVER**B**ATVERI ** Erase.*
LEGIB**V**SADSTRICTAE**T**ETOTAMENTEF**I**DEQVE
VATIS**S**VOCETVITVAPR**I**NCEPSINCLITE**T**ANTA
BELLACANVNTETPEGA**S**EONOVACARMINA**P**OTV
EX**E**RCENTNEXVQVEVO**L**VNTNVNCRITESON**A**RE
EGREGIVMIMPERIVMT**A**NTOCVIMVN**E**REFVN**G**I ** Curma-*
ETPRAECELSAIVVAT**V**ER**S**UPERSCRVP**E**AFA**R**I *nera.*
MENTISOPVSMIRVM**M**ETR**I**SINTEXERECARMEN**N**
ADVARIOSCVRSVS**V**IX**A**RT**O**INLIMITECLAVS**A**
NODOSOSVISVSAR**T**IS**C**ITOP**E**RRERATEXHO**C**
ETTAMENAVSALOQVIT**A**NTOM**E**NSAESTVATOR**E**
NECDIGNVMVOT**I**SCARMENSIC**R**EDDEREDET**V**R
TALILEGECAN**E**NSQVA**E**NOSTRV**M**PAGINASOL**A**
EXHELICON**E**LICETCON**N**PLEBIT**M**VNVSAMORIS**S**
PICTAE**L**EMENTORVM**V**A**R**IOPERMV**S**ICATEXT**V**

V.
In hac pagina omnes versus tricenarum quinarum litterarum sunt, & primi versus littera S communis est cum acrostichide; ultima littera primi versus, id est S communis est cum telostichide; Ultima littera acrostichidis, id est S communis est cum ultimo versu: Primi versus media littera, id est decima octava S, caput est medii versus deorsum descendentis per medium ultimi versus: Acrostichidis media littera, quæ est decima octava, S, caput est medii versus ad directum: qui medii versus vel ad directum ire possunt, vel à medio flecti, idem sonantes. Est autem versus qui per omnes partes has sonat,

Sancte tui vatis Caesar miserere serenus.

Quadræ quatuor eodem versu clausæ, habent per omnes partes senas denas litteras, in quibus quadris mediis octonæ litteræ ad directum minio scriptum faciunt versum,

Aurea sic mundo disponas sacula toto.

VI.

SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS
 AVGVSTEOMNIPOTENSALMOMORTALIACVNCTA
 NVMINELAETIFICANSNOBISDAGAVDIANOMEN
 CONSTANTINETVVMFECVNDICARMINISEXHOCT
 EDVCEDETMVSASNAMTRISTISCVRARECVSATET
 EGREGIOSACTVSIAMSTEDENTCRIMINAPARCAET
 VNCMELIVSDOMINVMTEVOXSECVRASONABITV
 VIRTVTVMRECTORPOTVITVIXPANGEREVERSV
 ISTAMODOETMOESTOSICSALTENDICEREVATV
 VIXMIHICALLIOPEPAVITANTICONSCIANTV
 ANNVITAVSAPRECEMVATISQVEEDICEREFATA
 TRISTIASIGNATOPARTESVTLIMITCLAUDAT
 IVREPARICARMENMEDIISVTCONSONAINOMNI
 SITNOTAPRIMASVIETSPITPARSEXTIMATALIS
 CEVMEDIAEPRIMISOCVRRENSAPTIVSISTIC
 ADLATERVMFINESETPARSQVAEDIVIDITORSA
 EMEDIOCAPVTESSEQVEATVERSVQVEREFERRE
 SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS
 ALMESALVSORBISROMAEDECVSINCLITEFAMA
 REMELIORPIETATEPARENSADMARTIAVICTOR
 MITIORADVENIAMPERMVLCENSASPERALEGVM
 IVSTITIAAETERNAEVIRESETGLORIAECLI
 SPESDATAPLENABONISETFELIXCOPIAREBVS
 EXIMIVMCOLVMENVETERVMVIRTUTEFIDEQVE
 ROMAEMAGNEPARENSARMISCIVILIBVSVLTOR
 ETSVMMILAVSGRATADEIMENSCLARASVPERNE
 REBVSMISSASALVSPERTEPAXOPTIMEDVCTOR
 ETBELLISSAECVRAQVIESSANCTAOMNIAPERTE
 SOLISIVRAVISFIDISSIMADEXTRAMARITIS
 ETSOCIALEIVGVMPRAEBETCONSORTIAVITAE
 RESPICEMEFALESODECRIMINEMAXIMERECTOR
 EXVLISAFFLICTVMPOENANAMCETERACAVSAE
 NVNCOBIECTAMIHIVENIAVENERABILENVMEN
 VINCEPIAETSOLITOSVPERANSFATALIANVT
 SANCTETVIVATISCAESARMISERERESERENVS

* Sit nota
prima
usui.

VI
In ista pagina tricenæ quinae litteræ sunt. Sed acrostichis cum
telostichide juncta facit versum,

Certa salus rerum, proles invicta tonantis.

In qua secunda littera noni versus designat,

Orbi tu renovas felix tempora sæcli.

Item à secunda decimi versus littera, ad penultimam ejusdem
bis ascendens & bis descendens rubrica, continet versum hunc,

Aurea justitiæ terris insignia donas.

VII.

CONSTANTINE PATERTVM VNDI GLORIA CONSVL
 ECCETVOR ENOVATADABISTOTA PERTALABORE
 REGNAPER INNVMERAS GENTES MOXCARVSEOIS
 TOTPOPVLISPIAIVRAFERES ETSOLVSINOMNI
 AVGVSTVSMVNDOSPARGES ETINVLTIMANOMEN
 SOLTIBI FELICES FACIETS PESPERPETENVT
 ARSBONAIVSTITIAE ETDIVVMVICINADECORI
 LARGIDONABONICA ELOCA PITINFLVITILLVC
 VOTAQVODOPTARINTPIETATISCANASVBIBIT
 SANCTACERESTELLVS REDDITBACHEIALAPSA
 RIVISDONASVISNON EVRIEFLAMINETVRBANT
 ENORMESPELAGVSSATMITISPRINCIPENOTO
 RESPERIVSTAVIGENSORISSVASIGNABOOTEN
 VLTIMA CONSOCIATOLLVNT INSIDERADEXTRA
 MAXIMEIVSTITIAELVMENCONCORDIAINOMEN
 PACIFICVMTE TOTACVPITIAMSAVCIAETORAT
 RESFESSASCITOPACELEVESTVIVNGESERENI
 ORBISVOTATVIGENTESSIBIIVNGEVOLENTE

* Iustitia
Edijum.

In hac pagina acrostichis habet scriptum,

Fortissimus Imperator,

Quartæ decimæ litteræ,

Clementissimus Rector,

Ultimæ,

Constantinus invictus.

VIII.

FORTIAFACTADV**C**ISTOTODOMINANTIAIAMNVNC
ORBECANAMQVIS**L**AETASVOSVBPRINCIPETANTO
RVR SVMROMATEN**E**TMVNDICAPVTINCLITACARMEN
TVVATEMTVDIVAM**M**ONELACERATA CRVENTI**S**
IMPERII SPARS**F**ESSAPOLODIVVLSAGEMEBAT
SCEPTRAETA VSON**I**AEMOEREBATPERDITAI**V**RA
SIQVAFIDESTANT**I**SROMANVMGLORIANOMEN
INSIGNITTITVL**I**S DOMINOS EDLIBERAQVAERVNT
MOES.TAQVEIVRE**S**VOTREPIDATPLAGAMAXIMAMVND**I**
1. VNDEIVBARLVCI**S**PRIMVMRADIANS**H**YPERION
SIDERIBVSPVLS**I**SRVTILODIFFVNDITABORT**V**
INDETVMNOMEN**M**VLTVMVENERABILECVNCTI**S**
MAXIMEBELLANT**V**MDOMITORLVXVNICAMVND**I**
PERPETVISVOTI**S**CVPIVNTMEMORABILENV**M**EN
EXOPTANTSERVI**R**EVOLVNTMIRABILEDICT**V**
REMQVELAREMQV**E**SVVMTANTAESTTIBIGLORIAI**V**ST**I**
2. AVGVSTOIIVATE**C**CETVOSVBFOEDEREIAMNVNC
TOTVMORBEMPOST**T**TOTCAEDESQVASFESSAGEMEBANT
OMNIANVNCNVLL**O**TANDEMTREPIDANTIAMOT**V**
ROMVLEISSERVI**R**EPIISPATERINCLITEIVSS**I**S

1. Hyperion.

2. Auguste.

Omnipotens genitor, tuq; o divisio mixta,

Filius atque Pater, & sanctus Spiritus, unum:

Faveas votis.

IX.

QQVITARTAREASPEDE**FAV**CESPROTERISALMO
QMISERATETVOSQVIS**IGNEA**TEMPLASVPRE**M**I
 ANN**V**ISESSEPOLIPIAL**V**CI**S**REGNASVPER**N**AE
 TV**V**I**R**TVSAETERNADE**I**TEC**V**MOMNIACHR**I**STE
 TVNC**P**ATEREXORSVSC**V**MM**O**LESOBSITAP**I**GRO
 SQVAL**O**REEMERSITPOS**I**T**O**QADRI**S**IT**O**PERTO
 ANTEOR**T**VSHOMINVM**S**ANCTOTVDIVE**T**ONANTI
 SECRETA**E**VIRE**S**QVEM**T**VDVMMEN**S**GE**N**ITORIS
 SOLATENEN**S**PRVDENS**Q**DEIDEVS**I**NTERIORIS
 PRINCIP**I****S**OBOL**E**MNVLLIVSV**A**STACRVENTO
 QVODMORSRE**G**NABATLE**T**ORATA**G**AVDIAFVDIT
 OREMEDVLL**I**FERONEC**P**OENAP**E**RPETEF**R**ANGI
 DEPVL**S**OSHOMIN**E**SPL**A**CVIT**N**ATALIBVS**A**TRI
 TVMTVPROSTRAT**I**SVIT**A**EV**I**ASEDTAMENOLIM
 PRAESAGOADMON**I**TVTE**V**AT**V**MFATACANEBANT
 TVQVIAFACVNDV**S**PO**R**R**O**ORTV**S**ERRORAGEBAT
 CONSIL**I**IVTSVMMAM**R**ER**R**VM**S**ATOREDIDITORE
 OVEREPATR**I**SSAPIENT**I**ACHR**I**STEOPVLENT**O**
 EXERTVSVERBODETR**V****S**V**M**INVINCVLAMORT**I**
 MOXHOMINEMSVMI**S**Q**V**A**E**Q**;**ESTVISVNASALVT**I**
 INFIMADIGNAREQ**V**OD**N**AT**V**RAEORDINERECT**O**
 VTPERCVL**S**AIVV**E**SIN**C**LIN**E**REIPSEIACENTI
 NONETERRENOC**O**RPV**S**T**I**B**I**PO**N**DERETR**A**CTVM
 PRAEC**E**LSOSED**V**IRGO**V**TERVM**D**ESEMINEFETA
 NECSEGN**I**CO**I**TVNATV**S**SEDCON**I**VGECAELO**E**S
 CORPOREVS**V**VLTVDEV**S**ACTVCAS**V**SVTRVMQ**V**E
 INVITANS**I**VSSAEXEMP**L**ISHOMIN**I**Q**;**DICATV**S**
 AEQVAL**I****S**DOMINVSQ**V**I**A**LISONERO**S**ACADVCO
 DICTAS**I**THVMANOSPER**R**EMVTDIVINA**I**MITATV
 IPSEHOMIN**I**STITVLO**I**NCEDI**S**TEQ**;**PROFAN**I**S
 MAX**I**MEIVDAEISPLECT**T**ENDVMPOSTPIA**M**ILLE
 MVN**I**APERMITTISLET**V**MQVESALVBREL**V**I**S**TI
 MOXNECATHVMANASIN**S**ECAROPENDVLANO**X**AS
 AT**P**ATERINSEDES**N**AT**V**MRECIPI**T**QVEVEHI**T**Q**;**
 A**E**TERNVMSALV**I**SS**I**GN**V**MDATMACHINASACRA**A**

* Eter-
naeij te-
cum.* Posito-
que adri
si operto.* Medilli-
fero.* Pondere
trantum.* Nec si-
gni.

* Incedit.

* Recipit-
que venit-
que.

In hac pagina acrostichis habet scriptum,

Domino nostro Constantino Perpetuo Augusto.

Decimæ omnium versuum litteræ, & nonæ decimæ, & vicesimæ octavæ, descendentes per directum, litteris græcis tres versus habent. Et est in decimis omnium versuum hic versus,

Μεῖμιν σοι βασιλεῖ χριστὸς, καὶ σοῖς τεκέεσσι,

In nonis decimis hic,

Τίμιον εὐσεβείης πρατίειν ἀρετῆς τὲ, βραβεῖον εἶ

In vicesimis octavis autem versus hic,

Εὐνομίης ἀρχεῖν τὲ καὶ αὐσονίοισιν ἀνάσσειν.

Sed cum deorsum versum hoc ordine græcè legantur, eadem litteræ per diversum ordinem legentibus, versibus latinis obsequium suum latinarum litterarum officio præbent: Ut fit hæc diversitas, ut cum græcè significatus suos, tum exprimant & latinè.

X.

DISSONACONEXISA VDET COMPOSER VERBIS
 OMNEMENS ELATABONO VVATINCL TALINGVAE
 MVNERAGRAIORVMMVSAMODVLANTENOVARE
 INQVEVICEMVERSVCECINITQVAEFORTE LATINO
 1. NVNCALIoT XT VGRAECORVM INCARINADVCI
 ORDINEVTINDVPLICEMECTATVRLTTERAVOCEN
 2. NVNCAGEFECVND AERESCENTPVLCERRIMAMVSAE
 ORESNETDOCILICHELYSINCLYTACARMINAPHOEBI
 SPEMRERVMI VSTVMQVEANAMSVMMAMQVESALVTIS
 TedomINVM BONADONADITEMAGNEPARENTEN
 ROMANVMGRAI VMQVEOR BEMTIBIMAXIMERECTOR
 OMNIAQVODCERTARESPIRANTMENTEQVIETEM
 CONPLACIDI SPECTENTH OSTILESMLLETRIUMPHOS
 OMNIAPLENA BONISTVACKONSTANTINEQVIRITES
 NILSIBICREDIDERINTKARVMMAGETEDECVSORBIS
 SERVATOSTIRRISESEMPE RVINDICEDEXTRA
 TedomINOEXVLTANTTRANQVILLISCARIORVRBI
 AFRICATEMPORIBVSPOTITVRSERVATAQVIETIS
 3. NVNCSEFELICEM NVNCSESVBNVMINISARCE
 TVTAMQVODCARTHAGODECVSVENERABILEGESTAT
 IVREPV TATTANTVMFATISLVXINCLYTAPRAESTAT
 NOBILETEDOMINONOME N SPESETDECVSALMVMEST
 OMNISABARCTOISPLAGAFINIBVSHORRIDATAVRO
 PACISAMATKANAEETCOMPERTAPERENIAIVRA
 ETTIBIFIDATVISSEMPERBENEMILITATARMIS
 RESQVEGERITVIRTUTEVASPOPULO SQ; FEROCES
 PROPELLITCAEDITQVEHABENSTIBIDEBITACARA
 ETTVAVICTORESSORSACCIPI THINCTIBIFORTES
 TEQVEDVCEINVICTAEAT TOLLVNTSIGNACOORTES
 VNDIQVETE COMITATADEIPIANVMINASVMMI
 OMNIBVSVLTIREMPRAEBENTETIVRAFIDEMQVE
 ALMETVISPECTANTRESPONDENTOMNIAVOTIS
 VNDIQVEPACATISSALVATOR MAXIMAREBVS
 GAUDIAPRAESTABISDABISOTIAVIC TORINORBE
 4. VIRTVTVMMERITISVICENNIAPRAECIPEVOTA
 SAECLO RVMCREVITGEMINOS PESCAESARECERTA
 TVQVEOSANCTEPARENSOLIMPOSTMILLETROPHAEA
 OLVXAVSONIDVMDISPONESCETRANEPOTVM

1. Reskent.

2. Justumque nam.

3. Me felicem.

4. Vicannia.

In hac pagina à prima littera primi versus rubrica descendens usque ad octavam octavi, & per amfractum ascendens usque ad penultimam octavi ejusdem versus habet minio scriptum,

Publius Optatianus Porfirius hac lusi.

Item à prima novissimi versus usque ad octavam noni, per amfractum ascendens & descendens, usque ad penultimam noni versus, habet scriptum heroicum versum, qui dum redit fit Sotadicus, & est hic,

Omne genus metri tibi pangens optime Basse.

Item à prima littera sexti versus ad tertiam octavi tres litteræ *Hic*, & à tertia decima octavi ad quintam decimam sexti, *Ver*, & inde ad decimam septimam octavi, *Su*, & inde à xxvii. octavi ad vicesimam nonam sexti *Sua*, & inde ad tricesimam primam octavi *Ri*, & inde à xxxi. noni ad xxviii. undecimi, *Oco*, & inde ad xxvii. noni *Lo*, & inde à xvii. noni ad xv. undecimi *Red*, & inde ad xiii. noni *Is*, & inde à xiii. noni usque ad primam undecimi *Par*, facit hendecasyllabum,

Hic versus vario colore dispar.

XI.

PAVCAQVIDEMCECINI FORSFRI VOLAHISQVOQIVNGAM
 LVDICRASICNOSTRAPANGETTVAIVSSACAMOENA
 AMBIITHAECPLAVDENSFELICISNVMINEPHOEBI
 CALLIOPEPARTITANOVISSIBIVINCVLACVRIS
 FLEXIBVSUTPRIMISDISCORDIREGLACVLTV
 HINCALIASONETARTESVPERPIITHOIAFLEXVS
 SICFACIESTOTIENSCVMCONFIRMAVERITAESTVS
 SICANIMVSNECVICTVSINERSSEDSAVCIVSIRIM
 IMPLERIVARIASMETRICAEGRAVIORESOBARTES
 TANDEMNOSSSEDEIMEDITANTEMVIXLICETAESTVS
 RITEVELITMEDIODVMINAGMINECOLOCATASTRI
 EFFIGIEMTREPIDOQVEPARANS SERMONELATENTER
 DICERENECEME TVENSVINCTOSICOMNIAABORTV
 PANGERESEDRVRSVMBASSVS NVNCPRODERECARMEN
 IMPERATHICDOCILISMVSAEDEFONTEMEABVNT
 ORDINECASTALIOTEXTIPERNOMINAVERSVS

Hæc fistula est versuum heroicorum quindecim, à primo versu usque ad ultimum per singulas litteras decrescens.

XII.

PRAECELSAEQVERCVSFRONDENTIINVERTICEPENDENS
 TESTORTEMPLALOCIFAVNOSCELEBRAREFREQUENTES
 DISPARIBVSCOMPACTAMODISTOTIDEMQVECICVTIS
 DVLCISONOPANVMOBLECTANSMODVLAMINESILVAS
 1. NAIADVM DRYADVMQVE CHOROS ARCANAE BACCHI
 2. ORGIAETHEVVANTES SATYROS PERMVSI CATEMPE
 3. ME PANADTHYASOSDOCVITMODVLAMINECANTVS
 ET VARIATASONISVINXITCONSORTIAPRIMVS
 ATTISALMV SAMANSTVAMAXIMACVRACYBELE
 EROSEOTERITOREDEVSMOLLIQVELABELLO
 ACCENDITQVETVOSIDAEOSMATERAMORES
 INMEFELICESANIMAVITCARMINAMVSAS
 MEIVDEXFORMAEALTAGESTAVITINIDA
 MELAETISOCIAMVOTIVICINAMARITO
 EOOLVCI SCANITINUITATASVBORTV

1. Naidum Driadumque choro archanaque. 2. Hevantis satyros. 3. Thiasos.

P rinceps beate placido sub axe jam nun *C*
I ustis serene populis favente mund *O*
V ictor triumphā tribuens salubre nume *N*
S æclis amore dominans perenne fausti *S*
A uctor salutis oriens quietus ibi *T*
V otis favente dominis supernè dextr *A*
G audet subire placidum regentis ome *N*
V irtus vigore radians serena præsta *T*
S anctis videre superis remota mund *I*
T otum sub orbe moderans salubre nume *N*
V inces ubique superos favente nut *V*
S æclum per omne dominans beate solu *S*

* Vincere.
 * Saculum.

Jam nunc sub axe placido beate princeps,
Mundo favente populis serene justis,
Numen salubre tribuens triumphā victor,
Faustis perenne dominans amore sæclis,
Ibit quietus oriens salutis auctor,
Dextra supernè dominis favente votis,
Omen regentis placidum subire gaudet.
Præstat serena radians vigore virtus
Mundi remota superis videre sanctis,
Numen salubre moderans sub orbe totum,
Nutu favente superos ubique vinct,
Solus beate dominans* per omne sæclum.

* Omne per
 sæclum.

XIV.

I NGEMVIGRAVI TERGRAECVMMISERATV SAMICVM
 CVIMEAME NSADMISSADOLENSCVPI TOMNIAFARI
 1. SOLVSUTHAEC OCCVLTALEGENSS E CON C ITETIRA
 VNDIQVEADFLI XVMVINCLISSONTEMQVETENERI
 2. SEDVI TANSMLT OSQVOSFOED AADI VRGI ACOI VX
 VOLVERITTESTES NEVCANDID AFEMINAGRAECVM
 3. MOXKARISHEBETET TELISN IHI L IMPROBAC Y GNI
 DE POSVISSEVIDENS HELE NAMCVIGRATIABI NIS
 MAIORADVLTERI ISDONOMINACVNCTALIBENTER
 4. MVSASONATGRECISFRI XCONI VXCREDECANENT I

1. Nasc occulta legens se concitat tria. 2. Conjunx. 3. Telis minil. 4. Conjunx.

In hac pagina tricenæ quinquæ littæ per omnes versus sunt, &
de minio scriptum est in medio corpore paginæ *AVG. XX. CAES. X.*
Sed in lineis litterarum trium *AVG.* percurrit versus,

Cum sic scripta placent, audent sibi devia Musæ

In duarum sequentium, quæ sunt, *XX,*

Per varios signare modos, devotaque mentis

Item trium litterarum, quæ sunt, *CAE,*

Gaudia, quæ pingens loquitur mea Phoebe Camena.

In duarum quæ sunt quarto loco, *S. X,*

Summe parens, da voce pia tricennia fari.

XV.

VICTOR **S**IDEREIS **P**OLLENSVIRTUTIBVS **I**BIS
 PERSI **C**ACVMNATIS **L**ATIOCONFINIARE **D**DENS
 IAMN **I**LIP **R**INCEPS **L**AETISORI **E**ENTER **E**CEPTO
 QVO **S**TIBIF **I**DADICAT **C**ONCOR **D**IADI **V**ESEOIS
 IAM **P**OPVLIS **P**ARTHISM **E**DIS **V**NIQVED **I**CATIS
 A **V**GVSTOETNA **T**ISTVMAGNA **A**DGAVDIAS **A**NCT **E**
CONSTANTINEF **A**VETETAN **T**OINCARMINE **M**VSA
 ETTVADESCRIPTISPINGITVICENNIAMETRIS
 ATTVSVP **P**LICIBVS **O**LIM **D**VXCLARV **S**INARMIS
 DAPIETAT **E**FIDEM **M**AIORM **O**XGLOR **I**AHONORVM
 S **I**TOTOSSE **R**VAR **E**QVEASPO **S**TVO **T**ATROPAEIS
 PARCEREIAM **V**E **R**SISVIRTVS **D**E **N**VNCIATALMA
 INDVSARABSI **A**MVOTAFERVNT **E**TMEDIADIVES
 AETHIOPE **S**GN **R**IRAPIDOCVM **L**VMINESVRGIT
 TETHIOSEX **G**REM **I**OTITANS **E**DET **O**MNIALAETA
 CONSTANT **I**NEBON **O**NVNCL **V**DENTO **T**IASAECLO
 FELIXMV **S**ATVISPO **S**CIT **Q**VAEDIGN **A**REFERRE
 PRAEMIAVIRTVTVMMERITISVELVOCESONARE
 QVI **D**VAGAPIERIOSVERS **V**SSVBVALLISOP **A**CA
 ILICECOMPONISLAVRO **Q**VI **D**CARMINACAR **P**IS
 CASTALIOSTOTARESPONDE **T**VOCETRIVMP **H**OS
QVAMDATFONTESVOC **L**ARIOT **V**CARMINAPR **O**ME
VATEDEODIGNAAVT **S**IQVODPE **R**FERETAVD **E**NS
MAIVSOPVSNECTEN **S**MENSTOTAM **O**LESVBI **B**IT
SPE **P**INGETCARMEN **P**ANGATSICO **E**PTACAM **E**NA
 COMPLEATETVERS **V**VARIATADECENNIAPICTO
 ORESECVN **D**AVOVENS **S**VB **C**ERTOLIMI **I**TEMETRI
 OTIACAE **S**ARIBVSPACIS **D**EDITAV **R**EASAECCLA
 INDVLGEN **S**NATISPATRIAE **P**IETATISHONORE
 MITISIVR **E**DEVSS **E**DCRISTI **I**N **F**ORTIAVIRE
 NONDVBI **A**ER **R**IPARHENVMRHOD **A**NVMQVETVERI
 VLTTERIORE **P**ARANTETFRANC **I**STRISTIAIVRA
 IAMTVS **A**NCTE **P**VERSPESTANTAE **R**ITEQVIETI
 MISSAPOLOSA **E**CLISDACON **S**TANT **I**NESERENA
 TEMPORA **S**VMME **P**IOTRICE **E**NNIASVS **C**IPEVOTO

* Raoda-
numque.

XV.
In hac pagina tricenæ quinquæ litteræ sunt: In quâ Christi monogrammum rubrica depictum est, per quam à primi versus littera prima ad ultimam novissimi linea decurrens continet,

Summi Dei auxilio nutuq; perpetuo tutus,

Et à prima ultimi versus littera ad novissimam primi per obliquum ascendit scriptura hæc,

Orbem totum pacavit trucidatis tyrannis,

A media littera primi versus usque ad mediam ultimi per directum descendit rubrica continens,

Constantinus pius & æternus Imperator,

Inflexio quæ græcam litteram facit scriptum habet,

Reparator orbis.

XVI.

SANCTE DECVSMVNDIA **CRE**RVMSVMMASALVTI **S**
LVXPIATERRARVMTES **O**LO**P**RINCIPESAECLE**I**S
IMMENSVMGAVDEREBON**I**SD**A**TVRAVREAVEN**N**IT
SVM**M**OMISSADEOFVSI**S**PATE**R**ALMETYRAN**N**IS
IVST**I**TIAINTERRASE**T**GLORI**A**CANDID**A**VERI
TEQVED**V**CEMAGEGRAT**A**FIDSE**T**IVRA**R**ENATA
TOTAQ**V**E**P**ERCVLSIS**I**NGENTIM**O**LET**Y**RANNIS
ASPERAV**I**SPOSITAEST**T**BELL**R**ESI**T**ALAIVRE
SCEPTRAD**A**BITPOPVL**I**SVOTO**O**PIV**S**ORBISEOI
AVG**V**STEIN**V**ICTASMV**N**DIT**R**ANS**I**BISINORAS
TEQ**V**ESVPLE**X**TOTISD**V**CI**B**VSS**T**IPATASYENE
ORATIVRACVP**I**TLVC**I**S**S**I**B**IG**A**VDIANOSTRAE
OPTATAMATFALL**L**AXEN**P**ERFID**A**TELA**F**VGARVM
PARTHVSDEPOS**V**ITRV**I**TOR**I**SVNDIQVERVBRI
LITORI**S**AETHERIO**E**NV**T**VCERTAMINEAMORIS
MEDVSARABSMOXOM**N**ISO**V**ATLAVDARESERENI
ORISLVSTRATVIDAT**V**ER**I**SSANCTETROPAEIS
HAECMAGEFELICEST**I**TVLOS**V**INCASVTAMORE
AVREAPERPETVOREST**A**V**R**ANS**S**AECVLAMVND**O**
INDVSETAVRORAEMI**L**ES**Q**VOSFLVMINENILVS
TANGITFE**C**VNDIS**V**ENT**V**RV**S**FRVGIFERVNDIS
ORANTESPIAIVR**A**PET**E**NTG**E**NSNOBILISORTV
AETHIOPE**S**CVN**C**TIPAR**E**NTOP**T**ATAQVEMVNDI
TEMPORALAET**A**DEDIT**N**OBI**S**F**E**LICIVSAEVVM
ENSVPLICES**P**ERSAEI**V**RASIBI**R**EGIANOLVNT
TEDOMINVM**M**ALVNTFV**S**ITVASEM**P**ERADORANT
ORASVISC**V**PIVNTTOT**I**STIBICED**E**RE**R**EGNIS
TVP**I**VSE**T**IVSTIVEREM**E**MORINCLY**T**ELAETIS
DARE**S**P**O**NSABONASEM**P**ERMITISSIM**V**SORBIS
IMPER**T**IRETVVMCLEM**E**NTERETADDIT**O**NVMEN
SINT**M**AGEFELICESPAR**R**ITERQVOSALMET**V**ERE
ETRE**E**PARATAIVGANSMA**E**STIDIVORTIAM**V**NDI
OR**B**ESIVNGEPARESDET**T**LEGESROMAVOLENT**E**S
PRINCIPETEINPOPVL**O**SMITIFELICIVSAE**V**O
OMNIALAETENTVRFLOR**E**NTIBVS**A**VREAREBV**S**

* Tiran-
nis.

* Siene.

* Orbi, sed
appare-
bant vesti-
gia prius
scriptum
fuisse oris.

* Felicitas
abi.

* Sibi co-
dere.

* Sibi ce-
dere.

* Et re-
parta ju-
ganis

In hac pagina omnium versuum litteræ tricenæ quinquæ sunt, & per omnes partes laterum totidem. In qua à prima littera primi versus ad novissimam ultimi versus per obliquum descendit versus,

Alme salutarî nunc hæc tibi pagina signo.

Et rursus à prima littera ultimi versus usque ad novissimam primi versus per obliquum ascendit hic versus,

Scripta micat, resonans nominibus domini.

Rursus prope medietatem hic acrostichidis illic telostichidis, scriptæ litteræ utrimque septenæ ad directum minio in duabus litteris *I* & *E*, & in medio, acrostichide & telostichide in *S* litteræ lineam deformata, exprimitur per has tres partes versus heroicus,

Nate Deo solus Salvator sancte bonorum,

Rursum in linea *V* litteræ, quæ est ad medietatem ultimi versus, scriptus est,

Tu Deus es justi, gratia tu fidei.

Rursum per mediam græcam *X* litteram ad directum virgula descendens, quæ habet inflexuram quasi *P* litteram græcam, habet scriptam profam,

Sit victoria comes Aug. & natis ejus.

Quæ omnis pictura habet monogrammm Christi, & litteras scriptas, *IESVS.*

XVII.

ACCIPEPICTANOVI SELEGI **SLV**XAVREAMVNDI
 CLEMENTISPI **AS**IGNADEIVO **OTVMQ**VEPERENNE
 SVMMEFAVETET **TOT**AROGATPL **EB**SGAVDIARI **ITE**
 ETMERITAMCRE **EDIT**CVMSER **VAT**IVSSATIMORE
 AVGV **STO**ETFI **DEI**CHRISTIS **SV**BLEGEPRO **BATA**
 GLORIA **AI**AMSA **EC**LOPROCESS **IT**CANDID **AMITI**
 ADCVM **VLANS**COETVSETTOT **AOR**NATAS **SERENIS**
 MVNERIB **VSPRA**ESTAN **SNAT**ISVTLAV **REAVOTA**
 VIRTVTVM **IT**TVLOS **PRIMIS** **IAM**DE **BEATANNIS**
 PROGENIET **ALIGEN**VI **TQVO**SNOB **ILES**AECLVM
 HISDECVSAP **RO**AVOET **VERAE**CONSCIAPROLIS
 ROMAFLVIT **PRINCEPS** **INVICTI**MILITISALMA
 OTIAPACISAMAN **SHAEC**SVNT **MITISSIMADONA**
 HOCATAVIMERIT **VMVOT**ISPOSTEDITVSORBIS
 ER **VM**PENSDOCVIT **NENOR**INTFRANGERE **FIDEI**
 OPTIMAIVRAPARESC **VRIS**SVBMARTISINI **QVI**
 NVLLISLAESAFIDES **HINC**IVGISTAMINE **FATA**
 VOBISFILALEGVNTPL **ACIDAPIETATESECVTA**
 ETRESCONSTANTIN **VNCE**XERITINCLYTAFAMA
 AVCTASTIRPEPIAV **OTOAC**CVMLATAPERENNI
SANCTATVASSEDE **SADMEN**TISGAVDIAMIGRAT
 AETHERIORESIDENS **FELIX**INCARDINEMVNDI
 IAMPATRIA **AEVIR**TVTIS **SOPES**BELLINELABORE
 ANIVSTIMERIT **ISDICA**MMENTI **ISQVESERENAE**
 ETPIADONACA **NAMFEC**VNDAQVE **PECTORANOTO**
 RITEDEOSI **CMENTE**VI **GENTCVIGA**VDIACASTA
 CLAVDIVSI **INVICTVS** **BELLISINSIGNIAMAGNA**
 VIRTVTVM **MTVLERIT** **GOTHICODEMILITEPARTA**
 FILIETA **TEPOTENS**CONSTANT **IVSOMNI**APACE
 ACIVST **ISAVCTVS**COMPLERIT **SAECVLADONIS**
 HAEC **POTIORE**FI **DEMERITIS**MAIORIBVS **ORTA**
 ORBI **DONATVOPRAE**STASSV **PERASQVEPRIORA**
 PER **QVETVOS**NATOS **VINCI**SPRAECONIAMAGNA
 ACTIBILEGEDEIIVS **SISQVE**PERENNIAFIENT
SAECLAPIISCEPTRITECONSTANTINESERENO

* Elementis.

* Nobile saeculum.

* R. ma elutt.

* Dicam entis sa-
rene.

* Pilietate
potens
Constan-
tinus
onia.

* Serena.

- I. *Mixta per amfractus diducunt carmina Musa,*
- II. *Seu cancellatos spatia in contraria flexus.*
- III. *Seriem paramus ordinare acrius,*
- IV. *Amor poesis spissa gaudet exigi.*
- V. *Possit coire docta rerum limite.*
- VI. *Opus tuetur non negata parcitas.*
- VII. *Speciosa sancta cultu.*
- VIII. *Bene picta Musa metris,*
- IX. *Breviter fluas ut isto*
- X. *Opus est per arta cœtu.*
- XI. *Audeo plenas*
- XII. *Edere formas:*
- XIII. *Picta notabo*
- XIV. *Jura Camenis.*

XIIX.

I. III. VII. XII.
 MIRVMOPVSESTCVNCTOSETTALES EDEREVERSVS
 SICQVELOCAR E HEDERISP AVLVM TVDIEROGATVS
 MOXADESENOVORSVMRAPIESQVI PRAEBEOFI XAS
 SVMTVVS ET PRIMISTVADIS CIMVSVTTRI AFELIX
 NECFAL LAXTRIBVENS AVDACI INMVNERECLARVM
 AEQVI PARES ANIMVMNVNCCLIOCARMINA FIRMET
 QVÆPOTERVNTPANGI PONAMCEVSTAMINANORMAS
 QVAEVERRANTSESEQVAE VINCVL AMIT IACVRENT
 TVDABISHASVIRESTVARVRSVMCÔSEREPRAEMIA
 XI. A VSI BV SIN MAGNIS LA ET AADCONTRARIACVRRAS
 IV. AONIDVMNAMFONTEGRAVIMICATARSNOVAVENIS
 IMMANESTPRORSVMAMPLEXVAVTOTO CIVSONAS *
 PROSPICEREPLANTAREMODO SINMITTATVTLTEM *
 ETPROLI ECTANE CETCONSVMT OINGLORIALIBRO
 SISAPIVNTETNOSTRACVISVCCRESCEREA CVMEN
 PRAESOLIDVMDENSVMQVEANIMIDEDVCE REVIVA
 CONGRVERECERNANTSTVDIOSEQVIBONACALLES
 VII. LEGIBABSTRVSI SQVODCARMINACONS PICORATI
 IX. BLANDEANIMIIVDEXQVIMORIB.OMNIACISAVCTV *
 PRAEMIROOSTENDISS TVDIAINRECTOREPOLITA * Premi
 TREVSI GOLA SQTVOS AVCTVSLAETABIL ESVMENS ro
 INTVITVMQVOPROSPERAFACTAACGAVDIADONES * o often
 PVBLICANILPRIVSESTQVODVLETNOMINECVRAS dis
 FASSITSIDONIISENSVMINPENETRALEPATRONI * Nii
 NO SCEREQVAEPOS SILLICNITOROCITEREIVS * prius
 CONDITVRABS TRVS AGENEROSVM COGERECENSVM
 V PAVPERIE FLAGRANT GEMINISNOVAGAVDIAVOTIS * Divers
 XIII. DIVESAPOLL LINEISDEAVRATFOEDE RAPLECTRIS pol lincis
 HICNOVITLA VDES DOCTVSQVAEQVEOMINETANTO
 SVNTPRAEVIS ABONISTVDEXTERPROTINVS ESTO
 CVM SANCTISINSISTEFIDEFESTINVSINAMPLVM
 CLEMENTIHAECNVTVAVGVSTVSTIBIDONABEATA
 LAVDATOTRIBVETTECONSVLEPRAEMIA COMPLET
 HINCTVATVNCFESTISNOTISEXNOMINAPLAVSVS
 PLVRIMVSACPRVDENSRERVMQVI STORPEATVSVS
 DEGENERIABSP EMOLITAPLVSINGR VITHINCIAM
 SVSCIPEVOTOALACRIHO CMVNVS VIRBONECLARE

II. VI. X. XIV.

Alme tuas laurus ætas sustollet in astra.

Aurea lux vatum silva mihi præmia serua.

Aucta Deo virtus Musas magis ornat aperta.

Aurea victorem pietas sonat ubere lingua.

Aonios latices pietas iuvat armaque diva.

Augusti florem pietas iuvat arma tropæa.

Aonii frutices pietas iuvat ubere glæba.

XIX.

ALMETVASLAVRVSAETASSVSTOLLE TINASTRA
 LVCETVASIGNESFAS TVSSINELIMITECONS VL
 MARTESERENVSHABES RE IECTOMVNIAGRAI VM
 ETMEDIPRAESTAS INCENS VMSCEPTRARE DIR E
 TORVAGETASCAMP OCLARVS VTLVMINAP ERDI T
 VVLT CVRVOTVR MAE FELIXSV ACOMMIN VS ICT V
 ARMENI IDVXF ERRELE VISSOL TEQVO QVEPILA A
 SICETVI CTN REFERT EXORTOSDACI AFRANCOS S
 LEGETVVC TONSORHEN VSTIBIGE RMINATEXVL
 AGMINATE LORVMSVBE ANTOVIMV RMVREBELLA A
 VINCERE FLORENTILATIALESS ARMATADVCTV
 REXTIB IPOSS EGETAS VISODE TLIMIT EVLTOR R
 VIDITTESVMMVM COLVMENQV AVERIFERAESTV V
 SERV SINOCEANI PRES SITI VGANYSIAP ONLV S
 ATQ VERVDISRADI ISCITLVXEXORTATROP AE A *Tro-
 ENGAVDENTPIETATE ALTISPARS PERPERE AGE phe.
 TVVATEMFIRMESDICTVS TENVNCLYRACANTE T *
 AVCTADEOVIRTVMVSASMAGISORNATAPERTA
 SOLVMVOTANOTISLATES VAROMVLADATPLEBS
 SANCTATVISCLIOPERMI SCETVOTATROP AEI S *Tro-
 VIS ITVRET CRESCITP ICTORVMGRATIACANTV pheis.
 SITV ISVICENIS PERTHILEN GRATIAPOLLEN S
 TALIS FAXASVI SSIGNISLYRAMVNERAGESTAT T
 ORSAPARIVATESQVAE PERFER TDELI ERITHMO
 LVMINEMVRICEOVENERANDVSDVXERITVTSOL
 LEGIBVSV TIANITENE ASAVVSOR BE TRIBVNAL
 EGREGIOS TITVLOSPI ETATISHABE BISAMORE E
 TOTFRETAPA CISAPEX MV TARIMVNE REGAVDET
 INDIACLAVIGERILAT IVMVVL TTANGERE NAVI
 NILEV SMESSOR SVATR ADITCA STRAVE LAGMEN
 ARCT OSQVAMCAR PINO SCETVIXHACMVS INORA
 SICI STOSCVLTVS INTERCVRVANTIBVSENSE S *Sic istu
 TENIVEAIVVATARCE FRV IPONTIDECVS AVGET cultus in
 ROMASORORVETERES TVSCOSQVOSORETVEM VR rruur-
 ALMETVASLAVRVSAETASSVSTOLLE TINASTRA entibus
 enses.

In hac pagina per omnes partes tricenæ septenæ litteræ sunt, & de minio scripta species palmæ, in qua palma duo primi rami quia breves videbantur, nec versum poterant implere, adjuncta est linea per directum & per obliquum,

Castalides versu docili concludite palmam.

Eadem littera prima communi manente, & M littera uiltima primi versus communi manente, secundus ramus per obliquum descendens & ascendens, facit versum,

Constantine fave, te nunc in carmina Phæbum

Per tertium ramum adæquè per obliquum descendit & ascendit hic versus,

Mens vocat, ausa novas metris indicere leges,

Per quartum ramum adæquè per obliquum descendit & ascendit hic versus,

Limite sub parili crescentis undique ramos,

Per medium truncum descendit à media littera primi versus ad mediam ultimi hic versus,

Reddat ut intextus Musarum carmine versus.

CASTALIDES DOMINOVIRTVTVMTRADITEPALMAM
 CONSTANTINVS HABET BELLORVMIRETROPAEVM * Trophe-
 VINDICESVDEEXTRAREDDENS FELICITEROR BEM ^{ura.}
 CONSILII SITE RVMSVADENSET CVNCTARE FERRE
 ROMA TIBIBELLI SCVMS AEVAI NNECTEREPOSSIT
 VINCLAI VGI VIRT VSMI TESNONARMATIN HOSTEM
 SICMAGNOPATIENS DOCVIT CERTAMINE PARCENS
 QUIDPIETASDONETPOSITDIRAPIAMINACLEMENS
 NVNCMIHI IAMTOTODO CILESHELICONACAMOENAE
 MITTITECONPOSITASINTEMPORAMITIAPALMAS
 NECTITEDEMETRISVIRTVTVMCARMINAETOMNES
 CONCINITEVTFRVCTVFELEXETPRINCIPEDI GNA
 DETSTIRPESGRATASTE XENSQVASPAGINAVERSV * Stirpe
 HINCVOVEATTITVLOVOTORVMCARMINA POLLENS ^{gratia.}
 PIERIOSMIHIPHOEBETVODENVMINEPRAESTENT
 FONTES CASTALIAE TVA SILICETIREPERAGRANS
 MENSIVGACELSA PETETME CVMSIPANGEREVERSV
 MVSAVELI TTANTOIAM NVNCSVBPRINCIPELAETA
 LAVDISDONAFERENSRESONANSINSIGNIARAMIS
 VINCENTVMIVSSOSA VDA XMIHIFIDATRIUMPHOS
 ETMERITVMIVSSOSTOT REDDERE NOBILEPALMAS
 AONIDVMQVASVALLEFLVENSALITVNDARIGATAS
 SANC TESALVSMVNDI ARMISINSIGNIBVSA RDENS
 CRISP EAVISMELIORTE CARMINELAETASECVNDO
 CLIOMV SASONANSTVAFATVRPVLCHRAI VVENTAE
 NOBILETVDECVSESPATRI TVQVEALMEQVIRITVM
 ETSPESVRBISERISHO SMENTISCARMINECAESAR
 TVVINCENS PACISGRATISSIMAFOEDERASEMPER
 INDVLGEETFACILISGENTESADIVNGEROGANTES
 FACQVETVIIVRISGAVD ENSVIRTVTIBVSAVCTIS
 CONSTANTINVS ITEMLA VSORBI SGLORIASAECLI
 ROMVLEVMSIDVS LVXCLEMENS INCLITAFRATRVM
 NOBILITASPROAVISVERVME T MEMORABILEFAMA
 RESTITVITVICTOR CAESAR NOMENQVEDECVSQVE
 SANCTEPATERRECTOR SVPERVMVICENNIALAETA
 AVGVSTOETDECIESCR ESCANTSOLLENNIANATIS * Solennia

In hac pagina triginta quinque litteræ per omnes partes sunt. In qua à prima littera primi versus ad ultimam novissimi, rubrica per obliquum descendens, habet scriptum,

Constantine Maxime Imperator & invicte.

Item à prima ultimi versus per obliquum rubrica ascendens, usque ad ultimam primi versus, adæquè habet scriptum,

Æternæ pacis providentissimus custos.

A septima primi versus ad septimam à fine ejusdem versus per anfractum ascendens,

Pater imperas, avus imperes.

Item à septima ultimi versus, ad septimam à fine ejusdem versus, hoc idem habet. A tertia decima primi versus ad tertiam decimam à fine ejusdem versus, habet scriptum,

Pius & felix.

Eadem ratione & in ultimo versu hoc idem scriptum est. A septima acrostichidis ad septimam à fine acrostichidis, habet scriptum,

Aurei sæculi restaurator.

Hoc idem habet scriptum identidem à septima telostichidis, ad septimam à fine ejusdem telostichidis. A XIII. Acrostichidis ad XIII. à fine ejusdem acrostichidis habet scriptum,

Omnia magnus.

Telostichis hoc habet scriptum identidem à tertia decima telostichidis ad tertiam decimam ejusdem.

XXI.

CALLIOPECANE PLVRAPROCA XENORE SERENV S
 FONTESC ASTALI IDEVSAVDI ETIND E CANOR OS
 MENS FVRI TINNEX VSET FELIXCVRREREVOTIS
 IAM SECRED ETOVAN SLIB ETIREP ERAVIA SOLA
 IMPE TEQVOGR ESSVS ET FANDIO PTATAC VPIDO
 INVIT ATATVL ITMENS TANTVM MAXIME CAESAR *Inclit's
 AONIAE NODOSAM PLECTITVR INCITV SAETHR A *saetra.*
 FVNDEPA TERCAE PTISMVSA ADMVT VAVERS VS
 SCRVP EAF INGENT EMTAMD VROCAR MINAVE RSV
 LVD EREFAS NOBIS PRAES VMERED ICEREM ETRA
 GAVD IAVELT ENVIME AP ANDERE SITMIH IMVSA
 TANTV SHONOR MEIVRE SVOPER SIDERA SAECLO
 ODECVS AVSONI AETVLERITS ICPARV ALOCVT O
 AMPLIVS ENIVDE XDOMINVS TOTMVN ERASVM MA
 TANTAQVE CONCED ISTVME NTEM DI CEREDONIS
 INV ITASLA VDISCV MVNERESIC VAGAPR IMIS
 HAVD AVDITALE GASNEC DICTIS LAESAC AMENA
 AVDET MAGNANI MOVOTI NOVAV INCVLAM ENTIS
 IVSS ADAREC REVITQV EMEOCOR REPTAF AVORE
 ENAG EIAMR EDDITV OTIS PIAPRA EMIAMAG NVM
 CONCORDI SAECLO ROMAED ECVSET SIBIMVNDI *Trophea
 I VRASVI TOTLVX POPVLISOR BIQUE TROPAE VM *um.*
 SICDAT SVNTI STOMAIORTV AGLORI ATERRIS
 ENAVGV STETV ISPRAE SENSET TANTVS VBIQUE
 IMPERIISFE CVNDEP ARASNVNCO MINECR ISTI
 OCE ANIINT ACTASORASQV VIBVSE VTAFR ANCI
 DAT REGIO PROCVL ECCEDE VMCVIDE VIALATIS
 TOTAPAT ENT CAM PISVTCAE SOLIMI TEVICTOR
 RITEAT AVOSVM MOME LIORCV ICLAVD IVSACER
 MAGNANIMVMS IDVS DAT CLARVM ENVM INEDIVO
 IMPERIVMVI RTVSQV EM FELIXOP TATALVM NVM
 AVGES FLOR ETVONO STRA FELIBIDEBITAV ITAE
 ORTAMICA TFRATR VMFATA LISGLORE IASAE CLO
 RESLATI AVTVOT ICOMPOS SICGAVD EATAVC TA
 ASPICE PACATO PARTAESTLVX LAETA SVBORBE

In hac pagina per omnes versus tricenæ quinae litteræ sunt : per quam paginam discurrunt duo versus de minio scripti, utrique quinarum partium orationis, quæ singulæ septenas litteras habent, quarum ultima manente, quatuor inter se vices mutant, ita ut prima si velis sit quarta, & quarta rursum prima, secunda cum velis sit tertia, tertia cum velis sit secunda, & manente ultima, fiat reciprocus multifariam versus, non solum ipse se mutans, sed cum alio versu eandem varietatis obtinens rationem, ordine servato partium, quem mutari velis, ut possis quam vis inde partem orationis per ordinem suarum partium mutare. Sunt autem versus duo hi,

*Diffona Musarum vinciri stamine gaudens,
Grandia conabor Phœbeo carmina plectro.*

Idem versus per anfractus varios sursum & deorsum discurret. In hac eadem pagina quatuor quadrata in angulis sunt senarum litterarum, duo trigona, & duo orthogona majora dimidiata, & unum hexagonum in medio, & scalena per angulos quatuor, omnia pari numero litterarum, & pari ordine crescentia vel decrescientia, id est omnia similia, trigona trigonis, orthogona orthogonis, quadrata quadratis, scalena scalenis.

MARTIA **G**ESTAMODI SA VDAXIMITATA **S**ONORIS
 MVS APE **R**EFFIGIEMTVR MARVM CARMIN **N**ATEXIT
 ET NVNC **A**GMENAGITQVINOSVBLIMIN **E**RECTVM
 MVSIGE **N**OSPATIVMSEPTENOLIMITE **D**ISTANS
 NVNCEA **D**EMVERSVRELEGENSVTCVMQ **V**EMEATV
 MITTIT **I**NAMFRACTVSNONVNALEGEC **A**TERVAS
DISSONA COMPONIDI DIVERSOCARMIN **E**GAVDENS
GRATANIMISFLEXVDOCILIDEPERPE **T**EMETRO
ORTAITER **V**MFINI SOCIANS CONF **I**NIACONT **R**A
 PR **A**E PONENS **S**ORSIS NVLLODISCR **I**MINEMET **T**RI
 QVINETIAMP **A**RTES MEDIAESVAM **V**NIADO **C**TAE
 EXPED **I**VNTVER **S**ISVICIBVS **N**AMFINES **E**DVNO
 QVAMV **I**SAMBIG **V**OSCVR SVSE **T**DEVIAC **L**AUDIT
 OSTENT **A**NSARTEM **V**INCIRIS **S**CRVPEA **P**RAEBET
 SARMATI **C**ASVSVMSTRAGES **S**EDTOT **A**PERACTA
 VOTAPRECO **R**FAVEASSVBCER **T**OCO **N**DITAVISV
 FACTORVM **G**NARVMTAMGRANDI **A**DICEREVATEM
 IAMTOTIENS **A**VGVSTELICETCAM **P**ONACRVORE
 HOSTILIPO **S**T **B**ELLAMADENSART **I**SSIMATOTO
 CORPORAF **V**SASOLOSVBMER **S**ASAM **N**EREPLETO
 VICTRIX **M**IRETV **R**TVRBASA **C**IEMQ **V**E FEROCES
 PLVRIMA **C**ONABOR **R**HOEBEO **C**ARMIN **E**GAVDENS
 MARGEN **S**ISMEMO **R**AREBONICA **A**ELESTI **A**FACTA
 INTRO **O**ITVSET **B**ELLALOQVIPE **R**CVLSAR **V**INIS
 QVI **S**DEVICT **A**IACETGENSDVROM **A**RTECAD **V**CA
 TESTI **S**MAG **N**ORVMVICINABONON **I**APRAES **E**NS
SITVOTI **C**OMPOSEXCISAQVEAGMI **N**ACERNENS
DETIVGA **C**APTIVISETDVCARCETER **A**PRAEDA **S**
GRANDIA VICTORIMOLIMVRPRAELIA **P**LECTRO
 DICEREN **E**CSATISESTVOTVMSI **C**OMPLE **A**TORE
 MVSASV **O**QVAECVNQVEPARATSVBLEGE **S**ONARE
 SCRVP **O**SISINNEXAMODISP **E**RFECTA **C**AMENIS
 VVLTRE **S**ONAREMEISETTESTISNOTA **T**TROPAEA
 DEPICTI **S**SIGNAREMETRISCVMMVNE **R**ESACRO
 MENTIS **D**EVOTAEPLACARIINFATAPRO **C**ELLAS

* Quacun-
 que parat
 sub lege.
 * Trophaea

In hac pagina tricenæ quinquæ litteræ per omnes partes sunt, in qua à prima littera primi versus rubrica descendens usque ad quadraturam mediam, & de quadratura per obliquum ad ultimam primi versus ascendens, facit versum,

Ausonium columen, lux alma, & gloria Romæ.

Rursum ab Acrostichidis tertia decima littera, quæ est V, per obliquum ascendens usque ad primum versum prope medietatem, & inde per obliquum descendens ad Telostichidis tertiam decimam litteram, quæ est I, facit versum,

Virtutum specimen, mitis clementia mundi,

Novissimæ autem partes orationum his duobus versibus alternis utraque utrique versui serviunt. Deinde per Acrostichidem à quarta decima littera novem litteræ ad directum descendentes, & contra se pari ordine prope in media pagina aliæ novem, & item ultra mediam paginam pari ordine aliæ novem, & item in telostichide aliæ novem, faciunt versum,

Iustitiæq; parens, spes felix, otia rerum.

Rursum à vicesima tertia littera Acrostichidis, per obliquum ad ultimum versum descendens, & inde paululum directæ, & ascendens per obliquum ad xxiii. telostichidis, facit versum,

Ætherium munus nobis per sacula missum,

Litteræ ab ultima littera Acrostichidis, à prima novissimi versus per obliquum ascendentes ad mediam quadraturam, & paululum directæ, & per obliquum descendentes, usque ad ultimam novissimi versus litteram, faciunt versum,

Reſtorisq; Dei per te præſentia pollet.

In ista pagina sunt hexagona pari numero quatuor, trigona isopleura numero litterarum octo, quadratum medium, omni parte pari numero litterarum, unum.

AVGVSTVMSPECIMENMITISCLEMENTIAMAGNE
 AVSONIDVMVICTORTVAMAXIMEFORTIAMVSAE
 CASTALIAEDEFONTECANVNTTVMVNERASVMA
 VOTORVMDAPHOEBEMIHNVCPLENAFAVORIS
 DAMENTEMSENSVSQVEPIOSINSIGNESERENVIS
 IMPERIVMNATISQVEPOTENSADMARTIAFELIX
 PERPETVVMSEAELISPICOTOSVBCARMINEFARI
 AVDENTEMPRECORIPSEIVVAMEGLORIAAVATVM
 DICTVRVMCARMENQVAMVISNVNCCOPIAMVSAE
 NONTALISPOSSITQVEMINVSSVBLEGEIVVARI
 VERSOALIVDLIMOALIVDQVOPAGINAINOMNES
 SIGNATVRMODVLOSDISCERNATSEMINAFANDI
 VELLEIVVATNVMENLVXALMAETGAVDIAMVNDI
 INSTITVUNTSEQVITVRCVRA SINMVSICAVOTO
 VIRTUTESQVETVASETMORES PANDERE GESTIT
 SANCTETVOSCREVITNOSTRAEFIDVCIAMENTI
 TEDVCENAMQVEPIOGAVDENS SVBMVNERENOTA
 INIVGAFESTINATMVSSISVBIFRONDEASEMPER
 TECTACANVNTARTES ETNOTAEVATIBVSVNDA
 INDOMITOSREGESSEVPACISLVBRICAVICTOR
 AVTBELLOSTERNENS AVTMITISFOEDERANVT
 ESSETVOSFACISAGROSQVEEXERCERETVORVM
 AVCTIORALMADEIPERTEPRAESENTIAMVNDVM
 RESPEXITREDDENSMOXAVREA SAECVLAREBVS
 OSTENDITQVEDEVSRECTORISTEMPORAIVSTI
 AETHERIONVTVPLACIDISCLEMENTIAIVSTIS
 PERTEPPERQVETVOS SVNTOMNIAMITIAVICTOR
 NATOSRESPOPVLIFLORENTADGAVDIAMENTIS
 CAESARIBVSQVETVISTOTOVICTORIAINORBE
 SEMPERIVRECOMESFELIXINSAECVLA POLLET
 TANTORVMMERITASTATVESCAPTIVATROPAEA
 VICTORSARMATIAETOTIENS ENACCIPESCLARI
 DVCTORVBIOVETVISVOTORVMREDDITAFELIX
 DEBITAIAMCONPOS GAVDETTVAROMVLEPVBE
 RECTORRITESVSNOBIS PERSAECVLA FLORE

* Ipe
8m* Vir
ob tna* Cas
bus.

* Trop

XXIV.

POST MARTIOS LABORES
 ET CAESARVM PERENNES
 VIRTVTI BVSPERORBEM
 TOT LAVREASVIRENTES
 ET PRINCIPI STROPAEA
 FELICIBVSTRIUMPHIS
 AVGVSTARITESAECLIS
 EXSVLTATOMNISAEETAS
 VRBESQVE FLOREGRATO
 ET FRONDIBVS DECORIS
 TOTISVIRENTPLATEIS
 HACORDOVESTECLARVS
 CVM PVRI SHONORVM
 FAVSTOPREGANTVRORE
 FERVNTQVEDONALAE TI
 IAMALMACVLMENORBIS
 DATMVNERAETCORONAS
 AVROFERENSCORVSCAS
 VICTORIASTRIUMPHIS
 VOTAQVEIAMTHEATRIS
 REDDVNTVRETCHOREIS
 MESORSINIQVATANTIS
 SOLLENNIBVSREMOTVM
 VIXHAECSONARESIVIT
 TOTVOTAFONTEPHOEBI
 VERSVQVECOMPTASOLO

*Trophea.

*Exultat.

*Tactis.

Augusto
 victore
 iuvat
 rata
 reddere
 vota.

OSIDIVISOMETI
 VNALEGESVI VNO
 AONIOOVERSVSHI
 AVSVRODONETME
 AVGERILONGOPA
 EXIGVOCVR SVPA
 VLTIMAPOSTREM
 ASCENSIVIVGICV
 VNOBISSPATIOV
 DINVMERANS COG
 PARVANIMISLON
 TEMPORESVBPAR
 DIMIDIUMNMER
 HAECERITINVAR
 PERQVEMODOSGR
 AERECAVOETTER
 QVISBENESVPP
 ARTIFICISMANV
 SPIRAMENTAPRO
 SVBQVIBVSVNDA
 QVOSVICIBVSCR
 HINCATQVEHINC
 COMPOSITVMADN
 QVODQVEQVEATM
 PLECTRAADAPER
 IAMQVEMETROET

Hi versus habent numerum Jambicum
 dimetrum catalecticum, omnes litterarum
 decemoctorum.

XXV.

ILIMITECLIO
 MANANTIAFONTE
 ROIIVREMANENTE
 TRIFELICIA TEXTA
 TIENSEXORDIAFINF
 RVOCRESCENTIAMOTV
 ODONECFASTIGIATOTA
 MVLATOLIMITECLAUDAT
 ERSVSELEMENTAPRIORIS
 ENSAEQVARILEGERETENTA
 GISETVISVDISSONAMVLTVM
 ILIMETRIRATIONIBVSI SDEM
 OMVSI STAMENAEQVIPARANTEM
 OSSPECIESAPTISSIMACANTVS
 ADIBVSSVRGETFECVNDACANORIS
 ETICALAMISCRESCENTIBVSAVCTA
 SITISQVADRATISORDINEPLECTRIS
 SINNVMEROSCLAVDITQVEAPERITQVE
 BANSPLACIDISBENECONSONARITHMIS
 LATENS PROPERANTIBVS INCITAVENTIS
 BRI SI VVENVM LABORHA VDSIBIDISCORS
 NIMATQVEAGITANS AVGETQVERELVCTANS
 MEROSPROPRIVMQVEADCARMINAPRAESTAT
 NIMVMADMOTVMINTREMEFACTAFREQUENTIA
 ASEQVI AVTPLACIDOSBENECLAUDERECANTVS
 ITHMIS PRAESTRINGEREQVIDQVIDVB IQVEEST

In hac pagina organi species est xxvi. versibus depicta, in qua
 superior pars omnis heroico metro scripta est, cujus primus versus
 xxv. litterarum est, & inde singuli per ordinem, incrementis singu-
 larum litterarum, ad quinquaginta usque perveniunt, cujus numeri
 est ultimus versus, qui primum versum numero duplicat litterarum,
 cum sit pari metro. Deinde per medium diversa rubrica scriptus
 est versus,

Augusto victore juvat rata reddere vota.

Quæ quasi regulam organi designant,

XXVI.

ARDVA COMPOVNT FELICES CARMINA MVSAE,
DISSONA CONNECTVNT DIVERSIS VINCULA METRIS,
SCRVPEA PANGENTES TORQVENTES PECTORA VATES,
VNDIQVE CONFVSIS CONSTABVNT SINGVLA VERBIS.

Hi quatuor versus omnes pari ratione conscripti sunt:
Ita ut manente ultima parte orationis, ceteras partes omnes
versuum ordinibus tantum invicem mutatis, vel ad dire-
ctum, vel ad reciprocum modum variare possis, ita dunta-
xat, ut primæ partes cum primis vel quartis vices mutant,
secundæ cum secundis vel tertiis, & possis si velis, nulla par-
te orationis addita, ex his 1111. versibus LXXII. facere, ita
ut nullus sui similis sit.

*Ardva componunt felices carmina Musa,
Dissona connectunt diversis vincula metris,
Scribea pangentes torquentes pectora vates,
Undique confusis constabunt singula verbis.*

*Carmina felices componunt ardua Musa,
Vincula diversis connectunt dissona metris,
Pectora torquentes pangentes scribea vates,
Singula constabunt confusis undique verbis.*

*Ardva constabunt torquentes carmina Musa,
Dissona componunt connectunt vincula metris,
Scribea confusis diversis pectora vates,
Undique felices pangentes singula verbis.*

*Carmina torquentes constabunt ardua Musa,
Vincula connectunt componunt dissona metris,
Pectora diversis confusis scribea vates,
Singula pangentes felices undique verbis.*

*Undique connectunt constabunt singula Musis,
Scribea torquentes componunt pectora metris,
Dissona confusis felices vincula vates,
Ardva pangentes diversis carmina verbis.*

*Singula constabunt connectunt undique Musa,
Pectora componunt torquentes scribea metris,
Vincula felices confusis dissona vates,
Carmina diversis pangentes ardua verbis.*

Carmi.

*Carmina diversis felices ardua Musa,
Vincula pangentes connectunt dissona metris,
Pectora torquentes componunt scrupea vates,
Singula confusis constabunt undique verbis.*

*Ardua felices diversis carmina Musa,
Dissona connectunt pangentes vincula metris,
Scrupea componunt torquentes pectora vates,
Undique constabunt confusis singula verbis.*

*Singula confusis pangentes undique Musa,
Pectora diversis felices ardua metris,
Vincula connectunt constabunt scrupea vates,
Carmina componunt torquentes dissona verbis.*

*Undique pangentes confusis singula Musis,
Ardua felices diversis pectora metris,
Scrupea constabunt connectunt vincula vates,
Dissona torquentes componunt carmina verbis.*

*Dissona torquentes constabunt vincula Musa,
Undique connectunt componunt singula metris,
Ardua diversis confusis carmina vates,
Scrupea pangentes felices pectora verbis.*

*Pectora connectunt pangentes scrupea Musa,
Carmina confusis diversis ardua metris,
Singula felices componunt undique vates,
Vincula constabunt torquentes ardua verbis.*

*Scrupea felices diversis pectora Musa,
Ardua connectunt pangentes carmina metris,
Undique componunt torquentes singula vates,
Dissona constabunt confusis vincula verbis.*

*Vincula confusis constabunt dissona Musa,
Singula torquentes componunt undique metris,
Carmina pangentes connectunt ardua vates,
Pectora diversis felices scrupea verbis.*

*Vincula componunt connectunt dissona Musa,
Singula constabunt torquentes undique metris,
Carmina felices confusis ardua vates,
Pectora pangentes diversis scrupea verbis.*

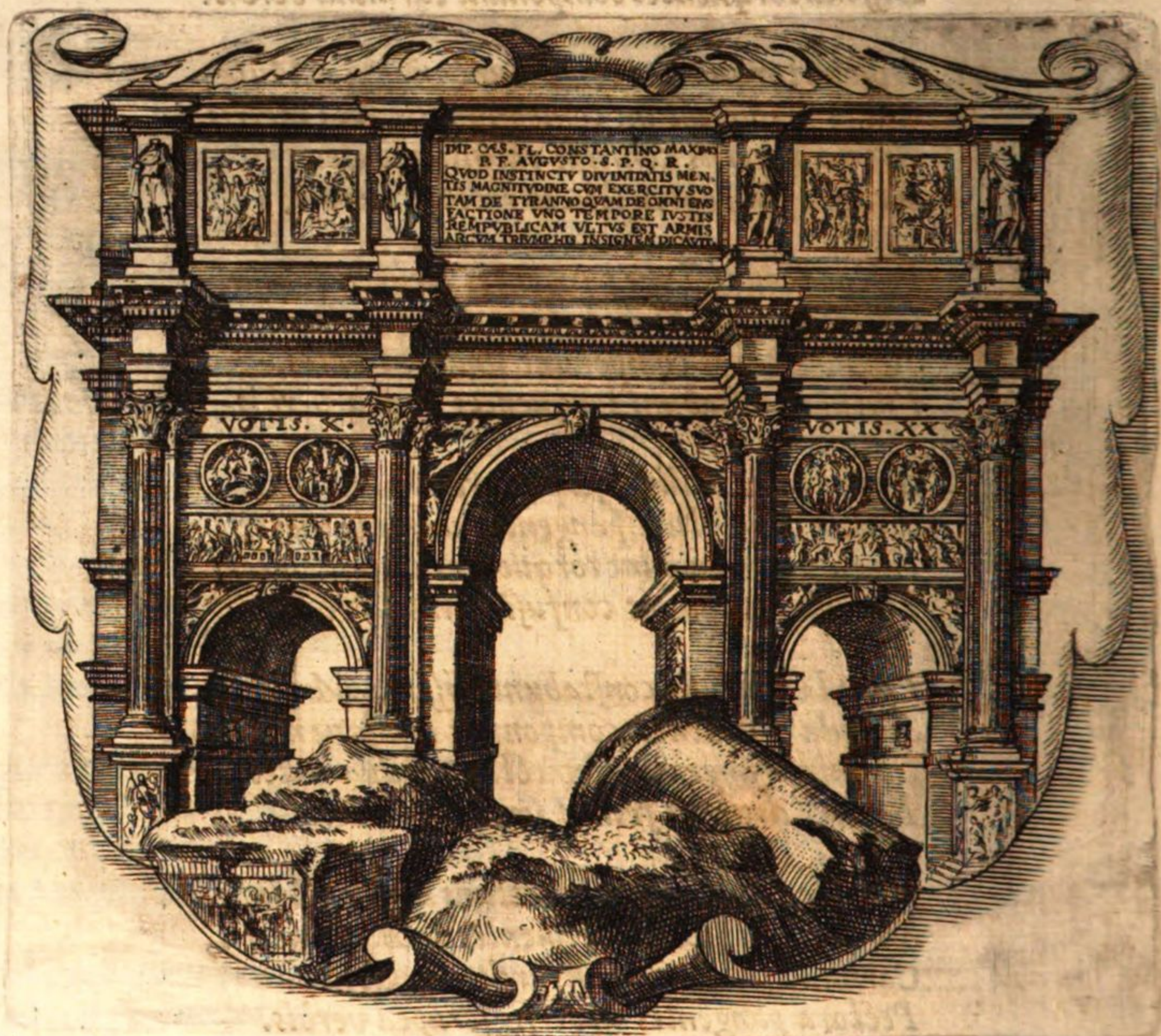
*Scrupea diversis pangentes pectora Musa,
Ardua confusis felices carmina metris,
Undique torquentes constabunt singula vates,
Dissona connectunt componunt vincula verbis.*

*Pectora pangentes confusis scrupēa Musæ,
Carmina felices diversis ardua metris,
Singula constabunt connectunt undique vates,
Vincula torquentes componunt dissona verbis.*

*Dissona componunt torquentes vincula Musæ,
Undique connectunt constabunt singula metris,
Ardua diversis felices carmina vates,
Scrupēa confusis pangentes pectora verbis.*

PANEGYRICUS PUBLILII OPTATIANI
PORPHYRII DICTUS CONSTANTINO
AUGUSTO,
FINIT FELICITER.

CHRISTIANI DAVMII SPICILEGIUM CRITICVM.

AD

EPISTOLAM PORPHYRII.

Axime Inviſte] Petri Pithoei Editio inter Veterum Epi-
grammata & Poëmata, procurata Lugduni 1596. pag.
379. omittit *Maxime*.

Infatigabili clem.] Pith. *infatigabilis*.

Suffecerat] Pith. *suffecerit*.

Ligaveram] P. *illigaveram*.

Quo plus mihi] P. *quod prius mihi*.

Pro Heliconis] P. *pro Heliconii*, quod Barthius mavult, col. 1107.

Apollinis lyra] P. *Apoll. lyra*.

Tui mihi nominis] P. *tui mini* * *nom.* Barthius legebat *tui divini nominis*.

Cum sua veneratione præfatio] P. *cum sua venerabili* * * *prælatio*.

Audendum, & exp.] Tò & à P. abest.

Antistes nobilis Mant.] P. *nobis*. Malè.

Nectaris, vela fœcundus] P. *nectaris fœcundus*, Malè omittit
vocem.

In carmina exaltat] P. *in carmine exultat*.

Tenui pauper ingenio] P. *tenuis pauper ingenii*.

Immensum mihi pondus] P. omittit *mihi*.

Etiam Musis tibi familiaribus adeò vacas] P. *hæc à Musis tibi fa-
miliaribus laudas*.

Quibus invictus semper in primis es] P. *quibus & invictus semper
& primus es*.

Cum exili sermone] P. *cujus exili serm.*

Ne per minimis q. r. d. possint] P. *pro minimis q. r. d. possit*.

Ne facundissimis q. p. impleri?] P. *ne à facund. q. p. impleri*. Abs-
que interrogandi signo.

Jam licet Parnassi] P. *jam* omittit.

Quocunque mens ibit in carmina] P. *quacunque mens ibit, carmine*.

Ausus sum illigare] P. *ausus sum versibus illigare*.

Vale] abest à Pith.

Barthius adscripserat:

Non ideo dubitandum de ingenuitate hujus Epistolæ, quod
multi Constantiniano ævo melius Latine scripserunt: Nam & alios
licet notare, & sic & pejus etiam, locutos; ut sint exemplo, chorogra-
phia à Jacobo Gothofredo, Itinerarium Hierosolymitanum à Petro
Pithæo, promulgata Opuscula. Nos in scriptis libris & plura talia
superesse novimus, & vel omnium loco ponamus Commentaria in
Psalmos Arnobii alicujus, ætate certè minimè recentioris istis huc
positis, titulum præferentia, &c.

AD

EPISTOLAM CONSTANTINI.

Augustus Maximus] P. *maximus Augustus*.

Spectarentur in] P. *expectarentur*.

- Et Græca post*] P. omittit τὸ &.
Eloquentia siluisset] P. eloq. vilesceret.
Gloria tota residerat] P. resederit.
Id est ea indicare] P. dicere.
Ævum tulit delectare] P. τὸ delectare omisit.
Favoris excludit] P. fav. exclusit.
Flexere] P. flexerunt.
Cothurnis, & prope quotid.] P. cothurnos. Alter prope corid.
Verbis affectus] P. verbis allectus.
Locutus est quidam, in aq.] P. locutus est: quibusdam inæquali.
Elegia cantata est] P. elegiaca cantata sunt.
Inseruit pro æqu. modulaminis* At non circa sing.] P. inseruit. Pro
qualitate modulaminis ad singulos q.
Ingeniis Imperatorum fav.] P. ing. temporum favor.
Irrigare] P. rigare.
Quasi clivosi] P. quàm si cliu.
Temperavit] P. temperaverit.
Non aliter ben.] P. haud aliter b.
Oratoribus fuit] P. orationibus fuit.
Ut hoc genere dict.] P. ut in hoc g. d.
Parn. juga] P. Parnassi sacra.
Etiam nova nova lyra sibi] P. etiam nova jura sibi.
Qui modis quibusdā artibus innexi litterarum, distinctionibus ver-
sum] P. ut nodis quibusdam artis innexi citra interventum vitii incul-
patum carmen effunderent. Tibi nominum difficultate proposita, nu-
mero litterarum, distinctionibus versuum:
Propositi occultè intermeant] P. propositi operis intermeant. Fortè:
propositi operis occultè int.
Oculorum sensus] P. ocul. sensibus.
Hoc tenuere] P. hoc tenere.
Hesitantiam carmini] P. hesitancia carmina.
Non repararet] P. non separaret.
Dicationis] P. dictationis.
Comprobata est] P. comprobata*
Si tu cum videas] P. Tu cum tibi videas.
Auribus non perisse, & prov.] P. auribus*, non petis, sed prov.

CARMINE I.

- v. 3. *Ostro aditura nit.*] Pith. pag. 347. *Ostro tota nitens.*
v. 10. *Quod nimium sit tua nunc facies*] P. quo nimium sit tua
mundicies,
v. 11. *Quos habitus*] P. Hos habitus.
v. 17. *Radiantibus intus*] Sic & Pithæi Editio. Barthius tamen
legere imbibit pro intus, uncis, per quos intelligit umbilicos, quos
Menides vocat Aufonius Prof. xxv. Vide eum l. xxii. Advers.
cap. xlix.

CARMEN II.

Abest à Pithæana Editione.

- v. 10. *Spiculo*] Genus ferramenti marmorarii. Barth.
v. 15. *Normata ubique*] Exacta ad normam. Barth.

AD CARMEN III.

- v. 2. *Auguste*] Pith. p. 378. *Augusti.*
v. 3. *Imperium*] P. Imperii.

- v. 7. *Ni liquerit ille*] P. *ne linqueret illi*.
v. 9. *Nobis te*] P. *nobis tu*.
v. 10. *Decus o lux*] P. *decus & lux*.
v. 13. *Dant Patri*] P. *dant Patria*.
v. ult. *Vatis*] P. *Vates*.
Syllabis constat, qui dicitur Torp. f. Stymphalicus] Hæc non habentur in Pithœana.
Torpalius] Ropalicus. Barth.
Partibus orationis constat] P. omisit tō constat.
Ordinem suum per vices] Pith per vices ord. suum.
Nonus & ad dir.] tō & omittit Pith.
Heroicus est] P. tō est omittit.
Decimus & ad dir. pent. est, & reciprocus æquè] P. *Decimus ad dir. pentameter, & reciprocus nulla adempta littera vel syllaba, fit idem Pentameter*.
Undecimus & ad dir. hexameter est, & reciprocus nulla exempta littera vel syllaba fit idem Pentameter] P. *Undecimus ad dir. exameter & reciprocus**
Tertius decimus pentameter, fit heroic. & her. pentameter] P. *Et Tertius decimus pentameter: suntque recurrentes*.
Sotadici] P. *Sotadicis*.

CARMEN IV.

Non est in Pith.

AD CARM. V. LEMMA.

- Ista sequens pagin.*] Pith. p. 350. *Et seq. pag.*
Tali se carmine] P. *tuli si carm.* Malè.
Penultimam] P. *paene ultimam*.
Ad ultimam sui] P. *ad ult. sic*.
Penultimam] P. *paene ultim.*
Item ad octavam decim.] P. *Iterum ab octava decima*.
Orthogona] P. *octogona*.
Et decrefcentia] P. *vel discrefcentia*.

AD CARMEN V.

- v. 1. *Fragrarem*] Pith. p. 351. *flagrarem*.
v. 9. *Latus*] P. *saetus*. Malè.
v. 20. *Devia vota*] P. *d. voto*.
v. 26. *Tanto cui munere*] P. *t. cur mun.*
v. 30. *Cito perferat*] P. *cata perf.*
v. 32. *Reddere detur*] P. *r. retur*.

AD CARM. VI. LEMMA.

- In hac pagina*] P. pag. 348. *In sequenti pag.*
Tricenarum] P. *trigenarum*.
Cum acrostichide; ultima littera primi versus, id est S communis est cum telostichide: ultima littera acrostichidis, id est S communis est c. u. v.] P. *cum acrostichidis prima littera, id est, S cum telestichidis ultima littera, communis est, id est, S communis est c. u. v.*
Decima octava] P. *octava decima*.
Deorsum desc. p. m. ult. versus] omittit P.
Decima octava Scaput est medii versus ad directum: q. m. v.] P. *octava decima in capitalium medium versum, q. m. v.*

Partes has] P. *has partes*.

Clausæ] P. *inclusæ*.

Scriptum fac.] P. *scriptæ f.*

Disponas] P. *disponis*.

AD CARMEN VI.

v. 3. *Nobis da gaudia*] P. pag. 349: *nobis ad gaudia*.

v. 9. *Mæsto sic saltem*] P. *mæstos hic saltem*.

v. 11. *Annuat*] P. *Adnuat*.

v. 16. *Ad laterum*] P. *Ac lat*.

v. 22. *Æterna vires* &] P. *æterna, cuires* &.

v. 26. *Et summi laus, grata*] P. *E. f. jus, grata*.

v. 29. *Dextera salutis*] P. *dextra maritis*.

AD LEMMA CARM. VII.

In ista pag.] P. p. 363. *In hac pag.*

Litteræ sunt] P. *Litteræ omnes sunt*.

Noni versus designat] P. *noni versus per obliquum bis ascendens*
& *descendens lubrica* (l. *rubrica*) *ad penultimam ejusdem versus, designat, Orbi tu ren.*

Rubrica, continet versum hunc] P. *lubrica continet hunc versum.*

AD CARM. VII.

v. 2. *Dabis*] Pith. *ibid. dabit*.

v. 3. *Mox carus*] P. *Mox rarus*.

v. 5. *Mundo*] P. *mundi*.

ibid. Nomen] P. *numen*.

v. 13. *Sua signa*] P. *qua signa*.

v. 15. *Concordia in omen*] P. *concordiæ omen*.

v. ult. *Sibi junge*] P. *tibi junge*.

AD CARMEN VIII.

v. 4. *Tu vatem*] Vide *Valesium* ad *Euseb. H. E.* pag. 169.

v. 5. *Polo divulsa*] P. p. 362. *polo divisa*.

v. 8. *Libera quærunt*] P. *liber* quærunt*.

v. 13. *Res*] i. e. *Respublica*. Sic v. 17.

v. 14. *Memorable numen*] P. *memorable dictu*. Malè.

v. 16. *Laremque*] P. *Laremve*. Malè.

v. 17. *Augusto*] P. *Augusti*.

CARMEN IX.

Abest à Pith.

AD CARM. X. LEMMA.

In hac pag.] P. p. 368. *In sequenti pagina.*

Descend. per directum] P. *per diversum descendentes per ordinem directum*.

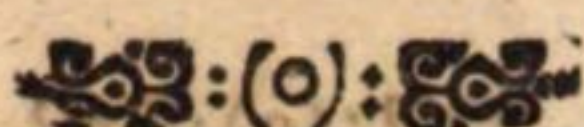
Omnium versuum hic versus] P. *omnium versuum litteris versus hic Græcus*.

In nonis decimis hic] P. *In nonis decimis versus est hic*.

In v. octavis autem] P. *In v. septimis versus est hic*.

Sed cum deorsum & c.] Pith. *Sed cum hoc ordine deorsum versum Græcæ legantur, eadem litteræ per diversum ordinem in legentibus rectum*

rectum dum in eadem pagina loquuntur versibus Latinis, obsequium suum Latinarum litterarum officio præbent, ut sit diversitas, cum hac Grace,

AD CARM. X.

- v. 7. *Fecundæ rescent*] P. pag. 369. *fec. referent.*
 v. 10. *Te dominum bona &c.*] P. *Te dominam, bona dona Dei, te magne parentem.*
 v. 11. *Grajumque orb. t. maxime Rector*] P. *gratumque orbem, sibi maxima semper.*
 v. 13. *Conplacidi sp. hostiles*] P. *Cum placidi spectent nos tales.*
 v. 14. *Tua Const.*] P. *tui Const.*
 v. 16. *Servatores Tirri*] P. *Serv. Tyrri.*
 v. 17. *Carior orbi*] P. *Karior orbi.* Sic versu 15. in utraque Edit.
 Ergo & hic ita scribendum erat.
 v. 18. *Quietis*] P. *quiete.*
 v. 19. *Numinis*] P. *nominis.*
 v. 23. *Tauro*] P. *Cauro.*
 v. 27. *Cara*] P. *rata.* Malè.
 v. 28. *Sors*] P. *Fors.*
 v. 29. *Invictæ attollunt s. coortes*] P. *invictas attollant signa co-*
hortes.
 v. 31. *Jura fidemque*] P. *Plura fidemque.*
 v. 32. *Alme tui spectant*] P. *Alma tua spectant.*

AD CARM. XI. LEMMATE.

- In hac pagina*] P. p. 370. *In sequenti pag.*
Rubrica] P. *Lubrica.* Malè.
Ascendens usque ad p. octavi ejusdem versus] P. *Ascendens & de-*
scendens usque ad pæne ultimam ejusdem octavi versus.
Optime Basse] Sic & Pith. Sed scribendum est *optume.*
Decimam septimam octavi] P. *septimam decimam oct.*
Ad tricesimam primam] P. *ad vicesimam prim.* Malè.
Et inde à XVII. noni] P. & *inde ad septimam decimam noni.*
Is, & inde à XIII. noni] P. *Is & inde ad tertiam decimam noni*
usque.
Hendecasyllabum] P. *hendecasyllabum hunc.*

AD CARMEN XI.

3. *Ambiit*] Pith. p. 371. *ambigit hæc claudens felicitis nomine,*
 6. *Pythola*] Rectè Pithœus *Pithoia,*
 8. *Sed saucius*] P. *sit saucius.*
 11. *Velit medio*] P. *velit metro.*
 ib. *Dum in agmine*] Tò *M* non eliditur, ut apud alios ejus ævi
 & sequentium passim.
 ib. *Colocat*] P. *collocat.*

CARMEN XII.

Abeſt à Pith.

Edidit Comelinus ex Velsæri Editione sub finem Notarum Jos. Scaligeri ad Theocritum p. 29. Edit. 1596. in 8.

AD LEMMA CARM. XIII

Pithœi Editio p. 364. præponit hæc in Velsæriana omiſſa: *In pagina sequenti versus est ex dimidio jambico & dimidio trochaico con-*

stans: trochaicam partem in jambicam vertit, & jambicam in trochaicam. Eadem pagina in acrostichide habet,

Pius Augustus:

In telestichide,

Constantinus.

Versus in Pithœana sic collocantur pag. 365.

Princeps beate placide (l. placido) *sub axe jam nunc.*

Jam nunc sub axe placido beate princeps. Justis serene &c.

Mundo favente &c. Et sic porro.

V. 6. *Dominis*] P. *domini*. Sic & v. 18.

V. 11. *Superos*] P. *supero*. Sic & v. 23.

CARMEN XIV.

Non est in Pith.

CARM. XV. LEMMATE.

In hac pagina] P. pag. 352. *Et in sequenti pag.*

Item trium litterarum] P. *Intertiarum, quæ sunt CAE.*

IN CARMINE.

V. 1. *Sidereis*] P. pag. 353. *sideriis.*

V. 12. *Versis*] P. *versus.*

V. 15. *Sedet*] P. *sedet*. Barthius legit *dedit*.

V. 17. *Poscit*] P. *possit.*

V. 30. *Cristim*] P. *Crispi in.*

LEMMATE CARM. XVI.

In hac pagina] P. *In sequenti pagina.*

In qua Christi] P. *In qua Christi.*

Rubrica dep.] P. *lubrica dep.*

Per quam &c.] P. *per quem à prima primi versus.*

Ultimi versus littera ad nov.] P. *ult. versus ad nov.*

Usque ad med.] in P. *to usque abest.*

Rubrica] P. *lubrica.*

Litteram facit scriptum habet.] P. *litteram facit, habet scriptum per lubricum, Repar.*

CARM. XVI.

V. 5. *Versus Justitia in terras*] hic versus abest à Pith. pag. 367.

V. 7. *Itala*] Malè Pith. *Italia.*

V. 10. *Inviçtas*] P. *Inviçtus.*

V. 11. *Teque suplex*] Pessimè Pith. *supplex* contra Metrum. Porphyrius imitatione Veterum longam positione Syllabam, omisâ unâ Consonantium corripit, ut fecerunt in *omitto*, pro *ommitto*, vel *obmitto*, *disertus* pro *dissertus*, *māmilla* à *mamma*, *ōfella* ab *offa*. Et sic usi sunt Damasus Hymno Agathæ: *Pro misero suplica Damaso*. Sic Vett. Edd. ubi qui ignorarunt hoc, *rogita* substituerunt. Nec attendit id Operum Damasi recensitor Martius Milesius Sarazanus. Sic Galterus Alexandreide lib. 1. v. 280. & lib. 8. v. 7. *Gul. Brito* l. 1. v. 1. v. 197. 428. 799. lib. 6. 64. lib. 7. v. 587. lib. 9, 121. 326. l. 11, 523. &c. Noster Optatianus iterum hoc Carmine, v. 25.

V. 16. *Serens*] Pith. *Serene.*

V. 18. *Vincas ut amore*] P. *ut vincat amore*. Fortè: *ut vincas amore*. Sic infra v. 24. hoc Carmine. *Tertullian.* l. 2. contra Marcion. v. 186. *Hilarius* Genesi, v. 2. 95. 184. Ad quem videndus *Weitzius*. Sic pag. 109. Epigr. veter. Pith.

- v. 23. *Optataque mundi*] P. *Opt. mundo.*
 v. 24. *Felicius ævum*] P. *felicitas ævi.* Et sic Velf. MS. habuit;
 quod ex Nota ad oram vides. Vide jam ad 18. dicta.
 v. 25. *En suplices*] P. *supplices*, quod neque metrum, neque
 Optatiani artificium tolerat. Vide supra hoc Carmine v. 11.
 v. 27. *Tibi cedere*] P. *sibi cedere.*
 v. 29. *Daresponsa bona*] P. *Daresp. bono.*
 v. 32. *Mæsti divortia mundi*] V. *Valesium* ad Euseb. p. 169.
 v. antepen. *Volentes*] P. *volentis.* V. *Nic. Heinsii* Præfat. ad nu-
 perrimam Virgilii Editionem.
 v. penult. *mibi felicius*] P. *mitis felic.*

AD LEMMATE CARM. XVII.

- In hac pag.]* Pith. p. 358. *Et in sequenti pag.*
Tricena quina sunt] P. *tric. quina litteræ sunt.*
Laterum totidem. In qua] P. *laterum, in qua.*
Et rursus à prima l. u. v. u. ad n. p. v. p. obl. asc. hic versus, Scripta
micat, resonans nominibus Domini.] Hæc desunt in Pith.
Rursus prope mediet] Pith. *Et rursus à primo versu prope medie-*
tatem utrinque septena litteræ ad directum minio duabus litteris, quæ
sunt IE, & in media acrostichide in Slitteram linea deformata: exp. p.
b. t. p. h.
Ad mediet. ultimi versus scriptus est] P. *ad mediet. u. versus, &*
in linea litteræ S, quæ est in telestichidis medietate, Pentameter versus
scriptus est hic.
Rursus per med.] P. *Rursum p. m.*
Habet scriptam prosam] P. *habet Scrituram prosa.*
Et literas scriptas JESUS] P. *& in imo litteras JESUS.*

AD CARM. XVII.

- v. 2. *Perenne]* P. *perenni.*
 v. 3. *Summe fave]* P. *Summa fave.*
 v. 12. *Roma fluit]* P. *Roma cluit.*
 v. 16. *Curis sub]* P. *Curiis sub.*
 v. 18. *Pietate secuta]* P. *Pietate secura, malè.*
 v. 21. *Tuas sedes]* P. *suas sedes.*
 v. 23. *Opes]* P. *Opus.*
 v. 27. *Claudius]* unde oriundus Constantinus. Infra Carm.
 xxi. v. 27. Vid. Trebell. Pollio.
 v. 29. *Fili etate potens]* P. *& pietate potens. Benè.*
 v. ult. *Sæcla pii sceptri te Const.]* P. *Sæcla piis cepi rite C.*

C. XVIII. } Absunt à Pith.
 XIX. }

C. XX. LEMMATE.

- In hac pagina per]* P. *In sequenti p. p.*
Et de minio scripta species palme] P. *& de minio scriptæ, & sunt*
species palme.
Duo primi rami] P. *primi duo rami.*
Eadem littera pr.] P. *Eadem C littera pr.*
Facit versum] P. *facit versum hunc.*
Adaque per obliquum desc.] Pith. *per obliquum omittit.*
Crescentis undique] P. *crescentes u. Sed auctor scripsit crescentis.*
Versus ad mediam] P. *versus usque ad med.*

CARM.

⚙:) ○ (: ⚙
CARM. XX.

- v. 6. *Mites non arm.*] P. *mitis non ar.*
v. 7. *Sic magno*] P. *Sit magno.*
v. 8. *Donet post dira pia mina*] P. *donec post pia minacia clemens.*
Barth. *legebat: post pila minacia.*
v. 9. *Helicon*] P. *Helicone.*
v. 10. *Conpositas*] Recte. Pith. *malè compositas.*
v. 13. *Texens*] P. *texens.*
v. 14. *Carmina*] P. *carmine.*
v. 20. *Virtutum jussos audax*] Pith. *Virtutum ju^a ax.*
v. 21. *Jussos tot*] P. *justis tot.*
v. 27. *Hos mentis carmina*] P. *nos mentis è.*
v. ult. *Sollennia*] P. *solemnia.*

C. XXI. LEMMATE.

- In hac pagina*] Pith. p. 376. *In sequente pagina.*
Rubrica] P. *lubrica.*
Ad septimam à fine] P. *omittit a.*
Per anfractum ascendens] P. *per amfractum ascendens & descen-*
dens habet scriptum, Pater i. A. i.
Ad septimam à fine ej.] P. *ad septimam fine ejusd.*
Tertiam decimam, à fine] P. *tò a omittit iterum.*
Eadem ratione & in ult.] Pith. *omittit &.*
A fine Acrost.] P. *fine Acrost.*
Hoc idem habet] P. *Sic ordinat: Identidem à sept. telestichidis*
ad septimam fine ej. telestichidis, hoc idem habet scriptum.
A fine ejusd.] P. *fine ejusd.*
Telestichis hoc habet scr.] P. *Identidem tertia decima telestichidis in*
tertia decima ejusdem telestichidis hoc habet scriptum.

CARMINE.

- v. 2. *Fontes*] Pith. p. 377. *Fontis.*
v. 4. *Libet*] P. *licet.*
v. 9. *Tam duro*] P. *jam duro.*
v. 13. *Tulerit*] P. *tuleris.*
v. 14. *Amplius en*] P. *Amplius &.*
v. 15. *Tu mentem dicere*] P. *tu menti edicere.*
v. 17. *Legas nec dictis laesa*] P. *ligas nec dictis lata.*
v. 18. *Voti*] P. *vati.*
v. 20. *Magnum*] P. *magnus.*
v. 23. *Major tua gloria*] Barth. ad Claudian. p. 507. 2. Edit.
v. 25. *Cristi*] P. *Crispi.*
v. 27. *Deum*] P. *diūm.*
v. 28. *Campis ut caeso*] P. *campi sub caeso.*

C. XXII. LEMMATE.

- In hac pagina per*] Pith. p. 354. *In sequenti adaque pagina per.*
Utrique] P. *uterque.*
Sit tertia, tertia cum velis, sit] P. *sit tertia & tertia c. v. s.*
Per ordinem] P. *pro ordine.*
Vinciri stam.] P. *vincire stam. Malè.*
Idem versus per anfractus varios sursum & d.] P. *Idem versus &*
per varios amfractus sursum ac d.
In hac eadem pag.] P. *In eadem pag.*
Orthogona] P. *octogona.*
Dimidiata] P. *dimidiatu.*

CARMINE XXII.

- V. 4. *Limite*] Pith. p. 355. *milite*.
 V. 5. *Versu*] P. *verso*.
 V. 14. *Vinciri*] P. *vincire*. *Malè*.
 V. 15. *Sarmaticas usum str.*] P. *Sarmaticas summas str.*
 V. 19. *Artissima*] P. *arcissima*.
 V. 22. *Conabor Phæbeo*] P. *conarer Phæbeo*.
 V. 24. *Ruiniis*] P. *Ruinas*.
 V. 25. *Duro Marte*] P. *dura Morte*.
 V. 28. *Cetera*] P. *cætera*.
 V. 31. *Quæcunque*] P. *quæcunque*.
 V. ult. *Placari in fata pr.*] P. *placarint fata*.

CARM. XXIII. LEMMATE.

- In hac pagina hic*] P. p. 356. *Et in sequenti pag.*
In qua à prima littera pr. v. rubrica descendens] P. *in qua prima*
littera primi v. per obliquum lubrica descend.
Ad primum versum prope medietatem] P. *ad primi versus prope*
medietatem.
Telestichidis] P. *Telestichidis*.
Alternis utraque utrique] *Utraque abest à Pith.*
Pagina alia novem] *Post hæc inseruntur in Pith. & item ultra*
mediam paginam pari ordine alia novem, & item in telestichide alia
novem fac. vers.
Ad XXIII. telestichidis f. v.] Pith. *à vicesima tertia telestichidis*
littera faciunt versum.
Littera ab ultima littera Acrostichidis] P. *Item ab ultima littera*
acrostichidis.
Ascendentes] P. *ascendens*.
Directæ] P. *directa*.
Descendentes] P. *descendens*.
In ista pagina] P. *In hac pagina*.

CARMINE XXIII.

- V. 2. *Victor*] P. p. 357. *ductor*.
 V. 7. *Pictor sub carmine*] P. *pictor su Carmine*.
 V. 8. *Vatum*] P. *vatem*.
 V. 9. *Copia Musa*] P. *cæta Musa*.
 V. 11. *Verso aliud limo a. q. p. i. omnes*] P. *Versu aliud limo aliud*
quo pagina in omnis.
 V. 12. *Semina fandi*] P. *semita fandi*.
 V. 13. *Juvat numen*] P. *jubet num.*
 V. 21. *fœdera nutu*] P. *fœdere nutu*.
 V. 25. *Deus*] P. *Deos*.
 ibid. *Justi*] P. *justa*.
 V. 28. *Mentis*] P. *mentes*.
 V. penult. *Conpos*] *Recte*. Pith. *malè compos*.

CARM. XXIV. Pith. p. 375.

- V. 7. *Augusta rite sacris*] *omittit hic Pith. & ultimo loco ponit*.
 V. 12. *Hac ordo veste clarus*] P. *Hinc ordo veste clara*.
 V. 16. *Tam Alma culmen Orbis*] P. *Jam Roma cul. Orbis*.
 V. 22. *Iniqua tantis*] P. *iniqua latis*.

v. 23. *Sollennibus*] P. *sollemnibus*.
Hi versus habent &c.] Omittit ista Pithœus hîc, & ponit p. 374.
 sed aliter ad finem Carminis 25. vide mox.

CARM. XXV.

v. 8. *Ascensu j. c. l. claudat*] P. *ibid. Ascensus j. c. l. cludat*.
 v. 12. *Isdem*] P. *iisdem*.
 v. 15. *Canoris*] P. *sonoris*.
 v. 17. *Suppositis*] P. *subpositis*.
 v. 19. *Placidis*] P. *placitis*.
 v. 22. *Animatque agitant*] P. *animæque agitant*.
 v. 24. *Frequentia*] P. *frequenter*.
 v. ult. *Quidquid*] P. *quicquid*.
In hac pagina organi] Pith. p. 374. *In sequente pagina org.*
Qui primum versum numero duplicat litterarum cum sit pari me-
tro] Pith. *qui duplicat numerum litterarum primi versus, cum primus*
versus sit pari metro.
Quæ quasi r. o. designant] P. *Qui q. r. o. designat*.
 Mox addit Pithœana Editio, quæ Velferus subjecerat 24. Car-
 mini:

Incedunt versus * qui * longuo cum labore positi sunt, & habent
metrum Jambicum diâmetrum catalecticum: omnes litterarum octo-
num denum.

Ad hæc duo Carmina adhibe *Buchnerum* ad Hymnum Venan-
 tii Fortunati de Resurr. Christi pag. 27. & *Barthium* ad Claudian. 2.
 Edit. p. 179.

CARM. XXVI.

v. 3. *Pangentes*] Pith. p. 372. *pangentis*.
ibid. Vates] P. *Vatis*.
Omnes versuum ordinibus tant.] P. *omnium versuum ordines t.*
LXXII. facere] P. *octaginta quattuor facere*.
Ardua componunt] Absunt hæc omnia à Pithœana Editione.

TANTUM EST.

2500.-
8.8.83

Welser, Marcus,

Marci Velseri, Matthaei F. Ant. N. Reip. Augustanae quondam duumviri opera
historica et philologica, sacra et profana in quibus historia Boica, res
Augustanae, conversio & passio SS. martyrum, Aefrae, Hilariae, Dignae,
Eunomiaae, Eutropiaae, vitae S. Udalrici, & S. Severini, narratio eorum,

Norimberga//Nürnberg/ 1682

2 Opp. 95 a

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10497704-4

VD17 12:130125A